NOUI

SECUNDI AUCTARII BIBLIOTHECÆ GRÆCORUM PATRUM.

Auctore F. FRANCISCO COMBEFIS Ord. FF. Prædicatorum Provinciæ ſancti Ludovici ſtrictioris obſervantiæ.

PARS ALTERA.

i 16887608

AD SEQUENTIA DUO OPUSCULA, PROLUSIO.

COMMODUM accidit ut Vir doctus ac eruditus, ipſe quoque humaniſſimus, ac quibus rem literariam juvare poteſt & Eccleſiaſticam, liberaliſſimus Emericus Abbas Bigotius, ſua in Italiam profectione duplici egregio adverſus Manichæos locupletaretur Opuſculo; antiquis planè Auctoribus, & qui ſectæ parentis ætatem haud procul attingerent. Sic præcipuè Alexander Lycopolita, quaſi Lyco Thebaidis ortus, auctor aliàs obſcurus, ſed hac ſua, quam repræſento, lucubratione, Eccleſiaſticorum Scriptorum albo illuſtris ſatis futurus, Ἀπὸ τῶν γνωρίμων τοῦ ἀνδρὸς, *ait accepiſſe Manichæi doctrinæ famam, ſic in Ægyptum diditam; & ut præfert titulus, ad quam ille relicta Græcorum ſuperſtitione animum adjeciſſet, velut fere Magnus Auguſtinus: qui ipſe ab ea ſecta revocatus, in Eccleſiæ caſtris illius probra detexit, hydramque generoſo magis conatu certaque plaga confodit. Sic Alexander hoc Opuſculo, quaſi philoſophicè ac rationibus arguendo, magnificè præſtitit, feréque plura aliis, ut quondam ſectæ domeſticus produxit. Quo & nobis charior eſſe debuerit. Offendit tamen tum Ægyptiacæ phraſis perplexitate, tum & ſcribæ imperitia, Virum noſtra ætate, Græca literatura ſingularem atque amicum, Henricum Valeſium, ut nec lectionem patienter tulerit; cùm ei quoque Bigotius copiam feciſſet ſui exemplaris, à Luca Holſtenio, ipſo eruditiſſimo, magno munere accepti. Mihi quoque, fateor, non unam fixit crucem, non tam Scriptoris* λοξὸν, *ac ſi quid ejus nævis adſcribi poteſt (quibus non adeo ſordere exiſtimem) quàm exſcribentis manus; ſive menda priori exemplari hærebant, ſive ipſa adjecit. Factum tamen ſpero (amice Lector) ut qua inſudavi opera, omnem tibi prope refixerim, ac quibus hæreas, pauca reliquerim.*

Didymus paulò limpidior, quo altero donavit, ex Italia redux, quem dicebam, Emercius Bigotius. Reddiderat Turrianus, ejuſque verſionem Poſſevinus in Apparatu repræſentaverat: tanti ſcilicet uterque monumentum fecerat. Ac ſanè vir eſt cum primis argutus & acer (ἐπιχειρηματικὸς) *ſolerſque diſputator. Num tamen ipſe Didymus ſit Athanaſio æqualis, prope ambigi poteſt, quod ex tot locis Didymi nomine Maximo citatis in Sermonibus, & Damaſceno in Parallelis (qui ipſi haud rarò iidem ſunt) nihil ex iſto Opuſculo acceptum ſit. Quo clarum eſt, ipſum eos latuiſſe: quo tamen ſuſpectum* νοθείας *haberi non poteſt. Quod item in Ioan. Damaſc. Paral. MS. Veneto ſancti Marci* ῥητῶς *citetur,* Διδύμου κατὰ Μανιχαίων· Φιλοῦσι τὰ ἁμαρτήματα ἐκ πλήθους ὄχλων καὶ δι᾽ ἐνδείας τῶν ἀναγκαίων τίκτεσθαι, *qui locus non extat in noſtro Opuſculo, argumento eſt, vel non eſſe integrum hoc quod repræſento, habuitque Turrianus, vel aliud opus in Manichæos elucubraſſe Didymum. Poſſidonius, qui excerptum referat ad Nili Epiſtolas p. 342. non videtur plura habuiſſe; alioqui non invidiſſet literarum Reip. pro ſuo candore & humanitate. Ambos itaque Auctores, quaſi primipilarios, altera hac parte ſecundi mei Auctarii, reliquis recentionis ævi polemicis Scriptoribus, quos produco, Lector, anteire patere; Notarumque in eos veniam indulge. Fuſiores exigeret ſubjecta materia, quàm ut intra paucas lineas aut pagellas liceret cogere: alioqui productiore jam opere, quàm vel mihi conſtitutum primò fuerat, vel è ſuis rationibus, quo cum contraxi, ingenuus Bibliopola judicet.*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΥΚΟΠΟΛΙΤΟΥ,

ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΝΤΟΣ ΕΞ ΕΘΝΩΝ

πρὸς τὰς Μανιχαίου δόξας.

ALEXANDRI LICOPOLITÆ,

QUI EX GENTIBUS

ad Manichæi opiniones converſus fuerat.

K Χριστιανῶν φιλοσοφία ἁπλῆ καλεῖται. αὕτη δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ ἤθους κατασκευὴν τὴν πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται, αἰνιττομένη περὶ τῶν ἀκριβεστέρων λόγων περὶ Θεοῦ· ὧν τὸ κεφάλαιον τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς εἰκότως ἂν ἅπαντες ἀποδέξαιντο, ἔνθα τὸ ποιητικὸν αἴτιον τιμιώτατον τίθενται καὶ πρεσβύτατον, καὶ πάντων αἴτιον τῶν ὄντων. ἐπεὶ καὶ τοῖς ἠθικοῖς τὰ ἐργωδέστερα παραλείποντες, οἷον τίς τε ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ καὶ λογική. καὶ ὅσα λέγεται περὶ ἠθῶν καὶ παθῶν, περὶ τὸν ὑποθετικὸν διατρίβουσι τόπον, στοιχεῖα μὲν πρὸς ἑκάστης ἀρετῆς ἀνάληψιν οὐκ ἀποδιδόντες· παραγγέλματα δὲ παχύτερα ὡς ἐτύγχανεν ἐπισωρεύοντες. ὧν ὁ πολὺς δῆμος ἀκούων ὡς ἐκ τῆς πείρας ἔστι μαθεῖν, σφόδρα ἐπιδίδωσιν εἰς ἐπιείκειαν, καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας χαρακτὴρ ἐνιζάνει αὐτῶν τοῖς ἤθεσιν, ἀναζωπυρῶν τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης συνηθείας συνεκλημμένον ἦθος, καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ὄρεξιν ὁδηγῶν.

Εἰς πλεῖστα δὲ ταύτης ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων μερισθείσης ζητήσεις, συνέστησαν πλείονες, καθάπερ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς, ἀφ' ὧν, ἐντρεχεστέρους μὲν ἄλλους ἑτέρων μᾶλλον καὶ ζητητικωτέρους ὡς ἂν τις εἴποι, γεγονέναι συμβέβηκεν· καί τινες ἤδη καὶ αἱρέσεων προὔστησαν, ἀφ' ὧν, ἡ κατὰ τὸ ἦθος ἄδηλος κατασκευὴ ἐμαραίνετο. τῶν μὲν κατὰ

A

B

CHriſtianorum Philoſophia ſimplex appellatur. Hæc nimirum inſtituendis moribus plurimùm navat operam, certis veritatis de Deo ſermones obſcure inſinuans, quorum caput, rei hujus diligentiam meritò omnes admiſerint, ubi cauſa Efficiens nobiliſſima antiquiſſimaque, atque omnium auctor, ab illis ſtatuitur. Relictis namque his, qui mores conſectantur, quæ operoſiora ſunt, qualis videlicet Virtus Moralis eſt & Rationalis; quæcunque item de Moribus, deque Vitiis & Affectibus dicuntur; circa præceptiones morantur: haud quidem elementa reddentes quibus unaquæque virtus paranda ſit; craſſiora verò præcepta, ſic quaſi temere congerentes: quorum auditu commune vulgus, ut experientia diſcimus, ad modeſtiam valde proficit, inſidetque eorum moribus pietatis character, vivificans, quæ ex tali conſuetudine morum compoſitio indoleſque contrahitur, paulatimque ad boni honeſtique ducens appetitum.

Philoſophia Chriſtiana.

Efficiens cauſa nobiliſſima & antiquiſſima.

Hac verò à ſequentium turba in multas diviſa quæſtiones, extitere plures (ut fere in iis fit, qui contentioni ſtudent) alii aliis ſolertiores, argutiiſque ac quæſtionibus, ut ſic dicam, ſagaciores: ita ſane ut jam quoque hæreſeωn ſectarumque antiſtites parenteſque emerſerint: per quos in obſcurum adducta ac labefactata morum inſtitutio eſt: dum ii certam ſermonum veritatem non

Hæreſeon origo in Chriſtianis.

aſſequuntur (quotquot nimirum ſectis antiſtari volunt) plebſque ac vulgus inde in rixas ac contentiones majorem in modum excitatur. Cúmque nulla ſuppetat regula, nullæ præſto ſint leges, unde eorum, quę in quæſtionem veniunt, ſolutionem nanciſci liceat, ſed velut in aliis, honoris contentio in nimietatem adducta atque excedens, non eſt cui labem noxamque non afferat.

Sic in his quoque, dum opinionum novitate quiſque ſe priorem ac ſuperiorem ſuperare contendit, Philoſophiam quæ ſimplex ſit, eò tandem adduxerunt, ut præſtari non poſſit. Talis extitit, quem Manichæum vocant; cujus ad nos opinionis doctor Papus nomine, & poſt eum Thomas, venit, eoſque ſecuti nonnulli alii. Aiunt hominem Valeriano Imperatore vixiſſe, ac Sapori Perſarum Regi militantem, cùm apud illum offendiſſet, periiſſe. Ejuſcemodi verò viri illius opinionis fama, ab ejus familiaribus ad nos permeavit. Duo ponebat Principia, Deum & Materiam. Deum autem bonum dicebat, Materiam malum affirmabat. Bono Deum magis præcellere, quam malo Materiam. Materiam verò vocat non quam Plato dicit, quæ omnia fiat, tunc, cùm qualitatem figuramque receperit: unde & omnium ſuſceptricem & matrem & nutricem vocat: Ariſtoteles quoque Elemenum, circa quod forma & privatio verſantur; ſed aliud quid præter illa. Qui enim in rebus ſingulis motus incompoſitus eſt, hunc Materiam appellat. A Deo ſtare Virtutes alias, velut ancillas, omnes bonas, aliaſque ſimiliter à Materia, omnes malas. Porro ſplendidum & lucem ac ſuperius, cuncta hæc cum Deo eſſe; obſcurum verò & tenebras ac inferius, cum Materia. Quin habere Deum appetitiones, verum has quoque bonas: ac Materiam ſimiliter, ſed omnes malas.

Manichæi ætas & origo. Manes, Euſebio & Epiphanio.

Primi diſcipuli.

Manichæi opinio duorum Principiorum.

Materia Platonica & Ariſtotelica.

Materia Manichaica; viriique deliria.

Deſiderium itaque Materiam quandoque inceſſiſſe, ut in ſupernum locum evaderet. Cumque adeo evaſiſſet, admiratam ſplendorem ac lucem, quanta apud Deum eſſet. Atque hunc principatum, repulſo Deo atque ſummoto, ſibi voluiſſe arripere. Deum porro etiam deliberaſſe in eam animadvertere; ſed mali copiam, quo ipſam puniret, non habuiſſe: quippe cùm non ſit malum aliquod in Dei domo. Miſiſſe igitur Virtutem quandam, quam nos Animam vocamus, in Materiam, quæ illi omni immiſceatur. Fore namque Materiæ mortem, cùm tandem poſtea Virtus hæc ab illa ſeparabitur.

Sic igitur per Dei providentiam, commixtam Materiæ eſſe Animam, diſſimili rem quandam diſſimilem. Per hanc verò interim mixtionem, cum Materia vitium pariter contraxiſſe, ac laboraſſe Animam. Quemadmodum enim in malo vaſe, quod in illo exiſtit, haud rarò pari qualitate mutatur; ſic nimirum etiam in Materia tale quid paſſam Animam, à ſua deteriorem factam indole, in malitiæ commercium tranſiſſe. Ejus verò Deum miſertum, aliam quandam Virtutem

τῶν λόγων ἀκριβείας οὐκ ἐφικνουμένων τούτων, ὅσοι τῶν αἱρέσεων ἡγεῖσθαι ἠξίουν· τοῦ δὲ πολλοῦ πλήθους στασιαστικώτερον πρὸς αὐτὸ διατεθέντος. κανόνος δὲ οὐδενὸς ὑπόντος οὐδὲ νόμων, ἀφ' ὧν τῶν ζητήσεων ποιεῖσθαι λύσιν, καθάπερ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ φιλοτιμία εἰς ὑπερβολὰς ἐκπίπτουσα, οὐκ ἔστιν ὅ, τι οὐ λυμαίνεται.

Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τούτων τῇ καινότητι τῶν δοξῶν, ἑκάτερος τὸν πρὸ αὐτοῦ ὑπερβάλλεσθαι σπουδάζων, εἰς ἀνήνυτον πρᾶγμα τὴν ἁπλῆν ταύτην ἐμβεβλήκασιν φιλοσοφίαν. ὥσπερ ὁ λεγόμενος Μανιχαῖος, ὅς, Πέρσης μὲν τὶς ὢν τὸ γένος, καί γέ τις Πάπος τοὔνομα πρὸς ἡμᾶς ἐγένετο τῆς τοῦ ἀνδρὸς δόξης ἐξηγητὴς καὶ μετὰ τοῦτον Θωμᾶς, καί τινες ἕτεροι μετ' αὐτούς. αὐτὸς δὲ ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ μὲν γεγονέναι λέγεται, συστρατεῦσαί τε Σαπώρῳ τῷ Πέρσῃ· προσκρούσαντα δέ τι τούτῳ ἀπολωλέναι· τοία δὲ οὖν τις φήμη τῆς ἐκείνου δόξης ἀπὸ τῶν γνωρίμων τοῦ ἀνδρὸς ἀφίκετο πρὸς ἡμᾶς. Ἀρχὰς ἐτίθετο, Θεὸν καὶ Υλην. εἶναι δὲ τὸν μὲν Θεὸν ἀγαθὸν, τὴν δὲ Υλην κακόν. ἀγαθῷ δὲ πλεῖον, τὸν Θεὸν ὑπερβάλλειν, ἢ κακῷ τὴν Υλην. τὴν δὲ Υλην λέγει, οὐχ ἣν Πλάτων τὴν πάντα γινομένην ὅτ' ἂν λάβῃ ποιότητα καὶ σχῆμα· διὸ πανδεχῆ καὶ μητέρα καὶ τιθήνην καλεῖ· καὶ Ἀριστοτέλης, τὸ στοιχεῖον, περὶ ὃ τὸ εἶδος καὶ ἡ στέρησις, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα. τὴν γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἄτακτον κίνησιν, ταύτην Υλην καλεῖ. συντετάχθαι δὲ τῷ Θεῷ Δυνάμεις ἑτέρας, οἷον ὑπηρέτιδας, ἀγαθὰς πάσας· καὶ ἄλλας τῇ Υλῃ ὁμοίως πάσας κακάς. τὸ δὲ λαμπρὸν καὶ τὸ Φῶς καὶ τὸ ἄνω, πάντα ταῦτα σὺν τῷ Θεῷ εἶναι. τὸ ἀμυδρὸν δὲ καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ κάτω, σὺν τῇ Υλῃ· εἶναι δὲ καὶ τῷ Θεῷ ὀρέξεις, ἀλλὰ καὶ ταύτας ἀγαθάς· καὶ τῇ Υλῃ ὁμοίως, ἀλλὰ πάσας κακάς.

Εἰς ἐπιθυμίαν οὖν ποτε τὴν Υλην ἐλθεῖν, εἰς τὸν ἄνω ἀφικέσθαι τόπον ἀφικομένην δὲ, θαυμάσαι τό τε λαμπρὸν καὶ τὸ φῶς ὅσον ἦν παρὰ τῷ Θεῷ. καὶ δὴ θέλειν τὴν ἀρχὴν ταύτην κατασχεῖν, τὸν Θεὸν παρωσαμένην. τὸν δὲ καὶ βεβουλῆσθαι μὲν ταύτην τιμωρήσασθαι, ἀπορεῖν δὲ κακοῦ, ᾧ καὶ τιμωρήσηται. μὴ γὰρ εἶναι κακὸν ἐν Θεοῦ οἴκῳ. πέμψαι οὖν τινα Δύναμιν τὴν ὑφ' ἡμῶν καλουμένην Ψυχὴν, ἐπὶ τὴν Υλην, ἥ τις αὐτῇ διὰ πάσης μιχθήσεται. ἔσεσθαι γὰρ τῆς Υλης θάνατον, τὸν μετὰ ταῦτά ποτε τῆς Δυνάμεως ταύτης χωρισμόν.

Οὕτως οὖν κατὰ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ μεμίχθαι, τὴν Ψυχὴν τῇ Υλῃ, ἀνόμοιόν τι πρᾶγμα ἀνομοίῳ. ἐν δὲ τῇ μίξει, συμπαθεῖν τῇ Υλῃ τὴν Ψυχήν. ὥσπερ γὰρ ἐν φαύλῳ ἀγγείῳ συμμεταβάλλεται πολλάκις τὸ ἐνυπάρχον, οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ Υλῃ τοιοῦτό τι τὴν Ψυχὴν παθοῦσαν, παρὰ τὴν οὖσαν ἠλαττῶσθαι φύσιν εἰς μετουσίαν κακίας. οἰκτεῖραι οὖν τοῦτο τὸν Θεὸν, καὶ πέμψαι τινὰ ἑτέραν Δύναμιν, ἣν ἡμεῖς καλοῦμεν Δημιουργόν.

A ἧς δὴ ἀφικομένης, καὶ τῇ κοσμοποιίᾳ ἐπικεχειρηκυίας, ἀποκεκρίσθαι τῆς Ὕλης ἐκεῖνο τῆς Δυνάμεως, ὅσον ἀπὸ τῆς μίξεως οὐδὲν ἦν ἄτοπον πεπονθὸς, καὶ γεγονέναι Ἥλιον καὶ Σελήνην πρῶτον. τὸ δὲ ἐν μετρίᾳ γεγονὸς κακίᾳ, ἀστέρας καὶ τὸν οὐρανὸν σύμπαντα. τῆς οὖν Ὕλης ἧς ἀπεκρίθησαν Ἥλιος καὶ Σελήνη τὸ μέρος, ἐκτὸς τοῦ κόσμου ἀπεληλάσθαι, καὶ εἶναι ἐκεῖνο πῦρ, καυστικὸν μὲν, σκοτῶδες δὲ καὶ ἀφεγγὲς, νυκτὶ προσόμοιον. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις καὶ φυτοῖς καὶ ζώοις, τοῖς ἐν τούτοις, ἀνωμάλως φέρεσθαι τὴν θείαν Δύναμιν μεμιγμένην. δι᾽ ὃ δὴ καὶ τὸν κόσμον γεγονέναι, καὶ ἐν αὐτῷ Ἥλιον καὶ Σελήνην ταῖς γενέσεσιν καὶ ταῖς φθοραῖς, B ἀεὶ τὴν Δύναμιν τὴν θείαν τῆς Ὕλης ἀποχωρίζοντας καὶ πρὸς τὸν Θεὸν παραπέμποντας.

Ἐπεὶ γάρ τοι τῷ Δημιουργῷ ἑτέραν Δύναμιν ἐπὶ τὸ φωτοειδὲς τοῦ Ἡλίου καθέλκουσαν ταῦτα διαπραγματεύσασθαι· καὶ εἶναι καὶ ἐμφανὲς τὸ πρᾶγμα, καὶ ὡς ἄν τις εἴποι τυφλῷ δῆλον. ἐν μὲν γὰρ ταῖς αὐξήσεσιν τὴν Σελήνην, λαμβάνειν τὴν ἀποχωριζομένην Δύναμιν ἀπὸ τῆς Ὕλης, καὶ πλήρη γίνεσθαι ταύτης τὸν χρόνον τοῦτον. πληρωθεῖσαν δὲ, ἐν ταῖς μειώσεσιν εἰς τὸν Ἥλιον ἀναπέμπειν· τὸν δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιέναι. ποιήσαντα δὲ τοῦτο, ἐκδέχεσθαι πάλιν τὴν ἀπὸ τῆς ἑτέρας πανσελήνου πρὸς αὐτὸν τῆς Ψυχῆς μετοίκησιν· καὶ παραλαβόντα ὁμοίως πρὸς τὸν Θεὸν ἐᾶν αὐτομάτως φέρεσθαι· καὶ τοῦτο διαπαντὸς ἐκπονεῖν.

Καὶ εἰκόνα δὲ ἐν Ἡλίῳ ἑωρᾶσθαι τοιαύτην, C οἷόν ἐστι τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος. καὶ ἀντιφιλοτιμήσασθαι τὴν Ὕλην ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον ἐξ αὐτῆς, κατὰ τὴν διὰ πάσης αὐτῆς τῆς δυνάμεως μῖξιν, ἔχοντα καὶ αὐτόν τι τῆς ψυχῆς, πολὺ μέντοι συμβεβλῆσθαι τὸ εἶδος, εἰς τὸ πλεῖόν τι παρὰ τὰ ἄλλα θνητὰ ζῶα τῆς Δυνάμεως τῆς θείας τὸν Ἄνθρωπον μετασχεῖν. ὑπάρχειν γὰρ αὐτὸν θείας Δυνάμεως εἰκόνα. τὸν δὲ Χριστὸν, εἶναι Νοῦν. ὃν δὴ καὶ ἀφικόμενόν ποτε ἀπὸ τοῦ ἄνω τόπου, πλεῖστόν τε τῆς Δυνάμεως ταύτης πρὸς τὸν Θεὸν λελυκέναι· καὶ δὴ καὶ τὸ τελευταῖον ἀνασταυρωθέντα παρασχέσθαι γνῶσιν τοιῷδε τρόπῳ· καὶ τὴν Δύναμιν τὴν θείαν ἐνηρμόσθαι, ἐνεσταυρῶσθαι τῇ Ὕλῃ. ἐπεὶ οὖν ἀπόλλυσθαι τὴν Ὕλην ἐστὶ Θεοῦ δόγμα, ἀπέχεσθαι μὲν ἐμψύχων πάντων, σιτίζεσθαι δὲ λάχανα, καὶ πᾶν ὅτι ἀναίσθητον. ἀπέχεσθαι δὲ γάμων καὶ ἀφροδισίων καὶ τεκνοποιΐας, ἵνα μὴ ἐπιπλεῖον ἡ Δύναμις D ἐνοικήσῃ τῇ Ὕλῃ κατὰ τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν, μὴ ἐξάγειν δὲ ἑαυτοὺς, μηχανωμένους κάθαρσιν ὧν ἐλυμήνατο ἡ μῖξις τῆς Ὕλης τὴν Δύναμιν.

Τὰ μὲν κεφαλαιωδέστερα ὧν λέγουσιν, ἐστὶν ταῦτα. τιμῶσι δὲ μάλιστα Ἥλιον καὶ Σελήνην, οὐχ ὡς Θεοὺς, ἀλλ᾽ ὡς ὁδὸν δι᾽ ἧς ἐστιν πρὸς Θεὸν ἀφικέσθαι. ἀποχωρισθείσης δὲ ἀκριβῶς τῆς θείας Δυνάμεως, τὸ ἔξω πῦρ φασι συμπεσὸν, ἑαυτό τε καὶ τὸ ἄλλο σύμπαν, ὅτι δ᾽ ἂν λείπηται τῆς Ὕλης, συγκαταφλέξειν. οἱ δὲ ἐν τούτοις

miſiſſe, quam nos Δημιουργὸν (rerum ſcilicet Opificem ac Creatorem) vocamus: quæ cùm veniſſet, & ad mundi creationem aggreſſa eſſet, illud Virtutis à Materia ſecreviſſe, quod ex mixtione nihil vitii ac labis contraxiſſet; atque hinc Solem & Lunam primùm condita eſſe: quod verò pauxillum aliquid ac mediocre hauſiſſet, id ſtellas cœlumque omne factum eſſe. Extra mundum autem ejectam, ex Sole & Luna ſecretam Materiæ partem, eſſeq; ignem illum, cui vis quidem urendi inſit, cùm ipſe tenebroſus & lucis expers, ac nocti cōſimilis ſit. In reliquis verò elemētis & ſtirpibus & animalibus, in hac rerum univerſitate verſantibus, inæqualiter ferri commixtam divinam Virtutem. Proptereaque mundum conditum eſſe, & in illo Solem & Lunam, quæ rerum ortui interituique præſideant, divinam ſemper Virtutem à Materia ſeparando, atque ad Deum tranſmittendo.

Hæc nempe molitum eſſe, ut Demiurgo ac Creatori Virtus alia ſuppetat, quæ ad Solis lucis ſplendores trahat: eſſeque rem manifeſtam, velut quis dicat, cæco. Lunam enim augmentum faciendo Virtutem accipere, quæ ſeparatur à Materia, ac per hoc tempus ea plenam evadere. Vbi verò plena fuerit, inter decreſcendum ad Solem remittere: Solem verò, ad Deum abire. Idque adeò cùm præſtiterit, expectare rurſum dum alio plenilunio Anima ad ipſum commigret: quam ſimiliter aſſumptam, ad Deum ſponte ſinat tranſire. Atque id in omne ævum penſi habere atque operæ.

Lunæ augmentum & decrementum; nugæ in ea Manichaicæ.

Sed & in Sole ejuſmodi ſimulacrum conſpici, qualis eſt forma hominis; ambitioſiuſque eniti Materiam, ut ex ſe ipſa condat hominem, omni ſua commixta virtute, qui ipſe quoque Animæ quidpiam habeat: multum tamen contuliſſe formam, ut homo majus aliquod, præ reliquis animantibus, commercium nanciſceretur divinæ Virtutis. Eſſe enim hominem divinæ Virtutis imaginem: Chriſtum verò, eſſe Mentem. Qui cùm aliquando è ſupernis cœlique axe veniſſet, hujus plurimam partem Virtutis ad Deum dimiſiſſe. Ac demum in crucem actum, per eum modum ſcientiam præbuiſſe; divinamque aptaſſe Virtutem, ut in Materia crucifigeretur. Quia igitur divinæ voluntatis ac decreti eſt ut Materia pereat, ab iis abſtinere quæ animata ſunt; veſci verò oleribus, ac ſi quid eſt ſenſus expers. Se quoque abſtinere à nuptiis & venereis ac procreandis liberis, ne altiores in Materia radices, per generis ſucceſſionem Virtus agat; nec ſeipſos eximere, conantes emundare, quam ſibi Virtus ex admixta Materia labem conſciviſſet.

De Homine & Chriſto deliria.

Abſtinentiæ inſulſa ratio.

Sunt hæc quidem, eorum quæ dicunt ac ſentiunt principaliora. Colunt verò maximè Solem & Lunam, non ut Deos, ſed ut viam qua eis Deum aſſequi liceat. Sejuncta verò penitus divina Virtute, ignem aiunt exteriorem delapſum, ipſum ſe, ac ſi quid aliud fuerit Materiæ reliquum, combuſturum. Qui autem inter eos lepidiores ſunt, nec Græca-

Soli ac Lunæ cultus ſub Deo.

Manichæis in Græcorum fabellis quæſita præſidia.

nicæ eruditionis ac literarum expertes, ipſi A nos, ex propriis admonent. Ex cerimoniis quidem ac myſteriis; per Bacchum, qui ſciſſus utero eſt, ſignificari dividi in Materiam à Titanibus (ut ipſi loquuntur) divinam Virtutem: ex Poetarum autem fabula Gigantum pugnæ, indicari, Ne illos quidem Materiæ adverſus Deum rebellionem neſciviſſe. Ego ſanè, quemadmodum hæc haud ſufficientia ad eorum deliniendos animos, qui nullo examine ſermonem recipiunt, haud inficias ierim, quandoquidem etiam nonnullos, qui una nobiſcum Philoſophiæ navaverunt operam, ejuſcemodi ſermonum deceptio ad ſe traduxit; qui tamen modò rem, ut ſe habeat, examinãdam aggrediar, quò me vertam B neſcio. Non enim per legitimas ullas rationes procedunt illorum hypotheſes, ut per eas examen inſtituere liceat. Neque ulla ſunt demonſtrationum principia, & ut quod ſequitur videamus: inventumque revera & lucrum inſperatum eorum eſt, qui ſimplicius philoſophari dicuntur. Hi, novas ſibi vetereſque Scripturas adhibentes, cùm divinitus inſpiratas ſibi eas ſtatuant, ſuas inde opiniones concludunt; tuncque ſolum argui videntur atque refelli, cùm ab eis aliquid non iis conſonum aut dici aut agi contigerit. Quodque iis qui Græcorum ritu philoſophantur demonſtrationum principia intermediæ propoſitiones ſunt, hoc ipſis eſt Prophetarum vox ac oraculum. Hìc autem, cunctis his eliminatis, & cum ea, quorum ſuperius memini, abſque ulla probatione dicantur, ſitque neceſſarium ut cum ratione C reſpõſionem faciamus, non verò probabiliora alia, & quæ magis delinire valeant, proponamus, moleſtior eſt aggreſſio, hincque adeo magis ardua, quod & varios inſtituere ſermones neceſſe eſt. Qui namque magis accurati certiorisque veritatis ſunt, eos latuerint, quos certa quadam credulitate ante admiſerint, ſi, cùm ad deliniendum adhiberi contigerit, in eaſdem anſas neceſſitateſque inciderint: Quamobrem multa magnaque opus diligentia eſt, ac planè Deo, qui ipſe dux & auſpex erit ſermonis.

Scripturarum auctoritas ac fides, Manichæis ſpreta.

Id eſt, pares illis videbuntur, nec magis cogentes.

Manichæorum duo Principia.

Ipſa vexata.

Duo Principia ſtatuunt, Deum & Materiam. Siquidem id quod fit atque oritur, ab eo quod eſt, ſecernat, haud perinde mala ſuppoſitio, ut neque Materia ipſa ſeipſam D efficiat, & contrariorum rationem recipiat, quæ tum agat tum patiatur: neque rurſus alia talia de Effectore rerumque auctore intelligantur, quæ nec fortè fas ſit dicere; tametſi Deus ad effecta, Materia non indigeat; cùm omnia in ſubſtantia & quę verè exiſtant ad illum ſenſu effici nihil prohibeat. Sin autem, quod magis dici videtur, ſub ipſo inordinatus rerum motus Materia eſt, primùm quidem incautè ac imprudens aliud Efficiens (etſi maleficum) conſtituit: nec quid inde ſequatur animadvertit; nempe, ſi neceſſe omnino ſit ut Deus & Materia ſupponantur, aliam quoque Materiam Deo ſuppoſitum iri: ut videlicet ambobus Effi-

A χαριέστεροι καὶ Ἑλληνικῶν οὐκ ἄπειροι λόγων, ὑπομιμνήσκουσιν ἡμᾶς ἐκ τῶν οἰκείων. ἐκ μὲν τῶν τελετῶν, τὸν κατατεμνόμενον Διόνυσον τῷ λόγῳ ἐπιφημίζοντες, ὑπὸ τῶν Τιτάνων, καθάπερ λέγουσιν αὐτοὶ, τὴν θείαν Δύναμιν μερίζεσθαι εἰς τὴν Ὕλην· ἐκ δὲ τῶν ποιήσεων τῆς Γιγαντομαχίας, ὅτι μηδὲ αὐτοὶ ἠγνόησαν τὴν τῆς Ὕλης κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀντάρσιν. ἐγὼ δὲ ὡς μὲν ταῦτα οὐχ ἱκανὰ ψυχαγωγῆσαι τοὺς ἀβασανίστως τὸν λόγον προσιεμένους οὐκ ἂν εἴποιμι. ὅ γε καί τινας τῶν συνεσχολακότων ἡμῖν ἐν τῷ φιλοσοφεῖν μετέστησεν ἡ τοιαύτη ἀπάτη τῶν λόγων πρὸς ἑαυτήν· εἰς ἐξέτασιν δὲ ὅπως ἔχει νῦν ἐμαυτὸν B καθεὶς, ἀπορῶ τί χρήσωμαι. οὔτε γὰρ διά τινων λόγων νενομισμένων εἰσὶν αὐτῶν αἱ ὑποθέσεις, ἵνα κατὰ ταύτας τὴν ζήτησιν ποιησώμεθα. οὔτε τινὲς ἀρχαὶ ἀποδείξεων, καὶ ἵνα τὸ ταύταις ἑπόμενον θεασώμεθα. ἕρμαιόν τε ἀληθῶς ἐστιν τὸ τῶν ἁπλῶς λεγομένων φιλοσοφεῖν· οἳ τὰς παρ' αὐτοῖς γραφὰς παλαιάς τε καὶ νέας ὑποστησάμενοι, θεοπνεύστους εἶναι ὑποτιθέμενοι, τὰς σφῶν αὐτῶν δόξας ἐντεῦθεν περαίνουσιν, καὶ ἐλέγχεσθαι μόνον τηνικαῦτα δοκοῦσιν, ἐάν τι μὴ ταύταις ἀκόλουθον ἢ λέγεσθαι ἢ πράττεσθαι ὑπ' αὐτῶν συμβαίνει· καὶ ὅπερ αἱ παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν καθ' Ἕλληνας τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ αἱ προτάσεις διάμεσοι, τοῦτο παρ' αὐτοῖς ἐστιν ἡ τῶν Προφητῶν φωνή. ἐνταῦθα δὲ τούτων μὲν ἁπάντων ἐκβαλλομένων, λεγομένων δὲ ὧν πρότερον ἐ- C πεμνήσθην ἄνευ τινὸς ἀποδείξεως· ἀναγκαίου δὲ ὄντος μετὰ λόγου ποιήσασθαι τὴν ἀπόκρισιν, ἀλλὰ μὴ πιθανώτερα ἕτερα παραθεῖναι καὶ μᾶλλον ψυχαγωγεῖν, χαλεπωτέρα ἡ ἔφοδος, καὶ ἔτι μᾶλλον δυσκολωτέρα, ὅτι καὶ ποικίλους τοὺς λόγους ποιεῖσθαι δεῖ. οἵ τε γὰρ ἀκριβέστεροι τοὺς ὑπὸ τούτων ἄνευ τινὸς πίστεως προκατειλημμένους λάθοιεν ἄν, εἰ ὅτε εἰς ψυχαγωγίαν γένοιτο, εἰς τὰς αὐτὰς λαβὰς ἐμπεσοῦνται· ἐξ ὁμοίων γὰρ γεγονέναι δοξάζουσιν. διὸ πολλῆς καὶ μεγάλης φροντίδος δεῖ, καὶ Θεοῦ ὡς ἀληθῶς, ὃς τοῦ λόγου ἡγήσεται.

Δύο ἀρχὰς ὑποτίθενται, Θεὸν καὶ Ὕλην. εἰ μὲν τὸ γιγνόμενον τοῦ ὄντος ἀποχωρίζει, οὐχ ὁ- D μοίως φαύλη ἡ ὑπόθεσις, ἵνα μήτε ἡ Ὕλη ἑαυτὴν ποιῇ, καὶ τῶν ἐναντίων ἀποδέχηται λόγον, ποιοῦσά τε καὶ πάσχουσα. μήτ' αὖ τοιαῦτα πάλιν ἕτερα περὶ τὸ ποιητικὸν αἴτιον θεωρῆται, ἃ οὐδὲ λέγειν ἴσως θέμις. καίτοι οὐ δεομένου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα Ὕλης, ἐν ὑποστάσει δυναμένων γίγνεσθαι πάντων πρὸς ἐκεῖνον τὸ νοοῦν: εἰ δὲ, ὅπερ μᾶλλον λέγεσθαι δοκεῖ ὑπ' αὐτοῦ, ἡ ἄτακτος κίνησις τῶν ὄντων ἐστὶν Ὕλη· πρῶτον μὲν λανθάνει ἑαυτὸν ἕτερον ποιητικὸν αἴτιον ὑφιστάμενος· κακοποιὸν μέντοι. οὐχ ὁρᾷ δὲ καὶ τὸ ἑπόμενον, ὅτι εἰ Θεὸν πάντως ὑποστατέον καὶ Ὕλην, ἑτέρα τις Ὕλη τῷ Θεῷ ὑποστήσεται. ἵνα ἑκατέρῳ τῶν ποιητικῶν αἰτίων ἡ ὑποκειμένη Ὕ-

παρέχῃ Ὕλη. ἀντὶ τοίνυν δύο, τέτταρας ἡμῖν A
ποιῶν ἀρχὰς ἐπιδειχθήσεται.

Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ ἀντιδιαίρεσις. εἰ γὰρ Θεός ἐστιν παρ' αὐτῷ ὅπερ τὸ Ἀγαθὸν, καὶ βούλεται ὑφίστασθαι αὐτῷ ἐναντίον, διὰ τί οὐ καθάπερ τινὲς τῶν Πυθαγορείων τὸ Κακὸν αὐτῷ ἀντιτίθησιν. ἀνεκτότερον γοῦν ὑπ' ἐκείνων λέγεσθαι δύο εἶναι ἀρχὰς τὸ Ἀγαθὸν καὶ τὸ Κακόν. στασιάζειν δὲ ταύτας συνεχῶς, ἐπικρατεῖν δὲ τὸ Ἀγαθόν. εἰ γὰρ τὸ κακὸν ὑπερέχοι, φθαρήσεσθαι πάντα. ὅλως γὰρ καθ' ἑαυτὴν μὲν ἡ Ὕλη, οὔτε σῶμά ἐστιν, οὔτε ἀκριβῶς ἀσώματόν τι, οὔτε ἁπλῶς τόδε τι· ἀλλὰ ἀόριστός τις προσλαβοῦσα τὸ εἶδος γίνεται ὡρισμένη· οἷον τὴν πυραμίδα μὲν πῦρ· τὸ ὀκτάεδρον δὲ ἀήρ· τὸ εἰκοσάεδρον δὲ ὕδωρ· κύβον δὲ B
γῆ. πῶς οὖν ἐστι τῶν στοιχείων ἡ ἄτακτος κίνησις ἡ Ὕλη. καθ' ἑαυτὴν μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὑποστατή. εἰ γὰρ κίνησις, ἐν τῷ κινουμένῳ· οὐ δοκεῖ δὲ τοιοῦτον εἶναι ἡ Ὕλη, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον ὑποκείμενον καὶ ἀρύθμιστον, καὶ ἀφ' οὗ τὰ ἄλλα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἄτακτος κίνησίς ἐστιν ἡ Ὕλη, πότερον ἦν ἀεὶ σὺν τῷ κινουμένῳ, ἢ ποτὲ κεχώρισται τούτου. εἰ μὲν γὰρ ποτε ἦν καθ' αὑτὴν, οὕτω γε οὐκ ἂν ἦν. οὐδεμία γὰρ κίνησις ἄνευ τοῦ κινουμένου. εἰ δὲ ἀεὶ ἐν τῷ κινουμένῳ ἦν, πάλιν αὖ δύο ἀρχαὶ οὕτω γε ὑποστήσονται, τὸ κινοῦν καὶ C
τὸ κινούμενον. ποτέρῳ οὖν αὐτῶν ψηφίζεται, ἵνα ἐκεῖνο μετὰ τοῦ Θεοῦ ὑποστησώμεθα πρῶτον.

Πρόσεστι δὲ τῷ λόγῳ ἐφόλκιον, τὸ ἄτακτον ἐξόριστον παντελῶς τοῦτο. ὁπότε γὰρ μὴ κίνησις εἰκότως ἂν λέγοιτο. τίς δὲ καὶ τῶν κινήσεων ἡ Ὕλη. πότερον ἡ κατ' εὐθεῖαν, ἢ ἡ κυκλοφορητική. ἢ ἡ κατ' ἀλλοίωσιν, ἢ ἡ κατὰ γένεσιν καὶ κατὰ φθοράν. ἀλλ' ἡ μὲν κυκλοφορητικὴ οὕτω κοσμία, ὥστε τῇ τοῦ παντὸς ἀποδέδοται τάξει. οὐ κατὰ τούτους δὲ ταύτην αἰτιᾶσθαι, ἐν ᾗ ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη, οὓς μόνους Θεῶν αἰδεῖσθαι φασίν. ἀλλὰ τὴν ἐπ' εὐθείας· ἀλλὰ καὶ ταύτῃ πέρας ἐστὶν, ἡ τοῦ ἰδίου τόπου τεῦξις. πάντη γὰρ τὸ γήϊνον πέπαυται D
κινούμενον, ὅτ' ἂν γῆς ἐπιλάβηται. πᾶν δὲ ζῶον καὶ φυτὸν αὐξανόμενον, ὅτ' ἂν τοῦ ἰδίου ὅρου ἐφίκηται. ὥστε ἡ τούτων στάσις εὐλογώτερος ἂν θάνατος γίνοιτο τῇ Ὕλῃ, ἢ ὑπ' αὐτῶν ταύτης πλεκομένη ἀνήνυτος τελευτή. τὴν δὲ κατὰ γένεσιν καὶ φθοράν, οὐδὲ ἐπινοῆσαι οἷόν τε τῇ ὑποθέσει ταύτῃ προσήκουσαν· ἀγένητος γὰρ αὐτοῖς ἐστιν ἡ Ὕλη. εἰ δέ γε τὴν κατ' ἀλλοίωσιν κίνησιν ἀποδώσουσιν αὐτῇ· δοκοῦσι γὰρ μάλιστα τοῦτο λέγειν, ἐπεὶ διὰ τῆς Ὕλης καὶ μεταβολὰς ἠθῶν καὶ ἐν τῇ ψυχῇ κακίας εἶναι λέγουσιν, σκοπεῖν ἄξιον ὅπως ποτὲ καὶ ταῦτα φασίν. ἀλλοιοῦσα γὰρ αὐτὴν ἀεὶ ἄρξεται ἀπ' ἀρχῆς. καὶ τοῦ μέσου προϊοῦσα ἐπιλήψεται, καὶ εἰς τὸ τέλος οὕτως ἀφίξεται. ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἀφικομένη οὐ στήσεται, εἴ γε οὐσία

cientibus Materia ſubjecta ſit. Pro duobus igitur, quatuor nobis Principia præſtare monſtrabitur.

Admiranda verò & ab illo poſita utrinque diſtinctio. Si enim hoc Deum exiſtimat, quod Bonum, vultque vere exiſtere quod eſt illi contrarium, quidni velut Pythagorici quidam Malum ipſi contrarium ponit? Ferendum ſanè magis, ut ab illis duo Principia dicantur, Bonum & Malum; inter ſe continuè pugnantia, cùm tamen Bonum Malo prævaleat. Nam ſi Malum ſuperaret, interirent omnia. Prorſus enim Materia ſecundùm ſe, neque corpus eſt, neque omnino incorporeum aliquid; at neque ſimpliciter hoc aliquid: ſed indefinita quædam, quæ forma accedente finiatur ac terminetur, velut ignis meta ac pyramide; octaëdro (octonorum corporum ſeſſu) aër; icoſaëdro (vicenorum) aqua; quadrantali, terra. Quonam igitur modo materia inordinatus motus elementorum exiſtit? Per ſe itaque ſubſiſtens vereque exiſtens non eſt: nam ſi motus, in ſubjecto eſt; non videtur autem talis eſſe Materia, quinimmo primum ſubjectum & incompoſitum, & ex quo reliqua.

Pythagoræorum de Principiis opinio: Bonum & Malum contraria: à Bono victoria.

Plut. de Placitis Phil. l. 1. c. 6

Quando igitur motus inordinatus eſt Materia, ſemperne mobili conjunctus erat, aut aliquando ab eo ſeparatus? Certè, ſi ullo unquam tempore per ſe erat, ſic utique non erat: nullus enim motus ſine ſubjecto eſt. Si verò ſemper in ſubjecto erat, ſic rurſus duo ſtatuentur principia, quod movet & quod movetur. Vtri igitur horum tribuetur, ut cum Deo primum illud conſtituamus?

Accedit ſermoni appendix illa prorſus extorris, *inordinatum*. Quando enim motus non fuerit, meritò dicatur. Quænam verò etiam motuum Materia? Num qui rectus eſt, an circularis; vel quæ qualitate ſenſum afficiente mutantur, vel generationis ac corruptionis motus? Enimvero circularis motus, ſic decorus eſt & compoſitus, ut rerum univerſatis ordini adſcriptus ſit: nec Manichæorum ſenſu hic culpandus videatur, in quo Sol & Luna, quos ſolos Deorum venerari aiunt. Sed qui rectus. Atqui huic quoque terminus eſt, quo locum ſuum conſequatur. Prorſus enim quod terrenum eſt, à motu ceſſat ubi terram attigerit. Omne verò animal & planta creſcendi finem facit, cùm terminum ſuum aſſecuta fuerint. Quamobrem illorum quies, rationabiliùs mors Materiæ fuerit, quàm quæ ab ipſis ejus mors nullo expledâ exitu texitur. Motus autem generationis & corruptionis, ne intelligi quidem poteſt, huic aptus argumento; quippe cum Materia, illis ingenita ſit. Sin autem motum alterationis, ut vocant, & quo qualitate ſenſum afficiente mutamur, illi adſcripſerint. Hoc enim maximè dicere videntur, idcirco nimirum quod per Materiam etiam mutari mores, & in animo vitium verſari dicunt: operæpretium ſit ut diſpiciamus, quonam tandem modo etiam hæc loquantur. Ipſam namque alterando, ſemper à principio ducet exordium; procedenſque medium attinget, inque eum mo-

Vindicatus ab inordinatione motus.

Circularis.

Rectus.

Generationis & corruptionis.

Alterationis & ſenſum afficientis qualitatis.

dum finem aſſequetur. Enimvero cùm ad finem pervenerit, non quieſcet, ſiquidem alteratio ejus eſſentia eſt; ſed rurſus per eadem flectens, ad principium revertetur; indeque ſimiliter ad finem: nec hoc facere unquam ceſſabit. Velut ſi alterentur a & c. medium autem ſit b. mutatio a, ad b perveniet, atque hinc ad c. Rurſus igitur ab extremo c ad b flectens, quandoque a aſſequetur: eritque hoc continuè. Velut à nigro mutatio; medium, pullum; extremum, album. Rurſum è contrario, ab albo ad pullum, ac ſimiliter ad nigrum; rurſuſque ab albo alterationis exordium, idemque jam argumentum.

Materia alterationis ratione cauſa eſt malefica? Non magis maleficam eſſe, quàm beneficam inde probatur. Sit enim alterationis principium à malo. Sic igitur ab hoc, per ea quæ medii generis ſunt, alteratio eſt ad bonum. Verùm eſto à bono. Rurſus igitur per ea quæ medii generis ſunt, eſt principium. Sive ad unum extremum, ſive ad alterum ſit motus, eadem eſt ratio; atque hæc ex abundanti dicuntur.

Omnis motus circa quantitatem verſatur: porro qualitas Vitii dux ac Virtutis exiſtit. Scimus autem hæc etiam genere diſtingui. Num verò Deus duntaxat Materiaque principia; an aliquid aliud ſupereſt, quod horum medium exiſtat? Siquidem autem nihil eſt, manent hæc inter ſe incommixta. Rectè enim dicitur, Siquidem extrema miſceantur, neceſſe eſt eſſe aliquid in medio, quo illa connectantur. Sin autem aliud quid exiſtit, neceſſe rurſus aut incorporeum aut corpus eſſe; atque adeò tertium adventitium principium emerſit.

Primùm itaque ſi Deus & Materia ambo prorſus incorporea; neutrum in altero, præterquam quod ſicut Grammatica eſt in Anima. Hoc autem in Deo & Materia intelligere, abſurdum eſt. Si autem ut in vacuo, ut quidam loquuntur, Vacuum univerſo huic circunfuſum eſſe; alterum rurſus ſubſtantia caret. Vacui enim ſubſtantia, nihil eſt. Sin autem ut accidentia, primùm quidem ea res impoſſibilis eſt. Quæ enim ſubſtantia carent, nullo uſquam loco poſſunt eſſe. Eſt enim ſubſtantia quaſi vehiculum accidentibus ſubjecta. Quod ſi ambo corpora, neceſſe eſt utraque aut gravia eſſe, aut utraque levia, aut media; aut alterum quidem grave, alterum leve, aliud medium: Sive igitur utraq; gravia, ſic planè neceſſe eſt hæc eadem & in levibus eſſe, & in iis quæ ſunt media: ſive diſſentanea ſint, aliud omnino ſecretum erit ab alio. Alium enim ſibi grave locum vendicat, atque aliud quod medium eſt, aliud leve: alii nimirum locus ſurſum competit; alii, deorſum; alii quod ſitu medium eſt. Ejus verò quod ſphæricæ figuræ eſt, locus infimus, medium eſt. Ab illo enim ad omnia excelſiora ad ſupremam uſque ſuperficiem undequaque eſt diſtantia. Cunctaque rurſus gravia, undequaque in ipſum feruntur. Quocirca etiam ridere ſubiit, audienti, *Materiam, dum incompoſite movetur ac inordinate* (id enim illi ex na-

A ἐστὶν αὐτῆς ἡ ἀλλοίωσις· ἀλλὰ πάλιν ἀνακάμψει διὰ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ ὁμοίως ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ τέλος· καὶ οὔποτε τοῦτο ποιοῦσα παύσεται. οἷον εἰ ἀλλοιοῖτο ἡ α Γ μέσον δὲ τὸ β. ἀπὸ μὲν τοῦ· α ἡ μεταβολὴ ἀφίξεται ἐπὶ τὸ β καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸ Γ. πάλιν τοίνυν ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ γ ἐπὶ τὸ β ἀνακάμπτουσα ἀφίξεταί ποτε ἐπὶ τὸ α. καὶ τοῦτο ἔσαι διαπαντός· ὥσπερ ἀπὸ τοῦ μέλανος ἡ μεταβολὴ, μέσον δὲ τὸ φαιὸν, καὶ ἄκρον τὸ λευκόν. πάλιν δὲ ἀνάπαλιν ἀπὸ τούτου ἐπὶ τὸ φαιὸν, καὶ ὁμοίως ἐπὶ τὸ μέλαν. πάλιν δὲ ἀπὸ τοῦ λευκοῦ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀλλοιώσεως, ἡ αὐτὴ ἔφοδος ἤδη.

Κατ' ἀλλοίωσιν κακοποιὸς αἰτία ἐσὶν ἡ Υλη. οὐ μᾶλλόν τι κακοποιὸς ἢ ἀγαθοποιὸς οὕτω γε δείκνυται. ἔστω γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀλλοιώσεως ἀπὸ
B τοῦ κακοῦ. οὐκοῦν οὕτως ἀπὸ τούτου διὰ τῶν ἀδιαφόρων ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν ἡ ἀλλοίωσις. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ. πάλιν τοίνυν διὰ τῶν ἀδιαφόρων ἡ ἀρχή. εἴτ' ἐπὶ τόδε τὸ ἄκρον, εἴτ' ἐπὶ τὸ ἕτερον ἡ κίνησις, ὁ αὐτὸς λόγος, ταῦτα ἐκ περιουσίας λέγεται.

Πᾶσα μὲν γὰρ κίνησις περὶ τὸ ποσόν. κακίας δὲ καὶ ἀρετῆς ἡγεμών ἐσιν ἡ ποιότης· ταῦτα δὲ ὅτι καὶ τῷ γένει διωρίσθαι ἴσμεν. πότερον δὲ μόνον ὁ Θεὸς καὶ ἡ Υλη ἐσὶν ἀρχαὶ, ἤ τι ἕτερον ἀπολείπεται ὃ τούτων ἐσὶν ἐν μέσῳ. εἰ μὲν γὰρ μηδέν ἐσιν, ἄμικτα ταῦτα ὑπολείπεται πρὸς αὐτά. καλῶς γὰρ λέγεται, Ὅτι ἵνα τὰ ἄκρα μιχθῇ, δεῖ τι εἶναι ἐν μέσῳ, ὅπως ταῦτα συνδέῃ. εἰ δὲ τι ἕτερον ὑπάρχει, ἀνάγκη πάλιν εἶναι ἢ ἀσώ-
C ματον ἢ σῶμα· ὥστε τρίτη ἀρχὴ ἐπεισόδιος γέγονεν.

Πρότερον δὲ εἰ ὅλως ὁ Θεὸς καὶ ἡ Υλη ἀσώματα ἑκάτερα, οὐδέτερον ἐν οὐδετέρῳ πλὴν εἰ μὴ ὡς γραμματικὴ ἐν ψυχῇ· τοῦτο δὲ ἄτοπον ἐπὶ Θεοῦ καὶ Υλης ἐπινοεῖν. εἰ δὲ ὡς ἐν κενῷ ὥς τινες λέγουσιν, Τὸ κενὸν τῷ παντὶ περικεχύσθαι· τὸ ἕτερον πάλιν ἀνυπόσατον. οὐσία γὰρ τοῦ κενοῦ τὸ μηδέν. εἰ δὲ ὡς συμβεβηκότα, πρῶτον μὲν ἀδύνατον τοῦτο. οὐσίας γὰρ ἄμοιρα ὄντα οὐδαμοῦ εἶναι δύναται. ὄχημα γὰρ ὥσπερ ἐσὶν ὑποβεβλημένον τοῖς συμβεβηκόσιν ἡ οὐσία. εἴ τε σώματα ἑκάτερα, ἀνάγκη ἢ ἄμφω βαρέα εἶναι, ἢ ἄμφω κοῦφα ἢ μέσα. ἢ τὸ μὲν βαρὺ, ἢ τὸ δὲ κοῦφον, ἢ
D τὸ δὲ μέσον. εἴ τε οὖν ἑκάτερα βαρέα, συνώπασα οὕτω ἀνάγκη εἶναι τά δε αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν κούφων καὶ ἐπὶ τῶν μέσων. εἴτε παραλλάττοιτο, τὸ ἕτερον πάντως τοῦ ἑτέρου ἔσαι κεχωρισμένον. ἄλλος γὰρ τῷ βαρεῖ, καὶ ἄλλος τῷ μέσῳ καὶ τῷ κούφῳ τόπος. τῷ μὲν γὰρ τὸ ἄνω· τῷ δὲ, τὸ κάτω· τῷ δὲ, τὸ μέσον. παντὸς δὲ σφαιροειδοῦς τὸ κάτω μέσον ἐστίν. ἀπὸ γὰρ αὐτοῦ πρὸς πᾶν τὸ μετέωρον ἄχρι τῆς ἄνω ἐπιφανείας πάντοθέν ἐστιν ἡ ἀπόστασις. καὶ πάντα πάλιν τὰ βαρέα, πανταχόθεν φέρεται ἐπ' αὐτό. διὸ καὶ γέλωτός μοι ἐπῆλθεν ἀκούσαντι, Ὅτι κινουμένη ἡ Υλη ἀτάκτως· τοῦτο γὰρ αὐτῇ κατὰ φύσιν, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀφίκετο χώραν.

ραν. ἢ ἐς φῶς καὶ λαμπρὸν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.

Εἰ δὲ τὸ μὲν σῶμα, τὸ δὲ ἀσώματον. πρῶτον μὲν ὃ ἐστὶν σῶμα, μόνον κινητόν ἐστιν. ἔπειτα δὲ, εἰ μὲν ἄμικτα, ἐστὶν ἑκάτερον χωρὶς ἑκατέρου κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν· εἰ δὲ μέμικται τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ, ἢ ψυχὴ ἢ νοῦς ἢ συμβεβηκὸς ἂν εἴη. οὕτω γὰρ μόνον τὰ ἀσώματα τοῖς σώμασι πάρεστι μίγνυσθαι.

Ἀλλ᾽ ὅπως ἠνέχθη εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ χώραν, ἢ ἐκ ποίας αἰτίας. κατὰ φύσιν μὲν γὰρ αὐτῇ τὸ κάτω καὶ τὸ σκότος, ὡς φασὶν, παρὰ φύσιν δὲ τὸ ἄνω καὶ τὸ φῶς. ὥς γε παρὰ φύσιν τότε γέγονεν αὐτῇ ἡ κίνησις. καὶ τοιοῦτόν τι πέπονθεν, οἷον εἰ λίθον τις ἢ βῶλον γῆς, εἰς τὸ ἄνω ῥίψειεν, δι᾽ ὃ δὴ ὀλίγον τὰ τοιαῦτα κουφισθέντα ὑπὸ τῆς τοῦ ῥίψαντος βίας, μετέωρα γεγονότα, εἰς τὸν αὐτὸν καταφέρεται τόπον. τὴν οὖν Ὕλην τίς ἐκούφισεν εἰς τὸν ἄνω τόπον. δι᾽ αὐτὴν μὲν γὰρ καὶ ἐξ αὐτῆς οὐκ ἂν κινοῖτο ταύτην τὴν κίνησιν, αὐτῆς ὑπάρχουσαν. δεῖ δὲ αὐτὴν ὑπομεῖναι βίαν, ἵνα εἰς τὸν ἄνω τόπον μετεωρισθῇ, καθάπερ ὁ λίθος καὶ ἡ βῶλος. ἀλλ᾽ ἕτερον μὲν οὐδὲν σὺν αὐτῇ ἀπολείπουσιν, τὸν Θεὸν δέ. φανερὸν οὖν τὸ ἐκ τοῦ λόγου συμβαῖνον· ὅτι κατ᾽ αὐτοὺς ὁ Θεὸς βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ ταύτην μετέωρον ἐποίησεν ὡς αὐτόν.

Καὶ μὴν, εἰ κακὸν ἡ Ὕλη· πάντως που εἰσὶν αὐτῆς καὶ ὀρέξεις τοιαῦται. ἔστι δὲ ἡ μὲν τοῦ κακοῦ ὄρεξις φαύλη· ἡ δὲ τοῦ καλοῦ, πάνυ σπουδαία. εἰ δὲ τοῦ λαμπροῦ καὶ τοῦ φωτὸς ἐπεθύμησεν ἡ Ὕλη, οὐ φαύλη ἡ ἐπιθυμία, καθάπερ οὐδὲ εἰ ἐν κακίᾳ τις ζῶν, μετὰ ταῦτα ποτὲ ἐπιθυμήσειεν ἀρετῆς. τοὐναντίον γὰρ, ἐν ἐγκλήματι τὸ σπουδαῖόν τινα τοῦ φαύλου εἰς ἐπιθυμίαν ἐλθεῖν. καθάπερ ἂν εἰ τὸν Θεὸν φαῖεν ὀρέγεσθαι τῶν τῇ Ὕλῃ προσόντων κακῶν. οὐ γὰρ δὴ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ τοιαῦτα ὑπολητέον, οἷόν ἐστιν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολλὴ γῆ, καὶ ὁ πολὺς χρυσὸς, ὧν ἐλάττων γίνεται τῷ κεκτημένῳ ἡ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς ἕτερον μετάστασις. ἀλλ᾽ εἴ τινα τούτων ὅλως εἰκόνα ἐπινοῆσαι δεῖ, τὴν σοφίαν, οἶμαι δὲ καὶ ὡς ἄν τις παραβάλοι καὶ τὰς ἐπιστήμας. ὥσπερ οὖν οὔτε ἡ σοφία ἐλαττοῦται οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε οἱ αὐτὰς ἔχοντες, ἂν ἕτερος τῶν αὐτῶν μεταλάβῃ· οὕτως οὔτε τὸν Θεὸν εὔλογον φθονῆσαι τῇ Ὕλῃ τῆς τοῦ καλοῦ ὀρέξεως· εἰ δὴ κατ᾽ αὐτοὺς ὠρέχθη τούτου.

Πολὺ δὲ τοὺς μυθοποιοὺς ὑπερβεβλήκασιν, τοὺς ἢ τὰ τοῦ Οὐρανοῦ αἰδοῖα τέμνοντας, ἢ τὰς ἐπιβουλὰς κατὰ τοῦ Χρόνου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ συντεθέντας, ἵνα αὐτὸς κατάσχῃ τὴν ἀρχήν. ἢ ποιοῦντας πάλιν τὸν Χρόνον τοὺς υἱοὺς καταπίνειν· εἶτα διαμαρτάνοντα διὰ τῆς τοῦ λίθου εἰκόνος. πῶς γὰρ τὰ λεγόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν οὐ τοιαῦτα, ὅτ᾽ ἂν πόλεμον ἄντικρυς τῆς Ὕλης πρὸς τὸν Θεὸν ὑφηγήσωνται;

tura eſt) *ad Dei evaſiſſe regionem, ſive ad Lucem & claritatem*, ejuſque generis omnia.

Si autem aliud corpus, aliud incorporeum eſt. Primùm quidem quod corpus eſt, id ſolum mobile eſt. Præterea, ſiquidem incommixta ſunt, unumquodque ſeorſum ab altero ſecundùm propriam naturam eſt. Sin verò alterum alteri commixtum eſt, aut Anima, aut Mens fuerint, aut accidens. Sic enim ſolummodo incorporea corporibus commiſceri contingit.

Sed quonam modo in Dei regionem ac ſedem, quàve ex cauſa invecta eſt? Illi quidem ex natura eſt locus deorſum & tenebræ, ut loquuntur; præter naturam verò locus ſurſum & lux. Quamobrem, motus ei tunc præternaturalis fuit. Eique ejuſmodi aliquid accidit, ac ſi quis lapidem aut glebam terræ ſurſum projecerit; qua utique ratione ea res projicientis impetu paululum levata, cùm ſurſum evaſerit, in eundem locum decidit ac ruit. Quiſnam igitur Materiam ad ſupernum locum levavit? Sanè quidem ſuis meritis, ac ex ſeipſa, eo motu haud moveatur, qui ejus ipſe exiſtat. Neceſſe verò eſt vim ei illatam eſſe ut ſurſum ferretur, haud ſecus ac lapidi & glebæ. Verùm nihil illi cum ea relinquunt, præter Deum. Manifeſtum igitur quid inde conficiatur; Deum ſcilicet, ut ipſi exiſtimant, vi ac neceſſitate, ipſum ad ſe Materiam ſublimem levaſſe.

Deridicula Manichæorum Materiæ in Deum motus ſomnia.

Deus Materiæ auctor rebellionis ſenſu Manichaico.

Atqui, ſi malum Materia eſt, omnino etiam malæ ſunt ejus appetitiones. Eſt verò mali appetitio mala; boni verò atque honeſti ipſa valde honeſta. Siquidem igitur Materia quod ſplendidum eſt lucemque concupivit, haud mala ejus cupiditas eſt, ut neque ſi quis vitioſè vitam traducens, poſtea tandem virtutis deſiderio exarſerit. Secus verò, haud vacat crimine, ſi quis ſtudioſus in mali deſiderium venerit. Velut ſi quis dicat, Deum quæ Materiæ competunt mala appetere. Nec enim Dei bona talia æſtimanda ſunt, qualia ſunt multæ opes & latifundia ingenſque auri vis, quorum minores domino cedunt partes, ſi quis in alterum ab eo transtulerit. Sed ſi quod omnino horum ſimulacrum animo informandum ſit, ſapientiam, puto verò & ſcientias, in exemplum adduxerit Quemadmodum igitur neque ſapientia minuitur neque ſcientia, nec qui illis præditus eſt damni aliquid facit, quod aliquis horum particeps effectus fuerit. Sic neque ratio ſatis favet, ut exiſtimemus Deum Materiæ invidiſſe appetitionem boni honeſtique; dum juxta illos, appetiiſſe ipſum dederimus.

Materiæ appetitio lucis & ſplendoris, bona.

Bona divina nihil ex commercio minora.

Longe porro Mythologos fabulis ſuperarunt, eos nimirum qui aut Cœli virilia putent, aut adverſus Saturnum à filio ſtructas inſidias, ut ſibi ipſe Imperium arriperet, commenti ſint; aut qui rurſus Saturnum filios vorare faciant; tumque fruſtratum conſilio ex lapidis objecto ſimulacro. Quomodo enim, quæ ab eis dicuntur, non his ſimilia? cùm palam Materiæ cum Deo bellum referant; ac neque hæc ſpiritali ſenſu ac my-

Deorum mythologica, iiſque ſimilia Manichæi deliria.

Homericæ Theomachiæ allegoria.

thologico dicant, velut Homerus in Iliade, Gaudere Iovem Deorum inter ſe pugna ac bello, obſcure ſignificans, mundum ex inæqualibus conflatum eſſe, quæ alia aliis conſerta, tum vincant, tum victoria cadant. Atque hæc idcirco à me dicta ſunt, quod ſciam iſtiuſmodi genus hominum, ubi eos probationes ac rationum momenta defecerint, quædam undique ex Poëtarum commentis congerere, atque hinc ſuis opinionibus præſidium, ac quo ſe illis tueantur, quærere. Quod ipſis haudquaquam eveniſſet, ſi majori quadam cura ac diligentia rem quidpiam legiſſent.

Æmulatio & invidia in Deo, Manichæorum ſententia.

Atqui, cùm mala quidem omnia à divino choro exulent; tum vel maximè æmulatio & invidia. Sinunt tamen hi apud Deum iſta, dum dicunt Deum inſidias ſtruxiſſe adverſus Materiam, ea ratione quod bonum cupiviſſet. Quonam verò etiam Deus eorum quæ habebat, punire Materiam voluit? Equidem accuratioris doctrinæ exiſtimo ut Deus ſimplex dicatur, quàm pro illorum ratione. Nec verò, ut in aliis, hujus etiam mentis facilis enarratio exiſtit. Haud quippe ſimpliciter nudoque ſermone eam demonſtrare licet, ſed multa diſciplina atque opera. Cæterum omnes id ſcimus, Iram ac furorem, adverſuſque Materiam vindictæ appetitum, affectus eſſe & perturbationes (πάθη) circa eum, quem ſic illa perſequatur, verſantes: ejuſmodi ſanè ut nec circa ullum qui virtute fultus ſit, verſari unquam contingat, tantum abeſt ut illis ipſum Bonum ſubjaceat.

Vitia hæc in nullo ſtudioſo, probraque admittenda.

Ad alia igitur rurſus tendit circumvolitans oratio. Quia enim miſiſſe Deum Virtutem in Materiam dicunt, conſideremus operæpretium, Vtrum hæc Virtus, ad boni rationem quod attinet, præ Deo minor eſſet, aut ſimili ratione haberet. Siquidem enim illa deficiebat minorque erat, quænam ratio? Nam quæ apud Deum, nullum Materiæ admittunt commercium. Vnum verò duntaxat bonum Deum inſignit, unumque malum Materiam. Sin autem ſimiliter habebant, quidnam cauſæ eſt, cur ipſe velut Rex quidam imperaret, ipſa verò laborem hunc invita ſubiret.

Miſſa Virtus Manichaica.

Quin ad Materiam quoque quod attinet, quæretur, Num mali ratione ſimiles ſint an minores Virtutes? Nam ſi minores, prorſus minore malitia ac pravitate. Boni ergo commercio exiſtant illæ. Cùm enim duo mala ſint, quod minus eſt, tale planè boni commercio nactum ut eſſet ac ita ſe haberet. At illi circa Materiam nullum bonum relinquunt. Rurſus igitur alia emergit quæſtio. Nam ſi alia quædam Virtus mali ratione Materiæ præcellit quæ dominio polleat, ipſa principalior exiſtit. Quod enim magis malum, ipſum illius Imperio polleat.

Materiæ Virtutes, pari, minorine malitia.

Miſiſſe autem Deum Virtutem in Materiam, dicitur quidem nulla probatione; ac quod omni prorſus probabilitate careat. Par tamen eſt, ut & ipſum pari ratione ſuis ſermonibus ac explicatione gaudeat. Hujus ſanè cauſam hanc eſſe dicunt, ut nullum ſit ma-

A καὶ μηδὲ ταῦτα μέντοι δι' ὑπονοίας λέγωσιν, καθάπερ Ὅμηρος, Χαίρειν τὸν Δία ἐπὶ τῷ τῶν Θεῶν πολέμῳ πρὸς ἀλλήλους ἐν Ἰλιάδι, αἰνιττόμενος τὸ ἐξ ἀνομοίων τὸν κόσμον συγκεῖσθαι· ἡρμοσμένων πρὸς ἄλληλα, καὶ νικώντων τε καὶ νικωμένων. καὶ ταῦτά μοι εἴρηται, ἐπειδὴ γινώσκω τοὺς τοιούτους, ἐπειδὰν ἀποδείξεων ἀπορῶσιν, ἔνια πανταχόθεν ἀπὸ τῶν ποιήσεων συμφέροντας, καὶ ἀπολογίαν ταῦτα ὑπὲρ τῶν ἰδίων δοξῶν ποιουμένους. οὐκ ἂν δὲ ταῦτα ἐπεπόνθεσαν, εἰ μετά τινος φροντίδος ᾧ τινι δήποτε ἐνετύγχανον.

Καὶ μὴν πάντα μὲν τὰ κακὰ ἀπὸ τοῦ Θείου χοροῦ ἀπελήλαται, ὁ ζῆλος δὲ μάλιστα καὶ ὁ φθόνος. B καταλείπουσι δὲ οὗτοι αὐτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, ὅτ' ἂν φῶσιν αὐτὸν τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς Ὕλης συντάξαι, δι' ὅτι δὴ τοῦ καλοῦ ἐπεθύμησεν. τίνι δὲ καὶ ὁ Θεὸς ὧν εἶχεν ἐβουλήθη τὴν Ὕλην τιμωρήσασθαι. τὸ μὲν γὰρ ἁπλοῦν φάναι τὸν Θεὸν ἀκριβέστερον οἶμαι, ἢ κατὰ τούτους. ἔστιν καὶ ἡ τῆς ἐννοίας τούτου ἀφήγησις, οὐχ ὡς περὶ τῶν ἄλλων, εὔκολος. οὐ δὲ γὰρ ἁπλῶς ἐνδείξασθαι αὐτὴν δυνατόν, διὰ δὲ πολλῆς παιδεύσεως καὶ πόνου. ἀλλὰ τοῦτό γε πάντες ἴσμεν, Ὅτι ἡ ὀργὴ καὶ ἡ τῆς τιμωρίας κατὰ τῆς Ὕλης ὄρεξις, πάθη ἐστίν, περὶ τὸν οὕτω διωκόμενον συνιστάμενα· ταῦτα δὲ οὐδὲ περί τινα σπουδαῖον γένοιτο ἂν τὰ παθήματα, C μήτι γε περὶ τὸ Ἀγαθὸν αὐτό.

Ἐφ' ἕτερα τοίνυν ἥκει πάλιν ὁ λόγος περιφερόμενος. ἐπειδὴ γὰρ Δύναμιν τὸν Θεὸν εἰς τὴν Ὕλην καταπέμψαι φασίν, σκοπεῖν ἄξιον, Πότερον ἡ Δύναμις αὕτη κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἠλάττωται παρὰ τὸν Θεόν, ἢ ὁμοίως εἶχεν. εἰ μὲν γὰρ ἠλάττωται, τί τὸ αἴτιον. Ὕλης μὲν γὰρ οὐδὲν μετεῖχεν τῶν παρὰ Θεῷ. ἓν δὲ μόνον ἀγαθὸν εἰσάγει τὸν Θεόν, καὶ ἓν κακὸν τὴν Ὕλην. εἰ δὲ ὁμοίως εἶχεν, τίνος ἕνεκα ὁ μὲν ὥσπερ τις Βασιλεὺς ἐπέταττεν, ἡ δὲ τὸν πόνον τὸν ἀκούσιον ἀνέτλη τοῦτον.

Καὶ ἐπὶ τῆς Ὕλης δὲ ζητηθήσεται, Πότερον D εἰς τὸ κακὸν ὅμοιαι ἢ ἐλάττους Δυνάμεις. εἰ γὰρ ἐλάττους, πάντως τε κακίας ἐλάττους· μετοχῇ ἄρα τοῦ ἀγαθοῦ αὗται ἂν γένοιντο. δύο γὰρ ὄντων κακῶν, τὸ ἧττον, τοιοῦτον κατὰ μετάληψιν τοῦ ἀγαθοῦ πάντως που οὕτως ἔσχηκεν. ἀγαθὸν δὲ οὐδὲν περὶ τὴν Ὕλην ἀπολείπουσιν· πάλιν τοίνυν ἀπορία ἑτέρα. εἰ γάρ τις ἄλλη Δύναμις τῷ κακῷ ὑπερβάλλει τὴν ἡγεμονεύουσαν Ὕλην, αὕτη ἐστὶν ἡγεμονικωτέρα· τὸ γὰρ μᾶλλον κακόν, τῆς ἀρχῆς τῆς κατ' αὐτὴν ἡγοῖτο.

Τὸ δέ, Κατέπεμψε ὁ Θεὸς Δύναμιν ἐπὶ τὴν Ὕλην, λέγεται μὲν μετ' οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως· ἔστι δὲ πιθανὸν οὐδ' ὁπωστιοῦν. χρὴ δὲ ὁμοίως καὶ αὐτὸ τυχεῖν τῶν οἰκείων λόγων. τὸ μὲν γὰρ αἴτιον τούτου, ἐκεῖνο εἶναι φασίν, ὅπως

A μηδὲν μὲν ᾖ κακὸν, ἀγαθὰ δὲ πάντα. ἔδει μιχθῆναι τὴν Δύναμιν τῇ Ὕλῃ κατὰ τοὺς ἀθλητὰς, τοὺς ἐν τῷ συμπλέκεσθαι καταγωνιζομένους τοὺς ἀντιπάλους, ἵνα κρατήσασα τοῦ κακοῦ, παύσῃ αὐτὸ τοῦ εἶναι. πολὺ δὲ οἶμαι σεμνότερον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπεροχῆς ἐπάξιον, τὸ ὁμοῦ νοήματι τῶν ὄντων ἀφανίσαι τὴν Ὕλην. ἀλλ' οἶμαι τοῦτο οὐκ ἀπεδέξαντο, διὰ τὸ καὶ νῦν κακόν τι ὑπάρχειν, ὃ τὴν Ὕλην εἶναί φασιν. τὰ πράγματα δὲ οὐδὲν μᾶλλον δύναται παύσασθαι ὄντα τοιαῦτα, ἵνα τις τὸ μὴ μεταβάλλεσθαι εἰς τὰ χείρω ἔνια συγχωρήσῃ. ἔδει δέ τινα αἴσθησιν γενέσθαι τούτου ὅτι μετρίως ὅπως δήποτε ἐμειώθη ταῦτα, ἵνα καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας βελτίους ἔχωμεν. B καλῶς γὰρ δὴ πρὸς τὸν Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως εἴρηται λόγον, ὃς τὸ πᾶν ἐκπυρωθήσεσθαι λέγων, Πᾶν τὸ καῖον ἔχον οὐ παύσῃ ἕως ὅλον καύσει. καὶ ὁ Ἥλιος πῦρ ἐστιν, καὶ ὃ ἔχει οὐ καύσει; ἐξ οὗ συνήγετο, ὡς ᾤετο, τὸ πᾶν ἐκπυρωθήσεσθαι. πρὸς ὃν τις τῶν χαριεστέρων εἰρηκέναι λέγεται· Ἀλλ' ἐγώ τοι χθὲς, καὶ πρὸ ἐνιαυτοῦ, καὶ πρὸ πλείονος χρόνου εἶδον, καὶ νῦν ὁμοίως ὁρῶ, οὐδὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ Ἡλίου πεπονθός. χρῆν δὲ σὺν χρόνῳ κατ' ὀλίγον γενέσθαι τοῦτο, ἵνα καὶ ὅτι ποτὲ ἐκπυρωθήσεται τὸ ὅλον πιστεύσωμεν. καὶ πρὸς τὸν Μανιχαίου δὴ λόγον, καίτοι σὺν οὐδεμιᾷ πίστει ῥηθέντα, ἡ αὐτὴ οἶμαι ἀπόκρισις, Ὅτι ἀλλ' οὐδὲν ἐμειώθη ταῦτα. ἀλλὰ καὶ πρότερον ἦν ἐπὶ τοῦ πρώτου C γενομένου ἀνθρώπου, ὅπου ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἀπόλλυσιν, καὶ νῦν ἔτι ἐστίν· καὶ πόλεμοι οἱ αὐτοὶ, καὶ ποικιλώτεραι ἐπιθυμίαι· χρῆν δὲ εἰ καὶ μὴ πεπαῦσθαι, μεμειῶσθαι γ' οὖν ταῦτα, ἵνα οἰηθήσωμεν ὅτι καὶ παύσηταί ποτε σὺν τῷ χρόνῳ. ὄντων δὲ τῶν αὐτῶν ἐκεῖθεν, τίς ἡ πίστις τῶν εἰς τὸ μέλλον.

Τίνα δὲ καὶ τὰ κακὰ εἶναι λέγει. περὶ μὲν γὰρ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην οὐδὲν ἀπολείπεται· περὶ δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας εἴ τι τοιοῦτον εἶναί φησιν, καὶ τί ποτ' ἐστὶν τοῦτο, εὔλογον ἐφεξῆς ζητεῖν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀταξία κατ' αὐτοὺς ἐστὶ τὸ κακὸν καὶ ἡ ἄτακτος κίνησις. ταῦτα δὲ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχει· καὶ οὔτε τινά τις τῶν πλανωμένων αἰτιάσεται, ὡς παρὰ τὸν τεταγμένον χρόνον ἐπιμεῖναί ποτε ζῳδιακῷ D ἀξιώσαντα, οὔτε τῶν ἀπλανῶν, ὡς οὐκέτι τῆς αὐτῆς μένοντα ἕδρας καὶ μὴ συμπεριπολοῦντα τῇ τοῦ παντὸς περιφορᾷ, ἐν ἑκατὸν ἔτεσιν μία μοίρα ἐπὶ τὰ ἑπόμενα κινούμενα. ἐν γῇ δὲ εἰ τὸ ἀνήμερον ἐνίων χωρίων αἰτιᾶται, ἢ μέμφονται οἱ κυβερνῆται ἐν τῇ θαλάσσῃ χειμῶνας. πρῶτον μὲν κατ' αὐτοὺς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μοίρας τὰ τοιαῦτα, εἰ γ' οὖν ἐπὶ γῆς μηδὲν φύοιτο, τάχιστα ἂν ἀπόλοιτο πάντα τὰ ζῶα· τοῦτο δὲ πολὺ τῆς ἐναπειλημμένης τῇ Ὕλῃ Δυνάμεως πρὸς τὸν Θεὸν παραπέμψαι δύναται· καὶ πολλὰς Σελήνας δεήσει γενέσθαι, ἵνα ἀθρόως χωρῆσαι δυνηθῶσι τοσαύτας προσπελαζούσας ψυχάς·

lum, ſed omnia bona. Decebat enim Virtutem Materiæ miſceri, Athletarum more, qui congreſſu implexuque adverſarios ſuperant; quo ſcilicet mali victoria, ipſum aboleretur. Longè verò auguſtius arbitror, Deique excellentia dignius, primo ſtatim exiſtentium cogitatu Materiam ſublatam eſſe. Haud tamen puto rem admiſerunt, quod nunc quoque malum quidpiam exiſtat, quod Materiam vocant. Res verò nihil magis ceſſare ac aboleri poſſibile eſt, quæ tales ſint; ne quis in deterius quædam mutari admiſerit. Decebat enim hujus quendam ſenſum fieri, quod nempe hæc mediocriter quovis ſanè modo imminuta eſſent, ut & in poſterum meliores nobis ſpes ſuppeterent. Pulchrè enim in Zenonis Citiei dictum ſententiam eſt, qui rerum univerſitatem igni conflagraturam, ſic argueret, *Quicquid habet quod urat, non ceſſaverit, donec totum comburat; Solque ignis eſt, nec quod habet, comburet?* Ex quo conficiebat, ut ſibi videbatur, rerum hanc univerſitatem igni exurendam eſſe. Ad quem facetiorum quendam dixiſſe ferunt. *Atqui ego heri, & ante annum, ac diu antè vidi, nuncque ſimiliter video, nullam labem Solis ignem attuliſſe. Decebat cum tempore paulatim rem fieri, ut quandoque univerſum hoc conflagraturum crederemus.* Quin ad Manichæi quoque doctrinam, quanquam nulla nititur fide ac ratione, eadem puto reſponſio congruat. Nihil hæc decrementi feciſſe: ſed & fuiſſe prius, ejus temporibus, qui mortalium primus conditus eſt, cùm frater fratrem ſuſtulit, & nunc adhuc eſſe: eademque bella, & diverſas magis cupiditates ac libidines. Decebat autem hæc, vel ſi non ceſſaverant, certè minuta eſſe, ut & quandoque tempore ceſſatura auguraremur. Dùm autem eadem exinde perſeverant, quænam ſpes futurorum.

Improbata Virtutis immiſſione mali deſtructio, quod mali ex ea nulla minutio.

Expuncta Zenonis opinio, orbem Solis igne conflagratuaũ eſſe.

Quænam verò etiam mala eſſe dicit? Ad Solem quidem ac Lunam quod attinet, deeſt nihil. Quod verò ad cœlum & ſtellas, ſi quid tale eſſe dixerint, ac quidnam tandem illud ſit, æquum eſt ut ſequentibus exquiramus. Enimverò, inordinatio, ut illi exiſtimant, malum eſt, motuſque inordinatus. Hæc autem ſecundùm eadem atque eodem ſemper modo habent: nec ullam quis inerrantium ſtellarum vituperaverit, eo nomine, quod præter conſtitutum tempus in ſignifero circulo quandoque morari voluerit; neque fixarum, quaſi non eadem ſede ſituque manſerit, nec univerſi circumlatione in orbem pariter rotetur, uno gradu retro acto ad ſequentia motu, centum annorum ſpatio. In terra autem ſi quorundam locorum agrorumque duram ac indomitam indolem accuſaverit; aut gubernatores maris tempeſtatibus ac procellis offenſi fuerint. Primùm quidem ut illi ſentiunt, talia, boni portionis ſunt. Etenim nullo terræ germine exiſtente, futurum ſit, ut animalia omnia celerrimè intereant. Id vero dum ita contigerit, ejus Virtutis quæ Materiæ implexa eſt, partem plurimam ad Deum tranſmittere poſſit: ac neceſſe erit plures Lunas exiſtere, ut tantam repente propinquantium Animarum multi-

Malum minimè in ſideribus & ſtellis.

Mala vitæ omnia Manichaicè vana, quæ inducant interitum.

Delirio ſupra expoſito tranſvectionis Animarũ ex Luna ad Solem.

tudinem capere poſſint. Nec aliter de mari loquendum ſit. Lucrum enim inſperatum perire, ut ea quæ intereunt, quàm citiſſimè quæ ad Deum ducit, viam teneant. Quæ autem in terra geruntur bella, fameſque ac ſi quid eſt quod interitu mergat, illorum ſententia, maximo habendum honore eſt. Quicquid enim cauſa bonorum eſt, quod honore habeatur dignum eſt. Sunt verò hæc boni cauſa, ex interitu, qui eſt illis comes, dum diſcretam, ab his qui intereunt, Virtutem ad Deum traducit.

Ægyptiis culta animalia noxia.

Atque, ut videtur, neſcivimus, Ægyptios meritò Crocodilum colere & Leonem & Lupum, quod hæc maximè animalia præ reliquis robuſtiora, ipſa præda vorant, omnique modo interimunt: Aquilam quoque & Accipitrem, quod & horum indoles ſit, ut imbecilliora animalia in aëre & ſuper terram enecent. Fortè verò etiam juxta illos homo, eam obrem maximo honore habetur, quod omnium maxime ſubtilibus inventis atque artibus, pleraque animalium domare ſolet. Ne verò & ipſe hujus expers boni exiſtat, aliorum ipſe eſca cedit. Rurſus igitur abſurdæ generationes, illorum ſententia, quæ ex exiguo vilique ſpermate quicquid magnum eſt efficiant; præſtatque, ut hi opinantur, à Deo interimi, quàm naſci, ut divina Virtus citò liberetur à mundi hujus incolatus moleſtiis.

Homo artibus maleficus.

Libidines & iniuſtitia, legibus caſtigata & diſciplina.

Quid enimvero etiam ad libidines impudicitiaſque ac injuſtitias, ac quicquid ejus generis eſt, dicat aliquis, dicturus Manichæus? Igitur ad hæc diſciplina lexque ſuppetias veniunt. Diſciplina quidem, in hoc diligenter incumbens, ne quid ejuſmodi in hominibus contingat: Lex verò puniens, ſi quis injuſtum aliquid admiſiſſe deprehenſus fuerit.

Contingentia ac neceſſaria, quibus nihil labis.

Deinde vero, quid eſt quod terræ vitio vertatur, quod eam ſubigere ac exercere agricola neglexerit? quod Dei principatus imminutus eſt, qui in juſti ratione conſiſtit, cùm fuerint ejus quidem alia fructuum frugumq; feracia, aliaq; contraria qualitate prædita, aut cùm ventis ruentibus, ſecundùm aliam rationem, alios inde commodum ſentire, alios vero etiam invitos mala quædam ferre contigerit? Nempe neſciant neceſſe eſt, quænam eorum indoles quæ contingentia, & quæ neceſſaria ſunt. Sic enim non talia prodigio verterent ac calumniarentur.

Libido & cupiditas rerum ſentientium.

Dæmones animalia ſentientia.

Vnde igitur voluptas ſeu libido, & cupiditas? Hæc enim maximè mala eſſe dicunt, oderuntque; nec Materia aliud quicquam magis videatur. Sane quod hæc ſolum animalibus attineant, quæ ſenſu prædita ſunt, nullaque alia res, quàm quæ ſentiunt, cupiditatem percipiat ac libidinem ſeu voluptatem, manifeſtum eſt. Quis enim ſtirpi voluptatis ac triſtitiæ doloriſque ſenſus? Quiſnam vero terræ, aquæ aut aëri? Dæmones verò ſiquidem ſunt animalia ſenſu prædita, eam fortè ob rem conſtitutis ſacrificiis ac legitimis delectantur, ægréque ferunt cùm illa defuerint: cùm nihil ejuſmodi de Deo cogitari poſſit. Igitur qui dicunt, *Quid-*

A τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τὴν θάλατταν. ἕρμαιον γὰρ ἀπόλλυσθαι, ἵνα τάχιστα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁδοῦ ἔχωνται ἀπολλύμενα. οἱ δὲ πόλεμοι οἱ ἐπὶ γῆς, καὶ λιμοὶ καὶ πᾶν ὅτι φθοροποιὸν, ἐν πλείστῃ τιμῇ κατ᾽ αὐτούς. πᾶν γὰρ τὸ ἀγαθῶν αἴτιον, τιμητόν. ἀγαθοῦ δὲ αἴτια ταῦτα ἐκ τῆς συμβαινούσης φθορᾶς, ἂν πρὸς τὸν Θεὸν παραπέμπει τὴν διακρινομένην ἀπὸ τῶν ἀπολλυμένων Δύναμιν.

Ηγνοήκαμέν τε ὡς ἔοικεν, ὅτι ἐν δίκῃ τὸν κροκόδειλον καὶ τὸν λέοντα καὶ τὸν λύκον τιμῶσιν Αἰγύπτιοι· ἐπειδὴ ταῦτα μάλιστα παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα καρτερικώτατα ὄντα, καταναλίσκει σιτούμενά τε αὐτὰ καὶ πάντα τρόπον διαφθείροντα· καὶ τὸν ἀετὸν καὶ τὸν ἱέρακα, ὅτι καὶ ταῦτα τῶν ἐν ἀέρι B καὶ ἐπὶ γῆς ἀσθενεστέρων ζώων ἀναιρετικά. τάχα δὲ κατ᾽ αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦτο ἐν πλείστῃ τιμῇ, ὅτι μάλιστα πάντων ταῖς ἐπινοίαις καὶ ταῖς τέχναις πλεῖστα τῶν ζώων δαμάζειν εἴωθεν· ἵνα καὶ αὐτὸς μὴ ἀμοιρῇ τούτου τοῦ ἀγαθοῦ, βορὰ ἑτέρων γίνεται. πάλιν οὖν αἱ γενέσεις ἄτοποι, κατ᾽ αὐτοὺς, ἐκ μικροῦ καὶ τοῦ τυχόντος σπέρματος, πᾶν μέγα τι ἀποτελοῦσαι. καὶ πολὺ κάλλιον κατ᾽ αὐτοὺς αἰρῆσθαι ταύτας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἂν σύντομος ἐγένετο ἀπαλλαγὴ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς τῆς Δυνάμεως τῆς θείας.

Αλλὰ τί καὶ πρὸς ἀκολασίας καὶ ἀδικίας, καὶ πᾶν ὁτιοῦν τοιοῦτον, φήσειέν τις ἂν, ὁ Μανιχαῖος ἐρεῖ. οὐκοῦν πρὸς ταῦτα βοηθὸς δέδοται ἡ παίδευσις καὶ ὁ νόμος. ἡ μὲν παίδευσις C ἐκφροντίζουσα, τοῦ μηδὲ τοιοῦτόν τι περὶ τοὺς ἀνθρώπους συμβαίνειν. ὁ νόμος δὲ τιμωρούμενος τὸν ἁλόντα ἔν τινι τῶν ἀδικημάτων ὄντα.

Επεῖτα δὲ τί τὸ ἔγκλημα τῆς γῆς, εἰ γεωργὸς ἀμελήσειεν τοῦ ταύτην ἡμεροῦν; ὅτι ἠλάττωται ἡ τοῦ Θεοῦ ἀρχὴ, ἥτις ἐστὶν κατὰ τὸ δίκαιον, ὅτ᾽ ἂν ᾖ τὰ μὲν καρπῶν γόνιμα, τὰ δὲ μὴ τοιαῦτα. ἢ φερομένων τῶν πνευμάτων καθ᾽ ἑτέραν αἰτίαν, τοὺς μὲν ὠφελεῖσθαι, τοὺς δὲ καὶ ἀβούλητά τινα ὑπομένειν συμβαίνῃ. ἄπειροις τούτοις εἶναι τῆς τῶν ἐνδεχομένων φύσεως καὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων. οὕτω γὰρ οὐκ ἂν τὰ τοιαῦτα ἐτερατεύοντο.

Πόθεν οὖν ἡδονὴ καὶ ἐπιθυμία· ταῦτα γὰρ μάλιστα κακὰ εἶναι λέγουσιν καὶ διαμεμισήD κασιν * τὴν Ὕλην οὐχ ἑτέρα μᾶλλόν ἐστιν. * ἢ [illegible]
ὅτι μὲν οὖν περὶ τὰ αἰσθητικὰ τῶν ζώων μόνων ἐστὶν ταῦτα, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἀντιλαμβάνεται ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῆς ἢ τὰ αἰσθανόμενα, φανερόν. ποία γὰρ αἴσθησις ἡδονῆς καὶ λύπης φυτῷ· ποία δὲ γῇ, ὕδατι ἢ ἀέρι. οἱ δαίμονές τε εἴπερ εἰσὶν * αἰσθητὰ ζῶα, διὰ τοῦτο ἴσως τοῖς νενομισμένοις περὶ τὰς θυσίας ἥδονται· καὶ ἀπολειπομένων δυσφοροῦσιν. οὐδενὸς τοιούτου περὶ Θεοῦ ἐπινοεῖσθαι δυναμένου. οἱ δὴ λέγοντες, Διὰ τί ἥδεται καὶ ἐπιθυμεῖ τὰ

* αἰσθ[illegible]

ζῶα. αἰτιάσθωσαν πρότερον, Διά τί ἐστιν αἰσθητικὰ ταῦτα· ἢ διὰ τί τροφῆς δεῖται. ἂν μὲν γὰρ ἦν ἀθάνατα ζῶα, καὶ φθορᾶς καὶ αὔξης ἀπήλλακται, οἷον ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, καίτοι ὄντα αἰσθητικά. ἐκτὸς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ τῆς τοιαύτης αἰτιάσεως. ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ αἰσθέσθαι καὶ κρίνειν δυνάμενος, καὶ δυνάμει σοφὸς, ἔχει γὰρ δύναμιν τοιοῦτος γενέσθαι, ἀπολαβὼν τὸ ἴδιον δὴ καταπατεῖ. A

Ολως γὰρ ἄξιον πύθεσθαι τούτων τῶν ἀνδρῶν, Πότερον οὐδένα ἄνθρωπον δυνατὸν σπουδαῖον γενέσθαι, ἢ τινά γε ἐνδέχεται. εἰ μὲν γὰρ οὐδεὶς σοφὸς, τί δήποτε αὐτὸς ὁ Μανιχαῖος. ἐῶ γὰρ ὅτι τοὺς ἄλλους οὐ μόνον σπουδαίους εἶναι λέγει· ἀλλὰ καὶ ἄλλους φησὶν ἱκανοὺς εἶναι τοιούτους ποιῆσαι. εἰ δ᾽ ὅλως ἐστίν τις, τί κωλύει καὶ πάντας γενέσθαι σπουδαίους. B ὃ γὰρ περὶ ἕνα, καὶ περὶ πάντας ἐνδέχεται· καὶ δι᾽ ὧν καὶ εἷς, διὰ τούτων καὶ πάντες ἐνάρετοι ἂν γένοιντο· εἰ μή τί φασιν τῆς δυνάμεως πλεῖστον τοῖς τοιούτοις ἐναπολαμβάνεσθαι.

Πάλιν τοίνυν πρῶτον μὲν, Τίς χρεία τοῦ περὶ τὴν παίδευσιν πόνου. γενοίμεθα γὰρ ἂν καθεύδοντες σπουδαῖοι. ἢ διὰ τί μάλιστα τοὺς ἀκροωμένους αὐτῶν οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες εἰς ἐλπίδα ἄγουσι τοῦ καλοῦ. καὶ γὰρ καλινδούμενοι σὺν ταῖς ἑταίραις, τὸ οἰκεῖον ἔχειν ἂν ἀγαθόν. εἰ δὲ ἡ παίδευσις καὶ ἡ περιαγωγὴ ἡ βελτίων, καὶ τὸ σπουδαῖον περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀνάληψιν τοιοῦτον αὐτὸν ἐπειργάσαντο, πάντες γενέσθωσαν τοιοῦτοι, καὶ ἀνῄρηται ἡ θρυλλουμένη ὑπ᾽ αὐτῶν τῆς Ὕλης ἄτακτος κίνησις.

Πολὺ δὲ κάλλιον ἦν τὴν σοφίαν ὅπλον φάναι τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδόσθαι, ἵν᾽ ὅ ἐστιν αὐτοῖς διὰ τὸ αἰσθητικοῖς εἶναι ἐξ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῆς, τοῦτο κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἀγαθὸν περιάγουσα, τὸ ἑπόμενον ἄτοπον ἐξ αὐτῶν ἀνέλῃ· οὕτως γὰρ οὗτοί τε ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενοι διδάσκειν, ζηλωτοὶ ἂν ἦσαν τῆς προθέσεως καὶ τοῦ βίου· πολλή τε ἂν ἦν ἐλπὶς τοῦ, ὅτι ποτε παύσεται τὰ κακὰ, πάντων γενομένων σοφῶν. ὃ δοκεῖ μοι κατανενοηκέναι ὁ Ἰησοῦς. καὶ ἵνα μὴ ἀπεληλαμένοι ὦσι τοῦ ἀγαθοῦ γεωργοί τε καὶ τέκτονες καὶ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ ἄλλοι ἀπὸ τῶν τεχνῶν, κοινὸν συνέδριον καθίσαι πάντων ὁμοῦ· καὶ διὰ ἁπλῶν καὶ εὐκόλων διαλέξεων, καὶ εἰς Θεοῦ ἔννοιαν αὐτοὺς ἀπενηνοχέναι, καὶ τοῦ καλοῦ εἰς ἐπιθυμίαν ἐλθεῖν ποιῆσαι. C D

Ἀλλὰ γὰρ πώποτε λέγεται τὸ καταπέμψαι τὴν Δύναμιν τὴν θείαν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν Ὕλην. εἰ μὲν γὰρ ἦν ἀεὶ, καὶ οὔτε ὁ Θεὸς πρότερος αὐτῆς ἐπινοεῖται, οὔτε ἡ Ὕλη, τρεῖς πάλιν οὕτως εἰσὶν ἀρχαὶ κατὰ τὸν Μανιχαῖον. τάχα δὲ καὶ πάμπολλαι φανήσονται ὀλίγῳ ὕστερον. εἰ δ᾽ ἐπιγενητή πως ἐστὶν, πῶς Ὕλης ἄμοιρος αὐτή. εἰ δὲ μέρος ἐστὶν τοῦ Θεοῦ, πρῶτον μὲν σύνθετον καὶ σωματικὸν ἀποφαίνουσιν οὕτως τὸν Θεόν·

nam cauſa eſt cur animalia voluptate afficiantur ac cupiditate ? prius inde querelam moveant, Cur hæc ſint ſenſu prædita, quæve cauſa ſit cur cibo indigeant? Ea ſanè animalia quæ immortalia erant, à corruptionis interitu augmentoque fuere liberata, cujuſmodi ſunt Sol & Luna & Stellæ, quanquam ſunt hæc etiam ſenſu prædita: extra tamen hæc ſunt, nihilque huic criminationi obnoxia. Homo autem, cùm & ſenſu uti valeat & judicare, ſitque potentiâ ſapiens (poteſtatem enim habet ut talis fiat) accepto quod proprium eſt, illud nimirum conculcat.

Sol item & Luna Stellæ: Platonicè, non Chriſtianè

Prorſus enim operæpretium ex his viris quæramus, Nulluſne hominum ſtudioſus poſſit evadere, an aliquem contingat virtutem capeſſere? Ac ſiquidem nemo ſapiens, quid ipſe tandem Manichæus? Mitto enim non ſolum alios ſtudioſos dicere; ſed & alios idoneos, qui tales faciant, non deeſſe. Quod ſi omnino aliquis eſt, quid vetat omnes pariter ſtudioſos evadere? Quod enim de uno, de omnibus quoque contingens eſt; & quorum opera quibuſve mediis unus, iiſdem & omnes virtutis arcem poſſint arripere. Niſi quid plurimum virtutis ac potentiæ dicunt talibus intercludi.

Quod ſapientes alii qui, nihil vetat & alios eſſe.

Rurſus igitur primùm, Quæ neceſſitas laboris ad capeſſendas diſciplinas? (liceat enim & dormiendo virtutem nanciſci) aut quæ cauſa eſt cur viri iſti auditores ſuos potiſſimum in ſpem erigant parandæ honeſtatis atque virtutis? Nam etſi volutantes cum meretricibus, proprium bonum nanciſci poſſint. Quod ſi diſciplina meliorque inſtitutio ac educatio, diligentiaque ac ſedulitas percipienda virtute talem eum reddidere, omnes tales fiant, ſublatuſq; eſt ab eis celebratus decantatiſſimuſq; inordinatus Materiæ motus.

Diligentia & ſtudio paranda virtus.

Longè verò præſtaret, ut dicerent, Sapientiam organum à Deo hominibus conceſſam, ut quod illis ex cupiditate & voluptate ſeu libidine inolitum eſt, ea ratione qua ſunt ſenſu prædití, hoc paulatim in bonum traducens, quod ſequitur abſurdum ab eis auferret. Sic enim ipſi, qui ſe virtutis doctores profiteantur, ex propoſito vitâque æmulandi eſſent; magnaque ſpes affulgeret, fore ut quandoque mala ceſſarent, cùm omnes ſapientes evaſiſſent. Idque adeo Ieſus mihi conſideraſſe videtur; ac ne plebs ruſticana, agricolæ, fabri, cæmentarii, reliquique artifices & mechanici à bono extorres eſſent, commune omnium ſimul conflaſſe concilium; ac ſimplicis faciliſque alloquii diſſertationibus, tum in Dei eos ſenſum extuliſſe, tum in boni honeſtiq; deſiderium adduxiſſe.

Saniore philoſophia homines ad bonum provehendi.

Commune virtutis ſtadium à Chriſto omnibus apertum.

Enimvero, Quandonam aiunt Deum divinam Virtutem miſiſſe in Materiam? Nam ſi ſemper erat, ac neque Deus prior illa intelligitur, neque Materia, ſic rurſus ex Manichæi doctrina tria erunt Principia. Fortè verò etiam longè plurima paulò poſt videbuntur. Sin autem adventitia eſt & quæ poſtea extiterit, quonam modo Materiæ expers exiſtit? Quod ſi Dei partem ſtatuunt, primùm quidem ſic ſentiendo Deum compoſi-

Exagitata Manichaica Virtus in Materia.

tum corporeumque tradunt. Atqui hoc abſurdum eſt nec uſquam eſſe poſſit. Sin autem eam condidit, ac Materiæ expers exiſtit, miror quomodo non attenderint, nec ipſe nec ejus diſcipuli, quod ſi (ut in vera ſententia dicitur quæ deinceps ſunt manente Deo, Hypoſtaſes ſunt) hanc Deus Virtutem voluntate condidit; quomodo non etiam reliquorum omnium quæ facta ſunt, auctor fuit, nulla ei neceſſaria Materia, quæ antè extiterit? Hæc enimvero, quæ ex ea opinione apparent abſurda; quæ verò ſequuntur, hîc deinceps poſita.

Si una Virtus creata ſine Materia, & reliquæ.

Ergo hæc Virtutis natura fuit atque indoles ut difflueret in Materiam? Si præter naturam erat, quonam igitur modo illi commixta eſt? Sin autem ex natura, omnino planè, & ſemper res illi cum Materia erat, ac ipſi comes erar. Id autem ſi ita eſt, quid cauſæ eſt cur Materiam malum vocitent, quæ à principio cum divina Virtute commixta, ejus nacta commercium eſt? Quonam verò modo etiam corrumpetur, divina Virtute, quæ ad mixta erat, ad ſe ipſam quandoque ſecedente? Quæ enim bona eſſent incolumia ſervabat, conveniens ut & alterius cujuſdam boni, quibus adeſt, auctor exiſtat, quàm ut corruptionem, vel aliud quodpiam malum illis inducat.

Virtus in Materia exploſa.

Eorum hîc argutum reſponſum ac evaſio; Nempe, ſicut videmus anima ſejuncta à corpore corpus ipſum petire; ſic etiam ubi Virtus Materiam, quod reliquum erit, ipſam videlicet Materiam diſſolutum iri ac perituram. Primùm quidem non animadvertunt, fieri non poſſe ut ulla res in non ens corrumpatur. Non ens enim non eſt. Diſſipatis autem corporibus, ac cùm eis mutatio quædam acciderit, diſſoluuntur; adeò ut partim in terram cedant, partim in aërem, partimque in aliud quidpiam.

Manichæorum ſolutio & inſtantia.

Præterea non meminerunt, docere illos Materiam motum inordinatum eſſe. Quod autem ſui ipſum ratione movetur, & cujus eſſentia motus eſt, nec per accidens illi competit, quanam fiat ratione, ut abſcedente Virtute, id quod erat, antè etiam quàm Virtus in ipſum deſcenderet, eſſe deſinat? Nec vident differentiam, quod omne corpus expers animæ, immobile ſit. Nam & ſtirpes animam habent vegetabilem. Ipſum verò motum, quantumvis inordinatum, Materiæ dicunt eſſe ſubſtantiam. Ac verò erat melius: velut in diſſonāte lyra, accedente harmonia, initoque concentu, quicquid erat, muſicè conſertum modulatumq; efficitur: ſic nimirum divinam Virtutem inordinato admixto motui, quem ipſi Materiam ſentiunt, pro eo quod ornatu carebat, quendam illi ornatum adjeciſſe, ac ſemper adjicere, ejuſmodi ſcilicet qui divino ritè congruat tēpori. Nam quæſo, Quandonam tandem ipſe Manichæus, ut de his tractaret idoneus fuit, ac quando demum iſthæc enarravit? Nam & ipſum materiæ tunc migma & Virtutis in ea receptæ fuiſſe concedunt. Sive igitur, ita ut erat, hæc inordinato motu locutus eſt, quomodo non mala

Scite ad hominem de Manete, qui ipſe in Materia.

A τοῦτο δὲ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. εἰ δὲ ἐποίησεν αὐτὴν, καὶ Ὕλης ἄμοιρός ἐστι, θαυμάζω πῶς οὐκ ἐσκόπησαν οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ ἀπ' ἐκείνου, ὅτι εἰ ὃ λέγεται κατὰ τὴν ἀληθῆ δόξαν ὅτι τὰ ἐφεξῆς μένοντος τοῦ Θεοῦ ὑποστάσεις εἰσὶν, τὴν Δύναμιν ταύτην ἐποίησεν βουληθεὶς ὁ Θεὸς, πῶς οὐχὶ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν γινομένων αἴτιος ἐγένετο, οὐδὲν Ὕλης προϋπαρχούσης προσδεηθείς. τὰ μὲν δὴ φαινόμενα ἄτοπα ἐκ τούτου τοιαῦτα, ἑπόμενα δὲ τὰ ἑξῆς.

Ἆρά τε γὰρ φύσιν εἶχεν ἡ Δύναμις ῥεῖν ἐπὶ τὴν Ὕλην, εἰ παρὰ φύσιν ἦν αὐτῇ τοῦτο; πῶς
B οὖν ἐμίχθη· εἰ δὲ κατὰ φύσιν ἦν αὐτῇ τοῦτο, πάντως που καὶ ἀεὶ σὺν τῇ Ὕλῃ ἦν. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς κακὸν τὴν Ὕλην προσαγορεύουσιν, μίγμα οὖσαν ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν θείαν Δύναμιν. πῶς φθαρήσεται μιχθείσης τῆς θείας Δυνάμεως, πρὸς αὐτὴν ἀποχωρησάσης ποτέ. ἔσωζεν δὴ γὰρ τὰ καλὰ, καὶ ἑτέρου τινὸς ἀγαθοῦ αἰτία γίγνεσθαι οἷς ἂν παρῇ εὔλογον, ἢ διαφθορὰν ἢ ἄλλο τι κακὸν ἕτερον ἐπάγειν αὐτοῖς.

Τὸ μὲν γὰρ δὴ σοφὸν τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν ἐκεῖνό ἐστιν, Ὅτι ὥσπερ ὁρῶμεν τῆς ψυχῆς τοῦ σώματος ἀποζευχθείσης τὸ σῶμα αὐτὸ ἀπολλύμενον, οὕτω καὶ τῆς Δυνάμεως ἀφείσης τὴν Ὕλην, τὸ λειπόμενον ὅπερ ἐστὶν
C ἡ Ὕλη διαλυθὲν οἰχήσεται. πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὁρῶσιν ὅτι τῶν ὄντων οὐδὲν οἷόν ἐστιν φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν· τὸ γὰρ μὴ ὂν οὐκ ἔστιν. διασκεδασθέντων δὲ τῶν σωμάτων, καὶ μεταβολήν τινα σχόντων, διάλυσις γίνεται, ὥστε τὸ μὲν εἰς γῆν ἀπελθεῖν, τὸ δὲ εἰς ἀέρα, τὸ δὲ εἰς ἄλλό τι.

Ἔπειτα δὲ οὐ μέμνηνται, ὅτι κίνησιν ἄτακτον ὑποτίθενται εἶναι τὴν Ὕλην. τὸ δὲ δι' αὑτὸ κινούμενον, καὶ οὗ ἐστιν οὐσία ἡ κίνησις· ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχῃ αὐτῷ, πῶς εὔλογον τῆς Δυνάμεως ἀπελθούσης παύσασθαι τοῦ ὅπερ ἦν, πρὶν καὶ τὴν Δύναμιν εἰς αὐτὸ κατελθεῖν. οὐχ ὁρῶσι δὲ τὸ παραλλάττον, ὅτι πᾶν μὲν σῶμα ψυχῆς ἄμοιρον, ἀκίνητον. ἔχει γὰρ
D καὶ τὰ φυτὰ τὴν φυτικὴν ψυχήν. τῆς δὲ Ὕλης αὐτὴν τὴν οὐσίαν κίνησιν εἶναι φασὶν, ἄτακτον μέντοι κάλλιον δὲ ἦν, καθάπερ ἐπὶ λύρας ἀναρμόστα μελῳδούσης, ἡ ἁρμονία ἐλθοῦσα τὸ πᾶν ἡρμοσμένον ἀπειργάσατο· οὕτω δὴ μιχθεῖσαν τὴν θείαν Δύναμιν τῇ ἀτάκτῳ κινήσει, ὅπερ ἐστὶν κατ' αὐτοὺς ἡ Ὕλη, ἀντὶ τῆς ἐκείνης ἀκοσμίας κόσμον τινὰ αὐτῇ ἐπιτεθεικέναι· καὶ ἀεὶ ἐπιθεῖναι τοῦ θείου χρόνου ἐπάξιον. ἐπεὶ πῶς ποτε αὐτὸς ὁ Μανιχαῖος περὶ τούτων ἐγένετο ἱκανὸς διαλαβεῖν, καὶ τὸ πότε αὐτὰ ἀφηγήσατο. ὡς γὰρ μίγμα γέγονεν καὶ αὐτὸς τῆς Ὕλης, καὶ τῆς ἐναπολειφθείσης αὐτῇ Δυνάμεως συγχωροῦσιν. εἴ τε οὖν ὡς εἶχεν τῇ ἀτάκτῳ κινήσει ταῦ-

τα ἔλεγεν, πῶς οὐ φαύλη ἡ δόξα, εἴ τε τῇ θείᾳ Δυνάμει, ἀμφίδοξον ἤδη τὸ δόγμα· τῷ μὲν ἀπὸ τῆς θείας Δυνάμεως εἶναι, μέτοχον ἀληθείας· τῷ δὲ ἀπὸ τῆς ἀτάκτου κινήσεως, τοῦ ἑτέρου μέρους μετέχει μεθιστάμενον εἰς τὸ ψεῦδος.

Εἰ δὲ εἴρητο, Ὡς ἡ θεία Δύναμις τὴν Ὕλην ἐκόσμησεν καὶ κοσμεῖ, μακρῷ ἂν ἦν σοφώτερον, καὶ πρὸς ἀξιοπιστίαν τῶν Μανιχαίου λόγων συμβαλλόμενον μᾶλλον. ἀλλὰ γὰρ ἑτέραν Δύναμιν κατέπεμψεν ὁ Θεός. ἃ μὲν δὴ εἴρηται περὶ τῆς προτέρας Δυνάμεως, κοινὰ καὶ περὶ ταύτης ἐστίν· καὶ ὅσα ἄτοπα ἕπεται τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς προτέρας αὐτῶν Δυνάμεως, ταῦτα καὶ νῦν ἐστιν λέγειν. τὸ δὲ ἄλλο τίς ἀνάσχοιτο· διὰ τί γὰρ δὴ οὐ πάντα μίαν τινὰ δυναμένην Δύναμιν κατέπεμψεν ὁ Θεός. εἰ ἀνθρώπου νοῦς οὕτως ἐστὶν πρὸς πάντα ποικίλος, ὥστε ὁ αὐτὸς μὲν εἶναι Γεωμετρικός· ὁ αὐτὸς δὲ Ἀστρονομικὸς καὶ Τεκτονικός, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· Θεῷ δὲ ἄρα ἦν ἄπορον εὑρεῖν τοιαύτην Δύναμιν, ἥ τις αὐτῷ πρὸς πάντα ἦν ἱκανή, ἵνα μὴ προτέρας καὶ δευτέρας δέηται.

Διὰ τί δὲ ἡ μὲν Δύναμις ἐστι δημιουργική, ἡ δὲ παθητικὴ μᾶλλον, ὡς καλῶς αὐτὴν ἔχειν πρὸς τὴν Ὕλην κεράννυσθαι· οὐχ ὁρῶ γὰρ πάλιν ἐνταῦθα τὸ αἴτιον τῆς τάξεως τοῦ * καλοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ὑπεροχῆς. εἰ κακὸν ἦν, οὐκ ἦν ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ οἴκῳ. εἰ γὰρ μόνον καλὸν ὁ Θεός, καὶ μόνον κακὸν ἡ Ὕλη, μέσα τὰ ἄλλα καὶ μεταξὺ ἀνάγκη φάναι. ἀλλ' εὑρίσκεταί τις ποιητὴς διάφορος περὶ τὰ μέσα, ὅτ' ἂν φασὶν τὴν μὲν δημιουργικὴν αἰτίαν, τὴν δὲ μικτὴν πρὸς τὴν Ὕλην. τάχα οὖν ἐστιν τὸ προηγούμενον καὶ ἀποπροηγησάμενον τοῦτο, ὃ καὶ οἱ νεώτεροι λέγουσιν ἐν τῷ περὶ τῶν διαφορῶν λόγῳ. Τῆς δὲ δημιουργικῆς φασιν Δυνάμεως ἐπιχειρησάσης τῆς κοσμοποιΐας, ἀποκεκρίσθαι τῆς Ὕλης τὸ μεῖναι ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς κἂν τῇ συμμίξει, καὶ γεγονέναι Ἥλιον καὶ Σελήνην. τὸ δὲ μετρίας μετειληφὸς κακίας, Οὐρανὸν καὶ Ἀστέρας. λοιπὸν δὲ τὰ ἄλλα ἐντὸς τούτων περιειλῆφθαι ὡς ἔτυχεν, μίγματα ὄντα τῆς τε θείας Δυνάμεως καὶ τῆς Ὕλης.

Ἐγὼ δὲ παρὰ πάντα ταῦτα θαυμάζω, πῶς οὐκ αἰσθάνονται σωματικὴν ποιοῦντες τὴν θείαν Δύναμιν, καὶ τέμνοντες καθάπερ τὰ μέρη. διὰ τί γὰρ οὐχ ὡς Ὕλη, καὶ ἡ θεία Δύναμις ἤδη ἐστὶν παθητὴ καὶ διαιρετὴ διὰ πάσης αὐτῆς· καὶ τὸ μέν τι αὐτῆς γίνεται Ἥλιος, τὸ δὲ Σελήνη. καθαρῶς γὰρ ταῦτα εἶναι φασὶν τῆς θείας Δυνάμεως· τοῦτο δὲ ἦν ὃ ἐλέγομεν ἴδιον τῆς Ὕλης εἶναι, Τὸ μηδὲν οὖσαν καθ' ἑαυτὴν, δεχομένην δὲ τὰ σχήματα καὶ τὰς ποιότητας πάντα γίγνεσθαι τὰ διωρισμένα. εἰ οὖν ὡς ἀφ' ἑνὸς ὑποκειμένου τῆς θείας Δυνάμεως, μόνον γέγονεν Ἥλιος καὶ Σελήνη, ταῦτα δὲ ἕτερα, διὰ τί μὴ καὶ ἄλλο τι γένηται. εἰ δὲ πάντα γενήσεται, τὸ συμβαῖνον φανερὸν, ὅτι ἡ θεία Δύναμις Ὕλη καὶ αὐτὴ πρὸς τὰ σχήματα ποιουμένη. εἰ δὲ οὐδὲν ἕτερον

A opinio; ſive divina Virtute anceps dubiumque dogma eſt; ea ratione, qua eſt à divina Virtute, veritatis commercio gaudens; qua verò ab inordinato motu alterius, partis commercio ad mendacium vergens, illique hærens.

Quod ſi dictum eſſet, Divinam Virtutem ornaſſe Materiam atque ornare, longè ſapientius eſſet, & ad fidem Manichæi doctrinæ ac ſermonibus conciliandam, conducibilius. Verum enimverò aliam Deus è ſupernis miſit Virtutem. Sanè quidem quæ dicta ſunt de priore Virtute, de hac pariter communia ſunt: omniaque abſurda, conjuncta doctrinæ de prima illorum Virtute, eadem & impræſentiarum licet afferre. Aliud verò quis ferat? Quidni enim Deus unam quandam Virtutem miſit, quæ omnia poſſet? B Cùm mens humana ſic ad omnia varia ſit, ut eadem Geometrica ſcientia, eademque Aſtronomica & Tectonica prædita ſit, ac ſi quid ejus generis eſt, ad inſitas Deus redactus eſt, nec invenire potuit talem Virtutem, quæ illi ad omnia idonea eſſet, ut non prima atque ſecunda indigeret?

Altera Manichæi Virtus, prioribus noviſque abſurdis petita.

Vt quid verò alia quidem Virtus opificis, alia vim magis patientis habens ac recipientis, quò ſcilicet pro num illi beneque ſit ut miſceatur cum Materia? Non enim hîc cauſam ordinis boni video, adverſuſque ipſum exceſſus. Cùm enim Deus ſolummodo bonum, malumque ſolummodo Materia exiſtat, neceſſe eſt ut reliqua media dicamus & in medio conſtituta. Atqui invenitur diverſus factor ac conditor circa ea quæ media ſunt, cùm dicant aliam cauſam Opificem, aliam Materiæ C admixtam. Fortè igitur eſt primarium iſtud & quod à primario eſt, quod etiam dicunt Recentiores in libro de Differentiis. Cumque adeò Opifex Virtus ac cujus condendi vis mũdi fabricam aggreſſa eſſet, ſecretum aiunt de Materia quod in ipſa quoque mixtione in ſua propria manſerat virtute, atque hinc Solem & Lunam extitiſſe. Id verò quod modicè parciuſque vitium contraxerat ac malitiam, Cœlum & Stellas. Poſtremò autem reliqua intra hæc temere intercepta, quę mixta ſint ex divina Virtute & Materia.

Virtus efficiens & & patibilis; opifex & Materiæ concreta.

Corpora Manichæoribus partibus digeſta.

Ego ſanè præter hæc omnia, miror, quomodo non intelligunt, corpoream ſe facere divinam Virtutem, inque partium morem D ſecare. Quidni enim quemadmodum Materia, etiam divina Virtus jam patibilis eſt, ſeque tota diviſibilis; atque ejus pars alia Sol efficitur, alia Luna? Clarè enim hoc eſt quod dicebamus eſſe proprium Materiæ, cùm ipſa per ſe nihil ſit, cùm figuras & qualitates recipiat, omnia fieri, quæ ac diſtincta diviſa ſunt. Si igitur velut ex uno ſubjecto divina Virtute, ſolummodo Sol Lunaque extiterunt; hæcque adeò alia ac alia ſunt, quidni etiam aliud quidpiam factum eſt? Quod ſi fient omnia, quid ſequatur manifeſtum eſt; Divinam Virtutem Materiam eſſe, ipſamque eſſe quæ in figuras formetur. Quod ſi nihil aliud ſunt Sol & Luna, quàm quæ ex

Divina Virtus ei corporea & diviſibilis.

Divina Virtus ipſa Materia, quæ fiat omnia: inconveniẽs.

divina Virtute creata ſunt, ergo quæ rebus omnibus intercepta ſunt, Sol & Luna ſunt: ac ſingulæ quæque Stellæ Sol ſunt & Luna; ſingulaque alia quæque animalia generis terreſtrium & volucrium & eorum quæ amphibia dicuntur. Hæc verò ne ipſos quidem præſtigiatores admiſſuros, univerſis manifeſtum eſſe exiſtimo.

Si quis verò huic quod ſequitur animum attenderit, haud recta videatur via, ſed quæ ſuperiori ardua magis ac anfractuoſa ſit. Aiunt enim, Nihil labis aſciviſſe Solem & Lunam ex commercio cum Materia. Iam enim nequeunt dicere quomodo reliqua in deterius iverint, quàm ferret eorum propria natura. Si enim tunc etiam, cùm penes ſe eſſet, in eum modum ſe divina Virtus habebat, ut partim bona, partim melior eſſet, quo pene modo Hippocentauros fabulantur otioſi homines, qui videlicet ad uſque pectus homines, reliquo autem corpore equi eſſent; utraque bona animalia; ſed in eis homo melior: ſic quoque in divina Virtute licet intelligere, ejus aliud melius eſſe ac præſtantius, aliud ſecundis partibus fore ac deterius. Itidemque in Materia, aliud enormem quandam malitiam habet atque exceſſum.... Alia quidem alia, atque aliûs alia fuerit ratio. Exiſtimare enim licebat, à principio Solem & Lunam, ſolertiori judicio ac prudentia, partes Materiæ minus malas, quibus commixtio fieret ſibi elegiſſe, ut in ſua perfectione ac virtute conſiſterent. Debilitatis autem tantæ ætatis maleficiis, tantam in bono excellentiam reportaſſe. Reliquas verò ejus partes collapſas eſſe, haud quidem ſine providentia, cum pari tamen providentia, ea quæ in ipſa eſt, malitia, pro quota cujuſque ratione magis imbutas eſſe. Quod enimvero de hac Virtute nihil ab eis diverſum dicitur, ſed ſe tota ſimilis ejuſdemque rationis intelligitur, improbabilis doctrina ac ſententia eſt: Quod nempe in commixtione, aliud ſincerum purumque remanſerit, aliud malitia quadam impartitum ſit.

Virtus partim bona, partim melior.

In Sola & Luna illibata in aliis depravata; improbabilis opinio.

Aiunt verò, Solem & Lunam, cùm divinam Virtutem à Materia paulatim ſecreviſſent, ad Deum tranſmiſiſſe. Porro ſi vel parum Aſtronomorum fores triviſſent, in hæc deliria haud incidiſſent ut ſic ſentirent: nec neſciviſſent, Lunam, quæ quorundam ſententia, ſuo ipſa lumine careat, à Sole illuminari; ejuſque inde eſſe figurationes, quod ſic vel ſic diſtet à Sole. Tuncque plena efficitur, cùm à Sole diſtat centum octoginta gradibus. Tunc verò in coitu eſt, cùm in eodem cum Sole gradu fertur. Deinde, quomodo non mirum, qua tandem fiat ratione, cùm multæ ſint Animæ & à diverſis. Etenim ſunt Mundi ipſius & animalium, & ſtirpium & Nympharum & Dæmonum: ac in his facie diſtinguuntur, volucrium, terreſtrium animalium, & eorum quæ amphibia ſunt: in Luna autem unum quoddam ſimile corpus ſemper nobis conſpicitur. Quid verò & hæc corporis continuitas. Ac quidem cùm Luna ſemiplena eſt, apparet ſe micirculus; cùm-

Lunæ Lumen à Sole.

Receptorum in ea animarum inconvenientia.

A ἢ Ἥλιος καὶ Σελήνη τὰ ἐκ τῆς θείας Δυνάμεώς ἐστι γενόμενα, τὰ ἐναπειλημμένα ἄρα πᾶσιν τοῖς οὖσιν Ἥλιός ἐστιν καὶ Σελήνη· καὶ ἕκαστος τῶν ἀστέρων Ἥλιός ἐστιν καὶ Σελήνη, καὶ τὸ ἕτερον καὶ τῶν χερσαίων ζώων καθ᾽ ἕκαστον καὶ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἀμφιβίων. ταῦτα δὲ ὅτι οὐδὲ οἱ τὰ θαύματα δεικνύντες ἀποδέξαιντο ἂν οἶμαι παντὶ τῷ δῆλον εἶναι.

Τὸ δὲ μετὰ ταῦτα ἐπισκοποῦσιν, οὐκ εὐθεῖα ἡ ὁδὸς, ἀλλὰ δυσβατωτέρα τῆς παρελθούσης. λέγουσιν γὰρ Μηδὲν ἄτοπον πεπονθέναι κατὰ τὴν σύμμιξιν πρὸς τὴν Ὕλην Ἥλιον καὶ Σελήνην. εἶτα πῶς τὰ ἄλλα ἠλαττώθη παρὰ τὴν ἰδίαν φύσιν οὐκ ἔχουσι λέγειν. εἰ μὲν γὰρ καὶ ὅτε καθ᾽ ἑαυτὴν ἦν ἡ θεία Δύναμις οὕτως εἶχεν, ὥστε τὸ μέν τι αὐτῆς εἶναι καλὸν, τὸ δὲ κάλλιον, κατὰ τὸν
B τῶν Ἱπποκενταύρων μῦθον. οἳ τὸ μὲν ἄχρι στηθῶν ἄνθρωποι ἦσαν, τὸ λοιπὸν δὲ ἵπποι· καλὰ μὲν ἑκάτερα τὰ ζῶα, κάλλιον δὲ ὁ ἄνθρωπος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας Δυνάμεώς ἐστιν ἐπινοῆσαι, τὸ μέν τι αὐτῆς τὸ κάλλιον φέρον, τὸ δὲ ἐλαττούμενον κατὰ τοῦτο. καὶ ἐπὶ τῆς Ὕλης δὲ τὸ μὲν ὑπάρχει ὑπερβολήν τινα ἔχον κακίας ..... τὰ ἕτερα μὲν ἕτερα, καὶ ἑτέρας ἄλλος ἂν ἦν λόγος· ἐνεδέχετο γὰρ ὑπολαβεῖν, ὅτι ἐμφρονέστερον τὰ ἐξ ἀρχῆς Ἥλιος καὶ Σελήνη, τὰ ἧττον πονηρὰ τῆς Ὕλης εἰς τὴν σύμμιξιν ἐξελέξατο, ἵνα μένῃ ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς ἐξασθενησάντων τηλικῶν δὲ πονηρευμάτων ἐκβιβάσασθαι τοσαύτην ὑπεροχὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ. τὰ δὲ ἄλλα μέρη αὐτῆς ἦν πεσόντα οὐκ ἀπρονοήτως μὲν, οὐ μὴν κατὰ τῆς ἴσης προνοίας ἀπολαῦσαι μᾶλλον κακίας τῆς
C ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ ποσὸν ἕκαστον. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν διάφορον περὶ τῆς Δυνάμεως ταύτης παρ᾽ αὐτῶν λέγεται, ἀλλ᾽ ὅμοια διὰ πάσης αὐτῆς θεωρεῖται, ἀπίθανος ὁ λόγος· ὅτι ἐν μὲν τῇ συμμίξει, τὸ μὲν ἔμεινεν ἀκέραιον, τὸ δὲ μετέχει κακίας τινός.

Λέγουσι δὲ, Ὅτι καὶ Ἥλιος καὶ Σελήνη τὴν θείαν Δύναμιν κατὰ μικρὸν διακρίναντες ἀπὸ τῆς Ὕλης, πρὸς τὸν Θεὸν παρέπεμψαν. εἰ δ᾽ ἦσαν καὶ κατὰ μικρὸν εἰς Ἀστρονόμων θύρας φοιτήσαντες, οὐκ ἂν ταῦτα πεπόνθεσαν· οὔτε ἠγνοήσαν ἂν, ὅτι ἡ Σελήνη κατά τινας ἄμοιρος οὖσα ἰδίου φωτὸς, ὑπὸ τοῦ Ἡλίου καταλάμπεται. καὶ ὅτι οἱ σχηματισμοὶ αὐτῆς εἰσιν παρὰ τὰς τοῦ Ἡλίου διαστάσεις· πανσέληνός τε γίγνεται, ὅτ᾽ ἂν ἀπέχῃ τοῦ Ἡλίου τὰς ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα μοίρας·
D σύνοδος δὲ, ὅτ᾽ ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τῷ Ἡλίῳ φέρηται μοίρας. ἔπειτα δὲ πῶς οὐ θαυμαστὸν, ὅπως ποτὲ πολλαὶ οὖσαι αἱ ψυχαὶ καὶ ἀπὸ διαφόρων. καὶ γὰρ τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ ζώων καὶ φυτῶν καὶ νυμφῶν καὶ δαιμόνων εἰσιν. καὶ ἐν τούτοις πτηνῶν, χερσαίων, ἀμφιβίων διακρίνονται τῇ ὄψει· ἀλλ᾽ ἕν τι σῶμα ὅμοιον ἀεὶ διὰ παντὸς φαίνεται ἡμῖν ἐν τῇ Σελήνῃ. τί δὲ καὶ τὸ συνεχὲς τοῦ σώματος τοῦτο. καὶ ὅτε μὲν διχότομός ἐστιν ἡ Σελήνη, φαινόμενον ἡμικύκλιον· ὅτε δὲ ἀμφίκυρτος,

τοιοῦτον

τοιοῦτον πάλιν. πῶς ἀναλαμβάνονται ἐπὶ τὴν Σελήνην ἢ ποίῳ χρώμεναι σχήματι. εἰ μὲν γὰρ κοῦφόν ἐστιν οἷον πῦρ, οὐκ ἄχρι τῆς Σελήνης μόνον εἰκὸς γενέσθαι ἂν, ἀλλ' ἄνωθεν διαπαντός. εἰ δὲ βαρὺ, οὐδ' ἀρχὴν πρὸς Σελήνην ἀφικέσθαι οἷόν τε.

Τίνα δὲ λόγον ἔχει, τὸ πρῶτον ἀφικόμενον πρὸς Σελήνην μὴ εὐθὺς πρὸς Ἥλιον ἀναπέμπεσθαι, ἀλλ' ἐκδέχεσθαι τὴν πανσέληνον τὰς τῶν ἄλλων ψυχῶν ἐπιδημίας. ὅτε τοίνυν ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἡ Σελήνη μειοῦται ἀποχωριζομένη, Δύναμις τὸν χρόνον τοῦτον περιμένει, ἕως ἂν κενωθεῖσα ἡ Σελήνη τῶν προτέρων ψυχῶν, καθάπερ πόλις ἔρημος, δευτέραν πάλιν δέξηται ἀποικίαν. ἐχρῆν γὰρ ἀφωρίσθαι καὶ θησαυρόν τινα ἔν τινι μέρει τῆς γῆς, ἢ τῶν νεφελῶν, ἢ ἑτέρου τόπου τινὸς, ἔνθα αἱ ψυχαὶ συναγειρόμεναι, ἕτοιμαι γίγνονται πρὸς τὴν ἐπιδημίαν τὴν πρὸς Σελήνην.

Ἀλλὰ πάλιν ἀπορία ἑτέρα. διὰ τί τοίνυν οὐκ εὐθὺς πληροῦται, ἢ διὰ τί πάλιν τὰς πεντεκαίδεκα ἡμέρας περιμένει. οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν εἰρημένων θαυμαστὸν καὶ τοῦτο, τὸ μὴ δέ ποτε ἀφ' οὗ μέμνηνται οἱ ἄνθρωποι, τὴν Σελήνην ἐκτὸς πεντεκαίδεκα ἡμερῶν πεπληρῶσθαι· ἀλλὰ μὴ δ' ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος· καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ Φορωνέως, ὅτε πάντα, ὡς εἰπεῖν, τὰ ἐπὶ γῆς διεφθάρη, καὶ πολλὴν τὴν Δύναμιν συνέβη διακεκρίσθαι τῆς Ὕλης. χωρὶς δὲ τούτων καὶ φορὰς γενέσεων καὶ ἀφορίας καὶ φθορῶν ὁμοίως σκοπεῖν προσῆκεν· ὧν ὡσαύτως μὴ γινομένων κατὰ τάξιν, χρὴ μὴ δὲ τὴν τάξιν τῶν πανσεληνῶν, μηδὲ τῶν μειώσεων οὕτω τηρεῖσθαι.

Οὐ παρέργως δὲ οὐδὲ τούτῳ προσεκτέον. ὅτι εἰ μὲν ἄπειρός ἐστιν ἡ ἐναποκειμένη τῇ Ὕλῃ Δύναμις θεία, πρὸς τὸ μειοῦσθαι αὐτὴν οὐδὲν δύναται, ἃ διαπραγματεύονται Ἥλιος καὶ Σελήνη. τὸ γὰρ λειπόμενον πάλιν ἄπειρον ἀπὸ πεπερασμένου τοῦ ληφθέντος. εἰ δέ ἐστιν πεπερασμένη, ἐχρῆν αἴσθησιν γενέσθαι ἐν τοσούτῳ χρόνῳ πόσον ποτὲ τῆς Δυνάμεως ταύτης ἐκ τοῦ κόσμου ἐμειώθη· ἀλλὰ πάντα ὁμοίως μένει. τίνας δὲ θυμοὺς οὐχ ὑπερβέβηκεν τὸ ἀπίθανον καὶ ταῦτα, ὅτε καὶ τὴν ὀφθεῖσαν ἐν Ἡλίῳ εἰκόνα τῆς Ὕλης τὸν ἄνθρωπον δημιούργημα εἶναι λέγωσιν. καὶ γὰρ εἰκόνες εἴδωλα εἰσὶν τῶν ἀρχετύπων. εἰ δ' Ἡλίῳ τὴν εἰκόνα καταλείπουσιν, ποῦ τὸ παράδειγμα, πρὸς ὅπερ ἡ εἰκὼν αὐτοῖς ἀναπέπλασται. οὐ γὰρ δὴ αὐτόν γε τὸν ἄνθρωπον φήσουσιν τὸν ὄντως ἄνθρωπον εἶναι· οὐδὲ τὴν Δύναμιν τὴν θείαν. ταύτην μὲν γὰρ πρὸς τὴν Ὕλην μιγνύουσιν· ἐν Ἡλίῳ δὲ τὴν εἰκόνα ἑωρᾶσθαι λέγουσιν, ὃς ἐγένετο κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Ὕλην ὕστερον διακρίσεως. ἀλλ' οὐδὲ τὴν Δημιουργικὴν αἰτίαν. ταύτην γὰρ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς θείας Δυνάμεως καταπεπέμφθαι φασίν· καὶ πρὸς Ἡλίου κατ' αὐτοὺς πάντως γε ταύτην τακτέον· ἐπειδήπερ ἀφιγμένης αὐτῆς, τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην τῆς Ὕλης ἀποκεκρίσθαι συμβέβηκεν.

A que pluſquam media, idem rurſus. Quonam igitur modo in Lunam aſſumuntur, ac quo uſæ vehiculo? Si enim leve eſt velut ignis, non ſolum par ad Lunam evadere, ſed ſuperius quicquid eſt tranſcendere: ſin autem grave, nec à principio ad Lunam licet attingere.

Quænam verò ratio eſt, ut quod primum ad Lunam advenit, non ſtatim ad Solem tranſmittatur, ſed expectet cùm plena eſt, dum reliquæ Animæ adveniant? Cùm igitur Luna, quæ plena eſſet, decreſcit, Virtus eo tempore ubi manet; donec quæ vacuata fuerat prioribus Animabus, haud ſecus ac urbs deſolata, aliam rurſum coloniam Luna recipiat? Erat enim etiam theſaurus quidam in quadam terræ parte ſegregandus, vel nubium, vel alterius cujuſdam loci; ubi Animæ congregatæ, paratæ eſſent ut ad Lunam commigrarent. B

Verùm alia rurſus emergit quæſtio. Quid igitur cauſæ eſt cur non ſtatim repleatur? aut cur rurſus dies quindecim expectat? Nec iſtud minorem habet admirationem, quàm ea quæ dicta ſunt; quod nunquam ab omni retro hominum memoria extra quintumdecimum diem Luna plena fuit. Quin ne diluvii quidem tempore ſub Deucalione, magiſque adhuc ſub Phoroneo, quando ea, quæ erant ſuper terram, ut ſic dicam, omnia interierunt, vimque magnam Virtutis contigit à Materia ſegregari. Ad hæc verò etiam generationum proventus earumque defectus ac fruſtratio, ſimiliterque corruptionum attendenda erant, quæ cùm eodem modo & ordine non eveniant, nec pleniluniorum ordo, nec decreſcentis Lunæ tempora ſic obſervanda erant. C

Græci duo diluvia faciunt: Salmaſius idē contendit, ipſumque Noachicū.

Ac nec iſtud defunctorie levique opera attendendum. Nempe ſi infinita eſt divina Virtus, quæ Materiæ indita eſt, ad eam minuendam nihil valent, quantacunque Sol & Luna moliantur. Quod enim reliquum eſt, ab illo finito quod ſumptum eſt, infinitum eſt. Quod ſi eſt finita, ſenſu percipiendum eſſet, per tanta intervalla, quantum tandem ejus Virtutis, è mundo minutum eſſet. Quos verò animos ſenſuſque hæc quoque non exceſſere ut fidem aliquam mereantur, cùm creatum dicant hominem atque formatum ad Materiæ imaginem in Sole viſam? Quippe Imagines ſimulacra ſunt nudæque repræſentationes principum formarum. Quod ſi imaginem in Sole includunt, ubinam exemplar ad quod eis effecta eſt imago? Haud ſanè enim hominem ipſum, verè hominem, dicturi ſunt; neque divinam Virtutem: nam hunc quidem cum Materia miſcent; imaginem verò in Sole viſam docent; qui, ut illi opinantur, poſtea conditus eſt ex ſecretione Materiæ. Sed neque cauſam rerum Opificem: hanc enim miſſam fuiſſe aiunt ad ſalutem divinæ Virtuti præſtandam: omninoquò illorum ſententia hæc Soli adſcribenda ſit; idcirco nimirum, quòd ejus adventu ac præſentia contigit, ſegregari à Materia Solem & Lunam. D

Imago Materiæ in Sole, ad quam homo; nugæ ac deliriū.

Delirium Hominem à Materia eſſe conditum.

A Porro in Sole dicunt viſam eſſe imaginem: Materiam verò dicunt condidiſſe hominem. Quonam tandem modo, quave ratione? Neque enim hoc, ſani capitis eſſe poſſit commentum. Præterquam quod enim, quod ita ſentiant, homo inane ſimulacrum inanis ſimulacri futurus ſit, ac qui nullam veram habeat exiſtentiam, adhuc nec in mentem venire poteſt, quonam modo homo Materiæ opus exiſtat. Etenim ratione ſenſuque uti, non ejus Materiæ eſt, quam ipſi ſtatuunt. Quem verò hominem ſentiunt, quiſnam eſt? Num quod ex anima ac corpore mixtum eſt? an alterum, vel quod tota anima ſuperius eſt, mens ſcilicet atque Animus? Sed, ſive Mens eſt, quonam modo quod perfectius eſt atque melius, deterioris opus extiterit? ſive anima (hanc verò divinam Virtutem dicunt) quomodo ablatam Deo divinam hanc Virtutem, Materiæ opificio ac creationi eam ſubjiciunt?

Homo, vel compoſitum, vel Anima vel Mens & Animus.

B Quod ſi ſolum corpus relinquunt, meminerint rurſus ipſum per ſe ipſum immobile eſſe, Materiæque eſſentiam motum dicere. At neque rem ullam ipſam per ſe exque genio ad Materiam trahi exiſtimant. Nec quod ex his conflatum eſt, ut ejus opus exiſtimetur conveniens eſt. Sanè quod ab aliquo conditum eſt, id illo deterius eſſe ut exiſtimetur, extra controverſiam eſt. Sic enim mundus Creatore deterius, ſeu Opifice; & artificibus, quæcunque artis opera ſunt: quod autem Materia deterius ſit, nihil illi volunt reliquum eſſe. Nec par eſt miſceri Materiæ, & ei quod Materia deterius ſit.

C Quæ verò quaſi indulgentia ac diſpenſando dicunt, hæc nec intelligere videntur. Quid enim cauſæ eſt, cur Dei imaginem in ſubſtantiam hominis Materiam alligaſſe exiſtiment? Aut cur non ipſa ſufficiens imago, velut in ſpeculis, ut homo appareret? Aut ſicut ipſe Sol, ad omnium quæ procreantur, ortum ac interitum ſufficiens eſt, ſuæque ipſius creationis imaginem, pro creandi munere ac faciendi æmulatus eſt. Quonam tandem illorum quæ habet? Ergo divina Virtus ſic ſpectata, organi rationem reſpectu Materiæ habet? Sed inordinato motu, quo ſic forma Materiam imbuat? Verùm ſimilia omnia, exquiſito ordine diligentique opera, imitando finem aſſequantur. Neque enim domum aut navim, vel quid aliud arteſactum inordinatione unquam præſtari arbitrabimur, neque ſtatuam, cujus ars fabricam ad hominis imitationem molita eſt.

Chriſtus Mens Manichaice.

D Chriſtum verò cùm nec cognoſcant, Chriſtum tamen ipſum appellantes, cum altero ſumendo elemento, aliudque ſignificatum, quàm quo ille propriè accipitur, inducendo, ipſum Mentem eſſe tradunt.

Quid Eccleſiaſtice.

Siquidem autem id quod noſcitur ac quod cognoſcit, Sapientiamque ipſum una voce dicentes, iis quæ viri Eccleſiaſtici de illo loquuntur, per hunc modum conſentire deprehenduntur; quid cauſæ eſt, cur omnem, quam vocant, veterem hiſtoriam reſpuant? Si verò, ut quo-

A Εν Ἡλίῳ δὲ τὴν εἰκόνα ἑωρᾶσθαι λέγουσιν· πεποίηκεν δὲ ἡ Υλη φασὶν τὸν ἄνθρωπον. τίνι ποτὲ τρόπῳ ἢ πῶς. οὐ δὲ γὰρ πλάσασθαί γε τοῦτο δυνατόν. πρὸς γὰρ τῷ εἴδωλον εἰδώλου τὸν ἄνθρωπον ὑπάρχειν ὄντως γε κατ' αὐτοὺς, καὶ μηδεμίαν ἔχειν ὑπόστασιν, ἔτι οὐδὲ εἰς ἔννοιαν ἐστὶν ἥκειν δυνάμενα, πῶς τῆς Υλης ἔργον ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. τὸ γὰρ λογίζεσθαι καὶ αἰσθέσθαι οὐδὲ τῆς κατ' αὐτοὺς Υλης ἐστίν. τίς δὲ κατ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος. ἆρά γε τὸ ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος μίγμα. ἢ τὸ ἕτερον, ἢ τὸ ὅλης ψυχῆς ἀνώτερον, νοῦς. ἀλλ' εἴτε νοῦς ἐστιν, πῶς τὸ κάλλιον γένοιτ' ἂν τοῦ χείρονος ἔργον. εἴ τε ψυχή. ταύτην δὲ τὴν θείαν Δύναμιν εἶναι λέγουσιν, πῶς ἀφαιρούμενοι τὸν Θεὸν τὴν θείαν Δύναμιν, ταύτην ὑπὸ τὴν τῆς Υλης δημιουργίαν κατατάττουσιν.

B εἰ δὲ τὸ σῶμα μόνον καταλείπουσιν, ἀναμιμνησκέτωσαν πάλιν ὅτι τοῦτο καθ' ἑαυτὸ ἐστιν ἀκίνητον, τῆς δὲ Υλης τὴν οὐσίαν κίνησιν εἶναι φασίν. ἀλλὰ μὴν οὔτε γε οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ ἐπὶ τὴν Υλην ἄγεσθαι οἴονται. οὐδὲ τὸ ἐκ τούτων συνεστὼς, εὔλογον ταύτης ἔργον εἶναι ὑπολαμβάνειν. καὶ μὴν τὸ γενόμενον ὑπό του, ὅτι πάντως χεῖρον ἐκείνου, ἀναμφισβήτητον εἶναι δοκεῖ. οὕτω γὰρ ὁ κόσμος τοῦ Δημιουργοῦ χεῖρον· καὶ τῶν τεχνιτῶν, ὅσα τούτων ἔργα. εἰ οὖν τῆς ὕλης ἔργον ὁ ἄνθρωπος, πάντως που ταύτης χεῖρον. Υλης δὲ κάκιον, οἱ ἄνδρες οὐδὲν καταλείπουσιν· καὶ οὐκ ἴσον τῇ Υλῃ μίγνυσθαι τὴν θείαν Δύναμιν, καὶ τῷ ταύτης χείρονι.

C Α δὲ οἰκονομούμενοι λέγουσιν, ταῦτα οὐδ' ἐπινοῆσαι οἴονται. διὰ τί γὰρ τῆς κρείττονος εἰκόνος εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπόστασιν τὴν Υλην δεδέσθαι νομίζουσιν· ἢ διὰ τί οὐκ αὐτάρκης ἡ εἰκὼν, ὡς ἐπὶ τῶν κατόπτρων, πρὸς τὸ πεφηνέναι τὸν ἄνθρωπον. ἢ καθάπερ αὐτὸς ὁ Ηλιος, πρὸς γένεσιν ἁπάντων τῶν γινομένων καὶ φθορὰν αὐτάρκης· ἐμιμήσατο δὲ τὴν εἰκόνα κατὰ τὴν ποίησιν τῆς σφετέρας αὐτῆς δημιουργίας τίνι ποτὲ ὧν εἶχεν. ἆρά γε τῇ μιχθείσῃ πρὸς αὐτὴν θείᾳ Δυνάμει. οὐκοῦν ἐν ὀργάνου λόγῳ θεία Δύναμις, οὕτω γε πρὸς τὴν Υλην. ἀλλὰ τῇ ἀτάκτῳ κινήσει, οὕτως εἰδοποιοῦσῃ τὴν Υλην. ἀλλὰ πάντα γε τὰ ὅμοια ἐν τάξεσιν καὶ ἀκριβείαις διὰ μιμήσεων ἀφικνεῖται εἰς τέλος. οὐδὲ γὰρ οἰκίαν ἢ πλοῖον ἤ τι ἕτερον τῶν τεχνιτῶν δι' ἀταξίας ἀποτελεῖσθαι

D οἴονται, οὐδὲ ἀνδριάντα, ὅπερ ἡ τέχνη πρὸς ἀνθρώπου μίμησιν ἐμηχανήσατο.

Τὸν δὲ Χριστὸν οὐδὲ γινώσκοντες, ἀλλὰ Χριστὸν αὐτὸν προσαγορεύοντες, τῇ πρὸς τὸ β στοιχεῖον μεταλήψει, ἕτερον σημαινόμενον ἀντὶ τοῦ κυρίως περὶ αὐτοῦ ὑπειλημμένου εἰσάγοντες, Νοῦν εἶναι φασίν. εἰ μὲν τὸ γνωστὸν καὶ τὸ γινῶσκον καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ λέγοντες ὁμόφωνα, οὕτως τοῖς ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν περὶ αὐτοῦ λέγουσι διαταττόμενοι οὔπω γε ἁλώσονται· πῶς οὖν

τὴν λεγομένην παλαιὰν ἅπασαν ἱστορίαν ἐκβάλλουσιν· εἰ δὲ ἐπιγενητὸν κατά τινας λέγουσιν καὶ τῶν ἔξωθεν ἐπεισιόντων καὶ συμβαινόντων, σκοπήσωμεν. οἱ γὰρ δὴ ταύτης προϊστάμενοι τῆς δόξης, πιθανὸν μάλιστα λέγουσιν περὶ τὰ ζ´ ἔτη τῆς αἰσθητικῆς Δυνάμεως διαρθρωθείσης αὐτὸν ἐπεισέρχεσθαι· εἰ δὴ Νοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς κατ᾽ αὐτούς, οὗτος γε ἔσται τε ἅμα καὶ οὐκ ἔσται· πρὶν μὲν γὰρ ἐπεισελθεῖν τὸν Νοῦν, οὐδέπω ἐστίν. εἴ γε Νοῦς ἐστι κατ᾽ αὐτοὺς ὁ Χριστός, ἀλλὰ μὴν ὄντι γε αὐτῷ ἐπεισέρχεται ὁ Νοῦς, οὕτως οὖν πάλιν κατ᾽ αὐτοὺς ἔσται ὁ Νοῦς. ἔστιν γε καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ Χριστός. εἰ δὲ κατ᾽ αὐτῶν τὴν καλλίστην αἵρεσιν ὁ Νοῦς κατ᾽ αὐτούς ἐστιν τὰ ὄντα πάντα· ἐπεὶ τὴν Ὕλην ἀγένητον ὑποτίθενται καὶ ἰσόχρονον ὡς εἰπεῖν τῷ Θεῷ, καὶ Νοῦν καὶ Ὕλην τοῦτον τὸν πρῶτον τὸν Χριστὸν ὑποτίθενται εἶναι, εἴ γε τὰ πάντα κατ᾽ αὐτούς ἐστιν ὁ Χριστὸς Νοῦς ὤν, ὅς ἐστιν τὰ πάντα. καὶ ἡ Ὕλη ἓν τῶν ὄντων, καὶ αὐτὴ ἀγένητος οὖσα.

Εἰς ἐπίδειγμα δέ, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τὴν θείαν Δύναμιν ἐνεσταυρῶσθαι τῇ Ὕλῃ, καὶ αὐτὸν ὑπομεμενηκέναι τὸ πάθημα τοῦτο λέγουσιν, ὥσπερ ἀδυνάτου ὄντος ἐκείνου τοῦτο * ποιεῖν, ὅπερ αὐτὸς ὁ Μανιχαῖος διαπράττεται λόγῳ περὶ τούτου διδάσκων. ὅτι ἡ θεία Δύναμις εἰς τὴν Ὕλην κατακέκλειται, καὶ πάλιν ἀποχωρεῖ. τρόπον αὐτοὶ ἀναπλάττουσιν. τὸ μὲν γὰρ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον εἰπεῖν εἰς λύσιν ἁμαρτιῶν ἑαυτὸν ἐπιδεδωκέναι, ἔχει πίστιν τινὰ πρὸς τοὺς πολλούς, κἀκ τῶν ἱστοριῶν τῶν καθ᾽ Ἕλληνας, ὅτ᾽ ἂν φῆσίν τινας ὑπὲρ σωτηρίας πόλεων ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκέναι. καὶ παράδειγμα τοῦ λόγου ἔχει καὶ ἡ Ἰουδαίων ἱστορία, τὸν τοῦ Ἀβραὰμ παῖδα εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ παρασκευάζουσα. τὸ δὲ εἰς πράγματος ἐπίδειξιν τῷ παθήματι ὑπάγειν τὸν Χριστόν, πολλῆς ἐστιν ἀμαθίας, εἰς διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν τῶν ὄντων τοῦ Λόγου ὄντος ὑπάρχου.

* ὦν.

Ἀπέχονται δὲ ἐμψύχων. εἰ μὲν γὰρ ἑτέρου τινὸς χάριν οὐ περιεργαστέον. εἰ δὲ δι᾽ ὅτι ἡ Δύναμις ἡ θεία τούτων ἄπεστι μᾶλλον ἢ ἐνυπάρχει πλεῖον, γέλοιον αὐτὴ αὐτῶν ἡ προαίρεσις αὕτη. εἴ τε γὰρ τὰ φυτὰ ἔνυλα μᾶλλον, εἰς τροφὴν καὶ δίαιταν χρῆσθαι τῷ χείρον, πῶς εὔλογον. εἴτε πλέον ἐν τούτοις ἡ Δύναμις ἡ θεία, ἔστι πρὸς τὴν τροφὴν τὰ τοιαῦτα χρήσιμα, τοῦ θρεπτικοῦ καὶ αὐξητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ὄντος σωματικωτέρου.

Τὸ δὲ ἀπέχεσθαι γάμου καὶ ἀφροδισίων, δεδιότας μὴ κατὰ τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν ἐπὶ πλέον ἐνοικήσῃ τῇ Ὕλῃ ἡ Δύναμις ἡ θεία θαυμάζω πῶς καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀποδέχονται. εἰ γὰρ μὴ ἐξαρκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, ὥστε καὶ διὰ γενέσεων, καὶ διὰ τῶν ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἀποικονομήσασθαι τῆς Ὕλης τὴν θείαν Δύναμιν, τίς ἡ τοῦ Μανιχαίου ἐπίνοια ὑπὲρ τούτου διαμηχανήσασθαι δύναται; οὐ γὰρ δή που γιγανταίῳ λήμματι ὡς ἀληθῶς φησὶν τῷ Θεῷ βοηθὸς πρὸς τοῦτο

rundam opinio eſt, adventitium ipſum novumque, & qui extrinſecùs caſuque intraverit, ſtatuunt, videamus. Hujus enim opinionis antiſtites, quod maximè ſuaſibile videatur, circa annum ſeptimum dicunt, eâ quæ ſenſu prædita eſt, virtute organis formata atque diſtincta, ipſum ingreſſum eſſe. Quod ſi Chriſtus Mens eſt, ut illi opinantur, ſic ſimul erit Chriſtus & non erit. Antequam enim Mens ſenſuſque ingrediatur, ne quidem eſt. Quod ſi Chriſtus, ut ipſi volunt, Mens eſt, in ipſum verò exiſtentem Mens ingreditur, ſic rurſus illorum ſententia Mens erit. Eſt igitur & non eſt eodem tempore Chriſtus. Si autem, quæ illorum ſecta probatiſſima eſt, Mens, ut & ipſi exiſtimant, omnia eſt quæ ſunt; quandoquidem Materiam ingenitam profitentur, & æqualis (ut ſic loquar) cum Deo temporis ipſique coævam, primum hunc Chriſtum & Mentem & Materiam ſtatuunt, ſiquidem Chriſtus Mens eſt, quæ omnia eſt; unumque eorum quæ ſunt, Materia eſt, quæ ipſa ingenita eſt.

Inconvenientia de Chriſto.

Ad ſpecimen verò ac oſtentationem, per eum modum divinam quoque Virtutem in Materia cruci affixam eſſe, ipſumque ſupplicium hoc aiunt non pertuliſſe, quaſi ſcilicet impoſſibile ſit ipſum hoc facere: quod ipſe Manichęus libro de ea re ſcripto inſtituit docere; Quod nimirum divina Virtus in Materiam delapſa ſit, ac rurſus recedat. Modum illi comminiſcuntur. Sanè quidem ut dicatur juxta Eccleſiæ doctrinam ſemetipſum tradidiſſe ad diluenda peccata, fidem quandam vulgo obtinet, ex ipſis quoque Græcorum hiſtoriis, cùm aiunt, *Nonnullos ſeipſos dedidiſſe ut civitates incolumes præſtarent.* Ejuſque doctrinæ exemplum habet & Iudæorum hiſtoria, quæ Abrahæ filium in ſacrificium Deo præparet aptetque. Rei autem oſtentandæ gratiâ & ad ſpecimen Chriſtum paſſioni ſubjicere, magnæ inſcitiæ eſt, cùm Verbum ad rerum doctrinam ac ſcientiam præſes ac legatus ſit.

Paſſum umbraticè; Manichęorum delirium. pati.

Sic Horatii, Curiacii, &c.

Gen 22. 1.

Nihil Verbo per fictionem aptum.

Abſtinent autem ab animatis. Siquidem ejus abſtinentiæ alia ratio ſit, haud curioſiùs inveſtigandum. Sin autem ea ratione quod divina Virtus illis magis abeſt, aut amplius ineſt, ridiculus hic illorum animus ac ſenſus eſt. Sive enim ſtirpes & plantæ magis materiales ſunt, quomodo conveniens exque ratione, ut eo quod deterius eſt in cibum victumque utamur? ſive major in eis eſt divina Virtus, ſunt iſtiuſmodi in cibum utilia, cum animæ facultas nutriendi atque augmentum faciendi magis corporea ac craſſior ſit.

Manichęorum abſtinentia à viventibus ridicula.

Quod autem à nuptiis reque venerea ſe abſtineant, metuentes ne per generis ſucceſſionem divina Virtus in Materia magis inhabitet; miror quomodo vel ipſi ſeipſos, quod ita ſentiunt, admittant. Si enim nec Dei providentia ſufficit, ut tum per generationes, tum per ea quæ ſemper eodemque modo ſe habent, divinam Virtutem à Materia eximat, quid Manichæi ſolertia & ſubtilitas eam in rem machinari poteſt? Num enimvero Gigantæo munere verè Deo in hoc dicit

Quod abhorrent nuptias dementia.

adjutor exiſtere, ut ſublatis generationibus divinam Virtutem à Materia brevi præſtet recedere.

Gigantum mythologia.

Quæ verò Poëtæ de Gigantibus tradunt, palam fabula eſt. Qui enim de his ſtatuunt, alio quàm verba ſonent, ſenſu, talia proferunt, fabulæ ſpecie ſermonis gratiam contegentes, ut cùm refert Iudæorum hiſtoria, *Veniſſe Angelos ut cum filiabus hominum commiſcerentur*; nempe quod ita loquitur hoc ſignificans, vires animæ quæ inſerviunt nutritione, à ſupernis ad terrena deſciviſſe. Poëtæ autem qui dicant, *Eos, cùm armati è terra emerſiſſent, mota ſtatim in Deos rebellione periiſſe*, ut caducam celeriſque interitus corporum indolem inſinuarent, in hunc modum recreandorum ex rei miraculo animorum cauſa poëſin exornant. Hi verò, cùm nihil horum intelligant, ubi ullius paralogiſmi anſam nanciſci licuerit, undecunque tandem ſibi inventum avidè arripiunt, & ad evertendam quoquo pacto veritatem omni arte conſurgunt.

Gen. 6. 2.

Nimis allegorica hæc expoſitio.

Ignis Manichaicus vexatus.

Ignis autem ille, urendi quidem vi præditus, nihil tamen lucis habens, qui ſit extra mundum, quonam eis loco conſiſtit? Nam ſiquidem in mundo eſt, cur mundus hactenus incolumis perſeverat? Nam ſi aliquando ipſum, ei propinquando, corrumpet, nunc quoque ipſi conjunctus eſt. Si autem ſeorſum eſt, velut in propria ſede ac loco ſublimis, quid poſtea ut in mundum delabatur ei accidet? Aut quomodo è loco ſuo excedet, qua neceſſitate, cujuſve excuſſus violentia? Quænam verò etiam ignis ſubſtantia poſſit intelligi ſine pabulo? Aut quomodo humidum illi pabulum eſt? ſive quæ de illo ex naturæ magis rationibus dicuntur, non eſt hujus tractatus diſquirere. Illud autem ex his quæ dicta ſunt prorſus manifeſtum eſt. Ignis enim extra mundum conſiſtens, omnino eſt quam ipſi vocant Materiam; quandoquidem Sol & Luna, puri purorum divina Virtute ab hoc igne ſejuncti ſunt, nulla ſuarum partium in hoc igne relicta. Erat hic ignis ipſa per ſe Materia, ab omni cum divina Virtute prorſus ſemotus commercio. Quamobrem ubi mundus omni divina Virtute illi adverſante evacuabitur, ejuſmodi rurſus ignis relinquetur; quonam igitur modo ignis aut aliquid corrumpet, aut ab eo corrumpetur? Ab eo enim quod ſimile eſt, non video qua ratione ſit futura corruptio. Quod enim fiet Materia, divina ab ea Virtute ſejuncta, hoc erat priuſquam divina Virtus cum ea commiſceretur. Si quidem igitur Materia, divina deſtituta Virtute peritura eſt, quidni periit, antequam etiam divinam Virtutem ullumue munus creationis conſequeretur; ut deinceps Materia pereat, & in infinitum id faciat? Et quid prodeſt? Quod enim ex prima voluntate factum non eſt, ex ſequenti quomodo fiet? aut quænam Deo ratio ut negotia differat, quæ ne in viro quidem ſe bene habere videri queant. Illis enim quod impoſſibile ſit deliberare proclivè dicatur competere, qui faciunt, ut nec tunc ve-

Ignis ille ipſa Materia.

A γεγονέναι, ἵνα τὰς γενέσεις ἀναιρῶν, σύντομον ποιήσῃ τὴν τῆς θείας Δυνάμεως ἀπὸ τῆς Ὕλης ἀναχώρησιν.

Ἃ δὲ λέγεται ὑπὸ τῶν ποιήσεων περὶ τῶν γιγάντων, ἄντικρυς μῦθός ἐστιν. οἱ μὲν γὰρ περὶ τούτων διατάττοντες, ἐν ἀλληγορίαις τὰ τοιαῦτα προφέρονται, τὸ σεμνὸν τοῦ λόγου ἀποκρύπτοντες τῇ τοῦ μύθου ἰδέᾳ. οἷον ὅτ᾽ ἂν ἡ τῶν Ἰουδαίων ἱστορία φῇ, τοὺς Ἀγγέλους ταῖς θυγατράσι τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀφροδίσιον συνεληλυθέναι μίξιν. τὰς γὰρ θρεπτικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν ἄνω ἐπὶ τὰ τῇδε ἡ τοιαύτη προφορὰ τοῦ λόγου σημαίνει. οἱ Ποιηταὶ δὲ ἐκ γῆς ἐνόπλους ἀναχεῖν B λέγοντες τούτους, εἶτ᾽ εὐθὺς πρὸς Θεοὺς ἀπάραντας ἀπολωλέναι, τὸ ταχὺ καὶ ἐπίκηρον τῶν σωμάτων ὑποδηλοῦντες, οὕτω τὴν ποίησιν εἰς ψυχαγωγίαν τῷ θαύματι κατακοσμοῦσιν. οἱ δὲ οὐδὲν εἰδότες τούτων, ἔνθα δ᾽ ἂν παραλογισμοῦ τινος εὐπορῆσαι δύνωνται, ὁπόθεν δή ποτε ἐκεῖνο ἕρμαιον ἑαυτῶν ποιοῦνται, ὅπερ διαπραγματευόμενοι τὸ ἀληθὲς πάσῃ τέχνῃ καταγωνίζονται.

Τὸ δὲ πῦρ αὐτοῖς τὸ καυστικὸν μέν, ἀφεγγὲς δέ, τὸ ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ποῦ ἵδρυται. εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τὸν κόσμον, τί τὸ αἴτιον τοῦ ἀπαθῆ εἶναι μέχρι τοῦ παρόντος τὸν κόσμον. εἰ γὰρ διαφθερεῖ ποτε αὐτὸν πλησιάσαν, καὶ νῦν πρὸς αὐτὸν συνῆπται. εἰ δὲ χωρίς ἐστιν οἷον ὡς ἐν ἰδίῳ τόπῳ μετέωρον, τί παθὸν ὕστερον ἐπιπεσεῖται τῷ κόσμῳ. ἢ πῶς τοῦ ἰδίου τόπου ἐκστήσεται, ὑπό τινος ἀνάγκης καὶ C βίας. τίνα δὲ καὶ ὕλης χωρὶς ἐννοεῖν τοῦ πυρὸς ὑπόστασιν. ἢ πῶς τὸ ὑγρὸν τούτῳ ἐστὶν τροφή· ἢ ὅσα λέγεται φυσικώτερον, οὐ τοῦ παρόντος λόγου ἐστίν. ἐκεῖνο δὲ πάντως που φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὸ γὰρ πῦρ τοῦ κόσμου ἐκτός, ἀκριβῶς ἐστιν ἡ λεγομένη ὑπ᾽ αὐτῶν Ὕλη· ἐπειδήπερ ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη καθαροὶ καθαρῶν ὄντες διὰ τῆς θείας Δυνάμεως ἀπεζεύχθησαν τοῦ πυρὸς τούτου, οὐδὲν ἑαυτῶν ἐν τῷ πυρὶ τούτῳ ὑπολείψαντες μέρος. τοῦτο ἦν ἡ Ὕλη καθ᾽ ἑαυτήν, τὸ ἀκριβῶς ἄμικτον πρὸς τὴν θείαν Δύναμιν. ὥστε ἂν κενωθῇ ὁ κόσμος τῆς κατ᾽ αὐτὸν Δυνάμεως θείας, πάλιν τοιοῦτον ὑπολειφθήσεται πῦρ. πῶς οὖν τὸ πῦρ ἢ διαφθερεῖ τι, ἢ ὑπ᾽ ἄλλου φθαρήσεται. πρὸς γὰρ τοῦ ὁμοίου, οὐχ ὁρῶ πῶς γενήσεται ἡ φθορά. D ὃ γὰρ γενήσεται ἡ Ὕλη τῆς θείας Δυνάμεως ἀποζευχθεῖσα, τοῦτ᾽ ἦν πρὶν καὶ μεμίχθαι πρὸς αὐτὴν τὴν θείαν Δύναμιν. εἰ τοίνυν ἀπολεῖται ἐρημωθεῖσα τῆς θείας Δυνάμεως, διὰ τί μὴ καὶ ἀπώλετο πρὶν καὶ θείαν Δύναμιν γενέσθαι ἢ ἄλλην δημιουργίαν, ἵνα ἀπόληται ἡ Ὕλη, καὶ τοῦτο ποιήσῃ μέχρις ἀπείρου. καὶ τί τὸ ὄφελος· ὃ γὰρ μὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ πρώτου βουλήματος, πῶς ἐκ τοῦ δευτέρου γενήσεται· ἢ τίς ὁ λόγος, Θεῷ ἀναθεῖναι πράγματα, ἃ οὐδ᾽ ἐπ᾽ ἀνθρώπου καλῶς ἔχειν ὑπονοεῖν. τὸ γὰρ ἀδύνατον προαίρεσιν τοῦ βούλεσθαι, ἐπὶ τῶν ποιούντων πρὸς τῷ μὴ δὲ τὸ βούλεσθαι κἂν δυνατὸν ᾖ προχείρως χρῆναι λέγειν. πλὴν εἰ μή τι ἕτερον,

Θεόν· καὶ τὴν ἐπέκεινα οὐσίας λέγουσιν, ὥσπερ καινήν τινα εἰσάγουσιν Ὕλην. καὶ οὐχὶ τὴν ὑπερημμένην παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι· ἣν, ἢ μὴ παντάπασιν οὐκ ἔσται ὁ λόγος εὑρίσκει, ἢ τὸ πάντων ἔσχατον καὶ μόγις εἰς ἔννοιαν ἀνθρωπίνην ἀφικνεῖσθαι δυνάμενον. ἀλλὰ γὰρ τὸ πῦρ τὸ ἀφεγγὲς, ἆρά γε πλέον ἐστὶν τῆς μελλούσης ἐρημωθήσεσθαι Ὕλης ἀπὸ τῆς θείας Δυνάμεως, ἢ ἔλαττον. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἔλαττον, πῶς καταγωνιεῖται τὸ πλέον. εἰ δὲ πλέον, ἐπανάγειν μὲν αὐτὸ πρὸς αὑτὸ δυνήσεται, τῆς αὐτῆς ὂν φύσεως· οὐ μὴν διαφθείρει γε αὐτό. ὥσπερ οὐδὲ Ο Νεῖλος τοὺς ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀποτεμνομένους κόλπους.

A lint cùm poſſibile eſt. Cæterum, niſi quid aliud, Deum ſupra eſſentiam & quem dicunt, velut novam quandam Materiam inducunt: nec eam quidem, quam viri prudentes omnino conjunctam exiſtimant, aut quæ omnium extremum eſt, vixque in mentem ut eam homo intelligat, venire poſſit. Enimvero ignis ille tenebroſus, pluſne valet quàm Materia, quæ divina deſolanda Virtute eſt, an minus? Ac ſiquidem minus, quomodo expugnabit quod eſt majus? Sin autem plus, ad ſe quidem reducere poterit, cùm ſit ejuſdem naturæ: haud tamen corrumpet, ut neque Nilus, qui ab illo abſcinduntur ſinus.

ΔΙΔΥ'ΜΟΥ ΚΑΤΑ' ΜΑΝΙΧΑΙ'ΩΝ

ΟΥδὲ μία ἀντίθεσις ἐναντίων ἐξ ὅλων ἀντίκειται, τῷ καὶ κοινά τινα ὑπάρχειν τοῖς ἐναντίοις. οἷον τὸ λευκὸν, ἐναντίον ὂν τῷ μέλανι, κατὰ μόνας τὰς διαφορὰς ἔχει τὴν ἐναντίωσιν, ὄντων αὐτοῖς κοινῶν χρώματος καὶ ποιότητος· οὐδὲν δὲ τῶν τοιούτων, τὴν περὶ αὐτὰ ἐναντιότητα προτέραν ἔχει· πάντα γὰρ μετὰ τὰ κοινά· ἐν δὲ τοῖς κοινοῖς οὐκ ἔστιν ἐναντιότης. δεῖ γὰρ κοινὸν χρῶμα καὶ ποιότητα εἶναι, ἵνα οὕτω τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ᾖ, ὡσαύτως μετὰ τὸ ποιὸν καὶ διάθεσιν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. εἰ τοίνυν ἀγέννητοι δύο ἀρχαὶ καὶ αὗται ἐναντίαι, ἢ ἐξ ὅλων εἰσὶν τὴν ἐναντιότητα ἔχουσαι, ἢ ὑπάρχει τινὰ αὐταῖς κοινά· C ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐξ ὅλων δέχεται ἐναντιότητα· ἔχουσι ἄρα καὶ αὗται κοινὰ, τὸ εἶναι, τὸ οὐσίαι εἶναι, καὶ εἴ τι ἕτερον εὑρίσκεται περὶ αὐτὰς κοινόν. ἐναντίας δὲ ποιεῖ αὐτὰς, τὸ τὴν μὲν ἀγαθὸν, τὴν δὲ κακόν· καὶ τὴν μὲν φῶς, τὴν δὲ σκότος εἶναι. προεπινοεῖται δὲ τὸ εἶναι αὐτὰς οὐσίας, ἢ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ὑπάρχειν. ἡ ἐναντιότης ἄρα οὐ κατὰ τὰ κοινὰ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδιότητα. τίθενται δὲ αὐτὰς ἀγεννήτους εἶναι· οὐδὲν δὲ πρὸ ἀγεννήτου. πρὸ τούτων δέ τι ἐστὶν, αὐτὸ ὃ εἶπον κοινῶς αὐταῖς ὑπάρχειν, οὐκ ἄρα ἀγέννητοι αἱ ἀρχαί. αὗται γὰρ ἀγέννητοι αἱ ἐναντίαι· τὸ δὲ κοινῶς αὐταῖς ὑπάρχειν πρὸ αὐτῶν. οὐκ ἄρα ἀγέννητοι αἱ ἀρχαὶ, οὐδὲν γὰρ πρὸ ἀγεννήτου.

D

Εἰ δὲ λέγοιεν, Μὴ κατὰ τὸ ἀγέννητον ἔχειν αὐτὰς τὴν ἐναντιότητα· καὶ τοῦτο κοινὸν αὐτῶν εὑρεθήσεται. ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἀγεννήτως τὸ κακὸν κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀγαθὸν, κοινὸν εὑρεθήσεται τὸ ἀγέννητον κακὸν ἀμφοτέρων, καὶ τὸ ἀγέννητον ἀγαθὸν ἀμφοτέρων. εἰ γὰρ ἀγαθὸν ἄνευ τοῦ ἀγε-

B *DIDYMVS ALEXANDRIN. contra Manichæos.*

NVlla contrariorum ex integro oppoſitio eſt: ea ſcilicet ratione, quod & contrariis ſunt quædam cõmunia. Verbi gratia album, quod eſt contrarium nigro, quibus ſolum rationibus differt, habet ut contrarium ſit, cùm alioqui colorem & qualitatem communem ambo obtineant. Nihil autem eorum quæ ejus generis ſunt, circa ſe prius habet, quod contrarium eſt: Hæc enim cũcta ſequuntur, ea, quæ cõmunia ſunt: in iis autem quæ ſunt communia, non eſt cõtrarium. Neceſſe enim eſt colorem eſſe & qualitatem, ut ſit album & nigrum. Simili quoque ratione ſequũtur virtus & vitium, ubi qualitas & diſpoſitio ac affectio præit. Si igitur duo principia ingenita ſunt, & hæc ſunt contraria, vel ex toto ſunt contraria, vel ſunt quædam illis communia. At nihil ex integro contrarias recipit rationes. Habent igitur hæc quoque communia, ut ſint, & ſubſtantiæ ſint, ac ſi quid aliud circa ipſa & in eis occurrit, quod commune ſit. Contraria verò ea facit, quod alterum quidem bonum ſit, alterum malum; quodque item aliud Lux, aliud tenebræ ſint. Prius ergo intelligitur eſſe hæc ſubſtantias, quàm eſſe bonum & malum. Quod ergo contraria ſunt, non penes communia eſt, ſed penes proprietatem. Ponitur autem hæc eſſe ingenita; nihil verò eſt quod ingenitum antecedat. Ante hæc verò quidpiam eſt, ipſum nimirum quod dicebam communiter in eis exiſtere. Ergo non ſunt principia ingenita: Hæc enim ingenita, contraria ſunt; quod autem illis communiter ineſt, ipſis prius eſt. Non ergo ingenita principia ſunt, idcirco nimirum quod ingenito nihil eſt anterius.

Sin autem dixerint, Non ea ratione qua ſunt ingenita, eſſe illa contraria; hoc quoque illis commune invenietur. Sed rurſus quia malum ingenitè eſt malum, & bonum ingenitè bonum, reperietur ingenitum malum commune amborum, & ingenitum bonum commune item amborum. Si autem ut bonum ſine ingenito reperiatur, fieri non

poteſt; commune autem eſt ingenitum; utique etiam commune erit, quod neceſſariò comes ingenito eſt: iſtud verò ſic illi comes, ingenitum eſt.

Sin autem dicant, Non eſſe commune illorum, eſſe ingenitum, quatenus nimirum alteri ineſt, reliquo non ineſt. Erit igitur ingenitum, vel bonum, vel malum; non autem bonum & malum. Quare ſi reperietur bonum Ingenitum, malum erit genitum.

Præterea, Omne malum eſt puniendum; nihil verò quod ſit puniendum, eſt incorruptibile: nullum igitur malum eſt incorruptibile, ne incorruptibiliter corruptibile ſit.

Nihil quod corruptibile ſit, eſt ingenitum. Malum autem eſt corruptibile; non ergo malum eſt ingenitum.

Nihil eſt malum ſecundùm ſubſtantiam, propterea quia malum qualitas eſt. Nulla autem qualitas ſubſtantia eſt; non ergo malum ſubſtantia eſt.

Omnia contraria ſe viciſſim interimunt. Quæ autem ſunt ingenita nulli obnoxia ſunt interitioni, non ergo contraria: quæ enim contraria ſunt, à corruptione haud immunia ſunt.

Nihil ingenitum eſt mutationi obnoxium: mutatur autem Bonum, quod à malo ſuperetur; non ergo Bonum ingenitum eſt.

Ingenito nullius corruptionis innata appetitio ineſt, nullaque vis corrumpendi ac interimendi: ineſt autem malo ea appetitio;
Matt.25.41 non igitur malum ingenitum eſt.

Divinæ Scripturæ, non ſolum alios, qui mali ſint, tradendos ſupplicio dicunt, ſed & ipſum Diabolum. Omne autem quod ſupplicio traditur, mutationi obnoxium eſt: nihil vero mutationi obnoxium, eſt ingenitum; nihil ergo in iis quæ mala ſunt, ingenitum eſt.

Eorum quæ ex integro contraria ſunt, nihil commune eſt. Quare omnino, quod uni ineſt, alteri non ineſſe neceſſe eſt. Ineſt autem bono eſſe ingenitum; malo igitur neutrum horum ineſt. Malum itaq; nihil eſt.

Quicunque rem aliquam ritè expetit, dum ita expetat nihil ipſum vetat expetito potiri. Expetit autem Deus malitiam interitioni dare; igitur malitia eorum eſt, quæ interitioni obnoxia ſunt. Quæ autem ex eorum genere ſit, quæ intereant, delebitur; quæ autem deleatur, haud ingenita ſit.

Si malum ingenitum eſt, illi ex natura eſt eſſe malum. Nemo autem peccat, dum id præſtat & operatur, quod eſt ex natura. Malum igitur non peccat. Quod autem non peccat, in culpa non eſt. Eſt verò Satanas in culpa ac reus eſt, non ergo ingenitus eſt.

Divina Scriptura, operationum ſtudiorumque, quibus ſe homines impendunt, ipſos filios eſſe dicit ac proles. Proinde iracundos, ullique alii vitio mancipatos (quippe qui ea ratione ſupplicii iræ obnoxii e-
Eph.2.3. xiſtant) filios iræ vocat; quemadmodum ait Paulus, *Et eramus naturâ filii iræ, ſicut & cæteri.* Hos mutari nihil vetat, ut non ſint am-

A νήτου οὐ δύναται, κοινὸν δὲ τὸ ἀγέννητον, κοινὸν ἄρα καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης ἑπόμενον τῷ ἀγεννήτῳ· τοῦτο δέ ἐστιν τὸ ἀγαθόν.

Εἰ δὲ λέγοιεν, Μὴ κοινὸν αὐτῶν τὸ ἀγέννητον εἶναι, ᾗ θατέρῳ ὑπάρχει, τῷ λοιπῷ οὐχ ὑπάρχει· ἔσται τοίνυν ἀγέννητον, ἢ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ κακόν· οὐ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακόν. εἰ οὖν εὑρεθείη τὸ ἀγαθὸν ἀγέννητον, τὸ κακὸν γεννητόν.

Αλλως τε πᾶν κακὸν κολαστέον· οὐδὲν κολαστέον ἄφθαρτον, οὐδὲν ἄρα κακὸν ἄφθαρτον, τῷ μὴ ἀφθάρτως ὑπάρχειν φθαρτόν.

Οὐδὲν φθαρτὸν ἀγέννητον· ἔστι δὲ τὸ κακὸν φθαρτόν, τὸ ἄρα κακὸν οὐκ ἀγέννητον.

Οὐδὲν κατ' οὐσίαν κακὸν, τῷ τὸ κακὸν ποῖον
B εἶναι· οὐδὲν δὲ ποιὸν οὐσία, τὸ ἄρα κακὸν οὐκ οὐσία.

Πάντα τὰ ἐναντία ἀλλήλων φθαρτικά· τὰ δὲ ἀγέννητα ἄφθαρτα, οὐκ ἄρα ἐναντία· τὰ γὰρ ἐναντία οὐκ ἄφθαρτα.

Οὐδὲν ἀγέννητον τρεπτόν· τρέπεται δὲ τὸ ἀγαθὸν κρατηθὲν ὑπὸ τοῦ κακοῦ· τὸ ἄρα ἀγαθὸν οὐκ ἀγέννητον.

Τὸ ἀγέννητον οὐκ ἔστιν ὀρεκτικὸν φθορᾶς τινος, οὐδέ γε φθαρτικόν· τὸ δέ γε κακὸν ὀρεκτικὸν φθορᾶς· τὸ ἄρα κακὸν οὐκ ἀγέννητον.

Αἱ θεῖαι γραφαὶ κολάσει παραδίδοσθαι οὐ τοὺς* ἄλλους κακοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον, λέγουσιν. πᾶν δὲ τὸ κολάσει παρα-
C διδόμενον τρεπτόν· οὐδὲν δὲ τρεπτὸν ἀγέννητον. οὐδὲν ἄρα τῶν κακῶν ἀγέννητον.

*ἀνοις· ἀνθρώποις. Hanc vocem non agnoſcit Turrianus.

Τῶν δὲ ὅλων ἐναντιουμένων οὐδὲν κοινόν. ὥστε πᾶσα ἀνάγκη τὸ θατέρῳ ὑπάρχον, τῷ λοιπῷ μὴ ὑπάρχειν. ὑπάρχει δὲ τῷ ἀγαθῷ τὸ εἶναι ἀγέννητον, τῷ ἄρα κακῷ οὐδέτερον τούτων ὑπάρχει. μὴ ὂν ἄρα τὸ κακόν.

Πᾶς ὁ εὐλόγως ὀρεγόμενός τινος, ἐπιτετευγμένην ἔχει τὴν ὄρεξιν, εἰ εὐλόγως ὀρέγεται. Θεὸς δὲ τοῦ φθεῖραι τὴν κακίαν ὀρέγεται· τῶν φθαρτῶν ἄρα ἐστὶν ἡ κακία. τῶν δὲ φθαρτῶν οὖσα, ἀφανισθήσεται. ἀφανιζομένη δὲ, οὐκ ἔστιν ἀγέννητος.

D Εἰ ἀγέννητον τὸ κακὸν, κατὰ φύσιν αὐτῷ ὑπάρχει τὸ κακὸν εἶναι. οὐδεὶς δὲ τὸ κατὰ φύσιν ἐνεργῶν ἁμαρτάνει. τὸ ἄρα κακὸν οὐχ ἁμαρτάνει· τὸ δὲ μὴ ἁμαρτάνον, οὐχ ὑπαίτιον. ὑπαίτιος δὲ ὁ Σατανᾶς, οὐκ ἄρα ἀγέννητος.

Η θεία γὰρ γραφὴ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὧν ποιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, λέγει αὐτοὺς εἶναι υἱοὺς καὶ γεννήματα. τοὺς γοῦν ὀργίλους καὶ τὴν ἄλλην ἁμαρτίαν ἔχοντας, ὡς διὰ τοῦτο ὑποκεῖσθαι τῇ κατὰ κόλασιν ὀργῇ, τέκνα ὀργῆς ὀνομάζει, ᾗ φησιν ὁ Παῦλος, καὶ ἦμεν φύσει τέκνα ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί. οὗτοι μεταβάλλειν δύ-

νοντες, ὡς μηκέτι εἶναι τέκνα φύσει ὀργῆς. Παῦλος γοῦν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν παραπλησίως Ἁγίων γεγενημένων, λέγει, Ὅτι ἦμεν φύσει τέκνα ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι· οἱ εἰσέτι δεῦρο ἐν τῷ ἁμαρτάνειν ὄντες· προσκείμενον δὲ τὸ φύσει, οὐ τὸ κατὰ φύσιν σημαίνει, ἀλλὰ τὸ ἀληθείᾳ· τὸ γὰρ Ἦμεν φύσει τέκνα ὀργῆς λέγει, δηλῶν, ὅτι ἀληθείᾳ ὑπεύθυνοι ὀργῇ τυγχάνουσιν οἱ ἁμαρτάνοντες. ὥσπερ δὲ κατὰ φύσιν τέκνον ὀργῆς γίνεται τῷ συνεῖναι αὐτῷ κακίαν· οὕτω μεταβαλὼν ἀληθείας γίνεται τέκνον καὶ ἀρετῆς. εἴρηται γοῦν περί τινων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τοιαῦτα, Ἐδικαιώθη ἡ Σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς· τέκνα σοφίας τοὺς σοφοὺς λέγων· ἐπεὶ γὰρ οἱ τέκνα τινὸς ὄντες, ἐκ τοῦ τεκόντος ἔχουσιν τὸ εἶναι· ἔχουσι δὲ καὶ οἱ ποιοὶ τὸ εἶναι ἐκ τῆς ποιότητος τῆς προσγενομένης αὐτοῖς, εἰκότως οἱ ποιοὶ τέκνα καὶ υἱοὶ τῆς ποιότητος ὀνομάζονται. ὡς γὰρ εἴρηται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τοιαῦτα, Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ σοφοὶ σοφίας τέκνα, οὕτω καὶ ἄλλους υἱοὺς εἰρήνης προσηγόρευσεν, φάσκων τοῖς μαθηταῖς, Ἐὰν εἰσέλθητε εἰς πόλιν ἢ εἰς οἰκίαν, καὶ ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἡ διδομένη τῇ πόλει ἢ τῇ οἰκίᾳ, ἐπαναπαύσεται ἐπὶ τὸν ὄντα ἐν αὐτῇ υἱὸν εἰρήνης.

Πάλιν ὁ αὐτὸς Σωτὴρ φησιν, Φρονιμώτεροί εἰσιν οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς, ἐν τῇ γενεᾷ τῇ ἑαυτῶν· υἱοὺς φωτὸς λέγων, τοὺς πεφωτισμένους τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῖς ἔργοις τῆς ἀρετῆς. πρὸς οὓς καὶ φῶς γεγενημένους, διὰ τὸ τυγχάνειν φωτὸς υἱοὺς, λέγει, Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· τοὺς δὲ ἀγαπήσαντας τὸ παρὸν ζῆν, καὶ πρὸς αὐτὸ πάντα ἃ ποιοῦσιν ἀναφέροντας, Υἱοὺς αἰῶνος τούτου ὠνόμασεν. ἀλλ᾽ εἰ καὶ εἶπεν τούτους φρονιμωτέρους ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς, οὐ καθ᾽ ἅπαξ αὐτοὺς εἶπεν φρονιμωτέρους, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἑαυτῶν γενεᾷ, τουτέστιν ἐν τοῖς πράγμασιν τοῖς οἰκειωθεῖσιν τούτῳ τῷ αἰῶνι, φρονιμώτεροι τῶν τοῦ φωτὸς υἱῶν τυγχάνουσιν. σοφοὶ γάρ εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι· τὸ δὲ καλῶς ποιῆσαι, οὐ συνῆκαν. καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα δὲ γέγραπται, ὡς εἴη υἱὸς ἀπωλείας. ὁ γὰρ Κύριος περὶ αὐτοῦ εἶπεν, Ὅτι οὐδεὶς ἀπώλετο ἐκ τῶν μαθητῶν μου, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας. ἀπωλείας δὲ υἱὸν αὐτὸν εἶπεν, τῷ τὰ τῆς ἀπωλείας πεπραχέναι. οὐ γὰρ ὅτε εἷς ἦν τῶν Ἀποστόλων, καὶ διηκόνει ἅμα ἐκείνοις τῷ Σωτῆρι, ἦν τοιοῦτος· ἀλλ᾽ ὅτε προδότης γέγονε τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Διδασκάλου, ἀγαπήσας τὰ τῆς ἀπωλείας ἀργύρια. Καὶ ὅτι οὐ κατὰ φύσιν ἦν κακὸς, ἅμα πᾶσι τοῖς μαθηταῖς ὢν ἤκουσεν, Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. εἰ δὲ λύκους τοὺς ἁμαρτάνοντας λέγει, πρόβατα δὲ τοὺς πρακτικοὺς τῆς ἀρετῆς εἴπερ ὁ Ἰούδας φύσει κακὸς ἦν, οὐκ ἦν πρόβατον Χριστοῦ. ἐπεὶ μὴ πρακτικὸς τῆς ἀρετῆς ὁ κατὰ φύσιν κακός. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς ὁ Διάβολος κατὰ φύσιν κακὸς, ἀλλ᾽ ἐκ τροπῆς τοῦ ἰδίου αὐτεξουσίου.

Ὥσπερ οὖν οὐ τῶν φαύλων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν

A plius naturâ filii iræ. Paulus denique, de ſe ipſe, deque illis qui pari ratione Sancti evaſerunt, ait, *Eramus natura filii iræ, ſicut & cæteri* homines; qui hucuſque ſunt in peccato. Eph. 2. 3. Illud autem quod adjunctum eſt, *naturâ*, non hoc ſignificat quod ex natura eſt, ſed quod verè. Hoc enim dicit, *Eramus naturâ filii iræ*, ut declaret, verè iræ obnoxios eſſe, qui peccant. Quemadmodum autem naturâ filius iræ efficitur, ea ratione quod in peccato verſatur; ſic mutatione, veritatis filius atque virtutis evadit. Denique dictum eſt de quibuſdam à Salvatore, *Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis*, Sapientiæ filios vocante eos, qui ſint ſapientes. Matt. 11. 19. Filii ſapientiæ, &c. Quia etenim qui alicujus filii ſunt, à parente eſſe habent, quod exiſtunt; quique adeo imbuti qualitate ſunt, ex ea, quæ illis acceſſit qualitate, nanciſcuntur ut

B ſint; meritò ſic imbuti qualitate, qualitatis filii nuncupantur ac nati. Sicut enim à Servatore iſtiuſmodi dictum eſt, Hi ſapientes ſunt ſapientiæ filii, ita etiam alios filios pacis appellavit, dum ait Diſcipulis, Cùm intraveritis in civitatem aut domum, *& ſi ibi fuerit filius pacis, pax veſtra* (ipſa quæ datur civitati aut domui) *requieſcet ſuper illum*, qui in ea eſt, filius pacis. Luc. 10. 5.

Rurſus idem Salvator, ait, *Prudentiores ſunt filii hujus ſæculi filiis lucis in generatione ſua*. Luc. 16. 8. Nempe lucis filios vocans, qui ſcientia veritatis ac virtutis operibus ſint illuminati. Ad quos, qui & lux facti eſſent (quippe filios lucis, ait) *Vos eſtis lux mundi*. Matth. 5. 14. Eos autem,

C qui præſentis vitæ amore tenentur, & ad eam referunt quæcunque operantur, *ſæculi hujus filios* nominavit. Quanquam verò etiam prudentiores dixit filiis lucis, non ſimpliciter dixit eſſe prudentiores; ſed, *in generatione ſua*; id eſt, in rebus ad hoc ſæculum ac commodatis, prudentiores ſunt filiis lucis. Prudentia filiorum ſæculi. *Sapientes* enim *ſunt ut faciant mala: bene autem facere neſcierunt*. Ier. 4. 22. Quin & de Iuda ſcriptum eſt, Eſſe eum *filium perditionis*. Sic enim Dominus de illo dixit, *Ex Diſcipulis meis nemo periit, niſi filius perditionis*. Ioan. 17. 12. Filium autem perditionis vocavit, quod ea fecerit quæ ſunt perditionis, merguntque in interitum. Non enim talis erat, cum unus eſſet ex Apoſtolis, ac cum eis Salvatori pariter miniſtraret;

D ſed cùm Filii Dei atque Magiſtri proditor effectus eſt. Quodque ex natura haud malus eſſet, ſimul cum Diſcipulis omnibus audivit, *Ecce mitto vos ſicut oves in medio luporum*. Matt. 10. 16. Si lupos dicit eos, qui peccant, oves verò, eos qui virtuti navant operam: ſiquidem Iudas naturâ malus erat, ovis Chriſti non erat: nam neque virtutem poteſt operari, qui per naturam malus eſt. Sed neque ipſe diabolus per naturam malus eſt, ſed ex mutatione liberæ voluntatis.

Sicut igitur non ſolum malarum actionum

ac ſtudiorum, verùm etiam honeſtarum fi-
lii vocantur, ac nati, qui ea exercent, eo,
quo dictum eſt, modo; ex cujus ratio-
ne, qualitatum fœtus proleſque diceban-
tur, qui ex illis eſſe acciperent, quod à qua-
litate, ejuſque munere, habent; meritò *ca-*
Rom 8.3. & 6 6. *ro peccati*, & *corpus peccati*, quiſpiam, non ſim-
pliciter dicitur, ſed idcirco quia ſervit pec-
cato. Homo enim corpore ac carne ad li-
bidinem aliaque ejuſmodi vitia abutens,
corpus ſuum corpus peccati facit, & car-
nem ſuam carnem peccati, haud ſecus ac ſtu-
dioſus, caſtitatis ſtudio, ac quæ ei virtus re-
liqua comes, corpus ſuum animumque ſan-
ctificat. Virgo igitur ſancta efficitur corpo-
re & ſpiritu (hoc eſt, animâ) quemadmo-
dum ſcribit Paulus, dicens, debere Virgi-
nem, terrenis rebus curiſque non diſtrahi,
1.Cor.7.34 *ut ſit ſancta corpore & ſpiritu.* Sed & in Epiſto-
1.Cor.6.20 la ad Corinthios ſcribit, *Glorificate Deum in*
corpore veſtro. Si autem glorificatur Deus in
corpore hominum, nec Deus in malo glori-
ficatur; haud ſanè corpus naturâ malum eſt;
quanquam ipſum peccator malum reddit, ex
peccati rationibus illo utens. Ac rurſus pau-
cis interjectis, in hæc verba ſuos alloquitur,
1.Cor.6 19 *An neſcitis, quia corpora veſtra templum ſunt Spi-*
ritus ſancti, qui in vobis eſt; quem habetis à Deo?
1.Cor.3.17 *Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum*
Deus: templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

Sed & in Epiſtola ad Theſſalonicenſes,
1.Theſ.5.23. idem Apoſtolus ſcribit. *Deus pacis ſanctificet*
vos totos: & integer veſter ſpiritus & anima &
corpus, nulla criminis labe in adventu Domini no-
ſtri Ieſu Chriſti ſervetur. Quomodo enim ex
toto ſanctificari poteſt aliquis, & integrum
habere corpus ſuum, ſiquidem corpori, cum
malum ſit, à natura comparatum eſt, ut ſan-
ctificari non poſſit? Nam ſi corpus natura
malum eſt, non capit ut ſanctificetur. Si verò
recipit bonum, liquet non eſſe naturâ malum,
cùm boni capax ſit. Nam quod eſt naturâ
malum, fieri non poteſt ut bonum recipiat:
ſicut rurſus ut bonũ naturâ, malum recipiat.

Scribit in alia Epiſtola idem Apoſtolus, ad
quoſdam; *Mundemus nos ab omni inquinamento*
2.Cor.7.1. *carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in*
timore Dei. Qua ipſa voce ac loquendi for-
ma, oſtendit, carni quoque comparatum
eſſe ut emundetur ab inquinamentis, quæ ex
peccato illi inoleſcunt. Similiter in ſpiritu &
anima. Quod ſi caro ſecundùm ſubſtantiam
eſſet mala, & ſpiritus ſecundùm ſubſtantiam
eſſet bonus, neque ſpiritus inquinamentum
haberet, neque verò caro emundaretur ab
inquinatione. Præcipit autem utrumque e-
mundare ab inquinamento, modum etiam
dicens quo ſit futura mundatio. Ait nam-
que, *Perficientes ſanctificationem in timore Dei.*
Illud verò etiam rectè, quod ait, *In timore*
Dei, ut oſtendat, habere ex ſe ut obediant,
& non ex neceſſitate. Quod ſi perficientes
ſanctificationem in timore Dei, emunda-
mus carnem noſtram & ſpiritum ab inqui-
natione, palam eſt accedente nobis ſanctita-
te iſtud præſtari. Sicut enim animus ab igno-
rantia ac injuſtitiis repurgatur, ea ratione,

A σπουδαίων ἐπιτηδευμάτων καὶ πραττομένων υἱοὶ
καλοῦνται καὶ τέκνα, οἱ ἐπιτελοῦντες τῷ προει-
ρημένῳ τρόπῳ· καθ' ὃν ἐλέγετο γεννήματα ποιο-
τήτων εἶναι τοὺς λαμβάνοντας ἀπ' αὐτῶν τὸ εἶναι, ὅπερ
ἔχουσιν ἐκ τῆς ποιότητος· εἰκότως σὰρξ ἁμαρτίας,
καὶ σῶμα ἁμαρτίας οὐ καθ' ἅπαξ λέγεταί τι, ἀλ-
λὰ τῷ ὑπηρετεῖν τῇ ἁμαρτίᾳ. ὁ γὰρ ἄνθρωπος τῷ
σώματι καὶ τῇ σαρκὶ εἰς λαγνείαν καὶ τὰς ἄλλας
τοιαύτας ἐνεργείας καταχρώμενος, ποιεῖ τὸ σῶμα
αὐτοῦ, ἁμαρτίας σῶμα· καὶ τὴν σάρκα, σάρκα ἁ-
μαρτίας· ὥσπερ ὁ σπουδαῖοι διὰ σωφροσύνης καὶ
τῆς ἑπομένης ἀρετῆς, τὸ σῶμα ἑαυτοῦ καὶ τὴν ψυ-
χὴν ἁγιάζει. ἡ Παρθένος γοῦν ἁγία γίνεται σώ-
ματι καὶ πνεύματι, ὅ ἐστι ψυχή, ὡς γράφει Παῦ-
λος, λέγων, Ὅτι τὴν Παρθένον δεῖ ἀπερίσπαστον
B εἶναι τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ἵνα ᾖ ἁγία σώ-
ματι καὶ πνεύματι. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τῇ
Κορινθίων γράφει. Δοξάσατε τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώ-
ματι ὑμῶν. εἰ δὲ δοξάζεται ὁ Θεὸς ἐν τῷ σώμα-
τι τῶν ἀνθρώπων, οὐ δοξάζεται δὲ Θεὸς ἐν κακῷ, οὐ
κακὸν τὸ σῶμα τῇ φύσει, κἂν κακὸν αὐτὸ ποιεῖ
ὁ ἁμαρτωλὸς, ἁμαρτητικῶς αὐτῷ χρώμενος. καὶ
μετ' ὀλίγον πάλιν, τοῖς αὐτοῖς προσφωνεῖ· Ἢ οὐκ
οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁ-
γίου Πνεύματός ἐστιν· οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ· εἴ τις τὸν
ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ
ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινες ἐστὲ ὑμεῖς.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικέας ὁ αὐτὸς
C Ἀπόστολος γράφει· ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑ-
μᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ
ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διατηρηθείη. πῶς γὰρ
ὁλυτελῶς ἁγιασθῆναι, καὶ ὁλύκληρον ἔχειν τις τὸ
σῶμα ἑαυτοῦ δύναται, εἰ τὸ σῶμα μὴ πέφυκεν,
κακὸν ὂν, ἁγιάζεσθαι. εἰ γὰρ κακὸν τῇ φύσει τοῦτο
οὐ δεκτικὸν ἁγιασμοῦ· εἰ δὲ δέχεται τὸ ἀγαθὸν,
δῆλον ὅτι οὐ φύσει κακὸν, δεκτικὸν ἂν ἀγαθοῦ. Τὸ
γὰρ τῇ φύσει κακὸν, ἀνεπίδεκτον ἀγαθοῦ· ὥσπερ
τὸ φύσει ἀγαθὸν, ἀνεπίδεκτον κακοῦ.

Γράφει ἐν ἑτέρᾳ Ἐπιστολῇ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος
πρός τινας· Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς
μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες
ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. δεικνὺς καὶ διὰ ταύτης
D τῆς λέξεως, ὡς πέφυκεν καὶ ἡ σὰρξ καθαίρεσθαι τῶν
προσαπτομένων αὐτῇ ἐξ ἁμαρτίας μολυσμῶν.
ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχή· εἰ δὲ ἡ σὰρξ κατ'
οὐσίαν ἦν κακὸν, καὶ τὸ πνεῦμα κατ' οὐσίαν ἀγα-
θὸν, οὐδ' ἂν τὸ πνεῦμα μολυσμὸν εἶχεν, οὔτε μὴν
ἡ σὰρξ ἀπὸ μολυσμοῦ ἐκαθαίρετο. προστάττει δὲ
ἑκάτερα καθᾶραι ἀπὸ μολυσμοῦ, λέγων καὶ τὸν τρό-
πον τῆς καθάρσεως. Ἐπιτελοῦντες γὰρ φησὶν, ἁ-
γιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. εὖ δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν· Ἐν φό-
βῳ Θεοῦ, δεικνὺς τὸ ὑπήκοον ἔχειν ἐξ αὐτῶν, καὶ
οὐκ ἐξ ἀνάγκης. εἰ δὲ ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην
ἐν φόβῳ Θεοῦ καθαιρόμεθα τὴν ἑαυτῶν σάρκα ἀπὸ μο-
λυσμοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, δῆλον ὅτι ἐγγινομένης ἐν
ἡμῖν τῆς ἁγιωσύνης τοῦτο γίνεται· ὥσπερ γὰρ καθαί-
ρεται ἀγνοίας ψυχὴ καὶ ἀδικημάτων παρουσίᾳ ἐ-

πιστήμης

ἐπιστήμης καὶ δικαιοσύνης. ἡ γὰρ ἀποφυγὴ τῆς κακίας, ἀρετῆς εἴσοδον ἐργάζεται ἐκ τοῦ ἐναντίου. οὕτως παρουσίᾳ ἁγιασμοῦ καθαίρεται ἡ σὰρξ μολυσμοῦ καὶ τὸ πνεῦμα. πνεῦμα δὲ ἐν τούτοις τὴν ψυχὴν λέγει, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων Στέφανος ὁ Ἀπόστολος καταλιθούμενος, καὶ μέλλων ἀποθνήσκειν εἶπεν εὐχόμενος, Κύριε Ἰησοῦ δέξαι τὸ πνεῦμά μου. οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι ἐν τούτοις ἔλεγε τὸ πνεῦμα ἑαυτοῦ, ἢ τὴν ψυχήν.

Εἰ οὖν διὰ πλειόνων ἡ σὰρξ καὶ τὸ σῶμα ὁτὲ μὲν ἁμαρτίας, ὁτὲ δὲ ἁγιασμοῦ· καὶ πρὸς τὸ δοξάζειν τὸν Θεὸν ἔχοντα λέγεται, οὐδὲν τούτων φύσει κακὸν ἢ ἀγαθόν ἐστιν· ἀλλ' αὐτεξουσίως ἑκατέρων δεκτικόν· ἢ παρὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ἔχοντος ἀνὰ μέρος δέχεται, ὁτὲ μὲν ἁμαρτίας εἶναι, ὁτὲ δὲ ἁγιασμοῦ; εἰ δὲ καὶ τὸ ῥητὸν ἀγνοοῦντες, ἀφ' οὗ προφέρουσιν ἁμαρτίας εἶναι τὴν σάρκα, τοῦτο νομίζουσιν, ἀλλ' ἡμεῖς ὅλον αὐτὸ θέμενοι, τὴν διάνοιαν φανερὰν ποιήσομεν. ἔχει δὲ οὕτως.

Ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν ἑαυτοῦ πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, περὶ ἁμαρτίας κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ἡ πάντων ἀνθρώπων σὰρξ, ἐκ συνδυασμοῦ ἔχει τὸ εἶναι, δίχα τοῦ Πρωτοπλάστου, καὶ οὗ ἀνέλαβεν ὁ Σωτήρ. οὐκ ἂν γὰρ ἄλλως σῶμα ἀνθρώπου γένοιτο, μὴ ἐπιπλακέντος τῷ θήλει τοῦ ἄρρενος. ἐπεὶ οὖν ὁ Σωτὴρ ἐκ μόνης τῆς παρθένου ἔλαβε σῶμα, τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔχον ἐκ συνουσίας, ὁμοίωμα τὴν σάρκα τὴν Κυριακὴν εἶπε τῆς σαρκὸς τῆς ἐκ συνουσίας. οὐ γὰρ καθάπαξ εἶπεν, Ὁμοίωμα σαρκὸς αὐτὸν ἔχειν, ἀλλ' ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας. τὸ δὲ ὁμοίωμα τῆς σαρκὸς ἁμαρτίας, σάρξ ἐστιν, μόνῳ τούτῳ λειπομένη τῶν ἄλλων σαρκῶν, τὸ ἄνευ ἀνδρὸς ἐσχηκέναι τὴν ὕπαρξιν. ἔδει γὰρ τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐρχόμενον, μὴ ἐκ συνδυασμοῦ σῶμα λαβεῖν. μηδὲ αὖ ἔξωθεν τῆς τῶν ἀνθρώπων διαδοχῆς, ὥσπερ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἵνα μὴ ἑτερογενὲς αὐτοῦ νομισθῇ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς γῆς ἐπέπλαστο, ὡς ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὑπόνοιαν ἐλάμβανον οἱ διὰ φαντασίας τὴν δόκησιν εἰσάγοντες, μήποτε ἄρα οὐ κατὰ ἀλήθειαν ἔφερεν ἀνθρώπου σῶμα.

Πάλιν, εἰ ἐκ συνδυασμοῦ ἀνειλήφει σῶμα, οὐκ ἔχων τὸ παρηλλαγμένον, ἐνομίσθη ἂν καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνος εἶναι ἐκείνῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἧπερ καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ πάντες κατὰ διαδοχὴν ὑπῆρχον. εἰ δὲ λέγοιεν, Εἰ σὰρξ ἁμαρτίας ἐστὶν ἡ ἐκ συνουσίας ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς τεχθεῖσα, κακὸς ὁ γάμος· ἀκουέτωσαν, Ὅτι πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, τοῦ ἄραντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἰ πάντες οἱ ἄνθρωποι ὥσπερ τὰ ἄλλα μετὰ κακίας ἔπραττον, οὕτω καὶ τὸν γάμον ἁμαρτητικῶς εἶχον. διὸ τὰ ἐκ τοῦ γάμου γινόμενα σώματα νοητέον. καὶ οὕτως ἐπεὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ σύνοδος γέγονεν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, διὰ τοῦτο σὰρξ ἁμαρτίας εἴρηται. ἄφθαρτος γὰρ ὢν πρὸ τῆς παραβάσεως, φθαρτὸς γεγένηται παραβάς· καὶ οὕτως ἡ διαδοχὴ τὸ φθαρ-

A quod ſcientia & juſtitia illi adveniant (fuga enim vitii, à contrario virtuti aditum facit) ſic ſanctificationis adventu, caro & ſpiritus ab inquinamento mundantur. Hîc autem ſpiritum, animam ſignificat, ſicut etiam in Actibus Apoſtolorum Stephanus Apoſt. dum lapidaretur, & prope eſſet moriturus, precibus ad Deum dixit, *Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum.* Non enim illis verbis, aliud quidpiam ſpiritum ſuum dicebat, quam animam. Act. 7. 58.

Cùm igitur pluribus locis caro & ſpiritus, quandoque peccati dicantur, quandoque ſanctificationis, & comparata ad Deum glorificandum, neutrum ipſorum naturâ malum ſit aut bonum; ſed ejuſmodi, ut libera voluntate utrunque recipere poſſint; nonne ex ejus qui habeat, uſu, ſigillatim eſt, ut modò peccati, modò ſanctificationis dicantur? Quod ſi ipſam quoq; auctoritatem neſcientes, B unde proferunt eſſe carnem peccati, ita exiſtimant, nos enimvero integram eam ponentes, perſpicuam reddemus ſententiam. Sic autem habet.

Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne. Quod dicit, ejuſmodi eſt. Omnium hominum caro, ex conjunctione viri & fœminæ exiſtit excepta carne Primi parentis, & ea quam Chriſtus aſſumpſit. Non enim alia ratione hominis corpus extiterit, niſi maſculus & fœmina miſceantur. Igitur quia Salvator ex ſola Virgine corpus aſſumpſit, quod ex non coitu principium duxit, idcirco carnem Domini, ejus carnis quæ ex coitu eſt, ſimilitudinem vocavit. Non enim ſimpliciter habere eam carnis ſimilitudinem dixit, ſed *ſimilitudinem carnis peccati.* Similitudo C autem carnis peccati, caro eſt; uno duntaxat ex aliis carnibus illi deſiderato, quod nulla viri opera nacta exiſtentiam eſt. Decebat enim, ut qui ad ſalutem hominum veniebat, ex conjunctione viri corpus non acciperet; neque rurſus extra hominum ſucceſſionem, velut Primus homo, ne ejus corpus diverſi generis eſſe putaretur. Nam ſi ipſe quoque ex terra formatus eſſet, ſicut fuit Princeps humani generis, ſuſpicandi anſam habuiſſent, qui nudo mentis commento ſpecie tenus incarnationem docent, non fortè humanum corpus re ac veritate geſtaſſe.

Rom. 8. 3. Locus Apoſtoli in Manichæos vexatus.

Similitudo carnis peccati, ex coitu ortæ.

Præterea, ſi corpus ex viri conjunctione ſumpſiſſet, cùm in nullo differret, ipſe quoque utique, peccato, quod ex Adamo, ejus omnes poſteri per ſucceſſionem contrahunt, obnoxius habitus eſſet. Si verò dixerint Si D caro peccati eſt, quæ ex conjunctione viri & fœminæ nata eſt, malæ ſunt nuptiæ. Audiant iſti, Ante adventum Salvatoris, qui abſtulit peccatum mundi, omnes homines ſicut alia cum peccato agebant, ſic etiam nuptias cum peccato habebant. Vnde ſimiliter de corporibus ex connubio natis intelligendum eſt: quodque adeo, poſt peccatum facta eſt Adæ cum Eva conjunctio; idcirco caro peccati dicta eſt. Qui enim ante peccatum immortalis erat, per peccatum mortalis factus eſt; atque ita ſucceſſio mortalita-

Durior propoſitio.

Caro peccati, carnali copula propagato, cuiuſ à peccato ortus exiſtat.

A

tem habet. Similitudinem igitur hujus carnis habebat Chriſtus, tametſi caro ejus non vidit corruptionem. Verùm per adventum ejus, ſicut ab aliis rebus, ſic a nuptiis ablatum eſt peccatum. Itàque nunc, qui ſecundùm Evangelium vivunt, habere poſſunt honorabiles nuptias & thorum immaculatum, ſicut Paulus ſcribit Fidelibus, *Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus: Fornicatores autem & adulteras judicabit Deus.* Diſtinguens enim nuptias honoratas, & eos, qui eis utuntur à ſcortatoribus & adulteris, eſſe illas ſcortationem aut adulterium abnuit. Quamobrem neque peccatum ſunt nuptiæ.

[Margin: Pſal. 15. 10. — Fidelium in Chriſto nuptiæ. — Hebr. 13. 4.]

B

Aliter etiam dici poteſt magis phyſicè, Divina quædam res eſt Virginitas, atque in Virtutum cenſu ſplendida. Si quis igitur Nuptias cum Virginitate conferens, ipſas dicat peccatum; non abſolutè ſunt peccatum. Malum enim non in comparatione boni malum eſt, ſed ipſum per ſe tale eſt. Si quando igitur aliquid malum dicitur, ea ratione quod cum bono confertur, ipſum etiam bonum fuerit, inferius bono quod ipſi antefertur. Qui igitur Evangelio accedunt, ad ipſum imprimis accedunt, ut colant pietatem, & ſecundum Deum ſapientes fiant. His comes eſt, ut à nonnullis oppugnentur, ſiquidem neceſſe eſt eos firmiter animique conſtantiâ Chriſto nomen dare. Firmitas autem ac conſtantia, tentationum exercitatione præſtatur. Quamobrem neceſſe eſt, ut & illi certamina ſubeant. Quemadmodum autem qui certantibus conſtituunt præmia, ſi, quod e ratione congruumque videatur, ſpectandum ſibi putaverint, haud temere, hunc illumque pugilem commiſerint, ſed multa diligentia omnique ſedulitate, cujuſque virium ſpectata ratione; ſic nimirum noſtri quoque certaminis arbiter Chriſtus, non omnes iiſdem adverſariis jungit, ſed pro cujuſque ætatis viriumque ratione, quo cum luctâ conferenda, opponit. Corinthiis itaque, cùm adhuc parvuli eſſent, Paulus ſcribit, Teneri eos carnis paſſionibus. *Tentatio*, inquit, *vos non apprehendit, niſi humana.* Ipſorum namque tentationes ac certamina, ad ea ſpectabant, quæ eſſent humana. De ſe autem ſuique ſimilibus, pari ſcilicet pectoris robore ac animoſitate, ſcribit, dicens; *Non eſt nobis colluctatio adverſus ſanguinem & carnem, ſed adverſus Principatus & Poteſtates, Mundique dominos, rectores tenebrarum ſæculi hujus.* Ac ſi diceret, Nobis, qui celſiore gradu conſcendimus, non eſt lucta adverſus ſanguinem & carnem (id eſt, adverſus humana) ſed adverſus ſuperiorum ordinum adverſarios. Sunt verò hi, Animorum ſpecies, qui voluntatis arbitrio pravi evaſerunt. Nemo verò exiſtimet, cùm pravorum Animorum ſpecies diximus, pravam nos eſſentiam dicere ac ſubſtantiam. Sunt enim etiam ſpecies & genera, eorum, quæ liberæ voluntatis ſunt. Dicimus honeſti ſpecies eſſe, Iuſtum, Temperantem, Prudentem, Fortem. Quia namque Virtus genus eſt, quæ in ſpecies diſtribuatur, in Iuſti-

[Margin: Malum comparatione ipſū bonum. — Virtuti comes ac fidei perfectio. — Pro virium ratione Chriſtiano lucta gravior. — 1. Cor. 3. & 10. 13. — Eph. 6. 12. — Animorū genera & ſpecies nūcupata, à prava voluntate.]

C

D

A

τὸν ἔχει. ὁμοίωμα οὖν τῆς σαρκὸς ταύτης εἶχεν ὁ Σωτὴρ, εἰ καὶ μὴ εἶδεν ἡ σὰρξ αὐτοῦ διαφθοράν. ἀλλ' ἐπιδημήσαντος τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἀπὸ τῶν ἄλλων πραγμάτων ἀφαίρεσις ἁμαρτίας γέγονεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ γάμου. νῦν γοῦν οἱ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον βιοῦντες ἔχειν δύνανται τίμιον γάμον καὶ κοίτην ἀμίαντον, ὡς γράφει Παῦλος τοῖς πιστοῖς, Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. πόρνοις δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. διαστέλλων γὰρ τὸν τίμιον γάμον καὶ τοὺς χρωμένους αὐτῷ ἀπὸ πόρνων καὶ μοιχῶν, οὐ πορνείαν, οὐδὲ μοιχείαν τοῦτον βούλεται εἶναι· ὅθεν οὐδὲ ἁμαρτία ὁ γάμος.

B

Καὶ ἑτέρως δὲ φυσικώτερον λεχθήσεται. Ἡ παρθενία θεῖόν τι χρῆμα τυγχάνει, καὶ ὡς ἐν ἀρεταῖς ὑπάρχει· εἴ τις οὖν συγκρίνων ταύτῃ τὸν γάμον, λέγοι αὐτὸν ἁμαρτίαν εἶναι, οὐκ ἀπολελυμένως ἁμαρτία ἐστίν. τὸ γὰρ κακὸν οὐ συγκρίσει τοῦ ἀγαθοῦ κακόν ἐστι, καθ' ἑαυτὸ ὂν τοιοῦτο. εἴ ποτε γ' οὖν ὡς πρὸς ἀγαθὸν λέγοιτό τι κακὸν, καὶ αὐτὸ ἀγαθὸν εἴη ὑποδεέστερον τοῦ προκειμένου αὐτοῦ ἀγαθοῦ. οἱ τοίνυν τῷ Εὐαγγελίῳ προσερχόμενοι, προηγουμένως προσέρχονται αὐτῷ ἐπὶ τῷ θεοσεβεῖν, καὶ κατὰ Θεὸν γενέσθαι σοφοί. οὗτοι ἑπομένως ἔχουσι τὸ πολεμεῖσθαι ὑπό τινων, καὶ γὰρ δεῖ τούτοις βεβαίως ἀναλαβεῖν τὸν χριστιανισμόν· προσγίνεται δὲ ἡ βεβαιότης ἐκ τῆς κατὰ τοὺς πειρασμοὺς γυμνασίας. ὅθεν ἀνάγκη ἀγῶνας αὐτοὺς ὑπομένειν. καὶ ὥσπερ οἱ ἀγωνοθετοῦντες, εἰ τοῦ εὐλόγου φροντίζοιεν, οὐχ ὡς ἔτυχεν τόνδε μετὰ τοῦδε συμβάλλουσιν ἀθλητὴν, ἀλλὰ σὺν ἀκριβείᾳ πολλῇ εἰς τὴν ἀναλογίαν τῆς ἑκάστου δυνάμεως σκοποῦντες· οὕτως καὶ ὁ ἡμέτερος ἀθλοθέτης Χριστὸς, οὐ πάντας τοῖς αὐτοῖς ἀνταγωνισταῖς συζεύγνυσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν δύναμιν ἑκάστου τὸν ἀντίπαλον δίδωσιν. Κορινθίοις γ' οὖν νηπίοις οὖσιν ἔτι, τῶν παθημάτων τῆς σαρκὸς περιέχεσθαι Παῦλος γράφει· Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος. οἱ γὰρ πειρασμοὶ τούτων καὶ οἱ ἀγῶνες πρὸς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα τὴν ἀναφορὰν ἔχουσι. περὶ ἑαυτοῦ δὲ καὶ τῶν παραπλησίων, ἰσοῤῥόπων τε καὶ ἰσοσθενῶν, γράφων φησὶν, Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς Ἀρχὰς καὶ τὰς Ἐξουσίας, καὶ τοὺς Κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. μονονουχὶ τοῦτο λέγων, Ἡμῖν τοῖς ὑπεραναβεβηκόσιν, οὐκέτι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, τοῦτ' ἔστιν ἀνθρώπινα, ἡ πάλη, ἀλλὰ πρὸς τὰ ὑπεραναβεβηκότα τάγματα τῶν ἀντιπάλων. εἰσὶν δὲ ταῦτα εἴδη λογικῶν, πονηρῶν γενομένων προαιρετικῶς. μηδεὶς δὲ ὑπολάβῃ, ὅτι εἴδη λογικῶν πονηρῶν εἰρηκότες, οὐσίαν πονηρὰν λέγομεν. ἔστιν γὰρ εἴδη καὶ γένη καὶ τῶν προαιρετικῶν ὑπαρχόντων· λέγομεν γοῦν εἴδη σπουδαίου εἶναι· δίκαιον, σώφρονα, φρόνιμον. ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ γένος, εἰς εἴδη μεριζομένη, εἰς δικαιοσύνην, σωφροσύνην καὶ τὰ λοιπὰ, ἀνάγ-

C

D

κη τὸ τοῦ γένους μετέχοντα· σπουδαῖον ὄντα, A ὡσπερεὶ γένος εἶναι τῶν μετεχόντων τῶν κατ' εἶδος ἀρετῶν. ὡσαύτως δὲ τῆς ἐπιστήμης γένους οὔσης, γραμματικῆς, μουσικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, τὸν παρονομαζόμενον ἀπὸ τοῦ γένους ἐπιστήμονα, γένος εἶναι τῶν παρονομαζομένων ἀπὸ τῶν τῆς ἐπιστήμης εἰδῶν φαμέν. κἂν τοίνυν πονηρῶν λογικῶν εἴδη λέγομεν, προαιρετικῶς πάντας τοὺς ὑπὸ τὰ εἴδη ταῦτα λέγομεν εἶναι τοιούτους. ἀμέλει γοῦν τὰ ὀνόματα τὰ προειρημένα πονηρὰ, οὐκ οὐσιῶν, ἀλλὰ προαιρετικῶν ἐστιν ἐμφαντικά. τὸ γὰρ διάβολος ὄνομα, οὐκ οὐσίαν, ἀλλὰ προαίρεσιν δηλοῖ. αὐτίκα γοῦν καὶ τὸν Ἰούδαν ἄνθρωπον ὄντα διάβολον ὁ Κύριος, οὐ διὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν προαίρεσιν ὠνόμασεν, λέγων πρὸς πάντας ἅμα τοὺς Μαθητὰς, συναριθμῶν καὶ τὸν Ἰούδαν ἐν αὐτοῖς, B Οὐχὶ τοὺς δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην, καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν; ᾧ ἐπιφέρει συγγραφεύς. Τοῦτο δὲ εἶπεν περὶ Ἰούδα, τοῦ μέλλοντος παραδιδόναι αὐτόν. εἰ γὰρ διὰ τὴν μέλλουσαν προδοσίαν διάβολος εἴρηται, οὐ τότε διάβολος ἦν, ὅτε ἅμα πᾶσιν ἐκλογῆς ἔτυχεν. ἐκλεκτὸς μὲν γὰρ ἅμα πᾶσιν γέγονεν, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τότε ἀρετήν· διάβολος δὲ τότε ἐχρημάτισεν, ὅτε τὰ τῆς προδοσίας εἰργάσατο. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ Ἰούδα τὸ διάβολος ὄνομα πράξεως προαιρετικῆς δηλωτικόν ἐστιν, οὕτως κἂν ἐπ' ἄλλου τινὸς ἡ φωνὴ λέγοιτο, προαιρετικόν τι σημαίνει. οἶδεν δὲ καὶ ἡ συνήθεια τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου. διαβόλους γοῦν καλοῦμεν τοὺς κατηγοροῦντας τοὺς δὲ τοῖς δὲ, κἀκείνους τούτοις. ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ διάβολος Θεὸν ἀνθρώ- C ποις διαβάλλει, καὶ ἀνθρώπους Θεῷ, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλήλοις, ταύτης ἔτυχεν τῆς ὀνομασίας. εἰ δὲ καὶ τὸ σατανᾶς ὄνομα κατηγορεῖτο αὐτοῦ τοῦ διαβόλου, ἴστωσαν ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο προαιρετικοῦ τινὸς ἐστι δηλωτικόν. Εβραϊκὴ γὰρ οὖσα ἡ φωνὴ, οὐχ ἕτερόν τι σημαίνει καθ' Ἑλλάδα φωνὴν, ἢ τὸ ἀντικείμενον· τὸ δὲ ἀντικείμενον ἐπ' ἀνθρώπου λαμβανόμενον, ἴσον ἐστὶ τῷ ἐχθρὸς βλαβερός. ὡς οὖν ὁ ἐχθρὸς προαιρέσει ἐστὶ τοιοῦτος, οὕτως καὶ ὁ ἀντικείμενος. ὥσπερ καὶ τὰ τούτων ἐναντία· τὸ γὰρ φίλος καὶ εὔνοων καὶ ὁμονοῶν καὶ ὁμοφρονῶν, ὀνόματα προαιρέσεών ἐστι δηλωτικά. λέγεται γὰρ αὐτὸς οὗτος φίλος καὶ εὔνοων, ὥσπερ διάβολος καὶ σατανᾶς καὶ D πονηρός. ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Σωτὴρ πρὸς ἑτέροις καὶ τοῦτο λέγειν διδάσκει ἐν τῇ εὐχῇ τοὺς μαθητὰς, Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. καὶ γὰρ καὶ τὸ τοῦ πονηροῦ ὄνομα προαιρέσεώς ἐστι δηλωτικόν.

Εἰ τοίνυν διὰ πάντων ὧν σημαίνει ὁ ἀρχέκακος καὶ πρῶτος ἀποστάτης τῆς ἀρετῆς προαιρετικῶς ἐστι τοιοῦτος, οὐ δύναται καθ' οὐσίαν εἶναι κακός. εἰ δὲ λέγοιεν τοῦτο, ὅτι τῇ οὐσίᾳ κακὸς ὢν ἔτυχεν, καὶ τὰ προαιρετικὰ, δι' ἃ οὕτως ὠνόμασται. ἴστωσαν, ὅτι ἐν τοῖς οὐσιώδεσιν, οὐ παραλαμβάνε-

tiam, Temperantiam, ac reliquas; neceſſe eſt, eum qui genus participat; qui videlicet ſtudioſus exiſtat, ac virtute fulgeat, velut genus eſſe eorum, qui ſpecies virtutum participant. Similiter, cùm ſcientia genus ſit, Grammaticæ, Muſicæ, & aliarum; eum qui ducto à ſcientia nomine, ſciens dicitur, genus eſſe dicimus, eorum, qui à tali talique ſcientia (ſcientiæ ſcilicet ſpeciebus) nuncupantur. Quanquam igitur pravorum Animorum ſpecies dicimus, omnes ſubter has ſpecies poſitos, voluntate pravos eſſe dicimus. Quæ itaque dicta ſunt prava nomina, non eſſentias ſignificant, ſed qui libera præditi voluntate exiſtant. Quod enim Diabolus dicitur, non eſſentiam declarat, ſed voluntatem. Statim enim etiam Iudam, homo, cùm eſſet, diabolum Dominus nominavit, non propter ſubſtantiam, ſed propter voluntatem, cùm ad omnes ſimul Diſcipulos ait, in eis quoque Iudam connumerans; *Nonne duodecim elegi vos, & unus ex vobis diabolus eſt?* Subjungitque Evangeliſta, *Hoc autem dixit de Iuda, qui eum erat traditurus.* Etſi enim propter futuram proditionem diabolus vocatus eſt, non jam tunc diabolus erat, cùm pariter cum omnibus electus eſt, ob eam, qua tūc præſtabat, virtutem. Tunc autem diabolus appellatus eſt, cùm ea molitus eſt, ac fecit, quæ proditionis erant. Si ergo in Iuda nomen diaboli, actionem ex liberæ nutu voluntatis indicat; ſimiliter etiam de quovis alio dicatur, aliquid ad liberam voluntatem ſpectans ſignificat. At nec conſuetudinis ejus vocis uſus ignotus eſt. Diabolos certe Græca voce vocamus, qui apud alios aliis detrahunt, accuſantque & calumniantur. Vnde etiam quia diabolus Deum accuſat apud homines, & homines apud Deum ipſoſque alios apud alios homines, hoc nomen ſortitus eſt. Quod ſi etiam Satanæ nomen de Diabolo dicitur, ſciant hoc ipſum nomen ſignificare quod eſt liberę voluntatis. Nam cùm Satanas vox Hebraica ſit, nihil aliud ſignificat quàm *adverſarium*, ſi ipſam Latinè interpreteris. Adverſarius verò cum de homine dicitur, idem eſt quod inimicus nocens. Sicut igitur inimicus voluntate eſt inimicus, ſic & adverſarius. Vti etiam horum contraria. Amicus enim & benevolus & concors & idem ſentiens nomina ſunt, quod eſt liberæ voluntatis ſignificantia. Dicitur enim hic idem amicus & benevolus, ſicut dicitur diabolus & ſatanas & malus. Quemadmodum Salvator in Evangelio præter cetera hoc quoque Diſcipulos in Oratione docet, *Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à Malo.* Nam & Mali nomen, liberam denotat voluntatem.

Diabolus, voluntatis nomen eiuſque pravitatis.

Iudas diabolus. Ioan. 11. 9.

Iudas, bonus electus factus voluntate malus & diabolus.

Diabolus, accuſator & calumniator.

Satanas adverſarius.

Matt. 6. 13. Luc. 11. 4.

Si igitur, quibus omnibus nominibus inſignitur mali auctor primuſque virtutis deſertor, voluntatis arbitrio talis eſt, per eſſentiam malus eſſe non poteſt. Quod ſi dixerint, Cùm eſſet ſubſtantia malus atque natura, acceſſiſſe & quæ erant voluntatis, ob quæ ſic nominatus eſt. Sciant iſti, In iis quæ ad eſſentiam ſpectant ac ſubſtantiæ ſunt, non aſſumi ea quæ ſunt liberæ voluntatis. Nullus enim di-

Mali nomen, ut Diaboli & Satanæ, voluntatis.

cit, Libera voluntate animal eſſe aut lapidem. Hæc enim ſubſtantialia ſunt: hincque eſt, ut nihil hîc liberæ ſit voluntatis. In his enim ſunt, quæ ad liberam voluntatem ſpectant, in quibus libera ipſa voluntas eſt.

Sed fortaſſe dicent, Vt quid verò eum, qui damnoſus futurus erat & peſtis ac labes, bonus Deus in rerum naturam produxit? Atqui ſciant qui hoc dicunt, Non ſolum nobis adverſari, ſed & omnibus qui providentiam ponunt. Multi enim etiam alii, cùm providentiam ponant, Animantia omnia ratione utentia ex Deo eſſe dicunt; in quibus etiam malitia ac vitium oritur. Si igitur hæc de Diabolo dicunt, neceſſe eſt, ut & de omnibus dicant ratione præditis atque Animis. Nos enimvero, qui illos minimè ſequamur, dicimus, Non eſſe mali auctorem, qui eum produxit ac fecit, qui ſua ipſe proclivi voluntate nutuque in malum vergere poteſt, eique obnoxius eſſe: Dum enim Animal condidit rationis particeps, voluit ſua ipſum voluntate ac arbitrio bonum fore, ea facultate præditum, qua liceret ad utrumlibet vergere. Volebat enim ipſum bonum eſſe, eligendo ſponte quod bonum eſt. Nullus enim in iis, quæ condita ſunt, invitus bonus eſſe poteſt; ſed omnes qui boni ſunt, ſponte tales ſunt. Quare oportebat, ut qui voluntate ſua futurus eſſet bonus, poteſtatem haberet, qua idoneus & aptus eſſet ad bonum capeſſendum ac quod honeſtum eſſet. Sequebatur autem, ut quod bonum capere poſſet, poſſet & malum. Sic fabricata rationali ſubſtantia, ut ad virtutem vitiumque facultatem haberet, datum ei mandatum eſt, ut virtutem in actu, vitium vero ſolum aptitudine haberet. Creatoris namque Lex hortatur, facitque animos atque adjuvat ad virtutem, avocans naturam à vitio. Quamvis igitur inſit vitii facultas in utente ratione; non propter facultatem malus eſt, qui ea præditus eſt: ad utrum libet namque (virtutem ſcilicet atque vitium) ſe habent facultates atque liberæ voluntates. Liberè enim habere virtutis facultatem volumus, ut & in actu ejus compotes effici valeamus: vitii quoque facultatem habere liberè volumus. Tunc enim eam habemus, cùm virtutem in actu ipſamque exercitam habuerimus. Neque hæc noſtra duntaxat opinio eſt, ſed & omnium, qui de Animis atque ratione præditis rectè ſunt philoſophati.

Diabolus creatus liber, ut eſſet ſponte bonus.

Non bene Turrianus *hominem*, cùm præcipue ſermo ſit de diabolo.

Licet igitur Deus ſubſtantiam condidit, quæ Diabolus nuncupatur, non tamen ipſum diabolum condidit, ſed virtutis capacem, ut illam nanciſceretur; & vitii capacem, ut ab ipſo ſeſe abſtineret. Quia enim virtus cum vitio ſimul exiſtere non poteſt, eſt autem amica Deo virtus, utriuſque facultate indita utenti ratione, propterea indidit, ut altera quidem ad actum capeſſendum præditi eſſemus, ab alterius autē, à fine facultatis, qui eſt operatio actuſq; abſtineremus. Itaque omnes Animi creati ſunt, ut eſſent probi, non mali. Si qui igitur in eis, contraria Auctori ſuo ac providentiâ regenti via cucurrerunt, non

Omnes Animi, boni creati & ad bonum.

A ται προαίρεσις. οὐδεὶς γὰρ λέγει προαιρετικὰς ζῶον εἶναι ἢ λίθον. ταῦτα γὰρ οὐσιώδη. ὅθεν οὐδὲ προαιρετικόν τι. ἐν ἐκείνοις γὰρ τὰ προαιρετικὰ, ἐν οἷς καὶ ἡ προαίρεσις.

Ἀλλ' ἴσως ἐροῦσιν, Διὰ τί τὸν οὕτω μέλλοντα ἔσεσθαι βλαβερὸν ἢ λυμεῶνα εἰς τὸ εἶναι ἤγαγεν ὁ ἀγαθὸς Θεός. ἴστωσαν δὲ τοῦτο λέγοντες, ὅτι οὐχ ἡμῖν μόνοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν τοῖς τιθεμένοις πρόνοιαν ἀντιπίπτουσιν. πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι τιθέμενοι πρόνοιαν, ἐκ Θεοῦ λέγουσιν εἶναι πάντα τὰ λογικὰ ζῶα, ἐν οἷς φύεται καὶ ἡ κακία. εἰ οὖν περὶ τοῦ διαβόλου ταῦτα λέγουσιν, καὶ περὶ πάντων τῶν λογικῶν. εἰ οὖν περὶ τοῦ διαβόλου ταῦ-
B τα λέγουσιν, καὶ περὶ πάντων τῶν λογικῶν ἀναγκάζονται εἰπεῖν τοῦτο. ὅμως δὲ ἡμεῖς οὐκ ἐκείνοις μιμούμενοι, φαμὲν, Οὐ κακίας αἴτιος ὁ ποιήσας τὸ δυνάμενον ἐξ ἰδίας ῥοπῆς εἰς κακίαν ἐλθεῖν. λογικὸν γὰρ κατεσκεύασεν ζῶον, ὃ ἐβούλετο εἶναι ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως ἀγαθὸν, ἔχον εἰς ἑκάτερα ῥέπειν τὸ αὐτεξούσιον. ἀγαθὸν γὰρ αὐτὸν ἐβούλετο εἶναι, ἑκουσίως αἱρούμενον τὸ ἀγαθόν. οὐδεὶς γὰρ γενητῶν ἄκων ἀγαθὸς εἶναι δύναται· ἀλλὰ πάντες οἱ ὄντες ἀγαθοὶ, ἑκουσίως εἰσὶν τοιοῦτοι. ἔδει τοίνυν τὸν προαιρέσει τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθὸν ἐσόμενον, δύναμιν ἔχειν τὴν αὐτὴν τῇ ἐπιτηδειότητι πρὸς ἀνάληψιν τοῦ ἀγαθοῦ. εἵπετο δὲ τὸ δεκτικὸν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ κα-
C κοῦ δεκτικὸν εἶναι· οὕτω κατεσκευασμένῳ τῷ λογικῷ, πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν δύναμιν ἔχειν, ἐντολὴ δέδοται ὅπως τὴν μὲν ἀρετὴν κατ' ἐνέργειαν, τὴν δὲ κακίαν κατ' ἐπιτηδειότητα μόνην ἔχει. ὁ γὰρ τοῦ Δημιουργήσαντος νόμος προτρέπει, καὶ ἀλείφει καὶ συνεργεῖ πρὸς ἀρετὴν, ἀποτρέπων τὴν φύσιν τῆς κακίας. κἂν τοίνυν ἐνυπάρχῃ δύναμις κακίας ἐν τῷ λογικῷ, οὐ διὰ τὴν δύναμιν φαῦλον τοῦτο. ἀμφοτέρων γὰρ, ἀρετῆς καὶ κακίας λέγω, αἱ δυνάμεις καὶ προαιρέσεις. αἱρούμεθα γὰρ ἀρετῆς ἔχειν δύναμιν, ἵνα καὶ ἀναλαβεῖν κατ' ἐνέργειαν δυνώμεθα· αἱρούμεθα καὶ κακίας ἔχειν δύναμιν. τότε γὰρ αὐτὴν ἔχομεν, ὅταν ἐν ἐνεργείᾳ τὴν ἀρετὴν ἔχωμεν. καὶ οὐκ ἡμῶν μόνων ἡ δόξα αὕτη, ἀλλὰ καὶ πάντων ὀρθῶς περὶ τῶν λογικῶν ζώων φιλοσοφη-
D σάντων.

Κἂν τοίνυν τὴν οὐσίαν τοῦ καλουμένου διάβολον ὁ Θεὸς ἐποίησεν, οὐχὶ διάβολον αὐτὴν ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ δεκτικὴν ἀρετῆς, ἵνα ταύτην ἔχῃ· καὶ δεκτικὴν κακίας, ἵνα ταύτης ἀπέχηται. ἐπεὶ γὰρ * ἀσυναρπακτος ἡ ἀρετὴ τῇ κακίᾳ, φίλη δὲ τῷ Θεῷ ἡ ἀρετὴ, ἀμφοτέρων τὰς δυνάμεις ἐνεὶς τῷ λογικῷ, διὰ τοῦτο ἐνῆκεν αὐτὰς, ἵνα τὴν μὲν εἰς ἐνέργειαν μεταλάβωμεν, τῆς δὲ ἑτέρας δυνάμεως τοῦ τέλους, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, ἀπεχώμεθα. ὥστε γέγονεν πᾶν λογικὸν ἐπὶ τῷ σπουδαῖον εἶναι, καὶ μὴ φαῦλον. εἴ τινα οὖν τῶν λογικῶν τὴν ἐναντίαν δεδράμηκεν τῷ πεποιηκότι καὶ προνοουμένῳ, οὐ τοῦ ποιή-

* ἀσυνδύ-παςκτοι.

σαντος καὶ νομοθετήσαντος ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ἀντιτεινάντων πρὸς τοὺς δοθέντας πρὸς τοὺς προνοουμένους νόμους.

Ὁρῶμεν γοῦν καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀεὶ ταῦτα γινόμενα, ἃ παιδεύομεν τὰ τέκνα κατ᾽ ἐπιστήμην αὐτὰ ἀνάγειν βουλόμενοι, ἵνα καὶ ταύτην ἐνεργῶσιν· οὐ πάντως δὲ οὕτως ἐνεργοῦσιν, ὡς ἐδιδάχθησαν· ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε ἐναντίως πολλοὶ υἱοὶ παρὰ πατέρων ἰατροὶ ἀναστραφέντες, οὐ δεόντως χρῶνται τῇ ἰατρικῇ, τὰ νοσοποιὰ ἀντὶ τῶν ὑγιεινῶν τοῖς κάμνουσι προσάγοντες· καὶ οὐ δήπου ἡ ἰατρικὴ, ἢ ὁ ταύτην παιδεύσας, αἴτιος. οὐ γὰρ οὕτως ἐδίδαξεν, ἵν᾽ οὕτως ποιεῖ. πράττει γὰρ οὐχ ὡς ἔμαθεν ποιεῖν. πάλιν νόμοις παιδεύομέν τινας, ἵνα συνιστῶνται τῷ δικαίῳ, καὶ τὴν ἀδικίαν παραιτῶνται. ἀλλὰ κακοήθως ἔνιοι αὐτῶν τοῖς νόμοις προσιόντων, τὸ ἀνάπαλιν ποιοῦσιν. καὶ οὔτε τὸν νόμον, οὔτε τὸν νομοθέτην αἰτιώμεθα. εἰ γὰρ αὐτοὶ τῆς ἀδικίας αἴτιοι ἦσαν, οὐκ ἂν ἐκόλαζον τοὺς ἀδίκους. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ βουλήματος αὐτῶν ὑπάρχει, τὸ κολαστέον τὸν ἄδικον εἶναι· καὶ ὁ Θεὸς κολάζει τὸν σατανᾶν, καὶ τοὺς παραβαίνοντας τοὺς ἀπὸ Θεοῦ τεθέντας νόμους· τισὶν γὰρ φαύλοις λέγει, Ὑπάγετε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Ἴστωσαν τοίνυν οἱ τούτοις ἀντιλέγοντες, μαχόμενα ἑαυτοῖς λέγοντες. εἰ γὰρ κατ᾽ οὐσίαν κακὸς ἦν ὁ διάβολος καὶ ἀλλότριος τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, δυνάμενος αὐτῷ ἰσοσθενὴς εἶναι, οὐδὲ κόλασιν ἡτοίμαζεν αὐτῷ, οὐδὲ βάλλειν αὐτὸν εἰς τὴν κόλασιν ἠδύνατο· λέγει δὲ ἡτοιμάσθαι πῦρ τῷ διαβόλῳ· καὶ τοῦτο δὲ ῥητέον, Εἰ ἄτρεπτος ὁ ἀγαθὸς Θεός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, καὶ ἀεὶ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, ὡς μὴ ἄλλοτε ἄλλως ἰσχύειν, καὶ ἄλλοτε ἄλλως· ἔμελλε δὲ μετὰ πολλὴν βλάβην καὶ ἀπώλειαν πολλῶν πυρὶ αἰωνίῳ παραδιδόναι τὸν σατανᾶν, διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐποίει, ὅτε ἐπανῆλθεν αὐτῷ, καὶ μέρος ἔλαβεν αὐτοῦ. δικαιότερον γὰρ τότε μᾶλλον τιμωρίαν ὥριζεν κατ᾽ αὐτοῦ, ὡς κατὰ μείζονος πλημμεληθέντος· νῦν μὲν γὰρ ἀνθρώπους βλάπτει, τότε κατ᾽ αὐτοὺς αὐτὴν ἔβλαψεν τὴν θεότητα, ὥσπερ καὶ φρονοῦσιν. νόμος δὲ καὶ ἀγανάκτησις δικαία ἐστὶ μᾶλλον ἢ κατὰ τῶν κατὰ Βασιλέως τολμώντων, ἢ τινῶν τῶν ὑπηκόων· εἰ γὰρ ταῦτα οὕτως φρονητέα, ἢ ἄγνοιαν προσάψουσι τῷ Θεῷ τότε, τοῦ πῶς τιμωρήσεται καὶ ἐμποδίσῃ τὸ κακὸν, ἢ ἀδυναμίαν. ἀλλ᾽ οὐδέτερον τούτων περὶ τὸν ἀγαθὸν Θεόν· οὐκ ἄρα ἀγενήτως ἐχθρὸς ἂν Θεοῦ ἐπανέβη κατ᾽ αὐτοῦ. ἀλλὰ γενόμενος ἐπὶ τῷ εἶναι ἀγαθὸς, τὴν μὲν δύναμιν τῆς ἀρετῆς ἀτελῆ ἐφύλαξεν. τὴν δὲ τῆς κακίας ἐπιτηδειότητα εἰς ἐνέργειαν ἤγαγεν, διὸ καὶ κολαστέος, καὶ εἰκότως μετὰ πολὺ τιμωρίᾳ ὑπεβλήθη.

Εἰ δὲ κἀκεῖνο προφέροιντο, τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου τοῖς μεθ᾽ ὑποκρίσεως εἰς τὸ βάπτισμα ἐλθοῦσιν, οὕτως ἔχον· Ὄφεις, γεννήμα-

hæc Conditoris culpa ac legiſlatoris, ſed eorum, qui contra leges datas provideque diſpoſitas obnixè obſtiterunt.

Videmus in nobis ipſis hæc ſæpe accidere; qui liberos erudiamus; eo animo, ut ad ſcientiam illos provehamus; quò ipſi perinde diſciplina utantur; cùm tamen omnino ut edocti ſunt, ipſa non utantur: immò contingit aliquando, ut multi filii à parentibus in arte Medica eruditi, non ut oportet ea arte utantur; ſed potius pro ſalubribus, ea ægrotis adhibeant, quæ ipſa morbida qualitate iis exitioſa exiſtant: nec tunc accuſanda Medicina aut vocandus in crimen, qui docuit. Non enim ſic eos docuit, ut ſic iſte faceret. Facit enim, non ut facere doctus eſt. Rurſus Leges quoſdam docemus, ut juſtitiam defendant, & injuſtitiam repellant: nonnulli tamen animi pravitate Leges adeuntes, contra faciunt, ac didicerunt. Neque tamen continuò Legem aut Legiſlatorem criminamur. Si enim hi, injuſtitiæ rei eſſent, haud injuſtos punirent. Nam id quoque eorum arbitratus eſt ac ſententiæ, *Iuſta caſtigandum animadverſione, quod injuſtum eſt.* Deus item Satanam punit, & eos qui divinitus conſtitutas leges tranſgrediuntur. Quibuſdam enim pravis ait; *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus.*

Artis abuſus ac legum ipſis invitis & innoxiis.

Matt. 25. 41

Sciant igitur qui his contradicunt, ſibi ipſis pugnantia dicere. Si enim Diabolus ſecundùm ſubſtantiam malus erat & à bono Deo alienus, ac qui pari illi robore certare poſſet, nec illi ſupplicium parare, nec in ipſum eum mittere potuiſſet. Dicit tamen, Eſſe ignem diabolo paratum. Quin hoc dicendum (Si Deus bonus immutabilis eſt (ut quidem eſt) & iiſdem ſemper fretus viribus, neque aliàs aliter, aliàs aliter valet; cùm futurum eſſet ut poſt multam noxam acceptaque ab eo damna, æterno eum igni traderet; quidni hoc à principio fecit, cùm ſe ille in ipſum extulit, & partem ipſius occupavit? Iuſtius enim tunc in eum pœnas decreviſſet, ut qui in majorem deliquiſſet. Nam nunc quidem hominibus nocet; tunc autem illorum ſententia, & ut exiſtimant, ipſi noxam intulit Deitati. Legis verò diſtrictio ac indignatio juſtior eſt, ſi quis in Regem, quàm ſi in ſubditos, injuria procax exiſtat. Si enim ſic illi de his ſentiant, aut dicturi ſunt, neſciviſſe tunc Deum, quomodo ulturus eſſet & malum impediturus, aut non potuiſſe. At neutrum horum bono Deo tribuendum eſt; non igitur nulla origine Dei inimicus, in eum ſe extulit; ſed qui factus eſſet ut bonus eſſet, facultate capeſſendæ virtutis imperfecta ac manca retenta, quod in vitium pronum erat illique idoneum, ad actum perduxit. Quamobrem dignus ſupplicio eſt, ac merito diu poſt illi eſt mancipatus.

Inconſona Manichæorum deliria.

Peccatum diaboli, non ingenita malitia, ſed ſponte ſonge à creatione aſſumpta.

Si verò illud objecerint, quod dictum eſt à Ioanne Baptiſta, his qui fictè veniebant ad baptiſmum, in hæc verba: *Serpentes; Proge-*

Math. 3. 7. Luc. 3. 7.

nies viperarum, quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ; & ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Potens eſt enim Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam porro ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Audiant iſti, Non poſſe eos objicere, quæ non recipiunt. Non enim recipiunt Ioannem Baptiſtam, qui unus ſit è veteri Teſtamento. Sic tamen illis reſpondendum eſt. Toto Ioannes contextu deſtruit, Eſſe naturâ bonos, & malos naturâ. Ait enim ad illos, *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Atqui pœnitentia ejuſque fructus non cadunt, neque in eum qui per eſſentiam malus ſit, nec qui natura bonus. Quomodo enim eget pœnitentia, qui eſt ſemper probus: aut quomodo, is, qui natura malus eſt, bono pœnitentiæ utetur? Nam qui per eſſentiam malus eſt, à peccato mutari non poteſt: ſed nec ulla utilitas eſt pœnitere de bono. Præterea, ex oſtenſis ab ipſo lapidibus ſuſcitandos ait filios Abrahæ; nempe lapides vocans ſtolidos & vecordes, ac qui adhuc in malitia permanerent. Hi enim ſi pœnituerint ac Deo crediderint, filii Abrahæ erunt; qui propterea *homo Dei* audivit, quod in Deum crediderit; adeo ut fides reputata ſit ei ad juſtitiam.

Pœnitentia eorum quibus malum à voluntate eſt.

Gen. 15. 6. Rom. 4. 3.

Quia verò illud etiam ab iſtis dictum audivimus, in eos, qui ex Abraham, & aliis ſanctis viris generati ſunt; quaſi nimirum dicendo, *Serpentes, progenies viperarum*, Abrahamum nepoteſque ſignificet; diſcant iſti pugnantia ſe loqui conſequentiæ capitis. Arguit enim & vituperat, quod non eſſent filii Abrahæ, ſed qui progenies viperarum, fruſtra ſemen Abrahæ, præferrent, eoque gloriarentur ac ſibi placerent. Ait enim ad eos Salvator in alio capitulo. *Abraham non fecit, quem vos falsò patrem veſtrum eſſe dicitis. Si enim filii Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. Sed vos ex patre veſtro diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Ille enim homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.* Hoc quoque præclare dictum, *In veritate non ſtetit*, quo prius in veritate ſtetiſſe ſignificat. Patrem autem eorum vocavit Diabolum, quod pari cum illo ratione mutati ſunt ac qualitate imbuti. Quamobrem non Abraham ſanctoſque illi aſſeclas viperas appellavit. Vt enim filii viperarum eſſent; ex mutatione habuerunt, idcirco quia ſua ſponte, malis magiſtris, ſicut dictum eſt, uſi ſunt. Ait igitur illis Ioannes, Quandoquidem averſi à virtute, ſerpentes fieri voluiſtis (non enim per eſſentiam tales erant) definite eſſe proles viperarum, quarum qualitatem voluiſtis habere. Mali enim ex malis, exque iniquis iniqui eſſe ſtuduiſtis. Sed quia dicitis vos pœnitentiæ ſignum ferre, quod ad baptiſmum venitis; hoc autem ſimulatè facitis; dico

Ioan. 8. 39. & 44.

Proles viperarum facti qui Abrahæ filii.

A τα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε τοίνυν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. δύναται γὰρ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἀκουέτωσαν, ὅτι οὐ δύνανται προφέρειν, ἀφ᾽ ὧν μὴ παραδέχονται. οὐ γὰρ δέχονται τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, τυγχάνοντα ἕνα τῆς παλαιᾶς γραφῆς. ὅμως δὲ καὶ οὕτως ῥητέον πρὸς αὐτούς· Διὰ πάσης τῆς συμφράσεως ἀναιρεῖ τὸ φύσει ἀγαθοὺς εἰ φύσει εἶναι κακούς. λέγει γὰρ
B πρὸς αὐτούς, Ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας. μετάνοια δὲ καὶ καρπὸς αὐτῆς οὐ πίπτει, οὔτε πρὸς τὸν κατ᾽ οὐσίαν κακὸν, οὔτε πρὸς τὸν φύσει ἀγαθὸν ὄντα· πῶς γὰρ ὁ ἀεὶ ἀγαθὸς χρῄζει μετανοίας. ἢ πῶς ὁ φύσει κακὸς χρήσεται τῷ ἀγαθῷ τῆς μετανοίας. ὁ γὰρ κατ᾽ οὐσίαν ὢν κακὸς, ἐκτραπῆναι τῆς ἁμαρτίας οὐ δύναται. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐπ᾽ ὠφελείᾳ μετάνοια γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ. ἔτι μὴν καὶ ἐκ τῶν λίθων τῶν δεικνυμένων ὑπ᾽ αὐτοῦ λέγει τέκνα ἐγερθήσεσθαι τῷ Ἀβραάμ. λίθους δὲ λέγων, τοὺς ἠλιθίους καὶ ἔτι ἐμμένοντας τῇ κακίᾳ ἀνθρώπους. εἰ γὰρ μετανοήσαιεν οὗτοι καὶ πιστεύσαιεν τῷ Θεῷ, τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἔσονται, ὃς διὰ τοῦτο ἄνθρωπος Θεοῦ ἐχρημάτισεν, ὅτι ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν, ὡς τὴν πίστιν αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην λογισθῆναι.

Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνο ἠκούσαμεν λεγόμενον ὑπ᾽ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων
C ἀνδρῶν γεγεννημένους, τὸ, Ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν λεγόμενον, ἐχίδνας τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀβραὰμ δηλοῖ, ἴστωσαν μαχόμενα τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ κεφαλαίου λέγοντες. ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς, ὡς μὴ τοῦ Ἀβραὰμ ὄντας, ἀλλ᾽ ἐχιδνῶν γεννήματα, προσποιουμένους καὶ μάτην αὐχοῦντας εἶναι τοῦ Ἀβραάμ. λέγει γὰρ ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ Σωτὴρ πρὸς αὐτοὺς τοῦτο. Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν, ὃν λέγετε πατέρα ὑμῶν εἶναι ψευδόμενοι· εἰ γὰρ τέκνα ἦτε τοῦ Ἀβραὰμ, ἐποιεῖτε ἂν τοῦ Ἀβραὰμ τὰ ἔργα. ἀλλ᾽ ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἐστε τοῦ διαβόλου, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ Πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἐκεῖνος γὰρ ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἕστηκεν. εὖ δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν, οὐκ ἕστηκεν, δεικνὺς αὐτὸν πρότερον ἱστάμενον ἐν τῇ ἀληθείᾳ. πατέρα δὲ αὐτῶν λέγει τὸν διάβολον, διὰ τὴν
D ὁμοίωσιν τῆς τροπῆς καὶ τῆς ποιότητος. ὥστε οὐ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Ἁγίους ἐχίδνας εἶπεν. ἐκ μεταβολῆς γὰρ ἔσχον τοῦτο, τὸ, υἱοὶ ἐχιδνῶν εἶναι, διὰ τὸ αὐτοὺς πονηροῖς κεχρῆσθαι διδασκάλοις, ὡς εἴρηται, κατὰ ἰδίαν προαίρεσιν. λέγει τοίνυν ὁ Ἰωάννης αὐτοῖς, Ἐπεὶ κατὰ μεταβολὴν τὴν ἐξ ἀρετῆς ὄφεις ἠθελήσατε γενέσθαι. οὐδὲ γὰρ κατ᾽ οὐσίαν ἦσαν τοιοῦτοι, παύσασθε τοῦ εἶναι ἐχιδνῶν γεννήματα, ὧν ἐθελήσατε τὴν ποιότητα ἔχειν. πονηροὶ γὰρ ἐκ πονηρῶν, καὶ ἄδικοι ἐξ ἀδίκων ἐσπουδάσατε εἶναι. ἀλλ᾽ ἐπεὶ διὰ τὸ ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεσθαι μετανοίας λέγετε σημεῖον

φέρειν, προσποιητῶς δὲ τοῦτο ποιεῖτε, λέγω ὑμῖν· Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς. ὁ γὰρ μετανοῶν διὰ τοῦτο μετανοεῖ, ἵνα μηκέτι ἁμαρτάνων φύγῃ τὴν ἐσομένην κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ὀργήν. προστέθειται δὲ τό, Τίς ὑμῖν ὑπέδειξεν, ἵνα εἴπῃ ὁ γνησίως ὑποδεικνὺς κακίας ἀναχωρεῖν, οὐ προσποιήσει τοῦτο γίνεσθαι. Ὑμεῖς δὲ τοῦτο ποιεῖτε μεθ' ὑποκρίσεως, ἐπὶ τὸ βαπτίζεσθαι ἐρχόμενοι. οὐκ ἄρα καθαρθήσεσθε· ὁ γὰρ ἀληθῶς καθαρθῆναι βουλόμενος, ἀφίσταται ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς τοιαύτης μετανοίας καρπὸν φέρει, τὰ τῆς ἐναντίας τῇ ἁμαρτίᾳ ἕξεως ἔργα ποιῶν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὑμεῖς οὐ πεποιήκατε, ἑαυτοὺς κατακρίναντες, φάσκοντες πατέρα τὸν Ἀβραὰμ ἔχειν. ἀλλ' οὐ τοῦθ' ὑμᾶς ὠφελήσει, τὸ οἴεσθαι τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ εἶναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ τέκνα, καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ἀπὸ εἰδώλων φυγῇ. κἂν τοίνυν ποτὲ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ γεγόνατε, οὐ τοῦτο ὑμᾶς σώσει. καὶ γὰρ τοὺς νῦν μὴ ὄντας αὐτοῦ τέκνα, δύναται ὁ Θεὸς τέκνα αὐτοῦ ποιῆσαι. ὥστε σώζεται ὁ ὢν τοῦ Ἀβραὰμ τέκνον κατὰ τὴν ἀρετήν, οὐχ ὁ γενόμενος αὐτοῦ τέκνον κατὰ σάρκα μόνον· κἂν δὲ γένηται, μὴ μέγα φρονείτω· μεταπτωτὸν γὰρ τὸ τοιοῦτο. ἀμέλει γοῦν καὶ οἱ μὴ ἔχοντες αὐτό, κτήσασθαι αὐτὸ δυνήσονται. καὶ γὰρ ὁ Παῦλος, οὓς τῇ σαρκὶ οὐ γεγέννηκεν, λέγει, Ἐν γὰρ Χριστῷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα.

Ἀλλὰ ταῦτ' ἀκούοντες μὴ καταφρονεῖτε, ὡς βραδυνούσης τῆς κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ὀργῆς. ἤδη γὰρ δι' αὐτοῦ τοῦ ἁμαρτάνειν ὁ φαῦλος παροῦσαν ἔχει τὴν κόλασιν, κολαστέος ὑπάρχων. διὸ ἴστε τὴν ἀξίνην ἤδη ταῖς ῥίζαις ἐγγίζουσαν τῶν δένδρων. δένδρα δὲ οὐκ αἰσθητὰ λέγει, ἀλλ' ἀνθρώπους κατὰ κακίαν πεποιημένους. ῥίζα δὲ τῶν δένδρων τούτων ἡ χειρίστη ἕξις, ἀφ' ἧς καρπὸς οὐκ ἐδώδιμος, ἀλλὰ δηλητήριος γίνεται. αὐτὸν οὖν οὐ καλὸν καρπὸν εἶπεν. κἂν τοίνυν ἡ ἀξίνη τὴν κόλασιν σημαίνει, τὸ δὲ κακὸν δένδρον τὸν ἁμαρτάνοντα ἄνθρωπον, οὐ μάχονται φύσεις αὗται· ἀπειλεῖται γὰρ ἡ κόλασις ἐπὶ τῷ μεταβαλεῖν τὰ δένδρα. ὁ γὰρ ἀπειλῶν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, δι' αὐτῆς τῆς ἀπειλῆς μεταποιῆσαι βούλεται. εἰ τοίνυν διὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἀξίνης τῆς μελλούσης ἐκκόπτειν τὰ σαπρὰ δένδρα πείθει αὐτοὺς παύσασθαι τοῦ μὴ κακὸν καρπὸν φέρειν, ἀλλὰ καλόν, οὐ φύσει κακὸν τὸ δένδρον, οὐ δὲ φύσει κακὴ ἡ κόλασις.

Ἀλλ' ἴσως ἐροῦσιν, Εἰ μεταποιεῖ φαύλους ἡ κόλασις, ἀγαθὸν αὐτὴν εἶναι· εἰ δὲ ἡ κόλασις ἀγαθόν, ἐναντία δὲ ταύτῃ ἡ ἐπαγγελία, τὰ δὲ ἐναντία οὐ δύναται ἅμα ἀγαθὰ εἶναι, ἡ ἄρα ἐπαγγελία κακόν. μὴ κακοῦ δὲ τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλ' ἀγαθοῦ οὔσης, ἡ κόλασίς ἐστι κακόν. εἰ δὲ κακὸν ἡ κόλασις, οὐχ ὁ Θεός, ἀλλ' ὁ σατανᾶς αὐτὴν ἐπιφέρει. ἐπιφέρει δὲ ὁ σατανᾶς τὴν κόλασιν οὐ τοῖς ἑαυτοῦ· εἰσὶν γὰρ ὡς αὐτὸς πονηροί, καὶ ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ὑποπίπτειν τῇ κολάσει· τῷ ἄρα ἀγαθῷ ἐποίσει αὐτήν. ἀλλ' ἀδύνατον τοῦτο· οὐκ ἄρα ὁ πονηρὸς αὐτὴν ἐπιφέρει, ἀλλὰ Θεός. πᾶν

A vobis, *Quis oſtendit vobis fugere à ventura ira?* Qui enim pœnitet, ideo pœnitet, ut, dum non amplius peccat, iram, quæ futura eſt adverſus peccatores effugiat. Rogat, autem, *Quis vobis oſtendit*? ut dicat, qui docet vere à malo recedere, non rem ſimulatè præſtare; Vos autem cum ſimulatione facitis, dum ad Baptiſmvm acceditis. Non igitur mundabimini. Qui enim vult verè mundari, à peccatis deſiſtit, & hujuſmodi fructum pœnitentiæ affert, faciens opera habitui peccati contraria. Vos enimvero hoc non feciſtis, qui ipſi vos ipſos condemnaſtis, dum Habere vos Abraham patrem dicitis. Non enim hoc vos juvabit, quod Abrahæ filii æſtimemini, ſed quod ejus filii ſitis, ea ratione quod ipſius fidem & ab idolis fugam æmulemini. Quamobrem, tametſi aliquando filii Abra-
B hæ fuiſtis, non hoc vos ſalvos faciet. Nam & eos, qui non ſunt nunc ejus filii, poteſt Deus ipſius filios facere. Quare ſalutem conſequitur, qui virtutis rationibus Abrahæ filius eſt, non qui ejus ſecundùm carnem ſolum extitit filius. Quod ſi extitit, ne glorietur ſibique placeat: eſt enim res ejuſmodi quæ ſit alia alió decidua ac proclive mutetur. Denique quibus etiam id non obtigit, poterunt comparare. Nam & Paulus his, quos carne non genuerat, dicit, *In Chriſto per Evangelium ego vos genui.* 1. Cor. 4. 15

Verùm cùm hæc auditis, ne contemnatis, quaſi tardiore ira in peccatores. Iam enim malus, ipſo quod peccat, præſens ſupplicium habet, qui ejus reus exiſtat ac pœnæ obnoxius. Quamobrem ſcitote jam ſecurim radices arborum prope attingere. Arbores autem vocat, non quas ſenſu percipi-
C mus, ſed homines vitio depravatos. Harum autem arborum radix peſſima diſpoſitio eſt, ex qua non edulis fructus, ſed venenatus oritur. Hunc igitur vocavit fructum non bonum. Itaque quamvis ſecuris ſupplicium denotat, ac mala arbor hominem peccatorem, non ſunt duæ hæ naturæ pugnantes. Intentantur enim minæ, ut arbores mutentur. Nam qui minas peccatoribus intentat, ipſa minarum intentatione ſatagit ad meliorem frugem transferre. Quare, ſi intentata per ſecurim effœtas arbores ac elanguidas exciſuram, comminatione, ipſis auctor eſt, inducitque, ut non malum, ſed fructum bonum ferant, nec arbor mala naturâ eſt, nec naturâ malum ſupplicium.

D

Sed fortaſſe dicens, Si pœna mutat malos, bonum eſt pœnam eſſe. Si autem caſtigatio bona eſt, huicque contraria promiſſio eſt, nec contraria ſimul bona eſſe poſſunt, ergo mala eſt promiſſio. Sin autem non mali eſt promiſſio, ſed boni, mala erit ultio ac pœna. Si autem mala ultio, non eam Deus, ſed ſatanas infert. Infert autem Satanas pœnam, non ſuis: ſunt enim ſicut ipſe mali; ac neceſſe eſt ipſum quoque pœnæ ſubjici. Præſtat igitur ut bono pœnam inferat. Sed hoc eſt impoſſibile. Non ergo Malus pœnam infligit, ſed Deus. Quicquid autem à Deo infli-

gitur, utiliter ii ſigitur, cùm ſit bonum, aut boni parens, aut arcens malum. Deus igitur, cùm velit malum impedire, ſupplicium conſtituit. Non autem tētaret malum impedire, niſi illud poſſet impediri: Hoc autem quod impeditur, eſſe natura non poteſt, ac ingenitum. In hoc verò præterea imperiti homines errore lapſi ſunt, exiſtimantes contrariam eſſe animadverſionem promiſſioni. Vtraque enim remuneratio eſt; altera quidem, quæ bonis mercedem afferat; altera verò, quæ pœnam dignamque ultionem in eos, qui divinas leges tranſgreſſi ſunt, rependat.

A δὲ τὸ ὑπὸ Θεοῦ ἐπιφερόμενον, χρησίμως ἐπιφέρεται, τυγχάνον ἢ ἀγαθοῦ ποιητικὸν ἢ κωλυτικὸν κακοῦ. ὁ ἄρα Θεὸς κωλύειν τὸ κακὸν βουλόμενος, ἐπιφέρει τοῦτο· οὐκ ἂν δ᾽ ἐπεχείρει κωλύειν τὸ κακὸν, εἰ μὴ δυνατὸν ἦν κωλύεσθαι τὸ κακόν. κωλυόμενον δὲ τοῦτο, οὐ δύναται εἶναι φύσει καὶ ἀγένητον. ἐσφάλησαν δὲ καὶ ἐν τούτῳ οἱ ἀμαθεῖς, νομίσαντες ἐναντίον εἶναι τὴν κόλασιν τῇ ἐπαγγελίᾳ· ἑκατέρα γὰρ ἀνταπόδοσίς ἐστιν· ἡ μὲν, τοῖς ἀγαθοῖς μισθὸν φέρουσα· ἡ δὲ, τιμωρίαν κατὰ τῶν ἑκουσίως παραβεβηκότων τοὺς θείους νόμους.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

EX MATTHÆO.

3. 7. Progenies viperarum quis vobis monſtravit fugere à ventura ira? &c. 29
5. 14. Vos eſtis lux mundi. 23
10. 16. Ecce ego mitto vos ſicut oves, &c. 23
11. 19. Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis. 23

EX IEREMIA.

4. 22. Sapientes ſunt ut malum faciant, &c. 23

EX LVCA.

16. 8. Prudentiores ſunt filii huius ſæculi filiis lucis in generationibus ſuis. 23

EX IOANNE.

11. 9. Nonne duodecim elegi vos; & unus ex vobis diabolus eſt? 27
8. 39 Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere, &c. 0
17. 2 Ex his quos dediſti mihi nemo periit, niſi filius perditionis. 23

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

8. 3. Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, &c. 29

I. CORINTHIOS.

3. 17 Si quis templum Dei violaverit diſperdet illum Dominus: Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. 24
6. 19. An neſcitis, quia corpora veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt &c. 24
20 Glorificate Deum in corpore veſtro. 24

II CORINTHIOS.

7. 1. Mundemus nos ab omni inquinamento mentis & ſpiritus, &c. 24

AD EPHESIOS.

2. 3 Eramus filii iræ ſicut & cæteri. 23
6. 12 Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed &c. 26

I. THESSALONICENSES.

5. 23 Deus pacis ſanctificet vos totos & integer veſter ſpiritus & anima & corpus ſine crimine in adventu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſervetur. 24

HEBRÆOS.

13 4. Honorabiles nuptiæ & thorus immaculatus, &c. 26

INDEX RERUM.

A.

ÆGyptiis culta animalia malefica. 12
Animæ Virtutiſque corruptio ex Materia. Opificis opera. Menſtrua Animæ partium in Solem Lunamque tranſvectio. Solis cultus & Lunæ ſub Deo, Manichæis. 4. 5. 6. Suffixa ipſorum deliria. 11
Animorum genera à virtutibus & vitiis: nec natura, ſed voluntate. 23.26.27

C.

Caro peccati 24. Chriſti caro ſimilis carni peccati. Vnde hæc dicta Dubiori Didymi de nuptiis Veterum ſententia. Malas etiam Fidelium, comparatione ferendum. 15 26
Chriſtus Mens; Adventus, crucifixio Manichæo imaginaria. 6 8
Chriſtianorum Philoſophiæ indoles & character. Sectarum in eis origo. 4. Eius Philoſophiæ labes. 3. Apertum Chriſto omnibus virtuti ſtadium. 13

D.

Dæmones animalia ſenſu prædita ac libidinoſa 11
Diabolus voluntatis nomen, non naturæ: ſic & Satanas. Iudas diabolus ipſe non ante malus. Creatus Diabolus, ut eſſet ſponte bonus. Inepta quæſtio. Cur à Bono creatus, qui malus futurus præſciretur. 27 28 29

H.

Hominis in Luna imago, ad quàm homo creatus; Manichæi fabula. 17. 18
Artibus nocens, ipſe aliorum eſca, 12. Eius Manichaica creatio. 8

M.

Mala eadem primis ſæculis, quæ modò: Vitæ mala, ipſa Manichæo bona: interitus neces: culta & in honore, horum auctores; animalia, homines. Libidines & iniuſtitiæ mala pœnis coercita. 11. 12
Manichæi ætas & origo. Manes Euſebio & Epiphanio. Eius diſcipuli de Principiis Malo & Materia, Virtute, Demiurgo ſeu Creatore, aliiſque demens ſententia. Subatus Manes à Perſarum Rege. 3. 4. &c.
Manichæorum opinionis ex Græcia petita præſidia 6 Ipſorum exagitata Principia. 7. 8
Manichaica Virtus in Materia exagitata. 13. Aſymbatis multis exploſa. 14
Materiæ motus inordinatus: conata Dei locum & lucis invadere. Immiſſa in eam Anima Virtuſque, aliaque Manichæorum deliria. 7.8.13.14

P.

Papus Manichæus. 4
Pythagoricorum Principia, Bonum & Malum, Bono victore, ipſa vere exiſtentia. Sol & Luna ſola omnis labis pura, animalia immortalia, ſub Deo Manichæis culta. 5 6 12. 13.

T.

Thomas antiquus Manichæus.

V.

Virtutis in Solem Lunamque exagitata ſecretio. 17
Virtus ſtudio paranda: non impoſſibilis conatus: eius commune à Chriſto apertum ſtadium. 13

Z.

Zenonis ſuffixa opinio, Vniverſum omne à Sole conflagraturum. 15

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ

ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ,

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.

SAPIENTISSIMI VIRI MANVELIS CALECÆ,

ORDINIS PRÆDICATORVM.

DE ESSENTIA ET OPERATIONE.

F. FRANCISCO COMBEFIS, ejuſdem Ordinis Interprete.

ΣΚΟΠΟΣ αὐτοσχεδιάζουσιν A ἐνταῦθα, τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας παρὰ τῆς Συνόδου προενεχθεῖσαν ἀπόφασιν, σαφέστερον ἐξυφᾶναι· ὡς ἂν, οἱ μὲν ζῆλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν δὲ ἔχοντες, παιδευθῶσιν ἀγωνίζεσθαι νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος· οἵ τε ἐξ ἁπλότητος ἀγνοοῦντες, μάθωσιν· ἐπεὶ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, Ὁ ἀγνοῶν, ἀγνοηθήσεται· καὶ δὴ καὶ οἱ τοὺς ἄλλους προχείρως, ἢ μᾶλλον ἀλόγως καὶ κακοήθως συκοφαντοῦντες καὶ διαβάλλοντες, ἐλεγχθῶσιν ἀδικοῦντες. Ταύτην δῆτα τὴν ἀπόφασιν, ὅλη Σύνοδος Βασιλέως προκαθεζομένου, πολλάκις συνελθοῦσα, ἀποφηναμένη καὶ συγγραψαμένη, ὡς στήλην Ὀρθοδοξίας B ἑαυτῇ προὔθηκε, τοῖς τε ἄλλοις κατέχειν αὐτὴν ὡς ὅρον εὐσεβείας παραδέδωκε· καὶ δὴ καὶ Τόμον τοῦ Παλαμᾶ ταύτην ἐπονομάζεσθαι διωρίσατο. Τοῦτο μέν τοι γνώριμον ταῖς διανοίαις τῶν τὰ παρόντα ἀναγνωσομένων προϋποκείσθω, ὡς ἦν καιρὸς, ὅτε ἡ Ἐκκλησία αὕτη τῆς ἀποφάσεως ταύτης πρότερον, ἑτέραν ἐναντίαν ἐξήνεγκε· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ καὶ νῦν ἔτι ζῶντες, τῇ Συνόδῳ τότε παραγενόμενοι, καὶ αἱ προβᾶσαι συνοδικαὶ πράξεις ἐπὶ τούτοις, βασιλεύοντος Ἀνδρονίκου, καὶ τὰ ἱστορούμενα περὶ τούτων, ὡς ἀμφίβολον εἶναι ποτέρα τῶν ἀποφάσεων τούτων τ' ἀληθὲς μεθ' ἑαυτῆς ἔχει· τὴν γὰρ ἀντίφασιν

ID nobis hîc loci, quaſi defungentibus, finis propoſitus eſt, vt latam à Synodo de divina *Eſſentia* diuinaq; *Operatione*, deque illis mota Quæſtione, ſententiam, clarius retexamus; quò ſcilicet, ii qui æmulationem quidem habent, ſed non ſecundum ſcientiam, erudiantur ad legitime certandum, vnde ſibi & coronam acquirant; qui autem ex ſimplicitate ignorant, doceantur; nam, vt auctor eſt diuinus Apoſtolus, *Qui ignorat, ignorabitur*; iique adeo etiam, qui procliue, ſeu potius temere ac maligne alios calumniantur, eiſque detrahunt, iniuſtitiæ arguantur. Hanc nimirum ſententiam, vniuerſa Synodus, præſidente Imperatore, ſæpius conueniens, ipſa promulgans atque conſcribens, tanquam rectæ Fidei columnam ſibi propoſuit, ac velut pietatis regulam, reliquis tenendam tradidit; nec non *Tomum Palamæ* appellandam ſanxit. Id enimverò, eorum qui iſta lecturi ſunt, ante omnia animis ratum eſto ac conſtitutum, fuiſſe tempus cum hæc Eccleſia, ſententiam aliam huic contrariam antè edidit; ac teſtantur, qui etiam num ſuperſtites, Synodo illi interfuerunt, Actuſque ipſi eo in negotio Synodales, Andronico Imperatore, habiti; ac denique quæ de illis geſtorum monumentis conſcripta ſunt: Quocirca dubium eſt, vtra harum ſententiarum veritate nitatur. Liquet

Rom. 10. 2.

1. Cor. 14. 38.

PalamæTomus vt fidei regula erraticè traditus; ipſe pridem in eadem Eccleſia damnatus.

enim fieri non poſſe vt affirmatio & negatio ſimul veræ ſint, vel vt illa dicatur atque credatur Eccleſia Catholica, quæ de iiſdem fidei Capitulis, modò ſic, modò aliter, maximè contraria decernat, teneatque & palam ſcriptis factiſque enunciet. Neceſſe eſt enim, vt Eccleſia Catholica, verum ſemper dicat; nam & qui eam non audierit, Ethnicum & Publicanum fore, Dominus ſtatuit.

Matth. 18. 17.

Vt igitur certa ad deſtinata ratione ordientes, eius quæ nunc obtinet, de diuina Eſſentia ac Operatione, quæſtionis ſententiam retexamus, hancque ipſam in ſeipſa, cuiuſmodi ſit, contueamur, obſeruandum eſt; illi, quem dixi, Synodi Tomo, ſex capita ac quæſtiones concluſionesque, oſtendenda propoſita eſſe, deque illis vniuerſim tractare. Primum eſt, Eſſe in Deo diſtinctionem Eſſentiæ & Operationis. Alterum, Hanc Operationem increatam eſſe. Tertium, Diſcretionem hanc ac diſtinctionem in Deo, non facere in eo compoſitionem. Quartum, Deitatis nomen, non ſolum dici de Dei Eſſentia, verum etiam de diuina Operatione. Quintum, Dei Eſſentiam illius Operationi eminere ac ſuperiorem eſſe. Sextum, Non participari Deum ratione Eſſentiæ, ſed ratione Operationis. Ex eiuſmodi ſane quæſtionibus, quas & luculentius, vt ſibi videntur, oſtendunt ac probant, quænam ſit iſtorum hominum fides patet; quanquam etiam ex his quæ dicunt, ipſis eorum verbis, à nobis monſtrandum eſt; quo nimirum, eorum quæ propoſita ſunt, ſcopus clarius ipſe eluceſcat, nec quiſquam per calumniam aliquid eis à nobis obiici arbitretur.

Tomi Palamæ & Synodi Sententiæ capita.

Liquet autem, ex ea, quæ in Tomo habetur, ſententia, non propoſuiſſe eos, de illa diſtinctione, qua vnus Deus, nullis verbis explicabili ratione, Hypoſtaſibus diſcernitur; tribus ſcilicet ſubſiſtentiis ac tribus perſonis, Patris & Filii & Spiritus ſancti; quin potius Patre & Filio & Spiritu ſancto, quandoquidem ſancta Trinitas vna res eſt, quæcunq; tandem illa ſit, vnaque Eſſentia: nec Perſonarum alia quidem per ſe ſubſiſtit vereque eſt, alia non per ſe ſubſiſtit nec eſt vere; vel alia ſui ipſa ratione participabilis eſt, alia ex ſe participari non poteſt. Aliaque complura miſſa facio, quæ de Eſſentia & Operatione loquuntur, diſtinguendo ac diſcernendo, vt monſtrabitur; ſed ſecundũ aliam diſtinctionem ac diſcretionem, cuius ipſi auctores exiſtunt; qua vtique, vt illi exiſtimant, ipſe Deus trine ſubſiſtens in Eſſentiam & Operationem (ſeu magis, in Eſſentiam & Operationes) diſcernitur. Manifeſtum autem eſt, hanc Operationem etiam Deitatem illis nuncupari: quinimmo Deitates; quod ipſum ex iis quæ credunt ac ſcribunt clarius innoteſcet. Etenim de hac ipſa re in eodẽ Tomo, ante earum quas diximus Quæſtionum editionem, aiunt: *Cœpiſſe venerabiliſſimum Chartophylacem & Principem Philoſophorum vt eſt Eccleſiaſtica conſuetudo, ex vnoquoq; ſciſcitari, quænam eius eſſet ſententia, de dogmaticis illis Capitibus, de quibus ſigillatim ſermo habitus, atque examen inſtitutũ eſſet; omneſque vno ore, tanquam*

Palamitarum Synodi ſententia, vt plures in Deo Operationes, ſic & Deitates.

A μὴ δύνασθαι συναληθεύειν, καὶ ὅτι ἀδύνατον τὴν λεγομένην καὶ πιστευομένην Καθολικὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν εἶναι, τὴν περὶ τῶν αὐτῶν τῆς πίστεως κεφαλαίων νῦν μὲν οὕτως, νῦν δ᾽ ἐκείνως τ᾽ ἀναντιώτατα κρίνουσαν καὶ κρατοῦσαν, καὶ παρρησίᾳ γράμμασι καὶ πράγμασιν ἀποφαινομένην. δεῖ γὰρ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀληθεύειν ἀεί· ἐπεὶ καὶ τὸν παρακούοντα ταύτης ἐθνικὸν καὶ τελώνην ὁ Κύριος εἶναι διωρίσατο.

Ἵνα τοίνυν κατὰ σκοπὸν ἀρξάμενοι, τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας νῦν κρατοῦσαν ἀπόφασιν ἐξυφαίνωμεν, καὶ ταύτην αὐτὴν ἐφ᾽ ἑαυτῆς ὅπως ἔχει θεωρῶμεν, εἰδέναι χρὴ, ὅτι τῷ ῥηθέντι Τόμῳ τῆς Συνόδου, ἓξ κεφάλαια καὶ ζητήματα καὶ συμπεράσματα πρόκειται
B δεῖξαι, καὶ περὶ τούτων καθόλου πραγματεύεται· ὧν πρῶτον, ὅτι ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ διάκρισις Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας· δεύτερον ὅτι ἡ Ἐνέργεια αὕτη ἐστὶν ἄκτιστος· τρίτον, ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη καὶ ἡ διαφορὰ ἐν τῷ Θεῷ, οὐ ποιεῖ σύνθεσιν ἐν αὐτῷ· τέταρτον, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς Οὐσίας μόνον τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θείας Ἐνεργείας αὐτοῦ· πέμπτον, ὅτι ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ ὑπέρκειται τῆς Ἐνεργείας αὐτοῦ· ἕκτον, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μετέχεται κατὰ τὴν Οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ἐνέργειαν. ἐκ δὴ τῶν τοιούτων ζητημάτων, ἃ καὶ φιλοτιμότερον ἀποδεικνύουσιν, ὡς οἴονται, ἡ τῶν ἀνδρῶν τούτων πίστις φαίνεται· ὅμως δὲ καὶ ἐξ ὧν λέγουσι, σαφέστερον αὐτοῖς ῥήμασι δειχθήσεται· ὡς ἂν ὁ τῶν προτεθέντων σκοπὸς λαμπρότερον
C ἀναφανῇ, καὶ ἅμα μηδεὶς αὐτοὺς συκοφαντεῖσθαι ἢ διαβάλλεσθαι νομίσῃ.

Φανερὸν μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐν τῷ Τόμῳ ἀποφάσεως, ὅτι οὐ περὶ τῆς διακρίσεως ἐκείνης προτιθέασι, καθ᾽ ἣν ὁ εἷς Θεὸς ἀφθέγκτως ταῖς ὑποστάσεσι διακρίνεται· τουτέστι κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τὰ τρία πρόσωπα· τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μᾶλλον δὲ, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐπείπερ ἡ μὲν ἁγία τριὰς ἕν ἐστι πρᾶγμα ὁποτέ ἐστι καὶ μία οὐσία. καὶ οὐ τὸ μὲν τῶν προσώπων ὑφέστηκε καθ᾽ ἑαυτὸ, τὸ δὲ οὐχ ὑφέστηκεν· οὐδὲ τὸ μὲν μεθεκτὸν καθ᾽ ἑαυτὸ, τὸ δὲ ἀμέθεκτον. καὶ παρίημι τὰ πλείω, ἃ περὶ Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας λέγουσι διακρίνοντες, ὡς δειχθήσεται· ἀλλὰ κατά τινα ἄλλην διάκρισιν ἐπινοηθεῖσαν αὐτοῖς· καθ᾽ ἣν ὡς βούλονται, διακρίνεται
D αὐτὸς ὁ τρισυπόστατος Θεὸς εἰς Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν· μᾶλλον δὲ Οὐσίαν καὶ Ἐνεργείας. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι τὴν Ἐνέργειαν ταύτην καὶ Θεότητα φασί· μᾶλλον δὲ Θεότητας, ὡς καὶ αὐτὸ ἐξ ὧν πιστεύουσι καὶ γράφουσι καθαρώτερον φανήσεται. καὶ δὴ καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου, ἐν αὐτῷ τῷ Τόμῳ πρὸ τῆς τῶν ῥηθέντων ζητημάτων ἐκθέσεως, φασὶν, Ὅτι ἤρξατο ὁ τιμιώτατος Χαρτοφύλαξ καὶ Ὕπατος τῶν φιλοσόφων, κατὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ἐρωτᾷν ἕκαστον, ὅπως ἔχει γνώμης περὶ τῶν κατὰ μέρος λαληθέντων τε καὶ ἐξετασθέντων δογματικῶν κεφαλαίων· καὶ πάντες ἑνὶ στόματι, ὡς ἐξ ἑνὸς κινούμενοι

Πνεύματος, μετὰ τοῦ ἑνωμένου, καὶ θεοπρεπῆ διάκρισιν καὶ διαφορὰν τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας φανερῶς ὡμολόγησαν. ἄκτιστόν τε τὴν θείαν Ἐνέργειαν, καθὰ δῆτα καὶ τὴν Οὐσίαν, ἔστερξαν· καὶ Θεότητα καὶ ταύτην ἀκούσαντες παρὰ τῶν Θεολόγων, ἀσμένως ἐδέξαντο. ἐπὶ τούτοις ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, καὶ αὐτὸς τὴν οἰκείαν γνώμην ἐξενεγκεῖν· λόγον τε διεξελθὼν πρότερον περὶ διαφορᾶς θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας, καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἁγίων λεγομένους τῆς διαφορᾶς τρόπους πάντας καλῶς κατὰ μέρος διακρινήσας, ἔτι τε τὸ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον ταύτης πρὸς τὴν θείαν Οὐσίαν ἀποδείξας· ἐν οἷς καὶ ἄκτιστον τὴν θείαν Ἐνέργειαν καὶ Θεότητα παρὰ τῶν Ἁγίων εἰρῆσθαι ἀπεφήνατο, τῆς πρὸς τοὺς διαφερομένους ἔπειτα παραινέσεως ὅλος γέγονεν.

Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι τὴν Ἐνέργειαν, ἣν διακρίνεσθαι τῆς Οὐσίας λέγουσι, ταύτην καὶ Θεότητα καὶ ἄκτιστον ὁμολογοῦσι· διὸ καὶ περὶ δύο καὶ πολλῶν Θεοτήτων διαφερουσῶν, αὐτοῖς ἐστιν ὁ λόγος. σαφέστερον δὲ δείκνυται, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ ταύτης τῆς ἀποφάσεως καὶ δόξης προστάντος, σχεδὸν μὲν ἐν ἅπασι τοῦτο κατασκευάζοντος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή, Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν Πατέρων ἑπόμενοι ψήφοις. Βαρλαὰμ γὰρ οὗτος καὶ Ἀκίνδυνον ἐν τούτοις διασύρων, φησί, Καταβοῶσι τῶν στεργόντων τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους ὁμολογίαν, ὡς δύο Θεότητας ἀκτίστους ὁπωσδήποτε λεγόντων, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, μὴ συνορῶντες ὅτι πρὸς τοὺς ἁγίους ἡμῶν Πατέρας ἀναφέρεται τὸ δῆθεν ἔγκλημα τοῦτο. καὶ πάλιν, Ἀγνοοῦντες τοιγαροῦν ὅτι τῶν Ἁγίων οἱ ταλαίπωροι γίνονται κατήγοροι, κατὰ τὸν Θεολόγον, ὅμοιόν τε πάσχουσι, τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγχομένοις· ἵνα μὴ κάμωσι μικρὸν ἐκζητήσαντες, τίνες αἱ Θεότητες αὗται, καὶ τί τὸ ἐν αὐταῖς εὐσεβῶς ὑπερκείμενον. πάλιν ἐν διαλόγῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφή, Βαρλααμίτης καὶ Ὀρθόδοξος, Αἱ δὲ ἄλλαι παρὰ τοῖς Ἁγίοις λεγόμεναι Θεότητες, εἴτε μία, εἴτε δύο, εἴτε πλείους.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων δῆλον ὅτι περὶ δύο καὶ πολλῶν Θεοτήτων αὐτοῖς ὁ λόγος. ὅτι δὲ τὰ διακρινόμενα ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ, εἴτ' οὖν αἱ Θεότητες αὗται, οὐ λόγῳ διακρίνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματα τυγχάνει ὄντα, καὶ οὐκ ἁπλῶς ὀνόματα, καὶ τοῦτο διὰ πολλῶν κατασκευάζουσι, ἐν οἷς πρὸ τῶν ζητημάτων, οὕτω φασίν, Ἤρξαντο οἱ διαφερόμενοι τῆς κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κατηγορίας· ἡ δὲ ἦν τοιάδε, ὡς ἄρα ἔν τισι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων, γράφει δύο καὶ πολλὰς Θεότητας, καὶ ταύτας ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας. καὶ τοῦτον δὴ τὸν λόγον πολλάκις εἰπόντων καὶ περικροτησάντων, καὶ ταύτας δὴ τὰς φωνὰς καταιτιωμένων, ὁ Θεσσαλονίκης ἔφη, Λέξεων ὀλίγος ἐμοὶ λόγος· περὶ δὲ δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιοῦμαι. καὶ μετ' ὀλίγα, Δύο μὲν ἐγὼ Θεότητας ἢ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς ἄλλην μὲν εἶναι τοῦ Πατρός, ἄλλην δὲ τοῦ

vno afflatos Spiritu, cum eo quod vnitum eſt, eam quoque quæ Deum deceat, diſcretionem ac diſtinctionem diuinæ Eſſentiæ ac Operationis palam confeſſos eſſe; increatamque diuinam Operationem, haud ſecus ac Eſſentiam, amplexos eſſe; audienteſque hanc quoque à Theologis vocari Deitatem, quod ſic dicatur libenter habuiſſe. Inter quæ, ſanctiſſimus quoque ac Oecumenicus Patriarcha rogatus, vt & ipſe ſententiam ſuam proferret, vbi prius diſſeruiſſet de diſtinctione diuinæ Eſſentiæ & Operationis, ac quos Sancti dicunt, diſtinctionis modos omnes pulchrè ſigillatim diſtinxiſſet; prætereaque vnitam eam & inſeparabilem à diuina Eſſentia monſtraſſet, (in quibus etiam increatam diuinam Operationem, ac Sanctis Deitatem vocatam, aſſeruit) totus deinde ad eos qui diſſiderent admonendos atque hortandos verſus eſt.

Hinc liquet, Operationem, quam diſcretam ab Eſſentia dicunt, eandem illos & Deitatem fateri & increatam. Vnde etiam de duabus multiſque Deitatibus diſtinctis illis ſermo eſt. Apertiuſque monſtratur, & ex iis quæ ſcripſit Palamas, qui huius ſententiæ ac opinionis antiſtes fuit; ac ferè quidem in omnibus adſtruit, maximè verè in ea Oratione, cuius initium iſtud eſt: *Afflante Spiritu prolatas Patrum ſententias ſecuti.* Hic enim, Barlaamum & Acindynum in illis traducens, ait: *Vociferantur in eos, qui eandem ac Patres confeſſionem colunt ac ſeruant, vt qui duas increatas Deitates quouis modo dicant, quorum altera emineat, altera inferior exiſtat, non intelligentes nimirum crimen hoc in ſanctos Patres noſtros intorqueri, ſeu ad illos ſpectare.* Item rurſus *Ignorant itaque miſeri, Sanctorum ſic accuſatores fieri, vt eſt auctor Theologus; idipſumque fere illis accidit, ac iis, qui metu mortis, ipſi ſibi guttur frangunt; ne ſcilicet parum aliquid laboris ponant atque operæ, exquirendo quænam hæ Deitates, & quidnam in eis piè eminens ſuperiuſque.* Rurſus in Dialogo, cuius titulus, *Barlaamites & Orthodoxus, Aliæ autem, quas dicunt Sancti, Deitates, ſiue vna, ſiue duæ, ſiue plures.*

Palamæ plurium in Deo Deitatum ſententia.

Ex his igitur manifeſtum eſt, loqui eos de multis Deitatibus. Quod autem diſcreta hæc in Deo (id eſt, Deitates hæ) non ſola ratione diſcreta ſint, ſed & res exiſtant, & non ſimpliciter nomina; hoc quoque multis aſtruunt, dum ante Quæſtiones ſic aiunt, *Orſi ſunt qui diſſentiunt, accuſare Archiepiſcopum Theſſalonicenſem. Erat autem eiuſmodi accuſatio, Quod nimirum ille, in quibuſdam eorum librorum, quos ſcripſit, duas ac plures Deitates ſcribat, quæ emineant, & quæ inferiores exiſtant. Huncque ſæpius ſermonem ac dicam repetentibus ac concrepantibus, haſque vtique voces accuſantibus, ait Theſſalonicenſis, Exigua mihi verborum ratio eſt: de dogmatis rebuſque certamen habeo.* Paucique interiectis, *Ego ſanè duas aut plures diſtinctaſque Deitates in ſancta Trinitate, ita nimirum vt alia quidem Patris ſit, alia*

Quænam Palamæ Deitates.

Filii, alia Spiritus ſancti, nec ſenſi vnquam, nec ſentio; ſed Operationes quaſdam & proceſſiones natura & ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellaui, exiſtimans me conſentaneè Sanctis loqui.

Quamobrem ex dictis clarè liquet, plures eos Deitates increatas fateri, eaſdemque illas res eſſe affirmare. Quod autem negauit, dicens, *Nec ſenſi vnquam, neque ſentio*, vt ſolummodo ſimplicioribus fucum faceret, & in quibus minimè accuſabatur, illa inficiatus eſt. Neque enim crimen inferebant, quaſi aliam Patris, aliamque Filii, atque aliam Spiritus ſancti Deitatem diceret; ſed quod vnum Deum in Eſſentiam & Operationem, ſeu etiam Operationes, diuideret, quas ſingulas increatam Deitatem, & rem in Deo ab eius diſtinctam Eſſentia, ac ab ea aliam, vocaret. Denique, cur has Deitates reſque eſſe affirmet, in ſequentibus ſtatim ſubjecit rationem. Subdit enim. *Hæc verò dixi, decertans aduerſus Barlaamum illum & Acindynum, qui ſolam Dei Eſſentiam increatam dicant*; tanquam nimirum etiam alia ſit præter ipſam, quin & multæ, vti ipſe fatetur. Itaque quod it inficias, id fatetur; perindeque eſt ac ſi diceret, Vnam dico, & non vnam; &, Vnam dico & plures. Clarè enim affirmauit, dicens, *Sed diuinas Operationes ac proceſſiones, natura & ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellaui.* Hæ autem ſunt Operationes, quas ab Eſſentia diſtinguit, & eſſe increatas ait, vt quæ natura & ab æterno Deo competant, ac diſertè Deitates vocat.

Hæc ipſa confirmant in Anathematiſmis, quos Synodico adjunxerunt, aduerſus eos, qui multas eorum Deitates non confitentur. Clamant enim, *His qui ſentiunt ac dicunt, Deitatis nomen duntaxat dici de diuina Eſſentia, & non confitentur, iuxta Sanctorum diuinitus inſpiratas de Deo ſententias ac voces, nec non Eccleſiæ pium ſenſum, nihilominus etiam de diuina Operatione dici; ſicque vnam rurſus modis omnibus Deitatem aſſerunt, Patris & Filii & Spiritu ſancti, ſiue Operationem quis dicat, Anathema ſit.*

Synodicum Dominicæ Orthodoxiæ, vt vocant, quæ eſt 1. Quadr. in memoriam reſtitutionis Imaginum.

Enimvero fieri non poſſe, vt duæ hæ ac plures Deitates, in vnam numero coëant, vti frigidis verbulis iſti ſomniantes affirmant, ſolumque ratione vnam eſſe ſecundum poteſtatem, quod ita ſentiunt ac docent Magiſtros calumniantes, ex ſequentibus liquebit. Nec enim ſatis illis fuit, vt ſic quouis modo Dei Eſſentiam & Operationem inter ſe diuiderent, eaſque diſtingui dicerent; verùm etiam multos in eis diſcretionis ac oppoſitionis modos adhibuerunt, quorum nullo fieri poteſt, vt Eſſentia & Operatio reipſa in vnum conueniant, vnaque Deitas exiſtant; vti hi ſimplicioribus falsò ſuadent. Porro examinemus. Horum enim nonnullos, illorum probro, ſeu potius vt eorum falſa opinio ac ſententia palam fiat ac euertatur, ex iis quos confeſſi ſunt creduntque, in ea quam

A Υἱοῦ, ἄλλην δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὔτε ἐφρόνησα, οὔτε φρονῶ· ἀλλ᾽ Ἐνεργείας καὶ προόδους τινὰς, φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα, τοῖς Ἁγίοις οἰόμενος σύμφωνα λέγειν.

Ὥστε ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονεν, ὅτι καὶ πολλὰς Θεότητας ἀκτίστους ὁμολογοῦσι, καὶ ὅτι τὰς αὐτὰς καὶ πράγματα βεβαιοῦσιν. ὃ δὲ ἠρνήσατο λέγων, Οὔτε ἐφρόνησα, οὔτε φρονῶ, πρὸς ἀπάτην μόνον τῶν ἁπλουστέρων, καὶ ἐν οἷς οὐ κατηγορεῖτο, ταῦτα ἠρνήσατο. οὐδὲ γὰρ ὡς ἄλλην αὐτὸν λέγοντα τοῦ Πατρὸς Θεότητα, καὶ ἄλλην τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλην τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ᾐτιῶντο, ἀλλ᾽ ὅτι τὸν ἕνα Θεὸν, εἰς Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν, ἢ καὶ Ἐνεργείας, διεῖλεν, ἑκάστην τούτων ἄκτιστον

B Θεότητα καλῶν, καὶ πρᾶγμα ἐν τῷ Θεῷ τῆς αὐτοῦ Οὐσίας ἕτερον. καὶ μέντοι τοῦ τὰς Θεότητας ταύτας καὶ πράγματα εἶναι κατασκευάζειν, διὰ τῶν ἑπομένων τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν εὐθύς· ἐπάγει γάρ. Καὶ ταῦτα εἶπον, ἀγωνιζόμενος πρὸς ἐκεῖνον τὸν Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον, λέγοντας μόνην ἄκτιστον τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς οὔσης δηλαδὴ καὶ λοιπῆς παρ᾽ αὐτήν· μᾶλλον δὲ πολλῶν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ. ὥστε ὃ ἀρνεῖται, ὁμολογεῖ. καὶ ἴσον ἐστὶν, ὡς εἰ ἔλεγε, Μίαν λέγω, καὶ οὐ μίαν· καὶ μίαν λέγω, καὶ πολλάς. λαμπρῶς γὰρ ἐβεβαίωσε λέγων, Ἀλλ᾽ Ἐνεργείας θείας καὶ προόδους, φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα· αὗται δέ εἰσιν αἱ Ἐνέργειαι, ἃς τῆς Οὐσίας διαφέρειν, καὶ ἀκτίστους

C εἶναι, ὡς φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, καὶ Θεότητας διαῤῥήδην προσαγορεύει.

Ταῦτα βεβαιοῦσι καὶ ἐν τοῖς Ἀναθεματισμοῖς, οὓς ἐν τῷ Συνοδικῷ κατὰ τῶν μὴ ὁμολογούντων τὰς πολλὰς αὐτῶν Θεότητας προσέθεσαν· βοῶσι γὰρ, Τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσιν ἐπὶ τῆς θείας Οὐσίας μόνης τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα λέγεσθαι, μὴ ὁμολογοῦσι δὲ, κατὰ τὰς τῶν Ἁγίων θεοπνεύστους θεολογίας, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα, καὶ ἐπὶ τῆς θείας Ἐνεργείας οὐκ ἧττον αὐτὸ τίθεσθαι, καὶ οὕτω πάλιν μίαν Θεότητα πᾶσι τρόποις πρεσβεύουσι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἴτε τὴν Ἐνέργειαν εἴποι τις, ἀνάθεμα.

Ἀλλ᾽ ὅτι μὲν οὐ δυνατὸν τὰς δύο ταύτας καὶ πολλὰς Θεότητας εἰς μίαν τῷ ἀριθμῷ συνελθεῖν, ὡς

D ὀνειροπολήσαντες οὗτοι ψυχροῖς ῥηματίοις, καὶ λόγῳ μόνον μίαν εἶναι κατ᾽ ἐξουσίαν φασὶ, τοὺς Διδασκάλους ἐπὶ τούτοις συκοφαντοῦντες, προϊοῦσι φανήσεται. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς οὕτως τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν Ἐνέργειαν πρὸς ἄλληλα διελόντες, καὶ διαφέρειν εἰπόντες ἠρκέσθησαν· ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τρόποις ἐπ᾽ αὐτῶν διακρίσεως καὶ ἀντιθέσεως ἐχρήσαντο, ὧν κατ᾽ οὐδένα δυνατὸν τὴν Οὐσίαν καὶ τὴν Ἐνέργειαν πραγματικῶς εἰς ἓν συμβῆναι καὶ μίαν εἶναι Θεότητα, ὡς οὗτοί γε τοὺς ἁπλουστέρους ἐξαπατῶσι. σκοπῶμεν δέ. τούτων γὰρ ἐνίους εἰς αἰσχύνην αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ψευδολογίας τῶν ἀνδρῶν διάστασιν καὶ ἀνατροπὴν, ἐξ ὧν ὡμολόγησαν καὶ πιστεύουσιν ἐν τῷ ἐκτεθέντι

Συνοδικῶς τῆς θρησκείας καὶ πίστεως αὐτῶν καινοφωνεῖ ὅρῳ τῷ Τόμῳ ἐνταῦθα ἐνθήσομεν.

α' Πρῶτος μὲν οὖν τρόπος διακρίσεως Οὐσίας καὶ Ενεργείας ἐστὶν, ὡς αὐτοὶ θεολογοῦσιν, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ Θεοῦ ἡ Οὐσία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ, οὐκ ἔστιν ἔσω αὐτοῦ ἡ Οὐσία αὐτοῦ. β' Δεύτερος, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ Θεοῦ ἡ τρισυπόστατος ἐστὶν αὐτοῦ φύσις· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐν τῷ Τόμῳ, ὡς ἀπὸ τῶν τῆς θέσεως ταύτης προϊστάντων, σχηματίζοντες τὸν λόγον· Αλλ' οὐδὲ ἄλλο τι φημὶ Θεότητα ἐκτὸς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, οὔτε οὐσίαν θείαν ἢ ἀγγελικὴν, οὔτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνεργείας καὶ προόδους τινὰς, φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα. πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ Τόμῳ, μετὰ τὰ προειρημένα ζητήματα, περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ Φωτός· καὶ τοῦτο γὰρ μίαν τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων Ενεργειῶν τιθέασιν, ἐνεργοῦσαν καθ' ἑαυτὴν περὶ τὰ ἐλλαμπόμενα καὶ φωτιζόμενα, συμπεραίνουσιν οὕτως· ὅτι ἄκτιστόν ἐστι τὸ Φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως· καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ. πάλιν ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, τῶν ὁμολογούντων, Τὸ ἐκλάμψαν Φῶς ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως ἄκτιστον· μὴ μέν τοιγε αὐτὸ εἶναι λεγόντων τὴν ὑπερούσιον τοῦ Θεοῦ Οὐσίαν, ὡς ἐκείνης ἀοράτου παντάπασι, καὶ ἀμεθέκτου μενούσης, δόξαν δὲ μᾶλλον λεγόντων αὐτὸ φυσικὴν τῆς ὑπερουσίου Οὐσίας, ἐξ ἐκείνης προϊοῦσαν ἀδιαιρέτως, καὶ ἐπιφαινομένην διὰ φιλανθρωπίαν Θεοῦ τοῖς κεκαθαρμένοις τὸν νοῦν· μεθ' ἧς δόξης ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἥξει κατὰ τὴν δευτέραν καὶ φρικτὴν αὐτοῦ παρουσίαν, κρίνων ζῶντας καὶ νεκρούς. πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τοῖς μὴ ὁμολογοῦσι κατὰ τὰς τῶν Αγίων θεολογίας, καὶ τὸ τῆς Εκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα, μήτε κτίσμα εἶναι τὸ θειότατον ἐκεῖνο Φῶς, μήτε Οὐσίαν Θεοῦ, ἀλλ' ἄκτιστον καὶ φυσικὴν χάριν καὶ ἔλλαμψιν καὶ Ενέργειαν, ἐξ αὐτῆς τῆς θείας Οὐσίας ἀχωρίστως ἀεὶ προϊοῦσαν, ἀνάθεμα. πάλιν ἐν αὐτῷ τῷ Τόμῳ περὶ τὸ τέλος τῶν ζητημάτων, Ημῖν δὲ ἀρτίως ὁ λόγος, οὐ περὶ ταύτης τῆς Ενεργείας καὶ Δυνάμεως, ἤγουν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἥτις οὐκ Υπόστασις ἐστὶν, ἀλλὰ φύσει καὶ ὑπερφυῶς πρόσεστιν ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν Υποστάσεων. ταῦτα μὲν κοινῇ θεολογοῦσιν· ἰδίως δὲ, ὁ τῶν δογμάτων τούτων πατὴρ, ἐν τῷ κατὰ Θεοφάνην καὶ Θεότιμον αὐτοῦ Διαλόγῳ, οὕτω μεγαληγορεῖ. Εἰ γὰρ μήτε ὑπόστασις μήτε οὐσία ἡ Θεότης αὕτη πέφυκεν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον, ἄκτιστος ἐστὶ καὶ συναΐδιος τῇ Οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ.

γ' Τρίτος τρόπος τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινενόηται, ὅτι ἡ μὲν Οὐσία ἔχει· ἡ δὲ, ἔχεται. μετὰ γὰρ τὰ ζητήματα ἡ Σύνοδος φασὶν, Εἰ δὲ καί τισι τῶν Αγίων, Δύναμις καὶ Ενέργεια εἴρηται ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῦ Πατρός· καὶ οὕτως, ὡς ἑκάτερον ὑπόστασις τελεία, καὶ Ενέργειαν ἢ Δύναμιν ἔχον. πάλιν ἐν τῷ πρώτῳ

Synodice ediderũt, eorum religionis atq; fidei noua regula (Tomo ſcilicet) hîc loci exponem⁹.

Primus itaq; diſcretionis Eſſentiæ & Operationis modus, vt illi ſuo de Deo ſenſu exiſtimant, in eo eſt, quod in Deo aliud Eſſentia Dei eſt, aliud in eo non eſt eius Eſſentia. 1. Secundus, Quod in Deo aliud eſt trine ſubſiſtens eius Natura, atque aliud Perſona. 2. Vnde & aiunt in Tomo, velut hanc tueantur poſitionem, ſic eis concepto ſermone hacque verborum forma, *Sed neque aliud quid aio Deitatem præter trinè ſubſiſtentem Deitatem, nec Eſſentiam Diuinam aut Angelicam, nec Hypoſtaſin ſeu Perſonam, ſed Operationes quaſdam ac proceſſiones ſeu emanationes, natura & ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellaui.* Rurſumq; in eodem Tomo, poſt iam dicta Quæſita, de Luce in monte Thaborio (etenim hanc quoq; vnam multarum numeroq; ſuperiorum Operationũ ſtatuunt, cuius per ſe vis circa ea quæ collucebant ac illuſtrabantur) in hæc verba concludunt, *Increatum eſſe Lumen Dominicæ Transfigurationis, nec illud Dei Eſſentiam eſſe.* Itemque in ſuis Anathematiſmis, qui dicant ac confiteantur, *Lumen quod in Dominicæ Transformationis monte eluxit, increatum eſſe*; negent tamen *illud eſſe ſupereſſentialem Dei Eſſentiam, quod hæc omnino inuiſibilis, extraque omne commercium maneat; ſed potius claritatem naturalem ſeu gloriam eſſe dicant ſupereſſentialis Eſſentiæ, ex illa indiuiſè manantem, Deique clementia ac benignitate illis factam conſpicuam, qui mente purgati eſſent; cum qua gloria ac claritate, Dominus noſter ac Deus venturus eſt in ſecundo tremendoque ſuo aduentu, vt iudicet viuos & mortuos.* Rurſumque in iiſdem, *His qui non confitentur, iuxta diuinas Sanctorum voces ac ſententias, piumque Eccleſiæ ſenſum, nec creaturam eſſe diuiniſſimum illud Lumen, nec Dei Eſſentiam, ſed increatam ac naturalem gratiam illuſtrationemque & Operationem, ex ipſa diuina Eſſentia inſeparabiliter ſemper manantem, Anathema ſit.* Rurſumque in eodem Tomo circa finem Quæſtionum, *Nobis verò omnino ſermo eſt, non de hac Operatione atque Virtute (de Filio ſcilicet & Spiritu) ſed de communi trinè ſubſiſtentis Deitatis, quæ non eſt Hypoſtaſis ac Perſona, ſed naturâ, altiorique ſupra naturam ratione, vnicuique diuinarum Hypoſtaſeωn ſeu Perſonarum ineſt.* Hæc quidem communiter ſentiunt ac docent; ſeorſim verò ac priuatim horum dogmatum auctor ac pater, in ſuo, *Theophanes ac Theotimus*, Dialogo, ſic magnificis verbis effert, *Quanquam enim neque Hypoſtaſis ſeu Perſona, neque Eſſentia hæc Deitas eſt, nihilominus tamen increata ac Dei Eſſentiæ coæterna eſt.*

Tertius modus diſtinctionis illis excogitatus ac adinuentus, in eo poſitus eſt, quod Eſſentia quidem habet; Operatio verò, habetur. 3. Poſt quæſtiones enim ait Synodus, *Quanquam enim quidam Sanctorũ, Potentiam dixerunt ſeu Virtutem & Operationem Filium & Spiritum ſanctum, verùm vt Patris; eaque ratione, quod vnuſquiſq; Hypoſtaſis ſeu Perſona perfecta eſt, atque Operationem ſeu Potentiam ac Virtutem habens.* Rurſuſque in prima Quæſtiones: *Porro quod*

A *habet ab eo quod habet, aliqua ratione prorſus diſtinguitur. Siquidem igitur nulla eſt diſtinctio diuinæ Eſſentiæ & diuinæ Operationis, fieri non poteſt vt Dei Eſſentia habeat Operationem. Quod autem non habet Operationem, iners ac ineficax eſt. Quod verò iners & ineficax nulliuſq; actionis eſt, illud neque in rerum natura ac verè eſt.*

4. Quartus modus diſtinctionis eſt, quod diuina quidem Eſſentia ſingulariter; Operatio verò, pluraliter enuntietur. Aitque Synodus in Tomo ante Quæſtiones, *Diſtinctionem tamen diuinæ Eſſentiæ ac diuinæ Operationis ſiue etiam diuinarum Operationum, vtique ſane intelligendam atque dicendam hortati ſunt.* Ac rurſus in ſexta Quæſtione locum quendam magni Dionyſii calumniantes, aiunt, *Plurali numero eas proferens, oſtendit non eſſe Dei Eſſentiam. Nunquam enim illa plurali numero* B *profertur. Vocando autem illuſtrationes, omnique principio ac fine carentes (æternas ſcilicet ac immortales cognominans) diuinas ac increatas illas oſtendit:* Sed & celeberrimus Nilus Theſſalonicenſis, in Oratione ſeu libro, cuius initiũ, *Regula eſt Theologica*, ait, *De diſtinctione autem diuinæ Eſſentiæ & diuinæ Operationis iſtud dicimus; Eſſentia quidem, vna eſt; hæc verò, plura: vnum verò & multitudo, alia ac diuerſa.*

5. Quintus modus diſtinctionis, in eo eſt, Quod diuinam quidem Eſſentiã cauſam vocant; Operationem verò, quod eſt ex cauſa ac quaſi effectum. 6. Sextus, Quod Eſſentiam quidem operantem, Operationem verò, quæ operetur (vt ſic dicam) ac quaſi operatione fiat, vocitant. 7. Septimus, Quod Eſſentiam quidem aiunt quæ inſigniatur, Operationem verò, quæ inſigniat, C notaque ac character ſeu dos inſignitæ exiſtat.

De quinto igitur illo diſtinctionis modo, in prima Quæſtione, poſt longam de illo diſputationem, concludentes adiiciunt, *Vnum verò ac primum propriumque quis dicat diſtinctionis genus, penes ſcilicet cauſam & quod eſt ex cauſa, ſeu effectum.*

De ſexto autem in quarta Quæſtione velut corollarium quoddam edunt aiuntque, *Pariter quoque oſtenſum eſt, agere & agi* (quaſi dicas habere Operationem ac edere, & quod Operatio habeatur atque edatur) *non ſolum in creatis, verum etiam in increatis atq; æternis dici poſſe. Nam & qui diſſentiunt, dum gratiam operatam audiunt* (quæ ſcilicet agatur atque operatione habeatur) *confeſtim creatam eſſe ſentiunt.*

De ſeptimo autẽ in quarta Quæſtione aiunt, D *Qui autẽ creatam diuinã Operationẽ dicunt, qua inſignitur diuina natura, ipſam quoq; neceſſariò diuinã naturam creatã exhibent ac repræſentant.*

8. Octauus modus diſtinctionis Eſſentiæ & Operationis, quod diuina Eſſentia omnino imparticipabilis eſt; eius verò Operatio, participabilis. 9. Nonus, quod Eſſentiam quidem indiuiſibilem ſtatuant, Operationem verò diuiſibilem. 10. Decimus, quod Eſſentiam innominabilem dicant, Operationem verò eiuſmodi quæ nomen habeat. 11. Vndecimus, quod Eſſentiam quidem inintelligibilem omnique conceptu maiorem aſſerant, Operationem verò quæ intelligatur ac mente concipiatur 12. Duodecimus, quod Eſſentiam quidem inuiſibilem, Operationem verò viſibilem doceant.

τῶν ζητημάτων, Τὸ δὲ ἔχον, οὗ ἔχει, κατά τι διαφέρει πάντως. εἰ οὖν οὐκ ἔστι διαφορά τις θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν ἔχειν τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ Ἐνέργειαν· τὸ δὲ μὴ ἔχον Ἐνέργειαν, ἀνενέργητόν ἐστι· τὸ δὲ ἀνενέργητον, καὶ ἀνύπαρκτον.

Τέταρτος τρόπος διαφορᾶς, ὅτι ἡ μὲν θεία Οὐσία μοναδικῶς προφέρεται· ἡ δὲ Ἐνέργεια, πληθυντικῶς. δ' καί φασιν ἡ Σύνοδος, ἐν τῷ Τόμῳ πρὸ τῶν ζητημάτων, Διαφορὰν μέντοι θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας, ἢ καὶ θείων Ἐνεργειῶν, καὶ μάλα νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι προετρέψαντο. καὶ πάλιν ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν ζητημάτων, ῥητόν τι τοῦ μεγάλου συκοφαντήσαντες Διονυσίου, φασὶ, Πληθυντικῶς μὲν αὐτὰς προενεγκὼν, ἔδειξεν οὐκ Οὐσίαν οὔσας Θεοῦ· οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς προφέρεται· ἐλλάμψεις δὲ καλέσας, καὶ ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους προσειπὼν, θείας καὶ ἀκτίστους ταύτας ἔδειξεν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης μεγαλώνυμος Νεῖλος, ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Κανὼν ἐστὶ θεολογικὸς, φησὶ, Περὶ δὲ διαφορᾶς θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας, ἐκεῖνο λέγομεν, Μία μὲν ἡ Οὐσία· ταῦτα δὲ, πολλά· ἓν δὲ καὶ πλῆθος, ἕτερα.

Πέμπτος τρόπος διαφορᾶς, ὅτι τὴν μὲν θείαν Οὐσίαν αἰτίαν λέγουσι· τὴν δὲ Ἐνέργειαν, αἰτιατήν. ε' Ἕκτος, ὅτι τὴν μὲν ἐνεργοῦσαν, τὴν δὲ ἐνεργουμένην· ϛ' Ἕβδομος, ὅτι τὴν μὲν Οὐσίαν, ζ' χαρακτηριζομένην· τὴν δὲ Ἐνέργειαν, χαρακτηρίζουσαν.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ πέμπτου, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, μετὰ πολὺν τὸν περὶ τούτου λόγον, συμπεραίνοντες ἐπιφέρουσιν. Ἓν μὲν δὲ καὶ πρῶτον καὶ κύριον ἄν τις φαίη διακρίσεως εἶδος, τὸ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν.

Περὶ δὲ τοῦ ἕκτου, ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ζητημάτων οἱονεί τι πόρισμα ἀναβλαστάνουσι, καὶ φασὶ, Συναπεδείχθη ὅτι τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι, οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀκτίστων καὶ ἀϊδίων δύναται λέγεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὴν χάριν ἐνεργουμένην ἀκούοντες οἱ διαφερόμενοι, κτιστὴν εὐθὺς εἶναι νομίζουσι.

Περὶ δὲ τοῦ ἑβδόμου, ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ζητημάτων λέγουσιν, Οἱ δὲ λέγοντες κτιστὴν τὴν θείαν Ἐνέργειαν, ἀφ' ἧς ἡ θεία φύσις χαρακτηρίζεται, κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης παριστῶσι καὶ τὴν θείαν φύσιν.

Ὄγδοος τρόπος διαφορᾶς Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας, ὅτι ἡ μὲν θεία Οὐσία παντάπασιν η' ἀμέθεκτός ἐστι· μεθεκτὴ δὲ ἡ ἑαυτῆς Ἐνέργεια. Ἔνατος, ὅτι τὴν μὲν ἀμέριστον τίθενται· θ' τὴν δὲ, μεριστήν. Δέκατος, ὅτι τὴν μὲν ι' Οὐσίαν ἀνώνυμον φασί· τὴν δὲ Ἐνέργειαν, ὀνομαζομένην. Ἑνδέκατος, ὅτι τὴν μὲν ἀπερινόητον· τὴν δὲ νοουμένην λέγουσι. ια Δωδέκατος, ιβ ὅτι τὴν μὲν Οὐσίαν, ἀόρατον· τὴν δὲ Ἐνέργειαν, ὁρατὴν δογματίζουσιν.

A Ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν, φασὶ, Διενηνόχασι δὲ ἀλλήλων, καὶ τῷ τὴν μὲν θείαν Ἐνέργειαν μετέχεσθαι ἀμερίστως, καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ νοεῖσθαί πως, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων· τήν γε μὴν Οὐσίαν ἀμέθεκτον καὶ ἀμέριστον καὶ ἀνώνυμον εἶναι, ὡς ὑπερώνυμον δηλονότι καὶ ἀπερινόητον παντελῶς, ἅμα τοὺς τέσσαρας ἐν τούτοις συνεξυφαίνοντες τῶν ἀντιθέσεων τρόπους.

Περὶ δὲ τοῦ δυοκαιδεκάτου ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ζητημάτων, περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ Φωτὸς, τὸν λόγον δῆθεν ποιούμενοι, φασὶν, Ἀλλὰ καὶ πάντες αὐτὸ οἱ Ἅγιοι, ἔλλαμψιν λέγουσι καὶ λαμπρότητα καὶ Θέωσιν, καὶ Θεότητα, μικροῦ στερροτέραν καὶ ὄψεως. τὸ ὁρατὸν δῆθεν, ἀπὸ τοῦ B μικροῦ στερροτέραν καὶ ὄψεως κατασκευάζοντες. σαφέστερον δ' ὅμως ὁ τῶν δογμάτων τούτων πατὴρ ἐν τῷ κατὰ Βαρλααμίτην καὶ Ὀρθόδοξον Διαλόγῳ αὐτοῦ, τοῦθ' ἡρμήνευσεν οὕτως, Ὁρᾷς ὅτι οὗτος ὁ Θεολόγος, δηλαδὴ Γρηγόριος, οὐ μόνον ἀόρατον οἶδε τὴν Θεότητα, ἀλλὰ καὶ ὁρατὴν, ἄκτιστον καὶ ταύτην οὖσαν, ἐπειδήπερ καὶ τὸ κατ' αὐτὴν Φῶς. πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Ὁρᾷς σαφῶς, ὡς οὐ μόνον ἡ παντάπασιν ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῖς Ἁγίοις μόνοις ὁρατὴ καὶ μεθεκτὴ καὶ νοητὴ Θεότης τοῦ Θεοῦ ἐστίν.

Τρισκαιδέκατος τρόπος διακρίσεως ἐστὶ, ὅτι
ιγ τὴν μὲν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀκίνητον φασί· τὴν
ιδ δὲ Ἐνέργειαν, κίνησιν. Τεσσαρεσκαιδέκατος, ὅτι C
ιε τὴν μὲν ἄσχετον· τὴν δὲ σχέσιν. Πεντεκαιδέκα-
τος, ὅτι τὴν μὲν ἀμίμητον· τὴν δὲ, μίμησιν
ὁμοῦ καὶ μίμημα τερατεύονται.

Τὰ δὴ τοιαῦτα ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων κατασκευάζουσι· Φασὶ γὰρ, Ἀλλ' οὐδ' ὡς ἔξω τῆς θείας Οὐσίας αὐτὴν ὑπειλήφαμεν εἶναι, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ταύτην τοῦ Θεοῦ κίνησιν οὖσαν κατὰ τοὺς Θεολόγους, εἰδότες, ὡς ἐκ πηγῆς ἀενάου φαμὲν τῆς θείας Οὐσίας προέρχεσθαί τε καὶ πηγάζειν. Δῆλον οὖν, ὡς ἐξ ἀκινήτου τῆς θείας Οὐσίας ἡ τοιαύτη προέρχεται κίνησις. οὐ γὰρ ἂν ὡς ἀπὸ κινήσεως κίνησιν εἴη· δεήσειε γὰρ ἂν καὶ ταύτης ἐπιζητεῖν κίνησιν, καὶ οὕτω μέχρις ἀπείρου· δηλοῖ ὅμως ἐν πολλοῖς τῶν ἑαυτοῦ, καὶ ὁ ταῦτα τὴν ἀρχὴν εὑρηκώς. ἐν γὰρ Λόγῳ, ὃν ἐπιγράφει, Ἐλέγχους καὶ ἄτοπα φησὶ, Καὶ ὡς ἀκινήτου D τῆς θείας Οὐσίας μενούσης, ἡ Θεότης αὕτη κινεῖσθαι καὶ μεταδίδοσθαι πέφυκε. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Οὐ γὰρ δὴ τῆς Οὐσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη· ἀκίνητος γὰρ ἐκείνη καὶ ἀναφὴς καὶ ἀχώρητος.

Οὐ μόνον τοίνυν οὕτω τῇ κινήσει καὶ τῷ ἀκινήτῳ τὴν θείαν διακρίνουσιν Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται, καὶ τῇ σχέσει καὶ τῷ ἀσχέτῳ, καὶ τῇ μιμήσει καὶ τῷ ἀμιμήτῳ, ἐν ἅπασι μετὰ παρρησίας ταῦτα κατασκευάζοντες, ἀφ' ὧν ὁ θεῖος καλῶς λέγων ἐπ' ἄλλων εἴρηκε Διονύσιος, Ὅτι καθόσον ὁ ἄσχετος καὶ ἀμίμητος ὑπερέχει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων. τὸ γὰρ ἄσχετον καὶ τὸ

In prima enim Quæſtione, vbi diſtinctionem quæ eſt penes cauſam & quod eſt ex cauſa, ſeu effectum, oſtendiſſent, aiunt, *Diſtinguntur verò inter ſe, ea etiam ratione, quod diuina Operatio participetur ac indiuisè diuidatur & nominetur, ac quodammodo, quamuis obſcurè, ex effectibus ſuis intelligatur: Eſſentia verò imparticipabilis & indiuiſibilis ac innominabilis ſit, vt quæ nimirum omni nomine ſit ſuperior ac prorſus inintelligibilis;* quibus quatuor iſtos oppoſitionum modos vnà contexunt.

De duodecimo autem in vltima Quæſtione, de Lumine ſcilicet Thaborio ſermonem habentes, aiunt, *Sed & omnes Sancti illuſtrationem & claritatem ſeu ſplendorem, & Deificationem & Deitatem ipſum vocant, paulò etiam viſu firmiorem.* Nimirum viſibile illud, quod *paulò etiam viſu firmiorem* dicunt, aſtruentes. Clarius enimverò horum dogmatum Pater, in ſuo *Barlaamites & Orthodoxus* Dialogo, in hæc verba rem interpretatus eſt. *Vides hunc Theologum (nempe Gregorium) non ſolum inuiſibilem Deitatem nouiſſe, ſed & viſibilem? quæ & ipſa increata ſit, quandoquidem eſt & eius Lumen.* Ac rurſus in eodem Dialogo, *Vides apertè, nedum quæ omnimodis inuiſibilis & inintelligibilis eſt ac imparticipabilis, ſed & quæ Sanctis duntaxat videri poteſt & participari & intelligi, Dei Deitatem eſſe.*

Tertius-decimus diſcretionis modus eſt, 13.
quod Dei Eſſentiam immobilem dicunt;
Operationem verò, motum Quartus-decimus, 14.
quod Eſſentiam abſolutam; Operationem
verò, habitudinem ſeu relationem. Quintus- 15.
decimus, quod Eſſentiam inimitabilem; Operationem verò, imitationem ac quod imitatione editur, portento comminiſcuntur.

Sanè talia aſſerunt in prima Quæſtione. Aiunt enim, *Sed neque tanquam extra diuinam Eſſentiam ſit, eſſe illam exiſtimauimus, ſed qui eſſentialem & naturalem hanc Dei motum eſſe, vt Theologi ſentiunt, ſciamus, ex diuina Eſſentia tanquam ex iugi fonte progredi dicimus ac ſcaturire.* Manifeſtum ergo eſt, tanquam ex immobili diuina Eſſentia, eiuſcemodi motum procedere. Non enim motus quaſi ex motu extiterit. Nam & huius quoque motus quærendus ſit, & ſic in infinitum. Declarat tamen etiam in multis ſuarum lucubrationum, qui horum primus auctor ac inuentor eſt. In Oratione enim ſeu libro, cui titulum voluit, *Confutationes & abſurda*, ait, *Diuina Eſſentia manente immobili, Deitas hæc naturâ habet vt moueatur ac impartiatur.* Rurſuſque in eodem, *Haud ſanè enim Eliſabeth, Spiritus ſancti Eſſentia impleta eſt; Eſt enim hæc immobilis, & quæ nec tangi nec capi poteſt.*

Non ſolum autem in eum modum penes motum & immobilem diuinam diſcernunt Eſſentiam & Operationem, ſed etiam, vti dictum eſt, penes relationem ſeu habitudinem, & quod abſolutum eſt, peneſque imitationem & quod inimitabile eſt, hæc in omnibus palam aſſerentes, ex iis quæ Dionyſius, de aliis loquens, ipſe ritè ſanéque locutus eſt, *Quantum ſcilicet qui abſolutus ac inimitabilis eſt, imitationes præcellit ac relationes ſeu habitudines.* Abſolutum enim

& inimitabile, de Eſſentia diuina acceperunt; A relationes verò ſeu habitudines & imitationes, de increatis & naturalibus & eſſentialibus, vt vocant, in eo exiſtentibus, Dei Operationibus.

Clarius quoque etiam in quarta Quæſtione de his diſſerunt. *Mota enim*, inquiunt, *hinc etiam à ſancta Synodo quæſtione, Num quis Sanctorum increatam Deitatis gratiam dixerit; ac num etiam relatio ſeu habitudo & imitatio ſeu ſimulacrum, tum verè exiſtant, tum de increatis dicantur, allata ſunt Sanctorum auctoritates, declarantes, hæc non ſemper dici de iis, quæ creata ſunt.* Pauciſque interiectis, *Quocirca nec deificum Spiritus ſancti donum, ipſa ſcilicet Deitatis gratia, creata eſt, eo quod relatio eſt ac habitudo erga illos, qui deitate donantur.*

16. Sextus-decimus diſtinctionis modus eſt, B quod Dei Eſſentiam eminere dicunt, ac ſua Operatione ſuperiorem: Operationem verò, inferiorem illa gradum tenere. Vniuerſimque de diſtinctione penes hanc inæqualitatem, quinta dictarum Quæſtionum, quæ in Tomo habentur, aiunt, *Poſteaquam verò liquidò conſtitit, diuinam Operationem Deitatem vocari, quæſiuimus demonſtrari à Theologis, Num Deus eſſentialiter diuinę Operationi, atque his quæ eſſentialiter circa eam conſiderantur, emineat; Viſumque eſt, iſtud etiam vno Sanctorum omnium calculo prædicari.* Peculiariter autem etiam Palamas in ſua aduerſus Acindynum Epiſtola, hæc ait: *Eſt ergo Deitas, quæ inferior eſt, donumque eſt eius quæ ſit ſuperior, & quæ illa eminentior eſt: nec ſolum Deitas, ſed quæ increata Deitas ſit; ſupraque illam* C *Deitatem Deus exiſtit.* Idemque in libro aduerſus Symeonem Legum cuſtodem ac præſidem, *Niſi enim ſubmiſſa aut ſubiecta vel inferior, ſiue quid eiuſmodi Operatio dicta fuerit, non verè magnus Dionyſius, aliique eius generis Patres, eminere docent Dei Eſſentiam, ac illa ſuperiorem eſſe. Non enim eminere eſt, niſi vbi quid eminenti inferius eſt.* Quamobrem, ſi iuxta ſententiam Synodi, viſum eſt diuinam Operationem eſſe Deitatem: Hocque oſtenſo, quæſitum abundè eſt; Num Deus eſſentialiter illi emineat ſitque ea ſuperior; quod & vno omnium calculo, aiunt, prædicari; quomodo non perſpicuè, tum ex iis quæ communi conſenſu, tum quæ ſeorſim, ab eo qui iſtarum dogmatum auctor fuit, ſcripta ſunt, ipſa Deitas dicatur inferior ac minor, Deuſque eſſentialiter D eminens ac illa ſuperior? Hoc enim etiam illi quaſi liberalius admittunt, ſic abſolutè concludentes, *Siquidem Deus eſſentialiter ſua Deitate ſuperior eſt*; vt liqueat per eas auctoritates, quibus in hac parte calumnioſè vtuntur, cur diſtinctionem penes excellentiam ac ſubmiſſionem vndique commenti ſint. Hoc enim illis moribus comparatum, ne à ſeipſis loqui videantur, in quibus palam eſt eos blaſphemare; ſed cuiuſdam vetuſtiorum per calumniam adducta ſententia, eandem ipſam nudam ſubiiciunt; ea ſcilicet quæ dicta ab eis ſunt in ſuum detorquentes ſcopum, vt ſuam inde nequitiam aſtruant. Idque hîc etiam præſtare omnino conuincuntur.

A ἀμίμητον, ἐπὶ τῆς θείας Οὐσίας ἐξέλαβον· τὰς δὲ σχέσεις καὶ τὰς μιμήσεις, ἐπὶ τῶν ἀκτίστων καὶ φυσικῶν καὶ οὐσιωδῶν, ὥς φασιν, Ενεργειῶν τοῦ Θεοῦ, αὐτῷ ἐνυπαρχόντων.

Καὶ μέντοι λαμπρότερον καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ζητημάτων περὶ τούτων διεξίασι. Ζητηθέντος γὰρ φασὶ καὶ τούτου παρὰ τῆς θείας Συνόδου, Εἴπερ εἶπέ τις τῶν Αγίων ἄκτιστον εἶναι τὴν Θέωσιν· καὶ εἴπερ ἡ σχέσις καὶ τὸ μίμημα καὶ ὑφέστη, καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων λέγεται, προσεκόμισαν ῥήσεις τῶν Αγίων, οὐκ ἀεὶ ἐπὶ τῶν κτιστῶν δηλούσας ταῦτα λέγεσθαι. καὶ μετ' ὀλίγα, Ωστε οὐδὲ ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτὴ ἡ Θέωσις, ἐστὶ κτιστὴ, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεοποιούμενα.

B Εξκαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς ἐστὶν, ὅτι τὴν μὲν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὑπερκεῖσθαι φασὶ τῆς ἑαυτοῦ Ενεργείας· τὴν δὲ Ενέργειαν αὐτοῦ ὑφεῖσθαι τῆς Οὐσίας αὐτοῦ. καὶ δῆτα καθόλου περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην διαφορᾶς, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν ῥηθέντων ζητημάτων τοῦ Τόμου φασί. Μετὰ δὲ τὸ φανῆναι τὴν θείαν Ενέργειαν Θεότητα ὀνομαζομένην, ἐζητήσαμεν ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν Θεολόγων, εἰ τῆς θείας Ενεργείας ταύτης, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν οὐσιωδῶς θεωρουμένων, ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός. καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον τῶν Αγίων. ἰδίως δὲ καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ πρὸς τὸν Ακίνδυνον αὐτοῦ Επιστολῇ, τάδε φασὶν, Εστιν ἄρα Θεότης ὑφειμένη, δῶρον οὖσα τῆς ὑπερκειμένης· καὶ οὐ Θεότης μόνον, C ἀλλὰ καὶ ἄκτιστος Θεότης· καὶ ὑπὲρ ταύτην τὴν Θεότητα ἔστιν ὁ Θεός. ὁ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς τὸν Νομοφύλακα Συμεὼνην λόγῳ, Εἰ μὴ γὰρ ὑφειμένη ἢ ὑποκειμένη ἢ ὑποβεβηκυῖα, ἤ τι τοιοῦτον ἡ Ενέργεια λεχθείη, οὐκ ἀληθῶς ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, ὑπερκειμένην εἶναι διδάσκουσι τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· οὐ γάρ ἐστιν ὑπερκεῖσθαι, μὴ ὄντος τοῦ ὑποβεβηκότος. Ωστε εἰ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου, Θεότης μὲν ἀνεφάνη ἡ θεία Ενέργεια. μετὰ δὲ τὸ τοῦτο δειχθῆναι, ἐζητήθη προσαποδειχθῆναι, εἰ ὑπέρκειται ταύτῃ κατ' οὐσίαν ὁ Θεός. ὃ καὶ ἀνεφάνη παρὰ πάντων, ὥς φασι, κηρυττόμενον, πῶς οὐ περιφανῶς ἔκ τε τῶν κοινῇ καὶ τῶν ἰδίως τῷ πατρὶ τῶν δογμάτων τούτων, συγγεγραμμένων, αὐτὴ μὲν D ὑφειμένη Θεότης ἂν λέγοιτο, ὑπερκείμενος δὲ ταύτης κατ' οὐσίαν ὁ Θεός. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ προσεπιδαψιλεύονται συμπεραίνοντες οὕτως ἁπλῶς, Εἰ ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ Θεότητος, ἀναφανέντος, δι' ὧν συκοφαντοῦσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ῥητῶν, τοῦ χάριν πανταχόθεν τὴν καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἐλάττωσιν ἐμυθεύσαντο διαφοράν. ἔθος γὰρ αὐτοῖς, μὴ δι' ἑαυτῶν δοκεῖν λέγειν, ἐν οἷς ἐπίδηλοι φαίνονται βλασφημοῦντες· ἀλλά τινος τῶν παλαιτέρων συκοφαντήσαντες ῥῆσιν, αὐτὴν ταύτην ἐπιφέρειν γυμνὴν, τὰ ὑπ' ἄλλων εἰρημένα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν βιαζόμενοι, εἰς παράστασιν τῆς ἑαυτῶν ἀνομίας. ὃ κἀνταῦθα ποιοῦντες ἐλέγχονται. ις

τὴν γὰρ τοῦ ὅτι ὑπέρκειται ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν τῆς ἑαυτοῦ Ἐνεργείας, Θεότητος ὀνομαζομένης κατασκευὴν γὰρ παράγοντες, ὁσαχῶς ὑπέρκειται δι' ὧν παρήγαγον δεδηλώκασι. καὶ τὸ μὲν, τάξει φασὶ, τὸ δ' ἀκολουθήσει κατ' ἀνάγκην συμβαινούσῃ, τὸ δὲ θέσει, τὸ δὲ ποσότητι.

ιζ' Καὶ γοῦν ἑπτακαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινενόηται περὶ τὴν τάξιν, κατὰ τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον· ὃν δὴ τρόπον διαφορᾶς, ἀπό τε τοῦ μεγάλου Βασιλείου κατασκευάζουσιν, εἰρηκότος ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς περὶ τῆς ἐν τοῖς θείοις προσώποις διακρίσεως, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς, ὡς αὐτοί φασιν, Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας διακρίσεως, Ὅτι ἔστι τι τάξεως εἶδος, καὶ ἐπαγαγόντος, Ἐν τοῖς τοιούτοις γὰρ, πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν, δεύτερον τὸ αἰτιατόν. ἀπό τε τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, φήσαντος, Τὸ, Θεὸς, ὄνομα, δεύτερον ἐστὶ τῆς φύσεως. ἐπεὶ τοίνυν αἰτία μὲν ἐστὶν ἡ θεία Οὐσία· αἰτιατὴ δὲ, ἡ θεία Ἐνέργεια, συνάγουσιν ὅτι πρότερον μὲν ἡ θεία Οὐσία· δεύτερον δὲ, ἡ θεία Ἐνέργεια.

ιη' Ὀκτωκαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινενόηται, κατ' ἀναγκαίαν ἀκολούθησιν· ὅτι ἡ μὲν Θεία Οὐσία προηγεῖται, ὡς τὸ παρὰ φύσιν· ἡ δὲ θεία ἕπεται Ἐνέργεια, ὡς τὸ παρὰ γνώμην. ὅπερ ἀπὸ τῶν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου προφέρονται δεικνύναι, εἰρηκότος, κατ' ἄλλην ἔννοιαν κατὰ τῶν Ἀρειανῶν οὑτωσὶ, Εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ Θεῷ, διατί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ. καὶ πάλιν λέγοντος, Ὥσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. ἐκ τούτων γὰρ τὴν ἀκολούθησιν ἀναγκαίαν εἰσάγουσιν, ὡς ἐπεὶ τῆς βουλήσεως ὑπέρκειται τὸ κατὰ φύσιν· ἡ δὲ θεία βούλησις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐνέργεια, ὑπέρκειται ἄρα καὶ τῆς θείας Ἐνεργείας τὸ κατὰ φύσιν. ἀλλ' οὕτω φησὶν ὁ Διδάσκαλος, Ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν, ὥσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην· ὡς ἄρα λοιπὸν, τὸ κατὰ φύσιν πρὸς τὸ παρὰ γνώμην κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολούθησιν ἕψεται, καὶ ἡ θεία Ἐνέργεια τῇ θείᾳ οὐσίᾳ.

ιθ' Ἐννεακαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐφεύρηται, κατὰ θέσιν. ἡ μὲν θεία Οὐσία ἀνωτέρω τυγχάνει· ἡ δὲ θεία Ἐνέργεια, κατωτέρω. καὶ τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου συκοφαντοῦντες βούλονται παριστᾶν, λέγοντος, Ὥστε εἴ τι νοήσεις τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατωτέρω. ἐξ οὗ συμπεραίνοντες φασὶν, Τίνα οἰητέον εἶναι τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, ἢ δῆλον ὅτι τὰ προαιώνια. τὰ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων, ἄκτιστα πάντα, ὧν ἀνωτέρω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ὁ θεῖος ἀνὴρ εἴρηκεν.

κ' Εἰκοστὸς τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς μεμυθολόγηται κατὰ ποσότητα· ὅτι ἡ μὲν θεία Οὐσία ἀπειράκις ἀπείρως ὑπέρκειται· ἡ δὲ θεία Ἐνέργεια ἀπειρά-

Deum enim eſſentialiter ſua Operatione (quæ ipſa Deitas nuncupatur) majorem illique eminere, adducta auctoritate probantes, per ea quæ adduxerunt, quot modis emineat declararunt. Atque aliud quidem, ordine vocant, aliud neceſſaria conſequentia, aliud ſitu, aliud quantitate, aliud qualitate.

Ac ſanè decimusſeptimus illis adinventus eſt diſtinctionis modus penes ordinem, ratione prioris ac poſterioris; quem utique diſtinctionis modum tum ex magno Baſilio aſtruunt, dicente in ſuis Confutationum libris, de diſcretione quæ occurrit in divinis Perſonis, non de Eſſentiæ & Operationis, ut illi exiſtimant, ipſa diſtinctione, *Aliud quoddam eſt ordinis genus*, ac ſubjungente, *In ejuſmodi enim prius, cauſam dicimus: poſterius, quod eſt ex cauſa*; tum ex magno Athanaſio, dicente, *Nomen*, D[e]us, *naturâ poſterius eſt*; Quia igitur divina quidem Eſſentia cauſa eſt; divina verò Operatio ex cauſa eſt; colligunt priorem eſſe divinam Eſſentiam; poſteriorem verò, divinam Operationem. 17.

Decimusoctavus illis adinventus eſt diſtinctionis modus, penes neceſſariam conſecutionem; quod divina quidem Eſſentia præeat, ut id quod ad naturam ſpectat; divina autem Operatio ſequatur, ut id quod ad voluntatis ſententiam. Ac probare nituntur ex verbis magni Athanaſii, dicentis (alio tamen ſenſu) adverſus Arianos, in hunc modum, *Siquidem Deo tribuunt velle, quod attinet non entia, quidni agnoſcunt & quod Dei* (divinarum ſcilicet rationum) *eſt voluntate ſuperius*? Ac rurſus dicentis, *Quemadmodum voluntati opponitur, quod eſt præter voluntatis ſententiam; ita eminet, præitque voluntati, quod ex natura eſt.* Ex his enim neceſſariam inferunt conſecutionem; Quandoquidem quod ex natura eſt, voluntati eminet, illaque ſuperius eſt; divina autem voluntas eſt Dei Operatio; fit ergo ut quod ex natura eſt etiam divinæ Operationi emineat, illaque ſuperius exiſtat. Verùm ſic ait Athanaſius, *Eminet, præitque voluntati quod ex natura eſt; haud ſecus ac voluntati opponitur, quod eſt præter voluntatis ſententiam.* Iam itaque ſecundùm eandem conſecutionem, quod eſt ex natura, ſequetur ad id quod eſt præter voluntatis ſententiam, & divina Operatio divinam Eſſentiam. 18.

Decimusnonus illis adinventus eſt diſtinctionis modus, penes ſitum. Eſſentia enim divina ſuperior eſt; divina autem Operatio, inferior. Id verò etiam ex magno Baſilio per calumniam nituntur aſtruere, dicente, *Quamobrem ſi quid ſæculis ulterius mente conceperis, illud quoque Spiritu inferius eſt.* Quo ex dicto concludentes aiunt, *Quænam verò exiſtimandum eſſe ſæculis ulteriora, præter ſcilicet anteſæcularia? Quæ autem ſæculis priora ſunt, omnia increata ſunt, quibus divinus Vir dixit Spiritum ſanctum ſuperiorem eſſe.* 19.

Vigeſimum diſtinctionis modum commenti ſunt penes quantitatem; Quod divina Eſſentia infinities infinitè ſupereemineat; divina autem Operatio infinities infinitè ſub- 20.

ſidet ac inferior exiſtat. Idque ut aſtruant A fucum faciunt, divum Maximum adducentes per calumniam, qui apertiſſime comparationem ejuſmodi de Deo ac rebus ab eo creatis protulerit; nempe Deum, infinities infinitè eminere, iis omnibus quæ participant ac participantur; quod illi, de increata, ut vocant, naturali & eſſentiali Dei Operatione acceperunt: Hincque adeò colligunt, *Siquidem divina Operatio ex illis videtur quæ participantur, quidni & ei Deus infinitè eminet?*

21. Hinc & illis quaſi corollarii loco vigeſimus primus diſtinctionis modus quæſitus eſt, penes qualitatis (ut ſic dicam) ſuperlationes & ſubmiſſiones. Quod nimirum B Dei quidem Eſſentia, ut quæ ſunt Sancta, ſuperexcedat; Operatio verò, ut quæ non ſunt Sancta, ſuperexcedatur: Quas utique qualitatis ratione excellentias ac ſubmiſſiones, ex duplici maximè magni Dionyſii ſententia ſe exiſtimant probare, omnino tamen contra Viri ſancti mentem. Atque unus locus eſt, quo Caii dubitationem ſoluit, qua ab eo quæſierat, *Quinam fiat, ut qui eſt ſuper omnia, etiam ſuper divinitatis ac bonitatis principium exiſtat?* oſtendit, quod deitatis ac bonitatis principium dicitur, ipſam eſſe, quæ ex nobis ad Deum habitudo eſt ac imitatio; quòd & nos Deum imitemur, non ille nos; quæ & illorum quæ deificantur & bonificantur, divinitatis ac bonitatis principium eſt, quatenus divinitate ac bonitate donantur. Ac velut concludens, ſubdit, *Qui eſt omnis principii ſupra quàm principium, etiam ſic dicta divinitate ac bonitate, haud ſecus ac divinitatis & bonitatis principio, ſuperior exiſtit: in quantum inimitabilis, incomprehenſuſque & abſolutus, imitationibus habitudinibuſque antecellit, iiſque quæ imitantur ac impartiuntur.* Alter locus eſt, quo explanat quonam modo dicatur *Sanctus ſanctorum, & Deus deorum, & Dominus dominorum, & Rex regum;* declaratque hæc dicendo, eam deſignari excellentiam, *ut quantum præſtant ſancta, vel dominantia, vel divina, vel regia, iis quæ non ſunt, ipſiſque participantibus ipſæ per ſe participationes, tantum omnibus ſublimior ſit, qui eſt ſuper omnia, omnibuſque participantibus & participationibus, auctor ipſe imparticipabilis, præcellat.*

Epiſt. 2. ad Caium.

De Divin. nom. c. 12.

Hinc manifeſtiſſimè inveniri dicunt ſubmiſſam divinitatem, eandemque ipſam participationem nuncupari & imitationem & habitudinem. Explanant verò omnia hæc in Fidei ſuæ Formula, ut hoc probent: Poſtquam nimirum viſum eſt, divinam Operationem divinitatem dictam increatam eſſe, quæſiiſſe demonſtrari, Num Deus eſſentialiter illa ſuperior ſit; viſumque eſſe etiam hoc, communi omnium calculo prædicari; illa omnino omnibus confirmantes, quæ dogmatum auctor in ſuo Dialogo, cui titulus *Barlaamites & Orthodoxus*, privatim conſcripſerat. Ait itaque, *Divinitate (præeterna ſcilicet videndi facultate ac Operatione) ejus, qui cuncta novit, Deus, priuſquam fiant, quam magnus Baſilius Spiritu inferiorem dixit; naturâ ve-* C D

κις ἀπείρως ὑφεῖται. καὶ τοῦτο παρ' ἑαυτῶν ἐθέλοντες, ἐπηρεάζουσι, τὸν θεῖον συκοφαντοῦντες Μάξιμον, περιφανέστατα τὴν τοιαύτην παράθεσιν ἐπὶ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων εἰρηκότα, ὅτι πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται. ὅπερ αὐτοὶ ἐπὶ τῆς, ὡς εἶπον, ἀκτίστου φυσικῆς καὶ οὐσιώδους Ενεργείας τοῦ Θεοῦ ἐξέλαβον. κἀντεῦθεν ἐκ τούτου συνάγουσιν, ὅτι ἐπεὶ ἡ θεία Ενέργεια τῶν μεθεκτῶν οὖσα φαίνεται, πῶς οὐ καὶ ταύτης ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται.

Εντεῦθεν καὶ ὁ εἰκοστὸς πρῶτος τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς προσεπεποίηται, περὶ τὰς κατὰ ποιότητα ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις, ὅτι ἡ μὲν Οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς τὰ ὄντα ἅγια ὑπερέχει· ἡ δὲ Ενέργεια, ὡς τὰ οὐκ ὄντα ἅγια ὑπερέχεται· ἃς ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις κατὰ ποιότητα, ἀπὸ δύο τινῶν μάλιστα κατασκευάζειν νομίζουσι τοῦ μεγάλου Διονυσίου ῥητῶν, καὶ τοῦτο πάντη παρὰ τὸν τοῦ ἁγίου τούτου σκοπόν. ἑνὸς μὲν ῥητοῦ, τοῦ Γαΐῳ τὴν ἀπορίαν ἐπιλύοντος, ζητοῦντι παρὰ τοῦ Διδασκάλου τούτου, Πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ἐστὶ, καὶ δεικνύντος, ἀγαθαρχίαν καὶ θεαρχίαν λέγεσθαι, τὴν ἀφ' ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν καὶ μίμησιν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς μιμούμεθα Θεὸν, οὐχ ἡμᾶς ἐκεῖνος, ἥ τις καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, τὰ θεούμενα καὶ ἀγαθυνόμενα, καθ' ὃ θεοῦνται καὶ ἀγαθύνονται· καὶ ἐπιφέροντος συμπερασματικῶς, Ο πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος, καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα, καθόσον, ὁ ἀμίμητος καὶ ἄσχετος, ὑπερέχει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων, καὶ τῶν μιμουμένων καὶ τῶν μετεχόντων. ἑτέρου δὲ ῥητοῦ, διασαφοῦντος, πῶς Αγιος ἁγίων λέγεται, καὶ Θεὸς θεῶν, καὶ Κύριος κυρίων, καὶ Βασιλεὺς βασιλέων· καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τῷ ταῦτα λέγειν δηλοῦντος, ὅτι καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων, τὰ ὄντα ἅγια, ἢ κύρια, ἢ θεῖα, ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαὶ, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυται πάντων τῶν ὄντων, ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν, ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος.

Εκ τούτων σαφέστατον ὑφειμένην λέγουσιν δείκνυσθαι θεότητα, καὶ μετοχὴν τὴν αὐτὴν καὶ μίμησιν καὶ σχέσιν ὀνομάζεσθαι. κατασρωννύουσι δὲ ταῦτα πάντα, ἐν τῇ τῆς ἑαυτῶν πίστεως ὁμολογίᾳ, εἰς κατασκευὴν τοῦ, ὅτι μετὰ τὸ φανῆναι τὴν θείαν Ενέργειαν θεότητα ὀνομαζομένην ἄκτιστον, ἐζήτησαν ἀποδειχθῆναι, εἰ ὑπέρκειται ταύτης κατ' οὐσίαν ὁ Θεός· καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον· ἐκεῖνα πάντως διὰ πάντων ἐπικυροῦντες, ἅπερ ὁ τῶν δογμάτων πατὴρ ἐν τῷ κατὰ Βαρλααμίτην καὶ Ορθόδοξον διαλόγῳ αὐτοῦ ἰδίᾳ συνεγεγράφει. λέγει γοῦν, Τῆς οὖν θεότητος, δηλαδὴ τῆς προαιωνίου θεατικῆς δυνάμεως καὶ Ενεργείας, τοῦ τὰ πάντα εἰδότος Θεοῦ πρὸ γενέσεως, ἣν κατωτέρω μὲν τοῦ Πνεύματος, ὁ μέγας εἴρηκε Βασίλειος· δευτέραν δὲ τῆς φύσεως

καί.

ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῆς κυρίως θεότητος προσαγορευομένης, τῆς περὶ τὴν θείαν φύσιν, οὔσης, ὡς ὁ Νύσσης ἀπεφήνατο Γρηγόριος. ταύτης οὖν ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερώνυμος, ἡ ἀνεκφώνητος, περὶ ἣν αἱ προαιώνιοι δυνάμεις εἰσὶ καὶ ἐνέργειαι, Θεότης ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτῆς Ἐνεργείας ὀνομαζομένη, πῶς οὐκ ἂν ὑπερκειμένη εἴη. δεῖ δὲ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον παραγαγεῖν· οὗτος γὰρ ἐμφανέστερον λέγει τοῦ Θεοῦ Θεότητα, καὶ τὴν μίαν ὑπερκειμένην τῆς ἑτέρας. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Πάντως δὲ τῶν δυνάμεων τούτων οὐσῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα· πάντων γὰρ τῶν μετεχόντων ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἐχόντων τὰ μεθεκτά· ταὐτὸ δ' εἰπεῖν αἱ μετοχαὶ καὶ δυνάμεις αὗται, οὐδέ ποτε ἤρξαντο κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον· καίτοι κατὰ τὸν αὐτὸν, καὶ τῶν μεθεκτῶν πάντων, ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξῄρηται. καὶ πάλιν ἐν τῷ πρὸς Ἀκίνδυνον τετάρτῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Ὑποψιθυρίσας τοίνυν, Ἀλλαχοῦ δὲ σαφέστερον ὁ θεῖος Διονύσιος, αὐτὰς μὲν τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχάς, ὑπὲρ τὰ μετέχοντα φησί. ταὐτὸν δ' εἰπεῖν, ὑπὲρ τὰ κτίσματα. πᾶν γὰρ κτιστὸν, μετοχῇ τὸ εἶναι ἔχει· τὸν δὲ Θεὸν, ὑπὲρ ταύτας τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχὰς φησὶ, γράφων, Καθόσον ὑπερέχουσι· καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκοῦν δῆλος ἐκ τούτων ἡ πᾶσα κατασκευὴ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ὑφέσεως τῆς Ἐνεργείας αὐτοῦ· ἀναφαίνεται δὲ μάλιστα καὶ ἐκτός τις τρόπος τῆς ὑπεροχῆς. (ort. [illegible]ντος.) Ὅσῳ γὰρ τὰ κτίσματα ὑφεῖται ὧν μετέχουσι μετοχῶν, τοσούτῳ καὶ αἱ μετοχαὶ αὗται τῆς Οὐσίας ὑφεῖνται τοῦ Θεοῦ. δῆλον γὰρ ἀπό τε τοῦ ῥητοῦ τῆς κατασκευῆς τούτων δογμάτων Πατρός· τοῦτο δὲ μετὰ τῆς ἀσεβείας, πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει.

κβ' Εἰκοστὸς δεύτερος τρόπος αὐτοῖς προσεξεύρηται, τῇ πρὸς τὴν κτίσιν ἀποβλέψει, Ὅτι ἡ μὲν θεία Ἐνέργεια, ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτὸς ἐστίν· ἡ δὲ θεία Οὐσία, οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός. ὡς γὰρ ἔοικε, βουλόμενοι καθάπαξ τὴν τρισυπόστατον ἐκείνην καὶ μακαρίαν φύσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκτοπίσαι, μὴ μόνον διοικήσεων, ἀλλὰ καὶ δημιουργίας· καὶ ἀντεισάξαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὅπερ οὗτοι φαντασθέντες, ὡς εἴρηται, καὶ μίαν τῶν πολλῶν Ἐνεργειῶν αὐτὸ θέμενοι, οὐ μὲν οὖν εἶναι τοῦτο τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔφασαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐνέργειαν, ἀφθονώτερον καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν δράσεως τὰς διαφορὰς ἐπιλογίζοντες τῆς θείας Οὐσίας καὶ τῆς θείας Ἐνεργείας· καὶ τὴν μὲν Ἐνέργειαν (ἴσον δ' εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ φῶς) δημιουργὸν αἰτίαν καὶ ποιητικὴν πάσης δογματίζουσι κτίσεως· τὴν δὲ θείαν Οὐσίαν, οὐκοῦν δι' ἑαυτῆς οὐτινοσοῦν αἰτίαν τῶν ἐν τῇ κτίσει πιστεύουσι. καὶ φασὶν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, Τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ, κἀπὶ τῶν κτισμάτων εἴρηται· τὸ δ' ἐκ τῆς Οὐσίας, ἐπ' οὐδενὸς εἴρηται πώποτε τῶν κτισμάτων· μᾶλλον μὲν οὖν ἀπείρηται τοῦτο παντελῶς τοῖς Ἁγίοις. ὁ δὲ τῶν αἱρέσεων πατὴρ, ἐν τῷ κατὰ Θεοφάνην καὶ Θεότιμον Διαλόγῳ, Οὐ μὲν οὖν φησὶν ἀπεργαστικὴν τινὸς τῶν

rò poſteriorem magnus Athanaſius ; eâ quæ verè divinitas appellatur, quæ circa divinam naturam eſt, ut Gregorius Nyſſenus aſſeruit ; hac nimirum Dei Eſſentia, quæ omne nomen ſuperat, quæ nulla proferri voce poteſt, circa quam præaternæ ſemper Virtutes ſunt ac Operationes, quæ ipſa Divinitas à propria ſua Operatione nominetur, quomodo non ſuperior exiſtat ? Sed & magnus Dionyſius in medium adducendus eſt. Hic enim apertius Dei Divinitatem dicit, unam alteri præcellentem. Rurſuſque in eodem Dialogo, Omnino verò cum hæ virtutes ſint rebus ſuperiores (omnia enim quæ participant, ex illis quæ participabilia ſunt, ortus ſui habent originem) idemque eſt ac ſi dicamus, hæ participationes atque virtutes, nunquam cœperunt, ut auctor eſt D. Maximus ; tametſi juxta eundem, Deus, etiam iis omnibus quæ participabilia ſunt, infinities infinitè emineat. Rurſuſque libro quarto adverſus Acindynum, cujus initium eſt, *Suſurrans igitur, Alio autem loco clarius D. Dionyſius, ipſas quidem virtutes ac participationes, illis quæ participant ſuperiores dicit : Idem verò eſt ac ſi dicat rebus creatis. Quicquid enim creatum eſt, participatione (ac quaſi precariò) eſſe habet: Deum verò, hiſce virtutibus ac participationibus ſuperiorem dicit, dum ita ſcribit*, Quantum præcellunt, &c. Ex his igitur liquidò patet ſtrues omnis ac probatio excellentiæ Eſſentiæ divinæ, ac demiſſionis illius Operationis ; elucetque maximè exterior quidam præcellentiæ modus. Quantum enim creata inferiora ſunt iis participationibus, quas participant, tantum quoque hæ participationes inferiores ſunt Dei Eſſentia. Liquet enim ex illa auctoritate, qua eſt uſus ad probandum horum dogmatum Auctor. Hoc verò præter impietatem, ingentis plenum dementiæ eſt.

Præter hos verò, vigeſimus ſecundus illis modus adinventus eſt, per reſpectum ad creaturam ; Quod nimirum divina Operatio, eorum quæ extra ſunt, effectrix ſit ; divina autem Eſſentia nullius eorum quæ ſunt extra, ſit effectrix. Nam ut videtur, cùm omnino illis conſtitutum eſſet, ut trinè ſubſiſtentem ac beatam illam naturam, nedum ab humanarum rerum gubernatione, ſed & à creatione, proſcriberent ; ejuſque loco Lucem illam, quam ipſi commenti ſunt, uti dictum eſt, inducerent, ac cùm illam, unam è multis illis Operationibus ſtatuerent ; noluerunt eam Dei Eſſentiam dicere ; ſed Dei Operationem ; uberius quoque ex efficacia erga creaturas, diſtinctionum momenta divinæ Eſſentiæ divinæque Operationis, concludentes. Ac quidem Operationem (perinde autem dicatur Lucem illam) effectricem cauſam ac creatricem omnium creatorum docent ; divinam verò Eſſentiam, nullius prorſus eorum quæ ſunt in creatura, ipſam per ſe auctorem eſſe credunt. Aiuntque in prima Quæſtione, *Ex Deo quidem de creatis quoque dictum eſt ; de Eſſentia autem, de nulla unquam dictum eſt creatura : quinimmo id prorſus à Sanctis vetitum eſt.* Hæreſeωn verò Auctor ac Parens in ſuo, *Theophanes & Theotimus*, Dialogo, *Non verò*, inquit, *ullius rei extra effectricem divinam Eſſentiam.* Hæc verò 22

dum dicunt, quicquid fabuloſum ac portentoſum fingi animo poteſt, excelſerunt. Quam enim tantis à divina Eſſentia differre dixerunt, uti oſtenſum eſt, divinam Operationem, hanc ipſam unamque rurſus rerum hanc univerſitatem priùs condidiſſe, ac poſtea conſervare, aſſeverant. Conſentaneè igitur huic argumento, etiam ſequentes diſtinctionis modos contexunt.

23 Vnde vigeſimus tertius modus eſt, Quod
Operatio quidem, creatis rebus propinquat;
24 divina verò Eſſentia inacceſſa eſt. Vigeſimus
quartus, quod divina quidem Operatio, ſi
accipiatur, hæc incolumia præſtat; divina ve-
25 rò Eſſentia, priuſquam accepta fuerit, eadem
conſumit. Vigeſimus quintus, quod Opera-
tio illis commixta, non confunditur; Eſſen-
26 tia verò ſi commercium ullum ineat, confu-
ſionem patietur. Vigeſimus ſextus, quod
Operatio quidem inferius ad creaturam ve-
nit, ab eaque participatur & impartitur, &
ſanctificat ac illuminat, inſidetque, & eos
qui ſunt digni, deificat; Eſſentia verò ejuſ-
modi eſt quæ non prodeat, ac incommuni-
cabilis manet, nec prorſus in creatis habitat,
27 aut illuminat, vel inſidet, aut illa ſanctificat.
Decimus ſeptimus, quod Operatio quidem eſt
propriè Deitas, & vita & ſapientia & virtus;
Eſſentia verò ipſa per ſeipſam non eſt deitas,
28 neque vita neque ſapientia neque virtus. Vig.
oct. quod Operatio omnium hæreditas eſt, fi-
niſque deſiderabilium; Eſſentia verò, nec cu-
juſcûque hæreditas eſt, nec beatitudinis finis.

In hunc modum inacceſſam omni creaturæ dicunt divinam Eſſentiam, & intactam & incomprehenſam, & quæ non prodeat ſitque incommunicabilis, non ut inde ejus excellentiæ magnitudinem efferant (bene enim eſſet hæc illi magnificè exque decoro tribuere, iuxta ſanctorum Doctorum de Deo doctrinam) ſed hoc enitentes, ut eo prætextu, ut videtur, quàm procul ab humanis eam rebus proſcribant. Majorique temeritate ac audacia, ſi à nobis participetur, duorum alterum neceſſariò illi eventurum aſſerunt. *Aut enim*, aiunt, *naturam conſumet priuſquam accipiatur; vel ſi illius hæc particeps facta fuerit, confuſionem utique patiatur.* Sic cultis illis ac magnificis verbis inſtructo adverſus Eſſentiam divinam mendacio, obque excellentem ejus terrorem ac majeſtatem ab humanis eam rebus ſubmoventes, palam jam ac fiducia Lumen illud inducunt, illudque ipſum divinam Operationem eſſe aſſerunt, atque eam ponunt quæ inferius ad creaturam veniat, & ab omnibus participetur placidè ſimul ac benignè, eoſque qui ſunt digni, deificet ac ſanctificet, inſideatque atque conſervet; quæ videlicet omnia fiat, ut ſalutem & incolumitatem univerſis præſtet.

Cæterum, quod divinam Eſſentiam, ejuſmodi ſentiant, quæ nec adiri poſſit, ac ea quæ adeant, conſumat, ſequentia confirmant. Poſt Quæſtiones enim circa finem Confeſſionis ſuæ, volentes hoc crimen ſubtegere, ſic aiunt, *Dei quoque Eſſentiam, idcirco quod Sancti inacceſſam eam dicant & imparticipabilem,*

A ἐκτὸς τὴν θείαν τυγχάνειν Οὐσίαν. ταῦτα δὲ λέγοντες, πᾶσαν δραματουργίαν παρεληλύθασιν. ἣν γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ διαφέρειν ἔφασαν, ὡς δεδήλωται, θείαν Ἐνέργειαν, ταύτην καὶ μόνην αὖθις διατείνονται, δημιουργήσασαν τὸ πᾶν πρότερον, καὶ συνέχουσαν ὕστερον. ἐκεῖνοι ἀκολούθως τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, καὶ τοὺς ἐφεξῆς συμπλέκουσι τῆς διαφορᾶς τρόπους.

Ὅθεν εἰκοστὸς τρίτος ἐστὶν, Ὅτι ἡ μὲν Ἐνέργεια κγ′
προσπελάζει τοῖς κτίσμασιν· ἡ δὲ θεία Οὐσία,
ἀπροσπέλαστός ἐστιν. εἰκοστὸς τέταρτος, Ὅτι ἡ κδ′
μὲν θεία Ἐνέργεια σώζει ταῦτα, λαμβανομένη·
ἡ δὲ θεία Οὐσία, ἐξαναλίσκει ταῦτα, πρὶν
ληφθῇ. εἰκοστὸς πέμπτος, Ὅτι ἡ μὲν ἀναμιγνυ-
μένη τούτοις, οὐ φύρεται· ἡ δ᾽ εἰ μεταληφθείη, κε′
φυρμὸν πείσεται. εἰκοστὸς ἕκτος, Ὅτι ἡ μὲν φοι- κϛ′
B τᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ᾽ αὐ-
τῆς καὶ μεταδίδοται καὶ ἁγιάζει καὶ φωτίζει καὶ
ἐνιδρύεται καὶ θεοῖ τοὺς ἀξίους· ἡ δ᾽ ἀνεκφοίτητος
καὶ ἀμετάδοτος μένει, μηδόλως κατοικοῦσα ἐν
τοῖς κτίσμασι, μὴ δὲ φωτίζουσα, μὴ δὲ ἐνιδρύ-
ουσα, μὴ δὲ θεοῦσα ταῦτα. εἰκοστὸς ἕβδομος,
Ὅτι ἡ μὲν Ἐνέργεια κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ κζ′
καὶ σοφία καὶ δύναμις· ἡ δ᾽ Οὐσία, οὐκ ἔστι δι᾽ ἑαυ-
τῆς θεότης, οὐδὲ ζωὴ οὐδὲ σοφία οὐδὲ δύναμις.
εἰκοστὸς ὄγδοος, Ὅτι ἡ μὲν Ἐνέργεια ἐστὶν ἡ πάν- κη′
των κληρονομία, καὶ τὸ τέλος τῶν ἐφετῶν. ἡ δὲ
Οὐσία οὔτε κληρονομία ἐστὶν οὑτινοσοῦν, οὔτε
μακαριότητος τέλος.

Οὕτως ἀπροσπέλαστον ἁπάσῃ τῇ κτίσει τὴν θείαν Οὐσίαν φασὶ, καὶ ἀναφῆ καὶ ἀχώρητον καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀμετάδοτον, οὐ τὸ μέγα τῆς C ὑπεροχῆς ἐντεῦθεν αὐτῇ καταγγέλλοντες· καλῶς γὰρ ἂν εἶχεν αὐτῇ ταῦτα σεμνῶς ἀποδιδόμενα, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν Διδασκάλων θεολογίαν, ἀλλὰ τῇ προφάσει ταύτῃ, ὡς ἔοικε, τῶν δὲ μακρότερον αὐτὴν ἀπελαύνειν φιλοτιμούμενοι. θαῤῥαλεώτερον δὲ καὶ δυοῖν θάτερον, εἰ μεταληφθείη παρ᾽ ἡμῶν, πείσεσθαι προσαναγκάζουσιν· Ἢ γὰρ φασὶν ἐξαναλώσει τὴν φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῇ, ἢ φυρμὸν ἂν, ταύτης μετασχοῦσα, πάθοι. οὕτω διὰ τῶν σεμνῶν τούτων τῆς θείας Οὐσίας καταψευσάμενοι, καὶ δι᾽ ὑπερβολὴν δῆθεν τοῦ τ᾽ αὐτὴν φοβερὰν εἶναι, τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἀποστήσαντες, μετὰ παῤῥησίας τὸ φῶς ἐκεῖνο παρεισάγουσι, τὴν δὲ θείαν Ἐνέργειαν τοῦ τ᾽ αὐτὸ τυγ- D χάνειν καλέσαντες, καὶ ταύτην εἶναι τιθέντες τὴν φοιτῶσαν κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετεχομένην ὑπὸ πάντων, ἡμέρως ὁμοῦ καὶ φιλανθρώπως· καὶ θεοῦσαν τοὺς ἀξίους, καὶ ἁγιάζουσαν καὶ ἐνιδρύουσαν καὶ συνέχουσαν, τὰ πάντα γινομένην, διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀπροσπέλαστον καὶ ἀναλωτικὴν εἶναι νομίζειν αὐτὴν τὴν θείαν Οὐσίαν, τὰ ἑπόμενα παριστᾷ. μετὰ γὰρ τὰ ζητήματα, πρὸς τῷ τέλει τῆς ἑαυτῶν πίστεως, τὸ ἔγκλημα τοῦτο δῆθεν συσκιάσαι βουλόμενοι, φασί. Καὶ τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ παρὰ τῶν Ἁγίων εἰρῆσθαι

ταύτην ἀπερατέλαστον καὶ ἀμέθεκτον, φθαρτικὴν εἶναι νομίζειν, τοὺς οὕτω περὶ ταύτης φρονοῦντας, ὢ τόλμης, ἀσεβεῖς ἀπεφήναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. ἐκεῖνοι δὲ ὧν δοκοῦσιν ἀποσείεσθαι τὸ φθαρτικὴν εἶναι νομίζειν τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων λανθάνουσι, τὸ φθαρτικὸν αὐτὴν εἶναι νομίζειν, κατασκευάζοντες. τί γὰρ ἕτερον αὐτοῖς ἡ ἐργασία βούλεται αὕτη, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. εἰ γὰρ ἀληθῶς τὸ φθαρτικὴν εἶναι ταύτην ἀπεσείοντο, ῥητοῦ τινὸς ἂν ἐμέμνηντο, τοῦ ζωοποιεῖν καὶ συνιστᾶν τὰ καθ᾽ ἡμᾶς μαρτυροῦντος τὸν Θεὸν, καὶ οὐχὶ τοῦ δοκοῦντος ἐναντίον. σαφέστερον δὲ ὅμως τὴν τοιαύτην δεδήλωκεν ἔννοιαν ὁ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἀνευρηκώς. ἐν γὰρ τῷ πρὸς Ακίνδυνον πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Αλλὰ τίς ἂν δύναιτο μεταπεῖσαι. Αὕτη τοίνυν φησὶ καθ᾽ αὐτὴν ἡ θεία μετεχομένη φύσις, ἢ φυρμὸν πείσεται, ἢ τὴν παθητὴν ἐξαναλώσασα φθάσει φύσιν πρὶν ἂν ληφθῇ. τὸ δὲ ἐξαναλίσκειν τὴν ἐπίκηρον ταύτην φύσιν φάσκειν, τίνος ἑτέρου ἢ τοῦ φθείροντος θετέον. εἰ καὶ πῦρ καταναλίσκον ὁ Θεὸς γέγραπται, ἀλλὰ πᾶσαν μοχθηρίαν, καὶ οὐχὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. μᾶλλον μὲν οὖν, διὰ τὸ σώζειν αἱρεῖσθαι ταύτην, τὴν κακίαν φθείρειν πιστεύεται.

Εκ δὲ τούτων πολλά τε ἄλλα, καὶ δὴ καὶ οὐ μικρὸν ἄτοπον περὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου συνάγεται. ἐπεὶ γὰρ ἡ μακαρία καὶ ἀειπάρθενος Θεοτόκος ἐκ τῶν ἑαυτῆς πανάγνων καὶ παρθενικῶν αἱμάτων δανεισαμένη τῷ Θεῷ Λόγῳ σάρκα, καὶ συλλαβοῦσα καὶ βαστάσασα καὶ τεξαμένη αὐτὸν τὸν Θεάνθρωπον Λόγον, οὐκ ἀνήλωται οὐδ᾽ ἔφθαρται, ὅσον κατ᾽ αὐτοὺς, οὐκ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τοῦ Θεοῦ συνείληφε Λόγον, ἀλλὰ τὴν ἀνυπόστατον Ενέργειαν. ἔτι δὲ περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος μεταβολῆς, οὐ μικρὰ οὐδ᾽ ὀλίγα τὰ ἄτοπα κατ᾽ αὐτοὺς ἀνακύπτει.

Τῶν δ᾽ ἄλλων ἀντιθέσεων, ὁ τῶν δογμάτων πάτηρ, ἐν τετάρτῳ τῶν πρὸς Ακίνδυνον, οὗ ἡ ἀρχὴ, Υποψιθυρείσας τοίνυν τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς βλασφημίαν, μέμνηται, καὶ φησί. Καὶ ὡς ἀμεθέκτου καὶ ἀμεταδότου καὶ ἀνεκφοιτήτου μενούσης τῆς θείας Οὐσίας αὐτοῦ, τοῦ φωτὸς δηλαδὴ, μετεχομένου καὶ φοιτῶντος κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, τουτέστιν ἐπιφαινομένου τοῖς ἀξίοις, καὶ θεοῦντος αὐτούς. Ο δ᾽ εἰς Πατριάρχην τελέσας αὐτοῖς τρίτον, Φιλόθεος ἐστὶ, ὃν καὶ τῷ καταλόγῳ τῶν Αγίων συνέταξαν, διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν δογμάτων τούτων ἀγῶνα, τἄλλα πολλῶν θανάτων γενόμενον ἄξιον, ἐν λόγῳ ὃν ἐπιγράφει, Οτι οὐδεμία τῶν θείων Ενεργειῶν κτιστὴ καθάπερ ἐκεῖνοι λέγουσι, φησὶ, Ποῖος βάσκανος δαίμων τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τολμηρῶς ἐπεισήγαγεν, ὅτι αὐτὴ ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ κατοι-

ρεσχελία

ejuſmodi exiſtimare quæ corrumpendi vim habeat, eos qui ita ſentiant (ô audaciam ac temeritatem!) impios aſſeveravere ; idque adeò cum Deus Moſi locutus ſit, Nemo videbit faciem meam, & vivet. Proinde quibus videntur depellere, ne Dei Eſſentia exiſtimetur, corruptionem ac interitum afferre, iiſdem ipſis imprudentes, hanc illius vim prorſus æſtimandam probant. Quid enim aliud hæc eis vult ludificatio, *Idque adeò cùm Deus Moſi locutus ſit*, Nemo videbit faciem meam, & vivet. Si enimverò hoc amoliebantur, eſſe eam quæ corruptionem ac interitum afferat, alicujus loci meminiſſent, quo Deus quæ noſtra ſunt vivificare ac conſtare perhibetur, non ejus quo oppoſitum confici videatur. Clarius verò qui à principio hæc adinvenit. Quinto enim libro adverſus Acyndynum, cujus initium eſt, *Verùm quis poſſit contrariam mentem ſuadere. Hæc igitur*, inquit, *divina natura, ipſa ſecundùm ſe ſi participetur, aut confuſionem patietur, ut naturam quæ vim patiendi habet, prius conſumet, quàm fuerit aſſumpta.* Quod autem dicatur, Mortalem hanc naturam conſumere, cuinam alii, quàm ei quod corrumpit ac interitum facit, tribuatur? Quanquam enim *Deus ignis conſumens*, Scripturæ verbis dictus eſt; id tamen quod omnem conſumat pravitatem, non verò quod humanam naturã. Quinimmo, idcirco quod illi propoſitum eſt, ut ſalutem ei præſtet, malitiam credimus vitiumque abolere ac corrumpere.

Exod. 33. 20.

Deut. 4. 24

Ex his verò, cùm alia multa, tum etiam non leve abſurdum colligitur, quod attinet ad Dei verbi Incarnationem. Quia enim beata ſemperque virgo Dei Genitrix, ex caſtiſſimis ac virginalibus ſui ſanguinis rivulis Deo Verbo carnem commodavit, concepitque & geſtavit, ac enixa eſt ipſum Deum-hominem Verbum, nec inde conſumpta aut corrupta eſt; in eorum ſententia, non ipſummet Dei Verbum concepit, ſed quæ ipſa non verè exiſtit, aut ſubſtantiam habet, Operationem ſuſtulit. Præterea verò, ex tranſmutatione panis & vini in Salvatoris Corpus & Sanguinem, emergunt adverſus illos abſurda, nec ipſa exigua nec pauca.

Abſurdum ex Palamitarum opinione, Verbum non verè incarnatum eſſe.

Alias oppoſitiones refert ipſe dogmatum auctor ac parens, libro quarto adverſus Acindynum, cujus principium eſt, *Suſurrans igitur, quæ eſt in magnum illud Lumen, blaſphemiam*, aitque, *Velut quæ imparticipabilis ac incommunicabilis, nec ipſa à ſe excedens maneat, divina ejus Eſſentia, cùm nimirum Lumen participetur, & ad creaturam inferius exeat; hoc eſt, iis qui digni ſunt, ſe conſpicuum faciat eoſque deitate imbuat.* Qui verò tertius retrò illis Patriarcha Philotheus ille fuit (quem & in Sanctorum album adſcripſerunt, eo ſcilicet nomine quod eam ſtrenuè doctrinam propugnaſſet, ſceleratum aliàs caput multiſque mortibus dignum) in libro quem hoc titulo prænotavit, *Nullam divinarum Operationum creatam eſſe, quemadmodum illi aiunt*, inquit, *Quiſnam invidus dæmon procaci audacia Eccleſiæ Dei invexit, ipſam Dei Eſſentiam in hominibus inhabitantem, ex-*

Philotheus Patriarcha ſuis inter Sanctos latus, homo ſceleratus.

piandos expiare; atque eos qui illuminantur, illuſtrare; eos denique qui profano aliquo æſtu ab honeſti rectique tramite deflexerint, reducere; prorſuſque in rebus creatis inhabitantem hoc operari, quod à vobis audimus (ac utinam ne eſſet quidem!) tenebroſum verè dæmonum inventum?

Cùm itaque omnia tribuant Operationi, conſequenter etiam verè eam ac propriè divinitatem vocant, vitamque & ſapientiam ac reliqua abſolutè: illiuſque ratione, divinam quoque Eſſentiam hæc eſſe ac nuncupari, exiſtimant. Nam in Tomo poſt Quæſtiones ait Synodus, *Quomodo igitur æquum eſt, naturalem & communem Deitatis trinè ſubſiſtentis Virtutem perimere, ob quam ipſe Filius ac Spiritus à Theologis Virtus laudati ſunt?* Is quoque qui illorum primus Patriarcha fuit, nempe Iſidorus, ait, *Tuam verè ac propriè Deitatem, Operationem dicimus; haud rarò verò deſiderio atque amore, etiam naturam. Quod igitur illæ tibi communes ſunt, uniuſque Deitatis Trias eſt, increatum Te canimus, utramvis aliquis dicat.* Hoc verò Eccleſiæ Canticis ſeu modulis, divinus hic Vir coaptavit. Non ſolum enim quibus crediderunt, hæc ſe ſentire ſcripto conſignarunt; ſed & quibus in Eccleſia Canticis celebrandum ſanxerunt. Ante hunc verò, horum anteſignanus ac parens, in Libro, cujus initium eſt, *Spiritu afflante dictatas ſecuti Patrum ſententias*, ait, *Deitas, etiam Dei natura nuncupatur: verius autem magiſque propriè, Operatio.*

Hoc ex principio, multarum quoque Divinitatum ac Operationum turbam liberaliter admittunt; partim quidem, ex iis quæ ante Quæſtiones, quaſi nimirum objectis ſatisfaciendo, affirmarunt. Nam cùm dixiſſent, *Sed & quibus accuſabant Archiepiſcopum Theſſalonicenſem, velut qui multas Deitates dicat*, non adjecerunt, ipſum non dicere; ſed potius ut dicere aſtruerent, verbis ſequentibus uſi ſunt, dicentes, *Idcirco nimirum, quod divinas omnes ac communes trium Hypoſtaſeωn (ſeu Perſonarum) Virtutes & Operationes aſſerit increatas eſſe.* Quamobrem, non hoc ſuſtulerunt, Dicere illum plures deitates; ſed magis eſſe illas increatas, hiſce probaverunt. Partim verò, ex iis quæ ſeorſim talium dogmatum magiſter ac anteſignanus, in ſuo *Barlaamites & Orthodoxus Dialogo*, conſcripſit. Nam cùm dixiſſet, *Vna eſt trium Perſonarum divinitas, id eſt, Natura & Eſſentia, eſſentia omni ſuperior, ſimplex, inviſibilis, imparticipabilis, nulla mentis vi ullo modo cogitabilis*, ſubjunxit, *Quas verò Sancti alias dicunt Deitates, ſive unam, ſive duas, ſive plures*, aliaque adſtruens; ad declarandum eſſe plures Deitates, Quod ſi, *Non de vocibus illi ſermo eſt*, uti dixit, *ſed de dogmatis deque rebus certamen habet*, quomodo non & has Deitates res exiſtere, rectè quis dicat? Nam & illi, per ea quæ fatentur, iſtud affirmant. In Epiſtola autem ad Epiſcopum Cyzicenum, cujus initium eſt, *Scire Te volo*, ait, quòd *Multiplicationem Deus non patitur, tametſi quis per eum modum duas aut plures Deitates dicat.* Sexentaque alia

κοῦσα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς καθαιρομένους καθαίρει, καὶ τοὺς φωτιζομένους λαμπρύνει, καὶ τοὺς κατά τινα στάλον ἀνίερον τοῦ καλοῦ παρατραπέντας, ἐπανάγει· καὶ τοῖς κτίσμασιν ὅλως ἐνοικοῦσα ἐργάζεται, τοῦθ᾽ ὅπερ παρ᾽ ὑμῶν ἀκούομεν· ὡς μὴ ὤφελε, δαιμόνων ὡς ἀληθῶς εὕρεμα σκοτεινόν.

Αὐτῇ τοίνυν τῇ Ἐνεργείᾳ τὸ πᾶν ἀπονέμοντες, ἀκολούθως καὶ θεότητα κυρίως ἀποκαλοῦσι, καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν, καὶ τ᾽ ἄλλα ἀπολελυμένως· καὶ δι᾽ αὐτὴν καὶ τὴν θείαν Οὐσίαν ταῦτα εἶναι καὶ λέγεσθαι, πιστεύουσιν. ἐν γὰρ τῷ Τόμῳ μετὰ τὰ ζητήματα φασὶν ἡ Σύνοδος. Πῶς οὖν δίκαιον ἀναιρεῖν τὴν φυσικὴν καὶ κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος Δύναμιν, δι᾽ ἣν καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα Δύναμις παρὰ τῶν Θεολόγων ὑμνεῖται. καὶ ὁ πρῶτος τούτοις εἰς πατριαρχὴν τελέσας, Ἰσίδωρος οὗτος, Τὴν, φησί, Φαμέν σου Θεότητα κυρίως, τὴν Ἐνέργειαν· πόθῳ δὲ πολλάκις, καὶ τὴν φύσιν. αὗται οὖν ἐπεί σοι κοιναὶ τυγχάνουσι, καὶ μιᾶς Θεότητος Τριάς, ᾄδομεν ἄκτιστόν σε, ὁποτέραν ἂν εἴποι τις. τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ᾄσμασι συνήρμοσεν, ὁ θεοείκελος οὗτος ἀνήρ. οὐ γὰρ μόνον οἷς ἐπίστευσαν, ταῦτα φρονεῖν συνεγράψαντο, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐπ᾽ Ἐκκλησίας ᾄδειν ἐνομοθέτησαν. περὶ τούτου δὲ ὁ τούτων πατήρ, ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή, Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν Πατέρων ἑπόμενοι ψήφοις, φησί, Θεότης, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Φύσις ὀνομάζεται· κυριωτέρως δέ, ἡ Ἐνέργεια.

Αὐτόθεν ὡρμημένοι, καὶ τὸ πλῆθος ἐπιδαψιλεύονται τῶν πολλῶν Θεοτήτων καὶ Ἐνεργειῶν. τοῦτο μὲν ἀφ᾽ ὧν περὶ τῶν ζητημάτων εἰς ἀπολογίαν δῆθεν συνεστήσαντο. εἰπόντες γάρ, Ἀλλὰ καὶ δι᾽ ὧν κατηγόρουν τοῦ Θεσσαλονίκης, ὡς πολλὰς λέγοντος Θεότητας, οὐκ ἐπήγαγον, Ὅτι οὐ λέγει· ἀλλ᾽ εἰς κατασκευὴν μᾶλλον τοῦ λέγειν, τῷ ἑξῆς ἐχρήσαντο, λέγοντες, Ἐπειδήπερ πάσας τὰς θείας καὶ κοινὰς τῶν τριῶν Ὑποστάσεων Δυνάμεις τε καὶ Ἐνεργείας ἀκτίστους εἶναι διατείνεται. ὥστε οὐ τὸ πολλὰς Θεότητας λέγειν, ἀνεῖλον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκτίστους εἶναι ταύτας διὰ τούτων κατεσκεύασαν. τοῦτο δέ, ἀφ᾽ ὧν ἰδίᾳ ὁ τῶν τοιούτων δογμάτων καθηγητὴς ἐν τῷ κατὰ Βαρλααμίτην καὶ Ὀρθόδοξον Διαλόγῳ συνεγέγραφε. εἰρηκὼς γάρ, Μία τῶν τριῶν ἐστὶν Ὑποστάσεων θεότης, ἤτοι φύσις καὶ Οὐσία ὑπερούσιος, ἁπλῆ, ἀόρατος, ἀμέθεκτος, παντάπασιν ἀπερινόητος, ἐπήγαγεν, Αἱ δ᾽ ἄλλαι παρὰ τῶν ἁγίων λεγόμεναι Θεότητες, εἴτε μία, εἴτε δύο, εἴτε πλείους, καὶ τ᾽ ἄλλα πρὸς σαφήνειαν κατασκευαζόμενος, τοῦ πολλὰς εἶναι Θεότητας. εἰ δ᾽ οὐ περὶ λέξεων ὁ λόγος αὐτῷ, ὡς εἴρηκεν, περὶ δὲ δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιεῖται, πῶς οὐ καὶ πράγματα τὰς Θεότητας ταύτας τυγχάνειν ὀρθῶς ἄν τις εἴποι· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοί, δι᾽ ὧν ὁμολογοῦσι, παριστῶσιν. ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Κυζίκου ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή, Εἰδέναι σε βούλομαι, φησί, Πολλαπλασιασμὸν ὁ Θεὸς οὐ πάσχει, κἂν δύο

Iſidorus Palamitarum primus Patriarcha CPli.

ἢ πλείους λέγῃ τις οὕτω Θεότητας. καὶ μυρία δ᾽ ἄν τις τοιαῦτα λάβοι ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν συγγραμμάτων, ταύτην οὕτω περὶ τοῦ πλήθους τῶν θεοτήτων, μαρτυροῦντα δόξαν.

A deſumere liceat ex eorum libris ac ſcriptis, unde ſic eam ipſorum de multitudine turbaque Deitatum, opinionem eſſe liqueat.

Δοκοῦσιν δὲ ἐπὶ ταύτην ἐλάσαι τὴν θρησκείαν, ἀπὸ τοῦ μὴ νομίζειν, κατὰ μίαν Δύναμιν, τὸν Θεὸν αὐτὸν δι᾽ ἑαυτοῦ τὰ πάντα δύνασθαι παράγειν, καὶ τῇ αὐτῇ διοικεῖν καὶ σώζειν, δι᾽ ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν, ἀλλὰ ταύτῃ μὲν, τόδε, καὶ δι᾽ ἄλλης ἄλλο, καὶ δι᾽ ἐξ ἐκείνης ἐκεῖνο. ὁ γὰρ εἰς Πατριάρχην αὐτοῖς τελέσας, ὡς εἴρηται, τρίτος, ἐν οἷς ἐξέθετο κεφαλαίοις, ἐν ὀγδόῳ τούτων φησὶ, Τὰ ὀνόματα τὰ ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα καὶ γραφόμενα, εἰσὶν ὀνόματα τῶν θείων Ενεργειῶν αὐτοῦ· ἤγουν, ἔχει ὁ Θεὸς Δύναμιν καὶ Ενέργειαν ἐνεργοῦσαν ἐν πᾶσι τοῖς ζῶσιν, εἴτε τὴν ἀνθρωπίνην λέγοις ζωὴν, εἴτε τὴν θείαν, καὶ λέγεται ἐκείνη ἡ Ενέργεια, Θεοῦ Ζωή. ἔχει Δύναμιν καὶ Ενέργειαν ἐν τοῖς φωτιζομένοις, τὸ φῶς· καὶ λέγεται ἐκείνη ἡ Ενέργεια, Φῶς. περὶ δὲ τούτων, ὁμοίως ἔχει Δύναμιν καὶ Ενέργειαν ἐνεργοῦσαν ἐν τοῖς θεουμένοις τὴν θέωσιν· καὶ λέγεται ἐκείνη ἡ Ενέργεια, Θεότης. ταύτας οὖν ὁπηνίκα μὲν διακεκριμένας ἀπ᾽ ἀλλήλων φασὶ, πληθυντικῶς αὐτὰς θείας Ενεργείας καὶ Θεότητας προσονομάζουσιν· ὅτε δὲ ἡνωμένως, καθάπερ καὶ ἕνα κόσμον τὸ πᾶν εἰώθαμεν λέγειν, ὡς ἐπὶ μιᾶς Ενεργείας τὸν λόγον ποιοῦνται. διὸ καὶ ζητοῦσιν ἐν τῷ τῶν ζητημάτων αὐτῶν τετάρτῳ, εἴτε ἡ φωνὴ τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς Οὐσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Ενεργείας ὑμνῆται. ἀφ᾽ ὧν δ᾽ ἐκεῖνος εἴρηκεν, Ἔχειν τὸν Θεὸν Ενέργειαν ἐνεργοῦσαν ἐν πᾶσι τοῖς ζῶσιν, εἴτε τὴν ἀνθρωπίνην λέγοις ζωὴν, εἴτε τὴν θείαν, δῆλοι γίνονται, ὅτι τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ δοξάζουσιν Ενεργείᾳ ἐνεργεῖσθαι καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. καὶ τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ σοφίᾳ σοφίζεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. καὶ γὰρ τοῦτο βούλεται αὐτοῖς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Τόμου, Ὅτι καὶ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀϊδίων καὶ ἀκτίστων δύναται λέγεσθαι.

Videntur autem in hanc evaſiſſe ſuperſtitionem, eò quòd non exiſtiment, Deum ipſum per ſe una Virtute poſſe omnia producere, eademque gubernare ac incolumia præſtare (ob ſummam nimirum ejus perfectionem & ſimplicitatem & unionem) ſed hac quidem, iſtud; illa, illud, atque alia, aliud. Qui enim tertius, uti dictum eſt, eorum Patriarcha fuit, in illis Capitulis quæ edidit, capite octavo, ait, *Quæ de Deo dicuntur ac ſcribuntur, nomina, divinarum eius Operationum nomina ſunt. Nimirum, habet Deus Virtutem & Operationem operantem in omnibus quæ vita prædita* B *ſunt, ſive humanam vitam dixeris, ſive divinam; vocaturque illa Dei Operatio, Vita. Habet in illis qui illuminantur Virtutem & Operationem, lumen; & vocatur illa Operatio, Lumen ſeu Lux. Præ illis autem pariter Virtutem habet & Operationem, in illis qui deificantur operantem deificationem; diciturque illa Operatio, Divinitas.* Has itaque cùm ſic diſcretè alias ab aliis nominant, pluraliter divinas Operationes ac Deitates appellant; cùm verò unitè (quemadmodum etiam rerum hanc univerſitatem unum mundum ſolemus vocare) tanquam de una Operatione ſermonem habent. Ex eo autem quod ille C dixerit, *Habere Deum Operationem, in omnibus quæ vita prædita ſunt, operantem, ſive humanam vitam dixeris, ſive divinam;* liquet eos exiſtimare, una eademque Operatione præſtari, velutque effici, tum Dei vitam, tum vitam humanam: unaque & eadem ſapientia conſtare Dei ſapientiam, & humanam ſapientiam, aliaque ſimiliter. Hoc namque ſibi vult, quod in ea, quæ in Tomo habetur, Fidei Formula ac Confeſſione, dicunt; nempe, *Tum operatione præſtare, tum præſtari (agere ſcilicet & agi) nedum de creatis, verùm etiam de ſempiternis ac increatis poſſe dici.*

Philotheus.

Ἐκ τούτων οὖν, ὥσπερ ἕνα τινὰ διάκοσμον αὐτὰς ἐπισωρεύοντες, αὐτὴν εἶναι φασὶ τὴν κληρονομίαν ἁπάντων τῶν Δικαίων· φῶς ὅλην ἀναπλάττοντες ἐκεῖνο τὸ ὁρατὸν, καὶ τοῦτο τυγχάνειν τῶν ἐφετῶν τιθέμενοι τὸ ἀκρότατον. ὥσπερ γὰρ ἑκάστην τούτων ἰδίᾳ μετοχὴν ὠνόμαζον, τῶν δὴ σοφῶν δηλαδὴ τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ζώντων τὴν ζωὴν, οὕτω καὶ συλληπτικῶς ὁμοῦ πάσας τὴν αὐτομετοχὴν εἶναι καλοῦσι. δεικνύουσι δὲ τοῦτο σχεδὸν μὲν ἐν ὅλῃ τῇ ἑαυτῶν πίστει. τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς ἐν τῷ Τόμῳ, ἡ ἐνεργουμένη ἄκτιστος χάρις, ἡ καὶ θέωσις καὶ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος καλουμένη, καὶ σχέσις ἄκτιστος, καὶ κίνησις ἐξ ἀϊδίου φυσικὴ καὶ οὐσιώδης τῇ Οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτή ἐστιν ἡ μετεχομένη παρὰ πάντων, τῆς Οὐσίας παντάπασιν ἀμεθέκτου μενούσης τοῦ Θεοῦ.

Ex his igitur, velut unum quendam mundum atque ornatum acervantes, ſortem eſſe D dicunt ac poſſeſſionem omnium Iuſtorum, totam Lumen illud viſibile confingentes, ipſumque omnium deſiderabilium ſupremum ſtatuentes. Quemadmodum enim harum quamlibet ſeorſim participationem appellabant (ſapientium nimirum ſapientiam & viventium vitam) ſic & omnes collectim, ipſam per ſe participationem vocant. Oſtendunt verò ſe ita ſentire, per totam ferè ipſorum Fidem. Quid enim ſibi vult, quod in Tomo aiunt *Quæ operatione præſtatur increata gratia, quæ & deificatio & deificum Spiritus donum vocatur, & affectio increata ſeu habitus, & motus ab æterno naturalis & eſſentialis Eſſentiæ Dei? Et ipſa eſt quæ participatur ab omnibus, cum Dei Eſſentia maneat prorſus imparticipabilis.*

Apertius tamen, qui hanc primùm Fidem adinvenit, poſteaque, eo quo voluit modo, compoſuit, in libro quem prænotavit, *Redargutiones & abſurda*, oſtendit. *Quid igitur*, inquit, *Dei naturam ac Eſſentiam poſſidebunt? Haudquaquam, ſed vivificam Gratiam, quæ & regnum appellatur: quæ videlicet, tametſi non ſit Dei natura (hæc enim imparticipabilis eſt) eſt tamen naturalis Dei Operatio naturaliter illi comes, & quæ circa illum intelligatur, inſeparabiliter illi hærens. Quamobrem etiam qui illius hæres ac poſſeſſor eſt, Dei dicitur poſſeſſor & hæres.*

Auctoris hoc in libro ſcopus.

Sed & alii plurimi modi, illorum inſerti decretis occurrerunt. Nec enim hic nobis propoſitus finis, ut omnes impræſentiarum repræſentemus; ſed quantum ſufficit, ut eorum impudentiæ audaciam ac temeritatem, novatæque fidei crimen, oſtendamus, quo nimirum, unum perfectiſſimum, ſimpliciſſimumque Deum, in ſexcenta, parvaque & magna, ſicque diverſa, diviſerunt; & ad eorum blaſphemiæ prodendam falſitatem; quòd cùm hæc aliaque ejus generis, damnanda temeritate circa Deum præſumant, poſtea inficiantur, piiſque hac in parte adſcribunt, quorum illi jure rei teneantur; ad erroris item magnitudinem paucis ob oculos ponendam, iis qui ignorantia laborant, ut noverint, quam imprudentes fidem teneant, & in quod periculum animæ præcipites ruant, cujuſmodi eſt & ille diſtinctionis modus, à nobis nihilominus dicendus, ad probandum alios quoque plures iſtiuſmodi apud illos, uti dictum eſt, extare.

Hæreticorum ingenium, ſua obtegendi, pioſque calumniandi.

Nam hoc quoque effutire auſi ſunt, Eſſentiam quidem ſui ratione immortalem eſſe; Operationem verò, ratione quidem eſſentiæ, eſſe immortalem; ſui autem ratione, νέκρωσιν (quaſi dicas, mortificationem ac mortis auctorem) Ait namque Palamas, in Libro *De divina & deifica participatione*, *Sin autem illi per hunc modum & immortaliter vivunt & moriuntur; multique qui ævo hoc vivunt, mortui ſunt, uti oſtendit qui vitæ ac mortis arbiter eſt; ſit ergo ut & Deitas mortificatio ac mortis auctor exiſtat, cùm per naturam immortalis maneat.*

Concluſum itaque eſt, non aliunde, ſed ex eis quæ publicè Synodica cognitione promulgarunt, & ad Fidei Formulam ac confeſſionem conſcripſerunt, ac crediderunt; quinimmò credunt, atque eos qui non ipſis credunt ac morem gerunt, diris publicis ſubjiciunt; Eſſe nimirum in Deo diſtinctionem divinæ Eſſentiæ & diuinæ Operationis, quam per hunc ferè modum explicarunt, Quod in Deo, aliud quidem eſt Dei Eſſentia, aliud autem non eſt Dei Eſſentia; atque aliud quidem eſt trinè ſubſiſtens natura, aliud autem non eſt ſubſiſtentia ſeu perſona; aliud habet; aliud habetur; aliud unum eſt, aliud multitudo; aliud auctor eſt & cauſa, aliud quod ab auctore & cauſa eſt; aliud eſt operans, aliud operatum; aliud quod inſignitur, aliud inſigniens; aliud imparticipabile, aliud quod participari poteſt; aliud indiviſibile, aliud diviſibile; aliud nominis expers, aliud quod nominatur; aliud nullo mentis cogitatu per-

A σαφέστερον δὲ ὅμως ὁ ταύτην τὴν πίστιν τὴν ἀρχὴν αἱρετικῶς, ὕστερον δὲ καὶ συνθεὶς ὃν ἐβούλετο τρόπον, ἐν λόγῳ ὃν ἐπιγράφει, Ἐλέγχους καὶ ἄτοπα, δείκνυσι. Τί οὖν, φησι, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ Οὐσίαν κληρονομήσουσιν; οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ τὴν θεοποιὸν Χάριν, τὴν καὶ βασιλείαν· ἥ τις εἰ καὶ μὴ φύσις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ἀμέθεκτος ἐκείνη, ἀλλὰ φυσικὴ Ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ φυσικῶς ἑπομένη αὐτῷ, καὶ ἀχωρίστως περὶ αὐτὸν θεωρουμένη. διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος, κληρονόμος λέγεται τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι πλεῖστοι ἐν τοῖς αὐτῶν ἐκκείμενοι δόγμασιν εὑρέθησαν. οὐ γὰρ ἐκτεθεῖναι πάντας ἐνταῦθα προὐτέθη σκοπὸς, ἀλλ᾽ ὅσον
B τῆς ἀναιδείας αὐτῶν τὴν τόλμαν καὶ τὴν καινοτομίαν ἐνδείξασθαι· καθ᾽ ἣν τὸν ἕνα καὶ τελεώτατον, καὶ ἁπλούστατον Θεὸν, εἰς μυρία, μικρά τε καὶ μεγάλα, καὶ οὕτω διαφέροντα διεῖλον, καὶ πρὸς τὸ τῆς βλασφημίας ἐκκαλύψαι τὸ ψεῦδος· ἐπεὶ ταῦτα καὶ τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ τολμῶντες, ἔπειτα ἀρνοῦνται, κἀκεῖνα τοῖς εὐσεβέσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἀνατιθέασιν, οἷς αὐτοὶ δικαίως ἔχονται· καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ τῆς πλάνης τὸ μέγεθος τοῖς ἀγνοοῦσιν ὑπ᾽ ὄψιν ἐξ ὀλίγων ἀγαγεῖν, ὡσὰν γνοῖεν οἵαν πίστιν κατέχοντες ἀγνοοῦσι, καὶ εἰς ὅλον κίνδυνον ψυχῆς καταφέρονται, οἷός ἐστι κἀκεῖνος τῆς διαφορᾶς ὁ τρόπος, ὃς οὐδὲν ἧττον ῥηθήσεται, πρὸς ἔνδειξιν, τοῦ, ὅτι καὶ ἄλλοι πλείους ὅμοιοι παρ᾽ αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, εἰσίν.
C
Τετόλμηται γὰρ καὶ τοῦτο, Ὅτι ἡ μὲν Οὐσία ἀθάνατός ἐστι δι᾽ ἑαυτήν· ἡ δ᾽ Ἐνέργεια, διὰ μὲν τὴν Οὐσίαν, ἀθάνατος· δι᾽ ἑαυτὴν δὲ, νέκρωσις. καὶ φησὶ Παλαμᾶς, ἐν τῷ Περὶ θείας καὶ θεοποιοῦ μεθέξεως, Εἰ δ᾽ ἐκεῖνοι τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ζῶσιν ἀθάνατα καὶ τεθνήκασι. καὶ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ζώντων νεκροὶ, καθάπερ ὁ ζωῆς καὶ θανάτου κύριος ἔδειξεν, ἔστιν ἄρα καὶ θεότης νέκρωσις, ἀθάνατος κατὰ φύσιν μένουσα.

Συνῆκται τοίνυν, οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν δημοσίᾳ συνοδικῶς ἀπεφήναντο, καὶ εἰς ἔκθεσιν καὶ ὁμολογίαν πίστεως ἀνέγραψαν καὶ ἐπίστευσαν· μᾶλλον δὲ πιστεύουσι, καὶ τοὺς μὴ πειθομένους ἀραῖς ὑπάγουσι δημοσίαις, Ὅτι ἔστιν
D ἐπὶ Θεοῦ διαφορὰ θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας, τοῦτον προενηνεγμένην τὸν τρόπον. ὅτι ἐπὶ Θεοῦ, τὸ μὲν ἐστὶν ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὸ δ᾽ οὐκ ἔστιν ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ μὲν ἐστὶν ἡ τρισυπόστατος φύσις· τὸ δ᾽ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· καὶ τὸ μὲν ἔχει, τὸ δ᾽ ἔχεται· καὶ τὸ μὲν ἕν, τὸ δὲ πλῆθος· καὶ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δ᾽ αἰτιατόν· καὶ τὸ μὲν ἐνεργοῦν, τὸ δ᾽ ἐνεργούμενον· καὶ τὸ μὲν χαρακτηριζόμενον, τὸ δὲ χαρακτηρίζον· καὶ τὸ μὲν ἀμέθεκτον, τὸ δὲ μεθεκτόν· καὶ τὸ μὲν ἀμέριστον, τὸ δὲ μεριστόν· καὶ τὸ μὲν ἀνώνυμον, τὸ δὲ ὀνομαζόμενον· καὶ τὸ μὲν ἀπερινόητον, τὸ δὲ νοούμενον·

μενον· καὶ τὸ μὲν ἀόρατον, τὸ δὲ ὁρατόν· καὶ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ δὲ κίνησις· καὶ τὸ μὲν ἄσχετον, τὸ δὲ σχέσις· καὶ τὸ μὲν ἀμίμητον, τὸ δὲ μίμησις· καὶ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον· καὶ τὸ μὲν ἀνώτερον, τὸ δὲ κατώτερον· καὶ τὸ μὲν, ὡς κατὰ φύσιν, προηγεῖται· τὸ δ' ὡς παρὰ φύσιν, ἕπεται· καὶ τὸ μὲν, ὡς ἀμέθεκτον ἀπειράκις ἀπείρως ὑπέρκειται· τὸ δ' ὡς μεθεκτὸν ἀπειράκις ἀπείρως ὑφεῖται· καὶ τὸ μὲν, ὡς τὰ ὄντα ἅγια ὑπερέχει· τὸ δ' ὡς τὰ οὐκ ὄντα ἅγια, ὑπερέχεται.

Αὗται μὲν οὖν αἱ ἀντιθέσεις τὴν τάξιν ταύτην τηροῦσαι, τὸ σεμνὸν δῆθεν ἐπιφημίζουσι τῇ Οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθαιροῦσι δὲ, μεθ' ὑπερβολῆς, ἣν ὑπέθεντο ἄκτιστον Ἐνέργειαν καλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ· αἱ δὲ μεθ' αὐτὰς, πᾶν τοὐναντίον, καθαιροῦσι μὲν τὴν θείαν Οὐσίαν, ἀπονέμουσι δὲ πάλιν τὸ κράτος τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐνεργείᾳ. ἡ μὲν γὰρ θεία Ἐνέργεια, ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτὸς ἐστίν· ἡ δὲ θεία Οὐσία, οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός. καὶ ἡ μὲν προσπελάζει τοῖς κτίσμασιν, ἡ δ' ἀπροσπέλαστος ἐστί· καὶ ἡ μὲν σώζει ταῦτα λαμβανομένη, ἡ δὲ ἐξαναλώσει ταῦτα πρὶν ἂν ληφθῇ· καὶ ἡ μὲν ἀναμιγνυμένη τούτοις οὐ φύρεται· ἡ δ' εἰ μεταληφθείη, φυρμὸν πείσεται· καὶ ἡ μὲν φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ' αὐτῆς, καὶ μεταδίδοται καὶ ἁγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνιδρύει, καὶ θεοῖ τοὺς ἀξίους· ἡ δ' ἀνεκφοίτητος καὶ ἀμετάδοτος μένει, μηδόλως κατοικοῦσα ἐν τοῖς κτίσμασι, μὴ δ' ἁγιάζουσα, μὴ δὲ φωτίζουσα, μὴ δὲ ἐνιδρύουσα, μὴ δὲ θεοῦσα ταῦτα· καὶ ἡ μὲν κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις· ἡ δὲ οὐκ ἔστι δι' ἑαυτὴν θεότης, οὐδὲ ζωὴ οὐδὲ σοφία οὐδὲ δύναμις· καὶ ἡ μὲν ἐστὶν ἡ πάντων κληρονομία, καὶ τὸ τέλος τῶν ἐφετῶν· ἡ δ' οὔτε κληρονομία ἐστὶν οὑτινοσοῦν, οὔτε μακαριότητος τέλος. ἆρα τὰ ἐπὶ τοσοῦτον διαφέροντα, δυνατὸν εἰς ἓν πρᾶγμα μονοειδὲς καὶ ἁπλούστατον καὶ τελειότατον, οἷος ἐστὶν ὁ Θεὸς, καὶ μίαν Θεότητα συνελθεῖν; μᾶλλον δὲ μίαν εἶναι Θεότητα, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αὐτοὶ ἐτερατεύσαντο οἱ θαυμαστοὶ Θεολόγοι, λέγοντες, ὡς προεκτέθειται, ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, Ὅτι τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσιν, ἐπὶ τῆς θείας Οὐσίας μόνης τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα λέγεσθαι, μὴ ὁμολογοῦσι δὲ, κατὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα, καὶ ἐπὶ τῆς θείας Ἐνεργείας οὐχ ἧττον αὐτὸ τίθεσθαι, καὶ οὕτω πάλιν μίαν Θεότητα πᾶσι τρόποις πρεσβεύουσι, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἀνάθεμα, ὡς αὐτοί φασιν. ἆρα ἔστι δυνατόν; ἢ τοῦτο ἀδύνατον, ὥσπερ ἀδύνατον τὸ ὂν καὶ μὴ ὂν, καὶ τὸ ὑφεστὼς καὶ μὴ ὑφεστὼς, καὶ τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατόν· καὶ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερκείμενον, καὶ τὸ τοσαυτάκις καὶ οὕτως ὑφειμένον· καὶ πάντα δὴ λέγω, τὰ ἐπὶ τούτοις τῶν προηριθμημένων τρόπων. τοῦτο μὲν, τοῖς ὁπωσοῦν λογίζεσθαι δυναμένοις εἰ δυνατὸν εἶναι καταλείπεται.

ceptibile, aliud quod intelligatur; aliud inviſibile, aliud viſibile; aliud immobile, aliud motus; aliud abſolutum, aliud affectio ſeu habitus ac habitudo; aliud inimitabile, aliud imitatio; aliud prius, aliud poſterius; aliud ſuperius, aliud inferius; atque aliud quidem, ut ſecundùm naturam, præit; aliud verò, ut præter naturam, ſequitur, ſeu illi comes eſt: ac quidem aliud, ut imparticipabile infinities infinitè ſupereminet; aliud verò, ut quod eſt participabile, infinities infinitè inferius eſt: ac aliud quidem, ut quæ ſancta ſunt, eminet; aliud verò, ut quæ non ſunt ſancta, ſubjacet.

Antitheſeon duplex ea claſſis.

Hæ quidem antitheſes eo ordine diſtributæ, quod utique decorum ac magnificum eſt, tribuunt Dei Eſſentiæ, ſummopere verò deprimunt, quam vocari docuerunt increatam Dei Operationem: quæ autem ſequuntur, ſecùs omnino, divinam quidem Eſſentiam deprimunt, victoriam verò rurſus tribuunt divinæ Operationi. Divina enim Operatio, rerum quæ ſunt extra effectrix eſt; divina verò Eſſentia, nullius eorum quæ ſunt extra, effectrix eſt; atque illa quidem creatis rebus accedit, hæc verò inacceſſa eſt; atque illa quidem percepta, ea incolumia præſtat, hæc verò priuſquam percepta ſit, eadem conſumit. Illa iis commixta, non confunditur: hæc, ſi percepta fuerit, confuſionem patietur: atque Operatio quidem, inferius ad creaturam venit, & ab ea percipitur, & communicatur, & ſanctificat & illuminat & inſidet, & eos qui ſunt digni, deificat; Eſſentia verò à ſe non excedens ac incommunicabilis manet, nullo prorſus modo habitans in creatis, neque ſanctificans, nec illuminans, neque inſidens, nec illa deificans. Ac quidem illa, verè ac propriè deitas eſt, & vita & ſapientia & virtus; hæc autem ſui ipſa ratione non eſt deitas, neque vita neque ſapientia neque virtus. Atque illa quidem omnium hæreditas eſt ac poſſeſſio, finiſque appetibilium; hæc autem neque hæreditas ſeu poſſeſſio ullius cujuſquam eſt, nec beatitudinis finis. Ergone fieri poſſit, ut quæ ſic diverſa ſunt atque diſtincta, in rem unam uniformem & ſimpliciſſimam perfectiſſimamque, qualis eſt Deus, unam denique Deitatem conveniant? ſeu potius una Deitas exiſtant, Pater, Filius & Spiritus ſanctus, ut ipſi (mirabiles ſcilicet Theologi) portento confinxerunt, dicentes, uti ſuperiùs expoſitum eſt, in ſuis Anathematiſmis, *Iis qui ſentiunt ac dicunt, Deitatis nomen de ſola Eſſentia dici, nec juxta pium Eccleſiæ ſenſum nihilominus in divina ipſum Operatione poni, ſicque rurſus unam modis omnibus Deitatem Patris & Filii & Spiritus ſancti docent, Anathema*, ut ipſi aiunt. Ergo poſſibile? aut non impoſſibile, ſicut impoſſibile eſt, quod eſt & non eſt; quodque verè ſubſiſtit, nec verè ſubſiſtens eſt; quoque inviſibile, & quod viſibile eſt; quodque infinities infinitè eminet, & quod toties ſicque inferius eſt; ac quæcunque alia modi ſuperius recenſiti habent. Hoc ſanè, an fieri poſſit cogitandũ relinquitur quibus vel mica judicii ac ſanæ rationis eſt.

Sic igitur, poſteaquam his, quos diximus, aliiſque pluribus diſtinctionis ac oppoſitionis modis, unum Deum in Eſſentiam & Operationem diviſerunt; deinde tanquam eſſentia, & quod eſſentia caret, quodque ſubſiſtit, & quod non verè exiſtens eſt, ac rel qua ſic oppoſita, in unum coëuntia, compoſitionem non facerent (compoſitum enim eſt, quod ex multis atque diſtinctis conſtat, ſive quod multis in idem coëuntibus integrum ac perfectum extat, ut vera ac certa Theologorum doctrina eſt) non fieri compoſitionem affirmant, ex divina Eſſentia, exque iis, quæ illi realiter diſtincta, coexiſtere ipſi exiſtimant, contra omnem rationem, omnemque Sanctorum doctrinam. Non enim ſic omni ſenſu ac judicio deſtituti Patres, ut quod ex diſtinctis ac diverſis conſtat, quorum diſtincta ſit, diverſaque ratio tum re tum ratione, ſimplex eſſe affirmarint, uti ipſi per calumniam illis tribuunt, Iudæorum more ad literam craſſiùs legentes, quæ ab eis conſcripta ſunt, deque aliis dicta, ad alia perperàm referentes, quod ubique erroris illis cauſa fuit; non raro etiam ad literam longè alieniſſimam à Magiſtris viam ineuntes, quod & ipſum ſequentibus liquebit.

Palamitarum inſania, Non eſſe Deum conpoſitū, qui ex rebus reipſa diverſis conſtet.

Denique quod non fiat compoſitio, ait Palamas, in Libro, cujus initium, *Aſſlante Spiritu dictata Patrum, Increatum adjacens, unam & æqualem ſimplicemque, in ea conſpectam diſcretione, deitatem facit. Etenim quicquid increatum eſt, pari etiam gaudet honore ac unitum eſt; nec in iis quæ ſunt increata, in unum coëuntibus, eſſe compoſitionem unquam contigerit.* In alio quoque, cujus initium, *Suſurrans itaque, Neque verò hoc intelligere potuit, qui in his compoſitiones inſipienter animo cogitavit, Ea quæ increata vereque ſimplicia ſunt, ſi in unum conveniant, nullam facere compoſitionem.* Quique Patriarcha fuit Philotheus in nono ſuorum ipſius Capitum, *Nos verò qui ex Sanctorum dictis noverimus, ne hominem quidem, naturales ipſius proprietates facere unquam compoſitum; at neque artium rationes ac ſcientias. Nemo enim unquam hominem compoſitum dixerit, quod naturam habeat & naturalem operationem, vel quod naturam & artem, puta Grammaticam; vel Fabrilem, aut Agriculturam. Cumque ſe ita in hominibus res habeat, quid de Deo dicendum, qui eximia quadam ratione ac ſupra quàm ferat natura, omnia habeat? Sed tunc exiſtit atque dicitur compoſitio, cùm duæ res, quæ ſingulæ propriam ſubſiſtentiam habeant, & quarum qualibet, ipſa per ſe abſque alia eſſe poteſt ac intelligi; cùm, inquam, talia compoſitionem ac unionem inter ſe, in unam hypoſtaſim unumque ſubſiſtens, injerint, velut in homine corpus & anima; vel in domo, lapides & ligna & ferrum. Hæc enim ſingula per ſeipſa cùm ſint ſingulare quoddam, id eſt, hypoſtaſis, cùm inter ſe compoſitionem unionemque injerint, tunc dicitur compoſitio ſive unio, duarum rerum, ſive etiam plurium, per ſe exiſtentium.* Hæc autem quantam viri dementiam arguant, ne dicendum quidem.

Philothei ruditas ac dementia, explicāda compoſitionis ratione.

A Οὕτω τοίνυν, κατὰ τούτους, καὶ ἔτι πλείους τῆς διαφορᾶς καὶ ἀντιθέσεως τρόπους, τὸν ἕνα Θεὸν εἰς Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν διελόντες, ἔπειτα ὥσπερ ἂν εἰ μὴ ἡ οὐσία καὶ τὸ ἀνούσιον, καὶ τὸ ὑφεστὼς καὶ μὴ ὑφεστὼς, καὶ τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀντιθέσεων, εἰς ἓν συνερχόμενα, σύνθεσιν ἐποίουν. σύνθετον γάρ ἐστι, τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, ἢ τὸ πολλοῖς εἰς ταυτὸ συνιοῦσιν ἀπαρτιζόμενον, κατὰ τὴν τῶν Θεολόγων ἀπλανῆ διδασκαλίαν· διισχυρίζονται μὴ γίνεσθαι σύνθεσιν, ἔκ τε τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὧν φρονοῦσιν αὐτοὶ πραγματικῶς διαφόρων συνυπάρχειν αὐτῇ, παρὰ πάντα λόγον, καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν Διδασκάλων. οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἀναίσθητοι, τὸ ἐκ διαφόρων συνεστὼς, B ὧν ὁ λόγος διάφορος καὶ πράγματι καὶ λόγῳ, ἁπλοῦν εἶναι ἀπεφαίνοντο, ὡς αὐτοὶ τούτοις διαβάλλοντες φασὶν, ἰουδαϊκῶς κατὰ τὸ γράμμα τἀκείνων ἀναγινώσκοντες· καὶ τὰ ἐπ' ἄλλων εἰρημένα, ἐπ' ἄλλα παραφέροντες, ὃ πανταχοῦ τῆς πλάνης αὐτοῖς αἴτιον ἐγένετο. πολλάκις δὲ καὶ κατὰ τὸ γράμμα τὴν ἐναντιωτάτην τοῖς Διδασκάλοις φερόμενοι. ὡς καὶ τοῦτο προϊοῦσι φανήσεται.

Καὶ γοῦν καὶ περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι σύνθεσιν, φησὶν ὁ Παλαμᾶς, ἐν Λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, Τοῖς πνευματοκινήτοις τῶν Πατέρων, Ὅτι τὸ ἄκτιστον προσκείμενον, μίαν ἀποδείκνυσι καὶ ἴσην καὶ ἁπλῆν, τὴν ἐν τῇ διακείσῃ ταύτῃ ὁρωμένην Θεότητα. C καὶ γὰρ πᾶν ἄκτιστον, καὶ ὁμότιμον ἐστὶ καὶ ἡνωμένον· καὶ σύνθεσις ἐν τοῖς ἀκτίστοις συναγομένοις εἰς ἓν, οὐ μή ποτ' ἂν γένοιτο. καὶ ἐν ἑτέρῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, Ὑποψιθυρείσας τοίνυν, Καὶ οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἴσχυσεν, ὁ ἐν τούτοις τὰς συνθέσεις ἀφρόνως φανταζόμενος, ὡς ἡ τῶν ἀκτίστων καὶ ὄντως ἁπλῶν συνέλευσις εἰς ἓν, σύνθεσιν οὐδεμίαν ἐμποιεῖ. καὶ ὁ εἰς Πατριάρχην τελέσας Φιλόθεος, ἐν θ τῶν ἰδίων κεφαλαίων αὐτοῦ, Ἡμεῖς μαθόντες ἀπὸ τῶν Ἁγίων, ὅτι οὐδὲ τὸν ἄνθρωπον ποιοῦσι ποτὲ σύνθετον τὰ φυσικὰ ἰδιώματα, ἀλλ' οὐδὲ οἱ τεχνικοὶ λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι· οὐδεὶς γὰρ ἂν εἴποι ποτε τὸν ἄνθρωπον σύνθετον, διότι ἔχει φύσιν καὶ ἐνέργειαν φυσικὴν, ἢ διότι ἔχει φύσιν D καὶ τέχνην γραμματικὴν, ἢ τεκτονικὴν, ἢ γεωργικὴν τυχόν. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων οὕτως, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τί χρὴ λέγειν, τοῦ πάντα ὑπερφυῶς ἔχοντος· ἀλλὰ σύνθεσις γίνεται, καὶ λέγεται τότε, ὅταν δύο πράγματα τὰ ἔχοντα ἰδίαν ὑπόστασιν ἓν ἕκαστον, καὶ δυνάμενον ἕκαστον εἶναι καὶ θεωρεῖσθαι καθ' ἑαυτὸ δίχα τοῦ ἑτέρου· ὅταν τὰ τοιαῦτα συντεθῶσι καὶ ἑνωθῶσιν ἀλλήλοις εἰς μίαν ὑπόστασιν. οἷον ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ψυχὴ καὶ σῶμα· ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ, λίθοι καὶ ξύλα καὶ σίδηρος. ταῦτα γὰρ καθ' ἑαυτὰ ἕκαστα ὑπόστασις ὄντα, ὅταν συντεθῶσι καὶ ἑνωθῶσιν ἀλλήλοις, τότε λέγεται σύνθεσις, ἤτοι ἕνωσις ἐνυποστάτων δύο πραγμάτων, ἢ καὶ πλειόνων. ταῦτα δὲ ὅτι πολλὴν ἄνοιαν μαρτυρεῖ τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ χρὴ λέγειν.

Ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ Τόμῳ κοινῇ πάντες ἀποφαίνονται, Μετὰ τοῦτο ἐξητήσαμεν παρὰ τῶν Ἁγίων εἰ μηδεμίαν ἔχοι τις ἂν ἐπινοεῖν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τὴν τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας διαφοράν. ἀπεδείχθη οὖν παρὰ τῶν Ἁγίων πάντων κηρυττόμενον, ὡς οὐκ ἔστι σύνθεσιν τινὰ παρὰ τούτων νομίζειν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, οὕτως ἐκφωνοῦσι, Τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσι σύνθεσίν τινα ὅλως διὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπὶ Θεοῦ, μὴ πειθομένοις δὲ τῇ τῶν Ἁγίων διδασκαλίᾳ, μηδεμίαν σύνθεσιν ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐν τῇ φύσει γίνεσθαι διδασκόντων, ὡς κατ' οὐδὲν πάντως τὴν διαφορὰν ταύτην λυμαινομένην τῇ θείᾳ ἁπλότητι, ἀνάθεμα, ὡς αὐτοὶ βούλονται.

Ἐπεὶ δ' ὡσαύτως εὕρηται παρ' αὐτοῖς καὶ ἕτερα λίαν ἀσεβῆ καὶ παράλογα δόγματα, μὴ ὑποπίπτοντα τοῖς τῶν διαιρέσεων τρόποις, ἀναγκαῖον καὶ ἀπὸ τούτων ἐκθεῖναί τινα ἐνταυθοῖ, πρὸς τὸ παραστῆσαι καὶ πλέον τῆς νέας αὐτῶν πίστεως τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἄνοιαν. τὰς Θεότητας οὖν, ἃς ἐκ νέου συνεστήσαντο, ἔστιν ὅπου καὶ Θεοὺς φασί. λέγει γοῦν ὁ Παλαμᾶς ἔν τινι τῶν περὶ τοῦ Φωτὸς λόγων αὐτοῦ, διττὸν εἶναι τὸ θεῖον βουλόμενος δεῖξαι, Οὐ μόνον Θεός ἐστιν ὑπὲρ τὰ ὄντα ὤν, δηλαδὴ ἡ Ἐνέργεια, περὶ ἧς αὐτῷ ἦν λόγος, ἀλλὰ καὶ ὑπέρθεος. καὶ οὐ μόνον ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀφαίρεσιν, ἡ ὑπεροχή, τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πᾶσαν ὑπεροχὴν ὁπωσοῦν γινομένην ὑπερβέβηκεν. πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο παρὰ τῆς θεολογίας ἤκουσεν, ὡς ἀντὶ πάντων τότε ἡμῖν ἡ θεία γενήσεται φύσις, ἵν' ἐντεῦθεν γοῦν Θεὸν εἶναι τουτὶ τὸ Φῶς πιστεύσῃ. καὶ ἐν τῷ β' τῶν κατὰ τῶν δευτέρων τοῦ Βαρλαάμ, ὃν ἐπιγράφει, Κατάλογος τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων, Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδήπερ εἰσὶ τὰ μετέχοντα τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ὑπερούσιος Οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἀμέθεκτος· ἔστιν ἄρα τι μεταξὺ τῆς ἀμεθέκτου Οὐσίας καὶ τῶν μετεχόντων, δι' οὗ τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχουσι. καὶ μετ' ὀλίγα· Δεῖ δὲ ζητεῖν ἡμᾶς Θεὸν ἕτερον, οὐκ ὄντα μόνον αὐτοτελῆ, αὐτενέργητον, αὐτὸν ἑαυτὸν δι' ἑαυτοῦ θεώμενον, ἀλλὰ καὶ ἀγαθόν. καὶ ἁπλῶς δεῖ ἡμᾶς ζητεῖν Θεόν, οὕτω πως μεθεκτόν, οὗ μετέχοντες ἕκαστος οἰκείως ἑαυτῷ κατὰ τὴν τῆς μεθέξεως ἀναλογίαν, ὄντες καὶ ζῶντες, καὶ ἔνθεοι ἐσόμεθα. ἔστιν ἄρα τι μεταξὺ τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἀμεθέκτου ὑπερουσιότητος ἐκείνης, οὐχ ἓν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλά· καὶ τοσαῦτα, ὁπόσα δὴ καὶ τὰ μετέχοντα· ταῦτα, δι' οὗ καθ' ἑαυτά, τὰ μέσα δηλαδὴ ἐκεῖνα· δυνάμεις γὰρ εἰσὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης, μοναχῶς καὶ ἑνιαίως περιειληφυίας καὶ συνειληφυίας τὴν τῶν μεθεκτῶν ἅπασαν πληθύν. διὰ ταῦτα ἔστιν ὅπου τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἀπηρεύξατο λέγων, Ὅσα κατ' εἶδος τὰ ὄντα, τοσαῦται καὶ αἱ Θεότητες, ἄλλαι ἄλλων ὑπερκείμεναι καὶ ὑφειμέναι. πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή, Οὐκ ἔστιν ὦ ἑταῖρε ἡμῖν, Καὶ ταύτην τοίνυν τὴν θείαν αἴγλην καὶ χάριν καὶ Ἐνέργειαν καὶ δωρεὰν τοῦ παναγίου Πνεύματος, Πνεῦμα ἅγιον αἱ θεῖαι γρα-

A Similiter quoque in Tomo ſimul omnes pronuntiant, *Poſt hæc quæſivimus ex Sanctis, Num liceat aliquam in Deo intelligere compoſitionem? ob divinæ Eſſentiæ & Operationis diſtinctionem. Oſtenſumque eſt omnium Sanctorum communi celebratum præconio, nullam inde in Deo exiſtimandam eſſe compoſitionem.* Sed & in Anathematiſmis ſuis in hæc verba enuntiant, *Iis qui ſentiunt, ac dicunt omnino propterea aliquam in Deo fieri compoſitionem, nec fidem Sanctorum doctrinæ habent, docentium Ex naturalibus nullam in natura extare compoſitionem, ita ut diſtinctio hæc nihil prorſus officiat divinæ ſimplicitati, Anathema,* ut ipſi volunt.

Quia verò pariter alia quoque valde impia ac abſurda dogmata illis adinventa ſunt, quæ non cadunt ſub diviſionum modis, ne- B ceſſarium eſt etiam hîc quædam ex illis exponamus, ut hinc quoque novæ illorum Fidei falſitatem ac dementiam oſtendamus. Quas enim de novo Divinitates conflaverunt, quandoque etiam Deos vocant. Palamas ſanè in quadam ſuarum Orationum de Lumine, duplex ſcilicet Numen volens oſtendere, *Non ſolum Deus eſt, qui ſit ſuper ea quæ ſunt, id eſt, entia* (nempe Operatio, de qua illi ſermo erat) *ſed & ſupra-quàm Deus. Nec ſolum ſupra omne quod affirmatur, eſt; ſed & ſupra id omne quod negando removetur, ejus excellentia qui eſt ſupra omnia, omnemque excellentiam, quæcunque illa ſit, ſuperat.* Rurſuſque in eodem, *Sed neque ex Theologia illud audivit, Tunc omnium loco nobis fore divinam naturam, ut inde tandem perſuadeatur Deum eſſe hoc Lumen.* Item libro ſecundo adverſus Barlaami altera capita, quem prænotat, *Ca-* C *talogus abſurdorum quæ ſequuntur, Enimverò, quandoquidem ſunt quæ Deum participent, Dei autem, quæ omnem eſſentiam ſuperat, Eſſentia, prorſus imparticipabilis eſt; plane aliquid intercedit inter Eſſentiam imparticipabilem & ea quæ participant, per quod ea quæ ſunt Dei participent.* Paucisque interjectis, *Porro alius nobis Deus quærendus eſt, qui nedum ſit ipſe à ſe perfectus, à ſe efficax, ipſe ſeipſum per ſeipſum videns, verum etiam bonus. Omninoque nobis Deus quærendus eſt, in hunc ferè modum participabilis, cujus ſinguli participatione convenienter pro participationis ratione & modo, cùm exiſtentes, tum viventes, tumque divini erimus. Eſt igitur aliquid medium inter creata & illam imparticipabilem (ut ſic dicam) ſupereſſentialitatem* (Eſſentiam ſcilicet vim omnem ac D modum eſſentiæ ſuperantem) *nec unum duntaxat, ſed & plura; totque adeò, quot nimirum etiam hæc participantia, cujus munere per ſe ſunt, media ſcilicet illa. Virtutes enim ſunt ſuperexcellentis illius eſſentiæ, quæ videlicet ſimpliciter ac unitè præhabeat ac contineat participabilium omnem multitudinem.* Idcirco in quibuſdam ſuarum lucubrationum quandoque eructavit, dicens, *Quot ſunt res in ſpecie, tot ſunt & Divinitates, aliæ aliis ſuperexcellentes, aliæ inferiores.* Rurſus idem in Libro, cujus initium eſt, *Non eſt nobis, amice, Et hunc itaque divinum ſplendorem & gratiam & Operationem, & donum ſanctiſſimi Spiritus, Spiritum ſanctum divi-*

Palamæ aliæ blaſphemiæ, Deorum pluralitas.

næ Scripturæ appellant ; ſed & Deitatem & A *Deum , & vim deificam , & per ſe bonitatem & bonificam. Rerum quoque univerſitatis auctorem ac conditorem divinæ eædem Scripturæ vocant divinam hanc gratiam , Operationem ac donum , ex ſuperessentiali Trinitate procedens , teſte Dionyſio Areopagita.*

Quique Patriarcha, fuit Iſidorus, in quodam ſuorum Modulorum , ait , *Eſſe Te quidem , non verò quid eſſe ſignificare intelligimus ; Deum autem Operationem.* Ad hæc verò Patriarcha Philotheus ipſe quoque in ſuis Canticis, ſic ait , *Venite noua nunc ſepulchri , pro Luce aſpectabili , ante illuſtrem diem ſuſcitationis regni Lucis, fruamur , eam ut Deum in ſæcula laudantes.*[1] Præterea Palamas in ſuis Orationibus, B quas *Priores & poſteriores* prænotat , hæc dicit , *Lumen tamen ipſum verè exiſtens ſpiritaliter videre dicunt ; quod ſit ipſum , & non ſymbolicum exiſtat. Cùm enim ſemper exiſtat , ſitque immateriale & quod mente poſſit intelligi , id noverunt rei ipſo periculo.* Rurſus quoque in alia ſuarum Lucubrationum , cujus initium eſt, *Suſurrans* , hæc ait , *Itaque Lumen illud tum ſymbolicum eſt , tum lumen verum : nec quovis modo verum , ſed ipſum extitit Lumen verum.* Ac rurſus in eodem Libro , *Quamvis habeat quod Lumen appellatur , ſed & verum vocatur Lumen , quinimmo , ipſum verum Lumen , quod Deus induit*

Pſal. 103.2. *tanquam veſtimentum.* Præterea addit , *Etiam contemperationes quaſdam ac mixtiones ejuſcemodi Luminis fieri , cum his qui vident.* Aitque in quadam earum quæ dicta ſunt , ſuarum de Lu- C mine Orationum , *Vnum eſt , cùm verſatur cum vidente ; quandoque diverſum videtur : Quandoque quidem aſſurgit ſupra corpus , attollitque in altitudinem nullis verbis explicabilem : quandoque rurſus etiam corpus coaptans , proprioque impartiens ſplendore & pace ac dilectione , deiformique voluptate & tranquillitate adimplens , oculis corporeis , ô miraculum ! comprehenſum efficitur. Quandoque radii in morem intelligibilibus circunfuſum , etiam oculis conſpecta illa præſtat , his , qui digni extiterint ; nullam interim ipſum prorſus vocem emittens ac ſonum : quandoque ei qui videt , per arcana verba , & ineffata (ut ita dicam) clarè loquitur. Ac primum apertè ita affatur ,* Ego ſum , noli timere. Ego ſum ; *Non enim Deitas à me ſeparatur , qua , per communionem illis deitatem præſto , qui deificantur. Ego ſum qui adſum , & deificationem operor. Num vides omnia in me , & me præ omnibus?* D *Verùm propter te in te fio omnia. Propter te , etiam tibi viſibilis fio.* Rurſúſque in alia , cujus initium , *Convenienter ſanè Scriptura* , hæc ait. *Vnus in contemplatione ſpiritus , cum illis qui per puram orationem interpellant , Lumen efficitur ; quod videatur , & ab eis non dividatur.* Rurſuſque in alia , *Sciunt initiati & aiunt , Non conjugium exiguis quibuſdam partibus atque viribus neceſſitudinem præſtans , ſed velut commixtionem cum anima eſſe , Luminis gratiæ in ea moram & habitationem ; mirabilem ſanè velut arcanam ac penè inauditam.* Rurſus , *Conjugalis ſocietatis unio , majus quid reliquis videtur habere : at neque illa , natu-*

Maſſalianorum iſta omnia furfuris, exque umbilico videntiū Deum.

A φαὶ κατονομάζουσιν. ἀλλὰ δὴ καὶ Θεότητα καὶ Θεὸν, καὶ θεοποιὸν, καὶ αὐτοαγαθότητα καὶ ἀγαθοποιόν. καὶ δημιουργὸν τοῦ παντὸς φασὶν αἱ θεῖαι γραφαὶ, τὴν θείαν ταύτην χάριν, ἐνέργειαν τε καὶ δωρεὰν, τὴν ἐκ τῆς ὑπερουσίου τριάδος προερχομένην, μάρτυς ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος.

Καὶ ὁ χρηματίσας δὲ εἰς Πατριάρχην Ἰσίδωρος, ἔν τινι τῶν Στιχηρῶν αὐτοῦ φησὶ, Εἶναι δὲ τὸ μέν σε οὔτι δὲ εἶναι δηλοῦν νοοῦμεν Θεὸν δ᾽ Ἐνέργειαν. ἔτι δὲ ὁ εἰς Πατριάρχην τελέσας Φιλόθεος, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἄισμασιν αὐτοῦ, οὕτω φησὶ, Δεῦτε τοῦ καινοῦ νῦν τάφου γεννήματος, φωτὸς τοῦ ὁρωμένου πρὸ τῆς δυσήμου ἡμέρας τῆς ἐγέρσεως βασιλείας τοῦ φωτὸς, ἀπολαύσωμεν ὑμνοῦντες αὐτὸ ὡς Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. ἔτι ὁ Παλαμᾶς ἐν τοῖς περὶ τοῦ Φωτὸς αὐτοῦ λόγοις, οὓς ἐπιγράφει Προτέρους καὶ δευ- B τέρους τάδε φησὶν, Ὁ μέντοι φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὁρᾶν ὂν μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν. ἀεὶ γὰρ ὂν, ἄϋλόν τε καὶ νῷ θεωρητὸν, τοῦτο διὰ πείρας ἴσασι. καὶ πάλιν ἐφ᾽ ἑτέρου τῶν αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ Ὑποψιθυρίσας, τάδε φησί· Τοιγαροῦν τὸ φῶς ἐκεῖνο, σύμβολον τ᾽ ἐστὶ, καὶ φῶς ἀληθινόν· καὶ οὐκ ἀληθινὸν ἁπλῶς, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν ὑπῆρχε Φῶς. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Εἰ γὰρ καὶ Φῶς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ καὶ Φῶς ἀληθινὸν καλεῖται. μᾶλλον δὲ, αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν Φῶς, ὃ ὡς ἱμάτιον ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται. ἔτι προστίθησι, Καὶ ἀνακράσεις τινὰς καὶ μίξεις τοῦ τοιούτου Φωτὸς, μετὰ τῶν ὁρώντων ἀποτελεῖσθαι. καὶ φησὶν ἔν τινι τῶν εἰρημένων περὶ Φωτὸς αὐτοῦ λόγων, Ἓν ἐστὶν, ὅτε C μετὰ τοῦ ὁρῶντος γίνεται· ἕτερον ἄλλοτε ὁρᾶται· ποτὲ μὲν τοῦ σώματος ἀπανιστᾷ, καὶ εἰς ὕψος ἀναφέρει ἄρρητον· ἄλλοτ᾽ αὖθις καὶ τὸ σῶμα μεθαρμοσάμενον, καὶ τῆς οἰκείας μεταδεδωκὸς λαμπρότητος, καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης, θεοειδοῦς τε ἡδονῆς καὶ ἀπαθείας ἔμπλεω ποιήσαν,[2] ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς, ὢ τοῦ θαύματος, γίνεται ληπτόν. ἐνίοτε ὡς ἀκτὶς περιρρέουσα, τοῖς φύσει νοητοῖς, θεατὰ ποιεῖ αὐτὰ τῷ καταξιωμένῳ βλέπειν, αὐτὸ φθογγὴν ὅλως οὐ προϊέμενον· ἄλλοτε τῷ ὁρῶντι τρανῶς διὰ ἀρρήτων, ὡς εἰπεῖν, ῥημάτων ὁμιλεῖ· καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν λέγει φανερῶς, αὐτῷ, Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβοῦ· ἐγώ εἰμι. οὐ γὰρ χωρίζεταί μου ἡ Θεότης, καθ᾽ ἣν τῇ κοινωνίᾳ θεῶ τοὺς θεωμένους. ἐγώ εἰμι ὁ παρὼν, καὶ ἐνεργῶν τὴν θέωσιν. οὐχ ὁρᾷς τὰ πάντα ἐν ἐμοὶ καὶ ἐμὲ πρὸ πάντων, ἀλλὰ διὰ σὲ τὰ πάντα D γινόμενον ἐν σοί. διὰ σὲ, καὶ ὁρατός σοι γίνομαι. πάλιν ἐν ἑτέρῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Εὐλόγως μὲν οὖν ὁ λόγος, τάδε φησί. Ἓν θεωρίᾳ πνεῦμα τὸ Φῶς, μετὰ τῶν διὰ καθαρᾶς προσευχῆς ἐντυγχανόντων, γίνεται· ὁρώμενον, καὶ μὴ διαιρούμενον ἀπ᾽ αὐτῶν. πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Ἴσασιν, οἱ μεμυημένοι, καὶ λέγουσιν, οὐ συζυγίαν ὀλίγοις τισὶ μέρεσι καὶ δυνάμεσι τὴν ἀλληλουχίαν παρεχομένην· ἀλλ᾽ οἷον ἀνάκρασιν εἶναι πρὸς ψυχὴν, τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος τὴν ἐνοίκησιν· θαυμαστὴν, οἷον ἄρρητον, καὶ σχεδὸν ἀνήκουστον. πάλιν, Ἡ δὲ τοῦ γαμηλίου συναλλάγματος, δοκεῖ τι τῶν ἄλλων ἑνώσεως πλέον·[3] ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκεῖνο σύμ-

φύσις οὐδ᾽ ἀνάκρασις ἐστίν· ἀλλ᾽ ὁμιλίᾳ τινὶ, καὶ οἷον προσκολλήσει, ἓν τὰ πλείω γίνονται. Ἔσονται, γάρ φησι, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· καὶ σάρκα μόνην, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ πνεῦμα· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἠξιωμένους ἕνωσις, γνώσεως πάντα τρόπον ὑπερβάλλουσα, τῷ παντελὴς ὑπάρχειν, καὶ τοῦ χωροῦντος, κρεῖττον ἢ λόγος, δι᾽ ὅλων τῶν καθαρῶν πνευμάτων Πνεύματος.

Ἔτι δογματίζουσιν, ὅτι κατά τινα τρόπον οὐ διακρίνονται ἀλλήλων τὰ τρία τῆς Θεότητος Πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ Ἐνεργείας ἐναλλὰξ ἔχουσι τὰ Πρόσωπα. καὶ φησὶν ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ πρὸς Παῦλον τὸν Ἀσὰν λόγῳ, Ἡνίκα διαιρεῖται τὸ Θεῖον κατὰ τὰς Ὑποστάσεις, τὸ ἀδιαίρετον ἔχει κατὰ τὰς Ἐνεργείας· ἡνίκα δὲ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ Ἐνεργείας διαιρεῖται, μένει κατὰ τὰς Ὑποστάσεις ἀδιαίρετον. καὶ ἐν ἑτέρῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Εὐλόγως μὲν οὖν ὁ λόγος, Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὰς Ὑποστάσεις καὶ τὰς Ἐνεργείας διακρίνεται τὸ Θεῖον, ἑτερότης καθ᾽ ἑκατέραν διάκρισιν ὁρᾶται, ἐναλλὰξ ἔχουσαν, τὰ μὲν ἴδια τῶν θείων Ὑποστάσεων ὀνόματα, κοινά ἐστι ταῖς Ἐνεργείαις· τὰ δὲ κοινὰ ταῖς ὑποστάσεσιν, ἴδια τῶν θείων Ἐνεργειῶν ὀνόματα.

Ἔτι δογματίζουσι μὴ ἐξαρκεῖν τῇ τρισυποστάτῳ Θεότητι αὐθύπαρκτον καὶ αὐθυπόστατον δύναμιν καὶ Ἐνέργειαν εἶναι· ἀλλὰ προσδεῖσθαι καὶ ἑτέρας ἀνυποστάτου. καὶ φησὶν ὁ Παλαμᾶς ἔν τινι τῶν Διαλόγων αὐτοῦ, Ὁ μὲν Πατὴρ ἔχει σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν καὶ Ἐνέργειαν, τὸν Υἱὸν, οὐσιώδη καὶ φυσικήν· ὁ δὲ Υἱὸς ἀδύνατος ἔσται, καὶ ἄζωος καὶ ἀνενέργητος, ἢ καὶ ὅλη ἡ Οὐσία τῆς ἁγίας Τριάδος; καὶ ἐν τῷ Τόμῳ συνοδικῶς ἀποφαίνονται, Ἐκ δὴ τούτων ἡ θεία Σύνοδος ἀποδέδεικται φησὶ, ὡς ὁ λέγων μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκτίστους Ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴ κοινὴν Ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν Ὑποστάσεων, τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τολμᾷ παρεισάγειν Θεοῦ. καὶ μετ᾽ ὀλίγα, Ἡμῖν δὲ ἄρτιος ὁ λόγος οὐ περὶ ταύτης, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἥτις οὐχ Ὑπόστασις ἐστὶν, ἀλλὰ φύσει καὶ ὑπερφυῶς πρόσεστιν ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν Ὑποστάσεων. πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Πῶς οὖν ἐστὶν εὔλογον ἀρνεῖσθαι τὴν κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δύναμιν, δι᾽ ἣν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν Θεολόγων ὕμνηται.

Ἔτι δογματίζουσι, Τοὺς παρ᾽ αὐτοῖς κεκαθαρμένους κατὰ τῶν τοιούτων Ἐνεργειῶν ἀποτελέσματα, ἀκτίστους καὶ ἄκτιστα ἀποτελεῖσθαι. καὶ φησὶν ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολῇ, Ὁρᾷς σαφῶς, ὅτι ἄκτιστος ἡ χάρις; οὐ μόνον δὲ ἡ τοιαύτη χάρις ἄκτιστος ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοῦ Θεοῦ τοιαύτης Ἐνεργείας ἄκτιστον ἐστί. ταῦτ᾽ ἄρα καὶ ὁ μέγας Παῦλος τὴν χρονικὴν μηκέτι ζῶν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐνοικήσαντος Λόγου θείαν καὶ ἀΐδιον, ἄναρχος γέγονε καὶ ἀτελεύτητος χάριτι. καὶ μετ᾽ ὀλίγα, Κτιστὸς οὖν ἦν ὁ Παῦλος, μέχρις ἂν ἔζη τὴν προστάγματι Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων

A *ralis quaſi concretio eſt neque commixtio; ſed quadam ex conſuetudine ac velut adhæſione unum plura fiunt.* Erunt enim, inquit, duo in carnem unam: *ſolumque in carnem, ſed non etiam in ſpiritum. Dei autem, cùm iis qui promerentur, unio, ſcientiæ omnem modum excedit, quod tota ac integra ſit, ejuſque Spiritus, qui ſermone penetrabilius, omnes pervadit mundos Spiritus.* Gen. 2. 24. Hebr. 4.12.

Præterea docent, Tres Deitatis Perſonas, quà perſonæ ſunt, quodam modo inter ſe non diſcerni; ſed contrarie viciſſim ad virtutes atque Operationes, ſe Perſonas habere. Aitque Palamas in Libro ad Paulum Aſſa. *Cùm dirimitur Deitas ſecundum Hypoſtaſes, indiſcreta manet ac indiſtincta, quoad Operationes: cùm verò ſecundum virtutes ac Operationes dirimitur, indiſcreta ac indiſtincta manet, quoad Hypoſtaſes.* In alio quoque, cujus initium, *Convenienter ſanè Scriptura, Quia enim Deitas,* B *quod attinet ad Hypoſtaſes, quodque ad Operationes dirimitur, diverſitas cernitur ſecundum utramque diſcretionem, quæ ſe contrario modo ac viciſſim habeant: Nam divinarum quidem Perſonarum propria nomina, communia ſunt Operationibus; quæ verò Perſonis communia ſunt, propria nomina ſunt divinarum Operationum.*

Ad hæc docent non ſufficere trinæ ſubſiſtenti Deitati, ipſam perſe exiſtentem ac verè ſubſiſtentem virtutem atque Operationem; ſed aliam quoque neceſſariam eſſe, quæ non ſit ipſa ſubſiſtens. Aitque Palamas C in quodam ſuorum Dialogorum, *Habet quidem Pater ſapientiam & virtutem, & vitam & Operationem (nempe Filium) eſſentialem & naturalem: Filius verò num virtutis expers & vitæ & Operationis ſeu efficacitatis, aut etiam tota Eſſentia ſanctæ Trinitatis?* In Tomo quoque Synodicè decernunt ac pronuntiant, *Ex his nimirum, ſancta Synodus oſtendit, eum qui dicat ſolummodo Filium & Spiritum ſanctum increatas eſſe Dei Operationes, tanquam non ſentiat communem trium Perſonarum naturalem Operationem, pridem extinctam ac abolitam Marcelli, Photini & Sophronii hæreſim audere denuo in Eccleſiam Dei inſinuare ac proferre.* Paucíſque interjectis, *Nobis verò plenus ſermo, non de hac, ſed de illa quæ communis eſt trinè ſubſiſtentis Deitatis, quæ ipſa non eſt Hypoſtaſis ſeu perſona, ſed natura, eximiaque ac ſupra naturam cuique divinarum Hypoſtaſeωn ſeu Perſonarum ineſt.* Rurſuſque in eodem, *Quomodo igitur rationi conſentaneum, communem trinè* D *ſubſiſtentis Deitatis inficiari virtutem, cujus ratione Filius & Spiritus ſanctus, Virtus à Theologis laudantur.*

Item docent, Qui apud illos mundati ſint, taliumque Operationum effectus, increatos & ipſos reddi. Aitque Palamas in Epiſtola ad Acindynum, *Vides clarè increatam eſſe Gratiam? Nedum autem talis gratia increata eſt, ſed & effectus talis Dei Operationis increatus eſt. Sic quoque magnus Paulus, non jam amplius temporalem vivens vitam, ſed divinam ac æternam Verbi in ipſo habitantis, æternus ac immortalis effectus eſt.* Pauciſque interjectis, *Itaque creatus erat Paulus, quandiu vitam agebat Dei juſſu ex non entibus factam: cùm verò non jam illam vivebat, ſed*

eam quæ Dei inhabitatione præſtatur, increatus extitit per gratiam: Quiſquis denique, vivens atque efficax ſolum Dei Verbum in ſe nactus eſt. Rurſuſque in eodem, *Quonam igitur aliquis modo, vel ſi nullam divinarum Operationum rationem habeat; unum eſſe increatum conceſſerit, non addendonaturâ, cum per gratiam multi ſint increati & dii, ac deitate ejuſmodi, quæ pro eorum ratione illis conveniat, præditi?* Ac rurſus, *Enimvero ſunt quidem hi omnes per gratiæ munus increati, uti ſanè etiam dii: ipſa verò gratia increata eſt, ſicut paulò antè probatum eſt.* Ac rurſus, *Dei Operationes increatæ ſunt, tametſi earum plerique effectus res creatæ ſint.* In Oratione quoque, cujus initium eſt, *Contentioſius quidem, Quinam igitur fiat ut gratia increata non ſit, cujus munere qui ejus fuerint participes, principii expertes & increati, immortaleſque & ſempiterni atque cœleſtes ſecundùm illam, Patrum ſententiâ dicti ſunt?*

Præterea docent eſſe multas Dei Hypoſtaſes. Ait enim Palamas, *Quia verò multas & diſtinctas Hypoſtaſes & virtutes & Operationes habet Deus, niſi una aliqua cauſa (ſeu auctor) in illis ſit, multa & diſtincta erunt divinitatis principia.* Atque id confirmat, ex eo quod iidem præterea ſentiant, doceantque; quod nimirum, multas has Operationes, quas non verè exiſtentes ac ſubſiſtentes dicebant, ipſas jam quoque Eſſentias eſſe dicant. Quamobrem ait Palamas in Oratione ad Ænum, cujus initium, *Sublato verè pudore, Atqui juxta magnificum reipſa divinoque Spiritu afflatum ſanctorum Patrum ſenſum, piè quis etiam Eſſentiam vocet, quamlibet divinarum Operationum.*

Præterea auſi ſunt impudentiſſimi hominum dicere, Certa quadam ratione ac proportione reſpondere, ſicut Legalia myſteria Evangelicorum documentorum traditionibus, ſic has quoque novis Palamæ decretis & opinionibus. Editus enim à Patriarcha Philotheo Tomus, quaſi ex Montis ſancti Monachorum perſona, Palamæ commendatitius, hæc habet. *Quæ plenè vulgata, cunctiſque communiter cognita, ac palam prædicata ſunt per Moſen decreta, Legis fuerunt myſteria, ſolis Prophetis in ſpiritu præviſa; Sanctis autem futuro ævo promiſſa bona, Evangelicæ ſunt diſciplinæ myſteria, his, qui per Spiritum digni habiti ſunt qui conſpicerent, ipſiſque adeò mediocriter in arrhabonis partem conceſſa atque præviſa. Verùm ſicut ſi quis Judæorum, non religioſa pietate Prophetas audiens, dicentes Verbum ac Spiritum Deo coæternos ac præternos eſſe, aures continuiſſet, nempe arbitratus ſe voces audire, quibus illi pietas interdiceret, eique quam pii confiterentur voci contrarias, ei nimirum quæ dicit,* Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt; *Sic & nunc fortè alicui accidat, qui myſteria Spiritus, iis duntaxat cognita qui virtutis cultu purgati ſint, religioſa pietate non audiat. Verùm ſicut rurſus prædictionum eventus, quæ tunc erant myſteria atque arcana, ma-*

Palamitarum Montis ſancti Monachorum inſulſa inſinuatio.

Deut. 6. 4.

γεγονυῖαν ζωήν· ὅτε δὲ μηκέτι ταύτην ἔζη, ἀλλὰ τῇ ἐνοικήσει τοῦ Θεοῦ περιγινομένην, ἄκτιστος γέγονε τῇ χάριτι καὶ πᾶς ὁ ζῶντα καὶ ἐνεργοῦντα μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐν ἑαυτῷ κτησάμενος. πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ, Πῶς οὖν ἄν τις συγχωρήσειε, κἂν τῶν θείων Ενεργειῶν μηδένα ποιήσεται λόγον, ἓν τὸ ἄκτιστον ὑπάρχειν, μὴ τῇ φύσει προσκειμένου, πολλῶν χάριτι ἀκτίστων ὄντων καὶ θεῶν, καὶ κατάλληλον ἑαυτοῖς ἐξ ἀνάγκης θεότητα ἐχόντων. καὶ πάλιν, Αλλὰ γὰρ ἄκτιστοι μὲν οὗτοι πάντες χάριτι, ὥσπερ δὴ καὶ θεοί. αὕτη δ' ἡ χάρις ἄκτιστος, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω προαποδέδεικται. καὶ πάλιν, Αἱ τοῦ Θεοῦ Ενέργειαι ἄκτιστοι εἰσὶν, εἰ καὶ τὰ πλείω τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων κτίσματα εἰσί. καὶ ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Φιλονεικοῦσι μὲν, Πῶς οὖν οὐκ ἄκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ μετεσχηκότες, αὐτῆς ἄναρχοι καὶ ἄκτιστοι, καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀΐδιοι. καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν παρὰ τῶν Πατέρων προσηγορεύθησαν.

Ετι δογματίζουσι πολλὰς Υποστάσεις εἶναι τοῦ Θεοῦ. καὶ φησὶν ὁ Παλαμᾶς, Αλλ' ἐπεὶ πολλὰς καὶ διαφόρους Υποστάσεις καὶ δυνάμεις καὶ Ενεργείας ὁ Θεὸς ἔχει, εἰ μὴ ἕν τι τὸ αἴτιον ἐν αὐταῖς, πολλαὶ καὶ διάφοροι ἔσονται ἀρχαὶ τῆς Θεότητος. καὶ τοῦτο βεβαιοῖ, ἐκ τοῦ ἔτι δογματίζειν αὐτοὺς, καὶ τὰς πολλὰς ταύτας Ενεργείας, ἃς ἀνυποστάτους ἔλεγον, ταύτας ἤδη καὶ Οὐσίας εἶναι φάσκειν. διὸ φησὶ ὁ Παλαμᾶς, ἐν τῷ πρὸς τὸν Αἶνον λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Αἰδοῦς ὄντως οἰχομένης, Καὶ μὴν κατὰ τὸν πολὺν ὄντως καὶ πνευματοκίνητον νοῦν τῶν ἱερῶν Πατέρων, φαίη ἄν τις καὶ Οὐσίαν εὐσεβῶς, ἑκάστην τῶν τοῦ Θεοῦ Ενεργειῶν.

Ετι ἐτόλμησαν οἱ πάντα ἀναιδεῖς, εἰπεῖν, Οτι ἀνάλογοι εἰσιν, ὥσπερ τὰ ἐν τῷ νόμῳ μυστήρια πρὸς τὰς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων παραδόσεις, οὕτως καὶ αὗται, πρὸς τὰ νέα Παλαμιτικὰ δόγματα. φησὶ γὰρ ὁ παρὰ τοῦ πατριαρχεύσαντος Φιλοθέου ἐντεθεὶς, 4 ὡς ἀπὸ τῶν Αγιορειτῶν, Τόμος, συστατικὸς ὢν τοῦ Παλαμᾶ, τάδε. Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐγνωσμένα, καὶ παῤῥησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα διὰ Μωσέως, ὑπῆρχε νόμου μυστήρια, τοῖς Προφήταις μόνοις ἐν πνεύματι προεωραμένα· τὰ δ' ἐπηγγελμένα τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἐστὶ πολιτείας μυστήρια· τοῖς διὰ τοῦ πνεύματος ὁρᾷν ἠξιωμένοις. καὶ τούτοις μετρίως ἐν ἀῤῥαβῶνος μέρει, δεδομένα τε καὶ προεωραμένα. ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις τῶν Ιουδαίων μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν Προφητῶν, λεγόντων Λόγον καὶ Πνεῦμα Θεοῦ συναΐδια τε καὶ προαιώνια, συνέσχεν ἂν τὰ ὦτα, δοκῶν ἀπηγορευμένων ἀκούειν τῇ εὐσεβείᾳ φωνῶν, καὶ τῶν ὡμολογημένης τῆς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντίων, δῆλον ὅτι τῆς λεγούσης Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστίν· οὕτω καὶ νῦν τάχα ἂν πάθοι τις, μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν μόνοις ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κεκαθαρμένοις μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. ἀλλ' ὥσπερ αὖθις ἡ τῶν προῤῥήσεων ἐκεί-

νων ἔκβασις σύμφωνα τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια, καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεότητα τρισυπόστατον, φύσει μίαν, οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν καιροῖς ἰδίοις ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἄφραστον ἔκφασιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείως ὑποστάσεσιν ἑνὸς Θεοῦ σύμφωνα πᾶσιν ἀναφανήσεται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. δεῖ μέντοι κἀκεῖνο σκοπεῖν, ὡς εἰ καὶ τοῖς πέρασι τῆς γῆς ὕστερον ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος τῷ λόγῳ τῆς μοναρχίας μηδαμῶς λυμαινόμενον· ἀλλὰ τοῖς μὲν Προφήταις ἐκείνοις, καὶ περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων ἀκριβῶς ἐγινώσκετο· τοῖς δ' αὐτοῖς τηνικαῦτα πειθομένοις, ἀπαράδεκτον ἦν· τὸν ἴσον ἄρα τρόπον, οὐδὲ νῦν τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας ἀγνοοῦμεν· τῶν δὲ παρρησίᾳ κηρυττομένων καὶ τῶν νῦν μυστικῶς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις προφαινομένων.

A *niſeſtis conſentire oſtendit; credimuſque nunc in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, trine ſubſiſtentem Deitatem, naturâ unam; ſic & futuro ſæculo temporibus ſuis patefacto, ſecundum ineffabilem Dei unius in tribus Perſonis manifeſtationem, myſteria atque arcana manifeſtis conſona cunctis videbuntur. Sed & illud nihilominus obſervandum, quanquam poſtea finibus terræ innotuit, trine ſubſiſtentis Deitatis fidem, nequaquàm officere doctrinæ unius principatus; Prophetæ tamen illa, ante etiam rerum eventum, certò cognoſcebant; his autem qui tunc illis credebant, non ſatis ſuaderi poterat: eodem ergo modo, ne nunc quidem non neſcimus Confeſſionis verba, quæ palam prædicantur, tum ſcilicet eorum, quæ nunc myſticè in ſpiritu dignis prælucent.*

B

Ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων παραλόγων καὶ βλασφήμων δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου, συμφορηθέντα ἡμῖν ἐξετέθη ἐνταῦθα· τὸ πλῆθος φορτικὸν εἶναι ἡγησαμένοις, καὶ διὰ τοῦτο παραιτησαμένοις· οἶμαι δ' ἱκανὰ εἶναι τὴν αὐτῶν παραστῆσαι πίστιν ἔξω παντελῶς τῶν ὅρων οὖσαν τῆς παρὰ τῶν ἁγίων καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς κηρυττομένης πίστεως· καὶ ταῦτα ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ῥημάτων καὶ λόγων καὶ ἀποφάσεων, ἅπερ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ συνεγράψαντο, καὶ συγγραψάμενοι, πιστεύειν παραδεδώκασι, τούς τε μὴ πειθομένους δημοσίαις ἐπ' ἐκκλησίας ἀραῖς καὶ ἀναθέματι ὑποβάλλουσι. τὰ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ λόγων καὶ δογμάτων ἐλήφθη, ὃς τῆς πίστεως ταύτης διδάσκαλος καὶ ἡγεμὼν ἐγένετο· δι' ἣν οὐ ζῶν μόνον τετίμηται, ἆθλον τῆς πίστεως ταύτης τὴν Θεσσαλονίκην ἀπενεγκάμενος· 5 [5] ἀλλὰ καὶ θανὼν, ὕμνοις καὶ θυσίαις ἴσα τοῖς ἐπ' εὐσέβειαν πάλαι ποτὲ διαλάμψασι διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, Χρυσοστόμῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς, κατ' ἔτος πανηγυρίζεται· τὰ δ' ἐκ τῶν ἐν τῷ Τόμῳ διαρρήδην κειμένων, ἐν ᾧ Ἐκκλησία ὅλη καὶ Σύνοδος ὅλη Βασιλέως προκαθεζομένου, τὴν ἐκείνου βεβαιότατα πίστιν ταύτην, ὡς ὅρον εὐσεβείας καὶ στήλην ὀρθοδοξίας, τοῖς ἄλλοις κατέχειν παραδέδωκε, καὶ ὃν ἐπίσης τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τιμῶσι, καὶ πάντα τρόπον ὑπὲρ τοῦ συνεστάναι τοῦτον καὶ τὸ κῦρος ἔχειν πραγματεύονται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἐν αὐτῷ μνήμην αὐτοῦ ὡς εὐσεβεστάτου, καὶ τῆς ἀληθείας ὑπερμαχήσαντος διὰ πάντων, τὸ συνέδριον ἐκεῖνο τῆς ἐκκλησίας ποιεῖται, καὶ ἅμα τὰ ὁπουδήποτε εἰρημένα αὐτῷ, ὡς ὀρθότατα εἰρημένα καὶ γεγραμμένα κατὰ τὸν κανόνα τῆς εὐσεβείας, ἐπαινοῦσα καὶ νομοθετοῦσα παραδίδωσι.

Hæc ex multis, ac quæ numerum excedere videantur, ex abſurdis blaſphemiſque Palamæ, ejuſque Synodi dogmatis, quantum operæpretium videbatur, hîc loci expoſuimus; multitudinem ipſam moleſtam exiſtimantes, quâ proinde abſtinendum duximus. Puto autem ſatis eſſe quæ allata ſunt, ad probandum eorum fidem, extra fidei Catholicæ ac Apoſtolicæ, quam Sancti prædicant, fines prorſus poſitam eſſe; idque adeò ex ipſis eorum verbis & ſermonibus ac ſententiis, quæ communiter privatimque conſcripſerunt, ac ſcripto credenda tradiderunt, eoſque qui non credunt, publicis in Eccleſia diris ac anathe- C mati ſubjiciunt. Nam pars quidem, ex Palamæ Libris & orationibus dogmatiſque ſumpta eſt, qui ejus fidei magiſter duxque fuit; cujus merito nedum vivens honores conſecutus eſt, quod ita credidit docuitque, Theſſalonicenſis Archiepiſcopus factus; verùm etiam mortuus, hymnis ac hoſtiis, pari munere ac qui olim Eccleſiæ Doctores pietatis laude claruerunt, Athanaſius, Baſilius, Chryſoſtomus, ac reliqui, quotannis feſtivè celebratur; pars verò, ex iis quæ in Tomo diſertè ipſiſque clarè verbis habentur; in quo Eccleſia tota, univerſaque Synodus, præſidente Imperatore, hanc illius firmiſſimè fidem, velut pietatis regulam rectæque fidei columnam, reliquis tenendam tradidit, ac quem perinde ac ſacra Evangelia colunt, nihilque non moliuntur ut ille conſiſtat ac firmitatis obtineat robur: ſed & ſeorſim, velut religioſiſſimi, ac qui in omnibus pro D veritate pugna functus ſit, conventus ille Eccleſiæ, illius in eo memoriam facit, ſimulque ab eo quovis loco dicta, ceu rectiſſimè dicta ſcriptaque ad pietatis normam, laudans ſancienſque tradit.

Palamas erroris mercede Archiepiſcopus ſuis, & Sanctus.

Φασὶ γοῦν ἐν τῷ Τόμῳ μετὰ τὰ ζητήματα περὶ τὸ τέλος ἐγγὺς, Αὐτὸν τὸν μέντοι τὸν πολλάκις ῥηθέντα Θεσσαλονίκης ἱερώτατον Μητροπολίτην, μηδὲν ἀπᾳδόντων θείων λογίων γράφοντά τε καὶ φρονοῦντα· μᾶλλον δὲ καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσε-

Aiunt itaque in Tomo poſt Quæſtiones prope illius finem, *Cæterum, quem ſæpius ſacratiſſimum Theſſalonicenſem Metropolitam diximus, qui nihil diſſentaneum divinis eloquiis vel ſcribat vel ſentiat; quin potius, qui etiam pro com-*

Synodi pro Palama ſententia.

muni noſtra pietate & traditione, pro eo ac honeſti rectique ratio poſtulat, depugnet, nedum per calumniam, illi, ſeu magis Eccleſiæ, objectis nugis, modis omnibus ſuperiorem, ſed & Eccleſiæ ac pietatis tutiſſimum defenſorem & propugnatorem, adiutoremque decernimus ac pronuntiamus. His autem eo eventu peractis, adhuc reliquum erat, nobis hoc ſatagentibus, ut ſcilicet dicam inferre volentium crimen omne dilueremus, nec ea quæ in ſacratiſſimi Theſſalonicenſis Lucubrationibus ac ſcriptis, Eccleſiæ hoſtes erroris nota aſpergerent ac ſugillarent, indiſcuſſa omittere; quanquam ex iis quæ in ſancta Synodo examinata ſunt, hæc etiam omnia merito videri poſſint comprehenſa. Cum itaque potentiſſimus ac ſanctiſſimus Dominus noſter ac Imperator, hæc ſeorſim illius conſcripta manu nactus eſſet, ac nobis ea porrexiſſet; nos ſingula quæque in ſacratiſſimi Theſſalonicenſis codice legimus ſerioque examinavimus, convenientes in magnam Eccleſiam, d'emque in ea communi conventu, non ſemel, ſed bis, terque ac ſæpius tranſigentes, ſacratiſſimumque Theſſalonicenſis Eccleſiæ Metropolitam, in his quoque ſacris Theologis conſentaneum invenimus; ejus vero accuſatores, multis magniſque hæreſibus obnoxios, dictiſque Theologorum palam contradicentes; tumque hæc illaque ſubjiciunt, compluraque alia nugantur, haud ſecus ac impudicæ mulieres, ſuam ipſorum turpitudinem aliis tribuentes.

Celebrant verò eum, in iis etiam, in quibus non credentes ipſorum blaſphemiis anathemate feriunt. Aiunt itaque, *Gregorii ſanctiſſimi Metropolitæ Theſſalonicenſis, qui Synodicè in majori Eccleſia Barlaamum & Acindynum, Hæreſeωn auctores ac inventores abdicavit*; tumque adjectis, in quibus eos calumniæ non piget, nec mendacii, abundè ſubjiciunt, *Qui pro communi Chriſti Eccleſia veriſque ac certis de Deitate decretis ſapienter admodumque ſtrenuè ſcriptorum monumentis, ſermonibuſque ac diſputationibus depugnavit, unamque Deitatem & Deum unum trine ſubſiſtentem, operationis ac voluntatis facultate præditum, omnipotentem, per omnia increatum, ſecundum Scripturas & Theologos harumque interpretes, prædicavit, quique horum omnium & verbis & factis & conſocius & adſtipulator & conſentiens diligenſque curator ac propugnator enituit, æterna memoria*; ut volunt ipſi. Quomodo autem unum Deum dicat, manifeſtum eſt ex antè dictis; velut nimirum, quod ex multis atque diverſis ſeu diſtinctis unum conflatur. Quomodo verò voluntatis ac operandi vi præditum, velut ſcilicet qui multas atque diverſas ſeu diſtinctas operationes in ſe contineat; atque ut multis ſuorum ſcriptorum locis, omnipotentem eum vocat, Non quia divina eſſentia & infinita, omnemque vincens plenitudinem omnia poteſt, eſtque omnia, & vita & ſapientia & bonitas & virtus ſeu potentia, ac ſi quid aliud abſolutè illi tribuitur; ac ſicut Damaſcenus dicit; *Deus eſt Eſſentia omnium creatrix ob ſummam perfectionem & ſimplicitatem & unitatem*: ſed ita dicit omnipotentem, velut qui

A βείας καὶ παραδόσεως, ὡς προσῆκεν, ὑπερμαχοῦντα, οὐκ ἀνώτερον μόνον πάντα πᾶσι τῶν κατ' αὐτοῦ· μᾶλλον δὲ τῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐρεσχελιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλέστατον τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας πρόμαχον καὶ προαγωνιστὴν καὶ βοηθὸν ταύτης ἀποφαινόμεθα. τούτων δὲ οὕτως ἐκβάντων, λοιπὸν ἦν ἔτι προθυμουμένοις πᾶσαν αἰτίαν τῶν βουλομένων αἰτιᾶσθαι περιαιρεῖν· μὴ δὲ ἅπερ τῶν ἐν τοῖς τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις ἐποιοῦντο οἱ τῆς ἐκκλησίας πολέμιοι, μὴ δὲ ταῦτα παραδραμεῖν ἀβασάνιστα, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θείᾳ συνόδῳ, καὶ ταῦτα πάντα περιελήφθησαν. εὑρόντος οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Βασιλέως καταγεγραμμένα κατὰ μέρος παρὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων, ἐν τῷ
B ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης βιβλίῳ ἀνέγνωμέν τε καὶ ἐξετήσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ συνδημερεύσαντες, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς, καὶ τρὶς, καὶ πολλάκις, καὶ τὸν μὲν Θεσσαλονίκης ἱερώτατον Μητροπολίτην, καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς Θεολόγοις εὕρομεν· καὶ συνήγορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας· αὐτοὺς δὲ πολλαῖς καὶ μεγάλαις αἱρέσι περιπίπτοντας, καὶ τοῖς παρὰ τῶν Θεολόγων εἰρημένοις, φανερῶς ἀντιλέγοντας. εἶτα ἐπιφέρουσι τὰ καὶ τά· καὶ ὅσα ἄλλα φλυαροῦσιν, ὥσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, ἑτέροις τὴν ἑαυτῶν ἀσχημοσύνην ἀνατιθέντες.

Αναγορεύουσι δὲ αὐτὸν, καὶ ἐν οἷς ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ πειθομένους ταῖς αὐτῶν βλασφημίαις. φασὶ γοῦν, Γρηγορίου τοῦ ἁγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, τοῦ συνοδικῶς ἐπὶ Εκκλησίας
C μεγάλης Βαρλαάμ τε καὶ Ακίνδυνον, τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ἐφευρετὰς τῶν αἱρέσεων καθελόντος, σὺν τῇ περὶ αὐτοὺς πονηρᾷ συμμορίᾳ· εἶτα ἐπάγοντες, ἐν οἷς συκοφαντοῦντες καὶ ψευδόμενοι οὐκ αἰσχύνονται, προσεπάγουσι, τῆς δὲ κοινῆς τοῦ Χριστοῦ Εκκλησίας, καὶ τῶν ἀληθινῶν καὶ ἀπταίστων περὶ Θεότητος δογμάτων σοφῶς καὶ γενναίως ἄγαν προπολεμήσαντος, καὶ συγγράμμασι καὶ λόγοις καὶ διαλέξεσι, καὶ μίαν Θεότητα, καὶ Θεὸν ἕνα τρισυπόστατον, ἐνεργῆ, θελητικὸν, παντοδύναμον, ἄκτιστον διὰ πάντων, κατὰ τὰς γραφὰς καὶ τοὺς Θεολόγους καὶ ἐξηγητὰς τούτων ἀνακηρύξαντος· τοῦ καὶ κοινωνοῦ καὶ συνῳδοῦ, καὶ συμφώνου καὶ σπουδαστοῦ καὶ συναγωνιστοῦ πάντων τούτων ἀναφανέντος, καὶ λόγοις καὶ
D πράγμασιν, αἰωνία ἡ μνήμη, ὡς αὐτοὶ βούλονται. πῶς δὲ ἕνα Θεὸν φησὶ, δῆλον ἐκ τῶν προειρημένων· ὅτι ὡς τὸ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ διαφερόντων ἕν. πῶς δὲ θελητικὸν καὶ ἐνεργῆ, ὡς πολλὰς καὶ διαφόρους Ενεργείας ἐν ἑαυτῷ περιέχοντα, καὶ ὡς πολλαχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων παντοδύναμον φησὶ, οὐχ ὅτι ἡ θεία οὐσία καὶ ἄπειρος καὶ ὑπερπλήρης ἐκείνη πάντα δύναται, καὶ πάντα ἐστὶ, καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀπολελυμένως ἀποδίδοται αὐτῇ, καὶ καθὼς ὁ Δαμασκηνὸς λέγει. Θεός ἐστιν οὐσία δημιουργικὴ τῶν ὅλων δι' ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν·

σιν. ἀλλ' οὕτω φησὶ παντοδύναμον, ὡς ἐν ἑαυτῷ πολλὰς καὶ πάσας περιέχοντα δυνάμεις, διαφερούσας πρός τε ἑαυτὰς, καὶ πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν, τὸν προειρημένον τρόπον. τὸ δὲ ἐστιν, τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τῇ τελειοτάτῃ, καὶ ἧς οὐδὲν τελειότερον, τελειότητα προσάπτειν, προστιθέντας αὐτῇ καθάπερ ὀφθαλμοῖς ὁρατικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ὁρᾶν. ὅπερ ἐατέον ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, μηδεμίας ἐπικουρίας δεομένης.

Ἐπεὶ τοίνυν ὅλη Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀποφαίνεται, ἐν τῷ ἐκτεθέντι τῆς ἑαυτῆς πίστεως ὅρῳ, ὅτι τὸν Παλαμᾶν μηδὲν ἀπᾷδον τῶν θείων λογίων γράφοντά τε καὶ φρονοῦντα μετ' ἐξετάσεως κατέλαβε· μᾶλλον δὲ τῆς εὐσεβείας ὡς προσῆκεν ὑπερμαχοῦντα· καὶ ὅτι συνελθόντες πολλάκις κατὰ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ἀναγνόντες καὶ ἐξετάσαντες, σύμφωνον καὶ κοινωνὸν καὶ συναγωνιστὴν τοῖς ἱεροῖς Θεολόγοις, καὶ συνήγορον κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας εὗρον, ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν ὁμοίων, φανερὸν, ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης περιεχόμενοι, καὶ τὸν Τόμον τοῦτον καθάπερ ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως φυλάσσοντες, οὐ δυνήσονται ἀρνεῖσθαι τὰ ὁπουδήποτε τῷ Παλαμᾷ εἰρημένα, μὴ καὶ ἑαυτῶν πίστιν ὁμολογεῖν. καὶ ἴσως μετ' ἐκεῖνον, οἱ τοῖς ἐκείνου συνηγορεῖν βουλόμενοι, τοῦτο μὲν πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀπαγορεύοντες· τοῦτο δὲ, πρὸς τὸ φανερὸν τῶν προφαινομένων ἀτόπων αἰσχυνόμενοι, οὐκ ὀλίγον τῶν τοιούτων ὑφεῖλον. πλὴν καὶ μικρὰ τῶν ἐκείνου, τὴν, ἣν εἶχε περὶ τῶν θείων μαρτυρήσει δόξαν. ὅπουγε εἰ καὶ μηδὲν τῶν αὐτοῦ λόγων προὔκειτο γράμματι, κοινῇ καὶ ὁμολογουμένῃ παραδόσει τῆς πίστεως ἀπᾷδον, αὐτὸς ὁ Τόμος, ἱκανὴν παρεχόμενος περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐκείνου πίστεως μαρτυρίαν, καὶ τὰ ἐμπεριεχόμενα τούτῳ ζητήματα, αἵ τε κατασκευαὶ, καὶ αἱ κατὰ μέρος ἀποφάσεις καὶ διαφοραὶ, ἀρκούντως ἂν εἶχε τὴν ὅλην τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ αὐτῶν καινοτομίαν παραστῆσαι. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν εἰρημένων, δῆλον.

Ἃ μὲν οὖν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας ὅλη Σύνοδος πολλάκις συνελθοῦσα, καὶ συσκεψαμένη διέκρινε καὶ ἀπεφήνατο, καὶ ὅπως περὶ τῆς ἐν τῷ Τόμῳ τούτῳ περιεχομένης τοῦ Παλαμᾶ πίστεως κηρύττει, καὶ ἥτις ἐστὶν αὕτη, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν εἴρηται. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνον μὲν σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς Διδασκάλοις ὁ Τόμος τῆς Συνόδου ταύτης φανερῶς καταψεύδεται· τὸ δὲ πρῶτον τῶν προφαινομένων ἀτόπων, καὶ οὗ δοθέντος τ' ἄλλα ἠκολούθησε, τοῦτ' ἐστὶν, ὅτι τὸν Θεὸν εἰς Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν διεῖλον, ὡς τὸ ὂν καὶ μὴ ὂν, καὶ ὑφεστὼς καὶ μὴ ὑφεστὼς, καὶ τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατόν· ἴσον δ' εἰπεῖν τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητα, καὶ τ' ἄλλα ὁμοίως, καθ' ἣν ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ, εἴτουν ὁ Θεὸς ζῇ καὶ σοφὸς καὶ δυνατὸς καὶ ἀγαθός ἐστι, καθ' ἑαυτὸν, ἐν αἰωνίῳ καὶ ἀμεταβλήτῳ ταυτότητι κατὰ μίαν ἵδρυσιν

A in ſeipſo multas omneſque complectatur virtutes, ſeu vires, tum ipſas inter ſe, tum ab eſſentia divina, quomodo in ſuperioribus recenſuimus, diſtinctas. Hoc verò eſt, divinæ eſſentiæ, quæ ſit perfectiſſima, ac qua nihil perfectius, perfectionem quaſi adnectere, adjunctis illi dotibus, ac ſi oculis videndi vim, ac quod videant, adjungas; cujus nec meminiſſe decet in divina natura, quæ nullius auxilio egeat.

Quia igitur univerſa ejus Eccleſiæ Synodus, in ea, quam edidit, ſuæ fidei Regula, profitetur, nihil ſe diſſonum ab eloquiis divinis, aut ſcribentem Palamam aut ſen-
B tientem, ejus diſcuſſâ cauſâ deprehendiſſe; quinimmò pietatem, pro officii ratione, propugnantem; quodque ſæpius convenientes in magnam Eccleſiam, ſingulaque in ejus Libris ac ſcriptis contenta, legentes ac examinantes; ſacris Theologis conſentientem, conſociumque ac compugilem, nec non veritatis fidei defenſorem, ipſum invenerunt; ex ejuſmodi hiſque affinibus liquet, qui ejus Eccleſiæ cùm cenſeatur, hunc Tomum velut Catholicæ ac inculpatæ fidei confeſſionem ſervant, negare non poſſe, quæ uſquam gentium dicta Palamæ ſunt, hanc quoque eorum fidem eſſe. Ac fortè qui poſt illum, ipſius dictis patrocinari in animum induxerunt, partim quidem argumentis in contrarium impares, partim verò ſic palam abſurda erubeſcentes, ex ejuſmodi non pauca
C ſuſtulerunt. Verùm ejus ipſa pauca reſidua, illius de divinis opinionem, ut ea habuerit, abundè teſtabuntur. Nam etſi nihil ejus ſermonum extaret literis conſignatum, quod communi ac receptæ fidei traditioni diſſonum videretur, unus ipſe Tomus, ſufficiens de viro ejuſque fidei teſtimonium præbens, atque illo contentæ Quæſtiones, probationeſque ac ſigillatim ſententiæ diſtinctioneſque, abundè eſſent, ut omnem illius horumque fidei novationem repræſentaret. Idque adeò ex iis quæ dicta ſunt, liquet.

Depurgati partim erroribus Palamæ libri è ſequacibus.

Quæ igitur mota Quæſtione de divina Eſſentia & Operatione, univerſa Synodus ſæpius conveniens diſceptanſque decreverit ac pronuntiarit; quomodo item de Palamæ fi-
D de in illo contenta Tomo prædicet, ac quænam illa ſit, quaſi compendio ac rudi minerva dictum eſt. Quod verò hujus Synodi Tomus, conſentire cum ſacris Doctoribus palam mentitur; primumque inter abſurda ipſa conſpicua, ac quo dato ſecuta ſunt reliqua, iſtud eſt, quod penes Eſſentiam & Operationem Deum diviſerunt, tanquam penes ens & non ens, verè exiſtens ſeu ſubſiſtens, & non verè exiſtens aut ſubſiſtens, quod oculis videri non poteſt & quod oculis videri poteſt; perindeque dicas, penes Dei eſſentiam, ejuſque vitam & ſapientiam & virtutem ſeu potentiam & bonitatem, aliaque ſimiliter; qua nimirum Dei Eſſentia, ſive Deus, vivit, & ſapiens & potens & bonus per ſeipſum eſt, in æterna & immobili iden-

titate, una eademque ſtabilitate, conſiſtens; A cuncta ipſe exiſtens eaque omnia quæ ſunt, citra omnem comparationem excedens; Neceſſarium eſt hoc loco, ut ſacrorum Doctorum quædam repræſentemus, in quibus idem in Deo ac indiſtinctum aſſerunt Operationem & Eſſentiam, vitamque & ſapientiam & virtutem, cunctaque omnino quæ abſolutè ei tribuuntur, idem eſſe reipſa, nihilque diſtincta eſſe, ſeu differre ab ejus Eſſentia; ut & Palamæ decreto diſſentanea eſſe & abhorrere à Sanctorum doctrina & traditione eluceat (perindeque dicas, Tomi hujus oſtendatur falſitas) noſque adeò amaram falſamque auditionem (eam ſcilicet, quam modò expoſuimus, blaſphemiam) dulci ſermone ac potabili (vera nimirum Sanctorum doctrina) eluamus.

Auctoris ſcopus, confutãda Palamæ doctrina.

Id enimverò ante omnia, velutque in antecesſum, B ſciendum eſt, Operationem (ἐνέργειαν Græci vocant) tribus modis apud Sanctos dici. Vt enim auctor eſt D. Anaſtaſius Ieroſolymitanus, ἐνέργεια (id eſt, Operatio) tripliciter dicitur; tum nimirum virtus ſeu potentia qua Deo comparatum ut operetur; tumque habitudo ab operante ad id quod operatione præſtatur, ac denique qui ex illis effectus conſequitur. Sed & Sanctus Ioannes Damaſcenus, eodem modo. Operatio igitur (id eſt, ἐνέργεια) modò quidem facultatem operandi ſignificat; modò verò, operari; modo autem, quod operatione efficitur, & ἐνέργημα dicunt. Neque igitur diſſidentibus de tertio illo ſeu effectu, ſermo fuit, neque verò de ſecundo (de habitu ſcilicet ſeu habitudine, C quæ à nobis Deum inter operantem, effectuſque illi editos media intercedere intelligitur) Hæc enim ſunt extra Deum. Quæ autem ſunt extra Deum, creaturæ ſunt, quanquam alia aliis dignitatum præſtantia nobiliora ſunt, ut ait magnus Baſilius in Antirrheticis; ſed de virtute & Operatione, per quam habet operari, & ſecundùm quam eſt Operatio ceu actus, & ens & forma & vita & ſapientia & bonitas, vel ſi quid aliud eſt, quod omni ſemper mentis comprehenſione ſuperius invenitur. Hoc enim quod rei cuique eſt ἐνεργείᾳ (quaſi *operatione*, actu ſcilicet) eſſe; quicquid tandem illud ſit, quod velut perfectio & forma, & (ut quidam vocant) ἐντελέχεια, actus nimirum ſubjectæ cujuſque rei conſideratur; in iis quidem quæ creata ſunt, à ſubjecto, in quo eſt, D diſtinguitur, pro rerum creatarum duplicitate & diſtinctione ac compoſitione; velut ſcilicet ens & non ens, perfectum & imperfectum, quod tribuit formam & quod recipit: in Deo autem, qui totus Operatio ſubſiſtens ac perfecta eſt, actuſque, & à quo procul abeſt quod eſt potentia, ac imperfectũ eſt, ob ſummam perfectionem & ſimplicitatem, idem eſt ejus Operatio, ſeu actus, cum Eſſentia, qua eſt. Perindeque dicas, idem eſſe vitam cum ejus eſſentia; ſic ſimiliter in aliis, quæ Eſſentiæ Dei tribuuntur: Alioqui enim, tum ejus vita, expers eſſentiæ eſſet; tum eſſentia, vitæ; quodque alterum altero

Num Andreas Ieroſol. vel Anaſtaſius Sinaita?

Lib. 3.c.26.

Baſil. adverſus Eunom.

In creatis, diſtinctæ ab ipſis perfectiones, in Deo unum cum illo ac ipſe Deus.

ἑστηκὼς, πάντα ὢν ὁ αὐτὸς καὶ τῶν ὄντων πάντων ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκισμένος· ἀναγκαῖον ἐνταῦθα τῶν ἱερῶν Διδασκάλων ἐκθεῖναί τινα, ἐν οἷς ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν Ἐνέργειαν τῇ Οὐσίᾳ φασὶ, καὶ τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἀπολελυμένως ἀποδιδόμενα αὐτῷ, ταυτὸ εἶναι κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ μηδὲν διαφέρειν τῆς Οὐσίας αὐτοῦ· ὡς ἂν καὶ τὸ ἀπᾶδον καὶ ἀσύμφωνον τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων πρὸς τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν ἀναφανῇ· ἴσον δὲ εἰπεῖν, ἡ τοῦ Τόμου ψευδολογία παραδειχθῇ, καὶ ἡμεῖς ἁλμυρὰν ἀκοὴν, τὴν προεκτεθεῖσαν βλασφημίαν, ἀποκλύσωμεν ποτίμῳ λόγῳ τῇ τῶν Ἁγίων ἀληθεῖ διδασκαλίᾳ.

Τοῦτο μέντοι προϋποκείμενον εἰδέναι χρεὼν, ὅτι τριχῶς λέγεται ἡ Ἐνέργεια παρὰ τοῖς Ἁγίοις. κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Ἀναστάσιον Ἱεροσολύμων, τριχῶς λέγεται ἡ Ἐνέργεια· ἥ τε δύναμις καθ᾽ ἣν 6
ὁ Θεὸς ἐνεργεῖν πέφυκε· καὶ ἡ σχέσις ἡ ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος πρὸς τὸ ἐνεργούμενον, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἡγουμένων. καὶ δὴ καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, οὕτω. Ἡ οὖν Ἐνέργεια, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν· ποτὲ δὲ τὸ ἐνεργεῖν· ποτὲ δὲ, τὸ ἐνέργημα. οὔτε τοίνυν ὁ λόγος τοῖς διαφερομένοις περὶ τοῦ τρίτου, τοῦ ἐνεργήματος, γέγονεν, οὔτε περὶ τοῦ, τῆς ἀφ᾽ ἡμῶν μέσον Θεοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος, καὶ τῶν ἐνεργημάτων νοουμένης σχέσεως· ταῦτα γὰρ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ ἔξω τοῦ Θεοῦ, κτίσματα, κἂν ἄλλα ἄλλων διαφοραῖς ἀξιωμάτων προτετιμημένα τυγχάνῃ, ὡς ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος· ἀλλὰ περὶ τῆς δυνάμεως καὶ Ἐνεργείας, καθ᾽ ἣν ἐνεργεῖν πέφυκε, καὶ καθ᾽ ἣν ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ὂν καὶ εἶδος καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, ἢ ὅ, τί ποτ᾽ ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ πάσης καταληπτικῆς ἐπινοίας ἀνώτερον ἀεὶ θεωρούμενον. αὐτὸ γὰρ τὸ ἐνεργείᾳ εἶναι ἑκάστῳ ὅ, τί ποτ᾽ ἐστὶν, ὅπερ ὡς τελειότης καὶ εἶδος, καὶ ὥς τινες εἶπον, ἐντελέχεια οὑτινοσοῦν ὑποκειμένου πράγματος θεωρεῖται, ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων, τοῦ ὑποκειμένου ἐν ᾧ ἐστὶ διαφέρει, διὰ τὴν ἐν τοῖς κτιστοῖς διπλόην καὶ διαφορότητα καὶ σύνθεσιν, ὡς τὸ ὂν, τοῦ μὴ ὄντος· καὶ τὸ τέλειον, τοῦ ἀτελοῦς· καὶ τὸ εἰδοποιοῦν τοῦ εἰδοποιουμένου. ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐστὶν ὅλος ἐνέργεια ὑφεστῶσα καὶ τελεία, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἀτελὲς πόῤῥω ἐπελήλαται, διὰ τὴν ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα, ταυτὸν ἐστὶν ἡ Ἐνέργεια αὐτοῦ, ᾗ ἐστὶ τῇ Οὐσίᾳ αὐτοῦ· ἴσον δὲ εἰπεῖν, ταυτὸν ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὡσαύτως τῶν ἀποδιδομένων τῇ Οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. ἄλλως γὰρ, ἥ τε ζωὴ αὐτοῦ, ἀνούσιος ἂν ἦν· ἥ τε οὐσία, ἄζωος· θατέρου τε θατέρου πρὸς

ὕπαρξιν καὶ τελειότητα δεόμενον, σύνθετον καὶ ἀτελὲς παρείσῃ τὸ πρῶτον καὶ ἄκρον ἀγαθόν. ὥστε οὐ ῥητέον ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἐνέργειαν ἢ ζωὴν ἢ ἀγαθότητα· τοῦτο γὰρ μερικόν τι καὶ ἀτελὲς δείκνυσι τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια καθ' ἑαυτὴν ὑφεστῶσα, καὶ ὅλος ζωή, καὶ ὅλος ἀγαθότης, δι' ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν. τὸ γὰρ ἔχον, οὗ ἔχει διαφέρει· ἐκεῖ δέ, οὐδεμία ἐστὶ διαφορὰ πραγματική. ἐπεὶ οὐκ ἂν ἦν ὁ Θεὸς μία οὐσία καὶ ἕν, ὅτι ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο πρᾶγμα· πλὴν τῆς κατὰ τὰ Πρόσωπα ἢ τὰς Ὑποστάσεις διαφορᾶς καὶ διακρίσεως, ἥτις οὐ διαφερόντων πραγμάτων καθ' αὑτὰ ποιεῖ διαφοράν, ἀλλ' ἀριθμὸν διακρίσεως προσωπικῆς κατὰ τὴν Τριάδα εἰσάγει. ἐπεὶ κατὰ τὸν Δαμασκηνόν, ἐν μόναις ταύταις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιαι Τρεῖς Ὑποστάσεις, Πατρότητι, Υἱότητι καὶ Ἐκπορεύσει. καὶ ὥσπερ γελοῖον ἦν λέγειν, ὅτι ἡ θάλασσα ἔχει ὕδωρ, εἴγε τὸ σύστημα τῆς θαλάσσης ὅλον ὕδωρ ἐστίν, οὕτω γελοιότερον λέγειν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει οὐσίαν καὶ νόησιν, ἢ ζωὴν ἀλλ' ὅλος ἐστὶν οὐσία· καὶ ὅλος νόησις καὶ ὅλος ζωή. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως ἀποδιδομένων τῷ Θεῷ ῥητέον. τοῦτο δὲ δῆλον, ἐκ τῶν ὑποκειμένων. ἡ γὰρ θεολογία τὸ προτεθὲν ἀληθὲς ἀποδείξει.

Καὶ δὴ πρῶτον αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ φῶς. εἰ τοίνυν οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ταῦτα λέγων, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, καὶ οἷον βούλονται εἶναι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅλως τὴν Ἐνέργειαν, οἱ ταύτην τῆς Οὐσίας ἕτερον τιθέμενοι· οἷον καὶ τὸ ἐν τῷ Θαβωρείῳ φανὲν λέγουσιν ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως φῶς· οὕτω δὲ ἀναίρεσις ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἕπεται, τοῦ τῆς θείας σαρκώσεως μυστηρίου· ἢ, εἴπερ αὐτὸς ἦν ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος, ὁ ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ λέγων, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν καὶ ἔστιν· ὅλη γὰρ ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων σεσάρκωται, κατὰ τὴν τῶν Ἁγίων παράδοσιν, ὁμολογεῖν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ, τῇ οὐσίᾳ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ Θεοῦ ταυτὸν εἶναι.

Ἔπειθ' ὁ μακάριος Παῦλος φησί, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. εἰ δὲ λέγοι τις δύο σοφίας ἐν τῷ Θεῷ εἶναι, τὴν μὲν ὑφεστῶσαν, τὴν δὲ ἀνούσιον, οὐδὲν λέγει. ἐπεὶ γὰρ ἐντελεστάτη καὶ ὑπερπλήρης ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἡ ἐνυπόστατος δύναμις, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, περιττὸν καὶ ἑτέραν αὐτῷ προστιθέναι ἀνούσιον, ὡς ἂν τῆς ὑφεστώσης καθ' αὑτὴν ἐλλιπῶς ἐχούσης· καὶ ἅμα τὰ τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ ἀτελοῦς ἄτοπα ἀνακύπτει· οὐ γὰρ δύναιτ' ἂν ἐνταῦθα λέγειν μίαν τῷ ἀριθμῷ τὰς δύο σοφίας εἶναι, καθάπερ τὸν Υἱὸν σοφίαν φαμέν, ἐκ σοφίας τοῦ Πατρός, ὥσπερ καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς, καὶ φῶς

A ad exiſtentiam ac perfectionem viciſſim indigeat, primum ſummumque bonum compoſitum atque imperfectum exhibet. Quocirca non eſt dicendum Deum habere operationem aut vitam aut bonitatem (id enim, eſſe Deum quidpiam particulare ac imperfectum deſignat) ſed totum eſſe operationem, & totum vitam, & totum bonitatem per ſe ſubſiſtentem, ob ſummam perfectionem & ſimplicitatem & unitatem. Habens enim, ab eo diſtinguitur, quod habetur. In Deo autem, nulla realis diſtinctio eſt; alioqui non eſſet Deus una eſſentia, unumque, quicquid tandem illud ſit, excepta duntaxat Perſonarum ſeu Hypoſtaſeωn diſtinctio-
B ne ac diſcretione, quæ non rerum per ſe differentiã & diſtinctionem facit ſed numerum diſcretionis perſonalis penès Trinitatem inducit. Nam, ut auctor eſt Damaſcenus, in his duntaxat tribus hypoſtaticis proprietatibus diſtinguntur inter ſe, tres ſanctæ Hypoſtaſes ſeu Perſonæ, Paternitate, Filietate & Proceſſione. (Libr. 1. c. 8.) Ac ſicut ridiculum eſſet dicere, quod mare aquam habeat, quandoquidem maris omnis coalitio aqua eſt; ſic magis ridiculè dicatur, habere Deum eſſentiam & intelligentiam, aut vitam; ſed eſſe totum eſſentiam & totum intelligentiam, & totum vitam. Idemque de reliquis dicendum, quæ ſimpliciter & abſolutè Deo tribuuntur. Ac liquet ex ſubjunctis. Theologia enim propoſitam veritatem probabit.

C Ac ſanè primùm ipſe Dominus ait, *Ego ſum vita & veritas, & lumen.* (Ioann 14. 6. & 8. 12.) Si igitur non erat Filius ac Verbum Dei qui hæc loquebatur; ſed aliud quid præter ejus eſſentiam, eſſentiæ expers nec verè exiſtens aut ſubſiſtens; quale denique volunt eſſe vitam & veritatem, ac prorſus Operationem, qui hæc aliud quid ab Eſſentia eſſe ſtatuunt, cujuſmodi etiam dicunt Lumen, quod in Thaborio, in Dominica Transformatione apparuit. Sic verò, ſi hoc dederimus ac ſupponamus, conſequens eſt actum eſſe de divinæ Incarnationis myſterio; aut, ſiquidem ipſum verè erat Dei Verbum, unus ſcilicet ſanctæ Trinitatis, qui hæc de ſeipſo loquebatur, uti profectò & erat & eſt (tota enim divina natura in una ſuarum Hypoſtaſeωn ſeu Perſonarum, incarnata eſt, uti Sanctorum traditio habet) D ſequitur neceſſariò confitendum, veritatem ac vitam idem in Deo eſſe ac eſſentiam.

Non diſtingui realiter in Deo Eſſentiam ab operatione

Deinde beatus Paulus ait, *Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam.* (1. Cor. 1. 24) Quod ſi quis duas in Deo eſſe ſapientias dicat, unam quidem ſubſiſtentem, alteram verò quæ eſſentiæ expers exiſtat, nihil dicit. Cùm enim perfectiſſima ſit, omnemque excedens plenitudinem Dei ſapientia, virtus ipſa ſubſiſtens, Dei Filius, per quem facta ſunt omnia, ſuperfluum eſt aliam quoque eſſentiæ expertem nec verè exiſtentem, ac ſi ipſa per ſe ſubſiſtens non ſufficeret, illi adjungere; ſimulque emergunt compoſitionis Deique imperfecti abſurda. Non enim hîc poſſint dicere unam numero eſſe geminam ſapientiam, quemadmodum Filium ſapientiam ex Patre ſapientia dicimus;

velut etiam vitam ex vita, & lumen de lumine; unam tamen numero ſapientiam confitemur & vitam, unamque rem. Haud tamen hoc loco id dici queat. Quid ita? Quod nimirum has dicant inter ſe realiter diſtingui; ita nimirum, ut altera eſſentia ſit, altera eſſentiæ expers. Quorum autem tanta diſtinctio eſt, nunquam contingat unà conſiſtere, remque unam numero fore.

Nempe, non diſtingui ab abſolutis; non inter ſe.

Patrem vero & Filium dicimus nihil prorſus realiter ullove modo diſtingui juxta fidei aſſertionem. Sed & qui hæc dicat, reprehendit Athanaſius in ſuis adverſus Arianos libris, hiſce verbis.

Orat. 3. p. 409.

Vbi enim prorſus invenerunt in divina Scriptura dictum, vel ab ullo omnino audierunt, tanquam alius ſit Verbum, præter hunc Filium, ut & talia ipſi comminiſcantur? Quomodo verò non hæc quoque portentoſa eorum ludificatio, quòd dicant Sapientiam quidem Patri coexiſtere, eam tamen Chriſtum non eſſe? Et rurſus, *Non enim vita in vita vivit; nam alioqui vita non fuerit.*

De Incarn. p. 596.

Præterea quoque in libro de ipſius Verbi in carne Diſpenſatione, *Si enim ipſe Vita eſt, quomodo Vita vitam accipit?*

Hebr. 1. 3.

Ad hæc Apoſtolus de Filio Dei dicit, *Cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus.* Quamobrem idem ſunt hoc loco, figura & ſplendor, ſubſtantiaque & gloria idem ac eſſentia. Omneſque adeo Chriſti Eccleſiæ Magiſtri, omnem diverſitatem ac duplicitatem, realemque diſtinctionem in Deo tollunt.

Baſil. contra Eunom.

Magnus Baſilius dum ſcribit adverſus Eunomium, ait, *In Dei forma, in Dei eſſentia eſt: Nec enim aliud forma eſt, aliudque eſſentia, ne ſit compoſitus. Omnis imago, aut eſſentiæ aut formæ, aut figuræ, aut ſpeciei, aut coloris imago eſt: Deus autem in nullo horum, ſed in eſſentia ſolummodo eſt.*

Dialect. c. 30.

Beatus quoque Ioannes Damaſcenus ait, *Eſſentia & forma & natura, idem ſunt in Deo.*

Libr. 1. c. 9.

Et rurſus, *Deus ſimplex eſt omniſque expers compoſitionis:* Quod autem ex multis atque diſtinctis conflatum eſt, compoſitum eſt. Si igitur increatum, immortale, principii expers, eſſe creatorem, æternum, habere providentiam, eſſentiales in Deo differentias dixerimus, ex tam multis cōflatum, ipſum compoſitum, non ſimplex erit, quod extremæ impietatis eſt.

Libr. 1. c. 9.

Idem, *Non debet in Deo dici qualitas, ne eum compoſitum dicamus ex eſſentia & qualitate.*

S. Maxim.

Vnius Dei propriè ſimplicitas

Sanctus Maximus Capitibus ſuis ad Elpidium, *Omnis intellectio, ſicut in ſubſtantia omnino exiſtentiam habet velut qualitas, ſic & circa ſubſtantiam qualitatibus imbutam motum habet. Non enim aliquid abſolutum ac ſimplex, per ſeipſum ſubſiſtens, poteſt eam recipere, quod nec ipſa abſoluta ac ſimplex eſt. Deus autem utroque modo omnino ſimplex exiſtit; ac tum ſubſtantia eſt ſine ſubjecto, tum intellectio, omni prorſus carens ſubjecto.* Idem in iiſdem Capitibus. *Deus, ſive ſubſtantiam dicamus, non habet potentiam intelligendi (ut ſic dicam) paſſivè, quæ ei naturaliter cointelligatur, ne inde compoſitus exiſtat; ſive dicamus intellectionem, non habet naturaliter ſibi ſubjectam ſubſtantiam, in qua recipiatur; ſed ipſum ſecundum eſſentiam Deus intellectio eſt, totuſque ac ſolum intellectio, ipſumque ſecundū intellec-*

A ἐκ φωτός· μίαν μέντοι εἶναι τῷ ἀριθμῷ ὁμολογοῦμεν σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ ἓν πρᾶγμα. οὐκοῦν τοῦτο δυνατὸν ἐνταῦθα λέγεσθαι. διατί· ὅτι ταύτας μὲν ἀλλήλων πραγματικῶς φασὶ διαφέρειν· ὡς τὴν μὲν, οὐσίαν εἶναι· τὴν δὲ, ἀνούσιον· καὶ τὰ ἐπὶ τοσοῦτον διαφέροντα, οὐδέποτ᾽ ἂν δυνηθῆναι συστῆναι καὶ ἓν τῷ ἀριθμῷ γενέσθαι πρᾶγμα.[7] τὸν δὲ Πατέρα καὶ Υἱὸν, μηδὲν μηδαμῇ 7
πραγματικῶς καὶ ὁπωσοῦν διαφέρειν κατὰ τὴν τῆς πίστεως θέσιν φαμέν. ἀλλὰ καὶ τὸν ταῦτα λέγοντα, ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν ὁ Ἀθανάσιος ἐξελέγχει, λέγων οὑτωσί. Ποῦ γὰρ ὅλως εὗρον παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ λεγόμενον, ἢ παρά τινος ὅλως ἤκουσαν, ὡς ὄντος ἄλλου Λόγου παρὰ τοῦτον τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσωνται· πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μὴ εἶναι δὲ ταύτην τὸν Χριστόν. B καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἡ ζωὴ ἐν ζωῇ, ζῇ, ἐπεὶ οὐκ
ἂν εἴη ζωή. καὶ ἔτι ἐν τῷ[8] περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκο- 8
νομίας αὐτοῦ Λόγῳ, Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ, ζωὴν πῶς ἡ ζωὴ λαμβάνει; ἔτι ὁ ἀπόστολος περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φησὶν, Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὥστε ταυτόν ἐστιν ἐνταῦθα, χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, καὶ ὑπόστασις καὶ δόξα, ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ. καὶ πάντες δὲ οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Διδάσκαλοι, πᾶσαν ἑτερότητα καὶ διπλόην, καὶ πραγματικὴν διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ ἀφαιροῦντες. ὁ μὲν μέγας Βασίλειος, C κατ᾽ Εὐνομίου γράφων, φησὶ, τὸ Ἐν μορφῇ Θεοῦ, οὐσία ἐστὶ Θεοῦ. οὐδὲ γὰρ ἄλλο μορφὴ, καὶ ἄλλο οὐσία, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ. πάλιν ὁ αὐτὸς, Πᾶσα εἰκὼν, ἢ μορφῆς, ἢ σχήματος ἢ εἴδους, ἢ χρώματος ἐστὶν εἰκών· Θεὸς δὲ ἐν οὐδενὶ τούτων, ἐν δὲ οὐσίᾳ μόνῃ. καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης Δαμασκηνός φησι, Οὐσία καὶ μορφὴ καὶ φύσις ἐπὶ Θεοῦ, ταυτόν ἐστι. καὶ πάλιν, Τὸ θεῖον ἁπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀσύνθετον· τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον σύνθετον. εἰ οὖν τὸ ἄκτιστον καὶ ἀθάνατον καὶ ἄναρχον καὶ δημιουργικὸν καὶ αἰώνιον, καὶ προνοητικὸν οὐσιώδεις διαφορὰς εἴπομεν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον, σύνθετον ἔσται, οὐχ ἁπλοῦν· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. Ὁ αὐτὸς, Οὐ χρὴ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν εἴπωμεν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος[9] ἐν τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον Κε- 9
D φαλαίοις, Πᾶσα νόησις, ὥσπερ ἐν οὐσίᾳ πάντως ἔχει τὴν θέσιν ὡς ποιότης, οὕτω καὶ περὶ οὐσίαν πεποιωμένην ἔχει τὴν κίνησιν. οὐ γὰρ ἄφετόν τι καὶ ἁπλοῦν, καθ᾽ αὑτὸ ὑφεστὼς, δυνατὸν αὐτὴν ἐπιδέξασθαι, ὅτι μὴ ἄφετος ἐστὶ καὶ ἁπλῆ· ὁ δὲ Θεὸς κατ᾽ ἄμφω πάμπαν ὑπάρχει ἁπλοῦς, καὶ οὐσία ἐστὶ τῶν ἐν ὑποκειμένου χωρὶς, καὶ νόησις μὴ ἔχουσα καθ᾽ ἅπαξ ὑποκείμενον. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τὸν Θεὸν, εἴτε οὐσίαν εἴπωμεν, οὐκ ἔχει φυσικῶς αὐτῷ συνεπινοουμένην τὴν τοῦ νοεῖσθαι δύναμιν, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ· εἴτε νόησιν, οὐκ ἔχει φυσικῶς δεκτικὴν τῆς νοήσεως ὑποκειμένην οὐσίαν, ἀλλ᾽ αὐτὸ κατ᾽ οὐσίαν, νόησίς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ ὅλος νόησις, καὶ μό-

A νον καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν νόησιν οὐσία· καὶ ὅλος οὐσία καὶ μόνον, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ὅλος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ὅλος, διότι μονὰς ἐστὶν ἀδιαίρετος καὶ ἀμερὴς καὶ ἁπλῆ. ὁ αὐτὸς, Μὴ ἕξεις καὶ ἐπιτηδειότητας ζητήσῃς ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀπείρου οὐσίας, τῆς ἁγίας Τριάδος, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὴν ποιήσῃς ὥσπερ τὰ κτίσματα. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον Σχολίοις, Μόνος ὁ Θεὸς ἐστὶν ἁπλοῦς κυρίως, καὶ ἑνὰς καὶ μονάς, πάντα δὲ μετὰ Θεὸν, δυάδες εἰσὶ καὶ σύνθετα, εἰ καὶ μὴ ἐπίσης. τὰ μὲν γὰρ νοητὰ, ἔκ τε οὐσίας ὑπάρχουσι, καὶ συστατικῆς διαφορᾶς ἀφοριζούσης ἕκαστον. πᾶν γὰρ τὸ ἔχον συνεπιθεωρούμενόν τι πρὸς δήλωσιν τῆς οἰκείας ὑπάρξεως, οὐκ ἁπλοῦν κυρίως. τὰ δὲ αἰσθητὰ, ἐξ ὕλης καὶ εἴδους.

B Ἔτι ὁ θεῖος Διονύσιος, Οὐ διαιρετέον φησὶ τὸ καλὸν καὶ κάλλος, ἐπὶ τῆς ἐν ἑνὶ τὰ ὅλα συνειληφυίας αἰτίας. ταῦτα γὰρ, ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων ἁπάντων εἰς μετοχὰς καὶ μετέχοντα διαιροῦντες, καλὸν μὲν εἶναι λέγομεν, τὸ κάλλους μετέχον· κάλλος δὲ, τὴν μετοχήν· τὸ δὲ ὑπερούσιον κάλλος, τὸ αὐτὸ καὶ κάλλος καὶ καλὸν λέγεται. καὶ πάλιν, Οὐκ ἄλλο δὲ εἶναι τἀγαθὸν φημὶ, καὶ ἄλλο τὴν ζωήν· οὐδὲ πολλὰ τὰ αἴτια, καὶ ἄλλων ἄλλας παρακτικὰς Θεότητας, ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένας. καὶ πάλιν, Εἰ δ' ἐν τῷ Θεῷ τὸ ἀγαθὸν ὕπαρξις ἐστὶν, ἔσται ὁ μεταβάλλων ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ποτὲ μὲν ὢν, ποτὲ δὲ μὴ ὤν. ὁ αὐτὸς Εἶεν οὖν, ἐπ' αὐτὴν ἤδη τῷ λόγῳ τὴν ἀγαθωνυμίαν χωρῶμεν, ἣν ἐξῃρημένως οἱ Θεολόγοι τῇ ὑπερθέῳ Θεότητι καὶ ἀπὸ πάντων ἀφορίζουσιν, αὐτὴν οἶμαι τὴν θεαρχικὴν ἀγαθότητα, λέγοντες. πάλιν, Τῷ εἶναι τἀγαθὸν

C ὡς οὐσιῶδες ἀγαθὸν, εἰς πάντα τὰ ὄντα διατείνει τὴν ἀγαθότητα.

Ἔτι ἡ κατὰ Μανιχαίων γενομένη Σύνοδος, φησὶ, Τὸ ἀγαθὸν, οὐσία ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν γεννητῶν, συμβεβηκός. ἔτι ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀγαθὸν τὸ Πνεῦμα ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ἀγαθὸς ὁ ἐκ τοῦ Ἀγαθοῦ γεννηθεὶς, οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα. πάλιν, Διαφορὰ δὲ ταῖς θείαις Δυνάμεσι πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὕτη, ὅτι τῷ μὲν, φύσις ἡ ἁγιωσύνη· τοῖς δὲ, ἐκ μετουσίας ὑπάρχει τὸ ἅγιον. καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ πρὸς τοὺς Νεοκαισαρέας ἐπιστολῇ, Εἰ μὴ ἁπλοῦν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ οὐσίας καὶ ἁγιασμοῦ συνέστη. καὶ τίς οὕτως ἀνόητος, ὥστε

D σύνθετον εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον·

Ἔτι ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος τὸ, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, φησὶν, Εἰ οὖν ἄλλο ζωὴ, ἕτερον δὲ τὸ φῶς, ἕτερον δὲ ἡ οὐσία, σύνθετος ἔσται καὶ οὐχ ἁπλοῦς. καὶ πάλιν, ἐξηγούμενος τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, τοῦτον ἴδοι τις ἂν μικρὸν ὕστερον καὶ φῶς λεγόμενον, καὶ τὸ φῶς πάλιν ὀνομαζόμενον ζωὴν, καὶ τὴν ζωὴν ἀλήθειαν. πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τοῦτο δὲ εἶπε, τὸ, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν δηλονότι, οὐχ ἵνα σύνθεσιν ὑποπτεύσωμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ μικρὸν ἀναχθῶμεν εἰς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἂν ἐνενόησέ τις εὐκόλως τῶν πολλῶν πῶς ἐστιν ἐν-

A *tionem eſſentia, & totus eſſentia & ſolum, & ſuper eſſentiam totus, & ſuper intellectionem totus, eo quod unitas indiviſa & impartibilis & ſimplex exiſtat.* Idem, *Ne habitus & habilitate quæras in ſimplici & infinita ſubſtantia (ſancta nimirum Trinitate) ne illam creatorum more, compoſitam facias.* Idem in Scholiis in ſanctum Dionyſium, *Solus Deus verè ac propriè ſimplex eſt, veréque ac propriè Vnum & Vnitas & Monas: Cuncta verò à Deo ſecunda, dualitates ſunt (ut ſic dicam) & compoſita. Etenim ſpiritalia & quæ mente intelligimus, ex ſubſtantia ſunt & conſtituente differentia, qua res ſingulæ diſcernuntur. Quicquid enim aliquid habet quod unà intelligatur ad ſubſtantiæ ſuæ ſeu eſſentiæ manifeſtationem, non verè ac propriè ſimplex eſt. Quæ verò in ſenſum ca-*

B *dunt, ex materia & forma ſunt compoſita.*

De Divin. nom. c. 4. §. 7.

Præterea D. Dionyſius, *Non dividendum* ait, *pulchrum & pulchritudinem, in auctore & cauſa, quæ univerſa in uno comprehendit. Hæc enim in quovis ente in participationes, & ea quæ participant dividentes, pulchrum dicimus, quod pulchritudinis particeps eſt, pulchritudinem verò, participationem:Upereſſentialis autem pulchritudo, eadem & pulchritudo & pulchrum nuncupatur.* Rurſumque, *Porro non aliud bonum eſſe dico, atque aliud vitam, nec plures auctores ſeu cauſas, aliaſque aliarum effectrices Deitates, quæ ſuperemineant, & quæ inferiores exiſtant.* Et rurſus, *Sin autem in Deo bonum ſubſtantia eſt, is, qui à bono mutatur, quandoque quidem ens, quandoque verò nihil erit.* Idem, *Eſto igitur, ad ipſam jam ſermone procedamus boni nuncupationem, quam ſingulariter Theologi ſupra-quàm-Deo deitati & ex omnibus tribuunt, ipſam puto divinam ſubſtantiam Bonitatem vocantes.* Rurſus, *Quod bonum ſit, tanquam eſſentiale bo-*

C *num, in ea quæ ſunt omnia, bonitatem extendit.*

Synodus contra Manich.

Basil. ad Amphil.

Præterea, Quæ adverſus Manichæos Synodus coacta eſt, ait, *Bonum in Deo eſſentia eſt; in genitis autem ſeu creatis, accidens.* Ad hæc magnus Baſilius in ſuis ad Amphilochium de Spiritu ſancto Capitulis, *Spiritus ſanctus Bonus eſt, ſicut bonus eſt Pater, & bonus qui ex bono natus eſt, eſſentiam habens bonitatem.* Rurſus, *Intereſt autem hoc divinis Poteſtatibus ac Spiritui ſancto, quod huic quidem, natura ſanctitas eſt; illis verò ex commercio ac participatione eſt, quod ſunt ſanctæ.* Hæc quoque ipſius ſunt in Epiſtola ad Neocæſarienſes, *Niſi Spiritus ſanctus ſimplex eſt, ex eſſentia & ſanctitate conſtat. Et quis verò ſic demens, ut Spiritum ſanctum com-*

Ad Neocæſar.

D *poſitum dicat?*

Chryſ. in Ioannem variis locis Ioan. 8. 12. & 1. 1.

Præterea D. Chryſoſtomus exponens illud, *Ego ſum lux mundi*, ait, *Igitur ſi vita aliud eſt; aliud verò lux, aliud autem eſſentia aut ſubſtantia, compoſitus erit & non ſimplex.* Et rurſus exponens illud, *In principio erat Verbum. Iſtud brevi poſt viderit quis etiam lucem dictum; lucemque rurſus vitam nuncupatam, & vitam veritatem.* Rurſus ibidem, *Hoc autem dixit, nempe In ipſo erat, non ut compoſitum opinemur, ſed ut paulatim ad celſa decreta provehamur. Quia enim nemo vulgi facilè in animum inducturus erat, quomodo ejus vita, ipſa per ſe ac verè exiſteret, prius*

Ioan. 5. 26. & 14. 16.

dixit quod erat humilius, moxque eruditum auditorem, ad id quod ſublimius provehit. Nam qui dixerat, Dedit ei vitam habere; *hic rurſus ait*, Ego ſum vita. Porro obſerva, quemadmodum Sanctus compoſitionem exiſtimet, ſi quis aliud quid vitam in Deo, aliud lucem; aliudque eſſentiam exiſtimet, uti ſuperius dixit.

Cyrill.

Præterea D. Cyrillus in Actis tertiæ Synodi, ait, *Quemadmodum unitas nunquam dividatur in duas unitates. Quæ enim in hæc dividatur, non unitas fuerit, ſed binitas, ut ſic loquar: ſic & unum, quod ſumma conſertum unione eſt, haud in duo dividi poſſit. Etenim ſimplex erit univerſorum Deus.* Idem in Theſauris, exponens illud,

Ioan. 5. 26.

Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ait, *Hoc loco, his qui nolunt recte intelligere ingentis blaſphemiæ periculum oritur. Si enim Pater dicitur habere vitam in ſemetipſo, aliud quidpiam eſt, præter vitam quæ in ipſo eſt. Hoc autem ſi dederimus, quædam velut duplicitas ac compoſitio circa illum intelligetur. Atqui id eſt abſurdum.* Idem alibi, *Si enim aliud quidem eſt Deus, aliaque præter ipſum, quæ in eo eſt, ſcientia, erit compoſitus & non ſimplex. Quod verò exploratum ſit eſſe ſimplicem, non aliud quid præter ipſum, quæ in eo ſcientia eſt. Nos autem non ſic, alioqui eſſemus aliquid per eſ-*

1. Ioan. 4. 8.

ſentiam ab æterno; ſed in eſſentia poſitam habemus bonitatem. Et rurſus, *Deus charitas eſt, juxta Ioannis vocem; nec ipſe quidem aliud quid, aliud verò quod in ipſo eſt: Eſt enim ſimplex, omnique carens compoſitione.* Rurſus, *Non enim erit natura ſimplex univerſorum Deus; ſed magis compoſitus exque duobus conſtans, ſiquidem quæ in eo vita eſt, alia ab ipſo eſt.*

Nyſſenus adverſus Eunom.

Præterea Nyſſenus in Confutationibus, *Igitur ſi etiam Filius una vita ſincera ac pura eſt, ab omni duplici ratione ac compoſitione remota, nullaque præter ejus vitam res ſubjecta eſt. Quomodo enim in eo qui ſimplex eſt, alienæ rei commixtio ulla exiſtimari poſſit? &c.* Idem in Oratione

Orat. Catech.

Catechetica, *Non enim compoſitione vacat, quod alterum in altero dicatur eſſe. Sed omnino neceſſarium, cùm explorata ſimplicitas ſit, ipſum Verbum vitam eſſe, non vitæ participationem.*

Auguſt. de Trinit.

Præterea ſanctus Auguſtinus, quem Oecumenicæ Synodi præcellentiſſimum doctorem teſtantur, eumque qui ejus ſermones non recipiat, anathemati ſubjiciunt. Is igitur Libro 7. de Trinitate, ait, *In illa ſimplicitate non aliud eſt ſapientem eſſe, quàm eſſe; ſed eadem ibi ſapientia, quæ & eſſentia.* Adhuc in eodem libro: *Nefas eſt dicere, ſubſtare Deum ac ſubjici bonitati ſuæ; & non potius bonitatem ſubſtantiam eſſe; nec bonitatem eſſe Deum, ſed in eo ut in ſubjecto eſſe.*

Athanaſius contra Arian.

Ad hæc magnus Athanaſius Orat. de Filio, *Niſi enim ſubſtantialis ſapientia ac verbum eſſentia præditum & qui ſit verè, Filius eſt, ſed ſimpliciter ſapientia & verbum & Filius in Patre eſt, fuerit ipſe Pater compoſitus ex eſſentia & verbo.* Idem in Oratione Apologe-

Orat. pro Synodo Nicæn.

tica pro Synodo, *Si quis igitur Deum compoſitum eſſe exiſtimat, quaſi accidens in ſubſtantia,*

A πόστατος αὐτοῦ ἡ ζωή, πρότερον ἐκεῖνο εἶπε, τὸ ταπεινότερον, ἔπειτα παιδευθέντα πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἄγει. ὁ γὰρ εἰπὼν, Ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν· οὗτος πάλιν φησὶν, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή. καὶ σημείωσαι, πῶς σύνθεσιν ὁ Ἅγιος ἡγεῖται, εἴ τις ἄλλο μὲν τὴν ζωὴν ἐπὶ Θεοῦ λέγοι, ἕτερον δὲ τὸ φῶς, ἕτερον δὲ τὴν οὐσίαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπεν.

Ἔτι ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς τρίτης Συνόδου, φησὶν, Ὥσπερ ἡ μονὰς οὐκ ἂν τμηθείη εἰς μονάδας δύο· ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαιρουμένη, οὐκ ἂν εἴη μονὰς, ἀλλὰ δυάς· οὕτω καὶ τὸ ἓν, κατὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν, οὐκ ἂν εἰς δύο διαιρεθείη· καὶ γὰρ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Θησαυροῖς ἐξηγούμενος, τὸ, Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, φησὶν, Ἐνταῦθα τοῖς ὀρθῶς οὐκ ἐθέλουσι νοεῖν, εἰς πολὺν ὁ λόγος κινδυ-B νεύσει δυσφημίαν. εἰ γὰρ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ λέγεται ζωὴν ὁ Πατὴρ, ἕτερόν τι ἐστὶ παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωήν. εἰ δὲ τοῦτο, διπλόη τις ὥσπερ καὶ σύνθεσις περὶ αὐτὸν νοηθήσεται. ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς ἄλλοις, Εἰ γὰρ ἕτερον μέν τις ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἑτέρα δὲ παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ γνῶσις, σύνθετος ἔσται, καὶ οὐχ ἁπλοῦς. ἐπεὶ δὲ ἁπλοῦς ὁμολογουμένως, οὐχ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ γνῶσις. ἡμεῖς δὲ, οὐχ οὕτως· ἐσμὲν γάρ τι κατ' οὐσίαν ἀϊδίως· ἐν δὲ τῇ οὐσίᾳ κειμένην ἔχομεν τὴν γνῶσιν. καὶ πάλιν, Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου φωνὴν, καὶ οὐκ ἕτερον μέν τι αὐτὸς, ἕτερον δέ τι τὸ ἐν αὐτῷ· ἁπλοῦς γὰρ καὶ ἀσύνθετος. πάλιν, Οὐ γὰρ ἁπλοῦς ἔσται τὴν φύσιν ὁ τῶν ὅλων Θεός· σύνθετος δὲ μᾶλλον καὶ ἐκ δύο συγκείμενος, εἴπερ ἐστὶν ἑτέρα παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ ζωή.

C Ἔτι ὁ Νύσσης ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, Εἰ οὖν καὶ ὁ Υἱὸς μία ζωή ἐστιν εἰλικρινής, πάσης συνθέσεως καὶ διπλόης κεχωρισμένη, καὶ οὐδὲν ὑπόκειται πρᾶγμα παρὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. πῶς γὰρ ἐν τῷ ἁπλῷ μίξις ἀλλοτρίου πράγματος ὑποπτεύοιτ' ἂν, καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Κατηχητικῷ, Οὐ γὰρ ἂν ἐκτὸς εἴη συνθέσεως, τὸ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα, τῆς ἁπλότητος ὁμολογουμένης, αὐτὸ ζωὴν εἶναι τὸν Λόγον, οὐ ζωῆς μετουσίαν. 10

Ἔτι 10 ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὃν αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, Διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας ἐξοχώτατον μαρτυροῦσι, καὶ τὸν μὴ τοὺς λόγους τούτου καταδεχόμενον ἀναθέματι ὑποβάλλουσιν. οὗτος οὖν ἐν ζʹ· τῷ περὶ Τριάδος φησὶν, Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἁ-D πλότητι, οὐκ ἔστιν ἕτερον τὸ σοφὸν εἶναι παρὰ τὸ εἶναι. ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐκεῖ σοφία, ἥτις καὶ οὐσία. ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ, Ἀθέμιτον δὲ λέγειν ὑφίστασθαι καὶ ὑποκεῖσθαι τὸν Θεὸν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ· καὶ τὴν ἀγαθότητα μὴ μᾶλλον οὐσίαν εἶναι, μὴ δὲ τὸν Θεὸν εἶναι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ εἶναι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ.

Ἔτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ, Εἰ γὰρ μὴ οὐσιώδης ἐστὶ σοφία καὶ ἐνούσιος λόγος καὶ ὢν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἁπλῶς σοφία καὶ λόγος, καὶ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ Πατὴρ σύνθετος ἐξ οὐσίας καὶ λόγου. ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς Συνόδου Ἀπολογητικῷ, Εἰ μὲν οὖν ἡγεῖταί τις τὸν Θεὸν εἶναι σύν-

A θετον, ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ συμβεβηκός, ἢ ἔξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι· ἢ εἶναί τινα τὰ συμπληροῦντα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν καὶ ὀνομάζοντας Πατέρα, μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλά τι περὶ αὐτὸν, μεμφέσθω μὲν τὴν Σύνοδον, γράψασαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· κατανοείτωσαν δὲ, ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν, οὕτω διανοούμενοι· τόν τε γὰρ Θεὸν, σωματικόν τινα εἰσάγουσι· καὶ τὸν Κύριον, οὐκ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι Υἱὸν καταψεύδονται. καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ τοῦ, Ὅτι καλῶς εἴρηται τοῖς ἐν Νικαίᾳ Πατράσιν ἡ λέξις τοῦ Ὁμοουσίου. Διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ ὄντος Θεοῦ δημιούργημα φήσετε, εἴγε τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Θεὸς, οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος
B οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ᾽ ἕτερόν τι, ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπὲς, καὶ λίαν ἀσεβές ἐστι, καὶ μόνον ἐντεθυμεῖσθαι. καὶ μετ᾽ ὀλίγα πάνυ, Κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν ὅ, τί ποτ᾽ ἐστιν, ἀλλ᾽ ὅμως ἀκούοντες, τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς, καὶ τὸ Παντοκράτωρ, οὐχ᾽ ἕτερόν τι, ἀλλ᾽ αὐτὴν τὴν μακαρίαν καὶ ἁπλῆν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν. εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν, δῆλον ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ, Ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς τοὺς Ἀρειανοὺς, δηλονότι ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ἵνα φεύγοντες λέγειν ἀληθῶς Πατέρα τὸν Θεὸν, σύνθετον οὕτω τὸν ἁπλοῦν, καὶ σωματικὸν ἐπινοοῦντες, καινοτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γενήσεσθε.
C ἐκ δὲ τῶν τοῦ ἁγίου τούτου δῆλον, ὅτι τὸ Θεὸς ὄνομα καὶ τὸ Πατὴρ, καὶ Δημιουργὸς καὶ Παντοκράτωρ, αὐτὴν τὴν μακαρίαν οὐσίαν σημαίνει, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ὀνομάτων παρίστησιν, ὅ, τί ποτ᾽ ἐστὶν ἐκείνη. καὶ ὅτι οἱ περὶ τὸν Θεὸν εἶναί τινα λέγοντες ἕτερα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, φυσικὰ καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ καὶ ἄκτιστα, εἴτε ζωὴν, εἴτε ἀγαθότητα, εἴτε ὁτιδήποτε ἐξ ὧν ὁ Θεός φασι γινώσκεται, καὶ ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀόρατος ὁρατὸς γίνεται κατ᾽ ἐκεῖνα. τιθέασίν τε εἶναί τινα τὰ συμπληροῦντα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, καὶ τὸν ἁπλοῦν Θεὸν σύνθετον καὶ σωματικὸν ἐπινοοῦντες, καινοτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γίνονται· καὶ ἕτερόν τι περὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀναπλάττοντες, ἀσεβὲς καὶ μόνον ἐντεθυμεῖσθαι λέγουσιν.

Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἄτοπον ἐκφεύγοντες οἱ Θεολόγοι, τὰ προειρημένα θεολογοῦσιν. καὶ τῷ αὐτῷ
D λόγῳ. καὶ οὓς φαμὲν ἐν τῷ Θεῷ λόγους τῶν ὄντων, οὐδὲν φασὶ διαφέρειν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ὁ μὲν γὰρ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος, τὸ, Ἐν ᾧ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, φησὶν, Ὅρα, εἰ καὶ δοκεῖ τι μέγα εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο συγκαταβατικῶς εἶπε διὰ τοὺς ἀπλουστέρους· αὐτοσοφία γὰρ ἐστὶ, καὶ αὐτογνῶσις. ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, τὴν τοῦ μεγάλου Διονυσίου ῥῆσιν ἐξηγούμενος, φάσκουσαν, Εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματα τῶν θείων αὐτοῦ παραδειγμάτων, Τῆς ἐχούσης φησὶν παραδείγματα τῶν πάντων αἰτίας, αἱ ἀΐδιοι νοήσεις εἰσὶ τοῦ

gatur, vel eſſe quædam quæ ejus eſſentiam compleant, ut cùm Deum dicimus, ac Patrem vocamus, non ipſam ejus inviſibilem & incomprehenſam eſſentiam ſignificemus, ſed aliquid circa ipſum, is Synodum reprehendat, quæ ſcripſerit Filium ex Patre eſſe: intelligant tamen, qui ſic opinantur, duo ſe hæc blaſphemare: quod nempe tum Deum, corporeum quendam inducunt, tum Dominum, non ipſius Patris, ſed eorum quæ ſunt circa ipſum, Filium eſſe mentiuntur. Sunt & iſta ejuſdem Athanaſii, illa Oratione, qua oſtendit Homoouſii vocem ritè poſitam eſſe à Patribus Nicænis. *Proinde nec creaturam ipſius veri Dei opus eſſe dicetis, ſiquidem quod Pater quodque Deus dicitur, non ipſam ejus qui verè eſſe eſſentiam ſignificant, ſed aliud quidpiam, quod vos confingitis. Sin autem hoc valde indecens ac vel cogitatu impium eſt.* Pauciſque admodum interjectis, *Quamvis enim comprehendere non poſſumus quidnam tandem eſt, dum tamen Pater & Filius atque omnium conſervator audimus, non aliud quid, ſed ipſam beatam ſimplicemque & incomprehenſam, ejus qui verè eſt, eſſentiam deſignari intelligimus. Quin vos quoque, cùm Filium ex Deo dixeritis, nimirum ex Patris ſubſtantia illum eſſe dixiſtis.* Idem in eadem Orat. *Decebat vos (Arianos nimirum) non dicere Filium ex Patre eſſe, ſed ex iis quæ ſunt circa ipſum, ut hoc caventes, ne Deum verè Patrem diceretis, ſic compoſitum eum qui ſimplex eſt, & corporeum intelligentes, inſolentioris blaſphemiæ auctores exiſteretis.* Porro ex Sancti hujus dictis liquet, nomen Deus & Pater & Creator, & univerſorum conſervator, ipſam beatam eſſentiam ſignificare; tametſi nulla nomina quid illa ſit repræſentent. eoſque, qui circa Deum alia quædam præter ejus eſſentiam eſſe dicunt, naturalia Deo & eſſentialia ac increata, ſive vitam, ſive bonitatem, ſive quidvis tandem eorum, ex quibus aiunt Deum cognoſci, eumque qui ſecundùm eſſentiam inviſibilis eſt, ſecundùm illa viſibilem fieri, ſtatuuntque eſſe quædam quæ ejus eſſentiam compleant, Deum qui ſimplex ſit, compoſitum corporeumque intelligentes, inſolentioris blaſphemiæ auctores exiſtere, aliudque quidpiam circa ejus eſſentiam fingentes, quod & cogitatu impium ſit, dicere.

Ex Orat. pro defenſione vocis ὁμοουσίου.

At Theologi, ut eo ſe abſurdo expediant, quæ dicta ſunt pro munere docent ac tractant. Eademque ratione, quas in Deo dicimus rerum rationes, nihil ab ejus eſſentia aiunt differre. Sanè quidem D. Chryſoſtomus exponens illud, *In quo ſunt Theſauri ſapientiæ & ſcientiæ*, ait, *Vide, tametſi videtur magnum aliquid dicere, verùm id quoque ſubmiſſius dixit, propter ſimpliciores; nam ipſa verè ſapientia, verè ſcientia eſt.* Sanctus verò Maximus, exponens magni Dionyſii auctoritatem, dicentem, *Imagines quaſdam & ſimulacra divinorum ejus exemplarium, Univerſorum Auctoris*, inquit, *exemplaria, quæ habet, æternæ ſunt Dei cogitationes, per quas, & ex quarum ratione omnia in eo*

Chryſ. in Epiſ. ad Col. 2. 3.

De Divin. nom. S. Maximus.

erant, cùm alia ab eo non eſſent. Rurſuſque in iiſdem Scholiis, *Neque Deus in loco eſt, nec quæ ſunt in eo, in ipſo ſunt ut in loco: ſed ea habet, velut qui ſeipſum habeat, & in illis atque illa exiſtat.* Ejuſdem ex iſdem, *Etenim ſi ejus eſſentia alia eſt, quæ verò intelligit alia ſunt ab ipſo, carebit ipſe intelligentia; id eſt, ejus eſſentia. Si quid verò habet, ipſe à ſe, non ab alio habet. Quod ſi à ſeipſo & ex ſeipſo intelligit, ipſe ea eſt quæ intelligit. Igitur, cùm ſit verè mens, novit ea quæ ſunt, ut qui eſt. Ergo ſi ſe ipſe intelligendo, ea quæ ſunt intelligit, ipſe eſt ea quæ exiſtunt.*

Abſurda ex Palamitarum doctrina, Deũ eſſe verè compoſitum.

Atque hæc hactenus, exque multis pauca. Nos verò ea quæ dicta ſunt colligentes, concludendo obſervamus, ex dictis maniſeſtè probatum, fore, primum, Si aliud quidem Dei eſſentia eſt, alia verò quæ ſunt in ipſo; putà, vita & ſapientia & bonitas, & ſi quid ejuſmodi abſolutè Deo tribuitur, quæ ab eſſentia, ipſaque inter ſe realiter diſtinguantur, quo modo in ſuperioribus recenſuimus; ſicque ad eſſentiam comparantur, ut ſine illa, ipſa per ſubſiſtere non poſſint, quemadmodum Tomas ex Palamæ fidei rationibus decrevit ac prædicavit, illa omnino in eſſentia ſint ut in ſubjecto, ipſaque illorum ſit capax; ſitque adeò materia, vel hujuſmodi quod materiæ reſpondeat. Quod enim alteri ſubeſt ut in eo exiſtat, aut eſt materia, aut aliquid materiæ ſimile; ſicque adeo, eſſentiæ quidem, privatio inerit ac vis paſſiva; quæ verò in ea ſunt velut habitus & qualitates & formæ aut operationes, perfectiones erunt iſtius eſſentiæ; quodque multa concurrant, unum conſurget, ac erit compoſitum quod ex illis eſt. Duarum enim minimùm rerum in unum concurſus, quarum una non eſt idem re & ratione cum alia; aut quod alterius ſuſcipiendi capax eſt, in quo illud exiſtentiam habeat, quibus convenientibus conflatur unum, vel quod multis in idem confluentibus perficitur, aut quovis alio modo quis definiendo dixerit, compoſitum eſt. Quod enim cum alio quodam completur, tametſi ab eo inſeparabile eſt, compoſitum eſt.

2. Fore Deum imperfectum.

Alterum, Fore Deum imperfectum. Vnumquodque enim eorum quæ in eſſentia ſunt, vim complendi eſſe habiturum eſt, partiſque rationem ad totum. Omnis enim pars, aut quod parti affine eſt, illique reſpondet, imperfectum eſt. Idcirco communiſſima de Deo notio, omnem ab eo partium excludit rationem. Hincque adeo nec Deum Patrem neque Filium aut Spiritum ſanctum partem dicimus unius & totalis ac ſupra quam plenæ Divinitatis.

3. Fore finitum.

Tertium eſt, Cum eo quod eſt imperfectum eſſe, etiam inducendum in Deo quod eſt finitum. Quod enim ex duabus rebus conſtat, non eſt infinitum. *Binarius enim nec principio caret, nec fine*, inquit beatus Maximus, *qui nimirum utriuſque unitatis finem, alteram nactus ſit.* Vnde nec tres unitates in Deo, ſed ſicut unam eſſentiam, ſic & unam Vnitatem eandem in tribus Perſonis indiviſam, profitetur fides Catholica atque agnoſcit.

Max.

Θεοῦ, δι' ἃς καὶ καθ' ἃς ἅπαντα ἦν ἐν αὐτῷ, οὐχ ἕτερα ὄντα αὐτοῦ. πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Οὔτε ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ, οὔτε τὰ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τόπῳ· ἀλλ' ἔχει αὐτὰ ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἐνὼν αὐτοῖς καὶ ταῦτα. τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν, Καὶ γὰρ, εἰ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἐστὶν, ἃ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτὸς ἀνόητος ἔσται, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ. εἴ τι δὲ ἔχει, παρ' ἑαυτοῦ ἔχει, οὐ παρ' ἄλλου. εἰ δὲ παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ νοεῖ, αὐτὸς ἐστὶν ἃ νοεῖ. οὐκοῦν νοῦς ὢν ὄντως, νοεῖ τὰ ὄντα ὡς ὤν. εἰ οὖν νοῶν ἑαυτὸν τὰ ὄντα νοεῖ, αὐτὸς ἐστὶ τὰ ὄντα.

Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγα. ἡμεῖς δὲ ἐπισυνάγοντες τὰ εἰρημένα, συμπερασματικῶς ἐπισημειούμεθα, ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονε, πρῶτον μὲν, ὅτι, εἰ ἄλλο μὲν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἄλλα δὲ τὰ ἐν αὐτῷ, οἷον ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀπολελυμένως τῷ Θεῷ ἀποδιδόμενον, τῆς τε οὐσίας καὶ ἀλλήλων διαφέροντα πραγματικῶς, τὸν προειρημένον τρόπον· καὶ οὕτως ἔχοντα πρὸς τὴν οὐσίαν, ὡς αὐτῆς ἄνευ μὴ ἂν ὑποστῆναι δύνασθαι καθ' ἑαυτὰ, ὡς ὁ Τόμος κατὰ τὴν τοῦ Παλαμᾶ πίστιν διέκρινε καὶ ἐκήρυξεν, ἐκεῖνα πάντως ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ ἔσονται, καὶ αὕτη τούτων ἔσται δεκτική· καὶ ἢ ὕλη, ἢ ἀνάλογον τῇ ὕλῃ· τὸ γὰρ ὑποκείμενον ἑτέρῳ πρὸς ὕπαρξιν, ἢ ὕλη ἐστὶν, ἢ ἀνάλογον τῇ ὕλῃ· καὶ οὕτω τῇ μὲν οὐσίᾳ, στέρησις καὶ παθητικὴ δύναμις ὑπάρξει· τὰ δ' ἐν αὐτῇ, οἷον ἕξεις καὶ ποιότητες, καὶ εἴδη ἢ ἐνέργειαι τελειωτικαὶ τῆς οὐσίας ἔσται ταύτης· καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν πολλῶν ἓν ἔσται, καὶ τὸ ἐκ τούτων, σύνθετον. ἡ γὰρ ἐκ δύο τοὐλάχιστον πραγμάτων εἰς ἓν συνέλευσις, ὧν τὸ ἓν οὐκ ἔστι τῷ ἑτέρῳ ταυτὸν καὶ πράγματι καὶ λόγῳ, ἢ τὸ δεκτικὸν ἑτέρου παρ' αὐτῷ πρὸς ὕπαρξιν, ὧν ἡ σύνοδος ἓν ἀποτελεῖ, ἢ τὸ πολλοῖς εἰς ταυτὸ συνιοῦσιν ἀπαρτιζόμενον· ἢ ὅπως ἄλλως τις ὁριζόμενος λέγειν ἐνδέχεται, σύνθετον ἐστίν. τὸ γὰρ συμπληρούμενον ἑτέρῳ τινὶ, εἰ καὶ ἀχώριστόν ἐστιν αὐτοῦ, σύνθετον ἐστίν.

Δεύτερον, ὅτι τὸ ἀτελὲς ἐπὶ Θεοῦ χώραν ἕξει. τῶν γὰρ ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἕκαστον συμπληρωτικὸν ἔσται τοῦ εἶναι· καὶ μέρους λόγον ἕξει, πρὸς τὸ ὅλον, πᾶν δὲ μέρος, ἢ τὸ ἀνάλογον τῷ μέρει, ἀτελὲς ἐστί. διόπερ ἀμερῆ τὸν Θεὸν, ἡ κοινοτάτη περὶ αὐτοῦ ἔννοια καταγγέλλει. οὐκοῦν οὐδὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἢ τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μέρος φαμὲν τῆς μιᾶς καὶ ὅλης καὶ ὑπερπλήρους Θεότητος.

Τρίτον, ὅτι μετὰ τοῦ ἀτελοῦς, καὶ τὸ πεπερασμένον ἐπὶ Θεοῦ εἰσαχθήσεται. τὸ γὰρ ἐκ δύο πραγμάτων συνεστὼς, ἄπειρον οὐκ ἔστιν. ἡ γὰρ δυὰς, οὔτε ἄναρχος, οὔτε ἀπερίγραπτος ὁ θεῖος ἔφησε Μάξιμος, πέρας ἐχούσης ἑκατέρας μονάδος τὴν ἑτέραν. διόπερ οὐδὲ τρεῖς μονάδες ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ μίαν οὐσίαν οὕτω, καὶ μονάδα μίαν, τὴν αὐτὴν ἀδιαίρετον ἐν τρισὶ προσώποις ἡ καθολικὴ πίστις ὁμολογεῖ. Τέταρ-

A Τέταρτον, ὅτι μετὰ τοῦ πεπερασμένου, καὶ τὸ περιγραπτὸν ἐν τῷ Θεῷ χώραν ἕξει. ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἔσται ὅλος δι᾽ ὅλου ἑαυτοῦ οὐσία καὶ ζωὴ καὶ σοφία, καὶ τ᾽ ἄλλα ὅσα καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ Θεός· οὐδὲ ὅλος δι᾽ ὅλου τελειότατος ἔσται, ὥς φησι Διονύσιος ἐν ιγ´ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων· ἀλλὰ τὶ μὲν αὐτοῦ, σοφία, τὶ δὲ ἀγαθότης, τὶ δὲ φῶς, τὶ δὲ οὐσία, καὶ ἕκαστον ὑφ᾽ ἑτέρου περατωθήσεται, πραγματικῶς διαφέρον, καὶ πάντα πρὸς τὴν οὐσίαν ὁμοῦ. καὶ δὲ καὶ ἕκαστον τοῦτον, ἐφ᾽ ὅσον τὸ ἀντικείμενον ἀποτέλεσμα, πρὸς ὃ τέτακται, καὶ οὐ τὸ ἑτέρου· τὴν σοφοποίησιν φέρε εἰπεῖν ἐνεργεῖ, καὶ οὐ τὴν ζώωσιν· ἀλλ᾽ οὐ πάντα τὰ εἰς κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθοδότως παρεχόμενα, πεπερασμένη δύναμις ἔσται. B τὸ δὲ πεπερασμένον, καὶ περιγράφεται δή που. ἀλλὰ ταῦτα σφόδρα ἀπᾴδει τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ διανοίας. ἁπλοῦς γὰρ καὶ ἀμερὴς καὶ ἀσύνθετος καὶ τέλειος καὶ ἄπειρος, καὶ ἀπερίγραπτος παρὰ τῆς κοινῆς ἐννοίας ὁμολογεῖται.

Καὶ μὴν εἰ ὁ Θεὸς τῇ τῶν διαφερόντων συνδρομῇ ἐστιν ἕν, πρῶτον μὲν ζητητέον, τίς ταῦτα τὰ διάφορα συνῆψεν. ἔπειθ᾽ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς τῇ μετοχῇ τοῦ ἑνὸς ἐστὶν ἕν. οὕτω δὲ, οὐ κυρίως καὶ πρώτως ἕν· ἀλλ᾽ οὕτως ἕν, ὡς τὰ ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνεστῶτα.

Ἔτι δὲ ἔσται ἄλλό τι κρεῖττον τοῦ Θεοῦ, καὶ τιμιώτερον. τὸ γὰρ μετεχόμενον, τοῦ μετέχοντος, καὶ τὸ τῶν πολλῶν καὶ διαφερόντων ἑνοποιὸν, πρῶτον καὶ C κρεῖττον καὶ τιμιώτερον εὖ λέγειν. ὅτι καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καὶ τ᾽ ἄλλ᾽ ὅσα φασὶν ἕτερα τῆς οὐσίας, ὡς πρὸς αὐτὴν ἀντιδιαιρεῖσθαι, καὶ μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν ὅπερ τὴν ἀγαθότητα· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, τιμιώτερα τῆς οὐσίας εἴη γ᾽ ἄν· ἐπείπερ ἐκεῖνο δι᾽ ὃ ἐστι τόδε σοφὸν ἢ ἀγαθὸν ἢ δίκαιον, ὡς εἶδος ὂν τοῦ μετέχοντος, καὶ τελειωτικὴ ἐνέργεια, τιμιώτερον καὶ βελτιώτερον αὐτοῦ ἐστι. καθόλου γὰρ αἱ μετοχαὶ τῶν μετεχόντων βέλτιον. ἐνταῦθα δὲ, ὡς μὲν τελειωτικὴ ἐνέργεια τῆς οὐσίας, αἱ δυνάμεις αὗται, τιμιώτερον καὶ ὑπεροχικώτερον· ὡς δὲ καθ᾽ αὑτὰς ὑφεστάναι μὴ δυνάμεναι, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας ἔχουσαι τὸ εἶναι· καὶ αὗται μὲν, ἀνούσιοι, ἡ δὲ οὐσία, καὶ ὅσα ἄλλα ἀντιδιαιροῦντες οἱ νέοι θεολόγοι φασὶ, τῆς οὐσίας ἔλαττον καὶ ἐπιδεές· ὅλως δὲ, ἑκάτερον ἑκατέρου δεόμενον, ὡς εἴρηται. D

Ἔτι, εἰ εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἡ ζωὴ καὶ ἡ σοφία καὶ ἀγαθότης, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ Θεῷ ἕτερα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἔσται ἐν αὐτῷ τ᾽ ἀναντία διακεκριμένως· τουτέστιν οἱ τῶν ἐναντίων λόγοι. ἐπεὶ πάντων μὲν ἐν τῷ Θεῷ οἱ λόγοι· ἐν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ τὰ ἐναντία· ἀλλὰ μὲν πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία, μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως καὶ ἀσχέτως καὶ συνειλημμένως καὶ ἑνιαίως, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον ἐν τῷ δ´ περὶ θείων ὀνομάτων, ὥσπερ ἐν μονάδι πᾶς ἀριθμὸς ἑνοειδῶς ὑφέστηκε, καὶ ἔχει πάντα ἀριθμὸν ἐν ἑαυτῇ μοναχῶς. καὶ ὥσπερ ἐν κέντρῳ πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἕνωσιν συνυ-

Quartum, cum eo quod eſt finitum eſſe, in Deo locum habebit hoc, quod eſt circunſcriptum. Non enim Deus totus ex toto ſua eſſentia erit & vita & ſapientia, atque alia quæcunque Deus dicitur & eſt; nec totus omnino perfectiſſimus erit, ut ait Dionyſius tertiodecimo cap. de Divin. nom. ſed aliud quidem ejus ſapientia, aliud bonitas aliud lumen, aliud eſſentia; finieturque unumquodque ab altero, à quo realiter diſtinguitur, omniaque ſimul ab eſſentia Sed & horum quodlibet, in quantum contrarium, effectum, ad quem ordinatur, & non alterius (putà ſapientiam, & non vitam) operabitur; non verò quæcunque à Deo in creaturas benigna diffuſione emanant, virtus erit finita. Quod autem finitum eſt, ſanè etiam alicubi circunſcribitur. Hæc autem longè abhorrent à Dei intelligentia. Communi enim notitia, eum ſimplicem, impartibilem, omnis expertem compoſitionis, perfectum, infinitum, incircunſcriptum confitemur. *4. Fore circunſcriptū.*

Denique ſi Deus, eorum quæ diſtincta concurrerunt conflato unum eſt, primò quærendum quis hæc diſtincta copulaverit. Deinde, Deus ipſe, quod ſit unius particeps, unum erit. Sic verò, nec propriè, nec primò Vnum fuerit; ſed ſic unum, velut ea quæ ex diverſis rebus conſtituuntur. *5. Fore non primò unum.*

Præterea, erit aliquid Deo melius & præſtantius: Meritò enim, quod participatur, eo quod participat, ac quod vim habet ut plura diſtinctaque uniat, id primum, meliuſque ac præſtantius audiat Nam & Dei vita & bonitas, & quæcunque alia dicunt ab eſſentia, ita ut contra illam dividantur, nec eſſentia hoc ipſum ſit quod bonitas, ac ſimiliter in aliis, planè præſtantiora extiterint quàm eſſentia. Id enim propter quod aliquid ſapiens aut bonum aut juſtum eſt, ut quod forma ſit ejus quod impartitur, actuſque perficiens, eo præſtantius ac melius eſt. Vniverſim enim quo quid impartitur, ipſo quod impartitur, melius eſt. Hîc verò, virtutes iſtæ, ut quidem actus perficiens eſſentiam, aliquid nobilius ſunt ac præcellens; ut verò ipſæ per ſeipſas non poſſunt ſubſiſtere, ſed ab eſſentia mutuantur eſſe; ſuntque hæ quidem eſſentiæ expertes, illa verò eſſentia eſt; ac quæcunque demum alia contra dividendo afferunt novi Theologi, minus aliquid ſunt ac deficiens; omninoque alterum altero indigens, uti dictum eſt. *6. Non perfectiſſimum.*

Ad hæc, ſi in Deo ſunt vita & ſapientia & bonitas ac eſſentia, potiori longè ratione erunt in eo diſcretè contraria; contrariorum ſcilicet rationes: Omnium enim rationes in Deo ſunt; inter quæ omnia, ſunt & contraria. Omnia tamen, ipſaque adeò contraria, uniformiter, unitè, abſolutè, comprehenſim, ſingulariter in omnium cauſa, uti docet Dionyſ. 4. de Divin nom. velut ſcilicet in Monade uniformiter ſubſiſtit omnis numerus, quæ nimirum ipſa in ſe ſingulariter atque unitè quicquid numerorum eſt, habeat: ac velut in centro omnes circuli lineæ, unà coëxiſtunt copulatione, rectaſque omnes uniformiter uni- *Dion. de Diu. nom.*

tas in ſe ſignum habet; ſic & univerſorum natura omnes cujuſque naturæ rationes, una inconfuſa adunatione in ſe complectitur; nec proinde vita & ſapientia & bonitas, res ſunt in Dei eſſentia, præter eam realiter aliæ ac diſtinctæ. Ex dictis enim manifeſtè, & Scripturis & Sanctorum dictis & auctoritatibus, liquet, illam & Eſſentiam nullius alterius rei præter ipſam eſſe capacem; nulloque alio indigere, ob ſummam perfectionem & ſimplicitatem & coadunationem. Aliter enim opinans, dicta à nobis abſurda non effugiet, ſimulque Scripturis ac Sanctorum doctrinæ adverſa dicet.

Ex iis verò quæ dicta ſunt pariter liquet, nihil in Deo Eſſentiam ac Operationem differre. Quia enim ii, qui re ipſa diſtincta atque diverſa ab ejus eſſentia, in Deo ponunt, vitam & ſapientiam & virtutem & bonitatem, ac reliqua quæ illi tribuuntur, Dei operationes atque operationem vocant, ac velut perficientem operationem (ſeu actum) ei aſſignant, qua vivit, potenſque ac bonus eſt, eſtque operatio ſeu actus, quicquid tandem eſt: Hæc autem probatum eſt non eſſe aliud ab ejus eſſentia; utique manifeſtum eſt, nec ejus operationem, qua efficax eſt, vimque agendi habet, juxta nimirum primò aſſignatam vocis hujus ἐνέργεια ſignificationem, pro eo ac Sancti ſubtiliter arteque digeſſerunt, aliud à Dei eſſentia eſſe. Hoc nihilominus ipſis eorum verbis ex Sanctis declarare ani- eſt.

Maximus. Statim itaque ſanctus Maximus in fine ſecundi capitis primi Centenarii, cujus initium eſt, *Bonum per eſſentiam propriè eſt*, ait, *Deus ex bonitate & operatione, exque providentiæ propriis operibus, non verò ex eſſentia ſua cognoſcitur. Operationem verò* (ἐνέργειαν) *opera dicimus, non operationis virtutem ſeu facultatem; illa enim non eſt aliud quàm Dei eſſentia, ne compoſitio in Deo exiſtimetur.* Idem in ... *Cuique homini qui bonum accepit à Deo, doctrina ipſa à ſe parta eſt. Quamobrem Deus eſſentia eſt eſſentia omni ſuperior, & virtus omnem excedens virtutem, & operatio omni operationi eminens.* Idem in Scholiis in beatum Dionyſium, *Ipſa ſupra-quàm bonitas, quæ mens ſit & tota operatio ſeu actus, in ſeipſam converſa operatio eſt.*

Greg. Nyſſenus. Nyſſenus in Expoſitione Cantici canticorum, *Natura eſt, cunctis eminens virtus ac operatio; cujus opera, cùm alia omnia, tum cæleſtia decora ſunt.* Idem in Confutationibus, *Nihil de his diſſerens* (nempe Eunomius) *neque oſtendens, quo pacto idem à nobis operatio* (ἐνέργεια) *ac eſſentia aſſeratur, poſtremò ſubdit*, & quæ in eo libro ſequuntur. Obſervandum itaque hoc loco eſt, quod Eunomius, ipſe quidem operationem ab eſſentia dividebat; crimini verò vertebat Orthodoxis, quod idem eam eſſe ſentirent. Vnde etiam dicit in ſuo Opere, *Non decet eos qui credunt veritati, ex aliorum ſententia abſque examine certoque judicio, operationem eſſentiæ unire.*

Eunomii propoſitio, Operationem eſſe aliud ab Eſſentia.

A φεστήκασι, καὶ πάσας ἔχει τὸ σημεῖον ἐν ἑαυτῷ τὰς εὐθείας ἑνοειδῶς ἡνωμένας· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν ὅλων φύσει, πάντες οἱ τῆς καθ' ἕκαστον φύσιν λόγοι, συνειλημμένοι εἰσὶ, κατὰ μίαν ἀσύγχυτον ἕνωσιν. οὐδ' ἄρα ἡ ζωὴ, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ ἀγαθότης, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ πράγματα παρὰ ταύτην πραγματικῶς ἕτερα ἐστίν. ἐπεὶ, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονε, καὶ λόγοις καὶ χρήσεσιν Ἁγίων, μηδαμῶς τὴν οὐσίαν ἐκείνην δεκτικὴν εἶναι πράγματος ἑτέρου παρ' αὐτήν· οὐδέ τινος ἑτέρου δεῖσθαι, διὰ ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν. ὁ γὰρ ἄλλως τιθέμενος, τὰ εἰρημένα ἄτοπα οὐ διαφεύξεται, καὶ ἅμα ταῖς γραφαῖς καὶ ταῖς τῶν Ἁγίων ἀποφάνσεσιν, ἐναντίως ἐρεῖ.

Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων συναναφαίνεται, καὶ ὅτι ἀδιάφορον ἐπὶ Θεοῦ ἡ Οὐσία καὶ ἡ Ἐνέργεια. ἐπεὶ γὰρ οἱ διάφορα ἐπὶ Θεοῦ τιθέμενοι κατὰ τὸ πρᾶγμα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, B τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἀποδιδόμενα αὐτῷ, ἐνεργείας καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ φασὶ, καὶ ὡς τελειωτικὴν ἐνέργειαν ἀποδιδόασιν αὐτῷ· καθ' ἣν ζῇ, καὶ δυνατὸς καὶ ἀγαθός ἐστι, καὶ ἐνέργειά ἐστιν, ὅ, τί ποτ' ἐστίν· ταῦτα δὲ δέδεικται ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, φανερὸν ὅτι οὐδὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστι, δηλονότι κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενον τῆς προαποδοθείσης ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν Ἁγίων τεχνολογίαν, ἔστιν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. οὐ μὴν ἀλλ' ὁ λόγος C ἐκ περιουσίας βούλεται καὶ τοῦτο ῥητῶς ἐκ τῶν Ἁγίων δεῖξαι.

Αὐτίκα τοίνυν ὁ μὲν ἅγιος Μάξιμος, ἐν παρεκβολῇ Τοῦ κεφαλαίου τοῦ πρώτης ἑκατοντάδος, οὗ ἡ ἀρχὴ, Τὸ καθ' οὐσίαν κυρίως ἀγαθόν ἐστι, φησὶν, Ἐκ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς τῶν οἰκείων ἔργων προνοίας γινώσκεται, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὁ Θεός. ἐνέργειαν δὲ, τὰ ἔργα λέγομεν, οὐ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. ἐκείνη γὰρ οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ νομισθῇ. ὁ αὐτὸς ἐν... Παντὶ ἀνθρώπῳ παρὰ Θεοῦ δεξαμένῳ τὸ ἀγαθὸν, αὐτοδίδακτος ἐστὶν ἡ μάθησις. ὡς τὸ Θεῖον οὐσία τε ἐστὶν ὑπερούσιος καὶ δύναμις ὑπερδύναμος, καὶ ἐνέργεια πάσης ἐνεργείας ἐξῃρημένη. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς εἰς τὸν μακάριον Διονύσιον Σχολίοις, Ἡ αὐτοϋπεραγαθότης, νοῦς οὖσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτὴν ἐ- D στραμμένη ἐνέργειά ἐστιν.

Ὁ Νύσσης ἐν τῷ εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων λόγῳ, Φύσις ἐστὶν ἡ πάντων ὑπερκειμένη δύναμις καὶ ἐνέργεια, ἧς ἔργα, τά τε ἄλλα πάντα, καὶ τὰ οὐράνια κάλλη. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς, Οὐδὲν περὶ τούτων διαλεχθεὶς, ὁ Εὐνόμιος δηλονότι, οὐδὲ ἀποδείξας πῶς ταυτὸν εἶναι κατασκευάζεται τῇ οὐσίᾳ παρ' ἡμῶν ἡ ἐνέργεια, τέλος ἐπάγει, καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου. ἐπιστῆναι οὖν ἐνταῦθα χρὴ, πῶς Εὐνόμιος διῄρει μὲν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἔγκλημα δὲ, τὴν ταυτότητα τοῖς Ὀρθοδόξοις προέφερε. διὸ καὶ φησὶν ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, οὕτως. Οὐ χρὴ τοὺς πειθομένους τῇ ἀληθείᾳ, γνώμαις ἑτέρων ἀνεξετάστως ἑνοῦν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῶν Αἱρετικῶν λεγόντων, εἰκόνα εἶναι τὸν Υἱὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ τῆς οὐσίας, τοῦτο λαμβάνει ὡς ἐλάττονα πρότασιν συλλογισμοῦ· τὴν δὲ μείζω παρ᾽ ἑαυτοῦ τίθησι, καὶ οὕτω φησὶν, Ἐπεὶ λέγετε τῆς ἐνεργείας τὸν Υἱὸν εἰκόνα· ἡ δὲ ἐνέργεια ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ· τῆς ἄρα οὐσίας ἔσται εἰκὼν ὁ Υἱός· οὕτω τὸ διαιρεῖν τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, καθ᾽ ἣν ὁ Θεὸς ἐνεργητικός ἐστι, φρόνημα τῶν παλαιῶν Αἱρετικῶν ἦν. A

Ὁ δὲ τῶν Γραπτῶν ἅγιος Θεόδωρος ἐν τῇ πρὸς Εὐσέβιον κατὰ Εἰκονομάχων αὐτοῦ πραγματείᾳ, παραδίδωσιν οὕτως. Ἄλλο οὐσίαν, καὶ ἄλλο ἐνέργειαν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐτίθεντο, ὅπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπήρηται. ἐπὶ γὰρ τῶν ἁπλῶν καὶ ἀσωμάτων, ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν. οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ B πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο. οὔτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἄν ποτε· οὔτε ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, Ὧν αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι· ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταὶ, τούτων καὶ αἱ φύσεις ὁμότιμοι, διὰ τὴν τῶν συνελθόντων ἐναντίωσιν, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα καὶ φρόνημα. οὕτω γὰρ ἂν εὐσεβῶς νοηθείη, ἡ μὲν θεία ἐνέργεια, ἀΐδιος· μᾶλλον δὲ, αὐτενέργεια, τῷ μὴ διοειδῆ τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι, διὰ τὴν τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα. ταῦτα καὶ οὗτος φησί.

Πῶς δὲ ἔχει φύσεως τὸ, ταυτὸν, ὁ θεῖος Μάξιμος λέγει, ἐν τῷ, Ὅτι πραγμάτων ἤγουν οὐσιῶν ἐπὶ Χριστοῦ ἡ διαφορά. ἐπάγει γοῦν, Τὰ μὲν γὰρ ἀλλήλοις μὴ πάντη ταυτὰ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμῶς ἐπιδέχεται λόγον. τὰ πάντη γὰρ C ταυτὰ ἀλλήλοις, καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. ὥστε κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, οὐκ ἐγχωρεῖ λέγειν τὴν ἐνέργειαν τῆς οὐσίας καὶ ὁπωσοῦν διαφέρειν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεσθαι λόγον. ἐπιδέχεται δὲ, ἐπὶ γὰρ τῶν ἁπλῶν καὶ ἀσωμάτων, ἐν οὐδενὶ διαφέρει ταῦτα· ἐκεῖ γὰρ ἀλλήλοις πάντη ταυτὰ, διὸ καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. εἰ δὲ μὴ ὁπωσοῦν, ἀλλὰ τὸν προηριθμημένον τῆς ἀντιθέσεως τρόπον διαφέρει, ἀδύνατον καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι λόγον.

Ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς βεβαιοῖ, λέγων, Ὅτι ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεται ἡ ἐνέργεια. καὶ τοίνυν κατὰ τὸν Διδάσκαλον τοῦτον, D εἴτις ἄλλο μὲν λέγοι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἄλλο δὲ πρᾶγμα τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ οὕτω διαφέρειν, ὡς τὸ μὲν, οὐσίαν εἶναι, τὸ δ᾽ ἀνούσιον, οὐκ ἂν εἴη φύσις ἁπλῆ καὶ ἀσώματος ὁ Θεός. ὁ γὰρ τοῦ ἀνουσίου λόγος οὐκ ἄν ποτε εἷς εἴη καὶ ὁ αὐτὸς τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ· συμβήσεται δὲ, καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων τὸ αὐτὸ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. καὶ γοῦν, εἰ καὶ ὁ Θεὸς ἔσται σύνθετος, ὥσπερ ἡμεῖς· εἴπερ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐστὶν ἄλλο οὐσία καὶ ἄλλο ἐνέργεια, ἢ καὶ τὰ σύνθετα ἁπλᾶ εἶναι καὶ ἀσώματα, ὥσπερ ὁ Θεὸς, εἴπερ τὸ αὐτὸ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν αὐτῷ τε ἀρ-

Sed & magnus Athanaſius, cùm Hæretici dicerent, Filium imaginem eſſe operationis Patris, & non eſſentiæ; iſtud aſſumit ut minorem propoſitionem ſyllogiſmi; majorem verò à ſe ipſe ponit, ac ſic ait, *Quandoquidem dicitis Filium imaginem eſſe operationis; operatio autem idem eſt ac eſſentia; ergo Filius imago eſt eſſentiæ.* Adeòque dividere operationem, qua Deus efficax vimque operandi habet, ab eſſentia, veterũ Hæretic. fuit ſententia atque mens.

Athan. contra Arianos.

Sanctus verò Theodorus Graptus (vultum ſcilicet Iambis inſcriptus) in ſua adverſus Euſebium contra Iconomachos lucubratione, in hunc modum tradit, *Aliud eſſentiam aliudque operationem, haud ſecus ac in iis quæ corporaliter conſiderantur, ſic nimirum & in Dei Verbo poſuerunt, quod pietatis cultoribus nefas eſt. In ſimplicibus enim & incorporeis, in nullo differre noverunt. Non enim hæc inter ſe dividenda ſunt, ne quod omnem excedit ſimplicitatem, compoſitum intelligatur. Neque enim divina eſſentia unquam ipſa inefficax ac quaſi virtutis expers extiterit; nec operatio carens eſſentia.* Idem in iiſdem, *Quorum diverſæ naturæ ſunt, eorum ſunt & operationes: quorum eadem ſunt operationes, eorum etiam pari dignitate naturæ; propter nimirum contrarietatem eorum, quæ convenerunt, uti ſe doctrina Eccleſiaſtica ſenſuſque habet. Sic namque piè intelligatur, divina quidem operatio, æterna; quinimmo ipſa à ſe operatio; quod non diviſa ſit operatio ab eſſentia, ſed eandem rationem recipiat, ob naturæ ſimplicis ac incorporeæ proprietatem.* Hæc & ille ait.

Theodorus Graptus.

Quomodo autem ſe habeat, quæve ejus indoles ſit quod idem eſt, tradit divinus Maximus, quo loco oſtendit, *Eſſe in Chriſto diſtinctionem rerum, id eſt ſubſtantiarum.* Subdit itaque, *Quæ enim inter ſe non prorſus eadem ſunt, unam ac eandem eſſendi rationem haudquaquam recipiunt. Quæ enim eadem omnino inter ſe ſunt, nec diſtinctionem recipere poſſunt.* Idcirco ex ſancti Maximi ſententia, dici non poteſt operationem, vel etiam minimum in Deo ab eſſentia diſtingui, & unam eandemque recipere rationẽ; atqui recipit: in ſimplicibus enim & incorporeis, nulla horum diſtinctio eſt: quocirca nullam diſtinctionem poſſunt admittere. Sin autem non minimum, ſed uno aliquo ex recenſitis oppoſitionum modis diſtinguntur, nulla quoque potentia fiat, ut eandem rationem recipiant.

Maximus Indiſtincta quæ ſunt idem.

Hæc & magnus Baſilius in Confutationibus confirmat, dicens, *In ſimplici & incorporea natura, eandem operatio ſeu virtus cum eſſentia recipit rationem.* Itaque etiam ex hujus Doctoris ſententia, ſi quis aliud quidem dicat Dei eſſentiam, rem verò aliam ejus operationem, ſicque diſtingui, ut aliud quidem eſſentia ſit, aliud eſſentiæ expers, fieri non poſſit ut Deus ſimplex natura ac incorporea ſit. Ejus enim ratio quod expers eſſentiæ eſt, nunquam una eademque ſit cum eſſentiæ ratione: fietque, ut & in iis quæ ſunt compoſita, eſſentia & operatio idem ſint. Ac denique, vel ipſe quoque Deus erit compoſitus, velut ipſi ſumus; ſiquidem in illo aliud eſſentia eſt atque aliud operatio; vel etiam compoſita, ſimplicia erunt & incorporea, ve-

Baſil. adverſus Eunomium.

lut Deus; ſi quidem quod idem eſſentia & operatio ſit, perinde illi nobiſque convenit. Enimvero, ad nos quod attinet, diſtincta ſunt re & ratione eſſentia (ſeu ſubſtantia) virtuſque & operatio: Nam eſſentiæ quidem (ſeu mavis, ſubſtantiæ) ratio eſt, per ſe ſubſiſtere: virtutis verò ac potentiæ, principium efficiens eſſe: operatio autem ex ſua ratione forma eſt, actuſque potentiæ, quatenus potentia eſt: utraque verò, ſubſtantiâ caret, ſuntque ambo eſſentiæ expertes ſeu ſubſtantiæ, & in ſubſtantia exiſtunt, ut in ſubjecto; ac verò mutuò inter ſe egent. Quia verò corporea ac compoſita, in eum ſe modum habent; Deum verò ſimplicem eſſe & incorporeũ exploratum eſt; ſit planè ut omnia hæc unum ſint in Deo cum eſſentia, juxta ac Sanctus docet.

Sin autem quis dicat, Fore, ut quamvis diſtinctio maneat, pro eo ac velit, ſecundùm increatum eandem rationem recipiat, is nihil dicit. Primùm, eo quod Doctor ſimpliciter locutus ſit, non ſecundùm aliquid diſtinctionem dixerit. Deinde, quia etſi ſecundùm increatum, non tamen ſecundùm ipſam eſſendi rationem, ſtante diſtinctione, eandem operatio cum eſſentia rationem receptura ſit. Alterum verè eſſe dicunt ac ſubſiſtere, alterum negant, ac quæcunque alia diſtinguendo illis adinventa ſunt. Nam ſi rationale animali adjunctum, ab animali ſic abſolutè dicto diverſam fecit definitionem, nunquam omnino fiat, ut quæ tantis diſtant eandem rationem recipiant. Quin & in ipſa increati ratione, infinities infinitè inferioris differentia, qua Operationem ab Eſſentia diſcernunt, eandem ejus cum Eſſentia rationem fore, nunquam prorſus ſinet. Quod enim Dei Eſſentia inferius eſt, nedum quod infinities infinitè eſt inferius, factum utique ac creatum eſt. Vt enim ſanctus Epiphanius Oratione adverſus Aëtium auctor eſt, *Vnum eſt quod facit ac creat in una eſſentia perfecta Trinitatis, reliqua verò omnia facta ſunt & creata.* Quamobrem nec nos adoramus, quicquid Dei eſſentia inferius eſt. Atque ut dixit magnus Baſilius in Confutationibus, *Quæ à Deo ſecunda ſunt, creata, ac nobis conſerva ſunt.* Atqui verùm eſt, etiam eſſentiam eandem cum Operatione rationem recipere, uti Sancti definiunt. *Ac quidem neſcimus quænam tandem ratio ſit, ipſum tamen totum, hoc quod eſt, quovis nomine deſignamus. Lumen enim,* inquit, *eum dicimus, & vitam & bonitatem; totum quod eſt, vitam; totumque lumen & totum bonum.* Atque, ut idem ipſe aiebat, *Omnis imago aut eſſentiæ, aut formæ, aut coloris imago eſt; Deus autem in nullo horum, ſed in eſſentia ſolummodo eſt.* Ex quibus etiam liquet, cùm Operationem ſeu virtutem aut actum eum dixerimus, ipſam nos ejus Eſſentiam ponere; ac qui ſolam eum Operationem ſeu virtutem ac actum dixit, ipſam ſolam Eſſentiam, tametſi diverſis nominibus, dixit. *Sive enim,* inquit, *Eſſentiam dixerimus, totus Eſſentia eſt, & ſolum: ſive intelligentiam, totus eſt intelligentia, & ſolum; ſive operationem, totus eſt operatio, & ſolum; eo quod Monas eſt indiviſa, nulliſque partibus ac ſimplex; ac ne cõpoſitũ intelligatur, quod omnem excedit ſimplicitatẽ.*

Epiph. in æreſi Aëtiana.

Baſil. adverſus Eunom.

Baſilius ſupra.

A μόνῃ καὶ ἡμῖν. ἀλλὰ μὲν κατὰ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν λόγον διάφορα ἐφ' ἡμῶν εἰσιν, ἥ τε οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια. λόγος μὲν γὰρ τῆς οὐσίας, τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑφεστάναι, τῆς δὲ δυνάμεως, τὸ ἀρχὴν εἶναι ποιητικήν. ἡ δὲ ἐνέργεια ἔχει κατὰ τὸν λόγον αὐτῆς, τὸ εἶναι εἶδος καὶ ἐντελέχεια τῆς δυνάμεως καθ' ὃ δύναμις· ἄμφω δὲ ἀνυπόστατοι, καὶ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ οὖσαι τῇ οὐσίᾳ· καὶ δὴ καὶ ἀλλήλων ἐπιδέονται ἕκαστοι. καὶ ἐπεὶ τὰ μὲν σωματικὰ καὶ σύνθετα, οὕτω· ὁ δὲ Θεὸς ἁπλοῦς καὶ ἀσώματος ὁμολογεῖται, εἰσὶν ἄρα ταῦτα πάντα ἐν τῷ Θεῷ ἓν καὶ οὐσία, κατὰ τὸν τοῦ διδασκάλου λόγον.

B Εἰ δὲ λέγοι τίς, ὅτι κατὰ τὸ ἄκτιστον, τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον, καὶ τῆς διαφορᾶς ὡς ἂν βούλοιτο μενούσης, οὐδὲν λέγει· πρῶτον, ὅτι ἁπλῶς ὁ Διδάσκαλος εἴρηκεν, ἀλλ' οὐχ ὅτι τινὶ διαφέρουσιν. ἔπειθ', ὅτι εἰ κατὰ τὸ ἄκτιστον, ἀλλ' οὐ μέντοι κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον, τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον, καὶ τῆς διαφορᾶς μενούσης, τῇ οὐσίᾳ ἡ ἐνέργεια. τὸ μὲν γὰρ, ὑφεστηκέναι φασὶ τὸ δὲ μὴ, καὶ τ' ἄλλ' ὅσα διακρίνοντες ἐξεῦρον. εἰ γὰρ τὸ λογικὸν τῷ ζώῳ προστεθὲν, διάφορον τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἁπλῶς πεποίηκε ζώου, πάντως τὰ τοσοῦτον διεστηκότα, οὐκ ἄν ποτε τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον. καὶ μὴν, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἄκτιστον, ἡ τοῦ ἀπειράκις ὑφεῖσθαι διαφορὰ, καθ' ἣν διακρίνουσι τῆς Οὐσίας τὴν Ενέργειαν, τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι λόγον πάντη οὐκ ἐάσει. τὸ γὰρ ὑποβεβηκὸς τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν,
C μήτοιγε τὸ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένον, γενητὸν δήπου καὶ κτιστόν. ἐπεὶ κατὰ τὸν ἅγιον Επιφάνιον ἐν τῷ κατὰ Αετίου λόγῳ αὐτοῦ, Εν ἐστι τὸ ποιοῦν ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τριάδος τελείας· τὰ δ' ἄλλα πάντα, γενητὰ καὶ κτιστά. διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ, οὐ προσκυνοῦμεν πᾶν τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν· καὶ ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐν τοῖς Αντιῤῥητικοῖς, Τὰ μετὰ τὸν Θεὸν, κτίσματα καὶ ὁμόδουλα ἡμῖν. ἀληθὲς μέντοι, ὡς καὶ ἡ οὐσία τὸν αὐτὸν τῇ ἐνεργείᾳ ἐπιδέχεται λόγον, ὡς οἱ Αγιοι διορίζονται. καὶ τὸν λόγον ὅστις ποτ' ἐστὶν ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' οὖν δι' ἑκάστου τῶν ὀνομάτων, αὐτὸν ὅλον, ὅ, τί ποτ' ἐστὶ σημαίνομεν. τὸ φῶς γὰρ φησὶν αὐτὸν τιθέμεθα, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν, ὅλον ὅπερ ἐστὶ ζωὴν ὄντα, καὶ ὅλον φῶς, καὶ ὅλον ἀγαθόν. καὶ, ὡς πάλιν αὐτὸς ἔλεγε, Πᾶσα εἰκὼν, ἢ οὐσίας, ἢ
D μορφῆς· ἢ χρώματος ἐστιν εἰκών· Θεὸς δὲ, ἐν οὐδενὶ τούτων, ἐν δὲ οὐσίᾳ μόνῃ. ἐξ ὧν καὶ δῆλον, ὡς ὅταν Ενέργειαν αὐτὸν φῶμεν, αὐτὴν τὴν Οὐσίαν αὐτοῦ τιθέμεθα· καὶ ὁ μόνην αὐτὸν εἰρηκὼς Ενέργειαν, αὐτὴν μόνην τὴν Οὐσίαν ἐσήμανε, διαφόροις μὲν τοῖς ὀνόμασιν. Εἴτε γὰρ φησὶν Οὐσίαν εἴποιμεν, ὅλος ἐστὶν Οὐσία καὶ μόνον. εἴτε νόησιν, ὅλος ἐστὶ νόησις καὶ μόνον· εἴτ' ἐνέργειαν, ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια καὶ μόνον, διότι μονάς ἐστιν ἀδιαίρετος· καὶ ἀμερὴς καὶ ἁπλῆ· καὶ ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο.

Οὕτω καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν β΄ τῶν πρὸς Ἑρμείαν φησὶ, Φύσις μὲν Θεότητι, μία καὶ ἁπλῆ. φαμὲν δὲ αὐτὴν, εἶναι ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ δόξαν. ὥστε τὸ αὐτὸ διαφόρως ὀνομάζεται, κατὰ διαφόρους ἐπινοίας. τοῦτο παρίστησι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, πρὸς Εὐστάθιον ἐπιστέλλων. φησὶ γὰρ, Πάντα τὰ θεοπρεπῆ νοήματά τε καὶ ὀνόματα, ἐφ' ἓν ὑποκείμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν. οὐδὲ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι σημαινόμενον φέρει ἡ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορία, ἐπ' ἄλλο δὲ ἡ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅπερ ἂν εἴποις, ἕν ἐστι διὰ πάντων τὸ σημαινόμενον. κἂν Θεὸν εἴποις, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὃν καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων. καὶ ἄλλοθι, Πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα τὰ τῇ θείᾳ φύσει ἐπιλεγόμενα, ἰσοδύναμα μὲν ἀλλήλων, κατὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου ἔνδειξιν· ἀλλὰ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔμφασιν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὁδηγοῦσι.

Ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τῷ πρὸς Ἀνόμοιον Διαλόγῳ φησὶν οὕτωσὶν, Αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀθανασία αὐτοῦ ἐστι· καὶ οὐ μόνον ἀθανασία, ἀλλὰ καὶ ἀφθαρσία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις καὶ κυριότης καὶ δύναμις. καὶ οὐκ ἔστι κατὰ σύνθεσιν ταῦτα ὁ Θεὸς, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ταῦτα λέγεται· ἀθανασία μὲν, διὰ τὸ ἀτελεύτητον· ἀφθαρσία δὲ, διὰ τὸ ἀδιάλυτον· δικαιοσύνη, διὰ τὸ ἴσον· ἁγιασμὸς, διὰ τὸ φυλάττειν ἀπὸ ἁμαρτίας· ἀπολύτρωσις, διὰ τὸ σώζειν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν· κυριότης, διὰ τὸ πάντων κρατεῖν· δύναμις, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῷ ἀντικεῖσθαι.

Οὗτος ὁ λόγος τοῦ ἁγίου τούτου πρὸς λύσιν ἀρκέσει τῶν ῥητῶν πάντων, ἐν οἷς λέγεται ἄλλο καὶ ἄλλο. ὥσπερ γὰρ ἐνταῦθα, Ἄλλο μὲν δικαιοσύνη, ἄλλο δὲ ἀθανασία· καὶ ἔστι διάφορον κατὰ τὸν λόγον, οὐ μὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα, οὕτω καὶ ὅπουπερ ἂν ἄλλοθι παρὰ τοῖς Ἁγίοις τοιοῦτόν τι λέγεται, ἄλλο καὶ ἄλλο ἐπὶ Θεοῦ, ἐροῦμεν διάφορον κατὰ τὸν λόγον, οὐ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν πολλὰ τὰ ἄτοπα ὁμολογεῖν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν Ἁγίων ἐκφέρεσθαι. εἴ τι μὲν γὰρ κατὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει, ἀναγκαίως ἄλλο καὶ ἄλλο λέγεται, τοῦτο καὶ κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον πραγματικῶς διαφέρει.

Ἐπὶ τοῦ Ἀνομοίου εἰπόντος, Εἰ ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει, σύνθετος ὁ Θεός· ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιφέρει, Οὐ λέγω Ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει· ἀλλὰ, Ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει. καὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ γεννῶντός τινος καὶ κτίζοντος, ἄλλως γεννᾶν, καὶ ἄλλως κτίζειν, τό τε γεννηθὲν διάφορον εἶναι τοῦ κτισθέντος, ἀδύνατον οὐδέν· αὐτό τε τὸ γεννῶν καὶ κτίζον, ἀναγκαίως ἁπλοῦν εἶναι. εἰ μέν τοι ἄλλοις γεννᾷ καὶ ἄλλοις κτίζει, οἷον διά τινων διαφόρων μερῶν ἢ ὀργάνων καὶ δυνάμεων, ἀδύνατον μὴ σύνθετον εἶναι.

Ὁ Θεὸς ἄρα, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ὢν πρᾶγμα, κατὰ διαφόρους πρὸς τὰ ὄντα ἀποβλέψεις, ἄλλως καὶ ἄλλως ὀνομάζεται, ἐπεὶ οὐκ ἔχομεν ἑνὶ

A

Sic & beatus Cyrillus ſecundo ad Hermeiam dicit, *Eſt quidem Deitatis natura, una & ſimplex: dicimus autem eandem eſſe vitam & virtutem & ſapientiam & gloriam ſeu majeſtatem*: Quamobrem idem diverſimode nominatur, ſecundùm diverſos conceptus & rationes. Oſtendit & magnus Baſilius ſcribens ad Euſtathium. Ait enim, *Divini omnes tum conceptus tum nomina, ad unum ſubjectum animum ducunt. Nec enim boni appellatio, ad aliud quodpiam ſignificatum fert, ad aliud verò ſapientis & potentis & juſti nuncupatio; verùm quicquid dixeris, unum in omnibus ſignificatum exiſtit. Quanquam Deum dixeris, eundem oſtendiſti, quem & reliquis nominibus.* Alibi quoque, *Divina omnia nomina, quæ divinæ naturæ tribui ſolent, ipſa quidem alia aliis æquipollent, in eo quod ſubjectum indicent; ſecundum tamen aliam atque aliam vocum vim ac expreſſionem, mentem noſtram ad idem ducunt.*

Cyrillus ad Hermeiam

Baſil. ad Euſtathiū,

B

Hæc & ſanctus Maximus in Dialogo adverſus Anomœum ita ediſſerit. *Ipſa Dei ſubſtantia, ejus etiam immortalitas eſt: nec ſolum immortalitas, ſed & incorruptio & juſtitia & ſanctificatio & redemptio & dominatio & virtus. Nec Deus illa eſt compoſitorum more, ſed ea dicitur penè diverſos conceptus & rationes. Immortalitas quidem, quod ab omni immunis interitu atque fine eſt; incorruptio, quod inſolubilis vitæ; juſtitia, pro æquitate; ſanctificatio, quod ſervet à peccato; redemptio, quod vitam noſtram ab interitu & corruptione præſtet incolumem; dominatio, quod ſub imperio teneat omnia; virtus, quod nihil ei obniti queat.*

Maximus in Dial. contra Anomœū,

C

Vna hæc ſancti Maximi doctrina, ſolvendo ſit omnes auctoritates, in quibus aliud atque aliud dicitur. Quemadmodum enim hîc, *Aliud quidem juſtitia, aliud verò immortalitas*, eſtque diſtinctio ſecundùm rationem; non verò realis; ſic & ubicunque ejuſmodi aliquid à Sanctis dictum occurrit; aliud atque aliud in Deo dicemus; id verò ratione, non item re, ne plura in Deo abſurda fateri neceſſe habeamus, ac quàm procul à Sanctorum ſcopo rapiamur. Sanè enim, ſi quid realiter diſtinguitur, neceſſariò aliud atque aliud dicitur: hoc quoque ſecundùm eſſendi rationem realiter diſtinguitur.

Maximi doctrinæ vis & perſpicuitas.

D

Ad hæc, dicente Anomœo; *Si Deus aliis gignit, aliis creat, compoſitus eſt*; ſubjungit Maximus, *Non dico, Aliis gignit, & aliis creat; ſed, Aliter gignit, & aliter creat.* Nam & cùm aliquis eodem gignat & creet, nihil vetat aliter eum gignere & aliter creare; ac quod genitum eſt, ab eo quod creatum, diſtinctum ad diverſum eſſe; ipſumque gignens ac creans neceſſariò ſimplex eſſe. Sin autem aliis gignit & aliis facit ac fabricatur, quaſi diverſis membris ſive organis atque viribus utens, non poteſt non compoſitum eſſe.

Dialogo I. contra Anom.

Deus itaque, cùm ſit una eademque res, ſecundùm diverſos ad ea quæ ſunt, reſpectus; aliis aliiſque modis nominatur, quod

Vnde nobis diſtinctio ratio-

nis, maximè in ordine ad Deum.

propter noſtram tenuitatem, eum, qui ſupraquàm plenus eſt ſummamque ejus perfectionem, uno nomine aut conceptu ſignificare non poſſumus. Ac quidem ſecundùm noſtram rationem, vita & ſapientia & virtus ſeu potentia, aliud atque aliud ſunt. Horum enim cujuſque diſtincta diverſaque ratio eſt, ſive definitio: ſecundùm rem verò, idem ſunt. Velut granum tritici dicitur atque eſt ſemen & fructus; & ſicut punctum in linea, & initium vocatur, & finis; initium quidem ſequentis; finis verò, ejus quod antecedit. Puncto igitur & initiū & finis tribuitur ſecundùm diverſam rationē, atque diſtinctos ſubtiles cogitatus. Non tamen initium & finis ſunt diverſæ res, ſed utrique una eademque res ſubjecta eſt, nempe punctum. Ad hæc etiam acceſſus & receſſus non ſunt res diverſæ: idem enim reipſa in utroque motus eſt; ſed diſtinguūtur ſola ratione ſecundùm has cōſiderationes.

Cyrillus. Sanctus quoque Cyrillus in ſecundo Theſaurorum, dixit, *Habet ut gignat Pater natura; habet etiam ut creet, conditoris potentia, per Filium; nec propterea compoſitus eſt: ſunt enim fructus ejuſdem naturæ.* Idem rurſus, *Facere quidem ac creare, operationis eſt; generare autem, naturæ.* Damaſc. Similiter quoque Damaſcenus ait, *Divina naturæ opus, ſæculis anterior generatio, opus verò divinæ voluntatis ac conſilii, creatio.*

Iob. 38. 28. Ad hæc, ſicut habet ille Scripturæ locus, *Qui genuit glebas roris*, non eadem ratione tum glebas, tum Filium produxit. Producit enim Deus & Pater Filium; producit verò etiam Athanaſius creaturas. Vt enim docet magnus Athanaſius, *Cauſa eſt Dei natura, Filii & Spiritus, ac omnis creaturæ.* At Filium quidem ſine tempore & coæternè inque eadem natura ex ſeipſo gignit; creaturas verò in tempore diverſæque naturæ ac creantis poteſtate, extraque ſe Maximus Dialogo 1. contra Anom. produxit. Liquet & ex Maximi ſententia, effecta aliter atque aliter ex Deo eſſe, non alio atque alio. Non enim alio gignit, atque aliis creat. Atque ut idem ait, *Totus gignens, ac totus condens ac creans, non tamen eadem ratione, ſed totus gignens ut totus eſſentia (totus enim Filius Deus ex toto eſt) totus condens ac creans, ut totus ipſa à ſe verè exiſtens operatio actuſque. Totus item ſapientiam præſtans & bonitatem, ut totus ſapientia & bonitas & virtus ſeu potentia.* Quatenus enim ea vi præditus eſt ut naturam ſuam communicet, gignit; quatenus verò ut ſecundùm artem ſimilitudine ſua impartiat, creat; ne ullus modus participationis deſit, ejus qui perfectus, bonuſque & ſummus eſt. Porro talia, ſolum credimus; ut autem ſe habeant, accuratè illi duntaxat eſt cognitum.

Divinarū proceſſionum ſimulacra. Atque ut ex obſcuris ſimulacris ad univerſorum Auctorem provehamur, exili ratione res magnas ponderantes, Velut ſi quis ex Sole, Solem alium procedentem, mox ac ille primus in animum incurrit, unà cum illo gignendi ratione elucere intelligat, eodem ſe prorſus modo ac ille habentem: tumque rurſus eum Solem, cùm alioqui unus ſit, in plura ſimilitudinis ratione multiplicari cogitaverit; velut in aqua videmus & ſpeculis, manente illo immobili, nec ullam ſubeunte

A τῷ ὀνόματι ἢ νοήματι διὰ τὴν πενίαν ἡμῶν, δηλῶσαι τὴν ὑπέρπληρη καὶ ἄκραν αὐτοῦ τελειότητα. καὶ κατὰ μὲν τὸν ἡμέτερον λόγον, ἡ ζωὴ, ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις, ἄλλο καὶ ἄλλο εἰσίν. ἑκάστῳ γὰρ τούτων ὁ λόγος, εἴτ' οὖν ὁρισμὸς διάφορος· κατὰ δὲ τὸ πρᾶγμα τὸ αὐτό ἐστιν. ὥσπερ ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπός. καὶ ὥσπερ τὸ σημεῖον ἐν τῇ γραμμῇ, καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος λέγεται· ἀρχὴ μὲν, τοῦ ἑπομένου· τέλος δὲ, τοῦ προηγουμένου. τῇ γοῦν στιγμῇ τὸ τέλος καὶ ἡ ἀρχὴ ἀποδίδοται, κατὰ διάφορον λόγον, καὶ διαφόρους ἐπινοίας· οὐκ ἔστι μὲν τὸ τέλος καὶ ἡ ἀρχὴ διάφορα πράγματα, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐν ἀμφοτέροις ὑπόκειται πρᾶγμα, ἡ στιγμή. ἔτι τε οὐδὲ ἡ ἀποδημία καὶ ἐπιδημία πράγματα διάφορα· κίνησις γὰρ ἡ αὐτὴ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐν B ἀμφοῖν· λόγῳ δὲ διαφέρουσι μόνον, κατὰ ταύτας τὰς ἐννοίας.

Καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν β΄ τῶν Θησαυρῶν εἴρηκεν, Ἔχει τὸ γεννᾷν ὁ Πατὴρ φυσικῶς· ἔχει καὶ τὸ κτίζειν δημιουργικῶς δι' Υἱοῦ. καὶ οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός ἐστι· μιᾶς γὰρ φύσεως τὰ τοιαῦτα καρπός. πάλιν ὁ αὐτὸς, Τὸ μὲν ποιεῖν, ἐνεργείας ἐστί· φύσεως δὲ, τὸ γεννᾷν. ὡσαύτως καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἔφη, Ἔργον μὲν θείας φύσεως, ἡ προαιώνιος γέννησις· ἔργον δὲ θείας θελήσεως, ἡ κτίσις.

Ἔτι δὲ, ὡς ἔχει τὸ τῆς γραφῆς ἐκεῖνο, Ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου, οὐχ ὁμοίως τάς τε βώλους καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο. ὑφίστησι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν, ὑπέστησε δὲ καὶ τὰ κτίσματα. κατὰ C γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, Αἰτία ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης. ἀλλὰ δηλονότι τὸν μὲν, ἀχρόνως καὶ συνωνύμως ἐξ ἑαυτοῦ γεννᾷ· τὰ δὲ, ἐν χρόνῳ καὶ ὁμωνύμως καὶ δημιουργικῶς, καὶ ἔξω ἑαυτοῦ παρήγαγε. δῆλον, δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ὡς ἄλλως καὶ ἄλλως τὰ αἰτιατὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσὶν, οὐκ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. οὐ γὰρ, καὶ ἄλλῳ γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει. καὶ ὡς ὁ αὐτὸς φησὶν, Ὅλος γεννῶν, καὶ ὅλος δημιουργῶν· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ὅλος γεννῶν, ὡς ὅλος οὐσία· ὅλος γὰρ ἐστὶ Θεὸς ὁ Υἱὸς ἐξ ὅλου· ὅλος δημιουργῶν ὡς ὅλος αὐθυπόστατος ἐνέργεια· καὶ ὅλος σοφίζων καὶ ἀγαθύνων, ὡς ὅλος σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις· ὡς μὲν γὰρ D τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μεταδοτικὸς γεννᾷ. ὡς δὲ τῆς ἑαυτοῦ ὁμοιότητος κατὰ τέχνην, δημιουργεῖ· ἵνα μηδεὶς μετοχῆς τρόπος ἀπῇ, τοῦ ἐντελοῦς καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἄκρου. τῶν τοιούτων παρ' ἡμῶν μὲν, μόνον πιστευομένων· ὡς ἔχει δὲ ἀκριβῶς, παρ' αὐτῷ μόνον γινωσκομένων.

Καὶ ὡς ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸν πάντων αἴτιον ἀναχθῆναι, μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμωμένους, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ νοήσειε τις ἐκ τοῦ ἡλίου ἄλλον ἥλιον προϊόντα, ὁμοῦ τῇ τοῦ προτέρου ἐπινοίᾳ γεννητῶς αὐτῷ συνεκλάμποντα, καὶ κατὰ πάντα ὡσαύτως ἔχοντα· καὶ αὖθις εἰς τὸν ἥλιον ἐννοήσειεν ἄλλως, ἕνα ὄντα κατὰ τρόπον ὁμοιότητος εἰς πολλὰ πολλαπλασιασθῆναι· οἷον, ἐν ὕδασι καὶ κατόπτροις ὁρῶμεν, ἀκινήτου

μένοντος ἐκείνου καὶ μὴ μεταβαλλομένου· ἀλλὰ καθ' αὑτὴν, ὡς ἔχει φύσεως, ἑστῶτος. καὶ ὥσπερ ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσώπου διάφορα πολλὰ ἀναθρώσκουσι πρόσωπα, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματα τῶν θείων αὐτοῦ παραδειγμάτων, τὴν κτίσιν ἔχειν εἴρηκεν· ἃ δὴ παραδείγματα τοὺς ἐν τῷ Θεῷ προαιωνίους τεχνικῶς τῶν ὄντων λόγους, ὁ θεῖος Μάξιμος ἔφη· οὓς ἔχει, οὐχ ὡς ἕτερα ὄντα αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἓν ὢν αὐτοῖς, ὡς προεκτέθη κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον.

Ἔτι πᾶσιν, ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος παρίτω. εἰπὼν γὰρ ἐν ζ' τῆς περὶ Τριάδος, πῶς μὲν ἡ κτίσις πολλαπλῆ λεγομένη, οὐ λέγεται καὶ ἁπλῆ· ὁ δὲ Θεὸς, πολλαπλοῦς λεγόμενος, λέγεται καὶ ἁπλοῦς, μετὰ τὸ ἀποδοῦναι περὶ τῆς κτίσεως, οὑτωσὶ περὶ Θεοῦ φησίν. Ὁ δὲ Θεὸς πολλαπλοῦς μὲν λέγεται, μέγας, ἀγαθὸς, σοφὸς, μακάριος, ἀληθινὸς, καὶ ὅ, τί ποτε ἕτερον οὐκ ἀναξίως δοκεῖ λέγεσθαι· ἀλλ' ἡ αὐτοῦ μεγαλειότης ἐστὶν ἡ τις καὶ σοφία· οὐ γὰρ ὄγκῳ μέγας ἐστὶν, ἀλλὰ δυνάμει· καὶ ἡ αὐτὴ ἀγαθότης, ἥ τις δὴ καὶ σοφία καὶ μεγαλότης αὐτοῦ ἐστίν. καὶ ἡ αὐτὴ ἀλήθεια, ἅπερ ἐκεῖνα πάντα· καὶ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἕτερον μὲν τὸ μακάριον εἶναι, ἕτερον δὲ τὸ μέγαν ἢ σοφὸν ἢ ἀληθινὸν ἢ ἀγαθὸν, ἢ ὅλως αὐτὸ τὸ εἶναι. δεικνὺς διὰ τούτων, πολλαπλῶς νοεῖσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι τὸν Θεὸν, καὶ εἶναι ταῦτα τὰ πολλὰ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, τῷ ἡμετέρῳ νῷ, ἕτερα· ἓν δὲ ἐν τῷ Θεῷ τὸ πᾶσι τούτοις ἀποκρινόμενον.

Ἔτι ὁ Νύσσης ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, φησὶν, Εἰ γὰρ οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐπί τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας καταλαμβάνεται, πάντα δὲ ἀλλήλοις διὰ τὴν τοῦ σημαινομένου συγχύσεως ἀναπέφυρται, μάταιον ἂν εἴη πολλαῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπωνυμίαις κεχρῆσθαι, μηδεμιᾶς τῆς κατὰ τὸ σημαινόμενον διαφορᾶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα διαστελλούσης. εἶτα δεικνὺς ὅτι δεῖ ἰδίας ἐπινοίας ἑκάστῳ τῶν ὀνομάτων ἀποδιδόναι, μὴ μέντοι καὶ διάφορα πράγματα αὐταῖς ἐπὶ Θεοῦ ἀποκρίνεσθαι, ἐπάγει, Ἀλλὰ ἡμεῖς, οὐ τὸ ὑποκείμενον ταῖς ἐννοίαις συνδιαχίζομεν, ἀλλ' ὅ, τί ποτε κατ' οὐσίαν ἐστὶν, ἓν εἶναι πεπιστευκότες, πρὸς πάσας τὰς οἰκείας ὑπολήψεις, οἰκείως ἔχειν τὸ νοηθὲν ὑπειλήφαμεν.

Ἔτι ὁ μέγας Διονύσιος ἐν β' περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης Θεολογίας, Τὰς θεωνυμίας ἁπάσας, καὶ δὴ τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα, φησὶν, εἰ μὴ περὶ τῆς ὅλης Θεότητος φαίη τις τοῦτο εἰρῆσθαι, βλασφημεῖν καὶ ἀποσχίζειν ἀθέσμως τολμᾷ τὴν ὑπερηνωμένην ἑνάδα.

Ἔτι καὶ ταῦτα περὶ Ἐνεργείας προσκείσθω. ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν β' τῶν Θησαυρῶν, φησὶν, Εἰ τοίνυν πᾶσα ἐνέργεια καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός ἐστι, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, πῶς ἂν εἴη φύσεως γενητῆς. ὁ αὐτὸς, Οὐκοῦν ὁμοφυὴς ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχων ἐξουσίαν καὶ δύναμιν· μᾶλλον δὲ, αὐτὸς ὢν ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης Ἐνέργεια· καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πατρός.

A mutationem; ſed in ſeipſo, ut illi natura comparatum eſt, conſiſtente. Ac ſicut ex eodem vultu multi diſtinctè vultus reſultant, qua ipſa ratione beatus Dionyſius, imagines quaſdam ac ſimulacra divinorum ejus exemplarium dixit habere creaturam; quæ videlicet exemplaria, prææternas in Deo artis more rerum rationes appellavit D. Maximus: quas habet, non ut alia à ſe, ſed velut qui ipſe ſe habeat, & cum illis unum exiſtat, uti ſuperius expoſitum eſt ex Doctoris hujus ſententia.

Exemplaria in Deo, ipſe Deus. Dionyſ. Maximus de Divin. nom.

B Poſtremò ſanctus Auguſtinus accedat. Is enim, libro 7. de Trinitate, ubi dixerat, *Quomodo creatura, quæ multiplex dicatur, non etiam dicatur ſimplex; poſteaquam reſpondit de creatura*, ſic ait de Deo. *Deus autem dicitur quidem multiplex, magnus, bonus, ſapiens, beatus, verus, ac ſi quid aliud non indignè videtur dici: Verùm ejus magnitudo eſt, quæ & ſapientia: Non enim mole magnus eſt, ſed virtute; eademque eſt bonitas, quæ utique & ſapientia & magnitudo ejus eſt; eademque veritas, quæ illa omnia: Nec ibi aliud eſt beatum eſſe, aliud verò magnum aut ſapientem aut bonum, aut prorſus ipſum eſſe*: quibus verbis ſignificat, Deum multipliciter intelligi ac nominari, eſſeque multa hæc ut in ſubjecto, in noſtra mente, alia atque diſtincta; unum verò in Deo illis omnibus reſpondere.

Auguſt. 7. de Trinit.

C Præterea Nyſſenus in Confutationibus, *Siquidem enim nullum nominum peculiari aliqua notione, ſeu ratione, aſſumitur, ſed cuncta alia aliis, ob ejus quod ſignificatur confuſionem confuſa ſunt, fruſtra fuerit multis de eodem uti nominibus, cùm ejus quod ſignificatur, nulla ſit diſtinctio, qua nomina alia ab aliis diſcreta ſint.* Tum ubi oſtendit, ſingulis nominibus peculiares tribuendos conceptus ac rationes, non tamen etiam res diſtinctas illis in Deo reſpondere, ſubdit: *Nos enimvero, quod iſtis conceptibus ſubjectum eſt, non unà cum illis dividimus, ſed quicquid tandem ſecundùm eſſentiam eſt, unum eſſe credentes, id quod intelligitur convenienter ſe habere cum omnibus ſuis conceptibus arbitramur.*

Nyſſ. adverſus Eunom.

D Ad hæc magnus Dionyſius cap. ſecundo de Conjuncta ac diſcreta Theologia, Divina omnia nomina dicit, ipſumque adeò bonitatis nomen, niſi quis de tota Deitate dici fateatur, ipſum blaſphemare, ac, quod nefas, ſuperunitam Unitatem audere diſſecare.

Dionyſ. de Divin. nom.

Hæc item de Operatione adjiciamus. Sanctus Cyrillus Theſaur. libro 2. ait, *Si igitur Filius, omnis Patris operatio eſt ac virtus, per quam omnia operatur, quinam fiat ut naturæ creatæ ſit?* Idem, *Igitur Filius ejuſdem ac Pater naturæ eſt, ut qui eandem poteſtatem habeat ac virtutem; quinimmo, qui ipſe vivens & eſſentialis Operatio & virtus & ſapientia Patris exiſtat.*

Cyril.

Athanaſ. ad Serap.

Sanctus Athanaſius in Epiſtola ad Serapionem : *Cùm enim unus ſit Filius , vivens ſcilicet Verbum , una ſit neceſſe eſt perfecta plenaque ſanctificans & illuminans ejus Vita , quæ ipſius Operatio, donumque eſt , ac ex Patre procedere dicitur ; idcirco quod ex Filio, quem ex Patre eſſe exploratum eſt , elucet atque mittitur, daturque.* A

Manifeſtè igitur ex dictis hoc quoque oſtenſum eſt , Dei Operationem ſeu virtutem qua eſt efficax ac vi agendi pollet , non diſtingui ab ejus Eſſentia ; ſed idem eſſe Eſſentiam & Operationem ſeu virtutem. In natura enim ſimplici & incorporea Operatio eandem ac Eſſentia rationem recipit , ne quod omnem excedit ſimplicitatem , compoſitum intelligatur , juxta nobis expoſitam Sanctorum doctrinam; quod nobis probandum propoſitum erat. B

Palamitarum plures Deitates Diique.

Ejus contrarium Synodus in Palamæ Tomo decrevit ac ſanxit : Nec quovis modo ſolum diſtingui , ſed eo qui ſuperius recenſitus eſt , dividi atque opponi, nova fide conſcripſit. Quod verò non illos pudet , quod ſic diviſam in Deo ab ejus eſſentia operationem, ſeu magis operationes , Deos illas ac Deitates fatentur , inde id quoque manifeſtum eſt , communi Chriſtianorum de Deo opinioni eorum commentum hoc contrarium eſſe. Fides enim Catholica , unum Deum unamque Deitatem tradit ; idque innatum velut communis quædam primaque conceptio eorum animis eſt, qui unum Deum confitentur. Quamobrem ſi quis plures Deitates admiſerit , hunc neceſſe eſt plures quoque Deos confiteri. Hincque eſt ut nec plures Deitates in ſancta Trinitate confiteamur, eo C quod tres ſunt Hypoſtaſes ac Perſonæ , ne & tres Deos, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum perinde confiteri neceſſe habeamus. Hi autem plures admittunt Deitates , ut ex dictis manifeſtum eſt ; quocirca etiam neceſſe eſt ut plures Deos fateantur. Clariuſque ex Sanctorum dictis monſtrabitur

Greg. Theologus.

Statim namque ait magnus Theologus, *Nobis verò unus Deus , quod una Divinitas.* Hincque adeò liquet , quibus non ſit una Divinitas , nec unum eſſe Deum. Quænam verò eſt Divinitas ? Ipſa nimirum unius Dei trinè ſubſiſtens eſſentia. Sic enim idem ait, *Unum enim in tribus Deitas , & tria unum , in quibus eſt Deitas , aut, quod veriùs ac propriè magis dicitur, quæ eſt Deitas.* Conſultò vocem *in his* cavit, ne qua compoſitio exiſtimaretur, D velut Deitas aliud eſſet in perſonis ; adjecitque , *Quæ eſt Deitas* ; nimirum ipſas perſonas Deitatem vocans , Patrem ſcilicet & Filium & Spiritum ſanctum.

Sed quid neceſſe hoc eis abſurdum imponere , cùm ipſi diſertè confiteantur ac ſcribant , aſſerantque , Quamlibet harum operationum atque virtutum , nullo inconvenienti Deum prædicandam eſſe ; idque in Canticis & confeſſionibus Deo tribuant ? Non enim velut ſequatur ex eorum poſitionibus, Deorum illis multitudinem tribuimus , ſed ex illorum ipſa confeſſione repræſentamus.

Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ, Ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν αὐτοῦ Ζωήν, οὖσαν Ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου, ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται.

Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων γέγονε καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν, οὐ διαφέρει τῆς Οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ ταὐτό ἐστιν οὐσία καὶ ἐνέργεια. ἐπὶ γὰρ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, τὸν αὐτὸν τῇ Οὐσίᾳ ἐπιδέχεται λόγον ἡ Ἐνέργεια, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο· κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν τῶν Ἁγίων διδασκαλίαν, ὃ προέκειτο δεῖξαι.

Οὗ τοὐναντίον ἡ Σύνοδος ἐν τῷ Παλαμιτικῷ Τόμῳ ἀπεφήνατο. καὶ οὐ μόνον ἁπλῶς διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ τὸν προειρημένον τρόπον διῃρῆσθαι καὶ ἀντικεῖσθαι ἐκαινοτόμησεν. ἐπεὶ δὲ τὴν οὕτω διαιρουμένην ἐπὶ Θεοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ ἐνεργείας, ταύτας Θεοὺς καὶ Θεότητας ὁμολογοῦντες, οὐκ αἰσχύνονται, αὐτόθεν καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι πρὸς τὴν κοινὴν τῶν Χριστιανῶν περὶ Θεοῦ δόξαν, ἐναντίον ἐστίν. ἡ γὰρ καθολικὴ πίστις, ἕνα Θεὸν καὶ μίαν Θεότητα πρεσβεύειν παραδίδωσι. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἔμφυτον, ὥς τις ἔννοια κοινὴ καὶ πρώτη ταῖς διανοίαις τῶν ἕνα Θεὸν ὁμολογούντων· ὡς εἴ τις πολλὰς Θεότητας παραδέξαιτο, τοῦτον ἀνάγκη καὶ πολλοὺς Θεοὺς ὁμολογεῖν. διὸ οὐδὲ τρεῖς Θεότητας ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογοῦμεν, διὰ τὸ τριττὸν τῶν ὑποστάσεων, ἵνα μὴ καὶ τρεῖς Θεούς, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προσομολογεῖν ἀναγκασθῶμεν· οἱ δὲ πολλὰς Θεότητας φασίν, ὡς ἐκ τῶν προτεθέντων δῆλον· ὥστε καὶ πολλοὺς Θεοὺς ὁμολογεῖν ἀναγκάζονται. φανερώτερον δὲ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων δειχθήσεται.

Αὐτίκα ὁ Θεολόγος μέγας φησίν, Ἡμῖν δὲ εἷς Θεός, ὅτι μία Θεότης. καὶ δῆλον ἐντεῦθεν, ὡς οἷς οὐ μία Θεότης, τούτοις οὐδὲ εἷς Θεός. τίς δὲ ἐστὶν ἡ Θεότης; αὐτὴ ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τρισυπόστατος οὐσία. οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς φησίν, Ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ Θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν, τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης· ἢ τόγε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ Θεότης. ἐξέφυγε τὸ ἐν οἷς, ἵνα μὴ σύνθεσις ὑπονοηθῇ, ὡς ἄλλο τῆς Θεότητος ἐν τοῖς προσώποις, καὶ ἐπήγαγεν, ἃ ἡ Θεότης, αὐτὰ τὰ πρόσωπα Θεότητα λέγων, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Ἀλλὰ τί δεῖ τοῦτο τὸ ἄτοπον αὐτοῖς ἐπάγειν, οἵγε διαρρήδην ὁμολογοῦσι καὶ γράφουσιν ἐπιβεβαιοῦντες, ὅτι ἑκάστην τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων καὶ δυνάμεων, οὐδὲν ἄτοπον καὶ Θεὸν ἀναγορεύειν· καὶ τοῦτ' ἀναφέρουσιν ἐν τοῖς ὕμνοις, καὶ ταῖς ὁμολογίαις τῷ Θεῷ. οὐδὲ γὰρ ὡς ἑπόμενον ταῖς θέσεσιν αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης τὸ τῶν Θεῶν πλῆθος αὐτοῖς ἐπιφέρομεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ὁμολογοῦσι

λέγουσι παριστῶμεν. εἰ δὲ τὰς ἐνεργείας ταύτας A
καὶ Θεότητας πολλὰς εἶναι φασὶ καὶ ἀκτίστους, καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, αἳ δὴ καὶ ἀλλήλων πραγματικῶς διαφέρουσι, καὶ τῆς οὐσίας ὁμοῦ, ὡς τὸ ἀνούσιον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ὑφεστὼς τοῦ μὴ ὑφεστῶτος, καὶ τὸ ὁρατὸν τοῦ ἀοράτου, καὶ τὸ ὑφειμένον πρὸς τὸ ὑπερκείμενον, καὶ ἀπειράκις ἀπείρως, ὑπερκείμενον κατὰ τὰς τῶν ἀντιθέσεων ὅσα ἐξεῦρον εἴδη, φανερὸν, ὅτι καὶ οἱ ἐν τῷ Θεῷ Θεοὶ, κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀλλήλων καὶ τῆς οὐσίας διοίσουσιν.

Ἀλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ θείου Μαξίμου, λέγοντος, Ὅτι τὸ ἀνούσιον, οὐ Θεότης· καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦτο μὲν ἐν τῷ εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Ἐπιταφίῳ, φάσκοντος, Πῶς δὲ μετρεῖται τὸ ἄπειρον, ἵν' ὃ τῶν πεπερασμένων ἐστὶ τοῦτο πάθη Θεότης, B
βαθμοῖς μετρουμένη καὶ ὑποβάσεσι· τοῦτο δὲ ἐν τῷ Εἰρηνικῷ πρώτῳ, Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος, οὐ μίαν, οὐδὲ ἁπλῆν Θεότητος φύσιν εἰσάγοντες, ἀλλ' ἤτοι τρεῖς ἀπεξενωμένας ἀλλήλων καὶ διεσπαρμένας, οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰπεῖν, καὶ μαχομένας ὑπερβολαῖς καὶ ἐλλείψεσιν.

Ἔτι ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη Σύνοδος, οὕτως ἐκφωνεῖ, ἐν τοῖς πρακτικοῖς, Ἡ δὲ καθολικὴ πίστις μίαν οἶδε Θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παρ' ἣν οὐ λογισθήσεται ἑτέρα. ἔτι ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τρίτη Σύνοδος, οὕτως ἐν τοῖς πρακτικοῖς καὶ αὐτὴ ἐκφωνεῖ, Ὅστις οὐχ ὁμολογεῖ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μίαν Θεότητα καὶ μίαν βασιλείαν καὶ μίαν δυναστείαν, ἀνάθεμα.

Ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ, Τί τὸ Χριστιανοῦ ἐπάγγελμα, Τὸ εἰς πλῆθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν Θεοτήτων, μόνων τῶν τὴν πολύθεον πλάνην νενοσηκότων ἐστί· τὸ δὲ καθόλου ἀρνεῖσθαι τὴν Θεότητα, ἄθεον ἂν εἴη. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, C
Ἄκτιστον δὲ, πλὴν τῆς θείας φύσεως, οὐδέν· καὶ ἀκτίστου πρὸς ἄκτιστον, οὐδὲ μίαν ἂν ἐννοήσαι τις διαφοράν. καὶ ἐν τοῖς πρὸς Πουλχερίαν, Οὐδὲν ἄλλο προαιώνιον, πλὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ὥσπερ ἕνα Θεὸν φρονεῖν παρελάβομεν, οὕτω καὶ Μίαν Θεότητα ὁμολογεῖν ἐδιδάχθημεν. τοῦ αὐτοῦ, μίαν ὁμολογῶ τῆς ἁγίας Τριάδος Θεότητα. ταύτην μόνην γινώσκω, ἀΐδιον, ἄναρχον, ἄκτιστον. ὁ αὐτὸς ἐν τῇ προῤῥηθείσῃ Ὁμολογίᾳ αὐτοῦ, Ἀριθμεῖται ἡ παναγία Τριὰς, οὐκ οὐσίαις καὶ φύσεσιν, ἢ διαφόροις Θεότησιν, ἄπαγε· ἀλλ' ὑποστάσεσι μόνον, καὶ ἰδιότησιν· ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, Οὐ Θεοτήτων Τριάδα, ἀλλ' ὑποστάσεων· οὐδὲ μονάδα Προσώπων, ἀλλὰ Θεότητος σέβοντες, τέμνομεν τοὺς ταύτην διαιροῦντας. D

Καὶ μὴν καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι, οὐ μικρὰν περὶ τῆς μιᾶς Θεότητος πρόνοιαν ποιοῦνται. οὕτω γὰρ ἐν τῇ νομικῇ ἑξήκοντα βίβλῳ κεῖται, Χριστιανός ἐστιν, ὁ πιστεύων μίαν εἶναι Θεότητα, ἐν ἴσῃ ἐξουσίᾳ, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ὁ δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα δοξάζων, Αἱρετικός ἐστιν. ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τοῦ Κώδικος, Ὁ μὴ δοξάζων

Cùm autem haſce operationes ac Deitates multas eſſe dicant ac increatas, & quæ numerum ſuperent, quæ utique etiam aliæ ab aliis, ſimulque ab eſſentia diſtinguantur, ſicut quod eſſentiæ expers eſt ab eſſentia, quodque ſubſiſtens eſt ab eo quod non ipſum verè exiſtat, quod eſt viſibile ab eo quod inviſibile eſt, quod eſt inferius ab eo quod eminet, & infinities infinitè eminet, juxta oppoſitionum quas commenti ſunt genera, liquet fore, ut & in Deo, Dii (ut eorum verbis loquar) tantum inter ſe & ab eſſentia diſtinguantur.

Hi tamen divinum Maximum audiant, dicentem, *Quod ſubſtantiam non habet, Deitas non eſt.* Gregorium item Theologum, partim quidem Oratione Funebri in ſuum patrem, dicentem, *Quonam verò modo menſuram admittit, quod eſt infinitum; ut quæ rerum finitarum affectio eſt, ea ſit & Deitatis, gradibus ſuperioribus inferioribuſque commenſa?* Partim verò in prima Oratione de Pace, *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium; ut non unam, aut ſimplicem Deitatis naturam inducatis, ſed tres nimirum inter ſe peregrinas ac abhorrentes & diſſipatas; nec mirum dictu, exceſſibus defectibuſque pugnantes?*

Maxim.
Greg. in Patris Epitaph. & I. de Pace.
Pſal. 4. 3.

Præterea ſancta & œcumenica prima Synodus, in hunc modum in Actis pronuntiat, *Fides autem Catholica unam Deitatem novit, Patris & Filii & Spiritus ſancti, præter quam non reputabitur alia.* Ad hæc ſancta & œcumenica tertia Synodus, ſic & ipſa in Actis pronuntiat, *Si quis non confitetur in ſancta Trinitate unam Deitatem, unum regnum & dominationem, Anathema ſit.*

Nicena Synodus & Epheſina.

Gregorius Nyſſenus in Orat. *Quæ ſit Chriſtiani profeſſio, Deitatum numerum in multitudinem turbamque producere eorum duntaxat eſt, qui multitudinis Deorum errore laborant: Deitatem autem prorſus negare, illorum ſit impietatis, qui Deum tollant.* Idem in Confutationibus, *Excepta duntaxat divina natura, quod ſit increatum, nihil eſt; increatumque inter & increatum, nihil quis inter eſſe putaverit.* Quibus item ad Pulcheriam ſcribit. *Nihil aliud prææternum eſt, Præter Patrem & Filium & Spiritum ſanctum.*

Greg. Nyſſenus.

Sanctus Sophronius Patriarcha Ieroſolymitanus, *Sicut unum Deum, ut ſentiamus, accepimus, ſic & unam Deitatem confiteri docti ſumus.* Ejuſdem, *Vnam confiteor ſanctæ Trinitatis Deitatem. Vnam hanc agnoſco æternam, ingenitam, principii expertem, increatam.* Idem in dicta jam ſuæ Fidei profeſſione, *Numeratur ſanctiſſima Trinitas, non eſſentiis ac naturis, vel diſtinctis Deitatibus, Abſit; ſed Hypoſtaſibus duntaxat ſeu Perſonis, & proprietatibus.* Sanctus Ioannes Damaſcenus, *Non Deitatum Trinitatem ſed Hypoſtaſeωn: nec Perſonarum Vnitatem, ſed Deitatis colentes, eos qui hanc dividunt, ſcindimus.*

Sophronius.
Damaſc.

Quin Leges quoque civiles, haud exiguam aſſerendæ uni Deitati habuere diligentiam. Sic enim libro ſexageſimo Iuris habetur, *Chriſtianus eſt, qui unam credit Deitatem in pari poteſtate, Patris & Filii & Spiritus ſancti: qui autem contra ea quæ dicta ſunt, ſentit, Hæreticus eſt.* Ex eodem libro Codicis, *Qui non ſentit*

Ius Civile.

ſanctam Trinitatem in una Deitate pari potentia, A *nec Chriſtianus audit, ſed demens eſt & Hæreticus & infamis, dignuſque qui pœnis ſubjiciatur.*

Sanè igitur, quod Synodi ſententia de Eſſentia & Operatione, pro ea Fide quæ in Palamæ Tomo ſcripta eſt, contraria ſit pugnetque omnino communi & exploratæ de uno Deo opinioni, eique quæ à Sanctis omnibus in Chriſti Eccleſia prædicatur, fidei, abundè probant, quæ dicta ſunt, niſi quis ſurdus eſt, ac ſponte cæcutire velit. Fortè verò non deſit, qui miretur, quomodo in tantam dementiam ac inſaniam illi abrepti ſint; quæve illis cauſa, ut talia, ſicque contraria de Deo ſancirent. Planè ad hoc quod ſpectat, etſi dignum ſit admiratione; nihil tamen propenſius mirandum. Multas quippe ejuſmodi corruptiones inveniet quis in ſæculo extitiſſe, B atque extare. Facilius namque eſt, vitii commercium inire, quàm impartiri virtute; &,

Math 18 7 *Neceſſe eſt ut veniant ſcandala.* Et *Oportet & hæreſes*
1. Cor. 11. 19 *eſſe, ut qui probati ſunt in nobis, noti fiant.* ut ait Paulus. Deinde, hæc illius Eccleſiæ ſunt ejuſque facinora, quæ in multas magnaſque atque aper-

Græcorum olim hæreſes, earumque origo. tas prolapſa hæreſes, multiſque multorũ malorum auctor extitit, tum ipſa diu naufragium paſſa, tum quæ alios plures pari ſecum naufragio merſerit. Quod ſi id illi olim quaſi inolitumexque antiquo more, quid mirum nunc etiam aliquid ſimile illi accidiſſe, cùm ſapientia divinorumque meditatio ac exercitatio genti deeſt? Sin verò etiam cauſam aliquam dicere neceſſe eſt, nimirum ſuperbia ſapientiæque opinio hujus cauſa corruptionis fuit; quarum prior, Deum homini C bus inimicum conſtituit; *Dominus* enim *ſu-*

1. Petr. 5. 5. *perbis reſiſtit*; Et, *In cor incompoſitum Deus non*
Sap. 1. 4. *introibit*: altera verò illos qui ea prædití ſint, plenos proprii ſenſus ac contentionis facit,

Gal. 6. 3. eò adducens, ut levitate mentis, eſſe ſe aliquid ex ſeipſis, cùm ſint nihil, exiſtiment: Hincque adeo contingit, ut reliquos omnes contemnant, ac neque videre neque audire

Pſal. 57. 5. & 9. videantur; *velut aſpidis ſurdæ ſimiles & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium;* de quibus etiam dixit Pſalmiſta, *Cecidit ignis*

Epheſ. 5. 6. *ſuper eos, & non viderunt ſolem*: Et, *Propter quæ*
Rom. 1. 26. *venit ira Dei in filios diffidentiæ*: Et, *Propter quæ tradidit illos in paſſiones ignominiæ*, juxta quod Scripturæ verbis proditum eſt.

Hæc itaque, num hujus corruptionis cauſæ fuerint, indeque illa ortum habuerit, aliis dicendum relinquo: ad præſens autem quod attinet, ex ſubjecta Quæſtionis materia, corruptionis cauſa extitiſſe videtur: primùm qui- D

Palamitarum erroris cauſæ propriæ. dem, quod cùm illis conſtitutum eſſet, ut de Eſſentia & Operatione loquerentur, non ante diſtinxerunt quot modis Operatio dicatur, cùm illa tribus modis & dicatur & intelligatur, ut dictum eſt, nec ſtatuerunt de qua illis ſermo erat; quod ipſum in cauſa fuit, ut non compoſitè aptéque de propoſita Quæſtione loquerentur. Ex quo illis contigit, ut non rectè decernerent; Operationem, qua Deus agendi vi præditus ac efficax eſt, ab ejus realiter diſtinctam Eſſentia temerè pronuntiantes, ac ipſum ſuam eſſe Operationem

A τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ Θεότητι ἰσοδύναμον, οὔτε Χριστιανὸς λέγεται, ἀλλ᾽ ἄφρον ἐστὶ καὶ αἱρετικὸς καὶ ἄτιμος, καὶ τιμωρεῖται.

Ὅτι μὲν οὖν, ἡ περὶ Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας τῆς Συνόδου ἀπόφασις, κατὰ τὴν ἐν τῷ Τόμῳ τοῦ Παλαμᾶ πίστιν, ἐναντία καὶ πολέμιος ἐστὶ τῇ κοινῇ καὶ ὁμολογουμένῃ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξῃ, τῇ τε παρὰ τῶν Ἁγίων πάντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ κηρυττομένῃ πίστει, ἱκανὰ τὰ εἰρημένα, εἰ μή τις ἐκκεκώφωται, καὶ τυφλώττειν ἐθέλοι. Ἴσως δέ τις θαυμάσειεν, πῶς εἰς τοσοῦτον κατηνέχθησαν ἀνοίας καὶ ἀπονοίας· καὶ τίς ἡ αἰτία τοῦ τοιαῦτα περὶ Θεοῦ καὶ οὕτως ἐναντία ψηφίσασθαι. περὶ δὴ τούτου, εἰ θαυμάζειν ἄξιον, ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν θαυμαστόν· πολλὰς γὰρ τοιαύτας διαφθορὰς εὑρήσει τις ἐν τῷ κόσμῳ γενομένας καὶ οὔσας· B ἐπεὶ καὶ ῥᾷον κακίας μεταλαβεῖν, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι· καὶ, Ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· καὶ, Δεῖ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ ἐν ἡμῖν δόκιμοι φαίνωνται, ὡς φησὶ Παῦλος. ἔπειτα παρ᾽ ἐκκλησίας τὰ τοιαῦτα, ἣ πολλαῖς πολλάκις καὶ μεγάλαις, καὶ φανεραῖς ἀνέπεσε ταῖς αἱρέσεσι, καὶ πολλοῖς πολλῶν κακῶν αἰτία γεγένηται, αὐτή τε ἐπὶ μακρὸν ναυαγήσασα, καὶ πολλοὺς ἄλλους συγκαταδύσασα. εἰ δὲ τοῦτο ἔθος οἷον ἀρχαῖον αὐτῇ, τί καὶ νῦν θαυμαστὸν ὅμοιόν τι συμβῆναι, ὅτε τῷ γένει σοφία καὶ μελέτη τῶν θείων ἀπέλιπε. εἰ δὲ καί τινα αἰτίαν εἰπεῖν δεῖ, ἡ μὲν ὑπερηφανία καὶ δοξοσοφία τῆς φθορᾶς ταύτης αἴτια γεγένηνται, ὧν τὸ μὲν τοῖς ἀνθρώποις τὸν Θεὸν C πολέμιον καθιστᾷ. Κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται· καὶ, Εἰς ἀσύνθετον καρδίαν, Θεὸς 11 οὐκ εἰσελεύσεται· τὸ δὲ, φρονήματος καὶ φιλονεικίας ἐμπίπλησι τοὺς ἔχοντας, πειθομένους ἐξ ἑαυτῶν κουφοπρεπῶς οἴεσθαι εἶναί τι, μὴ ὄντας· ἐξ οὗ συμβαίνει, τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖν, καὶ δοκεῖν μή τε ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, καθάπερ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βυούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἥ τις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπᾳδόντων· περὶ ὧν καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς εἶπεν, Ἔπεσε πῦρ ἐπ᾽ αὐτούς, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον· καὶ, Δι᾽ ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· καὶ, Δι᾽ ἃ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Εἰ τοίνυν ταῦτα τῆς φθορᾶς ταύτης αἴτια, ἄλλοις λέγειν παρίημι· ὅσον δ᾽ οὖν πρὸς τὸ παρὸν, ἐκ τῆς περὶ τὸ ζήτημα ὑποκειμένης ὕλης, αἰτία τῆς διαφθορᾶς ταύτης γεγενῆσθαι D δοκεῖ, πρῶτον μὲν, ὅτι περὶ Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας προθεμένοις εἰπεῖν, οὐ προδιωρίσαντο ποσαχῶς ἡ Ἐνέργεια, τριχῶς αὐτῆς λεγομένης καὶ νοουμένης, ὡς εἴρηται· οὐδὲ διωρίσαντο περὶ ποίας αὐτοῖς ὁ λόγος, ὃ καὶ αἰτία γέγονε, τοῦ μὴ εὐτάκτως περὶ τοῦ προβλήματος διαλεχθῆναι. ἐξ οὗ τούτοις συνέβη, μὴ δὲ ὀρθῶς ἀποφήνασθαι, τὴν Ἐνέργειαν, καθ᾽ ἣν ἐνεργητικός ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς Οὐσίας αὐτοῦ κατὰ τὸ πρᾶγμα διακεκρίσθαι, ἁπλῶς ἀποφαινόμενοι, μὴ δὲ εἶναι αὐτὸν τὴν Ἐνέργειαν αὐτοῦ, καθ᾽ ὃν δὴ λόγον, καὶ δοκεῖ καθ᾽ αὐ-

τὸ ἀδύνατον, τὸ λέγειν, τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν Ἐνέργειαν αὐτοῦ. ἔστι γὰρ ἀντίφασις, καὶ ταυτὸν, ὡς εἴ τις λέγοι, Τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν Οὐσίαν αὐτοῦ. εἴρηται γὰρ τὴν Ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν ὁ Θεὸς, τὴν Οὐσίαν εἶναι αὐτοῦ.

β' Ὅτι τῆς Ἐνεργείας πολλαχῶς, ὡς εἴρηται, λεγομένης, τὰ ὁπουδήποτε τοῖς Ἁγίοις εἰρημένα ἐφ' ἑτέρου σημαινομένου τῆς Ἐνεργείας, οὗτοι ἐφ' ἑτέρου ἐδέξαντο· καὶ παραπλήσιον συνέβη, ὥσπερ ἂν εἴ τινες περὶ κυνὸς τὸν λόγον ποιούμενοι, ὁ μὲν, περὶ τοῦ χερσαίου κυνὸς διελέγετο, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ θαλαττίου ἢ ἀστρώου τὸν λόγον ἐξήκουε· τοῦτο δ' ἂν ἦν ἀλλήλοις μαίνεσθαι δοκεῖν, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἔχειν διὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλάνην.

γ' Ὅτι τὴν παρὰ τῶν Ἁγίων κατὰ λόγον λεγομένην διαφορὰν, ἤτοι διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐνόησαν· καὶ οὕτω τὰ διάφορα τῷ λόγῳ, διάφορα ἤτοι πράγματα παρέδωσαν.

δ' Ὅτι τὰ περὶ διακρίσεως εἰρημένα τοῖς Ἁγίοις τῶν θεαρχικῶν Ὑποστάσεων, ὡς περὶ διακρίσεως Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας εἰρημένον ἐπὶ Θεοῦ ἐδέξαντο· ἀγνοήσαντες, ὡς δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον, ἢ καὶ τὴν Ἐνέργειαν ὑφεστὼς εἶναι τίθεσθαι πρόσωπον, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατα· κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, καὶ οὐ καθ' ἑαυτὰ ὑφεστηκότα κατὰ τὴν ἐνέργειαν, ὡς αὐτοὶ φασὶν, ἡγεῖσθαι.

ε' Ὅτι τὰ περιφραστικῶς εἰρημένα, ἐπὶ πραγμάτων διαφερόντων ἐνόησαν. οἷον, ὡς ὅταν ὁ Δαμασκηνὸς λέγει, Τρισοφαῆ Θεότητα, ἑνιαίαν ἐκλάμπουσαν αἴγλην ἐκ μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως, Γεννήτορα ἄναρχον, ὁμοφυᾶ τε Λόγον Πατρὸς, καὶ συμβασιλεῦον ὁμοούσιον Πνεῦμα, περιφραστικῶς ταῦτα χαριέντως καταποικίλων. οὐ γὰρ ἄλλο χρὴ νοεῖν, ἄλλο μὲν πρᾶγμα τὴν τρισοφαῆ Θεότητα· ἄλλο δὲ, τὴν ἑνιαίαν ἐκλάμπουσαν αἴγλην· ἄλλο δὲ, τὴν μίαν τρισυπόστατον φύσιν· ἄλλο δὲ, τὸν Γεννήτορα καὶ τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα. οὐδ' ὅταν ὁ μέγας Ἱερόθεος ἐν τοῖς Ἐρωτικοῖς ὕμνοις, λέγει, Ὅτι μία τις ἐστὶν ἁπλῆ δύναμις ὁ Θεὸς, δηλονότι ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι' ἑαυτῆς καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑαυτὴν ἀνακυκλοῦσα, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταυτῶς ἀνελιττομένη, κατὰ τὰς διαφόρους ταύτας προθέσεις, εἰς διάφορα τὸν Θεὸν ἀναγκασθησόμεθα διαιρεῖν. οὐδ' ὅταν λέγεται τῷ θείῳ Διονυσίῳ, ὡς ἄρα ὁ Θεὸς ἐξ ἑαυτοῦ πρόεισιν.

ϛ' Ὅτι τὰ ἐπὶ Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας εἰρημένα τοῖς Ἁγίοις, ἐπὶ τῶν κτισμάτων, ὥσπερ ἂν εἰ ἐπὶ Θεοῦ εἴρητο, καὶ οὕτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἠξίωσαν ἔχειν. οἷον, ὡς ὅταν ὁ ἅγιος λέγει Διονύσιος, Οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶ φυσικῆς ἐνεργείας χωρίς. καὶ αὖθις, Τὸ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον, οὔτε ἔστιν, οὔτε τί ἐστιν, οὐδὲ ἔστιν ὅλως αὐτοῦ θέσις. ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν ὄντων εἴρηται· Οὐδὲν γὰρ φησὶ τῶν ὄντων. ὁ δὲ Θεὸς, οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν, οὐδ' ὁ-

negantes. Qua utique ratione, ipſum hoc ſecundùm ſe impoſſibile videtur, ut dicatur, Dei Eſſentiam non eſſe ejus Operationem. Eſt enim contradictio, ac ſi quis dicat, Dei Eſſentiam non eſſe ejus Eſſentiam. Dictum eſt enim, Operationem, qua Deus agendi vi præditus ac efficax eſt, ejus Eſſentiam eſſe.

Secundò, Quod cùm Operatio, uti dictum 2
eſt, multipliciter dicatur, quæ ubivis locorum Sancti de Operatione uno ſenſu locuti ſunt, illi alio acceperunt: idemque penè illis accidit, ac ſi qui de cane loquentes, alter quidem de cane terreſtri diſputet, alter de marino aut ſidereo ſermonem inſtruat. Hoc enim alii aliis furere videantur, belloque implacabili pugnare, eo ſcilicet errore qui ex varia ejus vocis acceptione eſt.

Tertiò, Quod quam Sancti ſecundùm 3
rationem diſtinctionem dixerunt, ipſi in Deo ſecundùm rem intellexerunt: inque eum modum, diſtincta ratione, diſtinctas illi res tradiderunt.

Quartò, Quod ea quæ Sanctis dicta ſunt 4
de diſcretione divinarum Perſonarum, velut de diſcretione Eſſentiæ & Operationis in Deo dicta acceperunt; nempe neſcientes duorum alterum neceſſe eſt, ut vel Operationem Perſonam ſubſiſtentem ponant, vel etiam Filium & Spiritum ſanctum non ſubſiſtentes, quod ita opinantur, dicant; & ut per ſe verè actu exiſtere, ut ipſi loquuntur, non exiſtimentur.

Quintò, Quod ea quæ dicta ſunt per cir- 5
cumlocutionem, de diſtinctis rebus intellexerunt. Velut cùm Damaſcenus ait, *Trinæ lucis Deitatem, ſingularem; ex una trinè ſubſiſtente natura effulgentem nitorem; Genitorem principii expertem, ejuſdemque naturæ Verbum Patris, & Spiritum ſanctum corregnantem*, quâ nempe hæc circumloquendo gratè variat. Non enim aliud intelligendum; ita nimirum ut rem aliam velit, Trinæ lucis Deitatem; aliam verò, ſingularem effulgentem nitorem; aliam autem, unam trinè ſubſiſtentem naturam; ac poſtremò aliam; Genitorem, Verbumque & Spiritum. Nec cùm magnus Hierotheus in Amatoriis Canticis, dicit, *Quod Deus una quædam ſimplex virtus eſt, ex ſeipſa & per ſeipſam & in ſeipſa ſe ipſam revolvens, atque in ſeipſam ſemper eodem modo revertens*; penès diverſas has propoſitiones, neceſſe habebimus Deum in diverſa atque diſtincta dividere; ac neque cùm ait beatus Dionyſius, *Deum ex ſeipſo procedere.*

Damaſc.

De Divin. nom. c. 4 §. 17.

De Divin. nom. c. 1. §. 4

Sextò, Quod ea quæ dicta ſunt Sanctis 6
de Eſſentia & Operatione, in rebus creatis, ac ſi dicta in Deo eſſent, ſic & in eo ſe habere voluerunt. Vt cùm ſanctus Dionyſius dicit. *Nihil in rebus eſſe abſque naturali operatione.* Ac rurſus, *Quod nullam habet operationem, neque eſt, neque aliquid eſt, neque ulla prorſus ejus poſitio, ſeu affirmatio eſt.* Hæc enim de rebus (id eſt, iis quæ ſunt) dicta ſunt. *Nihil* enim, inquit, *in rebus.* Deus autem nulla rerum eſt,

Dionyſ.

nec eiuſdem ac illæ ordinis, aut qui rebus connumeretur, ſed ſupra res, ac ea quæ ſunt, incomparabiliter eminens. Cùm item Ioannes Damaſcenus ſic ait, *Aliud eſt operatio, aliudque operativum* (ut ſit dicam) *atque aliud opus, & aliud operans. Eſt enim operatio, efficax ac ſubſtantialis naturæ motus: operativum autem, natura, ex qua operatio procedit: opus verò, operationis effectus: operans denique, qui utitur operatione; id eſt: hypoſtaſis, ipſa ſcilicet ſubſiſtens perſona;* Nam & ipſe ad ea quæ ſunt, ſeu ad res attendens, hoc ita diſtinxit. Quod enim non hæc loquatur de Operatione, qua Deus vi agendi præditus eſt, ſed de illis ſermonem habeat, quæ creatis adnumerantur, primùm liquet, ex eo quod Sanctus hæc loquens, non addiderit, In Deo aliud eſt Operatio, aliud quod vi agendi præditum eſt, & quæ ſequuntur. Vel in Deo ſe hoc dicere; ſed ſic ſimpliciter. Deinde ex eo quod dixit, Operantem uti ſua operatione. Deus enim non utitur aliquo, in eo quod condit ex nihilo, vel quod omnino facit vel creat, ac ſi ipſe non ſibi ſufficeret. Nam quod Deus & Pater per Filium ſuum operetur, nihil doctrinæ officit. *Non enim tanquam per inſtrumentum aut ſervum, ſed tanquam per naturalem virtutem*, ait idem Sanctus: idemque eſt ac ſi dicas, eum per ſeipſum condere, ſeu facere & creare. Ait enim, *Pater meus uſque modò operatur, & ego operor.* Vna enim ſubſtantia eſt, Pater & Filius, unaque virtus & una res; quod illi de Operatione & Eſſentia non dicunt. Magis autem etiam ex eo liquet, quod hanc Operationem motum vocant. Nam in Deo non dicimus motum. Etenim motus ſecundùm ſe imperfectus eſt: fit enim alicujus finis gratia: Deus autem, cùm ſit omnium finis finaliſſimus (ut ſic loquar) aliis quidem auctor eſt ut moveantur; ipſe verò, immobilis eſt. Vnde etiam cap. nono libri de Divinis nominibus ait D. Dionyſius: *Quid verò etiam cum rurſus aiunt Theologi procedere atque moveri, eum, qui immobilis eſt?* Si enim eſt in illo operationis motus, erit communis forma patibilis virtutis rerum, & factricis ejus virtutis. Motus enim, actus eſt & perfectio ac forma utriuſque virtutis ſeu potentiæ, quatenùs potentia eſt; velut ædificatio, ejus quod ædificari habet, & quod vim habet ædificandi. Nulla autem Dei ac rerum eſt communis forma.

Libr. 3. c. 14.

Vti virtute, in Deo non dicitur.

Damaſc.

Ioan. 5 17.

De Divin. nom. c. 9. § 9.

7 Septimò; Quod de ipſa quidem Operatione, qua Deus agendi vi præditus eſt, quandoque Sanctis dicta; ad hæcque de vita & ſapientia & potentia ſeu virtute & bonitate, nempe, potentia ſeu virtus, & vita & ſapientia & bonitas: quinimmò, ipſa per ſe ſapientia, ipſa vita, ipſaque potentia ſeu virtus; quæ videlicet pro humanæ locutionis modo, humaniùs (ut ita dicam) craſſiuſque tradita ſunt, cùm non contingat aliter eam, quàm pro eo ac illi comparatum eſt, conceptus atque nomina proferre; ſic ut dicta ſunt, etiam in Deo ſe propriè habere crediderunt. Vt, verbi gratia, quia dicitur Deum habere vitam, aut virtutem aut ſapientiam aut operationem, Et, *Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic*

A μόνοιχος οὐδὲ συναριθμούμενος αὐτοῖς ἐστὶν, ἀλλὰ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκημένος. καὶ ὁ Δαμασκόθεν Ἰωάννης οὑτωσὶ λέγει, Ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργοῦν. ἐνέργεια μὲν, ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ, ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν· ἐνέργημα δὲ, τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἤτουν ἡ ὑπόστασις· αὐτὸ τὸ ὑφεστῶς πρόσωπον. καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ὄντα ὁ αὐτὸς ἀποβλέπων διωρίσατο. ὅτι γὰρ οὐ περὶ τῆς Ενεργείας καθ' ἣν ἐστὶν ἐνεργητικὸς ὁ Θεὸς ταῦτα διαλέγεται, περὶ δὲ τῶν τοῖς κτίσμασιν ἀριθμουμένων ποιεῖται τὸν λόγον, πρῶτον μὲν δῆλον, ἀπὸ τοῦ μὴ προσθεῖναι τὸν Ἅγιον ταῦτα λέγοντα, ὅτι ἐπὶ Θεοῦ ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο B ἐνεργητικὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἢ ὅτι ἐπὶ Θεοῦ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ἁπλῶς οὑτωσί. ἔπειτα καὶ ἀπὸ τοῦ κεχρῆσθαι τῇ ἑαυτοῦ ἐνεργείᾳ τὸν ἐνεργοῦντα εἰπεῖν· ὁ γὰρ Θεὸς, οὐ χρῆταί τινι, εἰς τὸ δημιουργεῖν ἐξ οὐκ ὄντος, ἢ ποιεῖν ἁπλῶς, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ ἤρκει. τὸ γὰρ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ δημιουργεῖν, οὐδὲν τῷ λόγῳ λυμαίνεται· οὐ γὰρ ὡς δι' ὀργάνου ἢ δούλου, ἀλλ' ὡς φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως ὁ αὐτὸς Ἅγιος φησί· καὶ ἴσον ἐστὶ λέγειν αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ δημιουργεῖν τε καὶ ποιεῖν. Ὁ γὰρ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, φησί. μία γὰρ οὐσία ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ μία δύναμις, καὶ ἓν πρᾶγμα· ὅπερ ἐπὶ C τῆς Ενεργείας καὶ τῆς Οὐσίας, οὐ φασὶν αὐτοί. φανερώτερον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ κίνησιν ταύτην τὴν Ενέργειαν εἰπεῖν. ἐν γὰρ τῷ Θεῷ, κίνησιν οὐ φαμέν. ἡ γὰρ κίνησις καθ' ἑαυτὴν ἀτελής· τοῦ γὰρ τέλους ἕνεκα γίνεται· ὁ δὲ Θεὸς, τέλος ὢν τὸ πάντων τελικώτατον, ἐστὶ μὲν τοῖς ἄλλοις αἴτιος κινήσεως, αὐτὸς δὲ ἀκίνητος. διὸ καὶ ἐν θ' τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων φησὶν ὁ θεῖος Διονύσιος· Τί δὲ καὶ ὅταν αὖθις οἱ Θεολόγοι προϊόντα καὶ κινούμενον φασὶ τὸν ἀκίνητον. εἰ γὰρ ἐστὶν ἐπ' ἐκείνου ἡ ἐνεργείας κίνησις, ἔσται κοινὸν εἶδος τῆς παθητικῆς δυνάμεως τῶν ὄντων, καὶ τῆς ποιητικῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ἡ γὰρ κίνησις ἐστὶν ἡ ἐντελέχεια καὶ τὸ εἶδος ἑκατέρας δυνάμεως, καθ' ὃ δύναμις· ὥσπερ ἡ οἰκοδόμησις, D τοῦ τε οἰκοδομητοῦ καὶ οἰκοδομητικοῦ. οὐδὲν δὲ εἶδος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων.

ζ' Ὅτι τὰ περὶ αὐτῆς μὲν τῆς Ενεργείας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐνεργητικὸς ἐστὶν, ἐνιαχοῦ τοῖς Ἁγίοις εἰρημένα· ἔτι δὲ περὶ τῆς ζωῆς καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος, ἡ δύναμις καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, μᾶλλον δὲ αὐτοσοφία καὶ αὐτοζωὴ καὶ αὐτοδύναμις· κατὰ δὴ τὸν τρόπον τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως, ἀνθρωπινώτερον παραδεδομένα, οὐκ ἄλλως ἐγχωρούσης, ἢ ὡς πέφυκε, προφέρειν τὰ νοήματα καὶ τὰ ὀνόματα, οὕτως ὡς εἴρηται, καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κυρίως ἔχειν ἐπίστευσαν. οἷον, ἐπειδὰν λέγεται τὸν Θεὸν ἔχει ζωὴν, ἢ δύναμιν ἢ σοφίαν ἢ ἐνέργειαν· καὶ, Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ

ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐξ ὧν ἄλλο μὲν, τὸ ἔχον, ἄλλο δὲ τὸ ἐχόμενον ἔθεντο εἶναι, μὴ ταῖς περὶ τούτων ἐξηγήσεσι τῶν Ἁγίων προσχόντες, ἢ προσέχειν μὴ βουληθέντες, τὸ μὲν ἔχον τὸν Πατέρα φέρε εἰπεῖν, ἢ τὸν Θεὸν, ἢ τὴν Οὐσίαν εἶναι ὁρισάμενοι· τὸ δὲ ἐχόμενον τὴν ζωὴν ἢ τὴν σοφίαν, ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν ἐνέργειαν, καθ᾽ ἣν ὑφέστηκεν, ὅ, τί ποτ᾽ ἐστὶν ἐνεργείᾳ, ὁ Θεὸς, ἐν αἰωνίᾳ καὶ ἀμεταβλήτῳ ταυτότητι παραπλήσιον πεπονθότες, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τῆς γραφῆς λεγούσης, Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με· ἢ, Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινὸν καὶ ἐκρύβην· ἢ, Ὅτι ὠσφράνθη Κύριος ὀσμὴν εὐωδίας· καὶ, Ὅτι πορεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν θυμῷ πλαγίῳ, λέγει Κύριος, ἐκ δὴ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, Ἀνθρωπόμορφόν τι εἶναι τὸν Θεὸν ἐτίθεντο, καὶ αἰσθανόμενον καὶ θυμούμενον, καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν, ἡ θεία γραφὴ διαλέγεται, διὰ τούτων ἐφ᾽ ἕτερα ἡμᾶς ἀνάγουσα· καί τοι οὐ μόνον ὁ Θεὸς λέγεται ὅτι ἔχει ζωὴν ἢ ἐνέργειαν, ἀλλ᾽ ὅτι ἔχει καὶ οὐσίαν, κατὰ τὸν ἅγιον Ἰουστῖνον ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων αὐτοῦ λόγῳ· καὶ ὅτι ὅλον ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· ἐπεὶ οὖν φασὶν ἄλλο μὲν εἶναι τὸ ἐχόμενον, ἄλλο δὲ τὸ ἔχον πρᾶγμα, ἕψεται κατ᾽ αὐτοὺς, ἄλλο μὲν εἶναι τὸν Θεὸν, ἕτερον δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. καὶ αὖ ἄλλο μὲν αὐτὸν, ἕτερον δὲ τὸ εἶναι αὐτοῦ.

A *dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo*; & quæ ſunt ejuſmodi; ex his illi, aliud quidem quod habet, aliud id quod habetur, eſſe ſtatuerunt, Sanctorum de his expoſitionibus animum minimè attendentes, aut verò attendere nolentes; id quidem quod habet, Patrem verbi gratiâ, aut Deum, vel Eſſentiam eſſe decernentes; quod verò habetur, vitam aut ſapientiam, aut potentiam ſeu virtutem, aut operationem, quâ Deus (quicquid tandem actu eſt) in æterna immutabilique identitate ſubſiſtit. Ita nimirum illis ferè evenit, ac ſi, quia etiam Scriptura dicit, *Manus tuæ fecerunt me & plaſmaverunt me.* Vel *Audivi vocem tuam deambulantis in paradiſo ad* B *veſperam, & abſcondi me.* Sive, *Odoratus eſt Dominus odorem ſuavitatis.* Aut, *Pergam ad vos in furore obliquo, dicit Dominus*, ex his utique & ſimilibus, Deum ſtatuerint rem quandam eſſe humana præditam forma, & ſentientem ac iraſcentem, ac quæcunque alia divina Scriptura loquitur ob auditorum imbecillitatem, ex his ad alia nobis altiora iter pandens. Tametſi Deus, nedum vitam habere dicatur aut operationem, verùm etiam Eſſentiam, ſeu ſubſtantiam, ut auctor eſt Iuſtinus in Libro adverſus Græcos; totumque comprehenſum in ſeipſo eſſe habere, ut ſentit Gregorius Theologus. Quandoquidem igitur aliud eſſe dicunt id quod habetur, remque aliam id quod habet; conſequens fit in illorum ſententia, aliud eſſe Deum, atque aliud ejus eſſentiam ac ſubſtantiam, ac rur- C ſus ipſum aliud eſſe, aliudque eſſe illius.

Ioan 5 26. Pſal. 118. 73. Gen. 2. 10. Gen. 26 21. Levit. 26. 24. 28. Iuſtin. contra Græcos. Greg. Naz. in Theologicis.

Ἔτι κατὰ τοὺς ὅρους τῆς θεολογίας αὐτῶν, ὁ Θεὸς ἀνούσιος ἔσται· καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔσται Θεός· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ἔχοντος καὶ ἐχομένου, ἣν εἰσήγαγον, διαίρεσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ ἕτερον οἷον τὸ ἕτερον κατὰ τὸ εἶναι· ἐπεὶ καὶ τὴν ἐνέργειαν οὐ βούλονται οὐσίαν εἶναι, οὐδέ γε τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἐκείνη.

Præterea juxta eorum Theologiæ regulas, Deus expers eſſentiæ erit: nec eſſentia Dei ſeu ſubſtantia Deus futura eſt. Iuxta enim diviſionem, quam induxerunt, habentis, & ejus quod habetur, nunquam fiat ut alterum ejuſmodi exiſtat quod alterum, quod attinet ad eſſe: etenim nolunt operationem eſſe eſſentiam, neque verò eſſentiam, id eſſe admittunt quod operatio eſt.

Ἔτι, ἐπεὶ τὴν ἐνέργειαν καθ᾽ ἣν ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐνεργητικὸς, ἢ τὴν ζωὴν καθ᾽ ἣν ζῇ, ὡς ἐχόμενον ἀνυπόστατον ἔθεσαν, ἕψεται αὐτοῖς καὶ τὴν οὐσίαν ἀνυπόστατον τιθέναι· ἐπειδὰν αὕτη ὡς ἐχόμενον προφέρεται, κατὰ τὸ λεγόμενον, Ὡς ἄρα ὁ Θεὸς οὐσίαν ἔχει.

Ad hæc, quandoquidem operationem qua Deus operativus (ut ſic dicam) eſt, ſive etiam vitam, qua vivit ut quæ habeatur, non verè eſſe aut ſubſiſtere poſuerunt, ſequetur illis ut nec eſſentiam verè eſſe aut ſubſiſtere ponant, ſiquidem ipſa quoque ſic profertur, ut quæ habeatur, juxta quod dicitur, *Vtique Deus* D *eſſentiam habet.*

Εἰ δὲ τὸ ἀνυπόστατον ἀνούσιον, ἕπεται αὐτοῖς καὶ τοῦτο βλασφημεῖν, τὸ τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἀνούσιον· τὸ δὲ ἀνούσιον μὴ ὄν· καὶ οὕτω τὰ ὄντα ἐκ μὴ ὄντος· καὶ ἅμα συμβαίνει αὐτοῖς πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, τὸ ἀνούσιον οὐ Θεός.

Sin autem quod non verè ac per ſe eſt, expers eſſentiæ eſt; conſequens erit ut id quoque blaſphement; Nempe ut Dei eſſentiam dicant eſſentiæ expertem eſſe. Quod verò expers eſſentiæ eſt, nihil eſt: ſicque ea quæ ſunt, ex non ente atque nihilo erunt. Simulque eis accidit ut credant in non ens. Ac ſanè, quod expers eſſentiæ eſt, auctore ſancto Maximo, Deus non eſt.

Iuſt contra Græco.

Ἔτι, ἐπεὶ τὸ Θεὸς ὄνομα, τῆς οὕτω τιθεμένης παρ᾽ αὐτοῖς ἐνεργείας ὄνομα εἶναι φασὶ, καὶ ἐστι κατ᾽ αὐτοὺς ἐνέργεια, λέγεται δὲ, ὅτι Θεὸς ἔχει οὐσίαν, διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἐστιν ἔχον, ἡ ἐνέργεια· ἡ δὲ οὐσία, τὸ ἐχόμενον· καὶ ψεῦδος λοιπὸν ὅ φασιν, ὡς ἄρα

Item, Quandoquidem nomen Deus, ejus quam ſic ponunt operationis nomen eſt, atque ut illi tradunt, operatio eſt; diciturque Deum habere eſſentiam; idcirco id quod habet, operatio eſt; eſſentia verò, eſt id quod habetur: falſumque jam eſt quod dicunt,

quod nimirum eſſentia operationem habeat, & quod operatio habeatur. Secus verò maximè verum eſt, habere quidem operationem, eſſentiam verò haberi. Cumque adeò id quod habetur, ab eo ſit quod habet, procedatque tanquam id quod à cauſa eſt (nam hoc quoque in ſua Fide dicunt) ſimul fatebuntur eſſentiam ex operatione eſſe. Et quomodo aiunt Eſſentiam quidem cauſam eſſe; operationem verò, quod eſt ex cauſa, nempe eſſentia. Hoc enim etiam illorum poſitionibus contrarium eſt.

Ad omnes verò auctoritates, in quibus ſermo ex humana ratione humilior eſt, quod ex conſueto loquendi more, obque humanam imbecillitatem, talia per eum modum dicta ſint aut dicantur, ſatis nobis erit unus
Chryſoſt. hom 6 in Ioan.
beatus Chryſoſtomus, exponens illa verba, *In ipſo vita erat*, homilia ſexta expoſitionis ſuæ
Ioan. 1 4.
in Ioannem. Quod enim ex eo quod dixerat, *In ipſo vita erat*, ſequebatur compoſitionem in Deo opinari, tanquam ex eſſentia & vita ille conflaretur; cauſam aſſignat, cur ipſam verè ac per ſe exiſtentem Vitam, dixerit vitam habere. Ait itaque: *Hæc verò omnia dixit, non ut compoſitionem opinemur, ſed ut paulatim ad celſa dogmatum provehamur. Quia enim non facilè quis è vulgo intellexerit, quomodo ejus vita ipſa verè ac per ſe exiſtat, prius quidem illud dixit, quod humilius eſt: deinde eum qui eruditus ſit, ad id ducit quod ſublimius eſt. Nam qui dixerat,*
Ioan. 5 26. Ioan. 11 25. Ioan. 8. 12.
Dedit ei vitam habere, *hic rurſus dixit,* Ego ſum vita. *Ac rurſum,* Ego ſum lux. *Quocirca illud lux & vita & pulchritudo & bonitas, non ſic intelligenda ſunt, quaſi aliquid in aliquo, tametſi ita dicantur, pro eorum captu & imbecillitate, qui non facilè intelligere poſſunt, quomodo horum quodlibet, ipſum verè & per ſe exiſtentia gaudeat.* Hic porro locus unus ſufficiens eſt, ad ſolvenda omnia, quæ dicunt, Deum habere operationem, & eſſe aliquid in eo; eſſeque operationem ex eſſentia, ac ſi qua alia ſunt ejus generis. Liquet autem, etiam eos, qui necdum intelligere poſſunt, vitam ac lucem ipſam verè ac per ſe exiſtentem, eorum claſſis eſſe atque generis, quibuſcum in Scriptura indulgentius, pro eorum captu, agitur, quorum etiam cauſa, tali ſermonis demiſſione illa utitur: alioque modo Theologiam illis loqui qui rudimentarii ſunt ac inducuntur, alioque iis qui ſunt perfecti: nec ſemper diſcendum
2. Tim. 3. 7.
eſſe, ac nunquam intelligendum; puerorumque immanentes diſciplinis, perfecta defici par eſt doctrina, qui ex Paulo audiamus,
2 Cor. 3 6. Gal. 5 4.
Litera occidit, ſpiritus autem vivificat. Et, *Omnes qui in lege gloriamini, à gratia excidiſtis.* Tametſi tot in divina Scriptura continentur voces, quibus ab humilioribus ad ſublimiora mente erigamur. Quare, quod fieri nequeat ut hæc omnia per ſe exiſtant ut res propriæ, unum quid per ſe exiſtens neceſſe eſt ut ea omnia exiſtimemus; quæcunque ſcilicet in nobis & ſubjecta ſunt ac prædicata, infinitieſque plura ſecundùm unum ac idem exiſtens.

A ἡ οὐσία ἔχει ἐνέργειαν, καὶ ἡ ἐνέργεια ἔχεται. τοὐναντίον δὲ μάλιστα ἀληθές, τὸ, τὴν μὲν ἐνέργειαν ἔχειν· τὴν δὲ οὐσίαν ἔχεσθαι· καὶ ἐπεὶ τὸ ἐχόμενον ἐκ τοῦ ἔχοντος ἐστὶ, καὶ πρόεισιν ὡς αἰτιατόν· καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τῇ ἑαυτῶν πίστει φασὶ, συνομολογήσουσιν ἐκ τῆς ἐνεργείας εἶναι τὴν οὐσίαν· καὶ πῶς φασὶ τὴν μὲν οὐσίαν, αἰτίαν· τὴν δὲ ἐνέργειαν αἰτιατὴν, ἐκ τῆς οὐσίας. τοῦτο γὰρ καὶ ταῖς αὐτῶν θέσεσιν ἐναντίον.

Περὶ δὲ τῶν τοιούτων ἁπάντων ῥητῶν, ὅσα ἀνθρωπινώτερον εἴρηται, ὅτι διὰ τὸ τῆς διαλέξεως ἔθος καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν οὕτω τὰ τοιαῦ-
B
τα εἴρηται, ἀρκέσει ἡμῖν ὁ μακάριος Χρυσόστομος, ἐξηγούμενος τὸ, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, ἐν ὁμιλίᾳ ἑκτῇ τοῦ κατὰ Ἰωάννην. ἐπεὶ γὰρ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, εἵπετο σύνθεσιν ὑπονοεῖν περὶ τὸν Θεὸν, ὡς ἐξ οὐσίας καὶ ζωῆς συγκείμενον, δίδωσι τὴν αἰτίαν, τί δήποτε τὴν ἐνυπόστατον ζωὴν, ἔχειν ζωὴν εἶπε· φησὶ γοῦν, Ταῦτα δὲ πάντα εἶπεν, οὐχ' ἵνα σύνθεσιν ὑπολάβωμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ μικρὸν ἀναχθῶμεν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἂν ἐνόησέ τις εὐκόλως τῶν πολλῶν, πῶς ἐστὶν ἐνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον· ἔπειτα παιδευθέντα, πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἄγει. ὁ γὰρ εἰπὼν, Ὅτι ἔδωκεν
C
αὐτῷ ζωὴν ἔχειν, οὗτος πάλιν φησὶ, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή. καὶ πάλιν, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς. ὥστε τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀγαθότητα, οὔ τι ἔν τινι ὑποληπτέον· εἰ καὶ οὕτω λέγεται, διὰ τοὺς μὴ δυναμένους εὐκόλως νοεῖν πῶς τούτων ἕκαστον ἐνυπόστατόν ἐστι. τὸ δὲ παρὸν ῥητὸν, ἱκανόν ἐστι πρὸς λύσιν πάντων, ἅ φασιν ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ τί· καὶ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι, οἱ μὴ δὲ νῦν πω δυνάμενοι νοεῖν τὴν ζωὴν, καὶ τὸ φῶς καθ' ἑαυτὸ ὑφεστὼς, καὶ τὰ ἄλλα, τῆς ἑταιρείας εἰσὶ τῶν οἰκονομουμένων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, δι' οὓς ἡ συγκατάβασις γέγονε τῆς τοιαύτης ἀπαγγελίας· καὶ ὅτι ἑτέρως ἡ Θεολογία τοῖς εἰσαγωγικοῖς διαλέγεται, καὶ ἑτέρως τοῖς τελείοις· καὶ οὐ δεῖ πάντοτε μανθάνον-
D
τας οὐδέποτε συνιέναι, καὶ παραμένοντας τοῖς τῶν παιδαρίων μαθήμασιν, ἀπολιμπάνεσθαι τῆς τελείας διδασκαλίας, ἀκούοντας τοῦ Παύλου, λέγοντος, Ὅτι τὸ γράμμα ἀποκταίνει· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωογονεῖ· καὶ, Ὅσοι [13] ἐν νόμῳ καυχᾶσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε· καίτοι τοσούτων φωνῶν ἐμπεριειλημμένων τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἡμᾶς ἀναγκαζουσῶν· διὸ καὶ ἐπεὶ οὐ δύναται ταῦτα πάντα ἐνυπόστατα εἶναι, ὡς ἴδια πράγματα, ἕν τι πάντα ταῦτα ἐνυπόστατον πρᾶγμα ὑποληπτέον· ὅσα τὰ ἐν ἡμῖν ὑποκείμενα καὶ κατηγορούμενα, καὶ ἀπειράκις πλείω ὂν κατὰ τὸ αὐτό.

A Ὄγδοον τῆς διαφθορᾶς ταύτης τὸ αἴτιον, ὅτι τὰ ἐνιαχοῦ τοῖς Ἁγίοις εἰρημένα ἐπὶ τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπὶ Ἐνεργείας καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν· τοῦτο γὰρ παρὰ τοῖς Ἁγίοις ἀδιάφορον, ὡς δέδεικται, ὡς ἐπὶ ἐνεργείας αὐτοὶ ἐδέξαντο, διαιρουμένης ἀπὸ τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τὸν προειρημένον τρόπον, ὥσπερ ἐβουλήθησαν· φησὶ γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος, ὃ καὶ ὁ Δαμασκόθεν Ἰωάννης ὕστερον ἐκδεξάμενος, αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐξέθηκεν, Ὅτι ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, μία οὖσα καὶ ἁπλῆ καὶ ἀμερὴς καὶ ἀγαθοειδής· ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλλομένη, καὶ πᾶσι τὰ τῆς οἰκείας φύσεως σωστικὰ νέμουσα μένει ἁπλῆ· πληθυνομένη μὲν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμερίστως, καὶ τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἁπλότητα συνάγουσα, καὶ ἐπιστρέφουσα. πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται, καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν ὕπαρξιν, B καὶ αὐτὴ τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι, καθὼς ἔχει φύσεως, μεταδίδωσι· καὶ αὐτή ἐστι τῶν ὄντων τὸ εἶναι· καὶ τῶν ζώντων, ἡ ζωή· καὶ τῶν λογικῶς ὄντων, ὁ λόγος· καὶ τῶν νοερῶς ὄντων, ἡ νόησις· αὐτὴ ὑπὲρ νοῦν οὖσα, καὶ ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ ζωήν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν.

Τούτοις οὖν ὡς ἰσχυροτάτοις χρῶνται πρὸς ἀπόδειξιν, τοῦ, ὅτι ἡ θεία οὐσία οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός ἐστιν, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια, ἣν ἐπὶ τοσοῦτον τῆς οὐσίας διαφέρειν ἔφασαν, καὶ αὐτῆς ὑφεῖσθαι ἀπειράκις ἀπείρως, προσπελάζει τοῖς κτίσμασι, καὶ σώζει ταῦτα, καὶ φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ' αὐτῆς καὶ ἁγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνιδρύει καὶ θεοῖ τοὺς ἀξίους, καὶ κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις C καὶ κληρονομία τῶν Ἁγίων, καὶ μακαριότητος τέλος· καὶ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον· διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος, κληρονόμος λέγεται Θεοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῷ πρώτῳ προείρηται, ἐν ᾧ τὴν πίστιν τῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἀνέγραψαν, ἐδείκνυμεν. τούτῳ γοῦν πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων χρῶνται, ἀγνοοῦντες ὅτι τὸ, Ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, μία οὖσα πάντα τοῖς πᾶσι γίνεται· περὶ τῆς θείας οὐσίας εἴρηται, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα μαρτυρεῖ, ἄντικρυς ἐφαρμοζόμενα κατὰ τὸ τῆς θεολογίας ἔθος τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, καὶ αὐτῇ πᾶσαν ὑπεροχὴν ἀπονέμοντα, ὥσπερ καὶ ὁ μέγας εἶπε Διονύσιος, ἐν τῷ περὶ θείων ὀνομάτων· Ὅτι πᾶσι προνοητικῶς ὁ Θεὸς πάρεστι, καὶ πάντα ἐν πᾶσι διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν γίνεται, μένων ἐφ' D ἑαυτοῦ, καὶ τῆς οἰκείας ταυτότητος ἀνεκφοιτήτως κατ' ἐνέργειαν μίαν καὶ ἄπαυστον ἑστηκώς· καὶ αὖθις ἐν τοῖς αὐτοῖς φησὶν, Ὡς αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις παρέδωκεν, Ὅτι πάντων ἐστὶν αἰτία, καὶ ἀρχὴ καὶ οὐσία καὶ ζωὴ, καὶ τἆλλ' ὅσα καθ' ἕκαστον ἐξαριθμεῖται, τὸν Θεὸν ἡμῖν γίνεσθαι, ὡς ἀρχῆς ἁπάσης ὑπεράρχιος ὢν ἀρχή, οὕτω γὰρ καὶ ὁ Δαμασκόθεν ἐν ιβ' τῶν αὐτοῦ Θεολογικῶν, ὡς ἀπ' ἐκείνου τοῦ μακαρίου ἐξέδοτο λέγων, Ὁ Θεὸς πάντων ἐστὶν οὐσία καὶ ἀρχή· τῶν ὄντων οὐσία, τῶν ζώντων ζωή. ὅπερ οὖν ἐν τούτοις θείαν ἔλλαμψιν καὶ ἐνέργειαν εἴρηκεν, ἐν ἐκείνοις,

8 Octava hujus corruptionis cauſa, quod ea, quæ quibuſdam locis à Sanctis dicta ſunt de Dei Eſſentia tanquam de Operatione, qua ille vi agendi præditus ac efficax eſt (id enim Sanctis promiſcuum habetur, uti probatum eſt) ipſi pro libito de Operatione, quæ à Dei Eſſentia dividitur, modo ſuperius relato, acceperunt. Ait enim magnus Dionyſius, quod & poſtea illi ſecundus Ioannes Damaſcenus iiſdem verbis expoſuit, nempe, *Divinam illuſtrationem atque virtutem, unà cùm ſit & ſimplex & indiviſa & boniformis, in dividuis variantem cunctiſque tribuentem quibus propria natura præſtatur incolumis, ſimplicem manere: quæ multiplicetur quidem in dividuis indiviſè, dividuaque in ſuam ipſa ſimplicitatem colligat atque convertat. Cuncta enim illius deſiderio tenentur, & in ipſa exiſtentiam habent, cunctiſque eſſe, pro eo ac illis natura comparatum eſt, impartit: eſtque ea, eorum quæ ſunt, eſſe, eorumque quæ vivunt, vita; eorum quæ ratione utentium more ſunt, ratio, eorumque quæ intelligentium more, intelligentia; cùm ipſa ſupra mentem, ſupraque rationem, & ſupra vitam, ac ſupra eſſentiam exiſtat.*

Dei eſſentia & virtus, pro eodem.

Dionyſ. & Damaſcenus.

His itaque ut validiſſimis utuntur, ad probandum, Divinam eſſentiam, nullius eorum quæ extra ſunt eſſe effectricem, ſed operationem ſeu virtutem, quam tantopere ad eſſentia diſtingui dixerunt, illaque infinities infinitè inferiorem eſſe; hanc nempe creatis propinquare, eaque incolumia præſtare, atque ad creaturam inferius ventitare, ejuſque illam participem eſſe, & ſanctificare, & illuminare, & inſidere, & eos qui digni ſint deificare, proprieque deitatem & vitam & ſapientiam & virtutem & hæreditatem Sanctorum eſſe, ac beatitudinis finem; ac quæcunque alia in priori parte antè dicta ſunt, in qua eorum fidem, ex iis quæ illis ſcripta ſunt, oſtendimus. His itaque utuntur, ut ea probent quæ dicta ſunt, ignorantes quod ita dicitur, *Divina illuſtratio ac virtus, cùm una ſit, omnia omnibus fit*, de eſſentia divina dictum eſſe, ut & ipſamet abundè teſtantur verba, quæ palam Theologiæ explicandi more Dei eſſentiæ congruant, ac omnem illi excellentiam tribuant, uti etiam dixit magnus Dioniſius in libro de Divinis nòminibus; *Deum* nimirum *providentia cunctis rebus adeſſe, omniaque in omnibus omnium ſalutis cauſa fieri, cùm in ſe ipſe maneat, inque ſua identitate nullo extra proceſſu ſecundùm unam inceſſabilemque virtutem conſiſtat.* Ac rurſus in iiſdem ait, *Ipſam de ſe in ſacris tradidiſſe Eloquiis, Eſſe ſe omnium cauſam ſeu auctorem, & principium & eſſentiam & vitam*, & quæcunque alia ſigillatim Deum nobis fieri recenſet, tanquam qui principium ſit, omni principio eminens. Sic enim etiam Damaſcenus in duodecimo capitum ſuorum Theologicorum; ut à Beato illo editum eſt, dicens, *Deus omnium eſſentia ac principium eſt; eorum quæ ſunt, eſſentia, eorum quæ vivunt, vita.* Quod itaque in illis *Divinam* dixit *illuſtrationem atque virtutem*, in his *Deus*, dicit; juxta

Libr. I. c. 12.

Greg. Nyſſenus adverſus Græcos.

quod nimirum ſentit Gregorius Nyſſenus Oratione adverſus Græcos, dum ſic ait, *Sin autem Deus nomen eſt eſſentiam ſignificans, qui unam ſanctæ Trinitatis eſſentiam confitemur, unum merito Deum ſentimus: quandoquidem unius eſſentiæ nomen unum, Deus eſt.* Liquet igitur, quod ita dictum eſt; *Divina illuſtratio & virtus, quæ una ſit & ſimplex & indiviſa*; de eſſentia divina dictum eſſe. Sic enim etiam de illa dixit beatus Maximus, *Ipſa ſupra quam bonitas, quæ mens exiſtat, totaque operatio ſeu virtus, in ſeipſam converſa, virtus ſeu operatio eſt.*

Maximus.

Sic quaſi univerſim delineando, rudique penicillo complectendo, hæc hujus corruptionis cauſæ extiterunt. Idque illis ita evenit, quà lumen illud oculis aſpectabile, quod ſibi confinxerunt, Deitatem & Deum, ac Lumen verum ſupremumque appetibilium ut aſſererent, in animam induxerunt; quod utique, nec Dei Eſſentiam, neque perſonam, ſed virtutem ſeu operationem, ac quicquid in Deo virtutis eſt ſeu operationis, ſtatuerunt: Sive eum errorem ex quorundam olim Maſſalianorum, ſic dictorum, deliriis, ſibi acervarunt, qui prius quidem viſibilem Dei Eſſentiam blaſphemiâ dicerent, tumque Catholicæ Synodi auctoritate cenſuraque revincti, hoc Hæreſeωs invenerunt confugium, ut dicerent, Non ſibi oculis aſpectabilem divinam Eſſentiam, ſed videri Lumen increatum, quod ab æterno ineſt Deo, ac neque Dei Eſſentia, nec hypoſtaſis ſeu perſona, ſed virtus ac operatio eſt; ſive ex quorundam Monachorum, virtutem ſimulantium (rudium ſcilicet hominum ac ſeductorum) haud ſanæ mentis inſomniis, qui Numen ipſum ſe capere poſſe arbitrarentur, ac corporeis oculis comprehendere; modò in angulo tenebricoſo ſedentes, nixaque pectori barba ac mento, oculumque ſenſibilem cum omni mente in ventris medio (circa nimirum umbilicum) continentes, aërisque nare attractionem, ne libera prodeat reſpiratio, cohibentes, intus in viſceribus rimentur, ut inveniant locum cordis, huicque ſe exercitio diu noctuque impendant. Sic enim inventuros aiunt indeficientem jugemque lætitiam; ac mentem confeſtim viſuram, quæ nunquam hactenus noverat. Videt enim interjectum cordi aërem, ſeque totam lucidam ac diſcretionis plenam.

Palamitarum Antiſtites Maſſaliani ac Monachi rudiores.

Vndecunque igitur, ſive ab his, ſive ab aliis, ſive ipſi à ſe hujuſce luminis copiam ejuſmodi nacti ſint, aliis dicendum relinquo. Non pauci enim de iis rebus tractatus libroſque conſcripſerunt. Liquidò autem conſtant quæ dicta à nobis ſunt, & ex his quæ dicit, Sermone ſuo de Vigilantia & Attentione, Symeon quidam, qui fuit Præpoſitus Monaſterii, quod Xyloceri cognomento appellatur, cui & Iunioris Theologi appellationem indiderunt, rerum ejuſcemodi diſcipuli ac magiſtri. Quanquam ipſe quoque Palamas, Oratione quarta ex illis quas *Priores* prænotavit, hæc ait, *Sic comparatum à prævaricatione, ut homo interior, pro eo ac exterior geſtu habituque compoſitus eſt, ſimilitudinem ineat ac*

Symeon Novus Theologus.

Palamas ipſo Omphalophycus.

A Ὁ Θεὸς, φησὶν, δηλονότι κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων, οὕτω λέγοντα, Εἰ δὲ τὸ Θεὸς ὄνομα, οὐσίας σημαντικόν ἐστι, μίαν ὁμολογοῦντες οὐσίαν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἕνα Θεὸν εἰκότως δοξάζομεν· ἐπεὶ μιᾶς οὐσίας ἓν ὄνομα τὸ Θεὸς ἐστί. δῆλον οὖν, ὡς τὸ, Ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, μία οὖσα καὶ ἁπλῆ καὶ ἀμέριστος, περὶ τῆς θείας οὐσίας εἴρηται. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος περὶ αὐτῆς εἴρηκε Μάξιμος, Ἡ αὐτοϋπεραγαθότης, νοῦς οὖσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτὴν ἐστραμμένη ἐνέργεια ἐστί.

Καθόλου μὲν τύπῳ περιλαβεῖν, ταῦτα τῆς
B φθορᾶς ταύτης αἴτια ἐγένετο, καὶ τοῦτο ἔπαθον, βουλόμενοι τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ὁρατὸν, ὅπερ ἑαυτοῖς ἀνέπλασαν, βεβαιῶσαι Θεότητα καὶ Θεόν· καὶ Φῶς ἀληθινὸν, καὶ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον, μήτε Οὐσίαν Θεοῦ, μήτε ὑπόστασιν, ἀλλ' Ἐνέργειαν, καὶ τὴν ὅλην ἐνέργειαν αὐτὸ τιθέμενοι· ὅπερ εἴτε ἔκ τινῶν ποτε γενομένων Μασσαλιανῶν λεγομένων ἑαυτοῖς ἐπεσώρευσαν, οἳ πρότερον βλασφημοῦντες ὁρατὴν εἶναι τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἶτα ἐλεγχθέντες ὑπὸ καθολικῆς Συνόδου, καταφυγὴν τῆς αἱρέσεως ἐξεῦρον μὴ εἶναι αὐτοῖς τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὁρατὴν, ἀλλ' ὁρᾶσθαι Φῶς ἄκτιστον· ἐνυπάρχον ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ, μήτε Οὐσίαν Θεοῦ, μήτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνέργειαν οὖσαν· εἴτε ἔκ τι-
C νων μοναχῶν, ἀρετὴν ὑποκρινομένων, [14] ἀλό- 14
γων καὶ πεπλανημένων, οἰομένων εἶναι τὸ Θεῖον ἁλώσιμον· καὶ αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ληπτὸν, ἂν ἐν γωνίᾳ πλήρει σκότους καθίσαντες, καὶ τὸν μὲν πώγωνα τῷ στήθει ἐρείσαντες, τὸν δὲ αἰσθητὸν ὀφθαλμὸν σὺν ὅλῳ νοῒ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας, ἤγουν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν, ἐπέχοντες, καὶ τὴν τῆς ῥινὸς τοῦ πνεύματος ὁλκὴν τοῦ μὴ ἀδεῶς πνεῖν, ἐρευνῶσιν ἔνδον ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὕρειν τὸν τόπον τῆς καρδίας, καὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ προσέχωσι νύκτα καὶ ἡμέραν. οὕτω γὰρ εὑρήσειν τότε φασὶν ἄληκτον εὐφροσύνην, καὶ τὸν νοῦν βλέπειν παρευθὺς ἃ οὐδέποτε ἐπίσατον. βλέπει γὰρ, τὸν μεταξὺ τῆς καρδίας ἀέρα, καὶ ἑαυτὸν φωτεινὸν ὅλον καὶ διακρίσεως ἔμπλεων.

Εἴτε τοίνυν ἐντεῦθεν, εἴτ' ἐκεῖθεν, εἴτ' οἴκο-
D θεν τὴν τοιαύτην τοῦ φωτὸς τούτου εὐπορίαν αὐτοῖς περιεποιήσαντο, λέγειν ἄλλοις παραλείπω· οὐκ ὀλίγοις γὰρ περὶ αὐτῶν ἐλογογραφήθη. δῆλα δὲ τὰ εἰρημένα, καὶ ἐξ ὧν φησὶ, ἐν τῷ περὶ Νήψεως καὶ προσοχῆς αὐτοῦ λόγῳ, Συμεών τις γεγονὼς ἡγούμενος τῆς ἐπιλεγομένης Ξυλοκέρου μονῆς· ὃν καὶ Νέον Θεολόγον ἐπέγραψαν, οἱ τῶν τοιούτων μύσται καὶ μυσταγωγοί. καί τοι καὶ αὐτὸς ὁ Παλαμᾶς ἐν δ΄ λόγῳ οὓς ἐπιγράφει Προτέρους, τάδε φησιν. Ἐπὶ τοῖς ἔξω σχήμασι πεφυκὲν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συνεξομοιοῦσθαι μετὰ τὴν παράβασιν. πῶς οὐκ ἂν συντελέσαι τι μέγα, τῷ σπεύδοντι συστρέφειν τὸν νοῦν εἰς ἑαυτὸν, ὡς μὴ τὴν

A τὴν κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ τὴν κυκλικὴν καὶ ἀπλανῆ κινεῖσθαι κίνησιν, τὸ μὴ τὸν ὀφθαλμὸν ὧδε κἀκεῖσε περιάγειν· ἀλλ' οἷον ἐρείσματί τινι τοῦτον προσερείδειν τῷ οἰκείῳ στήθει, ἢ τῷ ὀμφαλῷ. πρὸς γὰρ τῷ εἰς κύκλον ὥσπερ ἔξωθεν ἐφόσον ἐφικτὸν συνελίττειν ἑαυτὸν, παραπλησίως τῇ σπουδαζομένῃ ἐν ἑαυτῷ τοῦ νοῦ κινήσει, καὶ τὴν διὰ ὄψεως διερχομένην δύναμιν τοῦ νοῦ τῆς καρδίας εἴσω πέμψει, διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος τοῦ σώματος. τὰς γοῦν τοιαύτας ἀλήκτους εὐφροσύνας, καὶ τὰ φῶτα καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα σκηνὴν, καὶ οὗτος ἐπαινέσας, ὡς ἔοικεν, ἐθεοποίησε· διὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Μηνᾶν ἐπιστολῇ ταῦτα φησίν· B Εἴ τις οὐ παραδέχεται τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ καὶ σκίρτημα πολλαχοῦ οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν, πνέουσαν δύναμιν, καὶ καρδίας ζώσης κίνημα, ὁ τοιοῦτος, οἶμαι, ἀκμὴν οὐκ ᾐσθάνθη αὐτῆς. καὶ πάλιν, Ἡσαΐας δὲ ὁ θεῖος, ποῖον Πνεῦμα λαβεῖν ἡμᾶς καὶ τεκεῖν φάσκει. οὐχὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν πυρὶ τοῖς πιστοῖς, καὶ σωτηρίαν πληροῦντος; ποῖον δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαίμονας, καὶ φυγαδεύει αὐτούς· ὥς φησιν Ἰωάννης ὁ θεῖος πατήρ· οὐ τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τὸ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐξάπτον ἔνδον; ὀσμὴ δὲ Ὑψίστου, ποία ἑτέρα, εἰ μὴ θέρμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥ τις ποτὲ καὶ ἐκ τῆς ῥινὸς ἀρρήτως ἐξέρχεται. ἃ δὴ ἐν τοῖς περὶ Φωτὸς αὐτοῦ λόγοις, οὓς ἐπιγράφει Προτέρους καὶ Δευτέρους C φησὶν οὕτως· Ὁ μέν τοι φῶς, ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὁρᾶν· ὂν μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν· ἀεὶ γὰρ ὄν, καὶ τὰ ἑξῆς. τὰ δὴ τοιαῦτα, ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ προείρηται, ὅπου τὴν τῶν ἀνδρῶν τούτων πίστιν ἐδείκνυμεν.

Ἐπεὶ δὲ τούτοις ἐλεγχόμενος ὑπό τινων, σαφῶς τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὁρατὴν καὶ προσιτὴν κατασκευάζων, ἐκφεύγων δῆθεν τὸ ἄτοπον, χείρονι κακῷ θεραπεύειν τὸ βλάσφημον ἐπεχείρησε· καὶ τολμᾷ τὴν ὑπερούσιον ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερηνωμένην ἑνάδα, ἀθέσμως πραγματικῇ διαιρέσει, εἰς Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ Ἐνεργείας, διελέσθαι· καί φησιν, ἔν τινι τῶν εἰρημένων λόγων, Ὅτι τοῦτο τὸ φῶς, Οὐσία μὲν Θεοῦ, οὐκ ἔστι· καὶ γὰρ ἀνέπαφος ἐκείνη. ἄγγελος οὐκ ἔστι· δεσποτικοὺς γὰρ, φέρει χαρακτῆρας. καὶ πάλιν, D Τὸ φῶς τοῦτο, θεωρία ἦν, οὐ τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ τῆς δόξης τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἣν καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος, καὶ δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ. καὶ μετ' ὀλίγα, Ὥστε καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὴν δόξαν ἔδωκε τῆς Θεότητος. τὴν φύσιν δ' οὔ· ἄλλο ἄρα φύσις Θεοῦ, καὶ ἡ δόξα ταύτης ἕτερον· ἀλλ' εἰ καὶ τῆς θείας φύσεως ἕτερον ἐστὶ, τοῖς οὖσιν, οὐκ ἂν εἴη ἐναρίθμιος. καὶ εἰς παράστασιν τῶν τοιούτων αὐτοῦ λόγων, τῷ ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως χρῆται φωτί, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ φωτὸς τὰ ὅμοια διέξεισιν, ἐν διαφόροις λόγοις αὐτοῦ· ᾧ ἡ Σύνοδος ἀκολουθήσασα, τὴν προεκτεθεῖσαν ἐβεβαίωσε πίστιν. διὰ ταῦτα πολλοῖς προσέκοψαν, συμποδισθέντες

A *conformetur. Quì ergo fiat, ut non magnum aliquid ei præſtetur, qui mentem in ſeipſam convertere ſtudet, ut non rectà, ſed circulari & abſque errore motu moveatur, ea ratione, quod non huc ac illuc oculum circumagit: ſed velut cuidam fulcro ac ſuſtentaculo, ſuo illam pectori, ſeu umbilico, cui innitatur admoneat. Ad hoc enim quod circulariter, velut externè, quanta facultas eſt, ſeipſum convoluit, cum mentis in eo accurato motu affinique illi ratione, etiam aſpectu quanta poſſibilis eſt, mentis vim, per ejuſmodi corporis habitum geſtumque intra cor mittit.* Ejus generis itaque juges jucunditates & lumina, omnemque earum rerum ſcenam, hic quoque, ut videtur, laudans, in divinis habuit. Vnde etiam in Epiſtola ad Menam B hæc ait, *Si quis non recipit exultationem ſalutaris Ieſu quam & geſtientis animi motum ac exilitionem Patres multis locis vocarunt, ſpirantem vim, ac viventis cordis agitationem, talis, puto, ejus necdum ſenſum fecit.* Ac rurſus, *Divinus autem Eſaias qualem nos Spiritum accipere & parere ait? Nonne Domini Ieſu, qui in igne Fidelibus operatur, ac implet ſalutem?* Iſai.16.28. *Quiſnam verò ignis cædit dæmonas, eoſque fugat, quemadmodum ait divinus Pater Ioannes? Nonne Domini Ieſu qui intùs in ejus memoria accenditur? Porrò Altiſſimi odor, quiſnam alius, niſi fervor Spiritus ſancti, qui & per nares quandoque arcana ratione procedit?* Quæ utique in Orationibus ſuis de Lumine, quas *Priores* & *poſteriores* prænotat, inque hunc modum exponit. *Hunc nimirum ignem, ipſum in hypoſtaſi ac ſubſiſtentem ſpiritaliter ſe videre aiunt, quod qui-* C *dem exiſtentiam habet, & non ſymbolicum eſt: ſemper enim exiſtens eſt*, & quæ ſequuntur. Quæ utique jam antè dicta ſunt libro primo, ubi horum hominum fidem oſtendimus.

Hinc autem arguentibus quibuſdam, quod palam Dei Eſſentiam oculis aſpectabilem nareque aſpirabilem affirmaret, nimirum ut abſurdum vitaret, pejore malo blaſphemiam lenire conatus eſt; audetque eſſentia omni ſuperiorem Dei exiſtentiam ac ſupraquam unitam unitatem, ſceleſtè reali diſtinctione in Eſſentiam & Operationem, ſeu potius Operationes, dividere; aitque in quadam dictarum Orationum, *Lumen hoc, non Dei quidem Eſſentiam eſſe: Nam illa non poteſt tangi. Angelum non eſſe, quippe cùm Dominicos ferat* D *characteres.* Ac rurſus, *Lumen hoc viſio erat, non divinæ naturæ; ſed claritatis ſeu majeſtatis naturæ ejus, quam & Diſcipulis Dominus tradidit, & per eos, cunctis ejus Fidelibus.* Pauciſque interjectis, *Quamobrem etiam humanæ naturæ claritatem dedit Deitatis, non tamen naturam: Aliud ergo eſt Dei natura, aliudque ejus claritas. Cæterum quamvis aliud ſit à divina natura, haud tamen rebus connumerari debuerit.* Atque ut ejuſmodi ſermonibus ſuis fidem aſtruat, utitur lumine quod in Domini Transformatione effulſit, eademque de illo Lumine diſſerit, in diverſis ſuarum Orationum locis; cujus veſtigiis inhærens Synodus, quam ſuperius expoſuimus, Fidem confirmarunt. Idcirco multis offenderunt, per eas, quas dixi, cauſas in errorem impulſi; præſertim verò per

vocum homonymiam, aliamque ac aliam earum acceptionem, ex qua factum eſt, ut nedum Operationis nomen, quod ejus generis eſt ac ὁμώνυμον, ut oſtenſum eſt, malè intellexerint, ipſi ſeipſos ſpontè, ad claram veritatem excæcantes, ſed & virtutis ſeu potentiæ, & bonitatis & vitæ & ſapientiæ, & per ſe vitæ & ſapientiæ, & providentiæ & voluntatis: ac inde velut in tenebris ac confuſione nihil diſcernentes, adverſus communem Fidem, ipſique adverſus ſeipſos proceſſerint, quæ digna barathro ſint, concludentes.

Ac liquet (dicendum enim pauca, ut Arrianis affinem horum errorem pravamque expoſitionem probemus) Ait ſanctus Maximus capite 25. tertii Centenarii de Charitate, *Quatuor divinas proprietates, quarum ſit virtutis ut res contineant, & tueantur præſtentque incolumes, ob ſummam bonitatem Deus communes fecit, productas in rerum naturam ſubſtantiæ rationis participe ac intelligente; nempe eo quod eſt, & quod ſemper eſt, itemque bonitate & ſapientia. Harum duas, ſubſtantiæ tribuit, hoc quod eſt, ac quod ſemper eſt; duas verò reliquas, voluntatis ac ſententiæ animi habilitati; ut quæ ipſe per eſſentiam eſt, etiam creaturæ fierent per participationem. Idcirco etiam creatura, ad Dei imaginem & ſimilitudinem dicitur eſſe facta: Et quidem ad imaginem, velut quod eſt, ejus qui eſt; & quod eſt ſemper, ejus qui eſt ſemper; licet non ſine principio, at ſine fine tamen: ad ſimilitudinem verò, ut bonus, ejus qui bonus eſt; & ut ſapiens, ejus qui ſapiens; qui per gratiam, ejus qui per naturam. Et quidem ad Dei imaginem eſt, natura omnis ratione utens: ad ſimilitudinem verò, ea ſolum quæ bona & ſapiens eſt.* Idem in eiſdem, *Immortalia omnia, & ipſa immortalitas; bonaque omnia, & ipſa bonitas; virtuteque prædita omnia, & ipſa virtus, Dei palam exiſtunt opera.* Pauciſque interjectis, *Deus enim omnis vitæ & immortalitatis, bonitaſque & virtutis conditor eſt.* Hincque adeò manifeſtum, cùm ait hic Sanctus, in iiſdem ipſis immediatè capitibus, *Deum infinities infinitè, his quæ participant & quæ participantur, eminere*, ad has creaturas, haſque perfectiones, quas à Deo per gratiam habemus, & quadam ſimilitudine, aliaque nominis ratione, ac quarum ſumus participes, velut artefacta artificis, reſpiciendo, illa dicere; ita nimirum ut participantia dicat, ipſa ſubjecta; quæ verò participantur, quæ nobis congenea ſunt atque propria; quorum, per gratiam, indulto nobis commercio, boni & ſapientes & juſti & immortales dicimur, & qui ſemper ſimus, ut quorum nullus finis ſit futurus: Non enim eadem bonitate & ſapientia & immortalitate, nos pariter, Deuſque boni & ſapientes & immortales ſumus. Quamobrem meritò aiebat, Deum infinities infinitè his præcellere, velut propriis effectibus; haud ſanè verò, ſuæ ipſum ſapientiæ & vitæ ac immortalitati infinities infinitè præſtare, quemadmodùm illi intellexere. Hoc enim eſt ac ſi diceretur, Ipſum ſeipſo ſuperiorem eſſe, cùm tamen nihil ſeipſo ſuperius ſit, ac vel maximè *infinities infinitè*.

Maxim. Cent. 3. c. 25

Ipſæ formæ & abſtracta, Dei opera.

A τοῖς εἰρημένοις αἰτίοις· καὶ μάλιστα τῇ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἀπάτῃ· δι' ἣν οὐ μόνον τὸ τῆς Ἐνεργείας ὄνομα ὁμώνυμον ὄν, ὡς δέδεικται, παρενόησαν, ἑκόντες ἑαυτοὺς ἀποτυφλώσαντες πρὸς φανερὰν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος καὶ ζωῆς καὶ σοφίας· καὶ αὐτοζωῆς καὶ αὐτοσοφίας, καὶ προνοίας καὶ βελήσεως· ἐξ οὗ καθάπερ ἐν σκότῳ καὶ συγχύσει μηδὲν διακρίναντες, κατὰ τῆς κοινῆς πίστεως καὶ καθ' ἑαυτῶν ἐχώρησαν, βαράθρων ἄξια συμπεράναντες.

Δῆλον δέ, ῥητέον γὰρ ὀλίγα προχειρισαμένοις, εἰς παράστασιν τῆς τῶν Ἀρειανῶν τούτων παραφορᾶς καὶ παρεξηγήσεως· φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν κέ τῆς τρίτης τῶν περὶ Ἀγάπης ἑκατοντάδος, Ὅτι τέσσαρα τῶν θείων ἰδιωμάτων, συνεκτικὰ καὶ φρουρητικὰ καὶ διασωστικὰ τῶν ὄντων, δι' ἄκραν ἀ- B γαθότητα ἐκοινοποίησεν ὁ Θεός, παράγων εἰς τὸ εἶναι τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν οὐσίαν· τὸ ὄν, τὸ ἀεὶ ὄν, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν. τούτων τὰ μὲν δύο, τῇ οὐσίᾳ παρέχει· τὸ ὄν, καὶ τὸ ἀεὶ ὄν· τὰ δὲ δύο, τῇ γνωμικῇ ἐπιτηδειότητι, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν· ἵνα ἅπερ αὐτὸς κατ' οὐσίαν, γένηται ἡ κτίσις κατὰ μετουσίαν. διὰ ταῦτα καὶ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ λέγεται γεγενῆσθαι· καὶ κατ' εἰκόνα μέν, ὡς ὂν ὄντος· καὶ ὡς ἀεὶ ὄν, ἀεὶ ὄντος, εἰ καὶ μὴ ἀνάρχως, ἀλλ' ἀτελευτήτως. καθ' ὁμοίωσιν δέ, ὡς ἀγαθός, ἀγαθοῦ· καὶ ὡς σοφός, σοφοῦ· τοῦ κατὰ φύσιν, ὁ κατὰ χάριν. καὶ καθ' εἰκόνα μέν ἐστι, πᾶσα λογικὴ φύσις· καθ' ὁμοίωσιν δέ, μόνη ἡ ἀγαθὴ καὶ σοφή. ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τὰ ἀθάνατα πάντα, καὶ αὐτὴ ἀθανασία· καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης· καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα, C καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετή, Θεοῦ προδήλως ἔργα τυγχάνουσι. καὶ μετ' ὀλίγα, Πάσης γὰρ ζωῆς καὶ ἀθανασίας, ἁγιότητός τε καὶ ἀρετῆς δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός. καὶ δῆλον ἐκ τούτων, ὡς ὅταν ὁ ἅγιος οὗτος ἐν τοῖς αὐτοῖς τούτοις κεφαλαίοις προσεχῶς λέγῃ, πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετεχομένων ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξῄρηται, πρὸς τὰ δημιουργήματα ταῦτα, καὶ τὰς τελειότητας ταύτας, ἃς παρὰ Θεοῦ κατὰ χάριν ἔχομεν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ὁμωνύμως, καὶ ὧν μετέχομεν, ὡς τὰ τεχνητὰ τοῦ τεχνίτου, πρὸς ταῦτα ἀποβλέπων, ἐκεῖνα φησί, μετέχοντα μὲν λέγων αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα· μετεχόμενα δέ, τὰ συμφυῆ καὶ οἰκεῖα ἡμῖν· ὧν κατὰ χάριν μετέχοντες, ἀγαθοί καὶ σοφοὶ καὶ δίκαιοι καὶ ἀθάνατοι καὶ ἀεὶ ὄντες, ὡς ἀτελεύτητοι, λεγό- D μεθα. οὐ γὰρ τῇ αὐτῇ ἀγαθότητι καὶ σοφίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ ἡμεῖς τε καὶ ὁ Θεὸς ἀγαθοὶ καὶ σοφοὶ καὶ ἀθάνατοι ἐσμέν. ὅθεν εἰκότως ἔλεγεν, Ἀπειράκις ἀπείρως τῶν τοιούτων ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεόν, ὡς ἰδίων ἀποτελεσμάτων· οὐ δήπου ὅτι ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας καὶ ζωῆς καὶ ἀθανασίας ἀπειράκις ἀπείρως ὑπέρκειται, ὡς αὐτοὶ ἐνόησαν. τοῦτο γάρ ἐστι λέγειν αὐτὸν ἑαυτοῦ ὑπερκεῖσθαι· οὐδὲν δὲ αὐτὸ ἑαυτοῦ ὑπέρκειται· καὶ ταῦτα, ἀπειράκις ἀπείρως.

Πάλιν ὁ μέγας Διονύσιος ἐν τοῖς περὶ Θείων ὀνομάτων λέγει. Οὐκ ἔστιν ἐναντίον αὐτοδύναμιν, ἢ αὐτοζωὴν εἰπεῖν τὸν Θεὸν, καὶ τὸν αὐτοζωῆς ἢ εἰρήνης ἢ δυνάμεως ὑποστάτην. τὰ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πρώτως ὄντων, ὡς αἴτιος πάντων τῶν ὄντων λέγεται· τὰ δὲ, ὡς ὑπὲρ πάντα, καὶ πρώτως ὄντα ὑπερῶν ὑπερουσίως. καὶ αὖθις, Αὐτοεῖναι καὶ αὐτοζωὴν καὶ αὐτοθεότητα φαμὲν, ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς, τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ, τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις, τὴν αὐτοουσίωσιν, αὐτοζώωσιν, αὐτοθέωσιν· ὧν τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα καὶ ἔστι καὶ λέγεται, καὶ ἄλλα ὡσαύτως. διὸ καὶ πρώτως αὐτῶν ὁ ἀγαθὸς ὑποστάτης λέγεται εἶναι. εἶτα τῶν ὅλων αὐτῶν· εἶτα τῶν μερικῶν αὐτῶν· εἶτα τῶν ὅλως μετεχόντων· εἶτα τῶν μερικῶς αὐτῶν μετεχόντων. καὶ αὖθις, Τινὲς δὲ τῶν θείων ἡμῶν ἱεροδιδασκάλων, καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθεον· αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα λέγοντες εἶναι, τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ θεοποιὸν, ἐκ Θεοῦ προεληλυθυῖαν δωρεάν. ταῦτα πάντα ὁ θεῖος Μάξιμος ἐπισημειούμενος ἐν τοῖς περὶ ταῦτα Σχολίοις, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο φησὶν, Ὑποβεβηκυίας θεότητας ἀκούων, νόησον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων δικαίων.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἱερὸς Διονύσιος ἐν τοῖς αὐτοῖς, οὕτω προσδιορίζεται, Οὐκ ἄλλο δὲ εἶναι τἀγαθὸν φημὶ, καὶ ἄλλο τὸ ὂν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν· οὐδὲ πολλὰ τὰ αἴτια καὶ ἄλλων ἄλλας παρακτικὰς θεότητας ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένας· ὅτι δὲ τὰ εἰρημένα, ἐκτὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κτίσματα ὁ ἅγιος νοεῖ, καὶ δημιουργὸν αὐτῶν τίθησιν εἶναι τὸν Θεὸν, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν συντεθέντων τὴν δογματικὴν πανοπλίαν· οὗτοι γὰρ τὸ ὑποστάτης ἀντὶ τοῦ δημιουργὸς ἡρμήνευσαν· οὕτω γὰρ καὶ παραπέφρασται ἐκεῖ. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ αὐτὸς οὕτω λέγων, Ὁ ὢν, ὅλου τοῦ εἶναι κατὰ δύναμιν ὑπερούσιον ἐστὶν ὑποστάτις αἰτία καὶ δημιουργός. ὅλου τοῦ εἶναι φησὶν, οὐ δήπου δὲ τοῦ ἑαυτοῦ εἶναι.

Ἐπισημειοῦσθαι δὲ ἄξιον, ὅτι ὅσα ὁ ἅγιος Μάξιμος μετοχὰς τῶν ὄντων ἔλεγε, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀγαθότητα· τὴν ζωήν· σοφίαν, τὸ ὂν, τὸ ἀεὶ ὂν, ὃ καὶ ἀπειρίαν εἶπε· καὶ τἄλλα, ὧν καινοποιηθέντων καὶ δημιουργηθέντων ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἡ κτίσις κατὰ μετουσίαν ἔχει, τὰ τοιαῦτα ὁ μέγας Διονύσιος εἴρηκεν αὐτοαγαθότητα, αὐτοζωὴν, αὐτοσοφίαν, αὐτοουσίαν, αὐτοεῖναι, καὶ τὰ παραπλήσια. ὀνομάζει δὲ ταῦτα οὕτως, ὅτι τὰς μετοχὰς ταύτας, ἀπὸ τῶν μετεχόντων διαιρῶν, καὶ αὐτὰς καθ' αὑτὰς ἐπινοίᾳ λαμβάνων χωρὶς ὑποκειμένου, οἷον τὴν δύναμιν ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ· καὶ

De Divin. nom. c. 11. §. 6.

Deus ipſa vita, & ipſius vitæ conditor.

Rurſus magnus Dionyſius, de Divinis nominibus ait, *Non eſſe contrarium, quod Deus ipſa virtus ſeu potentia, aut ipſa vita dicatur, & quod ipſius vitæ aut pacis aut virtus ſeu potentiæ conditor. Nam hæc quidem, ex illis quæ ſunt, ac præſertim ex iis quæ primò ſunt, tanquam auctor eorum omnium quæ ſunt, dicitur; illa verò, ut qui ſupra omnia, eaque quæ primò ſunt, ſupereſſentialiter ſuperexiſtat.* Ac rurſus, *Ipſum per ſe eſſe, ipſam vitam, ipſamque Deitatem dicimus, principii quidem & deitatis & cauſæ ratione, unum omnium, principium omne eſſentiamque excedens, principium & cauſam; participatione verò, quæ ex Deo, cujus nulla participatio eſt, ex providentiæ rationibus emanant virtutes, ipſam eſſentiæ, ipſam vitæ, ipſam deificationis vim, quorum ea quæ ſunt, convenienti illis ratione, commercio, & entia ſive res & viventia & divina ſunt & dicuntur, aliaque ſimiliter. Quamobrem etiam, qui Bonus eſt, ipſorum primò conditor eſſe dicitur, tumque ipſorum univerſalium; exinde ipſorum particularium; ac tum eorum quæ univerſim, tum quæ in parte ſingulaque ipſa participant.* Ac rurſus, *Quidam verò divinorum noſtrorum ſacra doctrina magiſtrorum, ipſius etiam per ſe bonitatis ac deitatis conditorem aiunt, eum, qui ſupraquam bonus & ſupraquàm Deus eſt; nempe ipſam per ſe bonitatem ac deitatem dicentes, quod ex Deo bonificum ac deificum donum procedit.* Quæ omnia D. Maximus in Scholiis ad illa illuſtrans, cum aliis hæc quoque dicit, *Cùm deitates inferiores audis, intellige Angelorum atque hominum juſtorum.*

Maximus.

Dionyſius.

Sed & ipſe ſacer Dionyſius in iiſdem in hunc modum magis explicans verbiſque attemperans, *Non aliud verò bonum eſſe dico, atque aliud quod eſt, aliudque vitam, aut aliud ſapientiam: neque multos auctores, aliaſque aliorum productrices ſuperexcellentes inferioreſque deitates.* Quod autem ea quæ dicta ſunt, ſint extra Deum, eamque ob rem Sanctus craata eſſe intelligat, atque eorum opificem Deum eſſe ponat, liquet vel ex ipſis qui dogmaticam Panopliam compoſuerunt. Ipſi enim vocem ὑποστάτης, pro eo quod eſt δημιουργὸς (conditorem ſcilicet & opificem) interpretati ſunt: Sic enim etiam illic paraphraſi redditum eſt. Oſtendit verò etiam ipſe, cùm ſic ait, *Qui eſt, totius eſſe ſecundùm virtutem omni eſſe ſuperiorem cauſa* ὑποστάτης καὶ δημιουργὸς (*condens ſcilicet & efficiens ſeu creans*) eſt. Totius eſſe ait, haud planè ſui etiam ipſius eſſe.

Panoplia Dogmatica.

Obſervatu autem dignum eſt, quæcunque ſanctus Maximus rerum participationes dicebat, virtutem, bonitatem, vitam, ſapientiam, quod eſt, quod eſt ſemper (quod & infinitatem vocavit) aliaque, quorum innovatorum ac conditorum (ut ipſe loquitur) creatura per participationem conſors eſt, ejuſmodi magnum Dionyſium dixiſſe, ipſam per ſe bonitatem, ipſam vitam, ipſam ſapientiam, ipſam eſſentiam, ipſum eſſe, & quæ his affinia ſunt. Hæc verò ſic nominat, quod has participationes ab illis dividens, quæ participant, ipſaſque ſecundùm ſe ſubtili cogitatu abſque ſubjecto ſumens; putà virtutem ac potentiam abſque eo qui potens eſt, & ſapientiam abſque eo qui ſapiens, vitam.

Primò entia, ipſa formæ, priores naturâ.

A que abſque eo quod vivens, unumquodque
ipſum aliquid dicit, verbi gratia, ipſam vir-
tutem ac potentiam; ac ſi hoc ſolum vera pu-
raque ac puta virtus ſit & potentia, ipſaque
vita: ſimiliterque etiam reliqua. Velut etiam
ipſam humanitatem, & ipſam albedinem, quæ
prædicentur abſque ſubjectis. Hæcque adeò
primò entia vocat. Participationes enim na-
turâ priores ſunt iis quæ ſunt, & quæ parti-
cipant. Vnde etiam primò horum omnium
confertim Deum conditorem dicit. Non quod
tempore priora ſint, iis quæ ab illis deno-
minationem ſortiuntur, ſed quod naturâ.
Non enim hæc ſecundùm ſe eſſe habent, ſed
in aliis. Deinde auctorem dicit uniuſcujuſque
B univerſorum participationis; tumque parti-
cularis cujuſque univerſorum. Idemque in
iis præſtans, quæ participant, primò Deum
auctorem ait, eorum quæ universè ipſas par-
ticipant; deinde eorum quæ particulariter
participant. Abſtrahens enim mens partici-
pationes, ab iis quæ participant, primò eas
conſiderat ut participationes; tumque ut
tales participationes; puta ipſas bonitates,
ipſas ſapientias, ſive quovis alio modo
dicas; tumque velut hujus illiuſve ipſam
ſapientiam & ipſam bonitatem. Hæc itaque
Deum vocari ait, ex iis quæ ſunt; putà, po-
tentem, ſapientem, juſtum; & maximè ab his,
quæ primò ſunt; putà, ipſam virtutem ac
potentiam, ipſam ſapientiam, ipſam juſti-
tiam. Sunt enim hæc naturâ, non tempore
priora. Propterea etiam velut eorum quæ
C naturâ priora ſunt, primò ipſe ut parens, con-
ditor atque opifex dicitur; deinde ſpecierum;
tumque individuorum. Idcirco ait, *Hæc qui-
dem ex his quæ ſunt, nominantur, ac maxime ab
his quæ primò ſunt.* Illa verò, ſupra quam ip-
ſam vitam, ſupra quam ipſam ſapientiam,
ſupra quam ipſam bonitatem, quatenus om-
nium conditor & opifex, ſupra omnia, & ip-
ſa quæ primò ſunt, ſupereſſentialiter eſt. Id-
circo licet hæc, Deumque ipſam vitam & ip-
ſam ſapientiam, & ipſam virtutem ac poten-
tiam vocemus; principii tamen Deique & cau-
ſæ ratione, unum univerſorum, principium
omne excedens & eſſentiam, dicimus princi-
pium & cauſam; participatione verò, atque
ratione ejus quod ex cauſa eſt, quæ ex eo qui
omnem excedit participationem, providen-
tiæ vires derivantur ac facultates. Quemad-
D modum igitur ab his quæ participant, quæ
creata ſint, Deus ſapiens, ſeu bonus, ſeu ju-
ſtus nominatur; ſic & à participationibus,
quæ ipſæ creatæ ſint; putà, ab ipſa ſapientia,
ipſaque juſtitia, ipſa ſapientia, ipſa juſtitia no-
minatur, ut eorum auctor, ſecundum eam
Theologiæ vim, quæ rationi cauſæ nititur:
ac rurſus ſuper ipſam ſapientiam, & ſuper ip-
ſam juſtitiam, ſecundùm eam quæ inficians
eſt, quatenus nihil prorſus eſt eorum quæ ſunt.

Manifeſtum igitur eſt ex iis quæ dicta ſunt,
vitam omnem & ſanctitatem & ſimplicita-
tem & virtutem & bonitatem & ſapientiam,
quoad nos, naturales dici participationes:
quoad Deum verò, participantia, velut ar-
tefacta exemplaris cauſæ ſecundùm ejus ſi-

A τὴν σοφίαν ἀπὸ τοῦ σοφοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ
τοῦ ζῶντος, αὐτό τι ἕκαστον καλεῖ. οἷον αὐτοδύνα-
μιν, οἱονεὶ τοῦτο μόνον εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν
δύναμιν, καὶ αὐτοζωήν· ὁμοίως καὶ τὰ ἄλλα.
ὥσπερ καὶ αὐτοανθρωπότητα καὶ αὐτολευκό-
τητα, τὰ κατηγορούμενα ἄνευ τῶν ὑποκει-
μένων. καὶ ταῦτα πρώτως ὄντα καλεῖ· φύσει
γὰρ αἱ μετοχαὶ πρότεραι τῶν ὄντων καὶ μετε-
χόντων· διὸ καὶ πρώτως τούτων πάντων, ἀ-
θρόον ὑποστάτην λέγει τὸν Θεόν· οὐχ ὅτι πρότε-
ρα τῷ χρόνῳ τῶν παρωνύμως ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ'
ὅτι τῇ φύσει· οὐ γὰρ ἔχει ταῦτα καθ' ἑαυτὰ
τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἄλλοις. ἔπειτα αἴτιον φη-
B σὶν ἑκάστης τῶν καθόλου μετοχῆς· ἔπειτα τῆς με-
ρικῆς ἑκάστης τῶν καθόλου. καὶ ἐπὶ τῶν μετε-
χόντων ὁμοίως ποιῶν, πρώτως λέγει αἴτιον τὸν
Θεὸν, τῶν ὅλως αὐτῶν μετεχόντων· εἶτα τῶν με-
ρικῶς αὐτῶν μετεχόντων. ἀφαιρῶν γὰρ ὁ νοῦς τὰς
μετοχὰς ἀπὸ τῶν μετεχόντων, πρῶτον αὐτὰς
θεωρεῖ ὡς μετοχὰς, ἔπειτα ὡς τοιάσδε μετοχάς·
οἷον, αὐτοαγαθότητας, αὐτοσοφίας, ἢ ὁπωσοῦν
ἄλλως. εἶτα ὡς τοῦδε ἢ τοῦδε αὐτοσοφίαν καὶ αὐ-
αγαθότητα. τὰ μὲν οὖν ὀνομάζεσθαι τὸν Θεὸν
ἀπὸ τῶν ὄντων φησίν· οἷον δυνατὸν, σοφὸν, δίκαιον,
καὶ μάλιστα τῶν πρώτως ὄντων· οἷον αὐτοδύναμιν,
αὐτοσοφίαν, αὐτοδικαιοσύνην· φύσει γὰρ, οὐ χρό-
νῳ ταῦτα πρότερα· διὸ καὶ ὡς τῇ φύσει προ-
τέρων, πρώτως αὐτὸς ὡς γεννῶν λέγεται ὑπο-
στάτης καὶ δημιουργός· εἶτα τῶν εἰδῶν αὐτῶν· εἶτα
C τῶν ἀτόμων· διὸ καὶ λέγει, Ταῦτα μὲν ὀνομάζεσθαι
ἀπὸ τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα τῶν πρώτως ὄντων·
τὰ δὲ, ὑπεραυτοζωὴν, ὑπεραυτοσοφίαν, ὑπεραυ-
τοαγαθότητα, ὡς ὑποστάτης πάντων καὶ δημιουρ-
γὸς, ὑπὲρ πάντα καὶ τὰ πρώτως. διὸ εἰ καὶ
ταῦτα καὶ τὸν Θεὸν αὐτοζωὴν καὶ αὐτοσοφίαν
καὶ αὐτοδύναμιν καλοῦμεν, ἀλλ' ἀρχικῶς μὲν
καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς, τὴν μίαν πάντων ὑ-
περάρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· με-
θεκτῶς δὲ εἴτουν αἰτιατῶς, τὰς ἐκδιδομένας
ἐκ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις. ὥσπερ
οὖν ἀπὸ τῶν μετεχόντων κτιστῶν ὄντων, ὁ Θεὸς
ὀνομάζεται σοφὸς, ἢ ἀγαθὸς, ἢ δίκαιος· οὕτω
καὶ ἀπὸ τῶν μετοχῶν κτιστῶν οὐσῶν, οἷον, τῆς αὐτο-
σοφίας καὶ αὐτοδικαιοσύνης, ὀνομάζεται αὐ-
D τοσοφία καὶ αὐτοδικαιοσύνη, ὡς αἴτιος αὐ-
τῶν, κατὰ τὴν αἰτιολογικὴν θεολογίαν· καὶ πά-
λιν ὑπὲρ τὴν αὐτοσοφίαν, ὑπὲρ τὴν αὐτοδι-
καιοσύνην, κατὰ τὴν ἀποφατικὴν, ἐφόσον μη-
δὲν τῶν ὄντων ἐστὶ κατά τι.

Δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς πᾶσα ζωὴ
καὶ ἁγιότης καὶ ἁπλότης καὶ ἀρετὴ καὶ ἀγαθότης καὶ
σοφία, πρὸς μὲν ἡμᾶς, μετοχαὶ λέγονται φυσι-
καί· πρὸς δὲ τὸν Θεὸν, μετέχοντα ὡς τεχνητὰ τῆς
παραδειγματικῆς αἰτίας καθ' ὁμοιότητα ἐκεί-

νου παρηγμένα, καὶ ὁμωνυμούμενα αὐτῷ. καὶ ἐπεὶ A ὁ Θεὸς, οὐκ ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἀγαθότητος καὶ ἀθανασίας καὶ σοφίας καὶ γινώσκεται καὶ ὀνομάζεται, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν, ἃ καὶ περὶ αὐτὸν λέγεται, ὡς περὶ ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα κτήματα καὶ ἔργα, εἴτε ἀποτελέσματα, εἴτε καὶ ἐνέργειαι· οὐ γὰρ ἐκ τῶν κατ᾽ αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἁπλότης, ἔργα λέγονται αὐτοῦ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μαξίμῳ. ἔτι δὲ περὶ αὐτὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖσθαι, ὡς ἐνέργειαι· οὐσιωδῶς δὲ, ὅτι οὐ κατὰ μετοχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, δείκνυσι ταῦτα ὄντα τὸν Θεὸν, σοφίαν, ἀγαθότητα, ζωὴν, καὶ τ᾽ ἄλλα μονοειδῶς καὶ ἑνιαίως. B

Ὥστε αἱ λεγόμεναι μετοχαὶ τοῦ Θεοῦ, αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἳ κτισταὶ εἰσίν· αἱ δὲ παραδειγματικαὶ καὶ οἷον τεχνικαὶ, αἳ εἰσὶν αὐτὸς καὶ αὗται εἰσὶν ἄκτιστοι· ἃς ἔχει ὡς ἑαυτὸν ἔχων. καὶ αἱ φυσικαὶ αὗται μετοχαὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μαξίμῳ, τοῦ Θεοῦ ἔργα λέγονται οὐκ ἠργμένα χρονικῶς· οὐχ ὅτι πᾶσα ζωὴ ἐν αὐτῷ οὐσιωδῶς ὑπάρχει, εἴτ᾽ οὖν πραγματικῶς· φυτικὴ καὶ ἄλογος, καὶ λογικὴ καὶ νοερὰ καθ᾽ αὑτήν· ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, διὰ τοὺς ἐν τῷ Θεῷ ἀνάρχους αὐτῶν λόγους, οἳ οὐδέποτε ἤρξαντο ἐν αὐτῷ. ἀλλ᾽, ὡς εἴρηται, ἔχει αὐτοὺς, ὡς ἑαυτὸν ἔχων· καὶ ὥσπερ αἱ ἐν ἡμῖν ζωαὶ καὶ ἁπλότητες καὶ ἀπειρίαι, ἄναρχοι λέγονται, διὰ τοὺς ἐν τῷ Θεῷ C ἀνάρχους αὐτῶν λόγους, οὕτως ἡ ἐν τῷ Θεῷ ζωὴ καὶ ἁπλότης καὶ ἀπειρία καὶ ἀθανασία, περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς λέγονται, διὰ τὰ περὶ αὐτὸν, ἤγουν τὰς φυσικὰς μετοχάς· ἀφ᾽ ὧν ἅπερ ἐστὶν αὐτὸς, ὡς περὶ αὐτὸν νοοῦμεν, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ἡμετέρου νοῦ. καὶ οὐκ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦ ἡμετέρου νοῦ, ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ· οὐδὲ γὰρ τῷ λίθῳ ἀποδιδόαμεν τὴν αὐλίαν, εἰ καὶ αὔλως αὐτὸν νοοῦμεν.

Ἔτι τε δῆλον καὶ τὴν ἐν ἡμῖν θεότητα κτιστὴν εἶναι. εἰ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ καὶ κύριοι, ὡς φησὶ Παῦλος, παρὰ τὸν ἕνα πρῶτον φύσει Θεὸν καὶ Κύριον, δῆλον καὶ τὴν κατ᾽ αὐτοὺς θεότητα οἰ- D κείαν αὐτοῖς εἶναι, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, τελειότητα, καὶ οἷαν ποιότητα καὶ ἕξιν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένην, διὰ σύστασιν καὶ τελειότητα τῆς λογικῆς φύσεως, καὶ τὴν πρὸς τὸ κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἐμφέρειαν. δῶρον γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς δέδωκε, τοῦ θεοῦσθαι δύνασθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, καὶ αὐτῷ κατὰ μίμησιν προσεγγίζειν· Γίνεσθε γὰρ φησὶν οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος· καὶ, Γίνεσθε μιμηταὶ Θεοῦ ὡς τέκνα ἀγαπητά· ὅπερ οἱονεί τι σπέρμα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνεφύτευσεν ὁ δημιουργὸς τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναπλάσεως, κατ᾽ εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν

militudinem producta, aliaque ratione idem ac ipſe nomen ſortita. Ac quia Deus, non alia bonitate quæ in ipſo eſt & immortalitate & ſapientia vel noſcitur, vel nominatur, ſed ab illis quæ in nobis ſunt, quæ & circa ipſum dicuntur, velut circa nos eſſe dicuntur noſtra prædia atque opera, ſive effectus vocare libeat, ſive actiones, ἐνεργείας. Non enim ex ſuis ipſius, ſed ex iis quæ ſunt circa ipſum, aliam ex alio colligentes repræſentationem, in unum aliquod evadimus exile veritatis ſimulacrum, ut Auctor eſt Gregorius Theologus; idcirco etiam ejus bonitas & ſapientia & ſimplicitas, illius effectus dicuntur à ſancto Maximo. Præterea verò circa ipſum eſſentialiter conſiderari, ut operationes ſeu actus: eſſentialiter verò, quia non ſecundùm participationem, ſed ſecundùm eſſentiam ſuam, oſtendit Deum hæc eſſe, ſapientiam, bonitatem vitam, & reliqua uniformiter & unitè.

Dei cognitio ex creatis, non ex ipſis quæ ſunt in illo.

Greg. Theol. Orat. 38. & 42.

Proinde, quæ dicuntur Dei participationes, aliæ quidem ſunt naturales; quæ ſunt creatæ; aliæ verò exemplares ac velut artificiales, quæ ſunt ipſe; & hæ ſunt increatæ: habetque illas Deus, ut qui ipſe ſe habeat. Atque naturales hæ participationes, Dei opera dicuntur à ſancto Maximo, non cœpta in tempore; non quod omnis vita eſſentialiter in illo exiſtat, ſive realiter; ipſa nimirum ſecundùm ſe vegetabilis & rationis expers, & rationalis & intelligens; ſed ſecundùm ſuam rationem, propter ſuas in Deo principii expertes rationes, quæ in eo nunquam cœperunt; ſed, ut dictum eſt, illas habet, ut qui ipſe ſe habeat. Et ſicut quæ in nobis ſunt vitæ & ſimplicitates & infinitates principii expertes dicuntur, propter principii expertes eorum in Deo rationes; ſic quæ in Deo eſt vita & ſimplicitas & infinitas & immortalitas, circa Deum eſſentialiter dicuntur, propter id quod eſt circa ipſum (naturales ſcilicet participationes) ex quibus eſt, ut ea quæ ipſe eſt, quaſi circa ipſum intelligamus, ſecundùm modum noſtrum intelligendi. Nec neceſſe eſt, ut modum intellectus noſtri tribuamus Deo: Nam nec lapidi tribuimus immaterialitatem, tametſi eum immaterialiter intelligimus.

Participationes naturales & exemplares; Dei opera, & Deus ipſe.

Non cœpta Dei opera.

Intelligentis modus, non ipſe rei modus.

Præterea liquet, quæ in nobis eſt, deitatem creatam eſſe. Si enim ſunt dii multi & domini, ut ait Paulus, præter unum primum natura Deum & Dominum, manifeſtum eſt etiam eorum deitatem illis propriam perfectionem eſſe, ſecundùm magis & minus, ac velut qualitatem, habitumque Dei munere acceptum, ad conſtitutionem ac perfectionem naturæ utentis ratione, imaginiſque ac ſimilitudinis accuratam rationem ſeu expreſſionem. Tribuit enim Deus nobis donum, quo dii ac boni fieri poſſumus, eique per imitationem accedere. *Eſtote* enim, inquit, *miſericordes, ſicut Pater veſter cœleſtis.* Et, *Eſtote imitatores Dei, ſicut filii chariſſimi.* Donumque illud velut ſemen quoddam noſtræ ad eum reformationis, mentibus noſtris rerum Auctor inſeruit, qui ad imaginem ac ſimilitudi-

Deitas in nobis creata.

1. Cor. 8. 5.

Luc. 6. 36.

Epheſ. 5. 1.

nem ſuam nos condidit; eſtque in nobis congenitum principium, quo dii bonique efficiamur; ac primum inter Dei dona dicitur, ut quod multorum in nobis bonorum, dummodò velimus, exiſtat principium. Bonorum enim quæ in nobis à Deo ſunt, ſimilitudo primum beato Dionyſio ponitur, cui ſimilitudini ipſique ſimilitudini, ipſiſque ſimilibus, ſive etiam imitantibus, donumque ipſum participantibus, Deum eminere, idem ait, ac prorſus omni quæ dicatur, participationi. Quemadmodum enim ſupereſſentialis dicitur, ſuper eſſentiam omnem creatam, non quod ipſe ſuæ ipſius eſſentiæ emineat; ſic & ſupra principium & ſupra deum, ſupraque bonitatis & ſupra deitatis principium, velut ſupra omne principium & cauſam noſtræ quovis modo perfectionis; ac ſupra omnes dono gratiæ deos, ſupraque omnem eorum deitatem, omneque donum & gratiam quæ nobis competit, exque noſtri ratione exiſtit.

Similitudo primum in nobis Dei donum.

Dion. de Divin. nom.

Occaſio igitur ſeu ratio & donum, ut dii bonique evadere poſſimus, θεαρχία dictum eſt, & ἀγαθαρχία (deitatis ſcilicet ac bonitatis principium) ſequiturque deitatis hoc principium, coævum nobis eſſe, ac propterea creatum, habitumque ab omnium Deo, animo noſtro inditum; abuſu quidem principium immediatè efficiens; quemadmodum etiam timor initialis dictus eſt principium dilectionis ad Deum; propriè verò, formale, naturæ noſtræ utenti ratione competens ad perfectionem ſuam nanciſcendam. Sicque adeò Deus deitatis ac bonitatis principium efficiens eſt: Auctore enim Dionyſio, *Forma eſt in iis quæ forma carent, ut formæ principium*: quod verò in nobis deitatis ac bonitatis principium dicitur, formale principium eſt, quo dii & boni ſumus. Huic autem Deus eminet, velut qui formæ expers ſit in formis, ac formâ ſuperior. Quamobrem etiam Deus, ex his ut creatis, tanquam eorum auctor, affirmatè laudatur; deque eo rurſus, velut qui illis emineat, ea negantur. Meritò igitur deitas hæc etiam donum appellata eſt quo, dii bonique efficimur, Dionyſio, Epiſtola ad Caium Monachum, rogantem, *Quomodo qui eſt ſupra omnia, etiam ſupra principium deitatis & bonitatis ſit.* Cui reſpondens, ait, *Si divinitatem & bonitatem intelligas rem ipſam bonifici & deifici doni, quo deificamur & boni efficimur*, & quæ ſequuntur.

Epiſt. 2.

Secundùm illud igitur, ſecundùm quod aliquid tale redditur, ſecundùm hoc & ſpecificatur, eique coævum eſt, quod ſpecificatur, illique tum proprium, tum ex ejus ratione ac proportionatum, atque hæc imitatio eſt. Deique illa imitatio, ejus muneris vi, quo nullum à Deo nobis majus donum eſt, qua Deo ſimiles, uti dictum eſt, quoad licet, accuratè efficimur, forma vocatur ac ſpecies, his, qui imitantur, & ad illam ſe habent, prout imitantur; quanquam ipſa hæc imitatio, quatenus intentum illi exemplar non aſſequitur, *imitatio inimitabilis*, & ipſa magno Dionyſio dicta eſt: id eſt, imitatio, quæ rem ipſam imitari ſatis nequeat. Virtus namque

Eadem Epiſt.

A δημιουργήσας ἡμᾶς· καὶ ἔστιν ἡμῖν σύμφυτος ἀρχὴ τοῦτο τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι· ὃ καὶ πρῶτον τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν λέγεται, ὡς ἀρχὴ πολλῶν ἀγαθῶν ἡμῖν, εἰ βουλοίμεθα, γινόμενον. τὴν γὰρ ὁμοίωσιν, τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν τὸ πρῶτον, ὁ θεῖος Διονύσιος φησὶν, ἧς τινος ὁμοιότητος καὶ αὐτοομοιότητος, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοιουμένων, ἢ καὶ μιμουμένων, καὶ αὐτοῦ τοῦ δώρου μετεχόντων, ὁ αὐτὸς ὑπερκεῖσθαι λέγει τὸν Θεὸν, καὶ ὅλως πάσης μετοχῆς εἶναι λεγομένης. ὥσπερ γὰρ ὑπερούσιος λέγεται, ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν δημιουργηθεῖσαν, οὐχ ὅτι αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας ὑπέρκειται, οὕτω καὶ ὑπεράρχιος καὶ ὑπέρθεος, καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς ὁπωσοῦν ἡμῶν τελειότητος, B καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς χάριτι θεοὺς, καὶ ὑπὲρ τὴν κατ᾽ αὐτοὺς θεότητα, καὶ πᾶσαν δωρεὰν καὶ χάριν προσήκουσαν καὶ ἀνάλογον ἡμῖν.

Ἡ τοίνυν ἀφορμὴ καὶ τὸ δῶρον τοῦ θεοῦσθαι δύνασθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, θεαρχία εἴρηται καὶ ἀγαθαρχία· καὶ ἕπεται ταύτην τὴν θεαρχίαν, σύγχρονον εἶναι ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο κτιστὴν, καὶ ἕξιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ ἐγγινομένην· καταχρηστικῶς μὲν ἀρχὴν ποιητικὴν οὖσαν προσεχῶς· ὥσπερ καὶ ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ὁ στοιχειωτικὸς εἴρηται φόβος· κυρίως δὲ, εἰδικὴν, προσήκουσαν τῇ λογικῇ ἡμῶν φύσει πρὸς τελείωσιν αὐτῆς. ὡς εἶναι μὲν τὸν Θεὸν, θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ποιητικήν. Ἔστι γάρ φησιν ὁ Διονύσιος, εἶδος ἐν τοῖς C ἀνειδέοις, ὡς εἰδεάρχης· τὴν δὲ ἐν ἡμῖν θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν, εἰδικὴν ἀρχὴν, ᾗ ἐσμὲν θεοὶ καὶ ἀγαθοί. ὑπὲρ ταύτην δὲ τὸν Θεὸν, ὡς ἀνείδεον ἐν τοῖς εἴδεσιν, ὡς ὑπὲρ εἶδος· διὸ καὶ ἀπὸ τούτων, ὡς ἀπὸ κτιστῶν καταφάσκεται ὁ Θεὸς ὡς αἴτιος αὐτῶν· καὶ πάλιν αὐτοῦ ἀποφάσκονται, ὡς ὑπὲρ ταῦτα ὄντος. εἰκότως ἄρα ἡ θεότης αὕτη καὶ δῶρον εἴρηται τῷ Ἁγίῳ, καθ᾽ ὃ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα, ἐν τοῖς πρὸς Γάϊον τὸν θεραπευτὴν, ἐρωτῶντα πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ἐστίν. ᾧ ἀποκρινόμενος, φησὶν, Εἰ θεότητα καὶ ἀγαθότητα νοήσαις αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ καὶ θεοποιοῦ δώρου, καθὸ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα, καὶ τὰ ἑξῆς.

Κατ᾽ ἐκεῖνο οὖν, καθὸ γίνεταί τι τοιόνδε, κατὰ τοῦτο καὶ εἰδοποιεῖται, καὶ σύγχρονον ἐστὶ τῷ D εἰδοποιουμένῳ, οἰκεῖόν τε καὶ ἀνάλογον αὐτῷ· καὶ αὐτὴ ἡ μίμησις· καὶ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν μίμημα, δι᾽ οὗτινος δώρου μείζονος ὄντος ἡμῖν πασῶν ἐκ Θεοῦ δωρεῶν, ὡς εἴρηται, ἐμφερεῖς τῷ Θεῷ γινόμεθα, κατὰ τὸ δυνατὸν, εἶδος λέγεται τοῖς μιμουμένοις· καὶ πρὸς τοῦτο καθὸ μιμοῦνται πεφύκασι· καὶ μέν τοι καὶ τὸ μίμημα τοῦτο, ὡς μὴ διικνούμενον, οὗ ἐφίεται ἀρχετύπου, ἀμίμητον μίμημα εἴρηται τῷ μεγάλῳ Διονυσίῳ· ἤγουν μίμημα μὴ μιμεῖσθαι αὐτὸ δυνάμενον. καὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια μιμεῖται μὲν τὴν οὐσίαν, οὐ δύναται δὲ

ἐφικέσθαι πρὸς μίμησιν, ἀλλὰ ἢ τὰ κτίσματα. διὸ A
καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ἐπέκεινα. ἐπάγει γοῦν, 16
Καθ' ὃ ἀμίμητος καὶ ἄσχετος ὑπερέχει τῶν μιμήσεων
καὶ τῶν σχέσεων· καὶ τῶν μιμουμένων καὶ μετεχόντων.

Ἀλλὰ καὶ θεοποιὸν εἴρηται αὐτὸ τὸ μίμημα, ἢ ὅτι κατὰ τοῦτο πεποιώμεθα οἱ κατὰ χάριν θεοὶ, καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀποσώζοντες· ἢ ὅτι πρὸς τὸ τοιούτους εἶναι· ἀφορμή ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ θεῖον βάπτισμα προσεχῶς θεοποιὸν εἴρηται δῶρον, καὶ θεουργικὰ φῶτα τὰ τῆς γραφῆς λόγια, ὁ Διονύσιος φησίν.

Εἰ τοίνυν ἡ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία μίμησις ἐστὶ τῶν μιμουμένων τὸν Θεὸν, καὶ μετοχὴ τῶν μετεχόντων ἐκ μιμήσεως ἐγγινομένη, ὧν ὁ Θεὸς ἁπάντων ὑπέρκειται, δῆλον, ὅτι ἐστὶ κτιστή. κατὰ γὰρ τὸν μέ- B
γαν Βασίλειον, Τὰ μετὰ Θεὸν κτίσματα, καὶ ὁμόδουλα ἡμῖν, κἂν ἄλλα ἄλλων προτετιμημένα τυγχάνῃ.

Ἔτι ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται εἶναι καὶ τὸ τῆς προνοητικῆς δυνάμεως ὄνομα ὁμώνυμον. ἔστι μὲν γὰρ προνοητικὴ δύναμις ὁ Θεὸς, ὥσπερ καὶ δημιουργική, τῶν ὅλων οὐσία καὶ δύναμις. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ ῥηθεῖσαι προνοητικαὶ δυνάμεις ὑποστᾶσαι ἐκ Θεοῦ, τὰς φυσικὰς λέγω μεθέξεις, καὶ ὅσα ὁ θεῖος Μάξιμος, συνεκτικὰ καὶ φρουρητικὰ τῶν ὄντων εἶπε· τὰ συνουσιωμένα καὶ εἰδοποιὰ ἑκάστοις, καὶ οἰκεῖα· ὧν ἀφαιρεθέντων, τὰ μετέχοντα τῆς οἰκείας καὶ κατὰ φύσιν τάξεως διαπεσεῖται. καίτοιγε καὶ τὴν ἀέρα μέθεξιν ἡγητέον, εἰς ἀναπνοὰς ἡμῖν, πρὸς τὸ C
ζῆν, ἐκκεχυμένον. καὶ τὰς αἰσθήσεις προνοητικὰς καὶ σωστικὰς δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν καταλαμβάνομεν· καὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ νομοθετικὴν, καὶ ὅλως πᾶσαν ἀρετὴν καὶ ἐπιστήμην καὶ τέχνην.

Ἔτι δὲ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν φόβον, καὶ τἄλλα ὅταν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καθ' ἑαυτὴν ἀπορῇ τοῦ ἀνθρώπῳ χαριζόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων ἐπίβασιν. εἴτε πνεῦμα σοφίας, εἴτε πνεῦμα ἐπιστήμης καὶ ἰσχύος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι προνοητικὰς δυνάμεις περιεληλυθυίας ἡμῖν ἐκ Θεοῦ ἀποφαινόμενος.

Ὡς δὲ, καὶ πρόνοια λέγεται μὲν αὐτὸ ὁ προνοούμενος Θεός· ἔστι δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἁγίους, Μάξιμόν τε καὶ Δαμασκηνὸν ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος· ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων φησὶ, Διὰ τῆς ἐνανθρωπή- D
σεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἡ τῶν πάντων ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ ταύτης χορηγὸς καὶ δημιουργὸς, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ ἐπεὶ τὰς εἰρημένας μετοχὰς, ἃς ὁ νοῦς ἐκ τῶν μετεχόντων ἐπινοίᾳ διαιρῶν, αὐτό τι ἕκαστον καλεῖ· συντεταγμένας τοῖς κτίσμασι ὁ λόγος διὰ βραχέων ἔδειξε. διὰ τοῦτο εἰκότως ὁ μὲν θεῖος Μάξιμος ἔλεγε, Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετεχομένων ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται· ὁ δὲ θεῖος Διονύσιος, αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ λύων τὴν ἀπορίαν, τί οἴεται αὐτοαγαθότητα καὶ βασιλείαν καὶ κυριότητα· καὶ θεότητα, καὶ τί βούλεται αὐτῷ ὁ τῶν ὀνομάτων διπλασιασμός· οἷον, διὰ τί λέγεται ὁ Θεὸς αὐτοα-

A ſeu actio imitatur quidem ipſa eſſentiam, non tamen poteſt præter creaturas imitando aliud aſſequi; hincque adeò eſt, ut Deus illis emineat. Denique ſubdit, *Quatenus is, qui inimitabilis omnique ſolutus habitu eſt & abſolutus, imitationibus & habitibus, hiſque quæ imitantur & quæ participant, antecellit.*

Sed & deifica dicta eſt hæc imitatio, vel quod ſecundùm eam imbuti ſumus, qui per gratiam dii ſumus, ac ſimilitudinem incolumem ſervamus; vel quod cauſa eſt atque ratio ut tales evadamus. Quemadmodum etiam divinum Baptiſma deificum donum continuè appellatum eſt, vocatque Dionyſius Deifica lumina Scripturæ oracula.

Siquidem igitur divinitatis bonitatiſque B principium imitatio eſt, eorum, quæ Deum imitantur, & participatio eorum, quæ participant ex imitatione obveniens, quibus omnibus Deus eminet, palam eſt illud creatum eſſe. Nam ut auctor eſt magnus Baſilius, *Quæ à Deo ſecunda ſunt, creaturæ ſunt, & nobis conſerva, tam etſi alia aliis præſtantiora ac nobiliora ſint.* Ad Amphil. de Spiritu ſancto.

Præterea ex dictis liquet, etiam Providentiæ nomen, ex illis eſſe, quæ ſub una voce multa diverſaque ſignificent. Eſt enim Deus, uti creationis, ſic & providentiæ vis, univerſorum ſubſtantia ac virtus. Sunt & quas dicebam providentiæ vires, ex Deo exiſtentes, naturales ſcilicet proprietates; ac quæcunque beatus Maximus dixit res conſervare eiſque incolumitatem præſtare; conſubſtantiata ſci- C licet rebus ſingulis & ſpecificantia, illiſque propria: quibus ſublatis, quæ participant à proprio & naturali decident ordine. Atqui etiam aër participatio cenſendus eſt, ſic nobis ad reſpirandum, quò vitam confoveamus, affuſus. Sed & ſenſus providentiæ vires intelligimus, iiſque quæ nobis inſunt incolumitatem præſtantes; Medicinam item & Iuriſprudentiam, omnemque prorſus virtutem & ſcientiam & artem.

Providentia, nomen ὁμώνυμον.

De Charit. cent.3.c.25.

Aër participatio, & ſenſus.

Ad hæc & Dei Timorem, aliaque, cùm mens humana dirigente & conſilio atque motore egeat, homini à Deo conceſſa; ſive ſpiritum Sapientiæ dicas, ſive Scientiæ & Fortitudinis, ac, quæ ejus generis ſunt, non erraveris, qui Providentiæ vires nobis à Deo provenientes, hæc pronunties.

Dona Spiritus. Iſai.11.1.

Quia verò Providentia dicitur is quoque qui providet, Deus; eſtque etiam providentia, auctoribus S. Maximo ac Damaſceno, quæ D à Deo cura rebus impenditur; aitque magnus Athanaſius Oratione adverſus Græcos, *Ex eo quod Deus Verbum homo factus eſt, univerſorum providentiam innotuiſſe, ac qui eam ſubminiſtret ſitque illius auctor, ipſum Deum Verbum*; quodque jam dictas participationes, quas mens ex illis quæ participant ſubtili cogitatu dividens, ſingulas ipſum aliquid vocat, rebus creatis accenſeri paucis ſermo oſtendit. Idcirco meritò aiebant, D. quidem Maximus, *Deum, cunctis iis quæ participant & quæ participantur infinities infinitè eminere*: D. verò Dionyſius, ipſe à ſeipſo dubium ac quæſtionem ſolvens, quid ipſam divinitatem, regnumque & dominationem & deitatem exiſtimet; quidve ipſi velit

Deus ipſe & quam curam impendit rebus. Maxim. Damaſc. Athan.

De Divin. nom. c.11.

nominum duplicatio; putà, cur dicatur Deus A ipſa ſanctitas ipſarum ſanctitatum, ipſaque divinitas ipſarū divinitatū, aliaq; ſolutionem ſubjungit, Quia nimirum, *Quanto præſtant, iis quæ non ſunt, ea quæ ſunt ſancta, vel divina, vel dominantia, vel regia; ac rurſus, ipſæ participationes, ipſis participantibus; tantò rebus omnibus eſt ſublimior, qui eſt ſuper omnia, cunctiſque participantibus & iis quæ participari poſſunt imparticipabilis.*

De Divin. nom. c. 11. §. 6.

Enimverò, ſi ea quæ ſancto Dionyſio primò entia vocantur, in Deo ſubſiſterent, eſſentque increata, & quæ hoc quod eſt eſſe differrent, haudquaquam Deus una res atque unum ens communi omnium calculo haberetur; niſi fortè ejuſmodi unum, ut ſunt ea quæ ex multis, unius participatione, unum ſunt: nec ſanè Deus eorum conditor diceretur, aut ea produxiſſe: at neque aliorum B quidpiam antiquius illis diceretur; proque generum ac ſpecierum indole particularius univerſaliuſque in eis cerneretur: Nam quod habet aliquid ſe antiquius, neque increatum eſt, neque æternum. Sic enim idem Doctor ait, *Primum donum ipſius eſſe, cùm ipſa ſupraquam bonitas producat, meritò ab antiquiore & prima participationum laudatur.* Non itaque de illis diceretur, quod & ipſa eſſe participent. Nam quod primò eſt, id nullius particeps eſt. Sic enim ipſe ait, *Etenim principia ſunt, & primò ſunt, & tum principia ſunt. Et ſi viventium, quatenus vivunt, principium dicere ipſam vitam; ſimiliumque, quatenus ſimilia ſunt, ipſam ſimilitudinem; & copulatorum, quatenus copulata ſunt, ipſam copulationem; & ordinatorum, quatenus ordinata ſunt, ipſam ordinationem; & ſimiliter in aliis,* C *quæcunque hoc aut illud, aut utrunque, aut multa participando, vel hoc vel illud, vel utrunque aut multa dicuntur, ipſas participationes ipſaſmet primùm eſſe participare invenies: & quod ſunt, primùm eſſe; tumque hujus aut illius principia eſſe; & quod eſſe participant, & eſſe & participari.* Non diceret ſanctus Maximus in ſuis ad eum locum Scholiis, *Rerum autem principia, intellige, quæ primò in creatione ſunt producta: nec quod ea quæ ſunt, hæc participent, pro ſua neceſſitudine.* Quod enim eſt *pro neceſſitudine* ac convenienter, hoc ſignificat quod eſt naturale.

De Diuin. nom. 5. §. 6.

Ibid. § 5.

Maximus ibid.

At neque hoc de illis diceretur à beato Dionyſio, Eſſe hæc in eis, quæ ſunt, principaliora, nec propriè dici primò eſſe. Subdit enim, D *Si autem vult Clemens Philoſophus, exemplaria ad aliquid dici, quæ ſunt in rebus principaliora; procedit quidem, cùm ſic loquitur, non per propria totaliaque (ut ſic dicam) & ſimplicia nomina. Sed ſi concedamus etiam hoc rectè dici, oportet meminiſſe Theologiæ, quæ ait,* Non oſtendi illa tibi, ut eas poſt illa; *ſed ut per horum quadam proportione cognitionem, ad omnium cauſam, quoad poſſumus, adducamur.* Vide palam in iſtis Sanctum dicere, non eſſe eundum poſt illa, nec colenda eſſe ut increata. Imagines enim ſunt & ſimulacra eorum, quæ primò ſunt, exemplarium, quæ ſunt Deus ipſe. Habet enim

Ibid. §. 9.

Exod. 25. 40.

Deut. 11. 26.

γιότης αὐτοαγιοτήτων, καὶ αὐτοθεότης αὐτοθεοτήτων, καὶ τὰ ἄλλα, ἐπάγει λύσιν, Ὅτι καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἅγια, ἢ θεῖα, ἢ κύρια, ἢ βασιλικὰ, καὶ αὖ τῶν αὐτομετεχόντων αἱ αὐτομετοχαὶ, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυται πάντων τῶν ὄντων ὁ ὑπὲρ πάντα, καὶ [17] πάντων τῶν μετε- 17
χόντων καὶ μεθεκτῶν, ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος.

Ἀλλὰ μὴν, εἰ τὰ παρὰ τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ λεγόμενα πρώτως ὄντα, ἐν τῷ Θεῷ ὑφίσταντο, καὶ ἄκτιστα ἦσαν κατὰ τὸ εἶναι διαφέροντα, οὐκ ἂν ὁ Θεὸς ἓν πρᾶγμα καὶ ἓν ὂν παρὰ πάντων ὡμολογεῖτο· εἰ μήπου τοιοῦτον ἕν, ὡς τὰ ἐκ τῶν πολλῶν ἕν, τῇ τοῦ ἑνὸς μετοχῇ. οὐδέ γε δημιουργὸς αὐτῶν ὁ Θεὸς ἐλέγετ' ἄν, οὐδὲ παραγωγεύς· εἰ γὰρ τὰ ἐν ἑαυτῷ αὐτὸς ἐστὶν, ἔσται καὶ ἑαυτοῦ δημιουργός. οὐδέ γε πρεσβύτερον τούτων οὐδὲν τῶν ἄλλων ἐλέγετο· καὶ τὸ μερικώτερόν τε καὶ τὸ καθολικώτερον ἐν τούτοις ἐθεωρεῖτο, κατὰ τὴν τῶν γενῶν τε καὶ εἰδῶν φύσιν· ὃ γὰρ ἔχει τι πρεσβύτερον ἑαυτοῦ, οὔτε ἄκτιστον οὔτε ἀΐδιον. οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς Διδάσκαλός φησι, Πρώτην τὴν τοῦ αὐτοεῖναι δωρεὰν, ἡ αὐτοϋπεραγαθότης προβαλλομένη, τῇ πρεσβυτέρᾳ καὶ πρώτῃ τῶν μετοχῶν ὑμνεῖται. οὐκ ἂν ἐλέγετο περὶ αὐτῶν, ὅτι καὶ αὐτὰ τοῦ εἶναι μετέχει· τὸ γὰρ πρώτως ὂν οὐ μετέχει τινός. οὕτω γὰρ αὐτὸς φησὶ, Καὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ εἰσὶ, καὶ πρῶτον εἰσὶν, εἶτα ἀρχαί εἰσι. καὶ εἰ βούλει τῶν ζώντων, ὡς ζώντων, ἀρχὴν φάναι τὴν αὐτοζωὴν· καὶ τῶν ὁμοίων ὡς ὁμοίων, τὴν αὐτοομοιότητα· καὶ τῶν ἡνωμένων, ὡς ἡνωμένων τὴν αὐτοένωσιν· καὶ τῶν τεταγμένων, ὡς τεταγμένων, τὴν αὐτοτάξιν· καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τοῦδε, ἢ τοῦδε μετέχοντα, ἢ ἀμφοτέρων ἢ πολλῶν, ἢ τόδε ἢ τόδε, ἢ ἀμφότερα, ἢ πολλὰ λέγεται, τὰς αὐτομετοχὰς εὑρήσεις τοῦ εἶναι πρῶτον αὐτὰς μετεχούσας· καὶ τῷ εἶναι, πρῶτον μὲν οὔσας· ἔπειτα τοῦδε ἢ τοῦδε ἀρχὰς οὔσας· καὶ τῷ μετέχειν τοῦ εἶναι, καὶ οὔσας καὶ μετεχομένας. οὐκ ἂν ἐλέγετο παρὰ τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ἐν τοῖς ἐπὶ τούτοις Σχολίοις, Ἀρχὰς δὲ τῶν ὄντων, τὰ πρώτως ὑποστάντα ἐν τῇ κτίσει νόησον· οὐδ' ὅτι τούτων τὰ ὄντα μετέχει οἰκείως ἑαυτοῖς· τὸ γὰρ οἰκείως, τὸ κατὰ φύσιν δηλοῖ.

Οὐ μὴν οὐδὲ τοῦτ' ἂν ἐλέγετο περὶ αὐτῶν τῷ μακαρίῳ Διονυσίῳ, ὡς εἴη ταῦτα ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα· καὶ ὅτι οὐ κυρίως πρώτως ὄντα λέγεται· ἐπάγει γὰρ οὕτως, Εἰ δὲ ὁ Φιλόσοφος ἀξιοῖ Κλήμης, πρός τι παραδείγματα λέγεσθαι, τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα, πρόεισι μὲν, οὐ διὰ κυρίων καὶ παντελῶν καὶ ἁπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῷ. συγχωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέ-
γεσθαι, τῆς θεολογίας μνημονευτέον φασκούσης, [18] 18
Ὅτι οὐ παρέδειξά σοι ταῦτα πρὸς τὸ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως, ἐπὶ τὴν πάντων αἰτίαν, ὡς οἷόν τε, ἀναχθῶμεν. ὅρα ὅτι σαφῶς ἐν τούτοις ὁ Ἅγιος δηλοῦν βούλεται, ὡς οὐ δεῖ τούτων ὀπίσω πορεύεσθαι, καὶ προσκυνεῖν ὡς ἄκτιστα· εἰκόνες γὰρ εἰσὶ καὶ ὁμοιώματα τῶν πρώτως ὄντων παραδειγμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐστιν αὐτός.

A αὐτός· ἔχει γὰρ ταῦτα, ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἐνὼν αὐτοῖς· οὐχ ἕτερα παρ' αὐτόν· δι' ὧν ὁμοιωμάτων δῆτα καὶ εἰκόνων, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀναλογικῶς ἀναγόμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα ἄκτιστα ἦσαν, καὶ παραδείγματα ἂν ἐκαλοῦντο, καὶ ἁπλῶς καὶ κυρίως πρώτως ὄντα ἐλέγοντο. τὸ δὲ μεῖζον, εἴπερ ταῦτα ὧν ὁ Θεὸς ὑπερέχει τοσοῦτον, ἐν τῷ Θεῷ εἰσὶ καὶ ἄκτιστα, λείπεται εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, ὡς βεβαιοῦσιν οἱ νέοι Θεολόγοι, τὰ μήτε ὄντα, μήτε ἅγια, ἢ κύρια, ἢ βασιλικά· καὶ ἕξει ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τὰ ἐν αὐτῇ φυσικά, ὡς ὂν πρὸς μὴ ὄν· ὃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι, καὶ ὡς ἅγιον, πρὸς μὴ ἅγια. ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ διάβολος εἴποι εἶναί B τι ἐν τῷ Θεῷ μὴ ἅγιον, μὴ δὲ κύριον, μὴ δὲ βασιλικόν. ἴσον γάρ ἐστιν ἐν τῷ Θεῷ βλασφημεῖν, εἶναί τι ἀκάθαρτον, καὶ δουλοπρεπὲς καὶ δοῦλον.

Ὅμως αὐτοὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις, τὸ τῆς θεότητος εὑρόντες ὄνομα, καὶ τῆς αὐτοζωῆς, καὶ τὸ τῆς προνοητικῆς δυνάμεως, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ὁμωνύμως ἢ καὶ ἀνθρωπινώτερον εἰρημένον, καὶ ταῖς τοιαύταις ὁμωνυμίαις συμποδισθέντες, τὰ προειρημένα ἀπεφήναντο, ἃ πρὸς τὸν ἀληθῆ νοῦν τῶν Ἁγίων τοσοῦτον ἀπάδει, ὅσον τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος ἀντίκειται· καὶ διὰ τῶν τοιούτων, βαράθρων ἄξια συμπεράναντες, τὴν ἑαυτῶν προεκτεθεῖσαν ἐβεβαίωσαν πίστιν, μήτε τῶν κοινῶν καὶ ἀξιολόγων περὶ Θεοῦ ὑπολήψεων, μήτε τῆς Γραφῆς, μὴ δὲ τῶν Διδασκάλων πεφροντικότες. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πάσας, αἷς τῶν Ἁγίων ἐχρήσαντο C ῥήσεσιν, ἐν τῷ Τόμῳ ἐξηγήσαντο· οἷον ἐκεῖνο τὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, φήσαντος, Τὸ Θεὸς ὄνομα, δεύτερον ἐστὶ τῆς φύσεως· ἀγνοήσαντες κἀνταῦθα, ὡς ἐπεὶ οὐδὲν ἐστὶν ὄνομα, ἢ ὅρος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ τί εἶναι παραστατικόν, πάντα τὰ ὀνόματα κατὰ δεύτερον λόγον, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων συνάγοντες, τῷ Θεῷ ἀνατίθεμεν· ἐξ ὧν σοφόν, δυνατόν, δίκαιον αὐτὸν καταλαμβάνομεν. διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τὸ Θεὸς ὄνομα δεύτερον εἴρηκε· ἢ ὅτι ὕστερον ὠνομάσθη Θεός, τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων· οἱ δὲ δευτέραν τὴν Ἐνέργειαν ἀπὸ τοῦ Θεὸς ὀνόματος σημαινομένην, πρὸς τὴν Οὐσίαν φασί, καίτοι τῶν Θεολόγων λεγόντων, Θεὸς ἐστὶν ἀΐδιος οὐσία, δημιουργικὴ τῶν ὅλων, προσχρώμενοι διαστρόφως καὶ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, εἰρηκότος ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, Ἔστι τι τά- D ξεως εἶδος· καὶ ἐπαγαγόντος, Ἐν τούτοις οὖν πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν· δεύτερον, τὸ αἰτιατόν· ἀγνοήσαντες, ὅτι τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον οὐκ εἰσάγει φύσεων καὶ πραγμάτων ἑτέρων διαφοράν, ὅταν μὴ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τάξιν θεωρεῖται, ὥσπερ ἔχει ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς τάξεως, ἣν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ θεῖα πρόσωπα, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, τοῖς εἰρημένοις ἐχρήσατο· οὐ μὴν πρὸς διάκρισιν Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας, ὡς ὁ Παλαμᾶς παρεχρήσατο. εἰ δὲ μή,

hæc Deus, ut qui ipſe ſeipſum habeat, & in eis ſit; non quæ ſint alia præter ipſum: per quæ ſimulacra & imagines, proportione quadam ad primam cauſam provehimur. Verùm ſi hæc quoque increata eſſent, utique etiam exemplaria vocarentur, omninoque ac propriè primò entia dicerentur. Quodque majus eſt, Si hæc, quibus Deus tantopere præcellit, in Deo ſunt & ſunt increata, reliquum eſt eſſe in Deo, ut aſſerunt novi Theologi, quæ nec entia ſint, nec ſancta, aut domina vel regia; habebitque Dei Patris Eſſentia in ſe naturalia, quæ comparentur velut ens & non ens (quod & illi fatentur) velutque ſanctum & non ſancta. At nec ipſe diabolus dixerit, eſſe in Deo aliquid non ſanctum, neque dominum, neque regium. Perinde autem eſt, ac ſi quis blaſphemiâ, in Deo aſſerat eſſe quid immundum & ſervile & ſervum.

Palamitarū putentiſſimus error & blaſphemiæ.

De Divin. nom. c. 11.

Ipſi nihilominus in iis quæ dicta ſunt, invento divinitatis nomine, ipſiuſque vitæ, & virtutis providentiæ, ac ſi quid ejuſmodi alia aliaque ratione, ſive etiam humano more craſſius dictum eſt, talibuſque iiſdem vocibus diverſis nominum ſignificationibus impediti, quæ jam dicta ſunt, ſanciverunt, ſic à vera Sanctorum mente abhorrentia, ac lumen tenebris adverſatur: talibuſque, quæ digna ſint barathro concludentes, ſuperioribus jam expoſitam ſuam Fidem confirmarunt, nullam rationē habentes vel communium, exque majeſtate convenientiū de Deo opinionū, vel Scripturæ, vel etiam Doctorum. Perque eundem modum, omnes etiam, quas uſurparunt, Sanctorum auctoritates, in Tomo expoſuerunt; velut eſt illud magni Athanaſii, dicentis, *Nomen Deus ſecundum eſt à natura*; nempe ne hîc quoque intelligentes, cùm nullum ſit nomen vel definitio eſſentiam Dei, ac quod quid eſt eſſe, repræſentans, cuncta nos nomina in ſecundis ex effectibus collecta, Deo tribuere, ex quibus ſapientem, potentem, juſtum eum intelligimus. Idque adeò cauſæ eſt, cur magnus Athanaſius Dei nomen ſecundum dixerit; vel quia poſtea Deus appellatus eſt, hominibus ex nihilo in rerum naturam productis. Illi vero Operationem, Dei nomine ſignificatam, ſecundum ab Eſſentia dicunt, quanquam Theologi dicant, *Deus eſt ſempiterna Eſſentia, univerſorum opifex auctorque*; perinde abutentes perverſeque detorquentes magni Baſilii verba, in Confutationum libris, cùm ait, *Eſt quoddam ordinis genus*; ſubditque, *In his igitur, priorem Auctorem dicimus; ſecundum verò, quod eſt ab Auctore*; non intelligentes, quod prius dicitur & ſecundum non inducere naturarum, rerumque diverſarum diſtinctionem, quādo hæc non temporis ratione, ſed ratione duntaxat Auctoris, & ejus quod eſt ab Auctore, ipſiuſque adeo ordinis, conſiderantur; uti res ſe habet in Deo & Patre, ac Filio, dictaque verba uſurpaſſe Baſilium, loquendo de ordine, quem inter ſe habent divinæ perſonæ, Pater & Filius; non ut illis diſtinctionem Eſſentiæ & Operationis ſeu virtutis, uti Palamas abuſus eſt, ſignificaret. Sin autem, eandem incom-

Athanaſ. expoſitus.

Baſilii locus adverſus vindicatus.

mutabiliter Eſſentiæ ac Operationis rationem concedant, uti ſe res habet in Patre & Filio, quorum ſubſtantia una eſt; tumque diſtinctionem, quæ eſt penès Auctorem & id quod eſt ab Auctore, faciant; aut potius duorum alterum neceſſarium erit, ut vel Patrem & Filium diſtinguant, diſtinctione penès Eſſentiam & Operationem, ut ipſi loquuntur; vel etiam Operationem ſeu Virtutem, Eſſentiam & perſonã ſubſiſtentẽ, Patrique & Filio & Spirirui ſancto cõſubſtantialem, admittant.

Athanaſ. locus vindicatus.

Rurſus, cùm magnus Athanaſius adverſus Arianos dixerit, *Si velle circà ea quæ non ſunt, Deo tribuunt, quidni id quod eſt voluntate ſuperius, in Deo non agnoſcunt? quodque ſicut voluntati adverſatur, quod eſt contra mentem & conſilium; ſic antecellit præitque voluntati, quod eſt ſecundùm naturam.* Ex his concludunt, uti dictum eſt, ſecundùm eandem conſequentiam, divinam Eſſentiam ad divinam ſe Operationem habere. Itaque hîc quoque non intellexerunt, idem reſpectu diverſorum, quæ ex illo ſunt tanquam effectus ex cauſa, per comparationem ad illa diverſimodè nominari. Quemadmodum unus ac idem homo (ut ſub exemplo, loquar) & pater dicitur, & ædificator, duxque & Imperator, ſi res ferat, per reſpectum ad effecta, eaque quæ ex illo ſunt: filii tamen ratione, pater dicitur, ut natura & genus, auctorque in eodem genere; aliorum verò ratione, cauſa dicitur & auctor velut artifex. Itaque Deus etiam & Pater (ut brevi ſermone res magnas expendamus) ad Filium quidem & Spiritum quod ſpectat, ut natura ſe habet: quod verò ad creaturas attinet, ut voluntas & conſilium, unà cum Filio & Spiritu dicitur. Voluntas namque cauſa dicitur, in iis, quæ fieri contingit & non fieri; quæ nimirum ſub voluntatem & conſiliũ cadunt. Quodq; natura ad unum ſemper ſe habeat, ut in finem proprium; ignis ignem, & homo hominem generat; quæ verò ex voluntate pendent, multa ſunt & diverſa; idcirco Pater ſemper gignit Filium, & producit Spiritum ſanctum, abſque ullo principio aut fine: creaturas verò unus Deus, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, tanquam una voluntas effectus in rerum naturam producit, ſecundùm tempus ipſius voluntate conſtitutum.

In Deo potius quod Pater quàm quod Creator.

Præterea eos latuit, quod dicunt Theologi, Majus eſſe Patri Genitorem eſſe Filii ſui & productorem Spiritus ſancti, quàm eſſe rerum auctorem ac creatorem. Univerſim enim in omnibus, naturæ finis ac ſpeciei, potior eſt quàm artis. Idcirco, quia Ariani Deum & Patrem creatorem quidem ac artificem dicebant, Patrem verò naturâ nequaquam admittebant, ait Sanctus, Si id quod minus eſt dignitate concedunt, quidni tribuunt quod majus eſt? Et, ſi voluntate auctorem & cauſam ſentiunt, quidni quod dignitate præſtantius eſt ac ſuperius (quod nempe ſecundùm naturam eſt) Deo adſcribunt? Quemadmodum enim in iis, quæ ex cauſa ſunt, majus eſt & minus, ſic quoque in nominibus, quibus hæc exprimuntur, alia aliis nobiliora & venerabiliora eſſe exiſtimamus.

A δώσουσαν τὸ ἀπαράλλακτον τῆς Οὐσίας καὶ τῆς Ἐνεργείας, ὡς ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, μιᾶς οὐσίας αὐτοῖς οὔσης· καὶ τότε τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διάκρισιν ποιείτωσαν, ἢ μᾶλλον ἀναγκασθήσονται δυοῖν θάτερον, ἢ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν διακρίνειν, κατὰ τὴν τῆς Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας, ὡς αὐτοί φασι, διάκρισιν· ἢ καὶ τὴν Ἐνέργειαν, Οὐσίαν καὶ πρόσωπον ὑφεστὼς, καὶ ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ὁμολογεῖν.

Πάλιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου εἰρηκότος κατὰ Ἀρειανῶν, Εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ Θεῷ, διὰ τί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ὥσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει, τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. ἐκ τούτων συμπεραίνουσιν, ὡς προείρηται, ὡς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολούθησιν, ἡ θεία Οὐσία πρὸς τὴν θείαν Ἐνέργειαν ἔχει. ἠγνόησαν οὖν κἀνταῦθα· πρῶτον μὲν ὅτι τὸ αὐτὸ τῇ ἀποβλέψει τῇ πρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ διάφορα αἰτιατὰ, διαφόρως λέγεται πρὸς ταῦτα. ὥσπερ ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ἄνθρωπος, παραδειγματικῶς εἰπεῖν, καὶ πατὴρ λέγεται, καὶ οἰκοδόμος καὶ στρατηγὸς, ἂν οὕτω τύχῃ, τῇ πρὸς τὰ αἰτιατὰ ἀποβλέψει· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸν υἱὸν λέγεται πατὴρ, ὡς φύσις καὶ εἶδος, καὶ αἴτιος ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει· πρὸς δὲ τὰ ἄλλα αἴτιος εἶναι λέγεται, ὡς τεχνίτης. καὶ ὁ Θεὸς οὖν καὶ Πατὴρ, ὡς ἐν μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμᾶσθαι, πρὸς μὲν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ὡς φύσις ἔχει· πρὸς δὲ τὰ κτίσματα, ὡς βούλησις ἢ θέλησις, μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος λέγεται· ἐπεὶ πρὸς τὰ δυνατὰ γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι, λέγω ὅσα τῆς βουλήσεως ἢ θελήσεως εἴρηται, ἡ βούλησις αἰτία λέγεται. καὶ ἐπεὶ ἡ μὲν φύσις ἀεὶ πρὸς ἓν ἔχει, ὥσπερ εἰς οἰκεῖον τέλος τόδε πῦρ, πῦρ γεννᾷ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπον· τὰ δὲ τῆς θελήσεως ἠρτημένα πολλὰ καὶ διάφορα εἰσὶ, διὰ τοῦτο ὁ μὲν Πατὴρ ἀεὶ γεννᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ προβάλλεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως· τὰ δὲ κτίσματα, ὁ εἷς Θεὸς, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς μία βούλησις τὰ ἀποτελέσματα παράγει, κατὰ τὸν ὡρισμένον τῇ αὐτοῦ βουλήσει χρόνον.

D Δεύτερον αὐτοὺς διέλαθεν, ὅπερ οἱ Θεολόγοι φασὶν, Ὅτι μεῖζόν ἐστι τῷ Πατρὶ γεννήτορα εἶναι ἰδίου Υἱοῦ καὶ προβολέα Πνεύματος, ἢ δημιουργὸν τῆς κτίσεως. καθόλου γὰρ ἐπὶ πάντων, τὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ εἴδους τέλος, τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης μεῖζον. διὰ ταῦτα ἐπειδὴ οἱ Ἀρειανοὶ ποιητὴν μὲν καὶ τεχνίτην ἔλεγον τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Πατέρα δὲ φύσει οὐδαμῶς, ὁ Ἅγιος εἶπεν, ὅτι εἰ τὸ ἔλαττον τῇ ἀξίᾳ συγχωροῦσι, διὰ τί τὸ μεῖζον οὐ διδόασι· καὶ εἰ κατὰ βούλησιν αἴτιον ἡγοῦνται, διὰ τί τὸ τιμιώτερον τῇ ἀξίᾳ καὶ ὑπερκείμενον, τὸ κατὰ φύσιν, οὐκ ἀπονέμουσι τῷ Θεῷ. ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον, οὕτω κἀν τοῖς ὀνόμασιν, οἷς ταῦτα ὀνομάζονται, τιμιώτερα καὶ σεμνότερα ἄλλα ἄλλων ἡγούμεθα εἶναι.

Πάλιν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον εἰρηκότος, οὑτωσὶ, Ὡς τε κἄν τι νοήσῃς τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτο ἐστὶ τοῦ Πνεύματος κατωτέρω, αὐτοὶ ἐν τῷ Τόμῳ ἡγοῦνται τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα προαιώνια εἶναι. τὰ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων, ἄκτιστα, ὧν ἀνωτέρω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε· κἀκ τούτων, ὡς εἴρηται, συμπεραίνουσι τὴν θείαν Ἐνέργειαν κατωτέραν τῆς Οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ. ἠγνόησαν γὰρ, ὅτι τοῦτο βούλεται ὁ Ἅγιος, ὅτι οὐ μόνον τὰ δημιουργήματα ταῦτα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς Θεὸς εἷς, δεδημιούργηκεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τούτων πλείω. καὶ ἔτι εἴπερ οἷόν τε τῇ διανοίᾳ ἀναβάντας καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς τοὺς αἰῶνας, ὧν δημιουργὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἐπινοῆσαι δημιουργήματα καὶ ἀποτελέσματα, ὅσα ἂν ἡ φαντασία ὑποβάλῃ, καὶ ὑπὲρ ταῦτα ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ταῦτα πάντα δημιουργεῖν δύναται· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁμοούσιος Πατρὶ καὶ Λόγῳ. διὸ καὶ εἴρηκε, Κἄν τι νοήσῃς τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτο ἐστὶ τοῦ Πνεύματος κατωτέρω, καὶ ἔξω τοῦ Πνεύματος. τὰ δὲ ἔξω τοῦ Πνεύματος, καὶ ὁμόδουλα ἡμῖν, κἂν μάλιστα ὑπερβολαῖς ἀξιωμάτων, ἄλλα ἄλλων προτετιμημένα τυγχάνῃ.

Πάλιν τοῦ θείου Διονυσίου φάσκοντος, Κυκλικῶς οἱ θεῖοι νόες κινοῦνται, ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, ἐντεῦθεν ἐδόξασαν ἀνάρχους τινὰς δυνάμεις καὶ θεώσεις· καὶ δὴ καὶ τοὺς θεουμένους ἀνάρχους καὶ ἀκτίστους ἀπεφήναντο· ἀτελευτήτους μὲν οὖν ἔσεσθαι τοὺς ἀγγέλους, παρὰ πάντων πιστεύεται· ἀνάρχους δὲ πῶς ἄν τις πιστεύσειε, τοὺς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντας, καὶ ὑπὸ χρόνον γενομένους. παρενόησαν οὖν κἀνταῦθα, ὅτι ὁ Ἅγιος, τὰς περὶ Θεοῦ νοήσεις τῶν ἀγγέλων, κινήσεις φησὶ καὶ ἐπιβολάς· ἐπάγει γὰρ, [19] Εἴ τε παραδοχὰς χρὴ καλεῖν αὐτὰς, εἴτε ἐπιβολάς. καὶ ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ εἰς αὐτὸ εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγουσι, καὶ περὶ τὸν Θεὸν αἱ νοήσεις αὗται καὶ γνώσεις καὶ ἐλλάμψεις στρέφονται, κυκλικῶς αὐτοὺς κινεῖσθαι εἶπεν, ἃς διὰ τὸ περὶ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου εἶναι, ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους φησί· καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ λέγονται, ἢ ὅτι διὰ τὸ πρώτως καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὑπῆρξαν τοῖς ἀγγέλοις, ὥσπερ ἡ κτίσις τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ λέγεται· ἢ ὅτι πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀναφέρονται, καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ εἰσὶν ὁμοιώματα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐπιβολὰς αὐτὰς ὁ Ἅγιος εἴρηκε, δῆλον, ὡς οὐκ εἰσὶν ἄκτιστά τινα ἐν τῷ Θεῷ αὗται αἱ ἐλλάμψεις, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ γνώσεις, ὡς εἴρηται, καθ' ἃς ἑνοῦνται αὐτῷ· οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ, ἧττον. καίτοιγε, εἰ καὶ ἀϊδίους αὐτὰς ἔλεγεν, οὐδ' οὕτω ταράττεσθαι ἐχρῆν, διὰ τὸν τοῦ ἀνάρχου λόγον· ἀεὶ γὰρ τὰς νοήσεις ταύτας οἱ θεῖοι ἔχουσιν ἄγγελοι, μὴ διακοπτομένας. Διὰ παντὸς γάρ φησι, βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. καὶ τὸ κυκλικῶς δὲ προσκείμενον, τὸ ἀνάρχους αὐτὰς εἶναι ἀφαιρεῖται, ὡς αὐτοὶ ἐδέξαντο· οὐ γὰρ κυκλικῶς ὁ Θεὸς ἄναρχος ἐστὶ

Rurſùs cùm magnus Baſilius in iis quæ ſcribit ad Amphilochium, ita dixerit, *Quamobrem ſi quid ſupra ſæcula mente conceperis, hoc quoque Spiritu inferius exiſtit;* ipſi in Tomo, ea, quæ ſæculis ſuperiora ſunt, prææterna eſſe exiſtimant. Quæ verò ante ſæcula ſunt, increata, quibus Baſilius Spiritum ſuperiorem dixerit. Hincque, uti dicebamus, concludunt divinam Operationem inferiorem eſſe divina Eſſentia. Neſcierunt enim hoc velle Sanctum, Nedum has creaturas, Spiritum ſanctum unà cum Patre & Filio, ut qui unus Deus ſit, condidiſſe; ſed & longè his plures: adhucque ſi liceat mentis cogitatu, ſuperatis etiam ſæculis, quorum Spiritus conditor eſt, creaturas effectuſque concipere, quicquid denique animus informarit, ſupra illa eſſe Spiritum ſanctum, nec quicquam vetare quin illa creare poſſit. Deus enim eſt Patri & Verbo conſubſtantialis. Idcirco etiam dixit, *Si quid etiam ſupra ſæcula mente conceperis, hoc quoque Spiritu inferius, & extra Spiritum exiſtit. Quæ autem extra Spiritum ſunt, etiam nobis conſerva ſunt, quantumvis majore præſtantia excellentiiſque, alia aliis nobiliora ſint.*

Baſilii locus ad Amphilochiũ vindicatus.

Rurſuſque dicente D. Dionyſio, *Divinas Mentes moveri circulariter, dum principio fineque carentibus pulchri bonique ſplendoribus uniuntur*, inde arbitrati ſunt eſſe principii expertes quaſdam virtutes & deificationes; ipſoſque, qui deificentur principii expertes ac increatos pronuntiarunt. Sanè quidem nullum Angelos habituros finem, una omnium fides eſt: principii verò expertes quonammodo quis credat, eos, qui eſſendi principium nacti ſunt, & ſub tempore procreati? Non bene itaque hîc quoque intellexerunt; appellare Sanctum, quæ circà Deum verſantur, Angelorum intellectiones, motus ac conſiderationes. Subdit enim, *Sive admiſſiones exceptioneſque vocare decet, ſive conſiderationes.* Quodque intellectiones hæ & notitiæ ac illuſtrationes ab eodem in eundem deſinunt, & circa Deum verſantur, moveri eos circulariter dixit: quodque circa principii ac finis expertem ſint ii motus, *principii & finis expertes*, dicit. *Pulchri* autem *ac boni* dicuntur, vel quia ob primò pulchrum ac bonum eas nacti ſunt Angeli, quomodo pulchri bonique creatio dicitur: vel quia ad pulchrum & bonum referuntur, pulchrique & boni ſimulacra ſunt.

De Divin. nom. c. 4. §. 8.

Dionyſii locus vindicatus.

Quandoquidem igitur Sanctus, haſce illuſtrationes ἐπιβολὰς (quaſi mentis apprehenſiones ac conſiderationes) vocavit, manifeſtum eſt non eſſe illas increata quædam in Deo, ſed notitias circa Deum verſantes; uti dictum eſt, quibus, alii magis, alii minus ei uniuntur. Quanquam ſi etiam æternas eas diceret, ne ſic quidem turbari oporteret ob principii expertis (ἀνάρχου) rationem. Semper enim beati Angeli ſine ulla interruptione eas intellectiones habent. *Semper* enim, inquit, *vident faciem Patris mei, qui eſt in cœlis.* Sed & quod adjectum eſt *circulariter*, non patitur eſſe illas principii expertes, ut illi acceperunt. Non enim Deus in modum circuli,

Angelorũ illuſtrationes ipſæ juges.

Matth. 18. 10.

principii ac finis expers eſt, ſed abſolutè ac indefinitè. Ad eundem modum, reliquas etiam ſanctorum Doctorum ſententias, quibus in Tomo uſi ſunt, malè expoſuerunt; praveque detorquendo, novitatem ſuam confirmarunt: quamvis nedum Sanctis palam adverſantur, ſed & ſecum ipſi committuntur. Falſum enim, ut aiunt, tum veritati pugnat, tum ipſum ſibi. Quî enim fieri poteſt, ut quod infinities infinitè inferius eſt Dei Eſſentiâ, ab ea rurſus inſeparabile ſit, ut illi aiunt? Quomodo verò ex Eſſentia, quæ non ſit vita, producitur vita. Prius enim neceſſe eſt ut Eſſentiam vitam ſupponamus, uti etiam Vita ex Vita, & Lumen de Lumine, de Patre & Filio dicitur. Quomodo autem quod his inferius eſt, propriè Deitas nuncupatur, idque cùm nec eſſentia ſit, nec hypoſtaſis ſeu perſona? Quomodo quæ propriè ipſa Deitas eſt, in Deo motus eſt? Quomodò operatum? Quod enim operatum eſt, etiam generatum effectûque eſt. Generari autem & fieri, in materia & forma dicitur, in quibus locum habet quod potentiâ eſt, & motus ac generatio. Quomodo autem eſt in Deo, quod nihil eſt? Hoc enim eſt, quod neque eſſentia, nec hypoſtaſis ſeu perſona; ac neque accidens eſt. Atqui, ait magnus Baſilius libr. 4. adverſus Eunomium, *Ingenitum in Deo, aut eſſentiam eſſe ſeu ſubſtantiam, aut accidens. Præter hæc enim, nihil aliud eſt.* Quamobrem ſi præter ſubſtantiam & accidens, etiam tertium aliquod (nempe Operationem noviſſet) haud planè in ea diviſione omiſiſſet. At quomodo rem dicunt, quod nec ſubſtantia eſt, nec hypoſtaſis ſeu perſona; ſed neque accidens? Quomodo, ex eo quod eſt ſubſiſtens, id quod non eſt ſubſiſtens, experſque eſſentiæ ſeu ſubſtantiæ eſt? Atqui ait Gregorius Nyſſenus in libris adverſus Eunomium, *Quod expers ſubſtantiæ eſt, Deum non eſſe.*

Baſil. 4. adverſus Eunom.

Greg. Nyſſ.

Ac rurſus, hæc novorum dogmatum portentoſa nugacitas eſt credere in nihilum. At quam rationem habet, ut quod non eſt per ſe ſubſiſtens ac ſubſtantia caret, rerum ſubſiſtentium conditorem ac auctorem inducant; ipſumque ſupremum deſiderabilium dicant, & beatitudinis finem & hæreditatem Sanctorum? At quomodo rurſum quod nec ſubſtantiam habet nec ſubſiſtens eſt, Dei naturale, ſive etiam naturalia, aſtruunt? Atqui, qualia alicujus naturalia extiterint, tale neceſſe eſt eſſe & quod ex naturalibus proficiſcitur. Quomodo non manifeſta contradictio, ut Dei eſſentia modò quidem immobilis dicatur, modò autem operans & cauſa operationis? Quod enim operatur & cauſa eſt, vi movendi ac operandi præditum eſt. Quonam igitur modo Deus immobilis dictus eſt? Quomodo verò dicunt, Naturalia Dei, ipſa per ſeipſa viſibilia eſſe; eſſentiam autem, eſſe inviſibilem; idque cùm Paulus dicat, *Nunc quidem videmus in umbris & in ænigmate, tunc autem videbimus facie ad faciem.* Et, *Quæ videntur, temporalia ſunt; quæ verò non videntur, æterna.*

1. Cor 13.11.

2. Cor. 4.18

A καὶ ἀπελεύτητος, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀπεριορίστως. κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, καὶ τὰς λοιπὰς τῶν ἁγίων Διδασκάλων ῥήσεις, αἷς ἐν τῷ Τόμῳ ἐχρήσαντο, παρεξηγήσαντο· καὶ οὕτω διὰ τῶν τοιούτων, τὴν ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν καινοτομίαν. καί τοιγε οὐ μόνον τοῖς Ἁγίοις φανερῶς ἀντιφέρονται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. τὸ γὰρ ψεῦδος φασί, τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ ἑαυτῷ πολεμεῖ. πῶς γὰρ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένον τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ, αὖθις ἀχώριστον αὐτῆς ἐνδέχεται εἶναι, ὡς αὐτοί φασι. πῶς δὲ ἐκ τῆς Οὐσίας, οὐκ οὔσης ζωῆς, προάγεται ζωή. δεῖ γὰρ ὑποτιθέναι τὴν Οὐσίαν ζωὴν πρότερον, ὥσπερ καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς, καὶ φῶς ἐκ φωτός, περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται. πῶς δὲ τὸ τούτων ὑποβεβηκός, κυρίως θεότης B ὀνομάζεται, καὶ ταῦτα μήτε οὐσία, μήτε ὑπόστασις ὄν. πῶς δὲ ἡ κυρίως αὐτὴ θεότης, κίνησις ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ. πῶς δὲ ἐνεργούμενον· τὸ γὰρ ἐνεργούμενον, καὶ γινόμενόν ἐστι· τὸ δὲ γίνεσθαι ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους λέγεται, ἐφ' ὧν τὸ δυνάμει, καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ γένεσις χώραν ἔχει. πῶς δὲ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ τὸ μὴ ὄν. τοῦτο γὰρ ἐστί, τὸ μήτ' οὐσία μήθ' ὑπόστασις, μήτε μὴν συμβεβηκός· καί τοι φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος κατ' Εὐνόμιον ἐν δ' λόγῳ, Ὅτι τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ, ἢ οὐσία ἐστίν, ἢ συμβεβηκός. παρὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον. ὥστε εἰ παρὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἠπίστατο καὶ τρίτον εἶναι τὴν Ἐνέργειαν, οὐκ ἂν ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ παρέλιπε. πῶς δὲ πρᾶγμα φασὶ τὸ μήτε C οὐσία, μήθ' ὑπόστασις ὄν· μήτε μὴν συμβεβηκός· πῶς δὲ ἐκ τοῦ ὑφεστῶτος τὸ μὴ ὑφεστὼς καὶ ἀνούσιον. ἀλλ' ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἔφη, Τὸ ἀνούσιον οὐ Θεός.

Καὶ αὖθις, αὕτη τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερετεία, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. ἀλλὰ τίνα ἔχει λόγον, τὸ μὴ καθ' αὑτὸ ὑφεστὼς καὶ ἀνούσιον, τῶν ὑφεστώτων δημιουργὸν καὶ αἴτιον εἰσάγειν, καὶ αὐτὸ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον, καὶ μακαριότητος τέλος, εἶναι· καὶ κληρονομίαν τῶν Ἁγίων λέγειν. πῶς δὲ πάλιν τὸ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, φυσικὸν ἢ καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγορεύουσι. καὶ μήν, ὁ D ποῖα τὰ φυσικά τινος ἂν εἶεν, καὶ τὸ ἐκ τῶν φυσικῶν τοιοῦτον εἶναι ἀνάγκη. πῶς οὐ σαφὴς ἀντίφασις, τὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ποτὲ μὲν ἀκίνητον λέγειν, ποτὲ δὲ ἐνεργοῦσαν καὶ αἰτίαν τῆς ἐνεργείας. τὸ γὰρ ἐνεργοῦν καὶ τὸ αἴτιον, κινητικόν ἐστι καὶ ἐνεργητικόν. πῶς οὖν ἀκίνητος εἴρηται. πῶς δὲ τὰ μὲν φυσικὰ τοῦ Θεοῦ, καθ' αὑτὰ ὁρατὰ φασί· τὴν δὲ οὐσίαν, ἀόρατον· καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, Νῦν μὲν ὁρῶμεν ἐν σκιαῖς καὶ ἐν αἰνίγμασι, τότε δὲ ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· καί, Τὰ μὲν βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια.

Καὶ πάλιν μὴ λέγειν, ὅτι τὸ μὴ ἅγιον, μηδὲ κύριον, μηδὲ βασιλικὸν, ὥς αὐτοί φασιν· ὢ τῆς τόλμης, ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, φυσικὸν, ἄκτιστον καὶ συναΐδιον αὐτῷ. ταῦτα λέγοντες, καὶ τοιαῦτα βλασφημοῦντες, καὶ οὕτω παραφερόμενοι, ἐφ' οἷς αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι καὶ ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει· οἱ δὲ καὶ προσεπεμβαίνουσι, καὶ τοὺς μὴ πειθομένους ταῖς βλασφημίαις αὐτῶν, διαβάλλουσι, λέγοντες αὐτοὺς πρὸς τὴν καθολικὴν ἕκτην Σύνοδον ἀντιλέγειν, ὅτι εἴρηκε περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἴη Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος· καὶ τὴν ἑκατέρας φύσεως ἑκατέραν ἴσμεν ἐνέργειαν, ἀδιαιρέτως προϊοῦσαν ἐξ ἑκατέρας οὐσίας καὶ φύσεως. ἡγοῦνται γὰρ ἐκ τούτων τὸ ἑαυτῶν συμπεραίνειν, μήτε περὶ ὧν λέγουσιν εἰδότες, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιούμενοι. περὶ δὴ τούτου πολλὰ ἂν ἔχων εἰπεῖν, ἑνός τινος μνησθήσομαι, τοῖς ἀγνωμονεστέροις ἀρκέσοντος.

Οὐδεὶς σαφέστερον καὶ γενναιότερον ἀγωνίζεται τοῦ θείου Μαξίμου, περὶ τοῦ ταυτὸν ἐπὶ Θεοῦ εἶναι Οὐσίαν καὶ Ἐνέργειαν. τί γὰρ φησί. Τὸν Θεὸν, εἴτε οὐσίαν εἴποιμεν, ὅλος ἐστὶν οὐσία, καὶ μόνον· εἴτε νόησιν, εἴτ' οὖν ἐνέργειαν, ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ μόνον· καὶ πάμπαν ὑπάρχων ἁπλῶς, καὶ οὐσία ἐστὶ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ χωρὶς, καὶ νόησις, μὴ ἔχουσα καθάπαξ ὑποκείμενον· ἐπεὶ καὶ αὐτὰ νοητὰ, ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχουσι, καὶ συστατικῆς διαφορᾶς· τὰ γὰρ μετὰ Θεὸν, πάντα δυάδες εἰσὶ, καὶ σύνθετα· μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἁπλοῦς κυρίως. Καὶ πᾶν τὸ ἔχον ἐπιθεωρούμενόν τι πρὸς δήλωσιν τῆς οἰκείας ὑπάρξεως, οὐχ ἁπλοῦν κυρίως. καὶ ἐνέργειαν δὲ τὰ ἔργα λέγομεν· οὐ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν· ἐκείνη γὰρ, οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ νομισθῇ· καὶ, Η οὐσία τῆς ἐνεργείας οὐ διῄρηται, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον, διὰ τὴν τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα. ταῦτα ἐκ τῶν τοῦ θείου Μαξίμου, καὶ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ προεκτέθειται, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντα, ἢ ὅτι ἐπὶ Θεοῦ ταυτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ὅπερ ἡ οὐσία αὐτοῦ. τοῦτο δὲ ἐναντιώτατον τῇ τοῦ Τόμου κατασκευῇ. εἰ οὖν ὁ ταῦτα φρονῶν, τὴν ἕκτην Σύνοδον, ὡς αὐτοὶ βωμολοχοῦσι, καθαιρεῖ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, Θεόδωρός τε ὁ Γραπτὸς ἀντιλέγουσιν αὐτῇ, τὴν ἐνέργειαν ταυτὸ τῇ οὐσίᾳ τιθέμενοι, καὶ πολλοὶ πρὸ τούτων ἕτεροι τῶν Ἁγίων.

Εἰ δὲ τὸ ταῦτα λέγειν παντελῶς εὔηθες· οὐ γὰρ μικρὸν μέρος τῆς Συνόδου ταύτης ὁ γενναῖος Μάξιμος ἦν, τοσοῦτον δὲ αὐτῇ συνήνεγκεν, ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ὢν, ὥστε ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεως τῆς Συνόδου ταύτης τῶν αἱρετικῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει νομοθετούντων ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, τὴν χεῖρα καὶ τὴν γλῶτταν, ὁ μακάριος ἀφῃρέθη· φανερὸν, ὡς οὐδὲ ὡς ὁ λέγων ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεσθαι τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὐ διαστέλλων ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο· καὶ νόησιν μόνον καὶ ὅλον τὸν

A Omitto dicere, Quod non eſt ſanctum, nec divinum neque regium, ut ipſi loquuntur (ô temeritatem projectamque audaciam) in Deo naturale, increatum eique coæternum eſſe. Hæc cùm dicant, taliaque per blaſphemiam evomant, eoque dementiæ provexerint, in quibus pudere illos deberet, ac quorum nomine par eſſet abſcondi; illi ſecus, etiam inſultant, eoſque qui eorum blaſphemiis morem non gerant, criminantur, ac ſextæ Univerſali Synodo contradicere aiunt; quod in ea dictum ſit de Chriſto, *Eſſe Deum perfectum & hominem perfectum; atque utriuſque naturæ utramque noſſe operationem, quæ ex utraque indiviſè ſubſtantia atque natura procedat.* Exiſtimant enim ex illis ſe errorem ſuam concludere, B *non intelligentes neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant.* Cùm multa habeam dicere, unius duntaxat mentionem faciam, quod pervicacioribus ſufficiat.

Dionyſ. de Divin. nom. c. 11.

1. Tim. 1. 7.

Nemo clarius fortiuſque D. Maximo adſtruit ac vindicat, eſſe in Deo idem Eſſentiam & Operationem. Nam quid ait? *Deum, ſive eſſentiam dicamus ac ſubſtantiam, totus eſſentia eſt & ſubſtantia, & ſolum; ſive intellectionem, id eſt, operationem actumque, totus operatio actuſque eſt, & ſolum. Cumque omnia ſimpliciter ſit, tum eſſentia, ſeu ſubſtantia eſt, non in ſubjecto, tum intellectio non habens prorſus ſubjectum: Nam & ipſa ſpiritalia, & quæ ſola mente intelliguntur, ex eſſentia exiſtunt & conſtituente differentia. Quæ* C *enim à Deo ſecunda ſunt, omnia binaria ſunt ac compoſita, ſolus verò Deus verè ſimplex eſt. Quicquid denique ejuſmodi eſt, ut in eo aliquid ad ejus declarandam ſubſtantiam velut cumulo adjectumque intelligatur, non verè ac propriè ſimplex eſt. Sed & operationem, opera dicimus, non operationis vim: hæc enim non aliud eſt præter Dei eſſentiam ac ſubſtantiam, ne in Deo compoſitio exiſtimetur.* Et, *Eſſentia ſeu ſubſtantia non eſt diſcreta ab operatione, ſed eandem recipit rationem, ob ſimplicis omnique compoſitione vacantis naturæ proprietatem.* Hæc ex D. Maximo & Theodoro Grapto in ſuperioribus jam expoſita, quibus aliud nihil ſignificatur, quàm idem eſſe in Deo ejus operationem, ejuſque eſſentiam, quod planè iis quæ in Tomo aſſerta ſunt, adverſatur. Si ergo is, qui hæc ſentit, ut ipſi obganniunt, ſextam Synodum convellit, palam eſt ſanctum Maximum & Theodorum Graptum ipſi adverſari, qui idem eſſentiam & operationem ponant, D aliosque plures Sanctorum illis ſuperiorum.

Maximi ſententia omnia Palamitarum una evertens.

Sin autem ſtultum prorſus eſt hæc dicere (non enim exigua pars ejus Synodi vir fortiſſimi pectoris beatus Maximus fuit, cujus tanta in eam extitere munia, cùm per ea tempora viveret, ut pro illius ſententia, Hæreticorum Conſtantinopoli, Sediſque Patriarchalis factione ac ſtrue, dextera illi manus linguaque abſciſſa ſit) palam eſt, nec eum qui dicat in ſimplici & incorporea natura, eandem cum eſſentia rationem recipere operationem, quique hæc ab invicem minimè diſtinguat, ne compoſitum intelligatur quod omnem ſimplicitatem excedit; intellectio-

Ita de Synodo Lateran. nullo modo de vi. Synod.

nemque ſolum ac totum Deum nullo ſubjecto doceat, ac quæcunque Sancti argumento hoc perhibent; ejuſmodi, inquam, virum nihil ſextæ Synodo adverſari liquet. Nemo verò hunc illumve ac ſingulos quoſque ſanctorum Doctorum excipere audeat, objiciendo quod ſinguli ſunt, non eſſe univerſam Synodum. Illi enim ſunt, qui Synodos impleverunt; ac ſi quis ſingulos excipiat, univerſos ſimul excipiet, cunctaſque perinde Synodos ejiciet: quicquid denique Sanctis ſcriptum eſt, otioſum & inutile nulliuſque ad finem roboris efficiet. Simul verò etiam ipſe ſeipſum evertet, cùm ut aliquid concludat, illos ipſos in teſtes adhibere voluerit.

Patrum etiam ſingulorum magna quædam dam auctoritas.

Sextæ Synodi ſcopus.

Sin verò etiam amplius aliquid dicendum eſt, non hoc ipſum ſpectabat Synodus, ut Eſſentiæ divinæ à divina Operatione diſtinctionem monſtraret; ſed quod cùm Chriſtus duæ naturæ eſſet (deitas ſcilicet & humanitas) in una hypoſtaſi ſeu perſona, indéque duæ voluntates ſive operationes, nunc quidem ut Deus miracula ederet, nunc verò ut homo operaretur, nulla vitii labe; cùm Hæretici unam in Chriſto naturam, vel unam effectam divinam voluntatem blaſphemiâ dicerent, ſive per commixtionem, ſive quod abſorptum eſſet quod ſpectabat ad hominis naturam. Itaque neceſſe eſt, ut utraque natura ſic ſe habeat ad ſuam operationem, ut & illa ſe naturâ habet ad ſeipſam. Quia verò divina natura ſimplex eſt & uniformis ac qualitatis expers, quæ præter ſe nullius ſit capax, manifeſtum eſt hanc quoque operationem eſſe, ſi quid illa ſibi ipſa eſt: humanam autem, quæ una quidem ſubjecto ſit, at quæ multas res complectatur, pro ſui ratione itidem convenientem operationem habere.

Sed neque propoſitio *ex* cauſam ubique ſignificat; neque auctorem & quod eſt ab auctore inducit. Neque enim quando ex nihilo cuncta dicimus, nihilum auctorem vel cauſam ſignificamus. Quid enim etiam nihilum præſtiterit? At neque cùm Theologi, modò quidem Deum ex ſeipſo procedere dixerint; modò verò, quæ verè eſt, ipſam deitatem ex ſeipſa nullo auctore vel cauſa eſſe; multaque alia, Deum quà Deus, in cauſam & quod ex cauſa eſt, ob eam propoſitionem dividere, neceſſe habebimus. Quamobrem nec cùm Synodus operationem ex eſſentia dicit, cauſam & quod eſt ex cauſa intelligemus; ſin autem, multa abſurda ſequentur.

Manifeſtũ autẽ eſt, ut ſit relatio realis, duo quædã requiri. Ejuſdẽ enim ad ſeipſum nulla realis relatio eſt; ut cùm dicimus, Idem eſt ſibi idem. Præterea, ea, ad quæ dicitur relatio, res eſſe neceſſe eſt, & non conceptus ac rationes. Generis enim ad ſpeciem relatio rationis eſt; quemadmodum genus ipſum & ſpecies, quæ non niſi in mente ſubſiſtunt. Item debent hæc eſſe quanta, cujuſmodi ſunt duplum & ſubduplum; aut comparari inter ſe velut cauſa producens & quod eſt ex cauſa, uti filius ad patrem; vel conditor aut artifex, ad rem conditam vel artefactam, aliaque ſimiliter.

A Θεὸν, μὴ ἔχοντα καθ᾽ ἅπαξ ὑποκείμενον, καὶ πάντα λέγων τἀπὶ τούτοις ὅσα οἱ Ἅγιοι θεολογοῦσιν, οὐκοῦν ὁ τοιοῦτος πρὸς τὴν ἕκτην Σύνοδον ἀντιλέγει. οὐ γὰρ δὴ τολμήσει τις, τοῦτον ἢ ἐκεῖνον καὶ τὸν καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἁγίων Διδασκάλων παραγράφεσθαι, μὴ Σύνοδον πᾶσαν εἶναι προβαλλόμενος τὸν καθ᾽ ἕνα. αὐτοὶ γὰρ ἦσαν, οἱ τὰς Συνόδους πεπληρωκότες· καὶ εἰ τὸν καθ᾽ ἕνα τις παραγράψεται, πάντας μὲν ὁμοῦ παραγράψειεν· πάσας δὲ ὁμοῦ τὰς Συνόδους συνεκβαλεῖ· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τῶν Ἁγίων συγγραφὴν, εἰς ἀργὴν καὶ ἄχρηστον καὶ οὐκ ἀξίαν τινὸς ἰσχύος ποιήσει. ἅμα δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀνατρέψει, ὅταν περὶ ὧν βούληται συμπεραίνειν, αὐτοὺς ἐκείνους ἐπιμαρτύρηται.

B Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ πλέον εἰπεῖν, ἡ Σύνοδος οὐκ αὐτὸ τοῦτ᾽ ἐσκόπει, δεικνῦναι διαφορὰν τῆς θείας Οὐσίας πρὸς τὴν θείαν Ἐνέργειαν· ἀλλ᾽ ὅτι δύο φύσεις ὢν ὁ Χριστὸς, θεότης καὶ ἀνθρωπότης, κατὰ μίαν ὑπόστασιν· κἀντεῦθεν δύο θελήματα, ἢ δύο ἐνέργειαι· νῦν μὲν γὰρ ὡς Θεὸς, ἐνήργει τὰ θαύματα· νῦν δὲ ὡς ἄνθρωπος, ἀδιαβλήτως· τῶν αἱρετικῶν λεγόντων μίαν ἐν τῷ Χριστῷ φύσιν, ἢ ἓν θέλημα θεῖον, εἴτε κατὰ ἀνάκρασιν βλασφημοῦντες, εἴτε τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους καταποθέντος γεγονέναι. ἑκατέρα τοίνυν φύσις, ἀνάγκη πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν ἔχειν, ὡς ἂν ἑκατέρα καὶ φύσεως ἔχῃ. καὶ ἐπεὶ ἡ θεία φύσις, ἁπλῆ ἐστὶ καὶ μονοειδὴς

C καὶ ἄποιος, οὐδενὸς παρ᾽ αὐτὴν δεκτική, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐνέργεια ἐστὶν αὕτη, ἤ τι ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἑαυτῇ· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη, ἓν μὲν τῷ ὑποκειμένῳ, πολλὰ δὲ περιλαμβάνει πράγματα, ἀνάλογον ἑαυτῇ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχει.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ ἐκ πρόθεσις αἰτίαν πανταχοῦ δηλοῖ· οὐδὲ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν εἰσάγει. οὐδὲ γὰρ ὅταν τὰ πάντα ἐξ οὐδενὸς εἶναι λέγομεν, τὸ μὴ ὂν αἴτιον δηλοῦμεν· τί γὰρ ἂν καὶ ἐνεργήσειε τὸ μηδέν. οὐδέ γε, ὅταν οἱ Θεολόγοι τὸν Θεὸν ποτὲ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ προϊέναι λέγωσι, ποτὲ δὲ, ἡ τῷ ὄντι ἐξ ἑαυτῆς ἀναιτίως αὐτοθεότης οὖσα, καὶ πολλὰ ἕτερα τὸν Θεὸν, καθ᾽ ὃ Θεὸν, διαιρεῖν, εἰς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, ἀπὸ τῆς προθέσεως ἀναγκαζόμεθα· ὡς οὐδ᾽ ὅταν ἡ Σύνοδος τὴν ἐνέργειαν

D ἐκ τῆς οὐσίας προϊέναι λέγῃ, αἴτιον καὶ ἐννοήσομεν· εἰ δὲ μή, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἕψεται.

Δῆλον δὲ, πρὸς τὸ εἶναι ἀναφορὰν πραγματικὴν, δεῖ εἶναι δύο τινά· τοῦ γὰρ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸ ἡ ἀναφορὰ οὐκ ἔστι πραγματικῶς. ὡς ὅταν λέγομεν, Τὸ αὐτὸ ἐστὶ ταυτὸ ἑαυτῷ· ἔτι πρὸς ἃ λέγεται ἡ ἀναφορὰ, δεῖ εἶναι πράγματα, καὶ μὴ ἐπινοίας. τοῦ γὰρ γένους πρὸς τὸ εἶδος ἡ ἀναφορὰ, ἔστιν ἐπινοίᾳ, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ γένος καὶ τὸ εἶδος, ἃ μὴ ὑφέστηκεν, εἰ μὴ ἐν τῷ νῷ. ἔτι δεῖ εἶναι ταῦτα ποσὰ, ὥσπερ τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ὑποδιπλάσιον· ἢ ἔχειν πρὸς ἄλληλα, ὡς αἴτιον παρακτικὸν καὶ αἰτιατὸν, ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα· ἢ δημιουργὸς ἢ τεχνίτης πρὸς δημιουργητὸν ἢ τεχνητὸν, καὶ

τ' ἀλλ' οὕτως. ἐπεὶ οὖν ἡ Οὐσία καὶ ἡ Ενέργεια οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὡς οἱ νέοι Θεολόγοι φασὶ, μήτε εἰσὶν ἐπίνοιαι ἁπλῶς, ἀλλὰ πράγματα διακεκριμένα· οὐκ εἰσὶ δὲ ποσὰ, ἐπεὶ οὐκ ἔστι ποσὸν ἐν τῷ Θεῷ· καὶ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα, ὡς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, καθὼς ὁ Τόμος ἰσχυρίζεται· οὐκ ἔστι δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἀνούσιόν τι καὶ ἀνυπόστατον, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ κατὰ τοὺς Αγίους, ἀνάγκη πλείω τῶν τριῶν εἶναι πρόσωπα ἐν τῷ Θεῷ· καὶ οὕτως οὐκ ἔσται Τριὰς ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἀπειρία προσώπων, ἐπεὶ καὶ ἄπειροι ἐνέργειαι τῷ ἑαυτῶν λόγῳ· ἀλλὰ φατέον, μηδενὸς ἀκολουθοῦντος ἀτόπου, τὴν ἐκ πρόθεσιν ἀναφορὰν κατ' ἐπίνοιαν δηλοῦν· καὶ τοῦτο ἔχειν κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐνεργείας, ἣ ζητεῖ ἀρχὴν, ὥσπερ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑφεστάναι ἔχει ἐκ τοῦ τῆς οὐσίας λόγου, διὰ τὸ καὶ οὐσία εἶναι, ὡσαύτως καὶ τὸ ζωῆς εἶναι ποιητικὴν, διὰ τὸ καὶ ζωὴ εἶναι· καὶ τὸ πολλὰ ἐξ οὐδενὸς παράγειν, διὰ τὸ καὶ δημιουργὸν εἶναι· καὶ τὸ ποιεῖν δὲ, ὅτι καὶ ἐνέργεια ἐστίν. οὐ μέντοι εἰ τὸ αὐτὸ ἐστὶ πρᾶγμα τὸ ταῦτα πάντα ἀναδεχόμενον, κατὰ διαφόρους πρὸς τὰ ὄντα ἀποβλέψεις ἢ σχέσεις, καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶ τὸ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις νοήμασι καὶ ὀνόμασιν ἀποκρινόμενον, ὡς προείρηται, ἕπεται καὶ τοὺς λόγους ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις. εἰ γὰρ τὸ ποιεῖν ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἐνεργείας ἔχει ἡ οὐσία, ἀλλ' οὐχ ἕξει τοῦτο καὶ καθὸ οὐσία. ἂν γὰρ δύο τινὰ ᾖ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ τῷ λόγῳ δὲ ταυτὰ, τὸ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἑνὸς οὐχ ἕπεται τῷ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἑτέρου. ὥσπερ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τὸ αὐτὸ ὄντα κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὅμως ὁ λόγος ὁ τῆς ἀρχῆς, οὐχ ἕπεται τῷ λόγῳ τοῦ τέλους, οὔτε ἀνάπαλιν. οὔτε γὰρ τὸ τέλος ἐστὶν, ἐξ οὗ ἡ γραμμή· οὔτε ἡ ἀρχὴ, τὸ εἰς ὃ ἡ γραμμή.

21 Φησὶ δὲ καὶ πρῶτον μὲν [21] ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ταυτὰ λέγων ἐκείνῳ, ἐν τῷ πρὸς Ανόμοιον Διαλόγῳ, τοῦ Ανομοίου εἰπόντος, Αλλο ἐστὶν οὐσία καὶ ἄλλο ὑπόστασις, ὅτι, ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐχ ὡς πρᾶγμα· καὶ τοῦ Ανομοίου ἐπαγαγόντος, Οὐκοῦν σύνθεσις, ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιφέρει. Αλλο καὶ ἄλλο εἶπον, οὐχ ὡς πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς ἄλλό τι σημαινούσης τῆς οὐσίας, καὶ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως· ὡς ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται, καὶ ἔστι σπέρμα, καὶ καρπός· ἄλλο δέ τι σημαίνει τὸ σπέρμα, καὶ ἄλλο ὁ καρπός. συγχωρῶν οὖν ὁ Αγιος τὴν τοῦ Πατρὸς ὑπόστασιν οὐσίαν εἶναι καὶ θεότητα, οὐ δίδωσι δύο θεότητας εἶναι, ὥσπερ καὶ ὑποστάσεις δύο· διὰ τὸ, αὐτὸ μὴ ταυτῶς δηλοῦν τὴν θεότητα καὶ τὴν ὑπόστασιν. ἡ μὲν γὰρ θεότης τὸ τί εἶναι σημαίνει φησίν· ἡ δὲ ὑπόστασις, τὸ εἶναι.

Εἰ οὖν καὶ ἔστιν ἐκεῖ τὸ εἶναι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τὸ αὐτὸ, διὰ τὴν ἄκραν ἁπλότητα· ἀλλ' ὅτι ἡ μὲν ὑπόστασις, τὸ εἶναι δηλοῖ τοῦ αὐτοῦ πράγματος· ἡ δὲ θεότης, τὸ τί ἦν, ἡ μὲν θεότης ὡς τὸ κοινὸν λαμβάνεται· μία γὰρ θεότης τῶν τριῶν· ὁ δὲ τοῦ εἶναι λόγος ἕτερος· ἐπεὶ τῶν ὑποστάσεων

Quandoquidem igitur Eſſentia & Operatio non ſunt idem ſecundùm rem, ut aiunt novi Theologi, nec quovis modo conceptus ſunt & rationes, ſed res diſtinctæ: nec verò quanta ſunt, cùm nulla in Deo ſit quantitas; ſeque habent inter ſe velut cauſa & quod eſt ex cauſa, uti aſtruit Tomus; nihil autem in Deo eſt quod ſubſtantiæ expers exiſtat, ac non ſubſiſtat, ne ſit compoſitus, ut Sanctorum doctrina eſt; neceſſe eſt plures tribus in Deo eſſe perſonas; ſicque Deus non Trinitas erit, ſed perſonarum turba infinita, cùm eorum ſententia Operationes quoque infinitæ ſint. Verùm dicendum, ex quo nullum ſequatur abſurdum, præpoſitionem ex relationem ſignificare, quæ eſt ſubtili cogitatu & rationis; hocque habere ſecundùm rationem operationis, quæ principium poſcit, uti etiam ex eſſentiæ ratione habet quod per ſe ſubſiſtat, eo quod ſubſtantia ſit; uti etiam quod vitæ effectrix ſit, eo quod etiam vita ſit; quodque multa ex nihilo producat, quod & creator ſit; ac quod demum faciat, quod & operatio ſit. Non tamen, quod eadem res ſit quæ hæc omnia ſecundùm diverſos reſpectus ad res habitudineſque recipiat, unumque ac idem ſit quod noſtris omnibus conceptibus nominibuſque reſpondeat, ut in ſuperioribus dictum eſt; ſequitur etiam rationes alias aliis concurrere ac confundi. Etſi enim eſſentia ex operationis ratione opus facere habet, non tamen etiam hoc habebit quatenus eſſentia eſt. Si enim duo quædam idem ſint ſecundùm rem, nec tamen eadem ſint ratione, quod ex ratione unius eſt, non ſequitur quod eſt ex ratione alterius. Purà, principium & finis cùm ſint idem ſecundùm rem, ratio tamen principii non ſequitur rationem finis viciſſimque. Non enim finis eſt, ex quo linea; nec principium, in quod linea.

Ait verò etiam primùm magnus Athanaſius, tumque etiam magnus Maximus, qui idem ac ille dicat, in Dialogo adverſus Anomæum, dicente Anomæo, *Aliud eſt eſſentia, atque aliud hypoſtaſis ſeu perſona*; Reſpondet, *Aliud atque aliud, non ut res.* Anomœoque ſubjungente, *Ergo compoſitio eſt*; addit Maximus, *Dixi aliud & aliud, non ut res, ſed ut aliud quid ſignificante eſſentia, atque aliud hypoſtaſi ac perſona. Velut granum tritici dicitur, eſtque & ſemen & fructus; aliud verò eſt quod ſignificat ſemen, atque aliud id quod fructus.* Admittens itaque Sanctus, Patris hypoſtaſim ſeu perſonam eſſentiam eſſe ac divinitatem, non tamen admittit duas divinitates, quemadmodum etiam ſunt duæ hypoſtaſes: idcirco nimirum quod idem non eodem modo divinitatem ſignificet & hypoſtaſin. *Nam divinitas*, inquit, *quod quid eſt eſſe ſignificat; hypoſtaſis verò ſeu perſona, eſſe.*

Si igitur illic quoque eſt eſſe, & quod quid erat eſſe, idem, ob ſummam ſimplicitatem; verùm quia hypoſtaſis quidem ſeu perſona ejuſdem rei eſſe ſignificat; Divinitas verò, quod quid erat; Divinitas quidem velut commune accipitur (una enim eſt trium divinitas) alia verò ipſius eſſe ratio eſt; quandoquidem

hypoſtaſeωn perſonarumque noſtrarum, eadem quidem ejus quod quid eſſe ratio eſt; A alia verò ipſius eſſe. Similiter igitur etiam de Eſſentia & Operatione; non quia eadem res ſunt Eſſentia & Operatio, neceſſe eſt, ut quod ex Eſſentia ſequitur, ad rationem Operationis ſequatur, viciſſimque; quod non etiam eadem ſit ratio. Eſſentia enim ſeu ſubſtantia ſignificatur, ut res per ſe ſubſiſtens; Operatio verò, ſecundùm quod à nobis ſignificatur, ut quod eſt ab aliquo: eademque res, quatenus quidem per ſeipſam ſubſiſtit, Eſſentia dicitur ſeu ſubſtantia; quatenus verò Eſſentia etiam operans intelligitur, Operatio ſeu actio nuncupatur. Idcirco nimirum, quod modo noſtro intelligendi, eſſentiam primùm ſubjici neceſſe ſit, ſeu ſubſtantiam, tumque eandem etiam operari. Ac per hunc modum, ipſum operari & operatio, ex eſſentia eſſe dicuntur, B ob relationem ſcilicet rationis. Etenim ut auctor eſt Damaſcenus, *Etiam ipſum operari, operatio dicitur.* Hæc igitur Dei Operatio, ipſa ejus Eſſentia eſt, quæ & operari intelligatur, ac quæ in ordine ad res creator dicatur, aut gubernator, aut providentia, aut quidpiam ejuſmodi, cum relatione rationis, ſubtilique mente concepta. Res enim ad Deum realiter referuntur; Deus verò ipſe non ad res refertur, ſecundùm diverſa in eo exiſtentia, ſed relatione rationis, ex iis quæ creata ſunt, accepta.

Damaſc.l.3

Operæpretium verò ut & illud ſedulò advertamus, Multa ex humani ſermonis conſuetudine uſuque dici ſolere. Dicuntur enim quædam, quæ aliter valeant intelligi, quàm vulgo videatur, uti ſe hîc quoque res habet, C in Actis ſcilicet ſextæ Synodi, *Innata & ſubſtantialis qualitas Dei* dicta eſt, cùm aperte prohibitum ſit qualitates in Deo dicere. Vniverſim tamen dicendum, Ea quæ craſſius pro corporum ratione exque uſu humanæ infirmitatis ac quadam ad eam accommodatione dicta ſunt, non ſic propriè accipienda, ſed ita, ut à litera ad ſpiritum tranſeuntes, convenientem ſenſum ſpiritalem ac conſiderationem nanciſcamur; ne ſcilicet in abſurdas de Deo ſententias adducamur, ac Sanctos alios aliis committamus.

Sextæ Synodi verba expoſita.

Præterea, his qui morem non gerant eorum novitatibus, abſurdum illud adjungunt, quod in Tomo comminiſcuntur, Eum ſcilicet qui non communem Operationem naturalem trium perſonarum ſentiat, Marcelli & Photini & Sophronii hæreſim pridem extinctam, D in Eccleſiam Dei temerario auſu inducere. Sanè quidem eſſe Filium Dei Operationem Dei ac Patris, Deique ac Patris ſubſiſtentem virtutem, ac ſimiliter Spiritum ſanctum, allatis in ſuperioribus Sanctorum dictis oſtenſum eſt; ejuſmodi verò Operationem, quæ nec Eſſentia, nec hypoſtaſis ſeu perſona in Deo ſit; ſubſtantiæ ſcilicet expertem, increatam, tantis diſtinctam ac abhorrentem à Dei Eſſentia ac Tomus docuit, nemo Sanctorum dixit. Quinimmò, eos qui hoc dixerint, procul arcent, quod & jam multis antè probatum eſt; nuncque etiam probabit

καὶ προσώπων ἡμῶν, ὁ μὲν τῷ τί εἶναι λόγον, ὁ αὐτός· ὁ δὲ τῷ εἶναι, ἕτερος. ὡσαύτως οὖν καὶ περὶ Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας· οὐχ ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα Οὐσία καὶ Ἐνέργεια, δεῖ τὸ ἐκ τῆς Οὐσίας ἕπεσθαι, τῷ ἐκ τῆς Ἐνεργείας, καὶ ἀνάπαλιν· ἐπεὶ μὴ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. ἡ μὲν γὰρ Οὐσία, δηλοῦται, ὡς καθ' ἑαυτὸ ὑφεστώς· ἡ δὲ Ἐνέργεια, κατὰ τὴν ἡμετέραν σημασίαν, ἔκ τινος εἶναι· καὶ τὸ αὐτὸ, καθὸ μὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ, οὐσία λέγεται· καθότι δὲ καὶ ἐνεργοῦσα νοεῖται ἡ Οὐσία, Ἐνέργεια λέγεται. ἐπεὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἔννοιαν, δεῖ πρῶτον οὐσίαν ὑποκεῖσθαι, εἶτα τὴν αὐτὴν καὶ ἐνεργεῖν. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκ τῆς οὐσίας λέγεται, διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν ἀναφοράν. καὶ γὰρ κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν, καὶ αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν, ἐνέργεια λέγεται. αὕτη οὖν ἡ Ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ ἐστὶν ἡ Οὐσία αὐτοῦ, καὶ ἐνεργοῦσα νοουμένη, καὶ πρὸς τὰ ὄντα λεγομένη δημιουργὸς, ἢ κυβερνήτης, ἢ πρόνοια, ἤ τι τοιοῦτο, μετὰ τῆς κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορᾶς. τὰ μὲν γὰρ πράγματα πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρονται πραγματικῶς· αὐτὸς δὲ πρὸς τὰ ὄντα, οὐ κατὰ διαφορὰ πράγματα ἐν ἑαυτῷ ὄντα ἀναφέρεται· ἀλλὰ τῇ κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορᾷ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων λαμβανομένῃ, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνισταμένῃ διανοίᾳ.

Δεῖ δὲ καὶ τὸ εἰρημένον προσενθυμεῖσθαι, ὡς πολλὰ ἡ ἀνθρωπίνη ὁμιλία, ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὴν συνηθείας εἴωθε λέγειν. λέγονται γάρ τινα, ἄλλως δυνάμενα νοεῖσθαι, ἢ ὡς δοκοῦντα ἔχειν τοῖς πολλοῖς, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα, ἐν τοῖς Πρακτικοῖς λέγω τῆς ἕκτης Συνόδου· Ἐμπεφυκυῖα καὶ οὐσιώδης ποιότης εἴρηται τοῦ Θεοῦ, ἄντικρυς ἀπαγορευομένου ποιότητας λέγεσθαι ἐπὶ Θεοῦ. καθόλου μὲν τοι ῥητέον, δεῖ τὰ σωματικώτερον εἰρημένα διὰ συγκατάβασιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, μὴ οὕτω κυρίως ἐπιλαμβάνειν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ πνεῦμα ἀναχωροῦντας, τῆς προσηκούσης θεωρίας ἐπιτυγχάνειν, ἵνα μὴ τὰ ἀλλόκοτα περὶ Θεοῦ δοξάζωμεν, καὶ τοὺς Ἁγίους κατ' ἀλλήλων ἐκπολεμῶμεν.

Ἔτι ἐπιφέρουσι τοῖς μὴ πειθομένοις ταῖς καινοτομίαις αὐτῶν, ἐκεῖνο τὸ ἄτοπον, ὅπερ ἐν τῷ Τόμῳ πλάττουσιν, ὅτι ὁ μὴ κοινὴν Ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τολμᾷ παρεισάγειν Θεοῦ. ὅτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ δύναμις ἐνυπόστατος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τοῖς εἰρημένοις παρὰ τῶν Ἁγίων προαποδέδεικται· Ἐνέργειαν δὲ τοιαύτην, μήτε οὐσίαν οὖσαν, μήτε ὑπόστασιν ἐν τῷ Θεῷ οὖσαν, ἀνούσιον, ἄκτιστον, τοσοῦτον τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ διαφέρουσαν ὡς ὁ Τόμος εἰσήγαγεν, οὐδεὶς τῶν Ἁγίων εἶπε· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπελαύνουσι τοὺς τοῦτο εἰρηκότας ὃ διὰ πολλῶν δέδεικται πρότερον· καὶ νῦν δὲ δείξει ὁ θεῖος Χρυσόστομος,

A στόσομος, τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐξηγούμενος. Μάρκελλος φησὶ, καὶ Φωτεινὸς καὶ Σωφρόνιος, τὸν Λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασί· τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην, ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἐνυπόστατον. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος, Θεὸς ἐνεργοῦντα δηλοῖ· θεότης δὲ, ἐνέργειαν· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν.

Ὡς οὖν εἴρηται, τοιαύτην ἐνέργειαν ἀποστείονται, ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, ὁποίαν οἱ Αἱρετικοὶ ἐφρόνουν· καὶ οἵας ἐνεργείας ὁ Εὐνόμιος εἰκόνα ἐτίθει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνυποστάτου λέγων αὐτὸν ὁμοίωμα· ἐνέργειαν δὲ ὁ Νύσσης εἴρηκεν, τὴν B οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ θεότητα, οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν. ἡ γὰρ τοιαύτη ἐνέργεια, τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεται, ὡς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν, Θεότης, τὴν φύσιν δηλοῖ· τὸ δὲ Πατὴρ, τὴν ὑπόστασιν. ὥστε εἰ ἡ θεότης κατὰ τὸν Νύσσης ἐνέργειαν δηλοῖ, κατὰ δὲ τὸν Δαμασκηνὸν φύσιν, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ φύσις τὸ αὐτὸ ἐστί· καὶ πρὸς τοῦτο βλέπων ὁ Νύσσης εἴρηκεν, ὅτι θεότης ἐνέργειαν δηλοῖ· οὐ μὴν ὥς τινες βούλονται, ἀνυπόστατον ἐνέργειαν, ὥσπερ οἱ Αἱρετικοὶ ἐφρόνουν.

Ἐξ ὧν δῆλον γίνεται. πρῶτον μὲν ὅτι οἱ κοινὴν ἐνέργειαν τῶν τριῶν ἀνυπόστατον τιθέμενοι, αὐτοὶ εἰσὶν οἱ τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν παρεισάγοντες. καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀναγκασθήσονται καὶ αὐτοὶ λέγειν μὴ τὸν ὑφεστῶτα C καὶ ἐνυπόστατον Λόγον τοῦ Θεοῦ σάρκα ἀνειληφέναι, ἀλλ' ἀνυπόστατον ἐνέργειαν, μάλιστα καὶ ὅταν λέγωσιν, ὅτι ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀκοινώνητος τῇ κτίσει· ἢ γὰρ ἐξαναλώσει τὴν φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῇ, ἢ φυρμὸν ἂν ταύτης μεταδοῦσα πάθοι. ἡ δ' ἀνυπόστατος ἐνέργεια ἐστὶν ἡ πάντα δημιουργήσασα, καὶ ποιοῦσα καὶ φωτίζουσα καὶ ἁγιάζουσα, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ αὐτῆς προείρηται. δεύτερον ὅτι προσδεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ εἰσάγουσι τῆς ἐνεργείας ταύτης· τὸ ὑφεστὸς τοῦ μὴ ὑφεστῶτος, λέγοντες ἐν τῷ Τόμῳ. Πῶς οὖν ἐστὶν εὔλογον ἀρνεῖσθαι τὴν κοινὴν τῆς τρισυποστάτου θεότητος δύναμιν, δι' ἣν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν Θεολόγων ὕμνηται. ἐξ ὧν ἕπεται, μὴ ὅλον εἶναι τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, μηδὲ ὅλον οὐσίαν, μηδὲ ὅλον ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν· καὶ ἁπλῶς ὅλον δι' ὅλου τελεώ- D τατον. καὶ τρίτον, ὅτι σύνθετον καὶ ἀτελῆ, καὶ πεπερασμένον καὶ περιγραπτὸν ποιοῦσι τὸν Θεὸν, καὶ πάντα τὰ προειρημένα ἄτοπα εἰσάγουσι. καίτοι κατὰ τὴν τῶν Ἁγίων διδασκαλίαν, εἰ μὴ ἐν τῷ Θεῷ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνυπόστατον ἦν, οὐκ ἂν ἦν τὸ Θεῖον ἁπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον· λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος, ἐξηγούμενος τὸ Θεολογικὸν ῥητὸν, τὸ φάσκον, Διὰ τοῦτο, μονὰς ἀπ' ἀρχῆς οὖσα εἰς δυάδα κινηθεῖσα, Διδάσκει ὁ Θεὸς, αὐτὸν δηλονότι τὸν ἀγγελικὸν, ἢ ἀνθρώπινον νοῦν, ἀμερίστως ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ, τὸν περὶ μονάδος λόγον, ἵνα μὴ διαίρεσις τῷ πρώτῳ αἰτίῳ ἐπεισαχθῇ· προβιβάζει δὲ αὐτὸν, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον αὐτοῦ γονιμότητα δέξασθαι, λέγων μυστικῶς τε καὶ κρυ-

A D. Chryſoſtomus in expoſitione Epiſtolæ ad Philippenſes. *Marcellus*, inquit, *& Photinus & Sophronius, Verbum, operationem eſſe dicunt. Hanc verò operationem inhabitaſſe in eo qui ex ſemine David's eſt, non eſſentiam ſubſiſtentem.* Ait verò etiam Gregorius Nyſſenus, *Deus operantem ſignificat: Deitas verò, operationem: Nullus porro trium operatio eſt, ſed potius unuſquiſque illorum operans.*

Talem itaque Operationem Sancti eliminant, eſſentiæ expertem nec ſubſiſtentem, qualem Hæretici ſentiebant: qualis demum operationis imaginem Eunomius ponebat Dei Filium, eum non ſubſiſtentis ſimulacrũ dicens. Operationem verò Nyſſenus eſſentiam dixit & naturam & deitatem, non aliud tamen præter eſſentiam. Ejuſmodi enim operatio, eandem cum eſſentia rationem recipit, uti etiam Damaſcenus ſignificavit, dicens, *Deitas, naturam ſignificat, Pater verò, hypoſtaſin; ſeu perſonam.* Quamobrem, ſi Deitas, ut auctor eſt Nyſſenus, operationem ſignificat, ut verò auctor eſt Damaſcenus, naturam; operatio atque natura idem ſunt. Eoque ſpectans Nyſſenus ait, quod deitas operationem ſignificat; non tamen ut quidam volunt non ſubſiſtentem operationem, quemadmodum Hæretici ſentiebant.

Hæreticorum operatio non ſubſiſtens.

Deitas, operatio & natura.

Ex his manifeſtum eſt, Primùm quidem, eos qui communem trium operationem non ſubſiſtentem ponunt, ipſos eſſe qui Marcelli & Photini & Sophronii hæreſin perperam inducunt: ac ſicut illi, ipſos quoque neceſſe erit dicere, non accepiſſe carnem ſubſiſtens Dei Verbum inque perſona exiſtens, ſed non ſubſiſtentem operationem; maximè cùm & dicant Dei eſſentiam creaturæ incommunicabilem eſſe; alioqui fore ut conſumat naturam, priuſquam capiatur, aut illius commercio commixtionem paſſuram. Quæ verò non ſubſiſtit operatio, eam eſſe quæ omnia condidit, facit & illuminat & ſanctificat, & quæcunque de illa in ſuperioribus dicta ſunt. Secundò liquet inducere indigere Dei eſſentiam hac operatione, ſubſiſtentem non ſubſiſtente, qui dicant in Tomo, *Quomodo igitur par eſt exque ratione, communem trinè ſubſiſtentis divinitatis virtutem negare, ob quam Filium ac Spiritum Theologi virtutem laudavere?* Vnde ſequitur, non eſſe totum Deum operationem, nec totum eſſentiam, nec totum vitam & ſapientiam & virtutem; omninoque totum per omnia perfectiſſimum. Ac tertiò palam eſt, eos compoſitum & imperfectum, finitumque & circunſcriptum Deum facere, eaque quæ in ſuperioribus dicta ſunt, omnia abſurda inducere. Quanquam ut habet Sanctorum doctrina, niſi in Deo Filius & Spiritus ſubſiſterent, non eſſet Deitas ſimplex, ſed compoſita. Ait enim ſanctus Maximus, exponens dictum illud Theologi, quod ait, *Idcirco, Monas à principio in binarium mota; Docet Deus Angelicam mentem aut humanam indiviſè primo intuitu ac conſideratione, monadis rationem, ne ulla diviſio primo Auctori inducatur. Tum verò provehit, ut divinam atque arcanam ejus fœcunditatem recipiat, dicens myſticè occultiuſque, Haud committendum ut unquam Bonum*

Abſurda ex Palamitarũ operatione non ſubſiſtente. 1.

2.

3.

Greg. Theol. Orat. 35.

Maximus. Ordo divinæ ſcientiæ in mente noſtra vel Angelica.

illud infœcundum Verbi & Sapientiæ, Virtutiſque Sanctificantis exiſtimetur, quæ conſubſtantialia ſint at ſubſiſtant, ne Deitas compoſita videatur, tanquam hæc illi accidentia ſint, non ipſa hæc ſemper exiſtat.

Ac demum, cùm nihil in Deo ſit non ſubſiſtens, ſupereſt neceſſariò duorum alterum, ut aut multas operationes multas hypoſtaſes ſeu perſonas eſſe confiteamur, aut Filium & Spiritum ſanctum non ſubſiſtentes credamus. Vtrumque verò Catholicæ fidei adverſatur. Quæ enim ratio, cùm multa in Deo Verba, diverſæque Operationes & virtutes eſſentiæ ſubſiſtentiæque expertes inducantur, ut ſolus Dei Filius & Spiritus ſanctus Virtutes ſubſiſtentes dicantur. Vel, cùm reliqua non ſubſiſtant, ut aiunt, quænam exceptio, ut non ex illorum ratione, ipſi quoque Filius & Spiritus ſubſiſtentia non deficiantur? Atqui, ea quæ ſit immenſum ab eſſentia deficiant, ab eo quod eſt verè excidiſſe fatebuntur. Atque adeo, id ipſum quod eſſentiam omnem excedit, ac Dei maximè proprium eſt ac ſingulare, profectò non entis defectu laborabit, in ſeipſo illud habens. Eo autem dato, etiam malitiæ ſubjacebit. Nominis enim diminutio, malo fit acceſſio: hincque illud oritur, quod eſt entis privatio. Vt enim ſe quodque habet ut ſit ens ac ſubſtantia, ſic quoque ut bonum ſit. At qui ſi horum quodlibet ſeorſim à reliquis ab eiſque diſtinctum Deus eſt, quid eſt quod Græcos rejicimus? Sin autem Deus non eſt, ex non Diis complebitur quod Divinũ eſt, quoddamque multarum partium & inæqualium prodigiũ, tã multis aliis aliis diſſimilibus concurrẽtibus, Deus animo cogitãti occurret.

Præterea, cùm id quod actu cujuſque eſt, illius eſſe ſit; ac rei cujuſque unum ſit eſſe ſubſtantiale; ſi in Deo plura ſint eſſe actu, ſequitur non unam ejus formã fore ac ſpeciem, quicquid tandem illa ſit, ſed plures: aut unam quidem illius eſſe formam ſubſtantialem, reliquas verò per accidens.

Ad hæc verò, cùm fides doceat Deum tria eſſe & unum; unum quidem ratione eſſentiæ; tria verò, quantum ad hypoſtaſes ſeu perſonas: Quatenus enim ſunt tres perſonæ numerum recipientes, non ſunt unum. Supereſt ergo, ut unum competat ratione eſſentiæ. Siquidem igitur illud ipſum unum, quod penes eſſentiam eſt, in tam multa quis diſſimilia dividat, juxta eas quæ dictæ ſunt iſtorum hominum antitheſes, unum in Deo indiviſum nuſquam occurrerit; quod verò ſit indiviſum, communis fides Sanctorumque propoſita doctrina fidem facit.

Cùm plura quoque alia ejus generis, ex aperta veraque ſanctorum Doctorum theologia afferre liceret, partim ad eorum corruptionem repræſentandam, quã ſic palam ſcripſerunt ac fidem ediderunt, partim ad ipſorum confutanda mendacia, ac oſtendendum, multa Sanctorum dicta alieno à ratione auſu, animique pravitate in malum ſenſum traxiſſe, nec ut conſonè divinis Scripturis loquerentur, vel minimùm curaſſe: in quam multa item abſurda præcipites ferantur, ac quanta de Deo explorata per eos ſublata ſunt, omnem-

A φίως αὐτοῦ, μὴ δεῖν ἄγονον εἶναι πώποτε φρονεῖν τοῦτο τὸ Ἀγαθὸν, Λόγου καὶ Σοφίας ἢ ἁγιαστικῆς Δυνάμεως· ὁμοουσίων τε καὶ ἐνυποστάτων, ἵνα μὴ σύνθετον ὑποληφθῇ τὸ Θεῖον, ὡς συμβεβηκότων, καὶ οὐχὶ ταῦτα ὑπάρχον ἀεί.

Καὶ λοιπὸν, ἐπεὶ οὐδὲν ἐν τῷ Θεῷ ἀνυπόστατον, ἵνα μὴ σύνθετον ὑποληφθῇ, λείπεται ἀναγκαίως, ἢ τὰς πολλὰς ἐνεργείας ὑποστάσεις εἶναι ὁμολογεῖν, ἢ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνυπόστατα πιστεύειν· ἑκάτερον δὲ, ἐναντίον τῇ καθολικῇ. τίς γὰρ ὁ λόγος, πολλῶν ἐν τῷ Θεῷ λόγων, καὶ ἐνεργειῶν διαφόρων καὶ δυνάμεων εἰσαγομένων ἀνουσίων καὶ ἀνυποστάτων, μόνον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Δυνάμεις ἐνυποστάτους
B εἶναι. ἢ, τῶν ἄλλων ἀνυποστάτων, ὡς φασὶ, τίς ἡ ἀποκλήρωσις, μὴ κατὰ ταῦτα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀνυπόστατα. καὶ μὴν, τὰ τῆς οὐσίας τοσοῦτον ἀπολειπόμενα, ἐκπεπτωκέναι ταῦτα τοῦ κυρίως ὄντος ὁμολογήσουσιν. ὥστε καὶ τὸ ὑπερούσιον, τὸ μάλιστα τοῦ Θεοῦ ἰδιαίτατόν ἐστιν, ἢ πείσεται τὸ μὴ ὄν, ἐν ἑαυτῷ τοῦτο ἔχον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ κακωθήσεται. ἡ γὰρ τοῦ ὀνόματος μείωσις, προσθήκη γίνεται τῷ κακῷ· καὶ τούτῳ γένεσις, ἡ τοῦ ὄντος στέρησις. ὡς γὰρ ὄντος καὶ οὐσίας ἕκαστον, οὕτως ἔχει ἀγαθοῦ. καὶ μὴν, εἰ μὲν τούτων ἕκαστον Θεὸς τῶν ἄλλων διαφέρον, τί τοὺς Ἕλληνας ἀπελαύνομεν. εἰ δὲ μὴ Θεὸς, ἐκ μὴ Θεῶν τὸ Θεῖον συμπληρωθήσεται, καί τι τέρας πολυμερὲς καὶ ἀνώμαλον νοηθήσεται,
C τοσούτων ἀνομοίων ἀλλήλοις πραγμάτων εἰς ταυτὸ συνδραμόντων.

Ἔτι τε ἐπεὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἑκάστου, τὸ εἶναι αὐτοῦ ἐστίν· ἓν δὲ τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἑκάστου· εἰ πολλά εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἐνεργείᾳ, ἕπεται οὐχ ἓν εἶδος εἶναι αὐτοῦ, ὅ, τί ποτ' ἐστὶν, ἀλλὰ πολλά· ἢ ἓν μὲν εἶναι τὸ οὐσιῶδες εἶδος αὐτοῦ, τὰ δ' ἄλλα κατὰ συμβεβηκός.

Χωρὶς δὲ τούτων, ὁ Θεὸς τρία καὶ ἓν ὁμολογεῖται παρὰ τῆς πίστεως, τὸ μὲν ἓν, κατὰ τὴν οὐσίαν· τρία δὲ, κατὰ τὰς ὑποστάσεις· καθὸ γὰρ εἰσὶ τρία πρόσωπα ἀριθμὸν ἐπιδεχόμενα, οὐκ εἰσὶν ἕν. ὥστε λείπεται τὸ ἓν, κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι. εἰ γοῦν καὶ τὸ κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἓν εἰς τοσαῦτα διέλοι τις ἀνόμοια, κατὰ τὰς εἰρημένας τῶν ἀνδρῶν τούτων
D ἀντιθέσεις, τὸ ἓν ἐπὶ Θεοῦ ἀδιαίρετον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. ὅτι δὲ ἀδιαίρετον, ἡ κοινὴ πίστις καὶ ἡ προτεθεῖσα τῶν ἁγίων διδασκαλία μαρτυρεῖ.

Ἔχων μὲν οὖν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, τοῦτο μὲν, εἰς παράστασιν τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἀνέγραψαν καὶ ἐπίστευσαν παῤῥησίᾳ, τοῦτο δὲ εἰς ἔλεγχον τῆς ψευδολογίας αὐτῶν, ἐκ τῆς φανερᾶς καὶ ἀληθοῦς τῶν ἁγίων Διδασκάλων θεολογίας παραθεῖναι, καὶ ὅπως μὲν, πολλοὺς τῶν Ἁγίων λόγους παραλόγως καὶ κακοήθως ἐσυκοφάντησαν· ὅπως δὲ τοῦ συμφώνως ταῖς θείαις γραφαῖς λέγειν, οὐδ' ὅτι οὖν ἐφρόντισαν, καὶ εἰς ὅσα μὲν τὰ ἄτοπα καταφέρονται, ὅσα δὲ τῶν ὁμολογουμένων περὶ Θεοῦ ἀναιροῦνται, καὶ πῶ-

σα ἡ τῶν Ἁγίων θεολογία διαπίπτει, τῆς συνοδικῆς ταύτης ἀποφάσεως κρατούσης· καὶ ὅπως ἑαυτοῖς μυριαχοῦ περιπίπτουσι, παραιτοῦμαι, τοῦ λόγου τὸ κόρον ὑφορώμενος. ἱκανὰ γὰρ τὰ εἰρημένα, τοῖς μὴ πάντῃ τετυφλωμένοις, πρὸς τὸ δεῖξαι, τοὺς τὴν τοῦ Τόμου θέσιν περὶ τῆς πίστεως κατέχοντας, πίστιν ὁμολογεῖν, ἣν οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες ἡμῶν· τὸ δ' ἐστὶν, ἀλλοτρίαν εἶναι τῆς ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, παρὰ τῶν Ἁγίων κηρυττομένης πίστεως, καὶ, ὃ πρότερον ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅτι διττῆς γενομένης Συνόδου, παρὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, καὶ διπλῆς καὶ ἐναντίας ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας, ἄδηλον ὁποτέρα τῶν ἀποφάσεων τἀληθὲς μεθ' ἑαυτῆς ἔχει· ἐναντίαι γὰρ ἀλλήλαις· πάντῃ ἀναμφίβολον, ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων, γέγονε, τὴν νῦν κρατοῦσαν τὸ ψεῦδος μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ βλάσφημον ἔχειν· ὥστε ἡ ταῦτα βεβαιοῦσα καὶ κηρύττουσα ἐκκλησία, τὸ εἶναι μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς καθ' ἡμέραν ὁμολογοῦμεν, ἀπώλεσε· καὶ ζητητέον ὅπου γῆς ἐστὶν αὕτη, ἐπείπερ ἀδύνατον, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐκλιπεῖν. τῆς γὰρ τὰ ψευδῆ περὶ τὴν πίστιν νῦν ὁμολογούσης, ὥσπερ πρότερον αἱ πύλαι τοῦ ᾅδου πολλάκις, καὶ νῦν αἰσχρῶς ὑπερίσχυσαν.

A que Sanctorum theologiam dilabi, ſi modò Synodica hæc ſententia robur habeat; ulterius proſequi ſuperſedeo, hoc cavens ne prolixitate tædio Lectorem afficiam. Sufficiunt enim ea, quæ dicta ſunt, his, quorum non cæcata omnino ſunt animi lumina, ad oſtendum, eos, qui aſſerta in Tomo de Fide teneant, Fidem confiteri, quam non noverunt Patres noſtri; alienam ſcilicet ab ea, quæ à Sanctis prædicata eſt in Catholica & Apoſtolica Chriſti Eccleſia: Quodque à principio dicebam, cùm duplex in hac Eccleſia extiterit Synodus, duplexque ac contraria prolata ſententia ſit, quod attinet ad Quæſtionem de Divina Eſſentia & Operatione; obſcurumque videri poſſit utra harum ſententiarum veritatem comitem habeat (ſunt enim inter ſe contrariæ) certum omnino, ex iis quæ dicta ſunt, exploratumque eſt, eam quæ nunc B viget, mendacio fulciri ac blaſphemiam habere. Proinde quæ hæc aſtruit prodicatque Eccleſia, hoc amiſit, ut ſancta Catholica & Apoſtolica eſſet, de qua quotidie confitemur; quærundumque ubinam terrarum illa ſit, quandoquidem fieri non poteſt ut Eccleſia Chriſti deficiat. Adverſus enim eam, quæ falſa nunc circa fidem profitetur, uti prius non rarò, nunc quoque portæ inferi turpiter prævaluerunt.

Eccleſia Conſtantinop. olim mater errorum, & nunc.

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΩ΄ΤΟΥ ΤΩ͂Ν ΠΑΛΑΜΙΚΩ͂Ν ΠΑΡΑΒΑ΄ΣΕΩΝ.

ΛΟ΄ΓΟΣ Α΄.

CYPARISSIOTI, PALAMICARUM TRANSGRESSIONUM.

SERMO I.

QVOD non licet Ioannis Cypariſſiotæ Palamicum omne opus in meo hoc Auctario vulgare, ac quale ſpiſſo volumine majore, clarta bombycina explicata continet gaza Regia; unum ipſum juſto par tomo, ſi quando cum Latina verſione iuris publici fieri contigerit, docti alicuius curis ac marte: quodque verò fas non eſt, hoc in pulvere verſanti, Auctorem tantum, & qui in manu ſit, ejus mihi oblata copia, inſalutatum relinquere, & ut noſtro Calecæ, eadem ipſa palæſtra ipſi æqualem, Palamitarumque profliganda impia portentoſaque nugacitate pridem ſodalem, non & Antiſtem, mea hac Antipalamica lucullratione, leviore ſaltem addam munere: operæpretium putavi, ut ex tanta ejus λόγων (quos vocat) ſegete, ac in quos βιβλία (Libros) dividit, Vir verè SAPIENS (quod ei ſingulariſſimè nomen multiplex eruditio, altaque divinarum humanarumque rerum cognitio, magnifico titulo peperit) unum omnium primum è quatuor primi Libri, λόγων, Tibi hic, Lector, reponerem: quod illo, quicquid eſt Palamici furfuris, ejuſque originum, luculentiſſimè expreſſum eliſumque ſis deprehenſurus, & ut is unus, omnium loco Tibi eſſe poſſit, ſi modò cum Caleca contuleris. Ipſa Auctoris ætas, ex illo Tibi clara erit; nedum quod ita poſt Palamam & Iſidorum, Palamitarumque Tomum (haud ſecus ac Calecas) ſcribit, ſed & quod annos quingentos ſeptuaginta, ac iis plures, ab Iconomachorum cœpta hæreſi, ad ſuam inde ætatem ſtatuit: quo falſos omnino Coccii aliorumque calculos oſtendit (etſi Colonienſes ſecuti ſunt) quibus exiſtimatum ſpectare ad XI. circiter ſæculum: eo ſcilicet quod ejus duntaxat Decades viderant; ex quibus ad ætatis ejus epocham id unum certi habemus, non exceſſiſſe Euthymii ætatem, ex cujus Panoplia Maximi locum in ſuos derivarit alveolos. Parturio & diatribam evoluto ſeriò volumine, ne quid, lectori deſit hìc, quod in rem tuam videatur.

INDEX CAPITUM.	ΑΠΙ΄ΝΑΞ ΤΩ͂Ν ΚΕΦΑΛΑΙ΄ΩΝ.
1. DE Pace, & quod eam Palamas diſſoluerit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ cauſa Sermonum.	α΄ ΠΕρὶ Εἰρήνης, καὶ ὅπως ταύτην παρέλυσε Παλαμᾶς, πρὸς καιρὸν συγχωρηθείς· καὶ τίς ἡ τῶν λόγων αἰτία.
2. Non poſſe Palamitas quicquam negare Palamæ lucubrationum, vel cujuſquam eorum, qui poſt eum fuerunt.	β΄ Ὅτι οὐ δύνανται Παλαμῖται ἀρνήσασθαί τι τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, ἢ κἄν τινος τῶν μετ᾽ αὐτόν.
3. Quomodo Palamas exitioſum dogma ab errore & contentione auſpicatus ſit.	γ΄ Ὅπως ἐκ πλάνης καὶ φιλονεικίας ἤρξατο Παλαμᾶς τοῦ δόγματος τοῦ ὀλεθρίου.

δ' Ὅπως τὰ τῆς πλάνης συμπτώματα, ὡς ἑαυτοῦ κατορθώματα λογογραφεῖ.

ε' Ὅπως ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑαυτοῦ λόγων τῆς πλάνης ὡς φῶς συνιστάμενον νέον ἀνοικοδομεῖ Θεὸν, πάντα κομπάζοντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ.

ς' Ὅπως ἐκ τῆς ἐπισυναγωγῆς τῶν τοιούτων λόγων, ὁ τῷ Παλαμᾷ φανταθεὶς ἀνούσιος Θεὸς, δημιουργὸς καὶ διοικητὴς ἀναφαίνεται πάσης κτίσεως· καὶ τέλος πάσης μακαριότητος.

A 4. Erroris vitia jactare atque referre, ut propria ſua recte facta ac munera.

5. Quomodo ex multis diverſiſque libris ſuis ac ſermonibus, novum erroris Deum Luminis in modum conſiſtentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei ſunt.

6. Quomodo ex talium ſermonum aggregatione, quem Palamas comminiſcitur, ipſum non verè exiſtentem ac ſubſtantiâ Deum, creator appareat arbiterque omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis.

ΛΟΓΟΣ Α'.

Κεφ. α'.

B

ΠΕΡΙ ΕΙΡΗΝΗΣ· ΚΑΙ ΟΠΩΣ ταύτην παρέλυσε Παλαμᾶς, πρὸς καιρὸν συγχωρηθείς· καὶ τίς ἡ τῶν λόγων αἰτία.

Εἰρήνης οὐδὲν οἶμαι θειότερον, ὥσπερ δὴ καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐδὲν χαλεπώτερον. δεῖγμα δὲ τοῦ ταῦτ' ὀρθῶς εἰρῆσθαι, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· εὐθυμίαι γὰρ καὶ πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ καὶ νόμων συνεισφοραὶ καὶ δικαστήρια· ἐμπορεῖαί τε καὶ γεωργίαι· καὶ τεχνῶν κράτος, καὶ φιλοσοφίας σπουδαὶ καὶ συνοικήσεις ἀνδρῶν καὶ φίλων συνουσίαι καὶ γάμων ἐπιμιξίαι, καὶ πᾶσα πόλεων εὐδαιμονία, Εἰρήνης καρποί. C καὶ τοῦ ταῦτα συρρεῖν ἅπαντα, ἐκ τοῦ ταύτην καλῶς ἀσκεῖν ἀφορμή. τί δ' ἂν ἐπὶ τῶν καιρῶν εἴποι τις, σπενδομένων πρὸς ἀλλήλους· γῆς εὐφορίαι, θαλάττης εὔπλοιαι, καταστάσεις ἀέρων, σωμάτων εὐκρασίαι· ὑγεῖαι, εὐτοκίαι, καθαρεύουσαι πρὸς τὴν χρείαν αἰσθήσεις, ἄδολοι μνῆμαι. ἀλλὰ καὶ ἐν μουσικοῖς ἡ ἑνότης· καὶ ἐν γεωμετρίᾳ τὸ πολυύμνητον ἡ ἰσότης. καὶ τὸ πρὸς εἰρήνην τὰ οὐράνια ἀντιφθέγγεσθαι σώματα, καὶ πάντα τῇ εἰρήνῃ καὶ συνδεῖσθαι καὶ συνέχεσθαι, Εἰρήνης ἔργα. καὶ τί δεῖ παρατείνειν, κρατούσης ἐπὶ πλέον τῆς Εἰρήνης ἐν τοῖς θείοις, καὶ πανταχοῦ τῆς γραφῆς αὐτὴν ᾀδούσης καὶ περιηχούσης πρὸς ἅπαντα. D Δόξα φησὶν ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς Εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. δοκεῖ μοι, καθάπερ ἐν ἀγγέλοις τὸ κράτιστόν ἐστιν ἰδεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρηκέναι τὸ κράτιστον τὴν Εἰρήνην, ἣ συναγωγός ἐστιν αὕτη καὶ σύνδεσμος ἀσφαλὴς τῶν τ' ἐν οὐρανῷ ταγμάτων, τῶν τ' ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων· καὶ τοῖς μὲν, εἰς δόξαν Θεοῦ· ἐκείνοις δ' αὖ εἰς τὴν παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς γινομένην εὐδοκίαν ηὐτρέπισαι· μᾶλλον δ' εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἡ Εἰρήνη, ἐπὶ τῆς γῆς ἐπέφανεν εἰς δόξαν μὲν τοῦ ἐν ὑψίστοις Θεοῦ καὶ Πατρός· εὐδοκίαν δὲ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. ἀλλαχοῦ γὰρ, Εἰρήνην αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐκάλεσε, καὶ Σωτήριον ἔθνεσι.

SERMO PRIMUS.

Caput I.

DE PACE, ET QUOMODO eam Palamas diſſoluerit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ cauſa ſermonum ſit.

Pace nihil puto divinius, uti nimirum etiam bello & pugna rixaque nihil moleſtius. Hæc ſic rectè dicta eſſe, humanæ res omnes ipſæ argumento ſunt. Etenim hilaritas & ſecuritas, publici conventus, feſta item & Legum collationes & judicia, mercimoniaque & colendorum agrorum compendia atque artium vigor, Philoſophiæque ſtudia & virorum contubernia amicorumque congreſſus & mixta conjugia, urbiumque omnis felicitas, Pacis fructibus ſunt adſcribenda: & ut hæc omnia confluant, ea ratio eſt, quod hæc ritè colatur atque vigeat. Quid verò quis de anni tẽpeſtatibus dicat, cùm aliis aliæ quodam pacis junguntur fœdere? terræ fertilis proventus, fauſtæ navigationes, aëris ſerenitas & temperatio, corporum venuſtas: ſanitatum munera, felices partus, ſenſuum illibatus uſus, nihil fallaces memoriæ. Quin in Muſicis quoque Vnitas; inque Geometria Æqualitas, ſummam laudem habent. Vt item ad pacem cœleſtia reſpondeant corpora, cunctaque pace tum committantur tum continеantur ac conſerventur, Pacis ſunt effecta atque opera. Et quid verò neceſſe ſermonem protrahere, cùm in divinis Pax magis vigeat, eamque ubique Scriptura ad omnia canat ac circunſonet? *Gloria*, inquit, *in altiſſimis Deo, & in terra Pax: in hominibus bona voluntas.* Videtur mihi, velut in Angelis præſtantiſſimum eſt videre Dei gloriam, ſic nimirum etiam in terra præſtantiſſimum appellaſſe Pacem, quæ ipſa eadem coadunatio eſt, tutumque vinculum, tum beatorum in cœlo Spiritum atque ordinum, tum in terra hominum; atque illis quidem in Dei gloriam paratam eſſe; his verò ad eam quæ a Deo in eos facta eſt, bonam voluntatem. Quinimmo ipſum Dei Verbum ipſa Pax, in terra apparuit, in Dei quidem ac Patris, qui in altiſſimis eſt, gloriam; humani verò generis propenſam bonamque voluntatem. Alio namque loco *Pacem* eum *ſuper Iſraëlem* vocat, & *Salutare Gentibus.*

Pacis laudes ac cõpendia.

Luc. 2. 14. Locus ſcitè enarratus.

Gal 6. 16. Act. 28. 28.

A Vix ſanè enumerare liceat, quæ de Pace ubique voces Theologis celebratæ ſunt. Magnum namque illud, ac quod vim omnem mentis excedit, Salvatoris pro nobis myſterium, ejuſque ad nos, nulla verborum vi explicabili clementia, deſcenſus, reconciliatio cum Deo ac Pax, appellatum eſt. Et, *Pax Dei*, inquit, *quæ exuperat omnem ſenſum*; Pacem nimirum eam, quæ exuperet omnem ſenſum, vocans, qua ſupra-quàm Deus factus homo, nos, qui inimici eramus, ſibi ipſe reconciliavit; quo quid decentius ad eximiam Pacis aſtruendam præſtantiam?

2 Cor. 5.18. Col. 1 20. Phil. 4.7.

B Enimverò audivi & Pacem progredientem ac revertentem, ſi indignus fuerit, qui eam ſuſcipiat: quanquam Pax tibi; Pax viro tuo; Pax filio parvulo. Quanquam Deus Pacis; cũctaque ſus deque Scripturæ, Pacis ſunt plena: quinimmò ritè animum attendentibus, omnis quanta eſt, Pax ſit & ſecuritas; neſcio tamen quomodo novæ nunc inventores fidei longa protẽderunt Oppoſitionum deliria, eo ſcilicet fine ut unionem, quæ in Deo eſt, divellant, noſque à dulciſſima Pace abrumpant. Vbique enim cum exceſſu quod contrarium eſt diligentes, magnum Pacis munus diſſolvêre. Tantaſque omnium mentibus injecerunt ineptias, ut non ſolùm à veriſſimis decretis avocare ſtuderent, nihilque eorum quæ ad Chriſtianos à principio attinent inconvulſum ſinere contenderent, ſed & nos ipſos perplexos redderent, quibus ſcripſere libris, dubitantes, Num omnino homines exiſtant, Deique figmentum audire ſubſtineant, qui tanta in illum temulentorum more deblaterent. Neque enim aliam exiſtimo Apoſtolum dicere defectionem, in extremis temporibus futuram, quàm utique hanc omnium unam: quatenus ſcilicet aliæ, eorum quæ Dei ſunt aliquid ponentes, quod reliquum erat ſublatum ibant; hæc autem impudentiſſima ſuperſtitio ac religio, quicquid Dei eſt, ſemel honorare recuſat. Quanquam enim concrepantibus buccis aliquid de illo videatur dicere, iis tamen qui ſenſum attendant, eorum, quæ loquuntur, omnimodam impietatem ſtatuit, Deique (ut ſic dicam) extinctionem: quæ planè una, apertè nudam ipſam puramque defectionem deſignant; ita nimirum, tantoque exceſſu in bonum Pacis procacia invecti ſunt, quanquam maximus Deus & Salvator noſter Ieſus Chriſtus, poſt omne ſalutis noſtræ expletum negotium; quod Diſcipulos ad prædicationis munus præmittebat, eorum antè componens animos, ſecuraſque mentes reddens, quibus ait, *Pax vobis*, non ceſſavit donec hæc primùm dicere injungeret; eſſe ſe magis auctorem atque arbitrum pacis confirmans; quod in aliis dixerat, *Pacem meam do vobis*, hoc denuo ipſe adjungens, ſicque perorando, *Pax vobis*, in eum modum Apoſtoli munus illis concredit; rem ſcilicet nullis ſatis laudibus celebrandam, *Sicut miſit me Pater meus, & ergo mitto vos*, & illos honore afficiens, & dignitate augens.

Matt. 10.13 Luc. 10.6. 1. Par. 12.18. 4. Reg. 4. 26 1. Cor. 14.33

C Palamitæ Deo injurii.

2. Theſ. 2.3. Palamitarũ ἀποστασία.

D Tit. 2. 13. Apoſtolatus totus pace concretus.

Ioan. 20 19. 21. Luc. 10.5. Ioan. 14.27

Καὶ σχολῇ γ' ἂν ἐξαριθμήσαις τὰς ἁπανταχοῦ περὶ τῆς Εἰρήνης ἀνυμνηθείσας τοῖς Θεολόγοις φωνάς. τὸ γὰρ δὴ μέγα τοῦτο καὶ πάντα νοῦν ὑπεραῖρον τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ ἡμῶν μυστήριον, καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ μετὰ φιλανθρωπίας ἀρρήτου κάθοδος, καταλλαγὴ πρὸς Θεὸν καὶ Εἰρήνη προσείρηται καί, Εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, φησίν, ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα· Εἰρήνην αὐτὴν δήπου περιφανῶς πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν καλῶν, καθ' ἣν ἄνθρωπος ὁ Υπέρθεος γενόμενος, ἡμᾶς ἐκπολεμωθέντας διήλλαξεν ἑαυτῷ· οὗ τί ἂν γένοιτο πρεπωδέστερον εἰς παράστασιν τῆς τῆς Εἰρήνης ὑπερφυοῦς.

Ακήκοα δὲ καὶ Εἰρήνην προϊεμένην καὶ ἀντιστρέφουσαν, ἂν μὴ ἄξιος ὁ ταύτην ὑποδεχόμενος ᾖ· εἰ καὶ Εἰρήνη σοι· Εἰρήνη τῷ ἀνδρί σου· Εἰρήνη τῷ παιδαρίῳ· εἰ δὲ καὶ ὁ Θεὸς τῆς Εἰρήνης, καὶ πάντ' ἄνω καὶ κάτω τὰ τῆς γραφῆς, Εἰρήνης ἀνάπλεω· μᾶλλον δ' ἅπασα τοῖς ὀρθῶς προσανέχουσιν, Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως οἱ τὴν νέαν νῦν ἀνευρόντες πίστιν, μακρὰς ἐξέτειναν ἀντιθέσεων λήρους, ἐφ' ᾧ τὴν μὲν ἐν τῷ Θεῷ διασπάσουσιν ἕνωσιν, ἡμᾶς δ' ἀπορρήξουσι τῆς ἡδίστης Εἰρήνης. πανταχοῦ γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς τοὐναντίον ἀγαπήσαντες, τὸ μέγα τῆς Εἰρήνης διέλυσαν χρῆμα· καὶ τοσαύτην ἐνέθηκαν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς τὴν ἀκαιρείαν, ὡς μὴ μόνον τῶν γνησιωτάτων ἀποστῆσαι σπουδάσαι δογμάτων, καὶ μηδὲν τῶν εἰς Χριστιανοὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνηκόντων ἀκίνητον ἐᾶσαι φιλονεικῆσαι, ἀλλ' ἀμφιβόλους καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν τοῖς περὶ αὐτῶν καταστῆσαι λόγοις, διαπορουμένους, εἴπερ ὅλως εἰς ἀνθρώπους τελοῦσι καὶ πλάσμα λέγεσθαι Θεοῦ καταδέχονται, τοσαῦτα πρὸς αὐτὸν ἐμπαροινήσαντες. οὐδὲ γὰρ ἄλλην οἶμαι τὸν Απόστολον τὴν ἀποστασίαν ἐν ἐσχάτοις εἰρηκέναι γενήσεσθαι καιροῖς, ἀλλ' ἢ δήπου ταύτην τῶν ἁπασῶν μόνην· παρόσον ἐκεῖναι μὲν τί τῶν τοῦ Θεοῦ τιθέμεναι, τ' ἄλλ' ἀνῄρουν· ἡ δ' ἀναιδὴς αὕτη θρησκεία καθάπαξ ἀπαναίνεται τί τῶν τοῦ Θεοῦ τιμῆσαι. κἂν γὰρ τοῖς ψόφοις τῶν ὀνομάτων τὶ περὶ αὐτοῦ λέγειν δοκῇ, ἀλλὰ τοῖς τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων σκοποῦσι, παντελῆ τὴν ἀθεΐαν παρίστησιν· ἃ δὴ μόνα, περιφανῶς γυμνὴν αὐτὴν καὶ ἄκρατον τὴν ἀποστασίαν δείκνυσιν· οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς εἰς τὸ τῆς Εἰρήνης ἐξύβρισαν ἀγαθόν, καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὸ πᾶσαν ἐκπληρῶσαι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, ἐπειδὴ τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὸ κήρυγμα προὔπεμπε, προκαταστήσας αὐτῶν τὰς γνώμας· καὶ τὰς ψυχάς, ἐν τῷ φάναι προασφαλισάμενος, Εἰρήνη ὑμῖν, οὐκ ἐνέμεινε μέχρι τοῦ ταῦτα προειπεῖν ἐγνωκέναι, βεβαιῶν ὡς αὐτὸς ἂν εἴη μᾶλλον ὁ τῆς Εἰρήνης πρύτανις· ὅπερ ἐν ἄλλοις ἔφησεν, Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, τοῦτο πάλιν καὶ αὐτὸς ἐπειπών, Εἰρήνη ὑμῖν, οὕτω τὴν ἀποστολὴν αὐτοῖς ἐγχειρίζει, τὸ πολυΰμνητον ἐκεῖνο· Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ μου, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς, καὶ τιμήσας αὐτοὺς καὶ ἀξιώσας.

A Εἰ δὲ καὶ πρὸ πάντων τῶν Χριστοῦ κηρυγμάτων, καὶ τῆς κατ' αὐτὰ παρασκευῆς, τὸ τῆς Εἰρήνης ἐπήγγελται ἄσπασμα, καὶ πάσης αὐτὸ τῆς ἐν ἡμῖν ἱεροτελεστίας προήγγελται, τίνες ἂν εἶεν οἵ γε πρότερον καὶ νῦν αὐτὸ παραλύειν ἐσπουδακότες, καὶ μηδὲν ἀγνωμοσύνης παραλιπόντες, ἀναίδην οὕτω κατὰ πάσης κεχωρήκασι τῆς ἡμῶν Εἰρήνης· ἐξῶσαι πρότερον αὐτὴν ἐνθυμηθέντες ἀπὸ Θεοῦ, εἶτα καὶ τῶν ἐν ἡμῖν σπουδασμάτων. ἆρ' οὐκ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἑαυτῶν παριστῶσι περὶ τὸ ὁμόψυχον ὑπεροψίαν, καὶ ὅπως ἔλαχον περὶ τὸ δυσσεβεῖν αἱρεῖσθαι φύσεως. ἀλλὰ ταύτης μὲν τῆς κατὰ τῆς Εἰρήνης λύττης, ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι κατὰ διαφόρους ἀρξάμενοι χρόνους, τελευτῶντες εἰς Παλαμᾶν ἧκον· ἄνδρα, τὸν νοῦν ἀβέβαιον· ἀλλόκοτον περὶ τὴν θρησκείαν· ἀπερίσκεπτον περὶ τὸ παραστὰν ἅπαν· ὅρον τοῦτον ἐγνωκότα φιλονεικίας, οὐχ' ὃν ἡ φύσις πρὸς τὴν χρείαν ἐπιτήδευσεν, ἀλλ' ὃν ὁ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνος ἐξεμέτρησε. τοιαύτην οὖν τὴν ψυχὴν περιφέρων, καὶ τούτῳ τοὺς ἄλλους ὑπερβαλέσθαι ζητῶν, ὅπου τὸ νικᾶν πλέον τὸν περὶ Θεοῦ κίνδυνον αἴρει, περιῄει τὸ πρῶτον καιρὸν ἐπιδείξεως ἀνερευνώμενος, φιλοπονῶν περὶ τὰ ἐλάχιστα, καὶ τοῦ κρατεῖν ἐν ἑκάστῳ μάλα φιλοτιμούμενος· πάντα κινῶν καὶ μηδὲν παραλείπων, ὑπὲρ τοῦ πρὸς ἅπαντα φιλαρχεῖν αἱρεῖσθαι· καὶ πᾶς ἦν αὐτοῦ σύλλογος ἡμέρας ἑκάστης, εἴτ' ἐκ πλειόνων εἴτ' ἐξ ἐλαττόνων συνεκροτεῖτο, θορύβου καὶ ταραχῆς ἀνάπλεως.

Sin autem etiam ante omnem Chriſti prædicationem atque ad eam præparationem, Pacis pronunciata indictáque ſalutatio eſt, inque omni re ſacra, ac Myſteriorum celebratione ipſa apud nos prænuntiatur, quinam eſſe dicendi ſunt, qui prius nuncque ejus bonum diſſolventes, nihilque improbitatis miſſum facientes, tanta impudentia in omnem noſtram graſſati ſunt Pacem? hoc cogitantes ut à Deo prius, tumque etiam ab humanis ſtudiis atque moribus eam profligarent. Num igitur ſtatim à principio, ſuam oſtendunt, quod ad concordiam attinet, ſuperbiam, quove præditi ingenio ſint, ut ſponte ſua impietati concedant? Verùm hunc quidem adverſus Pacem furorem, in aliis alii diverſis temporibus auſpicati, poſtremò ad Palamam devenerunt; virum ſcilicet, inconſtanti animo; ſuperſtitione Deique cultu portentoſum; quicquid negotii vertatur imprudentem ac inconſideratum: qui hunc contentionis finem noverit, non quem natura juſtæ neceſſitatis cauſa ſtatuerit, ſed quem vitæ illi tempus omne protenderit. Ejuſcemodi ille animum circunferens, hocque reliquis procellere quærens, quo victoria diſputatione de Deo maius periculum facit, circuibat primùm occaſionem rimans ſui oſtentandi, in minimis operam magnopere adhibens, atque in omnibus primas ferre etiam atque etiam ambiens; nullum non funem movens autve quicquam omittens, ut in omnibus præeſſe velle ac dominari videretur: omniſque illi quotidie conventus, ſive plures, ſive pauciores confluxerant, plenus tumultus & perturbationis abibat.

B

Palamæ indoles ac mores.

C Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἐφειστήκει πᾶσαν ἐφ' ἡμῶν ἀνομίαν συντελεσθῆναι, καὶ γενέσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ὡσεὶ Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα· καὶ πᾶν μὲν ἐξανδραποδισθῆναι τὸ γένος, πᾶσαν δὲ ἐρημωθῆναι πόλιν, καὶ καταπατηθῆναι τὰ ἅγια Περσῶν βεβήλοις ποσὶ, καὶ τὴν αὐτῶν ἀντισηκῶσαι παρανομίαν καὶ ἀσέλγειαν τοῖς ἡμετέροις ἔθεσι καὶ σεβάσμασιν· οἷα τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα, θρασύτερον ὁ ὑβριστὴς ἐμπεπτωκὼς οὖν, Λυδὸς εὐθὺς ἦν εἰς πεδίον, καὶ δαλὸς εἰς εὐέμπρηστον ὕλην· καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ὁ τῶν σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων ὄλεθρος διεπονήθη καὶ πεπραγμάτευται, μακρότερόν που τούτῳ τὸ τῶν ψυχῶν ἐξήνυται δηλητήριον· ὡς ἂν κατ' ἄμφω, καὶ ψυχαῖς θάνατον καὶ σώμασιν ὄλισθον ἐπάγοιεν.

Poſtquam verò tempus advenerat, ut omnis in nobis conſummaretur improbitas, eſſentque noſtra Sodomæ ac Gomorrhæ haud diſſimilia; atque ut tota natione in ſervitutem redacta, nulla non civitas deſolaretur, ac Sancta profanis Perſarum pedibus conculcarentur, noſtriſque moribus atque cultibus, illorum perfidia inſanique amores (quæ Dei judicia!) pari jure haberentur, majori audacia irruens homo contumelioſus, Lydus ſtatim in campo erat, faxque ad ſtupas; ac ſicut aliis corporeum bonorumque exitium labeſque procurata atque præſtita, ſic prope illi latius diffuſum ac exporrectum animarum venenum; quo nimirum utrinque, tum animabus mortem, tum corporibus ruinam caſumque induceret.

Mahumetanorum invaſio.

D Γενεά τις ἀναφανεῖσα παραπικραίνουσα· γενεὰ ἐξοιστραμένη, καὶ Θεὸν ἐπ' οὐ θεοῖς παρεικάζουσα· διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς παρεικάσειν αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει διενοήθη, καὶ μὴν ἐξετέλεσε· μικροῦ πᾶν αὐτῶν ἐξαναστήσας τῆς γῆς τὸ σύστημα· καταπροέμενος μετ' ὀργῆς ἔθνει ἀσυνέτῳ, καὶ ἄρχοντι πονηροτάτῳ παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. καὶ νῦν τὸ περιλειφθὲν τῆς ὀργῆς λείψανον, μὴ δὲ μετὰ τὴν πληγὴν εἰς πεῖραν ἧκον, εἴπου τι τῆς εἰρήνης ἴχνος περιλέλειπται, καταῤῥάξαι καὶ συντρίψαι προθυμούμενον, μεθ' ὅσης τῆς ἀναιδείας ὠθεῖ· τὰ μάχης καὶ θορύβου καὶ πάσης

Malim παραζηλοῦσα & παρεζήλωσε· ut eſt in ſacro textu: niſi auctor ita in rem expoſuit.

Gens nimirum quædam emergens, gens exacerbans; gens furore exagitata, Deumque in iis qui non ſunt dii, aſſimilans; quam & propterea Deus in non gente aſſimilare conſtituit, & verò perfecit, vix non omnem eorum cœtum è terra exterminans; tradens cum ira genti inſipienti, ducique ſceleratiſſimo ſuper omnes habitatores terræ. Nuncque etiam quod iræ reſiduum eſt, ne poſt plagam quidem ex periculo cautius, ſicubi veſtigium aliquod Pacis reliquum eſt, elidere ac contere re avidè cogitans, quanta licet impudentia ſubmovet, plena ſcilicet rixæ, tumultuſque ac aliis omnis immundiciæ circumagens, inque

Deut 31.17. & 32.21.

Divina in Hæreticos vindicta.

A alius omnis immunditiæ circumagens dog-
Cypariſſiotæ ac Catholicorum juſta defenſio. mata inque orbis theatrum producens. Ad quę
nos etiam cum multis beatiſque viris, quan-
doquidem perſecutorum ſtrue ita nobis com-
paratum eſt, ut omnis nobis libertatis ſit abo-
lita occaſio, privatim noſtræ pietatis cauſa,
ac ejus quæ olim floruit, Pacis, defenſionem
inſtituere operæpretium duximus: nempe ludi-
ces appellantes, noſtræ hujus defenſionis, qui
in poſterum legerint, & uniuſcujuſque mentē
ſenſumque diſpexerint. Ex iis autem, quæ ex
libris Palamæ collecta producimus, facilè in-
telligant qui diligenter rimentur, quinam tum
Dei, tum noſtra repulſa Pace, contra ac Chri-
ſtirationibus ſedet, ſentire velint atque vivere.
B Pugnam enim eorum, quæ in Deo naturalia
ſunt, irreconciliabilem implacabilemque ad-
verſus divinam ejus beatamque Eſſentiam
conſtituentes, atque inde in nos ipſos ma-
lum traducentes, Deo ſe obſequium meritò
præſtitiſſe exiſtimant: ac velut qui urbem ex-
pugnare ſatagunt, ejus prius arcem aggre-
diuntur, inque eam continuè rumpunt impe-
tum, interdiu noctuque inſtruentes inſidias;
haud aliter nec minora machinati ſunt, qui
nunc Pacis inimici ſunt, & ut omni eam Chri-
ſti Eccleſia eliminarent, inſulſam hanc deli-
riorum ſylvam adinvenerunt, ad defectionem
à Deo faciendam, hancque abolendam, ut & à
Ioan.14.6. nobis eam facilè auferant. Enimverò, quemad-
& 9 5. modum Dominus vita & lumen & veritas, re-
Iſai.28.16. liquaque laudatus eſt, ſic nimirum & lapis
1.Petr.2.6. ſummangularis, & lapis offenſionis ab Scri-
Rom.9.33. ptura appellatus eſt. Quis ergo tandem illi
C impingens, non caput conteret? Quanquam
aliquis procul ſagittis petere aggrediatur,
Dan.3.38. Babylonicæ fornacis flammam ad ulciſcen-
dum habet. Non enim ea in eos exarſit, in
quos accenſa erat; ſed magis in eos irruit qui
incenderant, ac combuſſit. Videntur mihi &
Eccleſiæ victoria in Hæreticos, ſingula tela hæc, in mittentes redire, ictuque
validiore percutere; quantò nimirum duro
Iſai.45.2. maximè alliſa, violentius retunduntur. Quid
enim portis inferi indomabilius? Æreæ enim
& ferreæ, ac lapideæ adamantinæque, ac ſi
quid aliud infracti roboris eſt, appellantur;
Matt.16.18 at neque has prævalituras Chriſti Eccleſiæ,
Chriſtus univerſorum Caput ac columen præ-
dixit.

D Haud rarò ſanè permiſſum eſt, quò nimi-
rum probatio noſtræ fidei eluceret, ac pru-
dens diſpenſator clareſceret, ut lupi ad tempus
caulæ obreperent, & gregem diſſiparent atque
cortem vaſtarent; non tamen in finem uſque
Eccleſiæ poſt tempus hoſtes extincti. res illis ex animo ceſſerunt; ſed pereuntium
animarum prope cruoribus ebrii, ſtatim diru-
pti ſunt, ſuis ipſorum impediti funiculis. Sin-
gularis propeque inauditus viſus illorum ca-
ſus. Ac quidem longum haud rarò tempus
ſuis gaudere impietatibus permiſſi ſunt. Ejus
Veterum hæreſeωn tempus. generis Idololatria, annos trecentos, atque
his plures poſt prædicationem libertate fulta.
Ejus generis Ariana nugacitas, Monothelita-
rumque inepta loquacitas & Iconomacho-
rum turba. Supra enim annos quingentos ſe-

A ἄλλης ἀκαθαρσίας ἀνάπλεω περιάγον καὶ θεατρί-
ζον δόγματα· πρὸς ἅπερ καὶ ἡμεῖς μετὰ πολλῶν
καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο μελῆσαν
τοῖς διώκταις, πᾶς ἡμῖν ἀπελήλαται καιρὸς
παρρησίας, ἰδίᾳ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας εἵνεκα, καὶ
τῆς ἄνωθεν πρεσβευομένης Εἰρήνης ἀπολογεῖσθαι
δεῖν ἔγνωμεν· κριτὰς δήπου, τοὺς εἰς ὕστερον διϊόν-
τας καὶ τὴν ἑκάστου διάνοιαν συνιόντας, τῆς ἡμετέρας ἀπο-
λογίας αἱρούμενοι. ἀφ᾽ ὧν δ᾽ ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ βι-
βλίων συνειλοχότες προάγομεν, εὔληπτον τοῖς
μετ᾽ ἀκριβείας ἐξετάζουσι, τίνες ἂν εἶεν οἱ τὴν
Εἰρήνην καὶ Θεοῦ καὶ ἡμετέραν ἀποστήσαντες, ἀντιπο-
λιτεύεσθαι Χριστῷ λίαν ἐπισφαλῶς ἀξιοῦσι. μά-
B χην γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ φυσικῶν ἀσύμβατον καὶ ἔκ-
φυλον κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ μακαρίας ἐνστησά-
μενοι οὐσίας, κἀκεῖθεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸ δεινὸν
διαβιβάσαντες, νομίζουσι λελειτουργηκέναι τὰ
πρέποντα· καὶ ὥσπερ οἱ πόλιν ἑλεῖν βιαζόμενοι,
τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς πρότερον καταστρᾶν ἐπιχει-
ροῦσι, καὶ ταύτῃ συνεχῶς προσρήγνυνται, νύκ-
τωρ ἐπιβουλεύοντες καὶ μεθημέραν, τούτων οὐκ ἔ-
λασσον ἔργον οἱ νῦν τῆς εἰρήνης πολέμιοι· καὶ
ταύτην ἐξῶσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐσπου-
δακότες, τὸν ἀλόγιστον τοῦτον ὅμιλον τῶν ληρημά-
των ἀνεῦρον, εἰς ἀποστασίαν Θεοῦ, καὶ ταύτης κα-
θαίρεσιν, ἵν᾽ ἡμῶν ῥαδίως καὶ ταύτην ἐξέλωσιν.
οὐ μὴν ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ Κύριος ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀλή-
θεια, καὶ τἆλλ᾽ ἀνύμνηται, οὕτω δὴ καὶ λίθος ἀ-
C κρογωνιαῖος, καὶ πέτρα προσκόμματος τῇ γραφῇ
προσείρηται· τίς ποτ᾽ ἄρα λοιπὸν αὐτῷ προσπα-
ράττων, οὐ συντριβήσεται τὴν κεφαλήν. κἂν βέλε-
σιν ἐπιχειροίη πόρρωθεν βάλλειν, ἔχει τὴν Βα-
βυλώνιον πρὸς ἐπιτίμησιν φλόγα· οὐ γὰρ καθ᾽ ὧν
ἧπται δρᾶν ἐγνωρίζετο· ἐπὶ τοὺς ἀνάπτοντας δὲ
μᾶλλον διέτρεχε καὶ κατέφλεγε. δοκεῖ μοι καὶ τῶν
βελῶν τούτων ἕκαστον, ἐπὶ τὸν βάλλοντ᾽ ἐπανιέναι,
καὶ ἀντιπλῆξαι σφοδρότερον· παρόσον ἀντιτύπῳ
μάλιστά γε προσαράξαν, βιαιότερον ἀντέστρα-
πται. τί γὰρ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν ἀναλωτότερον· χαλ-
καῖ γὰρ καὶ σιδηραῖ· καὶ λίθινοι καὶ ἀδαμάντινοι, καὶ
πᾶν ἄρρηκτον ἄλλο κατονομάζονται· ἀλλ᾽ οὐδὲ
ταύτας κατισχύσειν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας,
Χριστὸς ἡ πάντων προηγόρευσε κεφαλή.

Συνεχωρήθη μὲν οὖν ἐν πολλοῖς, ἵνα δὴ τὸ
D δοκίμιον τῆς πίστεως ἡμῶν ἀναφανῇ, καὶ ὁ φρόνιμος
οἰκονόμος ἀναδειχθῇ, πρὸς καιρὸν ἐπιχωριάσαι
τῇ μάνδρᾳ τοὺς λύκους, καὶ τὸ ποίμνιον διασπάσαι
καὶ πορθῆσαι τὴν ἔπαυλιν· οὐκ εἰς τέλος αὐτοῖς μέν-
τοι κατὰ σκοπὸν ἐξέβη τὰ πράγματα· μεθυσθέντες
δ᾽ ὥσπερ τῷ τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν αἵματι, αὐ-
τοῦ που διερράγησαν, τοῖς οἰκείοις συμποδισθέντες
ἅμμασιν. ἐξαίσιον τὸ κατ᾽ αὐτοὺς ἀναφανὲν
πτῶμα. καὶ χρόνον μὲν συχνὸν πολλάκις ἐπεντρυ-
φῆσαι ταῖς ἑαυτῶν ἀσεβείαις εἰάθησαν. τοιοῦτον
γὰρ εἰδωλολατρία, ἐπὶ τριακοσίους καὶ πρὸς μετὰ
τὸ κήρυγμα παρρησιασαμένη τοὺς χρόνους· τοιοῦ-
τον Ἀρείου φλυαρία, καὶ ἡ τῶν Μονοθελητῶν ἀδο-
λεσχία, καὶ ὁ τῶν Εἰκονομάχων ὅμιλος. ὑπὲρ γὰρ
πεντή-

A πεντήκοντα καὶ ἑβδομήκοντα τούτων ἕκαστον ἐπολίτευσεν ἔτη, καὶ κατέδραμε τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας· ἀφνίδιον δ' ὅμως ἧκεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ δίκη, καὶ νῦν οὐδ' εἰσὶν ὅπου γνωρίζονται. οὔκουν γε λοιπὸν οὐδ' οἱ τήμερον θορυβοῦντες, ἐπὶ πολὺ τὴν ἡδονὴν καρπώσονται, οὐδ' εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ἡ τῶν πενήτων ὑπομονή, οὐδ' ἀργὴν ἐάσει Χριστὸς τὴν ῥάβδον τῶν κλήρων αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ παντελεῖ τῷ ὀλέθρῳ σὺν τοῖς κακοδαίμοσι τουτοισὶν ἐξαφανιστῶν ἡμᾶς καὶ μετάγων εἰς ἀτίμους κληρουχίας, καταστήσει, καθάπερ καὶ τὸν Ἰουδαίων λαὸν πρότερον· εἰδωλολατρείας αὐτοῖς ἔκτισιν τὴν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἑλλήνων ἐπιμερῶν πόρθησιν, ἢ τὴν κραταιὰν ὑπερέχων αὐτοῦ χεῖρα, τοὺς μὲν ἀπώσεται ταρτάρου συγκατακλείων βυθοῖς· ἡμᾶς δ' ἐν βραχίονι ὑψηλῷ ἀσεβείας ὁμοῦ καὶ αἰχμαλωσίας ἐξαίρων, τοῖς πρότερον ἐγκαταστήσει B καὶ δόγμασι καὶ φρονήμασι καὶ πολιτεύμασι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐλπιζέσθω, καὶ παρ' ἡμῶν αἰτείσθω τὰ κρείττονα· νυνὶ δὲ πειρατέον τὸν λόγον διεξελθεῖν, τὴν τοῦ παντὸς ὑπερούσιον προστησαμένοις δύναμιν, ὑφ' ἧς ἡμῖν καὶ ταῦτα τολμᾶται· ἥκιστα μὲν βουλομένοις, διὰ τὸ χείλεσιν ἀκαθάρτοις Θεοῦ μυστηρίων ἅπτεσθαι προάγεσθαι· οὐ μὴν δ' ἡστινοσοῦν ἄλλης εἵνεκα φιλοτιμίας τὸν λόγον προχειριζομένοις, ἀπολογεῖσθαι δὲ μᾶλλον ὑπ' ἀνάγκης ἐξαγομένοις. εἰ μὴ γὰρ ὧν κακῶς ἀκούομεν, λόγον παράσχοιμεν, ἑκάστης ἡμέρας δίκην κήρυκος, τοῦ τὰ πονηρὰ ταῦθ' ὑπερασπίζειν δόγματα μισθὸν τὴν προεδρίαν λαχόντος, ἐπιβοωμένου, καὶ καθυποβάλλοντος ἡμᾶς ταῖς παλαμναιοτάταις ἀραῖς· καὶ τί μὲν οὐ μηχανωμένου· τί δ' οὐ πείθοντος, πρὸς τὸ πάντας καθ' ἡμῶν ἀ- C νασεῖσαι, καὶ τὸ πλῆθος στασιάσαι παρασκευάσαι, τάχα ἂν πρὸς τὸ τίμημα παρὰ Θεοῦ λήψεσθαι. τἄλλα γὰρ εἰρηνικοὶ διατελεῖν κελευόμεθα· ὅπου δὲ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, καὶ μάλα νεανικοὶ καθίστασθαι προτρεπόμεθα· καὶ πολλὴν ὀφλήσαιμεν παρὰ τῶν ἀκουόντων γέλωτα, ἀκλεῶς οὕτω τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν προϊέμενοι λόγους· καὶ τὸ σιωπῇ καρτερεῖν, οὐ τὸ συγκατατίθεσθαι μόνον τοῖς καθ' ἡμῶν λεγομένοις ὑπόνοιαν παρέχει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐσύστερον ἂν ἀδικοίη, ἀνέλεγκτα τὰ τῆς βλασφημίας διὰ ῥᾳθυμίαν παραλιμπάνον· ἔπειτ' οὐδ' ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ταύτην ἐξάπτημεν τὴν ὁδόν· πολλοὶ δὲ τῶν πρὸ ἡμῶν μακαρίων ταύτην δραμόντες, πρὸς ἅπαντα νενικήκασιν· οἷς καὶ ἡμεῖς D ἀκολουθεῖν ἄσμενοι προθυμούμενοι, τὸν ἔνθεον ἐν ἅπασιν αὐτῶν ἀναλέξαντες νοῦν, ἀγωνιεῖσθαι καὶ ταῦτα προὐθέμεθα.

Καὶ πρῶτον εἰ δοκεῖ, πρὸς τὰς τοῦ Παλαμᾶ παραβάσεις εὐθὺ τὸν λόγον ἰέναι ἐπιχειρητέον. εἶτ' ἀπελέγξαι πειρατέον, δι' ὧν ἑνώσεων καὶ διακρίσεων πιστεύειν ἐτερατεύσατο Θεόν. μετὰ ταῦτα, ὅσα προσήκει περὶ Φωτὸς ζητῆσαι παραστῆσαι σκεπτέον· καὶ τελευταῖον, τὰς σχεδιασθείσας ἐπ' ἐκκλησίας ἑκάστου ἔτους ἐκφωνεῖσθαι καθ' ἡμῶν ἀράς, συκοφαντίας ἀποδεικτέον· καὶ

A ptuaginta quælibet harum ſectarum viguit, Chriſtique Eccleſiam graſſando infeſtavit: repente tamen venit ſuper eos ultio, ac modò, ne an ſint quidem noſcuntur. Haud enimverò qui nunc deinceps turbant Eccleſiam, diu multumque inde voluptatem ſument, aut in finem patientia pauperum in oblivione erit, aut Chriſtus virgam ſuarum hæreditatum eſſe otioſam ſinet; ſed aut omnino interitu delebit, cum iſtiuſmodi miſerabilibus à noſtris nos avulſos, ad ignobiles ſedes rraducens, velut etiam prius Iudaicum populum; ejus ſceleris reatu quo Idola colebant, civitatis ac provinciæ Babyloniis Græciſque erutæ ac vaſtatæ, eos pœna mulctans; aut certè ſublata potente manu ſua, hos quidem tartari imo ſinu concludet; nos verò in brachio excelſo ab impietate pariter ac capti- B vitate liberatos, prioribus dogmatis pariter & ſenſibus jurique Reipublicæ ac propriis inſtitutis reſtituet. — Pſal. 9.19.

Verùm hæc quidem expectentur, ac quæ ſunt potiora, à nobis petantur; nunc verò conandum eſt ut ſermonem exequamur; rei omnis ac molitionis auſpicem, ſuperſubſtantialem Virtutem nobis ſtatuentes, cujus etiam gratia hæc audemus, minimè quidem ipſi ſponte rem aggredientes, eo quod pollutis labiis Dei myſterium attingendum aſſumamus; haud tamen ullius prætereà ambitionis cauſa certamen ineuntes, ſed quod magis neceſſitate ad reſpondendum cogamur. Niſi enim eorum, quorum nomine malè audimus, rationem reddiderimus, cùm quotidie præconis more, qui idcirco quod prava hæc dogmata defendat, ejuſque operæ mercede præſulatum nactus eſt, vociferetur, ultimique C exempli nos diris ſubjiciat: & quid non moliatur? quid non ſuadat, ut in nos omnium impetus moveat, plebiſque coitionem faciat? fortè ut præmium à Deo conſequatur. Ad reliqua enim quod attinet, jubemur paci ſtudere: ubi autem Deus in periculum vertitur, etiam valde ſtrenui ac animoſi eſſe præcipimur; meritoque largè audientibus riſum moverimus, qui ſic ingloriè defenſionis noſtræ rationes prodamus; hocque adeò quod ſilentio toleramus, nedum ſuſpicionem faciat conſentire nos objectis criminibus, verum etiam poſteris longè officiat, dum per ſegnitiem quæ blaſphemiæ ſunt irreprehenſa ſinuntur. Præterea neque nos primi hanc viam injimus: quin multi ſuperiorum, beati viri, iſtud decurrentes ſtadium, in omnibus victores ex- D titerunt; quorum nos quoque libenter inſiſtentes veſtigiis, eorum in omnibus divinum relegentes ſenſum, hæc quoque decertare conſtituimus.

Ac primùm, ſi libet, hoc conandum, ut ſtatim adverſus Palamæ Tranſgreſſiones ſermonem vertamus. Deinde confutandum quibus unionibus ac diſtinctionibus credendum Deum portentosè induxit. Poſtea danda opera, ut quæcunque de Lumine quærere conveniat, hæc repræſentemus. Poſtremò, quæ ſingulis annis in Eccleſia adverſum nos tumultuariè editæ promulgantur diræ, demon- — Hæc totius quantum eſt, diviſio operis.

ſtrandum calumnias eſſe; ac potius adverſus A Chriſtum inventas blaſphemias; cunctoſque à Chriſto, quàm nos maximè afficere. Erit verò nobis diſputatio claritatis cauſa, adverſus ſingula quæ incident, cum probatione ex Scripturis inſtructa. Vt igitur rurſus etiam il-
Pſal.118.43. la dicam, *Ne auferas de ore meo verbum veritatis*, ſuperſubſtantialis & ſupra-quàm Deus trinè ſubſiſtens Beatitas ac Virtus.

κατὰ Χριστοῦ μᾶλλον ἀνευρεθείσας βλασφημίας· καὶ πάντων τῶν ἀπὸ Χριστοῦ, ἥπερ ἡμῶν μάλιστα. ἔσται δ' ἡμῖν ὁ λόγος σαφηνείας ἕνεκα, καθ' ἕκαστον, πρὸς τὰ παρεμπίπτοντα μετὰ τῆς ἀπὸ τῶν λογίων παραστάσεως ἐκτεθειμένος. ἵν' οὖν καὶ αὖθις ἐκεῖνα φῶ, Μὴ περιέλῃς ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον ἀληθείας, ὑπερούσιε καὶ ὑπέρθεε τρισυπόστατε μακαριότης καὶ δύναμις.

CAP. II.

NON POSSE PALAMITAS quicquam negare Palamæ lucubrationum, ſeu cujuſquam eorum, qui eum ſecuti ſunt. B

POrro fieri non poteſt, ut qui nunc tumultuantur, negent, non confiteri ſe aliquid eorum, quæ à Palama ſcripta ſunt, qui ſic clarè de his in ſua profeſſi ſint, Fide, quam ſic inconſultè vocaverunt; nec tam profanis, quàm temerariis manibus divino altari impoſuerunt; in quo hæc duo ſolummodo imponenda conſtitutum eſt, tum diviniſſima ſcilicet Evangelia; tum tremenda nimirum Carο quæ ſimul Deus ſit; intemeratum ſcilicet Salvatoris Corpus ac Sanguis: Sin autem contingat, & tertium, Magnum noſtræ conſummationis Vnguentum. Omnino enim, ſolus ipſe Chriſtus imponitur: hæcque ſingula, ipſum exhibent, ac ſolum; Evangelia quidem, ut Legiſlatorem atque Magiſtrum: alterum verò, eundem ut pro nobis paſſum: poſtremum denique, quod idem Pontifex pariter Rexque deſignatus eſt. C *Vnguentum enim effuſum*, ac cujus in omnem diditus odor, *nomen* illi. Vbi igitur præceptum eſt, nihil aliud præter Chriſtum, vel quidvis aliud ſanctum imponere, profana hi molitione, ac oſtendentes nihil ſibi ſacrum, ut nec divinum, impurum illum Tomum portandum inferunt, Chriſtianorum eum Fidem eſſe, quibus ſic appellarunt, ſcurrilliter jactantes ac mentientes. In hoc igitur ita de Palamæ conſcriptis libris ac opuſculis, deque his quæ ex illis à piis exempta ſunt, ad coarguendam eorum vanitatem, improbitatem improbitate vindicantes, ac (quod aiunt) malum malo curantes, iſtiuſmodi referunt. *Nec ea quæ in ſacratiſſimi Metropolitæ Theſſalonicenſis Eccleſiæ hoſtes in crimen vocabant, ne hæc quidem præterire indiſcuſſa;* D *quanquam ex iis, quæ tunc quoque examinata ſunt in divina Synodo, hæc excerpta ſint. Invenientes igitur hæc potentiſſimi ſanctique Imperatoris noſtri Regiſque manu conſcripta, & cùm ille nobis ea porrexiſſet, nos ſingula quæque in ſacratiſſimi Metropolitæ Theſſalonicenſis libro legimus & examinavimus, cùm conveniſſimus ad maximam Eccleſiam, diemque diſputatione tranſegimus; neque id ſemel, ſed & bis & ter, ſæpiuſque: ac quidem ſacratiſſimum Metropolitam Theſſalonicenſem, in his quoque ſacris Theologis conſentientem invenimus, ac Chriſti gratia veræ fidei pietatiſque defenſorem.*

Fides Palamitarum. Temerariè altari impoſito.

Vnus Chriſtus altari imponendus, cùm & tria imponantur.

Cant.1.2.

ΚΕΦ. β'

ΟΤΙ ΟΥ' ΔΥ'ΝΑΝΤΑΙ Παλαμῖται ἀρνήσασθαί τι τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων ἢ καί τινος τῶν μετ' αὐτόν.

ΑΔύνατον δὲ τοὺς νῦν θορυβοῦντας, ἀρνήσασθαί τι μὴ ὁμολογεῖν ὧν ὁ Παλαμᾶς συνεγγράφει, σαφῶς οὑτωσὶ περὶ τούτων ἐν τῇ ἑαυτῶν ὁμολογήσαντας Πίστει, ἣν οὕτως ἀπερισκέπτως ὠνομάκασι, καὶ οὐ τόσον ἐναγέσιν, ὅσον τολμηραῖς χερσὶ τῷ θείῳ φέροντες ἐπέθηκαν θυσιαστηρίῳ· ἔνθα δύο γε μόνα ταῦτα τεθέσπισται τίθεσθαι, τά τε θειότατα τῶν εὐαγγελίων, καὶ τὰ φρικτά γε δήπου τῆς ὁμοθέου σαρκὸς, τὸ τοῦ Σωτῆρος ἄχραντον φημὶ Σῶμα καὶ Αἷμα· εἴπου δὲ τύχοι καὶ τρίτον, τὸ μέγα τῆς ἡμῶν τελειώσεως Μύρον. ἁπλῶς γὰρ εἰπεῖν αὐτὸς μόνος ὁ Χριστὸς ἐπιτίθεται· καὶ τούτων ἕκαστον, αὐτὸν καὶ μόνον παρίστησι· τοῦτο μὲν, ὡς νομοθέτην καὶ διδάσκαλον· τὸ δὲ, τὸν αὐτὸν, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα· ἐκεῖνο δ' αὖ, ὅτι καὶ Ἀρχιερεὺς ὁ αὐτὸς καὶ Βασιλεὺς ἀναδέδεικται. Μύρον γὰρ ἐκκενωθὲν καὶ διαδοθὲν ἐπὶ πᾶσαν γῆν, αὐτῷ ὄνομα. ὅπου τοίνυν μηδὲν ἕτερον παρὰ τὸν Χριστὸν ἐπιτέτακτο, μὴ δ' ἄλλο ὁτιοῦν ἅγιον ἐπιτιθέναι, βεβηλοῦντες οὗτοι, καὶ δεικνῦντες ὡς οὐδὲν ἱερὸν, ὥσπερ οὐδὲ θεῖον, τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον ἐπιφορτίζουσι Τόμον, τὴν τῶν Χριστιανῶν Πίστιν αὐτὸν εἶναι, δι' ὧν ὠνόμασαν, βεβωμολοχηκότες, καὶ καταψευσάμενοι. ἐν τούτῳ λοιπὸν οὕτω περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τοῖς εὐσεβέσιν ἀφῃρημένων, εἰς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν ματαιότητος, ἀνομίᾳ τὴν ἀνομίαν ἐπεκδικοῦντες καὶ κακῷ τὸ κακὸν, ὅ φασιν, ἰώμενοι, τοιαῦτα διεξίασι· Μὴ δὲ ἅπερ τῶν ἐν τοῖς τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις ἐποιοῦντο οἱ τῆς ἐκκλησίας πολέμιοι, μὴ δὲ ταῦτα παραδραμεῖν, ἀβασάνιστα· εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θείᾳ Συνόδῳ καὶ τότε, καὶ ταῦτα περιελήφθησαν. εὑρόντες οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Βασιλέως καταγεγραμμένα παρὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων ἐν τῷ τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης βιβλίῳ ἀνέγνωμέν τε καὶ ἐξητάσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν, καὶ συνδιημερεύσαντες, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις· καὶ τὸν μὲν Θεσσαλονίκης ἱερώτατον Μητροπολίτην, καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς Θεολόγοις εὕρομεν, καὶ συνήγορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας.

Ἀναφαίνεται τοίνυν τὰ καιριώτατα τῆς ἀσεβείας ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συνειλοχότων μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἅπερ καὶ ἡμεῖς προϊόντες ἐκθησόμεθα· καὶ τῇ λῃστρικῇ ταῦτα παραθεμένων συναγωγῇ, πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀνομίας, πολυπραγμονήσαντες ὥς φασιν οὗτοι καὶ καθ' ἕκαστον ἐξητακότες, εὗρον ταῖς ἀληθείαις μὲν συμφωνεῖν ἑαυτοῖς, προσκείσθω δὲ καὶ οἷς διέβαλον. Τρία τοίνυν ἐκ τούτων σκέψασθαι ῥᾴδιον, ὅτι τε τῆς ἐκείνων ἦσαν καταγεγραμμένα χειρός· καὶ ὅτι ἀδιάβλητα ταῦθ' εὗρον, καὶ τρίτον, συνήγορα τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας. ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ πρώτου συμβαλεῖν ἔχομεν, οὐχ ὑφ' ἑτέρων ἄλλων ὁ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἔλεγχος ἐθριάμβευεν, ἀλλ' ἢ μόνον τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, μηδὲν ὑποστελλομένων τὴν τῶν διωκόντων ὑπεροψίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνων περὶ τὸ κρατεῖν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκ τῶν τῆς ἀνομίας βιβλίων τὰ τῆς ἀνομίας παρρησιαζόντων· τοῦ δέ γε δευτέρου, καὶ οἵου φρονήματος ἦσαν ἐκεῖνοι· εἰ γὰρ τὰ τῶν ἐναντίων ἀδιάβλητα παρεῖχον ὁρᾶν ἐκλεγόμενοι, τί ἂν ἔδρων, ἐν οἷς τὰ παρὰ τῶν Θεολόγων προὔτεινον, ὅπου γε καὶ τὸ συλλαβὴν ὑπερβῆναι, οὐ φορητὴν τίθησι τὴν ἐν τοῖς θείοις παρατροπὴν ἐνεῖναι. ἄλλως τε, μὴ δὲ στόμα τοῦ λοιποῦ Παλαμῖται διαίρειν τολμῷεν ἄν, ἐκείνων αὐτῶν δεικνυμένων, ὡς οὐχ ὑφ' ἡμῶν συκοφαντοῦνται. ὁρᾶτε γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς ἰχνευζομένους, συζητῆσαι ταῦτα πολλάκις, καὶ εὑρεῖν ἀκέραια. Ἐκείνου δ' αὖ, ὅτι καὶ τὰς τοσαύτας τερατείας, ἅσπερ ἐκ τοῦ τὰ γενναῖα δόγματα συγγεγραφότος ἀκούσεσθε ῥημάτων, τοῖς θ' ἱεροῖς Θεολόγοις, τοῖς τ' ἀληθέσι περὶ Θεοῦ δόγμασι, συμφωνεῖν κατεπαίρονται λέγειν, καὶ οὐκ εὐλαβοῦνται πρὸς τοσοῦτον μέγεθος ἀσεβείας τὴν ἐπηρτημένην ἀπὸ Χριστοῦ τοῖς συκοφάνταις ποινήν, ὅσῳ λοιπὸν μετ' ἐξετάσεως ταῦτα παρεδέξαντο, καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἔχον συνήγορα, τοσούτῳ πάντως ἀναγκάζονται τούτοις ἐμμένειν, ἀλλ' οὐδέ τινος ἑτέρου τῶν ἐκείνῳ κατηκολουθηκότων, ἀρνήσασθαί τι προσήκει. Ἰσίδωρος γάρ, εἰ καὶ προτετελεύτηκε τῶν τοῦ Τόμου ἐρεσχελιῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον οἷς ἔγραφέ τε καὶ ὡμολόγει, δημιουργὸς ἦν τοῦ Τόμου. Κόκκινος δὲ καὶ Νεῖλος, πρὸς τὸ περιεῖναι, καὶ αὐτουργοὶ τοῦ Τόμου ἐτύγχανον ὄντες. ἀδύνατον οὖν τοὺς τὰ τοῦ Τόμου περιέποντας ἀρνήσασθαί τι τῶν συγγραμμάτων τῶν τοῦ Τόμου δημιουργῶν.

Ἔτι, πολλαὶ μὲν ὅρκων εἰσὶν ἰδέαι τοῖς προσανέχουσι· μείζων δέ, τό, τι προστεθεῖναι τῶν τιμωμένων ἡτινιοῦν εἰκόνι, καὶ λαβεῖν. πολλῷ δ' ἔτι μείζων, εἰ καὶ ἄλλως παράνομον, εἰ τῷ φρικτῷ προσεγγίσειε θυσιαστηρίῳ· ἀλλὰ ταῦτα παρανομήσαντες Παλαμῖται, τῷ μείζονι τῶν ὅρκων τὰ τοῦ βλασφήμου Τόμου στέργειν ὑπέσχοντο. περιείληπται δ' ἐν τούτῳ, πάντ' ἀληθείας ἔχεσθαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἃ παρ' ἡμῶν ἀφῄρηται τούτων πρὸς ἔλεγχον· ἀδύνατον ἄρα τούτους ἀρνήσασθαί τι μὴ ὁμολογεῖν τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, κἂν ἐν ταῖς μεγίσταις αἰτίαις τοῖς σκοποῦσι τελοίη, εἰ μήπου βούλοιντο σαφῶς ἐπιορκεῖν.

A Apparet igitur beatos illos viros, ex libris Palamæ collegiſſe potiſſima impietatis capita, quæ nos quoque ſequentibus enuntiabimus; cumque latrocinali conventui ad coarguendam improbitatem fuiſſent propoſita, diligenter rimantes, ut hi loquuntur, & ſingula examinantes, inveniſſe revera ipſa ſeipſis cõſentire: addatur verò, *Et his quos calumniabantur*. Ex his igitur facilè eſt tria diſpicere. Quod & illius erant conſcripta manu; quodque inculpata hæc invenerunt; ac tertiò, quod pietati veræque fidei adſtipulantia. Cæterum ex primo quidem conjicere habemus, non ab aliis, triumpho productam impietatis coargutionem, ſed duntaxat à beatis illis viris, qui nihil perſecutorum ſuperbiam morarentur, nec reliquam illorum dominandi potentiam; ſed qui certa veritate ex impietatis libris, quæ

B impietatis eſſent palam producerent. Ex altero verò cujuſnam illi ſententiæ ac animi eſſent. Si enim hi, qui ea excerpſerant, quæ adverſariorum erant, inculpata videri exhibebant, quidnam facturi eſſent, in quibus quæ erant Theologorum proponebant; ubi vel ſyllabam tranſgredi, nec ferendam quidem in divinis depravationem inducit. Præterea ne os quidem deinceps Palamitæ auſint aperire, illis ipſis oſtendentibus, nihil nos per calumniam illis imponere. Videte enim quàm ſeriò, quantoque exceſſu affirment, hæc ſæpius diſquiſiiſſe, ſinceraque inveniſſe. Ex tertio denique, quod & tanta portenta, nugaſque, quas ex illius verbis audituri eſtis, qui nobilia conſcripſit dogmata, ſacris Theologis,

Nempe Scripturæ Patrumque auctoritates, nec verbo ullo mutandæ.

C veriſque de Deo dogmatis convenire, ſuperbè audent dicere, nec ad tantam impietatis molem, impendentem à Chriſto calumniatoribus pœnam reformidant; quantò deinceps majori examine hæc receperunt, ac pietati veræque doctrinæ adſtipulari ſenſerunt, tanto prorſus neceſſe habent illis immanere, nec cujuſquã alterius illius ſequaciũ poſſe eos aliquid negare. Iſidorus enim, etſi mortuus eſt ante Tomi conſarcinatas nugas, quibus tamen quoad vixit & ſcribebat & confitebatur, Tomi auctor fuit. Coccinus verò & Nilus, præter-quam quod in vivis erant, ipſimet Tomum compoſuerunt. Igitur fieri non poteſt, ut qui Tomum colant, aliquid negent Lucubrationum eorum, qui Tomi auctores

Inſignes Palamites & quaſi inceptores.

D extiterunt.

Præterea multa ſunt, attendentibus animum, juramentorum genera. Inter ea autem majus eſt, cùm quid eorum quæ pluris fiunt alicui imagini ſupraponitur, atque tollitur: Ad hæc verò longè etiam majus, ſi tremendo altari (quanquam id nefas) appropinquaverit. Verùm Palamitæ huic obnoxii facti ſceleri, juramentorum maximo fidem obſtrinxerunt, quæ ſunt blaſphemi Tomi ſe amplexaturos. Continetur autem in illo, quæ ſunt Palamæ omnia veritati hærere; atque adeo hæc quoque quæ à nobis confutandi gratia excerpta ſunt. Itaque fieri non poteſt, ut negent ſe non admittere aliquid librorum Palamæ, quanquam maxima illis dica, ſolerter inquirentibus inde ſcribatur, niſi fortè palam reos ſe perjurii conſtituere velint.

Gal. 2. 18 A Ad hæc dicit divinus Apoſtolus, *Si quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me conſtituo.* Quemadmodum igitur, quæ everſa ſunt ac deſtructa ædificare, prævaricationem conſtituit: ſic nimirum etiam, ſi quis ea quæ ſunt ædificata deſtruat, in idem crimen prævaricationis incurrit. Igitur impoſſibile eſt, ut quæ illi in librorum Palamæ gratiam, quantum ad illos ſpectant, ædificavere, conentur aliquando deſtruere: niſi hac etiam parte velint ſeipſos prævaricatores conſtituere.

Ἔτι, ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησὶν, Εἰ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι. ὥσπερ οὖν τὸ τὰ πορθηθέντα οἰκοδομεῖν, τὴν παράβασιν συνίστησιν, οὕτω καὶ τὰ ᾠκοδομημένα εἴ τις καταλύοι, εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ἥκει τῆς παραβάσεως. ἀδύνατον οὖν τούτους ἅπερ ᾠκοδόμησαν ὑπὲρ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, ἐφόσον αὐτοῖς προσέχουσι, ταῦτα καταλῦσαί ποτε προαχθῆναι· εἰ μὴ βούλοιντο καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος παραβάτας ἑαυτοὺς συνιστᾶν.

B

Caput III.

Auſpicatum eſſe Palamam exitioſum dogma ab errore ac contentione.

Barlahamo detecta Palamæ hæreſis & inſania.

NE verò procul ab ſcopo ſagittam mittamus, paucis quibuſdam præmiſſis, oſtendemus unde ducto exordio, in eam Palamas invectus inſaniam ſit, ac ex quibus fomentis magnum impietatis ignem accenderit. Sciunt omnes, quæ illi Barlaamus crimini verteret: non ita ſcilicet, ut omnem vitam Monaſticam atque cœlibem (quemadmodum ipſe dixit) arceſſeret ac ſugillaret, ſed ut eos vituperaret, quibus ſeriò curæ eſſet, cùm in reliquis ſegniores eſſent nec accuratæ diſciplinæ; ut in tenebris tantiſper clauderentur, nonnihilque parum velut deliquio exſpirare, quin ſpiritum intus ægrè ducere viderentur, intentique oculum immotè firmiuſque umbilico defigere: quibus facilè peractis, clarè ſtatim monſtroſa vanaque ac mendacia, præſto eſſent. Ecquid inde? Ignem dicebant videre, intra viſcera extraque conſiſtentem; pulſuſque quoſdam inſolitos & motus cordis, nec non calores quoſdam ac velut igniculos ex naſo exire, poſteaquàm hæc aliaque tum feciſſent, tum paſſi eſſent, ſentire, cùm tres quatuorve tum eſſent, qui huic operam diſciplinæ darent; reliqui verò, ut ipſe ex multis, viris pietate illuſtribus audivi, hæc deteſtarentur, prorſuſque deriderent; plerique, ne quidem auditu aliquid de illis accepiſſent.

Illuminatorum deliria, quibus Palamas vindex acceſſit.

Hæc igitur Barlaamus à quodam cùm doctus & paſſus eſſet, minimè certè tulit, operæque pretium putavit, ut venerandis parentibus educationis præmia redderet; ſed contemplationis ſtruem illam ac negotium traducit; ſeductionem ac noxam ſatanicam vocans, pleraque ejus morbi, quibus ſcriptis aggreſſus eſt, ad Maſſalianos revocavit. In ejus itaque libros cùm incidiſſet Palamas, ſeu potius furatus eſſet, perfoſſo cubiculo ubi in angulo latentem librum atque occultum perveſtigaret, ex adverſo impietatem conſcribit; nempe docens, nullo errore laborare verumque eſſe erroris illud Lumen, minimumque ac nullius pretii ejus comparatione videri divinæ opus creationis. Iam itaque in illis rebus haudquaquam numerandum, quæ creata ſint & ſerva, affirmare: ſed Deum increatum ac Deitatem rerum hujus univerſitatis verè creatricem, ipſum conſiderare.

Barlahami erroris ſugillatio.

Palamæ, defenſio.

Κεφ. γ´.

ὍΠΩΣ ἘΞ ΠΛΆΝΗΣ ΚΑῚ φιλονεικίας ἤρξατο Παλαμᾶς τοῦ δόγματος τοῦ ὀλεθρίου.

ΩΣ ἂν δὲ μὴ πόρρω σκοποῦ βάλλοιμεν, βραχέα τινὰ προστησάμενοι, δείξομεν ὅθεν ἂν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦτο μανίας παρήλασε Παλαμᾶς, καὶ ἐξ οἵων τῶν ἀφορμῶν τὸ μέγα τῆς ἀσεβείας ἀνῆψε πῦρ. ἴσασιν ἅπαντες, οἷς αὐτῷ Βαρλαὰμ ἐνεκάλει· οὐχ᾽ ὡς αὐτὸς ἔφησε, πρὸς ἅπαντα τὸν μοναδικὸν καὶ ἄζυγα βίον τὴν κατηγορίαν ἐκεῖνον ἐνστήσασθαι· ἀλλ᾽ οἷς ἐπιμελὲς ἦν τ᾽ ἄλλ᾽ ἀδιαφοροῦσιν, ἐν σκότει μικρὸν ἀποκλείεσθαι· καὶ βραχύ τι διαλείποντας ἐκπνεῖν, εἰσπνεῖν μᾶλλον παραβιάζεσθαι, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν προσέχειν ἀκλινῶς ἐρείδειν τῷ ὀμφαλῷ· ὧν εὐχερῶς ἀνυσθέντων, τὸ τῆς τερατείας ἄντικρυς ἐπήει. καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν· Φῶς C ἔλεγον ὁρᾶν, ἐντὸς τῶν σπλάγχνων καὶ ἐκτὸς συνιστάμενον, καὶ παλμούς τινας ἀήθεις, καὶ κινήματα καρδίας, καὶ θέρμας ἐκ τῆς ῥινὸς ἐξιούσας ἐπαισθάνεσθαι, μετὰ τὸ ταῦτα τε καὶ τ᾽ ἄλλα δρᾶσαι καὶ παθεῖν· τριῶν ἢ τεττάρων ὄντων τηνικαῦτα, τῶν τὴν ἐργασίαν ταύτην μετιόντων· τοῖς δ᾽ ἄλλοις, ὡς αὐτὸς ἐκ πολλῶν ἐπιφανῶν τὴν ἀρετὴν ἠκηκόειν, ἀπηχθάνετό τε ταῦτα, καὶ γέλως ἦν μακρός· οἱ πλείους δὲ, καὶ μηδὲν περὶ τούτων ἐπαΐοντες ἦσαν.

Τοῦτο τοίνυν Βαρλαὰν ὑπό τινος καὶ μαθὼν καὶ παθὼν, ἥκιστά γε τροφεῖα καλῶς ἐκτιννύναι τοῖς τῆς διδασκαλίας γονεῦσιν ἤνεγκεν· ἀλλ᾽ ἐκπομπεύει τὸ χρῆμα τῆς θεωρίας· πλάνην δ᾽ ἀποκαλῶν αὐτὸ καὶ Σατανικὴν ἐπήρειαν, τὰ πλεῖστα τοῦ πάθους εἰς Μασσαλιανοὺς ἀνέφερε, δι᾽ ὧν συνε- D γέγραφε. τοῖς λόγοις ἄρ᾽ οὖν ἐντυχὼν Παλαμᾶς· μᾶλλον δὲ κεκλοφὼς, διορύξας τὴν οἰκίαν ὅπου γε τὸ βιβλίον διερευνώμενος ᾔσθετο ἐγκεκρύφθαι, ἐξ ἀντιθέτου λογογραφεῖ τὴν ἀσέβειαν. ἀπλανὲς μὲν εἶναι τὸ Φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης ὑποτιθέμενος, ἐλάχιστον δὲ καὶ μηδενὸς ἄξιον πρὸς αὐτό γε δοκεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν. οὐκοῦν γε λοιπὸν τῶν κτιστῶν εἶναι καὶ δούλων διετείνετο· ἀλλὰ Θεὸν ἄκτιστον τοῦτ᾽ ἐπενόει καὶ θεότητα κυρίως δημιουργὸν τοῦ παντός.

A Περιφανέστατα δ' αὖθις ἐλεγχόμενος ὑπὸ Βαρλαὰμ, ἔτι μάλιστα τὰ Μασσαλιανῶν καὶ φρονεῖν καὶ τερατεύεσθαι, πρὸς τίνα τόλμαν ὁ δεινὸς καὶ ἐπίξηπτος καταφεύγει, καὶ τί τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς αὐτοῦ καρδίας ἐξερεύγεται. περιφρονεῖ μὲν Αρχὰς καὶ Κυριότητας καὶ Θρόνους καὶ Εξουσίας, εἴσω δὲ γίνεται Θεοῦ, καὶ διερευνᾶται τὰ βάθη καὶ τὰ κρύφια τῆς Δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ γυμνοῖ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ Οὐσίαν ταύτης, καθ' ἣν εἶναί τε δύναται καὶ ζῆν δύναται· διιστᾷ δ' ἀπ' ἀλλήλων μέτρῳ δαιμονίῳ καὶ διαφοραῖς ἄλλαις, ἃς ἀκούσεσθε· ὀνοματοθετεῖ δὲ τὸ Φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης, τὴν ζωὴν εἶναι καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, οὐκέτι δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· ἵν' ἐκφύγῃ δῆθεν ἀσεβείᾳ χρείσσῃ, B Μασσαλιανισμὸν κουφότερον· ἐκείνων ἀκούων ὁρᾷν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ διατεινομένων. εὐπρεπέστερον γὰρ ἥγητο, τῷ παρ' αὐτοῦ Φωτὶ τὴν δύναμιν ἁρμόσαι, ἣ τὸ φοβερὸν προσεστι τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, καὶ ταύτην ὁρᾷν τὸ Φῶς οὖσαν, ἤπερ Μασσαλιανοῖς τοὔλαττον ἔχοντας.

Συγκαλυψάμενος τοίνυν τὸν νέον τοῦτον καὶ πρόσφατον Θεὸν τῷ τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ὀνόματι, καὶ τῷ Φωτὶ τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, οἰκειότερον γὰρ ἁρμόζειν αὐτῷ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν εὑρίσκει· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τῇ χάριτι καὶ τῇ δωρεᾷ, καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς εἰώθει πρὸς ἀπάτην ἐπιλέγεσθαι τῶν πολλῶν, οὕτω προῆγε καὶ ὑπέφαινε φωνασκῶν διὰ πάντα τὸν λόγον καὶ ὑπομειδιῶν. μάτην ἄρα λοιπὸν πρὸς τὰς τῶν Πα- C λαμιτῶν ἐπιφορὰς, αἷς πεποίθασι τὸν νέον περικαλύπτειν Θεὸν, τὰς ἀποκρίσεις ἡμᾶς ἀντιτάττειν· προσήκει δὲ μᾶλλον ἐπανέρεσθαι αὐτοὺς, Εἰ ἄκτιστός ἐστι Θεὸς τὸ φανταζόμενον αὐτοῖς ἐκεῖνο Φῶς· τοῦτο γὰρ καὶ παραστῆσαι βεβουλημένοι, πρὸς τὰς ἀτοπωτάτους ταύτας ἀπέκλιναν διαιρέσεις καὶ κατατομάς. δεῖ τοίνυν λοιπὸν τοὺς ἐντυγχάνοντας, τὴν ἀρχὴν περὶ τούτου σφίσι διαλέγεσθαι τοῦ Φωτός· τἄλλ' ἐῶντας χαίρειν μακράν· καὶ φανερὸν ἐκ τούτων ἐστὶν εὑρεῖν, ὅθεν ἤρξατο Παλαμᾶς λέγειν τε καὶ συγχεῖν περὶ τούτων.

Ετι, μιᾷ ἑκάστῃ τῶν ἐπιστημῶν, προσήκουσά τις ἀναφαίνεται ἡ ἀρχή. ἔστιν ἄρ' οὖν ἐκ τῶν ἀρχῶν σκέψασθαι τὸν ἐπιστήμονα, πρὸς ἅπερ αὐτῷ τείνει τῆς πραγματείας ἡ μέθοδος, ἧς ἀρχὴ τό δέ τι τυγχάνει ὄν. ἀλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἀρχὴ, ἐκ φι- D λονεικίας καὶ μάχης, ὡς ἠκηκόειτε, καθέστηκε· συμβαλεῖν δ' οὐκ οὖν ἐκ τούτων ἔνι, καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῶν περὶ τὰ λεγόμενα πραγματείαν.

Ετι, ὁ Κύριος φησὶν, Εκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐξέρχονται πονηρά· ὡσανεὶ ἔλεγεν, Εξ αἰτίων πονηρῶν, πονηραὶ καὶ αἱ ἐκβάσεις. τούτοις καὶ ὁ Θεολόγος ἐξηκολουθήκει Γρηγόριος, Πονηρῶν γάρ φησι σπερμάτων, πονηρὰ τὰ γεώργια· πάλιν δ' ἐν ἐκείνοις ὁ Σωτὴρ φησὶν, Εκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγνώσεσθε· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐκ τῶν ἐκβάντων, τὰς ἀρχάς. παρ' ἑκάτερα τοιγαροῦν ἄν τις τὴν Παλαμικὴν φωράσαιτο μανίαν ὀλεθρίαν οὖσαν. εἴτε γὰρ πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς

Manifeſtiſſimè autem rurſus à Barlaamo confutatus atque convictus, adhuc maximè Maſſilianorum ſenſu laborare, eorumque deliriaque ac mendacia colere, præfractæ audaciæ homo temerarius ac ſceleratus, perfugium quærit, nonnihilque eructat ex malo theſauro cordis ſui. Nempe contemnit Principatus & Dominationes, Thronos quoque & Poteſtates, intraque Dei ſinum irrumpens, ejus Virtutis profunda altaque ſcrutatur; ac Dei quidem Eſſentiam illa nudat virtute qua eſſe poteſt atque vivere: ſeparataque ab invicem exceſſu mirabili, aliiſque differentiis, quas audituri eſtis. Nomenque imponens ac indigitans, erroris Lumen illud, Dei vitam eſſe dicit atque virtutem, non ejus eſſentiam; peſſima nimirum impietate, à Maſſalianiſmo, quod levius eſt, ſe ipſe liberans; quos affirmantes audiret, Dei ſe eſſentiam videre. Convenientius namque exiſtimavit, ſuo illi Igni virtutem aptare ſeu potentiam, qua Dei eſſentiæ competit ut tremenda ſit, atque hanc videre, Lucem exiſtentem, minori præ Maſſalianis auſu ac compendio.

Refert libro ſeq. Retulit & Calecas, in quo licet videre.

Contegens itaque novum hunc atque recentem eum operationis nomine atque virtutis, nec non Lumine divinæ Transformationis (hoc enim magis ſibi congruere invenit, ob nominis alio alioque ſenſu uſurpationem) Gratia item donoque ac reliquis, quæ percenſere ſolebat, ad vulgo innectendam fraudem, in eum modum procedebat, ac per omnia exercentem vocem ſub phonaſco ac ſubridentem exhibebat. Fruſtra jam igitur eſt, ut ad Palamitarum illationes, quibus novum Deum obtegere confidunt, reſponſiones noſtras opponamus; decetque magis ut eos interrogemus: Num quod animo infirmant videntque Lumen, Deus increatus exiſtat. Hoc namque etiam ſtatuere volentes, ad abſurdiſſimas has declinaverunt diviſiones ac conciſiones. Iam igitur operæpretium ſit, ut qui alloquuntur, de hoc primùm Lumine diſputent, reliquis procul valere juſſis; hincque adeò manifeſtè invenire liceat, unde Palamas de his loqui ac confundere occœptarit.

Præterea, ſingulis ſcientiis atque artibus, conveniens quoddam apparet principium. Licet igitur ex principiis deſpicere, viro ſcientia arteque prædito, quò illi negotii ratio viaque ſpectet, cujus principium iſtud quidpiam exiſtat. Atqui Palamitarum principium ex contentione rixaque, quemadmodum audiſtis, extitit; hinc itaque conjicere licet, quænam ſit omnis illorum ſtrues, de quibus ſermo exiſtit.

Præterea ait Dominus, *De malo theſauro cordis exeunt mala.* Quaſi diceret, ex malis cauſis, mali quoque eventus. Atque hæc ſecutus Gregorius Theologus, *Malorum* enim, inquit, *ſeminum mala germina ac fructus.* Præterea in illis Salvator ait, *Ex fructu arborem cognoſcetis,* Quaſi diceret; ex eventibus principia. Vtrinque igitur deprehendat quis exitioſam eſſe Palamitarum inſaniam: Sive enim ad illius principia animum attenderit,

Matth. 12. 35 Luc. 6. 45. Greg. Theolog. Matth. 12. 33.

ex contentione rixaque horum originem advertit; ſive denique ad ea quæ evenerunt, peſſima hinc conflata, uti oſtendetur, perſpexerit.

Præterea ne ipſe quidem impietatis auctor ac parens veritatem obticet; ſed velut qui cum
Mar. 1.24. Luc. 4.41. eo ac per illum loquitur, *Quid nobis & tibi eſt. Fili Dei?* confitebatur; ſic nec ille, cœpiſſe ſe à contentione tacet. In ea enim, quam conſcripſit, Fide; *Neque hæc dixiſſem*, inquit, *niſi in ejus qui contradicat neceſſitatem veniſſem, per contrarii obnitentiam in eum certamen ſuſcipiens.* Neceſſitatis igitur partus, contrarioque obluctantia certamina: id eſt, contentiones rexæque decantata illa Palamæ; eaque ratio eſt cur ad illa aggreſſus ſit. Alioqui enim de illis ne locutus quidem eſſet, quod & invitus fatetur.

A ἐπιδοῦναι, ἐκ φιλονεικίας καὶ μάχης ἠργμένας αὐτὰς ἂν ἴδοι· εἴτε μὴν πρὸς τὰ παρ' αὐτῆς ἐκβάντα, χείρεις' ἂν ὡς δειχθήσεται κατίδοι τὰ γινόμενα.

Ἔτι, οὐδ' αὐτὸς ὁ τῆς ἀσεβείας πατὴρ ἀποστέλλεται τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ σὺν αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ λαλῶν, Τί ἡμῖν καὶ σοὶ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ὁμολογεῖ, οὐδ' αὐτὸς μὴ ἐκ φιλονεικίας ἄρξασθαι σιωπᾷ. ἐν γὰρ τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ πίστει, Οὐδὲ ταῦτα εἶπον ἄν φησιν, εἰ μὴ πρὸς ἀνάγκην ἦλθον τοῦ ἀντιλέγοντος, κατὰ ἀντιπερίστασιν πρὸς ἐκεῖνον ἀγωνιζόμενος. ἀνάγκης οὖν ἔκγονα καὶ ἀντιπεριστάσεως ἀγῶνες, εἴτουν φιλονεικίαι καὶ ἔριδες τὰ τοῦ Παλαμᾶ θρυλλούμενα, καὶ διὰ
B ταύτην τὴν αἰτίαν πρὸς αὐτὰ παρορμήσαντι. ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν περὶ τούτων ἔλεγε, καὶ ἄκων ὁμολογεῖ.

Caput IV.

ERRORIS SYMPTOMATA jactare atque referre, ut propria ſua rectè facta atque munera.

CONvenientius autem videatur, ut ante alia, enarrantem illum exhibeamus ferventis cordis ſui motus & exultationes, altoque pectore incendentes atque ſpirantes igneas contorſiones & converſiones, exque naſo Typhonum more aut Chimærarum exilientes calores ſcintillaſque, ac reliquos abſurdos pulſus indubioſque conceptus, quibus præeuntibus aut conſiſtentibus vel ſequentibus erroris Lumen illud ſcaturit. Vt igitur brevitatis cauſa, pleraque illius, & ad plures ſcripta, prætercam, ea commemorabo quæ ad Menam illum ſcripſit, hominem ſcilicet mirabilium viſionum afflatuumque partia-
Luc. 1.46. Palamæ ex ipſomet doctrina. tium. *Sin autem aliquis*, inquit, *non recipit exultationem Salutaris Chriſti, quam & geſtientis agitationem multis locis Patres vocaverunt & ſpirantem virtutem, ac viventis cordis motionem, hic talis, puto, ejus necdum ſenſum percepit.* Rurſuſque
Iſai. 26.18. in iiſdem. *Beatus autem Ambacum, qualem nos Spiritum accipere dicit & parere? Nonne Domini Ieſu, in igne afflantis Fidelibus, ac ſalutem implentis? Quiſnam verò ignis flagellat dæmones eoſque fugat? quemadmodum beatus Pater Ioannes dicit? Nonne Domini Ieſu, qui intus animo, illius recordatione accenditur? Odor Altiſſimi quiſnam alius, niſi fervor ac calor Spiritus, qui & nonnunquam ex naſo, qua nemo explicet ratione, egreditur?* His, aliiſque pluribus colectis, ſacriſque vocibus commixtis, velut qui turpes vultus iis obducunt, quibus proclive eſt ut videntium lateant oculos ac decipiant, ſive etiam venena deterrima ſuaveſfragrantibus ſpeciebus ac ſuccis dulciſſimis condiunt, rem in palam producit; hiſque parturitionibus atque igni ardentibus partubus, ut venerandum Lumen nec quicquam humilium aut terrenorum, attendere hortatur, multas olim factas Luminis appari-

Κεφ. δ'

ΟΠΩΣ ΤΑ ΤΗΣ ΠΛΑΝΗΣ *συμπτώματα, ὡς ἑαυτοῦ κατορθώματα λογογραφεῖ.*

ΕΥπρεπέστερον δ' ἂν εἴη, πρὸ τῶν ἄλλων, ἀφηγούμενον αὐτὸν παραστῆσαι τὰ ζεούσης αὐτοῦ καρδίας κινήματα καὶ σκιρτήματα, καὶ τὰς
C ἐξαπτούσας ἔνδον καὶ πνεούσας πυρίνους ἀνελίξεις καὶ συστροφὰς, καὶ τὰς ἐκ τῆς ῥινὸς κατὰ τοὺς τυφῶνας ἢ καὶ τὰς χιμαίρας ἐξιούσας θέρμας· καὶ τ' ἄλλα τῶν ἀτόπων παλμῶν καὶ ἀσυνδυάστων ἐγκυμονήσεων, δι' ὧν ἡγουμένων ἢ συνισταμένων ἢ καὶ μεθεπομένων, τὸ Φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης ἀναπηγάζει. ἵνα τοίνυν τὰ πρὸς τοὺς πολλοὺς αὐτῷ, καὶ τὰ πλείω, παρῶ, συντομίας εἵνεκα, τῶν πρὸς Μηνᾶν ἐκεῖνον ἐπεσταλμένων μνησθήσομαι· μετέχειν ὄντα τοῦτον τῶν θαυμαστῶν ὁράσεων καὶ παθῶν. Εἰδέ τις φησὶν οὐ παραδέχεται τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ Σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ καὶ σκίρτημα πολλαχοῦ οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν καὶ πνέουσαν δύναμιν, καὶ καρδίας ζώσης κίνημα, ὁ τοιοῦτος οἶμαι ἀκμὴν οὐκ ἠσθάνθη αὐτῆς. καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Ἀμβακοὺμ δὲ ὁ θεῖος, ποῖον Πνεῦμα φάσκει λα-
D βεῖν ἡμᾶς καὶ τεκεῖν· οὐχὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν πυρὶ τοῖς πιστοῖς, καὶ σωτηρίαν πληροῦντος. ποῖον δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαίμονας καὶ φυγαδεύει αὐτοὺς, ὥς φησιν Ἰωάννης ὁ θεῖος πατήρ. οὐ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐξάπτοντος ἔνδον; ὀσμὴ δὲ Ὑψίστου ποία ἑτέρα, εἰ μὴ ἡ θέρμη τοῦ Πνεύματος· ἥτις ποτὲ καὶ ἐκ τῆς ῥινὸς ἀῤῥήτως ἐξέρχεται. ταῦτά γε καὶ πλείω συνειλοχὼς, καὶ ῥήμασιν ὁσίοις ἐγκαταμίξας, ὥσπερ οἱ τὰς ἀμορφίας τοῖς πρὸς τὸ λανθάνειν ἐπιτηδείοις τοὺς ὁρῶντας καταχρωννύντες, ἢ καὶ οἱ τῶν δηλητηρίων τὰ χείριστα, τοῖς εὐώδεσι συσκευάζοντες καὶ ἡδίστοις, παῤῥησιάζει τὸ χρῆμα· καὶ ταῖς ὠδῖσι ταύταις καὶ τοῖς πυριφλεγέθουσι τῶν τοκετῶν, ὡς Φῶς τίμιον, καὶ τῶν οὐ χαμαὶ, προσανέχειν ἀναπείθει,

πολλὰς τῶν πάλαι φωτοφανείας ἐπαντλῶν ἡμῖν προὔτερον· ὡς ἂν τὸ κατεψευσμένον αὐτῷ φῶς τὴν ἐκείνων λάχοι χώραν, ἢ καὶ μείζω διὰ τὴν ἐκ τῶν καιρῶν παρρησίαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κακοήθειαν, καὶ τὴν ἄλλην ἐκ τῶν τρόπων ἀναίδειαν, ᾗ χρῆται κατὰ Θεοῦ περὶ πάντα λόγον.

Εἰ μὲν οὖν ἐξελέγχειν ἡμᾶς ταῦτα νυνὶ προὔκειτο, πολλοὺς ἂν τῶν Θεοφόρων παρήγομεν, ἄντικρυς αὐτὰ μανίαν ἀποφαινομένους καὶ παραφροσύνην τοῦ ἐν ἡμῖν ἡγεμονεύοντος ψυχικοῦ πνεύματος. ὧν, Διάδοχός τε ὁ θεῖος ἐστὶ, καὶ Νεῖλος ὁ θαυμάσιος· καὶ Ισαὰκ ὁ λαμπρός· εἰς τοσοῦτον ὑπεραναβάντες ἀσκήσεως καὶ θεωρίας, ὥστε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἑαυτοὺς εἰς παράδειγμα λαμπρῶς καταστῆσαι πάσης ἀρετῆς· οὔσης τε καὶ ἐπινοηθείσης. ἀλλ' ὁ μὲν, οὕτω τὴν θεωρίαν ὁρίζεται, Τῷ τὸν ἐν ταύτῃ διὰ τῆς προσευχῆς ἀπηντηκότα ἄπνουν καὶ ἐκπεπληγμένον ὁρᾶσθαι, καὶ οὐχ ὡς οἱ ἄφρονες λέγουσιν, εἶδός τινος ἢ μορφὴν ἢ σχῆμα φαντάζεσθαι· ἐκεῖνος δὲ, τὸν δαίμονα ἐφάπτεσθαί φησι τοῦ εἰρημένου τόπου· καὶ τὸ περὶ τὸν νοῦν φῶς τρέπειν καθὼς βούλεται, καὶ οὕτω κινεῖσθαι τὸ τῆς κενοδοξίας πάθος, εἰς λογισμὸν μορφοῦντα τὸν νοῦν κουφογνώμονος, πρὸς ἀναπλασμὸν θείας καὶ οὐσιώδους γνώσεως. Διάδοχος δ' ὁ μέγας, Ἐὰν ὀφθῇ τινὶ τῶν ἀγωνιζομένων ἢ φῶς, ἢ σχῆμα, ἢ πυροειδές τι σημεῖον, μηδαμῶς καταδεξάσθω τὸ τοιοῦτον ὅραμα· ἀπάτη γάρ ἐστι φανερὰ τοῦ ἐχθροῦ. ὅπερ πολλοὶ παθόντες ἐξ ἀγνοίας, ἐξετράπησαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν, ὅτι ἐφ' ὅσον ἐνδημοῦμεν τῷ φθαρτῷ τούτῳ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν, ὁρατῶς ἢ αὐτὸν, ἤ τι τῶν ὑπερουρανίων αὐτοῦ θεαμάτων ὁρᾶν οὐ δυνάμεθα.

Εἰ μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφαμεν, ἐξαριθμεῖσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, καὶ μεθ' ὅσης τῆς ὑπερβολῆς τὰς ἐν ταῖς προσευχαῖς οὕτω πως τυπουμένας ὄψεις ἀποτρεπομένους, εἰς μέσον παράγειν προὔκειτο, πάμπολλα ἂν τὰ τὴν πλάνην ἐξελέγχοντα παρείχομεν ἀνευρίσκοντες. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἐκθεῖναι ταῦτα προὐθέμεθα, σκοπεῖν μόνον προσήκει τάς τε ἐξ ἀρχῆς αἰτίας τῆς πλάνης, καὶ ὑπὲρ ὧν Παλαμᾶς τὸν τοσοῦτον ἀναδεδεγμένος ἀγῶνα, τὸν κατὰ Θεοῦ κεκίνηκε πόλεμον· καὶ ὅπως αὐτὸν τῆς αὐτοῦ κτίσεως ἀλλοτριώσας, ἄλλον ἀνεστάκει τῶν ἐκείνου δικαίων κληρονόμον. τὰς γὰρ ἀνάψεις τῶν σπλάγχνων, καὶ τὰς ἔνδον πυρκαϊὰς ἐκείνας, καὶ τὰ σκιρτήματα καὶ κινήματα τῆς ζεούσης τούτῳ καρδίας, καὶ τὰς ἀναπηδώσας κατὰ τοὺς Σικελικοὺς κρατῆρας διὰ τῆς ῥινὸς θέρμας, τὸ διὰ πάντων τούτων σύστημα, πῦρ ὀνομάσας θεϊκὸν, καὶ φῶς περικεχυμένον αὐτῷ θεῖον, καὶ ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, φωτίζουσαν καὶ λάμπουσαν καὶ ἐνεργοῦσαν τοὺς ἀξίους ἐπὶ τὸ θεοποιῆσαι, τοῦτο καὶ Θεὸν ἀποδεῖξαι τοῦ παντὸς ἔφορον, δι' ὧν εἶπεν ἐξάπτετο.

A tiones prius nobis congerens; quò ſcilicet commentitium illius Lumen, eorum locum nanciſcatur, aut etiam majori conſtituatur, ob temporum libertatem, animique ejus malignitatem, ac reliquam morum impudentiam, qua utitur, quibus omnibus loquitur adverſus Deum.

Sanè quidem, ſi nobis in præſentiarum conſtitutum eſſet, ut hæc confutaremus, multos divinorum Patrum produxiſſemus, qui hæc palam inſaniam, principiſque in nobis ſpiritus animi everſionem aſſerant; in quibus ſunt, divinus Diadochus, Niluſque mirabilis ac Iſaac clariſſimus; viri ſcilicet tanta provecti virtutis religioſa palæſtra exercitatione ac contemplatione, ut cunctis ſe omnis virtutis magnificè exemplum præbuerint, tum ejus quæ eſt, tum ſi qua adinvenienda eſt. Atqui is quidem in hunc modum contemplationem definit; quod videlicet qui ad eam per orationem devenerit, *ſine ſpiritu ac ſtupore plenus videatur*; non ut inſani homines dicunt, alicujus formam aut figuram ſeu ſpeciem informet ac ſecum ipſe conſpiciat. Ille verò (Nilus ſcilicet) *Aſſilire dæmonem*, ait, *locum qui dictus eſt, ac quod circa mentem eſt, lumen, ut libuerit vertere, ſicque inanis gloriæ affectum moveri, qui vani hominis mentem ad cogitandum informet, quò ſcilicet divinam ac ſubſtantialem ſcientiam confingat.* Magnus porro Diadochus, *Si cui eorum, qui certamine funguntur apparuerit, aut lumen, aut figura, aut ſignum aliquod ad modum ignis, haudquaquam iſtiuſmodi viſum recipiat. Aperta enim eſt hoſtis deceptio. Quod cùm multis eveniſſet, à veritatis via abducti ſunt; quod nimirum quandiu in mortali hoc corpore verſamur, à Deo peregrinamur. 1. eum oculis contueri, ſive quidpiam ſupercæleſtium ejus munerum, haud poſſumus.*

Magni Patres ſpiritales, viſis quaſi divinæ Lucis infenſi.

Iſaac ex 4. libro Aſcetico.

Nili.

Diadochi.

2. Cor. 5. 2.

Siquidem igitur, quemadmodum dicebam, hoc nobis conſtitutum eſſet, ut eos qui talia dicunt enumeraremus, quantoque exceſſu quæ ſic in precibus formantur, viſa averſantur, in medium produceremus, quàm multa confutando errori in promptu eſſet adducere. Quod verò hoc duntaxat ſimpliciter explicare decrevimus, id unum operæpretium eſt, ut erroris à principio cauſas conſideremus, ac cujus ergo Palamas tanto certamine ſuſcepto, adverſus Deum bellum moverit; quove modo, illo à ſua creatura extruſo, alium illius jurium hæredem nuncupaverit. Viſcerum enim æſtuationes, accenſaque intus incendia, atque ferventis ei cordis exultationes motuſque, nec non Siculorum craterum more naſo erumpentes calores, quod ex his omnibus conflatum eſſet, ignem divinum vocitans, divinum ei circumfuſum Lumen, & ſubſtantiam ac eſſentiam atque operationem, illuminantem & lucentem atque afflantem Sanctos, ad eos deificandos, hoc, ut & Deum univerſorum inſpectorem demonſtraret, quibus locutus eſt, verſus eſt.

Palamæ quomodo craſſo ſenſu confictus Deus.

Cap. V.

QVOMODO PALAMAS ex multis diverſiſque libris ſuis ac ſermonibus, novum erroris Deum, Luminis in modum conſiſtentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei ſunt.

TAle itaque Lumen, exque talibus ſaltibus atque ignitis motibus, ſenſibile ac colore imbutum eſt: quale denique ſolent haud rarò à potu ſurgentes, & ubi tantiſper in tenebris ſeipſos incluſerint, intra mox extraque viſcera circunfuſum videre, Palamas, uti dicebamus, ex contentione orſus, ac quaſi depellendi contrarii animoſitate certans, Deum increatum prædicat ac Deitatem, verumque Lumen, & non ſymbolicum, ſed ſemper exiſtens. Sic namque ſolum arbitrabatur, dignam ſe pœnam ſumpturum, eorum nomine quorum à Barlaamo reus agebatur; ſi eum nihil falsò calumniari oſtenderet, ſed manere quidem ac eſſe Luminis viſionem ſuaderet, non tamen qualem ille diceret. Igitur ne videamur procul à Palamæ verborum ſcopo aberrare, atque à mirabili viri diva progenie, ipſe nunc prodeat, ac dicat, Quidnam à principio Lumen illud exiſtat, quemve in rerum matricula nactum ſit ordinem ac claſſem: quidnam his commixtum efficiat; quænam dicat ac jubeat.

Palamitarũ fictitium numen Deique virtus.

Nimirum *Lumen in ſubſtantia, ſpiritaliter videre* aiunt; *quod ipſum exiſtat, & non ſit ſymbolicum: ſemper namque eſt, extraque materiam ac mente intelligibile eſt; quod certa experientia noverunt. Dei quidem Eſſentia non eſt, nam illa palpari non poteſt. Angelus non eſt; Dominicos namque fert characteres.* Dignitas Lucis, ac quod ſe ſpiritaliter videre dicunt illius cultores, illo genio ac ordine eſt: quæ verò præſtat, iſta ſunt. *Vnum,* inquit, *eſt, cùm eſt cum vidente; aliàs aliud videtur: Quandoque quidem è corpore aſſurgit, atque ad immenſam altitudinem tollit; quandoque verò rurſus etiam coaptato corpore ſuaque impartito claritate, paceque ac dilectione, illoque deiformi, atque voluptate imperturbationeque repleto, oculis corporeis (ô rem dignam admiratione!) ſpiritu immutatis ſeipſum comprehenſum reddit.* Cùm tanta igitur faciat, taliaque eis munera ad voluptatem gratiamque conferat, minimè hactenus gratiam definit, dignumve cultoribus reputat, ut abſque contemplatione ſeu amica fabulatione relinquat. *Quandoque enim,* inquit, *haud ſecus ac radius circumfuſus rebus natura intelligibilibus, aſpectabilia ea facit, ei, qui ejus tanti muneris dignatus ſit, cùm ipſum nullam prorſus vocem mittat: quandoque videnti, ineffabilibus, ut ſic dicam, verbis loquitur. Atque id à principio palam ei dicit.* Ego ſum; noli timere, ego ſum. *Non enim à me ſeparatur Deitas, cujus commercio deifico eos, qui deificantur. Ego ſum qui adſum, ac præſto deitatis munus. Num vides in me omnia, ac me priorem omnibus? Enimverò tui gratia, in te omnia fio. Tui cauſa etiam viſibilis tibi reddor.*

Κεφ. ε'

Ὅπως ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑαυτοῦ λόγων, τὸ τῆς πλάνης ὡς φῶς συνιστάμενον νέον ἀνοικοδομεῖ Θεὸν, πάντα κομπάζοντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ.

Τὸ μὲν δὴ τοιοῦτον, καὶ ἐκ τοιούτων σκιρτημάτων καὶ τῶν πυρίνων κινήσεων, αἰσθητὸν καὶ κεχρωσμένον φῶς· καὶ ὅπερ εἰώθεσαν ἐκ πότου πολλάκις ἀναστάντες, καὶ μικρὸν αὑτοὺς ἐναποκλείσαντες τῷ σκότει, συνιστάμενον ὁρᾷν αὐτίκα ἔντος καὶ ἐκτὸς τῶν σπλάγχνων, ἐκ φιλονεικίας, ὡς ἔφαμεν, Παλαμᾶς ὡρμηκὼς, καὶ κατὰ ἀντιπερίστασιν ἀγωνιζόμενος, Θεὸν ἄκτιστον ἀνακηρύττει καὶ Θεότητα, καὶ Φῶς ἀληθινὸν, καὶ μὴ συμβολικὸν, ἀλλ' ἀεὶ ὂν· οὕτω καὶ γὰρ μόνον ᾤετο δίκην ἀξίαν ὧν ἐνεκάλεσεν αὐτῷ Βαρλαὰμ λαβεῖν, εἰ μὴ συκοφάντην αὐτὸν ἀποδείξειεν, ἀλλὰ μένειν μὲν καὶ εἶναι τὴν τοῦ φωτὸς ὅρασιν ἀναπείσειεν, οὐχ οἵαν δὲ ἐκεῖνος ἔλεγεν. ἵν' οὖν μὴ δοκῶμεν μακρὰν τῶν τοῦ Παλαμᾶ τείνειν λόγων, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἀφυστερῶμεν τ' ἀνδρὸς θεογονίας, παρίτω νῦν αὐτὸς, καὶ λεγέτω τί τε τὴν ἀρχὴν ὂν τοῦτο τυγχάνει, καὶ οἵαν τὴν ἐν τοῖς οὖσιν εἴληχε τάξιν, καὶ τί δρᾷ συμμιγνύμενον τούτοις· καὶ τίνα λέγει καὶ παρακελεύεται.

Οἱ μέντοι Φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὁρᾷν, ὃν μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν. ἀεὶ γὰρ ὂν, ἄϋλόν τε καὶ νῷ θεωρητὸν, τοῦτο διὰ τῆς πείρας ἴσασιν. οὐσία μὲν γὰρ Θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ γὰρ ἀνέπαφος ἐκείνη· ἄγγελος οὐκ ἔστι· δεσποτικοὺς γὰρ φέρει χαρακτῆρας· τὸ μὲν οὖν ἀξίωμα τοῦ φωτὸς, καὶ ὅ φασι πνευματικῶς οἱ κατ' αὐτὸν ὁρᾷν, οὕτως ἔχει φύσεώς τε καὶ τάξεως· ἅπερ δὲ δρᾷ, ταῦτ' ἐστίν. ἓν ἐστί φησιν ὅτε μετὰ τοῦ ὁρῶντος γίνεται· ἕτερον ἄλλοτε ὁρᾶται. ποτὲ μὲν τοῦ σώματος ἀπανιστᾷ καὶ εἰς ὕψος ἀναφέρει ἄρρητον· ἄλλοτε δὲ αὖθις καὶ τὸ σῶμα μεθαρμοσάμενον, καὶ τῆς οἰκείας μεταδεδωκὸς λαμπρότητος καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης θεοειδοῦς τε ἡδονῆς καὶ ἀπαθείας ἔμπλεων ποιῆσαν, ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς, ὢ τοῦ θαύματος· γίνεται ληπτὸν, ἠλλοιωμένοις διὰ τοῦ πνεύματος. τοσαῦτα τοίνυν ποιοῦν, καὶ τοιαῦτ' αὐτοῖς τὸ ὁρώμενον ἐκεῖνο φῶς πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν εὐεργετοῦν, οὐ μέχρι τούτων τὴν χάριν ἵστησιν· οὐδὲ ἄξιον τῶν λαχόντων νομίζει, ἄνευ θεωρίας ἢ καὶ ὁμιλίας ἀπαλλάττεσθαι. ἐνίοτε γάρ φησιν ὡς ἀκτὶς περιῤῥέουσα τοῖς φύσει νοητοῖς θεατὰ ποιεῖ αὐτὰ τῷ κατηξιωμένῳ βλέπειν, αὐτὸ φθογγὴν ὅλως οὐ προϊέμενον· ἄλλοτε τῷ ὁρῶντι σαφῶς δι' ἀῤῥήτων ὡς εἰπεῖν, ῥημάτων ὁμιλεῖ· καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν λέγει φανερῶς αὐτῷ· Ἐγώ εἰμι· μὴ φοβοῦ· ἐγώ εἰμι· οὐ γὰρ χωρίζεταί μου ἡ θεότης, καθ' ἣν τῇ κοινωνίᾳ θεοῖ τοὺς θεουμένους· ἐγώ εἰμι ὁ παρὼν καὶ ἐνεργῶν τὴν θέωσιν· οὐχ ὁρᾷς τὰ πάντα ἐν ἐμοί, καὶ ἐμὲ πρὸ πάντων; ἀλλὰ διὰ σὲ, πάντα γίνομαι ἐν σοί· διὰ σὲ καὶ ὁρατός σοι γίνομαι.

Ἆρ' οὖν παραλέλειπταί τι μέρος θεολογίας, ὃ μὴ τῷ φωτὶ τούτῳ προσήρμοσε; πλὴν γὰρ τοῦ μὴ εἶναι οὐσίαν Θεοῦ, τἆλλα πάντα φέρων ἐπέθηκεν αὐτῷ οὗτος ὁ δεινὸς καὶ ἐπίτριπτος ἄνθρωπος, μηδὲν τῶν εἰρηκότων ἐκείνων θείων φροντίσας Πατέρων, τούτου μὲν, Μακάριος ὁ νοῦς ἐκεῖνος, ὃς ἐν τῇ παραστάσει τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο. Καὶ, Μὴ σχηματίσῃς τὸ Θεῖον ἐν σεαυτῷ προσευχόμενος, μὴ δὲ πρὸς μορφὴν τινὰ συγχωρήσῃς τυπωθῆναι σοῦ τὸν νοῦν· ἀλλ' ἀΰλως τῷ ἀΰλῳ πρόσελθε, καὶ συνήσεις. ἐκείνου δὲ, Πάντας μὲν ὁρᾷ ὁ Θεός· ὁρῶσι δὲ τὸν Θεὸν, οἱ μηδὲν ὁρῶντες ἐν τῷ προσεύχεσθαι. ἄλλου δὲ, ὅτι πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον, εἴτε ὡς φῶς, εἴτε ὡς πῦρ, ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεσθαι, ὁ θεσπέσιος Παῦλος σαφῶς διδάσκει, Εἰς ἄγγελον φωτὸς λέγων μετασχηματίζεσθαι. οὐ δεῖ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι τινὰ τὸν ἀσκητικὸν μετιέναι βίον. Καὶ Διονυσίου τοῦ μεγάλου, Κατὰ τοῦτον καὶ ἡμεῖς γενέσθαι τὸν ὑπέρφωτον εὐχόμεθα γνόφον, καὶ δι' ἀγνωσίας καὶ ἀβλεψίας ἰδεῖν καὶ γνῶναι τὸν ὑπὲρ θέαν καὶ γνῶσιν, αὐτῷ τῷ μὴ ἰδεῖν, μὴ δὲ γνῶναι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄντως ἰδεῖν, αὐτὸ τὸ μὴ ἰδεῖν μὴ δὲ γνῶναι.

Vllumne igitur reliquum eſt Theologiæ membrum, quod non huic luci aptaverit? Vno enim hoc dempto, quod non Dei Eſſentia ſit, cuncta illi tribuit. Sic nimirum homo temerarius ac ſceleratus, nihil divinos illos Patres curans, qui ſic locuti ſint, ille quidē, Beata mens, quæ fungenda oratione nacta eſt, *ut omni perfectè forma vacet*. Et, *Ne inter orandū, Deum in te ſimulacro repræſentaveris, nec ulla mentem forma figurari permiſeris; ſed immateriatè, ei, qui extra omnem materiam eſt, accede, & intelliges.* Hic verò, *Deus quidem omnes videt, vident antem Deum, qui orando nihil vident.* Alius præterea, *Quicquid in figura apparet, ſive ut lumen, ſive ut ignis, ex inimici machinatione eſſe, palam docet divinus Apoſtolus, dum ait transformari in Angelum lucis.* Haud igitur deceat, ut ea ſpe quiſquam vitæ religioſæ palæſtram exerceat. Magnus item Dionyſius, *Nos quoque ad ejus caliginis modum aptari optamus, excedentis vim omnem luminis, ac per ignorantiam videndique abſentiam, videre ac ſcire, eum, qui omnem excedit viſum ac ſcientiam, ipſo hoc quod non videamus neque ſciamus. Id enim verè videre eſt, ipſum non videre, nec ſcire, ſeu cognoſcere.*

Nili. Ejuſdem. Ioannis Carpathii. Diadochi. 2. Cor. 11. 14 Secundo de Myſtica Theologia.

Τούτων ἁπάντων ὑπερφρονήσας, καὶ κατορχησάμενος θείοις ὅροις καὶ λόγοις, τὸν μὲν ἡμεῖς ἴσμεν τρισυπόστατον καὶ ἀόρατον Θεὸν ἄνωθεν, τοῦ μέσου ἀπάγει, καὶ τοῦτον τῆς καθ' ἡμᾶς ἀφιστᾷ διοικήσεως· ἕτερον δ' αὐτὸς ἀνίστησι παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ληπτὸν ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς καὶ ἀνούσιον Θεόν. Αὐτόθεν δ' ἄν τις σκοπῶν, καὶ τῶν οὕτω καινοτομηθέντων, τοῦτο λάβοι περιφανῶς· ἐν μὲν γὰρ τῷ εἰπεῖν, Οὐσία Θεοῦ οὐκ ἔστι, καὶ γὰρ ἀνέπαφος ἐκείνη, ἔδειξε μὴ εἶναι τοῦτο τὸν τρισυπόστατον Θεόν· ἐν δὲ τῷ ἀποφήνασθαι, Ἄγγελος οὐκ ἔστιν, ἀπάγει τοῦτο πάσης ἡστινοσοῦν κτιστῆς οὐσίας· ἐν δὲ τῷ προσγράψαι, Δεσποτικοὺς γὰρ φέρει χαρακτῆρας, καὶ ὅτι ὄν, καὶ μὴ συμβολικὸν, ἀεὶ γὰρ ὂν, ἄϋλόν τε καὶ νῷ θεωρητὸν, Δεσπότην αὐτὸ ἄκτιστον εἶναι διατείνεται. ἐν δὲ τῷ τ' ἄλλ' ἐπισυναγαγεῖν, ἅ τε τούτοις συμμιγνύμενον δρᾷ, καὶ ἅπερ ὁρώμενον ὁμιλεῖ, καὶ Θεὸν αὐτὸ τοῦ παντὸς ἀνέδειξεν ὁρατὸν, πάντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ κομπάζοντα καὶ ὑπερηφανευόμενον. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ἡ πᾶσα τοῦ ἀνδρὸς τερατεία, καὶ ὅτι Θεὸν ἕτερον παρὰ τὴν τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον Οὐσίαν αὐτός τε πρεσβεύει, καὶ τῇ νῦν παραδίδωσι προσκυνεῖν Ἐκκλησίᾳ.

His omnibus ſpretis regulis ac ſermonibus iiſque inſultans, eum quidem quem trinè ſubſiſtentem ac inviſibilem antiqua traditione Deum novimus, è medio profligat, & ab humanarum rerum gubernatione abjungit; alium verò ipſe excitat præter Dei Eſſentiam oculis corporeis comprehenſum, ac qui Deus expers eſſentiæ exiſtat, ſeu ſubſtantia carens. Inde autem quis conſiderans, novamque hanc doctrinam rimans, iſtud apertè acceperit: Dicendo namque, *Dei eſſentia non eſt; etenim illa palpari non poteſt*, oſtendit non eſſe hoc Deum trinè ſubſiſtentem. Affirmando autem, *Angelus non eſt*, ab omni quovis modo creata ſubſtantia eximit. Quod verò ſubjungit, *Dominicos enim fert characteres*, quodque *exiſtens eſt, nec ſymbolicum eſt, extraque materiam & quod mente videatur ac intelligatur*, Dominum ipſum increatum eſſe affirmat. Qua tandem ratione reliqua colligit, quæ hiſce commixtum faciunt, & quæ oculis conſpicuum, loquitur, etiam rerum hujus univerſitatis Deum oculis aſpectabilem oſtendit, cuncta quæ ſunt unius Dei crepantem atque ſuperbè gloriantem. Manifeſta igitur ex iſtis eſt omnis viri impoſtura, & quod tum ipſe Deum alium præter trinè ſubſiſtentem ac omnipotentem Subſtantiam ſentiat, tum ei quæ nunc eſt, Eccleſiæ, adorandum atque colendum tradat.

Ἔτι τοῦτο τὸ Φῶς, περιφανέστερον ὁρατὸν ἀποκαλεῖ Θεὸν Παλαμᾶς, ἐν οἷς πρὸς Βαρλαὰμ φησὶν, Ὁ δὲ τὸ Φῶς ἔχων ἐκεῖνο, καὶ ὁρῶν, οὐκέτι ἐκ τοῦ εἰκότος, ἀλλ' ἀληθεῖ καὶ ὑπερανιδρυμένῃ τῶν ὄντων θέᾳ. ἔτι, Αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ δόξα, δι' ἧς κτώμεθα καὶ ὁρῶμεν κυρίως τὸν Θεόν. ἔτι, Οὔ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ φάναι τὸν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος, ἀλλὰ περὶ τοῦ δευτέρου τούτου καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ. γράφει γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, Ὅθεν καὶ τοῦτο ἄπειρον οἱ Θεολόγοι λέγουσι τὸ Φῶς· δι' οὗ

Præterea Lumen hoc, manifeſtius Palamas Deum viſibilem uocat, quibus ad Barlaamum ſcribit; *Qui autem illud Lumen habet ac videt, non ultra jam à ſimili, ſed vero, ac qui rebus emineat, aſpectu, Deum tum cognoſcit, tum in ſe habet.* Et rurſum, *Hæc itaque claritas eſt ac majeſtas, per quam nanciſcimur ac verè videmus Deum.* Præterea, Non de uno trinè ſubſiſtente Deo ait Palamas dixiſſe Gregorium Theologum, *Deus diis unitus ac innoteſcens*, ſed de ſecundo hoc atque oculis aſpectabili Deo. Ait enim in iiſdem, *Vnde etiam hoc Theologi infinitum vocitant Lumen;*

Orat. 38. & 42.

quo, per ceſſationem ab omni noſcendi facultate, in virtute Spiritus, Deus Sanctis viſibilis redditur; velut ſcilicet Deus diis unitus & innoteſcens. Semel namque divinam Eſſentiam prorſus impalpabilem ſtatuit, & cujus nullum ulli commercium eſſe poſſit. Ad hæc, non ait Palamas dixiſſe eundem de uno trinè ſubſiſtente Deo, *Cùm vellet Deus huncce mundum*, & quæ ſequuntur; ſed de hoc Lumine, ſecundo ac viſibili Deo, & qui divinæ ſubſtantiæ (ſeu eſſentiæ) minè ſit. Ait enim in iis quæ ſcribit ad beatum Acindynum, Oratione inter Secundas ſexta, cujus hoc initium, *His quidem quæ circa actionem mundumque. Creatis verò Lumen hoc accenſens, Deum creaturam manifeſtè ſtatuit. Volens enim mundum hunc condere, ex rebus viſibilibus, & iis quæ aſpectu cerni non poſſunt, conſtitutum, ut auctor eſt Gregorius Theologus, ſempiternis quidem (deiformis ſcilicet Angelis) ipſe eſt Lumen, & non aliud. Quid enim ſecundo lumine iis opus erat, qui maximi illius compotes eſſent? Acindynus autem, Maximum illud Lumen, quod illuminat deiformes Angelos (quod nihil aliud eſt quàm Deus ipſe) creaturam eſſe docet, ac corporeum, inque materia lumen exiſtere.*

Orat 43. p. 698.

Manifeſtum igitur eſt, ex eo quod deſignatè relatèque dicat, *Lumen iſtud*, de quo nimirum vulgo ambigitur, nec quomodo Palamas Deum fecit, creditur, exque reliqua probatione: Neque enim vir ille admirandus cum illo diſputabat de Lumine quod eſt in Trinitate. Si quis enim alius, ipſe quoque ejus cultor erat: ſed de illo quod malè confictum eſt, ut probatum eſt, inque Dei cenſum relatum, abſurdiſſimo lumine, quod & illud Deum eſſe dicat, qui ex ſubſtantia viſibili & quæ videri non poteſt, cuncta condiderit, ac reliqua, quæ Theologus de divino, ſuperſubſtantiali adorandoque Lumine, quod in Patre & Filio & Spiritu ſancto eſt, diſſeruit.

Acyndini recta fides: Palamas calumniatur.

Præterea, Non dicit Palamas eum dicere de uno trinè ſubſiſtente Deo, *Deus eſt Lumen ſupremum & inacceſſibile*; ſed id dictum eſſe de Lumine, quod recens ab illo confictum eſt. Ait enim in eodem ſermone ſeu libro, *Vbi igitur eſt, quod Deum inter & Angelos à Barlahamo & Accyndyno confingitur Lumen, quod neque Deus neque Angelus, ſed terrenum quid ac craſſum eſt?* Idque cùm Theologus dicat, *Hoc in intelligibilibus eſſe ſupremum Lumen* (Deum ſcilicet) *quod eſt Sol in ſenſibilibus.* Manifeſtum igitur eſt, ſua ipſum probra, & quas cudit blaſphemias, aliis tribuere. Illius enim commentum eſt, quod Lumen in ſubſtantia ſpiritaliter videatur, ac neque divina eſſentia ſit, nec Angelica; quique proinde rem hanc, Deum inter atque Angelum, ſtatuerit. Enimverò à calumniæ labe purum eſſe ſinamus, quæ res illi ſic ubique ex genio eſt ac conſueta: hæc verò ſolum quis conſideret quæ ſuperiori capite ediſſeruimus, calumniæ in Deum deliria. Nam, ut videtur, unum hoc terrenum craſſæque ſubſtantiæ evertit: reliqua verò omnia ut dicatur ſuum illud Lumen concedit.

Orat. 34. ex Piatone.

A κατὰ ἀπόπαυσιν πάσης γνωστικῆς δυνάμεως, ἐν δυνάμει πνεύματος, ὁρατὸς γίνεται τοῖς ἁγίοις ὁ Θεὸς, ὡς Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος. ἅπαξ γὰρ ἀνέπαφον παντελῶς καὶ ἀμέθεκτον τὴν θείαν οὐσίαν ὡρίσατο· Ετι, οὔ φησι Παλαμᾶς φάναι τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ, Βουληθεὶς ὁ Θεὸς τόνδε τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ περὶ τοῦ Φωτὸς τούτου, τοῦ δευτέρου καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ὄντος οὐσίας Θεοῦ. φησὶ γὰρ ἐν τοῖς πρὸς τὸν μακάριον Ακίνδυνον λόγῳ τῶν δευτέρων ἕκτῳ· οὗ ἡ ἀρχὴ Τοῖς μὲν δὴ περὶ τὴν πρᾶξιν καὶ κόσμον. Τοῖς κτίσμασι δὲ συντάττων τοῦτο τὸ Φῶς, τὸν Θεὸν κτίσμα φανερῶς ἀποφαίνεται. B βουληθεὶς γὰρ τόνδε τὸν κόσμον συστήσασθαι τὸν ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων συνεστηκότα, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τοῖς μὲν ἀϊδίοις, δηλονότι τοῖς θεοειδέσιν ἀγγέλοις, αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο. τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου, τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν. ὁ δὲ Ακίνδυνος, τὸ μέγιστον τοῦτο Φῶς, τὸ φωτιστικὸν τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, ὃ μηδὲν ἄλλο ἢ αὐτὸς ὁ Θεός ἐστι, κτίσμα εἶναι δογματίζει, καὶ σωματικὸν καὶ ὑλικὸν ὑπάρχειν φῶς.

Πρόδηλον ἄρ' οὖν ἔκ τε τοῦ δεικτικῶς καὶ ἀναφορικῶς λέγειν, τοῦτο τὸ φῶς, τὸ ἀμφισβητούμενον δηλαδὴ τοῖς πολλοῖς καὶ μὴ πιστευόμενον ὡς ὁ Παλαμᾶς ἐθεοποίησε, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς. οὐ γὰρ ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ περὶ τοῦ ἐν τῇ Τριάδι Φωτὸς αὐτῷ διελέγετο, εἴπερ τις γὰρ ἄλλος, καὶ αὐτὸς λατρευτὴς ἦν ἐκείνου. ἀλλὰ περὶ C τοῦ κακῶς ἀναπλασθέντος, ὡς δέδεικται, καὶ θεοποιηθέντος ἀτοπωτάτου φωτὸς, ὅτι τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν εἶναι ἀποκαλεῖ τὸν συστησάμενον ἐξ ὁρατοῦ τε καὶ ἀοράτου τὰ πάντα, καὶ τἄλλα ἅπερ ὁ Θεολόγος ὑπὲρ τοῦ ὑπερουσίου Φωτὸς, τοῦ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνουμένου τεθεολόγηκεν.

Ετι, οὔ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ, τὸν αὐτὸν φάναι, Θεός ἐστι φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον, ἀλλὰ περὶ τοῦ νῦν ἀναπλασθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰρῆσθαι δήπου φωτός· φησὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τῷ αὐτῷ, Ποῦ τοίνυν τὸ μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλων ὑπὸ Βαρλαὰμ καὶ Ακινδύνου ἀναπλαττόμενον Φῶς, ὃ μήτε Θεός ἐστι μήτ' ἄγγελος, ἀλλ' ὑλικὸν καὶ παχυμερές· καὶ ταῦτα τοῦ Θεολόγου λέγοντος, Τοῦτο ἐν νοητοῖς εἶναι τὸ ἀκρότατον Φῶς, δηλονότι τὸν Θεὸν, ὅπερ ἥλιος ἐν αἰσθητοῖς. φανερὸν μὲν οὖν ὅτι τὰ ἑαυτοῦ ὀνείδη καὶ D τὰς παρ' αὐτοῦ κατασκευασθείσας βλασφημίας, τοῖς ἄλλοις προστρίβεται. αὐτοῦ γάρ ἐστιν ὁ ἀναπλάσας Φῶς ἐν ὑποστάσει πνευματικῶς ὁρᾶσθαι, καὶ μήτ' οὐσίαν εἶναι θείαν, μήτ' ἀγγελικὴν, ταύτῃ καὶ τὴν μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλου συστησάμενος ὕπαρξιν. συγκεχωρήσθω δ' ὅμως τῆς διαβολῆς, πράγματος συνήθους αὐτῷ διὰ πάντα· ἐκεῖνα δὲ μόνα σκοπείτω τις, ἃ καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου διεληλύθαμεν, τὰ κατὰ Θεοῦ συκοφαντίας παραληρήματα. ὡς ἔοικε γὰρ, τὸ ὑλικὸν τοῦτο μόνον καὶ παχυμερὲς ἀνατρέπει, τὰ δ' ἄλλα πάντα συγχωρεῖ τῷ τούτου φωτὶ λέγεσθαι.

A Ἔτι οὔ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ θεῖον εὐαγγέλιον εἰρηκέναι, Ἦν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινὸν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀναπλασθέντος καὶ φαντασθέντος αὐτοῦ, καθάπερ ἠκηκόει τε φωτός. φησὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, λόγῳ τετάρτῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, Ὑποψιθυρίσας τοίνυν τῆς εἰς τὸ μέγα Φῶς, Τοιγαροῦν τὸ Φῶς ἐκεῖνο, σύμβολόν τε καὶ Φῶς ἀληθινόν, καὶ οὐκ ἀληθινὸν ἁπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν ὑπῆρχε Φῶς, ὡς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησίν. Εἰ ἀληθινὸν φῶς ἦν ὁ Υἱὸς, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τῇ συνήθει κἀν τούτῳ χρώμενος διαβολῇ, ὥσπερ περὶ δύο φώτων ἀληθινῶν τὸν μέγαν διαλαμβάνοντα τίθησι· καὶ οὐχ ἁπλῶς δύο, ἀλλὰ τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἡγούμενον Φῶς ἀληθινὸν, καὶ μερικόν· τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ φαντασθὲν, φῶς, B ἑπόμενον καὶ καθόλου· ὡσανεὶ ἔλεγεν, Εἰ ἔστιν ἄνθρωπος, ἔστι καὶ ζῶον. ἀλλὰ μερικὸν φῶς εἶναι τὸν Κύριον, οὐδεὶς πω μέχρι καὶ τήμερον εἴρηκεν· ἀπολελυμένως γὰρ ἑαυτὸν ὀνομάσας, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, οὐδεμίαν παρῆκεν ὑπόνοιαν, τοῖς ἀπὸ τοῦ μερικὸν αὐτὸν ὑποτίθεσθαι φῶς βλασφημεῖν αἱρουμένοις. οὐχ οὕτω λοιπὸν νοητέον τὴν τοῦ μεγάλου ῥῆσιν· ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ Φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ, τῷ ἐξισάζοντι κεχρῆσθαι συμβαίνειν τῶν τρόπων. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, Εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἐστίν, ἔστι καὶ ζῶον λογικὸν θνητόν· οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ τὸ ζῶον λογικὸν θνητόν.

Ἔτι οὔ φησι Παλαμᾶς τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν καὶ δύναμιν τὸν ἕνα τρισυπόστατον Θεὸν, τῶν ἐφετῶν εἶναι τὸ ἀκρότατον· ἀλλὰ τὸν ὡς Φῶς αὐτῷ φαντα- C σθέντα δαίμονα καὶ κακῶς ὑπ' αὐτοῦ θεοποιηθέντα τήμερον. φησὶ γὰρ ἐν λόγῳ τῷ αὐτῷ, Εἰ γὰρ καὶ φῶς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ καὶ Φῶς ἀληθινὸν καλεῖται· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν Φῶς, ὃ ὡς ἱμάτιον ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται. καὶ ἵνα τἀν μέσῳ ἀδιάρθρωτα καὶ ἀσύμβλητα παρῶ, Φῶς φησὶ τοῖς ἁγίοις ὁρώμενον, καὶ τούτοις ἐν πνεύματι. εἶτ' ἐπάγει ἐναντία πάντως ἑαυτοῦ. Φῶς ᾧ ἐνερείδειν οἱ ἄγγελοι τὸ ὄμμα οὐ σθένουσι· Φῶς, ὃ δοξάζουσιν ἄγγελοι· ᾧ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἡ νοητὴ διακόσμησις αὔλως ἑστιωμένη, τεκμήριον ἐναργέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας. καὶ πάλιν μετὰ πολλὰς τὰς θεωνυ- D μίας, Φῶς, φησὶ, δι' οὗ κατ' ἀλήθειαν ὁ Θεὸς ὁρᾶται.

Φανερὸν οὖν ὅτι σκαιῶς καὶ ἀθέως τὰ πάντα μιγνύων, τοῖς μὲν κατ' αὐτὸν δαιμονῶσιν ὁρᾶσθαι φησὶ κατ' ἀλήθειαν τὸν Θεὸν, εἴγουν τὴν φαντασίαν ταύτην τὴν ἀνυπόστατον· τοὺς δὲ ἀγγέλους οὐκ ἀξιοῖ πρὸς αὐτὸν ἐνερείδειν δύνασθαι τὸ ὄμμα. τέως δ' ἐκ τούτων τε καὶ τῶν ἄλλων, ἃ διὰ τὴν ἐνοῦσαν παρῆκα βωμολοχίαν, τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον τὴν ἄθεον τῆς φαντασίας αὐτοῦ παραφορὰν καὶ πλάνην ἀποκαλεῖ.

Ἔτι οὔ φησι Παλαμᾶς τὴν εὐαγγελικὴν ἀπόφασιν, τὴν Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε λέγουσαν, καὶ τὴν ἀποστολικὴν, Ὃν εἶδεν οὐδεὶς, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται,

A Adhæc ait Palamas, Non dixiſſe Evangelium de Deo Verbo, *Erat Lux vera*, & quæ ſequuntur, ſed de illa quam confinxit ac videre exiſtimat, Luce. Ait enim in iiſdem, ſermone quarto, cujus initium, *Submurmurans enim quæ eſt in magnum Lumen. Itaque Lumen illud, tum ſymbolum eſt, tum Lux vera. Nec quovis modo Lux vera, ſed ipſa Lux vera erat, uti etiam ait magnus Baſilius, Si vera Lux Filius, erat Lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum*: hîc quoque conſueta uſus calumnia, velut de duplici locutum Luce vera, Virum magnum ponit: nec quovis modo duplici, ſed ita ut Dei Verbum, Lux prior ſit & particularis; quod verò ille lumen comminiſcitur ac videre putat, ſequens ac univerſalis. Ac ſi diceret, Si eſt homo, etiam animal eſt. Enimvero, Dominum Lucem eſſe particularem, nemo hacte- B nus dixit. Cùm ſe enim ipſe abſolutè nominaverit, *Ego ſum Lux*, nullam anſam præbuit, quibus blaſphemare conſtitutum ſit, ut particulare ipſum Lumen exiſtiment. Nec jam ita accipienda Magni Baſilii auctoritas ac ſententia: ſed cùm una ſit Lux vera, exæquandi modo uſus eſt terminiſque in idem valentibus: ac ſi diceret, Nam ſi homo eſt, eſt & animal utens ratione, mortale; cùm homo nihil aliud ſignificet, quàm animal rationale mortale.

Ioan. 1. 19.
Baſilius.
Ioan. 12. 46

Præterea non dicit Palamas, ſuperſubſtan- C tialem ſubſtantiam atque virtutem, Deum trinè ſubſiſtentem, ſupremum appetibilium eſſe, ſed quem luminis ſpecie commentus eſt dæmonem, & quem malè hodie Deum conſecravit. Ait enim in eodem ſermone. *Quanquam enim Lumen appellationem habet, verùm Lux quoque vera nuncupatur. Quinimmo ipſa Lux vera, quam Deus induit ſicut veſtimentum.* Et ut interjecta indiſtincta incompactaque omittam, *Lumen*, inquit, *quod à Sanctis videtur, iiſque in ſpiritu.* Deinde ſubjungit, quæ illi omnino contraria ſint, *Lumen, in quod Angeli aciem defigere non poſſunt: Lumen quod laudant Angeli: quo omnis Cœleſtium ſpiritalis ornatus ſpiritali epulans ratione, Verbi in nos propenſiſſimæ benignitatis ac clementiæ, manifeſtiſſimum argumentum præbet.* Ac D rurſus poſt multa divina nomina, *Lumen*, inquit, *quo Deus verè cernitur.*

Manifeſtum igitur eſt qui funeſto impioque conſilio cuncta miſceat, his quidem qui eodem ac ille agantur furore, dicere Deum verè videri; id eſt, phantaſiam hanc nec verè exiſtens Lumen; Angelos verò, nec aciem in ipſum defigere dignatur. Hactenuſque ex his aliiſque à me omiſſis præ tanta rei futilitate ac ineptia, ſupremum deſiderabilium, impiam phantaſiæ ſuæ emotionem errotemque vocat.

Præterea non dicit Palamas, Evangelicam ſententiam, *Deum nemo vidit unquam*, ac Apoſtolicam, *Quem nullus hominum vidit, neque videre poteſt*, univerſim Dei viſionem negare: ſed

1. Ioan. 1. 18.
1 Tim. 6. 16

quod ita dicitur, verum exponit de Eſſentia; A de cogitato autem ipſi Lumine, cùm ſus deque Deum confiteatur, congenitamque & nativam & ſubſtantialem Dei virtutem & operationem ipſum affirmans, negat comprehendi; tametſi quod Deum indefinitè dixit, adjunxitque particulam negantem, *nemo*, vel ſi alius eſſet Deus Palamico ſenſu atque commento, ea negatione ac ſententia comprehenderetur.

καθόλου τὴν τοῦ Θεοῦ ὅρασιν ἀποτρέπεσθαι· ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς θείας Οὐσίας, ἀληθῆ τὸν λόγον ἐκλαμβάνει· περὶ δὲ τοῦ φαντασθέντος αὐτῷ φωτὸς, Θεὸν ἄνω τε καὶ κάτω ἀνομολογῶν, καὶ τὴν ἔμφυτον καὶ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τοῦτον εἶναι διατεινόμενος, οὔ φησι περιλαμβάνεσθαι. καίτοιγε Θεὸν ἀορίστως εἰπὼν, καὶ τὸ οὐδεὶς ἐπαγαγὼν, εἴγε καὶ ἕτερος Θεὸς ἦν κατὰ τὴν Παλαμᾶν, περιειλημμένος ἦν τῇ ἀποφάσει.

Caput VI.

QVOMODO EX TALIVM ſermonum aggregatione, is quem Palamas comminiſcitur, ipſum non verè exiſtentem, ac ſubſtantiâ Deum, Creator appareat arbiterque omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis. B

PEnè ita Palamica omnis nugacitas; talibus ſus deque comprehenſa eſt vanitatibus, atque his longè deterioribus. Vt ergo reſumendo, atque hac quoque parte repetito calculo colligendo, novi Dei productionem apparitionemque conſideremus; primum quidem, ejus tum ortum complectitur, tum commercium, cum his qui vident ipſum: item rationes quiſnam tandem exiſtat; quodque non ſeparata ab eo deitate, ipſe eſt omnia, & in ipſo ſunt omnia, ipſeque prior omnibus eſt: propter eos tamen qui in tenebris incluſi ſunt aſpirantque, atque ad umbilicum innixam genam inferiorem habent, inque ipſum immotè intendunt oculum, viſibilis efficiatur. C Secundum, maniſeſtiſſimè & qui credatur, Deum hunc eſſe probat. Tertium, etiam eum verè videri docet. Quartum, hunc quoque Deum eſſe qui omnibus uniatur, adſtruit. Quintum, etiam hujus rerum univerſitatis auctorem eum pronuntiat. Sextum, mundi ejus qui mente intelligitur & qui ſenſu percipitur, Lumen eſſe ſupremum & inacceſſum, tradit. Septimum, nedum illum ſupremum Lumen, ſed & verum contendit. Octavum præterea, ſupremum appetibilium omniſque beatitatis cumulum, iſtiuſmodi aſſerit.

Palamæ novus & commentitius Deus.

Per Deum rogo (Deum nimirum trinè ſubſiſtentem, ac quem omnes communiter unum Deum ſentirent, nuncque nobis qui perſecutionem patimur ſolus Deus exiſtat) D quidnam illi Palamas fecit reliquum ut Deus audiret? Nam ſi Lumen iſtud, quod non eſt Dei eſſentia, ante omnia eſſe dicit, & in ipſo eſſe omnia, atque videri ut Deum, & uniri omnibus, & creare omnia & conſervare; cùm ſupremum & verum ſit ac omnis beatitatis finis, quemnam cultum reliquit, Deo pridem venerationem habenti, & quem ipſe eminentem vocat, quo diſtinguatur ab eo qui nunc eſt, inferiori Deo? Manifeſtum itaque eſt, ablata Deo omni veneratione ac numine, ejus ut Lumen eſt ſimulacro detuliſſe: hocque unum docere re-

Κεφ. ϛʹ.

ΟΠΩΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΙΣΥΝΑΓΩΓΗΣ τῶν τοιούτων λόγων, ὁ τῷ Παλαμᾷ φαντασθεὶς ἀνούσιος Θεὸς, δημιουργὸς καὶ διοικητὴς ἀναφαίνεται πάσης κτίσεως, καὶ τέλος πάσης μακαριότητος.

Σχεδὸν μὲν οὖν πᾶσα Παλαμικὴ τερατεία, τοσαύταις ἄνω καὶ κάτω διείληπται ματαιότησι, καὶ πολλῷ τούτων χείροσιν. ἵν' οὖν ἀναλαβόντες κατοπτεύσωμεν, ἐπιλογιζόμενοι καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, τὴν τοῦ νέου Θεοῦ παραγωγὴν καὶ ἐπιφάνειαν, τὸ μὲν πρῶτον περιέχει γένεσίν τε τούτου· καὶ κοινωνίαν μετὰ τῶν ὁρώντων αὐτόν· καὶ λόγους, ὁποῖός τις ὢν τυγχάνει, καὶ ὅτι μὴ χωριζομένης αὐτοῦ τῆς θεότητος, αὐτός ἐστι τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ πρὸ πάντων αὐτός· ἀλλὰ διὰ τοὺς εἰλουμένους τῷ σκότει, καὶ εἰσπνέοντας, καὶ πρὸς τῷ ὀμφαλῷ τὴν κάτω γένυν C ἐρηρεισμένην ἔχοντας, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἀκλινῶς τείνοντας, ὁρατὸς γινόμενος. τὸ δὲ δεύτερον, ἀριδηλότατα καὶ πιστευόμενον εἶναι τοῦτον Θεὸν παρίστησι· τὸ δὲ τρίτον, καὶ κυρίως αὐτὸν ὁρᾶσθαι δογματίζει· τὸ δὲ τέταρτον, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἑνούμενον ἅπασι Θεὸν διασκευάζει. τὸ δὲ πέμπτον, καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς ἀποφαίνεται. τὸ δὲ ἕκτον, τοῦ νοητοῦ διακόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, φῶς εἶναι τοῦτο τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον ὑποτίθησι. τὸ δὲ ἕβδομον, οὐ μόνον τὸ ἀκρότατον αὐτὸν εἶναι φῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθινὸν διατείνεται. τὸ δὲ ὄγδοον πρὸς ἐκείνοις, τὸ ἀκρότατον τῶν ἐφετῶν καὶ πᾶσαν τὴν μακαριότητα, τὸν τοιοῦτον εἶναι Θεὸν ἐπισχυρεῖ.

Πρὸς Θεοῦ, τοῦ τρισυποστάτου φημὶ, καὶ πάλαι μὲν πᾶσιν ἑνὸς κοινῇ πρεσβευομένου Θεοῦ, νυνὶ δὲ D τοῖς διωκομένοις ἡμῖν μόνου Θεοῦ, τί τούτῳ καταλέλοιπε Παλαμᾶς πρὸς τὸ Θεὸν εἶναι. εἰ γὰρ τὸ φῶς τοῦτο τὸ μὴ ὂν οὐσία Θεοῦ, λέγει μὲν πρὸ πάντων εἶναι καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα· ὁρᾶσθαι δὲ ὡς Θεὸν καὶ ἑνοῦσθαι τοῖς πᾶσι, καὶ δημιουργεῖν καὶ συνέχειν τὰ πάντα, τὸ ἀκρότατον καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλος πάσης μακαριότητος αὐτὸ τυγχάνον ὄν, ποίαν ἀφῆκε λατρείαν τῷ πάλαι πρεσβευομένῳ Θεῷ, καὶ ὃν ὑπερκείμενον αὐτὸς ἀποκαλεῖ, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ νῦν ὑφειμένου Θεοῦ. Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων, ὅτι πᾶσαν ὑφελόμενος Θεοῦ λατρείαν, τῇ τούτου φέρων ὑπέθηκεν ὡς φαντασίᾳ·

καὶ ταύτην μόνην πρεσβεύει πρύτανιν καὶ διοικητὴν τοῦ παντός.

Ἔτι πᾶσα λατρεία καὶ προσκύνησις, τῇ τρισυποστάτῳ παρ' ἡμῶν προσάγεται φύσει, ὡς σωτῆρι καὶ δημιουργῷ πάντων, καθὸ φασὶν, Ἄκτιστε φύσις ἡ τῶν ὅλων δημιουργός. εἰ δὲ τὸ Παλαμικὸν φῶς, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ταῦτα πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, τούτῳ μάλιστα καὶ τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν ἀπονέμειν ἀνάγκη, καὶ οὐκ ἐκείνῃ.

Ἔτι κατὰ τρεῖς τρόπους οἱ ἄνθρωποι τῷ Θείῳ προσανέχειν ἀναγκάζονται· ἔκ τε τῶν παρελθόντων, ὅτι δημιουργός· ἔκ τε τῶν ἐνεστώτων, ὅτι σωτήρ· ἔκ τε τῶν μελλόντων, ὅτι τὸ φοβερὸς διὰ τὴν δικαιοσύνην· καὶ ὅτι τέλος αὐτὸς τῶν ἐφετῶν· εἰ τοίνυν ὥς φησι Παλαμᾶς, ἀνέπαφός ἐστι τούτων ἡ θεία οὐσία, οὐδὲ ταύτῃ προσανέχειν ἀνάγκη.

Ἔτι, εἰ τὸ Παλαμικὸν φῶς, καὶ ὅπερ αὐτὸς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν σπλάγχνων συνιστάμενον καθορᾷ, τοῦτό ἐστι τῶν ἐφετῶν τὸ ἔσχατον καὶ ὁ πᾶς τῆς μακαριότητος λόγος, ἀπελήλαται τοῦ μέσου καθάπαξ καὶ θεία οὐσία, καὶ πᾶν ὁποιοῦν ἕτερον περὶ ταύτης ἡμῖν πιστευόμενον, μόνον δ' ἐκεῖνο Θεός. ἄλογον γὰρ, τοῦ ἐσχάτου καὶ τελευταίου τῶν ἀγαθῶν, ἐσχατώτερον ζητεῖν. ὀρθῶς ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν, ταύτην ἀκριβῶς εἶναι τὴν ἀποστασίαν, ἣν ὁ μακάριος εἴρηκε Παῦλος ἐν ἐσχάτοις παρρησιάσασθαι καιροῖς.

A rum univerſitatis arbitrum ac gubernatorem eſſe.

Præterea, ſi omnis cultus & adoratio, Naturæ trinè ſubſiſtenti à nobis defertur, ut qua omnium ſalus ſit ac creatio, quemadmodum aiunt, *Increata Natura, quæ univerſorum creatrix es.* Siquidem igitur, Palamicum Lumen cuncta hæc præſtat ac operatur, huic maximè adorationem cultumque tribuamus neceſſe eſt, non illi.

Ad hæc homines tribus modis neceſſe habent ut animum Deo adhibeant; ex præteritis, quod rerum conditor ſit: ex præſentibus, quod ſervator ſit; exque futuris, quod propter juſtitiam tremendus ſit; quodque item finis appetibilium ſit: ſi quidem igitur, ut auctor eſt Palamas, divina ſubſtantia hæc B non attingat ab eiſque immunis ſit, nec illi animum adhibere neceſſe ſit.

Præterea ſi Palamicum Lumen, quodque ille intra extraque viſcera conſiſtens videt, hoc ſcilicet ſupremum appetibilium eſt totaque beatitatis ratio, ſublata ſemel è medio eſt tum divina Eſſentia, tum quicquid aliud de illa à nobis creditur, nec præter illud ullus alius Deus eſt. Abſurdum namque eſt, eo, quod ſupremum extremumque bonorum eſt, ulterius aliquid quærere. Rectè igitur nos quoque dicebamus, Eſſe hanc verè defectionem, quam dixit beatus Paulus 2. Theſſ. 2. 3. in noviſſimis temporibus eſſe inolituram.

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ.

Ὅτι παρὰ πᾶσαν Χριστιανικὴν κατάστασιν, ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία συνέστη· περὶ οὗ ζητεῖται ι.

PALAMICARUM TRANSGRESSIONUM. SERMO IV.

PRÆTER OMNEM CHRISTIANITATIS RITUM ac ordinem, conflatam eſſe Palamitarum Eccleſiam; de quo quæruntur decem.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

α. Τίς ἐστιν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας.

β' Εἰ διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα πατριαρχεύοντα, ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία λέγεται.

γ. Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ πρὸ τοῦ καὶ

INDEX CAPITUM.

1. QVænam ratio ſit, ſanctæ Dei Eccleſiæ,

2. Num propter hunc talem ac illum, qui Patriarcha exiſtat, ſancta Dei Eccleſia dicatur.

3. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ & ante-

quam conſtitueretur, à divina ſacraque Synodo abrogata ſit & anathemati ſubjecta.

4. Num ſancta Dei Eccleſia ſit, quæ ob confuſionem ac proditionis mercedem principatum conſtituit.

5. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ ob libertatem juriſque præſumptam licentiam, eum ſibi in Patriarcham præfecit, qui prius canonicis obſtrictus criminibus, omni fuerat ſacerdotio abdicatus.

6. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ, cùm ſit unus grex, duos ſimul Patriarchas, quorum alter alterum dejiciat, invicemque tumultuantes, retineat atque prædicet.

7. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ tot profanas vocum novitates palam ſit profeſſa.

8. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ poſt impiam fidei novationem, eoſdem Sanctorum judices & accuſatores corrogavit.

9. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ varias tentationes longaque exilia & carceres ac cuſtodias adverſus juſtos omnes pioſque decrevit.

10. Num ſancta Dei Eccleſia, quæ tabulas teſtamentorum infringat, virorumque divinorum cadavera, inſepulta projiciat.

Cap. I.

QUÆ SIT RATIO SANCTÆ Dei Eccleſiæ.

Tanta igitur hæreſeon coluvie, talique defectione adorſus Palamas; ac cùm primùm tres quatuorve diſcipulos ſibi adjunxiſſet, atque adeo nonnullis in Monte ſancto obrepſiſſet, hoc nimirum Barlaamo crimini vertens, ac inde dicam ſcribens, tanquam ille, divinas uſquam exhibitas apparitiones, aliaſque aliis beatis viris factas illuſtrationes traduceret, ac Monachorum inſtitutum omne ſtatumque everteret. Hiſque artibus illis ſeductis, ac per ſimplicitatem, ut Tomum illum adverſus pietatem tumultuaria penè opera conflatum, ſubſcriberent, inductis (cui etiam ex loco palam appellationem indidit) ad Magnam deinceps profectus civitatem, ac, quà impietatis ſimul erroriſque libellum oſtendens, quà ſequaces adjunctoſque Monachos impudentiæ garrulitatiſque fomentum exhibens, id planè apud nonnullos Magnatum effecit, quod dicit magnus Apoſtolus. *Erit tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt; ſed ſecundùm deſideria ſua coacervabunt ſibi magiſtros; quibus aures pruriant. Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.* Neque hos quovis modo ac temere, ſed, ut quis dicat, ad principatum furtim invadendum eumque parandum, longis prius laboribus, ac cunctis quæ placeant, inſtructos.

In Barlaamum calumnia.

Tomus Palamicus & 1 Fides. Sic ferè Hæreticorum origenes.

2. Tim. 4. 3.

A συστῆναι, παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Συνόδου καθαιρεθεῖσα, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπεμφθεῖσα.

δ' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ διὰ σύγχυσιν καὶ μισθὸν προδοσίας τὴν ἀρχὴν συστᾶσα.

ε' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ δι' αὐτονομίαν εἰς Πατριάρχην ἑαυτῆς ἀναδείξασα, τὸν πρότερον ἐπὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασι πάσης ἱερωσύνης καθαιρεθέντα.

ϛ' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ μιᾶς ποίμνης κατὰ τὸ αὐτὸ δύο Πατριάρχας ἀντικαθαιροῦντας ἀλλήλους καὶ συστασιάζοντας, παρακατέχουσα καὶ ἀνακηρύττουσα.

ζ' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἐκκλησία, ἡ τοσαύτας βεβήλους καινοφωνίας παῤῥησίᾳ ἀνομολογήσασα.

B η' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως, τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγόρους τῶν ἁγίων ἐπισωρεύσασα.

θ' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ ποικίλοις πειρασμοῖς καὶ μακρὰς ἐξορίας καὶ κατακλείσεις καὶ φυλακὰς παντὸς καταψηφισαμένη δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

ι' Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ διαθηκῶν κατατολμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς, ἀτάφους ἐῤῥίφθαι παρασκευάζουσα.

ΚΕΦ. α'

ΤΙ'Σ Ε'ΣΤΙΝ Ο' ΛΟ'ΓΟΣ ΤΗ'Σ τοῦ Θεοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας.

C Μετὰ τοσούτων τοίνυν τῶν αἱρέσεων καὶ τοιαύτης τῆς ἀποστάσεως εἰσπηδήσας ὁ Παλαμᾶς· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τρεῖς ἢ τέτταρας ἑαυτῷ μαθητεύσας· ἐνίοις δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ὄρει παρυποκλέψας, ἐπιβοώμενος ὡς ἄρα Βαρλαὰμ τὰς ἑκασταχοῦ θεοφανείας, καὶ τὰς ἄλλοτ' ἄλλας πραγματευθείσας τοῖς πώποτε μακαρίοις ἐλλάμψεις, διασύρει, καὶ πᾶσαν ἀνατρέπει μοναχικὴν κατάστασιν· καὶ τούτοις διὰ τούτων ὑποσύρας, καὶ ὑποσημῆναι δι' ἁπλότητος παρασκευάσας τὸν σχεδιασθέντα κατὰ τῆς εὐσεβείας Τόμον ἐκεῖνον· ὃν καὶ ἐκ τοῦ τόπου ἐπωνυμίας σαφῶς ἠξίωσεν· ἔπειτα καὶ ἐπὶ τὴν Μεγάλην πόλιν ἐλάσας, καὶ τὸ μὲν ὑποδεικνὺς τὸ τῆς ἀσεβείας D ὁμοῦ καὶ ἀπάτης γραμματεῖον· τὸ δὲ τοὺς ἠκολουθηκότας ἀναιδείας ὑπέκκαυμα καὶ ἀδολεσχίας παρεισῶν, ἐκεῖνο περιφανῶς πρὸς ἐνίους τῶν Δυνατῶν ἐξήνυσεν, ὅ φησιν ὁ μέγας Ἀπόστολος. Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσι· ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. καὶ οὐδὲ τούτοις ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ὡς ἂν ἡμῖν ῥηθείη, πόνοις πρότερον μακροῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἀρέσκουσι πρὸς τὴν τῆς ἀρχῆς κλοπὴν καὶ περιποίησιν.

A Τοὺς οὖν οὕτως ἐπιστρατευθέντας ἑαυτοῖς διδασκάλους, τῶν τροπαίων διηνυσμένων, εἰς ἐκκλησίαν καταστήσαντες, καὶ ταύτην τοῦ Θεοῦ ὀνομάσαντες, πάντας ἐλαύνουσιν ἐπὶ τὴν θρησκείαν· Η Ἐκκλησία ταῦτα πρεσβεύει, κεκραγότες. διόπερ καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα συνεστησάμεθα λόγον, παριστῶντες τὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὅπως προέβη, καὶ ὡς οὐ δικαίως, οὐδ' ὁσίως τῷ προσρήματι τούτῳ λέγεται.

Προσέχειν δ' ἄξιον, ὡς οὐ κατὰ πάντων ἡμῖν ὁ λόγος προῆκται τῶν νῦν ταύτην συμπληρούντων· ἀλλὰ περὶ μόνων τούτων ταύτην τὴν ἀρχὴν συστησαμένων· εὐαριθμήτων τινῶν ὄντων, καὶ σχεδὸν αὐτῶν τῶν ἡμῖν ἐπὶ μαρτυρίᾳ μνημονευομένων. B οὔτε γὰρ περὶ τῶν τὸν ἀριθμὸν μόνον συμπληρούντων ἀνάγκη λέγειν, οὔτε τινὸς τῶν ἐν ἀξιώμασι διαπρεπόντων, τοῦ καιροῦ τοῦτο καὶ τῆς συνηθείας καταναγκάσαντος· οὔτε μὴν τῶν δημοτικῶν ἀνδρῶν· ἔργον τὸν βίον, καὶ οὐ τὴν τῶν δογμάτων πρόνοιαν ποιουμένων.

Ως ἂν δὲ πρότερον τὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ γνῶμεν ὅρον, Αγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστὶ κατὰ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, Σύναξις ἱερά, οὐ μόνον ἐκ πλειόνων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐλαττόνων, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον συνελθοῦσα. ὁ γὰρ ἱερὸς ἔφησέ που λόγος, Οπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Ετι, Αγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, θίασος ἱερός, σχοίνισμα κληρονομίας Χριστοῦ· βασίλειον ἱεράτευμα, λαὸς περιούσιος Θεοῦ, ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Πατρικῶν παραδόσεων τεθεμελιωμένη, καὶ μηδέν τι καινοφανὲς ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐξ ἀρχῆς παραδεχομένη δογμάτων. τὸ μὲν γάρ, ὁ σωτήριος προησφαλίσατο Λόγος, Διδάσκοντες αὐτούς φησι τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· τὸ δ' ὁ θεῖος Ἀπόστολος, Τὰς βεβήλους καινοφωνίας περιΐστασο. καὶ πάλιν, Κἂν Αγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται παρ' ὃ παρελάβετε, κἂν ἐγὼ Παῦλος, ἀνάθεμα ἔστω.

Ετι, Αγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, διδάσκαλος θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· καὶ κατὰ τὸν μὲν Ἀπόστολον, αἰχμαλωτίζουσα πᾶν νόημα εἰς Χριστόν· τουτέστι πρὸς τὰς κοινὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας· κἀκ τούτων, ὡς ὁ θεῖος φησὶ Βασίλειος, ἀρχομένη πάντα ζητεῖν, καὶ πρὸς αὐτὰς πάλιν ἀποκαθιστᾶν πειρᾶσθαι· κἂν γραφικὸν ἐμπέσῃ τι ῥῆμα, ὡς ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ διωρίσατο Σύνοδος, μὴ ἄλλως ἑρμηνεύουσα τοῦτο, ἢ ὡς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· ἐν οὐδενὶ παραβαίνουσα τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν Πατέρων παράδοσιν.

Ετι Αγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, σώματος ὁλομέλεια τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ μίαν ἀναγομένη κεφαλήν, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Κυρίου, Καὶ γενήσεται μία ποίμνη· εἷς ποιμήν.

Eos igitur qui ſibi magiſtros ita coacervaſſent, peractis tropæis, in Eccleſia conſtituentes, quam Dei nuncupaſſent, omnes ad cultum ac Religionem cogunt, ita clamantes ac dicentes: *Hæc tenet ac docet Eccleſia.* Quamobrem nos quoque huncce tractatum idcirco compoſuimus, ut hanc Eccleſiam, qua provexerit, ratione oſtendamus, nec juſtè ſanctéque eam ſibi vendicare appellationem, monſtremus.

Id vero obſervemus operæpretium eſt, non in omnes, qui eam nunc complent, nos ſermonem intendere, ſed de illis duntaxat loqui, qui huncce principatum conſtituerunt: pauci ſcilicet homines, ac ii ferè qui nobis inter teſtimonia memorantur. Neque enim opus eſt ut de illis dicamus, qui ſolum numerum complent, nec verò de ullis eorum qui magiſtratibus fulgent, cùm & tempus, & conſuetudo ita cogant: ac neque de popularibus vulgique hominibus: quibus opus, vita eſt; non dogmatum cura ac diligentia. Quæſtiones de fide ad quos movendæ.

Vt autem prius Eccleſiæ Dei rationem ſciamus; Sancta Dei Eccleſia eſt, juxta divinitùs tradita, & à Patribus accepta eloquia, ſacra congregatio, nedum ex pluribus ac beatis viris conſurgens, ſed ex iis etiam, qui minores ſunt, in nomine veri Luminis, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum: dixit enim quodam loco Verbum, *Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Quid Eccleſia 1. Ioan. 1. 9. Matth. 18. 20.

Præterea, Sancta Dei Eccleſia eſt, ſacer Conventus, funiculus hæreditatis Chriſti, regale ſacerdotium, populus acquiſitionis Dei, in petra Apoſtolicarum Paternarumque traditionum fundata; nihilque novitatis admittens, ad evertenda quæ à principio ſuſcepit dogmata. Ac partim cavit, monetque ſalutaris Sermo: *Docentes eos,* inquit, *ſervare omnia, quæcunque mandavi vobis;* partim divinus Apoſtolus, *Profanas vocum novitates devita.* Ac rurſus, *Etſi Angelus de cœlo evangelizaverit, præterquam quod accepiſtis, etſi ego* Paulus, *Anathema ſit.* Quid 2. Deut. 32. 9. 1. Petr. 2. 9. Eph. 2. 20. Matt. 28. 20. 1. Tim. 6. 20. Gal. 1. 8.

Ad hæc, Sancta Dei Eccleſia eſt, divinarum humanarumque rerum Magiſtra; &, ut auctor magnus Apoſtolus eſt, *Captivam in Chriſtum ducens omnem cogitationem:* in communes ſcilicet de Deo rationes: atque ex illis, ut ait divinus Baſilius, omnem quæſtionum ducens originem, eóque rurſus referre ſtudens. Quod ſi verbum aliquod Scripturę inciderit, uti ſancta ac univerſalis Synodus Chalcedonenſis ſtatuit, non aliter exponens, quàm Eccleſiæ Lumina ac Magiſtri Libris ſuis ac ſcriptis expoſuerunt: in nullo terminos jam poſitos tranſgrediens, aut à Patribus acceptam traditionem. Quid. 3. 2. Cor. 10. 5. Baſilii de Eccleſia. Synod. Chal.

Poſtremò, Sancta Dei Eccleſia eſt, Chriſti corporis membrorum integritas, ad unum reducta Caput, juxta quod dictum à Domino eſt, *Et erit unum ovile: unus paſtor.* Quid 4. Capitis unitas. Ioan. 10. 16.

Eccleſiæ munera. Gal.5.22. Comes verò neceſſariò eſt, ſic pulchrè ex divinis eloquiis definitæ ſanctæ Dei Eccleſiæ, *fructus Spiritus.* Hic verò eſt auctore D. Apoſtolo, *Charitas, Gaudium, Pax, Lenitas, Benignitas, Bonitas, Fides, Manſuetudo, Continentia. Adverſus iſtiuſmodi non eſt lex*; ut quod ſpi-
1.Cor.2.15. ritales ſint, omnique lege ſuperiores : & ad quos magis ſpectet ut lege ſanciant ac præcipiant, quàm ut legum diſciplina creditis ipſi dirigantur.

A Ἕπεται δὲ ἐξ ἀνάγκης τῇ καλῶς ἐκ τῶν θεουργῶν ὁρισθείσῃ λογίων ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος. ὁ δέ ἐστι κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, Ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια. κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος· ἅτε πνευματικῶν ὄντων, καὶ νόμου παντὸς ὑπερβεβηκότων· καὶ νομοθετεῖν μᾶλλον, ἢ τοῖς ἐκ τῶν νόμων εὐθύνεσθαι πεπιστευμένων.

Caput II.

NVM PROPTER HVNC talem ac illum, qui Patriarchæ exiſtant, ſancta Dei Eccleſia dicitur.

HIs ita conſtitutis ac explicatis, conſiderare debet omnis Chriſtianus, quænam vocanda ſit ſancta Dei Eccleſia, ac quinam qui in ea fulgeant: non quia quiſpiam arrepto throno, pari ſenſu hominum ſodalitium conflavit, quibus prius hujus illiuſve opinionis auctor extiterit, ejuſcemodi
Quæ non ſancta Dei Eccleſia. 1. exiſtimanda ſancta Dei Eccleſia. Hoc enim dato, à principio videretur & Arianorum congregatio ſancta Dei Eccleſia: itemque Monothelitarum, ac Iconomachorum: cùm multi talium diverſique Sedem arripuerint, atque his, qui nunc emerſerunt, longè plures Synodos conſtituerint; omnemque terrarum orbem malitiæ labe complexi ſint; cùm pauci quidam, ipſique nullo pretio adverſariis habiti reliqui eſſent, qui recta dogmata & intelligerent & docerent.

Quæ non 2. Præterea, juxta eam, quam aſſignavimus, ſanctæ Dei Eccleſiæ rationem, operæpretium eſt ut qui illi præficitur, tum quæ recta ſunt ſentiat, tum & doceat. Sin autem contraria, iis quæ poſita ſunt, via incedat, nec intra ea, quæ definita ſunt, ſeſe contineat, ſic quoque ad eum quod attinet, non eſt ſancta Dei Eccleſia. Igitur ne talis quidem ſacra hoc meritò gaudeat appellatione: ſolumque videtur non talis conventus eſſe.

Quæ non 3. Oſtium gregis. Ad hæc, Oſtium, qui nos præceſſere, nedum rectam de divinis Chriſti dogmatis, ſeriò ſtatuerunt, expoſueruntque vocari ſententiam, ſed etiam qui Eccleſiaſtica conſtitutione & canonico ordine ad divina proceſſus eſt. Qui igitur utrovis horum munere in gregem introducitur, is palam per oſtium
Ioan.10.1. ingreditur, gregique aptatur: qui autem aſcendit aliunde, fur eſt & latro, ut ſacris oraculis proditum eſt.

ΚΕΦ. β'

B ΕἸ ΔΙᾺ ΤῸΝ ΔΕῖΝΑ ΚΑῚ τὸν δεῖνα πατριαρχεύοντα, ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία λέγεται.

ΤΟύτων διορισθέντων, σκοπεῖν προσήκει πάντα Χριστιανόν, Τίνα τε δεῖ καλεῖν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ ὁποίους τοὺς ἐν αὐτῇ διαλάμποντας· καὶ μὴ ὅτι τὶς ὑπελάβετο τοῦ θρόνου, φατρίαν τῶν ὁμογνωμονούντων συστησάμενος, τάδε ἢ τά δε πρότερον φρονεῖν ἀναπείσας, τοὺς τοιούτους εἶναι νομίζειν ἁγίαν τὴν Θεοῦ Ἐκκλησίαν. εἰ γὰρ τοῦτ' ἦν, ἐξ ἀρχῆς ἐδόκει ἂν καὶ ἡ τῶν Ἀρειανῶν συναγωγή, ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· καὶ ἡ τῶν Μονοθελητῶν, καὶ
C ἡ τῶν Εἰκονομάχων· πολλῶν μὲν τοιούτων καὶ διαφόρων ἐπειλημμένων τοῦ θρόνου· μυριοπλασίους δὲ τῶν νῦν ὄντων συνόδους συστησαμένων· πᾶσαν δὲ τὴν οἰκουμένην περιλαβόντων τῇ τῆς κακίας λύμῃ· εὐαριθμήτων δέ τινων, καὶ τοῖς ἀντιθέτοις ἐν οὐδενὶ τεταγμένων τῶν ὑπολελειμμένων, εἰς τὸ τὰ ὀρθὰ καὶ νοεῖν καὶ διδάσκειν δόγματα.

Ἔτι, κατὰ τὸν δοθέντα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας λόγον, δεῖ τὸν ταύτης προϊστάμενον, καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν ὀρθά· ἂν δὲ τοῖς τεθεῖσιν ἀντιπολιτεύηται, οὐδὲ τοῖς ὁρισθεῖσι περικλείεται, καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτόν, οὐκ ἔστιν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία. οὔκουν γε οὐδ' ὁ τοιοῦτος προσηκόντως ἂν διακούσειε τῆς ἱερᾶς ταύτης κλήσεως· δοκεῖ δὲ μόνον μὴ τοιοῦτος ὤν.

D Ἔτι, θύραν οἱ πρὸ ἡμῶν μὴ μόνον καλεῖσθαι τὴν τῶν περὶ Χριστοῦ θείων δογμάτων ὀρθὴν ἔννοιαν ἀκριβῶς ἐξέδοντο· ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ κανονικῆς εὐταξίας ἐπὶ τὰ θεῖα πρόσοδον. ὁ τοίνυν δι' ἀμφοτέρων τούτων εἰσαγόμενος ἐπὶ τὸ ποίμνιον, πρόδηλον ὅτι διὰ τῆς θύρας εἰσάγεται, καὶ ποιμήν ἐστιν· ὁ δ' ἄλλοθεν ἀναβαίνων, κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής, ὡς ὁ ἱερὸς ἔφησε λόγος.

A

Κεφ. γ΄.

ΕΙ᾽ ΑΓΙ᾽Α ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ Ἐκκλησία, ἡ διὰ σύγχυσιν καὶ μισθὸν προδοσίας τὴν ἀρχὴν συστᾶσα.

Ὅτι δ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν φατρία ἀγεννῶς τὴν ἀρχὴν συνέστη, συγχύσεως οὖσα καρπὸς καὶ προδοσίας μισθὸς, ἴσασι πάντες· καὶ μαρτυρεῖ νῦν ἐξαναλωθέντα πράγματα. φαῦλοι γὰρ τὸ πρότερον τὴν μεγάλην περινοστοῦντες πόλιν, διελέγοντο μὲν τοῖς ἐκτὸς ἄρχουσι περὶ προδοσίας· συνηγωνίζοντο δὲ τοῖς ἐντὸς στασιάζουσι, B καὶ πρὸς τοὔργον ἐπέσπευδον. λαμπρὰ δ' ἀνεστακότες τὰ τῆς ἀπιστίας τρόπαια, πείθουσι τὸν βεβασιλευκότα, μισθὸν ἄλλον μηδένα ἐθελῆσαι παρασχεῖν αὐτοῖς τῶν μακρῶν ἐκείνων ἀγώνων, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν τῆς καινοτομίας ἀνάρρησιν· λόγοις πρότερον αὐτὸν ἐξαπατήσαντες πιθανοῖς πρὸς ἀσέβειαν. ὁ δὲ προσδαψιλεύεται σὺν τῇ καινοτομίᾳ, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας προστασίαν· καὶ οὕτω τὸ Παλαμικὸν τὴν ἀρχὴν εἴληφε συνέδριον, ὑπέκκαυμα προδοσίας ὂν καὶ συγχύσεως ἔπαθλον.

Εἰ δὲ καὶ μακρόθεν ἐπισκέπτεσθαι ταῦτα δέοι καὶ καθέκαστον ἐπιζητεῖν, τὴν περὶ ταῦτα συγγραφεῖσαν τῷ μεγάλῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῇ C Νικηφόρῳ διέλθοι τὶς βίβλον· καὶ πάντ' ἀκριβῶς εἴσεται, μηδενὸς ἐν ἐκείνοις ἀποδέοντα, τῶν εἰς ἀλήθειαν καὶ κάλλος εὖ ἠσκημένων. οὔκουν γε ἡ ἐκ τοιούτων ἀρχῶν συστᾶσα φατρία, δικαίως ἂν ἁγία τοῦ Θεοῦ καλοῖτο Ἐκκλησία.

Ἔτι, τῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν προόδου καὶ ἀρχῆς, τὴν εἰρήνην ὁ Σωτὴρ προέταξε. φήσας γὰρ τὸ πρότερον, Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, ἔπειτ' ἐπάγει, Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. φανερὸν οὖν, ὡς ἡ τοῦ Σωτῆρος εἰρήνη, πάσης τῆς κατὰ λόγον ἀρχιερωσύνης προηγεῖται. ἀλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν φατρία, ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς εἰρήνης, στάσεως καὶ ταραχῆς, τὴν ἀρχὴν εἰλήφει· ἐναντίως οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ ἁγίᾳ D Ἐκκλησίᾳ τὴν ἀρχὴν συνέστη.

Ἔτι, πᾶσα προδοσία καὶ πονηρία, μέγιστον ὂν ἐν τοῖς δημοσίοις ἀδίκημα, τοῖς νόμοις εἰς χείρους ὑπόκειται ποινάς. παράνομον τοίνυν τὸν οὕτως ὑπεύθυνον ἐπί τι λειτούργημα καλεῖν· πολλῷ μᾶλλον παρανομώτερον ἐγχειρίζειν αὐτῷ τὴν τῶν θείων ἀρχήν.

Ἔτι, δεῖ πάντα τὸν πρὸς ἀρχιερωσύνην καλούμενον, καὶ ψυχῶν προστασίαν, τὴν τοῦ Θεοῦ περιφέρειν ἑαυτῷ μαρτυρίαν· ἡ δ' ἐστὶν, Δίκαιος, ἄμεμπτος, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ. τοὐναντίον δὲ πᾶν οἱ Παλαμῖται συνγνοῖεν ἂν ἑαυτοῖς, εἴ γε ἐθέλουσιν· ἀναξίως ἄρα οὖν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἔλαχον· καὶ οὐκέτ' ἂν οὗτοι δι-

Cap. III.

NUM SANCTA DEI Eccleſia, quæ ob confuſionem ac proditionis mercedem principatum conſtituit.

QVod autem Palamitarum ſodalitium, degeneri conatu ſenſuque principatum conſtituerit, confuſionis fructus exiſtens ac proditionis merces, noverunt omnes: ac teſtantur, quæ nunc res perditæ ſunt. Mali enim primùm Magnam circumobeuntes civitatem, cum Tribunis qui extra erant, de proditione ſermonem conferebant; ſeditioſiſque intra urbem ſocii accedebant, atque in rem utilem operam eis conferre ſatagebant: Magnificis verò excitatis incredulitatis tropæis, auctores ſunt ei, qui functus imperio erat, ut unam hanc illis longorum laborum, nec verò aliam velit rependere mercedem; ut ſcilicet nova eorum doctrina publicetur; cùm prius ſuaſibilibus verbis ſeductum, ad impietatem traxiſſent. Is verò majore liberalitate ad novationem, etiam Eccleſiæ præfecturam adjunxit; inque eum modum, primùm cœptum eſt Palamicum Concilium, proditionis fomes exiſtens ac confuſionis præmium.

Proditio atque ambitus Palamici ſodalitii initia.

Cantacuzeno.

Sin verò etiam hæc procul conſideranda ſint, ac velit quiſpiam ſingula diſcutere, is verò Librum percurrat, quem magnus veritatis pugil Nicephorus conſcripſit, ex quo exactè omnia noverit, cùm in his, nulli eorum, qui probè veritatem excoluerunt ac ornatè ſcripſerunt, impar videri poſſit. Non igitur, quod talibus conflatum auſpiciis ſodalitium eſt, meritò ſancta Dei Eccleſia vocetur.

Nicephorus Gregoras.

Præterea, ordinandæ doctrinæ ineundoque principatui, Salvator pacem præmiſit. Cùm enim primùm dixiſſet, *Pacem meam do vobis*, poſtea ſubdit, *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* Manifeſtum igitur eſt, Salvatoris Pacem, omni meritò præire Sacerdotio. Atqui Palamitarum ſodalitas, contra ac à pace, à ſeditione tumultuque duxit exordium: contrariis ergo Dei Eccleſiæ moribus primò conflata eſt.

Ioan. 14. 27 & 20. 21.

Ad hæc, Omnis proditio ac nequitia, cùm inter maximas Reip. injurias damnaque computetur, graviſſimis etiam Legum pœnis ſubjicitur. Illegitimum itaque, qui ſic reus teneatur, ad ullum vocari miniſterium; longeque magis legibus adverſum, ut divinus illi principatus credatur.

Palamitarum adverſa legibus ordinatio.

Adhuc, Operæpretium eſt, ut quiſquis ad Epiſcopatum Animarumque præfecturam vocatur, Dei in ſe teſtimonium circumferat. Id autem eſt, *Iuſtus, irreprehenſibilis, ab omni ſe malo abſtinens.* Secus verò Palamitæ ſibi conſcii ſint, ſiquidem rectè animo judicare velint. Ergo etiam indigne ſanctam Dei Eccleſiam

Tit. 1. 8.

arripuere: nec jam meritò ſancta Dei Eccleſia vocandi ſint: ſed longè potiori jure à Dei Eccleſia ſegreges & apoſtatæ audierint.

Cap. IV.

NUM SANCTA DEI Eccleſia, quæ priuſquam conflaretur à divina ſanctaque Synodo abjecta eſt & anathemati tradita.

VT igitur quæ ſic turpiter conflata Sodalitas eſt, nedum quibus ex cauſis conflata ſit, conſiderare velint, quibus ſit conſtitutum, ut ea ſapiant, quæ Chriſti ſunt; ſed ut adhuc majori dedecore habere eam exiſtimaverint, ex his quoque, quæ & ante proditionem, in illos, à verè ſancta Dei Eccleſia geſta ſunt, pœniſque irrogatis, pauca ex ſacris illius commentariis in medium producam.

Ioannes Patriarcha Palamitis infenſus; puto Beccus, non ὁ Γλυκύς. Palamæ ſequaciũque excommunicatio.

Beatæ igitur recordationis magnuſque Patriarcha ac Confeſſor Ioannes, in multis quidem diverſiſque Synodicis ſuis Actionibus, Palamam, ac qui cum illo ſentirent, à divinis excommunicatum ejectumque ſeptis, ſententia lata pronuntiavit. In defenſione autem adverſus Latrocinalem illam Synodum cujus exordium, *Objiciunt quidam*, ut ſuprema Viri memorem rectè facta ac merita, *Palamitas itaque*, inquit, *velut qui veritatem calumnientur eique detrahant, pravèque ac aſtutè prioris Synodi ſententias evertere ſatagant, excommunicationi, quæ eſt à ſancta & conſubſtantiali & beata ac vivifica Trinitate, noſtra Mediocritas ſubjicit diriſque anathematis, quoadusque reſipuerint & ſubſcripſerint, ac confeſſi veritatem fuerint.* Pauciſque interjectis. *Quapropter, Ipſum quoque Palamam & qui cum illo ſentiunt, cunctoſque nova illa dogmata defendentes, nec illa rejicientes, eidem excommunicationi ſubjicimus.*

Qui verò duo ac viginti numero Epiſcopi Synodum implevere, uno complexu, tum ante illos, tum ipſis ſociis in rem pietatis geſta, ſacro conſignantes Tomo; ac qui prius excommunicati fuiſſent, uti audiviſtis, Palamitas, proditionis præmio munera conſecutos, à Chriſto, ejuſque omni Sacerdotio abſcindentes, nec non paribus eos cenſuris pœniſque mancipantes, ſic aiunt, in Actione, cujus exordium, *Audite tribus terræ & linguæ. Ac primùm ſtatim, ſanctiſſimæ Monembaſeæ Metropoleos Suffraganeum exiſtentem Iſidorum, à Palamæ, ejuſque factionis ac partiariorum dogmatis avocare conantur. Erat enim is quoque unus eorum, qui illius erant opinionis, quamquam imprudens, Epiſcopalibus obnoxius factus ſententiis eſt. Reluctantem verò illum inflexique prorſus animi ac propoſiti cùm inveniſſent, è ſacro tribunali*

Iſidorus depoſitus occultus Palamita.

A καὶ ὡς ἁγία τῆς Θεοῦ Ἐκκλησία κληθεῖεν· μᾶλλον μὲν οὖν, τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποστάτας δικαιότερον ἄν τις αὐτοὺς εἶναι φαίη.

Κεφ. δ'

ΕΙ' ΑΓΙ'Α ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ Ε'ΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι, παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Συνόδου καθαιρεθεῖσα καὶ τῷ ἀναθέματι παραπεμφθεῖσα.

ΩΣ ἂν τοίνυν τὴν οὕτως αἰσχρῶς συστᾶσαν φατρίαν, μὴ μόνον ἐξ οἵων τὴν ἀφορμὴν συνέστη σκοπεῖν ἐθέλοιεν οἱ τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖν βουλόμενοι· ἀλλ' ἔτι αἰσχυνέστερον ἔχειν ἡγοῖντο, καὶ B ἐξ ὧν κατ' αὐτῶν, καὶ πρὸ τοῦ τὴν προδοσίαν αὐτοῖς εἰς ἔργον ἐκβῆναι, παρὰ τῆς ἀληθῶς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πέπρακται, ὀλίγα τῶν ἱερῶν ἐκείνης ὑπομνημάτων εἰς μέσον ἀγάγω.

Ὁ μὲν οὖν μακαρίτης καὶ μέγας ἐν Πατριάρχαις ὁ ὁμολογητὴς Ἰωάννης, ἐν πολλαῖς μὲν καὶ διαφόροις αὐτοῦ συνοδικοῖς πράξεσιν, ἀποκήρυκτον θείων περιβόλων ἀπεφήνατο Παλαμᾶν, καὶ τοὺς συμφρονοῦντας αὐτῷ. ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν λῃστρικὴν ἐκείνην σύνοδον ἀπολογίᾳ, ἧς ἡ ἀρχὴ, Προβάλλονταί τινες, ἵνα τὰ τελευταῖα τοῦ ἀνδρὸς ἀναμνησθῶ κατορθώματα, Τοὺς Παλαμίτας οὖν, φησὶν, ὡς συκοφαντοῦντας καὶ διαβάλλοντας τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκολιῶς καὶ πανούργως ἀνατρέπειν πειρωμένους τὰς τῆς προτέρας Συνόδου ἀποφάσεις, τῷ ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου C καὶ μακαρίου καὶ ζωαρχικοῦ Τριάδος ἀφορισμῷ, ἡ μετριότης ἡμῶν καθυποβάλλει, καὶ ἀρᾷ ἀναθέματος, ἕως ἂν μετανοήσωσι καὶ ἐπιγράφωσι καὶ ὁμολογήσωσι τὴν ἀλήθειαν. καὶ μετά τινα. Διὰ ταῦτα, καὶ αὐτὸν τὸν Παλαμᾶν, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ καὶ πάντας τοὺς ἐκδικοῦντας τὰ τοιαῦτα καινοφανῆ δόγματα καὶ μὴ ἀποβαλλομένους αὐτὰ, τῷ αὐτῷ ἀφορισμῷ καθυπέβαλεν.

Οἱ δ' ὕστερον ἐπὶ δυσὶ καὶ εἴκοσι τὴν Σύνοδον ἀποπληρωσάντες Ἀρχιερεῖς, συλληπτικῶς τά τε πρὸ αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πραχθέντα, καὶ μετ' αὐτῶν, εἰς ἱερὸν ἐπισημειούμενοι Τόμον, καὶ τοὺς πρότερον ἐκκηρύκτους ὄντας, ὡς ἠκηκόατε, Παλαμίτας, ἆθλον προδοσίας τὰς ἀρχαιρεσίας κομισαμένους, Χριστοῦ τε, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν πά- D σης ἱερωσύνης ἐκκόπτοντες, καὶ τοῖς ἴσοις αὐτοὺς καθυποβάλλοντες ἐπιτιμίοις, οὕτω φασὶν, ἐν Πράξει, ἧς ἡ ἀρχὴ, Ἀκούσατε φυλαὶ τῆς γῆς καὶ γλῶσσαι. Καὶ πρῶτον αὐτίκα τὸν εἰς ὑποψήφιον τελοῦντα τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας Ἰσίδωρον, πειρῶνται τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς ἐκείνου συμμορίας ἀποστῆσαι δογμάτων. ἦν γὰρ δὴ καὶ οὗτος, εἷς τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων, εἰ καὶ λαθὼν ταῖς ἀρχιερατικαῖς ὑπέπεσε ψήφοις. ἀντίτυπον δὲ καὶ τοῦτον εὑρηκότες καὶ παντελῶς ἀνένδοτον, τοῦ ἱεροῦ ἐκβάλλουσι βήματος, παρεσ-

κεκωλυμένον ἤδη συλλειτουργεῖν Πατριάρχῃ. εἶτα καὶ εἰς κρίσιν καλοῦσιν. ὁ δὲ, φανερῶς ὁμολογήσας, οὐκ ἂν αἱρήσεσθαι τὰ ἐκείνων· ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν προδοῦναι μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀσύμφωνος γενέσθαι τῷ Παλαμᾷ, εἴ τις βιάσαιτο· ἀπαρνεῖται ἀρχιερωσύνην καὶ ἐκκλησίαν, ἧς ἐπικηρύχθη ἐπίσκοπος. οὐκοῦν καὶ καθαιρέσει συνοδικῇ ὑποβάλλεται· ὡς καὶ μετὰ μικρὸν χειροτονηθῆναι τῆς λαχούσης αὐτὸν, ἕτερον.

A ejiciunt, cùm jam paratus eſſet cum Patriarcha rem ſacram facere vnàque celebrare. Deinde etiam ad judicium vocant. Is verò, palam profeſſus, numquam ſe, quæ illorum eſſent, recepturum: quin & animam potius traditurum & Eccleſiam, quàm ut à Palama diſſentiret, ſi qua illi vis adhiberetur, Pontificali dignitati renuntiat, & Eccleſiæ, cui Epiſcopus fuerat conſtitutus. Itaque etiam Synodicæ depoſitioni ſubjicitur: ita ut paulò poſt alius ordinaretur ejus Eccleſiæ Præſul, quam ille eſſet nactus.

Ὁ δέ γε ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῶν βλασφημιῶν Παλαμᾶς, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς ἑταιρείας αὐτοῦ καταψηφισθείς· οὔτε γὰρ τῆς ἐνστάσεως ἐνεδίδου, οὐθ᾽ ὁπωσοῦν καθυφίει τῆς ἀλόγου ἀδολεσχίας, ἐκκήρυκτος τῆς ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ ἱερωσύνης γίνεται, ὥς γε δείξουσι τὰ κατ᾽ αὐτῶν ὑπομνήματα, σεσημασμένα ὑπό τε τοῦ τότε πατριαρχοῦντος τῆς βασιλείας τῶν πόλεων, ὑπό τε τοῦ Θεουπόλεως Ἀντιοχείας, καὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστον Ἀρχιερέων· τῶν τε νῦν ἐνθάδε παρόντων, καὶ τῶν εἰς τὰς λαχούσας ἰόντων. γίνεται μὲν οὕτως ἡ τούτων καθαίρεσις καὶ ἐπίσχεσις καὶ ἀργία· εἰ καὶ μηδὲν ἡγησάμενοι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀντείχοντο τῆς ἱερωσύνης, τολμηρῶς ἀναφέροντες τὰς μυστικὰς ἐν ἀποκρύφῳ θυσίας.

Qui autem blaſphemiarum auſpex eſſet ac Præſes Palamas, ipſe quoque pari cum ſodalibus innexus ſententia (quippe cum nihil pugnacis animi obnitentiam remitteret, ac vel minimum abſonam nugacitatem ac garrulitatem minueret) ab Eccleſia Dei ac Sacerdotio abdicatur; uti narrant ſcripta in eos commentaria, Regiæ Vrbis Patriarchæ, B nec non Theopoleos Antiochiæ, ſingulorumque Epiſcoporum, tum qui nunc hîc præſentes ſunt, tum qui in ſuas parocchias ierunt, manu conſignata. Inque eum modum illorum facta abdicatio eſt, interdictioque & ceſſatio, quanquam nullo illi loco habentes inflictam Eccleſiaſtica animadverſione pœnam, Sacerdotium nihilominus ſibi retinentes, myſticas in occulto hoſtias temerario auſu offerebant.

Palamas ſodaleſque excómunicati.

Spreta iis cenſura furtimque violata.

Τὸ δ᾽ ἑξῆς, εἰρήνης οὔσης τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ μέρει τούτῳ τῶν πραγμάτων ἡσυχαζόντων, σφοδρά τις ἀντιπνεῖ λαῖλαψ, ἐκ τῶν τοῦ σατανᾶ πνευμάτων ἐκφυσηθεῖσα, καὶ πᾶν ἀνατρέπει καὶ μετατίθησι εἰς κλύδωνα χαλεπόν· καὶ τοὺς οὕτω βλασφήμους ἀναφανέντας, τοὺς οὕτως ἀληθείας ἐχθρούς, ἐπὶ τῶν πρώτων οἰάκων καθίζει· καὶ ἱερουργοὺς τοὺς ἀρρητουργοὺς ἀναδείκνυσι· καὶ δογμάτων προστάτας, τοὺς ἀποστάτας· καὶ ψυχῶν οἰκονόμους, τοὺς παρανόμους.

Exinde verò, cùm Dei Eccleſia pace gauderet atque hac parte quieto res ſtatu eſſent, turbo quidam ex adverſo, vehementi erumpit impetu, Satanæ ventorum flatu excitus, cunctaque evertit ac in gravem transfert procellam: ſicque blaſphemos proditos, ſic veritatis inimicos, primis gubernaculis præficit; C ſacrorumque miniſtros & Sacerdotes nefandarum obſcœnarumque rerum artifices facit; deſertores, dogmatum præſides; viroſque ſceleratos, Animarum Oeconomos conſtituit.

Palamitarum res reſtitutæ.

Πολλὰς δ᾽ ἔχων ἐπιδεικνύναι τῶν τε Πατριαρχῶν, καὶ τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς Ἀρχιερέων κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ συνοδικὰς κατὰ τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων ἀποφάσεις, ἵνα τὰς πάσας παρῶ, μιᾶς καὶ μόνης ἐπιμνησθήσομαι, ἣν οἱ τότε παρεῖχον Ἀρχιερεῖς γνώμην, εἰς δεῖγμα τῆς αὐτῶν εὐσεβείας. Ὅτι μηδένα εἰς Ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα δέχεσθαι χρὴ, τῶν τὰς καινοφωνίας τοῦ Παλαμᾶ στεργόντων καὶ ἀποδεχομένων, ἕως ἂν ταύταις ἐμμένῃ.

Cumque multas liceat, tum Patriarcharum, tum ſubjectorum illis Præſulum, communiter privatimque Synodicas adverſus Palamæ dogmata editas ſententias repræſentare, ut omnes miſſas faciam, unius duntaxat meminero, quam, qui tunc erant Epiſcopi, ad ſuæ ipſorum pietatis ſpeciem, decreto ſancivere. *Neminem ad Epiſcopatus dignitatem aſſumendum, qui Palamæ vocum novitates colat ac recipiat, quandiu in eis perſeueraverit.*

In Palamitas lata ſententia.

Τηλικούτων τοίνυν κατ᾽ αὐτῶν προκεχωρηκότων ἀγώνων καὶ πράξεων, οἱ πάντ᾽ ἀναιδεῖς ἄνθρωποι μηδὲν τούτων ὑπολογισάμενοι, ἐπειδήπερ λαμπρῶς τὴν προδοσίαν ἐξήνυσαν, πάντων ὑπερφρονήσαντες κανόνων θείων· πάσης ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, συλῶσι τὴν ἱερωσύνην οἱ τάλανες, καὶ παρρησιάζουσι τὴν ἀσέβειαν· τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κατ᾽ αὐτῶν φοβερῶν ἐκείνων ἐπιτιμίων, μηδένα λόγον πεποιημένοι· ἀλλὰ ταῖς τηνικαῦτ᾽ ἐξηκολουθηκότες κοσμικαῖς ἐξουσίαις, κανόνες ἑαυτοῖς οἱ αὐτοὶ καὶ τύποι γίνονται· καὶ καθάπερ ἀνδροφόνοι, ὡς οἰκεῖα τὰ τὰ ἀλλότρια καρποῦνται. καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δίκην, ἣ συχνῶς ἡμᾶς μέτεισι, μηδ᾽ ἐπιστρεφόμενοι, σοβοῦσιν ἑαυτοὺς ἀνακράζοντες Ἁγίαν εἶ-

D Tot igitur tantiſque in eos muneribus ac actionibus editis, viri per omnia impudenti ingenio præditi, nulla horum habita ratione, quod ſplendidè proditionem perfecerant, cunctis ſpretis divinis regulis, Eccleſiaſtica omni diſciplina poſthabita, Sacerdotium miſerabiles præda invadunt, ac impietatem palam profitentur; quibus obnoxii facti erant tremendas illas pœnas floci facientes; ſed, quæ tunc eſſent, ſæculares ſecuti Poteſtates, ipſi ſibi canones fiunt atque regulæ ac leges: velutque ſicarii, tanquam ſua, quæ aliorum eſſent, decerpunt. Nullaque juſtitiæ divinæ, quæ ſæpius nos ulciſcitur, conſideratione, ipſi ſeipſos faſtu ingerunt, clamantes, Sanctam eſſe Dei Eccleſiam, qui, ut audiviſtis,

Sæculari potentia invadunt Eccleſiam.

longè procul ab ea fuiſſent excommunicati. Non jam ergo ullo modo Palamitarum Congregatio, ſancta Dei Eccleſia.

Præterea, Divina omnis actio ac humana, ex præexiſtentibus, ut plurimum, judicatur. Ex his ergo Palamitarum Congregatio nedum profana convincitur, verumetiam cunctis repulſa cœtus Fidelium calculis ac ſententiis.

Ad hæc, Dupliciter ejicitur illegitima Palamitarum Congregatio, tum ſcilicet quod primùm à ſacra illa expulſa eſt Synodo, tum quibus proditionis præmium, Sacerdotium eſt conſecuta.

Ordo in ſacris ſemper neceſſarius. Luc.22.32.

Præterea, Humanis Poteſtatibus, primum quidem bonum eſt ut ordine ferantur; quandoque verò contingat, ut & fortuna; divinis autem, ut ſolùm ſemper ordine. Id quoque Dominus Petro ait, *Et tu converſus, confirma fratres tuos.* Quemnam igitur ordinem Palamitæ in ſacris ſervaverunt? Cujus Synodi ſententiâ dilutis prius criminibus, Epiſcopatus adepti ſunt? Quiſnam verò eſt qui ejectam receperit, quique ſolvendi, quibus tenebatur, facultatem habuerit? Ne unum omnino indicare poſſint.

Patriarchæ à Palamitis exauctoratio: cita in eos pœna.

Sin autem Latrocinalem illam Synodum dixerint, quæ magnum pietatis propugnaculum concuſſit. Primum quidem divinam ſententiam diligenter attendant, quæ illos è veſtigio redarguit. Vna enim nocte, tum Iuſtum, ut eis inutilem, oſtenderunt, tum ab hoſtibus comprehenſi vinctique ſunt. Deinde conſideremus, quod hi quidem erant, qui pœnas illas ac depoſitiones, pari calculo decreverant; hi verò, qui Imperatori prius defectionis dicam ſcripſerant: ac illum quidem Fidelium cœtu ejecerant; ſe verò juramentis diriſque execrandis, eum ſe nunquam recepturos, ac pro virili ſua expulſuros, ſubjecerant. Quis ergo hæc, ſic eis conſtituta prævaricatos, talibus abſolvit; perjuroſque, in quæ probaverant, innoxios fecit?

Epiſcoporum in provincia ejectio ac depoſitio.

Quæſtio de Fide ſine Præſide vetita. Conc Chalced.

Præterea verò, his quoque ſublatis, licet quidem Epiſcopis, qui provinciæ ſubjecti ſunt, ut ſibi dignum eligant atque ordinent, aut etiam in ordinem cogant atque deponant, ſi criminum reum invenerint. Sine Præſide verò, nedum de dogmatis interdictum eſt antiquis traditionibus tractatum habere, verum etiam ſi qua crimina ſynodali egeant diſquiſitione: niſi fortè in Acephalorum verſentur errore. Non igitur hac quoque jam parte obſervaſſe Eccleſiaſticas leges ac jura Palamitæ glorientur.

A ναι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, οἱ πολλῷ μακρότερον, ὡς ἠκηκόειτε, ταύτης ἐκκήρυκτοι. οὔκουν γε λοιπὸν κατ' οὐδένα τρόπον ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἡ τῶν Παλαμιτῶν συναγωγή.

Ἔτι, πᾶσα πρᾶξις θεία καὶ ἀνθρωπίνη, ἐκ τῶν προϋπαρξάντων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται. ἐκ τούτων ἄρ' οὖν ἡ τῶν Παλαμιτῶν συναγωγὴ μὴ μόνον ἀνίερος ἐλέγχεται, ἀλλὰ καὶ πάσαις ψήφοις τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος ἀπωσμένη.

Ἔτι, διττῶς ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἐκβάλλεται παράνομος συναγωγή· οἷς τε τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐξώσθη συνόδου, καὶ οἷς ἆθλον προδοσίας τὴν ἱερωσύνην ἀπηνέγκατο.

B Ἔτι, ταῖς ἀνθρωπίναις ἐξουσίαις, προηγούμενον μὲν ἐστὶν ἀγαθὸν, ἂν κατὰ τάξιν φέρωνται· ἐπισυμβαῖνον δ' ἐνίοτε καὶ τὸ κατὰ τύχην· ταῖς δὲ θείαις, μόνον ἀεὶ τὸ κατὰ τάξιν. τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον ἔφησε. Καὶ σὺ ἐπιστραφεὶς, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. τίνα τοίνυν τάξιν ἐν τοῖς ἱεροῖς οἱ Παλαμῖται παρεφυλάξαντο. ὑπὸ ποίας δ' ἀθωωθέντες τῶν πρὶν ἐγκλημάτων συνόδου, τὰς ἀρχιερωσύνας ἐκληρώσαντο. καὶ τίς ἦν ὁ τὴν ἔκβλητον ἀναδεξάμενος, καὶ τὸ, ταῦτα λύειν τὴν ἐξουσίαν ἀπειλημμένος. οὐκ ἔχουσι πάντως οὐδένα δεικνύναι.

Εἰ δὲ τὴν λῃστρικὴν ἐκείνην εἴποιεν σύνοδον, ἣ τὸν μέγαν κατέσεισε τῆς εὐσεβείας πρόβολον· πρῶτον μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον κατανοείτωσαν, ἢ τούτους παραπόδας ἀπήλεγξε. μιᾷ γὰρ νυκτὶ, τόν τε δίκαιον ὡς δύσχρηστον αὐτοῖς ἀνέφαινον, καὶ C ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν συνελαμβάνοντο καὶ ἐδεσμοῦντο. ἔπειτα σκεψάσθωσαν, ὡς οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ τῶν ἐπιτιμίων ἐκείνων καὶ τῶν καθαιρέσεων σύμψηφοι. οὗτοι δ' ἦσαν, οἱ τὸν βεβασιλευκότα πρότερον ἀποστασίας γραψάμενοι· τὸν μὲν ἐκκηρύττουσι τοῦ τῶν εὐσεβούντων πληρώματος· ἑαυτοὺς δ' ὅρκοις καὶ τοῖς παλαμναιοτάταις ἀραῖς ὑποβάλλουσι. δεδέχθαι μὲν αὐτὸν μηδέ ποτε, ἀπελαύνειν δὲ ὅση δύναμις. τίς ἄρ' οὖν, ὁ καὶ τούτοις τῶν τοιούτων ἐπιλυσάμενος, ἠθετηκότας μὲν τὰ διεγνωσμένα· ἐπιορκήσαντας δὲ εἰς ἅπερ παρεδέξαντο.

Ἄλλως δὲ καὶ τούτων περιῃρημένων, ἐφεῖται μὲν τοῖς ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τελοῦσιν Ἐπισκόποις, ἑαυτοῖς τὸν ἄξιον ἐπιλέγεσθαι καὶ χειροθετεῖν, ἢ καὶ καθαιρεῖν ἐπ' ἐγκλήμασιν ἡλωκότα· ἄνευ δὲ τοῦ D ἄρχοντος, μήτοι γε περὶ δογμάτων κινεῖν ἀπηγόρευται ταῖς ἐξαρχῆς παραδόσεσιν· ἀλλ' οὐδ' ὅσα τῶν ἐγκλημάτων συνοδικῆς ἐπισκέψεως δεῖται· εἰ μή που τὰ τῶν Ἀκεφάλων νοσοῖεν. οὔκουν γε λοιπὸν οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐγκαυχήσαιντ' ἂν Παλαμῖται θεσμοὺς ἐκκλησιαστικοὺς περιτετηρηκέναι.

A

Κεφ. ε'.

ΕΙ ΑΓΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ δι᾽ αὐτονομίαν εἰς Πατριάρχην ἑαυτῆς ἀναδείξασα, τὸν πρότερον ἐπὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασι πάσης ἱερωσύνης καθαιρεθέντα.

Τοσαύταις τοίνυν εὐθύναις ὑποκείμενοι, καὶ οὕτω φαύλως καὶ ἀναξίως ἔχοντες, μήτοι γε πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης μέγα χρῆμα μεταπηδᾶν, ἀλλὰ καὶ δημοτικῆς ἄλλης εἰργόμενοι λειτουργίας, ταῖς κοσμικαῖς ὅμως τεθαῤῥηκότες ἐξουσίαις, καὶ πάντα σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτετροφότες, κατατολμῶσι τῶν θείων· καὶ διὰ τῆς προδοσίας τὴν παῤῥησίαν ἀπειληφότες, τὰ τῆς ἐκκλησίας διοικοῦσι πράγματα, αὐτοσχεδιάζοντες οὓς ἂν ἕλοιντο πρὸς προστασίαν ψυχῶν. δέησαν δὲ αὐτοῖς καὶ ἀρχηγὸν ἐπισυναγαγεῖν τῆς ἑαυτῶν δυσιδαιμονίας, τί μηχανῶνται. τὸν ἐπὶ τρισίν, ὡς ἡ κατ᾽ αὐτὸν διέξεισι συνοδικὴ πρᾶξις, ἀτοπήμασιν ἡλωκότα, καὶ πάσης ἱερωσύνης ἐκπεπτωκότα, μηδὲν ὑπολογισάμενοι, οὐ θείων θεσμῶν, οὐ τῶν κειμένων κανόνων, οὐ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως· ἀλλὰ τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης πάντ᾽ εἰς ἑαυτοὺς ἀναφέροντες, οἱονεί τινες θεσμοθέται καὶ μυστηρίων ἀλλοκότων ἐφευρεταί, Πατριάρχην ἀναφαίνουσι· σφήλαντος οἶμαι καὶ κατὰ τοῦτο τὰς γνώμας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ, ἵν᾽ ὦσιν εὐφώρατοι πᾶσιν, ἀνίερον τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀρχὴν κεκτημένοι, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἀξίαν. ὥσπερ γὰρ τὰ ἐμβλώματα πολλάκις πρὶν ἢ προελθεῖν πεπήρωται, καὶ τούτοις συμβέβηκε παθεῖν. πρὸ τοῦ γενέσθαι καθαιρεθῆναι, καὶ δίκην ἀξίαν ὑποσχεῖν τῆς εἰς ἔπειτα κακοηθείας.

Ἵν᾽ οὖν τῆς πράξεως ἐκείνης ἐπιμνησθῶμεν; Ἐλαλήθη, φησί, περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας Ἱερομονάχου Ἰσιδώρου, τάδε καὶ τάδε. καὶ τελευτῶν, οὕτω λαληθέντων, καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος, Διεγνώσθη καὶ ἀπεφάνθη συνοδικῶς, μηκέτι δεῖν τοῦτον οὕτως ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην προσδεχθῆναι. ὁ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐντελεχείας τὰ τοῖς Ἀρχιερεῦσιν ἀνήκοντα εἰργασμένος, τοῖς τυραννοῦσι τὸ προσκατατιθέμενος· καὶ τοὺς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἑπομένους οἷς ἡ ἐκκλησία στοιχεῖ, προσδεχόμενος, εἰκότως οὐδὲ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπιβῆναι συγχωρηθήσεται.

Ἔτι, πᾶσα πρᾶξις ἱερά, ἀνάγκη τῆς ἀποστολικῆς ἐπιταγῆς ἔχεσθαι· καὶ μέντοι καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι, Δεῖ τὸν εἰς ἱερωσύνην ἐλαύνοντα, ἀνεπίληπτον εἶναι. οὔκουν γε λοιπὸν ἱερέων ἂν σχοῖεν τάξιν, οἱ καὶ πρὶν γενέσθαι, μυρίαις εὐθύναις ὑποκείμενοι.

CAPUT V.

NUM SANCTA DEI Eccleſia, quæ ob libertatem juriſque ſui præſumpta licentia, eum ſibi in Patriarcham præfecit, qui prius canonicis obſtrictus criminibus, omni fuerat ſacerdotio abdicatus.

B TAm multis igitur pœnis obnoxii, ſicque malè atque indignè habentes ut nedum ad Sacerdotium (rem ſcilicet magnam auguſtamque) proſilirent, ſed cùm nec populare munus aliud iis obire liceret, ſæcularibus tamen freti Poteſtatibus, ac cuncta ſibi permittentes, divina invadunt: Exque proditionis ſcelere aucti fiducia, Eccleſiæ res adminiſtrant, quos velint ad præfecturam Animarum, temere adhibitis. Cumque neceſſe eſſet ut etiam ſuperſtitionis ſuæ ducem aggregarent, quidnam moliuntur? Eum, qui trium reus criminum deprehenſus eſſet, ut in eum compertum Synodica actione eſt, quique ab omni ſacerdotio excidiſſet, nihil animo reputantes, non divinas leges ac jura, non poſitos canones, non Eccleſiaſticum ordinem ac diſciplinam, ſed erroris licentia ac libertate ad ſe omnia referentes, velut quidam legiſlatores, prodigioſique myſteriorum inventores, Patriarcham producunt: Deo, puto, in C hoc etiam illorum mentes ſeducente, ut cunctis manifeſti eſſent, profanam Epiſcopatus nacti originem, ac pro ipſorum congrua ratione. Velut enim abortivi fœtus, haud raro necdum utero effuſi, mutili ſunt atque oblæſi; ſic & illis evenit. Cùm necdum orti eſſent, depoſiti ſunt & abdicati, condignaſque futuræ deinceps malignitatis pœnas ſuſtinuerunt.

Vt igitur illius Actionis meminerimus, *Relata ſunt*, inquit, *de ſanctiſſimæ Metropoleos Monembaſiæ Suffragatore ac Sacerdote Monacho Iſidoro, hæc illaque. Ac poſtremò his ita relatis, ac quæſito quid hic facto opus; Conſtitutum eſt ac ſynodicè decretum, cujus ſe res in eum modum habeant, non eſſe amplius pro Sacerdotis aut Epiſcopi munere admittendum. Qui enim antequam Epiſcopali perfectione conſummaretur quæ ſunt Epiſcoporum muneris præſtitit, prono in eos animo qui per* D *vim opprimerent, eoſque recipiens qui ſuas ipſi ſequerentur opiniones, non quibus Eccleſia inſtituta eſt atque graditur, colerent; huic meritò nec ut in Epiſcopalis muneris via incendat, indulgebitur.*

Synodalis in Iſidorũ poſtea Patriarcham, ſententia.

Præterea, Omnis ſacra actio, neceſſe eſt ut ex Apoſtolicæ juſſionis ratione fiat. Atqui ait Apoſtolus, Debere eum, qui ad Sacerdotium promoveatur *ſine crimine eſſe*. Non jam ergo Sacerdotum habuerint ordinem, qui & antequam fierent, innumeris pœnis cenſuriſque obnoxii erant.

1. Tim. 3. 2.

1.Tim.6 4. Non videntur conceptæ Scripturæ voces.

Ad hæc, Dicit Apoſtolus, *Cavete ſuſpiciones hominum, tametſi falſæ ſint.* Decebat ergo Palamitas, vel ſi falſa erant, quæ illis objecta erant crimina, ad judicium majus provocare, ejuſque ſententia crimina diluere. At non permiſit, quam ſibi licentiam exque facultate libertatem, arripuerant. Quinimmo reprehenſiones veriti, quæ ſilentio digna eſſent, ſilentio in rem ſuam moliti ſunt. A

Præterea, Omnem ambitum ſuique juris licentiam ſæcularibus, Gentiumque Principatibus competere ait Dominus: ut verò Eccleſia ſua ſecus habeat, ſuis conſtituit. *Scitis* enim, inquit, *quia Principes Gentium, dominantur earum: & qui magni ſunt, poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos; ſed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, ſit veſter miniſter.* Palamitarum autem Eccleſia antequam etiam primò conſtitueretur, proditorum quoque elegit locum, quò videlicet id ipſum illi eveniret, in quod modò delapſa eſt. Contrarium ergo Dei Eccleſiæ nacta ſcopum eſt; ac planè ad ea attinet, quæ ſunt Gentium. B

Matt.20.25 Sæcularia, & Eccleſiæ Chriſti munera.

Ἔτι, ὁ Ἀπόστολος φησὶ, Φεύγετε τὰς ὑπολήψεις τῶν ἀνθρώπων, κἂν ψευδεῖς ὦσιν. ἔδει τοίνυν τοὺς Παλαμίτας, εἰ καὶ ψευδῶς εἶχον τὰ κατ' αὐτῶν ἐπενηνεγμένα, πρὸς μεῖζον δικαστήριον ἀναδραμεῖν, καὶ ἑαυτοὺς τῶν αἰτιαμάτων ἀπολύσασθαι. ἀλλ' οὐκ εἴασεν αὐτοὺς ἡ τῆς αὐτονομίας αἵρεσις· μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἐλέγχους δεδοικότες, σιγῇ τὰ σιωπῆς ἄξια ὑπὲρ αὐτῶν διεπραγματεύσαντο.

Ἔτι, πᾶσαν φιλαρχίαν καὶ αὐτονομίαν ταῖς κοσμικαῖς καὶ ἐθνικαῖς ἀρχαῖς προσήκειν ὁ Κύριος ἔφησε· τὴν δὲ αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, ἐναντίως ἔχειν ἐκείνοις διετάξατο. Οἴδατε γάρ φησιν, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, κατακυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος. ἡ δὲ τῶν Παλαμιτῶν ἐκκλησία, πρὶν αὖ τὴν ἀρχὴν καὶ συστῆναι, προδοτῶν εἵλετο τόπον· ἵν' αὐτὸ τοῦτο πάθῃ, εἰς ὃ τελεῖ νῦν σχήματος. τὸν ἐναντίον ἄρ' οὖν τῷ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἔλαχε σκοπόν· καὶ τῆς ἐθνικῆς διατελεῖ τυγχάνουσα μερίδος.

Cap. VI.

NUM SANCTA DEI Eccleſia, quæ unius gregis duos ſimul Patriarchas, ſeſe mutuò abdicantes, ac tumultuantes retineat ac proclamet. C

OMnem itaque Apoſtolicam ac canonicam, quibus tum primùm divinis irruerunt, ac quibus ex cauſis ad rem moti ſunt, præceptionem tranſgreſſi, nihil minus in ſua nunc quoque diſciplina habuerunt. Et ut pleraque omittam, illegitimas invectas nuptias, ſacrorum direptiones, abſurdas manuum impoſitiones, accipientium munera injurias, ad ea ſtylum verto. Abſceſſerat, quem prius ſic quaſi ludo Epiſcopum ſibi præfecerant. Accerſitur verò alius qui ſacram functionem obeat Vt autem quemadmodum reliqua, ſic primum quoque Eccleſiæ Chriſti indicium notaque, Pax illis aufugiat, eum, quem haberent, dejiciunt, aliumque ſuperinducunt. Quod verò ille à fuga retractus, cum Imperatore redierat, eum conſtituunt, qui dejectus fuerat; fugant verò, qui ejus locum invaſerat; atque is quidē, quaſi nulla juſta cauſa dejectus, à ſe quoque potentia fretus, quod cum juſtitia æmulatus eſſet, thronum conſequitur; alter verò contrà nititur, multis alterum laceſſens, ac criminans quod ſua deprædetur; alterque alterum dejicit, ſibique mutuo mœchiæ crimen objectant. Nullaque ab ullo in aliquem procedit damnationis ſententia, ſed ambo pari tum nominis appellatione, tum pompa gaudent: inque magna hac unaque Civitate, aliis quidem hic tanquam verus inter commemorationes habendas nominatur, his verò, alius: aliis uterque; inque eum D

Schiſma Patriarcharum.

ΚΕΦ. ϛʹ

ΕἸ ἉΓΊΑ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἘΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ μιᾶς ποίμνης κατὰ ταυτὸ δύο Πατριάρχας ἀντικαθαιροῦντας ἀλλήλους καὶ στασιάζοντας παρακατέχουσα καὶ ἀνακηρύττουσα.

ΠΑσαν τοίνυν ἀποστολικὴν καὶ κανονικὴν, οἷς τὸ τὴν ἀρχὴν εἰσπεπηδήκασιν ἐπὶ τὰ θεῖα, καὶ ἐξ οἵων τῶν ἀφορμῶν παραβεβηκότες ἐπιταγὴν, οὐκ ἔλαττον ἔχον καὶ νῦν ἐν τοῖς ἑαυτῶν πολιτεύμασι. καὶ ἵνα τὰ πολλὰ παρῶ, γάμων ἀνόμων συνεισφορὰς, καὶ ἱερῶν ἀποσυλήσεις, καὶ χειροθεσίας ἀτόπους, καὶ δωροδόκων ἐπιφορὰς, ἐπ' ἐκεῖνα τρέψομαι. παρῴχηκε μὲν ὁ πρότερον οὕτως εἰς Ἐπίσκοπον αὐτοῖς παιχθείς. μετακαλεῖται δὲ ἕτερος ἐπὶ τὴν λειτουργίαν. ἵν' οὖν ὥσπερ τ' ἄλλα, οὕτω καὶ τὸ εἰρήνης αὐτῇ τὸ πρῶτον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ γνώρισμα, καθαιροῦσι μὲν ὃν εἶχον· ἐπεισάγουσι δὲ ἕτερον. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐκ τῆς φυγῆς σὺν τῷ Βασιλεῖ ἐπανήκει, συνιστῶσι μὲν αὖθις τὸν καθαιρεθέντα· ἐλαύνουσι δὲ τὸν ἐπιγεγονότα· καὶ οὕτω τὴν μάχην διαπρύσιον αἴρουσιν. ὁ μὲν γὰρ ὡς παρὰ τὸ δέον καθαιρεθεὶς, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ ἰσχυρὸν, ὅτι σὺν δίκῃ ἐζήλωκε, καρποῦται τὸν θρόνον· ὁ δὲ ἀνθίσταται, πολλὰ καταχέων τοῦ ἑτέρου, ὅτι συλᾷ τὰ αὐτοῦ. ἀντικαθαιρεῖ δὲ ἕτερος τὸν ἕτερον, καὶ μοιχείας ἀντεγκαλεῖ. καταδίκη δ' οὐδεμία κατ' οὐδενὸς παρ' οὐδενός· ἀμφότεροι δ' ὀνόματός τε τοῦ αὐτοῦ καὶ πόμπης τῆς ἴσης ἀπολαύουσι· κἀν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ καὶ μιᾷ πόλει, οἷς μὲν οὗτος ὡς γνήσιος ἐν ταῖς τῶν μνημοσύνων ἀναφοραῖς ἐκλαλεῖται· οἷς δὲ ἐκεῖνος· ἄλλοις δὲ ἀμφότεροι· καὶ οὕτω διὰ πάντων τὸ τῆς

θείας εἰρήνης ἀνατρέπεται χρῆμα. καὶ δείκνυται μὲν ἡ τοῖς ἱερουργεῖν εἰσιοῦσιν ἐν ἀρχαῖς καὶ τέλεσι καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτήσεις· ἀπελήλαται δὲ τὸ μεῖζον γνώρισμα τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἡ τῆς ἀγάπης ἀλλήλοις ἐπιταγή. πολλοῦ γε τοίνυν καὶ δεῖ, τὴν καὶ ταῦτ' ἀναιροῦσαν Ἐκκλησίαν εἰπεῖν Θεοῦ.

Ἔτι, πᾶσα ἀναφορὰ καὶ θυσία τηνικαῦτ' ἐστὶ δεκτή, ἡνίκα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν ἐπιτελεῖται. φησὶ γάρ, Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. οἱ τοίνυν τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς καθέδρας ἀντιποιούμενοι Πατριάρχαι, πῶς ποθ' ἕκαστος τὸ δῶρον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἀναφέρει. πότερον καταλιμπάνων τὸ δῶρον ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καταλλαττόμενος τῷ κατ' αὐτοῦ ἔχοντι; ἀλλ' οὐκ ἂν πείσειε τοῦτον, εἰ μὴ πρότερον αὐτῷ τῆς καθέδρας ἐκσταίη. ἀλλ' ἀδιάλλακτοι μένοντες, οὕτω παραμερὶς ἕκαστος τὸ δῶρον προσφέρει· καὶ οὐ κατὰ τὸ ἐπίταγμα τοῦ Σωτῆρος αὐτὸ προσφέρει. οὐκοῦν γε λοιπὸν οὐδ' αἱ τούτων ἀναφοραὶ καὶ θυσίαι δεκταί εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ.

Ἔτι ὁ Κύριός φησιν, Ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· λύεται δὲ τῇ Παλαμιτῶν ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τῶν δύο Πατριαρχῶν τῆς μιᾶς καθέδρας ἀντιποίησιν καὶ μάχην, καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς ὄντων θρησκείας, καὶ ἑνὸς δόγματος, ἡ τῆς ἀναφορᾶς ἐντολή. ἐλάχιστοι λοιπὸν καὶ ἀνάξιοι παντελῶς κληθήσονται, οἵ τε λύοντες τὴν ἐντολήν, οἵ θ' οὕτως ἀναφέροντες.

Ἔτι, μὴ μόνον ἐλέγχονται παρανομοῦντες ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας πρόρρησιν ἀνατρέπειν πειρῶνται. Ἔσται γάρ φησι μία ποίμνη· εἷς ποιμήν. ἀλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἐκκλησία, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἀντιπαταττομένη Χριστῷ, μιᾶς ποίμνης δύο ποιμένας κατὰ ταὐτὸ ἀναφαίνουσιν. οὐδ' ἄρα λοιπὸν ἡ τούτων συναγωγή, Χριστοῦ ἐστιν Ἐκκλησία.

modum omnibus his divinæ Pacis res pignuſque evertitur: falſumque evincitur, quod ingreſſi ut rem ſacram faciant, in principio & fine ac reliquis petunt, profligataque eſt Chriſti Eccleſiæ nota præcipua, quod ſcilicet alter alterum diligere jubemur. Longè igitur abeſt, ut, quæ hæc interimat, Dei Eccleſia appellanda ſit. Ioan. 13.35

Præterea, Omnis oblatio atque hoſtia tunc accepta eſt, cùm ex regula Dominicæ traditionis peragitur. Ait enim, *Si obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adverſum te; relinque ibi munus tuum ante altare, & vade; prius reconciliare fratri tuo; & tunc veniens, offerto munus tuum.* Qui igitur unam hanc eandemque Sedem ſibi Patriarchæ vendicant, quanam quiſque ratione munus ſuum ad altare offert? Num munus ante altare relinquit, ut reconcilietur ei, qui adverſus eum aliquid habet? At non ſuaſerit, niſi prius illi Sede ceſſerit. Enimvero nulla reconciliatione ſic ſeorſum quiſque munus offert, nec juxta Domini Salvatoris præceptum eſt obſequium. Non jam igitur eorum quoque oblationes ac victimæ acceptæ ſunt apud Deum.

Matth. 5.23

In quantis iſtud deſideratum; ſalvoque cujuſque jure intelligendum.

Ad hæc ait Dominus, *Qui ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Solvitur autem Palamitarum Eccleſiæ (unius Cathedræ vendicatione, ac quæ inde eſt duorum Patriarcharum rixa pugnaque, cum & ejuſdem religionis uniuſque opinionis exiſtant) præceptum offerendi; jam ergo minimi indignique vocabuntur, tum qui ſolvant præceptum, tum qui in eum modum offerant. Matth. 5 19

Poſtremo, nedum in his convincuntur perperàm agere, ſed quod etiam Salvatoris de Eccleſia ſua vaticinium conantur evertere. *Erit* enim, inquit, *unum ovile: unus Paſtor.* At Palamitarum Eccleſia, hac quoque parte Chriſto adverſatur, dum unius gregis duos Paſtores exhibent. Non ergo jam illorum congregatio eſt Chriſti Eccleſia. Ioann. 11. 16.

Κεφ. ζ'

ΕἸ ἉΓΊΑ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἘΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ τοσαύτας βεβήλους καινοφωνίας παρρησίᾳ ὁμολογήσασα.

ΕΚ τοιούτων τοίνυν τῶν ἀρχῶν καὶ τοιαύτης τῆς πολιτείας, ἑαυτοῖς τὴν τῆς ἐκκλησίας περιθέμενοι τυραννίδα, στασιάζουσι μέν, ὡς εἴρηται, κατ' ἀλλήλων, ἄσπονδον τὸ καθ' αὑτοὺς ἐν ἅπασι διατηροῦντες· ὁμογνωμονοῦσι δ' εἰς ἓν τοῦτο μόνον, τὸ πάντων εὐσεβῶν δογμάτων ἀνατρέψαι διάνοιαν. τοὐντεῦθεν καὶ κατὰ τῆς μοναδικοῦ τῆς θεότητος ἐπιστρατεύονται, καὶ τὴν παρρησίαν τῆς ἀναι-

CAP. VII.

NVM SANCTA DEI Eccleſia, quæ tot profanas vocum novitates palam eſt confeſſa.

TAlibus igitur ex principiis, talique inſtitutione ac diſciplina, arrepta ſibi Eccleſiæ tyrannide, & ut eam vi ſibi ſubjiciant, tumultuantur quidem, uti dicebam, alii in alios, implacabilia inter ſe odia ſervantes ac diſcordias: uno verò hoc duntaxat corcordes ſunt, ut omnem piorum dogmatum euertant ſententiam. Quamobrem etiam adverſus ſingularem Deitatem caſtra inſtruunt,

proferuntque impudentiæ libertatem ut veritatem evertant. Vt igitur ſumma repetendo, quæ ſuperius multis dicta ſunt, ob oculos ponamus, Deum quidem verè ac ſubſtantia exiſtentem, infinities infinitè innatæ, ac qua eſſe poteſt, Virtuti eminentem trinè ſubſiſtentem Eſſentiam confingunt ſentiuntque. Eam verò quæ ſic habeat innatam Dei Virtutem, Deum non verè ac ſubſtantia exiſtentem, ſicque Eſſentia divina inferiorem. Certa igitur ratione, qui velut Deos, ſic & Deitates ſtatuant, tum hac diviſione diſtingui volũt, tum multis aliis oppoſitionum modis, uti etiam ſe habet viſibile ad inviſibile, & quod poteſt participari ad id quod imparticipabile eſt: & quæ ſunt reliquæ oppoſitiones.

Palamici errores. 1. Vnum hoc eſt eorum impietatis caput, quod nedum Deo verã exiſtentiam adimat, ac portentoſam Deorum multitudinem invehat, ſed & nobis à principio poſitas de Monarchia leges evertat, quarum hæc verba ſint ac ſententia, *Fides autem Catholica unam profitetur Deitatem, Patris & Filii & Spiritus ſancti, præter quam non reputabitur alia.* Et, *Nobis unus Deus eſt, quod una Deitas.* Et ſicut unum Deum ſentire docti ſumus, ſic & unam profiteri Deitatem accepimus.

2. Secundò verò, Quibus conſtitutum ſit, ut quem adinvenerunt Deum alterum ac Deitatem, mundi omnis adminiſtrationis ac commercii præſidem & inſpectorem ac opificem ſtatuant, in immanem adverſus Dei Eſſentiam, quæ omni Deitati eminet, incidunt inſaniam. Aiuntque in hæc verba & ſcribunt, *Quiſnam invidus dæmon procaci audacia Dei Eccleſiæ invexit, quod ipſa Dei Eſſentia in hominibus habitans, eos qui purgantur, purget, & qui ſplendeſcunt, ſplendorem induat; atque in creaturis habitans hæc efficiat? Hoc, quod ex vobis audimus (atque utinam ne audiremus quidem) dæmonum verè tenebroſum inventum eſt.* Hinc omnino ſcilicet, & ex tanta captantes blaſphemia, non aliud, quàm quod dicebamus, ut nimirum Dei quidem Eſſentiam, ab omni prorſus rerum adminiſtratione curaque amoveant, ſubdititium verò illum Deum, quem in modum Luminis cogitantes produxerunt, ejus loco inducant.

3 Tertium autem pari impietate, aut majori, quæ ſunt ſuperiora ſuperans eſt. Nedum ſupereſſentialem incircunſcriptamque Eſſentiam, ne in creatis inhabitet, eliminant, ac Scripturam abolent, quód diſertè clamet,

Levit. 26. 2. 2. Cor. 6. 16. *Inhabitabo in eis, & inambulabo; & ero illis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum;* Verùm etiam ne quid grave hominibus ab illa proveniat, hanc hominibus fugiendam ſuadentes, corrumpendi vi præditam pronuntiaverunt, ſic nimirum loquentes in Fide, quam poſuerunt. *Quodque Dei Eſſentiam, idcirco quod imparticipabilis ac inacceſſa dicta ſit, corruptrice vi præditam exiſtimamus; qui ſic de illa ſentiamus; ô temeritatem & audaciam! impios nuncupaverunt; idque cùm Deus ad Moſem dixerit,* Nemo vide-

Exod. 33. 20 bit faciem meam, & vivet.

A δείας εἰς ἀναζοπὴν τῆς ἀληθείας προφέρουσι. ἵν᾽ οὖν συγκεφαλαιώσαντες τὰ πρότερον εἰρημένα διὰ πολλῶν, ὑποθώμεθα, Θεὸν μὲν ἐνούσιον ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερκείμενον τῆς ἐμφύτου, καὶ καθ᾽ ἣν εἶναι δύναται Δυνάμεως, τὴν τρισυπόστατον ἀναπλάσαντες Οὐσίαν, φρονοῦσι. τὴν δ᾽ οὕτως ἔχουσαν ἔμφυτον τοῦ Θεοῦ Δύναμιν, Θεὸν ἀνούσιον, καὶ κατὰ τοσοῦτον τῆς θείας Οὐσίας ὑφειμένον. ἀνάλογον ἄρ᾽ οὖν αὐτοῖς ὥσπερ Θεούς, οὕτω καὶ θεότητας ὑποθέμενοι, ταύτῃ τε τῇ διαιρέσει διαφέρειν, καὶ πολλοῖς ἄλλοις ἀντιθέσεων τρόποις ἐπιτάττουσιν· ὥσπερ ἔχει καὶ τὸ ὁρατὸν B πρὸς τὸ ἀόρατον, καὶ τὸ μεθεκτὸν πρὸς τὸ ἀμέθεκτον· καὶ τ᾽ ἄλλα τῶν ἀντιθέσεων.

Εν μὲν δὴ τοῦτο τῆς ἀσεβείας τούτων ἐστὶ τὸ κεφάλαιον· οὐ μόνον ἀνυπαρξίαν εἰσάγον Θεοῦ, καὶ πολυθείαν ἀλλόκοτον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν περὶ τῆς μοναρχίας παραδοθέντας ἀνατρέπον ὅρους, φάσκοντας, Ἡ δὲ καθολικὴ πίστις, μίαν πρεσβεύει θεότητα, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· παρ᾽ ἣν οὐ λογισθήσεται ἑτέρα. καὶ, Ἡμῖν εἷς Θεὸς, ὅτι μία θεότης. καὶ ὥσπερ ἕνα Θεὸν φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν παρελάβομεν.

Δεύτερον δὲ, βεβουλημένοι, τὸν, ὃν ἀνεῦρον, δεύτερον Θεὸν καὶ θεότητα τῆς τοῦ κόσμου παντὸς διοικήσεως καὶ μεθέξεως ἔφορον ἀποκαταστῆσαι καὶ δημιουργὸν, εἰς ἀλλόκοτον ἐμπίπτουσι κατὰ τῆς ὑπερθέου οὐσίας μανίαν· καὶ φασὶ κατὰ λέξιν οὕτω συγγραφόμενοι. Ποῖος βάσκανος δαίμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τολμηρῶς ἐπεισήγαγεν, C ὅτι αὐτὴ ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ κατοικοῦσα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς καθαιρομένους καθαίρει, καὶ τοὺς λαμπρυνομένους λαμπρύνει· καὶ τοὺς κατά τινα στάλον ἀνίερον τοῦ καλοῦ παρατραπέντας, ἐπανάγει· καὶ τοῖς κτίσμασιν ἐνοικοῦσα ταῦτα ἐργάζεται. τοῦθ᾽ ὅπερ παρ᾽ ὑμῶν ἀκούομεν, ὡς μὴ ὤφελε· δαιμόνων ὡς ἀληθῶς εὕρεμα σκοτεινόν, θηρώμενοι πάντως ἐντεῦθεν καὶ τῆς τοσαύτης βλασφημίας, οὐκ ἄλλο, ἀλλ᾽ ὅπερ ἔφαμεν, ὡς ἂν τὴν μὲν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀποστήσωσι παντελῶς τῆς τῆσδε διοικήσεως· ἀντεισάξωσι δὲ τὸν παρέγγραπτον ἐκεῖνον Θεὸν, ὃν ὡς Φῶς φανταζόμενοι προήγαγον.

Τρίτον, ὅμοιον τὴν ἀθείαν, ἢ κατά τι νενικηκὸς οὐ μόνον ἀφίστασι τὴν ὑπερούσιον καὶ ἀπερίγραπτον Οὐσίαν τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν ἐνοικήσεως, καὶ τὸ τῆς γραφῆς ἀναιροῦσι διαρρήδην βοώσης, D Ενοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν· καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν· ἀλλ᾽ ὡς ἂν καὶ μή τι πάθοιεν ὑπ᾽ αὐτῆς ἄνθρωποι, ταύτην ἐκφεύγειν ἀναπείθοντες, καὶ φθαρτικὴν ἀπεφήναντο, φάσκοντες ἐν τῇ τεθείσῃ παρ᾽ αὐτῶν Πίστει, Καὶ τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἀμέθεκτον καὶ ἀπροσπέλαστον εἰρῆσθαι, φθαρτικὴν ἡμᾶς εἶναι νομίζειν· τοὺς οὕτω περὶ αὐτῆς φρονοῦντας· ὢ τῆς τόλμης, ἀσεβεῖς ἀπεφήναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται.

Δύο

A Δύο δὲ ταῦτα, οὐ μόνον πᾶσαν ἀσέβειαν νενικηκότα, καὶ περιφανέστερον τὴν τοῦ πρώτου κατασκευάζοντα ἀθεΐαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν Χριστιανῶν ἀποσεσυληκότα τὴν ἐλπίδα· καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος, Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου ποιήσει, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. τοῦ δὲ θείου Πέτρου, Θείας γεγόναμεν φύσεως κοινωνοί. Ἀθανασίου δὲ τοῦ μεγάλου, Κατὰ ταῦτά ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεότης ἡ ἁγία καὶ ἁγιοποιός. ἡ ἁγιάζουσα πάντα τὰ λογικὰ, τὰ καταξιούμενα ἐξ αὐτεξουσίου γνώμης καὶ σπουδῆς δέξασθαι τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Οὐσίαν εἰς κοινωνίαν ἁγιασμοῦ. καὶ τοῦ Μελῳδοῦ, Φῶς μοναδικὸν καὶ τριλαμπὲς, οὐσία ἄναρχε, κάλλος ἀμήχανον, ἐν τῇ καρδίᾳ μου οἴκησον.

B Τέταρτον δὲ τοῖς προτέροις ἐφάμιλλον· καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ Θεῷ καὶ θεότητι τὴν τελειότητα καὶ τὸ κράτος ἁπάντων χαριζόμενον· τὴν δ' ὑπέρθεον Τριάδα κάτω μετὰ τῶν κτισμάτων βάλλον, ἐκεῖνό φασιν. Οὐκ ἐξαρκεῖσθαι τὴν ἐνυπόστατον ζωὴν ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν, ἢ τὴν ἐνυπόστατον δύναμιν δι' ἑαυτῆς ἑαυτῇ, εἰ μὴ προσχρήσαιτο καὶ ἀνυποστάτῳ ζωῇ ἢ σοφίᾳ ἢ δυνάμει· ἀνυπόστατον ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν κοινὴν τῆς ὑπερουσίου Τριάδος, τὸν δεύτερον ἐκεῖνον ἀποκαλοῦντες Θεόν· καὶ οὕτως ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένον τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. εἰ δὲ τὸ προσχρώμενον ἑτέρῳ παρ' αὐτὸ πρὸς τὸ ζῆν ἢ δύνασθαι ἢ σοφὸν εἶναι, ἀτελές ἐστιν καθ' αὑτὸ καὶ θνητὸν καὶ ἀδύναμον, πῶς οὐχὶ καὶ ἡ ἐνυπόστατος ζωὴ καὶ δύναμις καὶ σοφία, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· C ἕκαστον γὰρ τούτων αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν, ἐνυπόστατός ἐστι ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις, ἀτελής ἐστι καθ' αὑτὴν καὶ θνητὴ καὶ ἀδύναμος. τέτταρα ταῦτα, πᾶσαν ἀσέβειαν ἐπινοηθεῖσάν τε καὶ ἐσομένην περιέχοντα.

Προστιθέασι δὲ καὶ ἄλλα μυρία, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀτοπημάτων νικῶντα. τὸν γὰρ δεύτερον τοῦτον καὶ ὑφειμένον Θεὸν, εἰς πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐξαπλοῦσιν ἄκτιστα καὶ ἀνούσια· καὶ ὅσαπερ κατ' εἶδος τὰ ὄντα, καὶ αὐτὰ συμμορφοῦσθαι φασὶ τούτοις· καὶ ὁρᾶσθαι σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠλλοιωμένοις, καὶ συναναχινεῖσθαι τοῖς ὁρῶσι, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀκτιστότητα τούτους συμμεταβάλλειν, ἀκτίστους, ἀνάρχους, ἀπεριγράπτους αὐτοὺς ἀπεργαζόμενα· καὶ τ' ἄλλ' ὅσα ἐν τῷ περὶ D Αἱρέσεων ἰδίως διεξεληλύθειμεν. διαστρέφουσι δὲ πρὸς τὰς τοιαύτας ἑαυτῶν ἀσεβείας, ἣν ἂν δύναιντο παραταλεῦσαι θείαν γραφήν· τὴν δὲ φανῆ καὶ ἀναντίῤῥητον, ἀθετοῦσι καὶ ἀποστρέφονται.

Μετὰ τοιούτων τοίνυν δογμάτων καὶ τοιαύτης τῆς φλυαρίας ἐπιστρατευόμενοι, ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἑαυτῶν ἄθεον συναγωγὴν, ἁγίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. ἕνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ μεμαθήκαμεν, καὶ μέχρι τούτου τὴν γνῶσιν ἱστᾶν ἐδιδάχθημεν, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, Τρὶς τὸ Ἅγιος λέγομεν, διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἅπαξ δὲ Κύ-

Duo verò hæc, nedum omni majora ſunt impietate, ac prioris evidentius adſtruunt impietatem; verum etiam omnem Chriſtianorum ſublatam jere ſpem: idque cùm Salvator dicat, *Qui diligit me, mandata mea faciet, & ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Ioan. 14 23 Et, D. Petrus, *Divinæ conſortes facti ſumus naturæ.* 2. Petr. 1. 4. Magnus quoque Athanaſius, Athan. *Secundùm hæc eſt Deitas Patris ac Filii ſancta & ſanctificandi vi prædita: Cuncta ſanctificans, quæ ratione utantur, quæ videlicet liberæ mentis ſententia & voluntate ac diligentia, ſanctam beatamque Eſſentiam ſuſcipere meruerint, ad ſanctificationis commercium.* Item Melodus ac ſacer Cantor, *Lumen ſingulare ac trinè fulgens, omni principio carens Eſſentia, immenſus decor, in mente mea inhabita.*

Quartum prioribus par eſt ac æquale. Et quidem alteri Deo & Deitati perfectionem univerſorumque imperium tribuens; ſupraquam Deum verò Trinitatem inter creata infimo loco dejiciens, hoc ait, *Non ſufficere, quæ verè exiſtit, vitam; aut quæ verè exiſtit, ſapientiam; aut quæ verè exiſtit, virtutem, ſibi à ſe ipſa, ſeu niſi abundè, ipſa, quæ non verè exiſtit, utatur & vita & ſapientia & virtute*: nempe vitam non verè exiſtentem & ſapientiam & virtutem & actionem ſupereſſentialis Trinitatis communem vocantes, alterum illum Deum, ſicque infinities infinitè Deo, qui cunctis eminentior eſt, ſubiectum. Sin autem quod alio præter ſe, utitur, ut vivat, vel ſit præditum potentia aut ſapiens exiſtat, à ſeipſo imperfectum & mortale & impotens eſt, quomodo non etiam verè exiſtens Vita & Virtus & Sapientia, Pater & Filius & Spiritus ſanctus (quiſque enim horum ipſum quod eſt, verè exiſtens vita & ſapientia & virtus eſt) imperfecta per ſe & mortalis & imperfecta eſt? Hæc quatuor omnem complexa ſunt, quæ in animum cadat, aut ſit futura, impietatem.

Adjungunt verò etiam innumera alia, omnem vim abſurditatum ſuperantia. Hunc enim alterum ac ſubjectum Deum, in multa & quæ numerum excedant, explicant increata & non verè exiſtentia: quantaque in rebus ſunt genera, hæc quoque illis conformari aiunt; atque ab eis videri corporeis oculis immutatis, unaque cum iis qui vident moveri, atque in ſuam increati rationem ſecum mutare, quæ increatos, æternos, incircunſcriptos ipſos efficiant: & quæcunque alia in libro de Hæreſibus ſeorſim diſputavimus. Diſtorquent verò, quam ſecus exponere ac depravare liceat ad ſuas iſtiuſmodi impietates, divinam Scripturam; quæ verò clara extraque omnem controverſiam ſit, hanc ſpernunt ac reſpuunt.

Cum talibus itaque dogmatis talique nugacitate inſtructa acie, volunt ſe, ſuamque impiam ſodalitatem, eſſe ſanctam Dei Eccleſiam. Noſtræ de Deo ſcientiæ limites. Vnum enim Deum in tribus perſonis ex ipſo, & qui ejus ſunt, didicimus hactenuſque in eo quod ſcimus, ſiſtere docti ſumus, Athan. Triagii doctrina. quemadmodum ait magnus Athanaſius *Ter Sanctus dicimus, ob tres perſonas: ſemel verò*

Dominus, *quod una Deitas eſt.* Sunt hæc ſatis Fidelibus. Hactenus quæ in hominibus eſt, ſcientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur: Deum verò Eſſentiam & Deum Operationem tantis diviſos ſeque ſic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum verò eſt, eſſe Dei Eccle-
Eph.2.20. ſiam, quæ fundata eſt ſuper fundamentum Apoſtolicarum & Paternarum traditionum: Non ergo jam Palamitarum Eccleſia, Dei Eccleſia eſt.

Matth.15.13. Præterea, *Omnis plantatio*, ait Salvator, *quam non plantavit Pater meus, eradicabitur.* Manifeſtum igitur eſt, quæ eſt præter Patrum traditiones, Fidem, minimè à Deo plantatam eſſe. Audiviſtis verò & Palamitarum fidem, omnino peregrinam adverſamque divinis nobis à principio conſtitutis dogmatis: ergo eradicabitur. Sin autem ita eſt, non eſt ſancta
Matth.16.18. Dei Eccleſia; nam contra illam, nec portæ inferi prævalebunt.

Ad hæc jubet D. Apoſtolus, Auferri pro-
1.Tim.6.20 fanas vocum novitates; ſuperædificari verò
Eph 4.12. ad inſtaurationem Eccleſiæ Chriſti. Id verò palam eſt, Palamitarum vitare Eccleſiam cum tantis vocũ novitatibus pugnam inſtruentem, connumerari verò divinis iſtis viris, in nomine magni Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti congregatis, ac in quorum ille medio verſetur. *Tu* enim, inquit, *numeras myriadas, Deus autem eos qui ſalvandi ſunt.*

Hebr.10.23 Præterea, Ait idem divinus Apoſtolus, *Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem: fidelis enim eſt qui repromiſit.* Haud ergo acceſſiones quærendæ, vel ut aliquid auferatur, eorum quæ confeſſi ſumus: nec aliena ſequenda promiſſa ſunt, tametſi Angelus è cœlis ſit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam ſolum confeſſionem indeclinabiliter tenebimus, ac Dominum, cujus promiſſa ſunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quæramus, inanem omnem ſpem noſtram efficiemus.

Ioan.10.27 & 4. Præterea Salvator ait, *Oves meæ vocem meam audiunt, quia ſciunt vocem meam; alienum autem non ſequentur, ſed fugient, quia neſciunt vocem alienorum.* Conſiderandum itaque, Num Palamitarum Eccleſiæ dogmata conſentanea ſint voci Salvatoris, ut eos ſequamur. Enimverò Deitatem dicere ſubjectam & increatam aliam eſſe à Dei Eſſentia, quæ à ſe non verè ac ſubſtantia exiſtat; aut Dei Eſſentiam ejuſmodi eſſe quæ corrumpendi vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ ſanctificans ſit, eaque à ſeipſa ſanctificare: aut, quæ verè exiſtit Dei ſapientiam, non ſibi ipſam ſufficere, ſed habere ſapientiam non verè exiſtentem, ut ſapientia imbuatur, ac quæ præſtet ſapere, hactenus non audivimus. Non ergo vocis eſt Chriſti Salvatoris: nam ſi eſſet, à principio diceretur. Nos verò audiviſſemus ac ſecuti eſſemus, quandoquidem per viſcera miſericordiæ ac miſerationum gregis ejus utentis ratione oves effici meruimus. At neſcimus

A ρειος διὰ τὴν μίαν θεότητα. ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἡ γνῶσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει· ἕως τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξιν· Θεὸν δὲ Οὐσίαν καὶ Θεὸν Ἐνέργειαν κατὰ τοσοῦτον διῃρημένους καὶ οὕτως ἔχοντας, οὔτε ἐδιδάχθημεν, οὔτ' ἠκηκόειμεν μέχρι τήμερον. εἴρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι, τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Πατρικῶν παραδόσεων τεθεμελιωμένην. οὐκοῦν γε λοιπὸν ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία, Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Ἔτι, Πᾶσα φυτεία, φησὶν ὁ Σωτήρ, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου, ἐκριζωθήσεται. πρόδηλον ἄρ' οὖν, τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν, μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. ἠκηκόειτε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀντίθετον τοῖς ἄνωθεν ὁρισθεῖσιν ἡμῖν θείοις B δόγμασιν· ἐκριζωθήσεται ἄρα. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· ἐκείνης γάρ, οὐδὲ πύλαι τοῦ ᾅδου κατισχύσουσιν.

Ἔτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησί, Περιΐστασθαι μὲν τὰς βεβήλους καινοφωνίας· ἐποικοδομεῖσθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκλησίας Χριστοῦ. τὸ δ' αὔτικρυς ἐστίν, ἐκφεύγειν μὲν τὴν Παλαμιτικὴν ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσούτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην· συναριθμεῖσθαι δὲ τοῖς θείοις τούτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνειλεγμένοις, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. Σὺ γάρ φησιν ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας· Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους.

Ἔτι, ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος φησί, Κατέχωμεν C τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. οὐκοῦν γε λοιπὸν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ὡμολογημένων ζητεῖν δεῖ· οὐδ' ἀλλοτρίοις ἐπαγγέλμασιν ἕπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ ταῦτ' εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ. οὕτω γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον ἕξομεν Κύριον· ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφανοῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Ἔτι, Ὁ Σωτὴρ φησί, Τὰ πρόβατα τὰ ἐμά, τῆς φωνῆς μου ἀκούει· ὅτι οἴδασι τὴν φωνήν μου· ἀλλοτρίῳ δέ, οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς ἐκκλησίας δόγματα, τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἵν' αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. D ἀλλὰ τὸ θεότητα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἄκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν Οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὑτὴν καὶ ἀνούσιον· ἢ τὸ φθαρτικὴν εἶναι τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ ταύτην κατοικεῖν πᾶσι τὸ ἁγιοποιόν, καὶ ἁγιάζειν δι' ἑαυτῆς αὐτά· ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐξαρκεῖσθαι ἑαυτῇ· ἀλλ' ἔχειν ἐξ ἀϊδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφοποιεῖν, οὐκ ἀκηκόαμεν μέχρι τήμερον· οὐδ' ἄρα τῆς φωνῆς ἐστι τοῦ Σωτῆρος· εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο ἂν ἐξ ἀρχῆς. ἡμεῖς δὲ ἠκηκόειμεν καὶ ἠκολουθήκαμεν ἄν, ὅτι κατηξιώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν, πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ ποίμνης. ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν τὰς φω-

νὰς ταύτας· οὐδ᾽ ἀκολουθήσομεν ἄρα ταύταις· A φευξόμεθα δὲ τὴν Παλαμικὴν ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἴδαμεν τὴν φωνὴν αὐτῆς.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος, ταύτην προειδὼν τὴν ἐκκλησίαν, ἔφησεν. Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται· ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας, ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσιν διδασκάλους· κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν· ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. πρόδηλον ἄρ᾽ οὖν ταῦτα νῦν πεπληρῶσθαι, τοῖς μύθοις ἐοικέναι τὰ λεγόμενα· ἐκ προδοσίας μὲν ἀνθηκότα, κατ᾽ ἐπιθυμίαν δ᾽ ἐνίων καὶ ἀρέσκειαν, εἰς διδασκάλων ἐκκλησίαν ἐπισωρευθέντα παρὰ B πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

has voces; neque ergo eas ſequemur, ſed fugiemus Palamitarum Eccleſiam, quod neſcimus illius vocem.

Poſtremò idem divinus Apoſtolus iſtam prævidens Eccleſiam, dixit. *Erit tempus quando ſanam doctrinam non ſubſtinebunt; ſed propter ſuas concupiſcentias, coacervabunt ſibi magiſtros, quibus aures pruriant. Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.* Manifeſtum igitur eſt, hæc nunc impleta eſſe; quod fabulis ſimilia ſunt, ea, quæ dicunt; ex proditione ortum floritionis nacta, ſecundùm verò quorundam concupiſcentiam ac complacentiam, in Magiſtrorum Eccleſiam corcervata, præter omnem divinam regulam ac legem. 2. Tim. 4. 3

ΚΕΦ. η´

ΕἸ ἉΓΊΑ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἘΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως, τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγόρους τῶν ἁγίων ἐπισωρεύσασα.

Ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέῳκται ταμιεῖα, κἀκ τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρδίας δαψιλέστερον ἐξεκέχυτο ἡ τῆς βλασφημίας φιλοτομία, τί μηχανῶνται πρὸς κακουργίαν μᾶλλον δὲ τί σκευάζονται πρὸς ἐξαπώλειαν τῶν πολλῶν. ὡς ἂν δοκῶσι μετ᾽ εὐλόγου παρρησιάζεσθαι, προστάτας τοὺς ἐξώλεις τούτους καὶ πανώλεις ἀναδεῖξαι, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνέσχοντο συγκαλέσασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν Ἀρχιερέων ἐν ἐκείνοις ἐκκεχωρηκότες, οὐδένα λόγον ἐπεποίηντο, τὰς κοσμικὰς ὑπερειδόμενοι δυναστείας, καὶ ἀντιφυσώμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαίλαπας. ἡνίκα δὲ τὰ πάντα κακῶς αὐτοῖς ἐσκευώρηται, καὶ διωμολόγηται καταψηφίσασθαι μὲν τῆς εὐσεβείας, ἀντεισαγαγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακόνοιαν, τηνικαῦτα τοὺς θείους ἄνδρας ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπηντηκέναι παρεκελεύοντο· καὶ καθίζουσι συνέδριον, μακρῷ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλερώτερον· παρ᾽ ὅσον ἐκεῖνο μὲν, ἄκον προεφήτευσε, Συμφέρει, φῆσαν, ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθανεῖν· τὸ δ᾽ εὐσεβές τι φάναι, οὐδ᾽ ἄκον συγκεχώρηται. κατὰ ταυτὸ κριτὰς καὶ κατηγόρους ἑαυτοὺς ἀναφαίνοντες, οἱ ψήφοις ἁπάσαις τοῦ καταπιμπράσθαι δίκην ὠφλίσκανον, εἴγε παρ᾽ ἑτέρων τὴν δίκην ἐλάγχανον. οὓς γὰρ ἐχρῆν ἐξελέγχεσθαι καὶ δίκας λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἅπασιν ἐπλημμέλησαν, τούτοις ἐπάναγκες ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπειλημμένοις θρόνων, τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψῆφον· καὶ τὸν ὁπωσοῦν προστησάμενον ἢ καὶ γρύξαι τολμήσαντα, τὰ τῶν ἀργυρωνήτων, ἢ καὶ χείρω τούτων αὐτίκα πάσχειν. τοιαύτην συγκεκροτηκότες τὴν ἐνέδραν, τὸ τῆς ἀνομίας ἐγχαράττουσι ἐκεῖνο γραμμάτιον, καὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ἀσεβείας μετ᾽ ἀδείας ἀνακηρύττουσιν, Ἐκκλη-

Caput VIII.

NVM SANCTA DEI Eccleſia, quæ poſt impiam fidei novationem, eoſdem Sanctorum judices & accuſatores coacervavit.

QVod verò ſplendidè aperta impietatis ſunt penora, exque malis theſauris cordis eorum largiùs effuſa blaſphemiæ novatio eſt, quid ad calliditatem moliuntur; ſeu potius quid ad multorum pernitiem ſtruunt? Vt videantur juſti ac æqui aliqua ratione ad C libertatem niti, ut Synodum conflarent, atque hujus antiſtites viros hos peſtilentes ſceleſtiſſimoſque conſtituerent, Monachorũ neminem convocari ſuſtinuerunt; ſed & plurimæ Epiſcoporũ partis, ſeorſum convenientes, nullam rationem habuerunt, ſæcularibus innixi poteſtatibus, exque adverſo turbines inſufflantes adverſus pietatem. Vbi autem cuncta bene eque animo illis doloſè ſtructa ſunt, atque ut veritas ſententia damnaretur fuit conſtitutum, ejuſque loco prava illorum opinio induceretur, tunc nimirum viros in ſtadio adeſſe juſſerunt. Conſtitueruntque Concilium, longè illo mendoſius, quod in Chriſtum fuit conflatum; quatenus illud quidem & invitum, prophetavit, dicens, *Expedit ut unus homo pro omni populo morietur*: iſtud D vero, ne invitum quidem, pium aliquid loqui conceſſum eſt. Eoſdem ſimul judices & accuſatores ſeſe conſtituentes, homines ſcilicet omnibus calculis dignè flammis addicendi, ſiquidem alios nacti judices eſſent. Quos enim redargui oportebat & pœnas dare, eorum nomine quæ in omnibus deliquerant, his neceſſe erat, ut arreptis judicantium ſedibus, libertatem ac licentiam ſententia firmarent; ac qui ullo modo obſiſteret, ac vel gry mutire auderet, quæ mancipiorum ſunt, aut etiam his graviora confeſtim mala ferret. His ſtructis cuniculis paratiſque inſidiis, improbitatis illas tabulas exarant, omnique licentia impietatis colophonem alta edunt præconis voce; Eccleſiam Dei vocitantes, impiam ac devotam eorum ſynago-

Palamitatũ tyrannicũ concibulum.

Ioan. 11. 50.

Palamitici Conciliabuli ſententia.

gam : profanos vero & abdicatos, Viros ſanctos; *Tomum*, impietatis illam promulgationem : *Fidem*, quæ omnem Dei cultum ſublatum iret ac religionem. Conſideremus igitur ex omnibus operæpretium eſt, Utrum ullo unquam tempore Chriſtianorum moribus iſtiuſmodi uſurpatum ſit, aut etiam per præceptionem ſacris congruentem effectum. Sin autem iſtud oſtendere non poſſunt, qui undique arguantur libertatis ac licentiæ errore laborare, haud planè ſancta Dei Eccleſia ſunt.

1. Tim ſ. 21 Iudicii occupati injuria. Præterea, Interdictum eſt, & in civilibus tribunalibus, per occupationem judicare, eaque reum opprimere ; longè magis in divinis, ubi & majus periculum eſt, his, qui horum aliquid violaverint. Sin dicant Palamitæ, Non occupaſſe aut vero oppreſſiſſe, majori riſu habendi ſint, pro ſua in omnibus cum impudentia calumniandi libidine. Mendacii enim convincuntur : ac primùm quidem quod Iſidorum Palamicæ doctrinæ cauſa in ordinem redactum ac depoſitum, Patriarcham conſtituerunt : Cum illo vero, etiam impietatis parentem Theſſalonicæ Epiſcopum præfecerunt. Tumque rurſus alterum poſt eum eandem ipſam in rem acceſitum, quem prædefuncto in ſuis ipſorum deliriis majori audacia præditum, non ignorarent.

Palamitæ, reatu non diluto promoti. Præterea divinæ regulæ legeſque omnes præſcribunt, Neminem, cui crimen objectum ſit, nedum in iis quæ ad fidem ac dogmata ſpectant, ubi & projecta audacia majus damnum offert, ſed & in aliis quibuſcunque, licere promoveri, ab ea qua fulget præſenti dignitate, donec ſynodali judicio objecta diluerit. Oſtendant igitur qui velint, quo Patriarcha Synodum priùs indicente, arreptoque judiciali ordine (ut nimirum in neutram affectu declinetur partem) Palamitæ victores exierint : ut ita etiam juſtè promoti cenſeantur, ac quibus fulgeant Sedes adepti. Sin autem non poſſunt oſtendere, planè illegitimum fuit illud Concilium, nec quicquam canonibus fultum ; quod ipſum pari cum condemnatis noxa teneretur, ac in quo ob proditionis ſcelus ac occupatam opinionem, qui ſedebant judices, omni anathemati obnoxii erant. Non enim jam illa Synodus aut Dei erat Eccleſia, aut illius ſunt admittenda decreta.

1. Cor. 14. 33. Præterea ait D. Apoſtolus, *Non eſt tumultuationis Deus, ſed pacis, ut in omnibus Eccleſiis Sanctorum.* Atqui Palamicum illud judicium, tumultuationis erat officina ; præter omnem, uti probatum eſt, canonicum primùm conflatum ordinem ac tranquillitatem, deindeque deteriori conſilio ac molitione ad pietatem decreto damnandam congregatum. Non ergo Deus illius erat, ut in Eccleſiis Sanctorum. Quod ſi Deus ejus non erat, grave eſt ut Dei Eccleſia appelletur.

A σίαν ἀποκαλέσαντες Θεοῦ, τὴν ἑαυτῶν ἀνόσιον συναγωγήν· βεβήλους δὲ καὶ ἐκκηρύκτους, τοὺς Ἁγίους· τόμον δὲ, τὴν τῆς ἀσεβείας ἀνάρρησιν· πίστιν δὲ, τὴν πᾶσαν ἀναιροῦσαν Θεοῦ λατρείαν. σκοπεῖν οὖν ἐξ ἁπάντων προσήκει, εἰ Χριστιανοῖς ταῦτα πώποτε πεπολίτευται, ἢ καὶ κατ᾽ ἐπιταγὴν ἐπεπέπρακτο τοῖς ἱεροῖς ἁρμόζουσαν. εἰ δ᾽ οὐκ ἔχουσι τοῦτο δεικνύναι, πανταχόθεν ἐξελεγχόμενοι τὴν τῆς αὐτονομίας γνενοσηκότες πλάνην, οὐ δή ἄρα τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία εἰσίν.

Ἔτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις ἀπηγόρευται, τὸ προκατειλῆφθαι τῇ κρίσει· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν θείων, ἔνθα καὶ μείζων ὁ κίνδυνος τοῖς τί τούτων παραχαράττουσι πέφυκεν. εἰ δέ γε φαῖεν οἱ Παλαμῖται μὴ προκατειλῆφθαι,
B μακρότερον ὀφλήσουσι γέλωτα τῆς μετ᾽ ἀναιδείας ἐν ἅπασιν αὐτῶν συκοφαντίας. ἐλέγχονται γὰρ καταψευδόμενοι· πρότερον μὲν τὸν ἐπὶ τοῖς Παλαμικοῖς καθαιρεθέντα δόγμασιν Ἰσίδωρον, Πατριάρχην ἀναδεδειχότες· σὺν αὐτῷ δὲ, καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας γεννήτορα, Θεσσαλονίκης προστάτην. ἔπειτ᾽ αὖθις τὸν μετ᾽ ἐκεῖνον δεύτερον ἐπ᾽ αὐτὸ καὶ μετακαλεσάμενοι, πολλῷ τοῦ παρῳχηκότος συνεωρακότες ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν παραληρήμασι θρασύτερον ἔχοντα.

Ἔτι κανόνες θεῖοι διαγορεύουσι καὶ νόμοι πάντες, μηδένα τῶν ἐπ᾽ αἰτίαις ἐγκληθέντων, μή τοι γε δογματικαῖς φάναι, καὶ ὅπου τὸ παράβολον ἐπὶ μέγα λυμαίνεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὁποιαισδηποτοῦν,
C προβιβάζεσθαι ἐξεῖναι τῆς ἂν ἔτυχε παρούσης τιμῆς, πρὶν ἂν συνοδικῶς τὰς κατ᾽ αὐτοῦ βλασφημίας ἐπιλύσαιτο. δεικνύτωσαν ἄρ᾽ οὖν οἱ βεβουλημένοι, τίνος πρότερον Πατριάρχου σύνοδον καθιστάντος καὶ δικαστικῆς ἐπειλημμένου τάξεως, ἢ δὴ ἐπὶ μηδετέροις προσκεῖσθαι, οἱ Παλαμῖται τὴν νικῶσαν ἀπενέγκαντο, ἵν᾽ ὦσι δικαίως καὶ προβιβαζόμενοι, καὶ ταῖς καθέδραις ταυταισὶ διαπρέποντες. εἰ δ᾽ οὐκ ἔχουσι δεῖξαι, παράνομον ἄρα καὶ ἀκανόνιστον ἦν τὸ συνέδριον ἐκεῖνο· ταῖς ἴσαις μὲν ἐνεχόμενον εὐθύναις τοῖς καταδικασθεῖσι· διὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς προδοσίας αὐτονομίαν καὶ πρόληψιν, δικασταὶ καθίσαντες οἱ παντὸς ἀναθέματος ἔνοχοι. οὔκουν γε λοιπὸν σύνοδος
D ἦν ἐκείνη, οὔτ᾽ Ἐκκλησία Θεοῦ. οὔτε τὰ ἐψηφισμένα παραδοχῆς ἄξια.

Ἔτι, ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησὶν, Οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλ᾽ εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. ἀλλὰ τὸ Παλαμικὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, ἀκαταστασίας ἦν ἐργαστήριον· παρὰ πᾶσαν, ὡς δέδεικται, κατάστασιν κανονικὴν τήν τε ἀρχὴν συστὰς, καὶ μετέπειτα πολλῷ χαλεπώτερον ἐπὶ τῷ καταψηφίσασθαι τῆς εὐσεβείας συναθροισθέν. οὐ δή ἄρα ὁ Θεὸς ἦν αὐτοῦ ὥσπερ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. εἰ δ᾽ οὐκ ἦν αὐτοῦ ὁ Θεὸς, χαλεπὸν Ἐκκλησίαν ἀποφήνασθαι τοῦτο Θεοῦ.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος αὖθις φησὶν, Ὡς ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. οἱ τοίνυν Παλαμῖται τοὺς τῆς ἐκκλησίας θεσμοὺς, τούς τε τῆς εὐσεβείας ὅρους ἀνατετροφότες, καὶ τὴν ἡμῶν διὰ Χριστὸν ἐλευθερίαν καταδουλωσάμενοι, δικαίως ἂν καὶ τῆς τῶν εὐσεβούντων μερίδος ἄνωθεν ἐκκόπτοιντο. τί γὰρ κοινὸν Χριστῷ καὶ Βελίαρ. ἐκκοπέντες δὲ ἐφάπαξ ὡς ἀναστατοῦντες τὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν, οὐδ' ἡμᾶς χρὴ, ὅσα ἂν καθ' ἡμῶν αὐτοὶ βλασφημήσωσιν ἢ ἐπαράσωνται, ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι. δέδεικται γάρ τοι μήτ' εἰς ἱερέων τελεῖν αὐτοὺς τάξιν, μήτ' εἰς εὐσεβῶν ὅλως· εἰς κρίμα δ' αὐτοῖς μόνον, τῶν θείων κατατολμᾶν καὶ ἐπιχωριάζειν βεβήλως, ὡς μὴ ὤφελεν, ἔν τε τόποις ἱεροῖς καὶ θυσιαστηρίοις ἁγίοις.

Ἔτι, ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, Μηδεὶς οἰέσθω τῶν ἐσφαλμένας περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις, ὅτι δεκταί εἰσιν αἱ ἐν ψαλμῳδίαις αὐτῶν αἰνέσεις. εἰ τοίνυν αὗται οὐκ εἰσὶ δεκταὶ, πολλῷ μᾶλλον αἱ κατὰ τῶν εὐσεβεῖν ἑλομένων ἐπανατεινόμεναι παρ' αὐτῶν ἀποκηρύξεις καὶ ἀραὶ, παραδοχῆς οὐκ εἰσὶν ἄξιαι.

Ἔτι, εἰ ὡς ὁ τῶν Στουδίου πολὺς τὰ θεῖα Θεόδωρος φησὶ, Καὶ μόνον ἐν τῷ ἀναφέρειν ὄνομα αἱρετικοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μῶμον ἔχει ἡ ἐκκλησία, ὅτι ὁ θεῖος φύλαξ ὁ ἄγγελος ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἱρέσεως ἀφίπταται ἀπ' αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ναὸς, ναὸς κοινὸς καὶ μεμολυσμένος καθίσταται. εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἄν τις εἴποι τὰς ἐν τῇ Παλαμιτικῇ ἐκκλησίᾳ καθ' ἡμῶν ἐκφωνουμένας βλασφημίας. πρόδηλον, ὡς οὔθ' οἱ λέγοντες παραδοχῆς ἄξιοι, οὔθ' ὁ χῶρος ἐν ᾧ λέγονται, ἐκλελεγμένος Θεῷ· ἀλλὰ κοινὸς καὶ μεμολυσμένος ὑπ' αὐτῶν καθέστηκεν. οὐδ' ἂν παρ' αὐτῶν ἐξενηνεγμέναι κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἄρα βλασφημίαι καὶ καταψηφίσεις τοῦτ' εἰσὶν ὅπερ λέγονται· φλυαρίαι δ' ἄλλως· καὶ ἵνα τὸ τῆς γραφῆς φῶμεν, βαττολογία μόνη, πᾶσαν ἀδολεσχίαν ὑπερβαίνουσα.

A Præterea ait rurſus idem divinus Apoſtolus, *Vtinam & abſcindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati eſtis, Fratres.* Palamitæ igitur qui Eccleſiæ jura, regulaſque pietatis everterint, ac noſtram ob Chriſtum libertatem in ſervitutem redigant, meritò etiam à piorum parte pridem debuiſſent exſcindi. *Quid enim commune Chriſto & Beliar?* Exciſi verò ſemel, ut qui noſtram libertatem conturbent, nec nos decet, quicquid adverſum nos blaſphemaverint aut devoverint, ullam rationem habere. Probatum namque eſt, nec in Sacerdotum illos claſſe eſſe, nec prorſus Fidelium: in ſuum verò duntaxat judicium B divina invadere, profanéque (quod ne fuiſſet unquam) inque locis ſacris ac ſanctis altaribus adſtare.

Gal. 5.12. 1. Cor. 6. 15. Contemnendæ Hæreticorum diræ & anathemata

Ad hæc ait magnus Baſilius, *Nemo exiſtimet, eorum, qui falſas de Deo habent opiniones, inter pſallendum acceptas eſſe laudes.* Sin autem hæ non ſunt acceptæ, multò minus, quas in eos qui pietatem velint colere, intentant excommunicantiones ac diras, dignæ ſunt quæ probentur ac recipiantur.

Poſtremò, ſi (ut ait in divinorum ſcientia clarus Theodorus Studita) *Vel hoc uno, quod Hæretici nomen in Eccleſia referatur, Eccleſia commaculatur; idcirco quod Angelus cuſtos ab ea avolat hæreſis tempore: Iamque, quod ejuſmodi templum eſt, templum commune ac pollutum eſt.* Si igitur ſe res ſic habet, quidnam quis dicat quæ in Palamitarum Eccleſia adverſum nos publi- C cantur maledicta? Manifeſtum igitur eſt, neque qui loquuntur, dignos eſſe qui ſuſcipiantur; neque locum in quo dicuntur, Deo electum eſſe; ſed commune & ab eis pollutum: nec ergo quas illi adverſum pios jactant diras & ſententias ac proſcriptiones, hoc ſunt quod dicuntur; ſed nugæ temerè fuſæ; & ut Scripturæ verbis dicam, aliud nihil præter *inanem garrulitatem* (βαττολογία) quæ omnem ejuſmodi ſuperfluam loquacitatem excedat.

Matth. 6.7.

Κεφ. θʹ.

ΕἸ ἉΓΊΑ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἘΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ ποικίλοις πειρασμοῖς καὶ μακρὰς ἐξορίας καὶ κατακλείσεις καὶ φυλακὰς παντὸς καταψηφισαμένη δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

Ἵνα γοῦν, καὶ τοὺς τοῦ συνεδρίου τούτου καρποὺς γνοίημεν, μὴ πόῤῥω τοῦ κατὰ Χριστοῦ πρότερον βαλόντος, σκοπῶμεν οὕτως. ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἔφερε τὸν δίκαιον καθορᾶν, οὐδ' ἐλεγχόμενον ὑπ' αὐτοῦ καρτερεῖν· ἐρήμην δ' αὐτοῦ κατεψηφίζετο, σταυρὸν καὶ θάνατον. τοῦτο δὲ πολλῷ μακρότερον τὰ ἐκείνου νοσοῦν, μανικώτερον ἐπέξεισι τοὺς ἠγωνισμένους περὶ Χριστοῦ. κἀκεῖνο μὲν, ὡς ὁ θεῖος φησὶν Ἀπόστολος, ζῆλον εἶχεν, ἀλλ' οὐ κατ'

CAPUT IX.

NUM SANCTA DEI Eccleſia, quæ diverſas ærumnas, longaque exilia & ergaſtula & carceres adverſus juſtos omnes pioſque decrevit D *ac judicavit.*

VT igitur etiam Concilii hujus fructus noverimus, haud procul ab eo quod antè Chriſtum petiit, hunc in modum conſiderenus. Illud enim non ferebat Iuſtum videre, nec cum ab illo argueretur ſuſtinebat: deſertoque vadimonio, cruci eum ac morti damnabat. Hoc verò longè prolixius illius malis laborans, majore furore illos ulciſcitur, qui pro Chriſto certamen deſudaverant. Atque illud quidem, ut ait divinus Apoſtolus, æmulationem habebat, ſed non ſecundùm

Iudæorum, Palamitarumque Concilium. Rom. 10. 2.

Hujus vis major ac ſævitia. Sap.2.15.

ſcientiam; quod nimirum earum legum defenſione ſuſciperent, quæ hactenus viguerant, eaſque vellent incolumes: hoc autem, quæ nullo unquam tempore viguiſſent, ac nec auribus audita fuiſſent, aut ulli mortalium ob impietatis magnitudinem probata eſſent, à principio comminiſcens, atque poſtea in lucem producens, furore in omnes bacchabatur, qui hæc minimè colerent ac reciperent: tantaque ſuperbia provexerat, ut & majoribus quàm pro facultate animis raperetur, gravioraque adverſum Iuſtos deſtinaverit, quàm licuerit præſtare. Ac quidem improbitatis nullum terminum reſpuerat, ut non omnes ipſo die amaro interitu perderet. Sin autem etiam aliquid incolume ſervatum eſt, divinæ res virtutis fuit, ut relinqueretur divinum ſemen Iſraëli ad abſurdam coarguendam inſaniam.

Actutum enim ipſoque in loco ac Concilio calcibus irruentes ac pugnis impetentes (& quid non atrocis ſceleris perpatrantes, quidve abſurdi non effutientes?) vi tollunt, qui in eis potiores eſſent ac Sede præſtarent, Epiſcopalis ordinis inſigna, his, qui præter confeſſionem, Epiſcopalem Sedem ornaſſent: aliumque aliò carcere includunt, omni aliorum interdicto congreſſu: atque alios quidem carceri & verberibus ærumniſque aliis manciparunt, alios verò ad extrema terræ relegarunt; non quæ ipſi à principio ſtatuerant. Nam hæc quoque in anguſtum valde contraxerunt: ac nec vel ſolum, ejus, quam habitant, urbis, liberum eis dimiſerunt, ut non hoſtibus proderent gratiam rependentes, auxilii, quod ex illis conſecuti eſſent: ſed quò illos neceſſitas extruderet ac caſu diſpergeret. Multique ſic extorres, peracto confeſſionis agone, ac fide inviolabili tenore ſervata, cum Paulo nunc choros agunt, quæ eis repoſita eſt, juſtitiæ coronam conſecuti.

Confeſſorum mala tractatio. — 2.Tim.4.8

Tanta adverſus Sanctos veteratoria arte malignati mala hæc ſodalitas, ac cùm tales fructus retuliſſent, ambitioſius longeque adhuc majore licentia perſecutionibus indulgent, ſtudentque ut malorum orbem inducant. Caſſa tamen illis vota eunt, humaniore facto Imperatore, nec doloſis eorum machidationibus ac conſiliis duci ſe patiente, vel iis excitatos tumultus abaudiente, ſeu illis morem gerente. Non ergo jam Chriſti Eccleſia, quæ malæ hæc notæ congregatio eſt, qui nec injuriantibus reſiſtebat, ſed pro eis rogabat, ne quid inde mali eis accideret, qua improbitate in eum ſerviebant.

Eccleſiæ Chriſti nota, qua Chriſto affinis. Luc.23.34.

1. Petr. 5.2. — Lenitate paſcenda.

Præterea ait magnus Petrus Apoſtolus, *Paſcite qui in nobis eſt, gregem, non coactè, ſed ſpontaneè.* Manifeſtum igitur eſt, Palamitas, qui non ſinant ex Apoſtolicæ juſſionis ratione componi; ſecus verò qui tormentis, quin & longis exiliis & carceribus pios ſibi ſubjiciant ac cedere cogant, nec Dei eſſe Eccleſiam.

A ἐπίγνωσιν, ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων δῆθεν αὐθιστάμενον νόμων· τοῦτο δὲ, μηδεπώποτε πεπολιτευμένα, μηδ' ὠσὶν ἠκουσμένα, μηδενὶ δὲ τῶν ἐξ αἰῶνος διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀσεβείας συνεγνωσμένα, τὴν ἀρχὴν ἀναπλάσαν καὶ εἰς φῶς ἔπειτα προαγαγὸν, κατεμάνη παντὸς εἰ μὴ ταῦτα σεβασθείη· καὶ τοσαύτην ἔσχε τὴν ὑπεροψίαν, ὡς καὶ τῆς δυνάμεως τὴν βούλησιν προαρπασθῆναι, ἥπερ δεδύνηντο δρᾶσαι. καὶ τῆς μὲν ἀγνωμοσύνης ὅρον οὐδένα παρῃτήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξαναλώσειν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνάμεως· ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῇ σπέρμα θεῖον τῷ Ἰσραὴλ, εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

B Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λὰξ ἐπιφερόμενοι καὶ πυγμαῖς ἐμπίπτοντες, καὶ τί μὲν οὐ δρῶντες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἄτοπον, ἀποσπῶσι μὲν οἱ κρείττους δὴ ἑαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προὔχοντες, τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σύμβολα, τῶν πρὸς τῇ ὁμολογίᾳ, καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν κεκοσμηκότων θρόνον· ἄλλον δ' ἀλλαχοῦ κατακλείουσι, πάσης μὲν ἐκκεκοφότες ὑπηρεσίας· πᾶσι δ' ἀπειπάμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς συντυχίαν· ἐκείνους δὲ φυλακαῖς παρέδοσαν, καὶ μάστιξι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνιαροῖς· ἑτέρους δ' ἀπήλασαν εἰς ἄκρα γῆς, οὐχ ἅπερ οὗτοι ταῖς ἀρχαῖς ὡρίσαντο· εἰς βραχὺ γὰρ πάνυ τοι καὶ ταῦτα συνέστειλαν· καὶ οὐδὲ τοὔδαφος τῆς ἧς οἰκοῦσι πόλεως ἀφῆκαν ἐλεύθερον, μὴ τοῖς ἐχθροῖς προέσθαι, χάριν ἐκτιννύντες αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν βοηθείας· C ὅπου ἂν ἡ ἀνάγκη τούτοις ἐξῆγε καὶ διέσπειρε κατὰ τύχην· πολλοὶ δ' ἐν ταῖς ἐξορίαις καὶ τὸν τῆς ὁμολογίας διηνυκότες ἀγῶνα, καὶ τὴν πίστιν ἀπαράλλακτον τετηρηκότες, μετὰ Παύλου νῦν χορεύουσι, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀποκείμενον ἀπειληφότες στέφανον.

Τοσαῦτα κατὰ τῶν ἁγίων καταπανουργευσάμενοι τὸ πονηρὸν τοῦτο σύστημα, καὶ τοιούτους ἐξενεγκόντες τοὺς καρπούς, προσεπιφιλοτιμοῦνται καὶ μᾶλλον τοῖς διωγμοῖς, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐπισπεύδουσι πανήγυριν. ἀποτυγχάνουσι δὲ, φιλανθρωποτέρου τετυχηκότος τοῦ Βασιλέως, καὶ ταῖς τούτων μὴ συνυπαγομένου σκαιωρίαις, μὴ δ' ἐπαΐοντος τοὺς ἐξ αὐτῶν θορύβους. οὔκουν γε D λοιπὸν Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸ πονηρὸν τοῦτο κόμμα, τοῦ μὴ δὲ τοῖς ἐπηρεάζουσι ἀντικαθισταμένου, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου, μὴ δ' ἄν τι πάθοιεν ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτὸν ἠγνωμόνησαν.

Ετι ὁ μέγας Ἀπόστολός φησι Πέτρος, Ποιμάνατε τὸ ποίμνιον τὸ ἐν ὑμῖν, μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἑκουσίως. πρόδηλον ἄρ' οὖν ὡς οἱ Παλαμῖται μὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν διατίθεσθαι συγχωρούμενοι. τοὐναντίον δὲ καὶ κολάσεσι, μᾶλλον καὶ ἐξορίαις μακραῖς καὶ φυλακαῖς καὶ λοιπαῖς ἄλλαις καθείρξεσιν ὑπείκειν παραβιαζόμενοι τοὺς εὐσεβεῖς, οὐδὲ ἐκκλησία Θεοῦ εἰσίν.

A

Ετι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος φησίν. Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίᾳ σαρκὸς ἀσελγείας τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας· τοὺς ἐν πλάνῃ δὲ ἀναστρεφομένους, ἐλευθερίαν ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. πρόδηλον τοίνυν, ὡς καὶ κατὰ τὰ ἀμφότερα δι᾿ ὄχλου τοῖς πολλοῖς οἱ Παλαμῖται καθίστανται· τοὺς γὰρ μὴ πειθομένους δελεάζειν ἐπιχειροῦσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκός· ἀρχαιρεσίας καθυπισχνούμενοι καὶ τ᾿ ἄλλα παρέξειν, ἢν αὐτοὺς ἐπαγάγωνται· τοὺς δὲ τῆς πλάνης αὐτῶν μετεσχηκότας, ἄφεσιν χρήσειν ἐπαγγέλλονται, εἰ καὶ τὰ χείριστα πλεμμελεῖεν· δοῦλοι φθορᾶς ἄρα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας Θεοῦ.

Præterea ait idem divinus Apoſtolus, *Præfaſtuoſa enim vanitatis loquentes, pelliciunt in concupiſcentiam carnis plurimos, eos, qui verè effugerant, qui verò in errore verſentur, iis libertatem pollicentes, cùm ipſi ſervi ſint corruptionis. A quo enim quis ſuperatus eſt, illi & ſervus addictus eſt.* Palam igitur eſt, & Palamitas utriſque multis moleſtos eſſe ac obtundere. Eos enim qui morem non gerant, pellicere conantur in concupiſcentiis carnis, munera pollicentes, aliaque præbituros, ſi modò in ſententiam traxerint. His verò qui erroris illis ſocii ſint, remiſſionem pollicentur, quantumvis peſſima deliquerint. Corruptionis ergo ſunt, non Eccleſiæ filii.

2.Petr.2.18.

Hæreticorum ſeducēdi fraus.

B

Ετι, ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, Διωκόμενός τις παρὰ τῶν δοκούντων ὁμοπίστων ἕνεκεν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, μείζονα στέφανον ἔχει τοῦ μαρτυροῦντος παρ᾿ Εἰδωλολάτρου. τηλικοῦτον ἄρα τὸν στέφανον ὁ διωκόμενος ἕξει· Εἰδωλολάτρου δ᾿ ἔργον καὶ κλῆσιν οἱ τοῦτον διώκοντες λάχοιεν.

Ετι, ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, Τὸ διώκειν Χριστιανὸν Χριστιανοὺς, ἄθεον· ἀθετοῦντος γάρ ἐστι τὸν Χριστὸν τὸ διώκειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ. πάντῃ που τοίνυν δῆλον, ὡς οἱ Παλαμῖται Χριστιανοὺς διώκειν ἑλόμενοι, ἄθεοί τε εἰσὶ καὶ τὸν Χριστὸν ἀθετοῦσιν.

Ad hæc ait magnus Baſilius. *Si quis perſecutionem patitur, ab his qui ejuſdem ac ille fidei videntur, ob rectam fidem atque doctrinam, is illuſtriore donandus corona eſt, quàm qui ſæviente Idolorum cultore martyrium facit.* Tali igitur corona donandus qui perſecutionem patiatur: Idolatræ verò rem nomenque ſortiantur, qui hunc perſequuntur.

Baſil.

Illuſtrius martyrium ab Hæreticis.

Item, ait Gregorius Theologus, *Impium eſt ut Chriſtiani Chriſtianos perſequantur. Ejus enim eſt qui Chriſtum ſpernat, eos perſequi qui ſunt Chriſti.* Omnino igitur manifeſtum eſt, Palamitas, quibus conſtitutum ſit ut Chriſtianos perſequantur, impios eſſe ac Chriſtum ſpernere.

Theol.

C

Ετι, ὁ θεῖος φησὶ Χρυσόστομος· Ἐμοὶ γάρ ἐστιν ἔθος διώκεσθαι, καὶ μὴ διώκειν· ἐλαύνεσθαι, καὶ μὴ ἐλαύνειν. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς περιεγένετο, οὐ σταυρώσας, ἀλλὰ σταυρωθείς· οὐ ῥαπίσας, ἀλλὰ ῥαπισθείς· καὶ γὰρ δυνάμενος κεραυνὸν ἀφεῖναι· καὶ τὴν γῆν σεῖσαι, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ δούλου ξηρᾶναι, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν· ἀλλὰ πρᾳότητι περιγίνεται· σὲ παιδεύων μηδέποτε ἀγανακτεῖν. ἀλλ᾿ οἱ Παλαμῖται τὸν ἐναντίον εἵλοντο καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων τρόπον, διώκοντες, ἐλαύνοντες, ῥαπίζοντες, σταυροῦντες, εἰ τύχοι· οὐκ ἄρα λοιπὸν κατὰ τὸ ἔθος Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν φύσιν ἠσκήκασιν. οὔκουν γε λοιπὸν οὐδ᾿ Ἐκκλησία Χριστοῦ πεφύκασι.

Poſtremò, ait D. Chryſoſtomus, *Mihi enim moris eſt perſecutionem pati, non facere, fugari, non verò fugare. Sic & Chriſtus victor extitit; non qui ipſe in crucem egerit, ſed qui actus in crucem ſit: non qui alapas dederit, ſed qui acceperit. Etenim cùm fulmen vibrare poſſet ac terram concutere, atque ſervi manum arefacere; nihil horum fecit; ſed lenitate vincit, erudiens te nequando ægrè feras ac indigneris.* At Palamitæ contrarios Chriſto Sanctiſque mores inierunt, ut perſequantur, fugentque & cædant, ac, ſi res ferat, in crucem agant. Non ergo jam, ex Chriſti genio & eorum qui Chriſti ſunt, indolem coluerunt. Nec jam igitur Chriſti Eccleſia ſunt.

Chryſoſt.

Mala pati Chriſtianorum; non facere.

Κεφ. ι΄

D

ΕἸ ἉΓΊΑ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἘΣΤΙΝ Ἐκκλησία, ἡ διαθηκῶν κατατολμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς ἀτάφους ἐῤῥίφθαι παρασκευάζουσα.

Ἐπεκτείνοντες δὲ τοὺς τῆς κακίας ταύτης καρποὺς, καὶ στῆναί πῃ τούτοις μηδαμῇ συγχωροῦντες, ὃ μὴ δὲ τοῖς Εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν Μαρτύρων τετόλμηται, διαθηκῶν ὁσίων καταρχοῦνται, καὶ βεβηλοῦσιν εἰς τοὺς τῶν μακαρίων νεκροὺς, τὰς μὲν ἀνατρέποντες· τοὺς δ᾿ ἀτάφους ἐῤῥίφθαι παρασκευάζοντες. δεῖγμα δὲ τῆς αὐτῶν αἰσχύνης, ἀνδρὸς εὐγενοῦς νεκρὸς, ἐφ᾿ ὅλην τὴν

Cap. X.

NVM SANCTA DEI Eccleſia, quæ Teſtamenta invadat, & divinorum virorum cadavera inſepulta projiciat.

AVgentes verò hujus malitiæ fructus, nec modum aliquem eos habere ſinentes, quod nec Idolorum cultores in Martyres præſumpſere, Sanctorum Teſtamentis inſultant, ac beatorum virorum cadavera contaminant: illa quidem evertentes, hæc verò inſepulta projicientes. Quorum probri eſto ſpecimen, Viri ingenui cadaver, per diem omnem æſtivum, inſepultum jactatum, nec

Inſepulta Fidelium cadavera

Palamitarũ ſævitia.

ejus, cui veteri ſententia obnoxius eſt, permiſſum facere periculum.

Ad hæc vero, admirandum illud magni veritatis præconis cadaver, diu multumque ludibrio habitum ac circunlatum: idque adeò cùm Philoſophus eſſet, qualis nemo inter illos majorem nactus eſt admirationem; inter exercentes religioſa palæſtra, qualis nemo majori ſedulitate pro pietate deſudandis laboribus, piratarumque ac prædonum vellicationibus & maledictis ac carceribus, qualis nemo majori tolerantia in omnibus; Nicephori ſcilicet admirandi Gregoræ, ac nihil aliud utraque appellatione à Deo præjudicium indicationemque habentis, quàm ab inimicis veritatis vigili mente victorias atque triumphos ſublaturum eſſe.

Nicephori Gregoræ elogia. Obſtitit tamen Legatis Rom. Potif. in finem unionis.

Ad hæc ipſe pariter horum teſtis accedat, magnus ille ſapientiaque ac virtute admirabilis Ignatius, nihilque hac in parte illi inferior, qui ait, *Zelatus ſum ſuper iniquos, pacem peccatorum videns*. Et, *Odivi Eccleſiam malignantium*. Et, *Perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi*; ſub vitæ hujus curriculi finem, poſt multas à perſecutoribus graves injurias & dehoneſtamenta, carcereſque & verbera, à Monaſterio, in quo degebat, tranſlatus, ac in occulto vivendi finem nactus (ſic nimirum comminantibus qui inſidias ſtruerent) ut ejus inſepultum cadaver projiceretur, canibuſque ac porcis objiceretur, ut qui revera pretioſus Chriſti Margarita eſſet.

Pſal. 72.3.
Pſal. 25.5. & 138 22.
Ignatii Patriarchæ mala tractatio.
Matth. 7.6

Alii Confeſſores.

Mitto dicere de beatis illis, admirando ſcilicet Burde, divinoque Palerianita, nec non mirabili Lybdice. At neque plurimos beatoſque viros memoro, magnum philoſophiæ atque virtutis præmium conſecutos: quique adeò priuſquam prava opinio licentiam frontemque nanciſceretur, multis ſæpius maximiſque comitiis præſentia adeſſe & functiones obire decretis coacti ſint, deterioribuſque poſtmodum in malis verſati, tantiſque adeò, ut neque juſta eis fieri, funuſque eorum efferri per dies ſineretur.

Enimverò Teſtamentorum everſum jus ac religio, viri ſancti, probéque confeſſionis curſu perfuncti, cellas dirutas, jactat, quæ ſervorũ Pontificis rapinæ ac liguritionibus ceſſerint; aliaque ejus generis innumera, quæ & omittam, ea ſcilicet ratione, quod multis beatis quotidie præſto ſunt ut videantur.

Atque hæc quidem ſufficiunt, ut nemo qui hæc ſeriò percurrat, Chriſti Eccleſiam vocare in animum induxerit; ſed magis conſiderandum putaverit, quemnam eſſe Spiritus fructum definitum ſit; & quomodo ſecus omnino habeat, qui à viris iſtis fructus emerſit. Vnde nec meritò Dei Eccleſia vocanda ſit, ſed adverſi ſpiritus, cujus & gignat fructus & augeat, liberéque iis fruatur ac impartiatur. Tantóque adeo, quantò & ſalutaris Sermo ex fructibus cognoſcendam arborem prolocutus eſt. Sive quos igitur fructus numeraverit Eccleſiæ malignantium, ejus nimirum

Luc. 6.44.

A θρηνῶν ἡμέραν, μὴ συγχωρούμενος τῆς τῆς ἀρχαίας ἀποφάνσεως ὑποσχεῖν πεῖραν.

Πρὸς τούτοις δὲ, καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος παιζόμενόν τε καὶ περιφερόμενον ἐφ' ἱκανόν· καὶ τοῦτο μὲν ἐν Φιλοσόφοις ὄντος, οἷος οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ' ἐν Ἀσκηταῖς, οἷος οὐδεὶς ἕτερος σπουδαιότερος· τοῦτο δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν πειρατῶν περιπληκτισμοῖς καὶ λοιδορείαις καὶ καθείρξεσιν, οἷος οὐδεὶς ἄλλος ἐν ἅπασι καρτερικώτερος· Νικηφόρου φημὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορᾶ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐξ ἀμ-

B φοτέρων τῶν κλήσεων περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἢ νίκας ἐν ἐγρηγορότι τῷ νῷ κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀρέσθαι.

Συμμαρτυρεῖ δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἔν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θαυμαστὸς Ἰγνάτιος, καὶ μηδὲν τὸ περὶ εἰρηκότος ἀποδέων ἐν τούτῳ, Ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν καὶ, Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων. καὶ, Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς· εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι· πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐνταῦθα παρὸν διαγωγῆς, μετὰ πολλὰς τὰς ἐκ τῶν διωκτῶν ἐπηρείας καὶ φυλακὰς καὶ μάστιγας, μετακομιζόμενος ἀφ' ἧς ᾤκει μονῆς ἐν ἀποκρύφῳ τελευτᾶν· οὕτω τοῖς ἐνεδρεύουσιν ἠπειλημένον, ἄταφον ἐρρίφθαι, καὶ κυσὶ καὶ χοίροις προΐεσθαι, τὸν ὡς ἀληθῶς τίμιον τοῦ Χριστοῦ μαργαρίτην.

Ἐῶ φάναι περὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων, Βουρδὴν φημὶ τὸν θαυμαστὸν, καὶ Πολεριανίτην τὸν

C θεῖον, καὶ Λυβδίκην τὸν θαυμάσιον. ἀλλ' οὔτε πλείστους καὶ μακαρίους ἄνδρας, μέγα τι φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς ἆθλον κομισαμένους· καὶ πρὶν μὲν τὴν κακοδοξίαν παῤῥησιάσασθαι, ψήφοις ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις ἀρχαιρεσιῶν τῶν μεγίστων ἠναγκασμένους προελθεῖν· χείροσι δ' ἔπειτα προσωμιληκότας κακοῖς· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς μηδὲ τῆς νενομισμένης ὁσίας καὶ τούτους τυχεῖν ἐφ' ἡμέρας συγχωρεῖσθαι.

Οὐ μὴν ἀλλὰ παῤῥησιάζεται καὶ τὸ τῶν διαθηκῶν ἀναξαπὲν χρῆμα· ἀνδρὸς ὁσίου καὶ καλῶς τὸν τῆς ὁμολογίας διηνυκότος δρόμον ἐρηριμμένας κέλλας, τῶν τοῦ Ἀρχιερέως ὑπηρετῶν οὔσας πρὸς τὸ καθαρπαγῆναι καὶ παραναλώματα· καὶ μυρία τοιαῦτα, ἃ καὶ παραλείψω, τῷ πολλοῖς καὶ μακαρίοις καθ' ἕκαστον ἱστορῆσαι παρεῖσθαι.

D Ἱκανὰ μέντοι καὶ ταῦτα πρός θ' ὑπόμνησιν καὶ τὸ μηδένα τὸν μετ' ἀκριβείας ταυτὶ διιόντα, Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν Χριστοῦ· μεμνῆσθαι δὲ μᾶλλον σκοπεῖν, τίς ὁ τοῦ Πνεύματος διωρισμένος καρπός· καὶ ὅπως ἐναντίος ὁ τοιουτοισὶ τοῖς ἀνδράσιν ἐκπονηθείς· ὡς οὐδὲ δικαίως ἂν Ἐκκλησία κληθείη Θεοῦ, ἡ τοῦ ἐναντίου πνεύματος τοὺς καρποὺς καὶ φύσασα καὶ αὐξήσασα, καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν ἀδεῶς μεταδοῦσα· καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳπερ ὁ σωτήριος ἔφησε λόγος, Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγνώσεσθε. εἴτ' οὖν τις τοὺς καρποὺς ἐξαριθμοίη τῆς τῶν πονηρευομένων ἐκκλησίας, μακρ-

μακρότερον δήπου τὴν ταύτης ἐπιγνοίη μοχθηρίαν· εἴτε μὴν ἀφ' ὧν ἐπολίτευσε συνορῴη, καὶ ἐξ οἵων συνέστη τῶν ἀρχῶν, καὶ ὁποῖά ττα δεδογμάτικεν, οὐκ ἔλαττον μοχθηρίας καὶ πονηρίας ταύτης ἀνεύροι μέγεθος. οὐκοῦν γε λοιπὸν κατ' οὐδένα τρόπον Ἐκκλησία ἂν εἴη Θεοῦ, ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἀλόγιστος συναγωγή.

Εἰ δὲ ἀκριβέστερόν τις, ὡς ἔφαμεν, καὶ ταῦτ' ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ καθ' ἕκαστον ἀνερευνᾶν, διίτω μὲν μετὰ σπουδῆς τὰς τῶν μεγίστων Πατριαρχῶν Ἰωάννου καὶ Ἰγνατίου συνοδικὰς πράξεις ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι τῶν Παλαμικῶν παραβάσας δογμάτων· διίτω δ' αὖθις τὴν τελευταίαν ἐκείνην σύνοδον ὑπὸ τοῦ τῶν Ἐφεσίων Φωστῆρος τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου Πατρὸς συγκροτηθεῖσαν· κανονικαῖς μὲν καὶ δογματικαῖς ἀποδείξεσι, τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν τῶν κανόνων κατάλυσιν εἰς μέσον παράγουσαν καὶ καθ' ἕκαστον ἐξελέγχουσαν, οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ ἱστορίαις καὶ ἀφηγήσεσιν αὐτὴν στηλιτεύουσαν. εἰ δέ τις φιλολογώτερος εἴη, καὶ ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς συγγραφαῖς ἐντυγχάνειν βούλοιτο, ὡς ἂν καὶ πάντ' ἐξ ἀρχῆς συλλαβὼν γνοίη, ἀγάσαιτ' ἂν τὴν τῶν συγγεγραφότων ἰδὼν εὐκοσμίαν, καὶ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χάριτος ταῦτα συνέθεντο, καὶ ὅπως καθ' ἕκαστον ὑποτυπώσαντες ἀφηγήσαντο.

A prolixius pravitatem pernoverit; ſive quam ſibi diſciplinam conſtituit intellexerit, & ex quibus conflata principiis ſit, quæve dogmata ſanxerit, nihil minus eius nequitiæ ac malitiæ magnitudinem invenerit. Non ergo iam ullo modo inſulſa Palamitarum ſodalitas Dei Eccleſia ſit.

Sin verò quis accuratius, ut dicebamus, hæc quoque exquirere, ſingulaque rimari voluerit, diligenter pellegat maximorum Patriarcharum Ioannis Ignatiique Actiones Synodicas ad Palamitarum devovenda, & proſcribenda anathematique ſubiicienda dogmata, editas. Pellegat verò rurſum poſtremam illam Synodum, magno illo Epheſiorum Lumine, admirando magnoque Patre celebratam; B quæ videlicet canonicis dogmaticiſque probationibus, fidei novationem canonumque violationem in medium producat, per ſingulaque redarguat, nec non etiam geſtarum rerum monumentis & narrationibus traducat. Sin autem quis curioſior, & Eccleſiaſticas Scripturas legere voluerit, ut ut omnia à principio complexus intelligat, huic ſanè mirari ſuccurrat, videnti ſcriptorum compoſitum ordinem, quantaque cum voluptate & gratia hæc digeſſerint, ac vivis prope coloribus ob oculos narrando poſuerint.

Hic Ignatius: deſideratur in utroque Labbæi catalogo: expunctus fortè à Palamitis.

C Hîc Tibi Παραβάσεων Παλαμικῶν λόγοι, primus & quartus: omiſſi ſecundus & tertius: quibus quatuor Liber primus conſtat, Altero diſtinctiones affert novi Dei Palamici & ſecundi à primo, aliaque fere Calecæ expoſita. Altero & tertio, Palamæ hæreſes affert, tum proprias, tum communes cum aliis.

Liber II. adverſus Palamæ Hæreſin, cujus ſunt λόγοι VIII. adverſus Palamæ Tomum ejuſque novam Fidem.

Liber III. ipſe perinde in VIII. λόγοις vaſto opere diſtributus, Palamæ calumniis in Orthodoxos, de Lumine increato reſpondens; ac aliquot quæ- D ſtionibus omnem de illo conſiderationem complectens.

Liber IV. contra Palamitarum quotannis in Catholicos diras & exauctorationes: ſeu verius, illorum ἀποστασίας, λόγοι III. ſed qui mole reliquos plures excedant, fuſo priore in LXXV. capita.

Liber V. ipſe in λόγους diſtinctus: prius quidem ordine editus, ut eſt auctor ipſe Cypariſſiotus. Tantæ molis unus hic liber, ut unus ipſe reliquis omnibus par propé videatur. Tanta ſcilicet unius Cypariſſioti in eam rem ſeges, ſi quando ſederit Regiæ Luparæ, ut docti alicujus opera, ea rem Literariam ac Chriſtianam ditet. Tibi à me, proque inſtituto, hæc, Lector, ſufficiant.

ΤΟΥ͂ ΠΑΛΑΜΑ͂, ΕΙ'Σ ΤΗ`Ν ΣΕΠΤΗ`Ν ΜΕΤΑΜΟ'ΡΦΩΣΙΝ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾗ παράστασις, ὅτι τὸ κατ' αὐτὴν Φῶς ἄκτιστόν ἐστιν. λόγ. α.

Nihil nocere viſa vox, quicquid Mald. *putiditatis* notet quam Hier. maluit, &c.

PALAMÆ, IN VENERABILEM DOMINI & Dei ac Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti Transformationem; ubi probatur quod in ea eſt Lumen, increatum eſſe. Orat. 1.

Ex Em. Card. Maz. Reg. C.

A

LAudamus nos quoque ac admiramur, magnificum hoc Dei opus oculis conſpicuum conſiderantes; omnem videlicet creaturam. Laudant & admirantur ſcrutantes, etiam Græcorum ſapientes: Verùm nos quidem in ejus, qui condidit gloriam. Illi verò contrà rerum authoris gloriam: *Servierunt* (Rom. 1. 25.) *enim dementi conſilio creaturæ magis, quàm Creatori.* Sic nimirum & Propheticas Apoſtolicaſque ac Patrum voces, etiam nos enucleamus, id verò in eorum qui legerint utilitatem, divinique Spiritus, qui per Prophetas & Apoſtolos ac Patres locutus eſt, laudem: conantur autem etiam exponere, qui pro tempore pravæ hæreſis exiſtunt antiſtites, in eorum tamen damnum, qui illis crediderint, veræque fidei labem, qui Spiritus vocibus contra Spiritum abutantur. Quin ipſam quoque Evangelii gratiæ doctrinam, quæ ſublimis ſit, ſenilibuſque auribus atque animis congrua, à Deo afflati Patres noſtri ſuo ore ac ſtylo explanantes ac velut tenuantes, etiam nobis qui ſumus imperfecti, convenientem efficiunt: haud ſecus ac matres filiorum amantes, ſolidiorem maſticando eſcam, vel ipſis dum lactentibus utilem, & quam facilè excipiant digerantque, reddunt: nam & humor ſalivaque ex ore matrum corporalium, pueris cibus efficitur; ſenſaque ex divinorum Patrum cordibus, in eſcam audientium ac credentium Animabus appoſita proclivè cedunt. Hominum verò nequam ac Hæreticorum ora, veneno mortifero plena ſunt, quo, verbis vitæ commixto, ipſa hæc mortifera inconſideratè audientibus ingerunt. Caveamus, igitur illos, qui Patrum expoſitiones non recipiunt, ſed à ſeipſis contraria inducere conantur; ac qui voces quidem in litera poſitas ſe colere ſimulant, piam verò intelligentiam repellunt; magiſque fugiamus, quàm fugiat quis à facie ſerpentis. Nam ſerpens quidem mordendo corpus, temporaneè necat, Animam ſeparans, quæ ſit immortalis: hi verò ipſi Animæ infixo morſu, à Deo abjungunt, quod eſt æterna mors Animæ immortalis. Iſtiuſmodi igitur omni virtute fugiamus, ad eoſque qui pia ac ſalutaria docent, velut Patrum traditionibus conſona, confugiamus. Iſtiuſmodi verò nunc dixi, hæcque exordio ad Veſtram dilectionem oravi,

Inanis viri jactantia; in quem inſanè hæreticum vertenda omnia.

A

Ἐπαινοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ θαυμάζομεν, ἀναθεωροῦντες τὴν μεγαλουργίαν ταύτην τοῦ Θεοῦ τὴν ὁρωμένην, ἅπασαν λέγω κτίσιν. ἐπαινοῦσι ταύτην καὶ θαυμάζουσιν ἐξερευνῶντες καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, εἰς δόξαν τοῦ κτίσαντος, ἐκεῖνοι δὲ, κατὰ τῆς δόξης τοῦ κτίσαντος. Ἐλάτρευσαν γὰρ ἀθλίως τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. οὕτω καὶ τὰς προφητικὰς καὶ ἀποστολικὰς καὶ πατρικὰς φωνὰς, διασαφοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων, καὶ ὕμνον τοῦ διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ πατέρων λαλήσαντος Πνεύματος· ἐπιχειροῦσι ταύτας διερμηνεύειν, καὶ οἱ κατὰ καιροὺς πονηρᾶς αἱρέσεως προϊστάμενοι, ἀλλ' εἰς βλάβην τῶν αὐτοῖς πειθομένων, καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἀθέτησιν, ταῖς τοῦ Πνεύματος φωναῖς κατὰ τοῦ Πνεύματος χρώμενοι. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς χάριτος λόγον, ὑψηλὸν ὄντα καὶ πρεσβυτικαῖς ἀκοαῖς καὶ διανοίαις κατάλληλον, οἱ θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν διὰ τῶν οἰκείων στομάτων καταλεαίνοντες, κατάλληλον αὐτὸν καὶ τοῖς ἀτελέσιν ἡμῖν ἀπεργάζονται· καθάπερ αἱ φιλόπαιδες μητέρες διαμασσώμεναι τὴν στερεωτέραν τροφήν. εὔχρηστόν τε καὶ εὐπαράδεκτον καὶ τοῖς ὑπομαζίοις ἔτι κατασκευάζουσιν· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐν τοῖς στόμασι τῶν κατὰ σῶμα μητέρων ὑγρὸν, τροφὴ γίνεται τοῖς παισί· καὶ τὰ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν θεοφόρων πατέρων νοήματα, πρόσφορος τροφὴ γίνεται ταῖς τῶν ἀκουόντων καὶ πειθομένων ψυχαῖς. τῶν δὲ πονηρῶν καὶ κακοδόξων τὰ στόματα, ἰοῦ γέμει θανατηφόρου, οὗ μιγνυμένου τοῖς ῥήμασι τῆς ζωῆς, θανατηφόρα καὶ ταῦτα τοῖς ἀπερισκέπτως ἀκούουσι γίνεται. φύγωμεν οὖν, τοὺς τὰς πατρικὰς ἐξηγήσεις μὴ παραδεχομένους, ἀλλὰ παρ' ἑαυτῶν πειρωμένους εἰσάγειν τὰ ἐναντία· καὶ τὰς μὲν ἐν τῷ γράμματι λέξεις περιέπειν ὑποκρινομένους, τὴν δὲ εὐσεβῆ διάνοιαν ἀπωθουμένους· καὶ φύγωμεν μᾶλλον, ἢ φεύγει τις ἀπὸ ὄφεως. ὁ μὲν γὰρ ἐνδακὼν τὸ σῶμα, θανατοῖ πρόσκαιρα, τῆς ἀθανάτου ψυχῆς χωρίσας· οἱ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς λαβόμενοι τοῖς ὀδοῦσι, χωρίζουσιν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ θάνατος αἰώνιος τῆς ἀθανάτου ψυχῆς. φεύγωμεν οὖν τοὺς τοιούτους πάσῃ δυνάμει, καὶ προσφεύγωμεν τοῖς ὑποτιθεμένοις τὰ εὐσεβῆ καὶ σωτήρια, ὡς συνᾴδοντα ταῖς πατρικαῖς παραδόσεσι. τοιαῦτα δὲ νῦν εἶπον, καὶ

ταῦτα προοιμιασάμενοι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἐπεὶ τὴν ἐπ' ὄρους σεπτὴν τοῦ Χριστοῦ Μεταμόρφωσιν ἑορτάζομεν σήμερον, καὶ περὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φωτὸς ὁ λόγος ἡμῖν, καθ' οὗ πολὺς ἔτι νῦν ἀγὼν τοῖς τοῦ φωτὸς πολεμίοις.

Φέρε δὴ, μικρὸν ἄνωθεν προθῶμεν τὰς σήμερον ἀναγινωσκομένας εὐαγγελικὰς φωνὰς, εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ μυστηρίου, καὶ τῆς ἀληθείας παράστασιν. Μεθ' ἡμέρας ἓξ, παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. τοῦτο δὲ τοῦ Εὐαγγελίου πρῶτον κατιδεῖν ἀναγκαῖον, μετὰ ποίαν ἡμέραν ὁ Ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος τὰς ἓξ ἡμέρας ἀριθμεῖ, μεθ' ἃς ἡ τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως ἡμέρα ἐπέστη. μετὰ ποίαν οὖν; μετ' ἐκείνην, καθ' ἣν διδάσκων τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὁ Κύριος ἔλεγεν, Ὅτι μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· καὶ προσετίθει λέγων, Ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· δόξαν τοῦ Πατρὸς καὶ βασιλείαν ἑαυτοῦ καλῶν, τὸ Φῶς τῆς οἰκείας Μεταμορφώσεως.

Τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ὑποδεικνὺς καὶ σαφέστερον ἐκτιθέμενος, Ἐγένοντό φησι μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡς ἡμέραι ὀκτώ· καὶ παραλαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχεσθαι, τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων. ἀλλὰ πῶς συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις, ὁ μὲν ὀκτὼ φανερῶς εἰπὼν τὰς μεταξὺ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς ἐπιφανείας ἡμέρας· ὁ δὲ, Μεθ' ἡμέρας ἕξ; ἀκούετε καὶ συνίετε. ὀκτὼ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἦσαν, καὶ ἓξ ἐφαίνοντο· τρεῖς οὗτοι, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες· εἶδον δὲ ἐκεῖ συνόντας αὐτῷ καὶ συλλαλοῦντας, καὶ τὸν Μωυσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν· ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ πάντως ἀοράτως, καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνῆν· ὁ μὲν μαρτυρῶν διὰ φωνῆς οἰκείας, ἀγαπητὸν Υἱὸν εἶναι τοῦτον ἑαυτοῦ· τὸ δὲ διὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης συνεκλάμπον, καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ πρός τε αὐτὸ καὶ τὸν Πατέρα συμφυὲς καὶ ἑνιαῖον τοῦ φωτὸς δεικνύον. τούτων γὰρ πλοῦτος ἡ συμφυΐα καὶ τὸ ἓν ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος. οὕτως οὖν ὀκτώ εἰσιν οἱ ἕξ. ὡς οὖν ἐν τούτοις οὐδεμίαν διαφωνίαν ἔχει ὁ ἓξ πρὸς τὸν ὀκτὼ, οὕτως οὐδὲ οἱ Εὐαγγελισταὶ διαφωνοῦσιν, ὁ μὲν εἰπὼν, Μεθ' ἡμέρας ἕξ· ὁ δὲ Λουκᾶς, Ἐγένοντο μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡς ἡμέραι ὀκτώ. ἀλλ' οἷόν τινα τύπον ἡμῖν δι' ἀμφοτέρων τούτων δεδώκασι τῶν λόγων, τῶν ἐν τῷ ὄρει μυστικῶς ἅμα καὶ ἐμφανῶς συνειλεγμένων. ἴδοι γὰρ ἄν τις οὕτω καὶ πρὸς τὸ γράμμα καλῶς σκοπῶν, ὁμολόγους ἀλλήλοις τοὺς θεοκήρυκας. ὀκτὼ γὰρ εἶπεν ὁ Λουκᾶς ἡμέρας, οὐ διαφωνῶν πρὸς ἐκεῖνον, εἰπόντα, Μεθ' ἡμέρας ἕξ, ἀλλὰ συμπεριλαβὼν καὶ τὴν

Sic conſtanter Auctor. Vulg. ἐγένετο· aperto ſolæciſmo, cujus neſcio an arceſſendus Lucas.

quod hodie venerandam Chriſti in monte Transformationem ſolenniter colimus, deque ejus Lumine inſtituenda nobis oratio eſt, in quod etiamnum Lucis hoſtibus multum certamen eſt.

Age igitur parum initiò & à fronte, quæ leguntur hodie, ponamus Evangelicas voces, ad myſterii explicationem ac adſtruendam veritatem. *Poſt dies ſex aſſumit Ieſus Petrum & Iacobum & Ioannem, & ducit illos in montem excelſum, & transfiguratus eſt ante eos. Et reſplenduit facies ejus ſicut ſol.* Hoc primum ex Evangelio perſpiciamus neceſſe eſt, Vndenam Chriſti Apoſtolus & Evangeliſta Matthæus, ſex dies enumeret, poſt quos Dominicæ Transformationis dies advenerit. A quo igitur die? Ab eo ſcilicet, in quo Dominus docens diſcipulos ſuos aiebat, *Venturum Filium hominis in gloria Patris ſui.* Addiditque, dicens; *Sunt quidam de hîc ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno ſuo*: nempe Patris gloriam ac majeſtatem, ſuumque regnum, propriæ Lumen Transformationis vocans.

Matth.17

Matt.16.27

Hoc quoque Lucas Evangeliſta inſinuans manifeſtiuſque exponens, *Facti ſunt*, inquit, *poſt hos ſermones, ferè dies octo. Et aſſumpto Ieſu, Petro & Iacobo & Ioanne, aſcendit in montem, ut oraret. Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus ejus alia; & veſtitus ejus albus refulgens.* At quonam modo inter ſe conſentiunt, cùm alter quidem octo palam dies interceſſiſſe dicat à pollicitatione ad apparitionis diem; alter verò, *Poſt ſex dies*, habeat? Audite ac intelligite. Octo erant in monte, & ſex apparebant. Nimirum hi tres, Petrus & Iacobus & Ioannes, qui cum Ieſu aſcenderant. Videruntque ibi verſantes cum Ieſu, eique colloquentes, Moyſen & Eliam: ſed & Pater & Spiritus ſanctus inviſibili prorſus cum Domino ratione erant: alter quidem voce ſua teſtatum reddens, eſſe hunc Filium ſuum chariſſimum, alter verò in nube lucida pariter effulgens, Filiique, ſecum & cum Patre Lucis conjunctionem ac unitatem oſtendens. Horum enim opulentia, conjunctio eſt unaque ſplendoris profultatio. Sic igitur ſunt octo. Quemadmodum igitur nihil hîc diſſonat ſenarius ab octonario; ſic neque Evangeliſtarum ulla diſcordia eſt, quod alter dixerit *Poſt dies ſex*; Lucas verò, *Facti ſunt poſt hos ſermones fere dies octo*; ſed utriſque velut ſpectandam nobis, eorum, quæ ſecretius ſimul, & quæ palam in monte conſociata eſſent, ſpeciem dedere. Sic enim quis ad literam quoque ritè conſiderans, inter ſe concordes divinos Præcones adverterit. Octo namque dies dixit beatus Lucas, non ab eo diſſidens, qui *Poſt ſex dies*, dixerat; ſed velut complexus, tum eam diem, qua ſermones ha-

Luc.9.28.

Sex & octo in Dominica Transformatione.

Greg. Theol. Orat. 40.p.639.

Ita Chryſ. ac alii fere.

biti eſſent, tum qua Dominus transformatus eſt; uti & Matthæus dat intelligere, ſi quis ſolerter animum attendat. Quamobrem etiam is, propoſitionem μετὰ, quæ diem ſequentem ſignificat, poſuit; Lucas verò dimiſit. Non enim dicit, poſt dies octo, velut ille, *Poſt dies ſex*; ſed, *Facti ſunt fere octo dies.* Sic nihil ſenſu diſſentanea Evangeliſtis conſcripta narratio eſt; quin & magnum aliquid atque myſticum, eò quod diſſentire videntur, altrinſecus nobis inſinuant.

Ac quæſo dicendis animum adhibete, quotquot ad ſumma ſemper altaque contemplationum tenditis. Quid cauſæ eſt, cur alter quidem *Poſt ſex dies* dixerit; alter verò octonarii facta mentione etiam ſeptenarium ſuperaverit? Idcirco nimirum, quod ſpectaculum Lucis Dominicæ Transformationis, ſacramentum octavæ eſt (futuri ſcilicet ſæculi) poſt mundi ſex diebus conditi requiem, ſenſumque ſuperatum, ſex in nobis modis efficacem, elucens. Quinque enim præditi ſenſibus ſumus, quibus ſi addatur, qui in ſenſu eſt prolatitius ſermo; ſenariam nobis ſenſuum operationem vimque efficit. Nedum verò ſenſum ſuperat, verumetiam ſermonem omnem excedit, quod regnum Dei dignis promiſſum eſt. Quamobrem poſt pulchram horum, ſenis partibus exercitorum, ceſſationem (cujus ceſſationis dignitate ſeptima magnificè pollet) per octavam virtute ac facultate præſtantis operationis, regnum Dei elucet. Atque hanc Spiritus virtutem, qua Dei regnum, his qui digni exiſtant, conſpicitur, ut auctor eſt D. Lucas, oſtendens Dominus diſcipulus, antea dixerat, *Sunt quidam de hîc ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.* Idcirco nimirum, quod videntibus, videndi quæ inaſpectabilia ſunt, virtutem præbeat; præpurgata eis lethifera animoque exitioſa luce, quæ peccatum eſt. Ejus vero guſtus, mali in ratione ac pravitatis initium eſt; qua præpurgati non guſtant animi mortem, mente quoque ac animo (ut ego exiſtimo) impolluti ſervati, virtute futuræ apparitionis.

Sunt quidam de hîc ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. Vbique eſt, hujuſce rerum univerſitatis Rex, ac ubique eſt ejus regnum. Quare quod dicitur Venturum regnum Dei, non aliunde advenire ſignificat, ſed ipſum manifeſtari virtute divini Spiritus. Idcirco aiebat, *veniens in virtute*: quæ virtus non quovis modo quibuſvis accedit, ſed his qui ſtant cum Domino: hoc eſt, qui firmi ſunt in ejus fide, Petroque & Iacobo & Ioanni affines ſunt; quos videlicet Verbum prius ad montem excelſum (ſupra humanam ſcilicet abjectionem) ſubduxerit. Nam ea quoque ratio eſt, *Cur Deus in monte informetur ac appareat* (juxta eum qui dicit) *partim ipſe abs ſpecula ſua deſcendens;*

Greg. Orat. 42. p. 683.

A ἡμέραν καθ᾽ ἣν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἐλέχθησαν, καὶ τὴν ἡμέραν καθ᾽ ἣν μετεμορφώθη ὁ Κύριος· ὡς καὶ ὁ Ματθαῖος νοεῖν δίδωσι τοῖς συνετῶς σκοποῦσι. διὸ καὶ τὴν μετὰ πρόθεσιν, τὴν ὑστεραίαν δηλοῦσαν οὗτος μὲν εἶπεν· ἐκεῖνος δὲ ἀφῆκεν. οὐ γὰρ μεθ᾽ ἡμέρας ὀκτώ φησιν, ὡς ἐκεῖνος, Μεθ᾽ ἡμέρας ἕξ· ἀλλ᾽ Ἐγένοντο ὡς ἡμέραι ὀκτώ. οὕτως οὐδὲν παρηλλαγμένον ἐν τῇ τῶν Εὐαγγελιστῶν ἱστορικῇ διανοίᾳ· ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι μέγα τε καὶ μυστικὸν, δι᾽ ἀλλήλων ἡμῖν ἐν τῷ δοκεῖν διαφωνεῖν ὑποφαίνουσι.

Καὶ δὴ προσέχετε τὸν νοῦν τοῖς ῥηθησομένοις, ὅσοι διαβατικώτεροι τὴν διάνοιαν. διατί γὰρ ὁ μὲν μεθ᾽ ἓξ ἡμέρας εἶπεν· ὁ δὲ ὑπερέβη καὶ τὴν ἑβδόμην, τῆς ὀγδόης μνησθείς; διότι τὸ μέγα θέαμα τοῦ φωτὸς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, τῆς ὀγδόης, ἤτοι τοῦ μέλλοντος αἰῶνός ἐστι τὸ μυστήριον, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἐν ἓξ ἡμέραις γεγονότος κόσμου, καὶ τὴν ὑπέρβασιν τῆς καθ᾽ ἡμᾶς αἰσθήσεως ἑξαδικῶς ἐνεργούσης, ἀναφαινόμενον. πέντε γὰρ αἰσθήσεις ἔχομεν· προστιθέμενος δὲ ταύταις ὁ κατ᾽ αἴσθησιν προφορικὸς λόγος, ἑξαδικὴν τὴν ἐνέργειαν τῆς αἰσθήσεως ἡμῶν ἀπεργάζεται. οὐ μόνον δὲ ὑπὲρ αἴσθησιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ λόγον ἐστὶν ἡ ἐπηγγελμένη τοῖς ἀξίοις τοῦ Θεοῦ βασιλεία. διὰ τοῦτο μετὰ τὴν καλὴν ἀνενεργησίαν τῶν ἑξαδικῶς τούτων ἐκτελουμένων, ἧς ἀνενεργησίας τὸ ἀξίωμα ἡ ἑβδόμη πλουτεῖ, κατὰ τὴν ὀγδόην δυνάμει κρείττονος ἐνεργείας ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφαίνεται· καὶ ταύτην τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, δι᾽ ἧς ὁρᾶται τοῖς ἀξίοις ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, κατὰ τὸν θεῖον Λουκᾶν ὁ Κύριος ἐνδεικνύμενος τοῖς μαθηταῖς, προεῖπεν, Εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθεῖαν ἐν δυνάμει. τουτέστι, τὴν δύναμιν τοῖς ὁρῶσι παρέχειν ἰδεῖν τὰ ἀθέατα, τῆς θανασίμου καὶ ψυχολέθρου προκαθάρασαν λύμης, ἥ τις ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. ταύτης δὲ γεῦσις ἐστὶν, ἡ ἐν τῷ λογισμῷ τῆς κακίας ἀρχή· ἧς οἱ προκαθαρθέντες, οὐ γεύονται τοῦ κατὰ ψυχὴν θανάτου· τῇ δυνάμει τῆς μελλούσης ἐπιφανείας, ἀμόλυντοι τηρηθέντες, ὡς ἐγὼ νομίζω, καὶ τὴν διάνοιαν.

Εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθεῖαν ἐν δυνάμει. πανταχοῦ ἐστὶν ὁ τοῦ παντὸς βασιλεὺς, καὶ πανταχοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία αὐτοῦ. ὥστε τὸ ἔρχεσθαι τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, οὐ τὸ ἄλλοθεν ἀλλαχόσε παραγίνεσθαι δηλοῖ, ἀλλὰ τὸ φανεροῦσθαι ταύτην, τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ἐληλυθεῖαν ἐν δυνάμει· ἥ τις δύναμις, οὐχ ἁπλῶς τοῖς τυχοῦσιν ἐγγίνεται, ἀλλὰ τοῖς ἑστηκόσι μετὰ τοῦ Κυρίου· τουτέστι, τοῖς ἐστηριγμένοις ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, καὶ τοῖς κατὰ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην· καὶ τούτοις ἀναφερομένοις διὰ τοῦ λόγου πρότερον εἰς ὄρος ὑψηλόν· δηλονότι τῆς φυσικῆς ἡμῶν ταπεινότητος ἐπαναβιβαζομένοις. ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν ὄρει, κατὰ τὸν εἰπόντα, φαντάζεται, τὸ μέν τοι καταβαίνων αὐ-

A τὸς τῆς οἰκείας περιωπῆς· τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνάγων ἐκ τῆς κάτωθεν ταπεινώσεως, ἵνα χωρηθῇ μετρίως γεννητῇ φύσει, καὶ ὅσον ἀσφαλὲς, ὁ ἀχώρητος. ἡ δὲ τοιαύτη φαντασία, οὐ τοῦ νοῦ χεῖρον, ἀλλὰ πολλῷ κρείττων καὶ ὑψηλοτέρα, ὡς γινομένη τῇ δυνάμει τοῦ θείου Πνεύματος. οὐ γίνεται τοιγαροῦν καὶ ἀπογίνεται, οὐδὲ περιγράφεται, οὐδ᾽ αἰσθητικῇ δυνάμει ὑποπίπτει τὸ Φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, εἰ καὶ δι᾽ ὀφθαλμῶν σωματικῶν ἑώραται, καὶ πρὸς ὀλίγον χρόνον καὶ ἐν βραχείᾳ τοῦ ὄρους κορυφῇ· ἀλλ᾽ Ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ πνεῦμα τηνικαῦτα, κατὰ τὸν εἰπόντα, μετέβησαν οἱ τοῦ Κυρίου μύσται, τῇ ἐναλλαγῇ τῶν αἰσθήσεων, ἣν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα ἐνήργησε. καὶ οὕτως εἶδον, οὗ τε καὶ ἐφ᾽ ὅσον ἐχαρίσατο τούτοις, ἡ τοῦ θείου Πνεύματος δύναμις, τὸ ἀπόρρητον ἐκεῖνο Φῶς.

B Ὁ μὴ συνιδότες οἱ νῦν εἰς τοῦτο βλασφημοῦντες, αἰσθητικῇ τε καὶ κτιστῇ δυνάμει, τοὺς ἐκκρίτους τῶν ἀποστόλων ἰδεῖν ᾠήθησαν τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως· καὶ διὰ τοῦτο καταςπᾶν ἐπιχειροῦσιν εἰς κτίσμα, μὴ μόνον τὸ Φῶς ἐκεῖνο, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν καὶ βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ θείου Πνεύματος, δι᾽ ἧς τὰ θεῖα τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτεται.

Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν· τουτέστιν, αὐτῶν ὁρώντων. Τί ἐστι Μετεμορφώθη, φησὶν ὁ Χρυσόστομος Θεολόγος; παρήνοιξεν, ὡς ηὐδόκησεν, ὀλίγον τῆς θεότητος, καὶ τοῖς μύσταις ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα Θεόν. ἐγένετο γὰρ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν, ὡς ὁ Λουκᾶς φησι, τὸ εἶδος αὐτοῦ ἕτερον, λάμψαν ὥσπερ ἥλιος, ὡς ὁ Ματθαῖος γράφει. C ὡς ἥλιος δὲ εἶπεν, οὐχ ἵνα αἰσθητὸν ἐννοήσῃ τις τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἄπαγε τῆς κατὰ νοῦν ἀβλεψίας, τῶν μηδὲν τῶν κατ᾽ αἴσθησιν φαινομένων ὑψηλότερον ἐννοεῖν δυναμένων· ἀλλ᾽ ἵνα γνῶμεν, ὅτι ὃ τοῖς κατ᾽ αἴσθησιν ζῶσι καὶ δι᾽ αἰσθήσεως ὁρῶσιν, ἐστὶν ὁ ἥλιος, τοῦτο τοῖς κατὰ πνεῦμα ζῶσι καὶ ἐν πνεύματι ὁρῶσιν ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὡς Θεὸς, καὶ οὐ χρεία τοῖς θεοειδέσιν ἐν τῇ θεοπτίᾳ φωτὸς ἑτέρου. τοῖς γὰρ ἀϊδίοις, αὐτὸς ἐστὶ φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο. τί γὰρ δεῖ φωτὸς ἑτέρου, τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν. ἐν τῷ προσεύχεσθαι δὲ οὕτως ἔλαμψε, καὶ ἀπεκάλυψεν ἀπορρήτως τοῖς τῶν μαθητῶν ἐκκρίτοις τὸ ἀπόρρητον ἐκεῖνο φῶς, τῶν ἄκρων Προφητῶν συνόντων· ἵνα δείξῃ πρόξενον οὖσαν τὴν εὐχὴν τῆς μακαρίας ἐκείνης θέας, καὶ μάθωμεν, ὅτι διὰ τῆς πρὸς Θεὸν κατ᾽ ἀρετὴν ἐγγύτητος, D καὶ τῆς κατὰ νοῦν πρὸς αὐτὸν ἑνώσεως, ἡ λαμπρότης ἐγγίνεται καὶ ἀναφαίνεται ἐκείνη· πᾶσι διδομένη τε καὶ ὁρωμένη, τοῖς δι᾽ ἀγαθοεργίας ἀκριβοῦς καὶ διὰ προσευχῆς εἰλικρινοῦς, ἀνατεινομένοις ἀδιαλείπτως πρὸς Θεόν. Κάλλος γάρ φησιν ἀληθινὸν καὶ ἐρασμιώτατον, μόνῳ τῷ τὸν νοῦν κεκαθαρμένῳ θεωρητὸν, τὸ περὶ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν ἐστίν. οὗ ὁ ἐνατενίσας ταῖς μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς χάρισι, μεταλαμβάνει τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ ὥσπερ αἴγλην τινὰ ἀνθηρὰν, εἰς τὴν οἰκείαν ὄψιν περιχρωννύμενος. ὅθεν καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ ὁμιλεῖν Θεῷ, ἐδοξάσθη τὸ πρόσωπον. ὁ

A *partim verò à terrena nos humilitate attollens, ut vel leviter capiatur à natura creata, & quantum illi tutum eſt, qui ipſe capi non poteſt ac incomprehenſibilis eſt.* Ejuſcemodi autem informatio, nihil intelligentia deterior eſt, ſed longè præſtantior ac ſublimior, ut quæ divini Spiritus virtute fiat, ejuſque impreſſio exiſtat. Non itaque accedit ac decedit, aut circunſcribitur, vel ſub ſenſus facultatem cadit Lumen Dominicæ Transformationis; tametſi oculis corporeis viſum eſt, atque id ad modicum tempus, & in montis exiguo vertice; ſed juxta eum qui ait, *A carne ad ſpiritum tunc tranſlati Domini Diſcipuli ſunt, ſenſuum immutatione, quam in illis Spiritus fecit.* Inque eum modum viderunt, cujus illis & quantum commercium indulſit, inexplicabilis illius Luminis, divini Spiritus virtus.

[Divina illuſtratio intelligentiâ major.]

[Alia auctoritas: ſed hæc nihil ad Palamæ ſcopum.]

B

Quod non intelligentes, qui nunc in illud blaſphemant, ſentiendi creataque virtute, Apoſtolorum præcipuos arbitrati ſunt vidiſſe Lumen Dominicæ Transformationis; eamque ob rem in creatorum ſortem detrahere conantur nedum Lumen illud (Dei ſcilicet majeſtatem & regnum) verum etiam divini Spiritus virtutem: qua divina manifeſtat, his, qui digni ſunt.

[Hæc in Deo, ipſe Deus; ad extra, effecta.]

Et transformatus eſt ante eos: hoc eſt, ipſis cernentibus; illis coram. Quid eſt, *Transformatus eſt*, ait Aureo ore Theologus? *Tantiſper* C *aperuit modicum aliquid Deitatis, uti placuit, ac diſcipulis Deum inhabitantem oſtendit. Facta enim eſt dum oraret*, ut ait Lucas, *ſpecies ejus alia; ſplendens ut ſol*, Vt Matthæus ſcribit. *Vt ſol* autem dixit, non ut aliqui Lumen illud ejuſmodi æſtimet, quod ſenſu capiatur (apage mentis cæcitatem, eorum, qui illis quæ ſenſu percipiuntur nihil ſublimius cogitare poſſunt) ſed ut intelligamus, quod ſol eſt, his, quæ ſenſu vivunt ſenſuque conſpiciunt, id Chriſtum ut Deum eſſe, his qui ſpiritu vivunt & ſpiritu vident; nec opus eſſe alio lumine in Dei viſione, his qui divinis dotibus præditi ſunt. Æternis enim ipſe Deus Lumen eſt, & non aliud. Quid enim alio opus lumine, his qui maximo illo Lumine freti ſunt? Dum autem oraret; ſic effulſit, arcanumque illud Lumen arcana ratione primis Apoſtolorum (cùm & D ſummi Prophetarum adeſſent) manifeſtavit; ut oſtenderet orationem parentem eſſe beati illius ſpectaculi, noverimuſque virtutis cum Deo neceſſitudine ac mentis cum illo unione, ſplendorem hunc parari ac apparere: qui cunctis præbeatur ac videatur, qui bonorum operum diligentia, ſinceraque oratione continuè in Deum intendant. *Vera* enim *pulchritudo*, inquit, *ſummeque amabilis, ſolo mundo videri animo poteſt*; quæ videlicet circa divinam beatamque naturam eſt. Cujus fulgoribus atque gratiis qui intendit aciem, ejus velut floridum quoddam jubar (eo imbuta ejus pupilla) percipit. Quamobrem etiam Moyſes cum Deo fabulando, vultu clarifica-

[Chryſoſt. Aliquid Deitatis in proprio effectu.]

[Luc. 9. 29.]

[Matth. 17. 2.]

[Ita Maſſaliani, Deū ipſum humana quaſi induſtria à ſe jactant videri.]

[Exod. 34. 29.]

A tus eſt. Videtis Moyſem quoque, cùm aſcendiſſet in montem transformatum eſſe, atque ita Domini gloriam vidiſſe? Verùm paſſus ille eſt Transformationem, non eſt operatus, juxta eum qui ait, *In hoc me modò fert temperatus veritatis fulgor radiuſque, ut Dei ſplendorem tum videam, tum patiar.* Enimvero Dominus noſter Ieſus Chriſtus, illum à ſe ſplendorem habebat. Vnde nec ipſe opus oratione habebat, quo, divina luce corpus ſplendeſceret; ſed oſtendebat unde Sanctis Dei ſplendor accederet, ac qua illis ratione videndus eſſet. Nam & *Iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum;* ſicque toti divina lux effecti, tanquam divinæ Lucis germina, Chriſtum videbunt, qui divina atque arcana ratione lucis fulgoribus præfulſit; cujus ex Deitate claritas naturâ procedens, corporis quoque communis in Thabor monſtrabatur, ob unitatem ac ſingularitatem perſonæ. Sic nimirum & vultus ejus, ejuſcemodi Lucis munere, tanquam ſol ſplenduit. Qui autem inter nos Græcanica eruditione, ac ſæculari profanaque ſapientia gloriantur, nec viris ſpiritalibus in Spiritus doctrinis morem gerere omnino, ſed & rebellare, in animum inducunt, dum Lumen audiunt Dominicæ in monte Transformationis, quod Apoſtoli oculis viderunt, ad lumen ſtatim ſenſile ac creatum devehuntur, in illudque detrahunt, immateriatum illud inocciduumque ac æternum Lumen, quodque nedum ſenſum, ſed & mentis vim omnem excedit; homines ſcilicet in terra verſantes, ac qui ſupra terrena nihil cogitare poſſint. Tametſi is ipſe, qui eo fulſit Lumine, increatum antè oſtendit, quod Dei regnum appellarit. Non enim Dei regnum ſervum eſt & creatum. Solum enim univerſorum nullius imperio mancipabile atque invictum eſt, omneque tempus excedens ac ævum. *Neque fas*, inquit, *eſt, Dei regnum ullis cœptum ſæculis eſſe aut temporibus, aut ab eis attingi.* Hoc nos illorum credimus hæreditatem eſſe, qui ſalute donantur.

Greg. Theol.

Matt. 13. 43.

Inepta rudis hominis doctorum ſugillatio.

Greg. Theol.

Quandoquidem verò etiam Dominus transformatus ſplenduit, illamque claritatem (ſeu majeſtatem) & ſplendorem & lumen oſtendit; rurſuſque venturus eſt, qualis in monte diſcipulis apparuit, ergone Lumen aliquod aſſumpſit & in æternum habiturus eſt, quod prius non haberet? Apage blaſphemiam. Nam qui hoc dicit, tres in Chriſto naturas opinabitur, tum ſcilicet divinam atque humanam, tum & Lucis illius. Non igitur aliam, ſed quam occultè habebat, claritatem, hanc manifeſtavit. Habebat autem ſub carne latentem ſplendorem divinæ naturæ. Ergo divinitatis eſt Lumen illud, & increatum eſt. Quandoquidem etiam ex Theologorum doctrina Chriſtus transformatus eſt, non aſſumendo quod non erat, nec quod in illud immutatus ſit, ſed manifeſtãdo ſuis diſcipulis id quod erat: nempe illorum aperiens oculos, & ex cæcis reddens videntes. Vides, ad illam Lucem quod attinet, cæcos eſſe oculos, qui ex naturæ rationibus vident? Ergo ne illud quidem Lumen ſenſile eſt, neque videntes, ocu-

Ita de ipſa in ſe Deitate Perſoniſq; Non aſſumpſit; ſed aſſumptæ humanitati collatam detexit.

Nugæ.

A ὁρᾶτε ὅτι καὶ Μωυσῆς μετεμορφώθη ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, καὶ οὕτως εἶδε τὴν δόξαν Κυρίου; ἀλλ' ἔπαθε τὴν μεταμόρφωσιν, οὐκ ἐνήργησε, κατὰ τὸν εἰπόντα, Εἰς τοῦτο με φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν. ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οἴκοθεν εἶχε τὴν λαμπρότητα ἐκείνην· διὸ οὐδὲ προσευχῆς αὐτὸς ἐδεῖτο θείῳ φωτὶ λαμπρυνούσης τὸ σῶμα· ἀλλ' ὅθεν τοῖς Ἁγίοις ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ προσγενήσεται, καὶ ὅπως αὐτοῖς ὀφθήσεται ὑπεδείκνυ. Λάμψουσι γὰρ καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν· καὶ οὕτω φῶς ὅλοι γεγονότες θεῖον, ὡς θείου Φωτὸς γεννήματα, τὸν θείως καὶ ἀπορρήτως ὑπερλάμποντα ὄψονται B Χριστόν· οὗ ἐκ τῆς θεότητος ἡ δόξα φυσικῶς προϊοῦσα, κοινὴ καὶ τοῦ σώματος ἐν Θαβὼρ ἐδείκνυτο, διὰ τὸ ἑνιαῖον τῆς ὑποστάσεως. οὕτω καὶ διὰ τοιούτου φωτὸς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἔλαμψεν. οἱ δὲ τὸν Ἕλληνα λόγον, καὶ τὴν τοῦ κόσμου τούτου σοφίαν ἐφ' ἡμῖν αὐχοῦντες, καὶ τοῖς πνευματικοῖς ἀνδράσιν ἐπὶ τῶν τοῦ Πνεύματος λόγων μὴ πειθαρχεῖν ὅλως, ἀλλὰ καὶ ἀνταίρειν προῃρημένοι, Φῶς ἀκούοντες τῆς ἐπ' ὄρους τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, τὸ τοῖς ἀποστολικοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωραμένον, εἰς τὸ αἰσθητὸν εὐθὺς καὶ κτιστὸν κατάγονται Φῶς, καὶ κατασπῶσιν εἰς τοῦτο, τὸ ἄϋλον καὶ ἀνέσπερον καὶ ἀΐδιον, καὶ μὴ μόνον ὑπὲρ αἴσθησιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐκεῖνο Φῶς· αὐτοὶ κάτω κεί- C μενοι, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὰ πρόσγεια νοεῖν δυνάμενοι. καίτοι αὐτὸς ὁ κατὰ τοῦτο λάμψας, ἄκτιστον ὂν προαπέδειξεν αὐτὸ, βασιλείαν τοῦτο καλέσας τοῦ Θεοῦ. οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δούλη καὶ κτιστή· μόνη γὰρ πάντων ἀβασίλευτος καὶ ἀήττητος, καὶ χρόνου παντὸς καὶ αἰῶνος ἐπέκεινα· καὶ οὐ θέμις φησὶν ἄρχθαι, ἢ φθάνεσθαι ὑπὸ αἰώνων ἢ χρόνων τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· ταύτην δέ πιστεύομεν εἶναι τὴν τῶν σωζομένων κληρονομίαν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ μεταμορφωθεὶς ὁ Κύριος ἔλαμψε, καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ Φῶς ἔδειξεν ἐκεῖνο, καὶ ἥξει πάλιν οἷος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει, ἄρα προσελάβετό τι φῶς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἕξει, ὃ πρότερον οὐκ εἶχεν; ἄπαγε τῆς βλασφημίας. ὁ γὰρ τοῦτο λέγων, τρεῖς φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δοξάσει, τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην καὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου. τοιγαροῦν D οὐχ ἑτέραν, ἀλλ' ἣν εἶχεν ἀφανῶς λαμπρότητα, ταύτην ἐφανέρωσεν. εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν σάρκα κεκρυμμένην τὴν λαμπρότητα τῆς φύσεως τῆς θείας. οὐκοῦν τῆς θεότητός ἐστι τὸ Φῶς ἐκεῖνο, καὶ ἄκτιστόν ἐστιν· ἐπεὶ καὶ μετεμορφώθη Χριστὸς κατὰ τοὺς Θεολόγους, οὐχ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος· διανοίγων τούτων τὰ ὄμματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργασάμενος βλέποντας. ὁρᾷς ὅτι πρὸς τὸ Φῶς ἐκεῖνο, τυφλοί εἰσιν οἱ κατὰ φύσιν ὁρῶντες ὀφθαλμοί; οὐκοῦν οὐδὲ τὸ Φῶς ἐκεῖνο αἰσθητὸν, οὐδὲ οἱ ὁρῶντες, αἰσθητικοῖς ἁπλῶς ἑώρων ὀφθαλμοῖς,

ἀλλὰ μετασκευασθεῖσι τῇ δυνάμει τοῦ θείου Πνεύματος. ἐνηλλάγησαν οὖν, καὶ οὕτω τὴν ἐναλλαγὴν εἶδον, οὐχ ἣν ἀρτίως, ἀλλ' ἣν ἐξ αὐτῆς τῆς προσλήψεως ἔλαβε τὸ ἡμέτερον φύραμα, θεωθὲν τῇ ἑνώσει τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐν παρθενίᾳ συλλαβοῦσα τε καὶ τεκοῦσα ξένως, τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα σαρκοφόρον Θεὸν ἐπέγνω· καὶ Συμεὼν, ὡς βρέφος τοῦτον μετὰ χεῖρας λαβών· καὶ ἡ πρεσβῦτις Ἄννα προσυπαντήσασα. διεφαίνετο γὰρ οἷον δι' ὑαλίνων λεπτῶν ὑμένων ἡ θεία δύναμις, διαυγάζουσα τοῖς ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας κεκαθαρμένους. A

B Τί δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπολαμβάνει τοὺς κορυφαίους καὶ ἀνάγει τούτους, καὶ κατ' ἰδίαν μόνους. ἵνα τι πάντως ὑποδείξῃ μέγα τε καὶ μυστικόν. πῶς οὖν μέγα καὶ μυστικὸν ἡ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς θέα, ἣν αὐτοί τε οἱ ἐκλεγέντες καὶ πρὶν ἀναχθῆναι, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ καταλειφθέντες εἶχον. τίς δὲ αὐτοῖς χρεία καὶ Πνεύματος δυνάμεως, καὶ τῆς δι' αὐτῆς προσθήκης ἢ ἐναλλαγῆς ὀμμάτων, πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου θέαν, εἴπερ αἰσθητόν τε καὶ κτιστόν. πῶς δὲ δόξα καὶ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν. πῶς δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ δόξῃ καὶ βασιλείᾳ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἥξει ὁ Χριστὸς· ὅτε οὐκ ἀέρος, οὐ φωτὸς, οὐ τόπου χρεία καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἀντὶ πάντων, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἡμῖν ἔσται ὁ Θεός. εἰ δὲ ἀντὶ πάντων, καὶ ἀντὶ φωτὸς πάντως. ὅθεν δείκνυται πάλιν, καὶ τὸ Φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος ὄν. ἐπεὶ καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν Εὐαγγελιστῶν Ἰωάννης, διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐκφαίνει, ὡς ἡ μέλλουσα καὶ μένουσα ἐκείνη πόλις, οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ· ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν· καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον. ἆρ' οὐ φανερῶς ὑπέδειξεν ἡμῖν κἀκεῖ, τὸν ἐν Θαβωρίῳ νῦν μεταμορφωθέντα θείως Ἰησοῦν; ὃς ἔχει μὲν ὡς λύχνον τὸ σῶμα· ἀντὶ δὲ φωτὸς, τὴν ἐκφανεῖσαν ἐπ' ὄρους τοῖς συναναβᾶσι δόξαν τῆς θεότητος. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐνοικούντων τῇ πόλει ἐκείνῃ, ὁ αὐτός φησιν, Ὡς οὐκ ἕξουσι χρείαν φωτὸς λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς φωτίσει ἐπ' αὐτούς· καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἔτι. τί οὖν τὸ Φῶς τοῦτο, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. τί τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀνέσπερον τοῦτο Φῶς· ἆρ' οὐ τῆς θεότητος; ἀλλὰ καὶ ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἠλίας, καὶ μάλιστα ὁ Μωυσῆς, ψυχὴ ὑπάρχων οὐκ ἐνσώματος, πῶς ὤφθησαν καὶ ἐδοξάσθησαν δι' αἰσθητοῦ φωτός. καὶ οὗτοι γὰρ ὀφθέντες ἐν δόξῃ τηνικαῦτα, ἔλεγον τὴν ἔξοδον, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. πῶς δὲ καὶ ἐπέγνωσαν, οὓς οὔπω πρότερον εἶδον οἱ Ἀπόστολοι, εἰ μὴ τῇ ἀποκαλυπτικῇ δυνάμει τοῦ Φωτὸς ἐκείνου. C D

Ἀλλ' ἵνα μὴ κατατείνωμεν ὑμῶν ἐπὶ πολὺ τὴν διάνοιαν, τὰ μὲν ὑπόλοιπα τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων, ἐπὶ τοῦ καιροῦ ταμιεύσωμεν τῆς πανιέρου καὶ θείας ἱερουργίας· πιστεύοντες δὲ ὡς ἐδιδάχθημεν παρὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ φωτισθέντων, ἅτε μόνων ἀκριβῶς εἰδότων. τὰ γὰρ μυστή-

A lis ſentiendi vi quoquo modo præditis videbant, ſed qui virtute divini Spiritus eſſent immutati. Immutati itaque ſunt, inque eum modum immutationem viderunt, non quam tunc recens, ſed quam ab ipſa aſſumptione noſtra nacta conſperſio ſit, quæ Dei Verbi unione deitate imbuta ſit. Hinc quoque quæ in virginitate inaudita ratione concepit peperitque, ex ſe natum Deum in carne agnovit. Symeon quoque qui eum tanquam infantem in manus ſuſceperit; Anuſq; Anna quæ & ipſa occurrerit. Elucebat enim velut per tenues mẽbranulas vitreas divina Virtus, illis affulgens ac irradians, qui oculos cordis mundos haberent. *Nugæ: cognoverunt fidei lumine & prophetiæ, non viſibili luce.*

B Quid verò etiam cauſæ eſt, cur è reliquorum choro Principes aſſumit, ac ſubducit, eoſque ſeorſum ſolos? Nimirum ut quidpiam magnum inſinuet atque myſticum. Quonam igitur modo magnum ac myſticum ſenſilis lucis conſpectus, cujus ipſi quoque electi, priuſquam ſubducerentur, copiam habebant, ac cum illis qui relicti fuerunt? Quid verò etiam illi opus Spiritus virtute, ac quæ per eam erat, acceſſionis, ſeu oculorum immutationis, ad Lumen illud intuendum, ſi quidem ejuſmodi erat quod ſenſu perciperetur atque creatum exiſtebat? Quomodo autem majeſtas & regnum Patris ac Spiritus, lumen quod ſenſu percipitur? Quo poſtremò modo in ejuſmòdi majeſtate & regno in futuro ſæculo veniet Chriſtus, quando nec aëre ne luce, nec loco opus erit, ſeu aliorum ejus generis; ſed, teſte Apoſtolo, Deus erit nobis pro omnibus? 1.Cor.15.28 Sin autem pro omnibus, omnino etiam pro Lumine. C Vnde rurſus probatur, illud quoque Lumen eſſe deitatis. Nam & Evangeliſtarum Ioannes divina doctiſſimus, per Revelationem oſtendit, Futuram ac manentem illam civitatem, *non habituram opus Sole aut Luna, ut in ea luceant: Claritas enim Dei illuminabit eam; & lucerna ejus eſt Agnus.* Apoc.21.23 Num illic quoque nobis palam Ieſum oſtendit, qui nunc in Thaborio divinè transformatus ſit? qui ut lucernam quidem corpus habeat; Lucis autem loco, quæ in monte, his qui una aſcenderant, diſcipulis claritas Deitatis effulſit. Quin & de civitatis illius incolis ait idem, *Non egebunt lumine lucernæ & lumine Solis, quoniam Dominus Deus illuminabit ſuper illos. Et nox ultra non erit.* Apoc.22.5. Quodnam igitur Lumen, penes quod non eſt immutatio aut viciſſitudinis obumbratio? Iac.1.17. Quodnam illud Lumen invertibile inocciduumque? Nonne Deitatis Lumen? D Sed & Moyſes atque Elias (ac præcipuè Moyſes, qui Anima eſſet, non in corpore ageret) quonam modo viſi ſunt ac clarificati per lumen ſenſibile? Nam hi quoque *viſi* tunc *in majeſtate, dicebant exceſſum, quem completurus erat in Ieruſalem.* Luc.9.31. Quomodo verò etiam agnoverunt Apoſtoli, quos nũquam antè viderant, niſi ejus Luminis occulta detegendi vi?

Enim verò ne veſtrum animum diutius trahamus, reliquas Evangelicas voces, in ſacratiſſimi divinique ſacrificii tempus reſervemus: credentes verò, uti ab eis didicimus, qui à Chriſto illuminati fuere; quippe qui ſoli certò ſciant. Secreta enim mea mihi, meiſ Iſai.24.16.

A que, ait Deus per Prophetam. Rectè igitur, ut docti ſumus, credentes, ac Chriſti Transformationis myſterium intelligentes, procedamus ad ejus Luminis illuſtrationem; pulchritudiniſque claritatis quæ nihil deteritur amore accenſi, mentis oculum à terrenis cogitationibus emundemus; quicquid placet aut pulchrum eſt, contemnentes, quod nihil ſtabile eſt: quod licet dulce videatur, æterni tamen cruciatus paratium eſt; ac licet corporis venuſtati conducat, fœdam nihilominus animæ inducit peccati tunicam: illam
Matt. 22.13 ſcilicet, ob quam ligatis manibus ac pedibus, in ignem illum tenebraſque exteriores ejicitur, qui incorruptæ conjunctionis indumento caret; quibus liberemur omnes illuſtratione & agnitione immateriati æternique Luminis Dominicæ Transformationis, in ejus gloriam, æternique ipſius Patris ac vivifici Spiritus, quorum unus idemque ſplendor & divinitas & claritas & regnum & virtus, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

ρειά μου ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς φησὶ διὰ τοῦ Προφήτου ὁ Θεός. καλῶς οὖν πιστεύοντες ὡς ἐδιδάχθημεν, καὶ τὸ μυστήριον συνιέντες τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεταμορφώσεως, ὁδεύσωμεν πρὸς τὴν λάμψιν τοῦ Φωτὸς ἐκείνου· καὶ τοῦ κάλλους ἐρασθέντες τῆς ἀναλλοιώτου δόξης, τὸ ὄμμα τῆς διανοίας τῶν γηΐνων λογισμῶν ἐκκαθαίρωμεν· πᾶν περιφρονοῦντες τερπνὸν καὶ περικαλλὲς, ὃ μὴ μόνιμον· ὃ κἂν ἡδὺ δοκῇ, ἀλλ' ὀδύνην προξενεῖ τὴν αἰώνιον· κἂν ὡραίαν φέρῃ τῷ σώματι, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ περιβάλλει τὸν δυσειδῆ χιτῶνα τῆς ἁμαρτίας· ἐκεῖνον, δι' ὃν δεθεὶς χεῖρας καὶ πόδας, ὁ μὴ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθάρτου συναφείας ἔχων, εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο καὶ τὸ σκότος ἐξάγεται τὸ ἐξώτερον· οὗ
B ῥυσθείημεν ἅπαντες, ἐλλάμψει καὶ ἐπιγνώσει τοῦ ἀΰλου καὶ ἀϊδίου Φωτὸς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, εἰς δόξαν αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἀνάρχου αὐτοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ὧν μία καὶ ἡ αὐτὴ λαμπρότης τε καὶ θεότης καὶ δόξα καὶ βασιλεία καὶ δύναμις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

PALAMÆ, TRACTATVS in eandem venerandam Domini Tranſformationem; in quo probatur, quanquam increatum eſt illius diviniſſimum Lumen, haud tamen Dei eſſentiam eſſe. Orat. II.

ΤΟΥ͂ ΠΑΛΑΜΑ͂, ΟΜΙΛΙ'Α εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου σεπτὴν Μεταμόρφωσιν, ἐν ᾗ παράστασις, ὡς εἰ καὶ ἄκτιστόν ἐστι τὸ κατ' αὐτὴν θειότατον Φῶς, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐσία Θεοῦ. λόγ. β'

C

Iſai.10.23. ESaias Propheta de Evangelio vaticinatus eſt; *Sermonem breviatum dabit Dominus ſuper terram.* Eſt autem conciſus ſermo ac breviatus, qui paucis verbis, multum ſenſus complectitur. Igitur denuo conſideremus, quæ ante nunc conſideravimus, Evangelicorum verborum, ac quæ ſunt reliqua addamus, ſenſuque intemerato qui repoſitus eſt adhuc ſaturemur, ac toti divinum afflatum hauriamus.

Matth 17.1

In illo tempore; *Aſſumit Ieſus Petrus & Iacobum & Ioannem, & ducit illos in montem excelſum ſeorſum, & transfiguratus eſt ante eos: Et*
2.Cor.6.2. *reſplenduit facies ejus ſicut ſol. Ecce nunc tempus*
D *acceptabile: ecce nunc dies ſalutis*, Fratres; dies divina novaque ac ſempiterna; non inter-
Mal. 4.2. Iac. 1.17. vallis dimenſa, quæ non augeatur ac minuatur; quam nox non interrumpat. Etenim Solis juſtitiæ dies eſt, apud quem non eſt transmutatio nec viciſſitudinis obumbratio. Is, ex qua die, propenſa Patris voluntate ſan-
1. Petr. 2 9. ctique Spiritus cooperatione, ſuper nos clementiſſima bonitate lucens, nos à tenebris in admirabile lumen ſuum eduxit, tempus omne producit ſuper caput lucens, qui ſit Sol occaſum neſciens. Cumque Sol juſtitiæ ſit ac veritatis, non ſuſtinet lucere, & ut exactè illis cognoſcatur, qui mendacium colunt, &

ΗΣαΐας ὁ προφήτης περὶ τοῦ Εὐαγγελίου προηγόρευσεν, Ὅτι λόγον συντετμημένον δώσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς. συντετμημένος δέ ἐστι λόγος, ὁ ῥήμασιν ὀλίγοις, πολλὴν διάνοιαν ἐμπεριέχων. οὐκοῦν ἀναθεωρήσωμεν τὰ προτεθεωρημένα σήμερον τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων, καὶ τὰ λείποντα προσθῶμεν, ἵν' ἐμφορηθῶμεν ἔτι τῆς ἐναποκειμένης ἀκηράτου διανοίας, καὶ τῆς θείας ὅλοι κατοχῆς γενώμεθα.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον
D αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος· ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας, ἀδελφοὶ, ἡμέρα θεία καὶ καινὴ καὶ ἀΐδιος· οὐ διαστήμασι μετρουμένη· οὐκ αὐξομένη καὶ μειουμένη· οὐ διακοπτομένη νυκτί. καὶ γὰρ Ἡλίου δικαιοσύνης ἡμέρα ἐστὶ, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. ὃς ἀφ' ἧς εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐφ' ἡμᾶς φιλανθρώπως λάμψας, ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἀπὸ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ Φῶς, διατείνει τὸν ἀεὶ χρόνον ὑπὲρ κεφαλῆς λάμπων, ἄδυτος ὑπάρχων Ἥλιος. Ἥλιος δὲ δικαιοσύνης τε καὶ ἀληθείας ὢν, οὐκ ἀνέχεται φαίνειν καὶ ἀκριβῶς ἐπιγινώσκεσθαι, τοῖς τὸ ψεῦδος

δος περιέπουσι, καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦσιν, ἢ A διὰ ἔργων ἐπιδεικνυμένοις· ἀλλὰ τοῖς ἐργάταις τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῖς ἐρασταῖς τῆς ἀληθείας ἐπιφαίνεται καὶ πιστεύεται, καὶ τούτους εὐφραίνει ταῖς λαμπηδόσι. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ γραφὴ λέγει, Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ ἡ τούτου σύζυγος εὐφροσύνη. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς προφήτης ᾄδει πρὸς Θεόν, Θαβὼρ καὶ Ἑρμὼν ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται, τὴν ἐγγινομένην ἐπ' ὄρους ὕστερον ἐκ τῆς ἐλλάμψεως ἐκείνης εὐφροσύνην, τοῖς ἰδοῦσι προγράφων. ὁ δὲ Ἡσαΐας, Λύε φησὶ πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων· πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα. εἶτα τί. τότε. Ῥαγήσεται πρώϊμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ B ἀνατελεῖ· καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθεν ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε. καὶ πάλιν, Ἐὰν ἀνέλῃς ἀπὸ σοῦ σύνδεσμον καὶ χειροτονίαν καὶ ῥῆμα γογγυσμοῦ, καὶ δῷς πεινῶντι ἄρτον ἐκ ψυχῆς σου, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν σκότει τὸ φῶς σου ὡς μεσημβρία. καὶ γὰρ ἄλλους ἡλίους καὶ αὐτοὺς ποιεῖ, οἷς ἂν ὁ Ἥλιος οὗτος ἐμφανῶς ἐπιλάμψοι. λάμψουσι γὰρ καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν.

Ἀποθώμεθα οὖν ἀδελφοὶ τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτός· ἵνα μὴ μόνον ὡς ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἡμέρας υἱοὶ γενώμεθα. καὶ δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος ἔνθα Χριστὸς ἔλαμψεν, ἵνα τὰ C ἐκεῖ κατίδωμεν. μᾶλλον δὲ τοιούτους ὄντας καὶ τοιαύτης ἡμέρας γεγονότας ἀξίους, αὐτὸς ἡμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀναβιβάσει κατὰ καιρόν. νῦν δὲ συντείνατε καὶ ἀνατείνατε τὸ ὄμμα τῆς διανοίας παρακαλῶ, πρὸς τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὡς ἂν μεταμορφωθῆτε τέως τῇ ἀνακαινίσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ οὕτω τὴν ἄνωθεν θείαν αἴγλην ἐπισπασάμενοι, σύμμορφοι γένησθε τῷ ὁμοιώματι τῆς δόξης Κυρίου, οὗ τὸ πρόσωπον ἐπ' ὄρους ἔλαμψε σήμερον ὡς ὁ ἥλιος. πῶς ὡς ἥλιος; ἦν ὅτε τὸ ἡλιακὸν τοῦτο φῶς, οὐκ ἦν ὡς ἐν σκεύει τῷ δίσκῳ τούτῳ. τὸ μὲν γάρ, πρωτόγονόν ἐστι· τὸν δὲ δίσκον, τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν παρήγαγεν ὁ τὰ πάντα παραγαγών, ἐνάψας αὐτῷ τὸ φῶς, καὶ οὕτως ὑποστήσας ἡμεροποιὸν ἅμα καὶ ἡμεροφανῆ φωστῆρα. οὕτω δὴ καὶ τὸ Φῶς τῆς θεότητος, ἦν ὅτε D οὐκ ἦν ὡς ἐν σκεύει τῷ Χριστοῦ σώματι· τὸ μὲν γὰρ προάναρχόν ἐστι· τὸ δὲ πρόσλημμα, ὃ παρ' ἡμῶν ἀνέλαβεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, νῦν ὕστερον ὑπὲρ ἡμῶν παρήχθη, τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ἐν ἑαυτῷ λαβόν· καὶ οὕτω θεοποιὸς ἅμα καὶ θεοφεγγὴς ἀναπέφηνε φωστήρ. οὕτως ἔλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ, ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. ὁ δὲ Μάρκος φησί, στίλβοντα λευκὰ λίαν ὡς χιών, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι. ἐλαμπρύνθη μὲν οὖν τῷ αὐτῷ φωτί, καὶ τὸ προσκυνητὸν ἐκεῖνο τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καὶ τὰ ἱμάτια· ἀλλ' οὐκ ἐπίσης· τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος ἔλαμψε· τὰ δὲ

injuſtitiam in excelſo loquuntur, ſive qui opera jactant; ſed ſe illis conſpicuum facit qui operantur juſtitiam & veritatem amant, ſeque illis credit ac illos fulgoribus recreat. Atque id eſt quod Scriptura loquitur, *Lux orta eſt juſto*; & quæ illi ſocia eſt, *lætitia*. Idcirco etiam Pſalmodus Vates ad Deum canit, *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt*; nempe quæ poſtea in monte facta eſt, ex divina illa illuſtratione, his qui noverunt lætitiam jam prope delineans. Eſaias autem *Solve omnem colligaturam iniquitatis; diſſolve colligationes violentorum contractuum; omnem ſyngrapham injuſtam diſcinde.* Quid inde? *Erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tuæ citò orientur; & anteibit coram te juſtitia tua, & gloria Domini conteget te.* Et rurſus, *Si abſtuleris à te colligationem, & deſieris extendere digitum & verbum murmurationis; & dederis eſurienti panem ex anima tua, & animam humiliatam repleveris, tunc orietur in tenebris lumen tuum ſicut meridies.* Nam & alioqui ſoles quoque ipſos facit, quibus Sol iſte manifeſtè illuxerit. *Fulgebunt enim & Juſti ſicut Sol in regno Patris eorum.*

Pſal. 96.11. Pſal. 88.13. Iſai. 58.6. & 8. Iſai. 58.9. Matt. 13.43 Rom. 13.12.

Abjiciamus igitur, Fratres, *opera Tenebrarum; & operemur opera lucis*; ut non ſolùm, velut in tali die, honeſtè ambulemus, ſed ut etiam filii diei efficiamur. Et venite, & aſcendamus in montem, ubi Chriſtus reſplenduit, ut ibi geſta conſpiciamus. Quinimmò qui tales ſimus, & talis diei digni extiterimus, ipſum nos Dei Verbum per tempus ſubducet, & ut aſcendamus præſtabit. Nunc verò contendite, rogo, mentis oculum, & intendite ad Evangelicæ prædicationis lumen, ut hactenus transformemini renovatione mentis veſtræ, atque ita divinum cœlitus fulgorem attrahentes, efficiamini conformes ſimilitudini claritatis Domini, cujus hodie vultus in monte ut Sol reſplenduit. Quomodo ſicut Sol? Erat quandoque, quando ſolaris lux, non erat in diſco hoc velut in vaſe. Nam Lux primigenia eſt; globum autem die quarta produxit, qui omnium auctor eſt ac productor, conjuncta ei luce, qua diei parentem ſimul, ac interdiu lucens ſidus effecit. Sic quoque Lux divinitatis erat aliquando quando in Chriſti corpore tanquam in vaſe non erat. Nam Lux quidem prææterna eſt; quam verò ex nobis Dei Filius maſſam aſſumpſit, poſteà tandem noſtri cauſâ producta eſt. Deitatis in ſe plenitudine recepta, qua deificum ſidus Deique fulgoribus micans effecta eſt. In eum modum *reſplenduit* Chriſti *facies ſicut ſol: veſtimenta autem ejus facta ſunt alba ſicut lux.* Marcus autem ait, *Splendida & alba valde ſicut nix; qualia fullo ſuper terram non poteſt candida facere.* Eadem itaque luce ſplenduerunt, tum adoranda illa Chriſti facies, tum veſtimenta? haud pari tamen claritate; ſed facies quidem ejus reſplenduit ſicut ſol; veſtimenta autem,

1. Theſſ. 5.5 Eph. 4.23. Phil. 3.21. Mar. 9.3.

ut quæ illius propè corpori adhæſerant, lucida facta ſunt. Ac per hæc oſtendit, quænam ſtolæ gloriæ futuræ ſint, quas induent qui futuro illo ſæculo Deo propinqui erunt; quænam item indumenta immunitatis à peccato, quibus Adamus per tranſgreſſionem exutus, nudus apparuit ac erubuit.

Gen. 3. 7. Innocentiæ orig. veſtis.

Luc. 9. 29. Vulg. & Eraſm. *candidus*; quod magis eſt λαμπρός, excluſumque vult auctor adjuncta particula.

Sanè quidem D. Lucas; *Facta eſt ſpecies ejus alia; & veſtitus ejus albus refulgens*: quæ illic geſta ſunt omnia, nulla comparatione conveſtiens. Marcus verò aſſimilat quidem veſtimenta; dicendo tamen, *Splendida, alba valde ſicut nix*, ſic quoque oſtendit, imagines & exempla à veſtimentorum illorum conſpectu deficere. Nam nix alba quidem eſt, non verò etiam ſplendet, quippe quæ & inæqualem ſemper ſuperficiem habeat, velut quæ tota ex tenuibus quibuſdam flatuoſo ſpiritu extantibus bullis compoſita eſt, ob interceptum commixtumque aërem. Cum enim nubes necdum perfectè conſtiterit, nec interceptum aërem exprimere potuerit, frigoris vehementia concreſcit; inque eum modum per aërem fertur atque volitat, ſpumæ haud abſimilis, tum ſcilicet ratione albedinis, tum & partium inæqualitatis. Tanquam igitur non ſufficeret nivis albedo, ad ejus ſpectaculi dulcedinem exhibendam, unà adjuncta fulgendi notatio eſt. Præterea etiam ut Evangeliſta illis monſtraret fuiſſe eam Lucem aliquid luce ſuperius, per quam ſplendida albaque facta ſunt illa veſtimenta. Non enim lucis eſt, ut quibus ea affuſa ſit, alba faciat ac ſplendida; ſed ut quali colore exiſtant aperiat. Illa verò, ut par eſt obtexit: quinimmò, illa immutavit, quod ejus lucis non eſt, quæ in ſenſum cadit. Quodque adhuc inauditum magis, ubi etiam immutaverat, nihil tunc immutata ea ſervavit, uti brevi pòſt liquebit. Ubi hæc illius ignis, qui humano uſu cognitus ſit? Idcirco Evangeliſta, nedum præcellentem vultus ſplendorem illum atque decorem, ſed & veſtimentorum eximiam gratiam oſtendens ac venuſtatem, illis ſubduxit quæ naturâ decorem habent, ea ratione, qua nivis albedini fulgorem copulavit. Quia verò etiam ars, majoris aliquid pulchritudinis naturę videtur aſciſcere ac adinvenire, his quoque ex arte fucis pulchritudinem illam anteponens; *Qualia*, inquit, *fullo ſuper terram non poteſt alba facere*.

Planè divinius lumen nemo ut inficias eat, ſi creatum erat.

Enimverò, quod propter nos carnem aſſumpſit prææternum Dei Verbum, verè exiſtens Sapientia Patris, & quod verbum Evangelicum in ſeipſo omnino portet, cujus velut veſtitus litera eſt, alba quidem & plana, ſimulque etiam fulgida ac ſplendida, velutque margaritis interlucentibus limpida; quinimmo majeſtate plena, auguſtaque & appoſita his, qui in ſpiritu, ea quæ ſunt Spiritus, videant, ac quæ in litera poſita ſunt voces, divinè & ut Deum deceant, graviterque dilucidant. Iſtiuſmodique oſtendit Evangelicæ prædicationis verba, *Qualia fullo ſuper terram* (nempe ſapiens hujus ſæculi) non poteſt dilucidare. Et quid dico dilucidare ac explana-

Myſteriũ Chriſti veſtium lucebarum & fulgen-

1. Cor. 2. 10

A ἱμάτια ὡς ἐγγίζοντα τῷ σώματι ἐκείνου, φωτεινὰ ἐγένετο. καὶ διὰ τούτων ἔδειξε, τίνες αἱ στολαὶ τῆς δόξης, ἃς ἐνδύσονται κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα οἱ ἐγγίζοντες Θεῷ· καὶ τίνα τὰ ἐνδύματα τῆς ἀναμαρτησίας, ἃ διὰ τὴν παράβασιν ὁ Ἀδὰμ ἀπεκδυσάμενος, γυμνὸς ὡρᾶτο καὶ κατῃσχύνετο.

Λουκᾶς μὲν οὖν ὁ θεῖος, Ἐγένετό φησι τὸ εἶδος αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων· τὰ ἐκεῖ τελούμενα πάντα πρὸς οὐδὲν παράδειγμα βλέπων. ὁ δὲ Μάρκος, εἰκονίζει μὲν τὰ ἱμάτια· εἰπὼν δὲ στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς χιών, ἔδειξε καὶ αὐτὸς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ παραδείγματα, καὶ πρὸς τὴν θέαν τῶν ἱματίων ἐκείνων ἀπολειπόμενα. ἡ γὰρ χιών, λευκὴ μέν ἐστιν· B ἀλλ' οὐχὶ καὶ στίλβουσα. καὶ γὰρ ἀνώμαλον ἀεὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἔχει, οἷον ἐκ λεπτῶν τινῶν πομφολύγων συγκειμένη πᾶσα, διὰ τὴν τοῦ ἐνυπάρχοντος ἀέρος μίξιν. μήπω γὰρ συστὰν τελέως τὸ νέφος, μηδὲ τὸν ἐναπειλημμένον ἀέρα δυνηθὲν ἐκθλίψαι, τῷ σφοδρῷ τοῦ κρύους πήγνυται· καὶ οὕτως ἀεροφόρον καταφέρεται, ἀφρῷ παραπλησίως ἔχον, κατὰ τὸ λευκὸν ὁμοῦ τε καὶ ἀνώμαλον. ὡς οὖν μὴ ἀρκοῦντος τοῦ λευκοῦ τῆς χιόνος εἰς παράστασιν τοῦ τερπνοῦ τῆς θέας ἐκείνης, καὶ τὸ στίλβειν συμπαρελήφθη. προσέτι καὶ διὰ τούτων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ δεικνύντος, ὑπὲρ φῶς τὸ Φῶς ἐκεῖνο, δι' οὗ λαμπρά τε καὶ λευκὰ τὰ ἱμάτια γέγονεν ἐκεῖνα. οὐ γὰρ φωτὸς τὰ λαμπόμενα λευκά τε καὶ στίλβοντα C ποιεῖν· ἀλλ' ὁποῖα τὴν χροιὰν δεικνύναι. τὸ δ' ὡς ἔοικεν ἐπεκάλυψε· μᾶλλον δὲ ἠλλοίωσεν αὐτά, ὃ φωτὸς οὐκ ἔστιν αἰσθητοῦ. τὸ δ' ἔτι παραδοξότερον, ὅτι καὶ ἀλλοιῶσαν, ἀναλλοίωτα τηνικαῦτα διετήρησεν αὐτά, ὡς μετὰ μικρὸν ἐδείχθη. ποῦ ταῦτα φωτὸς ἡμῖν γνωρίμου. διὰ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστής, οὐ τὴν ὑπερέχουσαν μόνην τοῦ προσώπου λαμπρότητα καὶ καλλονὴν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ὡραιότητα τῶν ἱματίων ὑπερφυᾶ δεικνύς, τῶν μὲν ἐκ φύσεως ὡραίων ὑπεξήγαγε, τῷ λευκῷ τῆς χιόνος τὴν στιλπνότητα συνάψας. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ τέχνη δοκεῖ τινὰ καλλονὴν προσεφευρίσκειν τῇ φύσει, καὶ τῶν τεχνιτῶν ὡραϊσμῶν ἐκείνην τὴν καλλονὴν ὑπερτιθείς, Οἷα φησὶ γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι.

D Ἀλλὰ γὰρ ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθεὶς προαιώνιος Λόγος, ἡ ἐνυπόστατος σοφία Πατρός, καὶ τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐν ἑαυτῷ φέρει πάντως, οὗ καθάπερ ἱματισμός, τὸ γράμμα ἐστί· λευκὸν μὲν ὂν καὶ σαφές, ἅμα τε καὶ στίλβον καὶ λαμπρὸν καὶ οἷον μαργαρῶδες, μᾶλλον δὲ θεοπρεπὲς καὶ εὔθετον, τοῖς ἐν πνεύματι τὰ τοῦ Πνεύματος ὁρῶσι καὶ διασαφοῦσι τὰς ἐν γράμματι λέξεις θεοπρεπῶς· καὶ τοιαῦτα δείκνυσι τὰ ῥήματα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστι σοφὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐ δύναται διασαφῆσαι. καὶ τί λέγω διασαφῆσαι. οὐδὲ γὰρ δύναται γνῶναι διασαφοῦντος ἑτέρου. ψυχικὸς

γὰρ ἄνθρωπος, καθάπερ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ δύναται γνῶναι. διὸ καὶ εἰς αἰσθητὰς παραγνωρίζει, τὰς ὑπὲρ νοῦν καὶ θείας καὶ πνευματικὰς ἐλλάμψεις, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ Πέτρος, τὸ τῆς μακαριωτάτης θείας ἐκείνης καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς ἔρωτα θεῖον καὶ πόθον ἐπαρθεὶς μείζονα, τοῦ Φωτὸς ἐκείνου διαστῆναι μηκέτι θέλων, Καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, πρὸς τὸν Κύριον ἔλεγε, καὶ Ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίᾳ, μὴ εἰδὼς ὃ λέγει. οὔπω γὰρ ὁ καιρὸς ἐφειστήκει τῆς ἀποκαταστάσεως. ἀλλὰ καὶ τοῦ καιροῦ ἐπιστάντος, οὐ χειροποιήτων δεησόμεθα σκηνῶν· ἀλλ' οὐδ' ἐξισοῦν ἔδει τῷ Δεσπότῃ τοὺς δούλους, διὰ τῆς τῶν σκηνῶν ὁμοιότητος. ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς ὡς Υἱὸς γνήσιος, ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός ἐστιν· οἱ δὲ προφῆται, καταλλήλως ὡς υἱοὶ γνήσιοι Ἀβραάμ, ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ οἰκήσουσιν. ὡς οὖν ταῦτα ὁ Πέτρος μὴ εἰδὼς ἔλεγεν, Ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς· διακόπτουσα τοὺς Πέτρου λόγους, καὶ δεικνῦσα, τίς ἡ τῷ Χριστῷ πρέπουσα σκηνή.

Ἀλλὰ τίς αὕτη ἡ νεφέλη, καὶ πῶς φωτεινὴ οὖσα, ἐπεσκίασεν αὐτούς; μὴ αὕτη τὸ ἀπρόσιτόν ἐστι Φῶς, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς κατοικεῖ, καὶ, Ὁ Φῶς ἀναβάλλεται ὡς ἱμάτιον; Ἔθετο γάρ φησιν ἐν νέφει τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ· Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ. καίτοι καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, μόνος ἔχων ἀθανασίαν, Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. ὥστε τὸ αὐτὸ Φῶς ἐστιν ἐνταυθοῖ καὶ σκότος, δι' ὑπερέχουσαν φανότητα ἐπισκιάζον. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῖς ἀποστολικοῖς ὀφθαλμοῖς πρότερον ὁρώμενον Φῶς, ἀπρόσιτον ὑπὸ τῶν ἱερῶν Θεολόγων εἶναι μαρτυρεῖται. Σήμερον γάρ φασι, Φωτὸς ἀπροσίτου ἄβυσος σήμερον αἴγλης θείας χύσις ἀπεριόριστος, ἐν Θαβὼρ τῷ ὄρει τοῖς Ἀποστόλοις αὐγάζεται. καὶ ὁ μέγας Διονύσιος, γνόφον εἰπὼν εἶναι τὸ ἀπρόσιτον Φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς λέγεται, Ἐν τούτῳ φησὶ γίνεται πᾶς ὁ Θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος.

Non extat hic modulus in officio, quod habemus: nec ſani ſatis videtur ſenſus.

Οὐκοῦν, τὸ αὐτὸ Φῶς ἦν, ὅ τε πρότερον ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου λάμπον ἑώρων οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἡ ἐπισκιάσασα φωτεινὴ νεφέλη μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ τότε μὲν ἀμυδρότερον ἐπιλάμπον, παρεῖχε τὸ ὁρᾶν· ἐκφανὲν δὲ πολλῷ πλέον ὕστερον, ἀόρατον αὐτοῖς ὑπῆρχε δι' ὑπερέχουσαν φανότητα· καὶ οὕτω τὴν τοῦ θείου καὶ ἀεννάου Φωτὸς πηγήν, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἐπεσκίασε Χριστόν. ἐπεὶ κἀν τῷ αἰσθητῷ ἡλίῳ, τὸ αὐτὸ Φῶς καὶ τὸ ὁρᾶν παρέχει διὰ τῆς ἀκτῖνος, καὶ ἀφαιρεῖται πάλιν τὸ ὁρᾶν, ὅταν πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον ἴδῃ τις. ὑπὲρ γὰρ τὴν συμμετρίαν τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐστιν ἡ κατ' αὐτὸν λαμπρότης. ἀλλ' ὁ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος, ὡς πέφυκεν, ἀλλ' οὐχ ὡς θέλει, φαίνεται, οὐδ' οἷς ἂν ἐθέλῃ μόνοις· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος Χριστός, οὐ φύσιν μόνον

gnoſcere. Vt enim ait Apoſtolus, *Animalis homo non capit quæ ſunt Spiritus, nec poteſt cognoſcere.* (1. Cor.2.14.) Quamobrem etiam velut res ſenſui ſubjectas, ſic quæ mentem ſuperant, divinaſque accipiens illuſtrationes, errore accipit, ſe illis immiſcens quæ non vidit, ac inflatus ſenſu carnis ſuæ. (Col.2.18.)

Verùm Petrus, beatiſſima illa viſione animo colluſtratus, inque divinum amorem majuſque deſiderium elatus, nihil jam amplius ab eo ſejungi Lumine ſuſtinens, *Bonum eſt nos hîc eſſe*, aiebat ad Dominum. (Luc.9.33.) Et, *Faciamus hîc tria tabernacula, Tibi unum, & Moſi unum, & unum Eliæ; neſciens quid diceret.* Nondum enim tempus aderat in integrum reſtitutionis. Quin nec cùm advenerit, opus nobis erit tabernaculis manufactis. At neque ſervi Domino exæquandi erant, paria iis tabernacula erigendo. Nam Chriſtus quidem tanquam verus Filius, in Patris ſinu exiſtit: (Ioan.1.18.) Prophetæ verò, convenienter ut veri Abrahæ filii, in ſinu Abrahæ habitabunt. (Luc.16.22.) Cùm ergo hæc Petrus neſciens loqueretur, *Ecce nubes lucida obumbravit eos*; (Matth.17.5) nempe Petri ſermones interrumpens, ac quodnam Chriſtum tabernaculum deceat, oſtendens.

Verùm quænam hæc nubes & quomodo lucida cùm eſſet obumbravit eos? Num illa Lux eſt inacceſſibilis, in qua Deus habitat (1 Tim.6.16) &, *Amictus Lumine ſicut veſtimento*? *Poſuit* enim inquit, *in nube aſcenſum ſuum; Et poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu ejus tabernaculum ejus.* (Pſal. 103.2. & 3. Pſal 17.12.) Tametſi, ut loquitur Apoſtolus, *Solus habet immortalitatem, Lucem habitans inacceſſibilem.* (1.Tim.6.16) Quamobrem idem hîc loci eſt Lumen & tenebra, ob excellentem luciditatem umbraculum præſtans. Sed & quod Apoſtolorum oculis prius Lumen conſpectum eſt, inacceſſum eſſe ſacri Theologi teſtantur. *Hodie* namque, aiunt, *Lucis inacceſſæ abyſſus; hodie divini fulgoris incircunſcriptus radius, in Thabor monte Apoſtolis ſplendeſcit.* Magnus quoque Dionyſius, cùm caliginem, Lumen inacceſſum eſſe dixiſſet, in quo Deus inhabitare dicitur, *In hanc*, inquit, *ſubit, quiſquis Deum ſcire ac videre meretur.* (Dionyſ. de Myſt. Theolog.)

Igitur eadem Lux erat, quam prius Apoſtoli è vultu Domini videbant emicare, & quæ poſtea obumbrabat nubes lucida. Sed tunc quidem tenuiori radio videre præbebat; longè verò poſtea clariore micans jubare, inviſibilis eis erat ob excellentem limpiditatem: atque in eum modum divinæ perenniſque Lucis fōtem, Solem juſtitiæ obumbravit Chriſtum. Nam in ipſo hoc cunctorum oculis expoſito Sole, eadem lux tum videre præſtat affuſo radio, tum rurſus viſum adimit, cùm quis oculos in eum ipſum intenderit. Solis enim ſplendor major eſt quàm pro noſtrorum luminum temperatione: verùm Sol quidem ſenſibilis, uti nactus eſt, non ut adlubet, lucet; ac ne quibus duntaxat velit: Sol autem veritatis ac juſtitiæ Chriſtus, qui nedum natura naturalique

ſplendore & claritate, verũ etiam convenienti voluntate prædítus ſit, quibus duntaxat velit, & quantum velit providè ac ſalubriter ſuæ lucis radios affundit. Quamobrem arbitratu ſuo Solis in morem apparuit, viſuſque eſt Apoſtolorum oculis: idque adeo haud procul minorique diſtantia; deinde ſplendidius emicans, ut voluit, ob excellentem claritatem Apoſtolorum oculis inviſibilis fuit, qui in nubem lucidam ingreſſus ſit. Sed, *Et vox de nube facta eſt, Hic eſt Filius dilectus meus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite.* In Iordane quidem Domino baptizato, aperti ſunt cœli, eademque vox facta eſt; ex illa planè majeſtate, quam & poſtea Stephanus, apertis ei cœlis, cùm eſſet plenus Spiritu ſancto, intendens oculos, vidit; nunc verò ex nube, quæ Ieſum obumbravit. Hæc igitur eadem eſt cum ſupercœleſti Majeſtate Dei. Qua ergo ratione erit lumen ſenſibile, quod eſt ſupercœleſte? Docebat autem Paterna è nube vox, cuncta illa, quæ ante Domini Deique noſtri ac Salvatoris Ieſu Chriſti adventum extiterunt, ſacrificia, legiſlationes, adoptiones, imperfecta fuiſſe, nec unquam ex primaria Dei voluntate extitiſſe ac peracta eſſe; ſed indulgentius conceſſa, ob futurum hunc Domini adventum ac apparitionem: Hic verò eſt, in quo, ut in Filio chariſſimo, Pater perfectè adlubet & requieſcit, ſibique placet. Quamobrem etiam eum audire, atque ei obſequi jubet. Vnde etſi dicat, *Intrate per anguſtam portam: quia lata & ſpatioſa eſt, quæ ducit ad perditionem; anguſta verò & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam*: ipſum audite. Etſi dixerit, Lumen iſtud eſſe regnum Dei; ipſum audite, ac illi fidem accommodate, taliſque Lucis vos ipſos dignos præſtate.

Luc. 9. 35. Matth. 17. 5. Luc. 3. 22. Matth. 3. 17. Act. 7. 55.

Vidit Stephanus quid corporeum in imaginaria viſione.

Matth. 7. 13. Matt. 16. 28.

Verùm lucida nube emicante, Paternaque voce è nube inſonante, *Ceciderunt*, inquit, *diſcipuli in faciem ſuam.* Non propter vocem, cùm hæc aliàs quoque ſæpe facta ſit, non ſolùm in Iordane, ſed & ſalutari paſſione admovente Ieroſolymis. Domino enim dicente, *Pater! clarifica nomen tuum*; vox de cœlis facta eſt; *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Ac quidem omnis turba vocem audivit, & tamen nemo eorum cecidit. Hîc verò, non ſolùm vox, ſed & Lumen incomprehenſum cum voce emicuit. Idcirco meritò non propter vocem, ſed propter Lucis excellentiam ac eximiam claritatem cecidiſſe in faciem Diſcipulos viri divini agnoverunt. Nam & priuſquam vox ederetur *timore exterriti erant*, ut ait Marcus; planè à divina illa apparitione.

Matth. 17. 6. Ioan. 12. 28. Mar. 9. 5.

Verùm cùm hiſce omnibus, divinum eximiumque ac increatum Lumen illud proditum ſit, quonam ſe rurſus vertunt, quidve comminiſcuntur, qui plus æquo profanæ & animali addicti diſciplinæ, quæ ſunt Spiritus intelligere non poſſunt? Nempe in aliud ſe pronè præcipitium demittunt. Non enim divinam claritatem ac majeſtatem, non Dei

A ἔχων καὶ φυσικὴν λαμπρότητα καὶ δόξαν, ἀλλὰ καὶ θέλησιν κατάλληλον, οἷς ἂν ἐθέλῃ μόνοις, καὶ ἐφ' ὅσον θέλῃ προμηθῶς καὶ σωτηρίως ἐπιλάμπει. διὰ τοῦτο θελήσας, ὡς ἥλιος ἐπέφανε, καὶ ἑωρᾶτο τοῖς τῶν Ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς· καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ πολλοῦ διαστήματος. εἶτα τηλαυγέστερον λάμψας, ὡς ἠθέλησε, δι' ὑπερέχουσαν φανότητα τοῖς τῶν Ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς ἀόρατος ὑπῆρχεν, ὥσπερ εἰς φωτεινὴν νεφέλην εἰσελθών. ἀλλὰ καὶ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης γέγονεν, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. ἐν μὲν οὖν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ Κυρίου βαπτισθέντος, ἀνεῴχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ αὐτὴ γέγονε φωνή· ἐκ τῆς δόξης πάντως ἐκείνης, ἣν καὶ ὁ Στέφανος ὕστερον ἀνεῳγμένων αὐτῷ τῶν οὐρανῶν, πλήρης Πνεύματος ἁγίου γεγονὼς, ἀτενίσας εἶδεν· νῦν δὲ ἐκ B τῆς νεφέλης, ἥ τις ἐπεσκίασε τὸν Ἰησοῦν. οὐκοῦν ἡ αὐτή ἐστιν αὕτη, τῇ ὑπερουρανίῳ δόξῃ τοῦ Θεοῦ. πῶς οὖν ἔσται αἰσθητὸν φῶς, τὸ ὑπερουράνιον. ἐδίδαξε δὲ ἡ ἐκ τῆς νεφέλης τοῦ Πατρὸς φωνὴ, ὅτι πάντα ἐκεῖνα τὰ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ θυσίαι, αἱ νομοθεσίαι, αἱ υἱοθεσίαι, ἀτελῆ τε ἦν, καὶ οὐ κατὰ τὸ προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐγένοντο τότε καὶ ἐτελέσθησαν· ἀλλὰ διὰ τὴν μέλλουσαν ταύτην τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν καὶ ἐπιφάνειαν συνεχωρεῖτο· οὗτος δέ ἐστιν, ἐν ᾧ ὡς Υἱῷ ἀγαπητῷ εὐδοκεῖ καὶ ἐπαναπαύεται καὶ ἀρέσκεται τελέως ὁ Πατήρ. διὸ καὶ αὐτοῦ ἀκούειν καὶ αὐτῷ πειθαρχεῖν διακελεύεται. κἂν λέγῃ, Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα ἐστὶ καὶ εὐρύχωρος ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν· στενὴ δὲ καὶ τεθλιμμένη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπά- C γουσα εἰς τὴν ζωὴν, αὐτοῦ ἀκούετε. κἂν λέγῃ, Τὸ Φῶς τοῦτο βασιλείαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ ἀκούετε καὶ αὐτῷ πιστεύετε, καὶ τοιούτου Φωτὸς ἀξίους ἑαυτοὺς ποιεῖτε.

Ἀλλὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης ἐκφανείσης, καὶ Πατρικῆς φωνῆς ἐκ τῆς νεφέλης ἠχησάσης, Ἔπεσον φησὶν ἐπὶ πρόσωπον οἱ μαθηταί. οὐ διὰ τὴν φωνὴν, ἐπεὶ καὶ ἄλλοτε πολλάκις αὕτη γέγονεν, οὐκ ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σωτηρίου πάθους προσάγοντος ἐν Ἱεροσολύμοις. τοῦ Κυρίου γὰρ εἰπόντος, Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν γέγονε, Καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. καὶ πᾶς μὲν ὁ ὄχλος ἤκουσεν, οὐδεὶς δὲ τούτων ἔπεσεν. ἐνταῦθα δὲ, οὐ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ Φῶς D ἀχώρητον ἐξεφάνη μετὰ τῆς φωνῆς. τούτου χάριν εἰκότως οὐ διὰ τὴν φωνὴν, ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ Φωτὸς ἐξηλλαγμένον καὶ ὑπερφυὲς, πεσεῖν ἐπὶ πρόσωπον τοὺς μαθητὰς ἐπέγνωσαν οἱ θεοφόροι. καὶ πρὶν γὰρ ἐνεχθῆναι τὴν φωνὴν, ἔμφοβοι ἦσαν, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν, ἀπὸ τῆς θεοφανείας ἐκείνης πάντως.

Ἀλλ' ὅταν διὰ τῶν τοιούτων πάντων, θεῖον καὶ ὑπερφυὲς καὶ ἄκτιστον ἀναφανῇ τὸ Φῶς ἐκεῖνο, τί πάσχουσι πάλιν οἱ τῆς ἔξω καὶ ψυχικῆς παιδείας ὑπὲρ τὸ δέον ἐπειλημμένοι, καὶ μὴ δυνάμενοι γνῶναι τὰ τοῦ Πνεύματος. ἐφ' ἕτερον καταφέρονται κρημνόν. οὐ γὰρ δόξαν θείαν, οὐ Θεοῦ βασιλείαν,

οὐ κάλλος, οὐ χάριν, οὐ λαμπρότητα, καθάπερ παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν Θεολόγων ἐδιδάχθημεν, αὐτό φασιν· ἀλλὰ τὴν Οὐσίαν εἶναι διαβεβαιοῦνται τοῦτο τοῦ Θεοῦ, ὃ πρότερον αἰσθητὸν ἔλεγον εἶναι καὶ κτιστόν. ὁ δὲ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, οὐχ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς μόνον κοινὴν εἶναι φησὶ τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὡς ὁ θεῖος συγγραφεὺς Λουκᾶς. Ὃς γὰρ ἂν φησιν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ, τοῦτον ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. οἱ τοίνυν οὐσίαν εἶναι τὴν δόξαν ταύτην διατεινόμενοι, τὴν αὐτὴν εἶναι φήσουσιν οὐσίαν, τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. οὐχ οἱ ἄγγελοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἀνθρώποις ἅγιοι ταύτης μετέχουσι τῆς δόξης καὶ τῆς βασιλείας. ἀλλ' ὁ μὲν Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ θείου Πνεύματος, φύσει τὴν δόξαν ταύτην καὶ τὴν βασιλείαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι, χάριτι ταύτης μετέχουσιν, ἐκεῖθεν δεχόμενοι τὴν ἔλλαμψιν. καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ καὶ ὁ Ἠλίας, ἐν αὐτῇ τῇ δόξῃ σὺν αὐτῷ ὀφθέντες, τοῦτο παρέστησαν ἡμῖν· ὁ δὲ Μωυσῆς οὐ νῦν μόνον ἐπὶ τοῦ Θαβωρείου κοινωνὸς ὢν τῆς θεϊκῆς δόξης ἀνεφάνη, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα τὸ πρόσωπον οὕτως ἐδοξάσθη, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀτενίζειν πρὸς αὐτό. καὶ τοῦτο παρίστησιν ὁ λέγων, Ὅτι τὴν ἀθάνατον τοῦ Πνεύματος δόξαν, ἐν τῷ θνητῷ ὁ Μωϋσῆς ὑπεδέξατο προσώπῳ· καὶ ὁ πρὸς τὸν Εὐνόμιον, ἀμετάδοτον εἰπόντα πρὸς τὸν Υἱὸν τὴν δόξαν τοῦ Παντοκράτορος, ἀντιφθεγξάμενος, Ὡς εἰ καὶ περὶ τοῦ Μωσέως ὁ λόγος ἦν, οὐδ' οὕτως ἦν ἐδεξάμην ἂν τὸν τοιοῦτον λόγον.

Ego deſiderari puto τὸ μετὰ ex ſimili Mar. 8.38 μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων.

Κοινὴ μὲν οὖν καὶ μία ἡ δόξα καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ λαμπρότης αὕτη, τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων. διὸ καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, ὁ Ψαλμῳδὸς Προφήτης ψάλλει· κοινὴν δὲ καὶ μίαν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων, οὐδεὶς μέχρι καὶ νῦν ἐτόλμησεν εἰπεῖν. καὶ κοινὴ μὲν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ θεία λαμπρότης ἀρτίως ἀνεφάνη· κοινὴν δὲ εἶναι τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς, Εὐτυχοῦς ἐστι καὶ Διοσκόρου λέγειν, ἀλλ' οὐ τῶν ἐθελόντων εὐσεβεῖν. καὶ τὴν μὲν δόξαν ταύτην καὶ λαμπρότητα πάντες ὄψονται, ἡνίκα ὁ Κύριος ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν φανεῖται λάμπων· ἑωράκασι δὲ καὶ νῦν, οἱ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες· οὐδεὶς δὲ ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ, καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε. καὶ τὸ μὲν θεῖον φῶς τοῦτο μέτρῳ δίδοται, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιδέχεται, κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ὑποδεχομένων ἀμερίστως μεριζόμενον· καὶ ἡ παράστασις ἐγγύς. τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον τοῦ Κυρίου, ὑπὲρ ἥλιον ἔλαμψε· τὰ δὲ ἱμάτια, λαμπρὰ γέγονε καὶ λευκὰ ὡσεὶ χιών· καὶ Μωσῆς δὲ καὶ Ἠλίας, ἐν τῇ αὐτῇ ὤφθησαν δόξῃ· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν τηνικαῦτα ὡς ἥλιος ἤστραπτε. καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μαθηταὶ, τὸ μὲν εἶδον τοῦ φωτὸς ἐκείνου· τὸ δὲ ἀτενίζειν οὐκ ἠδυνήθησαν. μερίζεται μὲν οὖν οὕτω καὶ μερίζεται ἀμερίστως, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπι-

A regnum, non decorem, non gratiam, non ſplendorem, quemadmodum à Deo & à Theologis didicimus, eſſe dicunt; ſed Dei illud Eſſentiam ſtatuunt, quod prius rem ſenſum moventem & creatam dicebant. Deus autem in Evangeliis, nedum ſui ipſius & Patris communem eſſe majeſtatem ait & claritatem, verum etiam ſanctorum Angelorum, ut beatus Lucas conſcripſit. *Qui me* enim, inquit, *erubuerit & meos ſermones in generatione hac, hunc Filius hominis erubeſcet cùm venerit in majeſtate ſua & Patris, & ſanctorum Angelorum.* Qui itaque hanc majeſtatem ipſam Dei eſſentiam eſſe affirmant, eandem tum Dei tum Angelorum eſſentiam

Ita Leo Allatius in ſuo de Cōſenſu utriuſque Eccleſiæ; quod ſummopere diſplicet.

Luc. 9.26.

B dicturi ſunt, quod extremæ impietatis eſt. Nec ſolùm Angeli, ſed & qui inter homines ſancti ſunt, ejus claritatis ac regni exiſtunt participes. Verùm Pater quidem & Filius cum ſancto Spiritu, eam à natura majeſtatem & regnum habent; ſancti verò Angeli pariter & homines, per gratiam illius exiſtunt participes, qui divinam inde illuſtrationem recipiant. Quin & Moyſes quoque & Elias, in eadem ac ille viſi majeſtate, id nobis manifeſtarunt; Moyſes autem non ſolùm nunc in Thaborio, divinæ conſors claritatis effulſit, ſed & quando vultus ejus clarificatus eſt, ita ut non poſſent filii Iſraël intentis oculis in eum aſpicere. Atque id confirmat, qui ait, *Immortalem Spiritus claritatem, in mortali Moyſes ſuſcepit facie.* Is quoque qui adverſus Eunomium, negantem Omnipotentis majeſtatem cum Filio eſſe communicabilem, reſpondit, *Nec ſi de Moſe ſermo eſſet, vel ſic quidem ejuſmodi doctrinam admitterem.*

Luc. 9.31.

Exod. 34. 29.

Baſil cōtra Eunom.

C

Communis igitur unaque majeſtas eſt & regnum & ſplendor ſeu claritas, tum Dei, tum Sanctorum ejus. Propterea etiam pſallit Pſalmodus Propheta *Et ſplendor Dei noſtri ſuper nos*: communem verò unamque Dei Sanctorumque ſubſtantiam ſeu eſſentiam, nemo hactenus auſus eſt dicere. Ac quidem Verbi Deitatis & carnis in monte divinus ſplendor modò oſtenſus eſt: communem verò Deitatis eſſentiam & carnis, ut dicant, Eutychis eſt & Dioſcori, at non eorum qui piè ſentire ac loqui velint. Atque hanc quidem majeſtatem & claritatem videbunt omnes, cùm Dominus ab Oriente ad Occidentem lucens parebit: quin & nunc quoque viderunt qui unà cum Ieſu montem aſcenderunt; nemo verò ſtetit in ſubſiſtentia & eſſentia

Claritas Dei, ut à Deo quæ eſt in Sanctis: nec ipſa Dei claritas; aut una phyſicè.

Pſal. 89.17.

Ier. 23. 18. Etiam Greg. Orat. 2. de Theol. ſic malè intellexit. Vulg. bene *in conſilio*; quaſi in *ſtatione*; qui uſus τῶν 70. hujus vocis. Inſulſa omnia, aliter intellecta quàm de Dei effectu in creatura.

D Dei; Deique naturam aut vidit, aut enarravit. Ac quidem diuinum iſtud Lumen menſura datur, magiſque ac minus recipit, pro eo ac digni ſunt qui ſuſcipiunt indiviſè diviſum. Atque in promptu probatio eſt: vultus enim Domini ſupra ſolem reſplenduit; veſtimenta verò ſplendida facta ſunt & alba ſicut nix. Quin & Moſes & Elias, in eadem viſi ſunt majeſtate. Nemo tamen horum tunc temporis Solis in morem reſplenduit. Sed & ipſi Diſcipuli, iſtud Lumen partim viderũt, partim in ipſum intendere oculos nequiverũt. In hunc itaque modum menſuratur ac indiviſè dividitur, magiſque ac minus recipit Lumen illud;

1. Cor. 13. 9. ac quidem partim modò, partim poſtea cognoſcitur. Vnde & D. Paulus, *Nunc*, inquit, *ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus.* Indiviſa vero omnino & incomprehenſibilis Dei eſſentia; nec ulla ſubſtantiarum eſt, quæ magis minuſque recipiat. Præterea etiam devotorum Meſſalianorum eſt, ut à ſuis qui digni ſint, exiſtiment divinam videri eſſentiam. Nos verò, qui tum veteres, tum hujus nunc ævi Hæreticos vitemus, regnum & majeſtatem & ſplendorem, Lumenque arcanum, & divinam gratiam, non Eſſentiam videre Sanctos credentes, ejuſque conſortes eſſe, ad lucis gratiæ illuſtrationem procedamus; ut, agnoſcamus ac veneremur trinæ Lucis Deitatem ſingularem, nulla vi verborum explicabilem radium jubarque effulgentem, ex natura una trinè ſubſiſtente; mentiſque oculum ad Verbum, quod nunc ſuper cœleſtes axes cum corpore collocatum eſt, intendamus, quod nimirum à dextris majeſtatis divinæ ſedens, velut ex edito hanc ad nos vocem mittit. *Si quis vult huic claritati adſtare, quoad licet imitetur, & incedat, quam in terra viam tenui, ac quam oſtendi diſciplinam.* Aſpiciamus itaque animi oculis magnum illud ſpectaculum; Naturam noſtram æterno fœdere cum Deitatis, qui ſine materia eſt, Igne verſantem; pelliceaſque tunicas, quas ex tranſgreſſione induimus (terrenas ſcilicet carnaleſque cogitationes affectuſque) ponentes, ſtemus in terra ſancta, ſuam quiſque terram, ſanctam virtutis cultu, ſublimique contemplationis conatu exhibentes; quò fiduciam habeamus, in Dei Luce verſantes, ac accurrentes illuminemur, perenneſque illuminati gratias agamus, in laudem ac gloriam trini ſingulariſſimique Splendoris; nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

A δέχεται τὸ φῶς ἐκεῖνο· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ νῦν, τὸ δ' ὕστερον γνωρίζεται. διὸ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος, Νῦν φησιν ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ἀμερὴς δὲ ἐστι παντάπασι καὶ ἄληπτος ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον οὐδεμία τῶν οὐσιῶν ἐπιδέχεται. ἄλλως τε, καὶ τῶν καταράτων Μεσαλιανῶν ἐστὶν, ὁρᾶσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τοῖς κατ' αὐτοὺς ἀξίοις. ἡμεῖς δὲ, καὶ τοὺς πάλαι καὶ τοὺς νῦν κακοδόξους ἐκτρεπόμενοι, βασιλείαν καὶ δόξαν καὶ λαμπρότητα καὶ φῶς ἀπόρρητον, καὶ χάριν θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ὁρᾷν καὶ κοινωνεῖν τοὺς ἁγίους πιστεύοντες, ὡς ἐδιδάχθημεν, ὁδεύσωμεν πρὸς τὴν ἔλλαμψιν τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος, ἵν' ἐπιγνῶμεν τε καὶ σεφθῶμεν τρισοφανῆ θεότητα, ἑνιαίαν ἐκλάμπουσαν ἀπόρρητον αἴγλην, ἐκ μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως· καὶ τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἀνατείνωμεν πρὸς τὸν μετὰ σώματος νῦν ὑπὲρ
B τὰς οὐρανίας ἀψῖδας ἱδρυμένον Λόγον· ὃς ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης καθήμενος θεοπρεπῶς, οἷον ἐξ ἀπόπτου φωνὴν ταύτην πρὸς ἡμᾶς ἀφίησιν. Εἴ τις ἐθέλει παραστῆναι τῇ δόξῃ ταύτῃ, μιμείσθω κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, καὶ ὁδευέτω τὴν ἐμὴν ἐπὶ γῆς, ἣν ὁδὸν καὶ πολιτείαν ὑπέδειξα. θεώμεθα τοιγαροῦν τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς τὸ μέγα θέαμα τοῦτο, τὴν ἡμετέραν φύσιν αὔλῳ συνδιαιωνίζουσαν θεότητος πυρί· καὶ τοὺς δερματίνους χιτῶνας, οὓς ἐκ παραβάσεως ἐνδεδύμεθα· τὰ γεώδη καὶ σαρκικὰ φρονήματα, ἀποθέμενοι, στῶμεν ἐν γῇ ἁγίᾳ· τὴν καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος γῆν, ἁγίαν δι' ἀρετῆς καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως ἀποδείξαντες· ὡς ἂν παῤῥησίαν σχῶμεν, ἐπιδημοῦντες ἐν Φωτὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ φωτισθῶμεν προσδραμόντες, καὶ
C συνδιαιωνίζωμεν φωτιζόμενοι, εἰς δόξαν τῆς τρισηλίου καὶ μοναρχικωτάτης φαιδρότητος· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

AD MANUELIS CALECÆ ORD. FF. Prædicatorum Librum de Eſſentia & Operatione adverſus Palamitas, Notæ.

IPſius Manuelis Calecæ res, quantas aſſequi liceat, vindicandas, chariſſimo commilitioni; ac utraque palæſtra (Sanctioris ſcilicet inſtituti reique literariæ) ſocio, qui Scriptorum Ordinis Bibliothecam, elogiaque adornet, R. P. Iacobo Quetif, hujus ipſius operis ac molitionis mihi maximè auctori, quaſi ſpecimen quoddam, ejus ipſius quam iiſdem Auctoribus ſua lucubratione allaturus eſt, lucis, relinquo: ipſe ad opus ipſum Calecæ quod ex Regia Biblioth. in manibus eſt, planè eruditum, ac quo nocentiſſimum ſequioris Græci errorem, graviſſimè confutat, ſtylum converto.

Nempe coaluit inter ſimpliciores Monachos, diſciplinarum rudes, velut Theophili, Epiphanii, Hieronymi temporibus, Antropomorphitarum error, ſive etiam Maſſalianorum, qui
D vel humana, vel alia ſenſibili ſpecie Deum eſſe, eaque viris ſpiritalibus in oratione ſe conſpicuum facere, exiſtimarent; ſic paulò ſequiore (Palæologorum circiter) ætate, Palamitarum inſana nimis deliratio, diſtinguentium divinam Virtutem ab ejus Eſſentia; quæ ipſa Deitas ſit & increata, Deoque naturalis, quæ ſe una rebus communicet ac videatur, ipſa penitus incommunicabili Eſſentia ac inviſibili. Quanta denique ex Palamitarum ipſa Synodo, ipſe Calecas recenſet, ſolidéque confutat; ac qui in eadem arena ſtrenuè dimicantes pro veritate ſteterunt, Barlaamus Mo-

nachus, Acindynus, Nipho Hieromonachus, qui & Demetrius Cydonius, Ioannes Cypariſſiotus, dictus ſapiens, cujus extat grande volumen in Chriſtianiſſimi Regis Bibliotheca, hoc argumento, præter illa quæ ejus Latine ſolum vulgata ſunt, extantque Græcè penes R. P. Petrum Poſſinium S. I. Romæ. Aliorum etiam quædam refert Leo Allatius, tum libro de Conſenſu utriuſque Eccleſiæ Græcæ pariter & Latinæ, tum 2. tomo Græciæ ſuæ Orthodoxæ, tum demum in ſuo de Symeonum ſcriptis à me nuper vulgata Diatriba, quæ hîc repetere longum foret, ac actum agere. Non pigebit tamen Ioannis Patriarchæ Conſtantinopolitani Tomum, ipſum breviorem, exſcribere, quo is, ſuccreſcens Palamæ dogma elidit: ac, num eò reſpiciens noſter Calecas, ipſo operis ſui exordio aliter eam Eccleſiam, haud ita pridem ſenſiſſe dicit ac decreviſſe; nec veram proinde Eccleſiam eſſe, quæ ſic fidem mutet. Ioannem ipſum proſcribunt Palamitæ, Tomo illo ſub Cantacuzeno, quem Calecas ac relati alii impugnant. Sic ergo habet. Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα· οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν, παραληρήματα· τούς τε ἐκδικοῦντας καὶ ἐκλαμβάνοντας καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ Τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν, καὶ οὐ καθ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι καὶ ἀκολουθοῦντες, τὰ τῶν Ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ Τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν μὲν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐμφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστως καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. ἡ ὑπογραφή. Ἰωάννης ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. *Palamum ejuſque ſectatores, & omnia illorum impia dogmata, ſeu verius nugamenta; nec non defenſores, & qui adſtipulentur, recipiuntque quæ in Tomo habentur, ſecundùm eorum expoſitionem, immò vaniloquentiam, & non ſecundùm ſenſum, qui Deum deceat, & orthodoxum, & ut Eccleſiæ Lumina & Magiſtri tradiderunt; quorum nos veſtigiis inſiſtentes & ſententias ſequentes, Sanctorum dicta in Tomo digeſſimus; cunctoſque illos, qui ob eam ipſam rem, quod eorum nugamenta non recipimus, quæ partim ipſi tranſmiſerunt, partim etiam aliorum relatione cognovimus, contra Canones nullaque recti ac æqui libra, mei memoriam exſcindere auſi ſunt, vivificæ ſanctæque Trinitatis ſubjicimus vinculo, ac anathemate ferimus.* Subſcripto. *Ioannes Dei miſericordia Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus novæ Romæ, & Oecumenicus Patriarcha.* Eodem fidei zelo, Ignatius Patriarcha Antiochenus, novam illam hæreſim proſcribit; cujus Tomum, quod paulò prolixior, Allatius non edidit. Contentioni locum dedit Barlaamus Calaber Monachus, vir eruditus, qui, ut ſe Monachorum diſciplinæ tradidit, eorum errores detexit ac traduxit; quibus Palamas Archiepiſcopus Theſſalonicenſis ſe vindicem & auctorem præbuit, Barlaamumque ipſum oppreſſit. Damnato enim procacitatis in ſanctius inſtitutum Barlaamo Monacho, ſuppreſſa de dogmate quæſtio eſt, ne Palamus pravæ ipſe doctrinæ ac hæreticæ damnatus abiret. Vidend. Gregor. l. 2. Cantacuz. l. 2. Hiſtor. & in Procemio ſuarum Contradictionum, adverſus Hieromonachum Prochorum Cydonium, Demetrii fratrem, de Lumine Thaborio.

Sic putida viſa ſunt nonnulla Palamæ dogmata ac nugamenta, ut ſequaces poſtmodum conati ſint aut illius negare aut ſubtegere: cujus rei præter noſtrum Calecam, locuplex teſtis Ioan. Cypariſſ. l. 1. c. 2. à me productus. Poſt Palamam hæreſis Antiſtites fuere, Iſidorus, quem Tomi auctorem teſtatur Cypariſſ. etſi ille Calliſto ſucceſſore promulgatus eſt: Coccinuſque & Nilus. Quodque Thaborium Lumen illuſtre exemplum viſum eſt Palamitis, ſic diſtinctæ Virtutis ab Eſſentia, quæ ipſis corporeis oculis viſa ſit & divinitas, occulta Eſſentia, eoque argumento duplicem dogmaticum ſermonem edidit Palamas, libuit hîc repræſentare, quaſi ad ſpecimen doctrinæ ac ſectæ. Noſtri Dei effectum ordinis ſuperioris (ſpeciem ſcilicet glorioſam & δόξαν, in qua Deus videri cenſeatur, intimo quodam ejus præſentiæ ſenſu guſtuque) exiſtimant, qualem mortali præſertim corpore, Dei munere nanciſci licet: non ut illa claritas & fulgor ſit ipſa Dei Eſſentia & Divinitas increata, in quam ſententiam adduci ſe paſſus eſt Leo Allat. l. de Conſenſu utriuſque Eccleſiæ: cujus tamen incommodi defugiendi cauſa, Palamitæ ſuam hanc diſtinctionem Virtutis & Eſſentiæ commenti ſunt, ut auctor eſt noſter Calecas, & ne Maſſaliani audirent, ipſam Dei Eſſentiam videri exiſtimantes in divinis apparitionibus.

Præter Palamam, alius Theologus eſt illo ſenior, Symeon Abbas ſancti Mamantis in Xerocerco, dictus ſuis Iunior Theologus: cujus Vita fuſiſſime ſcripta Niceta Sthetate auctore, extat in Cod. Card. Maz. nunc Regio: fuique auctor Henſchenio & Papebr. S. I. ne Vitis Sanctorum in ſuo Martio. infererent, qua ſuſpicione laborat, & tanquam is fuerit fons omnis Palamici erroris. Eram tamen hîc repræſentaturus, niſi moles obſiſteret, ipſeque ſumptibus parcens Typographus ac Bibliopola intercederet. Libet interim ejus hîc, atque doctrinæ, majorem notitiam, Lector, præbere, quam ulli noſtrûm hactenus habuerint: ſpecimen quoque ex verbis ejus apponere, unde vel tueri ut orthodoxum virumque pium ac eximiè ſpiritalem proclive ſit, vel etiam ut hominem ſeductum nec ſanæ mentis proſcribere. Pontani conjectura in Viri ætate, cauſa carceris, ejuſque aliis non ſatis felix, quibus quædam illius Latinè vulgavit ex Codicibus Bavaricis. Leo Allatius ex Vitæ auctore Sthetato (nos Pectoratum dicimus) quem liquet adverſus Latinos cum Michaële Cerulario plurimum decertaſſe, ac Cerularii partes foviſſe, ejus propius ætatem venatus eſt: cauſam tamen carceris, quod eum monumenta defecerint, nec ipſe aſſequi potuit; divinanſque, nigriore forſitan calculo viri memoriam notavit. Ex Vita itaque hæc ſumma habeto.

Fuit Symeon Paphlago, oppido Galata (ſic dicto) ingenuis parentibus, Baſilio & Theophanone natus; Baſilio & Conſtantino Porphyrogennitis; patruo in Aula potente & à ſacro Cubiculo, ipſequoque Sphatarocubicularii munere inter Senatores merens, etſi ætate juvenis,

Patruo brevi extincto, Symeonis Studitæ dicti Venerabilis conſilio atque opera (quem perpetuo Magiſtrum ac Patrem ſpiritalem vocat) ſervientis habitu in Studiano Monaſterio tyronem induit, ſubque illo exercuit. Eximiæ ſanctitatis ipſa exordia: iis Monachorum alii delectati, alii offenſi. Præpoſitus à ſeveriore diſciplina conatus avocare; cùm non pareret, è Monaſterio ejicit. Symeon Venerabilis Antonio ſancti Mamantis in Xerocerco Præpoſito commendat, ejuſque in illo curam gerit, monaſtico habitu induit, ſanctioribus documentis communit. Hìc ille divinis recreatur viſionibus, altiore contemplatione Deo conjungitur: cibus quotidianus, ὁ ζωοποιὸς ἄρτος καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον τοῦ Χριστοῦ: *Panis vivificus & Chriſti pretioſus ſanguis: herbæ & legumina, quibus ſolis vitam ſuſtentabat exceptis diebus Dominicis.* Arctiſſima ſolitudo, Orationis juge ſtudium, Scripturæ ſedula lectio, B ac Vitarum Monachorum, qui ſuperiore ævo ſanctitate claruiſſent: diei omnis accuratiſſima exercitatio; ad ſacram Communionem inaudita præparatio. Dierum Quadrageſimæ, exceptis Sabbato & Dominica, inedia.

Defuncto Antonio, ſancti Mamantis Monaſterio præficitur ac Sacerdos ordinatur à Nicolao Chryſoberge Patriarcha: Spiritus ſancti, immenſi luminis ſpecie, deſcenſus in caput ordinati: viſio eidem familiaris inter rem ſacram per annos quadraginta octo ſui Sacerdotii, καθὼς αὐτὸς πρός τινα, ὡς περὶ ἄλλου τινὸς ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑποκρύπτων· καὶ γέγραπται ἐν τοῖς αὐτοῦ ἀποφθέγμασι, *ut ipſe ad quendam tanquam de alio quodam narrabat, ſeipſum tantiſper occultans; habeturque ſcriptum inter ejus Apophtegmata.* Sic Nilus ad ipſum Chryſoſtomum refert, quod ille velut de alio loquitur, cernente locum altaris plenum cœleſtibus Poteſtatibus ſub ipſum ſacrificii tempus. Porro ſenſibilis hic Spiritus adventus ac viſio, etſi res inſolita eſt, videaturque ad Maſſalianos nonnihil inclinare, qui ſic divinas quaſi juges viſiones jactarent; non deſunt tamen etiam inter Catholicos ſimilia exempla; in Baſilio & Chryſoſt. alioque Epiſcopo, cujus jam non occurrit nomen, Agathone Pontifice: qui omnes, Miniſtri laſcivia, ſolita hac viſione eiſque familiari quandoque privati leguntur, ac donec illa fuit coërcita. Putabant illi, non ipſum ſe Spiritum videre, quod Maſſalianorum hæreſis ſit, ſed ſignum ſenſibile ejus præſentiæ, ſive illud lumen, ſive quodlibet aliud dicere neceſſe eſt.

Sacerdotalis muneris ingens exiſtimatio, Πολλάκις ἐρωτώμενος παρά τινων, ὁποῖος εἶναι ὀφείλει ὁ ἱερεύς, μόλις μετὰ κατανύξεως ἀπεκρίνατο στένων, Οἴμοι ἀδελφοί· τί με περὶ τοιούτων ἐρωτᾶτε. καὶ τὸ πρᾶγμα ἐστὶ φρικτὸν καὶ νοούμενον. ἐγὼ μὲν ἱερεύς, οὐδαμῶς εἰμι ἄξιος, τὸ φρικτὸν τῆς ἱερᾶς ἐννοῶν ἀξίας· πλὴν ὅμως ἀσφαλῶς ὁ ταπεινὸς οἶδα, ποταπὸς ὀφείλει εἶναι ὁ ἱερεύς. πρῶτον μὲν ἁγνὸς, οὐ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον καὶ αὐτῇ τῇ ψυχῇ. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἁμαρτίας ἀμέτοχος· καὶ τῷ μὲν ἔξωθεν ἤθει, ταπεινός· τῷ δὲ ἔνδοθεν καταστήματι, συντετριμμένος. ὅταν δὲ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ παρίσταται, νοερῶς μὲν τὴν θεότητα· αἰσθητῶς δὲ, τὰ προκείμενα δῶρα ὀφείλει ὁρᾶν, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τοῖς δώροις ἀοράτως παρόντα, γνωστῶς κεκτῆσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἵνα μετὰ παῤῥησίας δύναται τὰς ἱκετηρίας προσφέρειν, καὶ ὡς φίλος φίλῳ διαλέγεσθαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἀκατακρίτως λέγειν, Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὡς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ φύσει ὄντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχων οἰκοῦντα ἐν ἑαυτῷ, διὰ τοῦ οἰκοῦντος ἁγίου Πνεύματος ἐν ἑαυτῷ. *Sæpius rogatus, qualis debeat eſſe Sacerdos, vix tandem compuncto animo gemens reſpondit; Heu me! fratres; Quid me de iſtiuſmodi interrogatis? Res eſt tremenda, vel ipſo cogitatu. Sanè ego haudquaquam dignus Sacerdos ſum; dum ſacri muneris ac dignitatis tremendum faſtigium reputo: certò tamen humilis ego novi, qualis debeat eſſe Sacerdos. Primum quidem caſtus, non ſolum corpore, verùm potiori longe ratione etiam animo ac mente: ac exteriori quidem compoſitione atque indole, humilis; animi autem ac interiori ſtatu ſenſuque compunctus. Cùm verò ſacræ menſæ aſſiſtit, mente quidem Deitatem, ſenſu verò, propoſita dona contueri debet, ipſumque inaſpectabili ratione in donis præſentem, ſcientiæ munere altaque contemplatione in corde ſuo poſſidere, ut cum fiducia liceat ſupplicationes offerre, ac ſicut amicus amico loquitur, cum Deo ſermonem conferre, nulloque judicii reatu dicere,* Pater noſter, qui es in cœlis, *ut qui verum Deum & natura Dei Filium, in ſe habitantem, per Spiritus in ipſo habitantis præſentiam habeat.* Deterret ſeriò ab ejus ordinis ambitu: Angelico penè vultu ipſe celebrans, & in quem aſtantes vix poſſent aſpicere. Viſa ſæpius nubes lucida quæ totum obtegeret ſtantem in Bemate.

Inſtauratum ab eo ſancti Mamantis, cui præerat, Monaſterium; auctus illi Monachorum grex: Viſione nubis lucidæ alta quædam conceſſa ſapientia, doctuſque ξένα τινὰ καὶ κεκρυμμένα μυστήρια. Quamobrem ex eo tempore, οὐκ εἶχεν αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὅλον αὐτὸν πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάσασα· τὴν μὲν γλῶτταν αὐτοῦ, κάλαμον ὀξυγράφου· τὴν δὲ διάνοιαν, πηγὴν σοφίας Θεοῦ ἀπειργάσατο. διὰ τοῦτο καὶ ἀμαθὴς ὢν πάντη τῶν θύραθεν μαθημάτων, ὡς ὁ Ἠγαπημένος, ἐθεολόγει, καὶ τὰ τῆς θεολογίας ὅλας νύκτας ἀνετάττετο. C *Ipſe ſeipſum non habebat; ſed Dei gratia ad ſe totum trahente, lingua quidem calamus ſcribæ velociter ſcribentis; mens verò, fons Dei ſapientiæ effecta erat. Idcirco etiam, licet omnium prorſus ex ſæculi uſu diſciplinarum rudis, perinde ac dilectus ille Diſcipulus, quæ divinæ ſcientiæ ſunt, edebat, totaſque noctes theologica inſtruebat.* Hæc tantarum Symeonis Lucubrationum origo. Hinc Θεοδίδακτος repente Magiſter ac ſcriptor Symeon evaſit: quanquam nihil vetat, vel ſi à Deo dederimus hanc viſionem, eaque affuſam ſapientiam, aliquid ex genio ipſum addidiſſe, uti ferè in Bernardo, noſtroque Alberto, ſic divinitus auctis ſcientia, quorum tamen omnia non probantur.

Hinc crebræ Symeonis ad ſuos Catecheſes ſeu Paræneſes, Studianorum ferè Monachorum ritu; atque in eis magni præſertim Confeſſoris Theo- D dori, quo vel maximè Antiſtite duceque Monaſticæ exercitationis, Symeon gloriabatur. Eorum pertæſa Monachorum, ſub eo merentium pars (triginta circiter Monachi) diſciſſis palliis una coitione vix non violentas injicientes manus, enectoque Paſtore, effractis Monaſterii foribus, tumultu in Patriarchium irrumpunt, querelas effundunt. Audita Symeonis ſatisfactione, ejuſque ad ſuos probata Paræneſi, damnati exilio à Patriarcha proterui Monachi; vixque Symeonis rogatu permiſſi in Vrbe manere, Monaſterio tamen excluſi. Symeon ſic per Vrbem diſperſos ſingulos adiens demulcere, ad

ſeque revocare; brevique tanta illa humanitate ac ſedulitate, ad officium caulamque univerſos cogit. ἐν ὀλίγῳ πάντας συνήγαγεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ τὴν ἰδίαν αὖθις αὐλὴν τοῖς ἡμέροις, καὶ πρὸ βραχέος ἀγριωθεῖσι προβάτοις ἐγέμισεν. *Brevi tempore bonus Paſtor cunctos congregavit, ſuamque rurſus caulam manſuetis ovibus, paulò antè efferis, implevit.* Hoc ſequentium Symeonis turbarum ac tentationum rudimentum, nec diſpar admodum cauſa: improbata nimirum ejus vel diſciplinæ vel doctrinæ quædam capita. Vitæ Auctor unam arceſſit Stephani Syncelli in eum invidiam; de quo poſtea.

Diſcipuli ſanctitate ac moribus celebres; Arſenius ipſe Paphlago, Eunuchus, quem & abdicata demum præfectura, ſui loco Paſtorem voluit. Viri inſtitutio; fervoris coërcita nimia vis; inſinuata diſcretio ciborumque indulgentia, cùm ita poſcat neceſſitas corporis. Hierotheus ex Epiſcopo Monachus Symeonis diſcipulus. Abdicata Sedes dignitaſque Epiſcopalis, nepotis ex improviſo, caſuque homicidio. Adita primùm Roma pœnitentiæ cauſa; tum Conſtantinopolis ipſa nova Roma. Satis enim per ea tempora utrique Eccleſiæ conveniebat, ſopito interim Photiano ſchiſmate, necdumque Cerularii turbulentiſſimi hominis artibus ac fraude inſtaurato. Hactenus enim, ut etiam auctor eſt Michaël Pſellus in Oratione, ejus pro funere Laudatoria, deceſſores mitius cum Latinis egerant, ac ferè ἀδιάφορον, quicquid alterutri ſentirent, integra Eccleſiarum communione, habuerant: quod nimirum eandem utroſque fidem aliis aliiſque verbis profiteri ſentiebant: etſi non deerant qui Latinos roderent, erroriſque inſimularent ac traducerent. Sic ergo Auctor de Epiſcopo, quem πάνυ θεοφιλῆ τὸν τρόπον, καὶ τὸν βίον μετὰ τοῦ λόγου καθαρὸν καὶ ἐνάρετον· *moribus religioſiſſimum, vitaque cum doctrina ac eloquio clarum ſtudioſumque*, dixerat; quem & ab homicidio vix à ſe avelli ejus paſſus eſſet Clerus, ſic ille dignè Paſtoris partes implebat: Διαδραμὼν οὖν τὸ τοσοῦτον δρόμον πεζῇ τῆς μακρᾶς ἐκείνης ὁδοῦ ὁ Ἐπίσκοπος μετὰ κοπετῶν καὶ δακρύων, καὶ τὴν Ῥώμην καταλαβὼν, ὑπὸ τοῦ δούλου ἐν ἁλύσει ἑλκόμενος, ἐξομολογεῖται τὸ πταῖσμα τῷ Πάπᾳ καὶ τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἀρχιερεῦσι, θρήνοις καὶ οἰμωγαῖς τὴν φωνὴν τῆς ἐξομολογήσεως ἐγκοπτόμενος. τὴν ἄπειρον οὖν συντριβὴν εἰδότες τοῦ Ἐπισκόπου, καὶ τὴν ἐν πένθει τούτου διάνοιαν, οὐ μόνον συγγνώμην ταχεῖαν τῷ πάθει διδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ μυρίαις παρακλήσεσι τὸ κατώδυνον παρακαλοῦσιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. ἀλλὰ τῷ περικαρδίῳ κρατούμενος ὁ Ἐπίσκοπος πόνῳ, ἀπαράκλητος ἔμενεν. ἐκεῖθεν οὖν πρὸς τὴν Κωνσταντίνου μεγαλόπολιν, τὸν ἕλκοντα ἀποστρέφει. πεζῇ τοίνυν καὶ ταύτην ποιησάμενος τὴν πορείαν, καταλαμβάνει τὴν βασιλεύουσαν· καὶ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εἰσελθὼν ἐκκλησίαν, ἐξομολογεῖται μετὰ δακρύων τῷ τε Πατριάρχῃ καὶ τοῖς Ἀρχιερεῦσι τὸ πταῖσμα, καὶ σὺν τῷ λόγῳ, τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα μετὰ τῆς ἁλύσεως ἀποτίθεται). *Epiſcopus ergo tanto pedes, viæ ſic longæ, planctu luctuque decurſo itinere, Romamque veniens, trahente ex catena famulo, delictum Papæ confitetur, Romæque conſtitutis Epiſcopis, lamentis & ejulatu crebiſque gemitibus interciſa illi confeſſionis voce. Immenſam itaque Epiſcopi contritionem videntes, luctuque oppreſſum animum, nedum veniam citius delicto indulgent, verùm etiam ejus animi dolorem modis omnibus ſolantur ac deliniunt. Ille tamen graviore cordis dolore tentus atque obrutus, omnem reſpuit conſolationem. Inde igitur verſus magnam Conſtantini Vrbem, trahentem vertit. Hocque adeò iter pedes conficiens, in Vrbem Auguſtam venit; ingreſſuſque majorem Eccleſiam, offuſus lacrymis, delictum Patriarchæ confitetur eique aſſidentibus Epiſcopis: interque verba, cum catena, Epiſcopalem dignitatem deponit.* Inſigne hoc pœnitentiæ exemplum, ejuſque diſciplinæ, qua ſe ipſi Græci Sacerdotes abdicant, ubi aliquid, etiam cauſu aut ignorantia, in canones deliquerint. Novum quoque pro ea ætate, obſervantiæ erga Eccleſiam Romanam ejuſque Antiſtitem, Eccleſiæ Græcæ documentum. Illi facta confeſſio, ab eo conceſſa indulgentia, oblataque, ut videtur, Sedis dignitas, ni ipſe ſponte ſeſe abdicare maluiſſet; ac vitæ reliquum inter Monachos pœnitentiæ laboribus ſubducere: delecto in eam rem Symeone duce; ſub quo etiam eximia illi edita ſanctitatis exempla. Sed ad Symeonem revocanda oratio.

Annuente Sergio Patriarcha, Præfecturæ onus in Arſenium rejicit. Documenta illi pariter gregique, egregia tradita. Ex illis diſciplinæ caput non pigebit adſcribere; quod ipſum, nec longe remotis verbis habetur Orat. 24. ex editis à Pontano. Μὴ ἐν προσποιήσει πρᾳότητος διὰ ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων, μικροῦ πράγματος ἐφ' ὕβρει γινομένου τοῦ εὐαγγελικοῦ βίου, καὶ τῆς τῶν μοναχῶν καταστάσεως, καταφρονήσεις· ἀλλὰ τὸν σὸν μιμούμενος Χριστὸν καὶ Θεὸν, ἐμβριμούμενος, καὶ ἑαυτὸν ἀπαθῶς ἐκταράσσων, ἐκδίκησιν ποιοῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. ἔστω σοι ἐπὶ πάντων, καὶ ἐπὶ τῇ ἐξετάσει τῶν λογισμῶν ἑκάστου, ἀκρίβεια, ὡς ἂν εἰδείης τίνες μὲν αὐτῶν δέονται τῆς τῶν εὐχομένων καὶ κοινωνούντων συστάσεως, τίνες δὲ ἀφορισμοῦ, καὶ τῆς μετὰ τῶν μετανοούντων τάξεως· ἵνα μὴ τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ, ἀντὶ ναοῦ ἁγίου, σπήλαιον λῃστῶν, ἢ πορνεῖον, ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ, ποιήσῃς, καὶ τὸ φοβερὸν ἐπὶ τούτῳ κρίμα οὐκ ἐκφεύξῃ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. εὐλαβεῖς ποιήσεις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοὺς πνευματικούς σου υἱούς, καὶ διδάξεις εὐλαβεῖσθαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ τόπων ὁμοῦ καὶ σκευῶν, καὶ λειτουργίας αὐτοῦ. μόνοις γὰρ ἴσθι τοῖς ἱερωμένοις καὶ εὐλαβεστάτοις τῶν μοναχῶν, τοῖς καὶ τῶν μυστηρίων μετέχουσι, τὸ ἅπτεσθαι αὐτῶν, παρὰ τῶν Ἀποστόλων ἀφιερώθη. διὰ ταῦτα οὐ συγχωρήσεις πᾶσι, καὶ τοῖς βουλομένοις, τὴν τοῦ θείου βήματος εἴσοδον· ἀλλ' ἢ μόνοις, ὡς εἴρηται, τοῖς ἱερωμένοις, καὶ ἡγιασμένοις τῶν ἀδελφῶν. περὶ δὲ τῶν λοιπῶν τῶν λυσιτελούντων σῇ τῇ μονῇ, ἔχεις τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν παραδοπαράδοτον τύπον ἡμῶν, ἐν τῇ θεοπνεύστῳ διατυπώσει τοῦ μεγαλομάρτυρος Χριστοῦ καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου τοῦ κοινοῦ πατρὸς καὶ διδασκάλου, ἡμῶν τε τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν τοῦ Στουδίτου. *Ne lenitatis prætextu, humanam aucupando laudem, vel minimum quid, quod in vitæ Evangelicæ ſtatuſque monaſtici injuriam cedat, neglexeris; ſed Chriſti tui Deique imitator, infremens, teque ipſe imperturbatè turbans, vindictam fac mandatorum Dei. In omnibus, ſingulorumque excutiendis animis, acrem diligentiam habe, ut noveris quinam illorum in precibus conſiſtere ac communicare neceſſe habeant; quinam ſint ſegregandi, eademque cum pœnitentibus claſſe collocandi; ne Dei Eccleſiam, pro ſancto Dei templo, ſpeluncam latronum aut lupanar, ſciens vel ignorans efficias; eamque ob rem, tremendum iræ Dei judicium non effugias. Religioſos cautoſque, ſicut Scriptum eſt* (Levit. 15. 31.) *facies ſpiritales filios tuos, docebiſque illos à ſacris Dei locis vaſiſque, ac ejus miniſterio, revereri atque time-*

A *re. Scito enim, ſolis illis qui ſacri ordinis ſunt, reverentiſſimiſque Monachis, quibus & Myſteriorum indulta perceptio, Apoſtolicis ſanxionibus conceſſum horum contactum. Idcirco non permittes omnibus, ac cuique collibitum ſit, in divinum Bema (locum ſcilicet altaris ac Sacerdotum) intrare; ſed iis duntaxat (uti dictum eſt) qui Sacerdotalis ſint ordinis, vel ſanctis Fratribus. Ad alia quod attinet, Monaſterio tuo utilia, doctrinam habes, Patrumque traditione acceptam normam, in magni Chriſti Martyris ac Confeſſoris, communiſque Patris atque Doctoris, noſtri pariter ſervorum ejus, ac ſancti Patris noſtri Studiotæ, divino afflatu conſcripta Theodori informatione.* Studiota hic, ſeu Studianus, communis Symeonis ac Arſenii magiſter, Symeon ille Venerabilis eſt, cui Symeon B acceptum referebat, quicquid Monaſticæ inſtitutionis hauſerat; cujus etiam gratia, ac quod vita functum annua celebritate coleret, tanta paſſus eſt. Sed præſtat Sthetatum vitæ Auctorem audire, ut liqueat, num in eo ſaltem contra diſciplinam peccarit Symeon, dignuſque inde irrogato & carcere & exilio fuerit. Ait itaque, poſt relatas divinas ejus viſiones, quibus in ſenſu quodam futuræ Sanctorum beatitudinis, eorumque corporis levitatis ac claritatis fuit; qua Deus genus noſtrum ἐδόξασε, καὶ κοινωνὸν τῆς αὐτοῦ θεότητός τε καὶ βασιλείας ἀπειργάσατο. *glorificavit, ſociumque ſuæ tum Deitatis tum regni effecit* (quod nihil cogit craſſo Palamæ ſenſu intelligi, ac velut alia Deitas ſit, quam divina ipſa eſſentia, ejuſque in nobis bonitatis effectus) inque hunc modum Symeonis alterius res, junioriſque in eum Theologi noſtrique Symeonis officia deſcribit. C

Συμεὼν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ᾧ ἦν ἐπώνυμον φερωνύμως ὁ Εὐλαβὴς, ὁ καὶ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου Συμεὼν πατὴρ χρηματίσας ὁμοῦ καὶ διδάσκαλος, ἐπεὶ πρὸς γῆρας ἧκεν ἤδη καλὸν, τεσσαρακονταπέντε χρόνοις νομίμως τὸ τῆς συνειδήσεως ἀθλήσας μαρτύριον, χάριτος ἀποστολικῆς ἠξιώθη, ἰάσεις καὶ θαύματα πεποιηκὼς, καὶ βίβλον ὅλην ὠφελείας οὖσαν πνευματικῆς, ἀγράμματος ὢν, θείῳ Πνεύματι συνεγράψατο. ἔδει δὲ αὐτὸν καταπαῦσαι τῶν μακρῶν ἐκείνων τῆς ἀσκήσεως πόνων, περὶ ὧν ὁ μαθεῖν ζητῶν, ἐκ τῶν κατὰ πλάτος γεγραμμένων αὐτῷ εἴσεται ἀκριβῶς. γεννοσηκὼς τὰ τῆς λύσεως, πρὸς Κύριον ἐνεδήμησεν, ἐκδημήσας τοῦ πολυάθλου καὶ καρτερικοῦ αὐτοῦ σώματος. Τοῦτον οὖν καὶ τὰ τούτου λαμπρὰ κατορθώματα, οἷα δὴ μαθητὴς ὁ μακάριος οὗτος εἰδὼς, καὶ τὸν ἀποστολικὸν αὐτοῦ βίον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, Θεοῦ ἔργα καὶ θεῖα χαρίσματα μὴ εἰδὼς κατορύττειν, ἀλλὰ ἀνακηρύττειν καὶ ἀνυμνεῖν, ὕμνους εἰς αὐτὸν καὶ ἐγκώμια ἐκ θείας ἀποκαλύψεως συνεγράψατο, καὶ ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ. D ἵνα δὲ καὶ πρὸς ζῆλον ἐγείρῃ τινὰς, εἰς τὸ μιμήσασθαι τὸν ὑμνούμενον καὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάτας γενέσθαι, τὴν μνήμην αὐτοῦ, κατὰ τὴν τῶν Ἀποστόλων παράδοσιν, ἐτησίως μετὰ πάντων λαμπρῶς ἑώρταζε τῶν ἁγίων, στήλην ἀρετῆς γεγραμμένην, τὴν ἱερὰν ἀναζωγραφήσας τῆς εἰκόνας αὐτοῦ. *Symeon, vir ille divinus, cui convenienter aptéque Venerabilis cognomen fuit, qui & admirabilis hujus Symeonis Pater ſimul ac Magiſter extitit; cùm in bonam jam ſenectutem veniſſet, annos quinque ſupra quadraginta, conſcientiæ martyrio legitimè perfunctus, Apoſtolicam gratiam nactus erat, ſanitatum patrator ac miraculorum, librumque ſpiritalis utilitatis confertiſſimum homo idiota ac literarum rudis divino Spiritu conſcripſerat, neceſſeque erat, ut à religioſæ exercitationis longis illis laboribus quieſceret (de quibus qui noſſe quærat, ex iis quæ illi fuſè ſcripta ſunt, accuratè pleneque intelliget) ſuprema laborans ægritudine, multis certaminibus victore tolerantiſſimoque corpore ſuo emigrans, ad Dominum commigrarat. Hunc itaque ejuſque præclaras virtutes ac facinora, velut utique diſcipulus, Vir hic beatus cùm explorata haberet, ejuſque vitam Apoſtolicam perfectè noſſet; Dei opera ac divina dona haud doctus defodere, ſed prædicare ac collaudare, laudum in eum cantica ac encomia, divina revelatione conſcripſit, ejuſque Vitam omnem literarum monumentis conſignavit. Vt verò etiam aliquos ad æmulationem provocaret, atque viri laudibus ad imitationem, ac virtutis cultum accenderet, eius quot annis memoriam, pro eo ac Apoſtolica traditione accepimus, cum Sanctis omnibus, feſtis gaudiis celebrabat, conſcripto virtutis titulo, illius ſimulacri ac imaginis depicta hiſtoria.* Hactenus Symeon ex privata revelatione ac ſcientia, pluſculum fortè ſibi indulſiſſe videatur, ut Sanctorum plenos honores Patri ſuo ſpiritali deferret. Laudanda quidem illa œconomia ac conſilii ratio, ut eos laudemus, quos nobis aliiſque virtutis palæſtra antiſtites volumus ac duces: Præſtantque egregiè Romani Pontifices, vindicatis Ordinum Religioſorum Inſtitutoribus, qui clariores in Eccleſia habentur, ſi qui ſanctitatis radiis fulſerunt; nec Romanis duntaxat faſtis adſcriptis, ſed & ſolenni officio, nedum apud ſuos, ſed & toto orbe Romano ac Eccleſia Latina, donatis. Id tamen ut ritè fiat, nec civilibus duntaxat, ſed & ſacris, publicè ſaltem conſectentur honoribus, neceſſaria Epiſcopalis cognitio eſt, ac probatio; quam impotentiori zelo non expectavit Symeon, etſi ea ſecuta eſt. Subdit enim Sthetatus.

Ἤκουσε ταῦτα καὶ ὁ Σέργιος Πατριάρχης· καὶ μεταπεμψάμενος τὸν Ἅγιον, πυνθάνεται περὶ τῶν ἀκουσθέντων αὐτῷ. ὡς δὲ περὶ πάντων ἀνεδίδαξεν αὐτὸν ὁ μακάριος, καὶ ὅπως ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἄνωθεν ἐμπνευσθεὶς, τοὺς ὕμνους τῷ Πατρὶ ἀνετάξατο, καὶ τὸν βίον αὐτοῦ συνεγράψατο, ζητεῖ ταῦτα διελθεῖν, καὶ αὐτοῖς ἐντυχεῖν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις. λαβὼν οὖν ἐπὶ χεῖρας τὰς βίβλους ὁ Πατριάρχης, καὶ ἅπασαν τὴν πραγματείαν φιλοπόνως διελθὼν, ἠγάσθη ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ πολλὰ προσεπαινέσας, καὶ τὸ βέβαιον τῆς αὐτοῦ πίστεως ἐγκωμιάσας, ἀπέλυσεν, ὑπομιμνήσκειν αὐτῷ προστεψάμενος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Πατρὸς μνήμης, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς κηροὺς καὶ μύρα παρέχῃ, καὶ ἀφοσιοῦται τὴν τιμήν. *Audivit hæc & Patriarcha; accerſitoque Sancto, ex illo percontatur, de his quæ audierat. Docet ille omnium rationem, divinaque pridem revelatione atque afflatu, cantica compoſuiſſe, ac vitam illius conſcripſiſſe. Quærit Patriarcha hæc percurrere, ipſaque ab eo ſcripta pellegere. Sumptis itaque in manus libris, cunctiſque diligenter pellectis ac evolutis, re gaviſus eſt, multiſque laudibus cumulans; firmamque eius fidem magnificè commendans, dimiſit; monens ipſum, jubenſque, ut temporis quo celebranda foret Patris memoria certiorem faceret, ut & ipſe cereos unguentaque conferret, ac Sancto honorem impenderet.* Viſa hæc, pro Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ ritu ſufficiens Symeonis Studitæ, dicti Venerabilis, vindicatio, & ut ſancti titulo publicos in Vrbe (aut certè in Sancti Mamantis Monaſterio) honores haberet. Inque hunc modum annos ſexdecem, ejus cultum illibatum perſeveraſſe, celebrataque frequenti religioſo conventu ſolennia, auctor Sthetatus: donec Sthephanus Alexinæ ex Metropolita Nicomedienſi, Sergii Patriarchæ Syncellus, eo nomine cœpit exagitare, inque Symeo-

ne Venerabili quædam reprehendere, ipſumque proinde ejus religioſum cultum, ſic præſertim tota Vrbe ſolennem, improbare. Totum Sthetatus adſcribit invidiæ, ac quod utriuſque Symeonis ſanctitas ac ſcientia, illius famæ ſcientiæ ac ſanctitatis videretur officere. Nolim ego ſic nigro virum lapide damnare. Præter Scylitz. & Cedr. ipſe Sthetatus, clariſſimi nominis, eoque nedum Patriarchæ, ſed & Imperatori chariſſimum, magnæque apud eos auctoritatis, eum ſcribit facillimum ſcilicet ſolvendis quibuſque dubiis ac quæſtionibus, λόγῳ καὶ γνώσει τῶν πολλῶν διαφέρων· *longè vulgo præcellens eloquentia ac ſcientia.* Legatum ad Sclerum Vrbi jam imminentem, ſuæque tyrannidis terrorem illi inferentem, à Baſilio & Conſtantino miſſum, qua ſuadendi vi, ſapientiaque ac virtute præſtabat, docent relati Scylitz & Cedr. ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ Σύγκελλος Στέφανος καὶ τῆς Νικομηδείας B Πρόεδρος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαβόητος, καὶ πειθοῖ μαλάξαι ἱκανὸς γνώμην σκληρὰν καὶ ἀπίθασον, πρέσβυς εἰς τὸν Σκληρὸν ἀποστέλλεται, εἴπως δυνηθῇ πεῖσαι τοῦτον ἀποθέσθαι τὰ ὅπλα. *Interim Stephanus Syncellus, Nicomediæ Præſul: vir eruditus & eloquens, ſapientiaque ac virtute clarus, durumque animum ac indomitum ſuadæ vi emollire idoneus, legatus ad Sclerum mittitur, num fortè ad arma ponenda verbis cogere poſſit.* Miratur P. Goar. Notis ſuis ad Cedr. quomodo Syncellus Stephanus, quaſi Patriarchæ Concellaneus, illique aſſiduus, qui Nicomediæ Præſul eſſet, ibique pro officii munere, potius quàm Conſtantinopoli in Patriarchæ ædibus, vitam ageret; nec Patriarchæ ſucceſſor, quod ferè Syncellorum videbatur, deſignatus eſſet. Potuiſſet Sthetatus ſi ejus copia fuiſſet, lucis aliquid afferre. Docet itaque eum, abdicato Epiſcopatu ſic aſſiduè verſatum cum Patriarcha, ac verè Syncelli partes C impleſſe, non ſolo titulo atque nomine ornatum fuiſſe; ſive aliàs inhiabat Sedi Conſtantinopolitanæ, eoque munere ſibi ad eam gradum parabat: quam ne aſſequeretur, in cauſa eſſe potuit longa Sergii ætas ac Sedes annorum viginti, intra quos nihil vetat Stephanum humanis exceſſiſſe, & ubi totam in Symeonem fabulam luſerat, per cujus vel mortem vel ingraveſcentem ætatem, ille poſtmodum pace potitus ſit, libereque Patri ſuo ſpiritali, Symeoni Venerabili, ſolennes annuos honores perſolverit: ſive nihil eam Sedem ambiens (ut non erat certa ullove jure ſancita ac neceſſaria Syncellorum in eam Sedem ſucceſſio) velut utiliorem rebus Eccleſiaſticis navaturus operam, ſic à conſiliis Patriarchæ, in regenda univerſa diœceſi, D quàm ſi unam aliquam civitatem, vel ipſam Metropolim Epiſcopus regeret; vel ipſe ſponte, vel invitante Patriarcha, ſive etiam Imperatoribus, pro ejus nominis celebritate, ea relicta, Conſtantinopoli quaſi Patriarchæ aſſeſſor, illique intimus ac familiaris, conſederit. Quo ferè modo, apud Latinos, etiam Archiepiſcopi in Cardinales ſanctæ Rom. Eccleſiæ Presbyteros paſſim cooptantur; vacantque ipſo jure ſic aſſumptorum Sedes, quod non ſatis conveniat utrique muneri in uno homine: ut quis ſcilicet addictus ſit Romanæ curiæ ejuſque Vrbis Cleio, & ut Pontificis partes ſedulò exequa- A tur, in Eccleſia ac plebe, cui præfectus Epiſcopus eſt; juris tamen fictione, eiuſque velut fraude quadam, eædem illis, ac quandoque maiores Sedes commẽdantur; etſi non deſunt, qui utroque munere præclarè functi, tum purpuram ornarunt, tum & magis infulas, ſanctis moribus compoſito grege peculiariùs credito, nihilque illo ſecũdùm Deum, ſive purpuram dicas, ſive quid aliud humanæ dignitatis, antiquius habentes, eiuſque cura pervigiles; veri ſcilicet Paſtores, Chriſtique Ἀρχιποίμενος veſtigia ſedulò prementes, decorarunt; in quibus ſol quidam effulſit Carolus Borrhomæus; ſecuti plures eximio exemplo, Franciſcus Sourdiſius Burdigalenſis, meus ipſe Metropolita, vitæque regularis aſſertor & vindex in ſanctiſſimi Roſarii FF. Prædicatorum Burdigalenſi Cœnobio, in quo & nomen ſanctiori inſtituto (ſancto verè tunc, modoque ſodalitio) dedi; Galaminius noſter, aliique.

Stephanus ergo, τὸν τῆς ἐπισκοπῆς παραιτησάμενος θρόνον, συνῆν ἀεὶ τῷ Πατριάρχῃ, καὶ μεγάλην ἐφέρετο παρὰ πᾶσι τὴν φήμην τῆς γνώσεως. *Repudiata Sede Epiſcopali, cum Patriarcha ſemper verſabatur, magnaque apud omnes ſcientiæ æſtimatione erat.* Potuit ergo vir eruditus ſuſpectum habere, quod ambo Symeones viri illiterati ex ſolo quaſi afflatu de Deo diviniſque tanta loquebantur; quodque alter, alterius iam defuncti memoriam conſecrans, ad eius ſolennia totam ferè cogeret civitatem; ut iam magna civium pars, nihil niſi ſanctum haberent, quod illis auctoribus accepiſſent. Primùm itaque illi tentata Symeonis de Deo doctrina: Tum ſollicitatus Patris ille honor, annum unum atque alterum, Patriarcha ac Epiſcopis ægrè aſſentientibus, ut damnarent, quod jam antè ipſi approbarant. Raptus tandem in Concilium eo nomine Symeon, ipſaque Patris Imago divis honoribus conſecrata; ejus in eo ventilata cauſa; & longa Symeonis ſatisfactio, pro ſe ac Imagine: juſſa ex illa oblini vox Ο ΑΓΙΟΣ; abolitæ & omnes aliæ ejus, in ſancti Mamantis, imagines. Altera coacta Synodo; juſſus Symeon aut à Patris illis laudibus ceſſare, aut Cœnobio; Vrbeque excedere. Nolenti cedere, decreta Synodicè exilii pœna. Deportatus ad Chryſopolim, in oppidulum quod Paluſiatarum vocant. Nactus ibi oratorium penè dirutum atque deſertum, in eo cum diſcipulo conſidet. A Chriſtophoro Senatorii ordinis Viro, cujus poſſeſſionis erat, ipſum dono obtinet, ea conditione, ut ſi Deus mitius ipſi dederit, Monaſterium in eo extruat. Per eum, alioſque ejus diſcipulos delatæ querelæ ad Patriarcham. Revocatus ipſe in Vrbem; tentata rurſus conſtantia, oblati honores, Metropolitica Sedes, nobili aliqua civitate, modò tantiſper contentionem remitteret. Cunctis immoto, facta licentia colendi Patrem ut libuerit ac vel in Vrbe, prioreque Cœnobio degendi, vel in nova ſolitudine. Delecta ſolitudo; in ea coactus novus grex, extructum egregiis ædibus nobile Cœnobium, cunctis ad vitæ Aſceticæ neceſſariis ſatis inſtructum; ſanctæ Marinæ vocant. In eo aucta Symeonis Venerabilis religio & cultus, confluente ex ipſa Vrbe Auguſta, totaque vicinia, innumera hominum multitudine ad ejus quot annis ſolennia. Derivata

hæc eadem ad diverſa alia Cœnobia. Nulla deinceps Symeoni creata moleſtia. Extinctus brevi poſt reſtitutum Symeonem Patriarcha Sergius, eique ſubrogatus Euſthatius, cujus omne tempus videatur vixiſſe Symeon, & ad ipſum Alexii, qui fuerat Studianus Monachus, perveniſſe. Stephanus, vel ipſe, quo tempore Sergius, diem obierit, vel eo ſublato, animos poſuerit; aliis jam Patriarchis Symeoni æquioribus, majoriſque præ Sergio firmitatis, qui probata Symeonis inſtituti ratione colendo Patrem ſuum, non debuit obtundente Syncello, eaque duntaxat ratione, ac niſi certò deprehenſo erraſſe ſibi calculum, nec eum Sanctum, ſed vel hypocrytam vel hæreticum eſſe, à conſtantia reſilire. Hæc ſumma Vitæ Symeonis, quæ longè multa impleret folia. Ex ea planum, quàm non in obſcuro manſerint res ejus, poſt breve ipſius exilium & carcerem, nec quaſi oblivione ejus ſepulta cantica, ſermoneſque, ac ſcripta alia; ut ſibi viſus fuerat divinare Leo Allatius, quod eum defecerint vetera monumenta. Ægrè fero, ut tantum Virum pro adverſariis ſtare admittam, vel Palamitarum fontem eſſe, niſi hoc ſolum, quod illi ſimplicius ei dicta, nimiaque emphaſi, de Dei unione ac viſione, ejuſque Luce ac divinitate, in ſuam niſi ſunt detorquere ſententiam; uti & illo ſuperiorum, Dionyſii, Baſilii, Greg. Chryſ. Maximi: vixque ullus occurrat, eorum, qui myſticam atque amoris Theologiam propenſiùs tradidere, cui non proclive ſit eandem propè ac Symeoni inferre calumniam. Sic & Thaulero noſtro viſi aliqui detrahere, quem Ludovicus Bloſius vir eruditus ac pius, ritè vindicat. Viſio illa, aliaque ejus generis, guſtus quidam eſt expectatæ felicitatis, altiorque præſentiæ Dei ejuſque unionis in perfectis, ſenſus, quam Symeon in eis negare, hæreſeos notat; nec fortè aliud in eo, ejuſque Patre ſpiritali, Symeone Venerabili, Stephanus reprehendebat. Libet ex ejus Orat. Περὶ γνώσεως ἀληθινῆς· cujus init. Καὶ νῦν εὐκαίρως καλὸν εἰπεῖν, hæc exſcribere. Τὸ μορφωθῆναι ἐν ἡμῖν τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, τί ἐστιν, ἢ μὴ τὸ, ἡμᾶς αὐτοὺς πάντως μεταποιεῖν τε καὶ ἀναπλάττειν, καὶ εἰς τὴν τῆς θεότητος εἰκόνα μεταμορφοῦν. οἷον ἔγνωμεν ἄρα γεγονότα καὶ τὸν ἅγιον Συμεὼν τὸν Εὐλαβῆ, τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἀσκήσαντα· τῇ πείρᾳ αὐτῇ τὰ περὶ αὐτοῦ βεβαιωθέντες. τῇ γὰρ ἀποκαλύψει τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπισφραγίσαντες, ἀναντιρρήτως ταύτην φυλάττομεν. μᾶλλον δὲ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φωτὸς, ὡς ἐκ λαμπάδος τινὸς, τὸν τῆς ψυχῆς ἡμῶν λύχνον μεταδοτικῶς ἀνάψαντες, ἄσβεστον διατηροῦμεν, ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις φρουρούμενοι. *Quid eſt Formari in nobis, eum, qui eſt verè, Deum; niſi nos ipſos omnino transmutare, & in imaginem divinitatis ſuæ transformare? Qualem utique etiam evaſiſſe novimus ſanctum Simeonem Venerabilem, qui in monaſterio Studii exercuit; ipſo periculo, rei ejus certò notitiam adepti. Divini enim in eo Spiritus revelatione, obſignatam in eum fidem, citra omnem hæſitationem ſervamus. Quinimmo ex eadem Luce, velut ex quadam lampade, mentis noſtræ lucernam commercio quodam accendentes, ejus precibus ac interceſſionibus muniti, inextinctam ſervamus.*

Tumque de æmulis, Ἀπιστοῦσι, καὶ ἀδύνατον εἶναι ἑαυτοὺς πείθουσι, τὸ καθαρεῦσαι ἄνθρωπον τελείως ἀπὸ παθῶν, καὶ ὅλον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτῷ δέξασθαι τὸν Παράκλητον. διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας λαλοῦσι καὶ πράττουσι, κλείοντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὰς πύλας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ πάντας ἄλλους τοὺς εἰσελθεῖν βουλομένους, κωλύοντες. εἰ πού δὲ καὶ ἀκούσωσι περὶ ἑτέρου τινὸς νομίμως ἀγωνισαμένου, καθαρεύοντός τε ἀπὸ πάντων παθῶν, καὶ πᾶσι τὰ μεγαλεῖα κηρύττοντος τοῦ Θεοῦ, ὅσα δηλονότι ἐποίησεν ἐπ' αὐτῷ ὁ Θεὸς, κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις αὐτοῦ· καὶ ὅπως μὲν λέγοντος πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων, κατηξιώθη φῶς ἰδεῖν Θεοῦ καὶ Θεὸν ἐν φωτὶ δόξης· ὅπως δὲ γνωστῶς ἔγνω ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπιφοίτησιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἅγιος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γέγονεν· εὐθὺς ὥσπερ κύνες λυσσῶντες καθυλακτοῦσιν αὐτοῦ, καὶ κατεσθίειν, εἰ δυνατὸν, τὸν ταῦτα λέγοντα σπεύδουσι, Παῦσαι, λέγοντες, πεπλανημένε καὶ ὑπερήφανε σύ. τίς ἄρα τοιοῦτος ἄρτι γέγονεν, ὡς οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐγένοντο. τίς δὲ Θεὸν εἶδεν, ἢ ἰδεῖν κἂν ὁπωσοῦν δύναται. τίς Πνεῦμα ἅγιον ἐπὶ τοσοῦτον ἔλαβεν, ὡς δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀξιωθῆναι ἰδεῖν.
B παῦσαι, μή σε λίθοις καταλεύσωμεν πείσωμεν. Ἐξ ὑμῶν μὲν, ὦ οὗτοι, ὡς αὐτοί φατε, οὐδεὶς οὐδαμῶς· ἐκ δὲ τῶν προαιρουμένων τὸν σταυρὸν ἆραι καὶ τὴν στενὴν ὁδεῦσαι ὁδὸν, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀπολέσαι ψυχὰς ἕνεκεν τῆς αἰωνίου ζωῆς, πολλοὶ μὲν εἶδον καὶ πρότερον· πλείους δὲ οἶμαι ὁρῶσι καὶ νῦν, καὶ τῶν βουλομένων ἕκαστος ὄψεται· κἂν ὑμεῖς σκαιότητι γνώμης καὶ βασκανίας φαυλότητι τούτους ἰδεῖν οὐκ ἰσχύετε. *Non credunt, ſibique perſuadent fieri non poſſe, ut homo perfectè à libidinibus atque vitiis mundus ſit, & ut totum ſubſtantialiter in ſe Paracletum recipiat. Idcirco etiam contra ſuam ipſorum loquuntur aguntque ſalutem, claudentes ſuper ſe ipſos fores regni cœlorum, cunctoſque reliquos, qui velint intrare, prohibentes. Sin autem etiam de alio quodam audierint, legitimè eum certaſſe, mundumque à perturbatis omnibus affectibus eſſe, ac Dei mirabilia omnibus prædicare, quæ-*
C *cunque nimirum Deus in illo fecit, juxta veriſſimas promiſſiones ſuas; dicentemque, ut auditorum ſaluti conſulat, hoc ſe conſecutum eſſe ut Dei lumen videret, Deumque in claritatis ſeu majeſtatis lumine, utque adeò ſapienter actu Spiritus ſancti in ſe adventum ſecundum operationem, ſanctaque in ſancto Spiritu facta conſpiceret: ſtatim velut canes rabidi adverſus eum oblatrant, feſtinantque ut qui hæc loquitur, ſi fieri poteſt, devorent. Ceſſa aiunt, ſeducte tu ac ſuperbe. Quis modò talis, ac ſancti Patres extitere? Quis verò Deum vidit, aut vel minimum videre poteſt? Quis tanta copia Spiritum ſanctum accepit, ut per eum, Patrem Filiumque mereretur videre? Ceſſa, ne te lapidibus obruamus. Ex vobis quidem, Amici, nemo prorſus, ut vos dicitis: Ex illis verò qui crucem tollere ſtatuerunt, & arctam viam ambulare, atque ſuas animas*
D *propter vitam æternam perdere, viderunt multi etiam prius; pluresque etiamnum, uti arbitror, vident, ac viſurus eſt quiſquis voluerit; tametſi vos mentis perverſitate livoriſque malitia eos videre non valetis.* Plura ejus generis toto illo ſermone, quæ ipſa ejus cauſa ac crimen apud Syncellum videantur; quæ tamen ſic ab eo diluta auctor eſt Sergius, ut mera calumnia viſa ſint Synodi judicio, uno hoc in eo reprehenſo, quod ita Patris, ſicque ambitioſè culti memoriam celebraret. Sic enim ille ad Proceres, Symeoniſque diſcipulos. Ἐγὼ μὲν, ἐνδοξότατοι, οὐδεμίαν ἔλαβον πώποτε πονηρὰν ὑπόληψιν κατὰ τοῦ κυροῦ Συμεών· ἀλλὰ καὶ ἀναγνοὺς κατάρχας τὰ εἰς τὸν Πατέρα τούτου ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα, ἤδειν ἐπ' αὐτοῖς, τὸν ἐκείνου βίον εἰδὼς, καὶ ψάλλειν ἐπέτρεψα ἐπ' ἐκκλησίᾳ αὐτά, ὑπερεπαινέσας τὴν πίστιν αὐτοῦ. ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅθεν, καὶ πῶς γέγονεν ἀναμεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ Συγκέλλου διαφορά, καὶ μνείας κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πα-

ϖρὸς αὐτοῦ, τὰς κατηγορείας ἐξήγειρεν, οὐδὲν πλέον ἐχούσας, A ἢ μόνον διαβολάς. ἃ δὲ πέπονθε παρ᾽ ἡμῶν, οὐχ ὡς παρασφαλεὶς ἐν τοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασι, δι᾽ ὧν ἡ ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος πίστις ὠχύρωται, πέπονθεν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν τοῦ ἰδίου ἀμεταθέτως εἴχετο σκοποῦ, καὶ τιμῶν τὸν Πατέρα, τοῦ λαμπρῶς ἑορτάζειν οὐκ ἐπαύετο· οἱ κατήγοροι δὲ αὐτοῦ ἐταράσσοντο, καὶ δι᾽ ὄχλου καθεκάστην ἡμῖν ἐγίνοντο. διὰ τοῦτο τῆς μονῆς αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν παρεχώρησα. νῦν δὲ, εἰ βούλεται, καὶ τοῖς ἐμοῖς εἴξει λόγοις, κύριος αὖθις καὶ τῆς ἰδίας μονῆς γενήσεται, καὶ Ἀρχιερέα τοῦτον ἐν μιᾷ τῶν ὑψηλῶν μητροπόλεων, συνευδοκούσης πάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου, χειροτονήσω, καὶ τὰ κακῶς ἐκβεβηκότα, διορθώσεως τεύξεται τῆς πρεπούσης. *Ego ſanè, Viri inclyti, nullam unquam malam ſuſpicionem adverſus dominum Symeonem admiſi: ſed & lectis initiò quæ ab illo in Patrem ſuum conſcripta erant, illis gaviſus ſum, qui illius vitam exploratam haberem, eius fidem ſupra modum laudans. Verùm, unde, neſcio, quæve inter eum ac Syncellum orta* B *diſcordia; innumeraque adverſus eum eiuſque Patrem excita accuſationum capita, nihil præter meras calumnia habentia. Quæ verò à nobis illi mulcta irrogata eſt, non eò irrogata eſt, tanquam in Eccleſiaſticis dogmatis, quibus recta ac inculpata fides tota conſiſtit, erraverit; ſed quod in ſuo ille propoſito immobilis perſiſteret, Patriſque honore, dies feſtos agitandi ſplendido cultu ac magnifico, nullum finem faceret; eaque re turbarentur illius accuſatores, ac quotidie moleſti nobis obtunderent. Hæc cauſa eſt, cur ſuo illum Monaſterio ac Civitate moverim. Nunc verò ſi velit, meiſque ſermonibus acquieverit, tum rurſus Monaſterii ſui arbiter erit, tum univerſa comprobante ſacra Synodo, in una celſarum Metropoleωn Epiſcopus à nobis ordinabitur; & quæ mala obtigerunt, convenienter emendabuntur.* Notabant ſuperbiæ potius, quàm prorſus perverſæ doctrinæ; quippe qui jactaret ipſe, quod C antiquis Sanctis præ ſumma puritate non inficiabantur conceſſum eſſe, ut ſcilicet divinis potirentur viſionibus; pro eo tamen ac humana fert conditio, non Meſſalianorum errore, ut ad libitum ipſa eis conſpicua fieret divina Eſſentia, vel ipſa claritas eis viſa, increata Dei gloria eſſet, non Dei in eis effectus & immutatio ac transformatio, uti ipſe relatus Symeon ſatis expreſſit.

Quod ait, ὅλον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτοῖς δέξασθαι τὸν Παράκλητον, Clarius Serm. Περὶ τῶν δουλευόντων Θεῷ, τίνες ἂν εἶεν, expreſſit. Ὥσπερ ἐκκαιόμενος κλίβανος, ἐπὰν σφοδρῶς ἐκκαῇ, ὅλως διαυγὴς γίνεται καὶ τοῦ πυρὸς ὅμοιος· οὕτω δὴ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, ἐπὰν μόνη χωρὶς πάθους ἐναπομείνῃ, τότε οὐσιωδῶς καὶ αὐτῇ ἑνοῦται τὸ θεῖον καὶ ἄυλον πῦρ, καὶ εὐθὺς ἀνάπτεται καὶ διαυγάζει· καὶ μεταλαμβάνει ὥσπερ ὁ κλίβανος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου πυρὸς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ θείου καὶ ἀῤῥήτου φωτὸς, καὶ αὐτὸ πῦρ κατὰ μέθεξιν γίνεται. *Velut* D *accenſa fornax, cum valde accenſa fuerit, prorſus lucida igniſque ſimilis evadit; ſic nimirum etiam animi eſſentia, ubi ſola abſque affectibus vitiorumque expers remanſerit, tunc illi quoque divinus extraque omnem materiam Ignis eſſentialiter unitur, ſtatimque accenditur & luceſcit; ac velut fornax, ignis huius, qui ſenſu percipitur, commercio gaudet, ſic & corpus divinæ ac arcanæ lucis; ipſumque ignis evadit quà ignis particeps eſt.* His penè affinia Chryſoſt. quibus præſertim locis divinæ in nobis Euchariſtiæ effectus exaggerat: quæ ſanè intelligenda, ut ſic nobis Deus, ipſaque ejus eſſentia, per ſua dona, quibus comes eſt, illabatur, veréque copuletur, non ut una ejus noſtraque eſſentia fit, quod nec poſcit exemplum fornacis accenſæ, ſed ut intima quædam nullaque verborum vi explicabilis Dei unio ac præſentia in anima ſic affecta, ſignificetur; quæ ipſa per gratiam eſt in juſtis omnibus, ſed occulta & quaſi habitu, nulloque vel exiguo illius ſenſu; in perfectis longè notior actuque ac maximo quodam velut ſenſu, velut guſtu quodam expectatæ cum Deo θεώσεως, cùm eum videbimus ſicuti eſt, indeque perfectè dii erimus, Deo perfectè ſimiles; cùm tunc quoque Deus infinitè emineat, ſicque οὐσιώδης (vera ſcilicet unio futura ſit) ut Dei noſtraque diſcreta eſſentia; tanquam Ens à ſe, & ab alio, maneat.

Serm. Περὶ ἀπαθείας καὶ ἐναρέτου βίου, incip. Πολλοῖς τοῖς ἐν κόσμῳ πολλάκις προσομιλοῦσι, de Animo Dei amore ebrio ac verè exſtatico. Συνάπτεται τοῖς ἀγγέλοις, τῷ φωτὶ ἀναμίγνυται, ἀπογεύεται B τῆς ζωῆς, τῇ ἀθανασίᾳ συμπλέκεται· ἐν ἀπολαύσει γίνεται τῆς τρυφῆς, εἰς τρίτον ἀνέρχεται οὐρανὸν, ἁρπάζεται εἰς παράδεισον, ἀκούει ἄῤῥητα ῥήματα, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσέρχεται, εἰς τὸν παστὸν παραγίνεται, τὸν νυμφίον ὁρᾷ, τοῦ πνευματικοῦ γάμου ἐν μετοχῇ γίνεται, τοῦ μυστικοῦ κρατῆρος ἐμπίπλαται, τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ, τοῦ ἄρτου τοῦ ζωηροῦ, τοῦ πόματος τῆς ζωῆς, τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, τοῦ μάννα τοῦ νοητοῦ· πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἐν ἀπολαύσει γίνεται, εἰς ἃ οὐδὲ τῶν ἀγγέλων αἱ δυνάμεις ἀξίως ἐνατενίσαι τολμῶσιν. οὕτως ἔχων, πυροῦται τῷ Πνεύματι, καὶ ὁρᾷ τὸ τῆς θεώσεως αὐτοῦ ἐντεῦθεν μυστήριον. πῦρ ὅλως γίνεται τῇ ψυχῇ, μεταδιδοὺς καὶ τῷ σώματι τῆς οἰκείας λαμπρότητος· δίκην τοῦ ὁρωμένου πυρὸς, τῆς οἰκείας τῷ σιδήρῳ φύσεως μεταδιδόντος. καὶ γίνεται ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, ὅπερ γέγονε τῇ ψυχῇ ὁ Θεὸς, καθά φησιν ἡ Θεολόγος φωνή. οὔτε γὰρ ψυχὴ ζῆν δύναται, μὴ φωτιζομένη παρὰ τοῦ κτίσαντος· οὔτε σῶμα, μὴ πα- C ρὰ τῆς ψυχῆς δυναμούμενον. σκόπει ἀκριβῶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. σῶμα, ψυχὴ καὶ Θεός· τὰ τρία ταῦτα. Θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπρόσιτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀόρατος, ἄῤῥητος, ἀναφὴς, ἀψηλάφητος, ἀπαθὴς, ἀνεκδιήγητος, ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν φανεὶς ἡμῖν ἐν σαρκὶ δι᾽ Υἱοῦ, καὶ γνωρισθεὶς διὰ τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πνεύματος, ὡς πιστεύομεν, ἴσος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, ψυχῇ νοερᾷ μίγνυται, διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὥς πού τις ἔφη, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανατίσῃ. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπαγγέλλεται, λέγων, Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. ἀλλὰ πρόσεχε. Θεοῦ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν τοῖς γνησίοις δούλοις αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐλλάμψεων τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπεριπατοῦντος ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, ἀχώριστοι εἰσὶ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀξίας τῶν τοιούτων ψυχὰς ὁμολογουμένως πιστεύομεν. τῶν δὲ ψυχῶν πάλιν διήκουσῶν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, καὶ μηδένι μέρει ἀπολιμπανομένων, ἀνάγκη πάντως καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα, ἀχώριστον D οὖσαν τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ, μηδὲ ζῆν χωρὶς αὐτῆς δυναμένην, ὅλην ἄγεσθαι τῆς ψυχῆς τῷ θελήματι· καὶ ὡς οὐκ ἔστι σῶμα ζῆν ἄνευ ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ θέλημα ἔνι τὸ σῶμα ἔχειν τό τε παρεκτὸς ψυχῆς. *Conſociatur Angelis, commiſcetur lumini, vitam deguſtat, immortalitati conſeritur, deliciis fruitur, in tertium cœlum aſcendit, rapitur in paradiſum, audit arcana verba, in thalamum ingreditur, thorum nuptialem adit, videt Sponſum, ſpiritalium nuptiarum communione donatur, myſtico cratere impletur; vitulo ſaginato, vitali pane, vitæ poculo, Agno immaculato, manna ſpiritali reficitur: illis omnibus bonis potitur, in quæ nec Angelicæ Poteſtates intrepidè audent proſpicere. Ita ſe habens, inflammatur ſpiritu, indeque ſuæ deificationis myſterium cernit. Animo prorſus igneſcit, ipſumque corpus ſua claritate impartit; haud ſecus ac ignis*

oculis conſpicuus in naturæ ſuæ commercium ferrum aſciſcit. Hocque ipſum animus corpori efficitur, quod Deus animo exiſtit, iuxta ac Theologus loquitur. Neque enim fieri poteſt ut animus vivat, niſi eius qui condidit fulgoribus illuſtretur, neque ut corpus, quin ab animo roboretur: Attende diligenter quò ſpectent ea, quæ dicuntur. Corpus, Anima, Deus. Tria hæc. Deus principii ac finis expers, inacceſſus, imperſcrutabilis, inviſibilis, ineffabilis, qui nec tangi nec palpari poteſt, nullique obnoxius affectui eſt, nec enarrari poteſt, extremis temporibus apparens nobis in carne per Filium, ac maniſeſtatus per ſanctiſſimum ſuum Spiritum, uti fide docemur, æqualis nobis per omnia ſine peccato, animæ intelligenti miſcetur, mei animi cauſa, ut quidam ait, ut & ſpiritum ſalvum faciat, & carni immortalitatem præſtet. Quin & pollicetur, dicens, Inhabitabo in eis & inambulabo. *Verùm animum attende. Deo, iuxta quod verè pollicitus eſt, in nobis veris ſervis ſuis inhabitante, ſanctiſſimique Spiritus afflatu & illuſtrationibus in animis noſtris inambulante, qui talibus digni ſunt Animi, à Deo ſeparari non poſſe exploratè credimus. Cumque rurſus Animi per omne pervadant corpus, nec ulli deſint parti, prorſus neceſſe eſt, ipſam quoque carnem, quæ ab Animo inſeparabilis ſit, quinimmo, quæ nec vivere abſque illo poſſit, totam Animi regi voluntate. Ac ſicut non poteſt corpus vivere ſine Animo, ſic neque tunc voluntatem habere poteſt ſine illo.* Hoc Chriſti, noſtręque Trinitatis myſterium. Chriſti ut exemplaris, quod id eo Deus ſit altiori aliaque ac in nobis ratione. In ipſo enim, ipſa hypoſtaſi unus, & in quo caro ſit ipſa ὁμόθεος, ut loquitur Gregorius, *unà Deus*: in nobis verò, ἐνεργείᾳ, ἐλλάμψει, *dono gratiæ, afflatu, illuſtratione*, ac quicquid in Sanctis Deus operatur, ut peculiarius filiis ac diis, non tamen naturâ, φύσει, ſed dono gratuito & adoptione, θέσει· quod diſertis verbis Symeon profitetur, ut non ſit nævus in ſcirpo quærendus, tantiſque vexanda hæc ejus creata Trinitas, divinæ imago, in qua ipſa, tria unus ſint Deus. etſi ſunt cautè omnia ad probatæ Theologiæ normam reducenda: quæ maximè cautio eſt Myſticis adhibenda, cujus defectu poſſint ſimplicioribus offenſioni eſſe, ac errorum illis anſam præbere. Infert ergo Symeon, Ἀποδέδεικται τοίνυν, ὅτι ὥσπερ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἷς Θεὸς ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως προσκυνεῖται· οὕτω πάλιν ἐν Θεῷ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως κατὰ χάριν ὁ ἄνθρωπος γίνεται· μήτε τοῦ σώματος εἰς ψυχὴν μεταβαλλομένου, μήτε τῆς ψυχῆς εἰς θεότητα μεταποιουμένης· ἀλλὰ μένων ὁ Θεὸς καθὸ Θεός ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ καθὼς ἔχει φύσεως, καὶ τὸ σῶμα καθὼς ἐπλάσθη πηλός· ὁ παραδόξως συνδήσας αὐτὰ, καὶ τῷ ἐπιπλῷ συγκεράσας τὸ νοερόν τε καὶ ἄϋλον, αὐτὸς ἀμφοτέροις τούτοις ἀσυγχύτως ἑνοῦται· κἀγὼ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐκείνου, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, γίνομαι. ἀλλὰ πάλιν, εἰ δοκεῖ, τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν. Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἷς Θεὸς, ὃν σεβόμεθα· Θεὸς, ψυχὴ καὶ σῶμα, ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος καὶ θεὸς εἶναι καταξιούμενος. *Igitur probatum eſt, ſicut in Patre & Filio & Spiritu ſancto, unus Deus inconfuſè ac indiviſè adoratur; ſic rurſus in Deo & Anima & Corpore, qui per gratiam eſt, fieri hominem indiviſè ac inconfuſè: ita nimirum, ut neque corpus in animam mutetur, neque anima in deitatem conſletur; ſed manente Deo quatenus Deus eſt, animaque, quomodo illi natura comparatum eſt, ac corpore, pro eo ac lutum formatum eſt; qui inaudita hac ratione devinxit, mentemque ac quod omni vacat materia luto miſcuit, ipſe ambobus his inconfuſè unitur; egoque, uti ſermo probavit, hoc nanciſcor, ut ad eius imaginem ac ſimilitudinem ſim. Verùm rurſus, ſi lubet, ſermonem reſumamus. Pater, Filius & Spiritus ſanctus, unus Deum, quem colimus. Deus, Anima & Corpus, homo ad Dei imaginem conditus, & cui obtingit ut ſit deus.*

Greg. Theol.

Nec longè eſt locus ille ex Orat. 27. Pontano durior viſus, ac Leoni Allatio in eorum exemplum adductus, quæ nemo pius æquo animo ferat in Symeone. Ὢ τοῦ θαύματος, ὅτι ἄνθρωπος Θεῷ ἑνοῦται πνευματικῶς καὶ σωματικῶς, εἴπερ οὐ χωρίζεται τοῦ νοῦ ἡ ψυχὴ, οὐδὲ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα· ἀλλὰ τῇ οὐσιωδῶς ἑνώσει γίνεται τρισυπόστατος κατὰ χάριν καὶ ὁ ἄνθρωπος· εἷς θέσει θεὸς, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ οὗπερ μετείληφε, θείου Πνεύματος· καὶ πληροῦται τηνικαῦτα τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου Δαβὶδ, Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· καὶ εἰκόνα δηλαδὴ καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ὑψίστου, γεννήματα θεῖα ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος. *O rem miram! Homo Deo ſpiritaliter corporaliterque unitur; ſiquidem anima non à mente, nec ab anima corpus ſeiungitur: ſed & eſſentialiter unione quæ eſt per gratiam homo* τρισυπόστατος (velut trium ſubſtantiarum dicas) *efficitur; unus ſcilicet adoptione deus, ex corpore atque anima, & cuius factus eſt particeps, divini Spiritus. Tuncque impletur quod dictum eſt à Davide Propheta*, Ego dixi, Dii eſtis, & filii Excelſi omnes. Filii Excelſi, *imaginis ſcilicet ratione ac ſimilitudinis Altiſſimi; divina progenies ex divino Spiritu.* Pont. & Allat. ac ſi eſſet τῇ οὐσιώδει ἑνώσει, *unione eſſentiali*; monetque Pont. illud *nec ad Deum, nec ad gratiam referendum eſſe* (*Neque enim homo iuſtus aut cum Deo, aut cum gratia eſſentialiter unitur*) *ſed ad ſolam coniunctionem corporis & animæ; quæ utique eſſentialis eſt.* Malim ego τὸ, οὐσιωδῶς, uti eſt, adverbialiter reddere, quo determinetur vox τρισυπόστατος, ut dicatur homo trium ſubſtantiarum (quaſi ſcilicet in eis ſubſiſtens) ſimilitudine quadam ad divinas perſonas, non quovis modo, ſed οὐσιωδῶς, verè ſanè veraque unione, ſed per gratiam, & qua unus θέσει fiat, non una eſſentia. Notum eſt ſanctis Patribus pro eodem accipi οὐσίαν ac φύσιν· Sic paſſim exponunt Damaſc. Maxim. & alii: idem itaque illis φυσικῶς & οὐσιωδῶς, atque unio φυσικὴ & οὐσιώδης. Uti igitur unio φυσικὴ in Chriſto, naturalis, ſic dicta Cyrillo Anath. 3. non in eo conflat naturas, uti malè carpit Theodoretus, vel unam, alia abſorpta, factam adſtruit, Apollinarii errore; ſed earum veram unionem, καθ' ὑπόστασιν tamen (ſubſiſtendi ſcilicet ratione) ſic & ſignificat Symeoni, trium eſſentialis unio, vel qua homo unus eſſentialiter deus, tribus conſtans fiat, vera unio eſt, & qua verè id fiat, κατὰ χάριν tamen (per gratiam) non ut ex illis una quædam eſſentia emergat. Sic ſuperius ſemel & iterum uſurpata ea vox Symeoni, in iis quæ ex illo attulimus; poſſitque Pontanus vel Theodoreti exemplo emendari, ejuſque vocis uſum, ut & illi affinis, ex Cyrillo doceri. Φυσικὴν φαμὲν γενέσθαι τὴν ἕνωσιν, ἀλλ' ἐκ δύο πραγμάτων ἀνομοίων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, τὸν ἕνα γενέσθαι Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον διαβεβαιούμεθα. *Naturalem dicimus factam eſſe unionem; ſed ex duabus rebus diſſimilibus, Deitate ſcilicet & humanitate, unum factum eſſe Chriſtum*

& Filium & Dominum affirmamus. Duabus, inquam, rebus diſſimilibus, quæ & diſſimiles reipſa ac eſſentia ſua, ab unione maneant; uti ſe res habet in illis exemplis, quibus Sancti unionem ſive hypoſtaticam, ſive quæ per gratiam eſt (amoris ſcilicet & charitatis, ſive etiam viſionis ac cognitionis) explicant. A

Videtur ipſe Cyrillus Symeoni præiviſſe libr. 9. in Ioan. verſus finem, ubi de prima creatione loquens, qua ad Dei imaginem homo conditus eſt, & ad quam per Chriſtum reformamur; excluſa ea opinione, quæ ſpiraculum à Deo homini inſufflatum, Animam rationalem exponit; ipſe Spiritum ſanctum interpretatur, velut ſignaculum perfectæ jam ex anima & corpore humanæ naturæ, à Deo impreſſum; quo ſic hom. Deus unus θέσει ſit, ac in tribus verè exi- B ſtens. Μέτοχον αὐτὸν τῆς ἰδίας φύσεως ἀποτελεῖ Θεός. Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, τοῦτ' ἔστι, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ ζωὴ μετὰ Πατρὸς, συνέχων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. κινεῖται γὰρ ἐν αὐτῷ τε καὶ ζῇ, τὰ ζωῆς δεκτικά. *Participem eum Deus reddidit ſuæ naturæ.* Inſufflavit enim in faciem ejus ſpiraculum vitæ; *hoc eſt, Spiritum Filii. Ipſe enim Vita eſt cum Patre, in eſſe omnia continens. In eo quippe moventur & vivunt, quæ vitæ capacia ſunt.* Aliiſque in eam rem interiectis, Ὡς οὐκ ἄν οἰμαί τις εὖ φρονῶν τὸ ἐκ τῆς θείας οὐσίας προελθὸν ἐμφύσημα, ψυχὴν οἴοιτο γενέσθαι τῷ ζώῳ· ψυχωθέντι δὲ μᾶλλον, καὶ πρὸς ἰδιότητα τῆς τελείας φύσεως δι' ἀμφοῖν ἀρτιουμένῳ. ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματος, διά περ τινα σφραγῖδα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐνέπηξεν ὁ Δημιουργὸς, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτ' ἔστι τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, δι' ἧς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον διεπλάττετο κάλλος· ἀπετελεῖτο δὲ κατ' C εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀρετῆς, δυνάμει τοῦ ἐνοικισθέντος αὐτῷ διακρατούμενος Πνεύματος. *Neminem ſanæ mentis exiſtimaturum unquam arbitror, afflatum ex divina ſubſtantia procedentem, animali animam extitiſſe; ſed animato potius, & ad proprietatem naturæ perfectæ ex anima & corpore deducto, naturæ ſuæ veluti ſignaculum Creatorem impreſſiſſe, Spiritum ſanctum, id eſt, ſpiraculum vitæ; per quod ad archetypi pulchritudinem formaretur, & ad Creatoris imaginem, ad omne virtutis genus, inſerti ei Spiritus inque eo locati, virtute conſervatum, perficeretur.* Amiſſa hæc, per facultatem arbitrii (quæ ipſa in homine, ait Cyril. quædam imaginis portio eſt) ut in Chriſto unione itidem divinitatis cum humana natura, reparata ſint, & per eum ipſoque Mediatore in nobis; idem pluribus proſequitur: ſed hæc nobis ſufficiant.

Poſſem alia afferre, ut quod habet ſerm. de Prævaricatione Adæ, ubi & illud οὐσιωδῶς recurrit. Ἐκεῖθεν τὸ φρικτὸν ἀκούων τοῦ μυστηρίου, καὶ τὸν D λόγον πιστὸν ὄντα, μετὰ πάσης ἀπόδεξαι πληροφορίας καὶ πίστεως. συλλαμβάνομεν οὖν αὐτὸν, οὐχὶ σωματικῶς, ὡς ἡ παρθένος καὶ Θεοτόκος αὐτὸν συνέλαβεν· ἀλλὰ πνευματικῶς μὲν, οὐσιωδῶς δέ· καὶ ἔχομεν αὐτὸν ἐκεῖνον, ὃν καὶ ἡ ἁγνὴ Παρθένος συνέλαβεν, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλος φησίν. Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, αὐτὸς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· οἷον εἰπεῖν, ἀντὶ τοῦ, Αὐτὸς ὅλος οὐσιωδῶς γέγονεν ἐν ἡμῖν. *Obtupeſce tremendum audiens myſterium; ac ſermonem, qui fidelis ſit, omni certitudine ac fide ſuſcipe. Illum itaque concipimus, non corporaliter, quemadmodum Virgo ac Deipara eum concepit, ſed ſpiritaliter quidem, verùm eſſentialiter; eundemque ipſum habemus (quem & Virgo caſtiſſima concepit) in noſtris cordibus, uti beatus Paulus ait,* Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris; *pro eo ac diceret, Ipſe totus eſſentialiter in nobis verſatus eſt.* Ergo, vult eſſentiale Deo in nobis eſſe? Nugæ. Vult certè ipſum revera Deum eſſe in nobis peculiari præſentiæ modo, nihil ſeparatum à ſuis donis, quorum auctor eſt, ſupra omne debitum naturæ. Sequitur Ὅτι δὲ καὶ ἡμεῖς τὸ ἄστεκτον πῦρ τῆς θεότητος ὡσαύτως δεχόμεθα, ἄκουσον τοῦ Κυρίου λέγοντος, Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς· ποῖον ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ τῆς θεότητος Πνεῦμα, μεθ' οὗ συνεισέρχεται καὶ συνθεωρεῖται σὺν τῷ Πατρὶ καὶ αὐτὸς, καὶ ἔνδον ἡμῶν γίνεται. *Quod autem nos etiam importabilem Deitatis ignem ſuſcipiamus, audi Dominum dicentem,* Ignem veni mittere in terram. *Quem ignem, niſi Spiritum Divinitati ſuæ conſubſtentialem, cum quo unà cum Patre ipſe quoque ingreditur & intelligitur, ac in nobis verſatur.* Modumque ſpecialem ſequentibus explicat, qui eſt Euchariſtiæ perceptione, qua extenſio eſt, eius quod in Maria peractum myſterium eſt; & qua eius carnem manducantes, ὅλον τὸν σαρκωθέντα Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸν τῆς παρθένου καὶ παναμώμου Μαρίας, τὸν ἐν δεξιᾷ καθήμενον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ἡμῖν ἔχομεν κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα κ. τ. ἑ. *Totum incarnatum Deum & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, eundem Dei, Virginiſque ac intemeratiſſimæ Mariæ Filium, eum qui ſedet in dextera Dei & Patris, in nobis habemus, juxta ac dictum ab illo eſt,* Qui manducat meam carnem, &c. Quæ verba alibi ſic exponit, *In me manet,* ἐν τῇ ἐμῇ δόξῃ, ἐν τῷ ἐμῷ φωτὶ, ἐν τῇ ἐμῇ θεότητι. *In mea claritate, in mea lumine, in mea Deitate;* quæ ſunt dignè communicantium, & eorum qui divino illo cibo verè mente reficiantur.

Nimium eſt, quod ita revelationem, notitiam, illuſtrationem, ac quæ eiuſmodi ſunt prædicat, ut & donum gratiæ, quod habentem lateat, videatur excludere, certamque omnino inhabitantis Dei cognitionem invehere. Haud quidem inficiandum, viris perfectis ex divinorum in eis ſenſu ac guſtu, ingentem quandam oriri perſuaſionem, quod iuſti ſint, ac verè ſint templum Dei, eiuſque eſſe quos patiuntur divinos ardores ac illuſtrationes: ſecluſa tamen revelatione, quam & Dei eſſe certò quis noverit, nemo ſe iuſtum ſic omnino exiſtimare poteſt, ut non ſit formido aliqua oppoſiti, ut neceſſe ſit & illi dicere cum Apoſtolo, *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc juſtificatus ſum.* In actu tamen exercito, ut loquuntur, ſic afficiuntur, ut unum Deum cogitent, nec ab eo eiuſque amore ſe unquam divelli poſſe putent. Quem affectum expreſſit Paulus, cùm ait, *Quis nos ſeparabit à charitate Dei?* Sicque ſane intelligenda illa Symeonis, quæ plus aliquid emphaſis habere videntur. Facit & illud eiuſdem Apoſtoli, *Vos ipſos probate, ſi eſtis in fide, in dilectione.* Ad eam probationem ſpectant, quæ Serm. de Iudicio ſic habet. Ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτὸν θεατάσθω, εἰ τὸν Θεὸν Λόγον ἐλθόντα ἔλαβεν, ἢ τέκνον Θεοῦ ἐγένετο, εἰ οὐκ ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ Θεοῦ γεγέννηται, εἰ ἔγνω τὸν σαρκωθέντα Λόγον σκηνώσαντα ἐν αὐτῷ, καὶ εἰ ἐθεάσατο τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός· ἰδοὺ γέγονε Χριστιανὸς, καὶ ἀναγεννηθέντα ἑαυτὸν ἐθεάσατο, καὶ τὸν γεννήσαντα αὐτὸν Πατέρα ἐγνώρισεν. οὐ λόγῳ

μόνον, ἀλλ' ἔργῳ χάριτος καὶ ἀληθείας. ἐμμείνωμεν ἀδελ- A
φοὶ ἐν τούτῳ τῷ ἐσόπτρῳ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀποστῶμεν τῆς
βλαβερᾶς καὶ αἱρεσιώδους διδασκαλίας καὶ ἀπονοίας, τῶν
λεγόντων μὴ ἀποκαλύπτεσθαι νῦν ἐν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς, τὴν
δόξαν τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διὰ τῆς τοῦ ἁγίου
Πνεύματος δωρεᾶς. ἡ γὰρ δωρεὰ, ἐν τῇ ἀποκαλύψει δί-
δοται· καὶ ἡ ἀποκάλυψις διὰ τῆς δωρεᾶς ἐνεργεῖται.
Quiſque noſtrum videat, num Deum Verbum venientem ſuſceperit, num Dei filius effectus ſit; an non ex ſanguine ſolum & ſanguine, ſed & ex Deo natus ſit; num Verbum incarnatum in ſe habitans cognoverit, & gloriam ejus, gloriam quaſi Vnigeniti à Patre viderit? Ecce Chriſtianus evaſit, ſeque regeneratum vidit, & quo natus eſt, Patrem cognovit, non verbo ſolum, ſed opere gratiæ & veritatis. Perſeveremus, fratres, in veritatis hoc ſpeculo, & à noxia ac hæretica doctrina ſententiaque eorum abſcedamus, qui dicunt, non revelari nunc nobis fidelibus, Domini Ieſu Deitatis claritatem, per donum ſancti Spiritus. Donum enim in revelatione B *datur, & revelatio ſeu manifeſtatio, per donum præſtatur.* Videntur hæc paulò duriora, niſi intelligantur de ſenſu quodam ac guſtu in Fidelibus, præſertim ſapientibus & perfectis, quos Græci γνωστικοὺς vocant. Quandoque etiam in incipientibus & pœnitentibus in fervore animi, quos videre divinum Lumen ait Symeon, ſed non adipiſci, quod ulteriores pœnitentiæ labores & certamina detrectent. Nec abſque errore negari poteſt. Quod autem omnes, in quibus gratia ſecretius operatur; nec eſt illa revelatio ſeu manifeſtatio, quod Symeon videtur exigere, mortuam fidem habeant, hocque ille velit, majoris erroris ſit. Hæcque forte alter alteri Symeon & Syncellus oppoſuerint. Quod refert Symeon Euſtratii Martyris, virtute clariſſimi, exemplum, rem non conficit; quod C
ſcilicet dixerit, Νῦν ἔγνων, ὅτι ναὸς Θεοῦ εἰμὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ἐμοί. ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας. πρὸς δὲ τὸν δικάζοντα τύραννον, Εἴ σοι τὰ αἰσθητήρια τῶν φρενῶν μὴ ἠλλοίωτο, καὶ τῷ τῶν παθῶν φυράματι μὴ κατεσκεύαστο πρὸς τὸ γεῶδες ἡ ψυχή σου, ἔδειξα ἄν σοι τὸν Ἐσταυρωμένον τοῦτον, Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην τυγχάνοντα. *Nunc cognovi, quod templum Dei ſum, & Spiritus ejus habitat in me. Diſcedite à me omnes operarii iniquitatis. Et ad Tyrannum judicem, Niſi tibi ſenſus mentis evariati eſſent, animuſque vitiorum colluvie & affectuum in terrenum habitum tranſiſſet, oſtendiſſem utique tibi hunc Crucifixum, qui Salvator & redemptor ac beneficus ſit.* Non enim ſequitur, quod ita Symeon infert, Εἶδες πῶς ἡ πίστις τῶν ἔργων δίχα νεκρά ἐστι; πρὸ γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τοὺς τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνας τὸν ἅγιον, ἐπειδὴ τὴν πίστιν μόνην εἶχεν, οὐκ εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν αὐτῷ· ὅτε δὲ ἐκ τῶν ἔργων τὴν πί- D
στιν ἔδειξε, τότε καὶ ναὸν ἑαυτὸν Θεοῦ ἐπέγνω, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον οἰκοῦν ἐν ἑαυτῷ γνωστικῶς, τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατο. *Vides quomodo Fides ſine operibus mortua eſt? Priuſquam enim Sanctus martyrii certamina ſubiret, quod ſolam fidem haberet, non habebat in ſe Spiritum ſanctum. Vbi autem ex operibus fidem oſtendit, tunc & ſe Dei templum eſſe agnovit, ejuſque Spiritum ſanctum in ſe habitare, ſapienter mentis oculis conſpexit.* Vnde enim vir ἐπ' ἀρετῇ περιφανὴς ὄντος, Chriſtiana ſcilicet virtute conſpicuus, ſola fide, eaque adeò mortua præditus? Imò habuit & Spiritum ſanctum & donum, ſed inter certamina magis habuit & agnovit, uti Auguſt. in Ioan. de promiſſione Spiritus

A Apoſtolis facta, exponit.

Vnus locus eſt, quem refert Leo Allatius ex Symeonis Sermone 3. de Oratione ſeu Attentione, quem etiam Nipho Monachus adverſus Palamam urget, qui nec apparentem medicinam, ſenſumve ullum commodum, videatur recipere. Non occurrit mihi ille Sermo in Cod. E. Card. Mazar. ac nec in illis quæ Pontanus latinè edidit. Certe ſe ita ſcripſit Symeon, non divino Spiritu, ſed ſuo, illoque errante, ſcripſit. Sic autem ſcripſiſſe; & in diſcipulos ſparſiſſe quæ Meſſaliani & Omphalopſyci inter paucos duntaxat magiſque fideles muſſitabant, & in illis damnata erant, non facilè mihi perſuadeam; quod in aliis locis nihil eiuſmodi habeat. Exigit ille quidem, ut & reliqui Myſtici, ad recipiendum divinum lumen, aliquam in nobis præparationem; puritatem cordis, contritionem, humilitatem; omnem denique ἀπάθειαν, & ut homo ſenſibus excedat eiſque moriatur; quæ ſunt quaſi removens, quod afflatum divinum prohibeat: qui nec ipſe his neceſſariò comes ſit, ſed prout ſederit divinæ voluntati, ac ſe Sponſus dignabitur ſponſæ manifeſtare. In qua ipſa re neceſſaria ſit maxima quædam modeſtia & cautio, ne dum ſponſa nimium tenere cupit ſibique addicere, & in eius intrare ſecreta, Sponſum cogat avolare. Serm. Περὶ τῆς ζωοποιοῦ νεκρώσεως, poſt exaggeratam Dei dignationem, quod in nobis per pœnitentiam inhabitare ac inambulare ſuſtineat, redeuntibus occurrere, in collum ruere, oſculo accipere, ac reliqua præſtare, quæ ſub Prodigi perſona ac parabola perſcripta ſunt in Lucæ Evangelio; unde homo, quaſi prægnans Deo, eoque plenus, intra notitiam eum portat, qui ipſum portantem & omnia produxit creavitque; θησαυρὸν ἄφατον, ἀνεκλάλητον, ἄποσον, ἀνείδεον, ἄϋλον, ἀσχημάτιστον, ἐν ἀμηχάνῳ κάλλει μεμορφωμένον, ὅλον ἁπλοῦν, ὥσπερ φῶς, τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς. *Theſaurum ineffabilem, nulla ſermonis vi explicabilem, qualitatis, quantitatis, formæ, materiæ, figuræ expertem, immenſa pulchritudine, totum ſimplicem, velut Lumen, quod omne excedit lumen*; quo utique omnium ditiſſimus beatiſſimuſque, nullius egens, & quem nulla foris deſideria fatigent, evadit; ita ſapienter admonet. Βλέπε ὁ τοιοῦτος γενέσθαι ἀξιωθεὶς, ὁ ἔνοικον κτησάμενος ὅλον ἐν σεαυτῷ τὸν Θεὸν, μήποτε ἀνάξιόν τι τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἢ πράξεις, ἢ ἐκ χειλέων προφέρεις, καὶ εὐθὺς ἀπολέσεις τὸν ἔν σοι κεκρυμμένον θησαυρὸν, ἀπαναστάντος αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ. τίμησον αὐτὸν ὅσον εἰς δύναμιν, καὶ οὐδὲν τῶν αὐτῷ μὴ ἀρεσκόντων, μηδὲ πρεπόντων αὐτῷ φυσικῶς περιεργάσῃς εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ ἐάσῃς σε ἀναχωρήσει ὀργισθεὶς κατὰ σοῦ. μὴ πολυλόγει πρὸς αὐτὸν, μηδὲ προσάπτε ἀναιδῶς, ἐν σεαυτῷ λογιζόμενος, καὶ λέγων, Ἐπιδείξομαι ὑπερβάλλουσαν θερμότητα, καὶ ζῆλον ἀγάπης πολὺν τῆς πρὸς αὐτὸν, ἵνα μου τὴν πρόθεσιν ἀποδέξηται, καὶ γνῷ, ὅτι ἀγαπῶ καὶ τιμῶ αὐτόν. ἴσθι οὖν, ὅτι πρὸ τοῦ ταῦτα ἐννοῆσαί σε, ἐκεῖνος πάντας τοὺς λογισμούς σου ἐπίσταται, καὶ οὐδὲν αὐτὸν λέληθεν. ἀλλὰ γὰρ μηδὲ νοεραῖς χερσὶ κρατῆσαι αὐτὸν ἐπιχειρήσῃς· ἄληπτος γάρ ἐστι· καὶ ὅσον ἅψασθαι αὐτοῦ τολμήσεις ἢ καταχεῖν αὐτὸν οἰηθῇς, ἕξεις ἔνδον οὐδέν· ἀλλ' εὐθὺς ὅλος ἀφαντωθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ πολλὰ μεταμελήσῃ καὶ κλαύσεις συντρίβων σεαυτὸν καὶ μαστίζων, καὶ ὠφελήσεις ὄντως οὐδέν. *Vide cui obtigit ut talis fieres, qui totum in teipſo nactus es Deum hoſpitem, ne quando indignum aliquid ejus voluntate aut egeris, aut ex labiis protuleris,*

A *protuleris, moxque occulti in te theſauri jacturam feceris, abeunte illo à te. Cole eum pro virili tua, nec eorum quæ minus ei placent, nec ei naturâ inſunt, in eius domum aliquid intuleris, iſque te relicto abſcedat, iratus in te. Ne cum illo verboſior ſis, néve impudenter irruas, apud temetipſum cogitans ac dicens, Eximium fervorem oſtendam, multamque charitatis in ipſum æmulationem, ut meum propoſitum probet ac voluntatem, ſciatque, quod eum diligam & colam. Scito igitur, priuſquam hæc tibi in animum venerint, noſſe illum omnes tuas cogitationes, nec quicquam eum latere. At neque mentis manibus tenere eum moliaris: Incomprehenſibus enim eſt; quantumque attingere auſus fueris, aut detinere eum putaveris, intus nihil habebis: ſed ſtatim totus à te diſparebit, multaque te pœnitudo tenebit, & lugebis, contereſque teipſum & cades, nec planè quicquam commodi referes.* Quid hæc ſic caſta & elimata, cum Meſſalianorum nugis verè meretriciis & ex orco profectis? Vix ipſe niſi B aliis edita proferrem. Priora quidem tria documenta ad contemplationem non inutilia; otium quoddam ac vacatio à negotiis omnibus, iis etiam quæ honeſta videantur; conſcientia munda, & ut nullis rebus afficiaris, vel ipſi corpori. Hæc enim ἀπάθεια, & unde mentis tranquillitas, cui divini Solis fulgor proclive illucet. Quod verò ſequitur plenum ineptiæ eſt, cum pari impietate. Εἶτα καθίσας ἐν κελλίῳ ἡσύχως, καὶ ἐν μιᾷ καταμόνας γωνίᾳ, πρόσεξαι ποίησαι ὃ λέγω σοι. κλεῖσον τὴν θύραν, καὶ ἔπαρον τὸν νοῦν σου ἀπὸ παντὸς ματαίου, ἤγουν προσκαίρου. εἶτα οὖν ἐρείσας τῷ στήθει τὸν πώγωνα, κινῶν τὸν αἰσθητὸν ὀφθαλμὸν σὺν ὅλῳ τῷ νοῒ ἐν μέσῃ κοιλίᾳ, ἤγουν ἐν τῷ ὀμφαλῷ, ἄγξον καὶ τὴν τοῦ ῥινὸς τοῦ Πνεύματος ὁλκὴν, τοῦ μὴ ἀδεῶς ἀναπνεῖν, καὶ ἐρεύνησον νοητῶς ἔνδον ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὑρεῖν τὸν τόπον C τῆς καρδίας, ἔνθα ἐμφιλοχωρεῖν πεφύκασι πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις. καὶ πρῶτον μὲν σκότος εὑρήσεις, καὶ πάχος ἀνένδοτον. ἐπιμένοντος δέ σου, καὶ τοῦτο τὸ ἔργον νυκτὸς καὶ ἡμέρας ποιοῦντος, εὑρήσεις, ὢ τοῦ θαύματος, ἄληκτον εὐφροσύνην. ἅμα γὰρ εὕρῃ ὁ νοῦς τὸν τόπον τῆς καρδίας, βλέπει παρευθὺς, ἃ οὐδέποτε ἠπίστατο· βλέπει γὰρ τὸν μεταξὺ τῆς καρδίας ἀέρα καὶ ἑαυτὸν, φωτεινὸν ὅλον καὶ διακρίσεως ἔμπλεων, κ. τ. ἑ. *Tum ſedens quietè in cellula, inque uno ſeorſim angulo, animum adhibe ut facias, quod tibi dico. Clauſo oſtio, mentem eleva ab omni re vana, temporanea ſcilicet & caduca. Tumque innixa pectori barba, ſenſibilemque oculum cum omni mente, in ventris medium (id eſt, umbilicum) movens; comprime & narium ſpiritus attractionem, ne libera ſit reſpiratio; mentiſque indagine ſcrutare intus in viſceribus ut in-* D *venias locum cordis, ubi omnes facultates animæ immorari ſolent. Primúmque tenebras offendes, & duram craſſitiem. Verùm ubi perſeveraveris, ac opus hoc, diu noctuque continuaveris, invenies (rem miram!) jugem conſolationem. Mox enim ac mens, cordis locum invenerit, confeſtim videt, quæ nunquam noverat. Videt enim interjectum äërem, ipſaque ſemetipſam lucidam totam ac diſcretionis plenam,* &c. Hæc ſic affectata ac ridicula, ipſa ſe fatuæ mentis deliria produnt, & quibus malus ſpiritus illudat, non ipſe bonus Spiritus cor hominis impleat, cui potius humilitas & compunctio ac cordis contritio, luctuſque pœnitentiæ iter in animum pandant: quæ ferè exigat Symeon, quo fit, ut hæc ejus non facilè admittam. Hac regula ſanctus Nicephorus Patriarcha, Theodoto Ancyrano abrogat, quos ei ſermones adſcribebant Iconomachi, & quibus illi ſuo errori præſidium quærebant; quod nimirum Orat. in Symeonem & Annam, quæ ejus certum monumentum eſſet, ille aliter ſenſiſſet; quanquam ejus auctoritas (quippe auctoris non omnino laudati) non admodum premeret. Potuerint æmuli, quos tantos Symeon paſſus eſt, hoc illi affingere, ut eſt facilè, unum aliquem ejuſmodi tractatum, vel ſermonem vel epiſtolam, non tantæ molis aut induſtriæ, vel ejus infamandi cauſa, vel captandæ auctoritatis, alteri ſubdere. Hinc innumera illa ἐπιγραφομένων ſeges & ψευδεπιγράφων apud Græcos pariter & Latinos. Michaël Pſellus Orat. ſua ad Synodum in cauſa Cerularii, Sede pulſi ſeculari poteſtate, ac Synodali cognitione damnandi, quam ille damnationem ac depoſitionem ſeriò urgeret; viſa B illa, quibus aliquid non ſatis Chriſtianam decens honeſtatem; exque Dei & Sanctorum rationibus, immiſceatur; diabolica commenta eſſe probat; cujuſmodi oſtendit, quibus ſe patronum Cerularius præberet, hinc graviſſimè arceſſens Chaldaiſmi, ut vocat; ſuperſtitionis Scilicet ſpirituum & Animorum: quæ, aliaque in eum dicta ſcriptaque, nec injucunda lectu, nec inutilia fore ſpero, in vulgando à me Hiſtoriæ Byzantinæ expectato tomo, quo ſuis coloribus egregiè depicti atque expreſſi prodantur, qui Græcis ſchiſmatis Auctores extitere; nequiſſima verè capita, & qui tantæ gentis & Eccleſiæ labe ac ἀποστασίᾳ, ulti ſint, quas videbantur injurias ipſi accepiſſe. Hæc hactenus, juſto fortè παρεκβατικώτερον· in quibus ipſis meliora expe- C cto, ſi quis docere habeat, ac vel Symeonem certius vindicare, vel etiam reum facere. Supereſt pauca quædam in ipſam Calecæ lucubrationem ex more annotare.

1. Ὡς τὰ ὄντα ἄγια. Portentoſa omnia Palamitarum de Dei Eſſentia, ejuſque Operatione; tantis hîc à noſtro Caleca, expoſita; ut ſolùm memoraſſe, confutaſſe ſit; quod palam ſit, ejus, quam eſſentialem ac coæternam Deo ἐνέργειαν ponunt, eas eſſe conditiones, quæ verè creatum aliquid extra Deum illam eſſe oſtendant; proinde ejus effectum, ſolaque ejus voluntate exiſtens, non neceſſaria aliqua conjunctione illi cohærens. Idque omnino evincit Dionyſii uterque locus, hîc allatus, quibus illi per ſummum ſtuporem, nitebantur ſua confirmare· D ἐνέργεια ergo, non ipſa in ſe, quæ Deus ipſe eſt, ſumma cum Deo unitate, nihilque reipſa à natura & eſſentia diverſa, ſed ejus effectus; majeſtas ipſa & claritas, δόξα, quam Deus extra ſui in viſionem ſeipſo quandoque amicis impartitur; ad Deum ſe habet, ut quæ non ſunt ſancta, iis comparata quæ Sancta ſunt; quæ ipſa creati ad Deum ratio eſt: τὸ μὴ ὄντος, πρὸς τὸ ὄν: Tanquam non ſint, ac nihil ſint, ſic ſunt omnia, relata ad Deum. Hocque volunt ſic emphatica Dionyſii verba, quibus reddendis non ſatis felix deſudavit Corderii induſtria, potuitque meliora vel à Sodali Lanſelico habere. Priori loco ex 2. ad Caium, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐπέκεινα, nullo ſenſu reddit, ac velut eſſet θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία, *tanquam principium divinitatis & principium bonitatis.* Cùm ſit, *Superior eſt* ὁ

ὑπεράρχιος (*Deus omni principio eminens*) *ſic dicta divinitate & bonitate, uti etiam divinitatis & bonitatis principio*; quod Dei donum vocat, quo & dii & boni efficiamur, participatè ab illo; cui proinde liquet eum eminere. Altero loco ex 12. de Divin. nom. καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν· ſubaudi, ὑπερίδρυται, *eminet omnibus participantibus & participationibus*; Cord. *cum ὁ αἴτιος omnium participantium & participationum auctor.* Paulò melius Lanſelius, *Superat ea omnia quæ participant*; ſed debuit addere, *& quæ participantur.*

2. Ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς ληπτὸν γίνεται. Hæc Palamas, de effectu in animo (ipſoque corpore) quo ſic totus homo afficiatur, & in Deum B transferatur videatque (corporeis maximè oculis) non ipſum Deum, ſed claritatem, ſeu aliquid divini luminis, non Deo congenei, ſed ab illo facti atque creati, ad præſentiæ ſuæ ſenſum ingerendum, ſi loqueretur, non ſic à vero aberraret; nec alia ferè diceret, quàm quæ pleriſque Sanctorum ſapientiæ cultu longè provectis (viris ſcilicet γνωστικοῖς, ut Græci vocant) accidiſſe legimus. Exiſtimat Calecas in ſequentibus, Palaman ac ſequaces ad depellendũ crimen, quaſi ipſam Dei Eſſentiam videri oculis corporeis dicerent, ad increatam Operationem, ſicque dictas Deitates, confugiſſe; malum malo curare ſtudentes, per ſummam inſcitiam. At nec ego illos capio, qui Thaborium Lumen ipſam verè Deitatem, oculis ipſis corporeis, Apoſtolis viſam exiſtimant; videndamque Beatis in cœlis putant; nec in Armenorum errorem, *ita ſentiendo*, ac quaſi velint non ipſum Deum videndum, ſed quandam ejus claritatem, C impingere dubitant. Aliter doctus ſum in Schola S. Thomæ, nec mihi videtur Deus, ad quem potentia limitata, qualis eſt oculus organo affixus, quantavis elevatione attingere poſſit. Rem altius hîc arceſſere ac diſputare nolim.

3. Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐκεῖνο σύμφυσις. Major certè animorum, quàm corporeum unio; divini præſertim Spiritus per ſua dona nobis illabentis, ſibique adhærentem, unum ſecum ſpiritum facientis: quæ maxima quædam σύμφυσις & συμφυΐα, *unio, coalitio, conſociatio, concretio*, ac quicquid ejuſmodi ea voce ac ſequenti, ἀνάκρασις, ad idem ſpectans, reddi poteſt ac intelligi. Poſſetque Palamas recte dicere, niſi προσλήψει ad increatam Deo eſſentialem operationem cuncta referret, quæ ſunt effectus, ejuſque liberæ voluntatis, quanquam altioris præ natura ordinis ac divini.

4. Ὡς ἀπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν. Τὸ Ἅγιον ὄρος vocant D Græci montem Athos in Macedonia, excelſum inſtar peninſulæ in mare Ægeum excurrentem, ſolis Monachis Baſilienſibus addictum; ex quo ferè omnes Epiſcopi aſſumebantur ad Eccleſias regendas ſub Throno Conſtantinopolitano: ceſſitque optimè, quandiu cum pietate cultuſque diſciplina in eis eruditio viguit ac recta fides, qua obſcurata, Palamitarum erroris nebula, ac quod rudes Monachi nec ſatis pietatem docti, exiſtimatæ Viri ſanctitatis ſpiritaliſque ſcientiæ larva deluſi, Græcæ ferè Eccleſia erant ejuſque capita, facilè fuit labem in eam propagari, ipſamque invadere Sedem Conſtan- A tinopolitanam, nec non libris eorum Eccleſiaſticis inſpergi, etiam impreſſis. In quo certè gravius peccatum Venetis, apud quos prodiere, quod nebuloni Græculo re tanti credita, fucum Genti fieri permiſere. Quos enim deficiant libri antiquiores manu exarati, editis illis typorum partu utantur neceſſe eſt, exque illis hauriant Palamitarum virus omne, ipſumque Palamam ut Sanctum ac eximium Doctorem habeant. Nec aliter dicendum de Triodi Synaxariis, à Calixto ipſo hæretico ac ſchiſmatico ei adjectis, innumeriſque erroribus infercitis, cùm Triodium antè nulla Synaxaria haberet, ſed ſola Cantica & Canones, quos vocant, atque modulos, omnia ſummam pietatem ſpirantia ad ſanctæ Quadrageſimæ cultum; cujus, ritu Latino, hodie, quo ſcribo, IV. Idus Martii, celebramus initium ac caput. Ejus veteris ſanique Triodii exemplum ex Tiliana Bibliotheca utendum quandoque habui, erudita manu pridem exaratum; atque utinam diſſipata ea Bibliotheca, ejuſque, per hæredes Viri amiciſſimi D. du Tillet Baronis de la Buiſſiere, fœdo naufragio ac diſtractione, apud meos Prædicatores, velut pauci quidam alii libri Eccleſiaſtici, tutum hîc portum inveniſſet, unde quaſi ex armamentario, ejus uſus aliquis in rem Chriſtianam foret. Nec enim quid eo factum ſit, quòve evaſerit, mihi liquet.

5. Ἀλλὰ καὶ θανών. Novi hujus ex orco Sancti, operum, extat ſpiſſum ſatis volumen in Biblioth. Em. Card. Mazarini τῷ μακαρίτῃ, quod ipſum *Sancti Gregorii Theſſalonicenſis Archiepiſcopi* prænotatur. Nolim tamen ullus in Eccleſiæ (quæ una Chriſti ſponſa eſt, ac columba) caſtris militans, Poſſiniano in Theophylacto perinde Schiſmatico, etſi non fortè tantis hæretico, errato, Sanctum nobis ex ejus fide (glorioſo ſcilicet illo titulo, Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου) obtrudat; ut neque Epheſium, alioſque, quos ſic vindicant cæci homines & pervicaces, non alio quàm erroris, vel iis inventi, vel producti factique auctioris, ac ſchiſmatis, præmio; quo uno, reliqua omnia ejus retro Eccleſiæ Lumina, illis adunt; ſic laudant, ſic ventitant, ſic in quemque illorum, omnium ſuperiorum laudes, hiſque majores faſtuoſioreſque titulos, effuſius acervant. Sic certè Michaël Pſellus, Cerularium Photiani ſchiſmatis inſtauratorem, Oratione ejus Laudatoria, quæ mihi extat, cum ejus aliis producenda, magnificè celebrat, cunctiſque ſuperioribus ejus Sedis Antiſtitibus præfert, quod illis penè ἀδιάφορον habentibus, quo diſſidere videbantur Latina Græcaque Eccleſia, ipſe majori zelo exarſerit, calentiuſque Latinos impugnarit, ac ab eis, Eccleſiæ, cui præerat, æterno ſchiſmate cœtam abjunxerit: quod poſt Photium reliqui non fecerant, etſi eorum plures Romanam Eccleſiam rodere non ceſſabant, ac ſchiſmatis ſemina fovere, ovaque ponere, quæ tanta Eccleſiarum labe, omnium audaciſſimus excluſit, quem dicebam, Cerularius; ipſe ejuſdem Pſelli Oratione ad Synodum, ſuis omnibus coloribus depictus, ſi qua fides hominis ſic verſatalis ingenii ac ipſe ſe utraque illa Oratione Pſellus prodidit. Erunt tamen ambæ nec lectu injucun-

dæ, nec ejus Eccleſiæ, Vrbiſque ac Imperii notitiæ, ſic doctis expertiæ, prorſus inutiles. Noſter Calecas contra errores Græcorum, hoc vel maximè voluerit, quod à Cerulario ad Photium retrò, ejus Sedis Antiſtites à ſchiſmatis vel hæreſews nota liberat; nec Leo Allatius in ſua de Græcorum Libris Eccleſiaſticis diſſertatione ipſum impugnans, aliud evincit, quàm quod modò à me dictum eſt.

6. Κατὰ τὸ ϑεῖον Ἀναςάσιον Ἱεροσολύμων. Nullus adduci poſſim, ut non putem eſſe mendum, ac laborare alterutram vocem. Vt enim Ἀναςάσιον retineamus, planè movendum τὸ, Ἱεροσολύμων. Nullos enim Calecas profert Auctores, quàm qui Græcis noti ſunt, probatique Magiſtri apud illos audiunt; quorum proinde auctoritate premantur. At Anaſtaſium Ieroſolymitanum apud Græcos doctrina ac fide clarum, nulla nobis monumenta, nulli eorum libri, aut ſaltem fama, produnt, ſed ſolum Sinaitam, τὸ Σιναΐτ, qui & Theopolitanus dici poteſt (Epiſcopus ſcilicet Antiochenus) nuſquam verò Ieroſolymitanus. Scripſerit ergo Calecas Ἀνδρέαν, ex quo proclivè obrepſerit tranſſcribenti Ἀναςάσιον. Andream autem Archiepiſcopum Cretenſem virum ſanè ſcholaſticum præſtantiſſimumque Oratorem, ipſum ſpectantem ad tempora Monothelitarum, quo ſic περὶ ἐνεργείας Eccleſiaſticis viris diſceptatum eſt, Monothelitis unam in Chriſto ponentibus ut & unum ϑέλημα (unam Voluntatem) τὸ Ἱεροσολύμων dictum eſſe, eoque cognomento paſſim Græcis intelligi, etiam non adſcripto nomine, notum eſt. Sic paſſim in Nicetæ Catena in Lucam, ejus prioribus capitibus, quibus ejus ferè continua expoſitio eſt, τὸ Ἱεροσολύμων, haud ſecus ac, τὸ Βυλγαρίας iidem Theophylactum dicunt, & τὸ Δαμασκοῦ, Ioannem, ipſum Presbyterum Ieroſolymitanũ, Damaſco tamen oriundũ. Andream, nec Ieroſolymitanum Epiſcopum, ut ſomniavit Hopperus, nec ea urbe natum, ex Triodio certioribuſque monumentis aliàs mihi probatum: dictus ergo ὁ Ἱεροσολύμων, quòd eius Eccleſiæ Presbyter ſeu Clericus, cùm patria Damaſcenus eſſet, Conſtantinopolim fidei ſubſidio miſſus ſit, uti poſtea miſſi ſunt Theophanes & Theodorus fratres Monachi S. Sabæ, graſſante iterum CPli Iconomachorum hæreſi. Qua legatione ſic emeruit, ut pace Eccleſiæ reddita, compreſſaque hæreſi Monothelitarum, Cretæ Archiepiſcopus creatus ſit: quem Thronum ornabat Bardane Imperatore, ſedente Germano Cyzici, qui ipſe poſtea tranſlatus eſt Conſtantinopolim, ubi præclarè fulſit confeſſionis titulo; ac liquet ex Opuſculis mihi adiectis Actis VI. Synodi. Potuit Andreas præter Orationes à me productas, & quas paſſim habent Græcorum libri Eccleſiaſtici, alia plura ſcripſiſſe, etiam polemica, pro eius temporis uſu: unde hoc ipſum Calecæ petitum ſit, quæ nobis interierunt, ut & Theodori iam laudati ſcripta egregia, quantum probant pauca eorum electa, apud ipſum Calecam, alioſque nonnullos nobis reſidua. vel magis uno alteroque volumine ipſa plena latent in Bibl. Regia. Num & Theophanes ſcripſerit, qui ipſe ſimili ferè Andreæ, exemplo, Nicænam ornavit Sedem, compreſſa

A hæreſi Iconomachorum, cùm jam Theodorus ad Deum commigraſſet, ex nullis hactenus monumentis liquet. Ejus mihi ἀκριβεία probatior, quàm Methodii ac Patrum reliquorum οἰκονομία, de Theophilo ſalutem conſecuto Sanctorum precibus, cujus in Sanctos ſævientis, ipſumque Theophanem ac Fratrem, tanta eſſent nomina; deformi, adhuc ipſius Iambis inſcripto vultu, ob cultum ac defenſionem ſanctarum Imaginum. Qua de re videri poſſunt mihi producta ad feſtum τῆς Ὀρϑοδοξίας, Auctarii primi t. 2. qui eſt de Hæreſi Monothelitarum.

7. Τὸν δὲ Πατέρα καὶ Υἱόν. Quod Patrem & Filium nullo modo realiter diſtingui aſſerit noſter Calecas, ſatis liquet quo ſenſu dixerit; in quantum ſcilicet ſapientia & lumen, ac reliqua abſoluta. Sic enim Pater realiter diſtinctum perſonali proprietate producit, quod nempe

B Filius ſit, ipſe Pater exiſtat; ut una ſit amborum natura ſeu eſſentia, una ſapientia, ac reliqua. Ac benè Damaſc. de divina generatione loquens, l. 1. c. 8. οὐκ εἶπον ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα· μία γὰρ οὐσία, κ. τ. ἑ. *Non dixi ſimilitudinem, ſed identitatem. Eadem enim eſt eſſentia*, &c. Ariani, quod Athanaſius exagitat, alium τὸν λόγον, alium Chriſtum aſſerebant, quod longè à fide eſt, ac myſterium Trinitatis prorſus evertit. Vidit ipſe Athan. Orat. 3. in qua hæc proſequitur.

8. Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Prænotatur editis hæc Oratio, Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας· *De apparitione in carne*, quam ipſam Græci οἰκονομίαν vocitant; noſtri, *diſpenſationem*, omneque ſalutis noſtræ negotium per Chriſtum, ejuſque Incarnationem complectitur; idque in cauſa eſt, ut ea vox non rarò *Incarnatio* reddatur. Locus ipſe Athanaſii mutilus erat, ſenſu etiam laborante, quem reſtitui ex editis. Eodem modo Chryſ.

C & alii exponunt, accipere vitam, quod vita genitus eſt.

9. Ἐν τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον. Capita Maximi ad Elpidium, ſunt quater centena de Charitate, quibus præfixa ad Elpidium Epiſtola. In illis tamen non occurrunt hæc Maximi, ut neque in quingentis aliis Pico vulgatis; præter quæ alia ducentena ſunt verè γνωστικά, ac multis ſubtiliora, mihi producenda, exceptis etiam iis, quæ Roma accepi, ipſa bene multa: quibus omnibus nihil præfatur Maximus, ferè contra morem. Num verò & illa Elpidio inſcripta habuerit Calecas, vel eum fefellit, quod Capitibus de Charitate ad Elpidium habuerit ſubjecta? Quæ tamen extat præfatio, ad ſola ſpectat quadringenta illa Capita de Charitate, in quibus Photius præ omnibus aliis Maximi ingenium laudat.

D 10. Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὃν αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. Meritò Calecas Auguſtini firmiſſima auctoritate nititur, ſic Concilii V. Generalis ſententia firmata, qua probati Fidelibus Magiſtri proponuntur, utriuſque Eccleſiæ præcipua Lumina, ut eſt reipſa una Eccleſia, unoque Spiritu locuti ſunt, ſive qui in Oriente, ſive qui in Occidente, Eccleſiæ Doctores fulſerunt. Eandem Auguſtini auctoritatem urget Calecas in opere ſuo κατὰ Γραικῶν τεσσάρων, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. *de proceſſione Spiritus ſancti etiam ex Filio*: quod Latinè ſolum pro-

diit ſed locos Patrũ Græcè nobis ſervavit Regius Codex, ex quo licet peterer: cui & Hieronymi & Ambroſii ſingulares locos præmittit; ex quibus Ambroſius ejuſdem Synodi decreto inter magnos Eccleſiæ Doctores celebratur. Ἀκολουθοῦμεν ἐν ἅπασι καὶ τοῖς ἁγίοις διδασκάλοις τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ, τῷ Νύσσης, Ἀμβροσίῳ, Αὐγουστίνῳ, Θεοφίλῳ, Κυρίλλῳ, Ἰωάννῃ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, Πρόκλῳ· καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτῶν συγγραφέντα περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ περὶ κατακρίσεων τῶν αἱρετικῶν δεχόμεθα. Hac ſe Concilii auctoritate premi Photius fortaſſe videns, Epiſtola ad Epiſcopum Aquileienſem, mihi dum Græcè edita Latinè verò Baron. repræſentata an. 883. ſic velut lubricus anguis effugium quærit, protervumque ac verè hæreticum ingenium prodit. Ναί φησιν· ἀλλ' Ἀμβρόσιος ὁ μέγας καὶ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, καί τινες ἕτεροι ὁμοταγεῖς τε καὶ ἰσοστάσιοι, μέγα ὄνομα ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίου λαμπρότητι λαχόντες, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν πολλοῖς αὐτῶν λόγοις συνέταξαν ἐκπορεύεσθαι. καὶ δὴ τούτοις πειθόμεθα, οὕτω καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν· καὶ μὴ ἀτιμάζειν Πατέρας εἰς αἱρετικὴν δόξαν διαβάλλοντες. ἔστι δὲ πρῶτον μὲν τὸ πᾶσι πρόδηλον πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, Ὡς εἰ δέκα ἢ καὶ εἴκοσι τινὲς τῶν Πατέρων ταύτην εἶπον τὴν φωνὴν, μυρίοι δὲ οὐκ ἐφθέγξαιτο, τίνες οἱ Πατέρας ἐξυβρίζοντες· οἱ τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας ἐν ὀλίγοις περιγράφοντες, καὶ τούτους ἀντιφθεγγομένους καὶ ἀντιπαρατεταμένους οἰκουμενικαῖς συνόδοις καὶ ἀναριθμήτῳ πλήθει θεοφόρων ἀνδρῶν προβαλλόμενοι, ἢ οἱ τοὺς πολλαπλασίους συνηγόρους παραλαμβάνοντες. ὑβρίζει τὶς Πατέρας, ὡς φῄς, μὴ λέγων τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· καὶ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι ἐφθέγξαιτο. καὶ πῶς οὐχ ὑβρίζει πολλαπλασίους ὁ τοῦτο λέγων. οὐ γὰρ οὐδ' ὅλως οὐδαμοῦ τοῦτο φθέγξασθαι κατεδέξαιτο. *Sanè*, inquit, *Magnus Ambroſius & Auguſtinus & Hieronymus, aliique quidam ejuſdem ordinis pariſque dignitatis, virtute vitæque merito clariſſimi, in multis ſuorum librorum conſcripſerunt, Spiritum ſanctum ex Filio procedere. Hiſque adeò credimus, ut ſic dicamus ac ſentiamus, nec Patres, hæreticæ opinionis nomine traducentes, probro afficiamus. Porro licet ad eos primùm dicere, quod omnibus liquet. Nempe ſi decem aut viginti Patres eam locuti ſunt vocem, ſexenti verò non locuti ſunt, quinam quæſo ſunt, qui Patres probro afficiant; qui eorum omnem pietatem (rectam ſcilicet fidem) in paucis circumſcribunt, eoſque contraria locutos & adverſantes œcumenicis Synodis, innumerabilique divinorum virorum multitudini opponunt, an qui longè plures patronos aſſumunt? Probro afficit Patres, ut dicis, qui non dicit Spiritum ex Filio procedere? Etenim ſic illi locuti ſunt: Et quomodo non multò plures contumelia afficit, qui hoc dicit? Nunquam enim in animum induxerunt ut hæc loquerentur.* Arceſſit impudentiſſimum caput & Chriſti vocem, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, quaſi & illi obnitantur Patres, qui etiam ex Filio Spiritum dicunt. At unde, Photi, tantum obrepſit univerſali Synodo, ut ſibi, ipſique Chriſti voci, adverſantes in Theologia viros (Deitatis ſcilicet ipſa doctrina) ſuos orbiſque Magiſtros in omnibus ſpectantibus ad fidem, ſequendos voluerit? Planè ſic errantes decebat magis ἅμα τῷ αἱρετικῷ φρονήματι ἀποβάλλεσθαι, *unà cum hæretico illorum ſenſu abjici*, quàm probatorum Patrum collegio ſociari. Idque meritò inferebant, quos ſugillat Photius, ex illius erronea ſententia; non illos contraria loqui, communi Domino admittebant, quod ille ineptè imponit. Et certè ex tantis quos jactat, nec unum afferre poteſt qui expreſsè neget etiam ex Filio procedere, vel qui ſaltem ſibi indulſerit, ut exceptivum adderet; nempe ex *ſolo* Patre. Ex Patre verò procedere, nunquam negarunt Latini; plures magis explicarunt, addendo, *Filioque*: Græci proclivius, *per Filium*, quo eum ſignificent ex Patre ut primo auctore, Filio quaſi mediante, qui ipſe auctor ex auctore, & unus cum Patre, exque acceptis ab illo, Spiritus auctor eſt. Narrat Georgius Metochita, plagiaria manu in uno exemplarium cujuſdam veterum Patrum, cujus non memini, adjectam eſſe vocem μόνον, ſed facile deprehenſum plagium eſſe. Sic deſunt ventoſis hominibus, quo errorem ſuum tueantur; cùm ſic illuſtria ſint teſtimonia dicentium procedere Spiritum etiam ex Filio, ſeu ex illo ὕπαρξιν ac ſubſtantiam habere, ut eorum lectione, collectore Nicephoro Blemida, Ioannes Beccus ad ſaniorem mentem revocatus ſit; cujus in Patriarchatu tenax, egregiuſque fidei defenſor, Sede tandem excidit. Videatur Card. Baron. relatus. Nec enim hujus loci eſt plura in eam Epiſtolam inquirere.

II. Ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος. Sic Maximi nomine plerique citant hos Dialogos, nec aliter Romanus Codex & Venet. aliique: quidam etiam Athanaſii nomine, quo & edidit Theodorus Beza, ex quo recuſi in operibus Athanaſii tom. 2. quo habentur pleraque ejus ſpuria. Sic verò Maximo vindicatos, eidem reſtituam, quod & ejus potius eſſe videantur, ſcholaſtico præſertim ſtylo, Maximo familiari, conſcripti. Vna horum auctoritate hîc allata, elidi omnia Palamitarum argumenta, Calecas ſapienter notavit; penès ſcilicet diſtinctionem rei & rationis, qua utraque aliud & aliud ſoleat dici: ut non ſit neceſſe, quicquid aliud in Deo dicitur, ſive aliud ſignificat, eſſe aliud, vel ſignificare ut rem, ſed ſatis ſit eſſe ac ſignificare ut rationem; quæ eſt virtualis diſtinctio, habetque in Deo maximè locum ob ejus infinitatem & eminentiam, humanique intellectus finitam vim ac capacitatem.

12. Εἰς ἀσυνθετον καρδίαν. Haud dubium quin reſpiciat locum Sapientiæ margini adſcriptum, ſive ex alia litera ita ſcripſerit, ſive ex memoria, ſenſum non verba poſuerit. Eſt ibi, Εἰς κακότεχνον ψυχήν. *Malitioſam animam.* τὸ, ἀσύνθετον, perinde reddi poſſit, *pervicax*, *dicto non audiens*, *prævaricans*, *nec pactis ac conventis ſtans.* Vid. Heſych. & Suid. Pungunt iſta Græcos, qui dùm ſapientiam ſibi arrogant, ac quaſi gentis propriam volunt, alioſque contemnunt, in graves ſæpe errores prolapſi ſunt: quanquam nunquam in eis defuerunt verè ſapientes, ne extremis quidem temporibus, & cùm ſapientia videtur Græciam reliquiſſe unà cum libertate. Propria cauſa erroris Palamitarum, ipſa eſt quam Maximus crebrò inculcat in Monothelitas: quod nempe non diſtinxerint vocum ſignificata. Vt enim illi in voce θέλημα, ſic iſti in voce ἐνέργεια· in qua ipſa erraverant Monothelitæ, etſi ex alio capite; unam ipſam dicentes Dei & hominis in Chriſto, quam Palamitæ in

ipſo Deo multiplicem ac diſtinctam ponant; A pro ipſa virtute, & qua Deus ἐνεργητικός eſt; agendi ſcilicet vi præditus: Nam effectus conſtat eſſe plures.

13. Ἐν νόμῳ καυχᾶσθε· Lapſus memoria Calec. Locus Pauli ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε. *in Lege juſtificamini.* τὸ, ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, aliò ſpectat. Rom. 2.26.

14. Ἀλόγων καὶ πεπλανημένων. Symeonem notat, ejuſque diſcipulos: Nam ſic rudem literarum, ejuſque Patrem ſpiritalem, Symeonem item Studioram, obſervat Sthetatus ipſius diſcipulus; ut eſſent, vellentque haberi θεοδίδακτοι, quaſi divino afflatu & revelatione docti: quibus ſanè proclivis error. Hæc Symeonis (vel cujuſcunque illa ſint) jam improbavi, atque improbo, quod Maſſalianorum erroris nimis affinia, nec ſatis ex Dei majeſtate, vel ſi de ejus B quovis modo ſenſibili præſentia, quam ſic Lumen vocent intelligantur, non de vera ipſius eſſentiæ Dei, vel ejus virtutis viſione. Colligendi ſenſus, intendenda animi vis & cogitatio, ut Deum auri cordis loquentem audiamus, ac, ſi indulſerit, ejus præſentiæ ſenſum aliquem faciamus; non illa tamen, quam iſti exigunt, affectatione eventuſque certitudine; ſed magis ſenſus modeſtia & compunctione.

15. Τὴν δογματικὴν πανοπλίαν. Ipſam arbitror, quam toties Tomum Palamæ & Fidem appellat: quam ſcilicet Fidei expoſitionem in erratica illa Synodo Calliſti, Palamitæ ediderunt, ſibique viſi ſunt Scripturæ Patrumque teſtimoniis comprobare. Pulchra ſunt quæ de participationibus, ſive de abſtractis & concretis, de formis eaſque habentibus metaphyſicè & ratione, ex C Dionyſio Maximoque illius Interprete, proſequitur Calecas, quibus Palamitarum elidit ſomnia, verumque Dionyſii ſenſum aperit, in quibus ſic metaphyſicè, utraque Theologia, affirmante & negante, loquitur. Sed hæc penſiculatius obſervanda in ipſis Maximi Scholiis, longè auctioribus ac emendatioribus à nobis producendis, in quibus aliiſque Maximi ſententiis, ſaniotis Theologiæ veræque ſcholaſtices lucida extant ac illibata ſemina. Libet tamen in anteceſſum hîc quoque (ubi tanta Dionyſii atque Maximi) aliquid delibare. Quod ita habent Lanſel. & Cord. Διὸ καὶ τὴν πρώτην αὐτῶν. Emend ex Sandionyſ. noſtroque S. Hilarii, Sarrac. & aliis, ipſoque hîc Caleca, Διὸ καὶ πρώτως αὐτῶν ὑποστάτης λέγεται· Primò formarum, & quæ ipſæ participationes dicuntur; earumque univerſalium, tum particularium, εἶτα τῶν ὅλων αὐτῶν· εἶτα τῶν μερικῶν αὐτῶν (quæ verba omiſit Cord. in D verſione) Deus conditor dicitur, quod nimirum hæc naturâ priora ſint iis, quæ illa participant: quæ omnia egregiè ipſe Calecas, Maximum aſſectatus, explicat. Sequentibus ſtatim nihil felicior idem Cord· qui meliora haurire potuit, vel ex ſodali Lanſelio. Illud ergo ὅπου γέ τινες τῶν θείων ἡμῶν ἱεροδιδασκάλων, καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ, τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθεον. quo Deus omnem bonitatem ac deitatem excedens, ipſius bonitatis & deitatis auctor eſſe dicitur ac conditor; ſic malè ſequentibus jungit, ut quod effectum, exque Deo auctore refert Dionyſius ex Theologorum ſententia, ipſe Deum faciat; vel ipſam ſui auctorem, quæ ſit Dei donum, ipſam bonitatem & deitatem, neſcio qua battologia, obtrudat. Iungit itaque, τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθεον αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα, nec deterret ipſe articulus, ſic apertè hæc diſtrahens, redditque, *Etiam ipſius per ſe bonitatis ac deitatis conſtitutivam vocant ſupraquam bonam & ſupra quam divinam per ſe bonitatem ac divinitatem, &c.* Vapulem ego, qui hæc mali Theologi, nec ſaltem Theologi, affirmem; ac vel à Grammatico meliora expectem? Saniora Lanſel. *& bonitatis ipſius & divinitatis auctorem dicant Deum, qui bonitatem omnem & divinitatem ſuperat: cùm dicunt bonitatem ipſam & divinitatem eſſe munus à Deo profectum*, &c. Latuit fortè etiam Palamitas Corderiana ſubtilitas, qui ipſi vocem ὑποστάτην δημιουργὸν paraphraſi reddiderint; ac proinde Dionyſio auctore, Deitatis conditorem ſeu creatorem, Deum admiſerint. Quod verò reddit Cord. *per ſe bonitatis per ſe bonitatem conſtitutivam*, magis ſpectare videtur ad cauſam formalem; unde nihil confici poſſit adverſus Palamitarum increatam virtutem & divinitatem Deo comitem, nec ipſam Dei eſſentiam exiſtentem.

16. Καθόσον ὁ ἀμέθεκτος. etiam noſter S. Hilarii articulum habet, ut & Salinaci minor; longéque elegantius eſt. τὸ ἄσχετος, quod reddit Cord. approbatque Lanſel. *incomprehenſibilis*, mihi ne probem, obſtant, ſequens vox σχέσεων, unde Deus dictus ἄσχετος, Maximique, & Pachymeræ expoſitionis conſenſus. Eſt ergo ἄσχετος, qui nullo habitu, ſeu habitudine vel neceſſitudine tenetur; nulla denique forma præditus eſt, quæ non ſit ipſe ſimpliciſſimus Deus, in ſeque omnino abſolutus.

17. Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν. Reliqui habent, καὶ τῶν μετοχῶν. Sed perinde eſt. Omiſit Lanſel. in verſ. dum reddit, *eaque omnia quæ participant (ſuperat) auctor qui communicari non poteſt.* Paulò tamen felicior Corderio, qui τὸ, τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν, jungit voci, ὁ αἴτιος, non voci ὑπερίδρυται, dum reddit, *& omnium participantium & partitionum auctor.*

18. Οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τῷ ὄρει. Hoc Dionyſius τῆς θεολογίας pronunciatum adducit. Cord. *Scripturæ* vertit. exiſtimatque eſſe ipſum locum Exodi 25. ubi dicitur Moſi, Ὅρα, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι. *Vide, fac ſecundùm exemplar* (id eſt, modulum) *quod tibi monſtratum eſt*: quaſi ſic ſibi Dionyſius indulſerit ut Scripturæ verba mutaret, uti quandoque divino afflatu Apoſtoli fecère. Putatque ſe rem habere ex Pachymere, ac quaſi ille ſic ſentiat. Mihi nec ille ſentit, nec Theologia ipſa Scriptura eſt, vel ejus ſingularis aliquis locus, ſed ſacra doctrina, & quam vulgo dicimus *Theologiam*, quæ documentum hoc ex Scriptura colligat; ex utroque ſcilicet loco margini adſcripto; quorum altero dicat Deus, oſtendiſſe ſe hæc Moſi quaſi modulum faciendi operis; altero prohibeat ire poſt ſimulacra. Quod enim eadem ſit ratio, quo ad hoc, ſenſilium & intellectilium (quæ non ſint ipſæ Dei νοήσεις καὶ θελήματα· *Dei notiones & voluntates ſeu decreta*, ac proinde ipſe Deus, ſed quid perinde creatum, etſi nobilius ordiniſque ſuperioris ſub Deo, quem unum colendum & adorandum ex Scriptura accepimus) meritò Theologia, quod ſic oſtenſa exemplaria ut ratio ope-

ris, quodque interdictum ſit ire poſt ſimulacra, nec ipſa hæc exemplaria oſtenſa docent, ut eamus poſt illa: id eſt, ut ea colamus. Sicque ſcitè paraphraſi ſua declarat Pachym. dum ait. Φησὶ τοίνυν ὁ Πατὴρ, Ὅτι εἰ κἀκεῖνος τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν ἐκάλεσε παραδείγματα (Ὅρα γάρ φησι, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι) ἀλλ' οὖν οὐκ εἰσὶ τοιαῦτα παραδείγματα νοητὰ ἐκεῖνα, ὥστε καὶ προσκυνητὰ εἶναι, ὡς τὰ θεῖα θελήματα· ἀλλὰ κἀκεῖνα ποιήματά εἰσι, καὶ ἔχομεν ἀκούειν καὶ περὶ αὐτῶν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς περὶ τῶν αἰσθητῶν εἶπεν, ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, Οὐ παρέδειξά σοι ταῦτα τοῦ πορεύεσθαι. *Ait itaque Pater, Etſi etiam ille intellectilia ſenſilium exemplaria vocavit* (Vide enim, *inquit* facies ſecundùm exemplar, quod tibi monſtratum eſt) *non tamen intellectilia illa ejuſmodi exemplaria ſunt, quæ etiam adoranda ſint, ut diviniæ voluntates; ſed ſunt illa quoque creata, debemuſque etiam de illis audire, quemadmodùm Moyſes, quaſi ex Dei nomine, de ſenſilibus dixit, Non oſtendi tibi hæc ut ambules &c.*

19. Εἴτε παραδοχὰς χρὴ καλεῖν αὐτὰς, εἴτε ἐπιβολάς. Faciliùs hæc intelliguntur, quàm Latinis vocibus redduntur. Sic itaque vocat motus illos cœleſtium Poteſtatum earumque intellectiones; παραδοχὰς, ut quaſi paſſivè in eis recipi atque admitti intelliguntur; ἐπιβολὰς verò, ut quaſi activè ab eis elici proprioque conatu, quò ſcilicet ipſi mentis oculum Deo adhibent, & in eum conjiciunt (quod eſt propriè ἐπιβάλλειν, etiam in corporeo oculo) longeque eſt ab æterno & ſine principio, quod ſic nedum in mente Angelica eſt, ſed & ab ea procedit. Accepit ergo Dionyſ. τὸ ἄναρχον & ἀτελεύτητον, prout in circulo (quæ eſt maxima ὁμωνυμία) uti rectè Calecas advertit.

20. Οὐ γὰρ μακρὸν μέρος τῆς Συνόδου ταύτης. Labitur Calecas hiſtoriæ ignorantiâ & anachroniſmo. Conſtat enim S. Maximum jam in vivis eſſe deſiiſſe, eaque pœna mulctatum eſſe, priuſquam cogeretur ſexta Synodus, quæ non niſi Conſtantino Pogonato Imperatore celebrata eſt, extincto Conſtante illius patre hæretico, ſub quo tota Maximi luſa fabula eſt ac martyrium celebratum. Videtur verò Calecas con-

A fundere cum Synodo Lateranenſi ſub Martino primo, quæ prævivit ſextæ illi Synodo, & cui Maximus tanta illa contulit, ut ejus penè auctor videri poſſit. Quo etiam nomine adeò apud ſuos Conſtantinopolitanos offendit, damnatis præſertim ex nomine hæreſeos antiſtitibus, Sergio, Pyrrho, Paulo, ejuſdem nuper Vrbis Sacerdotio functis, nec ſine laudis luce ac ſanctitatis ſpecie, quod præcipuè ad Sergium attinet, de quo plura ad tractatum περὶ τῆς Ἀγάπης Auct. t. 2. & in noſtro Syntagm. rerum Conſtantinopolitanarum. Sexta ipſa Synodus, quædam velut confirmatio Synodi Lateranenſis videri poteſt, iiſdem ac in illa perſonis dogmatiſque proſcriptis, pauciſque duntaxat in altera ad perſonas ferè ſpectantia, adjectis. Quò tanti mihi viſa ejuſdem Concilii ſinceriſſima Acta, ob ſuggeſtionem maxime Agathonis Papæ, aliaque quibus primæ Sedis Romanique Antiſtitis ſanciendis

B dogmatis auctoritas tanta luce ſplendet, ut meo ipſius periculo vindicanda ſeriò putaverim. Nec certè non vindicaſſe videor, ac pro Eccleſiæ maieſtate, ipſaque veritate ſtetiſſe, quantumvis vindiciarum ejuſmodi nota, poſt annos iam plures ab eis vulgatis, litatum oportuerit memoriæ Viri, mihi quoque aliàs ſpectabilis: ſed quo mihi charior veritas, qua una fulciri res noſtras ac Eccleſiam ſtare (quæ Chriſti ac Dei Eccleſia eſt, id eſt Veritatis) compertiſſimum habeo. Vtinam verò etiam Maximus ſuperſtes fuiſſet, licuiſſetque, uti privatis ſcriptis & ad privatos, vel cum privatis diſputationibus, ſic in ipſo Patrum conſeſſu Honorii partes agere, ab eoque aſperſam ei fuliginem, per Monothelitarum ad ſe trahentiũ ſive calumniam, ſive juſtam quo-

C dammodo defectionem, abſtergere. Feciſſet forſitan medicinam, ac, quod nunquam Baronii, Sirleti ac ſequacium pervincat ſolertia, ejus ex damnatorum capitum albo nomen expunxiſſet.

21. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος. Videntur hæc verba Calecæ poſita, ad inſinuandam ancipitem horum Dialogorum epigraphen, qua promiſcuè Athanaſio tribuuntur & Maximo, quos tamen magis Maximi, nomine Athanaſii, exiſtimo.

ΤΟΜΟΣ ἘΚΤΕΘΕΙΣ ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ἹΕΡΑΣ Συνόδου τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τῶν φρονούντων τὰ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Βασιλέων ἡμῶν, Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου.

TOMUS A DIVINA SACRAQUE SYNODO, ADVERSUS eos coacta, qui Barlaam; & Acindini opinionis ſunt, Cantacuzeno & Palæologo religioſis orthodoxiſque Imperatoribus noſtris, editus ac expoſitus.

Pſeudo-Synodus Palamitarum.

Ὅτι τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ κοινοῦ πολεμίου μανίαν ἀγνοεῖν οὐδένα νομίζομεν· οὔτε τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ῥοπήν, δι' ἣν μυρίων ἐπιρρυέντων αὐτῇ τῶν δεινῶν, οὐ τῶν βελῶν περιγίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ διαδείγνυται. ἀπόδειξις δέ, τῆς μὲν ἐκείνου μανίας, αἷμα Θεοῦ, καὶ πάθος ἑκούσιον καὶ σταυρός· τῆς δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίας, οἱ τὴν ἐκκλησίαν διώκοντες, μαρτύριον ἀκριβές· οἱ μὲν εἰς Εὐαγγελιστὰς μετασκευασθέντες· οἱ δὲ τρόπαιον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, οὐ δι' ὧν ἀνεστάθησαν· ἀλλὰ δι' ὧν κατέπεσον ἀνακηρυχθέντες. ἦν ταῦτα, καὶ τὸν κοινὸν πολέμιον οὐκ ἦν ἠρεμεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἑαυτοῦ καταγνούς, ὡς μὴ προσηκόντως βουλευσαμένου, οὐκ ἔθνει μικρῷ ὥσπερ πάλαι τοῖς Ἰουδαίοις, τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας πόλεμον ἐγχειρίζει· οἰκουμένην ὅλην πικρῶς κατ' αὐτῆς ὁπλίζει. στρατηγοὶ δὲ αὐτῶν οἱ περὶ Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμῖνον καὶ Δέκιον, καὶ εἴ τις κατ' ἐκείνους· οἱ τοσοῦτον αἰσχρῶς ἀπώλοντο, ὁπόσον καὶ πολεμεῖν ἐγνώκασαν. τῶν μὲν γὰρ οἴχεται τὸ μνημόσυνον μετ' ἤχου· τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ὁ φθόγγος ἐξῆλθεν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. μαρτύριον δὲ τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἀψευδέστατον, οἱ τῶν μαρτύρων νεκροί, δαίμονας πάντας ἐλαύνοντες. οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὑπερφυής, καὶ διὰ τῶν συμφορῶν ἀναδείκνυται.

Ἀλλ' ὁ πονηρὸς οὐδὲ παθὼν ἔγνω, καὶ ταῦτα νήπιος ὤν· ἀλλ' ἑτέραν τραπόμενος, προσβάλλει τῇ Ἐκκλησίᾳ· τοῦ μὲν γὰρ φανερῶς πολεμεῖν καὶ λίαν ἀπέγνω, πρὸς φανερὰν αἰσχύνην ἀηδῶς ἔχων· τοὺς δὲ περὶ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον καὶ τοὺς εἰς ἐκείνους τελοῦντας ὑποδύς, πολυθεΐαν δῆθεν ἐκ τοῦ μέσου ποιήσασθαι βουλόμενος, πείθει τοὺς ἀνοήτους προφάσει τῆς εἰς τὸν ἕνα τιμῆς, ἥκιστα τὸν ἀληθῆ νομίζειν Θεόν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτὸς κατ' αὐτοῦ βουλευσάμενος ὤφθη. τοῦ πολέμου τοῦτο λάφυρον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τὸ τῆς Τριάδος ὁμότιμον.

Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους κύκλους ὁ πονηρὸς τοῦτον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας περιβαλλόμενος, καὶ νῦν μὲν ὑποχωρῶν, νῦν δὲ προσβάλλων· ποτὲ μὲν δόγμασι μηδὲν ὑγιὲς ἔχουσι, ποτὲ δὲ ἡδοναῖς,

Eccleſiæ de hoſte victoria.

Nec quenquam communis hoſtis adverſus Eccleſiam furorem ignorare exiſtimamus, nec eâ tuenda Salvatoris opem; cujus munere, innumerabilibus illi influentibus malis, nedum tela ſuperat, verumetiam clara ſplendidaque evadit. Illius inſaniæ furoriſque documentum, Dei ſanguis, ſponteque aſſumpta paſſio ac crux; divinæ autem opis auxiliique, ipſius Eccleſiæ perſequtores locupletiſſimi teſtes; quorum alii in Evangeliſtas mutati, alii divinæ virtutis tropæum, non quibus everſi ſunt, ſed quibus ceciderunt, celebrati ſunt. In eum ſe modum res habebant, nec fieri poterat ut communis hoſtis quieſceret: ſed velut non ſatis conſulti ſui ipſe pertæſus conſilii, non ſicut olim, exiguæ genti (Iudæis ſcilicet) belli jura adverſus Eccleſiam concredit; ſed orbem univerſum acerbo odio in eam inſtruit. Duces illi ac Imperatores, Diocletianus & Maximinus Deciuſque, ac ſi quis illis ſimilis eſt. Hi, ſic turpiter interierunt, ac impugnandam eam cenſuerant. Eorum enim aufugit memoria cum ſonitu; Dei verò Eccleſiæ ſonus atque vox exivit in omnem terram. Ejus verò poteſtatis certiſſimum teſtimonium, Martyrum cineres ac cadavera, quibus fugantur omnes dæmones. Sic eximia Dei virtus, etiam per clades duroſque caſus oſtenditur.

Iudæi.

Gentium Tyranni.

Pſal. 9.7.& 18.5.

Nequiſſimus tamen nec cladem agnovit, idque cùm ſtultus parvulus eſſet; aliamque iniens viam, Eccleſiam adoritur. Aperto enim prælio valde etiam victoriam deſperans, ægreque ferens publicum inde probrum, Sabellium atque Arium, ejuſque generis ſubit homines, velut nimirum multorum Deorum cultum atque errorem è medio ſublaturus, ſuadetque inſipientibus, ut unius Dei ejuſque cultus prætextu, eum qui verè eſt Deus haudquaquam exiſtiment. Verùm id quoque in ſuum molitus caput viſus eſt. Ejus belli ſpolium hoc, Dei Eccleſia fecit; ut Trinitatis idem parque honor haberetur.

Multos verò etiam alios circulos Nequiſſimus hic innectens adverſus Eccleſiam, modò quidem ſubfugiens, modò autem aggrediens; quandoque quidem nihil ſani habentibus

[Margin: Barlaam Monachus vir eruditus, Imperitorum Monachorum & Sacerdotum factione oppreſſus. Hæretici trinæ Deitati infenſi.]

dogmatis, quandoque verò voluptatibus, A quibus ille gaudere ſolet; quorum finis, diſceſſio à Deo; poſtremò Barlaamum induens, adverſus veritatem bellum ſuſcipit. Erat hic Monachus, ex Calabria ortus, Græca eruditione ac ſæculari egregiè excultus; cui ſe totum addicens, adverſus veritatem, ejuſque ſanctè ſtudioſos cultores procedit; dupliciſque eis Deitatis crimen intendens, qui nedum trinè ſubſiſtentem cunctiſque imparticipabilem Dei Eſſentiam increatam eſſe ducerent, ſed & æternam deificamque, ac qua digni impartiantur, Spiritus Gratiam, coacta in eam rem divina Synodo, convictus eſt ac abdicatus, à ſancta Chriſti Catholica Apoſtolicaque Eccleſia, ex ſanctorum Patrum Theologicis ſcriptis & monumentis; veritatis doctrinam propugnantibus, tum ſacratiſſimo nunc Theſſalonicenſi Metropolita Palama, B tum Monachis.

[Margin: Acyndinus alter veritatis defenſor pariter damnatus.]

Paulò verò poſt, ejus pravæ opinionis ſectator effectus Acindynus, nec magiſtri quicquam damnatione ad ſaniorem mentem revocatus autve melior factus, eoſdem rurſus de iiſdem accuſare aggreſſus eſt; dolo quidem magiſtrum negans, eique diriſſima imprecatus, aſſerenſque nunquam ſe eadem ac Barlaamus ſentire autve dicere, ut inde liberum ei eſſet dicere: quibus autem dicebat ac loquebatur, occultum Barlaamum prodens, eandemque ac ille pravam opinionem ſenſu tenens, verbiſque promens ac conſcribens. Idcirco etiam coacta alia Synodo, cui præſidebat qui eſt nunc potens ſanctuſque noſter Imperator, Dominus Ioannes Cantacuzenus, convictus eſt eadem ipſa ac Barlaamus & ſentire & dicere, atque Mona- C chos criminari; quamobrem, eandem & ipſe cum Barlaamo ſibi aſcivit damnationem, edito Tomo Synodico adverſus blaſphemias illius ex Barlaami fontibus hauſtas, quo ab omni Chriſtiano cœtu abſciſſus eſt, uti enarrat is ipſe Tomus Synodicus: cùm multas alias ob cauſas, tum quod Lumen Dominicæ

[Margin: Palamitarum de Lumine Thaborio opinio.]

Transformationis, quod beati Diſcipuli ac Apoſtoli unà cum Chriſto conſcenſo monte viderunt, creatum conaretur oſtendere & circunſcriptum, nec quicquam amplius habens, quàm ea lumina quæ ſenſu percipiuntur. Neque verò hìc duntaxat Barlaamus Synodico Tomo proſcriptus eſt, verum etiam iiſdem ſe pœnis cenſuriſque obnoxium facit, ſi quis illius veſtigia ſequens, Monachos impugnet ac Eccleſiam Dei. Ait enim ad verbum. D

[Margin: Synodi adverſus Acindynū ſententia.]

Sed & ſi quis alius, eorum aliquid quæ Barlaamus blaſphemiè atque errore adverſus Monachos (ſeu potius ipſam Eccleſiam) locutus eſt, autve conſcripſit, inveniatur Monachis rurſus objectare, aut omnino in talibus eos perſtringere ac notare, eidem condemnationi Mediocritatis noſtræ calculo ſubjectus, ipſe quoque proſcriptus erit, atque à ſancta Chriſti Catholica & Apoſtolica Eccleſia, omnique fidelium Chriſtianorum cœtu abſciſſus.

Eph 2.2. Enimverò ut vidit, qui operatur in filiis

αἷς ἐκεῖνος εἴωθε χαίρειν, ὧν τέλος ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμὸς, ἔσχατον τὸν Βαρλαὰμ ὑποδὺς, ἐπιστρατεύει τῇ ἀληθείᾳ. ἐστὶ δὴ μοναχὸς ὢν, καὶ τῆς Καλαβρείας ὁρμώμενος, καὶ τῇ τῶν Ἑλλήνων παιδείᾳ πολὺς γεγονὼς, καὶ ὅλον ἐκείνης ἑαυτὸν ἐξαρτήσας, κατὰ τῆς ἀληθείας χωρεῖ, καὶ τῶν ἱερῶς ἀντεχομένων αὐτῆς· καὶ διθεΐαν τούτων κατηγορήσας, οὐ μόνον τὴν τρισυπόστατον καὶ πᾶσιν ἀμέθεκτον Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἄκτιστον εἶναι λεγόντων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀΐδιον καὶ θεοποιὸν καὶ τοῖς ἀξίοις μετεχομένην Χάριν τοῦ Πνεύματος, Συνόδου θείας ἐπὶ τούτοις συγκροτηθείσης, ἐξηλέγχθη καὶ ἀπεκηρύχθη, παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν τοῖς ἁγίοις Πατράσι θεολογικῶς συγγραφέντων, τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου προϊσταμένων, τοῦ τε νῦν B ἱερωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν. μετὰ μικρὸν δὲ, τῆς ἐκείνου πονηρᾶς δόξης γενόμενος Ἀκίνδυνος, μηδαμῶς τῇ τοῦ διδασκάλου καταδίκῃ σωφρονισθεὶς, μὴ δὲ βελτίων γενόμενος, τῶν αὐτῶν πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς κατηγορεῖν ἐπεχείρησεν· ἔξαρνος μὲν σὺν δόλῳ τοῦ διδασκάλου γινόμενος, καὶ τὰ δεινότατα ἐπαρώμενος ἐκείνῳ, καὶ μηδέποτε τὰ αὐτὰ φρονεῖν τῷ Βαρλαὰμ ἢ λέγειν ἰσχυριζόμενος, ἵν᾽ ἐντεῦθεν αὐτῷ λέγειν ἐξῇ· οἷς δὲ ἔλεγε, τὸν κρυπτόμενον ὑποδεικνὺς Βαρλαὰμ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ πονηρὰν δόξαν, καὶ φρονῶν καὶ λέγων καὶ συγγραφόμενος. ταύτῃ τοι καὶ Συνόδου συγκροτηθείσης δευτέρας, ἧς προεκάθητο καὶ ὁ νῦν κρα- C ταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν Αὐτοκράτωρ, ὁ κύριος Ἰωάννης Καντακουζηνὸς, ἐξηλέγχθη τὰ αὐτὰ τῷ Βαρλαὰμ καὶ φρονῶν καὶ λέγων, καὶ τῶν Μοναχῶν κατηγορῶν· διὰ καὶ τὴν τῷ Βαρλαὰμ ἐπεσπάσατο καταδίκην, Τόμου προβάντος συνοδικοῦ κατὰ τῶν τοῦ Βαρλαὰμ μὲν ἐκείνου βλασφημιῶν, δι᾽ οὗ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος ἀποκέκοπται, ὡς αὐτὸς ἐστὶν ὁ συνοδικὸς Τόμος διέξεισι· πολλῶν τε ἄλλων ἕνεκεν, καὶ ὅτι τὸ Φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, τὸ τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ μακαρίοις μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ὀφθὲν, κτιστὸν ἐπεχείρει δεικνύναι καὶ περιγραπτὸν, καὶ τῶν αἰσθητῶν φώτων πλέον ἔχον οὐδέν. οὐχ᾽ ἐστὶν δὲ μόνον ὁ Βαρλαὰμ τῷ συνοδικῷ ἀποκεκήρυκται Τόμῳ, ἀλλὰ ταῖς αὐταῖς ἐπιτιμίαις ἔνοχον ἑαυτὸν καθίστησι, καὶ εἴτις ἐκείνῳ ἑπόμενος τοῖς Μοναχοῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ πολεμεῖ· φησὶ γὰρ ἐπὶ D λέξεως, Ἀλλὰ καὶ εἴτις ἕτερος τί τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαὰμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν Μοναχῶν, μᾶλλον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς λαληθέντων ἢ συγγραφέντων, φανείη πάλιν τῶν Μοναχῶν κατηγορῶν, ἢ ὅλως ἐν τοῖς τοιούτοις καθαπτόμενος, τῇ αὐτῇ καταδίκῃ, παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καθυποβαλλόμενος, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ αὐτὸς, καὶ ἀποτετμημένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν πληρώματος.

Ἀλλ᾽ εἶδεν ὁ ἐνεργῶν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπει-

A θείας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πονηρὸς καὶ ἀρχέκακος δράκων, ὅτι κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀσφαλῶς ἀντεχομένων αὐτῆς προσβαλὼν, ἀνδράσι χρησάμενος, οὐκ ἐν ἀξιώμασιν ἐξεταζομένοις, ἥκιστα ἠδυνήθη διὰ ταῦτα τῆς κατὰ γνώμην τυχεῖν, ὑποδύεται τὸν εἰς Πατριάρχας τότε τελοῦντα Ἰωάννην, σκεῦος ἄντικρυς τῆς ἐκείνου κακονοίας χωρητικόν. ὃς ὁμοφρονήσας τῷ Ἀκινδύνῳ, καὶ πολλὰ κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀντιποιουμένων αὐτῆς· μᾶλλον δὲ κατ' αὐτὸς αὑτοῦ καὶ γράψας καὶ πράξας καὶ βουλευσάμενος· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τὴν καταδίκην ἐγγράφως ἐπενεγκὼν τῷ ἀποκηρύκτῳ Βαρλαὰμ ἐκείνῳ, ἅμα καὶ τὴν ἐμφύλιον μάχην ὡς ἕρμαιον ἁρπάσας, εὗρε καὶ οὗτος τῆς ἑαυτοῦ σπουδῆς καὶ B τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ἀξίας τὰς ἀμοιβάς. ἐξελεγχθεὶς γὰρ, καθαιρεῖται· καὶ ἀποκηρυχθέντος καὶ τούτου συνοδικῇ διαγνώσει, Τόμος ἱερὸς ἐκτίθεται τῇ συνόδῳ, ἅμα μὲν ἀποδεικνὺς ἐκεῖνον τῆς Ἀκινδύνου κακοδοξίας ἐχόμενον, ἅμα δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους αὐτοῦ σὺν οὐδενὶ λόγῳ μανίαν. ὁ δὲ δὴ Τόμος ὑπογραφαῖς Ἀρχιερέων τριάκοντα τὸ βέβαιον ἔχων, οἷς συνεῖπε δι' ὑπογραφῆς ὕστερον καὶ ὁ ἁγιώτατος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, οὐ τὸν Ἀκίνδυνον οὐδὲ τὸν Πατριαρχεύσαντα ἐκβάλλει μόνον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ τῶν Χριστιανῶν τελέως ἐκκόπτει πληρώματος· ἀλλὰ καὶ Εἴ τις φησὶν ἕτερος τῶν ἁπάντων τὰ αὐτά ποτε φωραθῇ, ἢ φρονῶν ἢ λέγων ἢ συγγραφόμενος κατὰ τοῦ Ἱερομονάχου κυρίου Γρηγορίου Παλα- C μᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Μοναχῶν· μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν Θεολόγων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τὰ αὐτὰ καὶ κατ' αὐτοῦ ψηφιζόμεθα, καὶ τῇ αὐτῇ καταδίκῃ καθυποβάλλομεν, εἴτε τῶν ἱερωμένων τις εἴη, εἴτε τῶν λαϊκῶν. αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν πολλάκις ῥηθέντα τιμιώτατον Ἱερομόναχον κύριον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς αὐτῷ συνᾴδοντας Μοναχοὺς, μηδὲν ἀπᾷδον τῶν θείων λογίων γράφοντάς τε καὶ φρονοῦντας, μετ' ἐξετάσεως καταλαβόντες ἀκριβῶς· μᾶλλον δὲ τῶν θείων λογίων καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ παραδόσεως πᾶσι τρόποις, ὡς προσῆκεν, ὑπερμαχοῦντας, οὐκ ἀνωτέροις μόνον παντάπασι τῶν κατ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐρεσχελιῶν, ὡς καὶ ὁ πρώην συνοδικὸς Τόμος, ἔχομεν, ἀλλὰ D καὶ ἀσφαλεστάτοις τῆς Ἐκκλησίας προμάχοις τε καὶ προαγωνισταῖς καὶ βοηθοῖς ταύτης ἀποφαινόμεθα. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς Συνόδοις ἐκείναις προβὰς Τόμος διέξεισι, καθάπερ οὖν ἔχει τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον.

Ἀλλ' ὁ τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπιχαίρων ἀεὶ, οὐδ' οὕτως ἡσυχίαν ἄγειν ἐγνώκει. οὐδὲ γὰρ ὀργάνων ἀπορῶν, περιῄει ταῦτα ζητῶν· ἀλλ' ἔχων ἔτι τινὰς παρὰ τὸν Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον ἐκείνοις φοιτήσαντας, καὶ τὰ ἐκείνων ἐσχάτως νοσοῦντας, δι' ἐκείνων ὑφ' ἑαυτὸν ποιεῖται, τόν τε χρηματίσαντα Ἐφέσιον καὶ τὸν Γάννον, Γρηγορᾶν τε καὶ Δεξιόν· οἳ καὶ σύστημα ποιησάμενοι, καὶ ἄλλους προσεταιρισάμενοι ἀνθρωπίσκους οὐδὲν ὑγιὲς διανοηθέντας

A diffidentiæ, ſicut ſcriptum eſt, nequiſſimus ac mali auctor, draco, quod pietatem bello adortus ſit, eoſque qui illi tutò ſtuderent, utendo viris nulla dignitate fulgentibus, nihil inde ex voto potuiſſe conficere, eum induit qui tunc Patriarcha ſedebat, Ioannem vas utique palum illius animi pravitatis capax. Is, ejuſdem ac Acindynus ſententiæ, ac cùm multa alia adverſus pietatem ejuſque ſequaces (quin & ipſe adverſus ſeipſum) & ſcripſiſſet & egiſſet, conſuluiſſetque (ipſe enim eſt qui adverſum proſcriptum Barlaamum illam damnationis ſententiam ſcripto edidit) unaque etiam domeſticam pugnam tanquam inventum arripuiſſet, invenit & ipſe ſuæ B diligentiæ peſſimorumque conſiliorum condignas vices. Convictus enim deponitur. Atque hoc quoque Synodali cognitione abdicato, ſacer à Synodo Tomus editus eſt, qui tum eum Acindyni pravam opinionem ſequi oſtenderet, tum & illius adverſus Orthodoxos citra ullam rationem, furorem proderet. Is porro Tomus, triginta Epiſcoporum ſubſcriptionibus robur habens, quibus & conſenſit adjecta poſtea ſua ſyngrapha etiam ſanctiſſimus Patriarcha Ieroſolymorum, nedum Acindynum, eumve qui functus Patriarchatu erat, ſolùm ex Eccleſia Catholica, omnique Chriſtianorum cœtu prorſus ejicit; *Sed & ſi quis*, inquit, *alius univerſorum eadem unquam deprehenſus fuerit aut ſentire aut dicere aut conſcribere adverſus Hieromonachum Do-* C *minum Gregorium Palamam, eique ſodales Monachos; quinimmò adverſus ſacros Theologos, ipſamque Eccleſiam, eadem etiam adverſus eum decernimus, eidemque damnationi ſubjicimus, ſive eorum aliquis fuerit qui Sacerdotalis ſunt ordinis, ſive eorum qui inter Laicos cenſentur. Hunc verò ipſum ſæpius dictum venerabiliſſimum Hieromonachum Dominum Gregorium Palamam, & qui ejuſdem ſententiæ ſunt, Monachos, nihil à divinis Eloquiis diſſonum ſcribere autve ſentire, diligenti nobis certò compertum examine eſt, quin immò divina Eloquia, ac communem noſtram fidem traditionemque, modis omnibus ut par eſt, propugnare, nedum ſuperiores omnino cuſis in eos (quin potius adverſus Dei Eccleſiam) ludificationibus ac mendaciis, velut etiam qui nuper editus eſt, Tomus Synodicus, habemus, verumetiam tutiſſimos Eccleſiæ defenſores, illique antiſtites & adjutores pronun-* D *tiamus.* Sic enim etiam qui in illis Synodis editus eſt Tomus, uti certa ac comperta veritate liquet.

Becco viro Catholico & docto damnatus Palamus.

Ieroſolym. Patriarcha Palamita eiuſque Synodus.

Verùm qui noſtris ſemper gratulatur malis, ne ſic quidem ſibi quieſcendum putavit. Nec enim quaſi illi deeſſent organa, circuibat ut illa quæreret; ſed cùm adhuc aliquos haberet præter Barlaamum & Acindynum illorum diſcipulos, eodemque ac illi errore extremè laborantes, per illos ſibi addicit, tum quem vocant Epheſum, tum Gannam, Gregoramque & Dexum: qui & coitione facta, aliiſque corrogatis ſociis, homunculis ſcilicet, nihil unquam ſenſu ac ra-

Alii rectæ fidei aſſertores Palamitarum factione proſcripti.

A tionibus ſanis, tumultum adverſus Dei Eccleſiam excitant; hoc enitentes ut vulgus errore deciperent, miſerabiliterque, gloriam inde aucupantes, ab Eccleſia abſcinderent. Ea igitur ratione neceſſe fuit ut magna Synodus cogeretur, ſereniſſimo Imperatore noſtro pereuntium animarum miſeratione affecto. Quamobrem etiam accerſiti per ejus ex Deo ſanctumque Imperium, nec non ſanctiſſimum & Oecumenicum Patriarcham Dominum Callixtum, ſacratiſſimi Epiſcopi & Hypertimi, Heracleæ ſcilicet, Theſſalonicæ, Cyzici, Philadelphiæ, Chalcedonis, Melenici, Amaſeæ, Pontoheracleæ, Pegarum, Berrhœæ, Trapezuntis, Traianopolis, Selybriæ, Eupro, Amaſtridis, Æni, Sugdaiæ, Bryſis, Mudytarum, Bizyæ, Garellæ, Mediæ, Tenedi, Calliopolis, Exantidii, cùm eſſent Vicarii Adrianopolitani, Chriſtopolitani, Didymotichi; præſentibus etiam religioſiſſimis Epiſcopis Panii, Chariopolis, Pamphyli, Athyræ, Campaniæ, Sinai, Eleutheropolis; præſidente ſereniſſimo potentiſſimoque ac ſancto Imperatore Regeque noſtro Domino Ioanne Cantacuzeno, in ſacrarum Blachernarum triclinio ſic nuncupato, Alexiacum; unà conſidente cum ſancta ejus Majeſtate, ſanctiſſimo & Oecumenico Patriarcha Domino Callixto: deſideratiſſimoque ejus Majeſtatis germano fratre, Domino Michaële Aſane; itemque deſideratiſſimo ſanctæ ejus Majeſtatis item germano fratre, fortunatiſſimo Sebaſtocratore Domino Manuele Aſane; ſed & deſideratiſſimo ſanctæ ejus Majeſtatis conſobrino Panhyperſebaſto Domino Andronio Aſane; aſſidentibus Senatui unà cùm Epiſcopis & Eccleſiæ Magiſtratibus, unàque congregatis, tum Præfectis tum Archimandritis, qui in beata hac Vrbe agunt; adhæcque Monachis Sacerdotibus, ſimplicibuſque Sacerdotibus atque Monachis non paucis, nullis deſideratis Eccleſiæ Magiſtratibus; ſed & plebe circunſtante, quanta in his obſequens erat. Accerſiti & Tumultuantes, ac qui ſcindunt Eccleſiam; quæſitumque ex eis eſt; Quidnam cauſæ ſit, cur pio religioſiſſimoque Imperatore, ipſi talia adverſus pietatem auderent? Hi porrò cauſati ſunt, additionem quandam factam in ordinatione eorum qui Epiſcopi ordinarentur. Itidē cauſati ſunt & Theſſalonicenſem; nempe dicebant adverſus eum offendi, in quibuſdam ab eo ſcriptis confutando Barlaamum & Acindynum. Ad quos Theſſalonicenſis, Iam vos ipſi, inquit, eadem ac illi ſentitis? Illi rò Acindyni imitatione, quemadmodum e Barlaamum negabat, qui erroris maſter illi extiterat, ſic iſti ambos negac. Theſſalonicenſis verò objectis occurrens: Atqui, inquit, magna pars eorum, qui animum induxerunt ut nobis adverſarentur, Barlaami & Acindyni pravæ

Epiſcopi Pſeudo ſynodi Palamitarum Callixto Patriarcha.

Fumoſi tituli labente Imperio.

Accuſationis duplex caput: mutata aucta que profeſſio; Palamæ errores.

A οὐδέποτε, θόρυβον ἐγείρουσι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, σπουδὴν ποιούμενοι ἀποπλανᾶν τινὰς πολλούς, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποτέμνειν ἐλεεινῶς, δόξαν ἑαυτοῖς ἐκ τούτων πορίζειν οἰόμενοι. ἐδέησε γοῦν διὰ ταῦτα Σύνοδον συγκροτηθῆναι μεγάλην, τοῦ γαληνοτάτου Βασιλέως ἡμῶν ἔλεον λαβόντος τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν. διὸ καὶ μεταπεμφθέντες παρὰ τῆς ἐκ Θεοῦ κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου Καλλίστου, οἱ ἱερώτατοι [2] Ἀρχιερεῖς καὶ Ὑπέρτιμοι, ὅ, τε Ἡρακλείας, ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Κυζίκου, ὁ Φιλαδελφείας, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Μελενίκου, ὁ Ἀμασείας, ὁ Ποντοηρακλείας, ὁ Πηγῶν, ὁ Βεῤῥοίας, ὁ Τραπεζοῦντος, ὁ Τραϊανουπόλεως, B ὁ Σηλυβρείας, ὁ Εὐρίπου, ὁ Ἀμάστριδος, ὁ Αἴνου, ὁ Σουγδαΐας, ὁ Βρύσεως, ὁ Μαδύτων, ὁ Βιζύης, ὁ Γαρέλλης, ὁ Μηδείας, ὁ Τενέδου, ὁ Καλλιουπόλεως, ὁ Ἐξαντιδίου, [3] ὄντων καὶ διὰ γνωμῶν τοῦ Ἀνδριανουπόλεως, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Διδυμοτείχου· παρόντων καὶ θεοφιλεστάτων Ἐπισκόπων· τοῦ Πανίου, τοῦ Χαριουπόλεως, τοῦ Παμφύλου, τοῦ Ἀθύρα, τοῦ Καμπανίας, τοῦ Σινάου, τοῦ Ἐλευθερουπόλεως, προκαθεσθέντος τοῦ γαληνοτάτου καὶ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως κυρίου Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ἐν τῷ τρικλίνῳ τῷ οὕτω πως ἐπιλεγομένῳ Ἀλεξιακῷ τῶν ἱερῶν Βλαχερνῶν· συνεδριάζοντος τῇ ἁγίᾳ Βασιλείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου Καλλίστου· καὶ ἔτι τοῦ περιποθήτου C αὐταδέλφου τῆς ἁγίας Βασιλείας αὐτοῦ κυρίου τοῦ Ἀσάνη· καὶ ἔτι τοῦ περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς ἁγίας Βασιλείας αὐτοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου Σεβαστοκράτορος κυρίου Μανουὴλ τοῦ Ἀσάνη. ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ περιποθήτου Ἀνεψιοῦ τῆς ἁγίας Βασιλείας αὐτοῦ Πανυπερσεβάστου κυρίου Ἀνδρονίκου τοῦ Ἀσάνη. παρακαθημένων τῆς Συγκλήτου σὺν τοῖς Ἀρχιερεῦσι καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἄρχουσι, καὶ συνειλεγμένων τῶν τε Ἡγουμένων καὶ Ἀρχιμανδριτῶν τῶν ἐν τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ πόλει· ἔτι τε Ἱερομονάχων καὶ Ἱερέων καὶ Μοναχῶν οὐκ ὀλίγων, οὐκ ἀπόντων κἄν τινων τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων· περιεστηκότος δὲ καὶ λαοῦ, ὅσον ἐν τούτοις φιλήκοον. προσεκλήθησαν καὶ οἱ θορυβοῦντες, καὶ τὴν ἐκκλησίαν κατατέμνοντες οὗτοι, καὶ ἠρωτήθησαν, Τίνος ἕνεκεν Βασιλέως εὐσεβῶς ζῶντος, D παρ' αὐτῶν τὰ τοιαῦτα κατὰ τῆς εὐσεβείας τολμᾶται. οἱ δὲ ᾐτιάσαντο [4] προσθήκην τινὰ ἐν τῇ χειροτονίᾳ τῶν χειροτονουμένων Ἀρχιερέων γεγενημένην. ἐν αἰτίαις δὲ ἐποιοῦντο καὶ τὸν Θεσσαλονίκης, ἐπειδὴ σκανδαλίζεσθαι ἔλεγον κατ' αὐτοῦ, ἔν τισι τῶν πρὸς Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον ἀντιῤῥητικῶς αὐτῷ συγγεγραμμένων. ὁ δὲ Θεσσαλονίκης, Λοιπὸν ὑμεῖς αὐτοῖς, εἶπε, τὰ ἐκείνων φρονεῖτε. οἱ δὲ κατὰ μίμησιν Ἀκινδύνου, ὡς ἐκεῖνος ἔξαρνος ἐγίνετο τοῦ καθηγησαμένου αὐτῷ τῆς πλάνης Βαρλαάμ, οὕτως οὗτοι τούτων ἀμφοτέρων. ὁ δὲ Θεσσαλονίκης, ἀνθυποφέρων, Καὶ μὴν φησίν, οἱ πλείους τῶν ἀντιλέγειν προῃρημένων ἡμῖν, φανερῶς τοῦ Βαρλαὰμ

A καὶ Ἀκινδύνου κακοδοξίας προϊστάμενοι, μέχρι καὶ εἰς δεῦρο ἀμεταμέλητοι διετέλεσαν, οἷς καὶ οἱ λοιποὶ συντεταγμένοι φανεροὶ πάντως ἐστὲ, πρὸς ἐκείνους ὥσπερ παράδειγμα, ἕνεκά γε δογμάτων ἀκριβῶς ἀφορῶντες.

Ἐπὶ τούτοις ἡ θεία Σύνοδος, Πρὸς τὴν φατὲ δυσχεραίνειν φησὶ προσθήκην, ἥτις οὐδὲ προσθήκη ἂν καλοῖτο δικαίως, ὡς ἀνάπτυξις οὖσα τῆς οἰκουμενικῆς ἕκτης Συνόδου, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἀποκήρυξις Βαρλαὰμ τε καὶ Ἀκινδύνου. ταύτην οἱ μεμφόμενοι, δῆλοι πάντως τοῖς καὶ ὁπωσοῦν συνιεῖσι εἰσὶν, τῶν τε Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου ἀντιποιούμενοι. οἱ δὲ καὶ πάλιν ἠρνοῦντο μὴ τοῖς ἐκείνων στοιχεῖν. ὡς δὲ καὶ λέγειν ἤρξαντο, ἐν οἷς ἐσκανδαλίζοντο, λέξεσιν αὐταῖς ᾐτιῶντο, ἅπερ καὶ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνος πρότερον κατά τε τοῦ Θεσσαλονίκης B καὶ τῶν Μοναχῶν διεξῄει. τῶν δὲ καὶ ἀπὸ τούτων δήλων γεγενημένων, τὰ ἐκείνων ἀνιάτως νοσούντων, ἔδοξε τῷ θειοτάτῳ καὶ ἁγίῳ Βασιλεῖ, συνειρηκότος καὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ πάσης τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ὡς ἂν τῆς περὶ τῶν προκειμένων δογμάτων ζητήσεως ἀπ᾽ ἀρχῆς εἰς τέλος βασανισθείσης, τἀληθὲς ἐν τούτοις διαγνωσθῇ· τοῦτο δὴ καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης ἐπαινέσαντος, [5] ἐκεῖνοι παντελῶς ἀπηγόρευον. ἀλλὰ καὶ ἀπαιτούμενοι φανερὰν τὴν οἰκείαν περὶ τῶν προκειμένων ἐκθέσθαι δόξαν, οὐδαμῶς ἤθελον, πρόφασιν σκανδάλων τὰ προειρημένα ποιούμενοι. λόγων δὲ κινηθέντων πολλῶν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην συνέλευσιν, τὰ μὲν τῆς ἐνστάσεως ταύτης διελύθη· κεκύρωται δὲ ἐγγράφως, ὡς ἂν C ἐν τῇ δευτέρᾳ συνελεύσει ἄρξωνται μὲν οὗτοι δὴ, οἱ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν διαφερόμενοι, ὅθεν βούλωνται, εἶτα μετ᾽ αὐτοὺς ὁ Θεσσαλονίκης ἀρξάμενος, ὅθεν ἂν βουληθῇ, εἴπῃ πάντα τὰ κατὰ γνώμην αὐτῷ.

Συγκροτηθείσης δὲ καὶ δευτέρας συνελεύσεως, ἀπαντῶσι κἀκεῖνοι, καὶ ἀρξάμενοι εἶπον κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης, ὅσα ἐβούλοντο. ἀρξαμένου δὲ καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης πρὸς ἔπος τοῖς παρ᾽ ἐκείνων προβεβλημένοις ἀπαντᾶν, τούς τε λόγους συνέχεον καὶ πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. καὶ πολλὰ βιασθέντες, D οὐκ ἠνέσχοντο παραμεῖναι. δόντες δὲ ὑποσχέσεις εἰς ἑτέραν συνέλευσιν ἐνδημῆσαι, πάλιν φεύγουσι μηδενὸς διώκοντος, πρὸ τοῦ νενομισμένου καιροῦ.

Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης προσταχθεὶς παρά τε τοῦ ἐκ Θεοῦ Βασιλέως ἡμῶν καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὡμίλησε παρρησίᾳ πλατύτερον πᾶσι, περὶ τῶν προκειμένων εἰς ζήτησιν τῇ Ἐκκλησίᾳ δογμάτων· καὶ πάντες καὶ ἐπῄνεσαν καὶ συνῄνεσαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο προσέθηκε, λέγων, ὡς [6] ἕτερόν ἐστιν ἡ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς πίστεως ὁμολογία. καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περὶ τὰς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τὸν ἀντιλέγοντα, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· ἐπὶ δὲ τῆς ὁμολογίας, ἀκρίβεια διὰ πάντων τηρεῖται καὶ ζητεῖται καὶ διὰ

doctrinæ palàm adſtipulantes, hactenus impœnitentes perſeveraverunt, quibus vos ipſi demum manifeſtè prorſus ſocios proditis, qui ad illos velut ad exemplum, quod ſpectat ad dogmata, ſerio aſpiciatis.

In his divina Synodus, Ad eam, quam vos moleſtè ferre dicitis, inquit, additionem quod attinet, quæ nec meritò additio vocanda eſt, ut quæ ſextæ Oecumenicæ Synodi explicatio ſit, aliud nihil eſt, quàm Barlaami Acindynique proſcriptio; quam qui reprehendunt, manifeſtè omnino, vel minimùm intelligentibus, Barlaami Acindynique doctrinæ ſe aſtipulari produnt. Verùm illi iterum negare, illorum ſe opinionem ſequi. Mox tamen ac loqui cœperunt, ac aperire unde illis ea offenſio, ipſis vocibus cauſabantur, quæ tum Barlaamus, tum Acindynus, adverſus Theſſalonicenſem atque Monachos priùs jactabant. Cùm verò hinc quoque certò palamque liqueret, eodem illos ac ſuperiores inſanabiliter errore laborare, placuit diviniſſimo ſanctoque Imperatori, annuente etiam ſanctiſſimo ac Oecumenico Patriarcha, omnique ſacra Synodo, ut eorum dogmatum, quæ propoſita eſſent, quæſtione à principio ad finem uſque diligenti diſcuſſa examine, dignoſceretur, quid illa demum veritatis haberent. Cumque ipſe etiam Theſſalonicenſis, quod ſic conſultum viſum eſſet, laudaret, illi prorſus abnuebant. Sed & cùm rogarentur, ut ſuam ipſi clarè, de illis quæ propoſita eſſent, opinionem ederent, nuſquam voluerunt, ſcandalum cauſantes ea quæ pridem dicta erant. Multis porro, primo hoc conventu motis ſermonibus, diremta hæc contentio eſt; ſcriptoque firmatum, eos, qui ab Eccleſia diſſiderent, altero conventu, unde illis libuerit, diſceptandæ cauſæ ducturos exordium; tumque ubi peroraverint, Theſſalonicenſem, quæ ex mente fuerint, omnia prolocuturum, ipſum quoque auſpicantem unde maluerit.

Synodi ad 1. caput Satisfactio.

Indicta de dogmate diſputatio.

Altero verò etiam coacto conventu, affuerunt & illi: primique diſceptantes, dixerunt adverſus Theſſalonicenſem, quæcunque voluerunt. Cùm autem cœpiſſet & Theſſalonenſis ad verbum reſpondere, his, quæ ab eis illi objecta erant, ſermones confundebant, verſique in fugam ſunt; nec quanta demum vis illis adhibita, manere ſuſtinuerunt. Polliciti tamen, alio ſe conventu præſto affuturos, rurſus fugiunt nemine perſequente, ante conſtitutum tempus.

Theſſalonicenſis verò jubente, tum Dei gratia Imperatore noſtro, tum ſancta Dei Eccleſia, cunctis palam fuſiùs locutus eſt, de iis dogmatis, de quibus Eccleſiæ Dei vertebatur quæſtio; omneſque & laudaverunt & aſſenſi ſunt. Quod verò hoc etiam addidit, Aliud eſſe, quæ pro pietate ſuſcipitur contradictio; atque aliud, quæ editur Fidei confeſſio: nec in contradictione neceſſe eſſe, ut is qui contradicit, exactius voces penſitet, quemadmodum ait magnus Baſilius; in confeſſione verò, diligentiam per omnia ſervari oportere atque exigi: eamque ob rem, inquit, libris

quos confutandis Barlaamo & Acindyno compoſui, etiam quam à Sanctis ſuſcepi Fidei confeſſionem, inſerui, ut qui noſtra legunt, ex confeſſione intelligant, quis ſit ſcopus ac finis contradictionis. potentiſſimus ſanctuſque Imperator noſter atque Rex ejuſmodi Confeſſionem quæſivit; allatamque, legi præcepit. Quo facto, rogatus quiſque eſt edicere, quod de illa ſentiret: Nemoque fuit, qui non cum laudibus ſuum illi calculum adjecerit. Mirari omnes Theſſalonicenſem, ſibique precari illius inſtructos confeſſionis decretis vita fungi, illaque comite coram Iudice vivorum ac mortuorum, qua die communis exigenda ſatisfactio eſt, comparere. Inque his alter ille conventus finem habuit.

Palamæ fidei confeſſio probata Synodo atque laudata.

Cogitur verò & tertius conventus. Adfuerunt & illi, ſuamque legi Fidei profeſſionem quærunt. Cumque id factum eſſet, in fine iſtud etiam adjectum erat, *De Barlaamo autem & Acindyno hanc mentem habemus, atque id quod de illis ſancta Dei Eccleſia ſentit, ſentimus.* Multis verò inter hæc motis ſermonibus, orſi ſunt Diſſidentes accuſationem adverſus Theſſalonicenſem, cujus erat hoc caput, Scripſiſſe non rarò in multis ſuarum lucubrationum duas eſſe & plures Deitates, eaſque ſuperiores & inferiores. Atque id illis ſæpe dicentibus ac circunſtrepentibus, haſque voces criminantibus, religioſiſſimus Imperator notum nobis ſuper his facere juſſit, Vtrum in iis quæ dicta ſunt, voces ipſas in crimen vocatis, an res per voces ſignificatas, vel etiam utraque. Quod ſi utique de rebus concertatio eſt, quorſum voci aſſidens cum rei umbra pugnam conferis? Examinandæ itaque ipſæ nudæ res, exque Theologis exquirenda ſuper his veritas eſt. Sin autem de rebus eadem ſententia eſt, ut quid vocem criminamini? Enimvero non de vocibus digladiaturi huc convenimus *Neque enim de nominibus*, juxta Theologum, *contendemus:* qui nimirum nullum in vocibus periculum noverimus, quandiu mens ſana eſſe videbitur.

Palamæ accuſatio.

Ad hæc Theſſalonicenſis, Exigua mihi, inquit, vocum ratio eſt, *Non enim in verbis, ſed in rebus, veritas nobis pietaſque conſiſtit*, ut auctor eſt Gregorius Theologus. De dogmatis ac rebus certamen ineo. Modò quis de rebus conſentiat, de vocibus nihil diſcepto. Ad id verò quod accuſant Adverſarii, hoc dico. Equidem duas, aut plures atque diſtinctas in ſancta Trinitate Deitates, ita ut alia quidem ſit Patris, alia autem Filii, alia verò Spiritus, nec ſenſi, neque ſentio; neque verò Chriſti gratiâ futurum ut unquam ſentiam: quin & illos qui ita ſentiunt, anathemati ſubjicio. Sed neque aliud quid dico Deitatem, præter trinè ſubſiſtentem ipſam Deitatem: neque eſſentiam divinam aut angelicam, nec hypoſtaſin, ſeu perſonam (ut

Palamæ ſatisfactio.

A τοῦτο τοῖς ἐμαυτοῦ πρὸς Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον ἀντιρρητικοῖς λόγοις συνέταξα, καὶ ἣν παρὰ τῶν Ἁγίων ἐδεξάμην ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἵνα οἱ ἐντυγχάνοντες τοῖς ἡμετέροις, ἐκ τῆς ὁμολογίας μανθάνοιεν τὸν τῆς ἀντιλογίας σκοπόν, ἐζήτησεν ὁ κράτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν Αὐτοκράτωρ καὶ Βασιλεὺς τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν· καὶ προσκομισθείσης, ἀναγνωσθῆναι ταύτην ἐκέλευσεν. οὗ γεγονότος, ἕκαστος ἠρωτήθη, ὡς ἔχει γνώμης περὶ ταύτης εἰπεῖν. καὶ οὐδεὶς ἦν ὃς οὐκ ἐγκωμίων ἐμνήσθη περὶ ἐκείνης ἀποφαινόμενος, ἅμα τόν τε Θεσσαλονίκης θαυμάζων, καὶ εὐχόμενος ἑαυτῷ τοῖς τῆς ὁμολογίας ἐκείνης συναπελθεῖν δόγμασι, καὶ μετ᾽ ἐκείνης ἐμφανισθῆναι τῷ Κριτῇ ζώντων καὶ νεκρῶν κατὰ τὴν τῆς κοινῆς ἀπολογίας ἡμέραν. καὶ ἡ μὲν δευτέρα συνέλευσις ἐν τούτοις ἐτελεύτησεν.

B Συγκροτεῖται δὲ καὶ ἡ μετ᾽ αὐτήν. ἀπαντήσαντες δὲ κἀκεῖνοι, τὴν οἰκείαν ὁμολογίαν ἀναγνωσθῆναι ζητοῦσιν. οὗ γεγενημένου, ἐν τῷ τέλει καὶ τοῦτο προσκείμενον ἦν. Περὶ δὲ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου οὕτω περὶ ἐκείνων ἔχομεν γνώμης, ὡς καὶ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία περὶ τούτων φρονεῖ. πολλῶν δὲ μεταξὺ λόγων κινηθέντων, ἤρξαντο οἱ διαφερόμενοι τῆς κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κατηγορίας, ἡ δὲ ἦν τοιάδε. Ὡς ἄρα ἔν τισι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων γράφει πολλάκις δύο καὶ πολλὰς Θεότητας, καὶ ταύτας ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας. καὶ τοῦτον τὸν λόγον πολλάκις εἰπόντων καὶ περικροτησάντων, καὶ ταύτας δὴ τὰς φωνὰς καταιτιωμένων, ὁ εὐσεβέστατος Βασιλεὺς ἐπὶ τούτοις γενέσθαι ἡμῖν φανερὸν ἐκέλευσεν, Πότερον, τῶν λαληθέντων ἐν αἰτίαις ποιῆσθε τὰς λέξεις αὐτάς, ἢ τὰ διὰ τῶν λέ- C ξεων δηλούμενα πράγματα, ἢ καὶ ἀμφότερα. εἰ μὲν δὴ ὁ πόλεμος πρὸς τὰ πράγματα, τί τῇ σκιᾷ τοῦ πράγματος πολεμεῖς, τῇ λέξει παρακαθήμενος. ἐξεταστέον γὰρ δὴ αὐτὰ γυμνὰ τὰ πράγματα, καὶ παρὰ τῶν Θεολόγων τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν ζητητέον. εἰ δὲ τοῖς πράγμασι σύμφωνοι διατελοῦντες, τί λέξει μέμφεσθε. ἀλλ᾽ ἡμεῖς γε οὐ λέξεων ἕνεκεν ἐνταῦθα συνεληλύθαμεν· οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων, κατὰ τὸν Θεολόγον, ζυγομαχήσομεν· κίνδυνον οὐδένα εἰδότες περὶ τὰς λέξεις, ἕως ἂν ὁ νοῦς ὑγιαίνειν δοκῇ.

Ἐπὶ τούτοις ὁ Θεσσαλονίκης, Λέξεων ἐμοὶ λόγος ὀλίγος, ἔφη· οὐ γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἐν πράγμασιν ἡ ἀλήθειά τε καὶ ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν D Θεολόγον Γρηγόριον· περὶ δὲ δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιοῦμαι. κἄν τις ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὁμοφωνῇ, πρὸς τὰς λέξεις οὐ διαφέρομαι. πρὸς δὲ τὴν παρὰ τῶν λεγόντων κατηγορίαν, ἐκεῖνο λέγω. Δύο μὲν ἐγὼ Θεότητας ἢ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς ἄλλην μὲν εἶναι τοῦ Πατρός, ἄλλην δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἄλλην δὲ τοῦ Πνεύματος, οὔτε ἐφρόνησα, οὔτε φρονῶ, οὔτε μὴν φρονήσω τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ τοὺς οὕτω φρονοῦντας, καθυποβάλλω τῷ ἀναθέματι. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἄλλο τι φημὶ Θεότητα, ἐκτὸς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος· οὔτε οὐσίαν θείαν ἢ ἀγγελι-

κὴν, οὔτε ὑπόστασιν, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον· ἀλλ' ἐνεργείας θείας καὶ προόδους τινὰς φύσει προσούσας καὶ ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ, τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα, τοῖς Ἁγίοις οἰόμενος σύμφωνα λέγειν. ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα, εἶπον ἄν, μὴ πρὸς ἀνάγκην ἦλθον, παρὰ τοῦ ἀντιλέγοντος, καὶ κατ' ἀντιπαράστασιν καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀγωνιζόμενος, μόνην ἄκτιστον λέγοντα Θεότητα, τὴν Οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, πᾶσαν δὲ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν θείαν, τῆς οὐσίας διαφέρουσαν, εἰς κτίσμα κατασπῶντα. ἄλλως τε καὶ τοῦτ' εἶπον, οὐ πολλὰς συνάγων ἐντεῦθεν Θεότητας, ὡς αὐτοὶ καταψεύδονται· καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐμῶν συγγραμμάτων, τῶν τε ἄλλων καὶ τῆς ὁμολογίας. ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω τοῦτο προάγεται παρ' ἐμοῦ, ὡς ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων μὲν λεγόμενον· ὑπ' ἐμοῦ δὲ μὴ στεργόμενον· μίαν γὰρ οἶδα Θεότητα, τὴν αὐτὴν τρισυπόστατον, καὶ παντοδύναμον καὶ ἐνεργῆ. πλὴν οὔτε τότε περὶ τῶν λέξεων ὁ σκοπὸς ἐμοί, ἀλλ' ἅπας ὁ ἀγὼν περὶ τῶν πραγμάτων. οὔτε νῦν περὶ ὀνομάτων καὶ συλλαβῶν διαφέρομαι· ἀλλὰ τῶν πραγμάτων εὐσεβῶς ἀνακηρυχθέντων, Χριστοῦ χάριτι ἕτοιμός εἰμι πᾶν ὅπερ ἂν ἡ θεία Σύνοδος περὶ τῶν λέξεων διαγνῷ, στέρξαι καὶ ἀποδέξασθαι. ἐφ' οἷς ὅ, τε εὐσεβέστατος καὶ γαληνότατος Βασιλεύς, καὶ ἡ θεία Σύνοδος τὸν Θεσσαλονίκης ἀποδεξάμενοι διὰ πάντων, τῆς εὐσεβοῦς διανοίας, ᾗ περὶ τὰ θεῖα κεχρημένος διατέλει, καὶ μάλιστα τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτὸν ἐπαινέσαντες, Θεότητας μὲν δύο ἢ πολλάς, ἢ ὅλως ἀριθμὸν Θεοτήτων, μήτε λέγεσθαι μήτε μὴν νοεῖσθαι, ἀσφαλῶς διωρίσαντο· μηδὲ γὰρ εἰρῆσθαι τοῦτο παρὰ τῶν Θεολόγων ῥητῶς· διαφορὰν μέντοι οὐσίας θείας καὶ θείας ἐνεργείας, ἢ καὶ θείων ἐνεργειῶν, καὶ μάλα καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι προσετάξαντο· διαρρήδην τοῦ τοιούτου δόγματος παρὰ τῆς Ἐκκλησίας κεκηρυγμένου, ὡς καὶ κάτω δειχθήσεται. ὁ δὲ Θεσσαλονίκης, προθύμως καὶ λίαν ἀσμένως τοῦτο κατεδέξατο· καὶ ἡ μὲν τρίτη συνέλευσις ἐν τούτοις ἐτελεύτησεν.

Γενομένης δὲ καὶ τετάρτης, ἤρξαντο πάλιν οἱ διαφερόμενοι λέξεις τινὰς αἰτιᾶσθαι, ἐμφερομένας ἐν τοῖς τοῦ Θεσσαλονίκης συγγράμμασι, τῶν πραγμάτων ἀφέμενοι· τοῦ δὲ θειοτάτου Βασιλέως καὶ τῆς Συνόδου τῆς τῶν πραγμάτων ἐξετάσεως γινομένων, καὶ παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας Θεολόγων τὰς ἀποδείξεις τῶν προβεβλημένων ζητούντων, προεκομίσθη ὁ κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ ἐκτεθεὶς συνοδικὸς Τόμος. ὃς ἀναγνωσθεὶς κελεύσει θείᾳ τοῦ γαληνοτάτου Βασιλέως ἡμῶν, κοινωνοὺς διὰ πάντων τῆς τοῦ Βαρλαὰμ κακοδοξίας τοὺς διαφερομένους ἀπέδειξεν. οὐ γὰρ ἠνέσχοντο μὴ διὰ τέλους ἀντιλέγειν τοῖς ἐκεῖ γεγραμμένοις, περί τε ἄλλων, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ θειοτάτου Φωτὸς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως. οὐ μὴν ἀλλ' ἐρωτωμένων, τοῦ τε Θεσσαλονίκης, καὶ τῶν διαφερομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως ἔχουσι δόξης περὶ τοῦ θειοτάτου Φωτός· ὁ μὲν δι' ὧν εἶπε καὶ ὧν ἀνέγνω εἰς ἐπήκοον πάντων ἐκ τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων, διὰ πάντων

A auctor eſt magnus Dionyſius) ſed operationes divinas ac proceſſiones quaſdam naturâ Deo competentes & ab æterno, Deitatis nomine appellavi, ex Sanctorum mente ac ſenſu me loqui arbitratus. At ne hæc quidem dicturus eram, niſi in eas me anguſtias Adverſarius coëgiſſet, & ut illi opponerem, adverſuſque eum decertans, qui ſolam increatam Deitatem, Dei Eſſentiam diceret; omnem verò divinam virtutem, & operationem ab eſſentia diſtinctam, ad res creatas detraheret. Præterea verò hoc ipſum dixi, non ut mulras inde Deitates colligerem, ut illi falsò adſcribunt: ac liquet ex meis ſcriptis, cùm aliis, tum ex ipſa Fidei confeſſione. Vbique enim ſic à me iſtud profertur, B ut quod Adverſarii objiciant ac dicant; ſed ego non amplectar aut ſequar. Vnam enim novi Deitatem, eandem trinè ſubſiſtentem, & omnipotentem ac efficacem. Verum nè tunc quidem ad voces mihi ſpectabat animus, ſed omnis contentio de rebus erat; ſed neque modò de nominibus ſyllabiſque diſſentio: verùm dum res piè prædicentur, Chriſti gratia paratus ſum amplecti ac probare, quicquid demum divina Synodus de vocibus decreverit. In his tum religioſiſſimus ſereniſſimuſque Imperator, tum divina Synodus, probata in omnibus Theſſalonicenſis religioſa mente, qua ille in divinis uſus fuerat, ac præſertim illius obſequentis animi laudata modeſtia; duas quidem aut C plures Deitates, ſive prorſus Deitatum numerum dicere, autve cogitare omnino prohibuerunt: neque enim ſic unquam diſertè Theologos locutos eſſe: Cæterum divinæ eſſentiæ, divinæque operationis, ſeu etiam operationum diſtinctionem vel maximè & intelligendam & dicendam admonuerunt; cùm tale palam dogma ab Eccleſia prædicetur, ut & in ſequentibus monſtrabitur. Porro Theſſalonicenſis, avidè ac valde placidè lubenſque acquievit. Sicque tertius conventus finem habuit.

Mala hæc Dionyſii intelligentia, ritè ex Maximo Calecæ expoſita.

Synodi erraticæ ſententia.

Facto verò etiam quarto conventu, cœperunt rurſus qui diſſiderent, voces quaſdam in Theſſalonicenſis ſcriptis extantes, omiſſis rebus, accuſare. Cùm autem diviniſſimus Imperator ac Synodus ipſi rerum examini ani- D mum intendentes, ex Eccleſiæ Magiſtris demonſtrari quæ objecta eſſent, quærerent, allatus eſt Tomus Synodicus adverſus Barlaamum editus; divinaque ſereniſſimi Imperatoris juſſione lectus, per omnia ſocios pravæ Barlaami opinionis, eos qui diſſideret, oſtedit. Non enim ſuſtinuerunt non in finem uſque contradicere, his, quæ illic ſcripta erant, cùm de aliis, tum maximè de diviniſſimo Lumine Dominicæ Transformationis. Sed & cùm rogarentur, tum Theſſalonicenſis, tum qui ab Eccleſia diſſidebant, quidnam de diviniſſimo illo Lumine ſentirent; ille quidem quibus locutus eſt, legitque cunctis audientibus ex ſuis libris, in omnibus viſus eſt, ex Theo-

Nugæ omnia, non diſtinguentium vim agendi ab effectu illius.

Meritò ſanè; hinc enim monſtroſus Deus & compoſitus.

logorũ ſeriò mente ſenſuque pendere; illi verò quibus locuti ſunt ac deprehenſi ſunt ſcribere, convicti ſunt, bifariàm in creata & increata, unam Patris Filiique & Spiritus ſancti Deitatem ſecare; ea ratione, quod Dei Eſſentiam increatam Deitatem dicerent, omni virtute divina ac operatione carentem; omnem verò Dei virtutem & operationem, ac omninò ejus omnipotentiam abolerent atque negarent, Deumque in creatorum ſortem detraherent, ac in duas ipſum Deitates creatam & increatam, veréque ſuperiorem & inferiorem, dividerent; cùm & quod fulſit in Thaborio Deitatis Lumen, modò quidem Dei Eſſentiam eſſe dicerent, modò verò ſpectrum ſeu apparens lumen & velamen & ſimulacrum ſeu ſpeciem & creaturam; adeò ut illorum ſententiâ, idem creatura ſit & Dei Eſſentia. Prolata verò ſunt à Theſſalonicenſi illorum ſcripta, ipſa eorum manu exarata, quibus dabant crimini, quod diviniſſimum illud Lumen ac illuſtrationem increatam diceret, non tamen Dei Eſſentiam. Sed & quibus Theſſalonicenſem accuſabant, ut qui multas diceret Deitates, idcircò nimirum, quod divinas omnes & communes trium perſonarum virtutes ac operationes increatas eſſe aſſereret; palàm innotuit, non eis de vocibus litem eſſe, ſed quod nec diſtingui divinam eſſentiam, divinamque operationem, nec verò increatam eſſe divinam ac omnipotentem operationem, ſentiant. Interea prolatis Eccleſiæ Theologis, lecta ſunt ex magno Baſilio cùm alia plura, tum & ſequentia.

Baſil. Ineptè aſſumpta hæc pro Palama, cùm ſermo ſit de diſtinctione rationis.

Si enim nihil prorſus in Deo ſecundum rationem Eunomius conſiderat, ne humanis titulis & appellationibus Deum honeſtare videatur, cuncta perinde eſſentiam fatebitur, quæ Deo tribuuntur. Quomodo ergo non ridiculum, quod creator eſt, eſſentiam dicere; quod providentiam habet, rurſus eſſentiam; quod ſimiliter præſcientiam, omnemque prorſus operationem eſſentiam ponere?

Damaſc. l. 3

Hæc puriter in Deo, extra.

Ex Damaſceno Theologo, ubi de duabus in Domino noſtro Ieſu Chriſto Operationibus docet, dicens. *Sciendum aliud eſſe operationem, aliudque operativum (ut ſic dicam) atque aliud operatum, & aliud operans. Eſt itaque operatio, vis agendi & ſubſtantialis naturæ motus.* ἐνεργητικὸν (quaſi operativum) *natura, ex qua operatio procedit.* ἐνέργημα (quaſi operatum) *operationis effectus. Operans, qui utitur operatione; id eſt, perſona.*

Maxim.

Hæc item.

D. verò Maximus, in capitulo quod prænotatur, *Ex Diſputatione in Secreto. Omnino*, inquit, *neceſſe eſt, ut in Chriſto voluntates dicantur & operationes, ac prorſus neceſſe. Nihil enim eorum quæ ſunt, abſque naturali operatione ſubſiſtit, Sancti enim Patres apertè dicunt, Nullam, quamcumque dixeris, naturam abſque ſubſtantiali ſua operatione vel eſſe, vel cognoſci.*

Quia verò ſuis illi ſermonibus, nedum ſingulis Sanctorum adverſabantur, ſed & jam ſanctam & Oecumenicam, ſextam Synodum evertere ac convellere nitebantur, cui non

A ἀνεφαίνετο, ἀσφαλῶς τῆς τῶν Θεολόγων διανοίας ἐξηρτημένος· οἱ δὲ, δι' ὧν τε εἶπον καὶ ὧν ἑάλωσαν συγγραφόμενοι, ἐξελέγχθησαν διχοτομοῦντες εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεότητα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῷ, τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἄκτιστον λέγειν θεότητα, ἐστερημένην πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας θείας· πᾶσαν δὲ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν Θεοῦ, καὶ ἁπλῶς τὸ τούτου παντοδύναμον ἀθετοῦντές τε καὶ ἀρνούμενοι, καὶ εἰς κτίσματα καταςπῶντες τὸν Θεὸν, καὶ δύο λέγοντες αὐτὸ Θεότητας, ἄκτιστόν τε καὶ κτιστὴν, ὑπερκειμένην τε καὶ ὑφειμένην ὄντως, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐν τῷ Θαβωρείῳ λάμψαν τῆς Θεότητος Φῶς, ποτὲ μὲν οὐσίαν ἔλεγον εἶναι Θεοῦ, ποτὲ δὲ φάσμα καὶ παραπέτασμα καὶ ἴνδαλμα καὶ κτίσμα· ὡς εἶναι κατ' αὐτοὺς τὸ αὐτὸ κτίσμα καὶ οὐσίαν Θεοῦ. προσεκομίσθησαν δὲ παρὰ τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ γράμματα ἐκείνων οἰκειόχειρα, ἐν οἷς κατηγόρουν αὐτοῦ, ἄκτιστον εἶναι λέγοντος τὸ θειότατον ἐκεῖνο Φῶς καὶ ἔλλαμψιν, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν Θεοῦ. ἀλλὰ καὶ δι' ὧν κατηγόρουν τοῦ Θεσσαλονίκης, ὡς πολλὰς λέγοντος Θεότητας, ἐπειδήπερ πάσας τὰς θείας καὶ κοινὰς τῶν τριῶν ὑποστάσεων δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἀκτίστους εἶναι διατείνεται, φανεροὶ γεγόνασιν, ὡς οὐ πρὸς τὰς λέξεις αὐτοῖς ὁ πόλεμος ἀλλ' οὔτε διαφορὰν θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, οὔτε μὴν ἄκτιστον εἶναι τὴν θείαν καὶ παντοδύναμον ἐνέργειαν νομίζουσι. ἐφ' οἷς προτεθέντων τῶν Θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεγνώσθη ἀπὸ μὲν τοῦ μεγάλου Βασιλείου πολλά τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ ταῦτα.

C Εἰ γὰρ οὐδὲν ὅλως ἐπὶ Θεοῦ κατ' ἐπίνοιαν ὁ Εὐνόμιος θεωρεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ ἀνθρωπίναις τὸν Θεὸν σεμνύνειν προσηγορίαις, πάντα ὁμοίως οὐσίαν ὁμολογήσει τὰ ἐπιλεγόμενα τῷ Θεῷ. πῶς οὖν οὐ καταγέλαστον, τὸ δημιουργικὸν οὐσίαν εἶναι λέγειν. τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, τὸ προγνωστικὸν ὡσαύτως, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς πᾶσαν ἐνέργειαν οὐσίαν τίθεσθαι.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Θεολόγου Δαμασκηνοῦ, ἐν οἷς περὶ τῶν δύο Ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ διδάσκει, λέγων, Ἰστέον ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστὶν, ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ, ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν· ἐνέργημα δὲ, τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἤτοι ἡ ὑπόστασις.

D Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ, Ἐκ τῆς ἐπὶ Σεκρέτου Διαλέξεως. Πάντως φησὶν ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις λέγεσθαι καὶ ἐνεργείας, καὶ πᾶσα ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων χωρὶς ἐνεργείας φυσικῆς ὑφέστηκεν. οἱ γὰρ ἅγιοι Πατέρες φανερῶς λέγουσι, μήτε εἶναι μήτε γινώσκεσθαι χωρὶς τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας τὴν οἱανδήποτε φύσιν.

Ἐπεὶ δὲ οἷς ἔλεγον, μὴ μόνον τοῖς Ἁγίοις διετέλουν καθ' ἕνα μαχόμενοι, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἕκτην Σύνοδον ἀνατρέπειν

καὶ καταλύειν ἐπεχείρουν, ἢ δὴ οὐκ ἄλλος ἦν ὁ A σκοπὸς, περὶ δὲ τῶν δύο φυσικῶν θελημάτων καὶ τῶν δύο φυσικῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ πᾶσα ἡ πρόθεσις γέγονεν, καὶ ἦν ἀνάγκη διὰ ταῦτα προκομισθῆναι τῆς τοιαύτης Συνόδου πρακτικὰ, καὶ ἀναγνωσθῆναι, καὶ ἀπὸ τούτων τὸ εὐσεβὲς ἀνακηρυχθῆναι, τὰ μὲν προετέθησαν ἐπὶ τὸ μέσον. οἱ δ' εὐθὺς ἅμα τῷ προτεθῆναι, ἀνέκραξαν, Μὴ τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ἀλλὰ τὸν ὅρον μόνον ἀνάγνωθι. τῆς δὲ θείας Συνόδου διαπορουμένης ὅ, τί ποτε βούλεται ἡ τοιαύτη φωνὴ, καὶ ἀνθ' ὅτου περ ἀποδοκιμάζουσι, καὶ οὐ δέχονται τὰ πρακτικὰ, ἐκεῖνοι καὶ οὕτω τῆς αὐτῆς περιέργου κακονοίας καὶ διεστραμμένης γνώμης, οὐδ' ὁπωσοῦν ἀφίσταντο, τῶν πρακτικῶν μηδόλως προσιέμενοι τὴν ἀνάγνωσιν. ἐπὶ B τούτοις κελεύσει θείᾳ τοῦ γαληνοτάτου Βασιλέως ἡμῶν, ἀνεγνώσθη ῥῆσις ἀπὸ τοῦ συνήθως ἐπὶ Ἄμβωνος ἀναγινωσκομένου τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας Συνοδικοῦ, ἥτις καὶ ἐπὶ λέξεως ἔχει οὕτως. Τοῖς ἀποβαλλομένοις τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνὰς τὰς ἐπὶ συστάσει τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐκφωνηθείσας, Ἀθανασίου, Κυρίλλου, Ἀμβροσίου, Ἀμφιλοχίου, τοῦ θεηγόρου Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ τῶν λοιπῶν· ἔτι τε καὶ τὰ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων πρακτικὰ, τῆς τετάρτης φημὶ, καὶ τῆς ἕκτης μὴ κατασπαζομένοις, ἀνάθεμα. ἔπι τούτοις ἀνεγνώσθη καὶ ῥῆσις τῶν πρακτικῶν ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτως. Τίς γὰρ, εἰ καὶ βραδὺς εἴη πρὸς τὸ νοῆσαι, οὐ θεωρήσει, ὅπερ πᾶσι φαίνεται, ὅτι C ἀδύνατον καὶ παρὰ τὴν τάξιν τῆς φύσεως ἐστὶν δύνασθαι εἶναι φύσιν, καὶ ἐνέργειαν μὴ ἔχειν φύσεως· ὅπερ οὐδὲ ἀπὸ τῶν Αἱρετικῶν ποτὲ ἐδοκιμάσθη λέγεσθαι, οἵτινες πάσας τὰς ἀνθρωπίνας κακουργίας καὶ σκολίας ζητήσεις κατὰ τῆς ὀρθότητος τῆς πίστεως, καὶ συναθροισμοὺς ταῖς φαυλότησιν αὐτῶν προσφόρους ἐξεῦρον. πῶς οὖν ὅπερ οὔτε ἀπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐρρέθη ποτὲ, οὔτε ἀπὸ τῶν βεβήλων Αἱρετικῶν τετόλμηται εὑρεθῆναι, ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνήσεται προπετευθῆναι, ἵνα τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας δηλονότι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ὧντινων αἱ ἰδιότητες ἀκέραιοι εἶναι γνωρίζονται ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχωσιν ἐνέργειαν. τίς ποτε ὀρθῶς φρονῶν δυνήσεται ἀποδεῖξαι; ὁπόταν ἐὰν μία ἐστὶν, εἴπωσιν ἢ χρονικὴ ἢ ἀΐδιος λεχθήσεται, θεία ἢ ἀνθρωπίνη, ἄκτιστος ἢ κτιστή. ἡ αὐτὴ ἥτις καὶ τοῦ Πατρός D ἐστιν, ἢ ἑτέρα παρὰ τὸν Πατέρα. εἰ τοίνυν μία ἐστὶ ἡ αὐτὴ, μία καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ, κοινή ἐστιν, ὅπερ ἀλλόκοτον ἐστὶ λέγεσθαι. οὐκοῦν ἐπὰν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστι, τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργήσας ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμοίως αὐτῷ καὶ ὁ Πατὴρ ἐνήργησε φυσικῶς· ἐπειδὴ ἃ ὁ Πατὴρ ποιεῖ ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. ἐπεὶ, ὅπερ ἡ ἀλήθεια περιέχει, ἐν ὅσῳ ἀνθρώπινά τινα ἐνήργησεν ὁ Χριστὸς, πρὸς μόνον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς Υἱοῦ ἐπαναφέρεται. ἅτινα οὐκ ἔστι τὰ αὐτὰ οἷα καὶ τοῦ Πατρός. κατ' ἄλλο γὰρ δηλονότι καὶ ἀλ-

alius ſcopus fuit; unumque hoc ſpectavit, ut duas in Domino ac Deo noſtro Ieſu Chriſto naturales voluntates, duaſque naturales operationes aſtrueret; hincque adeò neceſſe erat, iſtiuſmodi Synodi proferri Acta & legi, atque ex illis pietatem (ſanam ſcilicet fidem) prædicari; illa quidem in medium pro ducta ſunt. At illi rurſus, mox ut allata fuerunt, vociferari, *Ne Acta Synodi, ſed duntaxat Definitionem lege.* Divina autem Synodo ambigente, quid ſibi demum ejuſcemodi vox vellet, quidve cauſæ eſſet cur reprobarent, nec Acta reciperent; illi ne ſic quidem ullo modo à ſupervacanea malignitate perverſaque mente abſcedere, nullo modo acquieſcentes ut Acta legerentur. Interea juſſione divina ſereniſſimi Imperatoris noſtri lecta auctoritas eſt ex Synodico, quod ex Ambone legi conſuevit Dominica Ὀρθοδοξίας (ut vocant, reſtitutæ ſcilicet Fidei & Imaginum) in hunc modum ad verbum habens. *His qui ſanctorum Patrum voces, ad Eccleſiæ Dei recta dogmata conſtabilienda prolatas rejiciunt, Athanaſii, Cyrilli, Ambroſii, Amphilochii, Deiloqui Leonis ſanctiſſimi Archiepiſcopi ſenioris Romæ ac reliquorum, item Oecumenicarum Synodorum, quartæ ſcilicet & ſextæ Acta non amplectuntur, Anathema.* Interea lecta eſt & auctoritas Actorum, quæ ſic ad verbum habet. *Quis enim, quantumvis tardus ad intelligendum, non intelliget, quod palam omnibus eſt, Impoſſibile eſſe, & ab ordine naturæ abhorrere, poſſe eſſe naturam, & naturæ operatione carere: quod nec ab Hæreticis unquam dici approbatum eſt; qui ſanè humanas omnes aſtutias, pravaſque quæſtiones adverſus rectam fidem, nec non malitiæ ſuæ appoſitas artes adinvenere. Quomodo igitur, quod neque à ſanctis Patribus unquam dictum eſt, nec profani Hæretici auſi ſunt excogitare, in præſenti licebit temerè effutire, ut duplicis in Chriſto naturæ (divinæ ſcilicet atque humanæ, quarum in Chriſto veræ noſcuntur eſſe proprietates) unam habeant operationem? Quiſnam rectè ſentiens poterit oſtendere? Nam dicant, ſiquidem una eſt, num temporalis an æterna dicenda ſit; divina an humana; increata an creata; eadem quæ eſt & Dei Patris, an præter Patrem alia? Igitur ſi una eademque eſt, una divinæ Chriſti ac humanæ naturæ, communis eſt, quod dictu abſurdum eſt. Quandoquidem igitur Dei Filius, idem Deus ac homo eſt, qui humana operatus eſt ſuper terram, ſimili quoque illi ratione Pater operatus naturaliter eſt.* Nam quæ Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. *Etenim, quod veritas continet, in quantum Chriſtus humana quædam operatus eſt, ad ejus duntaxat perſonam refertur, in quantum Filius eſt; quæ non ſunt eadem quæ & Patris. Secundùm enim aliam aliamque*

Sextæ Synodi ſcopus, non interemptam in Chriſto humanam voluntatē ac operationem; alia nihil ad rem.

Ex Synodico.

Ex Actis VI. Synodi.

rationem operatus eſt Chriſtus, ut ſecundùm Deitatem, quæ facit Pater, hæc & Filius ſimiliter faciat; & ſecundùm humanitatem, quæ ſunt hominis propria, idem ipſe operatur ut homo. Unde etiam verè creditur, eundem ipſum, cum unus ſit, habere naturales operationes, divinam ſcilicet & humanam; creatam & increatam, tanquam verus ac perfectus homo, unus idemque Mediator dei & hominum, Dominus Ieſus Chriſtus.

A λο ἐνήργησεν ὁ Χριστός, ἵνα κατὰ τὴν θεότητα ἃ ποιεῖ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῇ· καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἅ εἰσι τοῦ ἀνθρώπου ἴδια, ὁ αὐτὸς πάλιν ἐνεργεῖ ὡς ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἀληθὴς ἐστι καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ὅθεν καὶ ἀληθῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ αὐτὸς πάλιν εἷς ὢν ἔχει φυσικὰς ἐνεργείας, τὴν θείαν δηλονότι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην· τὴν ἄκτιστον καὶ τὴν κτιστήν, ὡς ἀληθινὸς καὶ τέλειος Θεός, καὶ ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, εἷς ὁ αὐτός, μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Ac rurſum ex iiſdem Actis allata eſt alia auctoritas ad verbum habens. *Vtriuſque naturæ utramque operationem novimus; ſubſtantialem nimirum & naturalem ac convenientem, indiviſè procedentem ex utraque ſubſtantia & natura, pro innata illi naturali ac ſubſtantiali qualitate; quæque indiviſam ſimul & inconfuſam utriuſque naturæ operationem unà inferat. Hoc enim etiam in Chriſto operationum diſtinctionem facit, uti nimirum etiam naturarum, quod naturæ exiſtant.*

Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν πρακτικῶν προεκομίσθη ἑτέρα ῥῆσις, ἔχουσα ἐπὶ λέξεως οὕτω. Τῆς ἑκατέρας φύσεως ἑκατέραν ἴσμεν ἐνέργειαν, τὴν οὐσιώδη λέγω καὶ φυσικὴν καὶ κατάλληλον· ἀδιαιρέτως προϊοῦσαν ἐξ ἑκατέρας οὐσίας καὶ φύ-
B σεως, κατὰ τὴν ἐμπεφυκυῖαν αὐτῇ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη ποιότητα, καὶ τὴν ἀμέριστον ὁμοῦ καὶ ἀσύγχυτον θατέρας οὐσίας συνεπαγομένην ἐνέργειαν. τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ Χριστοῦ ποιεῖ τὸ διάφορον, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ εἶναι τὰς φύσεις, τῶν φύσεων.

Sed & quam quærebant Definitionem, ſic lecta ad verbum habebat. *Præſens ac Oecumenica Synodus fideliter recipiens, pronisque manibus tum ſanctiſſimi beatiſſimique Papæ ſenioris Romæ Agathonis, ad religioſiſſimum Imperatorem noſtrum, factam ſuggeſtionem amplectens.* Pauciſque interjectis, *Sanctas & univerſales quinque ſecuta Synodos, ſanctoſque ac probatos Patres, eodemque ac illi ſenſu definiens, credit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum Deum noſtrum, unum è ſancta & conſubſtantiali vitæque auctore Trinitate, perfectum in Deitate perfectumque eundem in humanitate, per omnia nobis ſimilem, abſque peccato; ante ſæcula quidem ex Patre genitum, ſecundùm divinitatem; extremis verò diebus, eundem propter nos noſtramque ſalutem, ex Spiritu ſancto & Maria Virgine, propriè veréque Dei Genitrice, ſecundum humanitatem; unum eundemque Chriſtum, Filium, Dominum, Vnigenitum, in duabus naturis inconfuſè, immutabiliter, inſeparabiliter, indiviſè exiſtentem, nuſquam ſublata naturarum diſtinctione propter unionem; quinimmò ſalva utriuſque naturæ proprietate, inque unam perſonam & unam hypoſtaſin concurrente:* Non in duas diviſum aut *diſcretum perſonas, ſed unum eundemque Filium unigenitum, Deum Verbum, Dominum Ieſum Chriſtum, quemadmodum olim Prophetæ de ipſo, ipſeque nos docuit Dominus Ieſus Chriſtus, & ſanctorum Patrum noſtrorum nos Symbolum erudiit: duaſque in eo naturales voluntates, & duas naturales operationes, indiſcretè, immutabiliter, indiviſè, inconfuſè, juxta Sanctorum doctrinam prædicamus: Ac duas quidem naturales voluntates, non contrarias (abſit) uti impii dixerunt Hæretici, ſed ita ut humana ejus voluntas ſequatur, & non reſiſtat autve repugnet, ſed potius ſubjiciatur divinæ illius ac omnipotenti voluntati.*

Definitio VI. Synodi.

Ἀλλὰ καὶ ὁ παρ᾽ αὐτῶν ζητούμενος ὅρος ἀναγνωσθεὶς εἶχεν ἐπὶ λέξεως οὕτως. Ἡ παροῦσα καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος, πιστῶς δεξαμένη καὶ ὑπτίαις χερσὶν ἀσπαζομένη, τήν τε τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἀγάθωνος γενομένην ἀναφορὰν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν Βασιλέα. καὶ μετά τινα. Ἑπομένη τε ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς πέντε Συνόδοις, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκκρίτοις Πατράσι, καὶ συμφώνως
C ὁρίζουσα, ὁμολογεῖ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν τὸν ἕνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, κατὰ τὴν θεότητα· ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν, τὸν αὐτὸν δι᾽ ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, τῆς κυρίως καὶ κατ᾽ ἀλήθειαν Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν, Υἱόν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν· σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος
D ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης. Οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ᾽ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καθάπερ ἄνω οἱ Προφῆται περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσε, καὶ τὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἐξεπαίδευσε Σύμβολον. καὶ δύο φυσικὰς θελήσεις ἤτοι θελήματα ἐν αὐτῷ, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας, ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως, ἀσυγχύτως, κατὰ τὴν τῶν Ἁγίων διδασκαλίαν, ὡσαύτως κηρύττομεν. καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα, οὐχ ὑπεναντία, μὴ γένοιτο, καθὼς οἱ ἀσεβεῖς ἔφησαν Αἱρετικοί, ἀλλ᾽ ἑπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα, καὶ μὴ ἀντιπίπτον, ἢ ἀντιπαλαῖον· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ θελήματι.

Τούτων

A

Τούτων δὲ ἀναγνωσθέντων, κωφοῖς ἐοίκεσαν οἱ τῆς αἱρέσεως προϊστάμενοι, ἓν καὶ πάντη ἀδιάφορον βοῶντες καὶ διατεινόμενοι τὴν θείαν τε καὶ ἄκτιστον Οὐσίαν, καὶ τὴν θείαν καὶ ἄκτιστον ταύτης Ἐνέργειαν. προφέροντες καὶ ῥητά, ὧν τὸ μὲν ἦν τοῦ θείου καὶ ὁμολογητοῦ Μαξίμου· τὸ δέ, τοῦ ἐν ἁγίοις ὁμολογητοῦ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ, διαστρέφοντες καὶ παρερμηνεύοντες ταῦτα πρὸς τὴν οἰκείαν δυσσέβειαν. πῶς γὰρ ἂν ὁ θεῖος Μάξιμος, τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ πολεμεῖν ἔμελλεν, ὅς γε ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ δύο Ἐνεργειῶν, τῆς τε θείας δηλαδὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, δρόμοις μὲν ἠλάθη τοσούτοις, γλῶτταν δὲ τὴν θεοφθόγγον ἐκείνην ἀφῄρηται, χεῖρα δὲ ἐκκέκοπται· καὶ τέλος ἀειφυγίαν καταδικασθείς, μαρτυρικὸν γενναίως ἠσπάσατο θάνατον. τῶν δὲ καὶ ἔτι ἀντιλεγόντων, καὶ προφερόντων τῷ Θεσσαλονίκης

B

Θεότητα λέγοντι τὴν θείαν Ἐνέργειαν, ἀνεγνώσθησαν ῥήσεις τῶν Ἁγίων, τοῦ μὲν μεγάλου Βασιλείου, ἐν οἷς πρὸς Εὐστάθιον τὸν ἰατρὸν γράφει, Οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἔνδειξιν, τὴν προσηγορίαν τῆς Θεότητος φέρουσιν, οἱ πάντα κατασκευάζοντες,
7 ὥσπερ οὐκ ἀκηκοότες παρὰ τῆς γραφῆς, [7] ὅτι χειροτονητὴ φύσις οὐ γίνεται. Μωσῆς δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἐχειροτονήθη Θεός, οὕτω πρὸς αὐτὸν εἰπόντος τοῦ χρηματίζοντος, Ὅτι θεόν σε δέδωκα τῷ Φαραώ. οὐκοῦν ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν ἡ προσηγορία φέρει. ἡ δὲ θεία φύσις, ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι, καθώς ἐστι, μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος.

Τοῦ δὲ Νύσσης, ἐν τῷ περὶ Θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, λέγοντος, Φασὶν οἱ Πνευματομάχοι,

C

φύσεως εἶναι σημαντικὴν τὴν Θεότητα. ἡμεῖς δὲ φαμέν, ὅτι ὄνομα σημαντικὸν ἡ θεία φύσις ἢ οὐκ ἔχει, ἢ ἡμῖν οὐκ ἔχει. ἀλλ' εἴ τι καὶ λέγεται, εἴτε παρὰ τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας, εἴτε παρὰ τῆς θείας γραφῆς τῶν περὶ αὐτὴν ἀποσημανθέντων ἐστί τι. αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις, ἄφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν. λαβέτωσαν δὲ τῆς αὐτῶν ἀνοήτου σημασίας τὸν ὄφιν κατήγορον, ὃς δείκνυσιν ὅτι τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα, τῆς ὁρατικῆς ἐνεργείας τὴν σημασίαν ἔχει. συμβουλεύων γὰρ ἁφῆς τῶν ἀπηγορευμένων, τοῦτο ἐπαγγέλλεται, Ὅτι ἀνοιγήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί.

D

ὁρᾷς ὅτι τὴν θεατικὴν ἐνέργειαν προσμαρτυρεῖ τῇ φωνῇ τῆς θεότητος; οὐ γάρ ἐστι θεάσασθαί τι μὴ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνοιγομένων. οὐκοῦν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν, ἡ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησιν. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς Ἀβλάβιον γράφων, Θεός, φησιν, ἐνεργοῦντα δηλοῖ· θεότης δέ, ἐνέργειαν. οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν.

Οὕτω δὲ διὰ πάντων τούτων ἐξεληλεγμένοι, προσεκλήθησαν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς μετάνοιαν, πολλὰ πρότερον τοῦ γαληνοτάτου Βασιλέως ἡμῶν μὴ ἀποπηδῆσαι τοῦ καλοῦ τῆς μετανοίας φαρμάκου λόγοις πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν καὶ χάριεν ἔχουσι παρακεκληκότος αὐτούς. οἱ δὲ οὐ κατεδέ-

A

His ita pellectis; ſurdis ſimiles hæreſeos antiſtites fuerunt; unum prorſuſque indiſtinctum clamantes ac affirmantes, divinam & increatam Eſſentiam, divinamque & increatam illius Operationem; proferentes & teſtimonia, quorum alterum divini ac Confeſſoris Maximi erat, alterum verò, ſancti item Confeſſoris Theodori Grapti, ea utique pervertentes, pravéque, ex impietatis ſuæ rationibus, exponentes. Quomodo enim D. Maximus, Dei operationi pugnare in animum induceret, qui pro duabus in Chriſto operationibus, tum divina ſcilicet tum humana, tantis jactatus curſibus eſt, linguaque illa deiloqua privatus, exciſaque dextera mutilus, ac demum perpetuo damnatus exilio, martyrii ſtrenuè mortem amplexus eſt. Cùm veró illi adhuc contradice-

Imò, veritatis vindices adverſus ſatanæ paraſynagogã.

Suppreſſæ auctoritates, quæ Palamitarum nugas omnes poſſent elidere.

B

rent, ac Theſſalonicenſi objicerent, quod divinam Operationem Deitatem diceret, lecta ſunt Sanctorum teſtimonia; magni quidem Baſilii, qua ſcribit Epiſtola ad Euſtathium Medicum. *Neſcio quomodo ad naturæ ſignificationem Deitatis appellationem vertant, qui ſic omnia comminiſcuntur & adſtruunt; quaſi non audierint ex Scriptura, Naturam non ejus generis eſſe, ut quaſi ſuffragiis creetur. Moſes autem Ægyptiorum Deus creatus eſt, Deique ſuffragio deſignatus, dicente ad eum divino oraculo,* Dedi te Deum Pharaoni. *Igitur poteſtatis alicujus ſive inſpectricis, ſive effectricis ſignificationem vocabulum hoc affert. Natura verò divina, quæcunque excogitentur nomina, ipſa pro ut eſt, nullis expreſſa, ignota atque occulta, ut quidem mea eſt ſententia, manet.*

Baſil. Epiſt. 80.

Exod. 7. 1.

C

Nyſſeni vero in Oratione de Deitate Filii & Spiritus, dum ait, *Aiunt Spiritus hoſtes vocem Deitas vim habere ſignificandæ naturæ. Nos autem dicimus, diuinam naturam, aut nomen quo ſignificari poſſit, nullum habere, aut nobis non habere: ſed ſi quid etiam, ſive humana conſuetudine, ſive divinæ Scripturæ vocibus, dicitur, eorum aliquid eſſe quæ circa illam ſignificantur. Ipſa verò divina natura ineffabilis manet, & quæ nullis vocibus exprimi poſſit, omne vocis ſignificatum longè ſuperans. Sumant verò ejus quam ſic amenter comminiſcuntur ſignificationis accuſatorem ſerpentem, dum oſtendit Deitatis nomen videndi vim ſi-*

Nyſſeni.

D

gnificare. Auctor enim conſilio Protoplaſtis ut vetita contingant, iſtud pollicetur, Aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dii. *Vides aſpiciendi vim adſcribere Deitatis voci? Non enim fieri poteſt, ut niſi apertis oculis quicquam aſpiciamus. Non ergo naturam, ſed vim aſpectricem ſignificat Deitatis nomen.* Idemque rurſus ad Ablavium ſcribens, *Deus,* inquit, *operantem ſignificat: Deitas verò, operationem. Nullum autem trium operatio eſt, ſed potius eorum quodque operans.*

Gen. 3. 5.

Eiuſd.

Sic verò hiſce omnibus coargutos invitavit Eccleſia ad pœnitentiam, cùm antea ſereniſſimus Imperator noſter, verbis ſuadendi lenocinium, vimque gratiarum multam habentibus etiam atque etiam adhortatus eſſet, ne à præclaro pœnitentiæ remedio reſilirent.

Iob. 21. 14. At illi reſpuerunt, palam dicentes, *Vias tuas ſcire nolumus.* Perſeverarunt enim in quibus malè ab initio decreverant. Idcirco divina potentiſſimi Imperatoris noſtri, ſanctiſſimique & Oecumenici Patriarchæ juſſione, lectus eſt Tomus, ante aliquod jam tempus in cauſa depoſitionis Epheſii, Ganniique & aliorum, velut pari ac Barlaamus & Acindynus errore laborantium, editus, necdum tamen executioni mandatus, ob expectatam illorum converſionem & pœnitentiam, & ut modis omnibus atque artibus, omni deſiderio ac ſtudio ad eam provocarent. Eoque lecto, cœpit venerabiliſſimus magnus Carthophylax ac Philoſophorum Summus, more Eccleſiaſtico, unumquemque rogare, quidnam ſentiat de dogmaticis iis capitibus, quæ ſigillatim expoſita ac examine diſcuſſa eſſent. Cunctique uno ore velut uno afflati Spiritu, cum unione etiam quæ Deum deceat divinæ Eſſentiæ & Operationis diſcretionem ac diſtinctionem, Theologos ſecuti, confeſſi ſunt; increatamque divinam Operationem, haud utique aliter ac Eſſentiam, amplexi, atque hanc quoque (divinam ſcilicet Operationem) Deitatem vocitari à Theologis audientes, libenter animis ſunt aſſenſi.

Erraticæ Synodi ſententia.

Interea rogatus ſanctiſſimus quoque ac Oecumenicus Patriarcha, ut & ipſe ſententiam ſuam ac mentem proferret, ubi prius de diſtinctione divinæ Eſſentiæ divinæque Operationis ſermonem habuiſſet, modoſque diſtinctionis à Sanctis uſurpatos (cuncta bene ac ſigillatim) diſtinxiſſet, nec non & ejus cum divina Eſſentia unionem ac inſeparabilem cohæſionem demonſtraſſet; in quibus etiam increatam Operationem, ac Deitatem Sanctis appellatam pronuntiavit; totus poſtea admonendis iis incubuit, qui diſſiderent, obſecrans, increpans, arguens; modis omnibus ad pœnitentiam, & ut Sanctis ſacræque Synodo aſſenſum præbeant, provocans. Vbi autem ſic quoque inſanabiliter laborantes vidit, prioribuſque prorſus adhærentes blaſphemiis, ac omnino pœnitentiam reſpuentes, æmulatione ſe digna ſuaque à puero virtute, digna quoque Throno, aſſumpta, Epheſim quidem & Gannium Pontificalibus infulis omnique ſacerdotio exuit, cùm & ſacra Synodus in eam pariter ſententiam iviſſet; alii vero horum ſocii, ſive qui hæreſeos antiſtites eſſent, ſive qui malè illis ſe ſequaces præberent, dimittuntur ſecum damnationem habentes; nonnullis veniam petentibus, ac pœnitentiæ remedio eam conſecutis. Atque hic quidem conventus in his finem habuit.

Patriarchæ ſententia.

Depoſiti Epiſcopi eiſque obrogata dignitas.

Haud plures inde dies effluxerant, ſic jubente ſereniſſimo ſanctoque Imperatore noſtro, eaque ratione pœnitentiæ januam diſſidentibus ſubaperiente, cùm illi adhuc quoque immedicabiliter haberent, viſumque operæpretium eſt aliam rurſus cogi Synodum ut diligenti examine, ex iis quæ Sancti de Deo locuti eſſent, fidei veritas circa ea quæ

Nova Synodus: diſcuſſa in ea dogmata.

ξαντο, ἄντικρυς λέγοντες, Τὰς ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βουλόμεθα. ἐνέμενον γὰρ οἷς κακῶς ἔγνωσαν ἐξ ἀρχῆς. διὰ τοῦτο κελεύσει θείᾳ τοῦ κρατίστου Βασιλέως ἡμῶν καὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἀνεγνώσθη Τόμος ἐπὶ καθαιρέσει μὲν προβὰς πρὸ καιροῦ τινὸς, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Γάννου καὶ ἑτέρων, ὡς τὰ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου νενοσηκότων· μήπω δὲ εἰς ἔργον προβὰς, διὰ τὸ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν καὶ μετάνοιαν ἀναμένειν, καὶ πᾶσι τρόποις καὶ μηχαναῖς ἀνακαλεῖσθαι ταύτην ὅλῃ προθυμίᾳ τε καὶ σπουδῇ. καὶ ἀναγνωσθέντος, ἤρξατο ὁ τιμιώτατος μέγας Χαρτοφύλαξ καὶ Ὕπατος τῶν φιλοσόφων, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ἐρωτᾷν ἕκαστον ὅπερ ἔχει γνώμης περὶ τῶν κατὰ μέρος λαληθέντων τε καὶ ἐξετασθέντων δογματικῶν κεφαλαίων. καὶ πάντες ἑνὶ στόματι ὡς ἐξ ἑνὸς κινούμενοι Πνεύματος, μετὰ τοῦ ἡνωμένου καὶ θεοπρεπῆ διάκρισιν καὶ διαφορὰν τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας φανερῶς ὡμολόγησαν, τοῖς Θεολόγοις ἑπόμενοι. ἄκτιστόν τε τὴν θείαν Ἐνέργειαν, τὰ δῆτα καὶ τὴν Οὐσίαν ἔστερξαν. καὶ θεότητα καὶ ταύτην δὴ τὴν θείαν ἐνέργειαν, ὀνομάζεσθαι παρὰ τῶν αὐτῶν Θεολόγων ἀκούσαντες, ἀσμένως ἐδέξαντο.

Ἐπὶ τούτοις ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ αὐτὸς τὴν οἰκείαν γνώμην ἐξενεγκεῖν, λόγον τε διεξελθὼν πρότερον περὶ διαφορᾶς θείας Οὐσίας καὶ θείας Ἐνεργείας, καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἁγίων λεγομένους τῆς διαφορᾶς τρόπους, πάντα καλῶς καὶ κατὰ μέρος διευκρινήσας, ἔτι τε καὶ τὸ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον ταύτης πρὸς τὴν θείαν Οὐσίαν ἀποδείξας, ἐν οἷς καὶ ἄκτιστον Ἐνέργειαν, καὶ Θεότητα παρὰ τῶν Ἁγίων εἰρῆσθαι ἀπεφήνατο, τῆς πρὸς τοὺς διαφερομένους ἔπειτα παραινέσεως ὅλος ἐγένετο, παρακαλῶν, νουθετῶν, ἐλέγχων· πᾶσι τρόποις πρὸς μετάνοιαν αὐτοὺς ἐκκαλούμενος, καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους καὶ τὴν ἱερὰν Σύνοδον συμφωνίαν, μετ' ἐπιπλείστης προθυμίας καὶ σπουδῆς θεοφιλῶς προτρεπόμενος. ὡς δὲ καὶ οὕτω τούτους ἑώρα ἀνιάτως ἔχοντας, τῶν τε προτέρων βλασφημιῶν ἐχομένους καθάπαξ, καὶ τὴν μετάνοιαν παντάπασιν ἀποστρεφομένους, ζῆλον ἀναλαβὼν ἄξιον μὲν ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἐκ παιδὸς ἀρετῆς, ἄξιον δὲ τοῦ θρόνου, τὸν μὲν Ἐφέσου καὶ τὸν Γάννου τῶν ἀρχιερατικῶν συμβόλων καὶ πάσης ἱερωσύνης ἀπογυμνοῖ, τοῦτο καὶ τῆς ἱερᾶς συμψηφισαμένης Συνόδου. οἱ δὲ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι, οἵ τε τῆς αἱρέσεως προϊστάμενοι, καὶ οἱ τούτοις κακῶς ἑπόμενοι, τὴν καταδίκην μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντος, ἀποπέμπονται, τινῶν συγγνώμην αἰτησάντων. καὶ διὰ μετανοίας ταύτης τετυχηκότων· καὶ ἡ μὲν συνέλευσις αὕτη ἐν τούτοις ἐτελεύτησε.

Γνώμη τοῦ Πατριάρχ[ου]

Ἡμέραι δ' ἐξ ἐκείνου παρεῤῥύησαν ὀλίγαι, οὕτω τοῦ γαληνοτάτου καὶ ἁγίου Βασιλέως ἡμῶν κελεύσαντος, καὶ μετανοίας ἐντεῦθεν θύραν τοῖς διαφερομένοις σοφῶς ὑπανοίγοντος, τῶν δὲ καὶ ἔτι ἀνιάτως ἐχόντων, ἔδοξε δίκαιον, Σύνοδον ἑτέραν πάλιν συγκροτηθῆναι, ὥστε δι' ἐξετάσεως, φανερωτέραν γενέσθαι περὶ τῶν προβεβλημένων τὴν

A τῆς δυσσεβείας ἀλήθειαν, ἐκ τῶν τοῖς Ἁγίοις θεολογημένων. καὶ δὴ γινομένης, τῶν Ἑτεροδοξούντων ἀπαντῆσαι μὴ βουληθέντων, ἀλλ' ἀπειπόντων τοῦτο καθάπαξ, ὁ εὐσεβέστατος ἐκέλευσε Βασιλεὺς, πολλῶν δογματικῶν κεφαλαίων προβεβλημένων εἰς ζήτησιν, πρῶτον μὲν Εἰ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ θεοπρεπὴς διάκρισις Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας. ἔπειτα διακρίσεως ἀναφανείσης, πότερον ἡ Ἐνέργεια αὕτη κτιστή ἐστιν, ἢ ἄκτιστος· τρίτον δὲ, εἴγε ἄκτιστος ἀποδειχθείη ἡ θεοπρεπὴς αὕτη Ἐνέργεια, πῶς ἄν τις ἐκφύγοι τὸ μὴ παρὰ τοῦτο σύνθετον τὸν Θεὸν εἶναι νομίζειν, ὅπερ οἱ Ἑτεροδοξοῦντες προφέρειν τολμῶσι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. τέταρτον δὲ, εἴγε ἡ φωνὴ τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς Οὐσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας Ἐνεργείας παρὰ τῶν Θεολόγων ὕμνηται. καὶ ἐκ τούτου γὰρ τὴν τῆς διθείας ἀμορφίαν, τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κατα- B χέουσιν οἱ ταύτης πολέμιοι. πέμπτον δὲ, εἴπερ οἱ Θεολόγοι κατά τι τὴν Οὐσίαν τῆς Ἐνεργείας ὑπερκεῖσθαι φασὶν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο τοῖς ἐναντιουμένοις ὑπὸ μέμψιν τελεῖ. καὶ λοιπὸν ἔτι Θεοῦ μετεχομένου, πότερον κατὰ τὴν Οὐσίαν μετοχὴ, ἢ κατὰ τὴν Ἐνέργειαν. τοσούτων προκειμένων ἡμῖν ζητημάτων ἀρτίως, οὐ χρὴ περὶ πάντων ὁμοῦ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως, ἡ τοῦ ζητουμένου κατάληψις οὐδαμῶς ἀκριβὴς, οὐδὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν πρόθεσιν· ἀλλὰ περὶ ἑκάστου ἰδίᾳ διαλαβόντες, ὃ δὴ τοῖς ἀπλανέσι χρώμενοι τοῖς σεπτοῖς Θεολόγοις.

Καὶ πρῶτον εἰ δοκεῖ περὶ τοῦ πρώτου λέγωμεν, Ἆρ' ἔστι θεοπρεπὴς διάκρισις ἐπὶ Θεοῦ Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας, ὅπερ τοῖς διαφερομένοις ἀπείρηται, πολλά τε ἄλλα ἄτοπα καὶ πολυθεΐαν ἐκ τούτου C συνάγειν οἰομένοις, ἢ ταυτὸν πάντῃ καὶ ἀδιάφορον;

Ταῦτα τοῦ κρατίστου Βασιλέως κελεύσαντος, ἡ θεία Σύνοδος τοῖς λεγομένοις προσχοῦσα, Οὐκ ἄλλην εἶπον ἴσμεν ὁδὸν, θειότατε Βασιλεῦ, ῥᾳδίως πρὸς ἀλήθειαν φέρουσαν, ἢ ταύτην ἣν ἀρτίως ἡμῖν ὑπέδειξας· καὶ τῶν Θεολόγων ὡς ἔχουσι περὶ τούτων γνώμης εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγνωσθέντων, ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ μὴ μετὰ τοῦ ἡνωμένου καὶ τὸ διακεκριμένον τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας πρεσβεύοντες, ἄθεοί τε εἰσὶν καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἀτόποις ἑαυτοὺς περιβάλλουσι. κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Διονύσιον, Τὸ μηδεμίαν δύναμιν ἢ ἐνέργειαν ἔχον, οὔτε ἔστιν, οὔτε τί ἐστιν· οὔτε ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θέσις ἢ ἀφαίρεσις. τὸ δὲ ἔχον, οὗ ἔχει D κατά τι διαφέρει πάντως. εἰ οὖν οὐκ ἔστι διαφορὰ τῆς θείας Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν. τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐνέργειαν, ἀνενέργητόν ἐστι. τὸ δὲ ἀνενέργητον, καὶ ἀνύπαρκτον.

Τοῦ δὲ θεοφόρου Δαμασκηνοῦ γράφοντος, Ἔργον μὲν θείας φύσεως ἡ προαιώνιος γέννησις· ἔργον δὲ θείας θελήσεως, ἡ κτίσις. καὶ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, Τὸ μὲν ποιεῖν, ἐνεργείας ἐστί· φύσεως δὲ τὸ γεννᾷν· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτόν. οἱ ἀδιάφορον εἶναι λέγοντες τὴν θείαν Οὐσίαν καὶ τὴν θείαν Ἐνέργειαν, ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνον τῆς φύσεως ἐστὶ

erant propoſita, clarius pateſceret. Ac ſanè coactâ, cùm Hæretici intereſſe noluiſſent, ſed prorſus abnuiſſent, juſſit religioſiſſimus Imperator, multis dogmaticis capitibus in quæſtionem propoſitis, Primum quidem, Num in Deo, quæ Deum deceat diſcretio ſit Eſſentiæ & Operationis. Deinde agnita diſcretione, Num Operatio hæc creata ſit, an increata. Tertium, Si modo Operatio hæc, quæ Deum deceat, increata probabitur, quomodo quis effugiat, ne hinc Deus compoſitus eſſe exiſtimetur, quod Hæretici objectare audent Eccleſiæ Dei. Quartum, Num Deitatis vox, non ſolùm de Eſſentia, verùm etiam de divina Operatione Theologis laudata ſit; nam hinc quoque duplicis Deitatis (ſeu Dei) dedecus Eccleſiæ Dei aſpergunt illius inimici. Quantum, Num Theologi aliqua ratione dicant Eſſentiam ſuperiorem eſſe Operatione, ſeu illi eminere. Nam hoc quoque adverſarii in crimen trahunt. Tumque poſtremò, cùm Deus participatur, Num participatio ſecundum Eſſentiam ſit, an ſecundum Operationem. Cùm tot nobis quærenda propoſita ſint; non de omnibus ſimul habenda diſputatio eſt; ſic enim fiat, ut ejus quod quæritur, non exacta ſatis comprehenſio habeatur, quæ nobis ex animo eſt; ſed ſi ſigillatim ſingula pertractemus, certa venerabilium Theologorum amuſſi atque regula in eam rem uſi.

Vide, quæ ſint quæſita de dogmate, eſſeque ſex omnia capita.

Ac primùm, ſi lubet, de primo dicamus. Deone conveniens in Deo diſcretio Eſſentiæ & Operationis (quod diſſidentibus negatur, cùm alia plura abſurda, tum Deorum inde pluralitatem colligi exiſtimentibus) vel idem prorſus ac indiſtinctum cenſenda ſunt?

De unione & diſcretione divinæ Eſſentiæ & divinæ Operationis ſeu Virtutis.

Hæc ubi juſſerat potentiſſimus Imperator, divina Synodus his quæ dicerentur animum attendens, Non aliam, inquiunt, viam novimus, diviniſſime Imperator, quæ ad veritatem facili ducat itinere, quàm eam ipſam quam modò nobis oſtendiſti; Theologiſque pro eo ac illi de his ſentiunt, in omnum audientiàm lectis, probatum eſt, eos, qui cum unione etiam diſcretionem Eſſentiæ divinæ & Operationis non teneant, impios eſſe, aliiſque pluribus abſurdis ſeipſos inſerere. Vt enim auctor eſt Magnus Dionyſius, *Quod nullam virtutem habet aut operationem, neque eſt, nec aliquid eſt, neque ejus prorſus affirmatio aut negatio eſt.* Quod autem habet, ab eo quod habet aliqua omnino ratione differt. Si igitur non eſt diſtinctio divinæ Eſſentiæ & Operationis, fieri non poteſt ut Dei eſſentia habeat operationem. Quod autem operationem non habet, iners experſq; operationis eſt. Quod autem iners eſt & expers operationis, id neque exiſtens eſt.

Dionyſ. de Divin. nom.

Atqui una in Deo diſtinctio rationis ſufficit & virtualis.

Cumque ſcribat à Deo afflatus Damaſcenus, *Divinæ quidem naturæ opus, ſæculis anterior generatio: opus verò divinæ voluntatis, creatio.* Sanctus autem Cyrillus, *Facere quidem ſeu creare, virtutis eſt; naturæ verò, gignere. Natura autem & virtus ſeu operatio, non idem ſunt:* qui dicunt non diſtingui divinam Eſſentiam divinamque Operationem, cùm ex ejus ſen-

Damaſc.

Cyrilli.

tentia, naturæ ſit quod gignit, ut verò illi exiſtimant non diſtinguatur operatio à natura, erit illorum quoque ſententia virtutis ſeu operationis quod gignit: ſicque ea quæ facta ſunt ac creata, proles æternæ erunt, ut quæ ſint ex divina natura. Quia verò rurſus virtutis eſt ſeu operationis facere ac creare, nec natura diſtincta eſt à virtute ſeu operatione, illorum ſententia naturæ erit quod facit ac creat. Sicque juxta illos, quæ ex natura ſunt, res factæ ac creata erunt.

Cyrilli. Ac rurſus, cùm idem ſcribat in ſecundo ſuorum ad Hermiam Dialogo, *Ad hæc verò omnia, ex Dei virtute ſeu ope actione facta dicimus; tum ignem urendi vi præditum, tum aquam, cujus indolis eſt ut refrigeret*; qui idem ac indiſtinctum eſſentiam dicunt & virtutem ſeu operationem, neceſſe habebunt ut tum ignem tum aquam dicant, ex Dei eſſe eſſentia. Atque ita, quæ nunc viget mala opinio, Græcorum errore deterior eſt; quandoquidem illi ſolummodò Animam utentem ratione ex Dei eſſentia arbitrati ſunt, hi verò etiam terrena hæc corpora, & quæ ſenſui ſubjacent.

Sed & Domino ac Deo noſtro dicente in
Ioan.10.30 Ioannis Evangelio, *Ego & Pater unum ſumus*, D. Chyſoſtomus homilia ſexageſima expoſitionis in idem Evangelium, eam auctoritatem explanans; *Seundum potentiam ſeu virtu-*
Chryſ.in Ioan.hom. 60. *tem, hoc eum dixiſſe*, ait. *Etenim omnis illi de ea ſermo erat. Quod ſi eadem virtus eſt & potentia, conſtat etiam eandem eſſe eſſentiam.* Pauciſque interjectis, *Neque enim alia per aliam, vel eſſentia vel potentia poteſt cognoſci.* Et rurſus in eodem Evangelio, Philippo Apoſtolo dicen-
Ioan. 14.8. te, *Domine, oſtende nobis Patrem & ſufficit no-*
Imò, 63. *bis*, idem D. Chryſoſtomus in eadem homilia, *Videamus*, inquit, *quid Philippus videre quærat. Num ſapientiam Patris? num bonitatem? Minimè, ſed ipſum quod quid tandem eſt Deus: ipſam eſſentiam.* Ac rurſus idem, Apoſtoli lo-
Rom 8.6. cum exponens Epiſtolæ ad Romanos, quo
Hom.13. dicitur; *Prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, vita & pax; Prudentiam carnis*, inquit, *malitiam vocat: prudentiam verò ſpiritus, gratiam quæ datur; virtutemque ſeu operationem bonæ voluntati admixtam; nuſquam hîc de perſona neque de eſſentia loquens.* Ac rurſus idem Chry-
Gen.24.2. ſoſtomus, in eo ſermone quo dictum illud
Hom 4. tom.6. exponit, *Pone manum tuam ſupar femur meum, & jura*, hæc ad verbum dicit: *Caro enim Dominica, verum candelabrum erat, ſemptemplici gra-*
Iſai.11.1. *tia illuminationes Spiritus ſancti oſtendens.* Egredietur enim, *inquit Iſaias*, virga de radice Ieſſæ, & flos de ea aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Dei. *Quiſnam ille? Ille virtutibus multiplex ſeu operationibus, & præſtans natura.* Requieſcet Spiritus Dei: ſpiritus Sapientiæ & Intelligentiæ, ſpiritus Conſilii & Fortitudinis, ſpiritus Scientiæ & Pietatis, ſpiritus Timoris Dei. *Septem gratias Spiritus ſancti, in Dominico corpore requieſcentes, ſeptem lucernarum candelabri typo figuravit.* Idemque

A τὸ γεννᾶν, ἔστι δὲ κατ' αὐτοὺς ἀδιάφορος τῆς φύσεως ἐνέργεια, ἔσται κατ' αὐτοὺς καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ γεννᾶν. καὶ οὕτω τὰ ποιήματα, ἔσονται γεννήματα ἀΐδια, ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως ὄντα. ἐπεὶ δὲ πάλιν τῆς ἐνεργείας ἐστὶ τὸ ποιεῖν, ἡ δὲ φύσις ἀδιάφορος τῇ ἐνεργείᾳ, κατ' αὐτοὺς τῆς φύσεως ἔσται τὸ ποιεῖν. καὶ οὕτω κατ' αὐτοὺς τὰ ἐκ τῆς φύσεως ἔσονται ποιήματα.

Καὶ πάλιν, τοῦ αὐτοῦ γράφοντος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν Διαλόγων, Πρὸς δὲ τούτοις ἅπασι πεποιῆσθαι φαμὲν ἐξ ἐνεργείας Θεοῦ, πῦρ τε τὸ καυστικὸν, καὶ μὴν καὶ τὸ ὕδωρ διαψύχειν εἰδός·
B οἱ ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν εἶναι λέγοντες, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τό, τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ λέγειν ἀναγκασθήσονται· καὶ οὕτω τῆς Ἑλλήνων πλάνης χεῖρον ἡ νῦν κακοδοξία καθέστηκεν, εἴπερ ἐκεῖνοι τὴν λογικὴν μόνην ψυχὴν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐνόμισαν· οὗτοι δὲ γε καὶ τὰ ὑλικὰ δὴ ταῦτα καὶ αἰσθητὰ σώματα.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν εἰρηκότος, ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν ὁμιλίᾳ ἑξηκοστῇ τῆς εἰς τὸ τοιοῦτον Εὐαγγέλιον ἑρμηνείας τοῦτο διασαφῶν τὸ ῥητὸν, κατὰ τὴν δύναμιν ἐνταῦθα φησὶν εἰρῆσθαι αὐτό. καὶ γὰρ περὶ ταύτης ἦν ὁ λόγος ἅπας αὐτῷ. εἰ δὲ ἡ δύναμις ἡ αὐτὴ, εὔδηλον ὅτι καὶ ἡ οὐσία. καὶ μετὰ βραχέα, Οὐδὲ γάρ ἐστιν, ἄλλην δι' ἄλλης, οὔτε οὐσίαν, οὔτε δύναμιν μαθεῖν. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ Εὐαγγελίῳ, τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου εἰπόντος, Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ
C ἀρκεῖ ἡμῖν, ὁ θεῖος οὗτος Χρυσόστομος ἐν τῇ αὐτῇ ὁμιλίᾳ, Ἴδωμεν, φησὶν, τί ὁ Φίλιππος ζητεῖ ἰδεῖν. ἆρα τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς, ἆρα τὴν ἀγαθότητα; οὐχί. ἀλλ' αὐτὸ ὅ, τί ποτέ ἐστιν ὁ Θεός. αὐτὴν τὴν οὐσίαν. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν ἐξηγούμενος, τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς, τὸ λέγον, Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη. φρόνημα, εἶπε, σαρκὸς, τὴν κακίαν φησί· καὶ φρόνημα πνεύματος, τὴν χάριν τὴν διδομένην, καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προαιρέσει κιρνωμένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμοῦ περὶ ὑποστάσεως ἐνταῦθα καὶ οὐσίας διαλεγόμενος. καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος, ἐν τῷ λόγῳ ἐν ᾧ ἐξηγεῖται τὸ, Θὲς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου, καὶ ὄμοσον, τάδε κατὰ λέξιν φησίν· Λυχνία ἦν ἀληθὴς ἡ σὰρξ ἡ δεσποτικὴ, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς
D ἐλλάμψεις ἑπταπλασίονι χάριτι δείξασα. Ἐξελεύσεται γάρ, φησιν Ἡσαΐας, ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναβήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ. ποῖον. τὸ πολυμερὲς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ πολὺ τῇ φύσει. ἐπαναπαύσεται Πνεῦμα Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· πνεῦμα φόβου Θεοῦ. τὰς ἑπτὰ χάριτας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰς ἐπαναπαυσαμένας τῷ σώματι τῷ δεσποτικῷ, ἐκείνας σχηματίζει ἐν τύπῳ ἑπταλύχνῳ. καὶ πάλιν ὁ

αὐτὸς θεῖος Χρυσόστομος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, Οὐ πάντα, φησὶ, τὰ χαρίσματα λαμβάνει τίς, ἵνα μή τις τὴν χάριν φύσιν εἶναι νομίσῃ.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ φιλοσόφου Ἰουστίνου γράφοντος, Ὡς ἄρα τοῦ Θεοῦ ἔχοντος οὐσίαν μὲν πρὸς ὕπαρξιν, βούλησιν δὲ πρὸς ποίησιν, ὁ ἀπορρίπτων οὐσίας τε καὶ βουλῆς τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν ὕπαρξιν ἀπορρίπτει τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ποίησιν· οὐ φανερῶς οἱ τὴν διαφορὰν ἀθετοῦντες, ἤτοι καὶ τὸν Θεὸν ἀρνούμενοι, καὶ τὸ αὐτόματον δοξάζοντες δείκνυνται; κατὰ γὰρ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεῖον Ἰωάννην, ἐνέργεια ἐστὶ καὶ ἡ βούλησις, ὡς ἐν τῷ περὶ ἐνεργείας τριακοστῷ ἕκτῳ τῶν δογματικῶν κεφαλαίων διασαφεῖ. εἰπὼν γὰρ πρότερον περί τε ἄλλων, καὶ δὴ καὶ βουλήσεως ἀνθρωπίνης τε καὶ θείας, ἐπάγει εὐθὺς, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐφεξῆς κεφαλαίου, ἐπὶ λέξεως οὕτως, Χρὴ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αἱ προειρημέναι, αἵ τε γνωστικαὶ, αἵ τε ζωτικαὶ, καὶ φυσικαὶ καὶ τεχνικαὶ ἐνέργειαι λέγονται. ἐνέργεια γάρ ἐστιν, ἡ φυσικὴ ἑκάστης οὐσίας δύναμίς τε καὶ κίνησις, ἧς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν.

Τούτων τοίνυν οὕτω σαφῶς διευκρινηθέντων, καὶ τῆς διαφορᾶς μάλα ἐναργῶς, καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ἐνῆν, ἀποδεδειγμένης, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος ἁγίου, ταῖς τῶν Πατέρων δήπου θεοπνεύστοις θεολογίαις, ἔδει τοὺς καὶ ὁπωσποῦν, ἔφη ἡ θεία Σύνοδος, περὶ τούτου διαφέρεσθαι πειραθέντας, νῦν γοῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον, τὴν τῆς φιλονεικίας νόσον, τῆς ἑαυτῶν διανοίας εὐσεβῶς ἐξεληλακέναι, καὶ τοῖς κοινοῖς ἡμῶν καθηγεμόσι καὶ διδασκάλοις τῆς εὐσεβείας, εὖ μάλα προθύμως ἐθελῆσαι πεισθῆναι, σάλπιγγος ἁπάσης περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας μόνον οὐχὶ λαμπροτέρας φωνὰς ἀφιεῖσι· καὶ μηδέν τι πλέον μηδόλως ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἀντιβαίνειν, καὶ πειρᾶσθαι πολυπραγμονεῖν περαιτέρω, τίς ἡ ἐνέργεια, καὶ ποταπὴ ἡ διαφορὰ, καὶ πῶς ἂν γένοιτο αὕτη.

Οὐ γὰρ, ὡς ἔοικε, τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς ἀκηκόασιν, ἐν οἷς τὸ κατὰ Ἰωάννην θεῖον Εὐαγγέλιον ἐξηγεῖται, διδάσκοντος ἀνερμήνευτον καὶ ἀπερινόητον καὶ ὑπὲρ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, τὴν θείαν ἐνέργειαν εἶναι. Εἰ γὰρ τούτου, φησὶ, τοῦ πνεύματος, οὗ τὴν αἴσθησιν δέχῃ τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ἀφῇ, ἑρμηνεῦσαι οὐκ οἶδας οὐδὲ τὴν ὁδὸν, πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνέργειαν περιεργάζῃ, τὴν τοῦ ἀνέμου οὐκ ἐπιστάμενος, καίτοι φωνὴν ἀκούων. τὸ δὲ, Ὅπου θέλει πνεῖ, πρὸς παράστασιν τῆς τοῦ Παρακλήτου εἴρηται ἐξουσίας. εἰ γὰρ τοῦτο οὐδεὶς κατέχει, ἀλλ' ὅπου θέλει, φέρεται, πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν, οὐ φύσεως δυνήσονται νόμοι κατασχεῖν, οὐχ ὅροι σωματικῆς γεννήσεως, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. οὐδέ γε τοῦ μεγάλου Βασιλείου Εὐνομίῳ ἀντιλέγοντος καὶ θεολογοῦντος, Ὡς ἄρα εἰ μέλλοιμεν ἅπαντα τῇ καταλήψει μετρεῖν, καὶ τὸ τοῖς λογισμοῖς ἀπε-

A D. Chryſoſtomus, in Sermone de Spiritu ſancto, *Non omnia quis dona accipit, ne is gratiam, naturam eſſe putaverit.* Hom. 15. eod. tom.

Sed & ſancto Martyre & Philoſopho Iuſtino ſcribente, *Cùm Deus eſſentiam habeat, ut exiſtat; habeatque voluntatem, ut faciat:* nimirum qui eſſentiæ ac conſilii diſtinctionem rejicit, hic Dei exiſtentiam, opuſque ſeu facturam rejicit: nonne manifeſtum eſt eos, qui diſtinctionem ſublatam velint, Deum quoque negare & caſum ſentire, oſtendi? Nam ut auctor eſt D. Ioannes Damaſcenus, *Operatio eſt & voluntas;* ut in trigeſimo ſexto dogmaticorum capitum exponit. Cùm enim prius tum de aliis locutus eſſet, tum utique & de voluntate, humana pariter atque divina, B ſubdit ſtatim initio ſequentis capitis, in hæc verba, ſic, *Sciendum eſt, quas dixi virtutes omnes, ſive ad mentem ac ſcientiam ſpectantes, ſive vitales & naturales & artificiales* ἐνεργείας *vocari, id eſt, operationes. Eſt* enim, ἐνέργεια (actus ſcilicet & operatio) *naturalis cujuſque ſubſtantiæ vis & motus, quo ſolum nihilum caret.* Iuſtin. Martyr. Damaſc.

His igitur ſic clarè dilucidéque expoſitis, ac perſpicuè admodum, quámque fieri poterat reſque ferebat appoſitè ſerióque probata diſtinctione, *non in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis*, juxta divinum Paulum, ſed in iis, quæ docuit Spiritus ſanctus (Patrum nimirum, divino afflatu acceptis divinis doctrinis) decebat, inquit divina Synodus, eos C etiam qui ullo modo de his diſſidere tentaſſent, nunc ſaltem (niſi & prius) contentionis morbo ex mente religioſè depulſo, communibus Præceptoribus noſtris ac pietatis Magiſtris, tuba omni clariores de eſſentiæ divinæ, divininæque operationis diſtinctione, vix non mittentibus voces, promptè admodum exque animo credere; nec quicquam amplius prorſus conari illis adverſari, aut ulterius curioſius ſcrutori, quænam ſit ἐνέργεια (id eſt operatio) quæve & qualis diſtinctio, ac quomodo ſe illa habeat ac fiat. Synodi, quaſi re ex Patribus confecta, inepta provocatio. 1. Cor. 2. 4.

Non enim, ut videtur; Chryſoſtomum Patrem audierunt, in quibus divinum Ioannis Evangelium interpretatur; dum divinam operationem inſcrutabilem eſſe omnique majorem D cogitatu, ac naturæ leges excedere docet. N*am ſi hujus*, inquit, *ſpiritus, cujus ſenſum, auditu tactuque capis, nec viam declarare noſti; quonam pacto, à divino exiſtentem Spiritu, operationem ſcrutaris, qui ne venti quidem noveris, quanquam illius vocem audis? Illud verò*, Vbi vult ſpirat, *ad Paracleti potentiam oſtendendam dictum eſt. Nam ſi ventum nemo cohibet, quin eò feratur, quò lubet, quantò magis Spiritus virtutem, non naturæ leges, non ulli corporeæ nativitatis fines, aut vis alia ejus generis poterit cohibere?* Sed neque magnum Baſilium, Eunomium refellentem, atque docentem, *Quod ſi mentis comprehenſione commetiri omnia habeamus, quodque cogitantis ani-* Hom. 25. in Ioan. Ioan. 3. 8. Baſilii contra Eunom.

mi rationibus incomprehenſum ſit, ne eſſe quidem omnino putaverimus, fore, ut omnis fidei merces, ac ſpei intereat. Quonam verò modo adhuc digni fuerimus ut beatitudines conſequamur, (Ioan. 20. 29.) iis repoſitas, qui ea credunt quæ oculis uſurpari non poſſunt, illis duntaxat fidem habentes, (Rom. 1. 21.) quæ animi rationibus evidentia ſunt? Vndenam ſtultæ ſunt Gentes, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum; nonne quod ea ſequendo, quæ rationi manifeſta ſunt, prædicationi Spiritus non credunt? (Iſai. 5. 21.) Quoſnam verò Iſaias pereuntes luget; nonne eos qui ſapientes ſunt apud ſemetipſos, & in oculis ſuis prudentes? Nonne qui ejuſmodi ſunt?

Hæc Sanctos de divinis loquentes atque docentes audire decebat, moxque lubenter obaudire, atque illis jucundiſſimè animum adhibere, nulloque examine divinis eorum vocibus, quibus aſſerta illis diſtinctio eſt, intelligentiæ ſenſum ſubmittere, religioſo ſilentio eam colendo ac amplectendo, nec vel prorſus quomodo, vel ad ejus interemptionem, addendo, ſi modò iis accenſeri volebant, qui ullo modo inter pios ac fideles cenſentur. Quod verò eò uſque evaſit eorum procacia ac impudentia, ſeu potius ſtupor ac dementia, ut & adverſus ſanctas ipſas ac Oecumenicas Synodos, omneſque prope dixerimus, ſacros Theologos inſanierint, jamque hos quoque in judicium trahere audeant, atque aliis quidem (heu) tribuere, quod Græcanica adhuc eiſque coalita dogmata oleant, alios uero ſummæ inſcitiæ arceſſere, idque cùm univerſa Synodus exiſtant; alios ex neceſſitate in eam abactos de Deo doctrinam, quamvis pro illa martyrio defungi mortemq; oppetere promptè elegerint; alios qui laudibus proſequantur, non verè hæc ſcribere (Quænam quis modo eorum ſigillatim blaſphemias ſuſtineat dicere?) age nunc, quod non admittat Chriſti amantium auditus (ut quodam loco ait unus quis ſanctorum Patrum, quos illi ſugillant ac reſpuunt) quicquam demum de divino dogmate Sanctos locutos eſſe, non valde veritati hærens, exque Theologica amuſſi accuratum; de Deo bene freti, quem illi docent ac colunt, pauca quædam de unionis diſcretioniſque Eſſentiæ divinæ & Operationis modo, enarrare aggrediamur; non ſic quidem, ut ex nobis rationes adinvenire ſtudeamus, quibus iis, quæ illi olim piè docuerunt, opem aliquam afferre videamur, ſed ea lege, quam nobis ubique tenendam indiximus, ut quæ ſunt Eccleſiæ per Eccleſiaſticos viros atque Magiſtros adſtruamus, nec uſquam à nobis vel addamus aliquid his, quæ illis doctoribus accepimus, vel illis demamus, hîc quoque utentes; qui divinam Operationem ex divina Eſſentia eſſe Sanctos diſertè clamantes audiamus, non velut omnia ex Deo, ſic hanc quoque eſſe exiſtimamus, quemadmodũ hoc quoque Diſſidentibus, cum aliis multis abſurdis, viſum eſt. Nam ex Deo quidem, etiam in creaturis dictum eſt: ex Dei verò Eſſentia, de nullo unquam creatorum dictum eſt: quin & maximè ut dicatur, à Sanctis prorſus vetitum eſt.

Nihil hæc ad eos qui ſanè Patres intelligant: nec niſi forte mera calumnia ſunt.

A εἴληπτον, μηδὲ εἶναι τὸ παράπαν ὑπολαμβάνειν, οἰχήσεται μὲν ὁ τῆς πίστεως, οἰχήσεται δὲ ὁ τῆς ἐλπίδος μισθός. πῶς δ᾽ ἂν εἴημεν ἔτι τῶν μακαρισμῶν ἄξιοι, τῶν ἐπὶ τῇ πίστει τῶν ἀοράτων ἀποκειμένων, οἱ μόνοις τοῖς κατὰ λογισμὸν ἐναργέσι πειθόμενοι. πόθεν ἐματαιώθησαν τὰ ἔθνη, καὶ ἐσκοτίσθη ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· οὐκ ἐπειδὴ τοῖς τῷ λογισμῷ φαινομένοις ἀκολουθέντες, τῷ κηρύγματι τοῦ Πνεύματος ἀπειθοῦσι; τίνας δὲ Ησαΐας ἀπολωλότας ὀδύρεται, οὐ καὶ οἱ σοφοὶ παρ᾽ ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες; οὐ τοὺς τοιούτους;

Ταῦτα ἐχρῆν αὐτοὺς τῶν Ἁγίων θεολογούντων ἀκούειν, καί γ᾽ εὐθὺς ἀσμένως ὑπακούειν, ὡς ἥδιστά τε τούτοις προσεσχηκέναι, καὶ ἀβασανίστως ταῖς τὴν διαφορὰν σημαινούσαις θείαις φωναῖς αὐτῶν ὑποπεπτωκέναι, εὐσεβεῖ σιωπῇ ταύτην στέργοντάς τε καὶ δεχομένους· τὸ δ᾽ ὅπως, ἢ μηδαμοῦ, ἢ μὴ ἐπ᾽ ἀναιρέσει τῆς διαφορᾶς προστιθέντας, εἴπερ ἄρα τοῖς καὶ ὁπωσοῦν εἰς εὐσεβοῦντας τελεῖν δοκοῦσιν, ἑαυτοὺς συγκαταλέγειν ἠξίουν. ἐπεὶ δὲ εἰς τοσοῦτον ὕβρεως καὶ ἀναιδείας, μᾶλλον δὲ παραπληξίας ἀφίκοντο, ὡς καὶ κατ᾽ αὐτῶν μανῆναι τῶν τε ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν ἱερῶν Θεολόγων, καὶ τολμᾶν εἰς εὐθύνας ἤδη καὶ τούτους ἄγειν, καὶ τοὺς μὲν, φεῦ, τῶν Ελληνικῶν ἔτι καὶ συντρόφων αὐτοῖς δογμάτων ἀπόζειν λέγειν, τοὺς δ᾽ ἀμαθίας γράφεσθαι πλείστης, ὅλην καὶ ταύτην Σύνοδον ὄντας, ἐνίους δ᾽ ὑπ᾽ ἀνάγκης εἰς ταύτην θεολογίαν ἐξῆχθαι· καίτοι μαρτυρίου θάνατον προθύμως ὑπὲρ
C αὐτῆς ἑλομένους, ἄλλους δ᾽ ἐγκωμιάζοντας οὐκ ἀληθεύοντας ταῦτα γράψαι. πῶς ἄν τις ἐν μέρει λέγειν τὰς αὐτῶν ἀνάσχοιτο βλασφημίας; φέρε νῦν ἡμεῖς, διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι τῶν φιλοχρίστων τὴν ἀκοὴν, ὥς που τίς ἔφη τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ἀθετουμένων Πατέρων, ὅ, τί ποτε περὶ θείου δόγματος εἴρηται τοῖς Ἁγίοις, μὴ σφόδρα ἀληθείας καὶ θεολογικῆς ἀκριβείας ἐξηρτημένον, τῷ παρ᾽ αὐτῶν πρεσβευομένῳ Θεῷ θαῤῥήσαντες, περί τε ἑνώσεως καὶ διακρίσεως τρόπου θείας Οὐσίας καὶ Ενεργείας ἐβραχέ᾽ ἄττα πειραθῶμεν διεξιέναι· οὐκ οἴκοθεν λογισμοὺς ἐφευρίσκειν ἐπιχειροῦντες, εἰς συνηγορίαν τινὰ τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν εὐσεβῶς
D πάλαι τε θεολογηθέντων· ἀλλ᾽ ὅνπερ ἁπανταχοῦ τηρεῖν ἐσπουδάκαμεν νόμον, τὰ τῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας Διδασκάλων πιστοῦσθαι, καὶ μηδαμοῦ παρ᾽ ἑαυτῶν προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν τῶν τούτοις δογματισθέντων, τούτῳ δὴ κεχρημένοι κἀνταῦθα, τὴν θείαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς θείας οὐσίας εἶναι διαῤῥήδην τῶν Ἁγίων βοώντων ἀκηκοότες· οὐχ ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταύτην εἶναι νομίζομεν, καθάπερ τοῖς διαφερομένοις σὺν πολλοῖς ἑτέροις ἀτόποις καὶ τοῦτο δοκεῖ. τὸ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ, κἀπὶ τῶν κτισμάτων εἴρηται· τὸ δ᾽ ἐκ τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἐπ᾽ οὐδενὸς εἴρηταί ποτε τῶν ποιημάτων. μάλιστα μὲν οὖν καὶ ἀπείρηται παντελῶς τοῦτό γε τοῖς Ἁγίοις.

A Ὅ, τε γὰρ μέγας Βασίλειος, Τὸ ποιούμενον, φησὶν, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ποιοῦντός ἐστι. καὶ ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς, Ἡ κτίσις, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. καὶ πάλιν, Κτίσις δὲ καὶ ποίησις, τὸ ἔξωθεν, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτίζοντος καὶ ποιοῦντος, γενέσθαι, τὸ κτιζόμενον καὶ ποιούμενον, ἀνόμοιον παντελῶς. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' ὡς ἔξω τῆς θείας οὐσίας, αὐτὴν ἐκ τῆς θείας οὐσίας ὑπειλήφαμεν εἶναι, ὥσπερ καὶ τοῦτο ληρεῖν, οὐ τοσοῦτον ἀσεβῶς ὅσον ἀμαθῶς, τοῖς δὲ ἐναντίας ἐπῆλθεν· μήποτέ τις οὕτω φρενῶν ἐκσταίη, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ταύτην, τοῦ Θεοῦ κίνησιν οὖσαν, κατὰ τοὺς Θεολόγους εἰδότες, ὡς ἐκ πηγῆς ἀεννάου φαμὲν τῆς θείας οὐσίας προέρχεσθαί τε B καὶ πηγάζειν, καὶ ταύτης χωρὶς οὐδέποτε θεωρεῖσθαι· ἀλλ' ἀδιαίρετον αὐτῆς ἀεὶ διαμένειν, ἐξ ἀϊδίου τε τῇ θείᾳ συνυπάρχειν οὐσίᾳ, καὶ ἀχωρίστως ἡνωμένην εἶναι, μήτ' αἰῶνι μήτε χρονικῷ ἢ τοπικῷ τινὶ διαστήματι τῆς θείας οὐσίας διαιρεῖσθαί ποτε δυναμένην· ἀλλ' ἀχρόνως καὶ προαιωνίως, ἐξ αὐτῆς τε προϊοῦσαν, καὶ ἀδιασπάστως αὐτῇ συνοῦσαν. Ὁ γὰρ μέγας Ἀθανάσιος, Ὅταν δὲ, φησὶ, τὰ πάντα ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ἀχώριστον ὁρῶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. καὶ ὁ ἐν ἁγίοις θεῖος Ἀναστάσιος, οὗ καὶ ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος μεμνημένη, Μέγαν τοῦτον προσείρηκεν, ἐν τῷ περὶ ἀπεριγράπτου αὐτοῦ δευτέρῳ λόγῳ, Ἴδωμεν, φησὶν, οἷα λέγειν περὶ Θεοῦ ἀνέχονται οἱ Αἱρετικοί, C [10] τῇ ἐνεργείᾳ φησὶν ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὁ Θεὸς, τῇ οὐσίᾳ δὲ οὐδαμοῦ· ἐνέργειαν λέγοντες τὸ προϊὸν ἐκ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα. Φαίην δ' ἂν ἔγωγε, τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως ἀχώριστον εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. καὶ μετά τινα, Ἔνθα ἂν ἡ ἐνέργεια φανῇ, συνθεωρεῖται ταύτῃ καὶ ἡ οὐσία, ἐξ ἧς προέρχεται· ἑκάτερον γὰρ ἀπερίγραπτον, καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς ἀλλήλων ἐστὶν ἀχώριστα. κηρύττει μὲν γὰρ ἡ ἐνέργεια τὴν λανθάνουσαν οὐσίαν· θεωρεῖται δὲ συμπαροῦσα τῇ ἐνεργείᾳ, χωρὶς αὐτῆς εἶναι μὴ δυναμένη. καὶ αὖθις, Περὶ τὸ πᾶν ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, ταύτης δὲ ἀχώριστος ἡ οὐσία καθέστηκεν.

Ἀλλὰ μὴν ὥσπερ τὴν ἕνωσιν θείαν καὶ ἀΐδιον, οὐ μόνῳ τῷ ἀχωρίστῳ, ἀλλ' ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ δὴ καὶ τῇ κοινότητι τοῦ ἀκτίστου καὶ ἀπεριγράπτου κατὰ D τὴν τῶν Ἁγίων θεολογίαν κηρύττομεν, οὕτω καὶ τὴν διαφορὰν κατ' αὐτοὺς πάλιν θεοπρεπῆ, καὶ ταύτην δοξάζειν ἐγνώκειμεν· οὐκ εἰς παντελῆ διασπασμὸν ἐντεῦθεν αὐτὰ καὶ διαίρεσιν κατασπῶντες οὐδέ τινα ἔμφυλον τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ φυσικὴν ἀλλοτρίωσιν ἐννοοῦντες, ἢ διαστήμασι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἄπαγε· ἀλλ' οἵαν ἐπιδέχεσθαι τὰ κατὰ φύσιν αἴτια καὶ αἰτιατὰ μεμυήμεθα παρὰ τῶν Ἁγίων, μόνῳ τῷ λογισμῷ θεοπρεπῶς διακρίνοντες τὰ φύσει ἡνωμένα καὶ ἀδιαίρετα. Ἀθανάσιος γὰρ ὁ μέγας ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ [11] Ἄλλο φησὶν εἶναι τὸ ἔκ τινος καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστι. κατὰ τοῦτο ἄρα δύο, εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο, ἔσται τὸ αὐ-

A Ait enim magnus Baſilius, *Quod fit aut creatur, non ex facientis aut creantis eſſentia eſt.* D. quoque Damaſcenus, *Creatura, quanquam poſtea facta eſt, non ex Dei tamen eſſentia.* Ac rurſus, *Creatura verò & factura, quod exterius, non ex creantis ac facientis ſubſtantia exiſtat, id quod creatur ac efficitur, prorſus diſſimile eſt.* Veruntamen non quaſi extra divinam eſſentiam, ex divina eam eſſentia eſſe exiſtimamus, uti etiam quodam loco deſipere, non tam impiè quàm imperitè ac inſcitè, Adverſariis in animum venit (Abſit ut quis unquam ſic ſano ſenſu excedat) ſed qui eam ſubſtantialem ac naturalem (quippe Dei motum) ex Theologorum doctrina ſciamus, velut ex perenni B fonte ex divina eſſentia procedere ac promanare dicimus, nec unquam ſine illa intelligi aut extare; ſed ſemper ab illa indiviſam perſeverare, ac ab æterno eſſentiæ divinæ coëxiſtere, eique inſeparabili nexu unitam eſſe, quam nullum ſæculum, nullaque temporum aut locorum intervalla, à divina unquam eſſentia poſſint ſejungere; ſed quæ ſine tempore ac præternè ex ipſa tum procedat, tum indivulsè illi conjuncta exiſtat. Ait namque magnus Athanaſius, *Cùm verò omnia à Deo per Chriſtum in Spiritu ſancto fiant, inſeparabilem video Patris & Filii & Spiritus ſancti operationem.* Sanctus quoque divinuſque Anaſtaſius, cujus & ſancta & Oecumenica Synodus mentionem faciens, *Magni* eum titulo honoravit, in ſecunda ſua Oratione de Incomprehenſibili, *Videamus*, inquit, *quænam Hæretici dicere* C *de Deo ſuſtineant: Deus*, inquiunt, *operatione ſeu virtute, in omnibus eſt; eſſentia verò, nequaquam: nempe operationem vocantes ſeu virtutem, effectum ex illa procedentem. Enimverò dixerim ego Dei operationem ab ejus natura inſeparabilem eſſe.* Pauciſque interjectis, *Vbi elucet operatio, unà cum ea intelligitur & eſſentia, ex qua procedit. Vtrunque enim incircumſcriptum eſt, ac proinde à ſe invicem omnino inſeparabilia ſunt. Nam prædicat quidem operatio latentem eſſentiam; intelligitur verò illa operationi comes, quæ ſine ea eſſe non valeat.* Ac rurſus, *Circa hanc rerum univerſitatem verſatur operatio: ab illa verò, eſſentia inſeparabilis eſt.*

Cæterum, ſicut divinam æternamque unionem, non hoc ſolùm prædicamus, quod hæc inſeparabiliter cohærent, verùm etiam cum aliis multis, tum quod increati & incircumſcripti, ex Sanctorum doctrina, com- D munibus rationibus gaudent; ſic & diſcretionem ac diſtinctionem, juxta eoſdem, ejuſmodi rurſus quæ Deum deceat, ſentiendam operæpretium putavimus; ita nimirum, ut non inde penitus diſtrahamus ac diviſione ſcindamus, nec diſtinctionem hanc domeſticam quandam ac naturalem diſcrepantiam cogitemus, aut à ſe invicem intervallis quibuſdam ſeparemus; ſed & qualem à Sanctis didicimus recipere, quæ cauſæ & ejus quod eſt à cauſa naturæ rationem habent, ſoloque cogitatu quæ natura unita ſunt & indiviſa, ſic ut Deum decet, diſcernamus. Ait enim magnus Athanaſius Oratione quinta adverſus Arianos, *Aliud eſſe quod ex aliquo eſt, & aliud ex quo eſt. Hac itaque ratione duo ſunt. Sin autem duo eſſe non admittas,*

Baſil.
Damaſc.
Athanaſ.
Nempe VII. Synodus.
Anaſt. Sinaitæ.

ſed utrunque de eodem prædicari, erit idem cauſa & quod eſt ex cauſa; gignens, & quod gignitur, quod in Sabellio abſurdum oſtenſum eſt. Igitur & operationem ex eſſentia eſſe, & duo eſſe, atque hinc inter ſe diſtingui manifeſtè viſum eſt, ſecundùm rationem ejus ex quo eſt aliquid & quod ex aliquo eſt; cauſæ ſcilicet ſeu auctoris, ejuſque quod ex cauſa ſeu auctore eſt, quemadmodum ſapientiſſimus hic Theologus divinorumque callentiſſimus docet. Nonnulliſque interjectis, *Sit autem ex rebus humanis tale exemplum: ignis, & qui ex eo relucet ſplendor: duo quidem ſunt, & duo eſſe conſpiciuntur; unum vero, ea ratione quod ſplendor ex igne eſt, & ab eo indiviſibilis eſt.* Quemadmodum igitur in igne, & luce, quæ ex ipſo eſt; cùm ignis natura ſit ac cauſa, lux verò quod naturale & ex cauſa eſt; tum unum dixit, eo quod ſeparari non poſſint; tum rurſus diſtinctionem, ob rationem cauſæ & ejus quod ex cauſa eſt; ſic quoque in divina natura, & operatione quæ ex illa eſt, neceſſe eſt nos, quod eſt unum, & quod diſtinctum accipere: alterum quidem ob unionem & indiviſionem; alterum verò, ratione cauſæ & ejus quod ex cauſa eſt ſeu auctore. Neque enim unum diſtinctionem expellit; neque prorſus diſtinctio unum evertit: neutrumque ex Sanctorum ſententia piè intellectum, ullo modo abſque altero, ſubſiſtere poterit.

Sed & Gregorius Nyſſenus, cui planè exploratum eſſet, diſtinctionem in hiſce cauſis & iis quæ ex cauſa ſunt, veritati hærere, ac ne vel minimum naturali unioni officere, Ablavio ſcribens, *Naturæ*, inquit, *invariabilem ſimilitudinem confitentes, diſtinctionem quæ eſt ratione cauſæ & ejus quod ex cauſa eſt ſeu auctore, non inficiamur: in qua una, alterum ab altero diſcerni concipimus, quod nempe alterum cauſam ſeu auctorem, alterum ex cauſa ſeu auctore eſſe credamus.* Ejus autem frater magnuſque revera Baſilius, tantam hiſce cauſis iiſque quæ ex cauſa ſunt, omnino tribuere noſcitur diſtinctionem, ut & ordinem ex naturali conſecutione in eis doceat, priuſque ac poſterius in cauſa & quod eſt ex cauſa dicat; ſic nudis ac claris verbis, ut & inter abſurda ac à ratione aliena numerandum cenſeat, non hæc confiteri, ſed conari negare; ac, vel non intelligere Eunomium diſtinctionem hanc, ait, vel eam conſultò occultaſſe, cùm ita ſcribit, *Illud verò vel non intellexit Eunomius, aut conſultò conticuit, eſſe nimirum genus aliquod ordinis, non inde conſiſtens quod ita intelligamus; ſed quod naturali ipſa conſecutione contingat; ut ea res ſe in igne habet reſpectu lucis, quæ ex ipſo eſt. In his enim prius, cauſam dicimus; poſterius verò atque ſecundum, quod ex illo eſt: non ita ut hæc inter ſe intervallo ullo ſeparemus, ſed quod ratione priorem cauſam, eo quod ex cauſa eſt, intelligimus.* Quomodo igitur rationi conſentaneum ordinem negare, in quibus primum eſt atque ſecundum, non quod ita nos aſſirmemus, ſed ex naturali in eis exiſtente conſecutione ac ſerie?

Nyſſen ad Ablavium.

Baſil. adver. Eunom.

A τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν· γεννῶν καὶ γεννώμενον, ὅπερ ἄτοπον ἐπὶ Σαβελλίου δέδεικται. ἐκ τοίνυν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι, καὶ δύο εἶναι, κἀντεῦθεν διενηνοχέναι ἀλλήλων, ἐναργῶς ἀναπέφηνε, κατὰ τὸ ἐξ οὗ καὶ ἔκ τινος, τὸ αἴτιον δηλαδὴ καὶ τὸ αἰτιατὸν, ὡς ὁ πολὺς οὗτος τὰ θεῖα διδάσκει θεολογῶν. Καὶ μετά τινα, Ἐστω δέ φησι, παράδειγμα ἀνθρώπινον· τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα· δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι· ἓν δὲ, τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. ὥσπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτὸς, τοῦ μὲν φύσεως καὶ αἰτίου ὄντος· τοῦ δὲ, φυσικοῦ καὶ αἰτιατοῦ. τό, τε ἓν διὰ τὸ ἀχώριστον, καὶ τὸ διάφορον αὖθις διὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν εἴρηκεν, οὕτω κἀπὶ τῆς θείας φύσεως καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐνεργείας, τὸ ἓν καὶ τὸ διάφορον ἡμῖν ἐκληπτέον· τὸ μὲν, κατὰ τὸ ἡνωμένον B καὶ ἀδιαίρετον· τὸ δὲ, κατὰ τὸ αἴτιον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ αἰτίου. οὔτε γὰρ τὸ ἓν τὴν διαφορὰν ἀπελαύνει, οὔτε μὴν ὅλως ἡ διαφορὰ τὸ ἓν ἀναιρεῖται· ἀλλ' ἑκάτερον κατὰ τοὺς Ἁγίους εὐσεβῶς θεωρούμενον, οὐδ' ὁπουοῦν παρὰ θατέρου ὑποστῆναι δυνήσεται.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος τὴν ἐν τοῖς αἰτίοις τούτοις καὶ αἰτιατοῖς διαφορὰν εὖ μάλα εἰδὼς ἀληθείας ἐξεχομένην, καὶ μηδ' ὁπωσοῦν τῷ κατὰ τὴν φύσιν διαφόρῳ λυμαινομένην, Ἀβλαβίῳ γράφων, Τὸ ἀπαράλλακτον, ἔφη, τῆς φύσεως ὁμολογοῦντες, καὶ τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἑτέρου καταλαμ- C βάνομεν, ἐν τῷ τὸ μὲν αἴτιον πιστεύειν εἶναι, τὸ δ' ἐκ τοῦ αἰτίου. ὁ δέ γε ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ μέγας ὄντως Βασίλειος, τοσαύτην φαίνεται ἅπαξ ἁπλῶς τοῖς αἰτίοις τούτοις καὶ αἰτιατοῖς τὴν διαφορὰν παρέχων, ὡς καὶ τάξιν ἐκ φυσικῆς ἀκολουθίας ἐπ' αὐτῆς δογματίζειν, καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον ἐπί τε αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ λέγειν. οὕτωσὶ διαῤῥήδην, ὡς καὶ τῶν ἀτόπων καὶ παραλόγων εἶναι νομίζειν, τὸ μὴ ὁμολογεῖν, ἀλλ' ἀρνεῖσθαι ταῦτα πειρᾶσθαι. καὶ ἢ μὴ συνιδεῖν τὴν διαφορὰν τὸν Εὐνόμιον ταύτην ἔφη, ἢ καὶ ἀποκρύψασθαι ταύτην ἑκόντα, γράφων, Ἐκεῖνο δὲ ἢ οὐ συνῄδειν ὁ Εὐνόμιος, ἢ ἑκὼν ἀπεκρύψατο· ὅτι ἔστι τι τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν θεωρίας συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀ- D κολουθίᾳ συμβαῖνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἐστι τὸ ἐξ αὐτοῦ. ἐν τούτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν· δεύτερον δὲ, τὸ ἀπ' αὐτοῦ. οὐ διαστήματι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προεπινοοῦντες τὸ αἴτιον. πῶς οὖν εὔλογον ἀρνεῖσθαι τὴν τάξιν, ἐφ' ὧν ἐστι πρῶτον καὶ δεύτερον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης ἀκολουθίας.

Πάρεστι

A Πάρεστι τοίνυν ἅπασιν ἀκριβῶς συνιδεῖν ἐκ τούτων, τοῖς καὶ ὁπωσοῦν λογίζεσθαι δυναμένοις, ὅπως τὸν ἴσον τρόπον ἀληθείας ὁμοῦ καὶ εὐσεβείας ἐμέλησε τοῖς Ἁγίοις. τοῖς μὲν γὰρ, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θεωρίας συνίστασθαι φάναι, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίᾳ συμβαίνειν, ἐξ ἀφύκτου καὶ πολλῆς καὶ φυσικῆς ἀνάγκης καὶ λαμπρᾶς ἀληθείας ἔδειξεν οὖσαν, τὴν ἐν τῇ τάξει ταύτῃ διαφορὰν, τῶν αἰτιατῶν τε καὶ τῶν αἰτίων· καὶ ἄλλως ἔχειν μηδέποτε ἐγχωροῦσαν, ἀλλ' ἀεὶ τούτοις ἀναγκαίως αὐτὴν ἐνθεωρουμένην. τῷ δὲ μὴ διαστήματι, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ χωρίζειν ταῦτα ἐπενεγκεῖν, καὶ τὴν ἐν τῷ προτέρῳ καὶ δευτέρῳ διαφορὰν μόνῳ τῷ νῷ θεωρεῖν, φαίνεται δήπου τὸ τῆς ἑνώσεως χρῆμα εὐσεβῶς κατησφαλισμένος, καὶ μηδεμίαν εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς διακρίσεως ταύτης βλάβην εἰσάγων· ἀλλ' B αὐτήν τε τὴν ἕνωσιν ἀσύγχυτον εἶναι θεολογῶν, καὶ τὴν διαφορὰν ἀδιαίρετον πάντῃ διδάσκων.

Πάλιν τοίνυν Εὐνομίου τὴν τοιαύτην διαφορὰν ἀνελεῖν πειρωμένου, ὁ μέγας οὗτος, Πῶς, φησιν, οὐδεμίαν διαφορὰν καταλείπεις, οὐδὲ τὴν ἐν τοῖς αἰτίοις πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν ἐνυπάρχουσαν; οὕτω τὸ μηδεμίαν διαφορὰν ἐπὶ τῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν εἶναι δοξάζειν, τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου μανίας πρόδηλος ἐστὶ τόκος. ἐκεῖνοι γὰρ τὸ ὁμοούσιον ἀναιρεῖν πᾶσι τρόποις ἐσπουδακότες, ἀκηκοότες ἐν εὐαγγελίοις τοῦ Κυρίου τὸν Πατέρα μείζονα ἑαυτοῦ εἰρηκότος, ἐντεῦθεν εὐθὺς, τὴν μὲν κατὰ φύσιν διαφορὰν δυσσεβῶς παρεισάγειν ἐτόλμων· τὴν δὲ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, ὡς μηδεμίαν μηδαμοῦ φυσικὴν ἀλλοτρίωσιν ἢ διαίρεσιν δυναμένην εἰσάγειν εἰδό- C τες, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὴν τῆς φύσεως ἕνωσιν ἀδιάλυτον ἀεὶ συντηροῦσαν, ἀπηρνοῦντο καθάπαξ· πρὸς οὓς οἱ τρεῖς οὗτοι, τὸν ὑπὲρ τῆς Τριάδος ἀνελόμενοι γενναίως ἀγῶνα, ὡς ἐκείνων τὴν δυσσέβειαν ταύτην οὖσαν, καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερφυὲς τῆς Τριάδος μυστήριον ἀναιροῦσαν, τῆς ἡμετέρας αὐτὸ ἐκκλησίας ἀπελαύνουσιν ὡς δυνατὸν πορρωτάτω.

Τοιγαροῦν εἰκότως οἱ μὲν τὴν διαφορὰν ταύτην ἀθετοῦντες νῦν, τῆς ἐκείνων κακοδοξίας ἁλίσκονται μετεσχηκότες· οἱ δὲ στέργειν τε καὶ ἀσπάζεσθαι προθύμως ὁμολογοῦντες, τῆς τῶν Ἁγίων τούτων εὐσεβείας τε καὶ θεολογίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος, διατελοῦσιν ὄντες· ἡνωμένως κατ' αὐτοὺς τὰ θεῖα διακρίνοντες, καὶ διακεκριμένως ταῦτα ἑνοῦντες. ἓν μὲν δὴ καὶ πρῶτον, καὶ D κυρίως ἄν τις φαίη τῆς τε θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διακρίσεως εἶδος.

Διενηνόχασι δὲ ἀλλήλων, καὶ τῷ τὴν μὲν θείαν ἐνέργειαν μετέχεσθαι καὶ μερίζεσθαι ἀμερίστως, καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ νοεῖσθαι καὶ πῶς, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων· τήν γε μὴν οὐσίαν, ἀμέθεκτον καὶ ἀμέριστον καὶ ἀνώνυμον εἶναι, ὡς ὑπερώνυμον δηλονότι καὶ ἀπερινόητον παντελῶς.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν, ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν Ἁγίων, Εἰ ἔστιν ἄκτιστος ἡ ἀχώριστος μὲν· διαφέρουσα δὲ τῆς θείας φύσεως, αὕτη ἐνέργεια, ὅπερ

Ex his itaque omnibus, iis qui vel minimum ſenſu animi cogitare valeant, certò intelligere liceat, pari modo veritatis ſimul ac pietatis Sanctum curam habuiſſe. Dicendo enim, *Non eo quod nos ita intelligamus conſiſtere, ſed naturali ipſa conſecutione contingere*; ex ineluctabili multaque & naturali neceſſitate, conſpicuaque veritate oſtendit eſſe eam diſtinctionem, quæ in hoc extat ordine (tum ſcilicet cauſarum, tum eorum quæ ex cauſa ſunt) nec aliter unquam poſſe contingere, ſed in illis ſemper neceſſariò intelligi. Quod verò nullo intervallo, ſed mentis cogitatu ſeu ratione hæc ſeparari adjecit, eamque quæ prioris ac ſecundi ratione eſt, diſtinctionem ſola mente intelligi, piè videtur unionis rationi caviſſe, nullam ſcilicet ex hac diſcretione noxam illi inferendo; ſed tum unionem inconfuſam, tum diſtinctionem docendo prorſus indiviſam.

Rurſus igitur cùm Eunomius ejuſmodi diſtinctionem conaretur tollere, magnus hic. *Quomodo*, inquit, *nullam relinquis diſtinctionem, ne eam quidem quæ in cauſis, & iis quæ ſunt ex cauſa, exiſtit?* Sic nullam in cauſis, & iis, quæ ex cauſa ſunt, diſtinctionem exiſtimare, Arii Eunomiique furoris manifeſtus fœtus exiſtit. Illi enim, cùm modis omnibus conſubſtãtialittais fidem abrogare ſatagerent, audito in Evangeliis dicente Domino, Patrem ſe majorem eſſe; naturalem inde mox diſtinctionem impie conati ſunt inſinuare; eam verò quæ eſt ratione cauſæ & ejus quod ex cauſa eſt, quam ſcirent nullam uſquam naturalem diſcrepantiam aut diviſionem poſſe inducere, verùm ſic quoque naturæ unionem indiſſolutam perpetuò incolumem ſervare, penitus negavere, adverſus quos tres hi Viri ſtrenuè ſuſcepto pro Trinitate certamine, velut hanc illorum impietatem, magnumque ac ſuperauguſtum Trinitatis myſterium convellentem, ex noſtra quàm procul Eccleſia, quoad licet, profligant.

Iure igitur, qui hanc nunc diſtinctionem abolent, pravæ illorum opinionis ſocii deprehenduntur: qui verò promptè ſe amplecti ac colere profitentur, horum Sanctorum pietatis Theologiæque conſortes, quin & Chriſti partis exiſtunt, qui velut illi, unitè divina diſcernant, eaque diſcretè uniant. Vnum porro hunc primumque ac propriè verèque dictum quis ſtatuat, Eſſentiæ divinæ ac Operationis diſcretionis modum.

Differunt verò inter ſe, hoc etiam, quod divina quidem operatio participetur ac indiviſè dividatur, & nominetur, & quodammodo ex ſuis effectibus (quanquam obſcurè) intelligatur: eſſentia verò omne commercium reſpuat, fitque indiviſibilis & innominabilis, quod nimirum omne nomen, omnemque protſus animi cogitatum excedat.

Deinde quæſivimus demonſtrari ex Sanctis, num operatio hæc inſeparabilis, quæ tamen differt à divina natura, increata ſit; quod hi qui Eccleſiæ doctrinæ adverſaban-

Ita ſanè in Trinitate divinifque perſonis, non in operatione ſeu virtute.

Ioan. 14. 28

Palamiticæ diſtinctionis Eſſentiæ & Operationis genera. 1.

2.

Increata in ſe, non in effectu. I. virtus agendi, non ἐνέργημα quod ipſū ἐνέργεια dicitur.

tur, minimè admittebant. Probatumque eſt hoc quoque perſpicuè à Sanctis prædicatum; quorum caput ſancta ſexta & Oecumenica Synodus; uti ſuperius ex ejus ſigillatim prolatis auctoritatibus, abundè maximè oſtenſum eſt.

Vnà quoque probatum eſt, eos qui inſeparabilem illam quidem & naturalem, ab ea tamen diſtinctam, eſſentiæ divinæ operationem increatam non admitterent, uti dictum eſt, ipſam quoque Dei eſſentiam creaturam facere. Vt enim auctor eſt ſanctus Maximus, *Ab operatione uniuſcujuſque natura ceu nota inſignitur*: ut increata operatio naturam increatam deſignet; & creata creatam. Vtque inſuper D. Ioannes Damaſcenus, dicens, *Creata operatio ſeu virtus, etiam creatam naturam declarabit; increata verò, increatam eſſentiam inſignit.* Qui igitur creatam dicunt divinam operationem, quâ natura divina ceu notâ inſignitur, creatam neceſſariò etiam divinam naturam aſtruunt.

Maxim.

Damaſc.

Quin & Monothelitæ ſunt, illos qui unquam fuerunt nequitia vincentes & abſurditate, exiſtimantque quæ creata ſunt, eſſe prææterna. Nam quia duas naturas confitemur in Domino noſtro Ieſu Chriſto, alteram quidem increatam, alteram verò creatam; qui non dicunt habere naturam divinam etiam voluntatem & operationem increatam, unam voluntatem unamque operationem in Chriſto opinantur, quod ſexta Synodus proſcripſit ac anathemate damnavit: indeque hi quoque Monothelitæ noſcuntur, longè tamen illis pejores, quanto illi quidem unam voluntatem unamque in Chriſto dicebant operationem, creatam nimirum interimentes; hi verò unam voluntatem & operationem, ſed creatam, qui palam increatam non admittant.

Nugæ, una illa diſtinctione elidendæ.

Sed & cùm magnus Baſilius in capitibus ad Amphilochium ſcribat, *Talia quidem præmagnifica magnaque Spiritus nomina, quæ tamen nullum exceſſum ad claritatem quod attinet, habeant: operationes vero ſeu virtutes, quæ? Eiuſmodi ſcilicet, ut vim omnem dicendi magnitudine ſuperent, nec præ multitudine eorum iniri numerus poſſit. Quî enim fiat ut intelligamus, quæ ſunt ſæculis anteriora?* Quænam ejus erant, ante creaturam quæ mente intelligitur, operationes atque virtutes? Qui creatas dicunt divinas operationes, manifeſtè ſentiunt quæ creata ſunt eſſe ſæculis anteriora. Et hoc verò probatum eſt, increatas eſſe communes ac naturales trine ſubſiſtentis naturæ divinas operationes ſeu virtutes; non duobus tribuſve, ſed divinæ omnis Scripturæ teſtimoniis.

Baſil de Spiritu ſancto ad Amphiloch.

Poſt hæc exquiſivimus ex Sanctis, Num ullam quis in Deo compoſitionem excogitare poſſit, ob eſſentiæ divinæ & operationis diſtinctionem. Nam hoc quoque Adverſarii affirmant; Probatum igitur eſt, unam eſſe omnium Sanctorum doctrinam ac prædicationem, nullam inde in Deo compoſitionem eſſe admittendam. D. enim Maximus diſputatione ſua cum Pyrrho apertiſſimè monſtrat nullam ex operatione fie-

Maxim.

A οἱ ἀντιλέγοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἥκιστα ἐδέχοντο. καὶ ἀπεδείχθη καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἁγίων ἐναργῶς κηρυττόμενον· ὧν κεφάλαιον ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη Σύνοδος, καθὼς ἀνωτέρω διὰ τῶν κατὰ μέρος προτεθέντων αὐτῆς ῥητῶν, μάλιστα ἱκανῶς ἀποδέδεικται.

Συναπεδείχθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι ἄκτιστον τὴν ἀχώριστον μὲν καὶ φυσικὴν τῆς θείας οὐσίας ἐνέργειαν· διαφέρουσαν δὲ αὐτῆς, ὥσπερ εἴρηται, κτίσμα τε ποιοῦσι καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Μάξιμον, Ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, ἡ ἑκάστου φύσις χαρακτηρίζεται· τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἄκτιστον δεικνύσης φύσιν· κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς. ἔτι τε κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν θεῖον Ἰωάννην B φάσκοντα, Ἡ κτιστὴ ἐνέργεια, κτιστὴν δηλώσει καὶ φύσιν· ἡ δὲ ἄκτιστος, ἄκτιστον χαρακτηρίζει οὐσίαν. Οἱ οὖν λέγοντες κτιστὴν τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἀφ᾽ ἧς ἡ θεία φύσις χαρακτηρίζεται, κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης παριστῶσι καὶ τὴν θείαν φύσιν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μονοθελῆται εἰσὶ, τῶν πώποτε ἐκείνων χείρους καὶ ἀτοπώτεροι· καὶ προαιώνια δοξάζουσιν εἶναι κτίσματα. ἐπεὶ γὰρ δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν μὲν ἄκτιστον τὴν δὲ κτιστήν· οἱ μὴ λέγοντες ἔχειν τὴν θείαν φύσιν καὶ θέλημα καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον, ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν δοξάζουσιν ἐπὶ Χριστοῦ, ὅπερ ἡ ἕκτη Σύνοδος ἀπεκήρυξε καὶ ἀνεθεμάτισε. κἀντεῦθεν Μονοθελῆται καὶ αὐτοὶ ἀναδείκνυνται· χείρους δὲ ἐκείνων πολλῷ, ὅσον κἀκεῖ-C νοι μὲν ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἔλεγον ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἄκτιστον, τὴν κτιστὴν δήπουθεν ἀναιροῦντες· οὗτοι δὲ ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ κτιστὴν, τὴν ἄκτιστον φανερῶς μὴ δεχόμενοι.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον γράφοντος, Τὰ μὲν ὀνόματα τοῦ Πνεύματος τοιαῦτα ὑπερφυῆ καὶ μεγάλα, οὐ μέντοι ἔχοντά τινα εἰς δόξαν ὑπερβολήν· αἱ δὲ ἐνέργειαι, τίνες; ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος· πῶς γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα· τίνες ἦσαν αὐτοῦ, πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι· οἱ λέγοντες κτιστὰς τὰς θείας ἐνεργείας, φανερῶς δοξάζουσιν εἶναι κτίσματα, τὰ αἰώ-D νων ἐπέκεινα. ἐδείχθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἄκτιστοι αἱ κοιναὶ καὶ φυσικαὶ τῆς τρισυποστάτου φύσεως θεῖαι ἐνέργειαι· οὐ διὰ δύο ἢ τριῶν μαρτυριῶν, ἀλλὰ διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν παρὰ τῶν Ἁγίων, Εἰ μηδεμίαν ἔχοι τις ἂν ἐπινοεῖν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαφοράν. καὶ τοῦτο γὰρ οἱ ἀντιλέγοντες ἰσχυρίζονται. ἀπεδείχθη οὖν παρὰ τῶν Ἁγίων ἁπάντων κηρυττόμενον, ὡς οὐκ ἔστι σύνθεσίν τινα παρὰ τοῦτο νομίζειν ἐπὶ Θεοῦ. ὁ γὰρ θεῖος Μάξιμος ἐν οἷς πρὸς Πύῤῥον διαλέγεται, φανερώτατα δείκνυσιν μήτινα σύνθεσιν ἐκ τῆς ἐνεργείας γίνεσθαι. Ὁρᾷς, λέγων, τῶν

Πύῤῥῳ, ὅτι ἐν τούτου πλανᾶσθε, ἐκ τοῦ πάντη ἀγνοῆσαι, ὅτι αἱ συνθέσεις τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων,
12 καὶ οὐ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων εἰσίν· καὶ τοῦτο κοινὸν φρόνημα πάντων, καὶ τῶν ἔξω Φιλοσόφων, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεοσόφων Μυσταγωγῶν· εἰ δὲ τῶν θελημάτων σύνθεσιν λέγετε, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν σύνθεσιν λέγειν ἐνβιασθήσεσθε.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν ἕκτῳ κεφαλαίῳ τῆς εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἀναπληρώσεως, οὕτω πρὸς λέξιν διέξεισιν. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κἂν διάφορα τυγχάνῃ τὰ πρὸς αἴσθησιν κατεσκευασμένα παρὰ τῆς φύσεως ὄργανα, διὰ πάντων ὁ νοῦς ἐνεργῶν καὶ κινούμενος, καὶ καταλλήλως ἑκάστῳ πρὸς τὸ προκείμενον κεχρημένος, εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτός, ταῖς διαφοραῖς τῶν ἐνεργειῶν οὐ συνεξαλλάττων τὴν φύσιν, πῶς ἄν τις ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τῶν ποικίλων δυνάμεων, πολυμερὲς τὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας καθυποπτεύσειεν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο συναπεδείχθη, ὅτι οἱ κατὰ τοὺς ἀντιλέγοντας μὴ δεχόμενοι τὴν διαφορὰν τῆς θείας ἐνεργείας, καὶ ἁπλῶς πάντων τῶν περὶ τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν φυσικῶς θεωρουμένων, ἐκεῖνοι σύνθετον μᾶλλον ποιοῦσι τὸν Θεόν, τοῦ μεγάλου Βασιλείου φανερῶς λέγοντος, Εἴπερ εἰς τὴν οὐσίαν φέροντες πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα καταθήσομεν, οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἑκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι. καὶ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου γράφοντος, Ἢ καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἄκακον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ. ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλαὶ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ οὐ μία· ἢ σύνθετον τὸ Θεῖον ἐκ τούτων. οὐ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα, εἴπερ οὐσίαι. Ἔτι καὶ τοῦ θείου Κυρίλλου, Οὐ γὰρ οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἢ τὸ ἄφθαρτον ἢ τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ ἀόρατον. εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσούτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνηται. πολλὰ γάρ ἐστιν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ πρόσεστιν, ἑτέρῳ δὲ τῶν ἁπάντων οὐδενί. καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου, Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ γραφή, ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας· οὐ γὰρ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν οὐσιῶν τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδὲς ὄν. Καὶ τοῦ Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον λέγοντος, Τίς ὁ διφυᾶ τὸν Θεὸν εἶναι λέγων, πλὴν σοῦ τοῦ πᾶσαν ὀνόματος ἔννοιαν, τῇ τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ συμφύοντος, καὶ μηδὲν ἔξωθεν προσεῖναι λέγοντος, ἀλλ' ἕκαστον τῶν περὶ τῶν θείων ὀνομάτων τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ἐγκεντρίζοντος.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήθη, Εἴγε ἡ θεία καὶ ἄκτιστος ἐνέργεια, Θεότης παρὰ τῶν Ἁγίων προσαγορεύεται. οὐδὲ γὰρ τοῦτο οἱ νῦν ἀντιλέγοντες παρεδέχοντο. καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ τῶν Θεολόγων κηρυττόμενον. αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου, Καὶ αὐτό φησι, τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα, εἴτε τὴν ἐποπτικὴν εἴτε τὴν προνοητικὴν ἐξουσίαν σημαίνει, οἰκείως εἶχε πρὸς τὸ ἀνθρω-

ri compoſitionem; dum ita Pyrrho loquitur. *Vides hinc vos errare, quod omnino neſcitis, compoſitiones earum rerum eſſe quæ in hypoſtaſi exiſtunt, non quæ in alio conſiderantur. Hicque omnium communis ſenſus eſt, tum ſcilicet externorum Philoſophorum, tum divina fulgentium ſapientia Eccleſiæ Magiſtrorum. Quod ſi voluntatum compoſitionem dicitis, aliorum quoque naturalium compoſitionem neceſſe erit ut dicatis.*

Maxim. Dialogo cum Pyrrho.

Accidentium, non inter ſe compoſitio, ſed cum ſubſtantia & ſubiecto.

Sed & Gregorius Nyſſenus, ſexto capite ejus lucubrationis, qua Hexaëmeron explet, ita ad verbum excurrit.. *Si igitur in homine, quanquam diſtincta diverſaque ad ſenſus uſum à natura inſtructa ſunt organa, unus tamen idemque animus eſt, per omnia operans, ac qui per ea moveatur, cunctiſque pro ſubjecta materia, ut cuique conveniens eſt, exque illius rationibus, utatur, unà cum operationum diverſitate haudquaquam naturam mutans, quonam quis modo in Deo, quod ſunt variæ virtutes, multis dividuam partibus illius eſſentiam exiſtimaverit?*

Non occurrit illo libro: cuius non omnia integra.

Sed & hoc quoque pariter probatum eſt, Eos qui contradicunt, cùm non admittant diſtinctionem eſſentiæ divinæ, divinæque operationis, ac omninò omnium quæ circa divinam naturam ac eſſentiam naturaliter ſpectantur, Deum facere magis compoſitum, dicente palam magno Baſilio, *Siquidem divina omnia nomina ad Eſſentiam referamus illique tribuamus, nedum compoſitum, verum etiam ex diſſimilibus conflatum partibus Deum oſtendemus, quod nimirum aliud aliudque quovis nominum ſignificetur.* Ac cùm magnus Gregorius Theologus ſcribat, *Aut etiam immortale & ſimplex & qualitate invariabile Dei eſſentia erunt. Verùm hoc ſi dederimus, plures erunt Dei eſſentiæ, & non una: vel Deus erit ex his compoſitus: non enim hæc Deus citra compoſitionem, ſiquidem eſſentiæ ſeu ſubſtantiæ ſunt.* Ac præterea D. Cyrillus, *Non enim eſſentia ingenitum eſt, aut incorruptibile aut immortale aut inviſibile. Si enim horum quodlibet eſſentiam ſignificat, ex tot Deus eſſentiis erit compoſitus, quod illi naturâ ineſſe videantur. Multa enim ſunt, quæ ſoli illi, reliquorum verò nemini competant.* Divuſque Chryſoſtomus, *Spiritus gratiam Scriptura, modò quidem ignem, modò verò aquam vocat; nimirum oſtendens non eſſentiæ eſſe hæc nomina, ſed operationis.* Ac cùm Nyſſenus adverſus Eunomium dicat, *Quis duplicis naturæ Deum eſſe dicit, niſi tu ipſe, qui omnem nominis intelligentiam cum Patris natura commiſceas, nihilque extrinſecus eſſe dicas, ſed unumquodque divinorum nominum Dei eſſentiæ inſeras?*

Bene hæc contra Arianos, & ubi de vera productione agitur: nihil hîc ad propoſitum.

Baſilii. Theologi.

Cyrilli.

Chryſoſt.

Deinde quæſitum eſt, Num divina & increata operatio ſeu virtus, Deitas à Sanctis appelletur. Neque enim hoc, hi qui nunc contradicunt, admittendum putabant. Viſumque eſt hoc quoque Theologorum præconio celebrari. Statim enim magnus Baſilius in libris adverſus Eunomium, *Ipſumque*, inquit, *Deitatis nomen, ſive inſpectricem vim, ſive providentiæ ſignificet, neceſſitudine cum homine habuit.* Idemque rurſus in

Baſil. adverſus Eunom.

Epiſt. 80. Epiſtola ad Euſtathium Medicum, *Igitur eadem*, inquit, *in Patre Filioque & Spiritu ſancto operatio, eandem aperte nihilque evariantem aut diſſimilem naturam oſtendit, Quamobrem, etſi naturam ſignificet Deitatis nomen, etiam Spiritui ſancto vere proprieque convenire hanc appellationem, eſſentiæ communitas aſtruit. Verum neſcio quomodo ad naturam ſignificandam Deitatis nomen referunt, qui omnia aſtruunt ac comminiſcuntur?* Nonnulliſque interjectis, *Ergo poteſtatis cujuſdam ſive inſpectricis ſive effectricis vim ac ſignificationem nomen fert: divina vero natura, quæcunque tandem nomina excogitaveris, ipſa ſecundum quod eſt, mea quidem ſententia, ejuſmodi manet ut nullo deſignari poſſit. Deum enim beneficum & judicem, bonumque & juſtum, & quæcunque alia ejus generis diſcimus, operationis differentias diſcimus; ejus vero qui operatur naturam ex operationum intelligentia, nihil magis agnoſcere poſſumus. Cùm enim quis ſingulorum nominum, ipſiuſque naturæ circa quam ſunt nomina, rationem reddiderit; non eandem utrorumque reddet rationem. Quorum vero alia ratio eſt, eorum etiam diverſa eſt natura. Aliud itaque eſt eſſentia, cuius necdum ratio interpres menti occurrit; aliaque nominum circa eam ſignificatio, ex operatione quadam aut dignitate inditorum.* Rurſuſque idem Baſilius Magnus in eadem Epiſtola, *Sive operationis nomen eſt Deitas, ſicut unam Patris & Filii & Spiritus ſancti operationem, ſic & unam dicimus eſſe Deitatem. Sive etiam, ut vulgo opinantur, Deitatis nomen vim habet ſignificandæ naturæ, quod nulla diverſitas in natura inveniatur, haud immerito unius Deitatis ſanctam Trinitatem ſtatuimus.*

Anaſtaſ. Sanctus quoque Anaſtaſius ait, *Nomen Deus, palam eſt operationis eſſe. Non enim ipſam Dei eſſentiam ſignificat: fieri enim non poſt ut eam cognaſcamus; ſed, quod Deus dicitur, ſpectatricem eius operationem intelligendam nobis ingerit, ac declarat.* Idemque rurſus, *Nomen Deus, non eſſentiam Deitatis ſignificat (eſt enim illa incomprehenſibilis & innominabilis) ſed Deus nuncupatur, ex ſpectatrice eius virtute, uti ait ſanctus Dionyſius; aut à verbo θέειν, quod eſt, diſcurrere: aut à verbo αἴθειν, quod eſt ardere & accendi.* Idemque magnus Dionyſius,
Dionyſii. *Si ſuperſubſtantialem*, inquit (ut ita loquar) *intimitatem, Deum aut vitam aut eſſentiam aut lumen aut rationem ſeu verbum nominaverimus, aliud nihil intelligimus, quàm virtutes ex illa in nos procedentes, deificatrices aut ſubſtantificas, aut vivificas, aut ſapientiæ munus præſtantes:*
Dei ſenſus, ubi mentis omnis operatio deſiit. *ipſam vero omni mentis operatione dimiſſa percipimus, qui nullam deificationem aut vitam aut eſſentiam per omnia ſimilem, ſecundum omnem excellentiam cunctis eminenti auctori videamus.*

Ac rurſus idem ait, *Deitas eſt, quæ omnia intuetur, providentia.* Quod verò providentia operatio ſit, cùm ex aliis manifeſtum eſt
Providentia, Dei operatio. Athanaſ. tum verò maximè ex iis quæ magnus Athanaſius ſcribit, dicens, *Non alia aliaque providentia Pater & Filius operatur, ſed una eademque ſubſtantiali Deitatis virtute.*
Dionyſ. Epiſt. 2. ad Caium. Sed & magnus Dionyſius rurſus in ſecunda Epiſtola ad Caium, *Deitatem* eſſe dicit *rem*

A τινον. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Εὐστάθιον τὸν ἰατρὸν ἐπιστολῇ, Οὐκοῦν φησιν, ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτότης ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, δείκνυσι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον. ὥστε κἂν φύσιν σημαίνῃ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν προσαρμόζεσθαι ταύτην, ἡ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται. ἀλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἔνδειξιν τὴν προσηγορίαν τῆς Θεότητος φέρουσιν, οἱ πάντα κατασκευάζοντες. καὶ μετά τινα, Οὐκοῦν ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν ἡ προσηγορία φέρει. ἡ δὲ θεία φύσις, ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι καθόσει μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες,
B ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν. τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν, οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνῶναι δυνάμεθα. ὅταν γὰρ ἀποδιδῷ τις λόγον ἑκάστου τῶν ὀνομάτων, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον. ὧν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος, οὐκοῦν ἄλλο μέν ἐστιν οὐσία, ἧς οὔπω λόγος μηνυτὴς ἐξευρέθη· ἑτέρα δὲ ἡ περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς μέγας Βασίλειος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, Εἴτε ἐνεργείας ὄνομα ἡ Θεότης, ὡς μίαν ἐνέργειαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω μίαν φαμὲν εἶναι καὶ τὴν Θεότητα· εἴτε καὶ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας, φύσεως ἐνδεικτικόν ἐστι τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα, διὰ τὸ μηδεμίαν εὑρίσκειν ἐν τῇ φύσει παραλλαγὴν, οὐκ ἀπεικότως
C μιᾶς Θεότητος τὴν ἁγίαν Τριάδα ὁριζόμεθα.

Καὶ ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος φησὶν, Ἡ Θεὸς προσηγορία, πρόδηλον ὡς ἐνεργητικὴ τυγχάνει· οὐ γὰρ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν παρίστησιν· ἀδύνατον γὰρ ταύτην γνῶναι· ἀλλὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἡμῖν παρίστησι καὶ δηλοῖ, τὸ Θεός. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, Τὸ Θεὸς ὄνομα, οὐ τὴν οὐσίαν τῆς Θεότητος σημαίνει· ἀκατάληπτος γὰρ αὕτη καὶ ἀνώνυμος ἐστίν· ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, Θεὸς εἴρηται, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἢ ἐκ τοῦ θέειν ἤγουν διατρέχειν· ἢ ἐκ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι φλογίζειν. ὁ δὲ αὐτὸς μέγας Διονύσιος, Εἰ τὴν ὑπερούσιον φησὶ κρυφιότητα, Θεὸν
D ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν, ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς προαγομένας δυνάμεις ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιοὺς, ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδώρους. αὐτῇ δὲ κατὰ τὴν πασῶν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυσιν ἐπιβαλλόμεθα, μηδεμίαν ὁρῶντες θέωσιν ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν, ἥ τις ἐμφερὴς ἐστὶ τῇ πάντων ἐξῃρημένῃ κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτίᾳ.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ, Θεότης ἐστὶν, ἡ πάντα θεωμένη πρόνοια. ὅτι δὲ ἡ πρόνοια ἐνέργειά ἐστιν, καὶ ἀπ' ἄλλων μὲν τοῦτο γνώριμον, μάλιστα δὲ καὶ ἀφ' ὧν ὁ μέγας Ἀθανάσιος γράφει, λέγων, Οὐ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς Θεότητος ἐνέργειαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος πάλιν ἐν τῇ πρὸς Γάϊον δευτέρᾳ ἐπιστολῇ, Θεότη-

τα φησὶν εἶναι τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιοῦ δώρου, καὶ τὸ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθέου καὶ ὑπεραγάθου, καθ' ὃ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα. A

Ἐπὶ τούτοις, ἐπειδήπερ τὴν τοιαύτην δωρεὰν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐνέργειαν, δηλαδὴ τὴν θέωσιν, καθ' ἣν οἱ Ἅγιοι θεοῦνται, Θεότητα παρὰ τῶν Ἁγίων προσαγορευομένην, οἱ τῷ Θεσσαλονίκης ἀντιλέγοντες λέγουσιν εἶναι θεότητα κτιστὴν, κατασκευάζοντες τοῦτο ἐκ τοῦ ὑποστάτην αὐτῆς εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ μεγάλου Διονυσίου τὸν Θεὸν, καὶ μίμημα καλέσαι ταύτην, καὶ τῶν μετεχόντων σχέσιν, δυσσεβῶς μὲν αὐτοὺς λέγειν ἀπεφήνατο ἡ ἱερὰ Σύνοδος. ὅμως ζητηθέντος καὶ τούτου παρὰ τῆς θείας Συνόδου, Εἴπερ εἶπέ τις τῶν Ἁγίων ἄκτιστον εἶναι τὴν θέωσιν, καὶ εἴπερ ἡ σχέσις καὶ τὸ μίμημα καὶ τὸ ὑπέστη καὶ ἐπὶ τῶν B ἀκτίστων λέγεται, προσεκομίσθησαν ῥήσεις τῶν Ἁγίων, οὐκ ἀεὶ ἐπὶ κτιστῶν δηλοῦσαι λέγεσθαι ταῦτα. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος, ἐν τοῖς ἀντιρρητικοῖς φησὶν, [13] Ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου, οὐχ ὁμοίως τάς τε βώλους, καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο. κἀν τῷ πρώτῳ δὲ τῆς Ἑξαημέρου, Ἵνα δειχθῇ φησὶν ὅτι ὁ κόσμος τεχνικόν ἐστι κατασκεύασμα, προκείμενον πᾶσιν εἰς θεωρίαν, ὥστε δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ ποιήσαντος σοφίαν ἐπιγινώσκεσθαι, οὐκ ἄλλῃ τινὶ φωνῇ ἐχρήσατο ὁ σοφὸς Μωϋσῆς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν. οὐχὶ ἐνήργησεν, οὐδὲ ὑπέστησεν, ἀλλ' ἐποίησεν· καθότι πολλοὶ τῶν φαντασθέντων συνυπάρχειν ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ τὸν κόσμον, οὐχὶ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῦ συνεχώρησαν. συναπεδείχθη δὲ ἀπὸ τούτου, ὅτι καὶ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι, οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀϊδίων καὶ ἀκτίστων δύναται λέγεσθαι, C ἐπεὶ καὶ τὴν χάριν ἐνεργουμένην ἀκούοντες οἱ διαφερόμενοι, κτιστὴν εὐθὺς εἶναι νομίζουσιν. ὁ γὰρ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, Ἔστω, φησὶ καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο δοκεῖ, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς αἱρήσετε· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηργηκὼς ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον.

Καὶ ὁ Νύσσης δὲ θεῖος Γρηγόριος, Οὐ τρεῖς Θεοὺς ὀνομάζειν φησὶ δυνάμεθα, τοὺς τὴν θεατικὴν καὶ ἐποπτικὴν ἐνέργειαν, συνημμένως καὶ ἀδιακρίτως ἀλλήλων ἐφ' ἡμῶν τε καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐνεργοῦντας. περὶ δὲ τοῦ μιμήματος εἶπεν ὁ Θεσσαλονίκης, ὡς ὁ μέγας Διονύσιος, τῷ μιμήματι τὸ ἀμίμητον προσέθηκεν. ὥστε τὸ θεοποιὸν δῶρον οὐ μᾶλλον μίμημα, ἢ ἀμιμησία. φησὶ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, μίμημα εἶναι καὶ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, D γράφων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ Υἱοῦ, Εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὡς ὁμοούσιος, καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου Πατήρ. αὕτη γὰρ εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὗ λέγεται. ὥστε τὸ μίμημα, οὐκ ἐμποδίζει πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι τὴν θέωσιν. σχέσις δὲ ἐστι καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πρὸς τὰ προνοούμενα· καὶ ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ πρὸς τὰ προγινωσκόμενα· καὶ οἱ ἐξ ἀϊδίου ἐν τῷ Θεῷ προορισμοὶ,

A *deifici muneris, inimitabilemque imitationem ſupraquam Dei & ſupraquam boni, qua ratione deificamur ac bonitate imbuimur.*

Ad hæc quandoquidem ejuſmodi Spiritus donum & operationem, nempe deificationem, qua Sancti deificantur, quam Sancti Deitatem nuncupant, qui Theſſalonicenſi adverſantur creatam dicunt eſſe deitatem; nimirum ex eo probantes, quod à magno Dionyſio Deus ejus ὑποστάτης (quaſi *conditor*) dictus eſt, & quod eam imitationem, & eorum qui impartiuntur habitum affectionemque dixerit; impiè hæc illos aſſerere pronuntiavit ſacra Synodus. Hujus tamen etiam à ſancta Synodo examinandi ſuſcepta provincia, ac, Num quis Sanctorum increatam Deificationem dixerit, ac nunquid σχέσις (habitus ſeu affectio & habitudo) & imitatio, ac verbum ὑπέστη B (id eſt, *condidit*) etiam de increatis dicantur, prolatæ ſunt Sanctorum auctoritates, quibus declararetur non ſemper hæc de creatis dici. Magnus enim Baſilius, quibus confutat Eunomium, dicit, *Qui genuit glebas roris, non ſimili ratione glebas, & Filium condidit ſeu edidit*, ὑπεστήσατο. Priore quoque libro Hexaëmeri, *Vt oſtenderet*, inquit, *mundum artefactum quoddam opus eſſe, cunctis expoſitum ad contuendum, ut per ipſum factoris ſapientiam agnoſcant, non ulla alia voce de illo narrans ſapientiſſimus Moyſes uſus eſt, ſed dixit*, In principio creavit (ἐποίησε) *non operatus eſt, neque edidit ſeu condidit*; ſed ἐποίησε (*creavit & fecit*) *quemadmodum plures, qui mundum ab æterno Deo coëxiſtere imaginati ſunt, non ab illo creatum factumque conceſſerunt.* Vnà verò hinc quoque probatum eſt, etiam vocem ἐνεργεῖν & ἐνεργεῖσθαι (id eſt, *operari activa paſſivaque ſignifi*-C*catione*) *nedum de creatis poſſe dici; quod & gratiam* ἐνεργουμένην (velut dicas *operatam* paſſivè) audientes hi, qui diſſident, creatam ſtatim eſſe exiſtiment. Magnus enim in Theologia Gregorius, *Eſto*, inquit, *etiam operationis, ſi ita lubet: Ne ſic quidem nos capietis: quin hoc ipſum Conſubſtantiale operatum fuerit.*

Iob. 38. 28.
Baſil. adverſus Eunom. & in Hexaëm
Gen. 1. 1.
Greg. Theol.

Sed & D. Gregorius Nyſſenus, *Non tres Deos*, inquit, *nominare poſſumus, qui divinam ſpectatricem & inſpectricem operationem conjunctè, & ab invicem indiviſè, in nobis pariter omnique creatura operentur.* Ad imitationem autem, ſeu ſimulacrum, quod attinet, reſpondit Theſſalonicenſis, Magnum Dionyſium imitationi addidiſſe inimitabile; atque adeò deificum donum non magis imitationem D eſſe quàm inimitationem. Ait verò Gregorius Theologus, Filium Patris imitationem ac ſimulacrum eſſe, ſcribens in ſecunda Oratione de Filio, *Imo Patris ut conſubſtantialis; & quod ex illo eſt, non verò ex ipſo Pater. Hæc enim imaginis natura, ut principis formæ imitatio ſit & ſimulacrarum, atque ejus cujus dicitur eſſe.* Quuare quod imitatio dicitur ac ſimulacrum, non obſtat ne deificatio ſit increatum. Habitudo verò ſeu relatio (σχέσις) eſt etiam Dei providentia, erga ea quæ providentia reguntur; ejuſque præſcientia, erga ea quæ præſciuntur; æterna quoque in Deo decreta, erga ea quæ decernuntur

Nyſſen.

ac prædeſtinantur. Cæterum nulli horum obeſt quod ſit σχέσις (relatio ſeu habitudo) quin increatum ſit. Quamobrem neque deifica Spiritus gratia (ipſa deificatio) creata eſt, idcirco quia relatio eſt ſeu habitudo ad ea, quæ deificantur. Quod verò increata ſit, clarè ac breviter probabit D. Maximus, ſcribens, *Divina gratia, quanquam fruitionem præbet his, qui ejus participes ſunt, non tamen comprehenſionem. Manet enim etiam incomprehenſa eorum participatione qui illa potiuntur; quod velut ingenita, naturâ infinitatem habet.* Et turſus, *Hoc eſt Dei Evangelium, Dei ad homines legatio, Filio tum incarnato, tum Fidelibus ſuis mercedem donante ingenitam deificationem.*

Maxim.

Ingenita deificatio, quod divina quædam ipſiuſque Dei participatio, & infinita obiecti ratione.

Vbi porrò clarè habitum eſt divinam operationem Deitatem nuncupari, quæſiimus demonſtrari ex Theologis, Num divinæ huic operationi, iiſque quæ circa eam ſubſtantialiter ſpectantur, Deus ſecundum eſſentiam præſtet ſeu emineat: viſumque palam eſt hoc quoque uno omnes ore Sanctos prædicare. Sed & hoc pariter demonſtratum eſt, Eos qui iſtud non admittant, plurium Deorum errore teneri, qui multa dicant principia, velut ſcilicet qui ea quæ circa Deum ſpectantur, non ad unum auctorem ſeu cauſam, unumque principium referant. Magnus enim Baſilius quibus Eunomium confutat, ait, *Eſt quoddam ordinis genus, non inde proveniens, quod nos ſic affirmemus, ſed naturali ipſa conſecutione contingens: velut igni contingit, quod lumen ex ipſo eſt. In ejuſmodi enim prius dicimus cauſam, poſterius verò, quod ex ipſa eſt: non hæc invicem intervallo aliquo ſeparantes, ſed ratione mentiſque cogitatu, cauſam, eo quod ex cauſa eſt, priorem intelligentes.* Quonam igitur modo conveniens negare ordinem, iis in rebus in quibus primum & ſecundum eſt, non inde quod ita affirmamus, ſed ex naturali in eis exiſtente conſecutione ac ſerie. Sed & Amphilochium ſcribit, *Operationes verò Spiritus, Quænam? Quæ præ magnitudine nulla vi verborum exprimi queant; & præ multitudine numerum excedant. Quomodo enim intelligemus, quæ ſunt ſæculis anteriora? Quænam ejus fuerunt ante creaturam quæ mente intelligitur, operationes? Quanta ab ipſo circa creaturam gratiæ? Quæ poteſtas erga ſæcula ſupervententia? Erat etenim & prius erat, & una erat cum Filio & Patre ante ſæcula. Proinde tametſi aliquid ante ſæcula intelligas, hoc quoque Spiritu inferius eſt.* Divus verò Gregorius Nyſſenus in Oratione de Deitate Filii & Spiritus, ait, *Divina quidem natura ineffabilis manet, & quæ nullis vocibus exprimi poſſit, omnem ex iis ſignificationem excedens.* Non ergo naturam, ſed inſpectricem Spiritus vim, repræſentat Deitatis appellatio. Magnus verò Athanaſius Oratione ſecunda adverſus Arianos; cùm Hæretici dicerent, Filium voluntatis eſſe, & non Patris naturæ, *Si velle*, inquit, *erga non entia Deo tribuunt; quidni id quod voluntate ſuperius eſt, Dei agnoſcunt?* Tertia quoque adverſus eoſdem, *Id quidem quod voluntati contrarium*

Fugæ hæc, nec niſi in Trinitate vera.

Baſil. adverſus Eunom.

Ad Amphiloch. de Spiritu ſancto.

Greg. Nyſſen.

Athanaſ. 2. & 3. contra Arian.

A πρὸς τὰ προοριζόμενα. ἀλλ᾽ ἑκάστῳ τούτων οὐκ ἐμπόδιον ἐστὶ τὸ σχέσιν εἶναι πρὸς τὸ ἄκτιστον εἶναι. ὥστε οὐδὲ ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, αὐτὴ ἡ θέωσις, ἐστὶ κτιστή, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεούμενα. ὅτι γὰρ ἄκτιστος ἐστὶ, σαφῶς καὶ συντόμως παρίστησι καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, γράφων, Ἡ θεία χάρις, εἰ καὶ ἀπόλαυσιν δίδωσι τοῖς κατὰ χάριν μετέχουσι, ἀλλ᾽ οὐ κατάληψιν. μένει γὰρ καὶ τῇ μεθέξει τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς ἀκατάληπτος, ὅτι κατὰ φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει τὴν ἀπειρίαν. καὶ πάλιν, Τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῦ Θεοῦ εὐαγγέλιον, πρεσβεία Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ Υἱοῦ σαρκωθέντος καὶ μισθὸν δωρουμένου τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, τὴν ἀγέννητον θέωσιν.

B Μετὰ δὴ τὸ φανῆναι καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν Θεότητα ὀνομαζομένην, ἐζητήσαμεν ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν Θεολόγων, Εἰ τῆς θείας ἐνεργείας ταύτης, καὶ τῶν οὐσιωδῶς περὶ αὐτὴν θεωρουμένων, ὑπέρκειται κατ᾽ οὐσίαν ὁ Θεός· καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον τῶν Ἁγίων· συναπεδείχθη δὲ καὶ τοῦτο ὅτι οἱ μὴ τοῦτο παραδεχόμενοι, πολύθεοι εἰσὶ, πολλὰς λέγοντες ἀρχὰς, ὡς μὴ ἀναφέροντες εἰς ἓν αἴτιον καὶ μίαν ἀρχὴν τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς ἀντιρρητικοῖς φησὶν, Ἔστι τι τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ᾽ ἡμῶν θέσεως συνιστάμενον, ἀλλ᾽ αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίᾳ συμβαῖνον. ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἐστὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ. ἐν τοῖς τοιούτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν, δεύτερον δὲ C τὸ ἀπ᾽ αὐτοῦ· οὐ διαστήματι χωρίζοντες ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προεπινοοῦντες τὸ αἴτιον. πῶς οὖν εὔλογον ἀνεῖσθαι τὴν τάξιν, ἐφ᾽ ὧν ἐστι πρῶτον καὶ δεύτερον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης ἀκολουθίας. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, γράφει, Αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος, τίνες; ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος· ἀνεξαρίθμητοι δὲ, διὰ τὸ πλῆθος. πῶς γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα. τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως, αἱ ἐνέργειαι· πόσαι δὲ αἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν χάριτες. τίς δὲ ἡ πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους δύναμις, ἦν μὲν γὰρ καὶ προῆν καὶ συμπαρῆν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ πρὸ τῶν αἰώνων. ὥστε κἄν τι νοήσῃς τῶν αἰώνων ἐπέκεινα καὶ τοῦτο ἐστι τοῦ D Πνεύματος κατώτερον· τὰς προαιωνίους ἐνεργείας Πνεύματος, κατώτερα τοῦ Πνεύματος ἀποφαινόμενος εἶναι. Ἐν δὲ τῷ περὶ Θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λόγῳ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, φησὶν, Ἡ μὲν θεία φύσις, ἄφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν. οὐκ οὖν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, ἡ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησιν. ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν δευτέρῳ λόγῳ, τῶν Αἱρετικῶν λεγόντων, τῆς θελήσεως εἶναι τὸν Υἱὸν, ἀλλ᾽ οὐ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς, Εἰ τὸ βούλεσθαι φησὶ περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ Θεῷ, διατί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ. κἀν τῷ τρίτῳ κατὰ τῶν αὐτῶν, Τὸ μὲν

ἀντικείμενον τῆς βουλήσεως, ἑωράκασιν οἱ Αἱρετικοί· τὸ δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκείμενον, οὐ τεθεωρήκασιν. ὥσπερ γὰρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ πρεσβεύεται τῆς βουλήσεως, τὸ κατὰ φύσιν. καὶ κατὰ Μακεδονίου γράφων ὁ αὐτὸς, Γίνωσκε, φησὶν, ὅτι τὸ Θεὸς εἶναι, δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐὰν μιμηταὶ γενώμεθα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Παῦλον, θεοὶ γινόμεθα· τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι, οὐ δυνάμεθα. Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος, Πάντων φησὶ τῶν ὄντων, καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται.

Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος, ἐν τῷ περὶ θείων ὀνομάτων δωδεκάτῳ, φησὶν, Καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων, τὰ ὄντα ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί· κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυται πάντων τῶν ὄντων, ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα· καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν, ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος. Καὶ τῇ δευτέρᾳ δὲ πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ, Πῶς, φησιν, ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν. Εἰ θεότητα καὶ ἀγαθότητα νοήσαις, αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ καὶ θεοποιοῦ δώρου, καθ' ὃ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα· καὶ γὰρ εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, [14] τοῖς θεουμένοις καὶ ἀγαθυνομένοις, ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος, καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας, ἐστὶν ἐπέκεινα. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, Μετιτέον νῦν ἐπὶ τὴν ὄντως οὖσαν, τοῦ ὄντως ὄντος [15] θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν. τοσοῦτον δὲ ὑπομνήσομεν, ὅτι τοῦ λόγου σκοπὸς, οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ᾗ ὑπερούσιος, ἐκφαίνειν· ἄρρητον γὰρ τοῦτο καὶ ἄγνωστον καὶ παντελῶς ἀνέκφαντον, καὶ αὐτὴν ὑπεραῖρον τὴν ἕνωσιν· ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρόοδον ὑμνῆσαι. Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις, Πρόοδον φησὶν ἐν ταῦτα, τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἥ τις πᾶσαν οὐσίαν παρήγαγεν.

Καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ Ἀκαταλήπτου πρώτῳ λόγῳ, φησὶν, Οἱ Προφῆται, οὐ μόνον τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀγνοοῦντες φαίνονται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σοφίας αὐτῆς, πόση τίς ἐστι ἀποροῦσιν. καίτοιγε οὐχ ἡ οὐσία ἀπὸ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἀπὸ τῆς οὐσίας. ὅταν δὲ μὴ δὲ ταύτην δύνανται καταλαβεῖν μετὰ ἀκριβείας, πόσης ἂν εἴη μανίας, τὸ τὴν οὐσίαν αὐτὴν νομίζειν δύνασθαι τοῖς οἰκείοις ὑποβάλλειν λογισμοῖς. Καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶν, Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα. ἡμεῖς γὰρ πάντες, μέτρῳ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ἐλάβομεν· Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα, τὴν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη. τοῦτο δὲ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ὁλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἡ οὐσία.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήθη παρ' ἡμῶν, ἐπειδήπερ οἱ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλαύνοντες, οὗτοι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχειν ἅπαντα φασὶν, ὡς ἀδιαφόρου οὔσης τῆς τε θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας ἐνεργείας, καὶ μηδὲν ἑτέρου ὄντος τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτοὺς, πλὴν οὐσίας μό-

A *eſt, viderunt Hæretici: quod verò majus ſuperiuſque eſt non perſpexerunt. Quemadmodum enim voluntati adverſatur, quod contra animi ſententiam eſt; ſic illa ſuperius eſt eique præit, quod ex natura eſt.* Idemque adverſus Macedonium ſcribens, *Scito*, inquit, *Deum eſſe, naturâ poſterius eſſe. Nam & nos ſi Dei imitatores fuerimus, ut auctor eſt Paulus, dii efficiemur; ut autem eiuſdem efficiamur naturæ, fieri non poteſt.* (Adverſus Maced.) D. verò Maximus, *Cunctis*, inquit, *iis quæ ſunt. ſive quæ participant, ſive quæ participantur, Deus infinities infinite ſupereminet.* (Maxim.)

Sed & D. Dionyſius cap. duodecimo de Divinis nominibus, ait, *Quantum præcellunt ea quæ ſancta aut divina aut domina aut regia* B *ſunt, iis quæ non ſunt talia, ipſæque participationes ipſis quæ participant; tantum præeminet rebus omnibus, qui ſupra res omnes eſt; cunctiſque participantibus & participationibus, ipſe auctor imparticipabilis.* (De Divin. nom. c. 12. §. 3.) Secunda quoque ad Caium Epiſtola, *Quomodo*, inquit, *qui eſt ſuper omnia, etiam ſuper Deitatis & ſuper bonitatis principium eſt? Si nimirum Deitatem & bonitatem intellexeris, rem ipſam bonifici & deifici doni, ſecundum quod deificamur & bonificamur. Nam ſi hoc principium eſt deificationis & bonificationis, iis qui deificantur & bonificantur, qui omnis principii ſupra quàm principium eſt, ſupra etiam ſic dictam deitatem & bonitatem, ut deitatis & bonitatis principium eſt.* (Epiſt. 2. ad Caium.) Ac rurſus idem, *Tranſeundum modo ad ipſum, quod verè eſt, eius qui* C *verè eſt, Theologicum eſſentiæ entiſque nomen: Si tantùm admonuerimus, non id nobis propoſitum eſſe, ut ſupereſſentialem eſſentiam, qua parte ſupereſſentialis eſt, explicemus (hoc enim arcanum eſt & ignotum, prorſuſque inexplicabile ac ipſam ſuperans unionem) ſed ut ſubſtantificam deifici ſubſtantiæ entiſque ſeu eſſentiæ principii, ad ea omnia quæ ſunt, emanationem progreſſumque, laudemus.* (De Divin. nom. c. 5. §. 1.) D. autem Maximus in Scholiis, *Emanationem progreſſumque hîc vocat, divinam operationem, quæ omnem eſſentiam ſubſtantiamque produxit.*

D. quoque Chryſoſtomus Oratione 1. de Incomprehenſibili, ait, *Prophetæ nedum ignorare videntur, quid Deus ſecundum eſſentiam ſit, ſed & de ipſa ſapientia, quanta ſit, ambigunt. Quanquam non à ſapientiâ eſſentia eſt, ſed ab eſſentiâ, ſapientia. Cùm ergo ne hanc quidem exactè poſſint comprehendere, quantæ dementiæ ſit, ut ipſam eſſentiam exiſtiment propriis rationibus* D *ſubjici poſſe?* (Chryſ. 1. de Incomp.) In Ioannis item Evangelio idem rurſus ait, Non ad menſuram dat Deus Spiritum. *Nos enim omnes in menſura certiſque modis operationem Spiritus accepimus. Spiritum enim hîc, operationem vocat. Hæc enim eſt quæ dividitur. Hic porro, omni ſuperiorem menſura integramque omnem operationem habet. Sin autem eius operatio omnem excedit menſuram, potiori longè ratione eſſentia.* (In Ioan. 3. 34.)

Deinde quæſitum à nobis eſt, quandoquidem hi qui turbas Eccleſiæ cient, cuncta Dei eſſentiam participare dicunt, quippe cùm non diſtinguantur eſſentia divina, divinaque operatio, nihilque aliud Deus ſit, eorum ſententia, quàm ſola eſſentia;

nos verò ex ſacris Scripturis didicerimus, Deum & eſſentiam habere, & virtutem & operationem, quæ ab eſſentia divina diſtinguatur: quinimmò etiam virtutes & operationes: ſic enim, nedum trinè ſubſiſtens, ſed & omnipotens erit. Quæſitum itaque eſt, Quidnam participent omnia, Num divinam eſſentiam, an divinam Dei operationem? Ad quæ divina Synodus, Inſeparabiles quidem novimus, inquit, divinam eſſentiam divinamque operationem. Nunquam enim operatio abſque eſſentia ſua fuit. Quod tamen, inquit, attinet ad ea, quæ à principio à Deo condita ſunt, quis neſciat, niſi velut illi qui contradicunt, emotæ mentis ſit, omne opificium opificis operationis, non eſſentiæ particeps eſſe? Non enim domus, ejus qui ædificat, neque navis ejus qui navem conſtruit, ſed artis & operationis, ut auctor eſt Nyſſenus Theologus, particeps eſt. Quod verò etiam Sancti unione cum Deo deificati, non divinæ eſſentiæ, ſed divinæ ejus operationis ſint participes, magnus in Theologia Gregorius oſtendit, ſcribens de Domino noſtro Ieſu Chriſto, *Chriſtus dicitur propter deitatem: Eſt enim hæc unctio humanitatis; non operatione, velut alios Chriſtos ſanctificans, ſed ungentis tota præſentia.* Magnus quoque Baſilius, *Cuncta quidem*, inquit, *virtute implet Spiritus ſanctus; ſolis verò illis participabilis eſt, qui digni ſunt; ita nimirum ut non uno modo participetur, ſed pro fidei ratione dividat operationem.* Rurſuſque alio loco, *Quemadmodum vultuum repræſentationes, non in omnibus corporibus fiunt, ſed in illis quæ quandam lævitatem ac perſpicuitatem habent: ſic Spiritus operatio non in omnibus animabus eſt, ſed in quibus nihil pravum autve tortuoſum eſt.* Sanctus verò Maximus, *Omnia*, inquit, *quæcunque Deus eſt, qui per gratiam fuerit deificatus, etiam futurus eſt, uno hoc excepto, ut non ſit idem ſecundum eſſentiam.* Magnus autem Dionyſius, *Circulariter*, inquit, *divinæ Mentes moventur, dum principio fineque carentibus pulchri bonique ſplendoribus uniuntur.* Dum plurali numero hos protulit, oſtendit non eſſe Dei eſſentiam: nunquam enim illa pluraliter ſignificatur. Sed & Dominus noſter ac Deus in ſancto Ioanne Evangelio. *Qui credit in me*, inquit, *ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat clarificatus.* Quod D. Chryſoſtomus exponens, *Flumina*, ait, *de ventre ejus fluent: nempe abundantem gratiæ copiam ſubinnuens; quod alibi dicit*, Fons vitæ ſalientis in vitam æternam: *hoc eſt, Multam habebit ac uberem gratiam. Sanè alibi vitam æternam vocat, hic verò, aquam vivam. Vivam autem dicit, quod eſt ſemper efficacem, ſeu operantem. Spiritus enim gratia, ubi in mentem venerit, inque illa conſtiterit, omni fonte uberius ſcaturit, neque deficit aut evacua-*

Greg. Orat. de Theol. — Baſilii. — Maxim. — De Divin. nom. c.4. §.8. — Ioan.7.38. — Chryſ.in Ioan. — Ioan.4.14. — Ioan.3.36.

A νης· ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν ἁγίων ἐδιδάχθημεν γραφῶν, καὶ οὐσίαν ἔχειν τὸν Θεὸν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, τῆς θείας οὐσίας διαφέρουσαν· μᾶλλον δὲ καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας· οὕτω γὰρ οὐ μόνον τρισυπόστατος, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμος ἔσται. ἐζητήθη οὖν τίνος μετέχουσι τὰ πάντα, τῆς θείας οὐσίας, ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ θείας ἐνεργείας. ἡ θεία Σύνοδος, Ἀχώριστον μὲν ἴσμεν ἔφη, τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν φυσικὴν ἐνέργειαν. οὐ γάρ ποτε ἐνέργεια εἴη αὐτῆς ἑαυτῆς οὐσίας χωρίς. περὶ μέντοι τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδημιουργημένων ἔφη, τίς οὐκ οἶδεν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ἀντιλέγοντας παραπαίοι, ὅτι πᾶν δημιούργημα τῆς ἐνεργείας τοῦ δημιουργή- B σαντος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας μεταλαγχάνει. οὐ γὰρ ἡ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου, οὐδὲ ναῦς τῆς τοῦ ναυπηγοῦ μετείληχεν οὐσίας, ἀλλὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐνεργείας κατὰ τὸν Νύσσης θεολόγον. ὅτι δὲ καὶ οἱ Ἅγιοι, τῇ πρὸς Θεὸν ἑνώσει θεοποιούμενοι, οὐ τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ θείας ἐνεργείας μετέχουσι, ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος παρίστησι, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὅτι Χριστὸς λέγεται διὰ τὴν Θεότητα· χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκ ἐνεργείᾳ, κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἁγιάζουσα, παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· Πάντα μὲν, φησι, πληροῖ μὲν ἐστὶ τῇ δυνάμει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μόνοις δὲ ἐστὶ μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις, οὐκ ἑνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως C διαιροῦν τὴν ἐνέργειαν. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, Ὥσπερ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειότητα τινὰ καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις, οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς οὐδὲν σκολιὸν ἐχούσαις οὐδὲ στραγγαλιῶδες. ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, Πάντα φησὶν ὅσα ὁ Θεὸς, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἔσται· χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος. ὁ δὲ μέγας Διονύσιος, Κυκλικῶς φησὶν οἱ θεῖοι κινοῦνται Νόες, ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, πληθυντικῶς μὲν οὖν αὐτὰς προενεγκὼν, ἔδειξεν οὐκ οὐσίαν οὔσας τοῦ Θεοῦ· οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς ἐκφέρεται· ἐλλάμψεις δὲ αὐτὰς καλέσας, καὶ ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους προσθεὶς, θείας καὶ ἀκτίστους ἐνεργείας ταύτας ἔδειξεν. ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἁγίῳ Εὐαγ- D γελίῳ, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, φησιν, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. ὅπερ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος, Ποταμοὶ φησὶν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν, τὸ δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιττόμενος, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησὶν, Πηγὴ ὕδατος ζῶντος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· τουτέστι, πολλὴν ἕξει χάριν. ἀλλαχοῦ μὲν οὖν ζωὴν αἰώνιον λέγει, ἐνταῦθα δὲ, ὕδωρ ζῶν. ζῶν δὲ λέγει, τὸ ἐνεργοῦν ἀεί. ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος χάριτος, ἐπειδὰν εἰς διάνοιαν ἔλθῃ 16 καὶ ἱδρυνθῇ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύει, καὶ οὐ 16
διαλιμπάνει,

διαλιμπάνει, οὐδὲ κινεῖται, οὐδὲ ἵσταται. ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῆς χορηγίας δηλῶν καὶ τὸ ἄφατον τῆς ἐνεργείας, πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐκάλεσεν· οὐχ ἕνα ποταμὸν, ἀλλὰ ἀφάτους· καὶ ἐκεῖ δὲ τὴν πλημμύραν διὰ τοῦ ἅλλεσθαι παρέστησεν. καὶ μετά τινα ὁ αὐτὸς, Οὐκ ἔτι Προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπόπτευεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἡ χάρις· ἐπεὶ οὖν ἀνέσταλται μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔμελλε δὲ λοιπὸν ἐκχεῖσθαι δαψιλῶς, ταύτης δὲ τῆς διανομῆς ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο· οὐ μόνον δαψιλείας, ἀλλὰ καὶ μειζόνων χαρισμάτων· καὶ γὰρ θαυμαστοτέρα ἦν ἡ δωρεὰ, ὡς ὅταν λέγῃ, Οὐκ οἴδατε ποίου Πνεύματός ἐστε. καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας. καὶ γὰρ καὶ οἱ παλαιοὶ Πνεῦμα μὲν εἶχον, ἄλλοις δὲ οὐ παρεῖχον· οἱ δὲ ἀπόστολοι, μυριάδας ἐνέπλησαν. ἐπεὶ δὲ ταύτην ἔμελλον λαμβάνειν τὴν χάριν, οὔπω δὲ ἦν δοθεῖσα, διὰ τοῦτό φησιν. Οὔπω ἦν Πνεῦμα ἅγιον· τουτέστι δοθὲν, ἐπεὶ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δόξαν Κυρίου τὸν σταυρὸν καλῶν· ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦμεν καὶ ἡμαρτηκότες, καὶ ὑστερούμενοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεοστυγεῖς· ἡ δὲ χάρις καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις· δῶρον δὲ οὐ τοῖς ἐχθροῖς, οὐδὲ τοῖς μισουμένοις, ἀλλὰ τοῖς φίλοις δίδοται, καὶ τοῖς εὐηρεστηκόσιν, ἔδει πρότερον προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καταλυθῆναι· καὶ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ φίλους, καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀβραὰμ, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τριακοστῇ ἕκτῃ ὁμιλίᾳ τῆς αὐτῆς πραγματείας. Καὶ ἐφ' ἡμῶν φησιν οὐχ ἁπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ὅταν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν δέξηται. τότε ἅπαντα λύει τὰ ἁμαρτήματα. καὶ μετὰ βραχέα, Ἀλλὰ κἂν ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθῃ, ἡ χάρις οὐ καταναλίσκεται· οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὁμοίως μένει, καὶ τοιαύτη οἵα καὶ πρὸ τοῦ. καὶ καθάπερ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες καθ' ἑκάστην φωτίζουσι τὴν ἡμέραν, καὶ οὐ δαπανῶνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορηγίας ἔλαττον αὐταῖς γίνεται τὸ φῶς· οὕτω, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν πέμπτῃ ὁμιλίᾳ τῆς αὐτῆς πραγματείας, τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο ἐξηγούμενος, φησὶν, Εἰπὼν περὶ τῆς δημιουργίας ὁ Ἰωάννης, ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, λέγων. καὶ γὰρ ἵνα μηδεὶς ἀπιστήσῃ πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπήγαγεν ὅτι ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. καθάπερ οὖν ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς τικτούσης ἀβύσσους, ὅσον ἂν ἀφέλῃς, οὐδὲν ἠλάττωσας τὴν πηγήν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς, ὅσα ἂν πιστεύσῃς παρῆχθαι δι' αὐτῆς καὶ πεποιῆσθαι, οὐδὲν ἐλάττων γέγονεν. καὶ πάλιν, τοῦ Εὐαγγελίου εἰρηκότος, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, ἐπὶ γὰρ τοῦτο τέως ἀκτέον τὸν λόγον· Οὐ μεθεκτὴν, φησιν, ἔχει τὴν δωρεὰν, ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορίζα ἐστὶ τῶν καλῶν· αὐτοζωὴ καὶ αὐτοφῶς καὶ αὐτοαλήθεια· οὐκ ἐν ἑαυτῷ συνέχων τὸν τῶν ἀγαθῶν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερβλύ-

A *tur vel interquieſcit. Simul verò etiam ut indeficientiam ſubminiſtrationis ingentemque operationem oſtenderet, fontem appellavit ac flumen: Non unum flumen; ſed quot nec verbis quis aſſequi poſſit. Sed & ibi voce ſaliendi, exundantiam, æſtuſque affluentes ſignificavit.* Idemque paucis interjectis. *Non jam apud eos Propheta erat, non gratia eorum Sancta tuebatur. Quia igitur Spiritus receſſerat, futurumque erat ut deinceps largiter effunderetur; atque hæc diſtributio poſt crucem cœpta eſt; ut nedum locuples gratia foret, ſed & majora dona præſtarentur, ut cum ait,* Neſcitis cujus Spiritus ſitis. *Et rurſus*, Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis, ſed accepiſtis Spiritum adoptionis.
B *Nam & veteres Spiritum quidem habebant, ſed aliis non præbebant. Apoſtoli verò innumeros impleverunt. Quia igitur hanc erant accepturi gratiam, nec illa adhuc erat data, propterea ait,* Nondum erat Spiritus ſanctus (*nimirùm datus*) quia Ieſus nondum erat glorificatus; *Nempe Domini gloriam crucem vocans. Quia enim eramus inimici & peccatores, Deique dono privati ac Deo odibiles; gratia autem erat reconciliationis indicium; nec donum inimicis præſtatur, ac iis qui odio habeantur; ſed amicis atque iis qui operam probaverunt; offerendum prius pro nobis ſacrificium erat, & in carne ſolvenda inimicitia, Deique concilianda amicitia; ac donum accipiendum. Si enim hoc contigit in promiſſione facta Abrahæ, multò magis in gratia.*

C Ac rurſus idem in Homilia trigeſima ſexta ejuſdem Expoſitionis, *Sic & in nobis*, inquit, *non quovis modo aqua operatur, ſed cùm Spiritus gratiam acceperit, tunc peccata omnia diluit.* Et poſt pauca, *Sed etſi mundus univerſus accedat, non conſumitur gratia, neque virtus deficit, ſed ſimiliter manet, & qualis & antè erat. Ac ſicut ſolares radii, quotidie illuminant, nec conſummuntur, vel inde ex multa ſubminiſtratione lux eis quicquam deteritur; ſic, longeque potiori ratione Spiritus vis ac operatio, eorum qui illa potiuntur commercio nihil minuitur.* Idemque in quinta Homilia ejuſdem operis, exponens illud, *Omnia per ipſum facta ſunt*, ait, *Cùm de rerum creatione Ioannes verba feciſſet, etiam de providentia ſermonem aggreditur, dicendo*, In ipſo vita erat. *Nam, ne quis diffideret, quomodo tanta taliaque per ipſum facta eſſent, iſtud ſubjunxit, In ipſo vita erat. Quemadmodum igitur in fonte abyſſos progignente, quantumvis abſtuleris,*
D *nihil tamen fontem minuiſti: ſic & in virtute Vnigeniti, quantacunque per eam producta factaque credideris, nihil ipſa minor evaſit.* Ac rurſus, *Evangelio dicente, de plenitudine ejus nos omnes accepimus, Ad huc enim interim reducenda oratio eſt. Non ex participatione*, inquit, *donum habet, ſed ipſe fons ipſaque radix eſt bonorum; ipſa vita, ipſum lumen, ipſa veritas: non in ſeipſo bonorum divitias continens, verùm etiam in alios omnes eas ſupereffundens: ac ubi ſupereffuderit, plenus manens, nullaque detrimenta, inde quod aliis ſubminiſtraverit, ſentiens; ſed ſemper fonte manans, iiſque bonis cunctos impartiens,*

Hom. 37. in Ioan.

Hom. 4. in Ioan.

in eadem perfectione perſeverat. Quod autem ego fero, ex participatione eſt (nam ab alio illud accepi) ac totius pars quædam exigua, velutque nullius momenti gutta ad ingentem abyſſum ac immenſum pelagus. Quin ne hoc quidem exemplum ſatis repræſentare poſſit, id quod aggredimur dicere. Nam ſi guttam è pelago extraxeris, hoc ipſo pelagus minuiſti, etſi quod minueris oculis percipi non poſſit. In illo autem fonte, nequaquam hoc poteſt dici; ſed quantumcunque quis hauſerit, totus manet, nec ullum detrimentum ſentit. Idcirco maximè ad aliud exemplum vertenda oratio eſt, ipſum quidem etiam infirmum, nec id quod quærimus ſatis exhibere valens; quod tamen paulò amplius ſuperiori, ad propoſitam nobis nunc ſententiam adducet. Conſtituamus nobis ignis fontem, ex quo deinde ſexcentæ lucernæ accendantur, & bis totidem & ter, ſæpiuſque. Nonne in eadem ignis plenitudine perſeverat, ubi etiam tam multis ſuam virtutem impartiit? Planè nulli non perſpicuum. Quod ſi in corporibus, quę in partes dividi poſſunt, & per ademptionem partium minora fiunt, aliquid ejuſmodi occurrit, quod ubi quæ ex ipſo ſunt aliis præbuerit, nihil damni accipiat, potiori longè ratione in incorporea ac illibata illa virtute id contigerit. Nam ſi ubi id quod percipitur ſubſtantia eſt & corpus, & dividi contingit & non dividi; multò magis cùm de virtute ſermo ſit, ejuſque ſubſtantiæ virtute quæ incorporea exiſtat, nihil ejuſmodi meritò contigerit. Idcirco etiam aiebat Ioannes, De plenitudine ejus omnes accepimus. *Nos omnes accepimus. Nos Duodecim,*
Act.1.15. *Trecenti, Quingenti, Tria millia, Quinque mil-*
1. Cor.15 6 *lia, multę Iudæorum Myriades; omnis Fidelium*
Act.2.41.& 4.4.&21.20 *cœtus, eorum qui tunc fuerunt, ſuntque modò, & rurſus futuri ſunt; de plenitudine eius accepimus. Quid verò accepimus?* Gratiam, *inquit,* pro gratia.

Baſilii. Magnus quoque Baſilius Pſalmum quadrageſimum octavum exponens, ait, *Hominem quidem Deus de terra fecit, & Miniſtros*
Pſal.103.4. *ſuos flammam ignis. Veruntamen vis intelligendi ac cognoſcendi Creatorem ſuum atque auctorem*
Gen,2.7. *hominibus ineſt.* Inſufflavit enim in faciem; *hoc eſt, partem aliquam ſuæ gratiæ homini indidit; ut ſimili agnoſcat ſimile.* Rurſuſque idem
Baſilii ad Amphil. in ſuis ad Amphilochium de Spiritu ſancto, *Inſtaurans,* inquit, *hominem Dominus, amiſſamque ex ſpiraculo ſuo gratiam, rurſus reſtituens, inſufflando in facies Diſcipulorum, quid dicit?*
Ioan.20.22 Accipite Spiritum ſanctum. D. quoque Damaſcenus in capite de Præſcientia & Prædeſtinatione inter ejus capita Theologi-
Damaſc. ca, *Hunc,* inquit, *hominem rerum Opifex maſculum condidit, eum impartiens divina ſua gratia, ac per eam ſui donans conſortio.* Rurſuſque ma-
Baſil. ad Amphil. gnus Baſilius capitibus ad Amphilochium, *Quis, inquit, ſic peregrinus, ac ne audiit quidem quæ à Deo bona dignis parata ſunt, ut neſciat Iuſtorum coronam, Spiritus gratiam eſſe, quę uberior tunc ac perfectior præbenda ſit?*

A ζῶν αὐτόν· καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι, μένων πλήρης, καὶ οὐδενὶ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' ἀεὶ πηγάζων, καὶ πᾶσι τούτων μεταδιδοὺς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος. ὃ δὲ ἐγὼ φέρω, μεθεκτόν ἐστι· παρ' ἑτέρου γὰρ ἔλαβον αὐτό, καὶ μικρόν τι τοῦ παντός, καὶ οἱονεὶ σταγὼν εὐτελὴς πρὸς ἄβυσσον ἄφατον καὶ πέλαγος ἄπειρον. μᾶλλον δὲ, οὐδὲ τοῦτο τὸ παράδειγμα παραστῆσαι δύναιτ' ἄν, ὅπερ ἐπιχειροῦμεν εἰπεῖν. σταγόνα μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ πελάγους ἂν ἐξέλης, αὐτῷ τούτῳ, τὸ πέλαγος ἐλάττωσας, εἰ καὶ ἀφανὴς ἡ ἐλάττωσις. ἐπὶ δὲ τῆς πηγῆς ἐκείνης, οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλ' ὅσον ἄν τις ἀρύηται, μένει μηδὲν ἐλαττούμενος. διὸ χρὴ μάλιστα, ἐφ' ἕτερον ὑπόδειγμα ἐλθεῖν, ἀσθενὲς μὲν καὶ αὐτό, καὶ οὐ δυνάμενον ὅπερ ζητοῦμεν παραστῆσαι· μᾶλλον δὲ τοῦ προτέρου χειραγωγοῦν ἡ-
B μᾶς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ προκειμένου ἡμῖν νῦν. ὑποθώμεθα γὰρ εἶναι πυρὸς πηγήν, εἶτα ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκείνης, μυρίους ἀνάπτεσθαι λύχνους, καὶ δὶς τοσούτους καὶ τρίς, καὶ πολλάκις. ἆρα οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει πληρότητος τὸ πῦρ, καὶ μετὰ τὸ μεταδοῦναι τοσούτοις τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ; παντί που δῆλόν ἐστι. εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τῶν μεριστῶν, τῶν ἐλαττουμένων ὑπὸ τῆς ἀφαιρέσεως εὑρέθη τι τοιοῦτον, ὃ καὶ μετὰ τὸ παρασχεῖν ἑτέροις τὰ παρ' ἑαυτοῦ οὐδὲν παραβλάπτεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀκηράτου δυνάμεως ἐκείνης τοῦτο συμβήσεται. εἰ γὰρ ἔνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μεταλαμβανόμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται καὶ οὐ μερίζεται, πολλῷ μᾶλλον ὅταν περὶ ἐνεργείας ὁ λόγος ᾖ, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας, οὐδὲν εἰκὸς τοιοῦτον παθεῖν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάν-
C τες ἐλάβομεν. ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. ἡμεῖς οἱ
δώδεκα, [18] οἱ τριακόσιοι, οἱ πεντακόσιοι, οἱ τρισ- 18
χίλιοι, οἱ πεντακισχίλιοι, αἱ πολλαὶ τῶν Ἰουδαίων μυριάδες, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν, καὶ τῶν τότε, καὶ τῶν νῦν, καὶ αὖθις ἐσομένων, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. τί δὲ ἐλάβομεν; χάριν ἀντὶ χάριτος, φησίν.

Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος τὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον ψαλμὸν ἐξηγούμενος, φησίν, Τὸν μὲν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα, ἀλλ' ὅμως ἥ γε τοῦ νοεῖν καὶ συνιέναι τὸν ἑαυτῶν κτίστην καὶ δημιουργὸν δύναμις, καὶ ἐν ἀνθρώποις ὑπάρχει. Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον, τουτέστι, μοῖράν τινα τῆς ἰδίας χάριτος ἐναπέθετο τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα τῷ ὁμοίῳ ἐπιγινώσκῃ τὸ ὅμοιον. καὶ
D πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀνακαινίζων φησὶ τὸν ἄνθρωπον ὁ Κύριος, καὶ ἣν ἀπώλεσε χάριν ἐκ τοῦ ἐμφυσήματος αὐτοῦ, ταύτην πάλιν ἀποδιδούς, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, τί φησιν; Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. καὶ ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς ἐν τῷ περὶ προγνώσεως καὶ προορισμοῦ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, Τοῦτόν φησι τὸν ἄνθρωπον ὁ Δημιουργὸς ἄρρενα κατεσκεύασε, μεταδιδοὺς ἑαυτοῦ θείας χάριτος, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἑαυτοῦ διὰ ταύτης αὐτὸν ποιησάμενος. καὶ πάλιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, Τίς φησιν οὕτως ἀνήκοος τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ὡς ἀγνοεῖν ὅτι τῶν δικαίων ὁ στέφανος, ἡ τοῦ Πνεύματός ἐστι χάρις διαψιλεστέρα τότε καὶ τελεωτέρα παρεχομένη.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν, ἐρωτῶντος αὐτὸν, τούτου δὴ Ἑρμείου, περὶ τῆς ἐν ἡμῖν θείας ἐνοικήσεως καὶ μετοχῆς, καὶ λέγοντος, Πλὴν ὡς ἥδιστα ἂν σου διαπυθοίμην, τὸ, ὅπως ἂν ἐν ἡμῖν ἥτε τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πλήρωσις νοοῖτό τε καὶ πράττοιτο, μία τις οὖσα καὶ οὐ διάφορος. ὑποκρινόμενος ἐστὶ δὴ ὁ ἅγιος Κύριλλος, Καὶ μὴν φησὶν οὐδ' ὁπωσιοῦν ἔνι γε δὴ τούτῳ χαλεπὸν ἢ δυσέφικτον. πῶς γὰρ ἀνετέρως, ἢ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, θείων ἡμᾶς χαρισμάτων ἀναπίμπλαντος δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἀρρήτου φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαίνοντος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Θησαυροῖς, Ἀλλ' εἴπερ ἦν ὄντως ποίημα, κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων μανίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ὅλην ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν. οὐ γὰρ δήτις τοσοῦτον οἶμαι, τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς ἐκβήσεται, ὡς τολμῆσαι καὶ μόνον εἰπεῖν, τὴν θείαν οὐσίαν, δι' ὀργάνων τινῶν, ἔξωθεν εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντων, [19] διακονεῖσθαι πρὸς ἐνέργειαν, τὴν 19 ἐξ αὐτῆς διαβαίνουσαν φυσικῶς πρός τινας ἐπιτηδείους πρὸς τὸ λαβεῖν.

Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σαραπίωνα ἐπιστολῇ, Πάντα φησὶ τὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ ἐστι· διὸ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι διδόμενα, τοῦ Πατρὸς ἐστὶ χαρίσματα· καὶ τοῦ Πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν· καὶ ὁ Λόγος ὁ τοῦτο διδοὺς, ἔστιν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐστὶν ὁ Πατήρ· καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· καθάπερ εἴρηται. ἔνθα γὰρ τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια, καὶ λαμπρὰ δὴ ἡ χάρις. καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Παῦλος διδάσκων, ἔγραφεν αὖθις Κορινθίοις, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ, λέγων, Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. ἡ γὰρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι δίδοται, παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. ὥσπερ γὰρ ἐκ Πατρὸς ἐστὶ διὰ Υἱοῦ ἡ διδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. τούτου γὰρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν κοινωνίαν. μία ἄρα ἐκ τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέργεια δείκνυται.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Ἀνάστασιος ἐν τῷ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγῳ αὐτοῦ, Συνῳδά φησι καὶ τὰ παρὰ τοῦ θεσπεσίου Παύλου περὶ τοῦ Πνεύματος εἰρημένα. τοὺς γὰρ πεπιστευκότας, ναοὺς Θεοῦ προσηγόρευσεν, ἔνοικον ἐσχηκότας τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος· Οὐκ οἴδατε γὰρ ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; καὶ πάλιν, Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ; ταῦτα δὲ ἄντικρυς διδάσκει τῆς θείας φύσεως εἶναι τὸ πανάγιον Πνεῦμα. εἰ γὰρ ναὸς Θεοῦ χρηματίζουσιν οἱ πιστεύσαντες, ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐδέξαντο, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὴν γὰρ τούτου χάριν ἔνοικον ἐσχηκότες, Θεοῦ ναοὶ ὠνομάσθησαν.

A

Sed & ſanctus Cyrillus libro tertio ad Hermiam, eodem percontante de divina in nobis inhabitatione & participatione, ac dicente, *Cæterum lubentiſſime ex te quæſierim, quonam modo Patris & Filii plenitudo in nobis intelligatur fiatque, quæ una ſit ac indiſtincta.* Reſpondetque ſanctus Cyrillus, *Atqui*, inquit, *nihil hîc difficile aut arduum. Quonam enim alio modo, quàm per ſanctum Spiritum, qui per ſeipſum divinis nos gratiis impleat, & arcanæ naturæ tribuat eſſe conſortes.* Ac rurſus idem in Theſauris, *At, ſi vere creatura erat Spiritus ſanctus, ut Hæreticorum obgannit inſania, quinam fiat ut totam Dei virtutem habeat? Nec enim ullus, puto, ſic emotæ mentis extiterit, ut vel dicere audeat, divinam eſſentiam organis quibuſdam extrinſecus productis in rerum naturam, uti ad operationem ex ipſa naturaliter tranſeuntem, ad quoſdam qui idonei ſunt ut eam recipiant.*

Cyril.3.ad Herm.

Idem in Theſ.l.33. in fine.

B

Magnus item Athanaſius Epiſtola ad Serapionem, *Omnia*, inquit, *quæ Patris ſunt, Filii ſunt. Idcirco ea quæ à Filio in Spiritu dantur, Patris ſunt dona, & Spiritus qui eſt in nobis; Verbumque hæc præbens in nobis eſt, & in Verbo eſt Pater, inque eum modum conſtat, quod ita dictum eſt*, Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus. *Ubi enim eſt Lumen, ibi eſt & ſplendor: & ubi ſplendor, ibi & illius virtus ſeu operatio, ipſaque reipſa gratia. Hocque rurſus Paulus ut doceret, ſcripſit iterum Corinthiis in ſecunda Epiſtola dicens*, Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis. *Quæ enim gratia tribuitur, donumque in Trinitate tribuitur, à Patre per Filium in Spiritu ſancto. Quemadmodum enim ex Patre per Filium eſt quæ traditur gratia, ſic nunquam in nobis traditionis communicatio fiat, niſi in Spiritu ſancto. Ejus enim participes Patris charitatem habemus, & Filii gratiam, ipſiuſque Spiritus communicationem. Una igitur ex his, divina Trinitatis operatio virtuſque oſtenditur.*

Athan.ad Serapionē.

Ioan.14.23.

C

2.Cor.13.13

Sed & ſanctus Anaſtaſius, in Oratione quam ſcripſit de Spiritu, *Conſona dicit, & quæ à divino Paulo de Spiritu dicta ſunt. Fideles enim Dei templa appellavit, qui inhabitantis Spiritus gratiam habeant.* Neſcitis, *inquit*, quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? *Et iterum*, Neſcitis quia corpora veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo? *Hæc autem aperte docent, ſanctiſſimum Spiritum divinæ eſſe naturæ. Nam ſi Fideles Dei templum ſunt; ergo Spiritus ſanctus ex Deo eſt. Ii enim qui ejus gratiam inhabitantem habent, Dei templum vocati ſunt.*

D

Anaſtaſii Sinaitæ.

1.Cor.3.16.

1.Cor.6.19

Chryſ. hom. 4. in Acta.

D. quoque Chryſoſtomus Homilia 4. Expoſitionis in Acta, exponens illud, *Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis. Rectè*, inquit, *dixit*, diſpertitæ: *ex eadem enim radice venerant; ut intelligas occultam vim eſſe à Paracleto miſſam.* Idemque rurſus in eadem Homilia, *Et repleti ſunt omnes*, inquit, *Non utcunque acceperunt Spiritus gratiam, ſed ita ut replerentur.*

Ioan. 14. 23

Quin & Maſſalianis dicentibus, qui apud eos purgati eſſent, Dei eſſentiæ participes fieri, atque Evangelicum illud proferentibus, *Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, exque impietatis ſuæ rationibus inſipienter nimis detorquentibus; quæ adverſus eos coacta eſt Synodus, pravam illorum opinionem damnans, *Fit*, inquit, *adventus quidam Paracleti, Deuſque in iis qui digni ſunt, habitat, non ut ſe habet natura ipſa Deitatis.*

In Maſſalianos dicta ſententia.

Quæſtio de Lumine Thaborio.

Deinde quæſitum ut probaretur ex Sanctorum doctrina, Lumen Dominicæ Transformationis increatum quid eſſe, nec tamen id Dei eſſentiam eſſe. Omneſque propemodum dixere, Hoc quarto jam conventu probatum eſſe; in quo præſentes, hi, qui Eccleſiæ doctrinæ adverſantur, modò quidem creatum hoc & ſpectrum & velum & ſimulacrum dicebant, apertè blaſphemantes; modò autem, atque hoc impiè, increatum & Dei eſſentiam eſſe aſſerebant. Productus enim eſt in eo conventu, cui appellatio à Theologia eſt, Gregorius, dum ita ſcribit, *Nemo ſtetit in ſubſtantia & eſſentia Domini, uti ſcriptum eſt; Deique naturam aut vidit aut explicavit.* D. quoque Maximus ſcribens in 7. capite tertii Centenarii capitum Theologicorum, *Qui iis quæ ſunt ſecundum eſſentiam imparticipabilis eſt, perque alium modum participari volens participare valentibus, ab eſſentiæ occulto nihil prorſus excedit.* Aureo item ore ſanctus Antiſtes in eandem ſolennitatem ſcribens, *In monte*, inquit, *transformatus Salvator, parum quid ut Dominus, inaſpectabilis divinæ majeſtatis ſuæ claritatem Diſcipulis ſuis oſtendit. Verùm ſtatim dicturi ſunt qui inverecundam captioſamque linguam circumferunt; Atqui, ſi inaſpectabilis eſt divina ejus claritas, quomodo eam Apoſtolis oſtendit? Nam ſi viſibilis eſt, non eſt inaſpectabilis; ſin autem eſt inaſpectabilis, non eſt viſibilis. Quapropter audi ſolerter. Chriſtus Dominus hîc diſcipulis ſuis inaſpectabilis majeſtatis ſuæ claritatem oſtendit, & non oſtendit. Hoc eſt, tantiſper Deitatem aperuit, ſed non perfectè; alterum quidem ut confirmaret, alterum, quod eis parceret. Confirmans namque inaſpectabilis majeſtatis claritatem eis oſtendit, non quanta erat, ſed quantam cernere poterant, qui corporeos oculos circumferebant. Parcens verò, non ulla invidia, non eis oſtendit inaſpectabilis majeſtatis omnem ſuam claritatem, ne cum aſpectu, etiam vitam amitterent.* Sed & Sancti omnes, qui illuſtrationem vocent & ſplendorem & gratiam & deificationem & deitatem, pauló robuſtiorem aſpectu exhibitam, & lumen inacceſſum, & naturalem Filii radium; æternum Dei-

Greg. Theol. Ier. 23. 18. Potius, in conſilio, ut reliqui; de quo alibi. Maximi.

Suvil. t. 7. inter dubia p. 339.

Καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῷ δ' τῶν εἰς τὰς Πράξεις ἐξηγητικῶν, Τὸ, Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμενοι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς ἀναπτύσσων, Καλῶς, φησὶν, εἶπε διαμεριζόμεναι· ἐκ μιᾶς γὰρ ἦσαν ῥίζης· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐνέργεια ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Παρακλήτου πεμφθεῖσα. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ, Καὶ ἐπλήσθησαν, φησὶν, ἅπαντες· Οὐχ ἁπλῶς ἔλαβον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἀλλ' ἐπλήσθησαν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν Μασσαλιανῶν λεγόντων, ὡς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐν μετοχῇ καθίστανται οἱ παρ' ἐκείνοις κεκαθαρμένοι, καὶ προφερόντων τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, καὶ τοῦτο πρὸς τὴν ἑαυτῶν δυσσέβειαν λίαν ἀνοήτως διαστρεφόντων, ἡ κατ' αὐτὴν δὴ τῶν Μασσαλιανῶν συστᾶσα Σύνοδος, τὴν ἐκείνων πονηρὰν δόξαν ἀποῤῥαπίζουσα, Γίνεταί τις φησὶν ἐπιδημία τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐνοικεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἡ θεότης.

Μετὰ τοῦτο ἐζητήθη δειχθῆναι παρὰ τῶν Ἁγίων, ὅτι τι ἄκτιστον ἐστὶ τὸ Φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. καὶ πάντες σχεδὸν εἶπον, ὅτι ἀπεδείχθη τοῦτο κατὰ τὴν τετάρτην συνέλευσιν, ἐν ᾗ παρόντες οἱ ἀντιλέγοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ, νῦν μὲν κτιστὸν εἶναι τοῦτο καὶ φάντασμα καὶ παραπέτασμα καὶ ἴνδαλμα φανερῶς βλασφημοῦντες ἔλεγον· νῦν δὲ, καὶ τοῦτο ἀσεβῶς ἔλεγον ἄκτιστον καὶ οὐσίαν εἶναι Θεοῦ. προηνέχθη γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ συνελεύσει, ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος, γράφων, Οὐδεὶς ἔστι ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν. καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος γράφων ἐν ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ τῆς τρίτης τῶν θεολογικῶν ἑκατοντάδος, Ὁ τοῖς οὖσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτὸς, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. καὶ ὁ θεῖος Χρυσοῤῥήμων εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν γράφων, Ἐν τῷ ὄρει φησὶ μεταμορφωθεὶς ὁ Σωτὴρ, μικρῶς πῶς ὡς δεσπότης, ἔδειξε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τῆς ἀθεάτου θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν. ἀλλ' εὐθὺς ἐροῦσιν οἱ ἀπύλωτον καὶ θηρευτικὴν περιφέροντες Γλῶσσαν. Ναὶ εἰ ἀθέατος ἡ θεϊκὴ αὐτοῦ δόξα πῶς ὑπέδειξεν αὐτὴν τοῖς ἀποστόλοις· εἰ γὰρ ὁρατὴ, οὐκ ἀθέατος, εἰ δὲ ἀθέατος, οὐχ ὁρατή. διὸ ἄκουε συνετῶς· ἐνταῦθα ὁ δεσπότης Χριστὸς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπέδειξε τῆς ἀθεάτου αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν, καὶ οὐκ ἐπέδειξε· τουτέστι τὸ μικρὸν παρήνοιξε τὴν θεότητα, καὶ οὐ τελείως· τὸ μὲν πληροφορῶν, τὸ δὲ φειδόμενος· πληροφορῶν μὲν γὰρ ἔδειξεν αὐτοῖς τῆς ἀθεάτου βασιλείας τὴν θεϊκὴν δόξαν· οὐχ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἠδύναντο βλέπειν οἱ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς περιφέροντες· φειδόμενος δὲ καὶ οὐχὶ φθονῶν οὐκ ἔδειξεν αὐτοῖς τῆς ἀθεάτου βασιλείας τὴν πᾶσαν θεϊκὴν αὐτοῦ δόξαν, ἵνα μὴ σὺν τῇ ὁράσει, καὶ τὴν ζωὴν ἀπολέσωσιν. ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ Ἅγιοι, ἔλλαμψιν αὐτὸ λέγοντες καὶ λαμπρότητα καὶ χάριν, καὶ θέωσιν καὶ θεότητα παραδειχθεῖσαν μικροῦ στεῤῥοτέραν καὶ ὄψεως, καὶ φῶς ἀπρόσιτον, καὶ φυσικὴν ἀκτῖνα τοῦ Υἱοῦ· ἄναρχον

A βολίδα θεότητος, ἀστραπὴν θεότητος, καὶ τὰ τοιαῦτα. προσηνέχθη δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ συνελεύσει καὶ ὁ ἐπὶ τούτοις συνοδικὸς πρῶτος Τόμος, ὃς τοῦτο φιλευσεβῶς καὶ βεβαίως ἀπέδειξεν, ἄκτιστον καὶ οὐκ οὐσίαν διὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς θείας γραφῆς μαρτυριῶν, καὶ τῶν τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἀοιδίμου Βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου κυρίου Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου συμφώνως τοῖς Ἁγίοις ῥημάτων, καὶ θεοσεβῶν θεσπισμάτων, πρὸς ὃν ἱερὸν καὶ θεῖον Τόμον ἀντικειμένους ἰδόντες τότε καὶ ἀντιλέγοντας τοὺς καὶ τῷ ἱερωτάτῳ Θεσσαλονίκης ἀντικειμένους, ἀπεβαλλόμεθα τούτους· ὡς νῦν μὲν κτιστὸν τὸ Φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως, νῦν δὲ λίαν ἀνοήτως οὐσίαν εἶναι τοῦτο τιθεμένους τοῦ Θεοῦ· καὶ ὡς μὴ στέργοντας ἔχειν B τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμιν ἄκτιστον καὶ ἐνέργειαν, ἀλλὰ πάσας τὰς κοινὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀφρόνως εἰς κτίσμα κατασπῶντας, καὶ πολυθέους νομίζοντας, τοὺς ἄκτιστον ὁμολογοῦντας τὸν Θεὸν, μὴ κατ' οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, καὶ κατὰ τὰς κοινὰς τῶν τριῶν ὑποστάσεων θείας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας.

Ἐπὶ τούτοις ἅπασι τὸ τοῦ Ἀκινδύνου βιβλίον εἰς μέσον προσενεχθὲν ἀνεγνώσθη· ἐν ᾧ καὶ ἄλλας μὲν κακοδοξίας παλαιάς τε καὶ νέας δογματίζων ἐφαίνετο· διισχυρίζετο δὲ, καὶ μηδεμίαν πρεσβεύειν ἐνέργειαν ἄκτιστον κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, εἰ μὴ τὸν Υἱὸν μόνον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλ' ἡ θεία Σύνοδος, καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς ἐπιγνοῦσα, C Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου τῶν παλαιῶν αἱρετικῶν, τὴν δυσσέβειαν ταύτην οὖσαν, εὐθὺς τὸν θεῖον Χρυσόστομον κατὰ τῆς κακοδοξίας ταύτης ἀντεπεξάγουσι, καθάπερ τινὰ οὐρανόθεν αὐτὸν ἀφιέντες πρηστῆρα, τὰ φρυγανώδη τοῦ Ἀκινδύνου ληρήματα κατακαύσοντα· ὃς δὴ καὶ τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν ἐξηγούμενος, Μάρκελλος, φησὶ, καὶ Φωτεινὸς καὶ Σωφρόνιος, τὸν Λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασίν· τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην, ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἐνυπόστατον. Ἄρειος, Υἱὸν μὲν ὁμολογεῖ· ῥήματι δὲ μόνῳ· κτίσμα δὲ εἶναι φησὶ, καὶ τοῦ Πατρὸς ἐλάττονα πολύ. ἕτεροι δὲ οὔ φασιν ἔχειν αὐτὸν ψυχήν. εἶδες τὰ ἅρματα ἑστῶτα; θεώρει τοίνυν αὐτῶν καὶ τὰ πτώματα, πῶς ὁμοῦ πάντας κατακεντῶν βάλλει, καὶ μιᾷ πληγῇ πάντας ἀθρόον. πῶς οὖν καταβάλλει. Τοῦτο γὰρ D φρονείσθω ἐν ὑμῖν, φησὶν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ' ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. ἐντεῦθεν καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἔπεσε, καὶ Μάρκελλος καὶ Σαβέλλιος. ἐν μορφῇ γάρ φησι Θεοῦ ὑπάρχων. πῶς οὖν λέγεις Ἀπὸ Μαρίας, ὦ μιαρὲ, ἤρξατο, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἦν. πῶς δὲ σὺ λέγεις, Ἐνέργεια ἦν. μορφὴ γὰρ Θεοῦ, φησὶν, μορφὴν δούλου ἔλαβεν. ἡ μορφὴ τοῦ δούλου ἐνέργεια δούλου ἐστὶν, ἢ φύσις δούλου; πάντως δήπου φύσις δούλου· οὐκοῦν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ φύσις· οὐκ ἄρα ἐνέργεια.

A tatis micatum, Deitatis fulgur, aliaque ejuſmodi. Productus verò eſt in illo conventu, etiam Tomus primus ejus argumenti Synodicus, quo religioſa pietate firmiuſque oſtenſum eſt, multis divinæ Scripturæ teſtimoniis, terbeatiſſimique ac clariſſimi Imperatoris noſtri illius Domini Andronici Palæologi verbis, religioſiſque ſanctionibus, pari Sanctorum conſenſu, increatum, nec Dei tamen eſſentiam eſſe. Cui ſacro divinoque Tomo, cùm tunc quoque adverſantes ac contradicentes advertiſſemus; eos qui etiamnum ſacratiſſimo Theſſalonicenſi adverſantur; abdicandos cenſuimus, ut qui Lumen Dominicæ B Transformationis modò quidem creatum dicant, modò verò valde inſipienter Dei eſſentiam illud aſtruant; ac velut qui animum inducere nollent ut ſentirent, Habere Dei eſſentiam cùm virtutem increatam, tum operationem, ſed communes omnes virtutes operationeſque Patris & Filii & Spiritus ſancti, mentis inopia ad creata detraherent, pluriumque deorum errore laborantes eos arbitrarentur, qui increatum Deum confiterentur, nedum quoad eſſentiam, ſed & quoad perſonas, ac denique quoad communes trium perſonarum divinas virtutes ac operationes.

Andronico Imperatore Palamitarum probata hæreſis: idem ſchiſmate contra Latinos, acriore & parricida.

In his omnibus, Acindyni liber in medium productus, lectus eſt: in quo, cùm alias veteres novaſque pravas opiniones docere videbatur, tum verò aſſerebat, Nullam ſe increatam virtutem profiteri C communem trinè ſubſiſtentis Deitatis, niſi duntaxat Filium & Spiritum ſanctum. Divina autem Synodus, probè religioſéque agnoſcens, eſſe hanc veterum Hæreticorum Marcelli, Photini & Sophronii impietatem, confeſtim D. Chryſoſtomum adverſus hanc erroris pravitatem educunt, haud ſecus ac accenſum è cœlo turbinem immittentes, palearum more, Acindyni deliria combuſturum. Is enim Epiſtolam ad Philippenſes exponens, *Marcellus*, inquit, *& Photinus & Sophronius, Verbum, Dei energiam vimque efficacem dicunt: hancque in eo qui ex ſemine Davidis, inhabitaſſe, non verè exiſtentem ſubſtantiam. Arius Filium quidem fatetur, ſed ſolo nomine: creaturam enim dicit, & longè Patre minorem. Alii negant eum habere animam. Vidiſti currus ſtantes? Vide itaque etiam ſtra-* D *tos; quomodo omnes ſimul adigens feriat; unoque ictu ac impetu repente cunctos conficiat. Quonam verò modo proſtravit?* Hoc enim ſentiatur in vobis, *inquit*, quod & in Chriſto Ieſu: qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo. *Hinc & Paulus Samoſatenus corruit, & Marcellus & Sabellius.* Cùm *enim inquit*, eſſet in forma Dei. *Quomodo igitur, ô ſceleſte! à Maria vis initium habuiſſe, nec ante fuiſſe? Quonam verò modo ais tu, energiam vimque efficacem eſſe? Dei enim forma, inquit, ſerui formam accepit. Serui forma; num ſerui energia ac operatio, an ſerui natura? Vtique omnino ſerui natura. Ergo & Dei forma, Dei natura eſt, non utique energia.*

Chryſ. hom. 6. in 2. Philip.

Phil. 2. 5.

Nyſſ. ad. Abla.

A Sed & D. Gregorius Nyſſenus Oratione ad Ablavium, *Deus*, inquit, *operantem ſignificat: Deitas verò, energiam (vim ſcilicet efficacem.) Nulla porro trium perſonarum energia eſt, ſeu vis illa efficax; ſed magis unaquæque operans.* Ex his itaque diva Synodus: Probatum, inquit, eſt, eum qui ſolum Filium & Spiritum ſanctum increatas Dei virtutes eſſe dicat, velut qui communem trium perſonarum naturalem operationem non ſentiat (quam Acindynus abrogat) olim extinctam abolitamque Marcelli, Photini & Sophronii hæreſim, in Eccleſiam Dei prava molitione audere inducere. Quanquam verò etiam nonnullis Sanctorum dictus eſt Filius aut Spiritus ſanctus, virtus ſeu operatio, verùm id Patris: ſicque adeò uterque ut perfecta hypoſtaſis, energiam ſeu operationem habens atque virtutem. Eſtque hoc nomen commune, ut auctor eſt D. Dionyſius, totius integræ & ſupraquam plenæ Deitatis; qua ſignificatione etiam Pater virtus appellatur. Veruntamen nobis non de hac operatione ac virtute ſermo vertitur; ſed de ea quæ communis eſt trinè ſubſiſtentis Deitatis, nec perſona eſt, ſed naturâ, eximiaque ſupra naturam ratione unicuique divinarum perſonarum, ut nos Theologorum traditio docet, competit. Vnum enim Deum in tribus perſonis, juxta magnum Athanaſium, ſentimus ac profitemur, unius eſſentiæ & virtutis & operationis; ac quæcunque alia circa Dei eſſentiam conſiderantur atque laudantur. Et ut formam doctrinæ demus, ac deinceps collectionem ſeu plenitudinem divinorum nominum habeamus, audiamus; Quod increatum, incorporeum, temporis ac principii expertem, æternum, immortalem, infinitum, ignotum, infigurabilem, Deum deorum, Dominum dominorum, Regem regum, omnia conſervantem, creatorem, opificem, lumen, ſanctum, vitam, bonum, fortem, omnipotentem dicamus, ac ſi qua alia ſive ſecundum excellentiam, ſive ſecundum cauſæ rationem competunt, non hæc ſingula eſſentia dicuntur, ſed circa eſſentiam; quæ & Deitatis quaſi acervus & complementum, juxta Scripturam, vocantur, & in quavis trium divinarum perſonarum intelliguntur, deque illa à Theologis prædicantur. *Omnia enim quæ habet Pater, mea ſunt; & clarificatus ſum in eis.* Cæterum vocatur Filius Patris virtus, aut etiam Spiritus ſanctus; ac quidem ob alias rationes, quas tradiderunt Theologi: maximè verò, quod omnis Paterna virtus in Filio reſideat, quod ita ad verbum ſcribit magnus Baſilius, quibus adverſus Eunomium pugnat. Quomodo igitur æquum ſit, naturalem ac communem trinè ſubſiſtentis Deitatis virtutem perimere, ob quam Filius & Spiritus ſanctus à Theologis Patris virtus laudantur?

Synodi ſententia adverſus Acindynũ, ex falſo crimine iniqua.

Dionyſ.

Acervus & complementum Deitatis.

Ioan. 17. 10

In his decreto potentis ſanctique Imperatoris noſtri Regiſque, interrogati à magno Cartophylace ac Principe Philoſo-

A Ἀλλὰ καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Ἀβλάβιον λόγῳ, Θεὸς, φησὶν, ἐνεργοῦντα δηλοῖ· Θεότης δὲ, ἐνέργειαν. οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια· ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργητικὸν ἕκαστον αὐτῶν. ἐκ δὴ τούτων ἡ θεία Σύνοδος, Ἀποδέδεικται, φησὶν, ὡς ὁ λέγων μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκτίστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴ κοινὴν ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἣν ὁ Ἀκίνδυνος ἀθετεῖ, τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τολμᾷ παρεισάγειν Θεοῦ· εἰ δὲ καί τισι τῶν Ἁγίων δύναμις ἢ ἐνέργεια εἴρηται ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῦ Πατρός· καὶ οὕτως B ἑκάτερον ὡς ὑπόστασις τελεία, καὶ ἐνέργειαν καὶ δύναμιν ἔχον· καὶ ἔστι τοῦτο κοινὸν ὄνομα, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον, τῆς ὁλοτελοῦς καὶ ὑπερπλήρους Θεότητος· καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ ὁ Πατὴρ δύναμις καλεῖται. ἡμῖν δὲ ἀλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἥτις οὐχ ὑπόστασις ἐστὶ, ἀλλὰ φύσει καὶ ὑπερφυῶς προσέστιν ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, κατὰ τὴν τῶν Θεολόγων παράδοσιν. ἕνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον θεολογοῦμεν· μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογούμενα καὶ ὑμνού- C μενα. καὶ ἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν καθεξῆς ἀκούσωμεν, ὅτι τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ Θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλέα βασιλευόντων, τὸ Παντοκράτορα, τὸ ποιητὴν, τὸ δημιουργὸν, τὸ φῶς, τὸ ἅγιον, τὸ ζωὴν, τὸ ἀγαθὸν, τὸ ἰσχυρὸν, τὸ παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατά τε ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται· ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα Θεότητος λέγεται κατὰ τὴν γραφὴν, καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ D Πατὴρ ἐμά ἐστι, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. ἄλλως τε δύναμις καλεῖται, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἢ καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, ἃς οἱ Θεολόγοι παρέδοσαν· μάλιστα δὲ, ὡς ὅλης τῆς Πατρικῆς δυνάμεως ἐναποκειμένης τῷ Υἱῷ, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ῥητῶς τοῦτο γράφει Εὐνομίῳ παλαίων. πῶς οὖν δίκαιον ἀναιρεῖν τὴν φυσικὴν καὶ κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δύναμιν, δι' ἣν καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δύναμις τοῦ Πατρὸς παρὰ τῶν Θεολόγων ὕμνηται.

Ἐπὶ τούτοις ὁρισμῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως, ἠρωτᾶτο παρὰ τοῦ μεγάλου Χαρτοφύλακος καὶ Ὑπάτου τῶν

φιλοσόφων, τῶν Ἀρχιερέων ἕκαστος καὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, τίνα γνώμην ἔχει περὶ τῶν λαληθέντων καὶ ἐξετασθέντων τῶν πάντων νῦν ἐπὶ θείας καὶ ἱερᾶς Συνόδου. καὶ καθ' ἕνα πάντες ἀναμφιβόλως ἔχειν περὶ τούτων ἀπεφήναντο, καὶ πολλὴν χάριν εἰδέναι τῷ ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης ἔλεγον, ὡς συμφώνως τοῖς Ἁγίοις πᾶσιν εἰπόντι καὶ συγγραψαμένῳ· καὶ εἰς συνηγορίαν τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἐπὶ τοσοῦτον σπουδάσαντι, καὶ τοσαύτας ὕβρεις τε καὶ συκοφαντίας καὶ ἐπηρείας ἄλλας ὑπενεγκόντι ὑπὲρ τοῦ ἐξελέγξαι Βαρλαὰμ ἐκεῖνον, καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, καὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς μέχρι νῦν ἀναφανέντας συμφώνους αὐτοῖς, καὶ τῆς πατροπαραδότου πρὸς Θεὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν μεταστῆσαι σπουδάζοντας. μετὰ δὲ πάντας ὕστερον ἀπεφήνατο καὶ ὁ μεγαλοφυέστατος ὄντως καὶ τὰ θεῖα σοφὸς, γαληνότατος κράτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν Αὐτοκράτωρ καὶ Βασιλεὺς, πάντων τῆς καθέδρας ἐξαναστάντων τῶν τε λαμπροτάτων Συγκλητικῶν καὶ τῶν ἱερωτάτων Ἀρχιερέων, ὥσπερ δὴ νόμος ἐν τοῖς τοιούτοις, Κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς, διοριζόμενος, Ὅτι μέγα ἡ ἀδικία κακὸν, καὶ ἐπὶ τῶν γηΐνων τούτων καὶ χαμερπῶν, ὡς καὶ ἔθνος ὅλον ἀχρειῶσαι καὶ καταστρέψαι δυνάμενον· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον ταύτης ἡ δικαιοσύνη, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὑψοῖ ἔθνος. εἰ δὲ ἐπὶ τῶν κάτω ἡ ἀδικία τοσοῦτον μέγα κακὸν, πόσῳ μᾶλλον, ὅταν εἰς τὸ θεῖον ὕψος λαλῆται, παρὰ τῶν κακῶς φρονούντων· καὶ αὐτὴ ἡ ἐν τῷ Θεῷ ἀλήθεια ἀδικεῖται παρὰ τῶν ἀθετούντων αὐτὴν, καὶ οἱ ταύτην στέργοντες καὶ ἀνακηρύττοντες, ἔτι δὲ καὶ συνηγοροῦντες πρὸς δύναμιν, ἐπηρεάζονται καὶ συκοφαντοῦνται καὶ διαβάλλονται, παρὰ τῶν ἐν διαστρόφῳ γνώμῃ πλανᾶν τοὺς ὄχλους ἐπιχειρούντων. ἐγὼ γοῦν τοσαύτην ὁρῶν τὴν πρὸς Ἁγίους συμφωνίαν, τῶν παρὰ τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης λελεγμένων, καὶ νῦν ἀναγνωσθέντων αὐτοῦ συγγραμμάτων εἰς συνηγορίαν τῆς εὐσεβείας· καὶ τοσαύτην πεποιημένοις τοῖς Ἁγίοις σπουδὴν ἐν τοῖς οἰκείοις συγγράμμασιν ὑπὲρ τῶν προειρημένων ἀρτίως θείων δογμάτων, ὡς μηδένα τῶν μετ' εὐγνωμοσύνης ζῆν ἐθελόντων, πλείω ταύτης ἐθελῆσαι ζητῆσαι. ὑπὲρ δὲ ὧν τοῖς τε μακαρίοις τοῦ Χριστοῦ Μαθηταῖς καὶ Ἀποστόλοις καὶ ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς Συνόδοις καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσι τεθεολόγηται, τοσοῦτον τὸ ἐν ἐμοὶ πρόθυμον, διὰ τῆς ἐν ἐμοὶ τοῦ Χριστοῦ χάριτος, ὡς ἕτοιμος εἶναι εἴπερ μοι καὶ μία κοτύλη περιῆν αἵματος, ταύτην ἐκχέαι προθύμως ὑπὲρ αὐτῶν. χάριν δὲ ἔχω καὶ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τῷ Δεσπότῃ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅτι μέγα ἔλεος ἐποίησε μεθ' ἡμῶν, εὐδοκήσας φανερωθῆναι καὶ στηριχθῆναι σήμερον τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν, καὶ οὐκ ἐνδοὺς παρασπασθῆναί τι ταύτης, καὶ σαλευθῆναι παρὰ τῶν πολλοῖς ἐπιχειρήμασι καὶ δόλοις καὶ μηχανήμασιν ἐπιχειρούντων

A phorum, ſinguli Epiſcopi & Senatores ac Eccleſiæ Præſules, quam quiſque ſententiam, de his omnibus, quæ impræſentiarum in divina ſacraque Synodo diſputata ac examinata eſſent, haberent. Omneſque ac ſinguli, nulla ſe in his dubitatione teneri pronuntiare, ingenteſque gratias ſacratiſſimo Theſſalonicenſium Metropolitæ habere, ut qui conſonè Sanctis omnibus & locutus eſſet & ſcripſiſſet, tantumque ſtudii atque operæ pro tuenda fidei veritate poſuiſſet, ac tantas injurias & calumnias noxaſque reliquas, confutandi Barlaami cauſâ & Acindyni, eorumque qui deinceps hactenuſque emerſerunt, ac Chriſti Eccleſiam, B à Patrum traditione accepta in Deum fide & pietate, deturbare conati eſſent, ſuſtinuiſſet. Poſt omnes verò poſtea ſententiam dixit & magnificentiſſimus revera, divinorumque ſcientia ſapientiſſimus, sereniſſimus optimus ſanctus Imperator noſter atque Rex Dominus Ioannes Cantacuzenus, cunctis è ſedibus exurgentibus clariſſimis Senatoribus ſacratiſſimiſque Epiſcopis, uti in talibus lege ſancitum eſt, in hæc verba decernens. Ingens injuſtitia malum, in his etiam terrenis abjectiſque rebus, ut vel gentem integram deſtruere ac dejicere poſſit; quando etiam quæ illi adverſatur, *Iuſtitia*, juxta Scripturam, *exaltat gentem.* Sin autem in terrenis ingens adeò malum injuſtitia eſt, quantò magis cùm in divinam Celſitatem malè ſentientes loquuntur; quin ipſaquoque, quæ C in Deo eſt, veritas, injuria ab iis afficicitur, à quibus abrogatur; ejuſque cultores atque præcones, quique præterea pro virili ejus tuendæ partes ſuſcipiant, noxam ſuſtinent & calumniam, injuriaſque ac crimina, ab iis, qui perverſa mente plebem ſeducere conantur. Ego ſanè tantam deprehendo cum Sanctis concordiam, eorum quæ à ſacratiſſimo Metropolita Theſſalonicenſi dicta ſunt, ejuſque lucubrationum quæ impræſentiarum veritatis patrocinio lectæ ſunt; tantamque Sanctos in ſuis ſcriptis ac monumentis pro his quæ modò propoſita ſunt divinis decretis, habuiſſe diligentiam, ut eorum qui animi probitate ingenuéque vivere velint, nullus eâ majorem quæſierit. Pro his verò, quæ à beatis Chriſti Diſcipulis & A- D poſtolis, ſanctiſque & Oecumenicis Synodis, nec non ſanctis Patribus de divinis ac fide ſancita ſunt atque tradita, tanta mihi alacritas eſt, per eam quæ in me eſt, Chriſti gratiam, ut pro illis, vel ſi una ſuppetat minima ſanguinis hemina, paratus ſim pro eis promptè effundere. Gratias vero ago ei qui eſt Deus ſuper omnia, Domino & hero noſtro Ieſu Chriſto, quod magnam fecit nobiſcum miſericordiam; cui nempe placuerit, ut pietatis fideique veritas hodie declararetur ac confirmaretur, nec quicquam ex illa everti ſiverit atque moveri, ab illis qui annos jam quatuordecim, argumentis, doliſque

Rogata Synodi vota.

Imperatoris votum ac ſententia.

Pro. 14.34.

Sic ſæpe ubi non tam fides eſt, quàm pertinacia.

Rom. 9. 5. Tob. 15. 8.

ac fraudibus pervertere eam moliuntur. Hæc itaque hactenus etiam diviniſſimus Imperator.

Vota Monachorum in Monte ſancto (i. Atho) Palamitarū.

Quia verò diva ejus venerandaque juſſio etiam ad Sanctum montem miſſa fuerat, ut qui in ea mentis ſolertia ac virtute præſtarent, ad Synodum quæ in beata hac magna civitate congregata eſſet, convenirent, quòd ii, tum præ longo itinere, tum per temporis difficultatem adeſſe non potuerant, duos ex Monachis Sacerdotibus virtute eruditioneque egregiè ornatos mittunt, ac ſuggeſtionem ad potentem ſanctumque Imperatorem Regemque noſtrum, qua ſignificaretur, miſiſſe ſe ſcriptam ſententiam ſuam ad Synodum. Surgentes itaque qui miſſi fuerant Hieromonachi, rationes ſermoneſque Synodo reddiderunt ut communes totius Montis ſancti, à ſacratiſſimo Heracleenſi Metropolita Domino Philotheo, cùm adhuc aqud illos moraretur, conſcriptos. Protulerunt verò nunc inde miſſam omnium ſcriptam ſententiam, quæ ipſa cunctis audientibus lecta, in omnibus conſona unaque adſtipulans ſacratiſſimo Theſſalonicenſi Metropolitæ adſtruenda fidei veritate extitit. Atque hæc etiam totus Mons ſanctus.

Philotheus Palamitarum Anteſignanus.

Nos autem divina omnis ſacraque Synodus, Chriſti gratia in Triclinio ſacratum Blachernarum Alexiaco ſic nuncupato) congregata, nuncque pro pietate inſtituto certamine, exactaque ac conveniente motarum quæſtionum diſcuſſione habita ac cognitione; priores denique eodem argumento Tomos ſynodicos tanquam religioſiſſimos confirmantes; quinimmò eorum ſequendo veſtigia; Barlaamum quidem illum ac Acindynum, ut qui in ipſa pietatis capita bacchati ſint, nec quandiu vitæ ſuperſtites fuerunt, pœnitentiam egerint, anathemati à Chriſto juſtè ſubjicimus. Eos verò qui nunc emerſerunt, & ſynodicè ejuſdem ac illi ſententiæ coarguti ſunt, omneſque prorſus eorum opinionis ſodales, proſcriptos ac abdicatos à Catholica & Apoſtolica Chriſti Eccleſia, niſi reſipuerint, habemus, atque anathemati à Chriſto ſubjicimus. Eos item qui illis in ſcientia communicant, communionis exortes decernimus, omnique Sacerdotali munere, ſi quo fulgent, denudamus. Quos vero illi non ſatis cautos in ſuas traxerunt partes & ſeduxerunt, nec ex ipſis hæreſeos auctoribus ſunt, ſiquidem impœnitentes manſerint, iiſdem ſubjicimus. Sin autem verè reſipuerint, ac tum errorem ejuſmodi, tum ad extremum in illo perſeverantes anathetizaverint, non modò in pietatis fideique communionem, verumetiam in priſtino Sacerdotii gradu, nihil eo dejicientes, libentiſſimè recipimus, juxta ſanctæ & Oecumenicæ ſeptimæ. Synodi in ejuſmodi judicium ſententiamque, hoc decernentis, *Eos qui ipſi primi duces & antiſtites impietatiſque vin-*

A ταύτην ἐπὶ τεσσαρεσκαίδεκα ἐνιαυτοὺς ἤδη διαστρέψαι καὶ κατασεῖσαι. ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Βασιλεύς.

Ἐπεὶ δὲ ἀπελύθη τούτου θεῖον καὶ σεπτὸν πρόσταγμα καὶ πρὸς τὸ Ἅγιον ὄρος, ὡς ἂν οἱ ἐν τούτῳ συνέσει καὶ ἀρετῇ διαφέροντες ἐπιδημήσωσιν εἰς τὴν κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην Μεγαλόπολιν συγκεκροτημένην Σύνοδον· ἐκεῖνοι δὲ διά τε τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, καὶ τὴν τοῦ καιροῦ δυσχέρειαν ἐπιδημῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, δύο τῶν ἱερωμένων Μοναχῶν ἀρετῇ τε καὶ λόγῳ σεμνυνομένους πέμπουσι, καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν Αὐτοκράτορα καὶ Βασιλέα παραδηλοῦσαν, ὅτι καὶ
B ἔγγραφον τὴν οἰκείαν γνώμην τῇ Συνόδῳ ἀπέστειλαν. ἀνέστησαν οὖν οἱ πεμφθέντες Ἱερομόναχοι, καὶ ἀπέδωκαν τῇ Συνόδῳ λόγους, ὡς κοινοὺς τοῦ Ἁγίου ὄρους παντὸς, οὓς καὶ συνεγράψατο ἐκεῖ ἔτι παραμένων μετ' αὐτῶν ὁ ἱερώτατος Μητροπολίτης Ἡρακλείας [21] Κύριος Φιλόθεος. προεκόμισαν δὲ τὴν νῦν ἐκεῖθεν πεμφθεῖσαν ἔγγραφον ἁπάντων γνώμην, ἥτις καὶ ἀναγνωσθεῖσα εἰς ἐπήκοον πάντων, συμφωνοῦσα καὶ συνεπιμαρτυροῦσα διετέλει τῷ ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, διὰ πάντων κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. ταῦτα δὲ καὶ τὸ Ἅγιον ὄρος ἅπαν.

Ἡμεῖς δὲ πᾶσα ἡ συναθροισθεῖσα ἐν τῷ Τρικλίνῳ τῷ οὕτως ἐπιλεγομένῳ Ἀλεξιακῷ τῶν ἱερῶν Βλαχερνῶν, θεία καὶ ἱερὰ Σύνοδος χάριτι Χριστοῦ, καὶ νῦν τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχοῦντες, καὶ
C ἀκριβῆ καὶ προσήκουσαν τὴν περὶ τῶν προκειμένων σκέψιν καὶ ἐξέτασιν ποιησάμενοι, καὶ τοὺς προτέρους ἐπὶ τούτοις συνοδικοὺς τόμους ὡς εὐσεβεστάτους ἐπικυροῦντες, μᾶλλον δὲ καὶ τούτοις ἑπόμενοι, τὸν μὲν Βαρλαὰμ ἐκεῖνον καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, ὡς εἰς αὐτὰ τὰ καίρια τῆς εὐσεβείας ἐμπαροινήσαντας, καὶ μηδαμῶς μεταμεληθέντας ἔτι περιόντας τῷ βίῳ, τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθέματι δικαίως καθυποβάλλομεν. τοὺς δὲ νῦν ἀναφανέντας καὶ συνοδικῶς ἐξελεγχθέντας ἐκείνοις ὁμόφρονας, καὶ ἁπλῶς ὅσοι τῆς συμμορίας αὐτῶν, ἀποκηρύκτους τε καὶ ἀποβλήτους ἔχομεν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν, καὶ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, καὶ τοὺς κοινωνοῦντας τούτοις ἐν γνώσει ἀκοινωνήτους ἔχομεν· καὶ πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, τοὺς ἔχοντας,
D ἀπογυμνοῦμεν. τοὺς δ' ὑπὸ τούτων συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας, καὶ μὴ τῶν ἐξάρχων τῆς αἱρέσεως ὄντας, ἀμεταμελήτους μὲν μένοντας, τοῖς ὁμοίοις καθυποβάλλομεν. μεταμεληθέντας δὲ γνησίως καὶ ἀναθεματίζοντας τήν τε τοιαύτην κακοδοξίαν καὶ τοὺς εἰς τέλος ἐμμείναντας ταύτῃ, μὴ μόνον εἰς κοινωνίαν τὴν κατ' εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱερωσύνην ἀσμενέστατα προσιέμεθα, μηδαμῶς τούτους ὑποβιβάζοντες, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑβδόμης Συνόδου διοριζομένης, Ὅτι τοὺς μὲν προτάρχους καὶ προϊσταμένους καὶ τῆς ἀσεβείας ἐκδικητὰς, οὐδὲ μεταμελομένους ὅλως εἰς ἱερωσύνην παρα-

A δεχόμεθα· τοὺς δὲ βιασθέντας, ἢ συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας, μεταμελομένους ἀληθῶς καὶ γνησίως, εἰς ἱερωσύνην κατὰ τὸν οἰκεῖον ἕκαστον βαθμὸν, προσδεχόμεθα. ἀλλ᾽ καὶ εἴτις ἕτερος τῶν ἁπάντων, τὰ αὐτά ποτε φωραθείη ἢ φρονῶν ἢ λέγων ἢ συγγραφόμενος κατὰ τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης· μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν Θεολόγων καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τὰ αὐτὰ κατ᾽ αὐτοῦ ψηφιζόμεθα, καὶ τῇ αὐτῇ καταδίκῃ καθυποβαλλόμεθα, εἴτε τῶν ἱερωμένων εἴη τις, εἴτε τῶν λαϊκῶν. αὐτὸν μέντοι τὸν πολλάκις ῥηθέντα ἱερώτατον Μητροπολίτην, μηδὲν ἀπᾶδον τῶν θείων λογίων γράφοντά τε καὶ φρονοῦντα μετ᾽ ἐξετάσεως καταλαβόντες, μᾶλλον δὲ τῶν θείων λογίων καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσεβείας ὡς προσῆκεν ὑπερμαχοῦντα, οὐκ ἀνώτερον μόνον παντάπασι τῶν κατ᾽ αὐτοῦ, μᾶλ-

B λον δὲ κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐρεσχελιῶν, ὡς καὶ οἱ πρώην συνοδικοὶ Τόμοι προβάντες, ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλέστατον τῆς εὐσεβείας πρόμαχον καὶ προαγωνιστὴν καὶ βοηθὸν ταύτης ἀποφαινόμεθα. οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἐπὶ ταῖς Συνόδοις ἐκείναις προβάντες Τόμοι ἕξουσι, καθάπερ οὖν ἔχουσι, τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον.

Τούτων δὲ οὕτως ἐκβάντων, οὐκ ἄνευ δὴ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος συνεργείας καὶ χάριτος, λοιπὸν ἦν ἔτι προθυμουμένοις πᾶσαν αἰτίαν τῶν βουλομένων αἰτιᾶσθαι περιαιρεῖν, μὴ δὲ ἅπερ ἐν τοῖς τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις ἐποιοῦντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, μὴ δέ ταῦτα παραδραμεῖν ἀβασάνιστα· εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θείᾳ Συνόδῳ τότε, καὶ

C ταῦτα πάντα περιελήφθησαν. εὑρόντος οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως καταγεγραμμένα κατὰ μέρος παρὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων ἐν τῷ τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης βιβλίῳ ἀνέγνωμέν τε καὶ ἐξητάσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ συνδιημερεύσαντες, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις· καὶ τὸν μὲν Θεσσαλονίκης ἱερώτατον Μητροπολίτην, καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς Θεολόγοις εὕρομεν, καὶ συνήγορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ᾽ εὐσέβειαν ἀληθείας· αὐτοὺς

D δὲ καὶ ἀφ᾽ ὧν ἐγγράφως διαστρέφειν καὶ κατηγορεῖν ἐπεχείρησαν, πολλαῖς καὶ μεγάλαις αἱρέσεσι περιπίπτοντας. τοῖς τε γὰρ παρὰ τῶν Θεολόγων ῥητῶς εἰρημένοις φανερῶς ἀντιλέγοντες διετέλουν,
22 καὶ [22] τὴν θέωσιν τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος
κτιστὴν ἐτόλμησαν ἀνειπεῖν· καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ,
διὰ τὸ παρὰ τῶν Ἁγίων εἰρῆσθαι ταύτην ἀπρόσ-
23 πέλαστον καὶ ἀμέθεκτον, [23] φθαρτικὴν εἶναι νομί-
ζειν τοὺς οὕτω περὶ ταύτης φρονοῦντας, ὢ τόλμης δυσσεβοῦς, ἀπεφήναντο. καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπαναπεπαυμένα κατὰ τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸ ἄνθος τὸ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, δηλονότι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἑπτὰ Πνεύματα, τουτέστι τὰς ἐνεργείας

dices extitere, nec ſi pœniteant, in Sacerdotium omnino recipimus: eos autem quibus illata vis, vel qui incauti abacti ſunt ac ſeducti, ſi vere exque animo reſipiſcant, in ſacerdotium pro ſuo quemque gradu recipimus. Sed & ſi quis alius univerſim eadem unquam deprehenſus fuerit aut ſentire aut dicere aut ſcribere adverſus ſacratiſſimum Theſſalonicenſem, quin potius adverſus ſacros Theologos ipſamque Eccleſiam, eandem adverſus eum ſententiam ferimus, eidemque pœnæ mancipamus, ſive Sacerdotalis ordinis fuerit, ſive ex Laicis. Ipſum nihilominus ſæpius nominatum ſacratiſſimum Metropolitam, cum diligenti examine nihil quod à divinis eloquiis abhorreat, ipſum aut ſcribere autve ſentire comperimus; quinimo, qui pro divinis eloquiis & communi noſtra pietate ac fide, ut par erat, pugna defungatur; nedum omnino adverſus eum, ſeu magis Chriſti Eccleſiam, mendaciis ac cavillationibus, haud ſecùs ac qui pridem emanarunt Synodici Tomi, ſuperiorem habemus; verùm etiam tutiſſimum pietatis defenſorem, ejuſque propugnatorem ac adjutorem pronuntiamus. Sic enim qui in illis Synodis Tomi emanarunt, robur ac firmitatem (uti ſanè habent) deinceps obtinebunt.

Septimæ Synodi erga lapſos & hæreticos diſpenſatio.

Approbata laudataque Palamæ ſententia in Pſeudoſynodo.

His porro, non abſque benigniſſimi Spiritus ope gratiaque in hunc modum peractis, unum ſuperat (hoc ſatagentibus, ut quicquid volentibus ſcandalo fore videbatur, id vero auferretur) ut ne illa quidem, quæ in ſacratiſſimi Theſſalonicenſis ſcriptis Eccleſiæ hoſtes ſugillarent, eique crimini verterent, indiſcuſſa præterirentur: quanquam ex iis quæ in divina tunc Synodo diſcuſſa fuerant, hæc quoque omnia fuiſſent comprehenſa. Hæc itaque optimus ſanctus Imperator noſter atque Rex cùm nactus eſt, ſigillatim illorum manu conſcripta, nobiſque ea tradidiſſet; nos ſingula quæque in Theſſalonicenſis libro legimus, convenientesque in Magna Eccleſia, examinavimus, eam in rem non ſemel, ſed & iterum, & tertio ſæpiuſque communi concilio diem tranſigentes: ac ſacratiſſimum quidem Metropolitam Theſſalonicenſem, in his quoque ſacris Theologis concordem offendimus, Chriſtique gratia, veritatis fidei defenſorem: hos vero, quibus etiam ſcripto pervertere ac criminari tentaverant, in plures magnaſque incidiſſe hæreſes. Tum enim his, quæ à Theologis diſertè dicta erant, palam contradicebant, tum aſſumpti à Domino corporis deificationem creatam appellare auſi ſunt; Deique eſſentiam, idcircò quod à Sanctis dictum ſit, eam inacceſſam eſſe & imparticipabilem, corruptricem exiſtimare eos, qui ſic de illa ſentiant (ô temeritatem impietatis plenam!) aſſeruere; idque cùm Deus ad Moſen locutus ſit, *Non videbit aliquis faciem meam, & vivet.* Sed & qui juxta prophetiam Spiritus ſeptem requieverunt ſuper Florem ex radice Ieſſe (nempe Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum) virtutes ſcilicet divini Spiritus, ut ſacri Doctores

Palamæ obiecta diſcuſſa, & Palamitis probata.

Nempe, Lumen Thaboriū.

Exod. 33. 20

Iſai. 11. 1.

Zach. 3. 9. interpretantur) quos ſacer quidem Zacharias ſeptem Chriſti oculos celebravit aſpicientes in univerſam terram; D. vero Maximus naturaliter ineſſe Filio Dei explicuit, cum rebus creatis locaverunt. Atque his plura, nihilque minus ad impietatem ſpectantia, nec numerare quis facile queat. Idcirco hinc quoque, niſi reſipuerint, confirmata illis damnatio eſt. Ac quæ nobis nuper ſynodice aſſiſtente Regia ex Deo Majeſtate, ſanctiſque omnibus Patribus, nec non ſuperioribus ſacris diviniſque ejus cauſæ gratiâ celebratis Synodis, Tomiſque in eis ſynodicis editis; legitimaque in omnibus & canonica hæc ſententia, ſcripta in præſenti atque ſubſcripta, immobilis perſtabit in omnia ſæcula, omnipotenti virtute & gratia, omnipotentis magnique Dei & Salvatoris noſtri, cujus cauſa & cujus ope, præſens nobis certamen peractum eſt.

Qq. ad Thalaſſ.

Habuit exemplar ſubſcriptiones, rubris quidem literis, amborum diviniſſimorum Imperatorum, ſic,

IOANNES CHRISTI DEI GRATIA FIDELIS ET IMPERATOR ROMANORVM, CANTACVZENVS.

IOANNES CHRISTI DEI GRATIA
Fidelis Rex & Imperator Romanorum, Palæologus.

Venerabilis verò ac Patriarchalis manus ſignaculo.

Calixtus miſericordia Dei Archiepiſcopus Conſtantinopoleos novæ Romæ & Oecumenicus Patriarcha.

Humilis Metropolita Heracleæ, Hypertimorum Præſes, totiuſque Thraciæ ac Macedoniæ Exarchus, Philotheus.

Humilis Metropolita Theſſalonicenſis, Hypertimus & Exarchus totius Theſſaliæ, Gregorius.

Humilis Metropolita Cyzicenus, & Exarchus omnis Helleſponti, Arſenius.

Metropolita Philadelphiæ, Hypertimus & Exarchus totius Lydiæ, Iudexque Univerſalis Romanorum, Macarius.

Humilis Metropolita Chalcedonenſis, Hypertimus & Exarchus totius Bithyniæ, Iacobus.

Metropolita Melanici, Hypertimus & Iudex Vniverſalis Romanorum, Metrophanes.

Humilis Metropolita Amaſeæ & Hypertimus.

Humilis Metropolita Pontoheracleæ & Hypertimus, Methodius.

Humilis Metropolita Pegarum, & Parii Hypertimus, Georgius.

Humilis Metropolita Berrhœæ Hypertimus & Vicarius Tyanenſis Metropolitæ, Dionyſius.

Humilis Metropolita Trapezuntis & Hypertimus, Nepho.

Humilis Metropolita Traianopolis Hypertimus & Exarchas omnis Rhodopes, Germanus.

A καὶ μετὰ τοὺς ἱεροὺς Θεολόγους τοῦ θείου Πνεύματος, ἃς ὁ μὲν ἱερὸς Ζαχαρίας ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς τοῦ Χριστοῦ ἀνύμνησεν ἐπιβλέποντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος [24] φυσικῶς ταῦτα προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ ἐθεολόγησεν, μετὰ τῶν κτισμάτων ἔταξαν· καὶ τὰ πλείω τούτων καὶ μηδὲν ἧττον εἰς ἀσέβειαν φέροντα, οὐδὲ ἀριθμεῖν ῥᾴδιον. Διὸ καὶ ἀπὸ τούτων ἡ καταδίκη τούτοις, εἰ μὴ ἄρα μεταμεληθεῖεν, ἐπεκυρώθη· καὶ τὰ συνοδικῶς ἡμῖν ἀρτίως μετὰ τῆς ἐκ Θεοῦ Βασιλείας ἐξετασθέντα καὶ διαγνωσθέντα, καὶ θείοις Πατράσι πᾶσι, καὶ ταῖς προγεγενημέναις τούτου χάριν ἱεραῖς καὶ θείαις Συνόδοις, καὶ τοῖς ἐπ' αὐταῖς συνοδικοῖς Τόμοις· καὶ ἡ ἔνθεσμος διὰ πάντων καὶ κανονικὴ αὕτη ψῆφος, γραφεῖσα B καὶ ὑπογραφεῖσα ἀρτίως, ἀκίνητος εἰς αἰῶνα τὸν σύμπαντα διατηρηθήσεται, τῇ πάντα δυναμένῃ ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι τοῦ παντοδυνάμου καὶ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, ἡμῶν· ὑπὲρ ἧς καὶ δι' ἧς ὁ παρὼν ἡμῖν ἀγὼν ἤνυσται.

Εἶχεν ὑπογραφὰς τὸ πρωτότυπον, διὰ μὲν ἐρυθρῶν γραμμάτων, τῶν θειοτάτων Βασιλέων ἀμφοτέρων. τὸ,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩΙ ΤΩΙ ΘΕΩΙ ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ Ο ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩΙ ΤΩΙ ΘΕΩΙ
πιστὸς Βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ C Παλαιολόγος.

Διὰ δὲ τῆς σεβασμίας καὶ πατριαρχικῆς χειρός. τὸ,

Κάλλιστος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Ἡρακλείας Πρόεδρος τῶν Ὑπερτίμων καὶ Ἔξαρχος πάσης Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, Φιλόθεος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, Ὑπέρτιμος καὶ Ἔξαρχος πάσης Θετταλίας, Γρηγόριος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Κυζίκου, καὶ Ἔξαρχος πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀρσένιος.

Ὁ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας, Ὑπέρτιμος καὶ Ἔξαρχος πάσης Λυδίας καὶ Καθολικὸς Κριτὴς τῶν Ῥωμαίων, Μακάριος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, Ὑπέρτιμος καὶ Ἔξαρχος πάσης Βιθυνίας, Ἰάκωβος.

D Ὁ Μητροπολίτης Μελανίκου, Ὑπέρτιμος καὶ Καθολικὸς Κριτὴς τῶν Ῥωμαίων, Μητροφάνης.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Ἀμασείας καὶ Ὑπέρτιμος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Ποντοηρακλείας καὶ Ὑπέρτιμος Μεθόδιος.

Ὁ ταπεινὸς [26] Μητροπολίτης Πηγῶν καὶ Παρίου Ὑπέρτιμος, Γεώργιος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Βερροίας Ὑπέρτιμος καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Τυάνων, Διονύσιος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος καὶ Ὑπέρτιμος, Νήφων.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Τραϊανουπόλεως Ὑπέρτιμος καὶ Ἔξαρχος πάσης Ῥοδόπης, Γερμανός.

ἐξ αἰτίας καὶ ἀρχῆς ὑπάρχων τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς δι' αὐτοῦ πάντων γεγονότων. ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν τὴν καθ' ἡμᾶς λαβὼν, καὶ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κυηθείς τε νόμῳ φύσεως καὶ γεννηθεὶς, Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐνανθρωπήσας γέγονε ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα πλὴν ἁμαρτίας, μείνας ὅπερ ἦν Θεὸς ἀληθινὸς, ἑνώσας ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις καὶ ἐνεργείας, καὶ μείνας εἷς Υἱὸς ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐνεργῶν τὰ θεῖα πάντα ὡς Θεὸς, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ὡς ἄνθρωπος, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀδιαβλήτοις ὑποκείμενος πάθεσιν. ἀπαθὴς μὲν καὶ ἀθάνατος ὢν καὶ διαμένων ὡς Θεὸς, ἑκὼν δὲ σαρκὶ παθὼν ὡς ἄνθρωπος· καὶ σταυρωθεὶς καὶ θανὼν καὶ ταφεὶς, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάς· ὃς καὶ τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανεὶς, καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐπαγγειλάμενος, καὶ παραγγείλας μαθητεύειν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τηρεῖν διδάσκειν ὅσα ἐνετείλατο, αὐτὸς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὁμότιμον καὶ ὁμόθρονον ὡς ὁμόθεον ποιήσας τὸ ἡμέτερον φύραμα, μεθ' οὗ πάλιν φυράματος ἥξειν μέλλει μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. τότε δὲ πρὸς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν ἔπεμψεν ἐπὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· συνάναρχον μὲν ὂν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὡς ἄχρονον· οὐκ ἄναρχον δὲ, ὡς καὶ αὐτὸ ῥίζαν καὶ πηγὴν καὶ αἰτίαν ἔχον τὸν Πατέρα, οὐχ ὡς γεννητὸν, ἀλλ' ὡς ἐκπορευτόν· ἐκ Πατρὸς γὰρ καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀῤῥεύστως καὶ ἀπαθῶς, οὐ γεννητῶς ἀλλ' ἐκπορευτῶς προῆλθεν, ἀδιαίρετον ὂν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς προερχόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, ἀσύγχυτον καὶ τὴν ἕνωσιν ἔχον, καὶ ἀμέριστον τὴν διαίρεσιν· Θεὸς ὂν καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν καθ' ὃ Θεὸς, ἄλλος δὲ καθ' ὃ Παράκλητος· Πνεῦμα αὐθυπόστατον, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ πεμπόμενον, τουτέστι φανερούμενον. αἴτιον καὶ αὐτὸ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς ἐν αὐτῷ τελεσιουργημένων· τὸ αὐτὸ καὶ ὁμότιμον Πατρί τε καὶ Υἱῷ, χωρὶς τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως. ἐπέμφθη δὲ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητὰς, τουτέστι πεφανέρωται· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως παρ' αὐτοῦ πεμφθείη, τὸ μὴ χωριζόμενον αὐτοῦ. πῶς δ' ἂν ἄλλως ἔλθοι μοι, τὸ ὑπάρχον πανταχοῦ. διὸ μὴ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πέμπεται· καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔρχεται φανερούμενον. κοινὸν γὰρ ἔργον ἡ ἀποστολὴ, δηλονότι ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος. φανεροῦται δὲ, οὐ κατὰ τὴν

nitate intelligatur; ut qui ex Patre auctore ac principio ſit; auctor tamen & principium rerum omnium conditarum: qui, cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed in conſummatione ſæculorum exinaniuit ſemetipſum, formam noſtram accipiens, exque Maria ſemper virgine, propenſa Patris voluntate, ac Spiritus ſancti cooperatione conceptus naturæ lege ac natus, Deus ſimul & homo, atque ut verè factus homo, ſimilis nobis per omnia extitit, uno dempto peccato, manens quod erat, verus Deus; uniens inconfusè & immutabiliter duas naturas & voluntates & operationes, manenſq; unus Filius in una perſona, poſteaquàm etiam homo factus eſt; operans omnia divina quatenus Deus, atque humana omnia quatenus homo, humaniſque affectibus, quibus nihil ineſt criminis, ſubjectus. Immunis quidem à paſſione, ut qui Deus perſeveraret; carne tamen ut homo ſponte patiens, crucique affixus & mortuus atque ſepultus, dieque tertia reſurgens; qui & Diſcipulis poſt reſurrectionem apparuit, pollicituſque virtutem ex alto, ac cùm præcepiſſet docere omnes Gentes, & baptizare in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, & docere ſervare omnia quæ præceperat, aſſumptus eſt in cœlum, ſeditque à dextris Patris, pari honore ac ſede, velut pariter Deum, noſtram donans conſperſionem, cum qua etiam rurſus venturus eſt cum majeſtate judicare vivos & mortuos, ac redditurus unicuique juxta opera ſua. Tuncque adeò cùm ad Patrem aſcendiſſet, miſit ad ſanctos ſuos Diſcipulos & Apoſtolos Spiritum ſanctum, qui à Patre procedit; coæternum quidem Patri & Filio, ut qui tempus non habeat; non tamen principii expertem, ut qui & ipſe radicem & fontem atque auctorem Patrem habeat; non velut ex illo naſcendi ratione, ſed proceſſione. Ex Patre enim & ipſe ante omnia ſæcula, citra omnem fluxionem ac paſſionem, non naſcendi ratione proceſſit, ſed proceſſione, indiviſus à Patre & Filio, ut qui ex Patre procedat, & in Filio conquieſcat, tum inconfuſam unionem habens, tum indiviſam diviſionem; ipſe quoque Deus ex Deo; non alius quidem quatenus Deus, aliuſque quatenus Paracletus: qui ut Spiritus verè exiſtat, ex Patre procedens, & qui per Filium mittatur; hoc eſt, manifeſtetur: qui & ipſe auctor ſit creatorum omnium, ut quæ in ipſo perfecta ſint; pari honore cum Patre & Filio, exceptis innaſcibilitate & nativitate. Porrò miſſus eſt à Filio ad Diſcipulos ſuos, hoc eſt, manifeſtatus. Quo enim alio modo ab ipſo mitteretur, qui non ſeparatur ab illo? Quóve alio modo uſquam veniret, qui præſens ubique eſt? Idcirco nedum à Filio, ſed & à Patre, & per Filium mittitur; ipſeque à ſe venit, qui manifeſtatur. Eſt enim commune opus miſſio (manifeſtatio ſcilicet) Spiritus. Manifeſtatur autem non ſecundum eſſentiam, *Nemo enim Dei*

Phil 2. 6.
Act. 1. 8.
Matt. 28. 19
Ioan. 15. 26.
Greg. Theol.

naturam aut vidit unquam aut enarravit; ſed ſecundùm gratiam & virtutem & operationem, quæ communis eſt Patris & Filii & Spiritus S. Proprium quidem horum cujuſque eſt uniuſcujuſque hypoſtaſis ſeu perſona,& omnia quæ ad eam ſpectant: communia verò, non ſolùm eſſentia omni ſuperior eſſentiâ, ipſa prorſus innominabilis & inexplicabilis & imparticipabilis, ut omne nomen, omnemque explanationem & participationem excedens, verùm etiam gratia & virtus & operatio & claritas & majeſtas & incorruptio, ac prorſus omnia, quibus Deus communicat, ac per gratiam Sanctis unitur, tum Angelis tum hominibus; nec quod dividuæ diſtinctæque perſonæ, vel quod dividuæ variæque virtutes & operationes, ſimplicitatem amittens. Sic enim nobis unus eſt Deus omnipotens in una Deitate. Neque enim ex perſonis, quæ ipſæ perfectæ ſint, unquam compoſitio fiat; nec quod valet ac poteſt, idcirco quod virtutem aut virtutes habeat, ea ipſa quod valet poteſtque ratione, verè unquam dicatur compoſitum eſſe.

Præterea reſpectu quodam & relatione adoramus Filii Dei Imaginem, ea ratione circunſcripti, qua noſtri cauſâ homo factus eſt; quod ita adoramus, ad exemplar ſeu principem formam, σχετικῶς, referentes. Pretioſum item Crucis lignum, cunctaque ejus cruciatuum ſymbola, velut divina adverſus communem humani generis hoſtem tropæa. Ad hæc etiam pretioſæ Crucis ſignum ſalutare, & divina templa locaque, & vaſa ſacra, & divinitus tradita Eloquia ob Deum in eis reſidentem. Similiter adoramus etiam omnium Sanctorum Imagines, ob eam charitatem qua ipſos proſequimur, Deumque quem illi verè tum dilexerunt, tum coluerunt; quà eas adoramus ac veneramur, ad imaginum formas, ſeu exemplaria, animum referentes. Adoramus & ipſos Sanctorum loculos, quippe cùm ſanctificans gratia à ſacratiſſimis eorum oſſibus non abſceſſerit; uti nec Divinitas à Dominico corpore in triduana morte ſejuncta fuit.

Nihil per eſſentiam malum novimus: nec mali aliud principium ac originem, quàm Rationalium ſeu Animorum errorem, malè utentium conceſſa à Deo arbitrii facultate. Eccleſiaſticas omnes traditiones amplectimur, ſive ſcriptas ſive non ſcriptas; ac præ omnibus ſummè myſticam ſacratiſſimamque Conſecrationem & Communionem, Collectamque, ex qua etiam Conſecrationibus aliis ac Myſteriis ſeu Sacramentis conſummatio obtingit; qua, in ejus memoriam qui ſeipſum inexhauſtè exinanivit, & carnem accepit, mortemque ac cruciatus noſtri cauſâ pertulit, pro eo ac ille divinè ſanxit & à ſe ipſe geſſit, Paniſque & Calix diviniſſimè ſacrificantur & deificantur; ipſumque illud vivificum Corpus & Sanguis conſecrantur, nec non eorum arcana perceptio ac communio,

A οὐσίαν, Οὐδεὶς γάρ ποτε Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις κοινή ἐστι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἴδιον μὲν γὰρ ἑκάστου τούτων, ἡ ἑκάστου ὑπόστασις, καὶ ὅσα τείνει πρὸς αὐτήν· κοινὰ δὲ, οὐχ ἡ ὑπερούσιος οὐσία μόνον, ἡ παντάπασιν ἀνώνυμος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀμέθεκτος, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν οὖσα καὶ ἔκφανσιν καὶ μετοχήν. ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ λαμπρότης, καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἀφθαρσία, καὶ πανθ' ἁπλῶς καθ' ἃ κοινωνεῖ, καὶ κατὰ χάριν ἑνοῦται τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις ὁ Θεός· μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ διάφορον τῶν ὑποστάσεων, μήτε διὰ

B τὸ μεριστὸν καὶ ποικίλον τῶν δυνάμεών τε καὶ ἐνεργειῶν, τῆς ἁπλότητος ἐκπίπτων οὕτως ἡμῖν εἷς ἐστι παντοδύναμος Θεὸς ἐν μιᾷ θεότητι. οὔτε γὰρ ἐξ ὑποστάσεων τελείων γένοιτ' ἄν ποτε σύνθεσις· οὔτε τὸ δυνάμενον ὅτι δύναμιν ἢ δυνάμεις ἔχει, δι' αὐτὸ τὸ δύνασθαι σύνθετον ἀληθῶς ποτε λεχθείη ἄν.

Πρὸς τούτοις προσκυνοῦμεν σχετικῶς τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ περιγραφέντος ὡς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφέροντες σχετικῶς τὴν προσκύνησιν. καὶ τὸ τίμιον τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τὰ σύμβολα πάντα τῶν αὐτοῦ παθημάτων, ὡς ὄντα τρόπαια θεῖα κατὰ τοῦ κοινοῦ πολεμίου τοῦ γένους ἡμῶν. πρὸς δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ σωτήριον, καὶ τοὺς

C θείους ναοὺς καὶ τόπους· καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ θεοπαράδοτα λόγια, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐνοικοῦντα Θεόν. ὡσαύτως προσκυνοῦμεν καὶ τὰς τῶν Ἁγίων πάντων εἰκόνας, διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τὸν Θεὸν, ὃν οὗτοι ἀληθῶς ἠγάπησάν τε καὶ ἐθεράπευσαν· ἐν τῇ προσκυνήσει, πρὸς τὰς εἰκόνων μορφὰς ἀναφέροντες τὴν διάνοιαν. προσκυνοῦμεν καὶ αὐτὰς τὰς τῶν Ἁγίων σορούς, ὡς τῆς ἁγιαστικῆς χάριτος τῶν αὐτῶν οὐκ ἀποστάσης ἱερωτάτων ὀστῶν· ὥσπερ οὐδὲ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος, ἐν τῷ τριημέρῳ ἡ θεότης διῃρέθη θανάτῳ.

Κακὸν κατ' οὐσίαν ἴσμεν οὐδέν· οὐδ' ἐστὶ τοῦ κακοῦ ἀρχὴν ἑτέραν, ἢ τὴν ἐκτροπὴν τῶν λογικῶν, κεχρημένων τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένῃ αὐτεξ-

D ουσιότητι κακῶς. στέργομεν πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους, καὶ περὶ πάντων τὴν μυστικωτάτην τε καὶ πανίερον τελετὴν καὶ κοινωνίαν καὶ σύναξιν, παρ' ἧς καὶ ταῖς ἄλλαις τελεταῖς ἡ τελείωσις, καθ' ἣν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κενώσαντος ἑαυτὸν ἀκειώτως, καὶ σάρκα λαβόντος καὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὴν θεσπεσίαν ἐκείνου παραγγελίαν καὶ αὐτουργίαν, τὰ θειότατα ἱερουργεῖται καὶ θεουργεῖται, ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον· καὶ αὐτὸ τὸ ζωαρχικὸν ἐκεῖνο τελεῖται σῶμα καὶ αἷμα· καὶ τὴν ἀπόρρητον αὐτῶν μετουσίαν καὶ κοινωνίαν τοῖς εὐαγῶς προσιοῦσι χαρίζεται. πάντας δὲ τοὺς μὴ

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Σηλυβρίας Υπέρτιμος καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Κοτυαίου, Ησαΐας.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Εὐρίπου Υπέρτιμος καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Εὐχαΐτων, Γαβριήλ.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Αμάστριδος καὶ Υπέρτιμος, Καλλίνικος.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Σουγδαίας καὶ Υπέρτιμος, Εὐσέβιος.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Αἴνου καὶ Υπέρτιμος, Δανιήλ.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Βρύσεως καὶ Υπέρτιμος, Θεοδώρητος.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Μαδύτων καὶ Υπέρτιμος, Ιάκωβος.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Βιζύης καὶ Υπέρτιμος, Νεόφυτος.

27 Ο ταπεινὸς [27] Μητροπολίτης Καλλιουπόλεως, Ιωσήφ.

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Εξαμιλίου.

Ο ταπεινὸς μητροπολίτης Σωζοπόλεως, Θεοδόσιος.

Ησαν καὶ διὰ γνωμῶν ἤτοι, Ο Ανδριανουπόλεως, Ο Σταυρουπόλεως, Ο Διδυμοτείχου.

Παρῆσαν τῇ Συνόδῳ καὶ Επίσκοποι, τοῦ μὲν Ηρακλείας, ὁ Πανίου, ὁ Καρυουπόλεως, ὁ Παμφύλου, ὁ Αθύρας· τοῦ δὲ Θεσσαλονίκης, ὁ Καμπανίας, τῶν Σάρδεων, ὁ Συνάδων, ὁ Ελευθερουπόλεως.

Διαλαθόντα τὰ δύο ταῦτα, ὕστερον προσετέθησαν·

Ο ταπεινὸς Μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ Υπέρτιμος, Θεόληπτος.

Ο Λιτυτζίτζης Μητροπολίτης βεβαιῶν ὑπέγραψα.

Ο μέγας Χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Εκκλησίας καὶ Υπατος τῶν Φιλοσόφων, ὁ Εμπαρις.

Ο μέγας Σκευοφύλαξ, Εὐθύμιος ὁ Απόκαυκος.

Ο Σακελλίου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Εκκλησίας καὶ Αρχιδιάκονος, Μιχαὴλ ὁ Καβάσιλας.

Ο Ραιφερενδάριος τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Εκκλησίας, Μανουὴλ ὁ Σίλβεστρος.

Ο ἐπὶ τῶν δεήσεων τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας, Θεόδωρος Διάκονος ὁ Περδίκης.

Ο Σκευοφύλαξ τοῦ εὐαγοῦς Βασιλικοῦ Κλήρου, Γεώργιος Διάκονος ὁ Περδίκης,

Ο ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Εκκλησίας, Μιχαὴλ Διάκονος ὁ Μανιάκης.

Ο Αρχων τῶν μοναστηρίων Διάκονος, ὁ Χωνειάτης.

ΕΙ'ΧΕΝ Ε'ΤΕ'ΡΑΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ'Ν ὁμοίως τὸ πρωτότυπον, τοῦ ὕστερον γενομένου θειοτάτου Βασιλέως ἡμῶν, μετὰ καὶ προγράμματος τοῦδε.

Η Βασιλεία μου μέλλουσα ὑπογράφειν ἐν τῷ παρόντι Τόμῳ, προεγγραφέντι παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου Μοναυτοκράτορος καὶ Βασιλέως τοῦ

A Humilis Metropolita Selybriæ Hypertimus & Vicarius Cotiæi Metropolitæ, Eſaias.

Humilis Metropolita Eupro Hypertimus & Vicarius Euchaïarum Metropolitæ, Gabriel.

Humilis Metropolita Amaſtridis & Hypertimus, Callinicus.

Humilis Metropolita Sugdææ & Hypertimus, Euſebius.

Humilis Metropolita Aini & Hypertimus, Daniel.

Humilis Metropolita Bryſis & Hypertimus, Theodoretus.

Humilis Metropolita Madytorum & Hypertimus, Iacobus.

Humilis Metropolita Bizyæ & Hypertimus, Neophytus.

B Humilis Metropolita Calliopolis, Ioſeph.

Humilis Metropolita Hexamilii.

Humilis Metropolita Sozopolis, Theodoſius.

Erant & hic per Vicarios, Adrianopolitanus, Stauropolis, Didymotichi.

Aderant & Epiſcopi, Heracleenſis Provinciæ, Panii, Cariopolis, Pamphyli, Athyræ. Provinciæ Theſſalonicenſis, Campaniæ, Sardenſis, Synadenſis, Eleutheropolis.

Cùm neſcirentur duo hæc nomina, poſtea addita ſunt.

Humilis Metropolita Didymotichi & Hypertimus, Theoleptus.

C Lityrzitzes Metropolita confirmans ſubſcripſi.

Magnus Chartophylax ſanctiſſimæ Dei magnæ Eccleſiæ & Philoſophorum Princeps, Emparis.

Magnus Vaſorum Cuſtos, Euthymius Apocaucus.

Sanctiſſimæ magnæ Dei Eccleſiæ Sacellarius & Archidiaconus, Michaël Cabaſilas.

Sanctiſſimæ Dei Magnæ Eccleſiæ Refe-rendarius, Manuel Silveſter.

A ſupplicibus Libellis ſanctiſſimæ Dei magnæ Eccleſiæ, Theodorus Diaconus perdices.

D Vaſorum Cuſtos venerabilis Palatini Cleri, Georgius Diaconus Perdices.

Præpoſitus ſacro Ordini ſanctiſſimæ Dei Magnæ Eccleſiæ, Michaël Diaconus Maniaces.

Præſes Monaſteriorum Diaconus Chomates.

HABVIT EXEMPLAR SIMILITER *aliam ſubſcriptionem, ejus qui poſtea diviniſſimus Imperator noſter fuit, cum iſtiuſmodi præludio.*

Majeſtas mea ſubſcriptura præſenti Tomo, ante edito à potente ſanctoque ſolo Imperatore ac Rege Majeſtatis meæ Paren-

A te, & à divina ſacraque Synodo, ad confirmandam quidem ſanctam Chriſti Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam; evertendam vero impiiſſimam Barlaami & Acindyni hæreſim, conſtituit decernitque eum ſe amplecti ac colere immutatum invariatumque citra omne examen ac diſquiſitionem, velut Dei nutu, Sanctorum in eo loquentium ſtylo, conſcriptum: ita nimirum ut recipiat & amplectatur mea Majeſtas, quæ & præſens Tomus admittit, anathemati vero tradat, quæcunque & ille anathemati tradidit. Atque adverſus eos quidem, qui divino ejuſmodi ſacroque Tomo adverſati fuerint, ſtatuit Majeſtas mea, & verbis & B factis ſe pugnaturam, velutque communes Eccleſiæ hoſtes fugaturam; illos vero qui in eo ejuſque fide permaneant, quanta fieri poſſit humanitate benevolentiaque proſecuturam. Hæc vero Maieſtas mea conſtituit, quod divino numine per ejus gratiam inſtituta eſt Defenſor & vindex illius Eccleſiæ. Vt autem præſens decretum Majeſtatis meæ in ævum omne firmum ac immobile permaneat, tum ab ea ſubſcriptum eſt, tum ſacræ menſæ meis ipſe manibus velut ſacrum donarium appendi, præſentia potentis ſanctique mei Imperatoris ac Regis meæ Maieſtatis Parentis, nec non ſanctiſſimi Domini mei Oecumenici Patriarchæ Domini Philothei, divinæque eius ac ſanctæ Synodi, Menſe Febr. Indict. 7. Matthæus Chriſti Dei gratia fidelis Rex & Imperator Romanorum, Aſanes Cantacuzenus. C

PROFESSIO ORTHODOXÆ

Fidei, edita à ſacratiſſimo Metropolita Theſſalonicenſi Domino Gregorio Palama.

Vnus Deus ante omnia, & ſuper omnia & in omnibus, ſupraque rerum univerſitatem, in Patre & Filio & Spiritu ſancto, quem adoramus & credimus: Vnitas in Trinitate, & Trinitas in Vnitate inconfuſè unita & indiviſè diviſa: Vnitas eadem ac Trinitas omnipotens; Pater principii expers, non ea duntaxat ratione, quod ſine tempore eſt, ſed & quia nullum prorſus auctorem habet: ſolus cauſa & radix & fons Deitatis quæ in Filio conſideratur & Spiritu ſancto: ſolus prima & originalis cauſa rerum conditarum: non ſolus conditor, ſed ſolus unius Filii Pater, uniuſque Spiritus Productor. Is ſemper eſt, & ſemper eſt Pater, & ſolus ſemper tum Pater tum Produ- D
Ioan. 14. 18 ctor eſt: major Filio & Spiritu, uno hoc quod auctor eſt: in reliquis idem parique dignitate. Eius unius Filius, ſine principio quidem, ea ratione qua caret tempore; non autem ſine principio, ut qui principium & radicem fontemque habeat Patrem; ex quo ſolo ante omnia ſæcula, incorporeè, & ſine ulla fluxione aut paſſione, naſcendi ratione proceſſit, nec tamen diviſus eſt, qui Deus ex Deo ſit; non alius quidem quatenus Deus, alius vero quatenus Filius, qui ſemper ſit, & ſemper Filius & ſolus Filius, & ſemper apud Deum inconfuſè ſit; non auctor vel principium Deitatis, quæ in Tri-

πατρὸς τῆς Βασιλείας μου καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Συνόδου, ἐπὶ βεβαιώσει μὲν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ καθαιρέσει δὲ τῆς ἀθεωτάτης Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου αἱρέσεως, τάττει καὶ δοκιμάζεται στέργειν τοῦτον παρ' αὐτῆς ἀμεταποίητον καὶ ἀμετακίνητον, χωρὶς βασάνου καὶ δοκιμασίας τῆς οἱασδήτινος, ὡς ἐκ Θεοῦ γραφέντα διὰ τῶν ἐν αὐτῷ λαλούντων Ἁγίων, δεχομένης μὲν τῆς Βασιλείας μου καὶ ἀσπαζομένης, ἅπερ καὶ ὁ παρὼν Τόμος προσίεται, ἀναθέματι δὲ παραδιδούσης, ὅσα καὶ αὐτὸς τῷ ἀναθέματι παραδέδωκε· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐναντιουμένους τῷ τοιούτῳ θείῳ καὶ ἱερῷ Τόμῳ, τάττει ἡ Βασιλεία μου, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις κατ' αὐτῶν ἵστασθαι, καὶ ὡς κοινοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀπελαύνειν ἐχθρούς· τοὺς δὲ ἐμμένοντας τούτῳ, ἀποδοχῆς καὶ εὐμενείας τῆς δυνατῆς ἀξιοῦν. ταῦτα δὲ τάττει ἡ Βασιλεία μου, ὡς ἐκ Θεοῦ καταστᾶσα διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος Δηφένσωρ καὶ ἐκδικητὴς τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας. ὥστε δὲ μένειν τὸ παρὸν ὁρισμὸν βέβαιον καὶ ἀκίνητον τῆς Βασιλείας μου εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, καὶ ὑπογέγραπται παρ' αὐτῆς, καὶ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, ταῖς ἐμαυτοῦ χερσὶν, ὥσπερ ἱερὸν ἀνάθημα φέρων ἀνέθηκα, παρουσίᾳ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου μου Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως, τοῦ πατρὸς τῆς Βασιλείας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Φιλοθέου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς Συνόδου· μηνὶ Φεβρουαρίῳ Ἰνδ. ζ΄ Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς Βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΡΤΟΔΟΞΟΥ

πίστεως, ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Κυροῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ.

Εἷς Θεὸς πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι παρ' ἡμῶν προσκυνούμενός τε καὶ πιστευόμενος· Μονὰς ἐν Τριάδι, καὶ Τριὰς ἐν Μονάδι ἀσυγχύτως ἑνουμένη, καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη· μονὰς ἡ αὐτὴ καὶ τριὰς παντοδύναμος· Πατὴρ ἄναρχος, οὐ μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀναίτιος· μόνος αἰτία καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος· μόνος αἰτία προκαταρκτικὴ τῶν γεγονότων· οὐ μόνος δημιουργὸς, ἀλλὰ μόνος ἑνὸς Υἱοῦ Πατὴρ, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἑνὸς Προβολεύς· ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Πατὴρ, καὶ ἀεὶ ὢν μόνος Πατήρ τε καὶ Προβολεύς· μείζων Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, τοῦτο μόνον ὡς αἴτιος· τὰ ἄλλα δὲ πάντα, ὁ αὐτὸς αὐτοῖς καὶ ὁμότιμος· οὗ Υἱὸς εἷς, ἄναρχος μὲν ὡς ἄχρονος. οὐκ ἄναρχος δὲ, ὡς ἀρχὴν καὶ ῥίζαν καὶ πηγὴν ἔχων τὸν Πατέρα· ἐξ οὗ μόνου πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀσωμάτως, ἀρρεύστως, ἀπαθῶς, γεννητῶς προῆλθεν, ἀλλ' οὐ διῃρέθη, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ· οὐκ ἄλλος μὲν καθ' ὃ Θεός, ἄλλος δὲ καθ' ὃ Υἱός, ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Υἱὸς καὶ μόνος Υἱός· καὶ ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀσυγχύτως ὢν, οὐκ αἰτία καὶ ἀρχὴ τῆς ἐν Τριάδι νοουμένης θεότητος, ὡς

ὁμολογοῦντας καὶ πιστεύοντας ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προεμήνυσε διὰ τῶν Προφητῶν, ὡς ὁ Κύριος ἐθέσπισε διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφανεὶς, ὡς οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν πεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ὡς οἱ Πατέρες ἡμῶν καὶ διάδοχοι ἐκείνων ἐδίδαξαν ἡμᾶς, ἀλλ' αἱρέσεως οἰκείας ἢ ἄρξαντας, ἢ τοῖς κακῶς ἄρξασιν εἰς τέλος ἐπηκολουθηκότας, ἀποβαλλόμεθα καὶ ἀναθέματι καθυποβαλλόμεθα.

Δεχόμεθα δὲ καὶ ἀσπαζόμεθα τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς Συνόδους, τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων, κατὰ τοῦ θεομάχου Ἀρείου, κατασπάσαντος ἀσεβῶς εἰς κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατατέμνοντος εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, τὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνουμένην Θεότητα· τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων Πατέρων κατὰ Μακεδονίου Κωνσταντινουπόλεως, ἀσεβῶς εἰς κτίσμα κατασπάσαντος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ κατατέμνοντος μηδὲ ἧττον καὶ τούτου εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεότητα· τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Ἐφέσῳ τῶν διακοσίων Πατέρων κατὰ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ἀθετοῦντος ἐπὶ Χριστοῦ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ τὴν ὡς ἀληθῶς τεκοῦσαν τὸν Θεὸν Παρθένον, Θεοτόκον καλεῖν μηδαμῶς βουλομένου· καὶ τὴν τετάρτην τὴν ἐν Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Πατέρων κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ δογματιζόντων κακῶς· καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε Πατέρων, κατὰ Θεοδώρου καὶ Διοδώρου τὰ αὐτὰ τῷ Νεστορίῳ φρονούντων, καὶ διὰ συγγραμμάτων τὰ ἐκείνου συνιστώντων, Ὠριγένους τε καὶ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου τινὸς, τῶν παλαιῶν μὲν ὄντων, μυθώδη δέ τινα ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισάγειν ἐπιχειρούντων· καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, τῶν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα Πατέρων, κατὰ Σεργίου, Πύρρου, Παύλου, Κωνσταντινουπόλεως ἀρξάντων, ἀθετούντων ἐπὶ Χριστοῦ τὰς καταλλήλους ταῖς δύο φύσεσιν, δύο ἐνεργείας καὶ δύο θελήματα· καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πάλιν, τῶν ἑπτὰ καὶ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων Πατέρων, κατὰ τῶν Εἰκονομάχων.

Ἀσπαζόμεθα καὶ πάσας τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν κατὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν εὐσεβείας καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας Συνόδους. ὧν εἰσὶ καὶ αἱ συγκροτηθεῖσαι κατὰ τὴν Μεγαλόπολιν ταύτην ἐν τῷ περιβοήτῳ ναῷ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, κατὰ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαὰμ, καὶ τοῦ μετ' ἐκεῖνον τὰ ἐκείνου φρονοῦντος, καὶ δόλῳ σπεύδοντος ἐπικρατεῖν, Ἀκινδύνου· οἳ τὴν κοινὴν χάριν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ τὸ Φῶς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καθὸ καὶ οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ἥλιος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς προϋπέδειξεν ἐπ' ὄρους λάμψας, καὶ ἁπλῶς πᾶσαν δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, καὶ πᾶν τὸ διαφέρον ὁπωσοῦν τῆς θείας

A ſanctè ac religioſè accedentibus præſtatur. Omnes porrò qui non confiteantur ac credant, pro eo ac Spiritus ſanctus per Prophetas prænuntiavit, pro eo ac Dominus nobis per carnem apparens ſanxit, pro eo ac Apoſtoli ab eo miſſi prædicaverunt, pro eo ac Patres noſtri eorumque ſucceſſores nos docuerunt, ſed vel ipſi hæreſis ſibi auctores extiterunt, vel eos qui malè auſpicati, aliis auctores fuerunt in finem ſecuti ſunt, rejicimus ac anathemati ſubjicimus.

Suſcipimus autem & amplectimur ſanctas & Vniverſales Synodos, Nicænam trecentorum decem & octo divinorum Patrum adverſus Dei impugnatorem Arium, impiè Dei Filium in creatorum ſortem detrahentem, & quam in Patre & Filio & B Spiritu ſancto Deitatem colimus, in creata & increata ſecantem: quæ illam ſecuta eſt, Conſtantinopolitanam, centum quinquaginta ſanctorum Patrum adverſus Macedonium Epiſcopum Conſtantinopolitanum, impiè detrahentem Spiritum ſanctum inter creata, unamque nihilominus Deitatem in creata & increata ſecantem. Tertiam Epheſinam ducentorum Patrum adverſus Neſtorium patriarcham Conſtantinopolitanū, unionem in Chriſto hypoſtaticam ejus Divinitatis atque humanitatis abrogantem, nec quæ verè Deum genuit, Virginem Deiparam vocare omnino annuentem. Quartam Chalcedonenſem ſexentorum triginta Patrum adverſus Eutychem & Dioſcorum, unam in Chriſto naturam perperam docentes. Quintam Conſtantinopolitanam centum ſexaginta quinque Patrum, adverſus C Theodorum & Diodorum eadem cum Neſtorio ſentientes, ac ſcriptis libris ejus hæreſim adſtruentes, Origenem item & Dydymum & Evagrium quendam, antiquos quidem, ſed qui fabuloſa quædam in Dei Eccleſiam malè inducere molirentur. Sextam in eadem Vrbe centum ſeptuaginta Patrum adverſus Sergium, Pyrrhum, Paulum Conſtantinopolitanos Præſules, qui pro naturarum ratione duas in Chriſto operationes ac voluntates negarent. Septimam quæ Nicæam iterum convenit, trecentorum ſexaginta ſeptem Patrum, adverſus Iconomachos,

Amplectimur etiam omnes pro temporis D locique ratione Dei gratia congregatas ſanctas Synodos ad confirmandam fidem ac Evangelicam diſciplinam conſtabiliendam: ex quarum numero ſunt & quæ in Magna hac civitate in celeberrimo ſanctæ Dei Sapientiæ Templo coactæ ſunt adverſus Barlaamum Calabrum, & eum qui poſt ipſum illius erroris fuit, ac dolo, Acindynum defendere ſtuduit: qui communem Patris, Filii & Spiritus gratiam, & Lumen futuri ſæculi, quo & juſti fulgebunt ſicut ſol, uti etiam Chriſtus reſplendens in Monte præmonſtravit, prorſuſque omnem trine ſubſiſtentis Deitatis virtutem & operationem, ac quicquid ullo modo à divina natura di-

ſtinguitur, creatum eſſe docent, impieque & ipſi unam Deitatem in creata & increata conſcindunt, eoſque qui piè increatum divinum illud Lumen, omnemque divinam virtutem ac operationem docent, ut quod nihil recens ſit eorum quæ Deo naturaliter competunt, duplicis Deitatis pluriumque Deorum aſſertores vocant; velut Iudæi & Sabelliani & Ariani Fideles nominant. Nos verò hos pariter illoſque ut verè impios Deumque negantes ac plurium Deorum aſſertores, rejicimus, exque Fidelium cœtu, ut & ſancta Chriſti Catholica & Apoſtolica Eccleſia Tomo Synodico & Montis Sancti, prorſus abſcindimus, qui credamus in unam Deitatem trinè ſubſiſtentem & omnipotentem, idcircò quod virtutes aut hypoſtaſes habeat, à ſua nihil ſingulari unitate & ſimplicitate excidentem. In his omnibus expectamus reſurrectionem mortuorum, & vitam nullam finem habituram futuri ſæculi, Amen.

A φύσεως, κτιστὸν εἶναι δογματίζουσι, καὶ κατατέμνουσι καὶ οὗτοι δυσσεβῶς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν Θεότητα, καὶ τοὺς εὐσεβῶς ἄκτιστον τὸ θειότατον ἐκεῖνο Φῶς, καὶ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν πρεσβεύοντας θείαν, ὡς μηδενὸς ὄντος προσφάτου τῶν τῷ Θεῷ προσόντων φυσικῶς, διθεΐτας ὀνομάζουσι καὶ πολυθέους, ὡς καὶ Ἰουδαῖοι Σαβελλιανοί τε καὶ Ἀρειανοὶ ὀνομάζουσιν ἡμᾶς. ἀλλ' ἡμεῖς τούτους τε κἀκείνους ὡς ὄντως ἀθέους τε καὶ πολυθέους, ἀποβαλλόμεθα, καὶ τοῦ πληρώματος τῶν εὐσεβούντων, ὡς καὶ ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου καὶ Ἁγιορειτικοῦ, τελέως ἐκκόπτομεν· πιστεύοντες εἰς μίαν Θεότητα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον· οὐδαμῶς τῆς ἑνιαίου καὶ τῆς ἁπλότητος ἐκπίπτουσαν, διὰ τὰς δυνάμεις ἢ τὰς ὑποστάσεις. ἐπὶ τούτοις πᾶσι προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος ἄληκτον αἰῶνος, ἀμήν.

AD PALAMITARUM SYNODUM Calixta Patriarcha, Imperatore Cantacuzeno.

ANimus erat nullas notas addere, quod ſufficere videretur ipſa Calecæ impugnatio, & quæ ad ipſum obſervavimus de Palama: quod tamen margines plura verba non ferant, neceſſe habeo vel pauca perſtringere. Magna cautela legenda hæc omnia, hæretico planè ſpiritu conſcripta, & mendaciis conferta, ut quod damnatum Barlaamum aſſerit Synodus in procemio ob Palamitarum dogma impugnatum, cùm nihil de dogmate diſceptatum ſit in ea Synodo, ut auctor eſt Gregoras, qui ipſe in hac Synodo ut Palamitarum erroris impugnator damnatur. Videatur Leo Allat. t. 1. Græciæ Orth. & de Conſenſu utriuſque Eccleſiæ, Demetrius Cydon. & Cypariſſiota.

1. Μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοὺς αὐτῆς Sic quaſi elegantiæ cauſâ quandoque in iſtis inverſæ voces. Porrò Ioannes hic, Beccus eſt egregius Confeſſor, ob Catholicæ fidei defenſionem de proceſſione Spiritus ſancti, ab Andronico Sede pulſus. Potuit hic Barlaamum damnare petulantiæ in Monachos, ipſiuſque Palamæ errores poſtmodum reprobare. Ejus plura edidit Allat. Nicephori Blemidæ ſcriptis adductus eſt, ut fidei Catholicæ animum accommodaret, exque Eccleſiæ ſenſu eſſe Spiritum & ex Filio, agnoſceret. Palamitarum factione factitatum ut deponeretur, ſeu, in eam rem eos operam contuliſſe, vel ex iis, quæ ſequuntur, liquet, ac quod cum Acindyno ſentire accuſatus eſt; qui ipſe errorem turpiſſimum egregiè exagitaret. Legatur ejus Opuſc. eo argum. apud Leonem Allat. citatum.

2. Ἀρχιερεῖς καὶ Ὑπέρτιμοι. Quaſi, *Epiſcopi & Metropolitæ.* Hypertimi enim dicti omnes Metropolitico jure gaudentes, ſive erant ἔξαρχοι ſaltem ἐπαρχιῶν, quos fere recenti uſu Archiepiſcopos dicimus, & verè Metropolitæ ſunt, capita ſcilicet provinciarum, plures ſub ſe Epiſcopos habentes, ſive ſolum Metropolitæ quaſi nomine tenus, hoc ſcilicet aucti honore favore ac diplomate Principis. Quomodo ſæpe in eadem provincia plures erant Hypertimi. Videtur hoc Concilium, τῶν ἐνδημούντων, ex illis duntaxat Præſulibus qui Conſtantinopoli inventi ſunt, coactum, ut & alia duo, alterum in quo Barlaamus, alterum in quo Acindynus, Palamitarum factione oppreſſi ſunt. Nec aliter Ioannes Beccus videtur damnaſſe errores Palamæ, quàm
C ſimili coacto Concilio, quanquam non videntur plures illi adfuiſſe Antiſtites, paucis admodùm Latinorum communionem ac Becci ipſius palam Λατινόφρονες admittentibus, quicquid Michaël Palæologus anniteretur; haud diſſimili exitu à Concilio Lugdunenſi ac fuit à Concilio Florentino, per gentis pervicaciam, qua Petri ac Chriſti ovilis eſſe reſpuentes, Mahumeti præda effecti jam penè conſumpti ſunt. Sunt quidam hîc Epiſcopatus, quorum nomina non extent in Notitiis Sedium Patriarchæ Conſtantinopolitano ſubjectarum, ſive ſunt novæ Sedes, ſive mutatis noviſque nominibus, veteres; nec vacat de his plura inquirere.

rere. Augebunt iſtis Tabulas Geographicas, A qui huic pecularius ſtudent diſciplinæ.

3. *Ὄντων καὶ ἀπὸ γνωμῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως*. Sic quoque in ſubſcriptionibus tres iſti Metropolitæ *ἀπὸ γνωμῶν* dicuntur. Accepi ac ſi per Vicarios, ac quod ſententias illi ſuas ad Synodum miſiſſent. Niſi rem acu attigi, gratiam faciet qui me docebit: nec enim profiteor me ſcire Eccleſiaſtica omnia, ſic præſertim recentis ævi. Adrianopolis civitas tanti viſa, ut ſibi eam Turci ante captam Conſtantinopolim, ubi jam ex Aſia trajecerant, Regiam fecerint.] Necdum tamen id contigerat. Ipſe Palamas dum Conſtantinopolim petit, à Turcis, qui jam Callipolis potiti erant, captus, inque Aſiam adductus eſt, ubi hactenus illi imperabant. Extat ejus B Epiſtola ad ſuos Theſſalonicenſes de ſuis ibi laboribus; ut & diſputatio *πρὸς τοὺς ἀθέους Χιόνας* (ſic vocat Turcarum doctores) conſcripta à Taronita Medico, qui tunc aderat. Eſſent hæc non inutilia Hiſtoriæ Byzantinæ, ut & tanta illa de tentata Barbaris Theſſalonica, quæ habentur in ſancti Demetrii Vita, cum aliis jam Allatio editis, de illa ſemel & iterum expugnata.

4. *Προσθήκην τινὰ ἐν τῇ χειροτονίᾳ τῶν χειροτονουμένων Ἀρχιερέων*. Novum iſtud aliquid in ordinandorum Epiſcoporum profeſſione, occaſione motarum nuper quæſtionum, uti ferè ſolebat, cùm dogma aliquod percrebreſcebat, recenſque impugnatum plenam demum fidem obtinebat. Quod reſpondet Synodus, eam additionem nihil aliud eſſe, quàm ſextæ Synodi explicationem, inde acceptum videtur, quod in illa duplex operatio in Chriſto definiatur, hu- C mana ſcilicet & Divina; & quod nulla res ſit operationis expers ſeu virtutis; ac neque Deus, quod illi ſic imperitè acceperunt, ac ſi in Deo, velut in creatis, operatio ſeu virtus aliud re ipſa eſſet ab eſſentia, non ipſamet ut voluntas & agens, ob ſummam Dei ſimplicitatem.

5. *Ἐκεῖνοι παντελῶς ἀπηγόρευον*. Fortè *ἀπηγόρευον*. Etſi verba ſunt, ejuſdem ferè & formationis & ſignificationis. Poterant viri Catholici pugnam defugere ac diſputationem, quod illud Concilium totum Palamitarum viderent, quorum factione ipſi opprimendi eſſent, & veritas ludibrio habenda, velut jam in Barlaamo & Acindyno iiſdem prædamnata.

6. *Ἐπειδὴ ἦν ἡ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία*. Videtur hanc Palamas diſtinctionem adhibere, ne ſi quid inter diſputandum, ſive adverſarios im- D pugnando, ſic abſurdum exciderat, ut nec ipſis illi ſtudentibus ſatis probari poſſet, aut ab erroris nota eis vindicari, neglectam in diſputatione ex more, ac quaſi ex Baſilii ipſa regula, *τὴν ἀκρίβειαν*, excuſaret; in confeſſione ac fidei formula, ſervatam, ex qua ejus fidei ſinceritas foret penſanda. Dominica *τῆς ὀρθοδοξίας* (quæ eſt ſecunda Quadrageſimæ, Græcis Iejuniorum prima) Fidei Formulam habet Palamas, paulò breviorem, quàm quæ extat ad calcem hujus Synodi illius nomine, in qua etiam ſuum procaciùs errorem tuetur, velut jam tertia in eam rem Synodo victor, & cùm ipſa Palamæ opinio, Eccleſiæ Catholicæ ſententia Conſtantinopoli (Palamitarum ſcilicet illi Sedi incubantium judicio) haberetur. Debuit petulantiſſimus homo, qui tot tantoſque ejus Sedis Antiſtites hæreſeos notatos in Conciliis Generalibus producat, non ſic Iſidoro vel Calixto fidere, ut quia illi eorumque Synodi ejus tuerentur ſententiam, tueri eam exiſtimaret ac probare Eccleſiam Catholicam & Apoſtolicam, non magis Satanæ paraſynagogam, ubi maximè ſic à Romana Eccleſia diſſideret, per cujus Antiſtites, ſic Conſtantinopolitani Præſules hæretici probati eſſent, atque eo nomine à Synodis Oecumenicis (ipſam verè Eccleſiam, unumque Chriſti ovile, uno ejus Vicario, in quo adunetur Chriſti Sacerdotium, repræſentantibus) damnati. Hinc enim regula Eccleſiaſtica, Non licere Generalem Synodum fieri abſque Romano Antiſtite; nullo humano ambitu, ſed ipſa Chriſti inſtitutione, ſummo in Eccleſia Sacerdote. Palamæ candorem ſubit mirari, qui nec Honorium Papam auſus ſit arceſſere, ut ſuis Sergio, Pyrrho Paulo Conſtantinopolitanis ſocium adjungeret. Exiſtimavit non juſta ſatis coitione in illum à Synodo pronuntiatum eſſe, cum nec auctor hæreſeos eſſet, nec in eam operæ aliquid contuliſſet; ſed naſcentem atque ſerpentem non ſatis fortè Apoſtolico vigore ſenſuque compreſſiſſet. Cui rei vel hoc ipſum argumento eſſet, quod Romæ & in Occidente nullas illa radices egiſſet: actura ſanè, ſi tanti nominis Pontifex, ſeductore Sergio in eam ſeriò abactus eſſet, aut illi quicquam patrocinatus, quicquid Græca Syraque calliditas, Romana Latinaque ſimplicitate tantiſper abuti viſa eſſet; ac donec Ioannes IV. Petri, non tam æquitate, quàm juſta æmulatione, Apoſtolicum gladium ſtrinxit, Heracliumque ipſum conterruit, ſucceſſoribuſque Theodoro, Martino, Domno, Agathoni, Leoni, ſempiternæ laudis exemplo præivit. Sic animatus olim in Honorium fui, nec aliter puto ſcripſiſſe, quicquid ſecus lippientibus Theophili Raynaudi oculis, perque eos intuitis aliis, deprehenſum ſit.

7. *Ὅτι χειροτονητὴ φύσις οὐ γίνεται*. Apud Baſilium, *χειροτονίᾳ φύσις οὐ γίνεται*, ubi Interpr. *Ordinatio non eſt natura.* Quod mihi non placet; melius Laurent. Siphanus apud Greg. Nyſſ. cui perinde tractatus ille tribuitur. *Quod natura non ſit ejus conditionis, ut conſtitui, eligi & deſignari poſſit.* Malim ego *χειροτονίᾳ* in dandi caſu. *Natura non ſit electione & quaſi creatione, quæ per ſuffragia eſt*; factitiè nimirum & inſtitutione ſeu deſignatione, ſed ipſa naſcitur vel à ſe eſt, & quaſi fundamentum reliquorum; quod nobis in Deo ignotum, nec niſi ex effectibus nominatur, tum etiam cùm Deum dicimus. Vt enim auctor eſt Greg. Nyſſ. ad Ablabium, Vox illa, *τὴν ἐποπτικὴν καὶ θεατικὴν δύναμιν* ſonat, *vim inſpectatricem & ſpectatricem*, *ὥσπερ δὴ θεότητα λέγομεν*· *quam Deitatem dicimus.* Nec aliter ejus frater hìc, nempe Baſil. *Ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν ἡ προσηγορία φέρει*· *Poteſtatis cuiuſdam ſive inſpectricis ſive effectricis ſignificandi vim habet*; ubi non bene Baſilii Interpres, *poteſtatis ſacrorum vel mundanæ adminiſtrationis*: Non enim Moſes datus eſt Deus Pharaoni, ut quaſi illi in ſacris præeſſet, ſed ut in ipſum adverteret, ejuſque pervicaciam edomaret, juxta ejus vocis duplex e-

tymum, quod magis Baſilio arriſit, ἀπὸ τ͂, A θεᾶσθαι· quod videat, inſpectet omnia, nec eum quicquam lateat; καὶ παρὰ τ͂ θῶ τὸ καταϛκευάζω καὶ ποιῶ, ait Magnum Etymolog. ὁ πάντων ποιητὴς καὶ τῆς τῶν πάντων καταϛκευῆς αἴτιος. quod omnium creator & auctor. τὸ ἐποπτικὸν, de illis qui ſacra jam velut intuentur, ac inſpectare cenſentur, in eis ſcilicet perfecti, quò reſpexit Interpr. non videtur ad rem, vel ex mente Baſilii. Alia vide in Etymolog. Porro hæc, ac ſequentia Nyſſeni, ne vel in ſpecie Palamitis favent, ineptiſſiméque velut ex eis victores, Adverſarios in erroris ſui conſenſum pœnarum ſeveritate cogunt.

8. Ἐπὶ τ͂ μερῶν μ8. Reliqui omnes, & ipſe Chryſ. in eo tractatu & in Gen. ὑπὸ habent, ipſaque Hebr. ut vel librarii errore, vel lapſu memoriæ, alterum alterius loco obrepſerit. Sic Matth. 8. Interpr. Ethiop. ἐπὶ ἐξουσίαν legerit, B pro ὑπὸ ἐξουσίαν, dum ex illo redditur, *Nam & ego quidam præfectus ſum;* cùm aliud potius ſonet, *Sub præfecto ſunt* (ſub Tribuno ſcilicet) cùm tamen manus aliqua militum ei ſubeſſet, ſicque illi dicto audiens eſſet.

9. Ὅτι ποτὲ περὶ θεία δόγματος. Verum iſtud cùm plerique Patres conſentiunt, nec alii aliis adverſantur, ut ſint teſtes communis fidei, & traditionis vindices. Hîc verò nullus eſt Patrum quem Palamitæ evincant ſic craſſè, ſic ſtupidè ac illi, de Deo ſenſiſſe, nec ejus in nobis dona, creata agnoviſſe, ipſa Dei in ſe virtute, increata; virtualiter ſolùm, non reipſa emanante ab eſſentia, deque illa exiſtente: quod habent omnes Dei dotes, quas vocant Attributa; de quibus proinde eſt divina Scientia, i. Theologia; verè ipſa demonſtrans per cauſam virtualem, C ſeu rationem formalem; non quod ſint aliqua verè producta, eoque realiter diſtincta, nec ipſa Dei eſſentia.

10. Τῇ ἐνεργείᾳ ἐν πᾶσιν ἐϛὶν ὁ Θεός. Ἐνέργειαν accipit Anaſtaſius, ut ſe tenet ex parte Dei; virtutem ſcilicet agendi connotando effectum, quæ ſanè ab eſſentia inſeparabilis eſt, eamque manifeſtat & prædicat, illi perpetuò comes; ſed non velut alia res, ſed ipſa eſſentia, etſi non ſub ratione eſſentiæ. Sic ait eam eſſe περὶ τὸ πᾶν· *circa univerſum*, prout ſcilicet providentia eſt; quam aliud ab eſſentia ipſoque Deo reipſa facere, longè abeſt à vero.

11. Ἄλλο τὸ ἔκ τινος καὶ ἄλλο τὸ ἐξ 8 ἐϛι· Ita rectè Athanaſius in Trinitate, in qua fides diſtinctas perſonas & ſubſiſtentes κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν docet: nec locum in ἐνεργείᾳ aut virtute habet, ne tot in Deo perſonas admittamus, quot ſunt D in eo dotes & ἐνέργειαι, vel tot accidentia & qualitates realiter diſtinctas habere, iiſque compoſitum eſſe; quod erratica Synodus & Palamas debuit advertere, non ſic Athanaſii Patrumque aliorum auctoritates alio ſenſu detorquere. Athanaſii Interpr. ſive Nannius ſive alius eſt, *Aliud fuerit quod ex aliquo naturam accepit: & aliud quod ſui alteram naturam dedit.* Scripſerit, *quod ſuam alteri naturam dedit.* Sic enim ſenſus conſtat, cùm aliàs gravis error in Trinitate ſit. Sequentibus etiam quod ita habet Athan. ἐν ῷ πῦρ ἐξ αὐτȣ͂ καὶ ἀδιαίρετον ἐϛὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτȣ͂. non bene redditum, *Cùm tamen ſplendor ab igne ſit indiviſibilis.* Eſt enim, *Unum verò* (ignis & ſplendor ſive lux, quæ duo & eſſe & videri dixerat) *ea ratione quod ſplendor ex illo eſt & ab eo indiviſibilis.*

12. Καὶ 8 τῷ ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων. ſive ut alii Romæ Codd. καὶ ἐκ ἰδίῳ λόγῳ θεωρȣμ. Et hîc Palamitarum ſtrues, Maximique auctoritatis abuſus. Reſpondet Maximus Pyrrho, volenti ex duabus voluntatibus unam voluntatem compoſitam fieri: idque Maximus inficiatur, omnique ſacræ ac profanæ Philoſophiæ meritò adverſari contendit, nec eſſe eorum quæ ſic in alio ſpectentur, non propria ratione, inter ſe compoſitionem; non autem negat eſſe cum ſubſtantia, ad quod tamen inficeti homines aſſumunt. Quis enim neget compoſitionem ſubjecti & accidentis, ubi maximè realis diſtinctio eſt, quæ manifeſtior apparet in qualitatibus tertiæ ſpeciei; quæ præcipuè accedunt & recedunt? nam potentias, ſunt qui nolint plus quàm ratione aut formaliter ab eſſentia diſtingui; cum qua proinde non tam phyſica & realis, quam metaphyſica & rationis compoſitio erit; quæ nec ipſa in Deo ob ſummam eminentiam & quaſi tranſcendentiam admittenda ſit: eo ſcilicet fundamento, quod in creatis, quantumvis ſimplicibus, occurrit.

13. Ὁ ποιῶν βώλȣς δρόσȣ. Sic Sixt. nulla alia lect. Flaminio adducta, cùm Complut Baſil. &c. melius habeant βώλȣς· *ſtillas roris*: quid enim glebæ ad rorem, cùm glebæ craſſiores ſint, ros guttis minutiſſimis cadat, Deo terram (ſeu potius in ea plantas & fruges) molliter infundente, eoque munere roris quaſi parente ac genitore, ut debuerint ſapientiſſimi ſenes οἱ 70. βώλȣς reddere, reclamantibus Hebr. ac quotquot ex illis vel preſſa interpretatione, vel paraphraſi reddidere? Codex Alexandr. σωνοχὰς καὶ βώλοις δρόσȣ habet: ſed adjectitiam vocem, σωνοχὰς nemo non videt, ac ſcholii loco primùm poſitam, ſtudioſo quodam molliente τὸ, βώλȣς, & oſtendente ut *roris glebæ* dici ac intelligi queant; nempe ut jam ros infudit terræ faciem, certiſque partibus illi continuè hæret. Vis iſta in verbis, ſatis moleſta; nec ex illis facilè conſurgat Theologicum argumentum, quod omnino ſit efficax, tanta Græcis in verbis licentia, ubi præſertim ἀναλογία eſt non ὁμολογία, in quarum prima non omnino ſervatur ἀκρίβεια. Satis enim eſt undecumque Adverſariu melidas probabili quadam ſpecie, etſi non accurata omnino & exploratâ veritate illius argumenta eludendo, qua ſe methodo uſum profitetur Palamas. Videtur Baſilius in voce ἐνεργεῖν, velut naturalem quandam operationem ſpectaſſe & quaſi neceſſariam emanationem, ſecundum quam mundus coævus Deo poſſet intelligi, ea ratione qua ἐνέργεια cujuſque rei actus dicitur & virtus. Vox verò ὑφίϛημι ſonat ſubſiſtentiam dare, cujus uſus frequentiſſimus eſt in Incarnatione, in qua paſſim Verbum dicitur ſibi ὑποϛήσασθαι humanam naturam, quaſi in ſe condidiſſe, ut in ſe ſubſiſtere ei didiſſe. Noſtri Theologi longe barbara voce *ſuppoſitandi* videntur expreſſiſſe. Deus Dionyſio ἄχετος celebratur, ſupra omnem σχέσιν· quod Maxim. & Pachim. de habitu exponunt: poteſtque exponi de omni habitu, & quaſi qualitate, vel relatione & habitudine, ut ἄχετος ſit abſolutus & πάντων ἐξῃρημένος, ut alibi loquitur idem Dionyſ. Hincque noſtri Theologi veram in Deo ſeu rea-

lem relationem ad creaturas negant, voluntque denominari à relatione quæ eſt in creatura, & quaſi extrinſecè; ut relatio in Deo, ſit ipſa divina virtus, ἐνέργεια, vis ipſa agendi, ut connotat effectum, ipſa in ſe ſemper eadem, nulla evariatione aut mutatione ante & poſt effectum, perſeverans.

14. Τοῖς θεουργοῖς καὶ ἀγαθουργίαις. Sic quoque Sandionyſ. Reliqui, τοὺς θεουργούς. Nec ſenſu differt utrumvis ſcribatur. In verbis ſequentibus, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας, ſubaudi, οὔσας· *quæ ſint deitas & bonitas, qua dii bonique efficimur*; malè Cord. ad Deum refert, quaſi dicat Dionyſius, Deum antecellere deitati & bonitati, tanquam ipſe θεαρχία & ἀγαθαρχία, non quæ ſint θεαρχία & ἀγαθαρχία, formales ſcilicet deitatis & bonitatis participationes, ac proinde earum in nobis principia, quod ſonant illæ voces: nec malè Lanſelius reddiderat. B

15. Θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν. *Theologicum eſſentiæ entiſque nomen.* Sic Pachim. in paraphraſi. Ὡς ἀγαθωνυμίαν λέγει τὴν ἀγαθοῦ ὀνομασίαν, οὕτω καὶ οὐσιωνυμίαν, τὴν τοῦ ὄντος ὀνομασίαν, οἱονεὶ ὀντωνυμίαν. τὸ δὲ ὄν, καὶ ἡ οὐσία, ταυτόν. *Sicut ἀγαθωνυμίαν, boni nomen vocat, ſic & οὐσιωνυμίαν nomen entis, velut ὀντωνυμίαν.* Malè Cord. ὡς ἀντωνυμίαν (quod in Lanſel. potuit eſſe erratum typogr.) *Sicut ἀντωνυμίαν*· nec ſequentia docere potuerunt, quibus Pachim. duas has voces, τὸ ὄν, & ἡ οὐσία, ait idem ſignificare. Sequentibus magis erratum Corderio, καὶ αὐτὴν ὑπεραῖρον τὴν ἕνωσιν· quod Maxim. & Pachim. de entis illo uno dictum volunt, quod Deo ſingulariſſimum eſt, non ut principium numeri, ſed quà Deus omnibus eminet, in ſeque abſolutiſſimus eſt, quod nec ipſum tamen illa ὑπερούσιος C Dei eſſentia eſt: dum ita reddit, *Et ipſam copulationem mentis ſuperat. Entis* voluiſſe dicerem, ſi major in aliis eſſet Viri diligentia, non omnia ei arbitraria, & qui eadem eodem procinctu diverſè alioque ſenſu paſſim reddat, uti hîc in Dionyſio & Pachim. τὸ, τοσοῦτον ὑπομνήσομεν· in altero, *Tantum commentabimur, quantum propoſiti ratio poſtulat*, inepta etiam additione auctoris ſenſum ac ſeriem turbans; in altero, *Tantum admonebimus*, quod unum aptum eſt, potuitque & in Dionyſio ex Lanſelio habere. Palamitarum unus ubique error, quod participationes formales apud Dionyſium aliosque Patres, in Deo velint aliquid reipſa medium ac diſtinctum inter ipſum & effectum creatum, velut ferè Platonici ideas comminiſcebantur, cùm ſufficiant ex parte Dei ipſæ veræ ideæ virtuſque agendi. Ipſa nimirum divina ratio & voluntas, nihil à Deo vel ejus eſſentia diſtincta, niſi ratione, ipſa efficax ut præſtet quicquid velit & quando D velit: Vnuſque maximè rem explicat Maximus, quicquid Palamitæ ejus ſæpe locos uſurpent.

16. Ἰδρωθῇ. Sic & Savil. in margine verò ἰδρυθῇ, quod Ducæus habuit. Ignotam vocem Aretinus ſic ex ſuo capite reddidit, *eamque irrigavit.* Scripſerit Ioannes ἰδρύῃ neutra ſignificatione, eodem ſenſu ac ἰδρωθῇ. Neceſſaria Spiritus mora in anima, ut ſic veniens manenſque jugis in ea fons fiat, ſaliantque ejus latices in vitam æternam; quod irrigandi voce, & ut irrigandi actu fons ille in anima concreſcat, non ſatis aptè exprimitur.

A 17. Ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς. Nihil bene Aretinus, ſuaque hæc mala ſic bonis ac claris Chryſoſt. ſubdit. *Sic in operibus Vnigeniti, quodcunque ex his productum factumve credideris, nihilominus effecit.* Quàm hæc aptè, aſſumptam Chryſoſtomo reddunt ſimilitudinem fontis abyſſos implentis ἡ ἐνέργεια virtus, ipſa in eo vis, ſic fontis rationem habens, quam Palamitæ hac auctoritate totque aliis ab eſſentia diſtinctam nituntur probare. Nobis ſufficit diſtinctio virtualis. Non pauca per Interpretes non ſatis accuratos, Viris magnis, Chryſoſtomo aliiſque Eccleſiæ Græcæ Luminibus, menda adhæſere: nec qui faciat medicinam facilè occurrit, aut qui ſaltem volenti facere, æquus ſatis ſit, juvetque opera.

B 18. Οἱ τετρακόσιοι. Putem σφάλμα μνημονικόν, ac reſpexiſſe Chryſoſt. τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι· *centum viginti*, qui Actuum 1. leguntur, cùm in reliquis certos in Scriptura Fidelium numeros reſpiciat, qui ſic omnes de Chriſti plenitudine acceperint. Abundant hæc præ Græcis editis, ipſa non aliena à Chryſoſtomi vena.

19. Διακονεῖσθαι πρὸς ἐνέργειαν. Vulcan. *Adminiſtrare operationem.* Idem quidem ſenſus; malui tamen vim ipſam vocis magis exprimere, *uti ad operationem.* τῆς δὲ αὐτῆς φυσικῶς διαβαινούσης. Vulcan. *quæ ipſa naturaliter tranſit*, pro, *quæ ex ipſa*: quod velim typorum. Cyrilli argumentum eſt, non eſſe creaturam Spiritum, qui omnem habeat Dei virtutem, ac per quem Deus omnia operetur; cùm ſit abſurdum id præſtare velut per quoddam extrinſecùs creatum organum. ἐνέργεια hæc, quod φυσικῶς ex Dei eſſentia tranſire dicitur, in eos qui apti ſint ut ſuſcipiant, ſic accipiendum, ut cùm dicitur naturale Deo, ſeu ex natura, benefacere; etſi liberè exque voluntate benefaciat; ac creatis rebus, hoc quod bonæ ſunt, tribuat. Nempe, eſt Dei hæc natura, quod ſit illi conſentaneum ea præſtare, ſi tamen decreverit, ad divinarum ſuarum dotum imitationem trahendo creaturam; non quod ulla ad extra neceſſaria Deo emanatio ſit, illique coæva ac increata, ut fruſtra Palamitæ tanta locorum congerie nituntur probare.

20. Μικρὸν παραινοίξῃ τὴν θεότητα. Deſunt hæc in Orat. ex Reg. Codice Savilio repræſentata. Sic quæ habentur veterum Theologorum Homiliæ in libris Græcorum Eccleſiaſticis, non ubique omnino habentur integræ; pro exſcribentium ſcilicet libidine uſuque Eccleſiarum, majori minorivè ambitu comprehenſæ. Sit fortè iſta Amphilochii, cui familiare illud, ἄκουε συνετῶς· inſuetum autem vero Chryſoſtomo. Antiqui Theologi monumentum præfert. Deitatis vo- D cem etiam in creatis uſurpari ex Dionyſio Maximoque liquet.

21. Κύριος Φιλόθεος. Hic ipſe eſt, qui brevi pòſt Conſtantinopoli ſedit, olimque imbutus Palamæ erroribus in Monte, jam non ſancto, ſed extincta fidei luce in pleriſque in eo Heſychaſtis, profano, eorum Antiſtitem Palamam ipſum vindicavit, celebrique elogio, Synaxario Dominicæ τῆς Ὀρθοδοξίας (ſecundæ ſcilicet Quadrageſimæ) magna piorum offenſione, adjunxit. Cujus etiam extant aliquot orationes; ut fuerit vir ſatis eruditus & facundus, qui ſic ſermones votaque Monachorum totius Montis ſancti ex-

ceperit & conſcripſerit; in hoc forſitan à Calliſto Patriarcha vel ab Imperatore miſſus. A

22. Τὴν θέωσιν τῆς Δεσποτικῆς προσλήμματος. Ita ſanè viri Catholici de Lumine Thaborio, nec de alia, aſſumpti à Domino corporis deificatione, videntur loqui Palamitæ, quam ipſi errore increatum aliquid & divinum Deoque coævum (ipſius ſcilicet ſecretam virtutem τῆς ἐνέργειαν) definiere: nam de Deitatis unctione, ipſa perſonæ Verbi totiuſque unguenti ſubſtantiali præſentia, qua homo Deus perſonaliter & ὁμόθεος extitit, nunquam ſic ſenſere Palamæ hoſtes, quicquid eis impingant Palamitæ; dum unam Dei Virtutem Filium agnoſcunt, nempe ſubſiſtentem, & à Deo (i. Patre) ut à quo verè procedit, diſtinctam: quibus eſſentialem virtutem, & quæ Deus ipſe ſit, virtualiter ſolùm & eminenter diſtinctam, eaque ratione eſſe ab eſſentia dictam, non è contra, non negant. B

23. Φθαρτικὴν εἶναι νομίζειν. Quaſi maleficam exiſtimare corruptionis & interitus auctorem, non entis ac vitæ. Ita ſanè Palamæ hoſtes colligebant, riteque vexat noſter Calecas, oſtenditque ex negatione illa omnis commercii eſſentiæ Deitatis cum creaturis Palamitarum errore, deſtrui myſterium Incarnationis, nec niſi ἐνεργείᾳ Neſtoriano errore conſtare, quod ipſum Palamitæ malè eis impingunt: Communi ſcilicet Verbi in Chriſto inhabitatione per afflatum & operationem, ut in Sanctis reliquis & Prophetis: Locus Exod. hoc ſolum vult, pro ſtatu mortalis vitæ non videri divinam eſſentiam, nec niſi in diviniorem alium tranſlatis, quo eximia quadam ratione erimus Deo ſimiles, videntes eum ſecuti eſt, ut auctor eſt dilectus Diſcipulus, cujus dum hæc ſcribo, martyrii dies anniverſarius agitur. C

24. Φυσικῶς ταῦτα προσεῖναι τῷ Υἱῷ τῆς Θεοῦ. Hoc maximè Palamitici erroris agnoſcunt illius impugnatores Catholici, quod ἐνεργήματα (divini ſcilicet Spiritus effectus ac dona) increata Deoque coæva & naturalia vellent; inſulſiſſimique hominum ſic protervè oppoſitum hæreſeos damnarent. Ad Maximum quod attinet, libet huc ſcholium afferre ex Regio Cypariſſiotæ Cod. quo is vindicatur ab ea Palamitarum calumnia. Ἄδηλον εἴπου τῷ μεγάλῳ Μαξίμῳ γέγραπται, φυσικῶς τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσεῖναι τὰ κατὰ βούλησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνεργήματα. πρὸς γὰρ τῷ ἐναντίως λέγειν τῇ γραφῇ, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ διαμαρτάνειν· ἔσται γὰρ ἡ αὐτοῦ φύσις κατὰ τὰ ἑαυτῇ φυσικὰ, ἐνέργημα βουλήσεως, καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία· ὅπερ σαφῶς παρίστησιν αὐτὴν εἶναι κτίσμα. βουλήσει γὰρ Θεοῦ, πᾶσα ἡ κτίσις παρήχθη. καὶ πῶς οὐ φανερὰ ἡ δυσσέβεια. ἢ τοίνυν παντελῶς οὐ τοῦτο γέγραφεν ὁ Ἅγιος, ἢ ἐπ' ἄλλης ἐκείνου ἐννοίας τὸν λόγον ἐκλαβόντος, οὗτοι τῷ ἑαυτῶν ἔθει συκοφαντήσαντες τοῖς ἄλλοις διέδοντο. ἔστι γὰρ εὐσεβῶς εἰπεῖν, φυσικῶς προσεῖναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ ἀνθρώπινον. οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ ὑπερουσίῳ αὐτοῦ θειότητι ἐπαναπαυθήσεται τὰ ἑπτὰ πνεύματα· ἄπειρος γὰρ αὕτη καὶ παντέλειος· καὶ οὐ δεῖταί τινος, ἵν' ἐν ἑαυτῇ ἐπαναπαυθῇ· ἀλλ' ἢ δῆλον ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ ναῷ, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ βούλησιν παρασχέντα ἐπανεπαύθησαν πνεύματα, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἅγιον αὐτὸ καὶ πνευματικὸν ἀποφήναντος. D *Incertum num ullo loco ſcriptum ſit magno Maximo, Ineſſe naturâ Filio Dei, effectus ſanctiſſimi Spiritus voluntate productos. Nedum enim id Scripturæ adverſatur, verum etiam Dei Filio injurioſum exiſtit. Erit enim ejus natura, velut ea quæ ei naturalia ſunt, voluntatis effectus, ipſaque adeò eſſentia: quo palam conficitur, creaturam eſſe. Dei enim voluntate & conſilio producta eſt omnis creatura. Et quomodo non manifeſta impietas? Vel igitur Sanctus hoc penitus non ſcripſit, vel cum alio ſenſu expoſuerit, hi ſuo more per calumniam aliis tribuerunt. Piè enim dici queat, ineſſe naturâ Filio Dei, ratione humanitatis. Neque enim in ejus Deitate, quæ eſſentiam omnem ſuperat, requieſcent ſeptem ſpiritus: hæc enim infinita eſt, omnemque præhabet perfectionem; nec indiget aliquo, ut in ea requieſcat: ſed planè in templo quod ſibi ipſe conſtruxit, quieverunt, dum ſtatim à principio ſanctum illud ac ſpiritale effecit.* Cui alteri ſolutioni ſtandum; ut eſt Maximus valde formalis (ut ita dicam) preſſéque ac propriè loquitur. Hoc enim flos ille ex radice Ieſſe, non ipſum Verbum Deique Filius ſecundum ſe, ut ita de illo debuerit Maximus accipere, vel Palamitæ ad ipſum trahere. Querebar ſancti Maximi gratia, & qui unus, omnis Theologiæ velut Lydius lapis ac Patrum amuſſis, ſuis quidem Græcis viſus ſit; quòd, qua cœpi majeſtate, typorum elegantia, chartæ puritate, meaque ipſius ac Typographi ſedulitate, per meam tenuitatem, ætate fugiente, non poſſem abſolvere. Verùm abſterſit quærelam, qua illi favere largitate, animum inclinavit. Ampliſſimus Ordo nuper in ſuis Comitiis Generalibus, & qui illi, à ſe invitatus, ultroque præiverat, meritis, quàm purpura, clarior, literarum reique Eccleſiaſticæ columen, Eminentiſſimus Cardinalis Bullionius: per quos Maximus, Deo auſpice, brevi lucem videbit.

25. Ὁ Μητροπολίτης Μελανίκου. Videtur, quam Melantiam Ferrarius vocat, Thraciæ Vrbem ad Propontidem, inter Byzantium & Selymbriam. Quod ſe ſolum Hypertimum ſcribit, non item Exarchum, indicio eſt, ex illis Metropolitis fuiſſe, qui nomine tenus ſolum Metropolitæ erant, eo honore donati ab Imperatoribus, cùm nullas provincias, nullaſve alias Vrbes Metropolitica poteſtate, & quaſi Patriarchali, regendas haberent. Hi enim omnes Hypertimi dicebantur, quaſi honore primi aliiſque in provincia Epiſcopis prælati; non tamen Exarchi, quod idem eſt ac Patriarcha, uti etiam Archiepiſcopus; quanquam Patriarchæ nomen ad majores primarias κατ' ἐξοχὴν Sedes uſu reſtrictum eſt, ut & Archiepiſcopi apud Græcos. Vel certe Ἔξαρχοι magis propria notione ſeſe inſcribunt, qui Primatis jure plures provincias veraſque Metropoles ſubjectas haberent, non qui ſolum veri Metropolitæ eſſent, eoque jure Epiſcopis aliis in ſua provincia præeſſent: velut qui ſtatim ſequitur, Ὁ Ἀμασείας, quam liquet veram Metropolim ac claram urbem in Ponto fuiſſe, cùm ejus Epiſcopus non dicatur Ἔξαρχος, quod & ipſe forte Cæſarienſi Exarcho ſubeſſet; niſi deeſt aliquid in ejus ſubſcriptione, cùm & ipſum illius nomen deſideretur. Fuerunt Græci mirè liberales in titulis, eòque liberaliores, quò acciſa nimis ditione, magis defici rebus videbantur. Quid verò iſtud officii, in Philadelphiæ & Melanici Metropolitis, Καθολικὸς Κριτὴς τῶν Ῥωμαίων, Iudex univerſalis Romanorum, i. Græcorum, malim audire ab alio, quàm ipſe dicere. Num & iſtud honorarium quid ab Imperatoribus in eos collatum, vel

etiam judicaria vera poteſtas, ipſa Epiſcopis omnibus non communis; velut in illis eſt quos Rex Chriſtianiſſimus Conſiſtorianos Comites vel Epiſcopos, vel aliàs honoratiores Clericos adlegit, qui ei ſint à ſanctioribus Conſiliis, ſeu magis unà cum ipſo judices verè καθολικοὶ ſedeant; adſtantibus, quos Libellorum ſupplicum Magiſtros vocant. *Conſeillers d'Etat*, & *Maiſtres de Requeſtes*. Sedent prætereà in Palamento (ſupremà ſcilicet regni Curia) Pariſiis, Epiſcopi, quos *Pares*, vocant, nec non Archiepiſcopus Pariſienſis, ſuarum Sedium jure; præter Clericos Senatores, quos ſic καθολικοὺς κριτὰς, nihil vetat dicere.

26. Μητροπολίτης Πηγῶν καὶ Παρίου Ὑπέρτιμος. Duplex hæc Metropolis, ex illis quas novas Metropoles vocant, ex aliis ſubſtractas, factaſque privilegio Metropolitici juris. Amborum unus Antiſtes, Georgius, quanquam erant Sedes ſatis diſſitæ, nec ex eadem antiquiori Metropoli diviſæ. Nam altera jam Turcarum ditioni ceſſerat, alteram ejus verè Paſtor præſens ipſe regebat? Vel commendata altera Sedium fuerat. Pegæ ſeu Pagæ, Bœotiæ Vrbs in Iſthmo Corinthiaco, ſub Athenienſi olim Metropolita; Parium, Myſiæ Vrbs ad Helleſpontum, ſub Cyziceno olim Metropolita.

27. Μητροπολίτης Καλλιπόλεως· *Calliopolis*, ut in

A Theſauro ling. Latinæ, quicquid Ferrarius vituperet. Sic certè Κωνσταντινούπολιν, *Conſtantinopolim* reddimus: Etſi aliis fortè melius Καλλίπολις ſit. Nec enim diverſas putem urbes, ſed ipſam Thraciæ ad Propontidem contra Lampſacum, *Gallipoli* Italis. De ea extat egregia Demetrii Cydonii Oratio deliberativa, mihi edita ad calcem Libri de Hæreſi Monothelitarum; quâ Vir ſapientiſſimus vario argumentorum genere probat, non eſſe illam cedendam petenti Amurathi, graviaque inde damna Græcorum Imperio creanda, ritè præſagit. Hinc quippe Turcarum in Europam propagatum Imperium, ipſa illorum Regia, facta Turcarum latè Metropoli. Quod tribus his Metropolitis non adjectus Hypertimi titulus, argumento eſt, non ſic quoſlibet Metropolitas dictos eſſe, ac ſi nulla diſtinctio eſſet; ſed fuiſſe qui ſic nudo Metropolitæ titulo potirentur, ut etiam Hypertimi appellatione gauderent, qua etiam alii ſic ambitiosè Metropolitæ titulum in ſeipſis honeſtarent. Ferrarius has tres Vrbes ſolùm Epiſcopales vocat: atque adeò novæ admodum erant inter Metropoliticas, necdum ſic honoratæ, ut qui illis præeſſent Epiſcopi, Hypertimi audirent; adhuc fortè Synodo provinciæ, veroque Metropolitæ ſubjecti.

ΠΕΡῚ ΠΊΣΤΕΩΣ ΚΑῚ ΠΕΡῚ ΤΩ͂Ν

Ἀρχῶν τῆς καθολικῆς Πίστεως, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν Καθολικῶν Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, πονηθὲν τῷ μακαρίτῃ κυρῷ Μανουὴλ τοῦ Καλέκα.

DE FIDE DEQUE PRINCIPIIS

Catholicæ Fidei, ut ex divina Scriptura, & à Catholicis Eccleſiæ Magiſtris accepimus, Auctore felicis recordationis Domno Manuele Caleca, Ord. FF. Prædicatorum.

1. AD eum qui quæſierat.
2. De Deo Vno.
3. De eodem Deo Vno, qui eſt Trinitas.
4. Quas demum Sancti imagines de ſancta Trinitate tradiderint.
5. De Incarnatione Dei Verbi, pro eo ac divinis Scripturis proditum eſt.
6. De Septem Sacramentis.
7. Adhuc de Incarnatione ex rationum momentis, quoad aſſequi licet.
8. De futura Mortuorum reſurrectione.
9. De futura in integrum reſtitutione.
10. Peroratio.

A α' Πρὸς τὸν αἰτήσαντα.
β' Περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ.
γ' Περὶ αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ὅς ἐστι Τριάς.
δ' Τίνας ποτὲ εἰκόνας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παραδεδώκασιν οἱ Ἅγιοι. Ex MS. Cod. Conventus ſanctiſſimæ Annunt. FF. Prædicat. Pariſiis.
ε' Περὶ τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὰς θείας γραφάς.
ϛ' Περὶ τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων.
ζ' Ἔτι περὶ τῆς Σαρκώσεως ἐκ λόγων, ὡς ἐνδέχεται.
η' Περὶ τῆς μελλούσης τῶν νεκρῶν Ἀναστάσεως.
θ' Περὶ τῆς μελλούσης Ἀποκαταστάσεως.
ι' Ἐπίλογος.

B

I. AD EVM QVI QVÆSIERAT.

DIſcendi ſtudium, Viris qui ſapientiæ laude polleant, omni merito dignum laude habeatur; ac tum maximè, cùm eorum quæ pulcherrima ſunt atque optima, diſcendi ardor inceſſit. Id enim planè animi utentis ratione proprium exiſtit; unumque ejuſmodi eſt, quod ſcientia ac ſapientia homines augere poſſit; uti etiam Veterum aliquis quodam loco ait, *Diſcendi cupidus ſi extiteris, ſcientiæ copiam nanciſceris.* (Iſocrat. ad Demon.) Liquet enim eum qui diligit, omnino quæſiturum; ac verò, quærendo inventurum. Qui autem invenit, utique & intelliget & ſciet; hincque adeò fiet, ut humani animi proprietas illi conſtet incolumis; meritòque qui ejuſmodi eſt, & rationalis exiſtit, & juſtè ea appellatione gaudebit: uti viciſſim, qui earum rerum quæ honeſtæ ſunt, nullam aut quærit aut invenit, neque verò ſcit; is, amiſſo quod verè homo eſt, *jumentis inſipientibus comparatur.* (Pſal. 48, 13.) Idcirco etiam Chriſtus, ipſa Veritas, ipſa Sapientia, earum nos rerum ſolicitos vo-

Α' ΠΡῸΣ ΤῸΝ ΑἸΤΉΣΑΝΤΑ.

ΤῸ φιλομαθὲς τῶν ἀνθρώπων, παρὰ τῶν σοφῶν ἐπαινεῖται· καὶ μάλιστα ὅταν τὰ κάλλιστα τῶν μαθημάτων ἐπιθυμοῦσι μανθάνειν. τοῦτο γὰρ ὄντως λογικῆς ψυχῆς ἐστὶν ἴδιον, καὶ μόνον δύναται γνῶσιν καὶ σοφίαν τοῖς ἀνθρώποις παρασκευάζειν, ὡς καὶ πού τις τῶν παλαιῶν ἔλεγεν, Ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθής. δῆλον γὰρ, ὡς ὁ μὲν ἀγαπῶν μανθάνειν, ζητήσει πάντως. ὁ δὲ ζητῶν, καὶ εὑρήσει. ὁ δὲ εὑρὼν, οὗτος δὴ καὶ νο-
C ήσει καὶ γνώσεται· κἀντεῦθεν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἰδίωμα ἑαυτῷ διασώσει· καὶ λογικὸς ὁ τοιοῦτος ἐστί τε καὶ δίκαιος κληθήσεται. ὥσπερ οὖν αὖθις ὁ μηδέν τι τῶν καλῶν μήτε ζητῶν μήτε εὑρίσκων, μήτε μὴν ἐπιστάμενος, τοῦ μὲν ἀληθῶς ἄνθρωπος εἶναι ἐκπίπτει· τοῖς δ' ἀνοήτοις κτήνεσι παραβάλλεται. διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια καὶ αὐτοσοφία, ζητητικοὺς ἡμᾶς περὶ τὰ καλὰ βουλόμενος εἶναι, νῦν μὲν ἐδίδασκεν,

A Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν, λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν, εὑρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι, ἀνοιγήσεται. νῦν δὲ, Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς. καὶ γὰρ, ὥς φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, Ὅσα προεγράφη, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη.

Σὺ τοίνυν, ὅτι μὲν ὑπάρχεις φιλομαθὴς, πολλαχόθεν δεικνύεις· ποτὲ μὲν ἀπαιδεύτους ἐκείνους ἡγούμενος, οἳ βλάβην ψυχῆς τοὺς λόγους καὶ τὴν σοφίαν ὑπολαμβάνουσι· ποτὲ δὲ ζημίαν μεγίστην σαυτῷ τιθέμενος, ὅτι σοι μὴ λόγων καὶ σοφίας ἐξεγένετο κατὰ τὸ δυνατὸν μετασχεῖν. ὅτι δὲ περὶ τὰ μέγιστα καὶ ψυχωφελῆ μαθήματα διατρίβεις, καὶ τοῦτο δεικνύεις, ἀφ᾽ ὧν ἐζήτησας νῦν B μαθεῖν παρ᾽ ἡμῶν, περὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ καθ᾽ ἡμᾶς τῶν Χριστιανῶν πίστει. ἐγὼ μὲν οὖν σοῦ τὸ φιλομαθὲς ἐπαινῶν, τοῦτο οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι σου τὴν ἐπιθυμίαν ἱκανοὺς ἡμᾶς ἐνόμισας ἐκπληρῶσαι. ἔδει γάρ σε παρ᾽ ἄλλων τοιαῦτα ἐπιζητεῖν, οἳ καὶ βίῳ καθαρωτάτῳ καὶ τῇ καθ᾽ ἡμέραν τοῦ νόμου μελέτῃ τοῦ Κυρίου, δυνήσονται τοῖς ταῦτα ζητοῦσιν ἀρκούντως ἀποδιδόναι. ἡμεῖς δὲ τούτων ἀποροῦντες ἁπάντων, πῶς ἄρα δυνησόμεθα τοὺς ἄλλους τὰ τοιαῦτα διδάσκειν, περὶ ὧν καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εἰδότων μηδὲν ἔλαττον διδάσκεσθαι χρῄζομεν. ὅμως οὐ καλῶς ἔχειν ὑπολαμβάνοντες, εἴ τις μὴ πολλῶν εὐπορῶν καὶ μεγάλων, οὐδὲ τὰ δυνατὰ διὰ τοῦτο παρέχει· καὶ ἅμα σοι διὰ τὴν φι- C λίαν ἀξιοῦντες ὑπακούειν, ὅσα περὶ ὧν ζητεῖς παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, τοῦ Θεοῦ χορηγοῦντος, καταλαβεῖν ἐδυνήθημεν, μετ᾽ εὐλαβείας σοι πειρασόμεθα ἀποδοῦναι· ὥσπερ ἐκ πελάγους ἀπείρου σταγόνας μικρὰς ἀρυσάμενοι. τῆς μὲν λέξεως καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων, ὀλίγον φροντίζοντες· μᾶλλον δὲ, καὶ ὅσον ἐγχωρεῖ, διὰ τὸ σαφὲς ἀμελοῦντες· ὅπως δὲ τὰ νοήματα ἀληθῆ καὶ ὀρθότατα, εἴη λόγοις Ἁγίων πάντοθεν κατωχυρωμένα, τοῦτο σκοποῦντες μόνον· ὅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα τοσοῦτον διὰ πάντων φυλάξομεν, ὥστε καὶ ἀρχόμενοι, μηδὲν ἀφ᾽ ἡμῶν αὐτῶν ἐρεῖν οἰκεῖον καθυπισχνούμεθα. τοῦτο δὲ μόνον εἰσοίσομεν, τὰ τοῖς ἁγίοις ἡμῶν Πατράσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμπνευσθέντα καταστρωννύοντες, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων τοῦτο φανήσεται· δεικνύντες D ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν λεγομένων, τίνα γνώμην ἔχον περὶ τοῦ προκειμένου· καὶ ὅπερ ἂν εἴποιμεν, τούτου τὴν μαρτυρίαν καὶ τὸ πιστὸν ἐκ τῶν λόγων τῶν Ἁγίων ἐπαγαγόντες· ἵνα μὴ δοκῶμεν γεννήματα τῆς ἡμετέρας φθέγγεσθαι διανοίας. ἐν γὰρ τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ἐκεῖνος ἄριστα λέγει, οὐχ ὅς τις ἀπὸ κοιλίας φθέγγεται τὰ δοκοῦντα· ἀλλ᾽ ὃς ταῖς ἀποφάσεσι τῆς θείας Γραφῆς καὶ ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν Ἁγίων σύμφωνα πάντα προστίθησιν, οὐδὲν ἐλλείπων, ἢ προστιθεὶς κατὰ τὰ νοήματα. ὅθεν καὶ αὐτὸς, εἰ μὴ τὰς τῶν Ἁγίων ἀποφάσεις βεβαιότατα ἐπιστάμην, περὶ ὧν ἐζήτησας κεφαλαίων, οὐκ ἂν ὅλως οὐδὲ τὸ τυχὸν ἐτόλμησα φθέγξασθαι· ὁμοῦ μὲν φοβούμε-

lens, quæ honeſtæ ſunt; modò quidem dicebat, *Petite & dabitur vobis : omnis enim qui* Matth.7.7. *petit, accipit ; & qui quærit, invenit : & pulſanti aperietur.* Modò autem, *Scrutamini Scripturas.* Ioan.5.39. Nam ut ait Beatus Paulus, *Quæ olim ſcripta ſunt, ad noſtram jam tum doctrinam ſcripta ſunt.* Rom.15. 4

Tu igitur, veritatis te amore teneri, multis oſtendis; modò quidem, cùm indiſciplinatos illos arbitraris, qui eruditionem literaſque ac ſapientiam animi damno ducunt: modò autem, cùm tibi ipſe damno maximo ducis, quod te pro facultate, ac quantum aſſequi licebat, doctrinis ſapientiaque imbui haudquaquam contigerit. Verſari te autem in iis qua maxima ſunt animique ſalutem juvant, vel iſtud prodit, quod impræſentiarum à nobis de his percontaris ac doceri quæris, quæ ad noſtram Chriſtianorum Fidem ſpectant. Sanè verò, cùm tuum illum diſcendi ardorem laudem, hoc non laudo, quod nos tales arbitratus ſis, qui tuo illi deſiderio explendo eſſemus. Operæpretium fuerat, rem ejuſmodi ex aliis quærere, Viris ſcilicet qui vita puriſſima ac quotidiana Legis Domini meditatione fulti, quantum ſufficit, talia quærentibus ipſi reddere poſſint. Nos verò, cùm hæc omnia deficiant, quî fiat ut res ejuſmodi alios doceamus, qui & ipſi ab earum peritis, perinde doceri debeamus? Enimverò, quibus haud ſatis ex officii ratione videatur, ut quibus magna non ſuppetunt, nec quæ tenuia pro facultate exiſtant, minimè præbeamus; ac cùm aliàs amicitiæ jure obſequi geſtiamus, Sent. quicquid iis de rebus, de quibus quæſiiſti, ex Scriptura ac Eccleſiæ Magiſtris, Dei ſubminiſtratione aſſequi licuit, id verò cum timore tibi reddere connitemur; ſic nimirum ut ex immenſo velut æquore, pauculas guttas haurientes, haud magnam ornatæ dictionis ac vocum elegantiæ rationem habeamus; imo etiam, quoad licet, claritatis gratia, negligamus; unum hoc ſpectantes, ut quæ vera ſententia rectiſſimaque promemus, Sanctorum undique ſermonibus muniantur. Sicque ejus rei in omnibus ſanctè nobis ſervanda religio eſt, ut jam ipſo exordio nihil nos à nobis atque proprium dicturos, profiteamur; unumque hoc duntaxat collaturos, ut quæ ſancti Patres, divini afflatu Spiritus, locuti ſunt, hæc verò exponamus; uti manifeſtè liquebit, ex ſis quæ edemus, nimirum in ſingulis, quæ à nobis dicenda ſunt, aperiendo, quid ea in re illi ſenſerint; ac quicquid dixerimus, ex Sanctorum libris petita auctoritate firmando, indeque verbis fidem aſtruendo: ne mentis noſtræ fœtus loqui videamur. Quibus enim ſermo de Deo vertitur, is optime loquitur, non qui Sent. Ventriloquarum more, quæ ſunt ex genio avida loquacitate profert, ſed qui divinæ Scripturæ ſententiis Sanctorumque expoſitionibus omnia conſona promens, ex ejus nihil ſententia, ſenſiſque minuit, nec verò quicquam addit. Quocirca ego ipſe, niſi de quibus rogaſti Capitibus, Sanctorum firmiſſimè ſententias tenerem, ne vel hi cere, aut

Sic & Damaſc. præfat. ad Coſmam Maiumæ Epiſcopũ.

quicquam loqui, mihi indulgerem; tum nempe hoc veritus, ne in Dei ſermone aliquid à veritate alienum imprudenti obreperet, tum planè ſciens in magno verſari periculo, qui falſò de Deo vel ſentiat, vel loquatur. Sent. Nihil enim majoris periculi, quodve magis ad interitum ducat, quàm ſi quis circa Deum errore laborans, ea quæ non ſunt, ac ſi eſſent, ſentiat ac opinetur: uti viciſſim nihil utilius majoriſque frugis, quàm ut ea quæ vera ſunt, ſermone eloquatur.

Operæpretium autem putavi, ante quæſita, pauca quædam de aliis ſummè neceſſariis diſſerere: quorum ipſa diſputatio hoc præſtabit, ut ipſa penè tractatio plena & abſoluta videatur: ac vel maximè, quod ne vulgarem quidem quæſtionem, quantum ſatis ſit, aſſequi liceat, aut levioris nodos difficultatis exſolvere, quin ad univerſaliora quædam quæſitiſque propria recurrendo, ſic per illa, via quadam ac ordine ad ipſa evadamus.

A νος μὴ περὶ Θεοῦ λέγειν ἀλλότριόν τι τῆς ἀληθείας ἐμαυτῷ συμβῇ· ὁμοῦ δὲ γινώσκων μέγιστον εἶναι κίνδυνοι τοῖς τὰ ψευδῆ περὶ Θεοῦ καὶ νοοῦσι καὶ λέγουσιν. οὐδὲν γὰρ ἐπικινδυνότερον καὶ πρὸς ἀπώλειαν μᾶλλον ἀπάγον, ἢ πλανώμενόν τινα περὶ Θεοῦ, τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα δοξάζειν· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ὠφελιμώτερον οὐδ' ἐπικερδέστερον, τοῦ περὶ αὐτοῦ πάλιν λέγοντα ἀληθεύειν.

Προσῆκον δέ μοι δοκεῖ περί τινων ἄλλων πρὸ τῶν ζητημάτων διαλαβεῖν, ἀναγκαιοτάτων ὄντων κἀκείνων· ἃ καὶ τὸ παρὸν σύγγραμμα σχεδὸν συμπεπληρωμένον καὶ ἄρτιον δοκεῖν κατασήσει· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲ τὸ τυχὸν ζήτημα ἱκανῶς εὑρεῖν, καὶ τὴν τυχοῦσαν ἐπιλύσασθαι ἀπορίαν, ἂν μὴ πρός B τινα ἀναδραμόντες καθολικώτερα καὶ οἰκεῖα τοῖς προκειμένοις ζητήμασιν, οὕτω δι' ἐκείνων ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνοντες, ἐπὶ τὰ ζητούμενα καταντήσομεν.

II. DE DEO UNO.

Credimus & confitemur, unum ac ſolum eſſe verum rerum hujus univerſitatis Deum, cujus nec principium neque finis ſit; æternum, nulli interitioni obnoxium, immortalem, omnipotentem, infinitum, inviſibilem, nominis, circunſcriptionis, corporis expertem; bonum, ſimplicem, qui nullo deficiatur, perfectiſſimum. Ex ipſo enim in veteri Lege diſcimus, *Audi Iſraël: Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt.* Et, *Non erunt tibi dii alieni præter me.* Ac rurſus per Eſaiam Prophetam, *Ego primus Deus, & ego poſt hæc: ante me non fuit alius Deus, & poſt me non erit; & non eſt præter me:* qui ex nihilo cœlum & terram, & quæ horum ambitu continentur, omnia in rerum naturam produxit: hiſque priores, incorporeas atque cœleſtes Poteſtates: non quaſi antè non poſſet aut neſciret, tum demum hæc cōdidit, cùm aut potuit, aut ejus illi in mentem venit; uti ferè in hominibus, qui ſunt imperfecti, vixque tandem paulatim attingunt perfectionis metas, uſu venit: ſed ipſe perfectiſſimus ac ſemper potens, citra omnem mutationem motumque, cùm placuit, ſua incitatus bonitate, omnia quæ decreverat, condidit. Qui à nulla creatura, quod per eſſentiam eſt, noſcitur, ſed ſolus ipſe à ſeipſo ſe novit, ut Vir ille diviniſſimus Damaſco ortus, ait; *Deus ſeipſum ex beata ſua eſſentia cognoſcit, per quam, & in qua, cuncta creavit.* Quod autem Deus ſit, aut ſit unus Deus, ſapiens, juſtus, bonus; hoc de illo ſolùm novimus; atque id quidem mediocriter, ac quantùm pro facultatis ſuę modulo mens humana poteſt aſſequi. *Deum enim nemo vidit unquam: unigenitus Dei Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit,* inquit Ioannes Evangeliſta. Vt verò auctor eſt beatus Paulus, *Inviſibilia ejus, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.* Sed & magnus Baſilius adverſus Eunomium decertans,

Dei unitas, ac communes dotes.
Deut. 6. 2.
Iſai. 44. 6. & 43. 10.
Mundi creatio: Angelorū, illa anterior.
Ea, nulla in Deo mutatio.
Damaſc.
Dei nota, eiuſque ignota.
Ioan. 1. 18.
Rom. 1. 20.

β' ΠΕΡῚ ΤΟΥ͂ ἙΝΌΣ ΘΕΟΥ͂

Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἕνα καὶ μόνον εἶναι ἀληθῆ Θεὸν τοῦ παντός· ἄναρχον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, ἀνώλεθρον, ἀθάνατον, παντοδύναμον, ἄπειρον, ἀόρατον, ἀνώνυμον, ἀπερίγραπτον, ἀσώματον, ἀγαθὸν, ἁπλοῦν, ἀνελλιπῆ, τελειότατον. καὶ γὰρ παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ παλαιᾷ νομοθεσίᾳ διαδιδασκόμεθα, Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. καὶ, Οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, Ἐ- C γὼ Θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα. ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν. ὃς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα πάντα. καὶ πρὸ τούτων δὲ, τὰς ἀσωμάτους καὶ οὐρανίους Δυνάμεις. οὐχ ὅτι μὴ δυνάμενος πρότερον, ἢ μὴ γινώσκων, ὕστερον ἐδημιούργησε ταῦτα, ὅτε ἢ ἐδυνήθη ἢ ἐνεθυμήθη, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων συμβαίνει, ἀτελῶν ὄντων καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τελειότητα προκοπτόντων· ἀλλὰ τελειότατος ὢν καὶ ἀεὶ δυνάμενος καὶ γινώσκων δίχα πάσης μεταβολῆς καὶ κινήσεως, ὅτε ἠθέλησεν, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος τὰ πάντα ὅσα προώρισεν, ἐποίησεν. ὃς ὑπ' οὐδενὸς γινώσκεται D κτίσματος, τί κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν· αὐτὸς δὲ μόνος οἶδεν ἑαυτὸν ἐξ ἑαυτοῦ, ὡς ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θειότατος λέγει, Ὁ Θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ, δι' ἧς, καὶ ἐν ᾗ τὰ πάντα ἐποίησεν. ὅτι δέ ἐστιν ὁ Θεὸς, ἢ εἷς Θεὸς, ἢ σοφὸς, ἢ ἀγαθὸς, ἢ δίκαιος, κατὰ τοῦτο μόνον γινώσκεται· καὶ τοῦτο δὲ μετρίως, καὶ ὅσον δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος. καὶ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ὁ Μονογενὴς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Τὰ δὲ ἀόρατα αὐτοῦ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἀπὸ κτίσεως τοῦ κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος

λιος κατ' Εὐνομίου ἀγωνιζόμενος, οὕτω λέγει. Εἰκὸς αὐτὴν μὲν τὴν οὐσίαν ἀπερίοπτον εἶναι παντὶ, πλὴν ἢ τῷ Μονογενεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ἀναγομένους ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἐννοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν αἴσθησιν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐφανέρωσεν. καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς περὶ Ἀγάπης κεφαλαίοις φησὶ, Θεολογεῖν μέλλων, μὴ τοὺς κατ' αὐτὸν ζητήσῃς λόγους· οὐ μὴ γὰρ εὕρῃ ἀνθρώπινος νοῦς· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν μετὰ Θεόν· ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς οἷόν τε διασκόπει· οἷον τοὺς περὶ ἀϊδιότητος, ἀπειρίας τε καὶ ἀορισίας, ἀγαθότητός τε καὶ σοφίας, δυνάμεως δημιουργητικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. οὗτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις μέγας Θεολόγος, ὁ τούτων τοὺς λόγους καὶ πῶς ἐξευρίσκων.

Ἀλλ' ὅτι μὲν οὐδὲ τούτων τοὺς λόγους ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταλαβεῖν ἐξισχύει, καὶ ἐνταῦθα ἐδήλωσεν. ἐν δὲ τοῖς θεολογικοῖς, καθαρώτερον ὁ αὐτὸς διδάσκει, λέγων. Ἕν ἐστι τὸ ὑπεράναρχον καὶ ὑπερούσιον ἀγαθὸν, ἡ ἁγία καὶ τρισυπόστατος μονάς· Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τριῶν ἀπείρων ἄπειρος συμφυΐα· τόν τε τοῦ εἶναι καὶ πῶς εἶναι, καὶ τί καὶ ὁποῖον εἶναι λόγον πάμπαν τοῖς οὖσιν ἄβατον ἔχουσα. πᾶσαν γὰρ διαφεύγει νόησιν τῶν νοούντων, τῇ κατὰ φύσιν οὐδαμῶς κρυφίας ἐνδότητος ἐξιοῦσα, καὶ πάσης πασῶν γνώσεων ἀπείρως ὑπερεκτείνεται γνώσεως. ἐνταῦθα οὐ μόνον τὸ τί ἐστιν ὁ Θεὸς ἄρρητον παντελῶς εἶναι καὶ ἄβατον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ. καὶ γὰρ πᾶν ὅπερ ἂν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι λέγηται, ἢ εἰς τὸν τοῦ εἶναι λόγον ἀναφερόμενον, ἢ εἰς τὸν τοῦ τί εἶναι, ἢ εἰς τὸν τοῦ πῶς εἶναι, οὐ μόνον ὁ τοῦ τί εἶναι καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λόγος τί ἐστιν, ἀνέκφραστος καὶ ἄρρητος καὶ ἀγνοούμενος ἡμῖν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ εἶναι. εἰ γὰρ καὶ ἴσμεν ὅτι Πατήρ ἐστι καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ πῶς τοῦτο ἐστὶ, καὶ ποταπὴ ἡ Πατρότης καὶ Υἱότης καὶ ἡ Ἐκπόρευσις ἐστὶν ἐκεῖ, ἀγνοοῦμεν. οὐδὲ δηλοῦσι ταῦτα τί ἐστι κατ' οὐσίαν ὁ Θεός. Τὸ γὰρ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἐκπορευτὸν περὶ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις, ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησί. καὶ ὅτι μέν ἐστιν ὁ Θεὸς ἢ σοφὸς ἢ ἀγαθὸς, ἴσμεν· ὁποῖον δέ τι ἐστὶν ἐκεῖ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο καὶ ἀγαθὸν, ἀγνοοῦμεν· καλῶς ἄρα ὁ ἅγιος ἔλεγεν, Ὅτι τὸν τοῦ εἶναι λόγον, καὶ πῶς καὶ τί καὶ ὁποῖον εἶναι, παντελῶς τοῖς οὖσιν ἄβατον ἔχει ἡ θεία φύσις ἐκείνη.

Τὴν αὐτὴν οὖν ἔχομεν γνῶσιν περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων. εἰ γὰρ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τὰ ὀνόματα ἐσαφήνιζον, εἵπετο ἂν τὸν Θεὸν πολυσυνθετώτατον εἶναι. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Βασίλειος κατ' Εὐνομίου γράφων, τὸ ἀγέννητον λέγοντος τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὐ καταγέλαστον, τὸ, δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν εἶναι λέγειν. τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶσαν ἐνέργειαν οὐσίαν τίθεσθαι. καὶ Γρηγόριος ὁ Θεο-

A ſic ait, *Par ſanè eſt ut ipſam eſſentiam cunctis inaſpectam exiſtimemus, uno duntaxat Unigenito excepto ac Spiritu ſancto. Ex Dei autem operationibus animis aſſurgentes, auctoremque, per ea quæ facta ſunt, intelligentes, illius bonitatis ac ſapientiæ ſenſu imbuimur. Id enim eſt, quod Dei notum eſt; quod cunctis hominibus Deus manifeſtavit.* Item ſanctus Maximus in Capit. de Charit. *Cùm de Deo diſputaturus ſis, ſeu eum cogitaturus, ne ipſas ejus rationes quæſieris: Non enim mens humana invenire potuerit; at neque aliorum cujuſquam, quæ à Deo ſecunda ſunt; ſed eas conſidera, quoad per facultatem licet, quæ ſunt circa ipſum; æternitatis ſcilicet, infinitatis, immenſitatis, bonitatis ac ſapientiæ; potentiæ item,* B *qua conditor eſt, qua providet, qua judex exiſtit. Hic enim inter homines magnus Theologus eſt, qui vel tantiſper horum ipſas rationes adinvenit.*

Libr. 1. contra Eunom. p. 23.

Cent. 2. c. 27.

Cæterum, quod ne horum quidem rationes mens humana comprehendere valeat, hîc quoque Vir ſanctus declaravit: in Theologicis verò ipſe clariùs docet, dum ait, *Unum eſt superæternum & ſupereſſentiale bonum, ſancta trine ſubſiſtens Unitas, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, trium infinitorum infinita naturæ conjunctio ac quaſi concretio; ipſa ejuſmodi, ut ejus quod eſt eſſe, & ſic eſſe, & quid ac quale eſſe, inacceſſam prorſus rebus rationem habeat. Fugit enim omnem mentium cogitatum, quæ naturali ſua occulta intimitate nulla unquam ratione excedat, omnique omnium notitiarum notitiæ infinitè emineat.* Hîc itaque, nedum quid Deus ſit, arcanum prorſus ac inacceſſum affirmat, verùm etiam quæ circa ejus naturam exiſtunt. Quicquid enim in Deo eſ- C ſe dicatur, ac vel ad id quod eſt eſſe, aut quid eſſe, aut quomodo qualiterve eſſe referatur, nedum quod quid eſt eſſe ejuſque eſſentiæ ratio ineffabilis & arcana nobiſque ignota eſt; ſed & ipſum eſſe. Quanquam enim Deum eſſe novimus; hoc ſolùm ſignificamus, eſſe eum verè; non item quidnam ſit repræſentamus. Simili quoque ratione, quonam modo ſit, ignoramus. Etſi enim ſcimus eſſe Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, quonam tamen id modo ſit, ac qualis illic Paternitas Filieitaſque & Proceſſio, neſcimus. Quin ne hæc quidem, quid Deus per eſſentiam ſint, ſignificant. *Ingenitum enim & Genitum, ac quod Proceſſit, circa naturam*, inquit Gregorius Theologus. Et quidem eſſe Deum ſapientem, ſeu bonum, ſcimus; quidnam verò illud ſapiens ac bonus ſit, neſcimus. Bene igitur dicebat D Sanctus ille quem retuli, *Ejus quod eſt eſſe, & ſic eſſe, & quid ac quale eſſe, inacceſſam prorſus rationem, divinam illam naturam habere.*

Cent. 1. ex quinque. c. 1.

Ignota nobis ipſa quæ ſunt circa Deũ.

Greg. Orat. 35.

Maximus, qui ſupra.

Eandem itaque de ejus eſſentia, deque aliis omnibus, quæ in eo ſunt, habemus notitiam. Si enim quæ de illo dicuntur nomina, illius explicarent eſſentiam, planè fieret Deum longè plurimis compoſitum eſſe. Ait enim divinus Baſilius ſcribens adverſus Eunomium, qui Dei eſſentiam Ingenitum doceret eſſe, *Quonam igitur pacto non prorſus deridiculum, quod creandi vis eſſentia dicatur? aut providendi vis rurſus eſſentia; ac omnino vis omnis & operatio, eſſentia ponatur?* Gregorius i-

Libr. 1. contra Eunom. p. 15.

Orat. 35. p. 569.

tem Theologus Orationibus ſuis Theologicis, ait, *Sive etiam immortale ac minimè malum, nec ulli injuriæ ullive mutationi obnoxium Dei eſſentia. At, ſi hoc demus, multæ erunt Dei eſſentiæ, non una. Deus itaque innominabilis eſt,*

Orat. 36. p. 589.

nec quicquid dicatur eorum, quæ ſunt circa ipſum, eam quid ſit repræſentat. Nec enim ex ſuis ipſe nominatur, ſed ex iis quæ ſunt circa ipſum, ſic nimirum ut aliam ex alia ſpeciem colligamus, ad unum quoddam veritatis tenue ſimulacrum, ut auctor eſt idem Theologus. *Non enim dimiſit Deus, ut ejus omnino ignorantia laborantes vitam ageremus*, verùm, ut ait Damaſcenus

De fide l. 1. c. 1.

Theologus (quæ ejus ineffabilis bonitas eſt) *placuit illi ex iis quæ noſtra ſunt nominari, ne ipſius penitus notitiæ expertes eſſemus.*

Gen. 1. Mundi creatio; homo in eo princeps.

Quod enim uti diximus, ſola bonitate mundum omnem condidit; ac poſtemò hominem, uti vetus Scriptura docet, ut creatis omnibus in aſpectum cadentibus præeſſet, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam formavit; idque adeò in cauſa eſt, cur & præditum ratione formarit; licet nobis eadem rationis facultate, quam nobis Deus indidit, præditis, ejus gloriam laudiſque materiam, iis ex rebus colligere, quas oculis uſurpamus; atque hoc modo conceptum quendam de Deo aſſumere. Etenim naturæ divinæ majeſtatem mundus prædicat, ac iis qui animum attendunt, eum, quo auctore conditus eſt, clamat. Vt ſub exemplo loquar, Quandoquidem in res creatas contuentes, mutationi alterationique intelligimus eſſe obnoxias, quæque gignantur & creſcant ac corruptione intereant. Nam & Angeli, tametſi incorporei ſunt ac vacant materia, ſi tamen cum Dei puriſſima ſimplicitate conferantur, ipſi quoque compoſiti ſunt; quocirca etiam intelliguntur mutationi obnoxii, Munduſque univerſus, nec ipſe à corruptione immunis exiſtit. Hæc ſimul conferentes, quatenus ratione præditi ſumus, in hunc modum arguimus. Cùm omnia in aſpectum cadentia mutabilia ſint, exque aliis alias qualitates motu deterente aſſumant; liquet etiam eſſe creata. Quicquid enim creatum eſt, hiſce obnoxium affectibus eſt: ac quicquid his affectibus eſt obnoxium, creatura eſt. Sin autem hæc creata ſunt, planè aliquo auctore ſunt creata; eſtque neceſſe eum qui condidit, increatum eſſe, & ab omni mutatione immunem. Nam, ſi & ille creatus eſt, liquet ab alio creatum eſſe. Ac rurſus, ſi & ille creatus eſt, adhuc & ipſe ab alio hoc ipſum nactus eſt; ſicque in infinitum, dum ad aliquid deveniamus reipſa increatum. Quod ſi increatum, nulli etiam mutationi obnoxiū. Si autem nulli obnoxiū mutationi, ipſum exploratè Deum.

Dei cognitio ex mundo mutabili.

Angeli ipſi compoſiti.

Ex mundi gubernatione ejuſque incolumitate.

Ex his igitur indeque rurſus, quod mundus ex multis diverſiſque ſeu diſtinctis & contrariis compoſitus, eodem jugiter ordine conſiſtit, tantaque continetur moles ac conſervatur. Nec enim temerè ac caſu ſe res ita habent: Nam neque domus, neque navis contineri regiq; ac ſervari poteſt, cùm nemo eſt qui regat & adminiſtret atque gubernet.

A λόγος ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις φησίν, Ἡ καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἄκακον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ. ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλαὶ οὐσίαι ἔσονται τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ μία. ἀνώνυμος οὖν ἐστιν ὁ Θεός, καὶ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων τί ἐστι παριστᾷ. οὐ γὰρ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὀνομάζεται, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, κατὰ τὸν αὐτὸν Θεολόγον. οὐ γὰρ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ αὐτοῦ ζῆν, ἀλλ' ὡς φησιν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Θεολόγος, δι' ἄφατον ἀγαθότητα εὐδόκησεν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι, ἵνα μὴ ἀμέτοχοι παντελῶς ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως.

B

Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφαμεν, διὰ μόνην ἀγαθότητα τὸν σύμπαντα κόσμον ἐδημιούργησεν· καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἔπλασεν, ὡς ἡ παλαιὰ διδάσκει γραφά, ἵνα τῶν ὁρωμένων πάντων ἄρχῃ κτισμάτων· διὸ καὶ λογικὸν αὐτὸν ἔπλασε, δυνάμεθα αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου χρώμενοι, ἣν ἡμῖν ἐνέθηκεν ὁ Θεός, τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ὑμνῳδίαν ἀπὸ τῶν ὁρωμένων συλλογίζεσθαι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἔννοιάν τινα περὶ Θεοῦ λαμβάνειν. καὶ γὰρ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως ὁ κόσμος ἀνακηρύττει, καὶ τοῖς προσέχουσι βοᾷ τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ. οἷον, ἐπειδὴ ἀποβλέποντες πρὸς τὰ κτίσματα νοοῦμεν ὅτι τρεπτὰ καὶ ἀλλοιωτά εἰσι, καὶ γινόμενα καὶ αὐξανόμενα καὶ φθειρόμενα. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι, εἰ καὶ ἀσώ-

C

ματοι καὶ ἄϋλοι εἰσίν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καθαρωτάτην ἁπλότητα συγκρινόμενοι, καὶ αὐτοὶ σύνθετοι εἰσί. διὸ καὶ τρεπτοὶ κατανοοῦνται· καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐν φθορᾷ ἐστι. ταῦτα συναγαγόντες συλλογιζόμεθα καθότι ἐσμὲν λογικοί, οὕτως. Ἐπειδὴ τὰ ὁρώμενα πάντα τρεπτά εἰσι καὶ ἀλλοιωτά, δῆλον ὅτι καὶ κτιστὰ καθεστήκασι. πᾶν γὰρ κτιστόν, ἀλλοιωτὸν καὶ τρεπτόν· καὶ πᾶν ἀλλοιωτὸν καὶ τρεπτόν, κτίσμα ἐστίν. εἰ δὲ κτιστά εἰσι, πάντως ὑπό τινος ἐδημιουργήθησαν, καὶ δεῖ τὸν δημιουργὸν τούτων, ἄκτιστον καὶ ἄτρεπτον εἶναι. εἰ γὰρ κἀκεῖνος κτιστός, δῆλον ὑφ' ἑτέρου δεδημιούργηται. καὶ πάλιν, εἰ κἀκεῖνος κτιστός, ἔτι καὶ αὐτὸς ὑφ' ἑτέρου· καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν εἴς τι ἄκτιστον καταντήσωμεν. εἰ οὖν ἄκτιστον, καὶ ἄτρεπτον. εἰ δὲ ἄτρεπτον, τοῦτο ὁμολογου-

D

μένως Θεός.

Ἀπὸ τούτων οὖν. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ πῶς ὁ κόσμος ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων καὶ ἐναντίων συγκείμενος, ἐν ταυτότητι τάξεως διηνεκεῖ, καὶ περικρατεῖται τοσοῦτον μέγεθος. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα ἔχουσιν οὕτως· ἐπείπερ οὐδὲ οἰκία ἢ ναῦς δύναται διακρατεῖσθαι καὶ οἰκονομεῖσθαι καὶ διασώζεσθαι, μηδενὸς οἰκονομοῦντος καὶ κυβερνῶντος. ἐκ τούτων οὖν καὶ τοιούτων δή τινων ἄλλων συμπεραί-

μὲν· ὁμολογουμένως, ὅτι ἐστὶ Θεὸς ἄκτιστος καὶ ἄτρεπτος, ὁ καὶ τὰ κτιστὰ πάντα ὁρατά τε καὶ ἀόρατα δημιουργήσας, καὶ ταῦτα κατὰ λόγον καὶ τάξιν ἀρίστην ὡς ἑαυτοῦ ποιήματα ἀνυπερβλήτῳ δυνάμει φέρων καὶ διεξάγων· κἀντεῦθεν πιστεύομεν ὅτι οὐκ αὐτομάτως ὁ κόσμος ὑπέστη, ὡς τινες κακῶς ὑπετίθεντο.

Πάλιν κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον συλλογιζόμεθα οὕτως. Εἰ πολλοὺς Θεοὺς εἴποιμεν, ἀνάγκη καὶ διαφορὰν αὐτοῖς ἀποδοῦναι. ἔνθα γὰρ πλῆθος, ἐκεῖ καὶ διαφορὰ καὶ ἐναντιότης. εἰ δὲ διαφορὰ τούτοις ἀποδοθήσεται, πῶς ἔσονται τέλειοι. καθὸ γὰρ ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου διαφέρει, κατὰ τοῦτο λείπεται ἐκείνου, μὴ ἔχων αὐτὸ, καὶ ἐστὶν ἐλλιπὴς, ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ κατ᾽ ἄλλην τινὰ ὑπεροχήν. δεήσεται τοίνυν ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου, καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἶεν οὔτε τέλειοι οὔτε ἀπερίγραπτοι· ἐπεὶ οὐδ᾽ ἐνδέχεται καθ᾽ ἑαυτὰ πολλὰ ἄπειρα καὶ ἀπερίγραπτα εἶναι. κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι, οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ πέλαγος ἄπειρον καὶ πεδίον. πῶς οὖν οἱ οὕτως ἐπιδεεῖς ἀλλήλων κυρίως ἄκτιστοι καὶ ἀτελεύτητοι ἔσονται Θεοί.

Πρὸς τούτοις, Ἐπεὶ ἔνθα διαφορὰ, ἐκεῖ καὶ ἀνισότης καὶ ἐναντίωσις ἐστὶν, εἰ μὲν ὁμογνωμονοῦσι καὶ τοῦ ἑνὸς τὰ διάφορα μετέχουσιν, ὑφ᾽ ἓν ἀγόμενα, πολλῷ μᾶλλον ἔσται τὸ ἐκεῖνο Θεὸς τὸ τὰ διάφορα ἑνοῦν· ἐπεὶ καὶ τὸ τάττον τοῦ ταττομένου μεῖζον καὶ τελεώτερον. τὸ δ᾽ αὐτὸ συμβήσεται, καὶ εἰ λέγει τις, ὅτι ἕκαστος μέρους ἄρχει, ὡς οἱ Ἕλληνες ἔλεγον. ζητήσομεν γὰρ τί ποτ᾽ ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ τὴν διανομὴν τῶν ὄντων αὐτοῖς ποιησάμενον καὶ τάξαν οὕτως αὐτοὺς ἄρχειν, τὸν μὲν οὐρανοῦ τυχὸν, τὸν δὲ τῆς γῆς, καὶ ἄλλον ἄλλου. ἐκεῖνο γὰρ μᾶλλον ἂν εἴη Θεός. εἰ δ᾽ ὅπερ ἀναγκαῖον, μάχη καὶ ἐναντίωσις ἀκολουθήσει πολλοῖς καὶ διαφόροις οὖσι, διαλυθήσεται ὁ κόσμος, διαφορᾶς καὶ μάχης ἐν τοῖς κυβερνῶσι θεωρουμένης. συμπεραίνομεν οὖν ἀπὸ τούτων, ὅτι εἷς ἐστὶ Θεὸς τέλειος καὶ ἄπειρος καὶ ἀπερίγραπτος, ποιητὴς καὶ κυβερνήτης τοῦδε τοῦ παντὸς, ἃ καὶ ἡ θεία γραφὴ διαῤῥήδην διδάσκει.

Πάλιν, Ἐπειδὴ πᾶν τὸ κινούμενον ὑφ᾽ ἑτέρου κινεῖται, ἐξετάζοντες κἀκεῖνο τίς κινεῖ, καὶ τοῦτο μέχρι πολλοῦ, ἀναγκαζόμεθα καταντῆσαι εἴς τι πρᾶγμα κινοῦν μὲν ἐκεῖνο τὰ ἄλλα, αὐτὸ δὲ ὑπὸ μηδενὸς κινούμενον. τὸ γὰρ πρώτως κινοῦν, ἀκίνητον, καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ εἷς Θεὸς, μηδὲν ἑαυτοῦ προεπινοούμενον ἔχων. συμπεραίνομεν οὖν καὶ ἀπὸ τούτου, ὅτι ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀκίνητός τε καὶ ἀμετάβλητος, ἄπειρον ἔχων τὴν δύναμιν. εἰ γὰρ μὴ ταύτην ἄπειρον εἶχεν, οὐκ ἂν σύνδρομον εἶχε τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ἀκαμάτως διατείνων ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας εὐρώστως, καὶ χρηστῶς τὰ πάντα διοικῶν καὶ οἰκονομούμενος.

A Ex his aliiſque quibuſdam ejuſdem generis certò concludimus, Deum increatum eſſe & immutabilem, qui & creata omnia, viſibilia inviſibiliaque condidit, quique hæc optima ratione, velut ſua opera, inſuperabili potentia agit, gubernatque ac regit. Atque hinc credimus mundum non caſu extitiſſe, uti malè quidam opinati ſunt.

Rurſus ſimili ratione in hunc ferè modum argumentamur. Si dixerimus eſſe plures Deos, neceſſe eſt ut diſtinctos diverſoſque eos ſtatuamus. Vbi enim multitudo, ibi etiam diſtinctio ſeu diverſitas, ac contrarietas exiſtit. Sin autem diſtinctos diverſoſque eos ſtatuerimus, quinam fiat ut ſint perfecti? Qua enim ratione alter ab altero differt, ea illo deficitur, cui illud deſideretur, defectuque laborat, ut vel ſapientia vel potentia, vel B alia quædam excellentia ei deſit. Alter itaque altero egebit, atque adeò neque perfecti erunt nec incircumſcripti. Nam neque fieri poteſt, ut ſint multa per ſe infinita ac incircumſcripta. Per accidens tamen nihil vetat, cujuſmodi eſt mare infinitum, infiniteque fuſa camporum ſpatia. Quonam igitur modo qui ſic alter altero egeat, verè increati omniſque expertes finis ſint, ac immortales Dij?

Dei unitas, ab eius infinitate.

Ad hæc, cùm ubi diſtinctio ac diſcretio, ibi & inæqualitas ſit & contrarietas, ſiquidem concordes animis ſint, ac cùm diſtincta diſcretaque exiſtant, unius ſint participes, qui ad unum cogantur; potiori longè ratione illud Deus erit, quod ſic diſtincta diſcretaque unione cogit. Nam & quod ordinem imponit, eo majus eſt & perfectius, quod impoſitum recipit. Nec aliter contingat, ſi quis e- C tiam unumquemque partem imperio ſubjectam tenere (quæ Græcorum opinio fuit) dixerit. Quæremus enim, Quidnam porro ſic inter illos diſtributis partibus, alios aliis præeſſe conſtituerit; putà, alium cœlo, terræ alium, aliumque rebus aliis dominari? Potiori enim ratione illud Deus extiterit. Sin autem (quod & neceſſariò contingat) inter multos atque diſcretos diverſoſque pugna ſequatur, contrariiſque affectibus eâ jam turbâ diſſideant, diſſolvetur mundus, cùm ii quibus regitur ac gubernatur, ſic diverſi, ac ſecum ipſi pugnantes, extiterint. Ex his itaque conclu- D dimus eſſe unum Deum perfectum ac infinitũ, incircumſcriptumque, hujus rerum univerſitatis conditorem ac gubernatorem; quod ita eſſe, etiam divina Scriptura diſertè tradit.

Quod niſi uno rectore, concordia non fit.

Damaſc. l. 1. c. 5. Greg. Orat. 35.

Rurſus, Cùm quicquid movetur, ab alio moveatur, dum exquirimus iſtud etiam, ac illud quis moveat, longo tandem proceſſu, neceſſe eſt ut ad rem aliquam veniamus, quæ moveat quidem reliqua, ipſa verò à nullo moveatur. Primus enim Motor, immobilis eſt: hicque adeò unus Deus eſt, quo nihil prius intelligatur. Igitur hinc quoque concludimus, Deum immobilem eſſe & immutabilem, infinita virtute ſeu potentia præditum. Niſi enim ea infinita præditus eſſet, potentiam voluntati parem eique comitem haudquaquam haberet; *attingens* citra omnem laborem *à fine uſque ad finem fortiter, omniaque ſuaviter diſponens* ac regens.

Quod Deus primus motor.

Infinita Dei potentia.

Sap. 8. 1.

Dei ſimplicitas.

A Præterea, Niſi Deus infinita potentia præditus eſſet, nec infinitus nec incircumſcriptus, neque perfectus eſſet. Quia verò infinitus & incircumſcriptus & perfectus eſt, infinita quoque virtute ac potentia præditus eſt. Ac ſiquidem ea præditus eſt virtute & potentia, infinitus & incircumſcriptus & infinitus eſt. Quicquid enim eſt finitum, hujus potentia ac virtus minimè infinita eſt.

Præterea, Quia rem quamlibet ex quatuor elementis videmus conſtare, & in ea reſolvi: ad hæc verò etiam elementa ex materia ac qualitatibus conſtituta, ratione ſolum ſubtilique cogitatu in ea dividi; putà, terram in materiam & qualitates in ea exiſtentes, frigiditatem ſcilicet & ſiccitatem; quibus accedunt gravitas, figura, color, ac quod medium univerſi locum tenet; quæ utique earum rerum proprietates exiſtunt, quæ compoſitæ ſunt. B Similiter quoque reliqua, ſi quis animo conſideraverit, eodem modo ſe habere inveniet; quamobrem etiam imperfecta ſunt & dividua & compoſita; idcirco Deum ſimplicem individuumque ac perfectionem aſſerimus, qui nihil ejuſmodi habeat, nec ex diverſis rebus, cujuſmodi ſunt quæ ex elementis conſtituta ſunt, conſiſtat. Etenim ait Damaſ. in Theologicis ſuis Capitibus, Non dicendam in Deo qualitatem, ne eum compoſitum ex ſubſtantia & qualitate dixerimus. Si quidem enim compoſitio in Deo dicatur, erit in eo diſſolutio. Compoſitio enim pugnæ origo eſt; pugna verò, divortii; divortium autem, diſſolutionis. Atqui Deum incorporeum & infinitum & immenſum & ſimplicem, nullique interitioni aut labi obnoxium, tum Lex naturalis docet, tum Scriptura prædicat ac loquitur: Nulla C ergo in eo diſſolutio ſeu interitus: id enim procul abhorret à Deo.

Dam.l.1. c.4.

Dei immenſitas.

Ex his autem colligimus, Deum ubique eſſe. Ei enim qui incircumſcriptus ſit ac infinitus, cunctaque noverit, comes eſt, ut ubique præſens ſit. Nam, ut auctor eſt, divinarum rerum ſcientia clariſſimus Dionyſius, *Divinum, individuum eſt, totum prorſus ubique exiſtens. Neque pars in parte corporum more dividitur; ſed totum in omnibus, totumque univerſis præſtans ac eminens. Ac videtur quidem eſſe, diciturque unius Dei diſcretio longèque fuſa multiplicatio; eſt tamen Deus ejus deitatis origo eique eminens, ſupereſſentialiter unus Deus, ſibi ipſe individuè in dividuis unitus, inque multis incommixtus ac immultiplicabilis.* Rurſuſque illo prior ait D Scriptura, *Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus?* Cœlum quoque ejus ſedes dicitur, terra verò ſcabellum; quibus Scriptura ſignificat, eſſe illum ubique ac cuncta replere, nec quicquam extra ambitum efficaciſſimæ ſummæque comprehenſionis virtutis ejus excedere.

De Divin. nom. 2. §. 11.

Iſai.66.1.

Deus omnia & in eo omnia.

Ad hæc, Quoniam videmus eſſe in mundo viventia, ſapientiaque ac bonitate prædita; eorumque in ſe rationes, ut omnium auctor, Deus præhabet. Ait namque Apoſtolus, Ipſum omnia eſſe, exque ipſo facta eſſe, & in eo conſtare; Atque ut diviniſſimus Ioannes in Apocalypſi ait, Quendam de Senioribus ſi-

1 Cor.1.30. Col.1.16. & 17.

A Ἄλλως τε, Εἰ μὴ δύναμιν ἄπειρον εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν ἄπειρος οὔτε ἀπερίγραπτος οὔτε τέλειος· ἐπεὶ δὲ ἄπειρος, ἔστι καὶ ἀπερίγραπτος καὶ τέλειος, ἄπειρον καὶ τὴν δύναμιν ἔχει· καὶ εἰ ἄπειρον τὴν δύναμιν ἔχει, ἄπειρός ἐστι καὶ ἀπερίγραπτος καὶ τέλειος. οὐδὲν γὰρ πεπερασμένον, ἄπειρον τὴν δύναμιν ἔχει.

Πάλιν, Ἐπειδὴ βλέπομεν ὅτι ἕκαστον τῶν ὄντων ἐκ τεσσάρων στοιχείων συνίσταται καὶ εἰς αὐτὰ ἀναλύεται· ἔτι γε μὴν καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὕλης καὶ ποιοτήτων συνίστανται, καὶ εἰς αὐτὰ διαιροῦνται λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ μόνῃ· οἷον ἡ γῆ, εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰς ποιότητας, αἵτινες εἰσὶν ἐν αὐτῇ ψυχρότης καὶ ξηρότης· καὶ βάρος δὲ ἔχει καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα, καὶ ἐν τόπῳ μέσῳ τοῦ παντός B ἐστιν, ἃ δὴ τῶν συνθέτων ἰδιώματα καθεστήκασιν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα, εἴ τις θεωρείη οὕτως ἔχοντα εὑρήσει, διὸ καὶ ἀτελῆ καὶ μεριστά εἰσι καὶ σύνθετα, ἀποφαινόμεθα ὅτι ὁ Θεὸς ἁπλοῦς καὶ ἀμερὴς καὶ τελειότης ἐστί, μηδὲν τοιοῦτον ἔχων, ἢ ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνιστάμενος, ὥσπερ δῆτα καὶ τὰ ἐκ τῶν στοιχείων συνιστάμενα. καὶ γάρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς Θεολογικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις, Οὐ χρὴ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν εἴπωμεν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. καὶ γὰρ εἰ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ λέγοιτο, καὶ λύσις ἔσται ἐν αὐτῷ. σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ μάχης· μάχη δὲ, διαστάσεως· διάστασις δὲ, λύσεως. ἀλλὰ μὴν τὸν Θεὸν ἀσώματον καὶ ἄπειρον καὶ ἀόριστον καὶ ἁπλοῦν καὶ ἀπαθῆ, ὅ, τε φυσικὸς νόμος διδάσκει καὶ ἡ γραφὴ κηρύττει. οὐκ ἄρα λύσις ἐπ᾽ αὐτοῦ. C τοῦτο γὰρ ἀλλότριον Θεοῦ.

Ἐκ δὲ τούτων συνάγομεν, ὅτι πανταχοῦ ἐστιν ὁ Θεός. τῷ γὰρ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀπείρῳ καὶ πάντα εἰδότι, τὸ πανταχοῦ παρεῖναι ἀκολουθεῖ. κατὰ γὰρ τὸν θεολογικώτατον Διονύσιον, Τὸ θεῖον ἀμερές ἐστιν, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ὄν. καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον· ἀλλ᾽ ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν. καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι καὶ λέγεται τοῦ ἑνὸς Θεοῦ διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμός· ἔστι δὲ οὐδὲν ἧττον ὁ ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος ὑπερουσίως εἷς Θεός· ἀμερίστως ἐν τοῖς μεριστοῖς ἡνωμένος ἑαυτῷ, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμιγὴς καὶ ἀπλήθυντος. καὶ πάλιν περὶ αὐτοῦ φησὶν ἡ γραφὴ, D Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος; καὶ θρόνος μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ λέγεται, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον, τοῦ λόγου δεικνῦντος ὅτι πανταχοῦ πάρεστι καὶ πάντα πληροῖ, καὶ οὐδέν ἐστιν ἔξω πίπτον τῆς δραστικωτάτης καὶ συνεκτικωτάτης περιοχῆς καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ.

Ἔτι, Ἐπεὶ βλέπομεν ὅτι εἰσὶν ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντα καὶ σοφὰ καὶ ἀγαθά· τούτων δὲ τοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ προέχει ὡς πάντων αἴτιος. καὶ γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, Αὐτός ἐστι τὰ πάντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε. καὶ ὡς ὁ θειότατος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννης φησὶ, Τινὰ τῶν πρεσβυ-

βυτέρον εἰπεῖν αὐτῷ, Πάντα ἦσαν, καὶ γεγόνασιν· ὅπερ ὁ θεῖος σαφηνίζων Μάξιμος, Τὰς ἰδέας λέγει ὅτι ἦσαν, καὶ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἰδεῶν, ἤτοι παραδειγμάτων, ὅτι γεγόνασιν· ἐννοοῦμεν, ὅτι ὁ τὰ ζῶντα δημιουργήσας καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ κατασκευάσας, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους σοφοὺς ἐργασάμενος, καὶ τὸ ὁρώμενον φῶς ὑποστήσας, ζωή ἐστι καὶ φῶς καὶ σοφία· καὶ πολλῷ τελεώτερον ἐκεῖ ταῦτα, ἢ ἐν τοῖς ὁρωμένοις φαίνεται. καὶ γάρ φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος, Αἱ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τελειότητες, πολλῷ πρότερον εἰσὶν ἐν τοῖς αἰτίοις· καὶ τοῖς αἰτίοις τὰ αἰτιατὰ περιοσῶς καὶ οὐσιωδῶς ἔνεστι· καὶ ὅτι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ· καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία, συνειλημμένως καὶ ἑνικῶς καὶ μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὰ πάντα παραγαγὼν, πᾶσι τούτοις ἀψύχοις καὶ φυτοῖς καὶ λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, ἀναλόγους δέδωκε τὰς τελειότητας· καὶ ἕκαστον τῶν ὄντων ἑνοῦται τῷ Θεῷ τῇ ἑαυτοῦ αἰτίᾳ καθόσον αὐτοῦ μετέχει. μετέχουσι γὰρ αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀναλόγως δηλονότι τῇ ἑαυτῶν τελειότητι· τὰ μὲν γὰρ ἄψυχα, κατὰ τὸ εἶναι μόνον· τὰ δὲ φυτὰ, καὶ κατὰ τὸ ζῆν· τὰ δὲ ἄλογα, κατὰ τὸ εἶναι καὶ ζῆν καὶ αἰσθάνεσθαι· τὰ δὲ λογικὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ ζῆν, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι· καὶ ἀρετῆς μετέχειν, σοφίας τε καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων. ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς διαφορὰ καὶ προτίμησις· οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι τελεώτεροί εἰσι, τῆς τῶν θνητῶν σωμάτων συζυγίας ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀτελέστεροι ἐκείνων, τὰ ἐκ τοῦ σώματος ὑπομένοντες κακά. δύνανται δὲ καὶ οὗτοι ἀλλήλων ὑπερέχειν, εἰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφορῶντες, διὰ συντόνου σπουδῆς ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ σπουδάζουσιν. ὅσον γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρεφόμεθα, τοσοῦτον αὐτῷ ὁμοιούμεθα· καὶ ὅσον αὐτῷ ὁμοιούμεθα, τοσοῦτον αὐτοῦ μετέχομεν· καὶ ὅσον αὐτοῦ μετέχομεν, τοσοῦτον αὐτῷ ἑνούμεθα, τῇ ἀνάρχῳ πάντων αἰτίᾳ καὶ μονῇ καὶ στάσει.

Οὐ δή που οὖν φήσομεν, ὅτι αἱ ἐν ἡμῖν τελειότητες αἱ αὐταί εἰσι τῇ ἀκροτάτῃ τοῦ Θεοῦ τελειότητι. οὐ γὰρ τῇ αὐτῇ ζωῇ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν, ἢ τῇ αὐτῇ σοφίᾳ ἐστὶν αὐτὸς καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι σοφοί. τοῦτο γὰρ ἄτοπον. οὐδὲ τῇ αὐτῇ ἀγαθότητι ἡμεῖς τε κἀκεῖνος ἐσμὲν ἀγαθοί. εἵπετο γὰρ ἂν καὶ ἡμᾶς Θεοὺς κατ᾽ ἐκεῖνον εἶναι. ὧν γὰρ αἱ τελειότητες ἴσαι, καὶ αἱ οὐσίαι ἴσαι. διὸ καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων ὁ Θεὸς ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται. ἡμεῖς μὲν γὰρ χρονικῶς καὶ μετοχικῶς τὰ πάντα ἐσμὲν, ὅσαπερ ἂν ἔχωμεν· ὁ δὲ ἀϊδίως καὶ φυσικῶς καὶ κυρίως καὶ πρώτως ἐστὶν ἀγαθὸς, σοφὸς, δημιουργὸς, ζωὴ, ἁγιασμός· πᾶν ὅπερ ἂν εἴποι τις ὡς αἰτία πρώτη καὶ ἀρχοειδεστάτη τῶν ὄντων. ἀγαθὸς δὲ φύσει ὢν ὁ Θεὸς, οὐδέποτ᾽ ἂν εἴη τῶν κακῶν αἴτιος. τοῦ γὰρ κυρίως ἀγαθοῦ ἴδιον, ἀεὶ παρέχειν ἀγαθά. εἰ δέ τινα κακὰ ὁρῶμεν ἐν τῷ κόσμῳ γινόμενα, ἀλλ᾽ οὔτ᾽ αὐτός ἐστιν αἴτιος

bi dixiſſe, *Cuncta erant, & facta ſunt.* Idque exponens divinus Maximus, Ideas ait, quod erant; imagines verò & ſimulacra idearum, ſeu exemplarium, quod facta ſunt; intelligimus eum qui viventia condidit, & creata omnia in ſapientia fecit, Angeloſque & homines ſapientia imbuit, ac qui lumen oculis ſubjectum produxit, vitam eſſe & lucem & ſapientiam; hæcque adeo longè illic perfectius, quàm in rebus oculis ſubjectis elucere. Ait namque divinus Dionyſius, Quæ in effectis perfectiones exiſtunt, longè prius in cauſis exiſtere; iiſque abundè ac eſſentialiter effecta ineſſe: cuncta denique in omnium Auctore exiſtere; quæque alia aliis contraria ſunt, comprehenſione ſingularique una ratione & uniformiter ac unitè. Etenim Deus cuncta producens, illis omnibus, tum nimirũ inanimis, tum ſtirpibus, tumq; præditis ratione tum ea carentibus, pro ipſorũ ratione convenientes perfectiones tribuit; reſque ſingulæ Auctori ſuo Deo uniuntur, quantum ejus participes ſunt. Participant autem magis & minus, pro ſuæ nimirum perfectionis rata ratione: nempe inanima, ea duntaxat ratione, qua ſunt: ſtirpes vero, etiam qua vivunt: brutæ animantes, quod & ſunt & vivunt & ſentiunt: ratione prædita, quod & ſunt & vivunt, & ſentiunt & intelligunt; virtutiſque & ſapientiæ & juſtitiæ ac reliquorum commercium ineunt. Sed & utentium ratione diſtinctio eſt, aliorumque præ aliis major præſtantia. Angeli enim perfectiores ſunt, à mortalium ſcilicet corporum conjunctione liberi; homines vero illis imperfectiores, qui ſubiaceant malis corporis. Quin & hi quoque alii aliis præſtare poſſint, ſi modo in Deum converſis animis, acri diligentia illi ſimiles effici ſtuduerint. Quantum enim ad ipſum convertimur, tantum ſimiles ei efficimur; quantumque ei efficimur ſimiles, tantum illius participes reddimur; ac quantùm illius reddimur participes, tantum ipſi unimur, æterno nimirum omnium Auctori, qui omnium ſedes ac quies eſt.

Abſit itaque unquam dicamus, Quæ in nobis perfectiones ac dotes ſunt, eaſdem ac ſuprema Dei perfectio eſſe. Non enim eadem vita Deus & homines vivunt, aut eadem ſapientiâ ipſe & Angeli atque homines ſunt ſapientes (eſt enim id abſurdum) nec eadem bonitate ille ac nos boni ſumus. Conſequens enim foret, nos quoque, perinde ac ille, Deos eſſe. Quorum enim pares dotes ſunt ac perfectiones, pares ſunt & eſſentiæ. Quamobrem Deus citra omnem comparationem, tum nobis, tum iis omnibus, quæ in nobis ſunt, eminet. Nos enim ex tempore ac participatione omnia ſumus, quæcunque tandem habuerimus; Deus autem æternè atque naturâ vereque ac primò bonus eſt, ſapiens, conditor, vita, ſanctimonia (quicquid denique aliquis eum dicat) ut rerum prima cauſa ſummaque origo. Cùmque Deus naturâ bonus ſit, nunquam malorum auctor extiterit. Ejus enim qui verè ac propriè bonus ſit, id proprium eſt, ut quæ bona ſunt, ſemper præbeat. Sin autem videmus

Apoc. 21 6. Cap. 5. de Div. nom.

Pſal. 103. 24

Creatorum diſtinctio, maiorque & minor. eorum perfectio.

Sent. Deus, omnium Auctor, ſedes & quies.

Alia ratio eius perfectionum, & rerum creatarum.

Axioma.

Deus non mali auctor, ſed ſola volun-

tas devias à bono.
De Divin. nom. c. 4.

quædam mala in mundo evenire, eorum tamen nec ipſe auctor eſt, nec ulla alia contraria Poteſtas; ſed cùm ipſi à bono recedamus, in malo invenimur: iſque adeo mali ortus eſt ac effectio; uti etiam tenebrarum, lucis abſceſſus. Nos ipſi itaque ejus auctores ſumus. Qui enim eum, qui ab omni immunis affectu eſt, per prava opera ad iracundiam provocemus, pro delictorum ratione pœnas luimus. Atque hæc quidem apud nos uſuque humano mala videntur, qui eorum cauſas neſciamus: Sin autem quis rectè judicare noverit, ipſa quoque bona offendet;

Mala pœnæ, ipſa bona intelligentibus.

quippe cùm noſtræ cauſa fiant utilitatis. Nam & Medici ægrotum ſecant ac urunt, ut priſtinæ ſanitati reſtituant. Siquidem igitur cauſas reputantes, gratias agentes ſuſtinemus, commodum ex illis reportamus: Emundamur enim à delictis ac caſtigamur, atque adeo melioris frugis inde efficimur. Sin autem velut ſaxa duri perſeveramus, adhucque offendimus, qui irremediabiliter in mala intenti ſimus, à Deo derelinquimur, ipſoque abs ſe alienos effectos abdicante, à diabolo, cui nos per mala opera devinximus, agimur ferimurque.

Divina voluntas ut dicta.

Quæ igitur à Deo fiunt, alia propenſioris ſunt voluntatis, cùm ejus faciendo voluntates, bona ab eo atque munera conſequimur; alia ſecundum permiſſionem ac quaſi indulgentiam, cùm peccantes, emendationis cauſa punimur, & ut ad meliorem frugem reducamur; alia ſecundum derelictionem, per eum, quem diximus, modum. Atque alia

Ærumnæ ut à Deo.

quidem ut alii erudiantur, contingunt; alia verò ad probationem ac copioſiorem mercedem, ut res ſe in Apoſtolis habuit ac Sanctis reliquis. Prorſuſque nihil citra cauſam contingit, tametſi illorum nos rationes lateant. Nam ne paſſerem quidem in laqueum

Matth. 10. 29.

incidere, ſine Patris noſtri voluntate, in Evangeliis audivimus. Cùm autem nos Deum

Deum contriſtari, eiuſque ira.

contriſtare, aut ad iracundiam provocare dicimus, haud neceſſe ut aliquam ei paſſionem affingamus; uti neque ut manus aut pedes, juxta quod ſcriptum eſt: *Manus tuæ fecerunt me*

Pſal 118. 73
Gen 3. 10.

& plaſmaverunt me. Et, *Audivi vocem tuam deambulantis in paradiſo ad meridiem, & abſcondi me*: Neque verò oculos palpebraſque & viſum & os, atque talia (hæc enim ex corporibus aſſumentes, humanoque ritu uſurpantes, occulto quodam pioque intellectu de Deo dicimus. Fieri enim non poteſt, cùm ſimus homines, ut aliter Deum intelligamus, deque eo loquamur, niſi pro humano ritu ſimulacris, figuriſque ac ſymbolis uſi fuerimus, inquit Damaſcenus) ſed quia perverſa voluntate maliſque operibus ab eo ipſi

Eph. 5. 6.

abſcedimus, *ob quæ venit ira Dei in filios inobedientes*, uti ſcriptum eſt; hincque adeò contingit in doloribus ac ærumna verſari maliſque affici, uti etiam apud homines uſuvenit, cùm ſervi heris immorigeri fuerint; idcirco humana uſi conſuetudine, dicimus, Contriſtaſſe nos Deum, Deumque nobis iratum eſſe. Non igitur quæ extra rationem exiſtat, ulla ejuſmodi affectio Deo tribuenda ſit.

A τούτων, οὐθ' ἑτέρα τὶς ἀντικειμένη δύναμις· ἀλλ' ἀποχωροῦντες ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῷ κακῷ διεισκόμεθα· καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ γένεσις τοῦ κακοῦ, ὥσπερ καὶ σκότους, ἡ τοῦ φωτὸς ὑποχώρησις. ἡμεῖς οὖν ἐσμὲν αἴτιοι. τὸν γὰρ ἀπαθῆ παροργίζοντες διὰ πονηρῶν ἔργων, κολαζόμεθα κατὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀναλογίαν· ἃ δὴ παρ' ἡμῖν μὲν κακὰ εἶναι δοκοῦσι, τὰς αἰτίας αὐτῶν οὐκ εἰδόσιν· εἰ δέ τις ἐπίσταιτο διακρίνειν ὀρθῶς, καὶ ταῦτα ἀγαθὰ εὑρήσει. καὶ γὰρ διὰ συμφέρον γίνονται ἡμῶν. ἐπεὶ καὶ οἱ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσι τὸν νοσοῦντα, ἵνα ἀπολάβῃ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑγείαν. εἰ μὲν οὖν λογιζόμενοι τὰς αἰτίας ὑπομένομεν εὐχαριστοῦντες, ὠφελούμεθα ἐκ τούτων· καθαιρόμεθα γὰρ τῶν ἡμαρτημένων καὶ σωφρονιζόμεθα, καὶ

B οὕτω γινόμεθα βελτίους. εἰ δ' ὥσπερ λίθοι σκληροὶ διαμένομεν, καὶ ἔτι πταίομεν τοῖς κακοῖς ἀθεραπεύτως ἐπεκτεινόμενοι, ἐγκαταλιμπανόμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀλλοτριούμεθα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀγόμεθα καὶ φερόμεθα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ᾧ διὰ τῶν φαύλων ἔργων προσῳκειώθημεν.

Τὰ οὖν γινόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ μέν εἰσι κατ' εὐδοκίαν, ὅταν αὐτοῦ τὰ θελήματα πράττοντες εὐεργετώμεθα ὑπ' αὐτοῦ· τὰ δὲ κατὰ παραχώρησιν, ὅταν ἁμαρτάνοντες κολαζόμεθα δι' ἐπανόρθωσιν· τὰ δὲ κατ' ἐγκατάλειψιν, τὸν τρόπον ὃν εἴπομεν. καὶ τὰ μὲν γίνονται διὰ σωφρονισμὸν ἑτέρων· τὰ δὲ, διὰ δοκιμὴν καὶ πλείονα τὴν ἀντιμισθίαν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλ-

C λων Ἁγίων. καὶ ὅλως οὐδέν ἐστι χωρὶς αἰτίας γινόμενον, εἰ καὶ ἡμεῖς τοὺς λόγους αὐτῶν οὐκ ἴσμεν. οὐδὲ γὰρ στρουθίον εἰς παγίδα πεσεῖται ἄνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν. ὅταν δὲ λέγομεν, ὅτι λυποῦμεν καὶ παροργίζομεν τὸν Θεὸν, οὐ δεῖ τι πάθος περιάπτειν ἐκείνῳ, ὥσπερ οὐδὲ χεῖρας καὶ πόδας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με. καὶ, Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινὸν, καὶ ἐκρύβην. οὐδὲ ὀφθαλμοὺς καὶ βλέφαρα καὶ ὅρασιν καὶ στόμα, καὶ τὰ τοιαῦτα. ταῦτα γὰρ ἀπὸ σωματικῶν λαμβάνονται, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἤθεσι χρώμενοι, λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ κατά

D τινα κεκρυμμένην καὶ εὐσεβῆ διάνοιαν. Ἀδύνατον γὰρ ἀνθρώπους ὄντας νοεῖν ἢ λέγειν περὶ Θεοῦ, εἰ μὴ εἰκόσι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησαίμεθα, ὁ Δαμασκηνὸς λέγει· ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς ἀφιστάμεθα ἀπ' αὐτοῦ διεστραμμένα προαιρούμενοί τε καὶ πράττοντες, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· κἀντεῦθεν ὀδυνώμεθα καὶ πιεζόμεθα, ὅπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων συμβαίνει, ὅταν τοῖς δεσπόταις αὐτῶν ἀπειθῶσι. διὰ τοῦτο λέγομεν ἀνθρωπίνῃ συνηθείᾳ, ὅτι ἐλυπήσαμεν τὸν Θεὸν, καὶ ὠργίσθη ἡμῖν ὁ Θεός· οὐ προσαπτέον οὖν τῷ Θεῷ πάθος ἄλογον

A τι τοιοῦτον. αὐτὸς μὲν γὰρ ἀπαθής ἐστιν· ἡμεῖς δὲ ἐσμὲν οἱ ἐμπαθεῖς καὶ θνητοὶ, ἀφ᾽ ὧν ταῦτα εἴληπται. ὥσπερ καὶ ὅταν λέγομεν, Ἵλεως ἡμῖν ὁ Κύριος ἐγένετο. καὶ, Κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν. καὶ, Ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, οὐ δεῖ τι συμβεβηκὸς ἐπ᾽ ἐκείνου τιθέναι. οὐ γὰρ μὴ ὂν πρότερον καταφυγὴ, ἐγένετο ὕστερον· οὐδὲ μὴ πρότερον ἀγαπῶν, μετὰ ταῦτα ἠγάπησεν. πῶς γὰρ, ὃς πρὸ καταβολῆς κόσμου ἠγάπησεν, οὓς προώρισεν, καθὼς ἡ γραφὴ διδάσκει· ἀλλὰ περὶ ἡμᾶς γίνεται ἡ κίνησις καὶ ἡ μεταβολή. ἐπειδὰν γὰρ ἐπιστρεφώμεθα πρὸς αὐτὸν, καὶ εὑρίσκωμεν αὐτὸν, τηνικαῦτα λέγομεν ὅτι ἠρξάμεθα ἀγαπᾶσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ, B πεῖραν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ λαμβάνοντες, τῇ ἀποστάσει δηλονότι καὶ τῇ ἐγγύτητι τῇ πρὸς αὐτὸν, ἢ μισούμενοι ἢ ἀγαπώμενοι. πάλιν δὲ ἐγγίζομεν καὶ ἀφιστάμεθα αὐτοῦ, οὐ τόπων διαστήμασι· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς πανταχοῦ· ἀλλ᾽ ὁμοιότητι προσερχόμεθα αὐτῷ καὶ ἀνομοιότητι ἀφιστάμεθα αὐτοῦ. καὶ γὰρ οἱονεὶ σπέρμα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως ἐνεφύτευσε τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνατάσεως· καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ νυττόμεθα πρὸς Θεοῦ μίμησιν. Γίνεσθε γάρ φησιν οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. καὶ, Γίνεσθε μιμηταὶ Θεοῦ ὡς τέκνα ἀγαπητά. καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος ἐν τῷ περὶ Θείων ὀνομάτων, Τὸν ὑπὲρ πάντα φησὶ Θεὸν, καθὸ αὐτός ἐστιν, οὐδενὶ φασὶν ὅμοιον. αὐτὸν δὲ ὁμοιότητα θείαν δωρεῖσθαι τοῖς ἐπ᾽ αὐτὸν ἐπιστρεφομένοις. καὶ πά- C λιν, Ταῦτα γοῦν ῥητέον ὅμοια Θεοῦ, τὰ κατὰ θείαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς τὸν Θεὸν ὅμοιον, ὅτι μηδὲ ἄνθρωπος τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι ὅμοιος· ἀλλ᾽ ἡ ὁμοίωσις τὸ πρώτως ἐστὶ τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν. εἴτε γὰρ ἅγιοι, εἴτε θεοὶ, εἴτε δοῦλοι ὄντες, εἴτε κύριοι, καθ᾽ ὁμοίωσιν ἐδημιουργήθημεν· κατὰ τοῦτο γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, Ἀναμορφοῦσθε ἐν καινότητι τοῦ νοὸς ὑμῶν. τῷ γὰρ καινῷ ἀνθρώπῳ λέγονται ταῦτα, τῷ ἀνακαινιζομένῳ ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ, τοῦ κατ᾽ εἰκόνα κτίσαντος αὐτόν. οὐ τοίνυν ὁ Θεὸς μεταβάλλει, καθάπερ ἐλέγομεν· ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ μεταβάλλοντες, καθὰ δὴ καὶ τὸ φῶς, τραχὺ μὲν τοῖς ἀσθενέσιν ὀφθαλμοῖς, λεῖον δὲ τοῖς καλῶς ἔχουσι, διὰ τὴν D ἑαυτῶν ἀσθένειαν καὶ μεταβολὴν, οὐ μὴ διὰ τὴν ἐκείνου.

Τὸν ὅμοιον δὴ τρόπον, ὅταν καὶ δημιουργὸς λέγηται καὶ βασιλεὺς καὶ κύριος, οὐχ ὕστερον αὐτῷ ἐπεγένοντο· ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν χρόνῳ ἡ κίνησις θεωρεῖται, αὐτοῦ ἀϊδίως ὄντος πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ καὶ κυρίου καὶ βασιλέως. λέγονται δὲ ὑφ᾽ ἡμῶν αὐτῷ, ὅτε ἐν χρόνῳ ἐκτίσθημεν· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα λέγεται. ἡ γὰρ κτίσις, προῆν μὲν ἐν τῷ δημιουργῷ, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς κτίσις καὶ ποίησις, ἀλλ᾽ ὡς λόγος καὶ παράδειγμα. ὥστε δημιουργὸς ἦν ὁ Θεὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀρρήτως καὶ ἀ-

A Nam Deus quidem ab omni immunis affectu ac labe eſt; nos verò iis obnoxii atque mortales ſumus, ex quibus hæc ſumpta ſunt. Velut etiam cum dicimus, *Dominus propitius factus eſt nobis*, Et, *Domine refugium factus eſt nobis*. Et, *Dominus dilexit nos*; nullum in eo accidens ponendum eſt. Non enim cùm antè non eſſet, poſtea refugium factus eſt; nec cùm prius non diligeret, poſtea dilexit. Quomodo enim, qui ante mundi conſtitutionem dilexit, quos prædeſtinavit, quemadmodum Scriptura teſtis eſt: ſed motus omnis ac mutatio circa nos contingit. Poſtquam enim ad eum converſi, ipſum invenerimus, ab eo nos dicimus cœpiſſe diligi, B cujus humanitatis ac clementiæ periculum faciamus, qui nimirum recedendo à Deo & ad eum accedendo, odio habeamur, aut diligamur. Rurſus verò ad eum accedimus, vel ab eo recedimus, non locorum intervallis (nam Deus ubique eſt) ſed accedimus ſimilitudine; recedimus verò ac elongamur, diſſimilitudine. Etenim naturæ conditor velut ſemen ad eum enitendi animis noſtris inſeruit, quo velut ſtimulo ad Dei imitationem urgemur. Ait enim, *Eſtote miſericordes, ſicut Pater veſter cœleſtis*: Et, *Eſtote imitatores Dei, ſicut filii chariſſimi*. Divinus quoque Dionyſius, in libro de Divinis nominibus, *Deum*, inquit, *qui eſt ſuper omnia, aiunt nulli eſſe ſimilem: largiri tamen divinam ſimilitudinem, his qui ad ipſum convertantur*. Ac rurſus, *Hæc itaque dicenda Deo ſimilia, quæ ſunt* C *ad Dei imaginem & ſimilitudinem. Neque enim Deum eis ſimilem dixerimus; nam nec homo ſuæ ſimilis imagini eſt. Sed ſimilitudo primùm eſt eorum bonorum, quæ nobis à Deo inſunt*. Sive enim Sancti, ſive dii, ſive ſervi ſumus, ſive domini, ad ſimilitudinem ſumus conditi. Hoc enim ſenſu ait Apoſtolus, *Renovamini in novitate ſenſus veſtri*. Hæc enim novo homini dicuntur, qui renovatur in agnitione Dei ſecundùm imitationem ejus, qui eum ad imaginem creavit. Non itaque Deus mutatur, quemadmodum dicebamus; ſed nos ſumus quos mutatio attingit; uti etiam lumen, ægris oculis grave eſt ac moleſtum; ſanis verò atque robuſtis, lene ac ſuave, non pro ſua, ſed pro eorum imbecillitate ac mutatione.

D Simili quoque ratione, cùm & Creator Rexque ac Dominus dicatur, non hæc illi poſtea adveniunt; ſed motus iis in rebus intelligitur, quæ ex tempore ſunt, cùm ipſe ab æterno ante omnia ſæcula, & Creator & Proviſor & Dominus atque Rex ſit. Hæc verò illi à nobis tribuuntur, poſteaquam in tempore conditi ſumus; quod & illa ad nos dicantur. Etenim præerat quidem creatura in rerum Auctore, ſed non ut creatura atque factio ſeu opus, ſed ut ratio ac exemplar. Idcirco erat Deus ante omnia ſæcula rerum opifex ac

Pſal. 98. 8. & 89. 1.

Rom. 8. 29.

Inſitum nobis ſemen enitendi ad Deum.

Luc. 6. 36.

Eph. 5. 1.

De divin. nom. c. 9. p. 151. Lanſel.

Deus, non nobis ſimilis; ſed nos illi.

Rom. 12. 2.

Col. 3. 10.

Ab æterno Creator, ſic quaſi fundamento; quod ſolum in tempore creaturæ ad eum dicatur.

Conditor, nulla tamen relatione ac abſolute: A quam verò ad creata relationem habet, cùm ad terminum temporaneum dicatur, propter illa eſt ac nuncupatur. Sin autem quis eam in Deo ab æterno putaverit, neceſſariò etiam creata Deo coæterna dabit. Deus itaque cùm perfectus ſit, & ab æterno condendi pariter ac providendi poteſtate fultus, poſtea etiam conditor atque proviſor, rebus conditis à nobis appellatus eſt, quod relatio hæc ad eas attineat. Cùm enim creata non eſſent, liquet quod nec eorum creatio dicebatur, nec conſervatio. Ait enim cui cum fratre inſcriptus Iambis vultus, Theodorus, *Quorum enim fuerit providentia, cùm nemo ſit qui per eam ſalvus ac incolumis præſtetur? Providentia enim eorum eſt, quæ in ſingulis geruntur.* Sed & divinus Gregorius Nyſſenus, *Quemadmodum*, inquit, *haud utique niſi ægrotantium cauſâ eſſet Medicus; nec miſericors atque humanus ac ejuſmodi nominaretur, niſi cui illa opus eſſent: ita neque omnium conſervator ac cuncta tenens, niſi omnis creatura, ipſam continente ac conſervante indigeret.* Poſtremò Damaſcenus, *Providentia*, inquit, *eſt quam Deus curam adhibet rebus.* B

Theodori Graptus. Vitam repreſentavi ipſomet auctore in Orig. CP. Greg Nyſſ. Libr. 1. c. 30.

Pedes autem atque inceſſum, manuſque ac talia, cùm de Deo, humano more, uti dicebamus, aſſumimus, certa quadam ratione cum iis quæ craſſius pro corporum ratione ſumpta ſunt, etiam conceptus exponimus. Nempe hoc vult Scriptura, ut ex pedum greſſu Dei adventū & præſentiam ſignificet, ſive ut his qui egent, opituletur, ſive ut inimicos ulciſcatur, vel aliorum aliquid operetur; quod nimirum pedum officio atque munere, accedere ipſi ſoleamus. Manus autem cùm dicimus, divinæ virtutis ac potentiæ vim in omnibus efficaciſſimam promptiſſimamque innuimus; quod nos etiam neceſſaria munia longéque præſtantiora, manibus noſtris impleamus. Porro dexteram vocamus, quò ejus in Sanctos opem ſignificemus; ea ſcilicet ratione quod nos quoque in iis quæ majorem honeſtatem habent ſuntque præſtantiora ac maximo egent robore, proclivè dextera utamur. Cùm autem Dei oculos, viſumque & palpebras dicimus, ejus vim omnium inſpectricem, ac, quam nihil lateat, ſcientiam ſignificare volumus; quod hoc potiſſimùm ſenſu perfectiorem ſcientiam ac certitudinem nanciſcamur. Os autem oriſque ſermonem ſeu locutionem, ejus voluntatis manifeſtationem vocamus; quod ſcilicet uſu humano oris munere ac locutione animi ſenſa aperiamus. Atque ut ſummâ dicam, ejuſmodi omnia in Deo dicimus, ut ex noſtris operationibus ac virtutibus, quæ nobis ſuperiora ſunt, intelligamus; reſque humanas, eorum quæ majora ſunt exemplum faciamus; uti ferè illis accidit, qui in exiguo laterculo ac tabella, cœli orbem depingunt; idemque in aliis omnibus nominibus quæ de Deo dicuntur. C D

Membra corporea de Deo dicta. Pedes. Manus. Dextera. Oculi, viſus. Os.

Verè itaque (quod initiò dicebamus) Deus innominabilis eſt, ut qui omni nomine ſuperior ſit; nec ejus eſſentiæ terminus, ſeu definitio eſt. Nam ſi ea vis definitionis

Deus innominabilis. Perinde Dionyſ. Greg. & Damaſc.

πολύτως. ἡ δὲ σχέσις, ἣν πρὸς τὰ δημιουργηθέντα ἔχει, πρὸς ὅρον ἔγχρονον λεγομένη, διὰ αὐτὰ καὶ ἔστι καὶ λέγεται. εἰ δέ τις ταύτην ἀϊδίως ἐν τῷ Θεῷ θεωρεῖ, ἀναγκασθήσεται καὶ τὰ δημιουργήματα τῷ Θεῷ λέγειν συναΐδια. τέλειος οὖν ὁ Θεὸς ὑπάρχων καὶ ἀϊδίως δυνάμενος καὶ κτίζειν καὶ προνοεῖσθαι, ὕστερον καὶ δημιουργὸς παρ' ἡμῶν καὶ προνοητὴς ἐκλήθη, δημιουργηθέντων τῶν ὄντων, ἐπεὶ ἡ σχέσις αὕτη πρὸς αὐτὰ ἀποδίδοται. τῶν γὰρ δημιουργηθέντων οὐκ ὄντων, δῆλον ὡς οὐδὲ δημιουργία ἂν ἐλέγετο, οὔτε μὴν συντήρησις αὐτῶν. καὶ γάρ φησιν ὁ τῶν Γραπτῶν Θεόδωρος, Τίνων γὰρ εἴη πρόνοια, μὴ ὄντος τοῦ σωζομένου. τῶν γὰρ ἑκάστου ἡ πρόνοια. ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν ἰατρὸς ἦν φησιν, εἰ μὴ τῶν νοσούντων χάριν· οὐδ' ἂν ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων καὶ τὰ τοιαῦτα κατωνομάζετο, εἰ μὴ διὰ τὸ οἰκτιρμοῦ τε καὶ ἐλέους δεόμενον· οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ περικρατοῦντος αὐτὴν ἐδέετο. καὶ ὁ Δαμασκηνὸς φησὶ, Πρόνοιά ἐστιν ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια.

Πόδας δὲ καὶ βάδισιν καὶ χεῖρας καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν ἐπὶ Θεοῦ λέγωμεν, κατὰ τὸ ἡμέτερον, ὡς ἔφαμεν, ἔθος, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τὸ σωματικώτερον εἰλημμένοις, καὶ τὰ νοήματα ἐκλαμβάνομεν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς τῶν ποδῶν βαδίσεως, τὴν παρουσίαν δηλοῦν ἡ γραφὴ βούλεται, ἢ τὴν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων, ἢ τὴν πρὸς ἄμυναν τῶν ἐχθρῶν, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἄφιξιν. χεῖρας δὲ, τὸ ἀνυσιμώτατον ἐν πᾶσι καὶ ἀθρόον αἰνιττόμεθα τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ δυνάμεως. καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη, καὶ μάλιστα τὰ τιμιώτερα διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. δεξιὰν δὲ λέγομεν, τὴν ἐπὶ τοῖς ὁσίοις παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἐνδεικνύμενοι· ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν εὐσχημονεστέρων καὶ τιμιωτέρων καὶ πλείστης ἰσχύος δεομένων, τῇ δεξιᾷ κεχρῆσθαι. ὀφθαλμοὺς δὲ, ὅρασιν καὶ βλέφαρα λέγοντες, τὴν περὶ ἅπαντα ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως βουλόμεθα νοεῖν· ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἐντελεστέραν γνῶσιν τε καὶ πληροφορίαν ἐγγίνεσθαι. στόμα δὲ καὶ λαλιὰν λέγομεν, τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλιᾶς σημαίνεσθαι τὰ ἐν καρδίᾳ νοήματα. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπὶ Θεοῦ λέγομεν, ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνεργειῶν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς βουλόμενοι νοεῖν· καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς, μειζόνων ὑπόδειγμα ποιούμεθα, καθάπερ οἱ ἐν μικρῷ πίνακι τὸν οὐράνιον καταγράφοντες κύκλον. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάντων ὀνομάτων συμβαίνει, τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων.

Ἀληθῶς οὖν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, ἀνώνυμος ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅρος. εἰ γὰρ ὁ ὅρος περιεκτικός ἐστι καὶ δηλωτικὸς, ἐφ' οὗ λέγεται, πῶς τὸ ἄπειρον καὶ ἀπερίγραπτον

A περιγραπτον ὑπό τινος ὅρου καὶ ὀνόματος δηλωθήσεται καὶ περιληφθήσεται; καὶ εἰ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, πῶς νοηθήσεται τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ πᾶσαν οὐσίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι ὄν; εἰ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἐστιν οὐσίαν, δῆλον ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν ἐστὶ γνῶσιν. τρόπον δὲ ἕτερον, ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν καὶ νοεῖται καὶ ὀνομάζεται, καὶ πολυώνυμος λέγεται. καὶ γὰρ εἰ καταφατικῶς τὸν αὐτὸν ὂν εἶναι λέγομεν, ὡς τὸ, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, ἁπλῶς ὂν λέγομεν, ὡς παραγωγέα τῶν ὄντων, καὶ ὅτι ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται, οὐ τὸ τί ὂν ἐστὶ παριστῶμεν. εἰ Θεὸν ὀνομάζομεν, οὐ τὴν φύσιν αὐτοῦ δηλοῦμεν, ἀλλ' ἢ ὅτι θέει καὶ περιέπει τὰ ὄντα, ἢ ἐκ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι καίειν, εἴληπται τὸ ὄνομα. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς πῦρ, πᾶσαν μοχθηρίαν καταναλίσκον, ὅτι τῶν πραγμάτων B σωστικός ἐστι καθὸ πεφύκασιν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα. ἀλάθητος γάρ ἐστι καὶ πάντων ἐπόπτης. εἰ σοφὸν λέγομεν, ἀπὸ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας τοῦτο λαμβάνομεν, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν πρώτῳ τῶν Παροιμιῶν εἴρηκεν. καὶ ὅλως τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας φησί· μονονουχὶ φωνὴν ἀφιείσης διὰ τῶν ὁρωμένων, ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε. περὶ ταύτης γὰρ καὶ οἱ Προφῆται διαπορεῦσιν, ὁπόσα τις οὖσα τυγχάνει, καθάπερ καὶ ὁ πολυμαθέστατος ἔφησε Σιράχ· Ῥίζα σοφίας τίνι ἀπεκαλύφθη, καὶ τὰ πανουργεύματα αὐτῆς τίς ἔγνω. εἷς ἐστι σοφὸς, φοβερὸς σφόδρα C καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. αὐτὸς ἔκτισεν αὐτὴν, καὶ ἐξέχεεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. εἰ δύναμιν εἴπομεν αὐτὸν, τοῦτο δηλοῦμεν, ὅτι συντηρητικὸς τῶν γινομένων ἐστὶ, καὶ τὴν τοῦ συνέχεσθαι ταῦτα χορηγεῖ δύναμιν. καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς συντηρήσεως τῶν ὄντων, πρόνοιαν αὐτὸν καλοῦμεν. ὁ γὰρ Θεὸς, τὴν ἁπάντων πρόνοιαν ποιεῖται, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν τρίτῳ. φῶς δὲ, ὡς ποιητικὸν φωτὸς λέγομεν· καὶ ὡς λαμπρότητα ψυχῶν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ καθαιρομένων. εἰ γὰρ καὶ σκότος λέγεται ἡ ἄγνοια καὶ ἁμαρτία, φῶς ἂν εἴη ἡ γνῶσις καὶ βίος ὁ ἔνθεος. καὶ γὰρ καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς θεωνυμικῆς φωτωνυμίας, Φῶς φησι λέγεται τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, διὰ τὸ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἀπελαύνειν, καὶ γνώσεως τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς ἐμπιπλᾷν. Ἐγὼ γάρ φησι φῶς εἰς τὸν D κόσμον ἐλήλυθα. καὶ, Λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. καὶ, Φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς. ζωὴν δὲ πάλιν λέγομεν, ὅτι φύσις ἐστὶ καὶ πάσης φύσεως λογικῆς καὶ ἀλόγου σύστασις. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν.

Πάντα οὖν ὡς πάντων αἴτιος λέγεται. οὐ μὴν ἡ οὐσία αὐτοῦ διὰ τούτων δείκνυται. οὕτω γάρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς, Ὅτι ὡς αἴτιος πάσης οὐσίας

eſt; ut rem, de qua dicitur, contineat ac manifeſtet, quînam fiat, ut quod infinitum eſt ac incircunſcriptum, ulla definitionis vi atque nominis manifeſtetur ac comprehendatur? Ac, ſi rerum notitiæ ſunt, quonam modo intelligetur, quod rebus omnibus omni quoque ſubſtantia (ſeu eſſentia) ac ipſo poſtremum eſſe, ſuperius eſt? Quod ſi ſupra omnem eſſentiam, palam eſt & ſupra omnem eſſe notitiam. Alio autem modo ex virtutibus ac operationibus, tum intelligitur, tum & nominatur, multiſque nominibus dicitur. Etenim dum affirmando, eum eſſe dicimus, ut eſt illud. *Ego ſum qui ſum*, ac ſimpliciter, ut rerum auctorem, & qui erat eſtque & futurus eſt, nominamus, non ipſum quidnam ſit repræſentamus. Siquidem Deum (*Græcè* Θεὸν) appellamus, non ejus declaramus naturam, ſed quod vel currat (ὅτι θέει) reſque obeat, ac curet; vel ἐκ τοῦ αἴθειν, quod ſcilicet comburat, ſumpta nominis appellatio eſt (*Deus* enim *ignis eſt*, *conſumens* omnem pravitatem) quod nempe res, pro eo ac natæ ſunt, præſtet incolumes: vel ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, quod ſcilicet omnia contueatur; nihil quippe eum latere poteſt, omniumque inſpector eſt. Sapientem dum dicimus, quod ita nuncupamus, ex ſapientia quæ in mundo elucet, accipimus, uti Magnus Baſilius dixit primo capite Libri Proverbiorum: prorſuſque textus ille, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum*, de ſapientia ſic in mundo elucente loquitur; quæ vix non vocem emittat, per ea quæ oculis conſpicua ſunt, factaque hæc Deo auctore loquatur. De hac enim etiam Prophetæ quænam ſit in quæſtionem vertunt ac diſputant, uti etiam eruditiſſimus Sirach ait, *Radix Sapientiæ cui revelata eſt, & aſtutias ejus quis novit? Vnus eſt Sapiens, metuendus nimis ſedens ſuper thronum ſuum: ipſe creavit eam, & effudit illam ſuper omnia opera ſua.* Si potentiam ac virtutem eum dicimus, hoc ſignificamus, eſſe nimirum eorum quæ facta ſunt conſervatorem, vimque qua hæc contineantur ac incolumia perſtent, ſubminiſtrare. Ac rurſus, ex rerum conſervatione Providentiam ipſum appellamus. *Deus enim rerum omnium curam gerit*, ut ait Magnus Athanaſius, libro 3. contra Arianos. Lucem verò dicimus, ut auctorem lucis, & ut animorum, ratione vitaque nitentium, ſplendorem. Nam ſi ignorantia & peccatum tenebræ dicuntur, planè fit ut ſcientia vitaque religioſis moribus inſtituta, lux ſit. Nam & divinus Dionyſius, quo loco divinam Lucis nuncupationem exponit, *Bonum*, inquit, *quod omni luci eminet, Lux nuncupatur, eo quod ignorantiam ac errorem fuget, mentiſque oculos ſcientia impleat. Ego enim*, inquit, *Lux veni in mundum.* Et, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Et, *Lux mandata tua ſuper terram.* Deinde verò Vitam dicimus, quod natura, omniſque naturæ utentis ratione ac quæ ejus expers exiſtat, vigor ac conſtitutio ſit. *In ipſo* enim *vivimus & movemur & ſumus.*

Damaſc. l. 1. c. 9. & 11.
Dei multa nomina ex creatis explicata.
Exod. 3. 14. Qui eſt.
Deus, Θεός.
Deut. 4. 24
Sapientia ac Sapiens.
Pro. 8. 22. Sapientia creata.
Eccl. 1. 6.
Potentia ſeu virtus.
Providentia.
Athanaſ. contra Arian.
Lux.
De Divin. nom. c. 4.
Ioan. 12 46
Pſ. 118. 105.
Iſai. 26. 9.
Vita.
Dion. 6. c. de Divin. nom.
Act. 17. 28.

Omnia itaque vocatur, velut omnium auctor; nec his tamen ejus eſſentia quid ſit oſtenditur. Sic enim ait Damaſcenus, Vt au-

Libr. 1. c. 3.

ctor omnis eſſentiæ atque omnium quę ſunt, tum qui eſt ſeu ens, tum eſſentia dicitur. Vtque auctor omnis rationis ac ſapientiæ, præditique ratione ac ſapientis, Ratio dicitur utenſque ratione, Sapientiaque & ſapiens ſimiliter, etiam Mens ac mente intelligens, Vita ac vivens, Potentia & potens; nec aliter de omnibus reliquis. Cùm itaque ex iis nominibus quæ affirmandi ratione dicuntur, ejus minimè oſtendatur eſſentia; potiori longè ratione neque ex iis, quæ per negationem feruntur. Nulla enim negatio ac inficiatio, ullius rei quid eſt eſſentiamque ſignificat; ſed quid non eſt, cùm rei amotio, non cujuſquam poſitio ſit. Cùm enim eſſentiæ, aut principii autve temporis expertem, aut inviſibilem aut incorruptibilem dicimus, hoc ſignificamus, ſupra eſſentiam, principiumque & tempus omnemque aſpectum ac corruptionem eſſe; non quod non ſit ac exiſtat, velut id quod nuſquam prorſus eſt aut exiſtit; ſed quod ſecundùm excellentiam extra res omnes eſt, nec ulla eſt rerum, ſed cunctis eminet. Simili quoque ratione, ſupra quam Deum dum dicimus, iis omnibus qui per gratiam dii ſunt, eum ſuperiorem ſignificamus. Immobilem quoque, quod à nullo mobilis ſit, ſed potius ea ipſe vi polleat, qua omnium motor exiſtat. Incorporeum item, quod corpus non exiſtat; nec non ingenitum (Græcè ἀγένητον, quod increatum ſignificat, dum uno ν ſcribitur; Genitum verò ex Patre, dum duplici) quod à nullo procreationis ortum, & ut eſſet, acceperit. Infinitum verò, quod nullum habeat terminum; nec humano ullo cogitatu comprehendatur.

Negantia nomina, Dei eſſentiam non declarant.

Quid τὸ ἀνούσιον, &c.

ὑπέρθεος.

Ingenitus. ſic & Greg. & Damaſc. etſi nec ipſi aliique iſtud obſervant.

Hactenus autem ex iis quæ affirmatè dicuntur, convenientius ſit Deum nominari. Affirmationes enim, exiſtentiam & quod eſt ſignificant: negationes verò, privationem entiſque abſentiam. Porro nobilius meliuſque quod ens eſt, eo quod non ens; exiſtentiaque nihilo ac privatione. Nam & exiſtentia atque ens, ad bonum ſpectant; non ens verò & privatio, ad malum. Bonum enim ens eſt, entiſque auctor & exiſtentiæ: Malum autem nons ens, bonique & entis privatio.

Affirmantia convenientiora in Deo.

Ac rurſus, ex iis quæ affirmatè dicuntur, convenientius à nobilioribus ac iis quæ ad ipſum magis accedant, nominabitur. Porrò nobiliora illa exiſtunt, quæ magis ipſum participant. Præſtat igitur ab his eum nominare, Solem, Lucem, Diem, Vitam, Ignem, Spiritum, Aquam, ut qui Bonum vitale exiſtat, quàm tenebras ac noctem, aliaque dictis contraria. Nominatur enim Deus etiam nox ac tenebræ; quæ ſunt quidem affirmantia, at quæ vim excellentis negationis habeant. Deum enim tenebras vocamus, ob ejus occultam ignotamque eſſentiam; non quod Deus tenebræ ſit, ſed quod non ſit lux, qualem nimirum oculis uſurpamus, ſed ſupra omnem lucem. Eodem autem modo rurſus etiam Lucem dicimus, ut non

Nobiliora affirmantia Deo convenientiora.

Deus nox ac tenebræ.

καὶ πάντων τῶν ὄντων, λέγεται καὶ ὢν καὶ οὐσία. καὶ ὡς αἴτιος λόγου παντὸς καὶ σοφίας, λογικοῦ τε καὶ σοφοῦ, λέγεται λόγος καὶ λογικὸς, σοφία καὶ σοφός· ὁμοίως καὶ νοῦς καὶ νοερὸς, ζωὴ καὶ ζῶν, δύναμις καὶ δυνατός· καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὁμοίως. εἰ τοίνυν ἀπὸ τῶν καταφατικῶν ὀνομάτων ἡ οὐσία αὐτοῦ οὐ δείκνυται, πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀποφατικῶν τοῦτο οὐκ ἔσται. οὐδεμία γὰρ ἀπόφασις, τί ἐστι καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δέ τινος, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι δηλοῖ, ὄντος ἀναίρεσις, οὐκ ὄντος θέσις. εἰ γὰρ ἀνούσιον αὐτὸν λέγοιμεν, ἢ ἄναρχον ἢ ἄχρονον ἢ ἀόρατον ἢ ἄφθαρτον, ταῦτα δηλοῦμεν, ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν ἐστὶ· καὶ ἀρχὴν καὶ χρόνον καὶ ὅρασιν καὶ φθοράν· οὐχ ὅτι μὴ ὄν ἐστιν, ὡς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν· ἀλλ᾽ ὅτι πάντων τῶν ὄντων ὑπεροχικῶς ἐξήρηται, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τὰ πάντα. ὡσαύτως καὶ ὑπέρθεον λέγοντες, ὑπὲρ πάντας τοὺς κατὰ χάριν θεοὺς δηλοῦμεν αὐτὸν εἶναι. καὶ ἀκίνητον, ὅτι οὐκ ἔστι κινητὸς ὑπ᾽ ἄλλου· κινητικὸς δὲ μᾶλλον ἁπάντων. καὶ ἀσώματον, ὅτι οὐκ ἔστι σῶμα, καὶ ἀγένητον, ὃ δηλοῖ τὸ ἄκτιστον δι᾽ ἑνὸς ν γραφόμενον· τὸ γεννηθὲν δὲ ἐκ Πατρὸς διὰ δύο, ὅτι οὐχ ὑπό τινος τὴν γένεσιν καὶ τὸ εἶναι εἰλήφει. καὶ ἄπειρον δὲ, ὅτι οὐκ ἔχει πέρας, οὐδ᾽ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ περιλαμβάνεται.

ἀγένητον ἀγέννητον

Τέως ἐκ τῶν καταφατικῶν πρεπωδέστερον τὸν Θεὸν ὀνομάζειν. αἱ γὰρ καταφάσεις, ὕπαρξιν καὶ ὂν δηλοῦσιν· αἱ δ᾽ ἀποφάσεις, στέρησιν καὶ μὴ ὄν. τιμιώτερον δὲ καὶ βέλτιον τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος· καὶ ἡ ὕπαρξις τῆς ἀνυπαρξίας καὶ στερήσεως· ἐπεὶ καὶ ἡ ὕπαρξις καὶ τὸ ὂν τῷ ἀγαθῷ ἀνήκει· τὸ δὲ μὴ ὂν καὶ ἡ στέρησις, τῷ κακῷ. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὂν, καὶ ὄντος καὶ ὑπάρξεως αἴτιον· τὸ δὲ κακὸν, μὴ ὂν καὶ ἀγαθοῦ καὶ ὄντος στέρησις.

Καὶ πάλιν, ἐκ τῶν καταφατικῶν, τοῖς τιμιωτέροις καὶ πλησιάζουσιν αὐτῷ οἰκειοτέρως ὀνομασθήσεται. τιμιώτερα δὲ, τὰ μᾶλλον αὐτοῦ μετέχοντα. βέλτιον οὖν τούτοις αὐτὸν ὀνομάζειν, ἥλιον, φῶς, ἡμέραν, ζωὴν, πῦρ, πνεῦμα, ὕδωρ, ὡς ζωτικὸν ἀγαθὸν ὄντα, ἢ σκότος καὶ νύκτα, καὶ τ᾽ ἄλλα τἀναντία τοῖς εἰρημένοις. ὀνομάζεται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ νὺξ καὶ σκότος, ἃ καταφατικὰ μέν εἰσι, δύναμιν δὲ ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχουσι. σκότος γὰρ τὸν Θεὸν λέγομεν, διὰ τὸ ἀπόκρυφον καὶ ἄγνωστον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς σκότος ἐστὶν, ἀλλ᾽ ὅτι οὐκ ἔστι φῶς οἷον τὸ ὁρώμενον δηλονότι, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἅπαν φῶς. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ φῶς πάλιν λέ-

γόμεν, ὅτι δηλονότι οὐκ ἔστι σκότος, οἷον τὸ νοούμενον· βουλόμενοι διὰ τούτων, πᾶσαν, ἣν ἂν ἐπὶ Θεοῦ φανταζώμεθα φαντασίαν ἀποπέμπεσθαι, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν καὶ νόησιν ὄντος. πολλάκις δὲ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως, αὐτὸν ὀνομάζομεν, ὡς ὅταν λέγωμεν, Ἡ ὑπερούσιος οὐσία, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπεράρχιος ἀρχή· ἵνα διὰ μὲν τοῦ μέρους τῆς ἀποφάσεως, ὑπὲρ τὰ ὄντα καὶ τοὺς κατὰ χάριν θεοὺς καὶ τὴν ἀρχὴν ὁποίαν ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν, δηλώσωμεν εἶναι· ὡς ἂν ὑπέρτερον τούτων πάντων αὐτὸν ἐννοῶμεν, καὶ μὴ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως εἴς τινα κατασπῶμεν σωματικὴν φαντασίαν· διὰ δὲ τοῦ μέρους τῆς καταφάσεως, ἀληθῆ οὐσίαν, καὶ ἀληθῆ Θεὸν καὶ ἀληθινὴν ἀρχὴν αὐτὸν καταλαμβάνωμεν, καὶ πᾶσαν στέρησιν ἀτελοῦς νοήσεως ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρῶμεν. ὅθεν εἰ καὶ ὁ μὲν Δαμασκηνὸς τῇ καταφατικῇ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ τίθεται θεολογίᾳ, ὁ δὲ θεῖος Διονύσιος τῇ ἀποφατικῇ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνεῖν ἀλλήλοις δοκοῦσι, ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῖς ὀρθῶς ὁρῶσι καὶ σφόδρα συμφωνοῦσιν.

Ὥσπερ οὖν ἐλέγομεν, ἀνώνυμος μὲν ἐστιν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσίαν· πολυώνυμος δὲ κατὰ τὰς ἐνεργείας. τὸ γὰρ Θεῖον, ὅ, τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο, ἓν μὲν τῇ φύσει· ταῖς ἐνεργείαις δὲ, ποικίλον. ἐπεὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ὁ Θεὸς καθορᾶται, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· πολλὰ δὲ τὰ ὁρώμενα καὶ διάφορα, εἰκότως καὶ πολλοῖς ὀνόμασιν αὐτὸν ὀνομάζομεν, ὡς αἴτιον. τὴν γὰρ τῶν ὀνομάτων ὕλην ἀπ' αὐτῶν ἕλκομεν, κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον, ὅς φησι, Τὰ ἐν τῷ παντὶ ἐνθεωρούμενα θαύματα, τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὕλην δίδωσι, δι' ὧν σοφὸν, δυνατὸν, ἅγιον, ἀγαθὸν, μακάριον, ἀΐδιον, κριτὴν, σωτῆρα, καὶ τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν. τὰ τοίνυν ὀνόματα καὶ νοήματα τὰ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις συναγωγούμενα κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, πολλὰ καὶ διάφορα ὄντα, τὰ μὲν ἀῤῥενικῶς προφερόμενα, τὰ δὲ θηλυκῶς, τὰ δὲ οὐδετέρως, τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεως εἰσὶν ἐνδεικτικὰ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τρίτῳ τῶν Ἀντιῤῥητικῶν· καὶ τὸν αὐτὸν ἡμῖν ὑποσημαίνουσι Θεὸν, καὶ εἰς ἐπίνοιαν ἡμᾶς αὐτοῦ ἄγουσιν, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, ὡς ὁ Θεολόγος λέγει Γρηγόριος· οὐκ ἀναγκαζομένους διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων προφορὰν καὶ τὴν τῆς διανοίας ἀσθένειαν ἢ ἄῤῥεν ἢ θῆλυ λέγειν ἐκεῖ· ἀλλὰ πᾶσαν νόησιν καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ συμβαίνουσαν παντελῶς ἀπελαύνοντας· ὅπερ ἐστὶ μὲν καὶ ἀναγκαῖον.

A eſſe tenebras ſignificemus, quales ſunt quæ animo intelliguntur; qui nimirum hocce iſtis ſtudeamus, ut quicquid in Deo cogitaverimus omnemque de eo mentis informationem, ab ipſo removeamus, velut qui eſſentia omni ac cogitatu ſuperior ſit. Haud rarò verò etiam ex utriſque (affirmatione & negatione) ipſum nominamus, ut cùm dicimus, *Superesſentialis eſſentia, Supra quàm deus Deitas, Principium principio omni ſuperius;* ut nimirum quà parte inficiando loquimur, eſſe Deum ſupra ea quæ ſunt, eoſque qui dii per gratiam vocantur, ac quodvis tandem dicamus principium, ſignificemus; quò ſcilicet Deum his omnibus eminere intelligamus, nec divinæ naturæ Majeſtatem, ad corporalem ullum cogitatum animique informationem detrahamus; qua parte verò B affirmatè efferimus, veram eſſentiam, verumque Deum & verum principium ipſum comprehendamus, omnemque privationem imperfecti conceptus ac cogitatus ab eo removeamus. Vnde quamvis Damaſcenus affirmanti Theologiæ in Deo magis tribuat, divinus verò Dionyſius, neganti, eaque ratione videantur inter ſe diſſentire, ſenſu tamen jam explicatio, rectè diſpicientibus valde etiam conſentire comperiuntur.

Inficiationum in divinis ratio & uſus, ac affirmationum.

Igitur, ut dicebamus, Eſſentiæ quidem ratione Deus innominabilis eſt; ad operationes autem ac virtutes quod attinet, multiplex nominibus eſt. Nam Divinum, id quod tandem eſt, unum naturâ eſt: verùm operationibus ac virtutibus varium eſt. Vt enim auctor eſt divinus Apoſtolus, *Deus per viſibi-* C *lia* reſque oculis ſubjectas, *conſpicitur*; cumque hæc multa ſint & diverſa; meritò etiam multis eum nominibus, quatenus auctor ac cauſa eſt, indigetamus. Teſte enim beato Gregorio, ex illis nominum ſegetem trahimus. Ait enim, *Quæ in univerſo miracula conſpiciuntur, Theologicorum nominum materiam miniſtrant; unde Sapientem, Potentem, Sanctum, Bonum, Beatum, Æternum, Iudicem, Servatorem, & quæ ejus generis ſunt, eum nuncupamus.* Nomina itaque ſenſaque, pro humanæ mentis ratione ac facultate ex operationibus ac virtutibus, cogitationibus noſtris collecta, quæ multa ſint ac diverſa, aliaque maſculinè, femininè alia, atque alia neutro genere proferantur, vim habent oſtendendæ Majeſtatis, ut auctor eſt Magnus Baſilius, Confutationum libro 3. atque unum nobis Deum D ſignificant, ad ejuſque nos conceptum ducunt; ad unum ſcilicet exile quoddam ac obſcurius illius ſimulacrum & repræſentationem, ut Gregorius Theologus loquitur; nec quicquam nominum illa prolatione, mentiſque ac intelligentiæ imbecillitate, cogimur, ut vel maſculum vel feminam illic intelligamus; ſed omnem cogitatum omnemque infirmitatem, quæ rerum ortui ac interitioni obnoxiarum affectio ſit, procul abigamus: atque id verò neceſſe ut faciamus.

Rom. 1. 20.

Divina nomina plura ex creatis.

Baſil. adverſus Eunom.

Orat. 36. p. 589.

A Docet verò rurſum idem quoque Magnus Baſilius, libro quidem ad Euſtathium, *Divina ſenſa atque nomina, ad unum ſubjectum mentem manuducere; ac quæcunque dixeris nomina, id quod omnibus ſignificatur, unum eſſe: Sive Deum dixeris, eundem oſtendiſti, quem & nominibus reliquis.* Priore verò adverſus Eunomium, ſic diſertè ait, *Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cùm de ſeipſo verba faceret, & Deitatis in homines affectum ac Incarnationis gratiam ſubaperiret, quibuſdam proprietatibus, quas in eo conſiderare poſſimus, eam ſignificavit. Oſtium enim ſeipſum & vitam & panem & vitem & paſtorem & lucem nominavit: non quod multis nominibus præditus ſit: nec enim cuncta hæc nomina eodem inter ſe tendunt. Siquidem aliud lux, aliud* B *vitis, aliud via, aliud paſtor ſignificat: ſed cùm unum quiddam ſit, quatenus ſubjecti rationem habet, unaque ſubſtantia & ſimplex omnique vacans compoſitione, aliàs aliter ſeipſum nominat, ſibi ipſe diverſas appellationes ſubtili mentis cogitatu rationibuſque inter ſe diſtinctas accommodans. Pro operationum enim effectorumque diverſitate, atque ad ea que beneficio afficiuntur neceſſitudine, diverſa quoque ſibi nomina tribuit. Nam cùm ſe mundi lumen dicit, partim inacceſſam divinæ gloriæ Majeſtatem hoc nomine ſignificat, partim quod ſplendore ſcientiæ, eos, qui mentis oculos depurgatos habent, illuminet. Vitem verò, quod omnes qui in eo per fidem radices egerunt, bonarum operationum fertilitate enutriat. Panem autem, quod partis animi utentis ratione convenientiſſimus cibus eſt, ejus vigorem continens, ac proprietatem ſervans incolumem, ſemperque à ſeipſo quod defluit ſarciens, nec ad ægritudinem, quæ ex bruta animi affectio-* C *ne inoleſcit, prolabi ſinens. Ita ſi quis ſingula nominum pertractabit, varias rationes ac conceptus poſſit invenire, quamvis unum ſecundùm ſubſtantiam iis omnibus ſubjiciatur. De Deo, unum hoc comprehendi poteſt*, ait Gregorius Theologus, *quòd infinitus eſt.* Gregorius item Nyſſenus, *In eo quod comprehendi non poteſt, ejus cognitio eſt.* Hæc enim ejus propriiſſima nota ac inſigne, quod ejus natura, conceptu omni, propria quaſi nota diſtinguente ac inſigniente, ſuperior eſt.

Epiſt. 88. p. 903.

Contra Eunom. l. 1. p. 14.

Ioan. 1. 7. & 14. 6. & 6. 35 & 15. 1 & 11 14. & 8. 12.

Divina nomina, eorumque ratio.

Orat. 34.

Deus nobis incomprehenſus.

Id verò cùm ſe ita habeat, ſi quis quærat, Quomodo alioqui Scriptura dicat, Vidiſſe Deum Prophetas, cujuſmodi eſt illud, *Vidi Dominum Sabaoth, ſedentem ſuper* D *ſolium excelſum & elevatum*, & quæ ſunt ejus generis; non ideo ſublata Dei infinitas eſt: Ait enim Gregorius Theologus in Theologicis ſuis Orationibus, *Etſi quis cognovit Deum, aut cognoviſſe Scriptura teſte dicitur, eatenus cognoviſſe cenſendus eſt, quatenus uberioris ſplendoris particeps ſit, quàm qui minus luminis divinitus accepit. Ita exuperantia hæc, plena & omnibus numeris abſoluta cognitio habita eſt, non ad rei ipſius veritatem, ſed ad aliorum modulum & facultatem perpenſa.* Sed & Prophetarum viſa in eiſdem ſpectra vocat, deque illis quæ iis conſpecta ſunt, universè fert ſententiam. *Ita & hæc, ſive diurnum quoddam hoc ſpectrum, ſolis viris ſanctis ſpectabile,*

Iſai. 6. 1.

Orat. 34. p. 548.

Ibid. p. 55.

Viſionis Propheticæ gradu.

A Διδάσκει δὲ πάλιν καὶ ὁ αὐτὸς μέγας Βασίλειος, ἐν μὲν τῷ πρὸς Εὐστάθιον, ὅτι τὰ θεοπρεπῆ νοήματα καὶ ὀνόματα, ἐφ' ἓν ὑποκείμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν· καὶ ὅσαπερ ἂν εἴποις ὀνόματα, ἕν ἐστι διὰ πάντων τὸ σημαινόμενον· κἂν Θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὃν καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων. ἐν δὲ τῷ κατ' Ευνομίου προτέρῳ, ῥητῶς οὑτωσὶ λέγει, Ο Κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς, ἐν τοῖς περὶ ἑαυτοῦ λόγοις τὴν φιλανθρωπίαν τῆς θεότητος, καὶ τὴν ἐξ οἰκονομίας χάριν τοῖς ἀνθρώποις παραδηλῶν, ἰδιώμασί τισι τοῖς περὶ ἑαυτὸν θεωρουμένοις ἀπεσήμανε ταύτην, θύραν ἑαυτὸν λέγων καὶ ὁδὸν καὶ ἄρτον καὶ ἄμπε- B λον καὶ ποιμένα καὶ φῶς· οὐ πολυώνυμός τις ὤν· οὐ γὰρ πάντα τὰ ὀνόματα εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις φέρει· ἄλλο γὰρ τὸ σημαινόμενον φωτὸς, καὶ ἄλλο ἀμπέλου· ἄλλο ὁδοῦ, καὶ ἄλλο ποιμένος· ἀλλ' ἓν ὢν κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ μία οὐσία καὶ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος, ἄλλοτε ἄλλως ἑαυτὸν ὀνομάζει, ταῖς ἐπινοίαις διαφερούσας ἀλλήλων τὰς προσηγορίας μεθαρμοζόμενος. κατὰ γὰρ τὴν τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰν καὶ τὴν πρὸς τὰ εὐεργετούμενα σχέσιν, διάφορα ἑαυτῷ καὶ τὰ ὀνόματα τίθεται. φῶς μὲν γὰρ ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, τό, τε ἀπρόσιτον τῆς ἐν θεότητος δόξης διασημαίνων, καὶ ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαρμένους τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καταυγάζων. ἄμπελον δὲ, ὡς τοὺς ἐν αὐτῷ κατὰ πίστιν ἐρριζωμένους, ἐπὶ ἔργων ἀγαθῶν καρποφορίαις ἐκτρέφων. ἄρτον δὲ, ὡς οἰκειοτάτη C τροφὴ τοῦ λόγου τυγχάνων, τῷ διακρατεῖν τὴν σύστασιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἰδίωμα αὐτῆς διασώζειν, καὶ ἀναπληροῦν ἀεὶ παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἐνδέον, καὶ πρὸς τὴν ἐξ ἀλογίας ἐγγινομένην ἀῤῥωστίαν οὐκ ἐῶν ἀποφέρεσθαι. καὶ οὕτως ἄν τις τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἐφοδεύων, ποικίλας εὕροι τὰς ἐπινοίας, ἑνὸς ἑκάστου τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς πᾶσιν ὑποκειμένου. τοῦτο τοῦ Θεοῦ καταληπτὸν μόνον, ἡ ἀπειρία, κατὰ τὸν ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον· καὶ ὡς ὁ Νύσσης φησὶν, Εν μόνῳ τῷ μὴ δύνασθαι καταληφθῆναι γινώσκεται. τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἰδιαίτατον γνώρισμα, τὸ παντὸς χαρακτηριστικοῦ νοήματος ὑψηλοτέραν αὐτοῦ εἶναι τὴν φύσιν.

τοῦ λογικοῦ

Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, εἴ τις ἀπορείη πῶς ἑτέρωθεν ἡ γραφὴ λέγει, ὅτι τὸν Θεὸν οἱ προφῆται D εἶδον, κατὰ τὸ, Εἶδον τὸν Κύριον σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο, τὸ ἄπειρον εἶναι τὸν Θεὸν ἀναιρεῖται. φησὶ γὰρ ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, Οτι εἰ καὶ ἔγνω τὶς Θεὸν ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον τέλειον ἐνομίσθη, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πλησίου δυνάμει παραμετρούμενον. ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν προφητῶν θεωρίας, φαντάσματα ἐν τούτοις λέγει, καὶ περὶ τῶν θεαθέντων καθολικῶς ἐκφέρει τὸν λόγον. Οὕτω καὶ ταῦτα, εἴ τε φαντασία τις ἦν ἡμερινὴ, μόνοις θεωρητὴ τοῖς ἁγίοις, εἴτε νυκτὸς ἀψευδὴς

ὄψις· εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγγινομένη
A τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν· εἴτε τι ἄλλο προ-
φητείας εἶδος ἀπόρρητον, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ'
οἶδεν ὁ τῶν προφητῶν Θεὸς, καὶ οἱ ταῦτα ἐνεργού-
μενοι. πλὴν οὔτε οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις
3 ἄλλος τῶν κατὰ τούτους [3] ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ
οὐσίᾳ Θεοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύ-
σιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν. καὶ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ
δέ φησιν, Οὐχ ὡς Θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρω-
πον ἔθρεψεν. καὶ ἐπὶ τῆς ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μετὰ
Μωσέως καὶ αὐτὸς παρὰ Θεοῦ γνῶσιν καὶ ἰδεῖν καὶ
παθεῖν ἐξηγούμενος, Μικρόν φησι διακύψας,
οὐ τὴν πρώτην καὶ ἀκήρατον εἶδον φύσιν, καὶ ἑαυ-
B τῇ, λέγω δὴ τῇ Τριάδι, γινωσκομένην· καὶ ὅση
τοῦ πρώτου καταπετάσματος εἴσω μένει, καὶ ὑπὸ
τῶν Χερουβὶμ συγκαλύπτεται· ἀλλ' ὅση τελευ-
ταία καὶ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα· ἡ δέ ἐστιν, ὡς ἐμὲ
γινώσκειν, ἡ ἐν τοῖς κτίσμασι προβεβλημένη καὶ
διοικουμένη Μεγαλειότης· ἢ καὶ, ὡς ὁ θεῖος Δα-
βὶδ ὀνομάζει, Μεγαλοπρέπεια. ταῦτα γὰρ τοῦ
Θεοῦ τὰ ὀπίσθια, ὅσα μετ' ἐκεῖνον ἐκείνου γνω-
ρίσματα. τίνα δὲ ταῦτα τὰ γνωρίσματα δηλῶν,
ἐπήγαγεν, Ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ καὶ
εἰκόνες, ταῖς σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνῦσαι τὸν
ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἷόν τε, τῷ ἀ-
κραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἴσθησιν. καὶ τὰ πάν-
τα συμπεραίνων, φησὶν, Οὕτως οὖν θεολογήσεις,
κἂν ἧς Μωϋσῆς καὶ Φαραὼ Θεός· κἂν μέχρι τρί-
του οὐρανοῦ κατὰ Παῦλον φθάσῃς, καὶ ὑπὲρ ἐκεῖ-
νον γένῃ ἀγγελικῆς στάσεώς τε καὶ τάξεως ἠξιω-
C μένος. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου
πρώτῳ φησὶν, Ὅσα παρὰ τοῖς Θεολόγοις περὶ
οὐσίας Θεοῦ ἀναγεγράφθαι δοκεῖ, τροπολογίαις
τισὶν ἢ καὶ ἀλληγορίαις, πρὸς ἑτέρας ἐννοίας οἱ
λόγοι φέρουσι. πρὸς τούτοις δὲ, καὶ ὁ θεῖος Χρυσό-
στομος ἐν τοῖς περὶ Ἀκαταλήπτου λόγοις, οὐδὲ τοὺς
Σεραφὶμ ὁρᾶν τὸν Θεὸν ἰσχυρίζεται. ἀλλὰ καὶ
τὰς θεωρίας τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἁγίων ἁπάσας
συγκαταβάσεις εἶναι διασαφεῖ. ἑρμηνεύων δὲ καὶ τί
ἐστι συγκατάβασις, ἐπάγει λέγων, Συγκατάβασις
4 δέ ἐστιν ὅταν μὴ ὡς [4] ἔστιν ὁ Θεὸς φαίνηται, ἀλλ'
ὡς ὁ δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τε ἐστὶν οὕτως ἑ-
αυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων ἀσθενείᾳ
τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ γρα-
φῇ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται, Ἐγὼ ὁρά-
σεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην.
ὁ δὲ θεῖος Διονύσιος, οὕτω φησὶν, Εἰ δὲ καὶ ὁ Φιλόσο-
D φος ἀξιοῖ Κλήμης πρός τι παραδείγματα λέγε-
σθαι, τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα· πρόεισι μὲν οὐ
διὰ κυρίων καὶ παντελῶν καὶ ἁπλῶν ὀνομάτων ὁ λό-
γος αὐτῷ. συγχωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέγε-
5 σθαι, τῆς θεολογίας μνημονευτέον φασκούσης, ὅτι [5]
οὐ παρέδειξά σοι ταῦτα πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν· ἀλλ'
ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως, ἐπὶ τὴν
πάντων αἰτίαν ὡς οἷοί τε ἀναχθῶμεν.
6 Οὐ τοίνυν ἐροῦμεν [6] τὸν Θεὸν ὁρᾶσθαι κατὰ τὴν
οὐσίαν αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ τοσοῦτον οἱ Ἅγιοι ἀπωθοῦν-
ται, ὥστε οὐδ' ἐν συμβόλοις φυσικοῖς, ἅπερ αὐ

A *ſive minimè fallax noctis viſio ; ſive mentis im-*
preſſio quædam & informatio, ſic cum rebus fu-
turis ac cum præſentibus verſans ; ſive arcanum
quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo:
Novit hoc Prophetarum Deus, & qui hiſce mo-
dis afflantur. Cæterum neque hi, de quibus ſer-
mo, nec quiſpiam alius ejuſdem generis atque or-
dinis, in Dei ſubſtantia & eſſentia ſtetit, ut Scri-
ptura loquitur, nec Dei naturam aut vidit, aut a- Ier.23.18.
liis prodidit ac manifeſtavit. Quin & de Abra-
hamo ſic ait, *Non ut Deum vidit, ſed ut ho-* Ibid.549.
minem aluit. Præterea, quam & ipſe cum
Moſe præſenti vita à Deo cognitionem &
videat & experiatur, enarrans, *Aliquantum,* Ibid. p. 538
inquit, *proſpiciens, non primam ac puriſſimam vi-*
B *di naturam, ſibique ipſi, id eſt, Trinitati notam,*
& quanta primo velo obtenditur, & à Cherubim
obtegitur ; verùm quanta proſtrema eſt & ad nos
pertingit. Ea autem eſt, ut quidem ipſe cognitione
aſſequor, Majeſtas illa, ſive etiam, ut divinus Dei poſteriora nobis nota.
David appellat, Magnificentia, quæ in rebus ab eo
creatis productiſque ac gubernatis elucet. Hæc e- Pſal.8.2.
nim Dei poſteriora ſunt, quæcunque poſt eum
exiſtunt, nobiſque ipſius Numen declarant. Quæ-
nam verò ſic declarantia, ejuſque velut
notæ exiſtant, ut oſtenderet, adjecit, *Non* Simile.
ſecus videlicet ac Solis in aquis umbræ ac ſimu-
lacra, infirmis oculis ſolem repræſentant ; quan-
doquidem eum obtueri non liceat, ut pote lucis pu-
ritate ſenſum ſuperantem. Cunctaque demum
concludens, *Ad hunc itaque modum,* inquit,
pro *Theologi munere de Deo diſputabis, vel ſi* Exod.7.1.
Moſes Deuſque Pharaonis extiteris ; vel ſi ad ter-
tium ipſum cælum, velut Paulus, evaſeris, illoque 2.Cor.12.2.
ſuperior effectus Angelicam ſtationem atque ordi-
C *nem nactus fueris.* Magnus verò Baſilius li-
bro 1. adverſus Eunomium, ait, *Quæcunque* Libr.1.p.24
apud Theologos de Dei eſſentia conſcripta viden-
tur, tropologia quadam, ſeu etiam allegoria ad alias
mentem ſententias ac cogitationes avocant. Ad hæc
etiam divinus Chryſoſtomus in iis Oratio- Orat. 2.p.
nibus, quas de Incomprehenſibili habuit, nec 331.332.319.
à Seraphim quidem videri Deum aſtruit. Sed
& Prophetarum Sanctorumque viſiones
omnes, συγκαταβάσεις (nos *condeſcenſus* dica-
mus, ſi ita liceat loqui, ſeu demittentis ſe Dei
inclinationes) declarant. Exponens verò e-
tiam quidnam ſit condeſcenſus ſubjungit,
dicens, *Eſt autem condeſcenſus cùm apparet*
Deus, non ſicuti eſt, ſed cùm ſe pro ejus facul-
tate, qui videre poteſt, ſic ſeipſum exhibet, viden-
tium imbecillitati commetiens, quod ſe ſpectan-
dum prabet. In veteri quoque Teſtamento,
tanquam ex Dei perſona dicitur, *Ego viſiones* Oſe.12.10.
D *multiplicavi, & in manibus Prophetarum aſſimilatus*
ſum. Divinus autem Dionyſius ſic ait, *Quod ſi* De Divin.
etiam Clemens Philoſophus, quæ in rebus principatum nom.c.5.
tenent, exemplaria ad aliquid dici ſentit; progreditur, p.228. Lanſel.
quam tradit doctrinam, non ex propriis, remque om-
nino exprimentibus ac ſimplicibus verbis. Sed ut
concedamus hoc etiam rectè dici, tamen meminiſſe
debemus Theologiæ, quæ ait, Non *oſtendi tibi ut*
ambules poſt ea, ſed ut per horum certa quadam ra- Exod 25.
tione notitiam, ad univerſorum cauſam (omnium 40.
ſcilicet Auctorem) *quoad licet provehamur.*

Non igitur dicemus videri Deum ſecun-
dum eſſentiam ſuam. Sic enim Sancti rem
amoliuntur, ut nec in ſymbolis naturalibus,

quæ ex terrenis forte rebus, pro humani ſenſus ratione intelligamus, ejus eſſentiæ comprehenſionem admittant. Tum enim Gregorius Nyſſenus ad illud, *Quæſivi eum, & non inveni*, ejuſmodi hærens ſententiæ, *Quinam etiam*, inquit, *inveniri poſſit, quem nulla indicet earum rerum, quæ in notitiam veniunt? non forma, non color, non circumſcriptio, non quantitas, non locus, non figura, non comparatio, non conjectura, non proportio; ſed extra omnem comprehenſionis vim atque conatum, ſemper inveniatur.* Tumque divinus Maximus, ejus quod eſt Quando & Vbi & Quomodo conceptum à Deo removet; quod humanæ mentis conjecturam omnem excludit. Quod enim de rebus conjicimus, vel in eo poſitum eſt, ut quomodo illæ ſe habeat intelligamus; cujuſmodi eſt, cùm collatis utrinque rationibus, ac veluti ſubducto calculo, certe aliquid concludimus; vel ubinam aliquid exiſtat; ut, Vbi fumus, ibi & ignis: aut in eo quòd quis aliquid fecerit; putà, Mulier hæc lactat, planè igitur peperit. Si enim Deum, cùm adhuc in carne mortales ſumus pro noſtri ſenſus modulo & ratione videre non poſſumus, quænam erunt quæ in promiſſionibus bona Sanctis repoſita ſunt, de quibus ait Apoſtolus, *Et hi omnes teſtimonium per fidem promeriti, non acceperunt promiſſionem, Deo de nobis melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur*; ante ſcilicet futuram in integrum reſtitutionem. Quonam autem modo idem Apoſtolus ait, *Videre nunc in ſpeculo & ænigmate, tuncque viſuros facie ad faciem.* Beatus quoque Dionyſius, Quandiu verſamur in corpore, *non aliter poſſe deificum radium nobis illucere, quàm ſacrorum velaminum varietate ad mentes ſurſum evehendas obtectum, Paternaque in nos cura, per res nobis familiares, naturali quadam convenientia ac neceſſitudine coaptatum.* Idque clarius diſtinguens exponenſque divinus Maximus, *Abſque figuris*, inquit, *ac ſymbolis, fieri non poteſt, ut qui in carne verſamur, quæ immaterialia ſunt & incorporea intueamur.* Id verò quonam modo contingat, idem rurſus docuit quaſi ex Apoſtolo. Nempe, Omnem ſæculi hujus ſcientiam, quantumvis ſublimis ac celſa ſit, ſi cum ævi futuri ſcientia conferatur, elementarem eſſe, ac veluti viventis perſonæ ſimulacrum, quod vera apparente vita ac ſcientia, minimè futurum ſit. *Sive enim*, inquit, *ſcientiæ ceſſabunt, ſive prophetiæ evacuabuntur*; uti nimirum auctor eſt Apoſtolus, dum ait, *Cùm autem venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt.*

Cant.3.1. Ibid.Nyſſ.

Sic ſæpe Maximus, cui accidentia hæc rerum creatarum ſunt *ſine quibus non.*

Hebr.11.39.

1.Cor.13.12

De Cœl. Hier.c.1.

1. Cor.13.7.

Quonam igitur modo cuncta hæc conſtabunt, ac quæ ſuperioribus Sanctis dicta ſunt, ſi quis Deum ſecundùm eſſentiam dicat videri? Sin autem aliquem turbat, quod in Prophetarum aliorumque Sanctorum viſionibus Dei nomen extat, ut eſt illud, *Apparuit Dominus Deus Abraha.* Et, *Dixit Dominus Moyſi de Rubo*, aliaque, ne ſingula quæque percenſeam. Verùm ait admirabilis Dionyſius, *Averſum à ratione ſtupidique animi eſſe, non eorum quæ dicuntur vim finemque attendere, ſed vocibus animum proclive adhibere.*

De Divin. nom. c. 4. §. 22.

A ἴσως ἐννοήσωμεν ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνύλων πραγμάτων, τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατάληψιν παραδέχονται. ὅ, τε γὰρ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐν τῷ, Ἐζήτησα αὐτὸν καὶ οὐχ εὑρέθη, τῆς τοιαύτης ἐννοίας ἁπτόμενος, Πῶς ἂν, φησὶν, εὑρεθείη, ὃν μηνύει τῶν γινωσκομένων οὐδέν· οὐκ εἶδος, οὐ χρῶμα, οὐ περιγραφὴ, οὐ ποσότης, οὐ τόπος, οὐ σχῆμα, οὐ στοχασμὸς, οὐκ εἰκασμὸς, οὐκ ἀναλογία· ἀλλὰ πάσης καταληπτικῆς ἐφόδου ἐξώτερον ἀεὶ εὑρισκόμενον. ὅ, τε θεῖος Μάξιμος, τὴν τοῦ ποτὲ καὶ ποῦ καὶ πῶς ἔννοιαν ἐπὶ Θεοῦ ἀναιρεῖ, ὅπερ ἀποτέμνεται παντὸς εἰκασμοῦ διάνοιαν· ἐπεὶ οὗτος ἢ ἐν τῷ πῶς ἔχειν συνίσταται, οἷον ἐπὶ τὸ λογίζεσθαι τὸ λογιζόμενον, ἢ ἐν τῷ ὅπου πάρεστιν, ὡς ἔνθα καπνὸς, ἐκεῖ καὶ πῦρ· ἢ ἐν τῷ, τί δέδρακεν, ὡς, ἢ δὲ ἡ γυνὴ B θηλάζει, τέτοκεν ἄρα. εἰ γὰρ τὸν Θεὸν ἔτι ἐν σαρκὶ ὄντες οἱ ἄνθρωποι οὐχ ὁρῶσιν ἀναλόγως ἑαυτοῖς, τίνα ἔσται τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ τὰ ἀποκείμενα τοῖς ἁγίοις, περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος λέγει, Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν· τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· δηλονότι [7] πρὸ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως. καὶ πῶς, ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει, καὶ, Βλέπομεν γὰρ ἄρτι ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι, τότε ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος, Ἐφ' ὅσον τῷ σώματι συνίσταμεν, οὐ δυνατὸν ἡμῖν ἐπιλάμψαι [8] τὴν θεαρχικὴν ἀκτῖνα, μὴ τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἱερῶν C καταπετασμάτων ἀναγωγικῶς περικεκαλυμμένην, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς προνοίᾳ πατρικῇ συμφυῶς καὶ οἰκείως διεσκευασμένην. ὅπερ ἐπὶ τὸ σαφέστερον ὁ θεῖος διαρθρῶν Μάξιμος, Δίχα τύπων φησὶ καὶ συμβόλων, οὐ δυνατὸν ἡμᾶς ἐν σαρκὶ ὄντας κατοπτεῦσαι τὰ ἄϋλα καὶ ἀσώματα. καὶ πῶς, ὁ αὐτὸς πάλιν ὡς ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἴρηκεν, Ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἡ ἄγαν ὑψηλὴ καὶ μετέωρος, πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος συγκρινομένη, στοιχειώδης ἐστὶ καὶ οἷον χαρακτῆρες ζῶντος εἰκών, ἥ τις οὐκ ἔσται τῆς ἀληθοῦς φανείσης ζωῆς τε καὶ γνώσεως. Εἴ τε γὰρ γνώσεις φησὶ παύσονται· εἴτε προφη- D τεῖαι καταργηθήσονται· κατὰ τὸν Ἀπόστολον δηλονότι λέγοντα, Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.

Πῶς οὖν ταῦτα πάντα φυλαχθήσονται, καὶ τὰ τοῖς Ἁγίοις πρότερον εἰρημένα, εἴ τις τὸν Θεὸν λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν ὁρᾶσθαι. εἰ δέ τινα ταράττει τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα κείμενον ἐν ταῖς τῶν προφητῶν θεωρίαις καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, ὡς τὸ, Ὤφθη Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ. καὶ, Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Μωυσεῖ ἐκ τῆς βάτου, καὶ τ' ἄλλα, ἵνα μὴ καθέκαστον ἀριθμῶ. ἀλλ' ὁ θαυμαστὸς φησὶ Διονύσιος, [9] Ἄλογον καὶ σκαιὸν εἶναι, τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν. τοῦτο γὰρ τοῦ ἐγκλη-

μα τῶν Ιουδαίων ἐστίν· οἵ γε εἴπερ ἐβούλοντο μὴ A
ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ
προσέχειν, οὐδὲν ἐκώλυσε τὸν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ
ὁμολογοῦντας, Χριστιανοὺς μεθ' ἡμῶν καὶ εἶναι καὶ
ὀνομάζεσθαι· οἷς πάντως ὁμοιωθησόμεθα καὶ ἡ-
μεῖς, εἰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰς γραφὰς ἐκλαμβά-
νομεν. μᾶλλον δὲ καὶ χείρους αὐτῶν φανούμεθα,
παχύτερον καὶ σωματικὸν τὸν Θεὸν ἐννοήσομεν, καὶ τὰ
τοῦ σώματος οἰησόμεθα πάσχειν. αὐτίκα γὰρ ὁ μὲν
παλαιὸς νόμος παρὰ Θεοῦ δεδόσθαι λέγεται τῷ
Μωσεῖ, καὶ θεόγραφος διὰ τοῦτο προσείρηται· ὁ
δ' Απόστολος περὶ αὐτοῦ φησιν, Εἰ ὁ δι' ἀγγέλων
λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα πα-
ράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδο-
σίαν, κ. τ. ἑ. πάλιν ἡ γραφὴ τοῦτ' αὐτὸ περὶ τοῦ
Μωϋσέως ἡμῖν ἐξηγήσατο, Καὶ ἐκάλεσεν αὐ- B
τὸν, εἰποῦσα, Κύριος ἐκ τῆς βάτου· καίτοι οὐ Θεὸς
ἦν ὁ καλέσας αὐτὸν ἐξ ἐκείνης τῆς βάτου, ἀλλ'
ἄγγελος, ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐξηγουμένων ταῦ-
τα ἱερῶν διδασκάλων. καὶ πάλιν τῷ Αβραὰμ
τὸν Θεὸν ἐπιξενωθῆναι φησίν· ὅτι δὲ οὐ Θεὸς ἦν
10 ἀλλ' ἄγγελοι, ὁ θεῖος Παῦλος διδάσκει. [10]
Μέμνησθε, λέγων, τῆς φιλοξενίας· διὰ ταύτης
γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους· τὸν Αβρα-
ὰμ αἰνιττόμενος διὰ τούτου· περὶ οὗ καὶ ὁ Θεολό-
γος Γρηγόριος φησὶ, Τί τὸν Αβραὰμ Θεοῦ πε-
ποίηκεν ἑστιάτορα. ἀλλαχοῦ δὲ λέγει, Οὐχ ὡς
Θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἔθρεψεν. καὶ πάλιν
ἑτέρωσε γράφει, [11] Θεὸν σταυρούμενον, καὶ τοῦτον
11 μετὰ λῃστῶν· ὅπερ εἰ κατὰ τὴν θεότητα ἐννοήσομεν, εἰς
πολλὴν δυσφημίαν ὁ λόγος ἔσται. διὰ δὲ τὴν προσ-
ληφθεῖσαν σάρκα τοῦτο εἰρῆσθαι νομίζοντες, τῆς C
ἀληθοῦς διανοίας οὐκ ἀφιστάμεθα.

Ετι τὸν Μανωὲ φησὶν εἰπεῖν ἡ γραφὴ, Απολώ-
λαμεν ὦ γύναι· Θεὸν ἑωράκαμεν· τὸ φανὲν αὐ-
τῷ σύμβολον, Θεὸν ὀνομάσας. καὶ πάλιν, Ο
Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ, θεοὺς
διακρινεῖ. καὶ ὁ Παῦλος, Εἰ γὰρ εἰσι πολλοὶ θεοὶ,
ὥσπερ οὖν καὶ εἰσί. ἐῶ λέγειν τὰ ἄλλα ὅσα Θεὸν
καὶ θεοφανείας ἡ γραφὴ καλεῖ, τὰ τοῖς ἁγίοις πο-
λυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαληθέντα καὶ φαντα-
σθέντα, ἃ πάντα πόῤῥω εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ,
καὶ δι' ἀγγέλων δραματουργεῖσθαι ὁ ἅγιος Διονύ-
σιος ἀπέδειξε, λύων τὴν περὶ τῶν ἀμέσων θεο-
φανειῶν ἀπορίαν, καὶ διδάσκων τοὺς πρὸ νόμου
καὶ μετὰ νόμον πάντας θείους ἡμῶν πατέρας, δι' D
ἀγγέλων εἰς Θεὸν ἀνάγεσθαι.

Πρὸς τούτοις καὶ τὸ βάπτισμα θεοφάνεια κα-
λοῦμεν, ὅτι ἐν τούτῳ σαρκὶ τε ὁ Χριστὸς ἑωρᾶτο,
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φαμὲν καταπτῆναι, καί-
τοι τότε φανὲν ἐν εἴδει περιστερᾶς πρὸς τὴν χρείαν
τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας, ἐκ τοῦ ἀερίου σώματος
σχεδιασθείσης, ὡς οἱ ἅγιοι φασὶ, καὶ μάλιστα ὁ Αὐ-
γουστῖνος ἐν τῷ περὶ Τριάδος βιβλίῳ· καὶ τῇ ἀκου-
σθείσῃ φωνῇ τὸν Πατέρα γνωσθῆναι λέγομεν. ἂν
οὖν τὰ πρὸ τοῦ νόμου καὶ μετὰ νόμον φανέντα τοῖς
ἁγίοις Θεοῦ οὐσίαν εἴπωμεν, ἀναγκασθησόμεθα καὶ
τὰς ἀκουσθείσας αὐτοῖς φωνὰς ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν,

A Quippe Iudæorum hoc crimen eſt. Si enim
non vocibus, ſed rerum ſcopo attendere a- Scripturarum ſcopus attendendus; non ſolæ voces.
nimum libuiſſet, quin & ipſi Chriſtum Dei
Filium confitendo, unà nobiſcum Chriſtia-
ni eſſent ac audirent, nihil quicquam ob-
ſtaret: quibus planè nos etiam ſimiles effi-
ciemur, ſi Scripturas hoc modo exponа-
mus. Quin & illis deteriores videbimur,
quò & Deum corpore concretum intellige-
mus, iiſdemque ac corpus affectibus obno-
xium exiſtimabimus. Statim enim Lex vetus
à Deo data Moſi eſſe dicitur; hincque eſt cur Exod. 31.18
à Deo conſcripta nuncupetur. Apoſtolus ta- Hebr. 2. v. 2.
men de illa dicit, *Si qui per Angelos dictus eſt
ſermo, factus eſt firmus; & omnis prævaricatio &
inobedientia accepit juſtam mercedis retributionem,*
& quæ ſequuntur. Rurſus, Scriptura idip- Exod. 3. 4.
ſum de Moyſe nobis enarravit, dum ait, *Et* Act. 7. 35.
B *vocavit eum de Rubo.* Atqui non Deus erat, qui
inde vocavit, ut ex ſactis doctoribus qui lo-
cum expoſuerunt, liquidò audire licet. Rur-
ſus etiam Deum Abrahæ hoſpitio ſuſceptum Gen. 18 13.
ait; quod tamen non Deus, ſed Angeli eſ-
ſent, docet divinus Paulus. *Hoſpitalitatis*, in- Hebr. 13. 2.
quit, *nolite oblivisci: per hanc enim inſcientes qui-
dam Angelos exceperunt hoſpitio;* quod ſic lo-
quitur, Abrahamum ſubinnuens; de quo e-
tiam ait Gregorius Theologus, *Quid Abra-
hamum Dei convivam fecit?* Alibi verò dicit,
Non ut Deum vidit, ſed ut hominem aluit. Rur-
ſus quoque alio loco ſcribit, *Deum crucifi-* Orat. 34. & 42.
xum, idque latronum medium; quod ſi Deitatis
ratione dictum intelligamus, inquantam ſer-
mo blaſphemiam vertetur? Sin autem ratio-
ne carnis aſſumptæ exiſtimabimus, à vera
intelligentia nihil abſcedemus.

C Ad hæc Manue, ait Scriptura dixiſſe, *Pe-* Iudic. 13. 22
riimus, mulier, Deum vidimus; nempe Deum Greg. Orat. 39. p. 628.
vocans, quod conſpexerat, illique apparuerat Pſal. 81. 1.
ſignum. Ac rurſus, *Deus ſtetit in coetu deorum;
in medio autem, deos dijudicabit.* Paulus item, 1. Cor. 8. 5.
Siquidem ſunt multi dii, uti etiam ſunt. Mitto
alia dicere, quæcunque Scriptura Deum di- Divinæ apparitiones per Angelos.
vinaſque apparitiones vocat, quæ Sancti
multifariam multiſque modis dicta viſa-
que informarunt; quæ omnia procul eſſe à
divina eſſentia, & per Angelos velut ſceni-
ca quadam repræſentatione exhibita, mon-
ſtravit ſanctus Dionyſius, quæſtionem ſol- De Cœl. Hier. c. 4. §. 2.
vens, de divinis apparitionibus, quæ imme-
diatè fiant; docenſque, Sanctos omnes Pa-
tres, tum qui Legem præceſſerunt, tum qui
D ſecuti ſunt, hoc nactos, ut per Angelos ad
Deum proveherentur.

Accedit quod & Baptiſma, Θεοφάνεια (ac ſi
dicas divinam Deique operationem) voca-
mus; quod in eo Chriſtus carne viſus ſit; &
Spiritus ſanctus deſcendiſſe dicatur, quan-
quam tunc in ſpecie columbæ, ad Chriſti Baptiſmus ut Θεοφάνεια
diſpenſationem implendam, ex aëreo corpo-
re ex tempore formatæ, viſus ſit, uti San-
cti tradunt, ac præcipuè Auguſtinus in Libr.
de Trinitate; auditaque voce dicimus Pa-
trem cognitum eſſe. Igitur ſi ante, poſtque
Legem Sanctis viſa, eſſentiam Dei dixerimus,
cogemur & auditas illis voces ex Deo Dei-
que voces dicere; adeo ut etiam loquendi

organa illi tribuamus; quod abſurdum pariter ac ridiculum eſt.

Hæc verò cùm ſe ita habeant, haud rectè dicamus, Scripturam Sanctoſque in his

Figuræ & ſigna, rerum ipſo nomine inſignita.

propriè vocibus uſos, ſed magis illis abuſos, ac promiſcuè earum rerum nomina ac proprietates, quæ nullis figuris, nullaque forma repræſentari poſſunt, figuris tribuiſſe; cujuſmodi eſt illud Pauli,

1. Cor.10.4

Petra autem erat Chriſtus; hæcque illos, communi nomine non eadem nominis ratione (ὁμωνύμως vocant, nos *æquivocè*) dicere; eorum ſcilicet nominibus, quæ ſimulacro repræſentantur, repræſentantia vocantes; quæ planè multa ſunt ac diverſa, aliáſque aliter ſe habentia

Oſe.12.10.

conſpecta ſunt. Simulacra enim in manibus Prophetarum extiterunt; Sanctique ſymbola ſeu ſigna, & condeſcenſus (ut ſic loquar, inclinantis ſe nimirùm majeſtatis demiſſiones) indiciaque expoſuerunt; ut liquet ex iis quæ ſic exponendo ediderunt. Qui autem his omnibus figuratur ac ſimulacro repræſentatur, unus idemque ac incommutabilis in ſempiternum eſt. Quod autem ſcriptura Deum Sanctis apparuiſſe illiſque conſpectum eſſe refert, nihil prorſus aliud vult ac ſignificat, quàm accepiſſe illos ejus notitiam ac cognitionem, pro ſuæ facultatis ac puritatis modo, per ſigna illa quæ ſibi exhibita conſpexerunt. Nam & quæ de Deo cognitio habetur, ac quod intelligitur, Dei viſio

Orat. 36. quæ eſt 2. de Filio p.590.

nuncupatur; ac qui eam nactus eſt cognitionem, Deum vidiſſe perhibetur. Etenim ait Gregorius Theologus Orat. de Filio, *Qui Filium cognovit, ſeu intelligit (hoc enim ſignificat illud,* Qui vidit*) Patrem quoque cognovit ſeu intellexit.* Divus item Chryſoſtomus, quo loco Evangelicæ hujus ſententiæ meminit,

Ioan 6.46. Hom.34. in 1. ad Cor.

Reſpondit Iudæis, & dixit, Non quia Patrem vidit quis, niſi qui ex Deo eſt, hic vidit Patrem, ait, *Viſionem hoc loco, cognitionem vocat*; quam utique cognitionem ſeu notitiam, ex Salvatoris quoque miraculis, his qui tunc aderunt contigiſſe docet. Ait enim, *Cur verò non ſtatim aſcendit in naviculam? Nempe hoc ſatagens, ut miraculi magnitudinem augeret, ac Deitatem ſuam clarius manifeſtaret.* Hæcque adeo miracula, idem ipſe *ejus gloriam ac claritatem* vocat, expo-

Hom. 11. in Ioan. p.79.

ſitione ſua in Ioannem. *His igitur omnibus*, inquiens, *miraculis ab Evangeliſta collectis; quæ in corporibus, quæ in animis, in elementis; præceptis doniſque, arcanis illis cœloque altioribus, legibus, diſciplina, ſuadendi vi, futurorum promiſſionibus, cruciatibus ejus ac tormentis, in admirandam hanc illam cœleſtiſque doctrinæ plenam vocem erupit,* Vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi Vnigeniti à Patre; plenum gratiæ & veritatis. *Neque enim miraculorum gratia Chriſtum duntaxat admiramur, ſed & paſſionum ac cruciatuum, quod nempe cruci affixus ac verberibus cæſus: quòd alapis acceptus, quod conſputus, quod ab illis ipſis, in quos beneficia contulerat, in maxilla percuſſus. Nam & in his ipſis, quæ probri & ignominiæ plena eſſe videntur, illud idem rurſus verbum meritò proloquamur; quod & ipſe rem gloriam appellarit.* Sic quidem divinus Chryſoſtomus. Magnus autem Baſilius, *Ex eo*, inquit, *quod venti & ma-*

A ὥστε καὶ ὄργανα φωνητικὰ τούτῳ περιάπτειν, ὅπερ ἄτοπον ὁμοῦ καὶ γελοῖον.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, οὐκ ἂν ὀρθῶς εἴποιμεν τὴν θείαν γραφὴν ἢ τοὺς ἁγίους κυρίως τοῖς ὀνόμασιν ἐπὶ τούτων κεχρῆσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καταχεχρῆσθαι, καὶ ἀδιαφόρως τοῖς τύποις περιτιθέναι τὰ ὀνόματα καὶ ἰδιώματα τῶν ἀτυπώτων καὶ ἀμορφώτων, ὡς ἔχει τὸ τοῦ Παύλου, Ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ ὁμωνύμως ταῦτα λέγειν τοῖς τῶν εἰκονιζομένων ὀνόμασι, τὰ εἰκονίζοντα καλοῦντας· ἃ δὴ πολλὰ καὶ διάφορα καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα ἐφάνησαν. ὁμοιώματα γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν προφητῶν εὑρέθησαν, καὶ σύμβολα καὶ συγκαταβάσεις καὶ γνωρίσματα οἱ ἅγιοι ἐξηγήσαντο, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων δῆλον· ὁ δὲ Θεὸς

B τὸ διὰ πάντων τυπούμενον καὶ εἰκονιζόμενον, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς καὶ ἀμετάβλητός ἐστιν ἀείποτε. τὸ δὲ τὸν Θεὸν τοῖς ἁγίοις ὀφθῆναι διαγορεύειν, οὐκ ἄλλο πάντως ἢ τὸ γνῶσιν αὐτοὺς εἰληφέναι περὶ αὐτοῦ βούλεται, κατὰ τὴν ὁρώντων ἀναλογίαν καὶ καθαρότητα, διὰ τῶν συμβολικῶν αὐτοῖς θεαθέντων· ἐπεὶ καὶ ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις καὶ νόησις, ὅρασις λέγεται Θεοῦ· καὶ ὁ τὴν γνῶσιν ταύτην εἰληφὼς, αὐτὸν ἑωρακέναι. ὁ μὲν γὰρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ φησιν, Ὁ νενοηκὼς τὸν Υἱόν· τοῦτο γὰρ τὸ ἑωρακέναι· νενόηκε τὸν Πατέρα. ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος, τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ μνησθεὶς, τοῦ, Ἀπεκρίθη τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἶπεν, Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τὶς ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος

C ἑώρακε τὸν Πατέρα, εἴρηκεν, Ὅρασιν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν λέγει, ἣν δὴ γνῶσιν καὶ νόησιν, καὶ διὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος θαυμάτων τοῖς τότε παροῦσι γεγενῆσθαι διδάσκει. λέγει γὰρ, Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ ἀνέβη εὐθὺς εἰς τὸ πλοῖον. τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ τὴν θεότητα ἀνακαλύψαι αὐτοῦ γυμνότερον. καὶ ταῦτα δὲ τὰ θαύματα, δόξαν αὐτοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος λέγει, ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγήσει. Ταῦτα οὖν ἅπαντα, λέγων, συναγαγὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὰ θαύματα, τὰ ἐν σώμασι, τὰ ἐν ψυχαῖς, τὰ ἐν τοῖς στοιχείοις· τὰ προστάγματα, τὰ δῶρα, τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα·

D τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὴν πειθὼ, τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα αὐτοῦ, τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ ὑψηλὰν γέμουσαν δογμάτων ἀφῆκε φωνὴν, λέγων, Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. οὐ γὰρ διὰ τὰ θαύματα μόνον αὐτὸν θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παθήματα. οἷον ἐπειδὴ προσηλώθη τῷ σταυρῷ καὶ ἐμαστιγώθη· ἐπειδὴ ἐρραπίσθη, ἐπειδὴ ἐνεπτύσθη, ἐπειδὴ ἔλαβεν ἐπὶ κόρρης πληγὰς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδίστοις εἶναι, τὸ αὐτὸ πάλιν ῥῆμα ἄξιον ἐπιφθέγξασθαι, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς δόξαν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσε. ταῦτα μὲν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, Ἀπὸ τῶν ἀνέμων

μων φησὶ καὶ τῆς θαλάσσης ὑπακουσάντων αὐτῷ, ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. ἀλλὰ μὴν ἡ γνῶσις αὕτη τελεωτέρα καθισταμένη, βασιλεία οὐρανῶν Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ δοκεῖ. καὶ γὰρ ἐν τῷ περὶ Καταστάσεως ἐπισκόπων, Ἡγοῦμαι φησὶ, μὴ ἄλλό τι εἶναι βασιλείαν Θεοῦ, ἢ τὸ τυχεῖν τοῦ καθαρωτάτου καὶ τελεωτάτου. τελεώτατον δὲ τῶν ὄντων, γνῶσις Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν κατάσχωμεν, τὸ δὲ καταλάβωμεν, ἕως ἐσμὲν ὑπὲρ γῆς, τὸ δὲ, ἐκεῖθεν ταμιευσώμεθα. ἐν δὲ τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, καὶ τὴν μέλλουσαν ἀνταπόδοσιν μετὰ τῶν προστεταγμένων δέχεσθαι τὸν βαπτιζόμενον παρακελευόμενος, ταύτην εἶναι φησὶ φῶς τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν διάνοιαν, τουτέστι Θεὸν ὁρώμενόν τε καὶ γινωσκόμενον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος· ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν· σκότος δὲ τοῖς τυφλώττουσι τὸ ἡγεμονικόν· τουτέστιν, ἀλλοτρίωσιν Θεοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐντεῦθεν ἀμβλυωπίας. Ταύτην δὴ τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν τὴν ἁγίοις ἀποκειμένην μετὰ τὴν ἐλπιζομένην ἀνάστασιν, ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν ὁ ἅγιος Διονύσιος καλεῖ, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἔσται πάντα ἐν αὐτοῖς κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον· νῦν δὲ καθαρώτατα διὰ πάντων φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἐλέγομεν, καὶ ἀνώνυμος ἐστὶν ὁ Θεὸς, καὶ πάλιν ὀνομάζεται· ἀνώνυμος μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν· ὀνομαζόμενος δὲ, ἀπὸ τῶν ἐμφαινομένων τῷ παντὶ θαυμάτων. οὕτω γὰρ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἔλεγε, Τὰ ἐν τῷ παντὶ ἐνθεωρούμενα θαύματα, τὴν ὕλην δίδωσι, δι' ὧν σοφὸν καὶ δίκαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦμεν. τὸν ὅμοιον τρόπον εἴπομεν ἂν ἑκάτερον ὀρθῶς, Ὅτι τὸν Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται, καὶ Ὅτι πάλιν τὸν αὐτὸν καὶ προφῆται καὶ ἅγιοι εἶδον, κατ' ἄλλο δηλονότι καὶ ἄλλο· τὸ μὲν, διὰ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν περιλαβεῖν, καὶ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου τὸ ἄπειρον καὶ ἀόριστον περικρατηθῆναι· τὸ δὲ, διὰ τὴν γνῶσιν ἣν ἔσχον περὶ ἐκείνου διά τινων συμβόλων, κατὰ τὴν τῶν ὁρώντων ἀναλογίαν, καὶ τὴν τῶν ὁρωμένων εἰκασίαν καὶ φαντασίαν.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τῆς μετοχῆς ἐστι λέγειν. καὶ γὰρ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ. Ἐνοικήσω γάρ φησιν ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν.
13 ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότητος. [13] τοῦτο γὰρ
τῶν Μασσαλιανῶν ἐστιν ἡ αἵρεσις· ἀλλ' ὡς φησιν ἡ κατ' αὐτῶν γενομένη σύνοδος. λέγει γὰρ, Γίνεταί τις ἐπιδημία τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐνοικεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότητος. εἰ δέ τινες ἐγένοντο Μασσαλιανοὶ, φάσκοντες μετέχειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, μεταβαλλούσης εἴς τι τῶν καταλλήλων αὐτοῖς, καὶ ταύτῃ τὸν Θεὸν οἰκεῖν ἔλεγον ἐν ἑαυτοῖς, ἡμεῖς τὴν τοιαύτην δυσσέβειαν εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς ἀποτροπιαζόμεθα. καὶ γὰρ μᾶλλον τοῖς τοῦ ἁγίου Διονυσίου λόγοις ἑπόμενοι, Πᾶν φαμὲν τὸ τοῦ Θεοῦ κρύφιον ἀνεκφάντως ἐκφαίνεσθαι, καὶ τὸ ἀμέθεκτον ἀμεθέκτως μετέχεσθαι· καὶ τὸ ἀνεκφοίτητον ἀνεκφοιτήτως προϊέναι καὶ πανταχοῦ γίνεσθαι,

A *re obed erunt ei, Deitatem illius cognoverunt.* Enimverò cognitio hæc cùm perfectior fuerit, regnum cœlorum à Gregorio exiſtimatur. Etenim Orat. de Conſtitutione Epiſcoporum, *Regnum Dei*, inquit, *nihil aliud eſſe exiſtimo, quàm ejus, quod puriſſimum ac perfectiſſimum eſt, adeptionem. Perfectiſſima porro rerum omnium eſt Dei cognitio. Verùm eam, quandiu in terra verſamur, partim teneamus, partim percipere ſtudeamus; partim denique in futurum ævum reſervemus.* [Orat. 2? p. 494.] Oratione verò in Lumina, futuram mercedem unà cum præceptis ſuſcipiendam ac credendam hortans, *Eam lucem*, ait, *iis, qui animo & mente purgati fuerint; hoc eſt, Deum, ſe ſe cuique, pro ejus puritatis ratione, ſpectandum cognoſcendumque præbentem, id quod regnum cœlorum appellamus: iis contrà, qui animi cæcitate laborant, tenebras eſſe, hoc eſt, abalienationem at-* B *que averſionem à Deo, pro hebetudinis ac ſecutientiæ modo, qua quiſque in hac vita affectus fuerit.* [Orat. 40. quæ eſt in ſanctum Bapt. p. 67?] Hanc porrò Dei cognitionem Sanctis repoſitam, quam à reſurrectione ſperamus, *unionem, vim omnem mentis excedentem*, vocat ſanctus Dionyſius, per quam erit *Deus omnia in omnibus*, ut auctor eſt beatus Paulus. [De Divin. nom. c. 1. §. 7.] [1. Cor. 15. 28] Verùm de his poſtea: nunc verò liquidiſſimè omnibus patet quod dicebamus, Dei nullum nomen eſſe, eundemque rurſus multa nomina habere. [Dei nullum nomen & multa.] Ejus quidem nullum nomen eſt, quod ad eſſentiam attinet; habet verò ac nominatur ex illis miraculis, quæ in univerſo elucent. Sic & Gregorius Nyſſenus aiebat, *Quæ in univerſo miracula conſpiciuntur, materiam præbent ut eum ſapientem & juſtum, & quæ ſunt ejuſmodi, vocemus.* Simili modo utrunque rectè dixerimus, *Deum neminem vi-* C *diſſe unquam*; ac rurſus, eundem & Prophetas & Sanctos vidiſſe, alia ſcilicet atque alia ratione: alterum quidem, quod Dei natura comprehendi non poſſit, infinitaque & immenſa majeſtas ſub velamine continetur; alterum, ob cognitionem quam de illo per ſigna quædam, pro aſpicientium ratione, earumque rerum quæ aſpectu cernuntur conjectura ac informatione, habemus. [Ioan. 1. 18. Iſai. 6. &c.]

Idipſum de participatione dici poteſt. Nam & Dei ſumus participes. Ait enim, *Inhabitabo in eis, & inambulabo.* Et, *Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* [Levit. 26. 12 Ioan. 14. 23] Sed non pro eo ac ille ſe naturâ habet ac deitate (Hæc enim Maſſalianorum hæreſis eſt) ſed ſicut ait, quæ in illos celebrata Synodus eſt. Sic D enim habet, *Fit adventus quidam ac præſentia Paracleti, Deuſque in Sanctis habitat; non pro eo ac ſe naturâ ac deitate habet. Sin autem Maſſaliani quidam extiterunt, qui ſe Dei eſſentiæ participes eſſe dicerent, in eorum aliquid, quod pro eorum conveniens ratione ſit, ſeſe demutantis; nos talem impietatem in illorum caput rejicimus. Potius enim ſancti Dionyſii ſermones ſecuti dicimus, Dei occultum omne, ita ut non eluceat, elucere, & quod imparticipabile eſt, citra participationem participari; quodque à ſe minimè exeat, non exeundo procedere, ac cùm in ſe maneat, ubique verſari ſuique omnibus præſentiam præſtare; cujus aliis ſocie-*

tatem ac participationem, quantam ex natura aſſequi liceat, ineuntibus, non quaſi ipſa aliquid demutetur. Aliter enim Deus per naturam ſuam præſens eſt, quatenus nihil ipſi obſtare habet; aliterque ex providentiæ rationibus, cùm omnia in omnibus fiat; ac rurſum aliter in nulla rerum eſt, quatenus ipſe per ſeipſum exiſtens, nulla prorſus rerum ulla ratione eſt.

III. DEO UNO, QUI EST Trinitas.

Vnum hunc ac verum Deum, rerum univerſitatis conditorem ac qui eam conſervet; bonorum fontem, ac quo auctore ſingula quæque conſtent, credimus ac confitemur, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. Quod verò ſic ſentimus, non humana ratione ex creatis diſcurrendo collegimus, ſed ex revelatione accepimus. Quia enim ex creatis ſenſus opera id nulla ratione capere poteramus, neceſſarium nobis fuit ut divina revelatione doceremur. Ipſeque adeò Dei Filius unus è ſancta Trinitate, quæ ejus bonitas eſt, factus homo (qua de re paulò inferius, ex ſacris pariter Scripturis colligentes pro virili dicturi ſumus) revelavit nobis Trinitatis myſterium, ne humana ſeducti doctrina, creaturas colamus.

Trinitas, ſola revelatione nota.

Ac prius quidem per Prophetas rei hujus veritatem obſcurius indicavit, ſapienti conſilio ab idolorum cultu paulatim homines retrahens; deinde verò ipſe per ſeipſum conſonè prioribus clarè docuit: quod ſanè ſic mirum extraque omnem uſum, ut vim omnem mentis ratione utentis excedat. Etenim Vnitatem in Trinitate credimus, & Trinitatem in Vnitate; ac neque Vnitas trium Perſonarum confuſionem ac velut concretionem conflaturamq; inducit, nec Perſonarum numerus Monados (id eſt, eſſentiæ) unitatem diſcernit: quin & unum eſt ſecundum eſſentiam, & tria Hypoſtaſeon (id eſt, Perſonarum) ratione. *Diſtinguitur* enim *unitè, & diſtinctim connectitur*, ut ait Gregorius Theologus. Ac rurſus, *Vix unum animo concepi, cùm ſtatim tribus circumfulgeo. Vix tria diſtinguere incipio, cùm ſtatim ad unum mentis intentiones fero.* Nam in hominibus quidem, qui tres homines ſint, non unus ſunt; nec rurſus qui unus, tres exiſtunt: in Deo autem, cùm unum tria ſunt, tum tria unum; quæ ſanè, uti dicebam, omnem mentis vim excedunt.

Greg. Orat. 37. p. 598. Orat. 39. p. 630. Orat. 40. p. 668.

Matth. 28. 19.

Hanc unionem ac diſtinctionem Dominus noſter Ieſus Chriſtus tradidit, dicens, *Euntes in mundum univerſum, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.* Eo quidem quod ait, *in nomine* ſingulariter, unam eſſentiam ſignificavit (tres enim, qui duo ſint ac tria, ſingulari numero nunquam proferantur) quod verò addidit, *Patris & Filii & Spiritus ſancti*) tres Hypoſtaſes (id eſt, Perſonas) unius eſſentiæ docuit. Cùm autem alio loco dixit, *Ego & Pater unum ſumus*; *unum* quidem, eſſentiæ tribuit; illud verò, *Ego & Pater*, perſonis aſſignavit.

μένον ἐφ' ἑαυτοῦ, ἄλλων εἰς κοινωνίαν καὶ μετουσίαν ἐφικτῶν ταῖς ἀναλόγοις ἑκάστων φύσεσι γινομένων οὐκ ἐκείνου μεταβάλλοντος ἄλλως γὰρ πάρεστιν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἐφόσον μηδὲν ἐμποδὼν αὐτῷ πέφυκε γίνεσθαι, καὶ ἄλλως κατὰ πρόνοιαν, ὅταν πάντα πᾶσι γίνηται· καὶ ἄλλως πάλιν ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐστὶν, ἐφ' ὅσον καθ' αὐτὸν μηδὲν τὸ σύνολον τῶν ὄντων ἐστὶ κατά τι.

Γ' ΠΕΡΙ' ΤΟΥ͂ Ε'ΝΟ'Σ ΘΕΟΥ͂, ὅς ἐστι Τριάς.

Τοῦτον τὸν ἕνα καὶ ἀληθῆ Θεὸν, τὸν δημιουργὸν καὶ συνοχέα τοῦ παντὸς, τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ αἰτίαν τοῦ συνίστασθαι ἕκαστον, πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. τοῦτο δὲ, οὐκ ἀπὸ διανοίας ἀνθρωπίνης ἐκ τῶν κτισμάτων συλλογιστικῶς συναγαγόμενοι, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως ἐλάβομεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῶν κτισμάτων διὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦτο λαβεῖν οὐδόλως ἦν δυνατὸν, ἐδέησεν ἡμῖν τῆς τούτου παρὰ Θεοῦ ἀποκαλύψεως. καὶ αὐτὸς ὁ εἷς τῆς Τριάδος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γενόμενος ἄνθρωπος διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον κατὰ τὸ δυνατὸν ἐροῦμεν· τὸν ὅμοιον τρόπον ἐκ τῶν ἁγίων ταῦτα γραφῶν συλλέγοντες, ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον· ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διδασκαλίας πλανώμενοι, τοῖς κτίμασι λατρεύωμεν.

Καὶ πρότερον μὲν περὶ τούτου διὰ τῶν προφητῶν ἠνίξατο, σοφῶς κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας τοὺς ἀνθρώπους ἀφέλκων· εἶτα καὶ δι' ἑαυτοῦ συμφώνως τοῖς πρότερον καθαρῶς ἐδίδαξεν· ὃ δὴ τοσοῦτον ἐστὶ παράδοξον, ὥστε πᾶσαν λογικὴν διάνοιαν ὑπερβαίνειν. καὶ γὰρ μονάδα ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι πιστεύομεν· καὶ οὔτε ἡ μονὰς τῆς οὐσίας σύγχυσιν καὶ συναλοιφὴν τοῖς τρισὶ προσώποις ἐμποιεῖ, οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων διαιρεῖ τὴν τῆς μονάδος, εἴτουν τὴν τῆς οὐσίας ἑνότητα· ἀλλὰ καὶ ἕν ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ τρία κατὰ τὰς ὑποστάσεις. διαιρεῖται γὰρ ἡνωμένως καὶ συνάπτεται διῃρημένως, ὡς φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. καὶ πάλιν, Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. καὶ γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων, οἱ τὸ τρεῖς ἄνθρωποι οὐκ εἰσὶν εἷς· καὶ πάλιν ὁ εἷς οὐκ εἰσὶ τρεῖς· ἐκεῖ δὲ, καὶ τὸ ἓν τρία, καὶ τὰ τρία ἕν. ἅπερ, ὡς ἔφην, πάντα νοῦν ὑπερβαίνει.

Ταύτην τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παραδέδωκεν, εἰπὼν, Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἀπὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, εἰς τὸ ὄνομα ἑνικῶς, τὴν μίαν οὐσίαν ἐδήλωσεν. τρεῖς γὰρ δύο καὶ τρία ὄντα, οὐδέποτε ἑνικῶς προφέρεται. ἀπὸ δὲ τοῦ προσθεῖναι, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς οὐσίας ἐδίδαξεν. ἀλλαχοῦ δὲ εἰπὼν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, τὸ μὲν ἓν, τῇ οὐσίᾳ ἀπέδωκε· τὸ δὲ, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, τοῖς προσώ-

ποις. καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ταύτῃ τῇ θεολογίᾳ στοιχῶν, Τρεῖς φησὶ τὸ Ἅγιος, διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἅπαξ δὲ τὸ, Κύριος, διὰ τὴν μίαν θεότητα. ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· ἕως τούτων ἡ γνῶσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει· μέχρι τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξι.

Τούτῳ οὖν ἀκολουθοῦντες τῷ κανόνι περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὥσπερ ἐπὶ μεσότητος ἑστηκότες, τὰ ἑκατέρωθεν ἄτοπα ἐκφεύγομεν· διὰ μὲν τοῦ μίαν οὐσίαν ὁμολογεῖν, τὸ τοῦ Ἀρείου δόγμα ἀπορρίπτοντες, τρεῖς οὐσίας διαφόρους λέγοντος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τοῖς ὀνόμασι συνδιαιροῦντος καὶ τὰ ὑποκείμενα· διὰ δὲ τοῦ τρία πρόσωπα ὁμολογεῖν, τὸ δόγμα τοῦ Σαβελλίου ἀποπέμποντες, ὃς ἓν πρόσωπον ἔλεγε τὸν Θεόν· καὶ ποτὲ μὲν ὡς Πατέρα φαίνεσθαι, ποτὲ δὲ ὡς Υἱὸν, ποτὲ δὲ ὡς Πνεῦμα ἅγιον.

Ἔστι τοίνυν ὁ Θεὸς μία οὐσία, πρόσωπα δὲ τρία· τὸ μὲν, Πατήρ· τὸ δὲ, Υἱός· τὸ δὲ, Πνεῦμα ἅγιον.
14 καὶ τὸν μὲν Πατέρα, [14] αἴτιον ὁμολογοῦμεν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· τὸν δὲ Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, αἰτιατά. ἐξ ἐκείνου γὰρ, ὁ μὲν Υἱὸς, γεννητῶς· τὸ δὲ Πνεῦμα, ἐκπορευτῶς. ὅθεν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς ἓν αἴτιον τὸν Πατέρα ἀναφερομένων, Θεὸν ἕνα τὰ τρία φρονοῦμεν σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, καὶ Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον. καὶ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Θεός ἐστι τέλειος καὶ ἀνελλιπὴς, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσαύτως· καὶ οὐ μᾶλλον ἐστι Θεὸς ἢ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος, ἢ ὁ Υἱὸς μᾶλλον Θεὸς τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Πνεύματος· ἢ τὸ Πνεῦμα, μᾶλλον Θεὸς τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ὅταν μίαν τῶν ὑποστάσεων ἐννοῶμεν, τέλειον αὐτὸν Θεὸν καὶ τελείαν οὐσίαν γινώσκομεν· καὶ ὅταν πάλιν τὰ τρία κατὰ διάνοιαν συνάψωμεν καὶ συναριθμήσωμεν, ἕνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ τέλειον τὴν οὐσίαν φανταζόμεθα, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ εἷς Θεὸς δηλοῦται, ὅταν λέγωμεν Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ὅταν τὸν Πατέρα λέγωμεν μόνον, ἢ τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ πανάγιον Πνεῦμα.

Οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι ὁ Πατήρ ἐστι καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τοῦτο γὰρ Ἰουδαϊκόν ἐστι καὶ δόξα τοῦ Σαβέλλου· ἀλλ' ὅτι ἓν ὁποιονοῦν τῶν θείων προσώπων, τελείως καὶ ἀνελλιπῶς ἐστι Θεὸς, μηδενὸς λειπόμενον κατὰ τὴν οὐσίαν, τῆς μιᾶς καὶ ὅλης καὶ τελείας θεότητος. ἐπεὶ οὐκ ἔστι τῆς ὅλης θεότητος μέρος μὲν ὁ Πατὴρ, μέρος δὲ ὁ Υἱὸς, μέρος δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. οὐδὲ γὰρ μέρος ἢ μέλος ὁ Θεὸς ἔχει· τὸ γὰρ μέρος ἐλλιπές. πρὸς δὲ, καὶ σύνθεσιν καὶ περιγραφὴν εἰσάγει· καὶ ὅτι ἓν ὁποιονοῦν τῶν τριῶν, ὅλον ἐστι. καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ Θεὸς ὅλος, καὶ ὁ Υἱὸς Θεὸς ὅλος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς ὅλος. καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν, ὅτι ἡ ὅλη καὶ μία θεότης διαιρεῖται εἰς τὰ τρία πρόσωπα ταῦτα, ὥσπερ τὸ γένος εἰς εἴδη, εἰ τὸ εἶδος εἰς ἄτομα, εἰ τὸ ὅλον εἰς μέρη. οὐδὲ λέγομεν ὅτι μείζων ἢ πλείων ἐστι Θεὸς ὁ Πατὴρ ὁμοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ

Σαβελλίῳ.

Magnus quoque Athanaſius hanc Theologiam ſecutus, *Ter*, inquit, *clamant* Sanctus, *quod tres Hypoſtaſes; ſemel verò* Dominus, *quod una Divinitas*. Hæc Fidelibus abundè ſufficiant. Hactenus qua homines nituntur, cognitio pervenit. Huc uſque Cherubim pennis obteguntur.

Athan. de Humana Chriſti natura t. i.
Greg. Orat. 42. p. 679.

Hanc igitur ſecuti regulam, quà de Deo (qui ſancta Trinitas eſt) loquimur, velutq; in medio conſtituti, quæ ſunt utrinque abſurda evadimus. Quà nempe unam eſſentiam ſeu ſubſtantiam confitemur, Arii eliminantes doctrinam, tres eſſentias, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum aſſerentis, ac unà cum nominibus etiam ſubjecta dividentis: Quà verò tres perſonas confitemur, Sabellii itidem dogma reſpuentes, qui unam Deum perſonam dicebat; ac modò quidem ut Patrem, modò verò ut Filium, ac modò ut Spiritum ſanctum ſeſe exhibere.

Fides, Arii Sabelliique media.

Eſt igitur Deus una eſſentia, ac tres perſonæ; ex his, una Pater, una Filius, una Spiritus ſanctus. Ac Patrem quidem, Filii ac Spiritus Auctorem confitemur; Filium verò & Spiritum, qui ab Auctore ſint. Ex illo enim eſt, Filius quidem gignendi ratione; Spiritus verò, proceſſione. Quocirca, cùm Filius & Spiritus ad unum Auctorem (Patrem) referantur, Deum unum tres perſonas inter ſe conjunctas ſentimus, Deumque ſingulas, ſi per ſe conſiderentur. Nam & Pater Deus perfectus eſt nullo defectu laborans, Filiuſque ſimiliter, ac perinde Spiritus ſanctus. Nec magis Deus eſt, vel Pater quàm Filius vel quàm Spiritus, vel Filius magis Deus, quàm Pater aut Spiritus; aut denique Spiritus magis Deus, quàm Pater aut Filius. Sed cùm unam Perſonarum intellexerimus, perfectum eam Deum ac eſſentiam perfectam cognoſcimus: ac cùm rurſus tres perſonas animi cogitatione copulaverimus ac connumeraverimus, unum eundemque ac perfectum eſſentialiter Deum cogitamus; idemque ipſe ac unus Deus ſignificatur, cùm dixerimus Pater, Filius & Spiritus ſanctus, & cùm ſolùm Patrem dixerimus, aut Filium, aut ſanctiſſimum Spiritum.

Pater, unus Auctor Filii & Spiritus.
Greg. Orat. 39.

Non hoc dico, quod Pater & Filius ſit & Spiritus ſanctus (hoc enim Iudaïcum eſt, Sabelliique opinio) ſed quod una quævis divinarum perſonarum, perfectè nulloque defectu Deus eſt; ita ut nihil deſit, quod ad eſſentiam attinet, de una totaque ac perfecta deitate. Non enim totius deitatis pars quidē Pater, pars verò Filius, ac pars Spiritus ſanctus. Nam Deus partem aut membrum non habet. Pars enim quid imperfectum eſt. Accedit etiam, quod ejus ratio compoſitionem ac circunſcriptionem inducit; ac quod unaquæque trium perſonarum totum exiſtit. Nam & Pater, Deus totus eſt; & Filius, Deus totus; & Spiritus ſanctus, totus Deus. Idque cauſæ eſt, cur non dicamus, totam unam Deitatem in tres iſtas perſonas dividi velut genus in ſpecies, vel ſpeciem in individua, vel tanquam totum in partes. Neque dicimus Patrem ſimul & Filium & Spiritum ſan-

ctum majorem eſſe aut pleniorem Deum, quàm Filius aut Spiritus; vel Patrem ſimul & Filium, quàm Spiritus, vel Patrem ſolum, Filio aut Spiritu ſolo, majorem eſſe vel pleniorem, autve minorem, quantumvis perſonarum ratione numerus ineatur; ſed confitemur totam eandem unamque perfectam perfectè in perfecto Patre, totamque perfectam perfectè in perfecto Filio eandem, ac totam perfectam perfectè eandem in perfecto Spiritu ſancto. Ac rurſus, Totum Spiritum ſanctum in tota eadem, totumque Filium in tota eadem, ac totum Patrē in eadem tota. Rurſuſque, Totam totum Patrem, totamque totum Filium, & totam totum Spiritum ſanctum. Ac rurſum, Totus in toto Filio & Spiritu ſancto perfectè eſt Pater, totuſque in toto Patre & Spiritu perfectè Filius, ac totus in Patre & Filio perfectè Spiritus ſanctus. Vna enim eſſentia eſt Patris & Filii & Spiritus ſancti, cùm neutrum ſine altero ſit, aut intelligatur.

Greg. in S. Lumina.

Propterea ait Gregorius Theologus Orat. in Lumina, *Vnum aliquod trium animo informans, totum hoc eſſe exiſtimo, plenoque mentis oculo, ejus magna pars diffugit. Non poſſum ejus comprehendere magnitudinem, ut ei quod defficitur, quod amplius eſt tribuam. Cùm tria mentis conſideratione contraxero, unam facem conſpicio, lumen unum dividere ſeu commetiri non valens.* Etſi ergo Patrem Deum perfectum & increatum rerumque opificem dicimus, pariterque etiam Filium & Spiritum ſanctum; non tamen tres Deos; aut tres increatos, vel tres rerum opifices dicimus, ob unius eſſentiæ unitatem, & quod Filius & Spiritus ad unum Auctorem referantur, nempe Patrem. Quod igitur dicebamus, Deum unamquamque perſonam ſecundùm ſe conſideramus, ob conſubſtantialitatem; Deumque unum tres ſimul alias in aliis intellectas confitemur, ea ſcilicet ratione ut principatus unus conſervetur; manente rurſus ac incolumi ſua cuique proprietate. Neceſſe enim eſt, ut & perſonales proprietates inconfuſas ac immobiles confiteamur, Deumque unum in tribus perſonis adoremus; Patrem quidem, ut Patrem; Filiumque ut Filium, ac Spiritum ſanctum ut Spiritum ſanctum, quemadmodum in eadem Oratione de his loquitur. *Nam alioqui quomodo proprietas fuerit, ſi moveatur exque alia in aliam mutetur?* (Orat 39. p. 631.) Magnus quoque Baſilius in libro de Fide, *Filium*, inquit, *ac Patrem dixi. Has mihi ſerva proprietates. Hoc itaque manens, quod eſt, Filius, cuncta eſt quæcunque Pater, juxta Domini vocem, cùm ait, Omnia quæcunque habet Pater, mea ſunt.* (De Fide t. 1. p. 500. Ioan. 16. 15.) Chryſoſtomus quoque in quodam ſuorum Sermonum. *Proprietatem cùm dico, Patrem, Patrem intellige; & Filium, Filium; & Spiritum ſanctum, Spiritum ſanctum.* (His affinia Serm. 5. de Incomp.) Hæ enim proprietates inter ſe minimè commutantur. Etenim Pater, propriè veréque Pater eſt; & Filius, propriè veréque Filius; & Spiritus ſanctus, propriè vereque Spiritus ſanctus Apud homines quidem, nihil vetat, eſſe eun-

A Πνεῦμα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ ὁμοῦ καὶ ὁ Υἱὸς, τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ μόνος, τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος μόνου ἔτι μείζων ἢ πλείων ἢ ἐλάττων, καίτοι καὶ τὰ πρόσωπα ἀριθμοῦ εἰσαγομένου· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι ὅλη ἡ αὐτὴ καὶ μία τελεία τελείως ἐν τελείῳ Πατρὶ, καὶ ὅλη τελεία τελείως ἐν τελείῳ τῷ Υἱῷ ἡ αὐτή· καὶ ὅλη τελεία τελείως ἡ αὐτὴ ἐν τελείῳ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. καὶ πάλιν, ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ, καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ, καὶ ὅλος ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ ὁ Πατήρ. καὶ πάλιν, ὅλη ὅλος ὁ Πατὴρ, καὶ ὅλη ὅλος ὁ Υἱὸς, καὶ ὅλη ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ πάλιν, ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Πατὴρ, καὶ ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ ὅλον ἐν ὅλῳ B τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τελείως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. μία γὰρ οὐσία Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ὄντος τοῦ ἑτέρου χωρὶς ἑτέρου, ἢ νοουμένου.

Διὰ ταῦτα φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, [15] Ὅταν ἕν τι τῶν τριῶν φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν ὄψιν πεπλήρωμαι, καὶ τὸ πλεῖον διέφυγεν. οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος τούτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λειπομένῳ. ὅταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μίαν ὁρῶ λαμπάδα, οὐκ ἔχων διελεῖν ἢ μετρῆσαι τὸ φῶς ἑνιζόμενον. ὅθεν εἰ καὶ Θεὸν τέλειον καὶ ἄκτιστον καὶ δημιουργὸν λέγομεν τὸν Πατέρα, ὡσαύτως καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ὅμως οὐ λέγομεν τρεῖς Θεοὺς, οὐδὲ τρεῖς ἀκτίστους, οὐδὲ τρεῖς δημιουργοὺς, διὰ τὴν ἑνότητα τῆς μιᾶς οὐσίας, καὶ τὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς ἓν αἴτιον C ἀναφέρεσθαι, τὸν Πατέρα. ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, Θεὸν ἕκαστον, καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενον διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, καὶ Θεὸν ἕνα τὰ τρία ὁμολογοῦμεν σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, διὰ τὴν μοναρχίαν, φυλαττομένης ἑκάστῳ πάλιν τῆς ἰδιότητος. δεῖ γὰρ καὶ τὰς ὑποστατικὰς ἰδιότητας ἀσυγχύτους καὶ ἀμεταβλήτους ὁμολογεῖν, καὶ προσκυνεῖν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶ προσώποις, τὸν μὲν Πατέρα ὡς Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν ὡς Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς Πνεῦμα ἅγιον, καθὼς ὁ αὐτὸς Θεολόγος ἐν τῷ αὐτῷ φησι περὶ τούτων. Πῶς γὰρ ἂν ἰδιότης εἴη κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα, πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν εἰπεῖν. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ πίστεως, Υἱὸν εἶπον φησὶ καὶ Πατέρα· φύλαξόν μοι ταύτας ἰδιότητας. D μένων οὖν ἐν τῷ εἶναι Υἱὸς ὁ Υἱὸς, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἐστι. καὶ ὁ Χρυσόστομος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων. Ἰδιότητα γὰρ ὅταν εἴπω, τὸν Πατέρα Πατέρα νόησον, καὶ τὸν Υἱὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον. αὗται γὰρ αἱ ἰδιότητες οὐκ ἀντιστρέφονται. καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστι Πατήρ· καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστι Πνεῦμα ἅγιον. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις, οὐδὲν κωλύει τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱόν·

ἄλλου μὲν πατέρα δηλονότι, ἄλλου δὲ υἱὸν, ἐπειδὴ πλῆθος ἐστὶ προσώπων· καὶ διὰ τοῦτο, οὐδὲ κυρίως ἐπ' ἀνθρώπων λέγοιτ' ἂν πατὴρ καὶ ἀληθὴς πατρότης, διὰ τὰς τῆς ὕλης διαφορὰς καὶ ἐλλείψεις καὶ ποικιλίας. ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὃν μονάδα καὶ τριάδα παρὰ τῆς πίστεως ἐδιδάχθημεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν ἄλλο πρόσωπον παραδέδοται εἶναι ἐκεῖ παρὰ τὰ τρία ταῦτα, ἀθέμιτον μὴ τὸν μὲν ἀληθῶς καὶ κυρίως ὁμολογεῖν ἀεὶ Πατέρα· τὸν δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀεὶ Υἱόν· τὸ δὲ κυρίως ἀεὶ καὶ ἀληθῶς Πνεῦμα ἅγιον.

Οὐ τοίνυν δεῖ τῆς ἑνότητος τῶν τριῶν ἐκείνων τριῶν προσώπων οὕτως ἐχούσης διὰ τὴν μίαν αἰτίαν, καθάπερ εἴπομεν παρὰ τῆς καθολικῆς πίστεως διδαχθέντες, διάστασίν τινα μέχρι καὶ τοῦ τυχόντος ἀνυποστάτου νοήματος ἐπ' αὐτῶν ἐννοεῖν. καὶ γάρ φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος πρὸς τὸν αἱρετικὸν ἀποτεινόμενος. Φοβῇ σὺ τὴν γέννησιν, ἵνα μή τι πάθῃ Θεὸς, ὁ μὴ πάσχων· ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν κτίσιν, ἵνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς ἀδίκου ταύτης κατατομῆς· ἢ τὸν Υἱὸν τέμνων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον ἐπιστολῇ. Οὔτε γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ ἀποτμηθῆναι δυνήσεται, οὔτε τοῦ Πνεύματος ποτὲ διαζευχθήσεται τοῦ ἰδίου ὁ πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. ἀλλ' οὕτω τὴν τῶν προσώπων ἑνότητα δεῖ φυλάττειν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν, καὶ οὕτω προσήκει νοεῖν καὶ πιστεύειν αὐτὴν ἐν αὐταῖς κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ, ὡς τὴν μίαν οὐσίαν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν ἡνωμένην καὶ ἄτμητον. ἡ γὰρ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ τρία πρόσωπα ταῦτά ἐστι. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἕνωσιν ἐν αὐτοῖς δεῖ λέγειν. αὐτὰ γὰρ ἐστὶν ἡ ἕνωσις, τουτέστιν, ἡ τῆς οὐσίας μονὰς καὶ ταυτότης· εἴτ' οὖν αὐτὴ οὐσία. οὐδὲ γὰρ αἱ ἅγιαι αὗται τρεῖς ὑποστάσεις παρὰ τὴν οὐσίαν εἰσίν. ἀλλ' αὗται ἡ μία ἐστὶν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς εἴπομεν. διαφορὰν δὲ μόνην ἔχουσιν ἐν τούτῳ πρὸς ἄλληλα τὰ θεῖα πρόσωπα, ὅτι τὸ μὲν ἐστὶν αἴτιον· τὸ δὲ, ἐκ τῆς αἰτίας· τουτέστιν, ὁ μὲν Πατὴρ ἄναρχος καὶ ἀναίτιος, ἀπ' οὐδενὸς ἔχων τὸ εἶναι Πατὴρ, ὅπερ ἂν αὐτοῦ προεπινοηθείη· αἴτιος δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. τούτων δὲ τῶν ἐκ τῆς αἰτίας, ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς γεννητός· τὸ δὲ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐκπορευτόν· ἀλλ' οὐ γεννητόν. ἄλλος γὰρ ἑκατέρου τρόπος ὑπάρξεως, αὐτὸς ἀνέκφραστός τε καὶ ἄρρητος. ὅθεν ὁ μὲν Υἱὸς ὡς γεννώμενος, Πατέρα ἔχει τὸν αἴτιον ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὡς Υἱὸς ἀναφέρεται· ἐκεῖνος δὲ, τούτου λέγεται Πατήρ. τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐ καθὸ Πατρὸς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται· ἦν γὰρ ἂν οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα Υἱός· ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ Πατρὸς καὶ Προβολέως ὄντος. διὸ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφέρεται τὸ Πνεῦμα καθὸ πρόβλημα, οὐ καθὸ Υἱός. ἐκεῖνός τε πρὸς τὸ Πνεῦμα, προβολεὺς τοῦ Πνεύματος λέγεται, οὐ Πατήρ· τὸ γὰρ Πνεῦμα, κατὰ τὸν Νύσ-

A dem & patrem & filium, nempe alterius patrem alterius filium, quod perſona mulmultitudo eſt; quo etiam fit, ut in hominibus non propriè pater dici queat veraque paternitas, ob materiæ diverſas qualitates, defectuſque ac varietates. In Deo autem, quem Vnitatem ac Trinitatem ex fide edocti ſumus, ac in quo nullam aliam perſonam, præter illas traditione ulla accepimus, nefas eſt aliam non verè ac propriè ſemper Patrem confiteri, alium non propriè ac verè ſemper Filium, alium non propriè ſemper verèque Spiritum ſanctum.

Solus Deus vere Pater.

B Cavendum igitur, cùm trium illarum Perſonarum unitas ſic ſe habeat, eo quod unus Auctor exiſtat, quemadmodum diximus Catholicæ fidei freti doctrina, ne vel nudo cogitatu mentiſque figmento, ullam in eis diviſionem ac ſeparationem intelligamus. Ait enim Gregorius Theologus, argumenti vim in Hæreticum intendens. *Times tu generationem, ne quid patiatur, qui ab omni paſſione immunis exiſtit? Ego creaturam timeo, ne irrogata injuria, injuſtaque hac conſciſione Deum amittam; qui vel Filium à Patre, vel à Filio Spiritus ſcindam ſubſtantiam.* Magnus quoque Baſilius Epiſtola ad Gregorium fratrem. *Neque enim qui ſemper, in Patre eſt avelli à Patre poterit, nec unquam ab Spiritu ſui ſubſtantia abjungetur, qui in eo cuncta operatur.* Verùm ſic Perſonarum unitatem tribus hypoſtaſibus ſervare convenit, ſicque in illis, pro ingenii noſtri facultate intelli-C genda ac credenda ſit, ut unicam eſſentiam ſentiamus ſecum ipſam unitam ac indiviſam. Dei enim eſſentia, tres hæ perſonę eſt. Quinnimmo, ne unio quidem in eis dicenda eſt: ſunt enim ipſæ unio; hoc eſt, eſſentiæ unitas & identitas; ipſa nimirum eſſentia. Neque enim ſanctæ hæ tres hypoſtaſes ac perſonæ præter eſſentiam ſunt, ſed una Dei eſſentia, ut dicebamus. Hoc verò ſolum inter ſe diſtinguntur divinæ Perſonæ, quod alia quidem Auctor eſt, aliæ verò ex Auctore. Hoc eſt, Pater quidem, principii expers eſt ac cauſæ; à nullo habens quod eſt Pater, quod illo prius intelligatur: Auctor vero eſt Filii & Spiritus ſancti. Eorum vero qui ex Auctore ſunt, alter Filius eſt, ex Patre genitus; alter Spiritus ſanctus, ex Patre procedens, ſed D non genitus. Eſt enim hic alius exiſtentiæ modus, nullis verbis explicabilis atque arcanus. Idcirco, Filius quidem, velut genitus ſeu natus, Patrem habet ſui Auctorem, & ad eum tanquam Filius refertur: Pater vero, ejus Pater dicitur. Verùm Spiritus ſanctus qui à Patre procedat, non ab illo procedit quatenus Pater eſt (ſic enim etiam Spiritus, eſſet Filius) ſed ex Patre, qui & ipſe Productor ſit. Quamobrem etiam ad illum refertur Spiritus, ut procedens, non quatenus Filius; illeque ut ad Spiritum comparatur, Spiritus Productor, non Pater, nuncupatur. *Spiritus* enim, ut eſt auctor Gregorius Nyſſe-

Perſonarum in eſſentia unitas.

Orat. 13. p. 210.

Epiſt. 43.

Nyſſen.

nus, *Patrem non habet.* Proſuſque nefas in Trinitate duos Filios dicere, aut duos Patres, vel duos Spiritus; ut quod fidei traditioni adverſetur. Sic enim non propriè erit Pater aut Filius vel Spiritus, quemadmodum dicebamus; ſed mutatio in Trinitate, triumque perſonarum confuſio, ad proprietates quod attinet, conſpicietur, quod abſurdum eſt. Verùm unam hanc diſtinctionem in illis tribus ex traditione ſervandam accepimus; ut ſcilicet alterum quidem Patrem dicamus, alterum Filium, alterum Spiritum ſanctum. Vt enim ait Gregorius Theologus Orationibus ſuis de Filio. *Proprium autem ejus, qui principii expers eſt, nomen, eſt Pater: ejus autem, qui citra principium genitus eſt, Filius: illius denique, qui citra generationem proceſſit ſeu etiam progreditur, Spiritus ſanctus.* Damaſcenus quoque in Theologicis ſuis capitibus. *Propter Patrem habent Filius & Spiritus, omnia quæcunque habent: hoc eſt, idcirco quod Pater illa habet; exceptis innaſcibilitate & generatione ac proceſſione. In his enim duntaxat perſonalibus proprietatibus inter ſe tres perſonæ diſtinguntur.* In his itaque omnis earum poſita diſtinctio eſt, quod Pater quidem Pater eſt, ac neque Filius neque Spiritus; Filius verò, Filius eſt, ac neque Pater neque Spiritus: Spiritus autem Spiritus eſt, ac neque Pater neque Filius. Non enim hæc nomina naturarum diſtinctionem important, ut ait Gregorius Theologus Orat. ſuis de Filio, dum dicit, *Neque enim eſſentiæ nomen eſt, Pater, neque actionis; ſed relationis, modumque explicans, quo ſe Pater ad Filium habet, & quo Filius ad Patrem.* Atque ut ait Magnus Baſilius Confutationum libro 1. *Tacendam jure dixerim vocem* Ingenitus, *cùm vox Pater idem ac illa polleat; præterquam quod ob relationem, Filii rationem unà ſecum conjunctè inducit.* Vt autem pro virili, clariorem horum intelligentiam nanciſcamur, principiis Fidei adhærentes, in hunc modum dicamus.

Orat. 36. quæ eſt 2. de Filio p. 590.

Lib. 1. de Fide c. 8.

Orat. 35. quæ eſt 1. de Filio p. 571.

Lib. 1. contra Eunom.

Quandoquidem ex Fide habemus Deum ex Deo gigni, duæ perſonæ intelliguntur; altera quæ gignat; altera, quæ gignatur; habentque oppoſitionem quam vocant *Ad aliquid.* Cùm enim quatuor ſint oppoſitionum genera; quòd nimirum oppoſita quadrifariàm dividantur, vel penes contraria; cujuſmodi ſunt *album & nigrum*: vel ſecundùm privationem & habitum; ut ſunt verbi gratia, *videt, cæcus eſt*: alterum enim habitus eſt, nempe videre; alterum verò privationis. Vel ſecundùm negationem & affirmationem; uti ſunt, *Eſt homo, non eſt homo*: vel ſecundùm Ad aliquid; uti ſunt, *pater, filius: magnum, parvum.* Cùm igitur quatuor ſint genera oppoſitionum, quæ in ſubſtantiis intelliguntur, Ad aliquid, ſecundùm rationem cauſæ ſeu auctoris, & ejus quod à cauſa ac auctore eſt, in ſancta Trinitate locum habent; quod nimirum juxta relationem Ad aliquid, inveniatur aliquid producens ſibi ſimile, ut qui ex ſe gignit filium ſibi ſimilem in eadem ſpecie. Quæ verò aliter opponuntur, cùm alia quidem res diverſas invehant; alia imperfectas; alia, quæ nec exiſtant in-

Sola in divinis oppoſitio relativa.

A σης Γρηγόριον, οὐκ ἔχει Πατέρα. καὶ παντάπασιν ἀπείρηται δύο Υἱοὺς λέγειν ἐν τῇ Τριάδι ἢ δύο Πατέρας ἢ δύο Πνεύματα, ὡς τῇ παραδόσει τῆς πίστεως ἐναντίον. οὔτε γὰρ οὐ κυρίως ἔσται Πατὴρ ἢ Υἱὸς ἢ Πνεῦμα, καθάπερ ἐλέγομεν· ἀλλὰ μεταβολὴ περὶ τὴν Τριάδα, καὶ σύγχυσις τῶν τριῶν προσώπων κατὰ τὰς ἰδιότητας θεωρηθήσεται, ὅπερ ἄτοπον. ἀλλὰ τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ μόνην παρεδόθημεν φυλάττειν ἐπὶ τῶν τριῶν· ἐν τῷ τὸν μὲν Πατέρα λέγειν, τὸν δὲ Υἱὸν, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα. κατὰ γάρ φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ. Ἴδιον δὲ, τοῦ μὲν ἀνάρχου, Πατήρ· τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος, Υἱός· τοῦ δὲ ἀγεννήτως προελθόντος ἢ καὶ προϊόντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ κε-
B φαλαίοις, Διὰ τὸν Πατέρα ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, πάντα ὅσα ἔχει· τουτέστι, διὰ τὸ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτά· πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· ἐν ταύταις γὰρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιαι τρεῖς ὑποστάσεις. ἐν τούτοις ἄρα διαφέρουσι μόνοις, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ ἐστὶ Πατὴρ, καὶ οὔτε Υἱὸς οὔτε Πνεῦμα· ὁ δὲ Υἱὸς, Υἱὸς, καὶ οὔτε Πατὴρ οὔτε Πνεῦμα· τὸ δὲ Πνεῦμα, Πνεῦμα, καὶ οὔτε Πατὴρ οὔτε Υἱός. οὐ γὰρ φύσεων διαφορὰν εἰσάγουσι τὰ ὀνόματα ταῦτα· ἀλλ᾽ ὡς ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ ὁ Θεολόγος ἔφησε Γρηγόριος, Οὔτε οὐσίας ὄνομα ὁ πατὴρ, οὔτε ἐνεργείας, εἰπὼν, σχέσεως δὲ, καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ, ἢ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. καὶ ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν Ἀν-
C τιρρητικῶν πρώτῳ, Σιωπᾶσθαι, λέγων, δικαίως ἂν φήσαιμι τὴν ἀγέννητος φωνὴν, τῆς τοῦ πατρὸς φωνῆς ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννήτῳ, πρὸς τῷ καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. ὅπως δὲ κατὰ τὸ δυνατὸν καί τι σαφέστερον περὶ τούτων ἐννοῶμεν, ταῖς ἀρχαῖς ἀκολουθοῦντες τῆς πίστεως, λέγωμεν ὧδε.

Ἐπειδὴ παρὰ τῆς πίστεως ἔχομεν ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεννᾶται, δύο πρόσωπα νοοῦνται· τὸ μὲν, γεννῶν· τὸ δὲ, γεννώμενον, καὶ ἔχουσιν ἀντίθεσιν κατὰ τὸ, πρός τι. τεσσάρων γὰρ οὐσῶν ἀντιθέσεων,
D ἐπεὶ τὰ ἀντικείμενα τετραχῶς διορίζονται, ἢ κατὰ τὰ ἐναντία, οἷον λευκὸν καὶ μέλαν· ἢ κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν, οἷον, βλέπει, τυφλός ἐστι· τὸ μὲν γὰρ ἕξεως ἐστὶ· τὸ βλέπειν· τὸ δὲ στερήσεως· ἢ κατὰ ἀπόφασιν καὶ κατάφασιν, οἷον, ἄνθρωπος ἐστί· ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν. ἢ κατὰ τὰ πρός τι, οἷον, πατὴρ, υἱός· μέγα, μικρόν. τεσσάρων οὖν τῶν ἀντιθέσεων οὐσῶν, τὰ ἐν ταῖς οὐσίαις θεωρούμενα πρός τι κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν χώραν ἔχουσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι· ἐπεὶ κατὰ ταύτην τὴν σχέσιν τῶν πρός τι, εὑρίσκεταί τι προάγον ὅμοιον ἑαυτῷ ὡς ὁ γεννῶν ἐξ ἑαυτοῦ υἱὸν ὅμοιον ἑαυτῷ ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει. τὰ δὲ ἄλλως ἀντικείμενα, τὰ μὲν διάφορα πράγματα εἰσάγοντα, τὰ δὲ ἀτελῆ, τὰ δὲ μὴ ὄντα, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κυρίως ὄντος καὶ ἀεὶ

A ὡσαύτως ἔχοντος καὶ τελειοτάτου χώραν οὐκ ἔχοντα, μακρὰν ἐκβάλλονται. πρός τι δὲ λέγονται, ὅσα λεγόμενα, πρὸς ἕτερα λέγονται, καὶ σχέσιν ἔχουσι πρὸς αὐτά· καθ᾽ ἑαυτὰ δὲ, μὴ δυνάμενα λέγεσθαι· οἷον, πατὴρ, υἱός· δοῦλος, δεσπότης. ταῦτα γὰρ οὐ λέγονται καθ᾽ ἑαυτὰ, ἀλλὰ πρὸς ἕτερα, σχέσιν καὶ συνάφειαν ἔχοντα πρὸς ἐκεῖνα· διὸ καὶ ἀναφορικὰ καλοῦνται. καὶ γὰρ τὸ πατὴρ ὄνομα, οὐ πρὸς ἑαυτὸ ἵσταται, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀφορᾷ, τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα, καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τὸν ὅμοιον τρόπον. ὅθεν οὔτε πατήρ ἐστι χωρὶς υἱοῦ, οὔτε υἱὸς χωρὶς πατρός· ἑκάτερος γὰρ τὸ ἕτερον συνημμένως διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγει. καὶ τὰ ἄλλα δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τύπον ὁμοίως ἔχουσιν. ἀπολελυμένα δὲ ὀνόματα λέγονται, τὰ ἐναντίως ἔχοντα τούτοις· B ὅσα καθ᾽ ἑαυτὰ λέγονται, καὶ οὐ πρὸς ἕτερα σχέσιν ἔχουσιν· ἀλλ᾽ εἰσὶν ἀπολελυμένα καὶ ἄσχετα· οἷον, καλὸν, δίκαιον, ἀγαθόν. ταῦτα γὰρ καθ᾽ ἑαυτὰ λέγεται, καὶ οὐ πρὸς ἕτερον ἀποδίδοται.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῇ θείᾳ Τριάδι εἴρηται γεννῶν καὶ γεννώμενον, δύο πρόσωπα νοοῦνται, καὶ ἔχουσιν ἀντίθεσιν πρὸς ἄλληλα κατὰ τὰ πρός τι. ἔστι γὰρ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ αἰτιατόν. ὁ δὲ λόγος καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς ἀντιθέσεως ἐστὶ, τὸ μὴ εἶναι τῶν ἀντικειμένων τὸ ἕτερον οἷον τὸ ἕτερον. ὡς τὸ λευκὸν, ἀδύνατον εἶναι μέλαν, καὶ τὸ μέλαν λευκὸν, ἐφόσον ἀντίκειται. C εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀδύνατον εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ αἴτιον ὁμοῦ καὶ αἰτιατόν· τουτέστι, τὸν αὐτὸν γεννῶντα καὶ γεννώμενον εἶναι, δύο μόνων προσώπων θεωρουμένων τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. πολλῶν γὰρ προσώπων, ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις, ὑποκειμένων, οὐδὲν κωλύει τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν, καθάπερ εἴπομεν. δύο δὲ προσώπων ὑποκειμένων, καὶ τοῦ μὲν κυρίως ὄντος πατρὸς, τοῦ δὲ κυρίως ὄντος υἱοῦ, ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ἔχει, τὸν αὐτὸν εἶναι ὁμοῦ πατέρα καὶ υἱὸν, παντελῶς ἀδύνατον. καὶ ἐπ᾽ ἀνθρώπων δὲ παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν δύο πρόσωπα θεωρῶμεν, τὸ μὲν γεννῆσαν, τὸ δὲ γεννηθὲν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν αὐτοῖς ἀναφορὰ καὶ σχέσις εὑρίσκεται ἀκοινώνητος. ἀδύνατον γὰρ τὸν γεννήσαντα ἕτερον, τὸν αὐτὸν καὶ γεννηθέντα εἶναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεννηθέντος προσώπου. ἀντίθεσις γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὰ πρός τι, καὶ οὐκ ἔστι τὸ ἓν οἷον τὸ D ἕτερον. τὸν ὅμοιον οὖν τρόπον καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δύο πρόσωπα νοοῦνται, καὶ εἰσὶν ἀναγκαίως διὰ τὸν λόγον τῆς προόδου· ἐπειδὴ ἡ γραφὴ διδάσκει τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶσθαι· καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτε ὁ Πατὴρ Υἱὸς, οὔτε ὁ Υἱὸς Πατὴρ, κατὰ τὸν τῆς ἀντιθέσεως λόγον.

Πάλιν ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς πίστεως εἴρηται Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐκπορευόμενος, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως λόγον ἀδύνατον εἶναι τὸν αὐτὸν προβολέα καὶ πρόβλημα. οὐδὲ γάρ ἐστι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. ἡ γὰρ ἀντίθεσις τοῦτο

que Deo qui verè ac propriè eſt, eodemque modo ſe ſemper habet, ac perfectiſſimus eſt, nullum habeant locum, procul amandantur. Dicuntur verò Ad aliquid, quæcunque eo quod dicuntur ad alia dicuntur, & ad ea relationem habent; per ſe verò minimè dici poſſunt; cujuſmodi ſunt, pater, filius; ſervus, dominus. Hæc enim non per ſe dicuntur, ſed ad alia, quibuſcum relationem habent & neceſſitudinem: unde etiam relata vocantur. Etenim patris nomen, non in ſeipſo ſiſtit, ſed alio ſpectat, nempe ad filii nomen; pariter filius patrem reſpicit. Quamobrem neque pater eſt abſque filio, neque filius ſine patre. Vterque enim unà ſecum conjunctè per relationem alterum inducit. Aliaque ſecundùm hanc formam eodem ſe modo habent. Abſoluta verò nomina dicuntur, quæ ſe his contrario modo habent; quæcunque ſcilicet per ſe dicuntur, & non habent relationem ad alia; ſed ſunt abſoluta & ab habitudine libera; cujuſmodi ſunt, pulchrum, bonum, juſtum. Hæc enim per ſe dicuntur, nec ad alia referuntur.

Quandoquidem igitur in divina Trinitate dictus eſt Gignens, & qui Gignatur, duæ perſonæ intelliguntur, habentque inter ſe oppoſitionem quæ eſt Ad aliquid. Eſt enim alia quidem cauſa ſeu auctor, altera, quæ ex cauſa ſeu auctore eſt. Ratio verò & proprietas oppoſitionis eſt, ut alterum oppoſitorum non ſit ejuſmodi ac eſt alterum. Verbi gratia, Album impoſſibile eſt eſſe nigrum, & nigrum album, qua ratione opponuntur. Quod cùm ita ſe habeat, fieri non poteſt ut idem ſimul auctor ſit & quod eſt ab auctore; hoc eſt, eundem qui gignat & qui gignatur, cùm duæ tantum perſonæ Patris & Filii intelligantur. Nam ſi plures perſonæ ſubjectæ ſint, uti contingit in hominibus, nihil vetat eundem & patrem eſſe & filium, quemadmodum diximus. At, cùm duæ ſupponantur perſonæ, atque alia quidem propriè pater ſit, alia verò filius, ut ſe res in ſancta Trinitate habet, eandem & patrem & filium eſſe, omnino fieri non poteſt. Quin & inter homines, ut ſub exemplo loquar, ſi conſideremus duas perſonas, quarum altera genuerit, altera genita ſit, etiam in illis per eundum modum relatio ac habitudo invenietur incommunicabilis. Fieri enim non poteſt, ut qui alterum genuit, is ipſe genitus ſit ex eadem perſona, quæ ex ipſo genita fuit. Eſt enim inter illos oppoſitio Ad aliquid, nec alter eorum ejuſmodi ac alter exiſtit. Eodem itaque modo etiam in ſancta Trinitate, in Patre & Filio duæ Perſonæ intelliguntur, ſuntque neceſſariò ob proceſſionis rationem; quod Scriptura doceat Filium naſci; ac neque Pater Filius ſit, nec Filius Pater, ſecundùm oppoſitionis rationem.

Rurſus, quia in Fide dictum eſt, Deum ex Deo procedere, ſecundùm eundem oppoſitionis modum fieri nequit, ut idem ſit qui producit & qui producitur. Neque enim idem quoad eundem auctor eſt, & qui eſt ex

auctore. Hoc enim oppoſitio haudquaquam ſinit. Pater verò Deus quidem eſt ex quo Deus naſcitur & Deus procedit, verùm ex Deo non eſt. Nam ſi & ipſe Deus ex Deo eſt, vel ex Filio erit, vel ex Spiritu, vel ex ſeipſo, vel ex alio. Sanè vero ex Filio & Spiritu minimè eſt, quod ipſe eorum ſit auctor, nec fieri poſſit ut Pater ex ſuo Filio ſit, vel ex eo qui ex ipſo proceſſit. Ex ſe ipſo autem non eſt: nunquam enim fiat, ut quæ verè exiſtit, perſona, ipſa à ſe auctore ex auctore, exiſtens, conſiſtat. At neque ex alio eſt; eſſet enim Deus non Trinitas, ſed quaternitas, ſeu etiam ultra quaternitatem fuſus. Verùm nos Deum Trinitatem eſſe docti ſumus. Quamobrem eſt quidem Pater Deus; non tamen ex Deo eſt: Filius verò, Deus eſt ex Deo Patre genitus; itemque Spiritus Deus, ex Patre ut ex producente procedens.

Cauſa igitur atque ratio, cur Deus ſit tres Perſonæ, proceſſio eſt: quod nimirum alia auctor dicta eſt, aliæ, quæ ſunt ex auctore; idcirco quia Deus ex Deo naſcitur, proceditque Deus ex Deo. Sequiturque neceſſariò, eſſe propriè Patrem & Filium & Spiritum ſanctum; nec naturas inducere iſta nomina, ſed relationes ſignificare; modum ſcilicet quo ſe habeant inter ſe divinæ Perſonæ, ut aiebat Gregorius Theologus, nullamque iis comitem eſſe confuſionem. Siquidem enim propter unitatem eſſentiæ Filius in Patre eſt & Pater in Filio, ſuntque aliæ in aliis tres Perſonæ, quod & περιχώρησιν ſancti vocant, velut dicas *immeaationem*; nulla inde mutatio ac confuſio perſonalium proprietatum intelligitur; *nec ut coaleſcant unáque velut conflentur, ſed ut cohæreant aliaque in alia exiſtant,* juxta eundem Gregorium. Sed & Gregorius Nyſſenus, quibus ſcribit adverſus Eunomium, *Secundum aliam utique aliamque mentis conſiderationem, alter in altero eſſe dicitur: Filius quidem in Patre, velut quæ in imagine relucet pulchritudo, in forma principe ac exemplari; Paterque in Filio, velut exemplaris decor in ſua imagine.*

Orat.35.& 1.de Filio.

Nyſſ. adverſus Eunom.

Sola proceſſio Trinitatem multiplicat.

Proceſſio itaque in cauſa eſt. Etenim niſi Deus ex Deo naſceretur, Deuſque ex Deo procederet, non eſſet proceſſio. Si autem proceſſio non eſſet, nec eſſent tres Perſonæ. Niſi autem eſſent tres perſonæ, quo tandem modo Deus Trinitas prædicaretur? Nam & ſecundùm alia nomina, quæcunque ſunt abſoluta, nec habentia relationem, quibus Deus aut ſapiens, aut bonus, aut conditor nuncupatur, nullam ſecundùm ſe perſonarum diſtinctionem admittit, quod non ſint hæc nomina relata, nec in ipſo ad alia dicantur ſub quadam habitudine ac oppoſitione, aut proceſſionem ſignificent, uti ſe habent quæ ſunt Ad aliquid, cujuſmodi ſunt Pater, Filius; Gignens, Genitus; producens & Qui producatur; quæ & Proceſſionem ſignificant, neceſſarioque perſonas inducunt ac diſtinctionem.

Idcirco peræquè pariterque Pater ſapiens, bonus & conditor eſt, Filiuſque ſapiens, bonus & conditor, ut unus Deus, ipſe in tri-

A οὐδαμῶς συγχωρεῖ. ὁ δὲ Πατὴρ Θεὸς μέν ἐστιν ἐξ οὗ Θεὸς γεννᾶται καὶ Θεὸς ἐκπορεύεται· ἐκ Θεοῦ δὲ οὐκ ἔστιν. εἰ γάρ ἐστι καὶ αὐτὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ· ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔσται, ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλου. ἐκ τοῦ Υἱοῦ μὲν οὖν ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἔστι, διότι αὐτός ἐστιν αἴτιος αὐτῶν· καὶ ἀδύνατον εἶναι τὸν Πατέρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ προβλήματος ἑαυτοῦ. ἐξ ἑαυτοῦ δὲ οὐκ ἔστιν· ἀδύνατον γὰρ ὑφεστὼς πρόσωπον αἰτιατὸν, αὐτὸ ἑαυτοῦ αἴτιον εἶναι. ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἄλλου ἐστίν· ἦν γὰρ ἂν τετρὰς ὁ Θεὸς, ἢ καὶ ἐπέκεινα τῆς τετράδος· ἀλλ' ἡμεῖς τριάδα ἐδιδάχθημεν εἶναι τὸν Θεόν. ὥστε Θεὸς μέν ἐστιν ὁ Πατήρ· ἐκ Θεοῦ δὲ οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Υἱὸς Θεὸς ἐστὶν ἐκ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς γεννώμενος. καὶ τὸ Πνεῦμα Θεός ἐστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς ἐκ προβολέως ἐκπορευόμενος.

B Η οὖν αἰτία τοῦ εἶναι τρία πρόσωπα τὸν Θεὸν, ἡ πρόοδος ἐστίν· ὅτι τὸ μὲν αἴτιον εἴρηται, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας. δηλονότι ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεννᾶται, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐκπορεύεται. καὶ ἕπεται ἀναγκαίως κυρίως εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ μὴ φύσεις εἰσάγειν τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἀλλὰ σχέσεις δηλοῦν· πῶς ἔχουσι τὰ θεῖα πρόσωπα πρὸς ἄλληλα, καθάπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἔλεγε, καὶ μηδεμίαν σύγχυσιν ἐν τούτοις ἀκολουθεῖν. εἰ γὰρ διὰ τὴν ἑνότητα τῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ τὰ τρία πρόσωπα ἐν ἀλλήλοις εἰσίν·
16 ὃ καὶ περιχώρησιν οἱ ἅγιοι καλοῦσιν· οὐ μεταβο- 16
λὴ καὶ σύμφυρσις ἐντεῦθεν ὑπονοεῖται τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων· οὐδ' ὥστε συναλείφεσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι, κατὰ τὸν αὐτὸν Θεολόγον. φησὶ δὲ
C καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου, Κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην δηλαδὴ ἐπίνοιαν, ἑκάτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ εἶναι λέγεται· ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ πρωτότυπον κάλλος.

Η πρόοδος οὖν ἐστιν αἰτία. καὶ γὰρ εἰ μὴ Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐγεννᾶτο, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐξεπορεύετο, οὐκ ἂν ἦν πρόοδος· εἰ δὲ μὴ πρόοδος ἦν, οὐκ ἂν ἦσαν τρία. εἰ δὲ μὴ τρία πρόσωπα ἦν, πῶς ἂν τριὰς ὁ Θεὸς ἐκηρύττετο. ἐπεὶ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὀνόματα ὅσα εἰσὶν ἀπολελυμένα μὴ ἔχοντα σχέσιν πρὸς ἕτερα, δι' ὧν ὁ Θεὸς ὀνομάζεται
D ἢ σοφὸς, ἢ ἀγαθὸς, ἢ δημιουργὸς, οὐ διακρίνεται καθ' ἑαυτὸν κατὰ τὰ πρόσωπα· ὅτι οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἀναφορικὰ ὀνόματα πρὸς ἕτερα λεγόμενα ἐν ἑαυτῷ σχετικῶς καὶ ἀντιθετικῶς, καὶ πρόοδον δηλοῦντα, ὡς ἔχουσι τὰ πρός τι, οἷον Πατὴρ, Υἱὸς, γεννῶν, γεννώμενος· προβάλλων, προβαλλόμενος· ἃ καὶ πρόοδον δηλοῦσι, καὶ πρόσωπα εἰσάγουσι, καὶ διάκρισιν ἀναγκαίως.

Διὰ γοῦν τοῦτο ἐπίσης καὶ ὁμοίως ἐστὶν ὁ Πατὴρ σοφὸς, ἀγαθὸς, δημιουργὸς, καὶ ὁ Υἱὸς σοφὸς, ἀγαθὸς, δημιουργός. ὡς εἷς Θεὸς, τὰ τρία σοφὸς,

σοφὸς, ἀγαθὸς, δημιουργός. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὀνομάτων συμβαίνει τῶν ὡσαύτως ἐχόντων. συνέρχονται γὰρ, καὶ ὡς ἐφ' ἑνὸς λέγονται, ὅσα μὴ ἔχουσιν ἀντίθεσιν πρὸς ἄλληλα, καὶ μήτε τῷ τῆς τριάδος λόγῳ μήτε τῷ τῆς μονάδος ἐναντιοῦνται. κατὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐ διακρίνεται, καθ' ἑαυτὸν προσωπικῶς· πρὸς δὲ τὴν κτίσιν διακρίνεται. πρὸς ἡμᾶς γὰρ λέγεται καὶ ἀγαθὸς καὶ δημιουργὸς, καὶ πρόνοια, καὶ παντεπόπτης, καὶ παντοκράτωρ, καὶ τὰ ἄλλα. καὶ πατὴρ δὲ λέγεται τῆς κτίσεως, καὶ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τοῦ ἐλέους. Εἷς γὰρ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα. ἀλλ' ὅταν τοῦτο λέγῃ ἡ γραφὴ, οὐ διάκρισιν ἐννοοῦμεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα πατέρα τῆς κτίσεως διδασκόμεθα, ὡς ἕνα πατέρα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τῆς κτίσεως πάσης αἴτιον. εἰ γὰρ Πατὴρ ἐνοεῖτο τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, καθ' ὃν τρόπον Πατήρ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, ὅταν δηλονότι πατὴρ τῆς κτίσεως λέγηται, ἦν ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἓν τῶν πάντων. ἀλλὰ μὴν ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον ἡ θεία γραφὴ τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ διδάσκει. ὥστε κατ' ἄλλον τρόπον λέγεται Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πατὴρ τῶν πάντων· τὸ μὲν ἀναφορικῶς δηλονότι καὶ καθ' ἑαυτόν· τὸ δὲ ἀπολελυμένως καὶ πρὸς τὴν κτίσιν, καθάπερ εἴπομεν· εἰ καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον καὶ τότε νοεῖται, καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Ἀπόστολος, Εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. ἐπάγει γὰρ, Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· διὰ τούτων τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν αἰνιττόμενος τὸν Πατέρα· τὴν δημιουργικὴν, τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τούτων δὲ διωρισμένων, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐκ ἔστι τριὰς ὁ Θεός· κατὰ δὲ τὰς θείας καὶ ἀπορρήτους προόδους, ἔστι καὶ ὁμολογεῖται τριάς. τὸ γὰρ εἶναι Θεὸν ἐκ Θεοῦ, τοῦτο ποιεῖ τὰ πρόσωπα. ὅθεν οὐδὲ τρία πρότερον νοοῦνται· εἶτα, τὸ μέν ἐστι γεννῶν τὸ δὲ γεννώμενον, τὸ δὲ προβαλλόμενον. οὕτω γὰρ εἰσαχθήσονται καὶ χωρὶς τῶν προόδων τρεῖς οὐσίαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Ἀρειανικοῦ δόγματος, καὶ οὕτως οὔτε Θεὸν ἕνα ὁμολογήσομεν μίαν οὐσίαν, καὶ τὸ δόγμα τῆς μοναρχίας οἰχήσεται. τούτου γὰρ ὑποκειμένου δυνήσεταί τις λέγειν τρεῖς οὐσίας, καὶ τρεῖς Θεούς· ὅπερ τοῖς Ἕλλησιν ἀπορρίπτομεν.

Διὰ δὲ τὴν μονάδα καὶ τριάδα, διπλοῦς ἐστι λόγος τῆς θεολογίας· ὁ μὲν, διακεκριμένος· ὁ δὲ, ἀπολελυμένος ὀνομαζόμενος. ὅταν μὲν γὰρ ἕνα Θεὸν λέγωμεν ἀγαθὸν, σοφὸν, δίκαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ προνοίας καὶ τῶν ἄλλων διαλεγώμεθα, τότε οὐδεμία νοεῖται διάκρισις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς Θεοῦ ταῦτα λέγομεν. καὶ τοῦτο καλεῖται ἡ ἡνωμένη θεολογία, ἐκ τῶν ἀπολελυμένων ὀνομάτων συνισταμένη. ὅταν δὲ τὸν ἕνα Θεὸν Πατέρα λέγωμεν καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, καὶ περὶ τῶν προόδων τε καὶ ἰδιοτήτων ὑποστατικῶν διαλεγώμεθα, ἐκεῖνος ὁ τρόπος τῆς περὶ Θεοῦ διαλέξεως καλεῖται διακεκριμένη θεολογία, ἐκ τῶν διακεκριμένων ὀνομάτων συνισταμένη.

A bus ſapiens, bonus ac conditor exiſtens. Idemque in reliquis omnibus nominibus accidit, quæ eodem modo ſe habent. Conveniunt enim ac concurrunt, velutque de uno dicuntur, quæcunque nullam inter ſe habent oppoſitionem, ac neque Trinitatis, neque Vnitatis rationi adverſantur. Secundùm hæc itaque per ſe Deus perſonaliter non diſcernitur: Ad nos enim eſt, quod & bonus & conditor, & providentia, & omnium inſpector, omniumque, omnipotenti virtute conſervator, & reliqua dicitur. Sed & creaturæ Pater nuncupatur, & *Pater miſerationum* & miſericordiæ. *Vnus enim eſt Deus Pater, ex quo omnia.* Cùm tamen hoc dicit Scriptura, non intelligimus Patrem Filiumque diſcerni. Quinimmò nihil minus etiam Filium ac Spiritum, creaturæ patrem diſcimus; B ſic nimirum ut unum Patrem, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, omniſque creaturæ auctorem dicamus. Si enim Pater, Patris perſona intelligeretur, qua ratione Filii Pater dicitur, cùm nimirum creaturæ Pater dicatur, planè & Filius unus omnium cenſeretur. Enimvero divina Scriptura, Filium Patri conſubſtantialem docet ac coæternum. Proinde alia ratione Filii Pater, atque omnium Pater, dicitur; alterum nempe relatè ac per ſe ipſum, alterum abſolutè & ad creaturam, uti diximus: quamvis tunc quoque Patris perſona intelligitur; deque illo ait Apoſtolus, *Vnus Deus, Pater ex quo omnia.* Subdit enim, *Et unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia*: Sic nimirum ut iſtis, originalem cauſam Patrem innuat; Filium, creatricem; C perfectricem, Spiritum ſanctum.

Nomina cõmunia, quibus Deus ad creaturas dicitur, non in ſe diſtinguuntur.

Eccl. 23. 1. 4. 2. Cor. 1. 3. 1. Cor. 8. 6.

His itaque diſcretis atque diſtinctis, ad eſſentiam quod attinet, ejuſque ratione, Deus Trinitas non eſt: quod verò ad divinas atque arcanas proceſſiones, Trinitas eſt, ac Trinitas prædicatur. Quod enim Deus ex Deo ſit, hoc demum Perſonas facit. Quamobrem non prius tria intelligentur (tres ſcilicet perſonæ) tumque aliud gignens eſt, aliud quod gignitur, atque aliud quod producitur ac velut projicitur. Sic enim citra proceſſiones, tres eſſentiæ inducentur, quod Arianorum opinionis eſt; atque adeò neque Deum unã eſſentiam confitebimur, peribitq; unius doctrina principatus. Hoc enim admiſſo, licebit cuique dicere tres eſſẽtias ac tres D Deos, quod in Græcos, ut dicant, rejicimus.

Porrò quod Vnitas & Trinitas ſit; duplex eſt ratio Theologiæ; altera diſcreta; altera abſoluta vocatur. Cùm enim Deum unum, bonum, ſapientem, juſtum dixerimus, taliaque de ejus bonitate & providentia diſſeruerimus, nulla Patris & Filii & Spiritus ſancti diſcretio intelligitur. Idque Theologia unita vocatur, quæ ex nominibus abſolutis conſiſtit. At, cùm unum Deum Patrem & Filium & Spiritum dixerimus, deque proceſſionibus & proprietatibus hypoſtaticis ſeu perſonalibus locuti fuerimus; modus hic diſſerendi de Deo, Theologia diſcreta nuncupatur, quæ ex nominibus diſcretis conſtituatur.

Theologia coniuncta & diſcreta; perinde Dionyſ. Damaſc. &c.

Orat. 39. p. 630.

Idem porro ſunt eſſentia & natura, perſonaque & hypoſtaſis. De his enim etiam ait Gregorius Theologus, *Non diſceptabimus de nominibus, quandiu ſyllabæ ad eandem intelligentiam ferent.* Denique etiam proprietatem & hypoſtaſim ſeu perſonam idem eſſe Vir ille ſanctus ait. *Deum porro cùm dico, uno eodemque trino lumine perſtringimini. Trino quidem, quantum ad proprietates.* Exponens autem quidnam dixerit proprietates, adjecit, *ſive hypoſtaſes.* Ac iſtud quidem ait in Orat. in Lumina. In Orat. verò in beatum Athanaſium, cùm dixiſſet, *Cùm una eſſentia & tres hypoſtaſes à nobis piè dicerentur*, ſubjecit; *quod alterum, naturam; alterum, trium Perſonarum proprietates declaret.* Illic itaque cùm proprietates priores poſuiſſet, eas hypoſtaſes interpretatus eſt; in iſtis verò, hypoſtaſes exponit proprietates.

Orat. 21. p. 395.

Cùm itaque Deum ſapientem, bonumque ac viventem dixerimus, Deum unum ac eſſentiæ communitatem ſignificamus: cùm verò nomen diſcretum protulerimus (nempe perſonale unius divinarum Perſonarum) putà, Patrem, aut Filium, aut Spiritum ſanctum, eandem rurſus communitatem cum quodam proprio ſignificamus. Etenim Damaſcenus Sanctique alii ſic hypoſtaſim ſeu perſonam definiunt. *Commune cum proprio*, ſeu proprietate. Non enim Deus aliud eſt, aliud tres Hypoſtaſes ſeu Perſonæ. Ait enim Gregorius Theologus, *Deum porro cùm dico, Patrem nimirum & Filium & Spiritum ſanctum dico.* Et iterum, *Vnum enim in tribus Deitas eſt; & tria unum, ea ſcilicet in quibus eſt Deitas: vel, ut magis propriè dicam ac exactè, quæ eſt Deitas.* Cavit illud, *in quibus*, ne intelligeretur compoſitio, ac ſi aliæ eſſent Perſonæ in alia eſſentia; adjecitque quod accuratius ac magis proprium eſt, dicendo, *quæ eſt Deitas.*

Lib. 3. c. 16. Hypoſtaſis ſeu Perſona, non aliud ab eſſentia. Orat. 39. p. 630.

Maximus.

Divinus quoque Maximus, *Non quaſi aliam Vnitatem atque aliam Trinitatem didicerimus eſſe, ſed eandem verè quæ Vnitas & Trinitas dicatur; alterum quidem, eſſentiæ ratione; alterum verò, exiſtentiæ modo.* Ac rurſus alio loco, *Eadem Vnitas eſt atque Trinitas; tota Vnitas eadem, & tota eadem Trinitas: tota unitas eſſentiæ ratione eadem, totaque Trinitas ratione Hypoſtaſeων ſeu Perſonarum eadem.* Quocirca benè dicebatur, Deum unum eſſe ſecundùm eſſentiam, ac tria (id eſt, tres Perſonas) ſecundùm proceſſiones: ſic nimirum ut nulla trium diſtinctio ſit, quàm quod alterum auctor eſt, alterum ex auctore; ac quod ex auctore, alterum naſcendi ratione, alterum proceſſione.

Nyſſ.

Hoc ipſum ſcribit Gregorius Nyſſenus, dum ait, *Nulla evariatione eandem Dei naturam conſiderantes, diſtinctionem penes auctorem, ac quod ex auctore eſt, minimè inficiamur; qua una ratione alterius ab altero diſcretionem concipimus; quod nimirum, hic quidem auctor ſit, illud verò ex auctore. Nam ſi Vnitas aliud eſt, ſive Deitas, atque aliud Trinitas nempe Hypoſtaſes ſeu Perſonæ) quaternitas eſt id quod Numen eſt. Sin verò etiam proprietates aliæ ſunt à Perſonis, ad ſeptena uſque futura progreſſio eſt.* Cæterum beatus

Τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν οὐσία καὶ φύσις, καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις. περὶ τούτων γάρ φησι καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, Οὐ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν αἱ συλλαβαὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν φέρωσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἰδιότητα καὶ ὑπόστασιν ἢ πρόσωπον, τὸ αὐτὸ εἶναι ὁ ἅγιος λέγει. Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, [17] ἑνὶ φωτὶ περιαστράφθητε καὶ τρισί. τρισὶ μὲν κατὰ τὰς ἰδιότητας. ἑρμηνεύων δὲ τί ποτ' εἴρηκεν ἰδιότητας, ἐπήγαγεν, εἴτ' οὖν ὑποστάσεις. καὶ τοῦτο μὲν ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ φησίν· ἐν δὲ τῷ εἰς τὸν μακάριον Ἀθανάσιον, Τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων ὑφ' ἡμῶν εὐσεβῶς, εἰπών, ἐπήγαγε, τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ· τὸ δέ, τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας. ἐκεῖ τοίνυν τὰς ἰδιότητας προτεταχώς, εἰς τὰς ὑποστάσεις ἡρμήνευσεν· ἐν τούτοις δέ, τὰς ὑποστάσεις εἰς τὰς ἰδιότητας. 17

Ὅτε μὲν οὖν τὸν Θεὸν λέγωμεν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ζῶντα, τότε τὸν ἕνα Θεὸν σημαίνομεν καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας· ὅτε δὲ λέγωμεν ὄνομα διακεκριμένον, τουτέστιν ὄνομα ὑποστατικὸν μιᾶς τῶν θείων ὑποστάσεων, οἷον ἢ Πατέρα, ἢ Υἱόν, ἢ Πνεῦμα ἅγιον, αὐτὸ πάλιν τὸ κοινὸν σημαίνομεν μετά τινος ἰδιάζοντος. τὴν γὰρ ὑπόστασιν ὁ Δαμασκηνὸς καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι, οὕτως ὁρίζονται. [18] Τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. οὐ γὰρ ἄλλο μέν ἐστιν ὁ Θεός, ἄλλο δὲ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις. φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. καὶ πάλιν, Ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης· καὶ τὰ τρία ἕν, τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης· ἤ, τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ θεότης. ἐξέφυγε τό, ἐν οἷς, ἵνα μὴ σύνθεσις ὑπονοηθῇ, ὡς ἄλλα τὰ πρόσωπα ἐν ἄλλῃ τῇ οὐσίᾳ· καὶ τὸ ἀκριβέστερον προσέθηκεν, εἰπών, ἃ ἡ θεότης.

Καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, Οὐχ ὡς ἄλλην τὴν μονάδα καὶ ἄλλην τὴν τριάδα ἐδιδάχθημεν εἶναι, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἀληθῶς μονάδα καὶ τριάδα λεγομένην· τὴν μέν, τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ· τὴν δέ, τῷ καθ' ὕπαρξιν τρόπῳ. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ἡ αὐτὴ μονὰς καὶ τριάς· ὅλη μονὰς ἡ αὐτή, καὶ ὅλη τριὰς ἡ αὐτή. μονὰς ὅλη κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ αὐτή, καὶ τριὰς ὅλη κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἡ αὐτή. ὥστε καλῶς ἐλέγετο, ἓν μὲν εἶναι τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρία δὲ κατὰ τὰς προόδους· δηλονότι ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ διαφορὰν ἐχόντων τῶν τριῶν, ἢ ὅτι τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας, τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς. Τοῦτο καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος γράφει, λέγων, [19] Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως ὁμολογοῦντες, τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διακρίνεσθαι καταλαμβάνομεν· τῷ, τὸ μὲν αἴτιον εἶναι, τὸ δέ, ἐκ τῆς αἰτίας. εἰ γὰρ ἄλλο μέν ἐστιν ἡ μονάς, εἴτ' οὖν ἡ θεότης· ἄλλο δὲ ἡ τριάς, τουτέστιν αἱ ὑποστάσεις, τετρὰς ἔσται τὸ λατρευόμενον. εἰ δὲ καὶ αἱ ἰδιότητες ἕτεραι τῶν ὑποστάσεων, εἰς ἑπτάδα προχωρήσει. ἀλλ' ὁ θεῖος 19

Μάξιμος, μονάδα καὶ τριάδα τὴν αὐτὴν ἔφησε· τὸ μὲν, τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ· τὸ δὲ, τῷ καθ' ὕπαρξιν τρόπῳ. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἀθανάσιος, ἐν λόγῳ οὗ ἐπιγραφὴ, Καλῶς εἴρηται τοῖς ἐν Νικαίᾳ Πατράσιν ἡ λέξις τοῦ ὁμοουσίου. Διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν τοῦ ὄντος Θεοῦ δημιούργημα εἶναι φήσετε· εἴ γε τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Θεὸς οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. ἀλλὰ τοῦτο ἀπρεπὲς καὶ λίαν ἀσεβές ἐστι, καὶ μόνον ἐνθυμηθῆναι. εἰ δὲ ὅταν ἀκούωμεν, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. καὶ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ, Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι. καὶ, Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἁπλῆν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνομεν. κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν ὅ, τί ποτέ ἐστιν, ἀλλ' ὅμως ἀκούοντες τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς καὶ τὸ Παντοκράτωρ, οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν. εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς, οἱ Ἀρειανοὶ δηλονότι, ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν, δηλονότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε.

Καλῶς ἄρα ἐλέγομεν, ὅτι καὶ Θεὸν Πατέρα λέγοντες, τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα δηλοῦμεν Θεόν· τουτέστι, τὸν αὐτὸν καὶ τοῖς ἀπολελυμένοις ὀνόμασι καὶ τοῖς διακεκριμένοις σημαίνεσθαι· καὶ διὰ μὲν τῶν ἀπολελυμένων, ἤγουν τοῦ Θεὸς καὶ ἀγαθὸς, τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας καὶ ὅλον σημαίνεσθαι· διὰ δὲ τῶν ὑποστατικῶν, ὅταν δηλονότι Πατέρα λέγωμεν ἢ Υἱὸν ἢ Πνεῦμα, πάλιν αὐτὸ τὸ κοινὸν, καὶ ὅλον μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. εἰ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι φασὶν, Ἄλλο μὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, ἄλλο δὲ τὴν ὑπόστασιν, οὐχ ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο πρᾶγμα ἰδίᾳ νομίζουσιν, ὡς εἶναι συμβαίνειν ὑπόστασιν ἀνούσιον καὶ οὐσίαν ἀνυπόστατον, ὅπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἄτοπον φησὶν ἐν τῇ πρὸς Τερέντιον Κόμητα, ἐπιστολῇ. καὶ γὰρ πᾶσα οὐσία μετά τινων ἰδιωμάτων θεωρεῖται· καὶ τὰ ἰδιώματα οὐσίαν ἔχουσι, περὶ ἣν θεωροῦνται. ἡ γὰρ ὑπόστασις, τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἴρηται. ἀλλ' ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας οἱ ἅγιοι εἶπον, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ αὐτῇ φησιν ἐπιστολῇ, ὅτι ὃν λόγον ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. ἐν δὲ τῇ πρὸς ἀδελφὸν τὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, φησίν· Ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος εἰς τὴν οὐσίαν ἀνάγεται· ἡ δὲ ὑπόστασις, τὸ ἰδιάζον ἑκάστου σημεῖόν ἐστιν. ἀλλὰ τὸ μὲν κοινὸν, τῷ ἁπλῶς ἀναλογεῖ· τὸ δὲ ἴδιον, τῷ πῶς. καὶ γὰρ τὸ, Θεὸς, ὄνομα ὡς κοινότερον ἐπὶ τῆς θεότητος ἐκλαμβάνομεν, οὐχ ἓν ὁποιονοῦν τῶν ὑποστατικῶν καὶ ἰδιαζόντων ὀνομάτων, οἷον Πατὴρ ἢ Υἱός. ἐπεὶ οὐδὲ ἀντιστρέφει. ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἷς ἐστι Θεός· ὁ δὲ Θεὸς οὐ πάντως καὶ Πατήρ ἐστιν. Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ Πατὴρ, ἀλλ' Υἱὸς οὐκ ἔστιν οὔτε Πνεῦμα· καίτοι τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ ὄντος καὶ τοῦ Πνεύματος ὁμοίως. καὶ ἄλλως δὲ, εἰ μὴ τὸ κοινὸν τὴν οὐσίαν ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ οἷον τῷ καθόλου ἀνα-

A Maximus, eandem Vnitatem dixit ac Trinitatem; alterum quidem, eſſentiæ ratione; alterum verò, modo exiſtentiæ. Sed & divinus Athanaſius, libro cui titulus eſt, *Nicænos Patres rite vocem* ὁμοούσιος (*id eſt conſubſtantialis*) *uſurpaſſe. Quare nec creaturam, ejus qui eſt, Dei fabricam dicturi eſtis; ſiquidem voces illæ Pater & Deus, non ejus Qui eſt, eſſentiam, ſed aliud quidpiam (ut vos confingitis) ſignificant. Verùm id abſurdum, ac vel cogitatu ſolum valde impium. Sin autem cùm audiamus*, Qui ſum. *Et*, In principio fecit Deus cœlum & terram. *Et*, Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Dominus Deus eſt. *Et*, Hæc dicit Dominus Omnipotens, *non aliud quidpiam, ſed ipſam ejus Qui eſt, ſimplicem & beatam & incomprehenſam eſſentiam ſignificamus. Quamvis enim quidnam tandem ſit comprehendere non poſſumus, cùm tamen* B *Pater & Filius & Omnipotens audimus, non aliud quidpiam, ſed ipſam ejus Qui eſt, eſſentiam ſignificari intelligimus. Quin & vos cùm dixiſtis (nempe Ariani) Filium ex Deo eſſe, nimirum ex Patris ſubſtantia eum eſſe perhibuiſtis.*

Non occurrit in libro Athan qui extat eo ferè argumento.

Exod.3.14. Gen.1.1. Deut.6.4. Zach.1.3. &c.

Rectè igitur dicebamus, cùm & Deum & Patrem dicimus, unum nos eundemque ſignificare Deum; nempe, eundem ipſum tum abſolutis nominibus ſignificari, tum diſcretis: ac quidem abſolutis, cujuſmodi ſunt Deus & bonus, eſſentiæ communitatem & totalitatem ſignificari; perſonalibus verò, cùm nimirum Patrem dicimus aut Filium aut Spiritum, eandem rurſus communitatem ac totalitatem, cum eo quod proprium eſt, deſignari. Nam etſi Sancti, Aliud quidem eſſentiam, aliud verò perſonam eſſe dicant, non tamen tanquam aliam atque aliam C rem ſeorſum exiſtimant; ſic nimirum ut perſonam eſſentia carere, ac eſſentiam perſona ſeu ſubſiſtentia, contingat; quod Magnus Baſilius Epiſt. ad Terentium Comitem abſurdum pronuntiat. Etenim eſſentia omnis ſeu ſubſtantia, quibuſdam proprietatibus inſignita conſideratur; habentque proprietates eſſentiam ſeu ſubſtantiam, circa quam conſidearntur. Hypoſtaſin enim ac perſonam diximus, *Commune unà cum eo quod proprium eſt*. Cæterum hoc ſenſu dixerunt Sancti, ut ait Magnus Baſilius in eadem Epiſt. *Quæ eſt ratio communis ad proprium, eam eſſe eſſentiæ ad hypoſtaſin, ſeu perſonam.* In Epiſtola verò ad Gregorium fratrem de diſtinctione Eſſentiæ & Hypoſtaſis, ait, *Communitatis* D *ratio ad eſſentiam ſpectat: Hypoſtaſis verò ac perſona cujuſque proprium ſignum ac nota eſt.* Cæterum, quod commune eſt, illi reſpondet ac affine eſt, quod eſt abſolutè; quod verò proprium, illi quod tali modo eſt. Nam nomen Deus, velut communius in Deitate aſſumimus, non quodvis unum perſonalium ac propriorum nominum, ut eſt Pater aut Filius. Nam neque viciſſim dicuntur. Eſt enim Pater quidem & Filius & Spiritus ſanctus, unus Deus: at non etiam omnino Deus Pater eſt. Etenim Pater Deus eſt, non tamen Filius aut Spiritus eſt. Præterea verò, niſi commune hîc eſſentiam ſignificet, ac quaſi univerſali reſpondeat, ſed ita ſe ha-

Eſſentia & aliud ac proprietates.

Epiſt. 349. p.1139.

Epiſt. 43.

beat, velut cum dicimus, *Homo eſt animal rationale*, ſequetur, quæ eſſentiam omnem excedit, Deitatem, haud ſecus ac genera & ſpecies per complicationem in ſola mentis conſideratione conſiſtere. Verùm qui Damaſco oriundus Theologus eſt, eam opinionem evertit, dicens, *In creatis quidem, perſonarum diviſio ſeu diſcretio, ipſa re conſideratur. Re ipſa enim Paulus à Petro ſejunctus conſpicitur: communitas verò & conjunctio atque unitas, ratione intelligitur ac mentis conſideratione.* Pauciſque interjectis, *In ſancta autem & ſuperſubſtantiali cunctiſque eminenti ac incomprehenſa Trinitate, è contra ſe res habet. In ea enim commune ac unum, ipſa re intelligitur; diſcretio verò ac quaſi diviſio, ſubtili mentis cogitatu conſideratur.*

Libr.1.c.8.

Ex his igitur patet, quod dicebamus, Eſſentiæ communitatem, ſive eſſentiam communem, tum nominibus abſolutis ſignificari, tum eandem rurſus eſſentiæ communitatem relatis nominibus diſcretè (quippe perſonaliter) intelligi. Ac liquet, Paternitatem & Filietatem & Spiriteitatem (ſi ita loqui liceat) omninoque proprietates in relatis duntaxat conſiſtere; nec eſſe aliam diſcretionem, præter divinas perſonas; præter hoc ſcilicet, quod alius eſt Pater, alius Filius, alius Spiritus. Vti neque aliud eſt unio quàm eſſentia. Si quidem enim alia diſcretio eſt, quàm quod alius Pater eſt, alius Filius, alius Spiritus; erit & unio alia præter eſſentiam. Id verò abſurdum eſt: ſic enim erit aliquid præſtantius quàm eſſentia; quandoquidem quod unitatem præſtat, illo melius eſt ac nobilius, cui illa præſtatur. Nec alia res eſt Paternitas aliaque Filieitas, atque alia Proceſſio: Nam ſi horum diverſæ ſunt rationes ac oppoſitione contrariæ, conſequens erit Deum ex contrariis ac oppoſitis conſtare.

Hæc & Magnus Athanaſius dicit in diſputatione adverſus Anomæos, cùm ii ſcilicet in compoſitionem inde cogerent, quod aliud Eſſentiam, atque aliud Hypoſtaſin ſeu Perſonam dixiſſet. Addit enim, *Non velut rem, aliud & aliud eſſentiam & hypoſtaſin dixi; ſed quod aliud quid eſſentia ſignificet, aliudque hypoſtaſis. Vt granum tritici dicitur & eſt tum ſemen, tum fructus, non ut res alia atque alia: aliud tamen declarat ſemen atque aliud fructus.* Idem itaque reipſa ſunt eſſentia & hypoſtaſis. Sunt enim una eſſentia. Verùm aliud ſignificamus, cùm eam hypoſtaſin dixerimus, aliud verò quidpiam, cùm eſſentiam. Nam hypoſtaſis in divinis, relatiuû aliquid ſignificat; eſſentia verò, abſolutum. Hocque eſſentia ac hypoſtaſis differunt; quod altera ſimpliciter dicatur; altera, tali modo. Hoc itaque Sancti volunt, cùm dicunt Non eſſe idem eſſentiam & hypoſtaſin; Ac ſi dicerent, Non idem eſſe in Deitate quæ omni eſſentiæ eminet, abſolutum, & quod relatum eſt. Nam relatis quidem, diſcernuntur divinæ Perſonæ; abſolutis verò connectuntur. Non ſunt autem idem unio & diſcretio. Etenim eſſentiæ comes unio eſt; hypoſtaſibus verò ac perſonis, comes diſcretio.

Dial 1. circa medium Multi Codd. ut Maximi habent, citantque ex eo auctores.

A λογεῖ, ἀλλ᾽ ὅπως ἔχει, ὥσπερ ὅταν λέγωμεν, Ἄνθρωπός ἐστι ζῶον λογικὸν, ἀκολουθήσει τὴν ὑπερούσιον θεότητα καθάπερ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη κατὰ συμπλοκὴν ἐν μόνῃ τῇ διανοίᾳ συνίστασθαι. ἀλλ᾽ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Θεολόγος τοῦτο ἀνατρέπει, λέγων. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν κτισμάτων, ἡ τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις πράγματι θεωρεῖται. πράγματι γὰρ ὁ Παῦλος τοῦ Πέτρου κεχωρισμένος θεωρεῖται. ἡ δὲ κοινότης καὶ ἡ συνάφεια καὶ τὸ ἕν, λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖται. καὶ μετ᾽ ὀλίγα. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος, τὸ ἀνάπαλιν. ἐκεῖ γὰρ, τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἓν πράγματι θεωρεῖται· ἐπινοίᾳ δὲ, τὸ διῃρημένον.

Φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτων ὅπερ ἐλέγομεν, Ὅτι τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, εἴτ᾽ οὖν ἡ κοινὴ οὐσία,
B καὶ διὰ τῶν ἀπολελυμένων ὀνομάτων δηλοῦται, καὶ διὰ τῶν ἀναφορικῶν τὸ αὐτὸ κοινὸν πάλιν τῆς οὐσίας διακεκριμένως, ὡς προσωπικῶς ἐννοούμενον. καὶ δῆλον, ὅτι ἡ Πατρότης καὶ ἡ Υἱότης καὶ ἡ Πνευματότης, εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν αἱ ἰδιότητες, ἐν μόνοις τοῖς ἀναφορικοῖς συνίστανται· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ διάκρισις ἄλλη παρὰ τὰ θεῖα πρόσωπα· δηλονότι παρὰ τὸ, τὸν μὲν εἶναι Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα· ὥσπερ οὐδ᾽ ἄλλο μέν ἐστιν ἡ ἕνωσις, ἄλλο δὲ ἡ οὐσία. εἰ γάρ ἐστιν ἡ διάκρισις ἄλλη παρὰ τὸ, τὸν μὲν εἶναι Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα, ἔσται καὶ ἡ ἕνωσις ἄλλη παρὰ τὴν οὐσίαν. ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον. οὕτω γὰρ ἔσται τι ἄλλο τιμιώτερον τῆς οὐσίας· ἐπειδὴ τὸ ἑνοῦν τοῦ ἑνιζομένου βέλτιον καὶ τιμιώτερον. καὶ οὐκ ἔστιν ἄλ-
C λο μὲν πρᾶγμα ἡ Πατρότης, ἄλλο δὲ Υἱότης, ἄλλο δὲ ἡ Ἐκπόρευσις, ἐπεὶ εἰ λόγοι τούτων διάφοροι καὶ ἀντιθετικῶς ἀντίκεινται, ἔσται ὁ Θεὸς ἐκ διαφόρων καὶ ἀντιθέτων συνιστάμενος.

Ταῦτα καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, ἐν τῇ πρὸς Ἀνομοίους διαλέξει, εἰς σύνθεσιν δῆθεν παρ᾽ αὐτῶν ἐλαυνόμενος, ὅτι εἴρηκεν ἄλλο οὐσίαν καὶ ἄλλο ὑπόστασιν. ἐπιφέρει γὰρ, Οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο εἶπον οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀλλ᾽ ὡς ἄλλό τι σημαινούσης τῆς οὐσίας, καὶ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως. ὡς ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπός· οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο. ἄλλο δέ τι σημαίνει τὸ σπέρμα καὶ ἄλλο ὁ καρπός. ὥστε πράγματι τὸ αὐτό ἐστιν οὐσία καὶ ὑπόστασις· μία
D γὰρ οὐσία· ἀλλὰ ἄλλο μὲν σημαίνομεν ὅταν αὐτὸ φῶμεν ὑπόστασιν, ἄλλο δέ τι ὅταν οὐσίαν. ἡ γὰρ ὑπόστασις ἐπὶ τῶν θείων, ἀναφορικόν τι σημαίνει· ἡ δὲ οὐσία, ἀπολελυμένον· καὶ τούτῳ διενήνοχεν οὐσία καὶ ὑπόστασις, τῷ, τὴν μὲν ἁπλῶς· τὴν δὲ, πῶς λέγεσθαι. τοῦτο ἄρα βούλονται οἱ ἅγιοι, Οὐ ταὐτὸν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν λέγοντες· ὥσπερ ἂν εἰ ἔλεγον, ὅτι Οὐ ταὐτὸ ἐπὶ τῆς ὑπερουσίου θεότητος τὸ ἀπολελυμένον καὶ τὸ ἀναφορικόν. τοῖς μὲν γὰρ ἀναφορικοῖς, τὰ θεῖα διακρίνονται πρόσωπα· τοῖς δ᾽ ἀπολελυμένοις, συνάπτονται. ἕνωσις δὲ καὶ διάκρισις, οὐ ταὐτό· τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ, ἡ ἕνωσις ἕπεται· ταῖς δὲ ὑποστάσεσιν, ἡ διάκρισις.

A Ὅταν δὲ λέγωμεν τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶσθαι, οὐ ῥεῦσιν, ὡς ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἐννοοῦμεν, οὐδὲ τομήν· ἀλλ' ὅλον ἐξ ὅλου, καὶ τέλειον ἐκ τελείου. ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ὥσπερ γὰρ ἄλλως μὲν ὁ Θεὸς κτίζει, ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος. ὁ μὲν γὰρ χωρὶς μεταβολῆς καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· ὁ δὲ, μετὰ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως καὶ ἐξ ὄντος· οὕτως καὶ ἄλλως μὲν ὁ Θεὸς γεννᾷ ἀπαθῶς καὶ ὡς ἐκ νοῦ λόγος· ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος, μετὰ πάθους καὶ οὐ χωρὶς γυναικός.

Quod verò Filium ex Patre naſci dicamus ac generari, nullam (velut in rebus corporeis) fluxionem aut ſectionem intelligimus; ſed totum ex toto, ac perfectum ex perfecto ſentimus. Idemque dicendum de Spiritu ſancto: Quemadmodum enim Deus aliter fabricatur; aliter verò homo. Nam Deus quidem abſque ulla mutatione & ex nihilo; homo autem cum mutatione & alteratione, atque ex aliqua re ſuppoſita; ſic etiam aliter quidem Deus gignit, abſque ulla paſſione ac labe, & ut ratio eſt ex mente; aliter autem homo, cum paſſione ſcilicet & labe, nec niſi ſocia mulieris opera accedente. Greg. Orat. 35. p. 567. Damaſc. l. 1. c. 8.

Καὶ ἵνα περὶ τούτων τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου χρησώμεθα, ἅ φησιν ἐν τῇ πρὸς τὰς Κανονικὰς B ἐπιστολῇ. Οὐχ ἐμερίσθη ἡ οὐσία ἀπὸ τοῦ Πατρὸς εἰς Υἱόν· οὐδὲ ῥυεῖσα ἐγέννησεν, οὐδὲ προβαλοῦσα ὡς τὰ φυτὰ τοὺς καρπούς· ἀλλ' ἄρρητος καὶ ἀνεπινόητος λογισμοῖς ἀνθρώπων τῆς θείας γεννήσεως ὁ τρόπος. ταπεινῆς γὰρ τῷ ὄντι καὶ σαρκίνης ἐστὶ διανοίας, τοῖς φθαρτοῖς καὶ προσκαίροις ἀφομοιοῦν τὰ ἀΐδια, καὶ οἴεσθαι ὡς τὰ σωματικὰ γεννᾷ, καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως· δέον ἐκ τῶν ἐναντίων λαμβάνειν τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ὅτι ἐπειδὴ τὰ θνητὰ οὕτως, τὰ ἀθάνατα οὐχ οὕτως. οὔτε οὖν ἀρνεῖσθαι δεῖ τὴν θείαν γέννησιν, οὔτε σωματικαῖς ἐννοίαις καταρρυποῦν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν. καὶ γὰρ ὥσπερ ὅτι μέν ἐστιν εἷς Θεὸς ἐγνώκαμεν, οὐ μὴν δὲ τί ἐστιν· οὕτω καὶ ὅτι μέν C εἰσι τρία ἴσμεν, τί δὲ τρία οὐκ ἴσμεν.

Vtque Magni Baſilii in his utamur verbis, in ea quam ad Canonicas ſcribit, Epiſtola. *Non enim à Patre in Filium partibus ſciſſa eſſentia eſt: neque per effluxum genuit; neque per productionem ea ratione quia ſtirpes fructus producunt, eduntque: ſed arcanus eſt, vimque omnem humani ſermonis ac cogitationis excedit, divinæ generationis modus. Abjecti enim revera ac carnalis animi eſt, quæ æterna ſunt, iis quæ intereunt ac ſunt temporanea, ſimilia facere; inque ea verſari opinione, ut pari modo Deum ſentias ac res corporeas gignere, cùm potius à contrariis momenta ad pietatem in hunc modum captare operæpretium habeas, Cùm ſe mortalia ita habeant, haud ſanè ſic ſe habent immortalia. Neque igitur divina generatio abneganda eſt, nec committendum ut corporalium rerum cogitationibus animum polluas.* Etenim ſicut unam quidem eſſe Deum novimus, non tamen quid ille ſit perſpectum habemus; ſic & tria eſt (tres ſcilicet perſonas) ſcimus; quid verò illa ſint (ac quid perſonæ) neſcimus. Epiſt. 300.

Καὶ ὡς φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος, Ὅτι μέν ἐστι
20 πηγαία θεότης ὁ Πατήρ· 20 ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλαστοὶ θεόφυτοι, καὶ οἷον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων παρειλήφαμεν· ὅπως δὲ ταῦτα ἐστὶν, οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν. πλὴν πιστεύομεν ὅτι φῶς ἀγέννητον ὁ Πατήρ· φῶς γεννητὸν ὁ Υἱός· φῶς ἐκπορευτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ἓν φῶς τὰ τρία. καὶ Πατὴρ ἦν ἀεὶ, καὶ Υἱὸς ἦν, ἀεὶ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἀεί. οὐ γὰρ ἐτράπη ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι Πατὴρ εἰς τὸ εἶναι Πατήρ· οὔτε ὁ Υἱὸς, οὔτε τὸ Πνεῦμα· ἀλλ' ἀϊδίως καὶ ἀρρεύστως γεννᾷ Υἱὸν ὁμοούσιον ἑαυτῷ, καὶ προβάλλει Πνεῦμα ὁμοούσιον ἑαυτῷ· D οὐ τὸν μὲν Υἱὸν γεννῶν πρότερον, εἶτα τὸ Πνεῦμα προβάλλων. τοῦτο γὰρ ἀσεβές· ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. ἅμα γὰρ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. γεννώμενος δὲ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄπεισι τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ χωρίζεται αὐτοῦ· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πρόεισι, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ εἰς αὐτόν ἐστιν, ὡς ἓν πρᾶγμα· ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. λόγος δέ ἐστι ζῶν καὶ ἐνυπόστατος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις αὐτοῦ ζῶσα καὶ οὐσιώδης καὶ τελεία. καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσαύτως, οὐσία ζῶσα καὶ τελεία καὶ ἐνυπόστατος, καὶ δύναμις τοῦ Πατρός· οὐκ ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ ἀέρος προσ-

Et ut ait divinus Dionyſius, *Patrem quidem Deitatem fontem ac originem, Filium autem ac Spiritum ſanctum, ex Deo oriunda germina, ac velut flores omnique eſſentia ſuperiora Lumina, ex ſacris Oraculis accepimus: quonam autem modo ſeſe hæc habeant neque eloqui poſſumus, nec mente cogitare.* Cæterum credimus Patrem, Lumen ingenitum eſſe; Filium, Lumen genitum; Spiritum ſanctum, Lumen procedens: triaque (tres ſcilicet Perſonas) unum Lumen Ac Pater ſemper erat, Filiuſque ſemper erat, & Spiritus ſanctus ſemper erat. Non enim Pater mutatus eſt ab eo quod Pater non erat ut eſſet Pater; neque Filius, neque Spiritus ſanctus; ſed ab æterno nullaque fluxione Filium ſibi conſubſtantialem generat, & producit conſubſtantialem ſibi Spiritum; non ita tamen, ut prius quidem gignat Filium, tumque Spiritum producat (hoc enim ſentire impium eſt) ſed ſimul tum Filii generatio eſt, tum Spiritus ſancti productio. Simul enim eſt Auctor, & quod eſt ab Auctore. Natus verò ac genitus Filius, non abſens Patri eſt, aut ab eo ſejunctus; verùm ex illo procedit, & in illo peneſque ipſum eſt ut eadem res: ſimiliterque etiam Spiritus. Eſt enim Dei Filius Sermo vivus veréque exiſtens, ejuſque vivens & ſubſtantialis ac perfecta virtus, ſeu potentia; pariterque Spiritus ſanctus ſubſtantia viva & perfecta veréque exiſtens, ac virtus Patris, ſeu potentia; De Divin. nom. c. 2. § 7.

non qui ex aëre extrinſecus accedat, ſed qui in univerſorum Deo naturâ cauſam ac originem habeat.

Theologiæ argumentum, nota de Deo, vel de illo revelata.
Rom.1.11.
1.Tim.3.6.
Rom.1.20.

Dei itaque eſſentia omni mentis cogitatu ſuperior, ignotæque proceſſiones, fides ſilentio colit: nec hæc quiſquam rimatur; ſed ſi quis quærenda ſibi indulgeat, ſtultus fiet, & in judicium diaboli incidet. Quæ autem ſunt circa Deum, uti dicebam, & à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intelliguntur ac conſpiciuntur; quódque Filius Patri conſubſtantialis ſit & Spiritus ſanctus; hæc nempe de his tradita, illa ſunt in quibus Sanctorum omnis Theologia verſatur; ac ſequuntur qui pietati ſtudent. Imperiti verò & rudes, ubi quempiam de Deo loquentem audierint, ſtatim putant Dei eum eſſentiam rimari, quænam ipſa ſit, ac, quonam modo, Filius ex Patre gignatur, & Spiritus ſanctus procedat: proſcribuntque & averſantur eum, qui talis ſit. Qui verò hæc agunt, quod in ipſis eſt, omnem veterem pariter ac novam Scripturam evertunt, ac quas illarum Sancti expoſitiones tradiderunt: qui nempe otioſa hæc nulliuſque frugis jacere velint, cùm ſanè omnia ad correptionem noſtram & utilitatem ſcripta ſint.

1.Cor.1.11.

Hi planè nec cùm ab ejus adverſariis veritas diſcerperetur, ejus ætatis hominibus conſenſiſſent, ut pro ea certarent; prohibentque, ne quantam pro facultate licet, ex divinis Scripturis homines Dei intelligentiam hauriant; illos quoque vi adigentes pro ſua ruſticitate (ne imperitia ac barditate dicam) ut & ipſi brutarum animantium more vitam inſtituant. Sicque, nedum humanum genus hoc lædunt, ne pro facultate, animum in Deum intendant, ac, quod ex ſuis rationibus eſt, laudum ei cantica deferant, ejuſque celebrent gloriam; ſed & propemodum Deo nobiliotis ejus creaturæ (nempe hominis) damnum inferunt, dum non laudari ac magnificari ab hominibus, cujus gratia homo formatus eſt, præſtant.

Gen.1.26.
Ioan.17 3.
Socordia neglectuſque ſacræ ſcientiæ, unde?
Veri Doctoris ac Theologi regula.

Vtroſque igitur, quod ad eos attinet, damno afficiunt; tum nempe Deum, tum humanum genus. Ergo non cogitant hominem ad Dei imaginem fuiſſe conditum, eamque ob rem ad eum debere recurrere, ac per veram contemplationem bonaque opera cum eo ſimilitudinem inire? Neſciunt verò etiam, hanc Chriſtum dixiſſe vitam æternam, ut Patrem ſuum cognoſcant, & quem miſit ille, Filium ſuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Ejus autem rei vera cauſa eſt, quod nolint loqui de Deo, pro eo ac nobis per divinas Scripturas & Synodos Oecumenicas, nec non per Eccleſiæ Doctores, traditum eſt; qui videlicet rectè hæc intelligant, & in eis cum multa modeſtia religioſiuſque incedant. Qui quidem à ſeipſis loquantur nihil, nec quaſi ex ventre imperitè eructent quæ placeant: ſed qui exploratè recepta ponant, deincepſque componant, atque ad aliquod verum, quodque exploratum ſit juxta divinas Scripturas deveniant:

A λαμβανόμενον, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἔχον φυσικῶς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὅλων.

Τὸ μὲν οὖν ἀπερινόητον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγνώστων προόδων πίστει σιγᾶται· καὶ οὐδεὶς ἐρευνᾷ περὶ τούτου· ἀλλ᾽ ἐν τῇ ζητήσει ματαιωθήσεται καὶ εἰς κρίμα ἐμπεσεῖται τοῦ διαβόλου. τὰ δὲ περὶ τὸν Θεὸν, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καὶ καθορώμενα· καὶ ὅτι ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ταῦτα δὴ τὰ παραδεδομένα· περὶ τούτων πάντες θεολογοῦσιν οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἕπονται· οἱ δὲ ἀμαθεῖς καὶ ἰδιῶται ἀκούοντες τινα λέγοντά τι περὶ Θεοῦ, αὐ-
B τίκα νομίζουσιν ὅτι περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τίς ἐστιν ἐρευνᾷ, καὶ τίνι τρόπῳ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται· [21] καὶ παραγράφονται καὶ ἀποτρέπουσι τὸν τοιοῦτον. οἱ δὲ ταῦτα ποιοῦντες, ὅσον τὸ ἐπ᾽ αὐτοῖς, ἀνατρέπουσι πᾶσαν γραφὴν παλαιάν τε καὶ νέαν, καὶ τὰς τῶν ἁγίων περὶ αὐτῶν ἐξηγήσεις· ἀργὰ καὶ ἀνόνητα κεῖσθαι ταῦτα βουλόμενοι, ἃ δὴ πάντα πρὸς νουθεσίαν καὶ ὠφέλειαν ἡμῶν ἐγράφη. οἵ γε οὐδὲ τῆς ἀληθείας σπαραττομένης ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, συνεβούλευσαν ἂν τοῖς τότε παροῦσιν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνίζεσθαι· καὶ κωλύουσι τοὺς ἀνθρώπους τὴν δυνατὴν ἔννοιαν περὶ Θεοῦ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν λαμβάνειν: ἀναγκάζοντες κἀκείνους διὰ τὴν αὐτῶν ἀγροικίαν, ἵνα μὴ λέγω ἀμα-
C θίαν, ζῆν ὥσπερ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα. καὶ οὕτω ζημιοῦσι μὲν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τὸ πρὸς Θεὸν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ αὐτὸν ὑμνεῖν καὶ δοξάζειν δι᾽ ὠφέλειαν ἑαυτῶν· σχεδὸν δὲ καὶ τὸν Θεὸν ζημιοῦσι, τὸ τιμιώτερον αὐτοῦ κτίσμα τὸν ἄνθρωπον, παρασκευάζοντες μὴ ὑμνεῖσθαι καὶ μεγαλύνεσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὗ ἕνεκα ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη.

Ζημιοῦσιν οὖν ἀμφοτέρους, καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὅσον τὸ ἐπ᾽ αὐτοῖς. οὔκουν λογίζονται ὅτι κατ᾽ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει πρὸς αὐτὸν ἀνατρέχειν, καὶ ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ δι᾽ ἀλη-
D θοῦς θεωρίας καὶ ἔργων ἀγαθῶν. ἀγνοοῦσι δὲ καὶ ὅτι ταύτην ὁ Χριστὸς εἶπεν αἰώνιον εἶναι ζωὴν, ἵνα γινώσκωσι τὸν αὐτοῦ Πατέρα, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. τὸ δ᾽ ἀληθὲς οὕτως ἔχει, ὅτι οὐ βούλεταί τις λέγειν περὶ Θεοῦ κατὰ τὰ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· νοῶν ὀρθῶς αὐτὰ δηλονότι, καὶ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας ἐν τούτοις χωρεῖν. μηδὲν μὲν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ λέγειν, μηδ᾽ ὥσπερ ἀπὸ κοιλίας ἀπαιδεύτως ἐρεύγεσθαι τὰ δοκοῦντα· ἀλλὰ τὰ ὁμολογούμενα τιθεὶς, καὶ ἐφεξῆς συμπλέκων καὶ καταντῶν ἐπί τι ἀληθὲς καὶ ὁμολογούμενον κατὰ τὰς θείας γραφάς· κατὰ τὰς

κοινὰς περὶ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐννοίας, καὶ μηδαμῶς ἐναντιούμενον αὐταῖς. ὁ τοιοῦτος, καὶ παρὰ Θεῷ καὶ πᾶσιν ἁγίοις ἐπαινετός ἐστι κατὰ σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πορευόμενος· καὶ συνιστῶν μὲν τὰ τῆς θείας γραφῆς· ὠφελῶν δὲ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἔλαττον εἰδότας ἑαυτοῦ.

Εἰσὶ μὲν οὖν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἔστι δὲ καὶ ἡ κτίσις. ἀλλὰ τοῦ μὲν Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αἴτιος ὁ Πατήρ· τῆς δὲ κτίσεως ἁπάσης, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἷς Θεὸς καὶ ὡς εἷς δημιουργός· ἐκεῖ μὲν γὰρ αἴτιος ὁ Πατὴρ ὡς Πατὴρ, δηλονότι κατὰ τὰ διακεκριμένα ὀνόματα, καὶ Προβολεύς. ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὰ ἀπολελυμένα, ἐφόσον εἰσὶν ἓν τὰ τρία. ὅθεν καὶ ὡς εἷς Θεὸς νοεῖται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἷς δημιουργὸς τῆς κτίσεως. καὶ ὁ μὲν Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς· ἡ δὲ κτίσις ἔστι μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος, δημιουργικῶς δέ. καὶ γάρ φησιν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ. Ἡ κτίσις καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ παρήχθη. ὁμοιοτρόπως δὲ κατὰ πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δημιουργοῦ τῶν ὅλων ὄντος καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ὡς ἑνὸς δημιουργοῦ· τὸν μὲν Πατέρα προκαταρκτικὴν τῶν ὄντων αἰτίαν λέγομεν. πάντα γὰρ τὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται. δημιουργικὴν δὲ, τὸν Υἱόν· τελειωτικὴν δὲ, τὸ πανάγιον Πνεῦμα, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον.

22 Ἐννόησόν μοι ** τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γινομένων τὸν Πατέρα· τὴν δημιουργικὴν, τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ Πνεῦμα. ὥστε βουλήματι μὲν τοῦ Πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχειν· ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παράγεσθαι· παρουσίᾳ δὲ τοῦ Πνεύματος τελειοῦσθαι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν, Εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς αἰνιττόμενος· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν Υἱόν· καὶ ἓν Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶν Ἰωάννης, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. δι' αὐτοῦ δὲ λέγει, οὐχ ὡς δι' ὀργάνου ἢ δούλου, ἢ τοιούτου τινός· ἀλλ' ὡς φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως· ὥσπερ καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ νοήσεως ἐνεργεῖ· εἰ καὶ οὐκ ἄξιον τοῦ λόγου τὸ ὑπόδειγμα. πάντων γὰρ ὑπερέχει Θεός.

Καὶ οἱ ἅγιοι δὲ πάντες τὸν αὐτὸν τρόπον φασὶ, Πάντα ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. καὶ πάλιν, Δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, Ἡ ὁδὸς τῆς θεογνωσίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Πνεύματος, διὰ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ ἐπὶ τὸν ἕνα Πατέρα. καὶ πάλιν ἔν τινι κεφαλαίῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ὅτι συνδοξαζόμενον Θεῷ

A quod, inquam, ſecundum communes Chriſtianorum de Deo conceptiones exiſtat nec quicquam prorſus ab eis diſſideat. Qui ejuſmodi eſt, & apud Deum, & apud Sanctos omnes laudem habet; qui nempe quò naturæ ſcopus dirigit, incedat; ſtatuatque quæ ſunt divinæ Scripturæ, ac tum ſibi ipſe, tum illis, quorum minor ſcientia ſit, utilitatem afferat.

Sunt itaque Filius & Spiritus ex Deo: eſt verò & creatura. Verùm Filii ac Spiritus auctor Pater eſt; omnis verò creaturæ cauſa, Pater eſt & Filius & Spiritus ſanctus, tãquam unus Deus ac unus Conditor. Illic quidem Pater auctor eſt ut Pater (ſecundum nimirum nomina diſcreta) & Productor: hîc verò, ſecundum abſoluta, in quantum tria (tres B ſcilicet Perſonæ) unum ſunt. Vnde etiam tanquam unus Deus intelligitur, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, tanquam unus creaturæ opifex ac auctor. Ac Filius quidem ac Spiritus ex Deo & Patre naturâ ſunt ac eſſentialiter: creatura verò, ex Deo qui eſt Trinitas; verùm opificii ratione ſeu creatione. Ait namque Damaſcenus; *Poſt hæc etiam facta creatura eſt; non tamen ex Dei ſubſtantia; ſed ex nihilo in rerum naturam ejus voluntate & potentia producta eſt.* Cùm autem conſimili undique ratione Deus & Pater rerum omnium opifex ſit, Filiuſque ac Spiritus, tanquam unus opifex ac rerum auctor; Patrem nimirum rerum cauſam quaſi C originalem: Cuncta enim quæ Filii ſunt ac Spiritus, ad eum referuntur: cauſam verò effectricem dicimus Filium; conſummatricem denique, Spiritum ſanctum, quemadmodum ait Magnus Baſilius ad Amphilochium.

Productionis perſonarum & creaturæ diſcrimen.

Affinia l. 2. c. 2.

Cogita mihi originalem cauſam ac primariam, eorum quæ fiunt, Patrem; creatricem ſeu effectricem, Filium; perfectricem ac conſummatricem, Spiritum ſanctum: Sic nimirum, ut Patris quidem voluntate ſint adminiſtratorii Spiritus; Filii verò operatione producantur ac eſſe nanciſcantur; Spiritus autem adventu ac præſentia, perficiantur. Idcirco etiam aiebat beatus Paulus; *Vnus Deus Pater, ex quo omnia;* Patris nempe perſonam ſubindicans: *& unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia; & unus Spiritus ſanctus, in quo omnia.* Ioannes quoque Evangeliſta ait, *Omnia per ipſum facta ſunt, & D ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt.* Per ipſum verò dicit, non tanquam per organum aut ſervum, ſeu rem aliquam ejuſmodi, ſed quaſi per naturalem, & quæ verè exiſtat, virtutem; ſicut etiam mens noſtra operatur per ſuam intellectionem. Quanquam nec iſtud exempli, ſatis ſermoni congruum eſt. Deus ſiquidem rebus omnibus longè eminet.

De Spiritu ſancto c. 16. p. 180.

1. Cor. 8. 5.

Rom. 11. 15.

Ioan. 1. 3.

Baſil. ad Amphil. 1. 8.

Sed & reliqui Sancti eodem modo docent, Operari omnia Patrem per Filium in Spiritu ſancto. Et rurſus, *Per quem acceſſum habemus ad Deum & Patrem.* Magnus quoque Baſilius in iis quæ ſcripſit ad Amphilochium, *Via ad Dei cognitionem ac fidem ab uno Spiritu, per unum Filium, ad unum Patrem.* Ac rurſus

Rom. 5. 2.

Ad Amphil. c. 18. p. 191.

in quodam capite cujus hic titulus, *Spiritum unà cum Deo glorificari oſtenditur*, *Nec ſine Filio Pater operatur, nec Filius ſine Spiritu.* Adhucque fuſius de his diſſerens in Epiſtola ad Gregorium fratrem de differentia Eſſentiæ & Hypoſtaſis, ſic ait, *Omne bonum, quod ad nos ex divina virtute venit, ejus gratiæ operationem eſſe dicimus, quæ omnia in omnibus operatur, uti ait Apoſtolus*, Omnia autem operatur unus & idem Spiritus, dividens ſeorſim ſingulis prout vult. *Quærendo autem, Num ita dignis adſit bonorum ſuppeditatio, ut quæ ex ſolo Spiritu ſancto ſumat oxordium, rurſus Scriptura duce inſtituimur, ut ſuppeditationis eorum bonorum, quæ Spiritus in nobis operatur, auctorem & cauſam Unigenitum Deum eſſe credamus. Per eum enim omnia facta eſſe, & in eo conſtare, dicimus ex divina Scriptura. Quando igitur & ad eum ſublimes ſenſum evaſerimus, divinæ rurſus Scripturæ inſinuatione docemur, per eam quidem Virtutem, produci omnia ex nihilo ut eſſe habeant; non tamen etiam ex illa & abſque principio: ſed eſt virtus quædam ingenitè & abſque omni principio conſiſtens, ejus ipſius, qui omnium auctor ac cauſa ſit. Filius enim ex Patre eſt, per quem omnia, cum quo unà ſemper inſeparabiliter eique conjunctus intelligitur Spiritus ſanctus. Nemo enim Filium mente aſſequatur, quin antè ei affulſerit illuſtrantis virtus Spiritus.* Quin & alia plura ejus generis in ea Epiſtola dicit. Sancti enim in omnibus hoc enituntur, ut indiviſam eſſentiæ unitatem, unamque cum Perſonarum diſtinctione ac ordine, Patris & Filii & Spiritus ſancti oſtendant potentiam.

Epiſt. 43. p. 808.

1. Cor. 16. 6. & 11.

Ioan. 1. 3.
Col. 1. 17.

Præterea, procedere Spiritum ex Patre per Filium, conſtanter aſſerunt, qui à prima ad ſeptimam Synodum Magiſtri Sanctique claruerunt. Ait namque Magnus Athanaſius, *Porrò fieri non poterat ut in Trinitatis laude Spiritus ſanctus aſſumeretur, niſi proceſſionis modo ex Deo eſſet per Filium, non effectionis, velut creatura, ut loquuntur*; nempe Hæretici. Magnus quoque Baſilius, *Quînam ergo fiat ut ſeparentur, quæ inſeparabilia ſunt: Verbum ex Deo, ac Spiritus ex Deo per Filium.* Sanctiſſimus verò Conſtantinopolitanus Patriarcha Taraſius, coacta ſeptima Synodo, rectæ Fidei formulam Epiſcopis Orientalibus mittens, *Credimus*, inquit, *& in Spiritum ſanctum, qui ex Patre per Filium procedit, & Deus & ipſe noſcitur.* Damaſcenus quoque. *Ipſe itaque mens eſt, Rationis abyſſus; Verbi Pater, & per Verbum, Spiritum explanantem producens.* Ac rurſus, *Spiritus ſanctus, occultæ Deitatis explanatoria vis, ex Patre per Filium procedit.*

Ad Amphil.

Tharaſ in VII. Synod

Libr. 1. c. 13

Libr. 1. c. 13.

Adver. Eunom. l. 1.

Quod tamen & creatura per Filium, & per Filium Spiritus dicitur, quonam differant docet Gregorius Nyſſenus 1. Confutationum. *Spiritus qui Patri conjungatur, eo quod increatus eſt, ab eo rurſus ſejungitur, quod Pater non eſt, ſicut ille: à neceſſitudine verò cum Filio,*

A τὸ Πνεῦμα δείκνυται, Οὔτε χωρὶς Υἱοῦ ποιεῖ Πατὴρ, οὔτε Υἱὸς χωρὶς Πνεύματος. καὶ ἔτι πλατύτερον περὶ τούτων φησὶν ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ, περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, λέγων οὕτω. Πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πᾶσι ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαμὲν, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, Ὅτι ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. ζητοῦντες δὲ, εἰ ἐκ μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγίας ἀρχὴν λαβοῦσα οὕτω παραγίνεται τοῖς ἀξίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς γραφῆς ὁδηγούμεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν τῶν διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων, ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι καὶ ἐν αὐτῷ
B συνεστάναι παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἐδιδάχθημεν. ὅταν τοίνυν καὶ πρὸς ἐκείνην ὑψωθῶμεν τὴν ἔννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου χειραγωγίας ἐναγόμενοι διδασκόμεθα, ὅτι δι' ἐκείνης μὲν πάντα τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγεται· 23 οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης ἀνάρχως· ἀλ- 22
λά τίς ἐστι δύναμις ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως ὑφεστῶσα, ἥ τις ἐστὶν αἰτία τῆς ἁπάντων τῶν ὄντων αἰτίας. ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, ᾧ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως συνεπινοεῖται. οὐ γάρ ἐστιν ἐν περινοίᾳ τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι, μὴ προκαταυγασθέντα τῷ Πνεύματι. καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα φησὶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ. οἱ γὰρ ἅγιοι διὰ πάντων βούλονται τὸ ἀχώριστον τῆς οὐσίας δηλοῦν, καὶ τὴν μίαν δύναμιν μετὰ τῆς τῶν προσώπων τάξεως, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

C Καὶ ἔτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν, οἱ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς ζ' συνόδου διαλάμψαντες. ὁ μὲν γὰρ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, Ἦν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ δοξάζεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ προοδικῶς ὂν ἐκ Θεοῦ διὰ Υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ὥσπερ ἡ κτίσις, ὡς λέγουσιν, οἱ αἱρετικοὶ δηλονότι. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, Πῶς ἂν οὖν χωρίζοιτο τὰ ἀχώριστα, Λόγος ἐκ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ διὰ Υἱοῦ. Ταράσιος δὲ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ζ' συνόδου συγκροτουμένης ἔκθεσιν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐπιστέλλων τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐπισκόποις, Πιστεύομεν φησὶ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ Υἱοῦ ἐκπο-
D ρευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν εἶναι γνωριζόμενον. καὶ ὁ Δαμασκηνὸς, Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστι Νοῦς, Λόγου ἄβυσσος. λόγου γεννήτωρ, καὶ 24 διὰ λόγου, προβολεὺς ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος. καὶ πάλιν, Τί Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡ ἐκφαντορικὴ τῆς κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ διὰ Υἱοῦ ἐκπορευομένη.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ κτίσις διὰ τοῦ Υἱοῦ λέγεται, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Υἱοῦ, τίνα τὴν διάκρισιν ἔχει ὁ Νύσσης διδάσκει ἐν τῷ προτέρῳ τῶν Ἀντιρρητικῶν. Τὸ πνεῦμα τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον, πάλιν ἐκείνου τῷ μὴ Πατὴρ εἶναι καθάπερ ἐκεῖνος διαχωρίζεται. τῆς δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν

κατὰ

κατὰ τὸ ἄκτιστον συναφείας, καὶ ἐν τῷ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔχειν, ἀφίσταται πάλιν τῷ ἰδιάζοντι, ἐν τῷ μήτε μονογενῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι, καὶ ἐν τῷ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι. πάλιν δὲ τῆς κτίσεως διὰ τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσης, ὡς ἂν μὴ κοινότητά τινα πρὸς ταύτην ἔχειν νομισθῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι, [25] ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ διακέκριται τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τῆς κτίσεως. καὶ γὰρ τὸ μὲν ἐστι Θεὸς ἀληθὴς ἐκ Θεοῦ ἀληθοῦς, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον· ἡ δὲ κτίσις τρεπτὴ καὶ ἀλλοιωτή· καὶ τὸ μὲν συντέτακται Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ἀχώριστόν ἐστι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς μία οὐσία. οὐ γὰρ ἔπρεπεν ἐλλείπειν ποτὲ ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῇ, Ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος, καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαρεδέξατο τῇ δυνάμει. καὶ οὐκ ἔστιν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πνεύματος νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι. ἡ δὲ κτίσις ἀπειράκις ἀπείρως ἐστὶν ὑφειμένη τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. καὶ γὰρ τὰ ἔξω τοῦ Πνεύματος, ὁμόδουλα ἡμῖν, ὡς αὐτὸς ἐν τρίτῳ τῶν Ἀντιρρητικῶν εἴρηκεν, κἂν τὰ μάλιστα ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἀξιωμάτων, ἄλλων ἄλλα προτετιμημένα τυγχάνῃ.

Καὶ ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος κατὰ Σεκουνδιανῶν γράφων, Τὰ μετὰ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, φησὶ, καλῶς ἐκτισμένα, καὶ εἰς σύστασιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφθόνως εὖ προεληλυθότα. καὶ τὸ μὲν ἅγιον Πνεῦμα οὐδενὸς μετέχει, οὐδὲ ἁγιάζεται, οὐδὲ τελειοῦται. περὶ αὐτοῦ γὰρ εἴρηται Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ, Ἦν οὖν ἀεὶ μεταληπτὸν, οὐ μεταληπτικόν. τελειοῦν, οὐ τελειούμενον· καὶ ὁ Δαμασκηνὸς, Πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον· πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν. ἡ δὲ κτίσις, καὶ μετέχει καὶ ἁγιάζεται καὶ τελειοῦται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ πάλιν ὁ θεῖος εἴρηκεν Βασίλειος. Πνεῦμα ἅγιον ἐκ Θεοῦ ὑπάρχον, πηγὴ ἀγαθότητος, δύναμις ζωῆς παρεκτικὴ, χάρις τελειοποιὸς, δι' οὗ υἱοθετεῖται ἄνθρωπος, καὶ ἀθανατίζεται τὸ θνητὸν, συνημμένον Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατὰ πάντα.

Οἱ γὰρ ἅγιοι, καθάπερ εἴπομεν, ὥσπερ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον θεολογοῦσιν· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ συνάπτουσι καὶ ἑνοῦσιν ὡς Θεὸν ἀληθῆ καὶ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς οὐσίας, μετὰ τῆς πρὸς ἄλληλα τάξεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. διὸ ποτὲ μὲν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὡς ἐν τῷ πρὸς Σεραπίωνα, γράφει, Τοιαύτην τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν, οἵαν ὁ Υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα· πῶς ὁ κτίσμα τοῦτο λέγων, οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει. καὶ ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς τόμῳ, Δεῖ δὲ ἀναθεματίζειν καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διῃρημένον ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστοῦ. ποτὲ δὲ ὁ μέ-

quòd perinde increatus eſt, exque univerſorum Deo ut auctore exiſtentiam habet, diſtinguitur rurſus, eo, quod illi proprium eſt; quod neque tanquam Vnigenitus à Patre productus eſt, & quod per ipſum eluxit Filium. Rurſus verò à creatura quæ per Vnigenitum condita eſt, ne ullam cum ea Spiritus ſanctus communionem habere intelligatur, ex eo quod ex Patre per Filium eluxit, in eo à creatura Spiritus diſcretus eſt, quòd immutabilis & ab omni variatione ac labe immunis eſt. Etenim Spiritus verus Deus ex vero Deo eſt, immutabilis ac invariabilis: creatura verò, mutabilis motuque deterente variabilis. Ac quidem Spiritus, eodem ordine eſt ac Pater & Filius, ac ab utroque, velut una eſſentia, inſeparabilis eſt. *Non enim decebat, ut vel Filius unquam Patri deeſſet, vel Spiritu Filius careret*, ut auctor eſt Gregorius Theologus. (Orat. 44. P. 711.) Magnus item Baſilius in Epiſtola ad Fratrem, *Qui Patrem ſuſcepit, is unà Filium & Spiritum virtute ſuſcepit.* (Epiſt 43.) Nec ullam ullo modo ſectionem intelligere licet aut diviſionem, ut vel Filium ſine Spiritu concipiamus, vel Spiritum à Filio disjungamus. At creatura, infinities infinitè inferior eſt quàm pro Spiritus eſſentia. *Etenim quæ à Spiritu extranea ſunt, eadem nobiſcum ſervituti tenentur*, quemadmodum idem ipſe dicit in tertio Confutationum libro, (Libr. 3. contra Eunom.) *quanquam maximè dignitatum præſtantia, alia aliis præcellere videantur.*

Divinus quoque Epiphanius adverſus Secundianos ſcribens, (Epiph. Her. 32. p. 209.) *Quæ ſunt*, inquit, *poſt Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, ritè creata ſunt, ab ipſoque citra invidiam ut conſiſterent eſſentque in rerum natura, præclarè proceſſerunt.* Ac quidem Spiritus ſanctus nullius particeps eſt, neque ſanctificatur aut perficitur. De eo enim dictum eſt Gregorio Theologo, *Erat igitur ſemper participabilis, non particeps; perficiens, non qui ipſe perficiatur.* (Orat. 44. P. 711.) Damaſcenus item, (Libr. 1. c. 8.) *Omnia implens eſſentia, omnia continens; mundum quantum ad eſſentiam implens; interim ipſe major quàm ut mundus vim illius ac potentiam capiat.* (Greg. Orat. 37. p. 610.) Creatura verò & particeps eſt, & ſanctificatur & perficitur Spiritus ſancti operatione. Ait enim de eo rurſus divinus Baſilius, (Ad Amphil. etſi non occurrit.) *Spiritus ſanctus ex Deo exiſtens, fons eſt bonitatis, vis vitam præbens, gratia perficiens, per quem homo adoptionem filiorum recipit, & quod mortale eſt, immortalitatem, Patri Filioque per omnia conjunctus.*

Sancti enim, uti dicebamus, quemadmodum Filium Patri conſubſtantialem ac counitum, ab eoque inſeparabilem, de Deo tractantes tradunt; ſic quoque Spiritum Filio Patrique conjungunt atque uniunt, ut Deum verum, uniuſque ac ejuſdem eſſentiæ, ſervato ordine quem inter ſe Pater Filiuſque habent. Idcirco quandoque quidem Magnus Athanaſius, velut in libello ad Serapionem, ita ſcribit, (Epiſt. 1. t. 2. Etſi non ſunt omnia verba. Citat. Georg. Metoch. t. 1. Gr. Orth. p. 984.) *Cùm talem ordinem ac naturam Spiritus ad Filium habeat, qualem Filius habet ad Patrem; quomodo, qui Spiritum creaturam vocat, non hoc ipſum neceſſariò etiam de Filio ſentiet?* In tomo quoque ad Antiochenos. (t. 1. p. 775.) *Devovendi verò etiam qui Spiritum ſanctum creaturam eſſe dicunt, atque à Chriſti ſubſtantia di-*

Ad Amph. c.27. p.187. *viſum.* Quandoque verò Magnus Baſilius, ut quibus ad Amphilochium ſcribit. *Sicut ſe habet Filius ad Patrem, ſic ſe habet ad Filium Spiritus, juxta traditum in Baptiſmo ſermonis ordinem. Quod ſi Spiritus Filio copulatus eſt, atque Filius Patri, utique etiam Spiritus Patri copulatus eſt:* Omninoque Sancti, dum loquuntur de Patre & Filio & Spiritu ſancto, qui unus ac verus Deus eſt, ſtudentque trium Perſonarum indiviſam communionem recto ſenſu exponere ac prædicare, quod una eſſentia ſit, ac inter ſe Perſonarum ordo, ejuſcemodi verbis contexunt quam de Deo tradunt doctrinam.

A γας Βασίλειος, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτως πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, κατὰ [26] τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι παραδεδομένην τοῦ λόγου σύνταξιν. εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ συντέτακται, ὁ δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ δηλονότι. καὶ ὅλως περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, οἱ ἅγιοι λέγοντες, καὶ τὸ ἀχώριστον τῶν τριῶν προσώπων ἐθέλοντες ὀρθῶς καὶ φρονεῖν καὶ κηρύττειν, διὰ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν προσώπων τάξιν αὐτῶν, διὰ τῶν τοιούτων τὴν ἑαυτῶν ὑφαίνουσι θεολογίαν. 26

Quod autem Trinitas unus Deus ſit, Patremque & Filium & Spiritum Perſonas eſſe verè exiſtentes & Perfectas; ac quamlibet verum Deum eſſe, tum nos vetus Scriptura docet, tum nova, quam nobis datam dicebam ex revelatione divina. Hanc verò omni diligentia aſſectati Viri ſancti, quæ in ſuperioribus expoſita nobis ſunt, theologica ediderunt. Vt igitur nos etiam divinæ Trinitatis myſterium ex divina Scriptura ipſis ejus verbis diſertè expoſitum ac prædicatũ intelligamus, pauca quædam de Filii generatione & Spiritus proceſſione explicabimus, quæ ex Dei doctrina, eorumque qui ex revelatione fidem acceperunt, velut oracula quædam ac divina reſponſa, colligemus.

Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ὁ εἷς Θεὸς ἡ τριὰς, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πρόσωπα εἰσὶν ὑφεστῶτα καὶ τέλεια· καὶ ἕκαστον τούτων ἀληθής ἐστι Θεὸς, καὶ ἡ θεία B γραφὴ διδάσκει, ἥ τε παλαιὰ καὶ ἡ νέα, ἣν παρὰ Θεοῦ ἐλέγομεν δι' ἀποκαλύψεως ἡμῖν δεδόσθαι· ἣν καὶ ἅγιοι κατακολουθήσαντες ἀκριβῶς, τὰ προεκτεθέντα ἐθεολόγησαν· ἵν' οὖν ἡμεῖς τὸ τῆς τριάδος μυστήριον ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς διαῤῥήδην αὐταῖς λέξεσι διδασκόμενόν τε καὶ κηρυττόμενον θεωρῶμεν, ὀλίγ' ἄττα, περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκθησόμεθα· ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας καὶ τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως τὴν πίστιν δεξαμένων, ὥσπερ τινὰς χρησμοὺς αὐτὰ συλλέγοντες.

De Patre quidem nullus Hæreticorum in dubium vocavit eſſe verum Deum ſæculis, omnibus anteriorem: ac ne Infideles quidem, tametſi eum Filii Patrem non dicunt, nec qui produxerit Spiritum ſanctum. Quando verò alii neque prorſus Filium neque Spiritum confitentur, velut Iudæi; alii verò confitentur, ſed non ut Scripturis conſentaneum eſt; ſed magis ipſis adverſantur; ſtatim dicemus.

Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς, οὐδεὶς ἀμφέβαλε τῶν αἱρετικῶν μὴ εἶναι ἀληθῆ Θεὸν προαιώνιον· οὔτε μὴν οἱ ἄπιστοι, εἰ καὶ μὴ Πατέρα λέγουσι τοῦτον Υἱοῦ, C μηδὲ προβολέα Πνεύματος ἁγίου. ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν οὐδ' ὅλως οὔτε Υἱὸν οὔτε Πνεῦμα ὁμολογοῦσιν, ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ δὲ ὁμολογοῦσι, ἀλλ' οὐ κατὰ τὰς θείας γραφάς· ἐναντιοῦνται δὲ μᾶλλον αὐταῖς, λέγομεν ἤδη.

Pſal. 2.7. Pſal 88.27. Vexati loci adverſus Iudæos de Meſſia. Dicitur itaque in divini Davidis Pſalmis, *Ego hodie genui te.* Et, *Ipſe invocabit me; Pater meus es tu.* Iudæi cavillantes, & ut hæc evertant, aiunt; tanquam ex Dei perſona ad Davidem referri. Sed arguuntur ex ſequentibus: ait enim, *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Liquet autem Davidis regnum exiguo limite fuiſſe comprehenſum. Sin autem Salomoni convenire dicant, quod ita dictum eſt, *Ipſe invocabit me; Pater meus es tu.* Atqui ſequitur, *Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen ejus:* Hæc autem Salomoni non contigere. Proinde datur intelligi, cùm quædam horum verborum aptari poſſint Davidi & Salomoni; alia verò nullo modo poſſint; dicta quidem eſſe, ut moris eſt Scripturæ, de Davide & Salomone; ſed ut alterius figura erant, in quo omnia fuerunt adimpleta.

Λέγεται τοίνυν ἐν τοῖς ψαλμοῖς τοῦ θείου Δαβὶδ Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ, Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με, πατήρ μου εἶ σύ. ἅπερ οἱ Ἰουδαῖοι βουλόμενοι διαστρέφειν, λέγουσιν ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἀναφέρονται. ἀλλ' ἐφεξῆς ἐλέγχονται. λέγει γὰρ, Δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σοῦ, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. D δῆλον δὲ ὅτι ἡ ἐκείνου βασιλεία μικρῷ μέρει περιελαμβάνετο. εἰ δὲ καὶ τῷ Σολομῶντι φασὶν ἁρμόζει, τὸ, Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με, Πατήρ μου εἶ σύ. ἀλλὰ πρόσκειται, Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ. ταῦτα δὲ τῷ Σολομῶντι οὐκ ἐπεγένοντο. ὅθεν ἔστι νοεῖν, ὡς ἐπεὶ τινὰ τῶν προειρημένων ῥημάτων τῷ Δαβὶδ καὶ τῷ Σολομῶντι ἁρμόζειν δύνανται· τινὰ δὲ οὐδαμῶς, εἰς μὲν τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα ταῦτα λέγεσθαι, κατὰ τὸ ἦθος τῆς γραφῆς· ἀλλ' εἰς ἑτέρου τύπον, ἐν ᾧ πάντα πεπλήρωται.

Pro. 30.4. Matth. 11. 27. Mar. 1. 1. Hebr. 1. 1. Rurſus ait Salomon in Proverbiis, *Quod eſt nomen ejus, & quod nomen Filii ejus?* In Evangelio autem, *Nemo novit Filium, niſi Pater; neque Patrem quis novit, niſi Filius.* Ac rurſus, *Initium Evangelii Ieſu Chriſti Filii Dei.* Item Apoſto-

Πάλιν ὁ Σολομῶν ἐν Παροιμίαις, Τί τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τί τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ; ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ, Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγνώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός. καὶ πάλιν, Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, Πολυμερῶς

καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ.

Επεὶ δὲ ἡ γραφὴ τὸ τῆς πατρότητος καὶ γεννήσεως καὶ τὸ πατρὸς ὄνομα καὶ υἱοῦ, πολλάκις ἐπὶ τῶν πραγμάτων λέγει, ὡς φησιν ὁ Ιωβ, Τίς ἐστι τοῦ ὑετοῦ πατὴρ, ἢ τίς ἐγέννησε τὰς σταγόνας τῆς δρόσου; ἐκ τίνος δὲ γαστρὸς πάγος ἐξεπορεύθη, καὶ κρύσταλλον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τίς ἐγέννησε; διὰ ταῦτα διαστέλλουσα αὐτὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τὸν Υἱὸν γεννητὸν ὀνομάζουσα, φησὶ τοῦτον εἶναι καὶ Θεόν· ἵν' οὕτως ὑπεροχὴν ἔχων φαίνηται πρὸς τὰ κτίσματα. καὶ γάρ φησιν, Εν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. ὅτι δὲ Λόγον τὸν Υἱὸν λέγει, μετ' ὀλίγον προστίθησι, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. καὶ ὁ προφήτης Ησαΐας φησὶ, Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς, ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Εἰ δὲ καὶ περὶ ἄλλων φησὶν ἡ γραφὴ, Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἢ ὡς τὸ, Εγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Υψίστου πάντες. ἀλλ' οὐδένα τῶν ἄλλων λέγει εἶναι μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἐρρέθη περί τινος, Οτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὃ περὶ τούτου φησὶν ἡ γραφή. ἔτι δέ φησι καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, Πάντα τὰ ἐμὰ, σά· καὶ τὰ σὰ, ἐμά. καὶ, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἐστι. καὶ, Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ιησοῦν Χριστόν. λέγει δὲ καὶ ὁ Απόστολος, Ος ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

Αλλὰ μὴν τὰ ῥητὰ τῆς γραφῆς τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τρίτον τῇ τάξει συναριθμοῦσι τὸ Πνεῦμα. φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ιωάννης, Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ πάλιν, Οταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ.

Οτι δὲ ἐστι Θεὸς ἀληθὴς, δῆλον, ὅτι ἡ μὲν προσκύνησις καὶ ἡ λατρεία μόνῳ τῷ Θεῷ ὀφείλεται. φησὶ γὰρ ἡ παλαιὰ γραφὴ, [27] Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. λατρεύουσι δὲ οἱ ἅγιοι τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· φησὶ γὰρ ὁ Απόστολος, Ημεῖς ἐσμὲν ἡ περιτομὴ, [28] οἱ Πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες. πάλιν τὸ τοὺς ἀνθρώπους ἁγιάζειν, ἔργον ἴδιόν ἐστι κυρίως τοῦ Θεοῦ. λέγει γὰρ ὁ Θεὸς ἐν τῇ παλαιᾷ, Εγὼ Θεὸς ὁ ἁγιάζων ὑμᾶς· ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἁγιάζει. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Παῦλος, Αλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ,

lus Paulus, *Multifariàm multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, noviſſimis diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio.* Hebr. 1, 1.

Quod verò Scriptura paternitatis nomen & generationis, patriſque & filii, haud rarò de rebus creatis dicat, ut eſt illud Iob, *Quis eſt pluviæ pater; aut quis genuit ſtillas roris? Ex cujus verò utero gelu proceſſit; aut gelu in cœlo quis genuit?* Idcirco diſtinguens, à creatis, Filium genitum vocans, ait eſſe & Deum; ut præ creatis ejus excellentia monſtretur. Ait enim, *In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quod autem Verbum Filium dicat, paucis interjectis addit, *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: Et vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi Vnigeniti à Patre.* Eſaias quoque Propheta, ait, *Puer natus eſt nobis, & Filius datus eſt nobis; cujus principatus factus eſt ſuper humerum ejus; & vocabitur nomen ejus Magni conſilii Angelus, Deus, Fortis, Potens, Princeps pacis, Pater futuri ſæculi.*

Iob. 38. 28. — Ioan 1. 1. & 14. — Iſai 9. 6.

Sin autem etiam de aliis ait Scriptura, *Filios genui & exaltavi; ipſi verò ſpreverunt me.* Vel ut eſt illud, *Ego dixi, Dii eſtis, & filii Excelſi omnes;* nullum tamen aliorum dixit eſſe Vnigenitum Filium Dei: nec de ullo alio dictum eſt, *Habitare in eo plenitudinem divinitatis* quod de iſto dicit Scriptura. Præterea verò ait de ſeipſo Filius, *Omnia mea, tua ſunt; & tua, mea ſunt.* Et, *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt.* Et, *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Ait verò etiam Apoſtolus, *Qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo.*

Iſai. 1. 1. — Pſal 81. 6 — Col. 2. 9. — Ioan. 17. 10. & 16. 15. & 17. 3. — Phil. 2. 6.

Cæterum Scripturæ teſtimonia tertium Patri ac Filio Spiritum connumerant. Ait enim Chriſtus, *Euntes in mundum univerſum, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.* Evangeliſta quoque Ioannes, *Tres ſunt qui teſtimonium dant, Pater, Verbum & Spiritus ſanctus.* Ac rurſus, *Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me.*

Matth. 28. 19. — 1. Ioan. 5. 7. — Ioan. 15. 26.

Quod autem ſit verus Deus inde liquet, quod adoratio & cultus ſeu ſervitus (λατρεία) ſoli Deo debeatur. Ait enim vetus Scriptura, *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies.* Atqui Sancti etiam ſerviunt Spiritui ſancto. Ait enim Apoſtolus, *Nos ſumus circuncifio, qui Spiritui Dei ſervimus.* Præterea, ſanctificare homines, ejus proprium opus eſt, qui verè ac propriè Deus eſt. Dicit enim Deus in veteri Teſtamento, *Ego Deus qui ſanctifico vos.* Atqui etiam Spiritus ſanctus ſanctificat. Ait enim Divus Paulus, *Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu*

Argument. pro Deitate Spiritus. — Deut. 6. 13. — Phil. 3. 3. — Levit. 20. 20. — 1. Cor. 6. 11.

Dei noſtri. Similiter Dei opus proprium eſt A
Ioan. 6. 63. & vivificare. Porro dicitur in Evangelio,
Rom. 8. 13. *Spiritus eſt, qui vivificat.* Et Apoſtolus, *Si Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Ac rur-
Ioan. 5. 21. ſus ait Dominus, *Sicut Pater ſuſcitat mortuos & vivificat.* Vivificare autem in divino Spiri-
Rom. 8. 11. tu eſt. Scribit namque Apoſtolus, *Si Spiritus ejus qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum à mortuis* (quà ſcilicet homo erat) *habitat in nobis; qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora noſtra, per inhabitantem Spiritum ſuum in nobis.*

Pari modo inhabitare in Sanctorum men-
1. Cor. 6. 16. tibus, Dei proprium eſt. Ait enim Apoſto-
Levit. 26. 12. lus, *Vos eſtis templum Dei viventis, quemadmodum ait Dominus, Quoniam inhabitabo in eis.* Id-ipſum verò Apoſtolus Spiritui ſancto tri-
Rom. 8. 9. buit: Ait enim, *Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Rurſuſ B
1. Cor. 10. que ait Apoſtolus, *Spiritus autem omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? ita & quæ Dei ſunt nemo cognovit, niſi Spiritus Dei.* Comprehendere autem omnia quæ Dei ſunt,
Matth. 11. 27. nulli creaturæ competit. Ait enim Dominus, *Nemo novit Filium, niſi Pater: neque Patrem quis novit, niſi Filius.* In Eſaia quoque velut ex perſona Dei dicitur, *Secretum meum*
Iſai. 24. 16. *mihi.*

Rurſus, proprium Dei opus monſtratur, inter preces revelare myſteria. Dicitur enim
Dan. 2. 28. Danieli; *Eſt Deus in cœlo revelans myſteria.* Hoc autem opus probatur Spiritus ſancti.
1. Cor. 2. 10. Ait enim Apoſtolus, *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſanctum.* Ac iterum, *Spiri-*
1. Cor. 14. 2. *tus autem loquitur myſteria.* Præterea in Actibus
Act. 5. 3. 4. dicitur, *Anania! cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui ſancto?* Paucisque interjectis, *Non es mentitus hominibus, ſed Deo.* Igi- C
tur Deus eſt Spiritus ſanctus.

Longioris porrò operæ ſit, quærendo teſtimonia proferre; quibus Filii ac Spiritus Deitas comprobetur; quod nempe amborum perſona verè exiſtens ſit; ac uterque verus perfectuſque Deus ſint. Quodque in unum auctorem (Patrem ſcilicet) referantur, ex quo ſine tempore eſſe habent; exque eo quod eſt, ſit quod eſt ac verè exiſtens eſt; manifeſtum eſt, etiam Patris perſonam id eſſe quod eſt, ac verè exiſtens & perfectum eſt: quod omnibus in confeſſo eſt. Cumque adeò Deus, Deus verus ſit & perfectus, & ratione vitáque præditus; hæc autem ex Deo ſint (ambæ ſcilicet Perſonæ) nec in Deo ullum ſit accidens; D
manifeſtum eſt, hæc etiam (Filium nimirum & Spiritum) verè exiſtentia eſſe ac ſubſiſtere: utrumvis enim altero comprobatur. Sicque adeò Deus tres perſonæ eſt unaque eſſentia ac una res, ut planè divinæ Scripturæ, ac quas Sancti expoſitiones adhibent, palam declarant. Utriuſque enim Teſtamenti paginæ, Sanctorumque in ipſa commentationes, eam in rem teſtimoniis longè exuberant.

Ex his verò aliud planè nihil diſcimus, quàm quæ ſæpius dicta ſunt: Nempe,

καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ὡσαύτως ἔργον Θεοῦ ἴδιον καὶ τὸ ζωοποιεῖν. λέγεται δὲ ἐν εὐαγγελίῳ, Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν. καὶ ὁ Απόστολος, [29] Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ἐν- 29
εκρώσατε, ζήσεσθε. καὶ πάλιν φησὶν ὁ Κύριος, Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. τὸ δὲ ζωοποιεῖν, ἐν τῷ θείῳ Πνεύματί ἐστιν. ὁ γὰρ Απόστολος γράφει, Εἰ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ιησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλονότι, κατοικεῖ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας Ιησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωο-
ποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα, [30] διὰ τοῦ ἐνοι- 30
κοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν.

Ὡσαύτως τὸ ταῖς τῶν ἁγίων διανοίαις ἐνοικεῖν, ἴδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ. φησὶ γὰρ ὁ Απόστολος, Ὑμεῖς ἐστὲ ναὸς Θεοῦ ζῶντος, ὥσπερ φησὶν ὁ Κύριος, Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς. ἰδοὺ τὸ δὲ τοῦτο τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Απόστολος ἀπονέμει. φησὶ γὰρ, Οὐχ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. πάλιν φησὶν ὁ Απόστολος. Τὸ δὲ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ καταλαμβάνειν πάντα τοῦ Θεοῦ, οὐδενός ἐστι κτίσματος. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὔτε τὸν Πατέρα τίς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός. καὶ ἐν τῷ Ησαΐᾳ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται, Τὸ μυστήριόν μου ἐμοί.

Πάλιν ἴδιον τοῦ Θεοῦ ἔργον δείκνυται, ἐν ταῖς εὐχαῖς ἡ τῶν μυστηρίων ἀποκάλυψις. λέγεται δὲ τῷ Δανιὴλ, Ἔστι Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια. τοῦτο δὲ ἔργον δείκνυται τοῦ ἁγίου Πνεύματος. λέγει γὰρ ὁ Απόστολος, Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. καὶ πάλιν, Τὸ δὲ Πνεῦμα λέγει μυστήρια. ἔτι ἐν ταῖς Πράξεσι λέγεται, Ανανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαί σε τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. καὶ μετ' ὀλίγα, Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Θεὸς οὖν ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Καὶ μακρὸν ἂν εἴη ζητοῦντα μαρτυρίας προστιθέναι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἑκάτερον αὐτῶν πρόσωπον ἐστὶν ὑφεστὼς, καὶ ἀληθὴς καὶ τέλειος Θεός. καὶ ἐπεὶ εἰς ἓν αἴτιον ἀναφέρονται τὸν Πατέρα, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἀχρόνως ἔχοντα, ἐκ τε τοῦ ὄντος ὄν ἐστι καὶ ὑφεστὼς, δῆλον ὡς καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον ὄν ἐστι καὶ ὑφεστὼς καὶ τέλειον, ὃ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται. καὶ εἰ ὁ Θεὸς, ἔστι Θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος καὶ λογικὸς καὶ ζῶν· ταῦτα δέ ἐστιν ἐξ αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς οὐκ ἔστι, δῆλον ὡς καὶ ταῦτα, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐνυπόστατά εἰσιν. ἑκάτερον γὰρ δι' ἑτέρου δείκνυται. καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ Θεὸς τρία πρόσωπα καὶ μία οὐσία καὶ ἓν πρᾶγμα, ὡς αἱ περὶ τούτου διδασκαλίαι τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων διαγορεύουσι. τῶν γὰρ μαρτυριῶν ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα, καὶ αἱ τῶν ἁγίων εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις πεπλήρωνται.

Ἀφ' ὧν οὐδὲν πάντως ἄλλο μανθάνειν ἐστὶν, ἢ τὰ πολλάκις ῥηθέντα· ταῦτα δὲ ἦν, ὅτι εἰς

Θεὸς Πατήρ ἐστι καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ὅτι ἐν οὐδενὶ διαφέρουσιν, εἰ μὴ καθότι τὸ μὲν ἐστι Πατήρ, τὸ δὲ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα. ταῦτα γὰρ οἱ ἅγιοι ἔλεγον ὑποστατικὰ ἰδιώματα τῶν θείων προσώπων. καὶ οὔτε λόγῳ μόνῳ διαφέρουσιν· ὑφεστὸς γάρ ἐστι ἕκαστον αὐτῶν· οὔτε πράγματι ἄλλῳ παρὰ τὴν οὐσίαν· μία γὰρ οὐσία τῶν τριῶν· καὶ πρόσωπον εἴρηται τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. ὥστε τοῖς ἀναφορικοῖς ὀνόμασι πραγματικῶς διακρίνονται, δηλονότι κατὰ τὰς ἐπιθεωρουμένας σχέσεις τοῖς ὑφεστῶσι προσώποις, τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τῷ αἰτίῳ. καίτοι καὶ ἐφ' ἡμῶν παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν τις Πέτρον καὶ Ἰωνᾶν ἀπολελυμένως εἴπῃ, δι' ἑκατέρου τούτων ἄνθρωπον ἐδήλωσε· καὶ ὁ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ Ἰωνᾶ εἰπών, πάλιν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ υἱὸν εἶναι ἐξ ἀνθρώπου Ἰωνᾶ, πατρὸς ὄντος αὐτοῦ. καὶ οὐχ ἕτερον μὲν εἴρηκεν ἀπολελυμένως, ἑκάτερον τούτων ἄνθρωπον λέγων· ἕτερον δέ, ὅτε τοῖς ἀναφορικοῖς αὐτὸν ἐσήμηνε. τοῦτο δὲ μόνον ταῖς κλήσεσι παρήλλαξεν, ὅτι τοῖς μὲν ἀπολελυμένοις, ἀνθρώπων οὐσίαν ἄσχετον ἐδήλου· τοῖς δὲ ἀναφορικοῖς, τὴν αὐτῶν πάλιν οὐσίαν πῶς ἔχουσαν. ὅτι τὸ μὲν πατήρ· τὸ δέ, υἱός· ὥσπερ καὶ πρότερον περὶ τούτου ἐλέγομεν. εἰ δ' ἐφ' ὧν ἐστι μερισμὸς τῆς ὕλης, καὶ διάφορον τὸ εἶναι κατ' ἐνέργειαν, καὶ τοῖς ἀπολελυμένοις τὴν αὐτῶν οὐσίαν δηλοῦμεν, καὶ τοῖς ἀναφορικοῖς αὐτὴν ταύτην πῶς ἔχουσαν· καὶ διὰ ταῦτα οὐθ' ὁ Πέτρος τοῦ Ἰωνᾶ κατὰ τὸ ἄνθρωπος εἶναι διακρίνεται, οὔτε μόνῳ τῷ λόγῳ. φανερὸν γὰρ ὡς ἄλλος ἐστὶν ὁ Πέτρος τοῖς ἰδιώμασι καὶ ἄλλος ὁ Ἰωνᾶς· πῶς ἐπὶ τῆς θεότητος, ὅπου τὸ κατ' ἐνέργειαν ἕν ἐστι, καὶ ἡ αὐτὴ καὶ μία οὐσία τῶν τριῶν προσώπων, ἢ κατὰ
31 τὸν λόγον μόνον ἔσται διάκρισις, [31] ἢ κατ' ἄλλο
τι παρὰ τὴν οὐσίαν.

Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ νῦν καὶ πρότερον εἴρηται. σημαίνονται δὲ καὶ τούτοις τοῖς ὀνόμασι τὰ θεῖα πρόσωπα. ὁ γὰρ Πατὴρ λέγεται ἀναίτιος, ἀρχή, αἰτία, γεννήτωρ, προβολεύς, μείζων· ὅπερ ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὸ αἴτιον λαμβάνει. λέγεται ὅτι ἔχει Πνεῦμα. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρός, φησὶν ἡ γραφή· καὶ ὅτι ἀποστέλλει αὐτό, διὸ καὶ χορηγὸς αὐτοῦ καλεῖται. καὶ τὸν Υἱὸν δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀπεστάλθαι φαμέν. αὐτὸς δέ, οὔθ' ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, οὔθ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀποστέλλεται. ἡ δὲ ἀποστολή, διάστασιν οὐκ εἰσάγει τῶν τριῶν προσώπων. ἔνθα γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐστί. μᾶλλον δέ, οὐδὲ ἔνθα λέγειν εἰκός· πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεός. διὸ
32 καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος εἴρηκε, [32] Θεὸς οὐκ ἀπο-
στέλλεται. καθὸ Θεὸς δηλονότι· καθὸ δὲ πρόσωπον, ἀποστέλλεται. πῶς γὰρ ἂν τοῦτο εἶπεν, ὅπου γε αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, Ὅτι τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλεται. οὐ διάστασιν οὖν εἰσάγει· διὰ δὲ τὴν ἀγνωσίαν καὶ σκοτασμὸν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀπέστη· ὅταν δὲ ἐν ταῖς καρ-

unum Deum eſſe Patrem & Filium & Spiritum ſanctum; nec in ullo alio diſtingui, quàm quod aliud eſt Pater, aliud Filius, aliud Spiritus. Hæc enim Sancti divinarum perſonarum proprietates hypoſtaticas vocarunt. Nec ſola ratione diſtinguuntur. Nam eorum quodlibet verè eſt ac ſubſiſtit; non tamen re, quæ ſit alia præter eſſentiam. Una enim trium eſſentia eſt, dictaque eſt perſona, *Commune cum eo quod proprium eſt.* Quapropter relativis (ut ſic dicam) nominibus realiter diſtinguuntur, penes relationes quæ in perſonis verè exiſtentibus intelliguntur; iis ſcilicet quæ ſunt ex auctore, & quæ ipſa auctor exiſtit. Quanquam in nobis etiam, exempli cauſa, cùm quis Petrum & Ionam dixerit, utroque hoc nomine hominem ſignificavit. Quique adeò Petrum ex Iona dixit, eundem rurſus hominem etiam filium, Iona Patre natum deſignavit: nec verò, cùm horum utrunque hominem abſolutè dixit, alium nominavit, atque alium cùm relationem habentibus nominibus ſignificavit. Hæc enim una nominum diverſitas eſt, quod abſolutis quidem, hominum eſſentiam velut per ſe ac abſolutam ſignificavit; relationem verò habentibus, eandem rurſus ſic ſe habentem; ita nimirum ut hoc pater ſit, illud filius; uti etiam in ſuperioribus dictum eſt, cùm de iis loqueremur: ſin autem in quibus dividua materia eſt ac eſſe in actu diſtinctum, tum abſolutis nominibus eorum eſſentiam, tum relationem habentibus eandem ipſam ſic ſe habentem ac tali modo, ſignificamus; nec propterea Petrus, quà homo eſt, diverſus à Iona eſt, aut ſola ratione ab eo diſtinguitur, (liquet enim proprietatibus, Petrum alium eſſe, atque alium Ionam) quomodo in deitate, in qua unum in actu eſt, unaque & eadem trium perſonarum eſſentia, aut ſola ratione erit diſtinctio, aut penes aliud quid præter eſſentiam?

Vera realiſque diſtinctio in divinis ſummaque unitas.

Maximus Dial. cum Eunom.

Damaſc. l. 3.

De his itaque tum modò, tum & in ſuperioribus dictum eſt. Porro hiſce nominibus ſignificantur divinæ Perſonæ. Pater ſiquidem cauſæ expers dicitur, principium, cauſa ſive auctor, genitor, productor, major: quod Damaſcenus intelligendum cenſet, qua ratione cauſa eſt & auctor. Dicitur habere Spiritum. *Spiritus* enim *Patris*, inquit ſcriptura. Ipſum quoque mittere dicitur: unde & ejus ſubminiſtrator vocatur; ſed & Filium dicimus ab eo eſſe miſſum: ipſe verò neque à Filio, neque à Spiritu mittitur. Porrò miſſio, nullam diſtantiam inducit aut ſeparationem trium perſonarum. Ubi enim Filius eſt, ibi eſt & Pater & Spiritus; quinimmo nec aptè dicatur ibi: nam Deus ubique eſt. Quamobrem etiam dixit divus Chryſoſtomus, *Deus non mittitur*; ea ſcilicet ratione qua eſt Deus: qua verò ratione perſona eſt, mittitur. Quomodo enim Vir beatus ſic negaſſet, cùm ipſe Dominus dicat mitti Spiritum? Non ergo diſtantiam aut ſeparationem inducit: propter ignorantiam verò, effuſamque mentibus noſtris caliginem, Deum nobis abeſſe dicimus. Cùm verò

Patris nomina.

Greg. Orat. 36. p. 582.

Matth. 10. Ioan. 14. 16.

Hom. de Spiritu ſancto, duc. t. 6.

Dei in homine abſentia & præſen-

lux ſcientiæ ac veritatis cordibus noſtris affulſerit (nam & ea ratio eſt cur Deus Lux vocetur) Deum nobis adveniſſe ac præſentiam exhibuiſſe dicimus.

Orat. 38. p. 621. Ait verò etiam Gregorius Theologus, *Miſſionem Patris* (ſeu quod miſerit) *propenſam ejus voluntatem exiſtima; ad quem refert quæ ſua ſunt, tum honorem habens tanquam principio temporis experti, tum ne Deo adverſari videatur.*

Orat. 37. p. 611. Ac rurſus in Oratione de Spiritu ſancto, *Cuncta verò quæ hîc humilius dicuntur: quod nempe detur, quod mittatur, quod diſtribuatur, gratia, donum, inſufflatio, promiſſio, interpellatio, ac ſi quid ejus generis eſt: ad auctorem primum referenda ſunt, ut unde ſit oſtendatur, nec trium Deorum errore, tria principia diviſa admittantur.*

Orat. 35. p. 562. & 573. Filius autem nominatur, qui ab auctore eſt, genitus, ſoboles. Ait enim idem, *Horum autem, alter ſoboles; alter proceſſio.* Unigenitus, principium. Nam ait idem. *Principium ex principio.* Sapientia, Verbum. Potentia Patris, imago, ſplendor, Figura ſubſtantiæ ejus. Viva ac ſubſtantialis ejus operatio. Ejus voluntas. Etenim ait Damaſc. in Theologicis ſuis Capitibus. *Ne multis dicam, Non eſt aliud Patris Verbum, ſapientia potentia, voluntas, præterquam Filius.* Divus quoque Cyrillus Theſaurorum libro vigeſimo primo ipſum voluntatem appellat, dum ait. *Filius eſt vivens & ſubſtantialis voluntas verbum. Ergo idem ejus voluntas Patris.* In ſeptimo quoque, *Eſt verò*, inquit, *Filius Patris Verbum. Ergo idem ejus voluntas eſt.*

Lib. 1. c. 13.

Theſ. 21. p. 212. & 7.

Dial. 5. cũ Anom. qui & Maximo adſcribuntur. Quin & alia voluntas extra Dei eſſentiam legitur ac humano more intelligitur. Ait namque Magnus Athanaſius in diſputatione adverſus Arium. *Dei eſſentia neque cœpit, neque deſinit: Non ergo cœpit imago autve deſiit: voluntas verò, & cœpit & deſinit.* In quæ verba obſervat beatus Maximus, aitque, *Voluntas non idem eſt cum Dei eſſentia: Nam voluntas, & incipit & deſinit: Quod autem incipit & deſinit, non poteſt eſſe idem cum eo, quod neque incipit neque deſinit.* Iuſtinus quoque Martyr in

Iuſt. ad Reſpon. Græc. p. 178. libro adverſus Græcos, *Eſſentia*, inquit *fieri non poteſt ut non exiſta; voluntatem autem ac conſilium, contingit non eſſe: voluit enim Deus, & factus eſt ſol: non autem voluit ut & alter ſol fieret: nec enim neceſſe erat.* Magnus item Baſilius, *Cujuſnam verò ope egeat, qui ſola voluntate creat, una ac velit conſiſtente quod creatum ſit. Præterea*

Baſil.

Orat. 36. p. 590. *vocatur Dei Filius Patris definitio atque ratio. nec à veritate uberravit, qui ſic eum ſe habere ad Patrem, ac ſe difinitio habet ad definitum, & ut ſe ratio ſeu Verbum habet ad mentem dixerit.* Hæc enim

Dei nomina Λόγος & Νοῦς ex ipſa ejus & ratione ac natura. habet Gregorius Theologus Orat. 2. de Filio. Ex quibus manifeſtũ eſt; Non eo modo quo Dei Filius, nuncupatur ſol & lumen & panis & gutta, & marguarita, quæ nomina pro humano uſu ex creatis trahuntur, nec cùm illa non eſſent eorum nomenclaturam ſubbibat (ſunt enim hæc ex operationibus conflata) ſic quoque Verbum vocari ac ratio-

A δίαις ἡμῶν ἀνατείλῃ τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας· καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο Φῶς ὁ Θεὸς λέγεται, φαμὲν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐπεδήμησε.

Φησὶ δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἀποστολὴν εἶναι νόμισον· ἐφ᾽ ὃν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. καὶ πάλιν ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, Ὅσα δὲ κἀνταῦθα ταπεινότερον λέγεται, τὸ δίδοσθαι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ μερίζεσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δώρημα, τὸ ἐμφύσημα, ἡ ἐπαγγελία, ἡ ὑπερέντευξις, εἴ τέ τι τοιοῦτον, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεκτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῇ, καὶ μὴ τρεῖς ἀρχαὶ μεμερισμέναι πολυθέως παραδεχθῶσιν.

B Ὁ δὲ Υἱὸς λέγεται αἰτιατὸς, γεννητὸς, γέννημα. ὁ γὰρ αὐτός φησιν, Τούτων δὲ, τὸ μὲν γέννημα· τὸ δὲ πρόβλημα. μονογενὴς, ἀρχή. καὶ γὰρ ὁ αὐτος, [33] Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή. σοφία, λόγος, δύναμις τοῦ Πατρὸς, εἰκὼν, ἀπαύγασμα, χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια αὐτοῦ. θέλησις αὐτοῦ. καὶ γάρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις. Ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, Οὐκ ἔστι τοῦ Πατρὶ Λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός. καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν κα΄ τῶν θησαυρῶν, βούλησιν αὐτόν φησι, λέγων. Ὁ Υἱός ἐστιν [34] ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρός βούλησις. καὶ ἐν τῷ ζ΄, Ἔστι δέ φησιν ὁ Υἱὸς, ὁ τοῦ Πατρὸς Λόγος. αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ἡ βούλησις αὐτοῦ. 33 34

C Λέγεται δὲ καὶ ἄλλη βούλησις ἔξω τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, κατ᾽ ἀνθρωπίνην ἐπιβολὴν νοουμένη. καὶ γάρ φησιν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἄρειον διαλέξει. Ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἤρξατο, οὔτε παύεται. οὔτε ἄρα ἤρξατο ἡ εἰκὼν οὔτε ἐπαύσατο. ἡ δὲ θέλησις, καὶ ἄρχεται καὶ παύεται. ὅπερ ὁ θεῖος ἐπισημηνάμενος Μάξιμος, Ἡ βούλησις, φησὶν, οὐ ταυτόν ἐστι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. ἡ μὲν γὰρ βούλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται. τὸ δὲ ἀρχόμενον καὶ παυόμενον, τῷ μήτε ἀρχομένῳ μήτε παυομένῳ ταυτὸν εἶναι οὐ δύναται. καὶ ὁ μάρτυς Ἰουστῖνος ἐν τῷ κατ᾽ Ἑλλήνων λόγῳ, Ἡ μὲν οὐσία, φησὶν, [35] οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι· ἡ δὲ βούλησις ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι. ἠβουλήθη γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ γέγονεν ὁ ἥλιος· οὐκ ἠβουλήθη δὲ γενέσθαι καὶ δεύτερον ἥλιον· οὐ γὰρ ἔδει. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, Τίνος ἂν καὶ ὑπουργίας δέοιτο, ὁ θελήματι μόνῳ δημιουργῶν, ὁμοῦ τῇ βουλήσει συνισταμένης τῆς κτίσεως. Ἔτι λέγεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ λόγος· καὶ οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι λέγων αὐτὸν οὕτως ἔχειν πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον, καὶ ὡς πρὸς νοῦν λόγος. ταῦτα γάρ φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ. ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι οὐχ ὥσπερ ἥλιος καὶ φῶς καὶ ἄρτος καὶ σταγὼν καὶ μαργαρίτης ὀνομάζεται ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων εἰλημμένων τούτων τῶν ὀνομάτων, ἃ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ κτίσματα οὐκ ἐκαλεῖτο· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ταῦτα συν- 35

D

ἑστήσαν· τὸν ἴσον τρόπον λέγεται καὶ Λόγος, καὶ πάλιν ὁ Πατὴρ Νοῦς· ἀλλ' οὕτω λέγονται, ὡς εἰ καὶ μηδὲν ἦν λογικὸν καὶ νοερὸν κτίσμα, ἀφ' οὗ ἔδει ληφθῆναι τὸ ὄνομα, κατὰ τὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἀκολουθίαν, μηδὲν μηδαμῶς παρὰ τοῦτο κεκωλῦσθαι Νοῦν καὶ Λόγον ὑπάρχειν. εἰ γὰρ πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρός. καὶ ὅτι Ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα· τουτέστιν, ὁ νενοηκὼς αὐτὸν νενόηκε τὸν Πατέρα. οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς ἐξηγήσατο Θεολόγος ἐν τοῖς αὐτοῖς. καὶ τὰ τοῦ γεννήσαντος ἴδια καὶ ἐξαίρετα φυσικῶς ἐν αὐτῷ ἔχει κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον ἐν δευτέρῳ τῶν Θησαυρῶν, δῆλον ὅτι ἀεὶ ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον ἔχει, καὶ ὅρος τοῦ Πατρός ἐστι καὶ Λόγος.

A nem, ac rurſus Patrem, Mentem: ſed ita, ut quamvis in creatorum nullum eſſet ratione mentiſque intelligentia præditum, ex quo nomen ſumere oporteret, nihil tamen obſtaret quin Mens exiſteret, Ratioque ac Verbum. Siquidem enim ante omnia ſæcula ex Patre eſt: &, *Qui vidit ipſum, vidit Patrem*: hoc eſt, Qui eum intellexit (ſic enim idem ipſe Gregorius ibidem expoſuit) ac, *quæ genitoris propria ſunt ac ſingularia, in ſe natura habet*, ut auctor eſt Cyrillus Theſauro tum libro ſecundo; palam eſt, ſic ſemper ſe habere velut definitionem ad definitum, eſſeque Patris definitionem ac Rationem ſeu Verbum.

Ioan. 14. 9.

Theſaur. l. 2.

Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος παρ' ἡμῖν μὲν ἀνυπόστατός ἐστι καὶ ἀμυδρῶς τῷ νῷ ἔοικεν· ἐκεῖ δὲ συμπεπληρωμένον τι καὶ ὑφεστὼς ἐστὶν ἐν τῇ θείᾳ φύσει καὶ τῆς αὐτῆς τῷ Νῷ φύσεως, ὀνομάζεται Υἱός· πρὸς ὃ δὲ ἀναφέρεται, καλεῖται Πατήρ. καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν τὸ ἔκ τινος ὂν καὶ φύσιν τὴν αὐτὴν ἔχων τῷ ἀφ' οὗ προῆλθεν, υἱὸς ὀνομάζεται κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως ἔθος. καίτοι καὶ τὸ τῆς πατρότητος ὄνομα ἐκεῖθεν μᾶλλον ἡμῖν ἀφῖχθαι, οὐκ ἀφ' ἡμῶν εἰλῆφθαι, ὁ Ἀπόστολος λέγει. Ἐξ οὗ γάρ φησι, πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. ᾧ δὴ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς συντίθεται.

B Quod verò verbum apud nos non verè ac per ſe exiſtat, ac cum mente exilem duntaxat atque obſcuram ſimilitudinem habeat: illic autem plenum aliquid ſit ac quod verè in natura divina ejuſdemque cum Mente naturæ & per ſe exiſtat, Filius nuncupatur: idque ad quod relationem habet, Pater. Nam & apud nos, quod ex aliquo eſt, eandemque naturam cum eo, ex quo proceſſit, nactum eſt, humani ſermonis uſu filius vocari ſolet: quanquam etiam Patris nomen inde potius ad nos veniſſe, quàm à nobis ſumptum eſſe, ait Apoſtolus. *Ex quo omnis ex communi patre cognatio in cœlo & in terra*; cui planè & Damaſcenus aſſentitur.

Verbum in divinis ut Filius.

Eph. 3. 15.

Lib. 1. c. 8.

Ἔτι Πνεῦμα Υἱοῦ φησιν ἡ γραφὴ τὸ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα· Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, λέγει. καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ ἐκπορεύεται. οὐ λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Πνεύματος γεννᾶται· καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ χορηγεῖται, δίδοται, ἀποστέλλεται· διὸ καὶ δοτὴρ αὐτοῦ καὶ χορηγὸς καὶ ταμίας, ὡς Γρηγόριος Θεολόγος ἐν τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν εὐχῇ ὕμνησε. καὶ γὰρ αὐτὸς μὲν ὁ Υἱός φησιν, Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. οἱ δὲ ἅγιοι, ἐξ ὧν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς Θεολογικοῖς γράφει. Ἐνεφύσησε γὰρ, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου μὲν ἥ τε ἀκτὶς καὶ ἡ ἔλλαμψις. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς ἀκτῖνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως. διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος, ἡ ἔλλαμψις ἡμῖν μεταδίδοται· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν.

C Ad hæc, Filii Spiritum vocat Scriptura Patris Spiritum. Ait enim, *Miſit Deus Spiritum Filii ſui*. Etiam dicitur quod ex Patre per ipſum procedat (non autem dicitur quod Filius ex Patre per Spiritum gignatur) quod item per eum præbeatur, deturque ac mittatur; ex quo eſt, ut illius *dator & ſubminiſtrator atque arbiter* dicatur, quemadmodum Gregorius Theologus in precatione Filium laudavit ac cecinit. Nam & ipſe quidem Filius ait. *Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam nobis, Spiritum veritatis qui à Patre procedit*: Sancti verò, in quibus Damaſc. in Theologicis ſcribit. *Inſufflavit enim & dixit, Accipite Spiritum ſanctum. Quemadmodum ex ſole tum radius, tum fulgor procedit. Eſt enim ſol radii pariter ac fulgoris fons: per radium verò nobis fulgor communicatur: iſque eſt quo illuſtramur, ac qui à nobis percipitur.*

Gal. 4. 6.

Gregor. Theol.

Ioan. 15. 26.

Ioan. 20. 22.

Lib. 1. c. 8. in fine.

Τὶ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγεται Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα Υἱοῦ, Πνεῦμα ἀληθείας, αἰτιατὸν, ἐκπορευτὸν, ἐκπορευόμενον, πρόβλημα· καὶ ὡς ὁ Δαμασκηνὸς [36] ἐν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ, Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Αὐτοκύριος, Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας. καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἁπάντων. ἔτι ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ὀνομάζεται Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα πρᾳότητος, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ, καὶ τ' ἄλλα περὶ ὧν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ διασαφεῖ.

D Porrò Spiritus ſanctus, Spiritus Dei dicitur, Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus veritatis, ab Auctore exiſtens, procedens, proceſſio; atque ut Damaſcenus in Dogmaticis ſuis ait, Spiritus Chriſti, Spiritus Domini, ipſe Dominus, Spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, ſapientiæ. Etenim horum omnium effector eſt. Adhuc verò ex operationibus vocatur Spiritus Fidei, Spiritus lenitatis, Spiritus timoris Dei, & reliqua quæ explanat beatus Chryſoſtomus, in ſermone quem de illo ſcripſit.

Damaſc. in Dogmat.

Serm. de Spiritu ſancto. t. 6. Duc.

Ἔτι λέγεται εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Παῦλος, Οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους γενέσθαι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. ἔτι λέγεται ῥῆμα τοῦ Υἱοῦ,

Ad hæc dicitur Filii imago, ut ait Paulus, *Quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri Imagini Filii ſui*. Præterea dicitur ῥῆμα, Ver-

Rom. 8. 29.

Athan. Epiſt. 2. ad Serap. de Sp. S.

Hebr. 1. 3. bum Filii, ut idem rurſus ait. *Portans omnia Verbo virtutis ſuæ; per ipſum purgationem faciens noſtrorum peccatorum.* Magnus quoque Baſilius, in eo capite quod prænotatur. *Quidni etiam Spiritus dicatur Filii Filius*, ait in Hæreticum argumentum intorquens. *Non quod non ſit ex Deo per Filium, ſed ne Trinitas, immenſa quædam turba exiſtimetur, quæ Filios ex Filiis, ſeu nepotes, ut contingit in hominibus, habere videatur. Sed dices, Si Dei Verbum* (λόγος) *Filius eſt; Spiritus verò ipſe Filii Verbum* (ῥῆμα) *quidni Spiritus Filii Filius dictus eſt?* Præterea Athan. ad Serap. Magnus Athanaſius in libro ad Serapionem, *Vitam* appellat *ſanctificatricem ac illuminatricem*; itemque *ejus operationem* (*ſeu nomen*) *donumque.* Ait enim, *Sicut Filius unigena proles eſt, ſic & Spiritus, qui per Filium datur atque mittitur, unus eſt non multa, neque unum è multis, ſed ipſe Spiritus. Cùm enim unus ſit Filius vivens Verbum, unam neceſſe eſt eſſe perfectam plenamque ſanctificatricem ac illuminatricem Vitam, quæ ejus operatio* (*ſeu numen*) *donumque eſt:* Quæ nimirum idcirco ex Patre dicitur procedere, quod ex Filio, quem ex Patre fatentur omnes, elucet, mittiturque ac datur.

Perſonarum nomina communiter uſurpata. Quin hoc quoque neceſſariò obſervandum, Haud raro quæ de perſonis dicuntur, nomina, de Deo abſolutè ſumi. v. g. Deus ipſe totus & abſolutè dicitur ſapientia; Pater ſcilicet & Filius & Spiritus ſanctus: ſed & Filius ſapientia dicitur. Alium igitur conceptum habemus, cùm de Filio, aliumque cùm de ipſo Deo nomen uſurpatur. Nam de Deo quidem abſolutè dicitur, perindeque intelligitur Pater ſapientia & Filius ſapientia & Spiritus ſapientia, ceu unus ſapiens unaque ſapientia. In Filio autem, diſcretè: Filius enim genita ſapientia, non idem eſt ac Pater ſapientia gignens, vel idem ac Spiritus; quod nimirum ad id attinet, quod eſt gigni. Similiter & Pater Filii proprii dicitur; dicitur verò & creaturæ, ſed unumquodque modo proprio, ut paulò antè dicebamus. Ac rurſum, dicitur Pater & Filius & Spiritus, communiter Spiritus. Ioan. 4. 24. *Spiritus enim*, inquit, *Deus eſt; & qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Verùm alio modo Spiritum Patris dicimus. Tunc enim ut ſubſiſtentem ac per ſe propriè exiſtentem, eum conſideramus; & qui velut Proceſſio, ad Patrem Proceſſionis Auctorem, referatur. Etenim Spiritus procedit à Patre. Propterea diligenter curandum ut quæ in tribus Perſonis uſurpamus, divina nomina, talia aſſumantur, quæ proprietatibus perſonalibus conveniant, & ne in ea re decipiamur.

A ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν, Φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· δι᾽ ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν κεφαλαίῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Διατί μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα Υἱὸς τοῦ Υἱοῦ, φησὶ πρὸς τὸ αἱρετικὸν ἀποτεινόμενος, Οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι᾽ Υἱοῦ, ἀλλ᾽ ἵνα ἡ τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, υἱοὺς ἐξ υἱῶν, ὡς καὶ ἐν ἀνθρώποις, ἔχειν ὑποτοπηθεῖσα. ἀλλὰ λέγεις, Εἰ Θεοῦ μὲν Λόγος ὁ Υἱὸς, 37 Ῥῆμα δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα· 37
διατί μὴ Υἱὸς τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἴρηται. ἔτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ πρὸς Σεραπίωνα, ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν φησὶν ζωὴν. καὶ ἔτι ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν. λέγει γὰρ, Ὥσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ Υἱός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, ἓν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἓν· ἀλλ᾽ αὐτὸ Πνεῦμα. B ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὖσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν. ἥτις ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται.

Καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον εἰδέναι, Πολλάκις τὰ ἐπὶ τῶν προσώπων λεγόμενα ὀνόματα, λαμβάνονται ἐπὶ τοῦ ὅλου Θεοῦ ἀπολελυμένως. οἷον, ὁ Θεὸς λέγεται σοφία κοινῶς καὶ ἀπολελυμένως, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. ἀλλὰ λέγεται καὶ ὁ Υἱὸς σοφία. ἄλλην οὖν ἔννοιαν ἔχομεν ἐπὶ τούτου, καὶ ἄλλην ἐπ᾽ ἐκείνου. ἐπ᾽ ἐκείνου μὲν γὰρ ἀπολελυμένως λέγεται, καὶ ὁμοίως νοεῖται ὁ Πατὴρ σοφία, καὶ ὁ Υἱὸς σοφία, καὶ τὸ C Πνεῦμα σοφία, ὡς εἷς σοφὸς καὶ μία σοφία. ἐνταῦθα δὲ, διακεκριμένως. ἡ γὰρ γεννητὴ σοφία ὁ Υἱὸς, οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ σοφία τῇ γεννώσῃ τῷ Πατρὶ, οὔτε τῷ Πνεύματι· δηλαδὴ κατὰ τὸ γεννᾶσθαι. ὡσαύτως καὶ Πατὴρ μὲν λέγεται τοῦ ἰδίου Υἱοῦ· λέγεται δὲ καὶ τῆς κτίσεως· ἀλλὰ ἄλλον τρόπον ἑκάτερον, ὡς περὶ τούτου πρότερον εἴπομεν. καὶ πάλιν λέγεται μὲν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, κοινῶς Πνεῦμα. Πνεῦμα γάρ φησιν ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. ἀλλ᾽ ἕτερον τρόπον λέγομεν Πνεῦμα Πατρός. ὡς γὰρ ὑφεστὼς καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ ἰδικῶς τότε νοούμενον· καὶ ὡς πρόβλημα πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφερόμενον ὡς D προβολέα. καὶ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. διὰ ταῦτα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τριῶν προσώπων θεολογούμενα, προσήκοντα δεῖ λαμβάνειν τοῖς ὑποστατικοῖς ἰδιώμασι, καὶ μὴ κατὰ τοῦτο πλανᾶσθαι.

Κεφ. λ΄.

Κεφ. δ'.

ΤΙΝΑΣ ΠΟΤΕ ΕΙΚΟΝΑΣ ΠΕΡΙ τῆς ἁγίας Τριάδος παραδιδόασιν οἱ Ἅγιοι.

Τῆς δὲ ἁγίας ταύτης καὶ μακαρίας Τριάδος, παράδειγμα καὶ εἰκόνα τινὰ οἰκείαν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων οὐκ ἔστι λαβεῖν, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν καὶ πᾶσαν νόησιν ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκισμένης. τί ἂν εἴη παράδειγμα καὶ εἰκὼν οἰκεία ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων λαμβανομένη, ἃ δὴ πάντα ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ ῥύσει καὶ μεταβολῇ διηνεκεῖ καθορῶνται. ὅμως ὥσπερ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτὸν ὀνομάζομεν, ἵνα μὴ ἀμέτοχοι ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως· ὅπερ δι' ἄφατον εὐδόκησεν ἀγαθότητα, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θειότατον, οὐ τί ἐστι τὴν φύσιν αὐτοῦ δεικνύντες, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ τοιοῦτος· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τούτων καὶ τὴν ὁμοιότητα ἕλκομεν καὶ εἰκονίζομεν αὐτόν, ἵνα εἰς ἀμυδρὰν ἔννοιαν ἔλθωμεν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς τῶν τριῶν προσώπων ἰδιότητος. καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἑνότητος, καὶ τὴν διάκρισιν ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν· ἵνα Μονάδα ἐν Τριάδι καὶ Τριάδα ἐν Μονάδι πιστεύωμεν.

Βουλόμενοι τοίνυν οἱ Ἅγιοι καί τινα διδόναι ἡμῖν εἰκόνα, ὥστε τὴν μίαν ἐκείνην καὶ ἄρρητον οὐσίαν τρία πρόσωπα ἰδιοϋπόστατα φαντάζεσθαι, ὁ μὲν Θεολόγος Γρηγόριος λέγει, Ὀφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐνενόησα, καὶ πάλιν ἥλιον ἐνεθυμήθην, ἀκτῖνα καὶ φῶς. καὶ πάλιν φησίν, Ὥσπερ γὰρ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἀμέριστον ἔχουσαι κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν, οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται, οὔτε ἀλλήλων ἀποτέμνονται· καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀποστέλλουσιν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ δίδυμος τοῦ Πατρὸς ἀκτίς, καὶ μέχρις ἡμῶν διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς καὶ τῷ Πατρὶ συνήνωται. καὶ πάλιν, Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι μεταξὺ νοῦ καὶ ἐνθυμήσεως καὶ ψυχῆς διαίρεσιν ἐπινοηθῆναί τινα καὶ τομήν· οὕτως οὐδὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Πατρός, ἐν μέσῳ τομὴν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι ποτέ· καὶ πάλιν, Ἀμέριστος ἐν μεριστοῖς, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης, καὶ οἷον ἐν ἡλίοις τρισὶν ἀλλήλων ἐχομένοις, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις.

Καὶ ὁ Νύσσης, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Μακεδονιανῶν φησίν, Ἐφ' ὧν ἡ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνέργεια οὐδεμίαν ἐλάττωσιν ἢ παραλλαγὴν ἔχει, πῶς ἐστιν εὔλογον τὴν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τάξιν, ἐλαττώσεως τινὸς τῆς κατὰ φύσιν παραλλαγῆς οἴεσθαι σημεῖον εἶναι· ὥσπερ ἂν εἴ τις τρισὶ λαμπάσι διῃρημένην βλέπων τὴν φλόγα, ἐκ διαδόσεως διὰ τοῦ μέσου τὸ ἄκρον ἐξάψασαν, ἔπειτα κατασκευάζει πλεονάζειν ἐν τῇ πρώ-

CAP. IV.

QUÆ TANDEM SIMVLACRA *ac imagines de ſancta Trinitate Sancti tradant.*

POrro ſanctæ hujus ac beatæ Trinitatis nullum aliquod ex humanis rebus exemplum ac ſimulacrum illi proprium licet aſſumere; cùm illa, ſupra omnem eſſentiam, omnemque mentis cogitatum, citra omnem comparationem longè emineat. Quodnam vero ex humanis rebus ſumptum exemplum ac ſimulacrum proprium exiſtat, quæ omnes in jugi ortu & interitu, defluxuque ac mutatione conſpiciantur? Sicut tamen ex iis quæ ex humano ſunt uſu nominamus, ne ejus penitus expertes cognitionis ſimus (quod ita voluiſſe ex bonitate nulla verborum vi explicabili, Damaſcenus docet) non ut ejus naturam, quid ſit, oſtendamus, ſed ut qualis tandem ſit, exhibeamus; eodem etiam modo ex iiſdem ſimilitudinem trahimus, ipſamque repræſentamus, ut ad obſcuram unitatis ac trium Perſonarum proprietatis intelligentiam veniamus. Etenim neceſſe eſt, ut cum unitate, diſtinctionem quoque confiteamur; quo nimirum Vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in Vnitate credamus.

Libr. 1. c. 13.

Quatenus ſimilitudines in Trinitatis myſterio adhibendæ.

Cùm itaque eo animo Sancti eſſent, ut aliquod nobis ſimulacrum traderent, quò unam illam atque arcanam eſſentiam, tres Perſonas verè ac per ſe ſingulas exiſtentes animo conciperemus, Gregorius quidem Theologus ſic profert. *Oculum quendam & Fontem ac Fluvium mihi propoſui.* Ac, *Rurſus Solem & Radium & Lucem cogitavi.* Ac rurſus ait, *Quemadmodum enim lucis radii, cùm indiviſam inter ſe naturalem neceſſitudinem habeant, nec à luce ſejunguntur, nec ab invicem diſſecantur; & ad nos uſque lucis munus tranſmittunt. Sic & Salvator noſter ac Spiritus ſanctus (Patris gemellus ſplendor ac radius) & ad nos uſque miniſtrant veritatis lumen, iidemque Patri uniti ſunt.* Ac rurſus, *Quemadmodum enim fieri non poteſt, ut inter mentem & cogitationem animumque diviſio ulla ac diſſectio intelligatur; ſic neque ut Spiritus ſancti ac Salvatoris Patriſque media ulla unquam diſſectio ac diviſio interceſſiſſe cogitanda eſt.* Ac rurſus, *Individua in dividuis (ut uno verbo dicam) Deitas; ac velut in tribus Solibus inter ſe cohærentibus, una lucis commixtio & contemperatio.*

Orat. 37. p. 611.

Orat. 45. p. 720.

Orat. 45. p. 719.

Orat. 37. p. 601.

Nyſſenus quoque in Oratione de Spiritu ſancto adverſus Macedonianos, ait, *In quibus ea, quæ ad bonum ſpectat, operatio, nihil minus aut diverſum habet, quomodo rationi conſentaneum eſt, ut qui numeri ratione ordo eſt, minoris cujuſdam perfectionis naturali diverſitate, ſignum eſſe exiſtimetur? Velut ſi quis in tribus facibus diviſam conſpiciens flammam, quà diffunditur per medium ſummitatem accendentem, deinde aſſerat, majorem in priore flamma eſſe calorem;*

De Spirit. ſancto.

A *in ſequenti verò inferiorem eſſe, minorique præſtantia diverſitatem habere. Tertiam denique, nec ipſa jam ignis appellatione gaudere, etſi perinde ardeat, luceatque, ac quæ ſunt ignis omnia efficiat.*

Sanctorum verò alii, Fontem & Fluvium Paludemque dixere; Ignemque & Flammam & Lucem. Divinus quoque Cyrillus, Radicem & Ramum, Fructumque accepit. Rurſuſque in Theſaurorum libro ſic ait, *Ait Chriſtus cum Iudæis diſputans*, Si autem in digito Dei ejicio dæmonia, profectò pervenit in vos regnum Dei. *Digitum hoc loco, Spiritum ſanctum vocat, qui ex divina ſubſtantia velut enaſcatur, exque illa naturâ pendeat, haud ſecus ac digitus ex manu humana. Etenim Dei brachium atque dexteram Filium vocant divinæ Scripturæ, cuiuſmodi eſt illud*, Salvavit eum dextera ejus, & brachium ſanctum ejus. *Et rurſus*; Domine excelſum brachium tuum, & non cognoverunt; cognoſcentes autem confundentur. *Quemadmodum igitur brachium naturâ toti corpori conſertum eſt, cuncta operans quæcunque animo libuerit; perungitque ex more eam in rem utens digito; ſic Dei quidem Verbum ex ipſo & in ipſo naturâ aptatum, ut ſic dicam, innatumque conſideramus; ad Filium verò naturâ ac eſſentialiter à Patre pertingentem Spiritum, per quem ungens omnia, ſanctitate imbuit. Non ergo extraneus alienuſque videtur à divina ſubſtantia Spiritus ſanctus, ſed ex ipſa & in ipſa naturaliter; haud ſecus ac digitus in manu illi congeneus eſt; ac rurſus manus in corpore, nihil diverſam ab eo ſubſtantiam habens.* Alio autem loco idem, Patrem quidem Roſam ſtirpem, Filium verò, Florem; Spiritum ſanctum, Odorem nuncupavit.

Theſaur.

Luc.11.20.

Pſal.97.1.

Iſai.26.11.

Mens, Sermo, Spiritus.

Rurſus Sancti mentem noſtram ſermonemque & ſpiritum exemplo aſſumunt, qua ratione in homine ſunt, qui inter res creatas nobilitate præſtat, quatenus ad Dei imaginem fuit conditus. Verùm hoc quoque longè deficit à veritate. Etenim ſermo noſter ex diſciplina accedit, ac voce profertur, ferturque in aëra, ac per aërem fuſus diſſipatur; neque verè exiſtit, ac neque ſemper eſt, neque idem ac mentis ſubſtantia eſt; ſed exilem quandam ac obſcuram communionem habet, ea ſcilicet ratione quod mentis conceptum enuntiat, producitque in publicum, ac qualis ſit interior animique ſermo ſignificat. At Dei Sermo verè ipſe exiſtit, ac ſemper eſt. Non enim fuit unquam, cùm Deo Sermo deeſſet; efficaxque & omnipotens & perfectus eſt, idemque omnino cum eo ex quo eſt; illi coæternus & conſubſtantialis, à quo ſejungi atque divelli nulla ratione poteſt. Non partim quidem ſimilis, partim verò à ſimilitudine abhorrens. Perinde quoque Spiritus: noſter quidem flatus eſt non verè exiſtens, quem ab aëre exterius trahimus, diverſæque prorſus à mente noſtra ſubſtantiæ eſt. At Spiritus Dei ſanctus, verè ipſe ac per ſe exiſtens, & vivens & perfectus eſt, haud

τῇ φλογὶ τὴν θερμασίαν· τῇ δὲ ἐφεξῆς ὑποβεβηκέναι, καὶ πρὸς τὸ ἔλαττον ἔχειν τὴν παραλλαγήν. τὴν δὲ τρίτην, μὴ δὲ πῦρ ἔτι λέγεσθαι, κἂν παραπλησίως καίῃ καὶ φαίνῃ καὶ πάντα τὰ τοῦ πυρὸς ἐργάζηται.

Ἄλλοι δὲ τῶν Ἁγίων, πηγὴν καὶ ποταμὸν καὶ λίμνην εἰρήκασι· καὶ πῦρ καὶ φλόγα καὶ φῶς. καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, ῥίζαν καὶ κλάδον καὶ καρπὸν ἔλαβε. καὶ ἐν τῇ βίβλῳ πάλιν τῶν θησαυρῶν οὕτω λέγει, Φησί που Χριστὸς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος, Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. δάκτυλον ἐνθάδε φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρόπον τινὰ τῆς θείας οὐσίας ἐκπεφυκὸς, καὶ φυσικῶς αὐτῆς ἐκκρεμάμενον, ὥσπερ καὶ ὁ δάκτυλος ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης χειρός. B βραχίονα μὲν γὰρ καὶ δεξιὰν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ἀποκαλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, κατὰ τὸ, Ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ. καὶ πάλιν, Κύριε ὑψηλός σου ὁ βραχίων, καὶ οὐκ ᾔδεισαν· γνόντες δὲ αἰσχυνθήσονται. ὥσπερ οὖν ὁ βραχίων φυσικῶς ἐνήρμοσται τῷ ὅλῳ σώματι, πάντα ἐνεργῶν ὅσα ἂν δόξῃ τῇ διανοίᾳ· καταχρεῖται δὲ συνήθως τῷ δακτύλῳ πρὸς τοῦτο κεχρημένος, οὕτω τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἡρμοσμένον, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ ἐμπεφυκότα λογιζόμεθα· ἐν δὲ τῷ Υἱῷ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς διῆκον παρὰ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, δι' οὗ τὰ πάντα χρίων ἁγιάζει. οὐκοῦν οὐκ ἀλλότριον οὐδὲ ἀπεξενωμένον τῆς θείας οὐσίας φαίνεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς φυσικῶς, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σώματος δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ ὁμοφυὴς ὢν αὐτῇ. καὶ ἡ χεὶρ αὖ πάλιν ἐν τῷ σώματι, οὐχ ἑτερούσιος πρὸς αὐτὸ τυγχάνουσα. C ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς, τὸν μὲν Πατέρα ῥόδον· ἄνθος δὲ τὸν Υἱόν· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὀσμὴν ἀπεκάλεσε.

Πάλιν οἱ Ἅγιοι τὸν ἡμέτερον νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα λαμβάνουσι, καθότι ἀπὸ τοῦ λόγου ἀνθρώπου λαμβάνονται, ὃς τῶν ἄλλων κτισμάτων τιμιώτερός ἐστι, καθόσον κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐκτίσθη. πολὺ δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἀποδεῖ. καὶ γὰρ ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος ἐκ μαθήσεως προσγίνεται καὶ διὰ φωνῆς προφέρεται, καὶ τῷ ἀέρι ἐποχεῖται, καὶ εἰς ἀέρα σκεδάννυται, καὶ ἀνυπόστατός ἐστι, καὶ οὔτε ἀεί ἐστιν, οὔτε ὁ αὐτός ἐστι τῇ τοῦ νοῦ οὐσίᾳ· D ἀμυδρὰν δὲ τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν νοῦν, καθότι τὸ νοηθὲν αὐτῷ ἐξαγγέλλει, καὶ εἰς τοὐμφανὲς ἄγει, καὶ σημαίνει τὸν ἔνδον λόγον ὁποῖός τίς ἐστιν. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνυπόστατός ἐστι, καὶ ἀεί ἐστιν. οὐ γὰρ ἦν ποτε Θεὸς Λόγον οὐκ ἔχων· καὶ ἐνεργὸς καὶ παντοδύναμος καὶ τέλειος, ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ πάντα τῷ ἐξ οὗ ἐστι συναΐδιος καὶ ὁμοούσιος καὶ ἀχώριστος, καὶ ἀνεκφοίτητος αὐτοῦ· οὐ κατά τι μὲν ἐοικὼς, κατά τι δὲ ἀπεοικώς· ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα· τὸ μὲν ἡμέτερον ἐστι πνοὴ ἀνυπόστατος, ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἑλκομένη, καὶ παντελῶς ἄλλης οὖν οὐσίας παρὰ τὴν τοῦ ἡμετέρου νοῦ. τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ἅγιον Πνεῦμα ὑφεστὼς καὶ ἐνυπόστατον καὶ ζῶν καὶ τέ-

λεῖον, ὥσπερ καὶ ὁ Υἱὸς, ἐνεργὸν, αὐτοκίνητον, δημιουργὸν, σύνδρομον ἔχον τῇ θελήσει τὴν δύναμιν· εἰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὥσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἅπαντα, οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. μία γὰρ οὐσία, καὶ μία δύναμις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον· ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων τὴν αἰτίαν ἔχον· ἀνεκφοίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. οὐ γὰρ ἐνέλιπε τῷ Πατρὶ Λόγος, οὔτε τῷ Λόγῳ Πνεῦμα, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· περὶ ὧν ὁ θεῖος Δαβὶδ ψάλλων, Ὁ Λόγος σου Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα μένει. καὶ, Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ σόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ, Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται. καὶ ὁ Ἰὼβ, Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με· πνοὴ δὲ Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με.

Οὐδὲν οὖν οἰκεῖον τῷ λόγῳ καὶ τῷ πνεύματι ἡμῶν, καὶ τῷ Λόγῳ καὶ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ· ἀμυδρὰν δέ τινα καὶ λεπτοτάτην εἰκασίαν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος λαμβάνομεν, δεικνύντες ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς εὑρίσκονται τινὰ ἐν ἑκάστῳ τούτων τρία θεωρούμενα ἀχώριστα, καὶ οὐκ ἀποτετμημένα ἀλλήλων, ἓν ὄντα κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ ὡς ὅλον τι ὄντα· διαφοραῖς δέ τισι μόναις ἀλλήλων διακρινόμενα· τῶν τριῶν ἕκαστον οὐκ ὂν κατὰ τὴν ἰδιότητα τὸ αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἑκατέρῳ. ὥσπερ ὁ τῆς πηγῆς ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστι πηγὴ, οὔτε ποταμός· οὔτε ἡ πηγὴ ὀφθαλμὸς ἢ ποταμός· οὔθ' ὁ ποταμὸς ὀφθαλμὸς ἢ πηγή. καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πηγῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης· οὔθ' ἡ πηγὴ ποταμός ἐστιν ἢ λίμνη· οὔθ' ὁ ποταμὸς, πηγὴ ἢ λίμνη· οὔθ' ἡ λίμνη, πηγὴ ἢ ποταμός. καίτοι κατὰ τὴν οὐσίαν ἓν ὄντων. ὕδωρ γάρ εἰσι. καὶ πάλιν ὁ νοῦς οὔτε λόγος ἐστὶν ἢ πνεῦμα· οὔτε ὁ λόγος, νοῦς ἢ πνεῦμα· οὔτε τὸ πνεῦμα, λόγος ἢ νοῦς· καίτοι τούτων ὡς ὅλον τι εἶναι δοκούντων καὶ ἀχωρίστων ἀλλήλων, ἢ καὶ διαφέρουσι τῇ οὐσίᾳ· ὡς ἔχει τὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀκτίνων καὶ τοῦ φωτός. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραδειγμάτων.

Ἀλλὰ ταῦτα, καθάπερ εἴπομεν, οἱ ἅγιοι λαμβάνουσιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μετρίως ἐκ τούτων εἰς ἔννοιαν ἔλθωμεν τοῦ ἰδιοϋπόστατα εἶναι τὰ ἐν τῇ Τριάδι θεῖα πρόσωπα, ταῖς ἰδιότησιν ἀκοινώνητα καὶ ἀχώριστα ἀλλήλων· καὶ ἵνα ὅταν τις τῶν ἀπίστων ἡμῖν ἐγκαλῇ, πῶς τὸν ἕνα Θεὸν τρία λέγομεν καὶ τὰ τρία ἕν, ἔχωμεν καὶ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς τὸν τοιοῦτον ἐπιστομίζειν, δεικνύντες οὐδὲ ἐν τοῖς οὖσιν ἄπεστι τοῦτο, εἰ καὶ παντάπασιν ἀποδέουσι καὶ λείπονται πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν ἐπὶ Θεοῦ ἕνωσίν τε καὶ διάκρισιν. πῶς γὰρ τὰ δοῦλα καὶ ὑποχείρια τῷ Δεσπότῃ, καὶ τῷ δημιουργῷ τὰ δημιουργήματα φανήσονται ταῖς τελειότησιν ἴσα. διὰ τοῦτο οὐ πάντα τὰ ἰδιώματα τῶν προτεθέντων λαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅσον μέν ἐστιν ἐν τούτοις οἰκειότητα πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον ἔχον, λαμβάνομεν· ἀπ' ἄλλου μὲν τὸ

A ſecus ac Filius, efficax, à ſe mobilis, creator, cujus voluntati comes poteſtas ſit (tametſi ad primum Auctorem, velut etiam Vnigeniti omnia, quæ ſunt Spiritus referantur, ut auctor eſt Gregorius Theologus. Vna enim eſſentia, unaque poteſtas Patris & Filii & Spiritus ſancti) qui neque cœperit, nec ſit deſiturus unquam, ex univerſorum Deo ut auctore habens originem: qui à Patre & Filio excedere nequeat; nunquam enim Sermo defecit Patrem, neque Filium Spiritus, uti Sanctorum doctrina eſt; de quibus pſallit beatus David, *Verbum tuum Domine in æternum permanet.* Pſal. 118. 89 Et, *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Pſal. 32. 6. Et, *Emitte Spiritum tuum & creabuntur.* Pſal. 103. 30 B Iob quoque, *Spiritus divinus qui creavit me; flatus verò Omnipotentis qui docet me.* Iob. 33. 4.

Humana exempla à veritate Trinitatis deficiētia.

Nihil itaque verbo noſtro (ſeu ſermoni) ac ſpiritui proprium, cùm Dei Verbo ac Spiritu: ſed obſcuram quandam ac tenuiſſimam ex ejuſmodi conjecturam in Deo, qui Trinitas eſt, aſſumimus; ac oſtendimus etiam in humanis ac rebus creatis extare quædam, in quibus ſingulis tria inſeparabilia conſiderentur, nec ab invicem diviſa; quæ (ad eſſentiam quod ſpectat) unum exiſtant ac totius cujuſdam rationem habeant; ſolumque differentiis quibuſdam inter ſe diſcreta conſiſtant; cùm ſingula quæque proprietatum ratione, non hoc quod reliquum exiſtant. Velut, Fontis oculus, non eſt fons, neque fluvius; neque fons oculus eſt, autve fluvius; neque fluvius oculus eſt C aut fons. Ac rurſus in fonte, & rivo & lacu; neque fons rivus eſt, aut lacus; neque rivus fons eſt, aut lacus; neque lacus, fons aut rivus; tametſi unum ſint ſecundùm eſſentiam; quippe quæ aqua exiſtant. Ac rurſus mens, neque ſermo eſt neque ſpiritus; nec ſermo, mens aut ſpiritus eſt; neque ſpiritus, ſermo aut mens; quanquam hæc velut totum quoddam eſſe videantur, & ab invicem inſeparabilia ſint, tametſi eſſentia diſtinguantur; uti ſe res etiam habet in ſole & radiis & luce; ac ſimiliter etiam in reliquis exemplis.

Hæc enimverò, uti dicebamus, Sancti aſſumunt, ut nos quoque tantiſper inde eò provehamur, ut Perſonas in Deo ipſas propriè ac per ſe ſubſiſtere, proprietatibus incommunicabiles, ac inter ſe inſeparabiles, D intelligamus; utque item cùm Infidelium quiſpiam accuſaverit, Cur unum Deum tria dicamus ac tria unum, poſſimus etiam exemplis ex humano uſu petitis huic tali os occludere, oſtendentes ne in rebus ipſis iſtud deeſſe, quamvis omnino deficiant ac quàm longiſſimè abſint ab eo, ut tum unionem tum diſtinctionem, quæ eſt in divinis, ſatis exhibeant. Quomodo enim quæ ſerva ſint atque ſubdita, Domino, ac creaturæ Creatori, videri poſſint perfectionibus paria? Idcirco non omnes proprietates earum rerum, quas exempla enumerando attulimus, in Deo aſſumimus; ſed quantum in eis eſt, quod neceſſitudinem cum eo habeat, quod ſic velut ſimulacro ac imagine repræ-

ſentatur; ſic nimirum, ut ex alio quod Pater & Filius inſeparabiles ſint; ex alio, quod divinæ Perſonæ conſubſtantiales atque conjunctæ, habeantque inter ſe ordinem, ac una earum potentia ſit & operatio; aliudque ex alio habeamus; intervalla verò & defluxiones ac compoſitiones tranſituſque, ac ſi qua reliqua noſtræ indigentiæ ſunt, iis demum rebus quæ oriuntur & intereunt projiciamus; uti etiam ait Gregorius
Orat. 37. p. 611. Theologus, *Nihil eſt in quo mens mea gradum figere queat, dum, quod imaginor, in exemplis conſidero: niſi forte quis ea animi æquitate ſit, ut cùm unum quid ex propoſita imagine acceperit, reliqua*
Exēplum in humanis & imago. *projiciat.* Nam & exemplum ubique, partim diſſimile eſt, rei quam repræſentat, partim illi ſimile. Si enim in omnibus ſimile eſt, non jam exemplum eſt ejus rei, cujus ſummam præfert ſimilitudinem, ſed idem prorſus ac illa eſt. Sin verò rurſus in nullo habet ſimilitudinem, ne ſic quidem exemplum ac imago futurum eſt. Vſu enim humano, exemplum ſimilitudinem quandam, idque ex parte, cum eo quod imagine repræſentatur, habet. Sic tamen in nobis ac pro humano uſu:
Filius imago plena & naturalis Patris. in divinis autem Perſonis, Filius, qui Patris imago dicatur, per omnia illi ſimilis eſt, qui ex illo ſubſtantialiter, veráque ac per ſe exiſtentia, omni procul ſemoto accidente, fit.

* Tertia.

Auguſt. claritas in Concilio Eph. eiuſque opinio de verbo noſtro. Sanctus autem Auguſtinus; quem * & quarta Synodus præcellentiſſimum Eccleſiæ Magiſtrum appellavit; non ſermonem qui ore profertur, in divini Verbi imaginem aſſumit, ſed qui intus animo repoſitus eſt. Hincque adeò Spiritum ſanctum, dilectionem vocat; quæ, ſive dilectio, ſive amor, proprietas eſt naturæ utentis ratione. Omni enim menti natura competit voluntatis vis, & ut velit. Inclinatio enim ac pondus in id quod proprium eſt ſecundùm naturam, omnibus rebus ineſt: verùm in iis quæ ſenſu carent, illud ipſum ſecundùm naturam, inclinatio vocatur ac pondus; cujuſmodi in terra eſt, quod in medium propendeat; in igne verò, ſurſum tendat. In iis verò quæ ſenſu prædita ſunt, ejus appetitio quod eſt proprium & ex natura. In iis autem quæ intelligunt ac ratione utuntur, voluntas ſeu dilectio; quæ poſt rationis judicium, vel amplectatur ac diligat, quod judicio bonum probatum eſt, vel contrarium reſpuat.

Hanc itaque dilectionem, quæ utentium ratione proprietas exiſtit, in divina quoque Mente exiſtere dicit. Vnde enim aliunde eſſet in nobis bonum ac perfectio, niſi ad nos ex illo veniret, in quo omnis perfectio ſimpliciter eximieque intelligitur reſidere? Vt
De Divin. nom. c. 9. §. 6. enim auctor eſt divinus Dionyſius, quæ in effectis perfectiones ſunt, longè prius exiſtunt in cauſis. Malorum quidem quæ ſunt in nobis (defectuum ſcilicet ac vitiorum) in Deo nullus eſt locus: perfectionum verò ſi quæ nobis competunt, vel maximè, Nimirum Sapientiæ definitio, eſt *Divinarum humanarumque rerum cognitio.* Hæc porro in no-
Perfectiones ſimpliciter in bis imperfectè & cum diſcurſu motuque ex

A ἀχώριστον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· ἀπ' ἄλλου δὲ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ συνημμένον, καὶ τὸ τῆς πρὸς ἄλληλα τάξεως τῶν θείων προσώπων, καὶ τὴν μίαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν· καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου· διαστήματα δὲ καὶ ῥεύσεις καὶ συνθέσεις καὶ μεταβάσεις, καὶ τ' ἄλλα ὅσα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνδείας εἰσὶ, τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ἀπορρίπτομεν, καθά φησι καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, Ὅτι οὐδέν ἐστιν ὅ μοι τὴν διάνοιαν ἵστησιν ἐπὶ τῶν ὑποδειγμάτων θεωροῦντι τὸ φανταζόμενον, πλὴν εἴ τις ἕν τι λαβὼν ὑπ' εὐγνωμοσύνης, τὰ λοιπὰ ῥίψειεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα πανταχοῦ κατά τι μὲν ἀνόμοιον ἐστὶ τῷ εἰκονιζομένῳ, κατά τι δὲ ὅμοιον. εἰ μὲν γὰρ κατὰ πάντα ὁμοιοῦται, οὐκ ἔστι παράδειγμα ἐκείνου, οὗ ἄκρως ὁμοιοῦται· καὶ ταυτὸν
B ἐστὶ πάντῃ. εἰ δὲ πάλιν ἐν οὐδενὶ τὴν ὁμοιότητα ἔχει, οὐδ' οὕτω παράδειγμα καὶ εἰκὼν ἔσται. τὸ γὰρ παράδειγμα καὶ ἡ εἰκὼν, ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσίν τινα κατά τι τοῦ εἰκονιζομένου βούλεται ἔχειν. ἐφ' ἡμῶν μέντοι οὕτως· ἐπὶ δὲ τῶν θείων προσώπων ὁ Υἱὸς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς λεγόμενος, κατὰ πάντα ὁ αὐτός ἐστιν αὐτῷ, ἐξ αὐτοῦ ὢν οὐσιωδῶς καὶ ἐνυποστάτως, καὶ πόῤῥω παντὸς συμβεβηκότος.

Ὁ δὲ ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὃν ἡ * δ' σύνοδος καὶ * γ'.
διδάσκαλον ἐξοχώτατον τῆς ἐκκλησίας προσεῖπεν, οὐ τὸν προφορικὸν λόγον εἰς εἰκόνα τοῦ θείου Λόγου λαμβάνει, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἐνδιάθετον· καὶ ἀκολούθως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγά-
C πην καλεῖ· ἥ τις ἡ ἀγάπη ἢ ὁ ἔρως τῆς λογικῆς φύσεως ἰδιότης ἐστί. παντὶ γὰρ νῷ φύσει πρόσεστι καὶ ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν. ἡ γὰρ ἐπὶ τὸ οἰκεῖον κατὰ φύσιν ῥοπὴ, πᾶσι πρόσεστιν· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἀναισθήτοις, αὐτὸ τοῦτο κατὰ φύσιν καλεῖται ῥοπή. οἷον γῆς μὲν, ἐπὶ τὸ μέσον. πυρὸς δὲ, ἐπὶ τὸ ἄνω. ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν αἴσθησιν, ὄρεξις τοῦ οἰκείου καὶ κατὰ φύσιν. ἐν δὲ τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς, θέλησις ἢ ἀγάπη, μετὰ τὴν τοῦ λόγου κρίσιν ἢ στέργουσα καὶ ἀγαπῶσα τὸ κριθὲν ἀγαθὸν, ἢ τοὐναντίον φεύγουσα.

D Ταύτην τοίνυν τὴν ἀγάπην τὴν τῶν λογικῶν ἰδιότητα, φησὶν εἶναι καὶ ἐν τῷ θείῳ Νῷ. πόθεν γὰρ ἄλλοθεν ἦν ἂν ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ τελειότης, μὴ ἐκεῖθεν ἥκοντα ἡμῖν, ἐν ᾧ πᾶσα τελειότης ἁπλῶς ὑπεριδρυμένη νοεῖται. κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Διονύσιον, αἱ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τελειότητες, πολλῷ πρότερον εἰσὶν ἐν τοῖς αἰτίοις. τῶν μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν κακῶν· ἐλαττωμάτων λέγω καὶ ἐλλείψεων, οὐδεμία χώρα τῷ Θεῷ· τῶν δὲ ἐν ἡμῖν τελειοτήτων, καὶ πάνυ. αὐτίκα, ὁ τῆς σοφίας ὁρισμὸς, Γνῶσις θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐστίν· ἐν ἡμῖν μέν τοι ἀτελῶς καὶ μεταβατικῶς ἡ σοφία θεωρεῖται, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἡμετέρου νοῦ·

ἀπὸ γὰρ τοῦ δὲ ἐπὶ τὸ δὲ χωρῶν μεταβατικῶς, καὶ οὐκ ἀθρόον, διὰ τῶν προτάσεων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα καταντᾷ. τῷ δὲ Θεῷ, τὸ μὲν γνῶσιν εἶναι θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τοῦτο τῆς σοφίας ἀνατίθεμεν, πολλῷ μεῖζον καὶ ὑπεροχικώτερον καὶ τελεώτερον· τὰ δὲ ἐν ἡμῖν τῇ σοφίᾳ συμβαίνοντα, ἀπορρίπτομεν. A

Ὥσπερ οὖν αὖθις ὁ Θεὸς οὐσία καὶ ἔστι καὶ λέγεται. λέγεται δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἕκαστον τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεστώτων. καὶ ὅπερ μὲν τῆς οὐσίας καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ τελειότητος ἔχεται, τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ὅρος αὐτῆς, ὅς ἐστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μηδενὸς ἑτέρου πρὸς σύστασιν δεόμενον. τοῦτο τοίνυν ἀνατίθεμεν τῷ ὄντως ὄντι Θεῷ· τὸ δὲ ὑπὸ χρόνον εἶναι καὶ ἀλλοίωσιν καὶ φθορὰν, ἅπερ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὕλης καθεστᾶσιν ἴδια, παντελῶς Θεοῦ ἀφαιροῦμεν. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ ἀγαθότητος ἔχει καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων. B

Εἰ δὲ τοῦτο λέγῃς οὐκ ὀρθῶς ἔχειν, λοιπὸν ἁρμόσειαν ἂν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον, μήτε οὐσίαν, μήτε σοφὸν, μήτε ἀγαθὸν λέγειν εἶναι τὸν Θεὸν, ἵνα μὴ δόξωμεν ταῖς ἀνθρωπίναις τὸν Θεὸν προσηγορίαις τιμᾷν· ὅπερ ἄτοπον. καίτοι ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε φῶς ἐστιν οὔτε σκότος, οὔτε νὺξ οὔτε ἡμέρα, οὔτε τό δε ἢ τό δε· ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς ὂν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον οἷον ἡμεῖς κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ἀπὸ διαφερόντων ὀνομάτων ὑπονοοῦμεν· ἀλλ' ὑπὲρ ἅπαντα τὰ ὄντα ἀσυγκρίτως ὄν. C

Κατὰ τὸν αὐτὸν τοίνυν τρόπον, ἡ ἀγάπη λέγεται μὲν ἐπὶ Θεοῦ· λέγεται δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν κατ' εἰκόνα ἐκείνου. ἀλλ' ἡμῶν μὲν ἄπεστι πολλάκις ἐκεῖνο, οὗ ἂν ἐρασθείημεν· πολλάκις δὲ καὶ φαῦλος ἔρως ἐν ἡμῖν γίνεται, φαύλῳ πραγόμενος λόγῳ· τῷ δὲ Θεῷ, οὐδὲν ἀγαθὸν ἄπεστιν, οὗ ἂν ἐρασθείη· διόπερ οὐδ' ἔφεσις ἐπ' αὐτοῦ λέγεται· ἀλλ' ὥσπερ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐστι νοητὸν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς φησὶν, Ὁ Θεὸς νοεῖ ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ. ἣν δὴ νόησιν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος αἰνιττόμενος, κινεῖσθαι λέγει ἑαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ. καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος, Οὕτω γὰρ ἂν θεώμενοι στραφθείημεν πηγὴν ζωῆς ἑαυτὴν χεομένην καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑστῶσαν ὁρῶντες, D καὶ μίαν τινά φησι δύναμιν ἁπλῆν αὐτοκίνητον, αὐτενέργητον, ἑαυτὴν οὐκ ἀπολείπουσαν· ἀλλὰ γνῶσιν πασῶν ὑπερέχουσαν γνώσεων, καὶ ἀεὶ δι' ἑαυτῆς θεωμένην. ἢ καὶ, ὡς τὸν θεῖον παράγει Ἱερόθεον τὸ αὐτὸ φάσκοντα καὶ προσθέντα, Ἐξ ἑαυτῆς δι' ἑαυτῆς καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἀνακυκλοῦσαν, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταυτῶς ἀνελιττομένην.

Ὥσπερ τοίνυν ἑαυτοῦ ἐστι νοητὸν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐστιν ἐραστόν. ἐπεὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τρισσῶς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν Λόγον εἶπεν, ὁ δὲ λόγος πρὸς τὸν νοῦν ἀναφέρεται· τῶν γὰρ ἐν σχέσει

A uno in aliud, pro mentis noſtræ facultate, conſpicitur. Ab hoc enim ad illud procedit ac tranſit, nec confeſtim per præmiſſas ad concluſionem devenit. Deo autem, ad ſapientiam quod attinet, unum hoc adſcribimus, quod eſt divinarum humanarumque rerum cognitio, longe ſanè magis excellentiuſque ac perfectius; quæ vero in nobis ſapientiæ accidunt, hæc vero projicimus.

Deo, ſed depuratæ.
Sapientia.

Quemadmodum igitur rurſus Deus & eſt ſubſtantia & nuncupatur; nuncupatur vero etiam homo, ac quicquid in rebus per ſe exiſtens eſt. Quicquid vero ſubſtantiæ, ac ejus quod eſt per ſe eſſe, perfectionis eſt (quæ nimirum ipſa ejus definitio eſt, Res ſcilicet per ſe exiſtens, quæ ut conſiſtat, nullo præterea egeat) hoc utique ei, qui verè eſt, Deo tribuimus. Quod eſt vero obnoxium B eſſe tempori & mutationi & corruptioni, quæ ſunt propria materiæ; quæ ipſa ortus ac interitus viciſſitudinem afferat, omnino à Deo removemus. Eodemque modo ſe res in bonitate & juſtitia, ac reliquis habet.

Subſtãtia.

Sin verò quis id quod dicimus improbet, ac ſe rectè habere neget, planè ex ejus ſententia congruat, ut dicamus Deum neque ſubſtantiam, neque ſapientem, neque bonum eſſe; ne ſcilicet humanis appellationibus videamur ipſum honorare; quod abſurdum eſt. Quanquam iſtud verum dictu eſt (quod nempe dicebamus) Deum neque lucem neque tenebras eſſe; nec noctem nec diem, neque hoc illudve, non velut id quod nuſquam prorſus eſt, ſed quia non ejuſmodi eſt, quale nos per diverſos conceptus ex diverſis nominibus mente informamus ac intelligimus; ſed ſupra omne quicquid eſt citra omnem comparatio- C nem eminet.

De Myſt. Theol. c. 1.

Eodem itaque modo, dicitur quidem in Deo dilectio; dicitur verò & in nobis ad ejus imaginem. Verùm abeſt plerunque à nobis, id, cujus amore afficimur; nec raro etiam in nobis pravus amor, prava animi ratione parente, oritur. Deo autem nullum abeſt bonum, quodcunque amaverit; unde nec cupiditas, ſeu deſiderium, de illo dicitur; ſed ſicut ipſe ſibi eſt quod intelligitur, ut ait Damaſcenus, *Deus ipſe ſeipſum ex beata eſſentia ſua intelligit*: quam ipſam intellectionem innuens Gregorius Theologus, *Moveri eum ait in ſeipſo, contemplatione*, Divinus quoque Dionyſius, *Sic enim videntes colueramus fontem vitæ ſeipſum effundentem, inque ſeipſo conſi-* D *ſtentem, unamque quandam potentiam ſimplicem, à ſe mobilem, à ſe efficacem, ſe non deſerentem; ſed ſcientiam ſcientiis omnibus eminentem, ſemperque ipſam per ſeipſam ſeſe contuentem.* Vel etiam, uti beatum Hierotheum inducit hoc ipſum dicentem, atque addentem, *Qui ex ſeipſo & per ſeipſum ac in ſeipſo velut convolvatur, ſemperque in ſeipſum eodem modo vertatur.*

Charitas.
Damaſc.
Greg. Theol.
Dionyſ.
Cap. 4. de Divin. nom. §. 14.

Quemadmodum igitur ipſe ſibi res eſt quæ intelligatur, ſic & ſibi res eſt quæ ametur. Quandoquidem enim Ioannes Evangeliſta Dei Filium ter Verbum appellavit; Verbum autem refertur ad Mentem: eſt enim

Ioan. 1. 1.

ex iis quæ relationem habent & ſunt Ad aliquid: Verbum namque Dei dicitur atque eſt. Omnes enim Dei Verbum concorditer Filium credimus, neceſſarioque ad illum comparatur, tanquam Verbum ad Mentem, illeque ad Filium, tanquam Mens ad Verbum. Non enim nomina hæc (Mens ac Verbum) ex humano uſu aſſumpta, etiam in Deum tranſlata ſunt, velut Margarita, Agnus, Sol, aliaque ejuſmodi (quæ ipſa verè & ſecundùm eſſentiam ſuam apud nos extent, ac quadam ſimilitudine etiam prædicētur de Deo) ſed ſubſtantialiter propriéque ac excellenter: Ac vel ſi nullum in hominibus verbum extaret aut mens, quinimmo etſi in creatis ne vel unum eſſet intelligens ac rationis facultate præditum (ſeu ſermonis) ex cujus ſimilitudine Verbum nominari deberet: Verbum enim naturæ intelligentis perfectio eſt. Quia igitur vera in Deo Mens eſt, Verbum etiam verum eſt; longeque illic prius excellentiuſque, modò duntaxat veram in Deo Mentem verumque Verbum confiteamur; quod maximè neceſſarium eſt, atque iis quæ intelligunt, ſuntque prædita facultate rationis ac ſermonis, naturâ comes; huicque præterea neceſſariò ipſa comes dilectio ac amor eſt. Hoc enim ſublato, tollitur & voluntas ac velle, quæ naturæ utentis ratione ac ſermone proprietas eſt.

Mens & Verbum propriè in Deo.

Quemadmodum igitur Deus ipſe ſibi objectum ac quod intelligitur eſt; eaque ratione Verbum producit ſibi ſimile; uti etiam mens noſtra (exempli cauſa) dum intelligit aliquid, ex ſeipſa verbum gignit illius rei quam intelligit, putà Solis, ſeu cujuſdam alterius rei. Verbumque illud (id eſt, definitio) ei rei quæ intelligitur, ſimile eſt; omnem illius ſpeciem habens, excepta duntaxat materia, in quibus intelligibile, quidpiam rerum materialium eſt. Cùm itaque Deus ipſe ſibi ſit intelligibile, ipſe ſeipſum intelligit, inque hunc modum intelligit cuncta alia; eo quod ipſe rerum auctor ſit, earumque rationes ante omnia ſæcula indiviſè nullaque compoſitione præhabeat ac comprehendat. Non enim res ſingulas intelligendo, verbum producit eis ſimile: ſic enim illæ, cauſa ei cognitionis eſſent ac ſcientiæ. Id namque noſtræ naturæ eſt, quæ rebus poſterior & imperfecta ac dividua eſt: ſic & ipſe ſibi amoris objectum eſt. Eſt enim ipſe ſupremum bonum, nec præterea quicquam eſt. Qui porro ipſe ſibi amoris objectum exiſtat, ipſe ſe diligit; inque hunc modum abs ſe creata omnia diligit; ea ratione, quod res quælibet in eo conſiſtant quod eſt ex natura, eamque teneant perfectionem, quæ illis conveniat.

Deus ipſe ſibi intelligibile & quod ametur; non aliquid extra.

Idcirco etiam Filius Dei Sapientia ac rerum Ratio ſeu Verbum, propriè maximè dicitur. Spiritus verò, quem Auguſtinus Dilectionem vocat ſeu Charitatem, Virtus conſummans ac perficiens Theologorum vocibus laudatus eſt. Ac ſicut divinus Sermo ac Verbum duplicem habet relationem, ad eum cujus Sermo ac Verbum eſt, ac velut

Filius, Sapientia: Spiritus ſanctus, Dilectio ac Charitas.

A ἐστὶ καὶ πρός τι· καὶ Λόγος λέγεται καὶ ἔστι τοῦ Θεοῦ· Λόγον γὰρ τοῦ Θεοῦ πάντες τὸν Υἱὸν ὁμοφρόνως πιστεύομεν, καὶ ἀναγκαίως παραβάλλεται πρὸς ἐκεῖνον ὡς λόγος πρὸς νοῦν, κἀκεῖνος πρὸς τὸν Υἱὸν, ὡς νοῦς πρὸς λόγον. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ Θεοῦ εἴληπται τὰ ὀνόματα ταῦτα, νοῦς καὶ λόγος, ὥσπερ μαργαρίτης καὶ ἀμνὸς καὶ ἥλιος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· ἀληθῶς μὲν καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν παρ' ἡμῖν ὑφισάμενα· κατά τινα δὲ ὁμοιότητα κατηγορούμενα καὶ Θεοῦ· ἀλλ' οὐσιωδῶς καὶ κυρίως καὶ ὑπεροχικῶς· καὶ εἰ μηδεὶς ἦν ἐν ἀνθρώποις λόγος ἢ νοῦς· μᾶλλον δὲ καὶ εἰ μηδέν τι νοερὸν καὶ λογικὸν ἦν ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὗ καθ' ὁμοιότητα ἔδει λόγον ὀνομασθῆναι. ὁ γὰρ λόγος, τῆς νοερᾶς φύσεως ἐστὶ τελειότης. ἐπεὶ τοίνυν ἀληθής ἐστιν ἐκεῖ νοῦς καὶ ἀληθής ἐστι λόγος· πολλῷ πρότερον καὶ ὑπεροχικώτερον ἐκεῖ, ἂν μόνον ἀληθῆ νοῦν καὶ ἀληθῆ λόγον ὁμολογῶμεν ἐπὶ Θεοῦ, ὃ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστι, καὶ τὸ κατὰ φύσιν τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς ἑπόμενον· τῷ δ' ἔτι ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ἔρως ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ. τούτου γὰρ ἀναιρεθέντος, ἀναιρεῖται καὶ ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν, ὃ τῆς λογικῆς ἐστὶ φύσεως ἴδιον.

Ὥσπερ τοίνυν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστι νοητόν· νοητὸν δὲ ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ, ὅμοιον ἑαυτῷ Λόγον προάγει· καθὰ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς, C παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν τι νοῇ, λόγον ἀφ' ἑαυτοῦ γεννᾷ τοῦ νοουμένου ἐκείνου, ἡλίου τυχὸν ἢ ἄλλου τινός. καὶ ὁ λόγος ἐκεῖνος, ἤγουν ὁ ὁρισμὸς ὅμοιος ἐστὶν ἐκείνῳ τῷ νοητῷ, πᾶν ἐκείνου τὸ εἶδος ἔχων ἄνευ τῆς ὕλης, εἴ τι τῶν ἐνύλων εἴη τὸ νοούμενον ἐκεῖνο. νοητὸν δὲ ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ, αὐτὸς ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ οὕτω τ' ἄλλα πάντα νοεῖ· ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ἡ τῶν ὄντων αἰτία καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν προαιωνίως ἀμερῶς καὶ ἀσυνθέτως προέχει καὶ συνείληφεν. οὐ γὰρ δὴ τὰ καθ' ἕκαστον νοῶν, ὅμοιον ἐκείνοις λόγον προάγει· ἦν γὰρ ἂν αὐτῷ τῆς γνώσεως αἴτια τὰ πράγματα. τοῦτο γὰρ τῆς ἡμετέρας φύσεως τῆς ὑστέρας τῶν πραγμάτων καὶ ἀτελοῦς καὶ μεριστῆς ἐστιν. οὕτω καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστιν ἐραστόν. αὐτὸς γὰρ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν, καὶ παρ' αὐτὸν ἕτερον οὐδέν. ἐραστὸν δὲ ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ, D αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· καὶ οὕτω τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα πάντα ἀγαπᾷ, ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ἱστάναι, καὶ τῇ πρεπούσῃ ἑαυτῶν τελειότητι.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν Υἱὸς σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ λόγος τῶν ὄντων ἰδίως μάλιστα λέγεται. τὸ δὲ Πνεῦμα, ὅπερ Ἀγάπην Αὐγουστῖνος φησὶ, τελειωτικὴ δύναμις παρὰ τῶν Θεολόγων ὑμνηται. καὶ ὥσπερ ὁ θεῖος Λόγος διπλῆν ἔχει τὴν σχέσιν, πρὸς τὸν οὗ ἐστι λόγος, καὶ ὡς πρὸς αἰτίαν ἀφ' ἧς προῆλθεν, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ πρὸς αὐτόν. Ω Νοῦ τοῦ μεγάλου 37 γέννημα 37

καὶ ὅρισμα καὶ ἐκσφράγισμα· καὶ ὡς πρὸς νοητὸν οἷον ὅρος πρὸς τὸ ὁριστόν· ἔστι γὰρ οἷον ὅρος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν φησὶ περὶ αὐτοῦ Θεολόγος, Ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ λόγος· καὶ ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸ ἐξ οὗ ἐστι, νοῦν, ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον. καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ λόγοις φησίν· διὸ καὶ ἐκσφράγισμα αὐτὸν εἴρηκεν· ὃς δὴ ὅρος τοῦ Πατρὸς καὶ λόγος, οὔτε μείζων, οὔτε ἐλάττων ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ' ἴσος κατὰ πάντα· διὸ καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος λέγεται τοῦ Πατρὸς καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ σφραγὶς ἰσότυπος ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα, ὡς ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν εὐχαῖς ὕμνησε. καὶ γὰρ τοῦτ' ἔστιν ἀρετὴ τοῦ λόγου, τουτέστι τοῦ ὁρισμοῦ, τὸ μήτε ὑπερβάλλειν τὸ ὁριστὸν, μήτε ἐλλείπειν. οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἀγάπη, διπλῆν ἔχει τὴν σχέσιν, πρὸς τὸν οὗ ἐστιν ἀγάπη· καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνου προβάλλεται, καὶ ὅτι τῷ ἐραστῷ ἐξισοῦται, τουτέστι τῷ Θεῷ, οὗ τινος ἐστὶν ἡ ἀγάπη· ἑκάτερον γὰρ τῶν αἰτιατῶν θείων προσώπων, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅλον ἐξ ὅλου τοῦ Θεοῦ παρὰ τῆς πίστεως ὁμολογεῖται· κατὰ διάφορον μέν τοι πρόοδον· καὶ ὥσπερ ὁ θεῖος Λόγος ἐστὶν ἄπειρος, ἐπεὶ τὸ νοητὸν ἄπειρον· οὕτω καὶ ἡ θεία Ἀγάπη ἄπειρος, ἐξισουμένη τῷ ἐραστῷ. πᾶν γὰρ κατὰ τοσοῦτον ἐστὶν ἀγαπητὸν, καθόσον ἐστὶν ἀγαθόν. ὁ δὲ Θεὸς ἄπειρος ἀγαθότης· ὥστε καὶ ἣν ἀφ' ἑαυτοῦ προΐεται Ἀγάπην, ἄπειρός ἐστιν, εἰ μέλλει ἐξισοῦσθαι τῇ θείᾳ ἀγαθότητι καὶ τελείως αὐτὴν ἀγαπᾷν. ὥσπερ εἰ μέλλοι τελείως νοεῖν ἑαυτὸν, ἀνάγκη τὸν λόγον τῷ νοητῷ ἐξισοῦσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ἔστιν. ἀπαράλλακτος γὰρ εἰκὼν ὁμολογεῖται τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ μὴν ὥσπερ ὁ Λόγος αὐτοῦ συναΐδιος ἐστὶν αὐτῷ· ἀεὶ γὰρ ἐνεργείᾳ νοῶν ὁ Θεὸς, ἀεὶ γεγέννηκε καὶ γεννᾷ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον· οὕτω καὶ ἣν ἀφ' ἑαυτοῦ προΐεται Ἀγάπην, συναΐδιος αὐτῷ ἐστιν· ἀεὶ γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ πάρεστι, καὶ ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν θέλει· οὐδέποτε δὲ τὸ κακόν. καὶ ὥσπερ τῷ Θεῷ ἓν ἐστι νοητὸν, αὐτὸς ἑαυτῷ· διὸ καὶ ἀνάγκη ἕνα καὶ μόνον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, ὅθεν καὶ Μονογενὴς ὁ τοῦ Θεοῦ λέγεται Λόγος· οὕτω καὶ ἓν ἐραστὸν αὐτός ἐστιν ἑαυτῷ. τούτου δὲ οὕτω ἔχοντος, μία καὶ μόνη ἐστὶν αὐτοῦ ἡ Ἀγάπη ἀναγκαίως, δηλονότι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἐπεὶ τοίνυν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἴσος ἐστὶ καὶ συναΐδιος ἑαυτῷ, καὶ εἷς καὶ μόνος καὶ τέλειος· οὐ γὰρ κατὰ τὸν ἡμέτερον ὃς κατ' ὀλίγον ἐξ ἀτελῶν συμπλεκόμενος μόλις συνίσταται· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἴσον ἐστὶ καὶ συναΐδιον ἑαυτῷ, καὶ ἓν καὶ τέλειον καὶ μόνον. καὶ ἐπεὶ ὅ τε Λόγος καὶ ἡ θεία Ἀγάπη, ἑκάτερον

A ad cauſam auctoremque, ex quo proceſſit, ut ad ipſum ait Theologus, *O magnæ Mentis Proles fœtuſque ac expreſſio!* Et quaſi ad intelligibile, velut definitio ad definitum. Se enim habet quaſi Dei ac Patris definitio, ut rurſus de illo ait Theologus, *Patris definitio atque Ratio:* Quodque *ſic ad Mentem, ex qua eſt, ſeſe habeat, ac ſe habet definitio ad definitum.* (Orat. 36. p. 590.) Nam hoc quoque ait in Orationibus de ipſo Filio; quare & expreſſionem eum vocavit: Qui quidem ea ratione qua Patris definitio eſt atque Ratio Verbumque, nec major Deo ac Patre eſt, nec minor, ſed per omnia æqualis: Quare etiam invariabilis (Hebr. 1.3.) Patris Imago dicitur, & *figura ſubſtantiæ ejus; Æqualis* item *formæ ſignaculum, in ſeipſo Patrem oſtendens*, uti beatus Baſilius in precibus ad eum, laudavit. B Hæc namque Rationis (τοῦ λόγου) perfectio eſt (id eſt, definitionis) ut nec definitum excedat, nec quicquam minus illo habeat. Sic quoque Dei Dilectio ac Charitas, duplicem habet relationem ad eum, cujus Dilectio ac Charitas eſt; tum quod ab illo progreditur, tumque etiam quod amoris objecto adæquatur (Deo ſcilicet) cujus eſt Dilectio ac Charitas. (Filii & Spiritus, ut Verbum & Amor cum Deo æqualitas.) Vtraque enim ex Auctore exiſtentium divinarum Perſonarum (Filius ſcilicet ac Spiritus) tota ex toto Deo eſſe, fide creditur; quanquam diverſo procedendi modo. Ac ſicut divinum Verbum infinitum eſt, eo quod intelligibile ipſum eſt infinitum; ſic quoque divina Dilectio ac Charitas infinita eſt, quæ C amoris objecto adæquetur. In tantum enim res quælibet amoris objectum eſt, in quantum eſt bona: Atqui Deus infinita bonitas eſt. Idcirco etiam & quam à ſe profert Dilectionem ac Charitatem, infinita eſt, ſi modò exæquanda eſt divinæ bonitati, eſtque neceſſe eam perfectè diligere. Sicut ſi perfectè ſeipſum intelligit; neceſſe eſt ut Verbum objecto intelligibili adæquetur: quod utique etiam ita eſt: quippe exploratum eſt, nihil diſſimilem aut evariantem ipſum Dei Imaginem eſſe.

(Verbum Deo coæternum, & Dilectio.) Enimverò ejus Verbum illi coæternum eſt: Deus enim cùm ſemper actu intelligat, ex ſe ſemper Verbum genuit gignitque; ſic D & quam ex ſe Dilectionem profert ac Charitatem, illi coæterna eſt: Semper enim ſibi ipſe præſens eſt, ac ſemper bonum vult; (Vnum ſolumque, &c.) nunquam verò quod malum eſt. Ac ſicut Deo unum intelligibile eſt, ipſe nimirum ſibi ipſi; quamobrem etiam neceſſe eſt unum, ſolumque Dei Verbum ex ipſo genitum eſſe; ex quo etiam Vnigena Dei Verbum nuncupatur; ſic & unum amoris objectum, ipſe ſibi ipſi. Id verò cùm ita ſe habeat, una ſolaque ejus neceſſariò Dilectio eſt ſeu Charitas, nempe Spiritus ſanctus.

Quia igitur Dei Verbum ſibi ipſum æquale eſt & coæternum, unumque ſolum & perfectum (Non enim velut ſermo noſter ac verbum, quod paulatim ex imperfectis contextum vix ipſum conſiſtat) ſic & Spiritus ſanctus ipſe ſibi æqualis & coæternus, unuſque & perfectus & ſolus eſt. Quia verò

etiam tum Verbum tum divina Dilectio (divina utraque hæc Perſona) totum eſt & ex toto; ac quidem altera (Verbum ſcilicet) nihil evaricans Dei Imago eſt; altera vero (divina nimirum Dilectio) divinæ bonitatis æqualis eſt, quanquam ſecundùm diverſum procedendi modum; utraque Deus verus eſt. Quid enim in divinis æquale Deo, quin & ipſum ſubſtantia ſit Deusque? Hincque adeò neceſſariò eſt ac colligitur, tria (tres ſcilicet perſonas) unam ſubſtãtiam ſeu eſſentiã eſſe.

Verbum, verus Deus, & Dilectio.

Præterea, Quandoquidem nullum in Deo accidens eſt; gignitque Verbum, ac ex ſeipſo producit Dilectionem ſeu Charitatem; ſupereſt ut divinum Verbum, non ejuſmodi verbum ſit, quod ore profertur, aut animo repoſitum manet, nec divinus Spiritus aëreum quidpiam atque accidens confingatur; ſed hæc quoque eſſentia ſeu ſubſtantia, unaque ipſa ac eadem cum Dei ac Patris eſſentia, in eadem ſpecie eademque forma (quicquid tandem in Deo ſpecies ſit ac forma) eſſe exiſtimentur. Ex ſubſtantia enim ſeu eſſentia, ſubſtantia ac eſſentia naturaliter procedit, cùm illa pro eo ac illi naturâ comparatum eſt, ſuum finem agit; idemque, ſiquidem unus ſemper cuique finis proprius exiſtit.

Enimverò, quæ in nobis dilectio eſt ſeu amor duplex eſt, ob eorum quæ amori habentur diſcrimen ac impuritatem. Vnde etiam prava in nobis exiſtit dilectio, cùm res vitæ hujus, quæ ſunt pravæ, diligimus; atque amor impurus, quando & noſtra ratio neceſſariò prava eſt. In Deo autem amoris objectum unum eſt (ipſe nimirum ſibi ipſi) ac ſanctiſſimum, quippe ſupra res omnes incomparabili exceſſu eminens ac elatum. Divina quoque Dilectio ac Charitas ſancta eſt & una. Quia verò ea quæ occultam habent motus ſui originem, ſpiritus nomine vocamus; ſic enim etiam ventos appellamus ſpiritus, quod incertum nobis ſit unde illi procedant; idcirco divina hæc Dilectio ac Charitas, Spiritus Dei ſanctus appellatur. Quanquam etiam divina generatio perinde occulta ac ignota genitæ omni naturæ eſt: veruntamen in quantum generatio vocatur uſitatiore vocabulo, notior ac velut familiarior humanæ naturæ videtur; quàm Spiritus ſancti proceſſio. Hujus enim proceſſionis, vix ullam conjecturam ac convenientiam in rebus humanis invenire poſſumus; cùm ex iis quæ in ſenſum cadunt, ad ſpiritalium notitiam aliquam ac cogitatum veniamus.

Spiritus, cuius ignota origo ac obſcura.

Deus ergo eſt Dei Verbum; Deus verò divina Dilectio ac Charitas, idemque cum Patre atque Filio Deus; ejuſque proceſſio, Dilectionis ac Charitatis proceſſio eſt. Quodque in natura ſermonis vi ſeu rationis, ac intelligendi facultate prædita, duæ tantum interius intelliguntur proceſſiones; una quidem rationis ſermoniſque & verbi proceſſio, qua objectum in notitiam cadens intelligit; alteraque dilectionis ſeu voluntatis, qua bonum intellectu cognitum, niſi præſens ſit, concupiſcit; præſens autem diligit. Cùmque

Cognitionis proceſſio & amoris.

A τῶν θείων τούτων προσώπων ὅλον ἐστὶν ἐξ ὅλου· καὶ τὸ μὲν λόγος ὂν, ἀπαράλλακτος ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ, θεία Αγάπη ὂν, ἐξισοῦται τῇ θείᾳ ἀγαθότητι, κατὰ διάφορον μέντοι πρόοδον, ἑκάτερον Θεός ἐστιν ἀληθής. τί γὰρ ἂν εἴη ἐν τοῖς θείοις ἴσον Θεῷ, μὴ καὶ αὐτὸ ὂν οὐσία καὶ Θεός. ὅθεν ἀναγκαίως καὶ ἔστι καὶ συνάγεται τὰ τρία μίαν εἶναι οὐσίαν.

Αλλως τε, ἐπεὶ ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς οὐκ ἔστι, γεννᾷ δὲ Λόγον, καὶ προΐεται ἐξ ἑαυτοῦ Αγάπην, λείπεται μήτε τὸν θεῖον Λόγον B εἶναι προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον, μήτε τὸ θεῖον Πνεῦμα ἀεροειδές τι καὶ συμβεβηκὸς ἀναπλάττειν· ἀλλ' οὐσίαν εἶναι καὶ ταῦτα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ, ὅ, τί ποτε ἐστὶν εἶδος ἐκεῖ καὶ μορφή. ἐκ γὰρ οὐσίας οὐσία κατὰ φύσιν προάγεται, ὅταν τὸ ἑαυτῆς τέλος ἐνεργῇ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, καὶ τὸ αὐτό, ἐπείπερ ἓν ἀεὶ τὸ οἰκεῖον τέλος ἑκάστῳ.

Αλλὰ μὴν ἡ ἐν ἡμῖν ἀγάπη καὶ ὁ ἔρως διπλοῦς ἐστι, διὰ τὴν τῶν ἐραστῶν διαφορὰν καὶ ἀκαθαρσίαν. ὅθεν καὶ φαύλη ἐφ' ἡμῶν γίνεται ἀγάπη, ὅταν παρόντα ἀγαπῶμεν τὰ φαῦλα· καὶ ἀκάθαρτος ἔρως, ὅτι καὶ ὁ λόγος ἡμῶν φαῦλος ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. ἐπὶ δὲ C τῷ Θεῷ, ἓν ἐστιν ἐραστὸν, αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ ἁγιώτατον, πάντων ὄντων ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκισμένον. καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Αγάπη ἁγία ἐστὶ καὶ μία. καὶ ἐπεὶ τὰ κρυφίαν ἔχοντα τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς κινήσεως ἀρχὴν, τῷ τοῦ πνεύματος ὀνόματι καλοῦμεν· οὕτω γὰρ καὶ τοὺς ἀνέμους πνεύματα λέγομεν, διὰ τὴν ἀδηλίαν τὴν τοῦ ὅθεν προΐασι· καὶ ἡ θεία αὕτη Αγάπη τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἅγιον καλεῖται. εἰ γὰρ καὶ ἡ θεία γέννησις ἐπίσης ἐστὶν ἄδηλος καὶ ἄγνωστος πάσῃ γεννητῇ φύσει· ἀλλ' οὖν καθότι γέννησις λέγεται, συνηθεστέρᾳ φωνῇ γνωριμωτέρα καὶ οἷον οἰκειοτέρα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δοκεῖ, ἤπερ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρόοδος. τῆς γὰρ προόδου ταύτης εἰκασίαν D τινα καὶ οἰκειότητα ῥαδίως ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις εὑρεῖν οὐκ ἔστιν. ἡμεῖς δὲ, ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰς ἔννοιάν τινα τῶν ἀΰλων ἐρχόμεθα.

Θεὸς ἄρα ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· Θεὸς δὲ ἡ θεία Αγάπη, καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς Πατρὶ καὶ Υἱῷ· καὶ ἡ τούτου πρόοδος, Αγάπης ἐστὶ πρόοδος. καὶ ἐπεὶ ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει δύο μόνον ἐπὶ τὰ ἔνδον νοοῦνται πρόοδοι, μία μὲν ἡ τοῦ Λόγου πρόοδος, καθ' ἣν νοεῖ τὸ νοητόν· ἄλλη δὲ ἡ τῆς ἀγάπης ἢ θελήσεως, καθ' ἣν ἐφίεται τοῦ νοηθέντος ἀγαθοῦ, εἰ μὴ παρείη, ἢ ἀγαπᾷ τοῦτο παρόν· ἀναγκαῖον δὲ

καὶ

A καὶ τὰς δύο παρεῖναι τῷ Θείῳ Νῷ, καθὼς δέδεικται· καὶ ἔστιν ἡ τῆς νοήσεως πρόοδος ἡ ἐνέργεια Λόγου καὶ Υἱοῦ, λείπεται τὴν ἑτέραν, ἤγουν τὴν ἀγάπης εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι τὴν θείαν Ἀγάπην, ᾗ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ.

Τοιοῦτον τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ τοῦ Αὐγουστίνου παράδειγμα καὶ τῶν κατ' αὐτὸν διδασκάλων. καὶ ἔστι τῶν ἄλλων προσφυέστερον καὶ οἰκειότερον. τῶν γὰρ Θεολόγων ἁπάντων, νῷ καὶ λόγῳ φαμένων ἀνάλογον ἔχειν πρὸς ἀλλήλους τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· οἱ μὲν ἄλλοι πάντες σχεδὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τῷ παρ' ἡμῖν προφορικῷ παρεικάζουσι λόγῳ. ὁ δὲ, ἐπὶ τὸν ἔνδον λόγον τὸν ἐνδιάθετον λαμβάνει τὴν ὁμοιότητα. ἐκεῖ γὰρ, καὶ τὸ κατ' εἰ- B κόνα, καὶ ὁ πρῶτος λόγος καθ' ὃν λογικοί ἐσμεν καὶ καλούμεθα, εἴτε μετὰ σώματος ἐσμὲν, εἴτε καὶ μή. ὁ δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω ῥέων οὗτος λόγος, τοῦ ἔνδον λόγου ἐστὶ σημαντικὸς, καὶ ὁμωνύμως ἐκείνῳ λέγεται. εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ προφορικοῦ λόγου λογικοὶ καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐλεγόμεθα, ἐλείπετο πάντως μήτε λογικοὺς ἡμᾶς εἶναι μήτε κατ' εἰκόνα Θεοῦ λέγεσθαι, ὅτε μετὰ θάνατον τὸν προφορικὸν λόγον οὐδαμῶς ἕξομεν, οὐδὲ τὸ ἐναέριον τοῦτο σπασόμεθα πνεῦμα.

Ὥστε ὁ ἔνδον λόγος, τοῦ ἐκτὸς ἀσυγκρίτως τιμιώτερος. ἀπὸ δὲ τῶν τιμιωτέρων καὶ οἰκειοτέρων ὀφείλομεν τὰ θεῖα εἰκονίζειν. καὶ τὰ μὲν C παρὰ τῶν ἄλλων, εἰκὼν μόνον· τὰ δὲ τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ πολλὴν τὴν ὁμοιότητα ἔχει· ὥστε καὶ τὸν ἄπιστον εἰς ἔννοιαν ἀναχθῆναι τῆς ἁγίας Τριάδος ἐκ τούτου, τὰ ἐκ τῆς θείας γραφῆς οὐδὲ ἀκοῦσαι καταδεχόμενον, μόνον εἰ τὴν εὐγνωμοσύνην ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ νοῦν ἔχων, μὴ φιλονεικεῖν προαιροῖτο. πολλὴν γὰρ τὴν ἀνάγκην ἐπάγεται μετὰ καὶ τοῦ τῇ θείᾳ γραφῇ συμφωνεῖν. μᾶλλον δὲ ἐκεῖθεν ἔχει τὰς ἀποδείξεις· καὶ τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας ὁ βουλόμενος εὑρήσει σαφῶς, ἀναγνοὺς τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ Τριάδος βιβλίῳ, τῷ μακαρίῳ Αὐγουστίνῳ συγγεγραμμένα.

D Οὐ μὴν ἀλλ' ἕως ἂν μὴ δύνηταί τις ἀρνεῖσθαι Λόγον εἶναι τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα παραιτήσεται λέγειν ἀληθῶς εἶναι Νοῦν· οὐχ οἷον τὸν παρ' ἡμῖν, ἢ τὸν ἀγγελικόν· ἀλλὰ θεῖον καὶ ἄπειρον καὶ πάντων νόων ἀπείρως ἐξῃρημένον, παράδειγμα μέντοι τοῦ ἀνθρωπίνου, καὶ τοῦτον εἰκόνα ἐκείνου. τούτοις δὲ ἕπεται καὶ Ἀγάπην ἀναγκαίως τεθῆναι ἐπὶ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ τῶν λογικῶν ἰδιότης, ὡς εἴρηται. ἀλλὰ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ λόγου ἐκ τοῦ νοῦ, ἐναργέστερον ἐμφαίνει τὴν πρόοδον ἐκείνην διὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἄϋλον, ἢ αὕτη ἡ σαρκικὴ γέννησις. ὁμοίως καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἐκ τῆς θελήσεως πρόοδος ἐμφανεστέρα ἐστὶν εἰκὼν τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ προόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ αὕτη ἡ τοῦ σωματικοῦ πνεύματος πρόοδος. ὥστε ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα λαμβάνοντες, οἰ-

adeò neceſſe ſit, utramque illam divinæ Menti adeſſe, uti probatum eſt; ſitque intellectionis proceſſio, Sermonis ſeu Verbi Filiique operatio, ſupereſt alteram (Dilectionis ſcilicet ac Charitatis) eſſe Spiritus ſancti, eſſeque Spiritum ſanctum divinam Dilectionem ac Charitatem, qua Deus ſeipſum diligit.

Tale igitur etiam in ſancta Trinitate Auguſtini, ac ſequacium Doctorum, exemplum; eſtque reliquis connaturalius ac magis appoſitum. Nam cùm omnes Theologi, Patrem dicant ac Filium ſic ſe inter ſe quadam proportione habere, ac ſe habent mens ac verbum; alii quidem ferè omnes Deum Verbum comparant cum verbo, quod apud nos ore profertur; at Auguſtinus, in interiori verbo ac quod in animo reſidet, aſſumit ſimilitudinē. Illic enim tum eſſe ad imaginem poſitum eſt, tum prima ratio ac ſermo, qua rationales (ſermonis ſcilicet & verbi ac rationis compotes) ſumus pariter ac vocamur, ſive in corpore verſamur, ſive non. Quod verò ſic extrà verbum fluit, interioris ſignum eſt, diverſaque ab illo ratione eodem ipſo nomine cenſetur. Siquidem enim ex verbo illo prolatitio rationales & ad Dei imaginem diceremur, reliquum foret neque omnino rationales, neque ad Dei imaginem dicendos, cùm poſt mortem verbum quod ore profertur minimè habituri ſumus, nec aëreum iſtum ſpiritum trahemus.

Libr. 5. de Trinit.

Ex verbo mentis & interiori, aptior comparatió.

Verbum itaque interius citra omnem comparationem nobilius eſt: decet verò ut ab iis quæ nobiliora ſunt ac convenientiora, divinorum ſimilitudines ducamus. Ac quidem quæ alii afferunt, duntaxat imago ſunt; quæ verò Auguſtinus, etiam magnam ſimilitudinem habent; ut & Infidelis inde ad intelligentiam Trinitatis provehatur; qui nec audire quę ſunt divinæ Scripturæ ſuſtineat; dummodò probo animo ſit, pollenſque ingenio, contentioni minimè ſtudeat. Admodum enim cogit, cùm præterea etiam conſentiat divinæ Scripturæ. Quinimmo ex illa potiſſimùm habet probationes: Ac cui libuerit, ejus rei teſtimonia, in iis libris quos ſcripſit beatus Auguſtinus de Trinitate, invenerit.

Verbi interioris vis & Amoris, ſuadenda fide Trinitatis.

Enimvero quandiu quis Verbum Filium eſſe inficiari non poterit, is neque Patrem verè Mentem dicere recuſabit; non qualis apud nos mens eſt, ſive Angelica; ſed divina & infinita, ac quæ omnibus mentibus infinitè emineat; cujus tamen, mens humana exemplum ac imago quædam exiſtat. His conſequens fit, ut & Dilectionem neceſſariò ponamus in Deo. Eſt enim hæc utentium ratione proprietas, uti dictum eſt. Sed & verbi ex mente proceſſio, clariùs manifeſtat eam proceſſionem, idcirco quod ſine paſſione ac materiæ expers exiſtat, quàm carnalis hæc generatio. Similiter quoque Dilectionis ex voluntate proceſſio, manifeſtior imago eſt proceſſionis ſpiritus ſancti ex Deo, quàm corporalis hæc Spiritus proceſſio. Quamobrem penes animum ſumendo imaginem, convenientius divinam Mentem, Verbum-

Mens & Verbum in Deo magis propria nomina, quàm Pater & Filius.

que ac Dilectionem appellabimus, quàm à corpore nuncupando, Patrem & Filium & Spiritum. Quia tamen in Deo Verbum verè exiſtens eſt & perfectum parique ſubſtantia, ei, ex quo proceſſit, Filius nuncupatur, conſueto nobis loquendi genere. Quocirca etiam antiqui pietatis Magiſtri, ac potiſſimum Magnus Athanaſius in iis, quæ adverſus Arium ſcripſit, eos qui dicerent eſſe Filium ac Spiritum Patre poſteriores, in eam adigebât abſurditatem, ac ſi Deum mentis expertem ac voluntatis aſſererent. Hoc enim illi abſurdius ducebant, quàm ſi abſque Filio ac Spiritu dicerent. Nam hoc quoque cuivis ſubſtantiæ immateriali tribuetur. Liquet igitur convenientius vocari Deum Mentem ac Voluntatem, quàm Patrem ac Spiratorem. Porro ſummæ rem abſurditatis habebant, inferri Deum Mente carere ac Voluntate, inde ſcilicet quod Filius ac Spiritus poſterius Patre exiſtere ponebantur; quod nimirum mens neceſſariò verbum habeat ac ſermonem; nec mens ulla ſit quæ illo careat. Qui item voluntate præditus eſt, cùm ratione utatur atque ſermone, omnino dilectionem habet ſeu amorem: Bruta enim ac muta animalia, cùm ſermonem ac verbum ſeu rationem non habeant, neque id velle rite dicâtur, in quod appetitu incitâtur. Movêtur enim naturali vi atq; inſtinctu. Ac rurſus qui volês eſt, is nûquâ fiat, quin dilectionem ab ipſo procedentem habeat. Dilectio enim à voluntate procedit.

Orat. 2. contra Arian. p. 331

Carere Mente & Verbo Deum, abſurdius quàm non eſſe Patrē aut Filium.

Voluntas ſolùm intelligentiū.

Cæterum habet Deus Verbum ac Spiritum, ut qui habeat ſeipſum. Alioqui enim, eò quod habeat, alicui in mentem veniet eſſe illum compoſitum. Quin hoc quoque dicitur, Habere Filium Patrem; ac ſimiliter habere Spiritum, quo Auctore producitur. Igitur quod attinet ad vim vocis hujus *habere*, non magis erit Pater habens, quàm qui habeatur. Quin hoc quoque Eccleſiæ in confeſſo eſt, divinas Perſonas quaſi circuitu quodam inter ſe recurrere, ſibique immeare: Non tamen inde ſequetur confuſio. *Non enim*, inquit Gregorius Theologus, *ut quaſi coaleſcant ac miſceantur, ſed ut cohæreant.* Sive etiam ut locutus eſt Gregorius Nyſſenus, cujus & ſuperius allata auctoritas eſt, *Secundum aliam atque aliam rationem, alter in altero eſſe dicitur; Filius ſcilicet in Patre, velut imaginis decor in principe forma ac exemplari: Paterque in Filio, velut exemplaris decor ac ſpecies in ſua imagine.*

Habere in divinis Perſonis & haberi.

Circumінceſſio Perſonarum.

Orat. 32. p. 250. Adver. Eunom.

Quod ſi hîc Auguſtinus Spiritum ſanctum ut eſt dilectio à Patre dixit ex voluntate; reliqui verò Sancti Filium Patris Voluntatem ac conſilium dixerunt, quæ & ſuperius expoſuimus; Veluti nimirum Damaſcenus, *Non eſt Patri Verbum, Sapientia, Virtus, Voluntas alia quam Filius.* Divinus verò Cyrillus in Theſauris, *Filius, viva eſt & ſubſtantialis Patris Voluntas.* Magnus item Athanaſius, *Divina ſubſtantia neque cœpit, neque deſinit. Neque ergo cœpit divina Imago, aut ve deſiit: Voluntas autem & cœpit & deſinit.* Hæc illi quod dicant, haud turbari oportet; quòd Sanctorum ſententiæ ſint; ſitque hominum ratione utentium, ac qui piè ſentire velint, ut quæ dicta ſint à San-

Libr. 1. de Fid. c. 13. Theſ. l. 21. p. 212. Dialog. 1. cum Anom. qui & Maximo adſcribitur.

A κυριώτερος προσαγορεύομεν τὸν θεῖον Νοῦν καὶ Λόγον καὶ Ἀγάπην, ἢ ἀπὸ τοῦ σώματος Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα αὐτὸν ὀνομάζοντες. ὅμως ἐπεὶ ὁ Λόγος ἐκεῖ ὑφεστὼς ἐστι καὶ τέλειος καὶ ἴσος τὴν οὐσίαν, τῷ, ἀφ᾽ οὗ προῆλθεν, Υἱὸς ὀνομάζεται, κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως ἔθος. διὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι, καὶ μάλιστα ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς κατὰ Ἀρείου, τοὺς λέγοντας ὕστερα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, εἰς τοῦτο ἀπῆγον τὸ ἄτοπον, ὥσπερ ἂν εἰ ἔλεγον ἄνουν καὶ ἀθελῆ τὸν Θεόν. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἀτοπώτερον τι δημιουργοῖς ἐδόκει, ἢ ἄπαιδα καὶ ἄπνουν. καὶ γὰρ τοῦτο καὶ ἑκάστη τῶν B ἀΰλων οὐσιῶν συγχωρηθήσεται. ὥστε δῆλον, ὡς μᾶλλον ἁρμόσει Νοῦν καὶ Θέλησιν τὸν Θεὸν λέγειν, ἢ Πατέρα καὶ Πνέοντα. ἐδόκει δὲ αὐτοῖς ἀτοπώτατον, ἄνουν καὶ ἀθελῆ τὸν Θεὸν συνάγεσθαι, ἀπὸ τοῦ τιθέναι τοῦ Πατρὸς ὕστερα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα· ἐπεὶ ὁ νοῦς, καὶ λόγον ἔχει ἀναγκαίως· καὶ οὐκ ἂν εἴη νοῦς λόγον οὐκ ἔχων. καὶ ὁ θέλων, λογικὸς ὤν, ἀγάπην πάντως ἔχει ἢ ἔρωτα. τὰ γὰρ ἄλογα λόγον οὐκ ἔχοντα, οὐκ ἂν ὀρθῶς λέγοιντο τοῦτο θέλειν εἰς ὅπερ ἂν ὁρμῶσιν. φυσικῇ γὰρ δυνάμει πρὸς τοῦτο κινοῦνται. καὶ πάλιν θέλων, οὐκ ἂν εἴη ἀγάπην οὐκ ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ προϊοῦσαν. ἡ γὰρ ἀγάπη, ἀπὸ θελήσεως πρόεισι.

Ἔχει μέντοι ὁ Θεὸς Λόγον καὶ Πνεῦμα, ὡς ἑαυτὸν ἔχων. εἰ γὰρ, διὰ τὸ ἔχειν, σύνθεσιν τις ὑπονοήσει. ἀλλὰ λέγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Υἱὸς C ἔχει Πατέρα· ὡσαύτως δὲ καὶ Προβολέα τὸ Πνεῦμα. οὐ μᾶλλον οὖν ἔσαι ὁ Πατὴρ ἔχων, ἢ ἐχόμενος κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ ἔχειν. καίτοι καὶ τοῦτο παρὰ τῆς ἐκκλησίας ὁμολογεῖται, τὸ, τὰς θείας ὑποστάσεις εἰς ἀλλήλας περιχωρεῖν· ἀλλ᾽ οὐ παρὰ τοῦτο σύγχυσις ἕψεται· Οὐ γὰρ ὥστε συναλείφεσθαι, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησιν, ἀλλ᾽ ὥστε ἔχεσθαι. ἢ καὶ ὡς ἔχει τὸ τοῦ Νύσσης, ὃ καὶ πρότερον ἐλέγομεν, ὅτι κατ᾽ ἄλλην καὶ ἄλλην ἐπίνοιαν ἑκάτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ εἶναι λέγεται· ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ πρωτότυπον κάλλος.

Εἰ δὲ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἀγάπη παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ θελήσεως τῷ Αὐγουστίνῳ εἴρηται· ἄλλοι δὲ τὸν Ἁγίων βούλησιν καὶ θέλησιν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς εἶπον, ἃ καὶ πρότερον D ἐξεθέμεθα. οἷον ὁ μὲν Δαμασκηνὸς, Οὐκ ἔστι τῷ Πατρὶ λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός. ὁ δὲ θεῖος Κύριλλος ἐν τοῖς Θησαυροῖς, Ὁ Υἱός ἐστιν ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις. ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, Ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ οὔτε ἤρξατο οὔτε παύεται. οὔτε ἄρα ἤρξατο ἡ εἰκὼν, οὔτε ἐπαύσατο. ἡ δὲ θέλησις, καὶ ἄρχεται καὶ παύεται. εἰ ταῦτα λέγοιεν, οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι. Ἁγίων γάρ εἰσιν ἀποφάσεις, καὶ ἔστι λογικῶν ἀνθρώπων καὶ εὐσεβεῖν βουλομένων, τὸ τὰ παρὰ τῶν Ἁγίων εἰ-

ρημένα, πάντα ἀσπάζεσθαι· καὶ μὴ καθάπερ ὤνια, τὸ μὲν ἀπορρίπτειν, τὸ δὲ ἐκκρίνειν· ἀλλὰ πάντα δεχομένοις καὶ φυλάττοντας ὡς τοῦ Πνεύματος φωνὰς, οὕτω προσῆκον ἐπιχειρεῖν ἐξηγεῖσθαι, ὥστε καὶ ταῖς περὶ Θεοῦ κοινοτάταις ἐννοίαις καὶ ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁγίων συμφωνεῖν· μόνον εἰ περὶ τῆς ἐκείνων ἁγιωσύνης ἀμφιβολίαν οὐδεμίαν ἔχομεν. ὅπερ ἀναγκαῖον ἐκείνοις τηρεῖσθαι, καὶ μὴ διὰ τὴν ἑαυτῶν βούλησιν οὕτω τὰ τῶν ἁγίων ἐκλαμβάνοντας, ὡς ποιεῖν ἐκείνους ἀλλήλοις πολεμεῖν δοκεῖν, καὶ ὑφ' ἑαυτῶν ἀνατρέπεσθαι. οὐ γὰρ ἂν εἰκότως νομίζοιντο ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις ἐναντιοῦσθαι. τοῦτο γὰρ οὐδὲ τοῖς ὁπωσοῦν λογικοῖς τῶν ἀνθρώπων ἁρμόζει, μήτοιγε δὴ τοῖς ἁγίοις, οἳ πάντα ἐξέθεντο ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι Πνεύματος· ὥστε τούτοις ὡς διδασκάλοις εὐσεβείας τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας, καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἀληθείας ἐπιτυγχάνοντας, οὕτω συνημμένους ἐν τῷ Χριστῷ γίνεσθαι.

Περὶ μὲν οὖν τῶν τοῖς ἁγίοις εἰρημένων, οὕτω χρὴ γνώμης ἔχειν, καὶ τοιούτῳ χρῆσθαι ἐπὶ πάντων κανόνι. εἰ δὲ μὴ, ἄμεινον λέγειν τὴν τῶν λεγομένων μὴ συνιέναι διάνοιαν, ἢ ἀνατρέπειν τὰς ἀξιολόγους περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος. ἐνταῦθα δέ ἐστι λέγειν, ὡς τὸ αὐτὸ κατὰ διαφόρους ἀποβλέψεις, ἄλλως καὶ ἄλλως οἱ ἅγιοι ἀποδιδόασιν· ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρός ἐστιν, ὡς Λόγος ἐκ Νοῦ· κατὰ τοῦτο καὶ θέλησιν ἐκ θελήσεως εἶπον, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος λέγει, Τῷ Πατρὶ γέννησίς ἐστιν, ἡ τοῦ γεννᾷν θέλησις, καὶ βούλησις ἐκ βουλήσεως· καθ' ὃν δὴ τρόπον εἶπον σοφίαν ἐκ σοφίας τὸν Υἱὸν, καὶ δύναμιν ἐκ δυνάμεως. τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός ἐστιν, ὡς ἀπὸ θελήσεως ἡ ἀγάπη. διὰ τοῦτο γάρ ἐστι καὶ πρόοδος διάφορος. ἡ δὲ κτίσις, ὡς ἀπὸ μιᾶς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μία γὰρ τῶν τριῶν ἐπὶ τῶν κτισμάτων ἡ θέλησις.

Τοῦτο δέ ἐστιν, ὅπερ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Ἀνόμοιον διαλέξει φησίν. ἐκείνου γὰρ εἰπόντος, Εἰ ἄλλοις ὁ Θεὸς γεννᾷ καὶ ἄλλοις κτίζει, σύνθετός ἐστιν. ἀποκρίνεται, Οὐ λέγω ἄλλοις γεννᾷ καὶ ἄλλοις κτίζει· ἀλλὰ, ἄλλως γεννᾷ καὶ ἄλλως κτίζει. τὸ μέντοι θεῖον Πνεῦμα ὡς Ἀγάπη παρὰ τοῦ Πατρὸς ὂν, ἰδιαίτερόν τινα λέγεται τρόπον. ἀναφορικὸν γάρ ἐστιν ἡ Ἀγάπη· διὸ καὶ πρόσωπον ἐστίν. οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀγαθότης, ἢ ἡ παντοκρατορία, ἢ ἡ πρόνοια, ἃ πρὸς τὴν κτίσιν τὴν ἀναφορὰν ἔχουσι, καὶ οὐκ ἔσω αὐτοῦ· ἀλλ' οὕτως ἐστὶν Ἀγάπη τὸ ἐκπορευόμενον ἀναφορικῶς. καὶ ὥσπερ ὁ Λόγος ἐκ Νοῦ ἀναφορικῶς λέγεται, καίτοι τοῦ ὅλου Θεοῦ κοινῶς καὶ ἀπολελυμένως λόγου λεγομένου καὶ νοῦ· καὶ Ἀγάπη δὲ λέγεται. Ὁ γὰρ Θεός, φησιν, Ἀγάπη ἐστίν. ἀλλ' ὅμως ἰδίως καὶ ἀναφορικῶς, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κεῖται, τὸ

A ctis, omnia amplectantur; nec ſicut in eis quæ væneunt, alia quidem rejiciant, alia verò ſeligant; ſed cuncta recipientes ac cuſtodientes velut Spiritus voces, ſic operæpretium exponere ſatagant, ut & cõmuniſſimis de Deo conceptionibus & principiis fidei, nec non Sanctorum multitudini conſentiant: ſic tamen, dum eorum nobis Sanctimonia nulla ſuſpicione laboret. Quod illis ſervemus neceſſe eſt; non ſic noſtro, Sanctorum ſententias verbaque, uſurpemus conſilio, ut alios aliis committere videamur, ac velut qui ſe mutuò evertant, inducere. Non enim æquum eſt, ut ſibi invicem adverſari exiſtimentur Id enim nec iis hominibus ſatis congruat, quibus tantiſper rationis lux affulgeat; B tantum abeſt ut Sanctis, qui motore Spiritu cuncta expoſuerunt: quò ſcilicet homines, illis tanquam pietatis Magiſtris animum adhibentes, ac per eos veritatem nanciſcentes, in hunc modum in Chriſto necterentur.

Sanctorum dicta amplectẽda & exponenda.

Sanctorum ab Spiritu doctrina, eiuſque finis.

De his igitur quæ Sanctis dicta ſunt, ita ſentiendum, talique in omnibus utendum regula eſt. Sin minus, præſtat, ut dicamus nos non intelligere eorum quæ dicuntur ſententiæ vim, quàm ut convenientes exque ratione de Deo ſententias evertamus, uti ait Magnus Baſilius Hîc autem poſſumus dicere, Sanctos, ſecundum diverſus reſpectus idem alia atque alia ratione declarare. Nam C Filius quidem ex Patre eſt, tanquam Verbum ex Mente. Secundum hanc conſiderationem etiam Voluntatem ex Voluntate dixerunt, quemadmodum ait Gregorius Theologus, *Patri generatio, gignendi voluntas eſt, ac Voluntas ex Voluntate.* Secundum quem utique modum, Filium Sapientiam ex Sapientia dixerunt, ac Virtutem ex Virtute. Cæterum Spiritus ſanctus ex Patre eſt, velut Dilectio à Voluntate: idcirco etiam diſtincta proceſſio eſt. Creatura verò, tanquam ab una voluntate, à Patre eſt & Filio & Spiritu ſancto. Vna enim eſt trium Perſonarum, quod attinet ad creaturas, voluntas.

Baſil. *Greg.*

Id verò eſt, quod & beatus Maximus ait, in diſputatione cum Anomœo. Nam cùm ille dixiſſet, *Si Deus aliis gignit, atque aliis condit, compoſitus eſt*; reſpondet, *Non dico aliis gignere, atque aliis condere; ſed, Aliter gignere, aliter condere.* D Cæterum divinus Spiritus, qui ſit à Patre Dilectio & Charitas, peculiari quodam modo dicitur. Eſt enim Dilectio ac Charitas nomen relationem habens: unde & Perſona eſt. Non enim ſicut bonitas, aut vis tenens omnia ac conſervans, aut providentia, quæ relationem habent ad creaturam, nec ſunt in ipſo Deo; ſed ſic eſt Dilectio ac Charitas, quod relatè procedit. Ac ſicut Verbum ex Mente relatè dicitur; quanquam Verbum ſeu ſermo de toto Deo communiter & abſolutè dicatur; etiam Dilectio ac Charitas dicitur. *Deus enim*, inquit, *Charitas eſt.* Propriè tamen ac relatè, alterum de Patre dicitur, nempe Mens; alterum de Filio, ſcilicet Verbum; alterum de Spiritu, nimirum Charitas & Dilectio.

Dial. 1. qui & Athan. tribuitur.

Dilectio communiter & relatè.

1. Ioan 4 8

Mens & Verbum.

Per hunc modum, etiam Spiritus mens dicatur, ea ratione qua eſt Deus; velut eſt iſtud moduli.

Tu Vita, Amor, Lux, Mens.

Similiter etiam Filius. Non tamen ſic relatè dicitur, ut ea quæ ſunt ad Aliquid; ita nimirum ut & Verbum à Filio procedat, vel ex Spiritu. Niſi enim ſic ſe res haberet, vetaret nihil quin unus Deus in plures Perſonas procederet, quod Trinitatis rationi adverſatur. Quicquid verò vel Trinitatis, vel Vnitatis rationem convellit, procul amandandum eſt.

Similiter Deus Sapientia abſolutè dicitur; ac neceſſe eſt iſtud nomen commune eſſe Patri & Filio, nec non etiam Spiritui. Quæ enim per Verbum Sapientia elucet, quæ eſt ipſum Verbum, Patris ſubſtantia eſt. Patris autem ſubſtantia ſeu eſſentia, ipſi Filioque communis eſt. Peculiarius tamen Sapientia tribuitur Filio; cúmque una numero ſit, uti dictum eſt, Patris Filiique Sapientia, non tamen genita Sapientia eadem eſt atque gignens, quod nempe ad hoc attinet quod eſt genitam eſſe. Hoc verò etiam antè dictum eſt.

Sapientia.

Quod verò diximus Auguſtini exemplum, ſuas ex Scriptura probationes habere, verum eſt. Longè enim ante Auguſtinum, divina Scriptura hoc dixit, in Catholica Ioannis Theologi. Hic enim dicendo, *Deus Charitas eſt*, videtur quidem ſic ſimpliciter & abſque diſtinctione Deum dixiſſe, ac ſi diceret, Verè eum dixiſſe. Conſonat enim hoc communi de Dei exiſtimationi. Ipſe enim & Charitas & Sapientia & omne bonum exiſtit. Volens tamen clarius mentem ſuam aperire, quem Deum indiſtinctè dixerat Charitatem, eum etiam ex Deo eſſe adjungit. Dicto enim, *Chariſſimi, diligamus invicem, quia Charitas ex Deo eſt*; adjecit, *Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt*. Quibus oſtendit, eam ſe Charitatem Deum dixiſſe, quam ex Deo dixerat. Eſt igitur Charitas, Deus ex Deo. Ait enim, *Quod Deus eſt Charitas*, &, *Quod Charitas ex Deo eſt*; ac denique, *Quod qui diligit, ex Deo natus eſt*. Quonam verò modo, is qui diligit ex Deo naſcatur, paulò poſt dicit. Verùm illud, *Deus ex Deo*, eſſe ex aliquo ſignificat. Id verò Patri minimè congruit; quippe cùm immunis à cauſa ſit; hoc eſt, à nullo eſſe habeat. Supereſt igitur ut vel Filio vel Spiritui ſancto conveniat. Atqui Spiritui ſancto id adſcribit. Ac liquet. Sequentibus enim facta mentione Dei Dilectionis, non qua nos eum diligamus, ſed qua ipſe dilexit nos, *Miſit Filium ſuum*, inquit, *propitiationem pro peccatis noſtris*. Hinc docuit & modum quo nos invicem diligamus; ac quod ſic diligamus, Deum in nobis manere; viciſſimque Deum diligentes, invicem diligere atque in eo manere. Cogi-

1. Ioan. 4. 8

v. 7.

v. 10.

Νοῦς· τὸ δὲ Λόγος, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ· ἡ δὲ Ἀγάπη, ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. κατὰ τοῦτο καὶ νοῦς τὸ Πνεῦμα λέγοιτ' ἂν ὡς Θεός· ὡς ἔχει τὸ ᾀδόμενον ἐκεῖνο.

Σὺ ζωὴ, ἔρως, φῶς, νοῦς.

Ὡσαύτως καὶ ὁ Υἱός. ἀλλ' οὐ λέγεται οὕτως ἀναφορικῶς κατὰ τὰ πρός τι, ὥστε καὶ λόγον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος προϊέναι. εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦν, οὐδὲν ἐκώλυεν εἰς πολλὰ πρόσωπα τὸν ἕνα Θεὸν προχωρεῖν, ὅπερ τῷ τῆς τριάδος λόγῳ ἐναντιοῦται. καὶ πᾶν ὃ τὸν τῆς τριάδος ἢ τὸν τῆς μονάδος διασείει λόγον, ἀπορριπτέον.

Ὡσαύτως ὁ Θεὸς καὶ Σοφία λέγεται ἀπολελυμένως, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνάγκη κοινὸν εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ δὴ καὶ Πνεύματι. ἡ γὰρ διὰ τοῦ λόγου ἐκλάμπουσα σοφία, ἥ τις αὐτὸς ὁ Λόγος ἐστὶν, ἡ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν οὐσία. ἡ δ' οὐσία τοῦ Πατρὸς, αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ ἐστι κοινή. ἀλλ' ὅμως ἰδιαίτερόν τινα τρόπον ἀποδίδοται τῷ Υἱῷ ἡ σοφία· καὶ μία οὖσα τῷ ἀριθμῷ σοφία, ὡς εἴρηται, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅμως οὐκ ἔστιν ἡ γεννωμένη σοφία ἡ αὐτὴ τῇ γεννώσῃ, δηλαδὴ κατὰ τὸ γεννᾶσθαι. ταῦτα δὲ καὶ πρότερον εἴρηται.

Ὅτι δὲ εἴπομεν τὸ τοῦ Αὐγουστίνου παράδειγμα ἐκ τῆς γραφῆς ἔχειν τὰς ἀποδείξεις, ἀληθές ἐστι. πολλῷ γὰρ αὐτοῦ πρότερον ἡ θεία γραφὴ τοῦτο φησὶν, ἐν οἷς ὁ Θεολόγος Ἰωάννης διδάσκει. οὗτος γὰρ εἰπὼν, Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, δοκεῖ μὲν οὕτως ἁπλῶς ἀδιακρίτως τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ὅπερ ἂν ἔλεγεν, ἀληθῶς ἂν εἶπε. σύμφωνον γὰρ τοῦτο τῇ κοινῇ περὶ Θεοῦ δόξῃ. αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ ἀγάπη καὶ σοφία καὶ πᾶν ἀγαθόν. ὅμως βουλόμενος καθαρώτερον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐκφῆναι, ὃν Θεὸν ἀπροσδιορίστως εἶπεν Ἀγάπην, τοῦτον καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι προσέθηκεν. εἰπὼν γὰρ, Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἐπάγει, Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· ἐκ τούτων ἐδήλωσεν ἑαυτὸν ἐκείνην εἰρηκέναι Ἀγάπην τὸν Θεὸν, ἣν ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶπε. Θεὸς οὖν ἐκ Θεοῦ ἐστιν ἡ Ἀγάπη. εἶπε γὰρ, Ὅτι ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὅτι ἡ Ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι· καὶ ὅτι ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. πῶς δὲ γεννᾶται ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, μετὰ μικρὸν ἐρεῖ. ἀλλὰ τὸ, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, τὸ εἶναι ἔκ τινος δηλοῖ. τοῦτο δὲ τῷ Πατρὶ οὐχ ἁρμόζει· ἀναίτιος γάρ ἐστι· τουτέστιν ἀπ' οὐδενός. λείπεται ἢ τῷ Υἱῷ ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσήκειν. ἀλλὰ μὴν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τοῦτο προσέθηκεν. δῆλον δέ. ἐφεξῆς γὰρ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀναμνήσας, οὐ καθ' ἣν ἡμεῖς αὐτὸν, ἀλλὰ καθ' ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, Ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ φησιν ἱλασμὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. ἐντεῦθεν ἐδίδαξε πῶς καὶ ἡμεῖς ἀλλήλους ἀγαπῶμεν· ἀλλήλους δὲ ἀγαπῶντες, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· καὶ ἀντιστρόφως, τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, ἀλλήλους ἀγαπῶ-

μεν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Θεῷ μένομεν. ἐννοοῦντες γὰρ ὁπόσον ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, ἐπιστρεφόμεθα πρὸς τὸ ἀνταγαπᾶν αὐτόν· καὶ οὕτως ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀγαπῶντα τὸν Θεὸν, μὴ καὶ τὸν πλησίον φιλεῖν. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· τῆς Ἀγάπης δηλονότι, ἣν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἔφη. καὶ φησὶν, Ἡμεῖς δὲ ἀγαπῶμεν, ὅτι αὐτὸς πρότερον ἠγάπησεν ἡμᾶς.

Ἐδίδαξεν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἡ Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ποιεῖ ἡμᾶς αὐτόν τε Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγαπᾶν· καὶ οὕτως ἐν τῷ Θεῷ μένειν καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν. τοῦτο δὲ καὶ κατιὼν καθαρώτερον σαφηνίζει. εἰρηκὼς γὰρ τὸν Θεὸν Ἀγάπην, ἐπάγει, Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. τὸ Πνεῦμα τοίνυν τὸ ἅγιον, ἐξ οὗ δέδωκεν ἡμῖν, ποιεῖ ἡμᾶς ἐν τῷ Θεῷ μένειν, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν. ὥστε ὃ πρότερον τῆς Ἀγάπης ἔργον ἔφησεν εἶναι, λέγω τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν ἐν ἀλλήλοις μονὴν, τοῦτο νῦν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶπεν. τὸ Πνεῦμα ἄρα τὸ ἅγιον ἐστὶν ἡ Ἀγάπη, ἣν Θεὸν εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἴρηκεν· καὶ ἐξ ἧς γεννᾶσθαι τοὺς ἀγαπῶντας εἶπεν. αὐτὸ οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δηλοῦται, ἔνθα ἀναγινώσκομεν, Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστίν.

Ὁ Θεὸς τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὰν δοθῇ τῷ ἀνθρώπῳ· ὅτι γὰρ δίδοται καὶ ἀποστέλλεται, οὐδεὶς ἀντερεῖ, τοῦ Κυρίου λέγοντος, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω· καὶ, Ὃν πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου. τοῦτο οὖν ἐπειδὰν τῷ ἀνθρώπῳ δοθῇ, ὡς αὐτὸς ὁ ἀποστέλλων οἶδε, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποστελλόμενον ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ὅπου θέλει πνεῖ, ἀνάπτει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ τοῦ πλησίον· καὶ τότε ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννᾶται, τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν δηλονότι, οὐδένα μισῶν, οὐδὲ λογιζόμενος τὸ κακόν. καὶ αὐτὸ διδόμενον παρὰ τοῦ Πνεύματος ἀγάπη ἐστίν. Ἡ γὰρ ἀγάπη, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. διὸ καθώς φησιν Αὐγουστῖνος, καὶ δῶρον τοῦ Θεοῦ ὀρθότατα καλεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεὸς ὂν καὶ χάρισμα· ὃ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησί. χάριν γὰρ τελειοποιὸν καὶ χάρισμα υἱοθεσίας αὐτό φησι καὶ ἀῤῥαβῶνα τῆς μελλούσης κληρονομίας. καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ δωρεὰν ὁ θεῖος Κύριλλος εἶπεν· ὃ δὴ δῶρον ὁ αὐτὸς Αὐγουστῖνος φησί, τί πλὴν ἕτερον κυρίως νοητέον, εἰ μὴ τὴν Ἀγάπην τὴν πρὸς Θεὸν προσάγουσαν, καὶ ἧς χωρὶς πᾶν ὅτι οὖν Θεοῦ χάρισμα οὐ προσάγει πρὸς τὸν Θεόν.

Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἀγάπη καὶ δῶρον καὶ δωρεὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλεῖται, πολλὰς τίθησιν παρὰ τῆς γραφῆς μαρτυρίας, καὶ τέλος ῥητῶς οὕτως ἐπάγει, Σφόδρα μακρὸν ἀναλέγεσθαι πάσας. καὶ ἄλλως δὲ, τί ποτ' ἂν ἀποχρήσειε τοῖς ἅπερ ἔφημεν μὴ ἀποχρῶντα. τοῦτο γε μὴν χρὴ τούτους διδάξαι, ὡς ὁπότε δῶρον Θεοῦ ἤδη συνορῶσιν εἰρῆσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὰν ἀκούωσι δῶρον τοῦ ἁγίου Πνεύ-

A tantes enim quantum nos Deus dilexerit, convertimur ut eum viciſſim, aliique alios diligamus. Non enim fieri poteſt, ut qui Deum diligit, non etiam proximo amicitia jungatur. Idcirco aiebat, *Qui diligit, ex Deo natus eſt*; nempe ex Charitate, quam dixit eſſe Deum ex Deo. Vnde & ait, *Nos autem diligamus, quia ipſe prior dilexit nos.* v. 7. v. 19.

Docuit igitur ex iis quæ dicta ſunt, Dei Dilectionem hoc præſtare, ut nos Deum atque invicem diligamus, atque in eum modum in Deo maneamus, & Deus in nobis. Id verò clarius in ſequentibus exponit. Cùm enim dixiſſet, Deum Charitatem eſſe, ſubjungit, *In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.* (v. 13.) B Igitur Spiritus ſanctus, ex quo dedit nobis, facit ut in Deo maneamus, & ipſe in nobis. Quamobrem quod prius dixit Charitatis opus (nempe ut in Deo maneamus, ac viciſſim Deus in nobis) hoc nunc ſancti Spiritus dixit. Ergo Spiritus ſanctus eſt Charitas, quam Deum eſſe & ex Deo dixerat. Ipſe igitur Spiritus ſanctus ſignificatur, ubi legimus, *Deus Charitas eſt.*

Spiritus ſanctus, Deus ex Deo.

Deus igitur Spiritus ſanctus ex Deo procedens, cùm homini datus fuerit (dari enim eum & mitti, nemo eat inficias, dicente Domino, *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam.* Et, *Quem mittet Pater in nomine meo*) Cùm inquam, Spiritus homini datus fuerit, ut novit ipſe qui mittit, & ipſe qui mittitur, Spiritus ſanctus, *qui ubi vult ſpirat*, in Dei ac proximi dilectionem hominem accendit; tuncque verè ex Deo naſcitur, ſpirituali ſcilicet regeneratione, qui neminem oderit, nec cogitet malum. Atque id quod ab Spiritu datur, Charitas eſt. *Charitas*, enim, inquit, Apoſtolus, *effuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Idcirco etiam, ut ait Auguſtinus, *Spiritus ſanctus, Dei donum appellatur* (*cùm ſit Deus*) *& chariſma*; quod etiam ait Magnus Baſilius. Gratiam enim perficientem & adoptionis chariſma vocat, ac futuræ arrhabonem hæreditatis. Cyrillus quoque, Filii donum vocavit: *Quod utique donum*, inquit idem Auguſtinus, *quid nam aliud propriè intelligatur, quam Dilectio ad Deum adducens, ac extra quam, quodvis aliud donum ac chariſma dixeris, ad Deum non adducit.*

Ioan. 15. 26 & 14. 26. C Ioan. 3. 8. 1. Cor. 13. 5. Rom. 5. 5.

Spiritus ſanctus donum & chariſma.

D Vna Charitas ad Deum adducit, & ſine ea nihil.

Quod verò Spiritus ſanctus Charitas & donum munuſque appelletur, multas ex Scriptura affert auctoritates, ac tandem ſic ad verbum addit, *Valde longum omnes recenſere. Præterea verò*, *Quinam etiam iis poſſit ſufficere, quibus ea quæ diximus non ſufficiant?* Illud enimverò hi docendi ſunt, ut ſiquidem Dei donum jam dictum Spiritum ſanctum intelligunt, cùm audient, *Spiritus ſancti donum*, Act. 2. 38.

Col.2.11. iſtud loquendi genus agnoſcant, cujus illud
exemplum eſt, *In expoliatione corporis carnis.*
Donum Spiritus, ipſe Spiritus. Quemadmodum enim corpus carnis nihil
aliud eſt quàm caro; ſic nec donum Spiritus
ſancti aliud quicquam eſt, quàm Spiritus
ſanctus. In tantum igitur Dei donum eſt, in
quantum datur, iis quibus datur. Penes ſe
verò Deus eſt, etſi nemini detur. Nam Deus
erat Patri Filioque coæternus, antequam ulli
daretur. Sed neque quod alii dent, ac ipſe
detur, illis minor eſt. Sic enim datur tanquam Dei donum, ut & ipſe ſeipſum det ut
Deus. Non enim dici poteſt, Non eſſe eum
ſui juris ac poteſtatis, de quo dictum eſt, *Spi-*
Ioan.3.8. *ritus ubi vult ſpirat*: & apud Apoſtolum, cu-
1.Cor.12.11. jus jam ſuperius meminimus, *Omnia autem
hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens
ſingulis prout vult.* Neque ibi ſubjectio eſt ejus qui datur, & dominatus eorum qui dant;
ſed ejus qui datur, dantiumque concordia.

Ac, ne quis dicat, Ad eum modum di-
Pſal.70.5. ctum eſſe, *Deus Charitas eſt*, quo dictum eſt,
Pſal.141.6. *Tu es patientia mea.* Et, *Spes mea*, inquit, *in eis;*
dicemus, Non ſic dictum eſſe, *Deus eſt Charitas*, quod non ſit eſſentia illa Charitas, quæ
digna eſt ut Deus nuncupetur; ſed quod
Charitas, Dei donum ſit, quemadmodum
Pſal.61.6. dictum eſt ad Deum, *Quia tu es patientia mea.*
Non enim prorſus inde dictum eſt, quod
Dei ſubſtantia, noſtra patientia ſit, ſed quod
ab ipſo illa nobis proveniat, uti etiam alio lo-
Pſal.58.18. co legimus, *Quia ab ipſo patientia mea.* Hunc
enim ſenſum facile refellit Scripturarum lo-
Pſal.70.5. cutio. Idem enim eſt, *Tu es patientia mea*,
cujuſmodi eſt, *Domine ſpes mea.* Et, *Deus meus*
Pſal.58.18. *miſericordia mea*; aliaque plura ſimilia. Non
autem dictum eſt, Deus mea Charitas eſt,
aut, Tu es mea Charitas; ſed ita, *Deus Cha-*
1.Ioan.4.8. *ritas eſt*; quemadmodum dictum eſt, *Deus
Spiritus eſt.* Qui verò hoc non diſcernit, à
Ioan.4.24. Deo intelligentiam quærat, non ut res à nobis exponatur: Non enim aliquid clarius dicere poſſumus.

Liquet verò etiam, quæ abs Scriptura Filio tribuuntur & Spiritui ſancto, fidem adſtruere his quæ dicta ſunt de Verbo, quod
eſt in Deo, & de Charitate; quod nimirum
hæc illis convenienter aſſignentur. Manifeſtum enim eſt ex iis quæ jam in ſuperioribus dicta ſunt, Dei Filium illius eſſe Ver-
Verbum, Dei ſe intelligentis Proles & Sapientia. bum, ac velut Dei Prolem, intelligentis ſeipſum. Sequitur igitur ipſum Dei Verbum,
velut à divina ſapienter Mente conceptum
genitumque, Sapientiam vocari. Quod enim verbum in animo repoſitum eſt, ſapientiæ nomen ſolet ſibi vendicare, ſicut etiam
operationes ac ſpecies, habituum ferè nomina mutuantur, ex quibus procedunt.
Quod enim juſtè fit, juſtitia plerunque nuncupatur: quodque viriliter ac fortiter, fortitudo: ac univerſim, virtus, quæ honeſtè
fiunt exque virtutis ratione. Secundum
hunc itaque modum, etiam quod ſapienter intelligitur, ſapientia cujuſdam nuncu-
1. Cor.1.24 patur. Hincque adeo Apoſtolus, *Chriſtum Dei
Sapientiam* appellat. Sapientiam itaque in Deo
dicamus neceſſe eſt, quatenus ſeipſum co-

A ματος, ἐκεῖνο τὸ εἶδος ἐπιγνώσκειν τῆς διαλέξεως, ὅπερ εἴρηται, Ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τῆς σαρκὸς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ σάρξ· οὕτω καὶ τὸ δῶρον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐπὶ τοσοῦτον τοίνυν δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον δίδοται οἷς δίδοται. παρ᾽ ἑαυτῷ δὲ, Θεός ἐστιν, εἰ καὶ μηδενὶ δίδοται· ἐπειδὴ Θεὸς ἦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συναΐδιος, πρὶν ἢ ἑκάστῳ δοθῆναι. ἀλλ᾽ οὐδὲ μὴν ἐπειδὴ οἱ μὲν διδόασι, τὸ δὲ δίδοται, ἔλαττον ἐκείνων ἐστίν. οὕτω γὰρ δίδοται ὥσπερ τοῦ Θεοῦ δῶρον, ὡς καὶ αὐτὸ ἑαυτὸ διδόναι ὥσπερ Θεός. οὐ γὰρ δυνατὸν λέγεσθαι μὴ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ ἐξουσίας, περὶ οὗ εἴρη-
B ται, Τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὅπερ ἤδη ἀνωτέρω ὑπεμνήσαμεν, Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. οὐδὲ ἔστιν ἐκεῖ ὑποταγὴ τοῦ διδομένου καὶ δεσποτεία τῶν διδόντων· ἀλλ᾽ ὁμόνοια τοῦ διδομένου καὶ τῶν διδόντων.

Καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ, Ὅτι τοῦτον τὸν τρόπον εἴρηται, Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, καθ᾽ ὃν εἴρηται, Σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου· καὶ, Ἡ ἐλπίς μου, φησὶν ἐν τοῖς αὐτοῖς· οὐκ ἐροῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς Ἀγάπη εἴρηται, διότι οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία ἐκείνη Ἀγάπη, ἥ τις ἐστὶν ἀξία τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἡ Ἀγάπη, ὥσπερ εἴρηται πρὸς τὸν Θεὸν, Ὅτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου. οὐ γὰρ πάντως διὰ ταῦτα εἴρηται, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστὶν οὐσία ἡ ἡμετέρα ὑπομονή· ἀλλ᾽ ὅτι παρ᾽ αὐτοῦ ἡμῖν ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ
C ἀναγινώσκομεν, Ὅτι παρ᾽ αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου. ταύτην γὰρ τὴν ἔννοιαν ῥᾳδίως ἀποκρούεται ἡ τῶν γραφῶν ὁμιλία. τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ, Σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου, ὁποῖόν ἐστι τὸ, Κύριε ἡ ἐλπίς μου. καὶ, Ὁ Θεός μου τὸ ἔλεός μου, καὶ πολλὰ παραπλήσια. οὐκ εἴρηται δὲ, Ὅτι ὁ Θεὸς ἡ ἀγάπη μου· ἢ, Σὺ εἶ ἡ ἀγάπη μου· ἀλλ᾽ οὕτως εἰρημένον ἐστὶν, Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστίν· ὥσπερ εἴρηται, Ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμά ἐστιν. ὁ δὲ τοῦτο μὴ διακρίνων, νόησιν παρὰ Κυρίου, ἀλλὰ μὴ ἐξήγησιν παρ᾽ ἡμῶν ζητείτω. οὐδὲ γὰρ καθαρώτερόν τι λέγειν δυνάμεθα.

Δῆλον δὲ καὶ ὅτι τὰ παρὰ τῆς γραφῆς ἀποδιδόμενα τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μαρτυροῦσι τοῖς εἰρημένοις λόγοις, περὶ τοῦ ἐν τῷ Θεῷ Λόγου καὶ τῆς Ἀγάπης, ὅτι οἰκείως ἀποδίδονται. φανερὸν γὰρ
D ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ τις τόκος τοῦ Θεοῦ ἑαυτὸν νοοῦντος. ἕπεται τοίνυν αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὥσπερ σοφῶς τῷ θείῳ Νῷ συλληφθέντα ἢ γεννηθέντα, Σοφίαν λέγεσθαι. ὁ γὰρ ἔνδον λόγος, τὸ τῆς σοφίας εἴωθε λαμβάνειν ὄνομα, ὃν τρόπον καὶ αἱ ἐνέργειαι καὶ τὰ εἴδη τοῖς ὀνόμασι τῶν ἕξεων, ἀφ᾽ ὧν προΐασιν, ὀνομάζονται. τὸ γὰρ δικαίως γινόμενον, δικαιοσύνη πολλάκις λέγεται· καὶ τὸ ἀνδρείως, ἀνδρεία· καὶ καθ᾽ ὅλου τὸ κατ᾽ ἀρετὴν, ἀρετή. κατὰ τοῦτον τοίνυν τὸν τρόπον, καὶ τὸ σοφῶς νοούμενον, σοφία τινὸς λέγεται. ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, τὸν Χριστὸν Θεοῦ Σοφίαν ὀνομάζει. Σοφίαν μὲν οὖν ἐπὶ Θεοῦ λέγεσθαι ἀνάγκη, καθὸ ἑαυτὸν γινώσκει. ἀλλ᾽ ἐπεὶ

ἑαυτὸν οὐ δι' ἑτέρου εἴδους γινώσκει, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας. Ὁ γὰρ Θεός φησιν, αὐτὸς ἑαυτὸν γινώσκει ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ· τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν ἕξιν εἶναι ἀδύνατον· ἀλλ' ἔστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ. οὐδὲ γὰρ ἀνυπόστατόν τι ἢ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται λέγειν ἐν αὐτῷ. αὐτὸς δὲ, ὁ τῆς Σοφίας λόγος ἐν τῷ Θεῷ συλληφθεὶς, φανέρωσίς τίς ἐστι τῆς τοῦ νοοῦντος Σοφίας· ὥσπερ καὶ αἱ ἐν ἡμῖν, πᾶσαι ἕξεις διὰ τῶν ἐνεργειῶν φανεροῦνται. δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ὡς δι' ὑποδειγμάτων ἀμυδρῶν, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγεσθαι.

Ἐπεὶ οὖν καὶ φῶς λέγεται ἡ Σοφία, καθόσον ἐν καθαρᾷ γνώσεως ἐνεργείᾳ συνίσταται· ἡ δὲ τοῦ φωτὸς φανέρωσις ἀπαύγασμά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πρόεισι, καὶ ὁ τῆς θείας Σοφίας λόγος οἰκείως ἀπαύγασμα φωτὸς ὀνομάζεται, καθὼς ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Υἱοῦ, φησιν, Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. ὅθεν καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τὴν φανέρωσιν ἑαυτῷ ἐπιγράφει, λέγων, Πάτερ, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. καὶ τὰ πρὸς τὴν κτίσιν δὲ γινόμενα χαρίσματα καὶ ἀποτελέσματα, εὑρήσει τις ἀνατιθέμενα παρὰ τῆς γραφῆς τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· τῷ μὲν, ὡς Λόγῳ· τῷ δὲ, ὡς Ἀγάπῃ.

Τοῦτο μὲν γὰρ δῆλον, ὅτι διὰ τῶν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις διδομένων χαρίτων, ἡ πρὸς ἐκεῖνον ὁμοίωσις ἡμῖν περιγίνεται. ταύταις γὰρ τελειούμενοι, τῷ τελειοτάτῳ Θεῷ προσχωροῦμεν. τὰ μὲν οὖν τῆς σοφίας καὶ ἀληθείας, καὶ μάλιστα ὅσα θεογνωσίας ἔχεται θεωρήματα, οἰκειότερον ἄν τις ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὴν αὐτοῦ Σοφίαν ἀνάγοι. τοῦ γὰρ πρώτου Λόγου καὶ τῆς ἐκεῖ σοφίας πάντες οἱ τῶν ἀνθρώπων λόγοι, σοφίαι τε καὶ ἀλήθειαι, εἰκόνες εἰσὶ, καὶ ἐκεῖ τούτων ἵδρυται τὸ παράδειγμα. διὸ καὶ ἡ γραφὴ τὴν εἰδοποίησιν τῶν ὄντων τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ ἀνατίθησι, πάντα δι' αὐτοῦ λέγουσα σοφῶς δημιουργηθῆναι. τοῦτο δέ ἐστιν, οὐχ ὅτι μὴ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων. πάντα γὰρ ἐκείνου διὰ Λόγου καὶ ἐν τῷ Πνεύματι· ἀλλ' ὅτι τὰ τῶν δωρεῶν διάφορα εἴδη, τοῖς διαφόροις τῶν προσώπων ἰδιώμασιν οἰκειότερόν πως ἔχειν δοκεῖ. ὁ μὲν γὰρ τῆς σοφίας λόγος, δι' οὗ τὸν Θεὸν γινώσκομεν, παρὰ Θεοῦ ἡμῖν δίδοται, ἴδιον παραστατικὸν ὂν τοῦ Υἱοῦ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀγάπη, ᾗ τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, ἰδίως ἐστὶ παραστατικὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. οὕτως ἡ ἐν ἡμῖν ἀγάπη, εἰ καὶ ἀποτέλεσμά ἐστι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅμως ἰδικῷ τινι λόγῳ διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου λέγεται ἐν ἡμῖν εἶναι. καὶ καθόλου ἡ ἀπὸ τῶν χαρισμάτων τελειότης, ὅτι διὰ ταύτης τῇ θείᾳ τελειότητι κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοιούμεθα, παρὰ Θεοῦ ἡμῖν δίδοσθαι λέγεται. ὥσπερ Σοφίαν ἡμῖν ὁ Θεὸς χαρίζεται, καθόσον τῇ θείᾳ σοφίᾳ ὡς δυνατὸν ὁμοιούμεθα. καὶ Πνεῦμα ἅγιον δίδοσθαι λέγεται, καθόσον τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες τῇ Ἀγάπῃ ὁμοιούμεθα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δηλονότι· ὃ κατὰ τὴν τῆς

A gnoſcit, ſed per ſuam duntaxat eſſentiam (*Deus* enim, inquit, *ipſe ſeipſum ex beata ſua eſſentia cognoſcit*) Dei Sapientiam habitum eſſe impoſſibile eſt; ſed eſt ejus eſſentia. Neque enim res patitur, aliquid non verè exiſtens, autve accidens in Deo dici. Ipſum porro in Deo conceptum Sapientiæ Verbum, ejus qui intelligit Sapientiæ manifeſtatio exiſtit: uti ſe res habet in nobis, apud quos habitus omnes manifeſtātur per actus. Neceſſe enim eſt ut velut per obſcura quędam exēpla, ex humanis rebus ad Deum ſubvehamur.

Damaſc.

Quia igitur Sapientia etiam Lux appellatur, in quantum in clara ſcientiæ operatione actuque conſiſtit: lucis verò manifeſtatio, ejus ſplendor eſt, & ex illa procedit, etiam divinæ Sapientiæ Verbum convenienter Lucis Splendor nominatur, quemadmodùm B Apoſtolus de Filio dicit, *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ*. Vnde etiam Filius, Patris manifeſtationem ſibi ipſe tribuit dicens, *Pater! manifeſtavi nomen tuum hominibus*. Quæ etiam in creaturam dona ſunt ac effecta, inveniet quis Filio ac Spiritui ſancto à divina Scriptura adſcribi; alteri quidem, ea ratione qua Verbum eſt; alteri, qua Dilectio & Charitas exiſtit.

Lucis ſplendor.

Hebr. 1. 3.

Ioan. 17. 6

Hoc enimverò manifeſtum eſt, per ea munera quæ hominibus à Deo tribuuntur, hoc nos nanciſci, ut ſimilitudinem cum eo ineamus. Illis enim perfecti, ad Deum, qui perfectiſſimus eſt, accedimus. Quæ igitur ſapientiæ exiſtunt & quæ veritatis, ac potiſſimum quæcunque fidei hærent documenta & contemplationes, convenientius quis in Dei Verbum ejuſque Sapientiam referat. C Omnes enim hominum ſermones rationeſque, ſapientiæ item ac veritates, primi illius Sermonis ac Rationis Verbique & Sapientiæ imagines ſunt, fixaque in Deo habent ſua exemplaria. Vnde etiam Scriptura rerum formationem ac diſtinctionem Dei Verbo tribuit, dicendo, cuncta per ipſum ſapienter condita eſſe. Id verò eſt, non quin Omne donum perfectum de ſupernis ſit, deſcendens à Patre Luminum (omnia enim illius per Verbum & in Spiritu ſunt) ſed quod diverſa donorum genera, majorem quandam affinitatem cum diverſis Perſonarum proprietatibus videntur habere. Etenim ſapientiæ ſermo, quo Deum cognoſcimus, à Deo nobis contraditur, cùm proprium ſit repræ- D ſentans Filium. Similiter verò etiam charitas, qua Deum diligimus, peculiariter propriéque repræſentat Spiritum ſanctum. Sicque adeò quæ in nobis eſt charitas, quanquam effectus eſt Patris & Filii & Spiritus ſancti; propria tamen ac peculiari ratione in nobis eſſe dicitur per Spiritum ſanctum. Vniverſimque, quam ex donis perfectionem adipiſcimur, quod per eam, quoad licet, divinæ perfectioni ſimiles reddimur, a Deo nobis tribui dicitur. Quemadmodum ſapientiam nobis Deus tribuit, in quantum divinæ Sapientiæ, quoad ejus fieri poteſt, ſimiles reddimur. Itemque Spiritum ſanctum dare dicitur, in quantum diligendo Deum, Dilectioni ſeu Charitati (nimirum Spiritui ſan-

Ioan. 1. 3.

Iac. 1. 17.

Perſonis appropriata.

ĉto) ſimiles efficimur: qui videlicet ſecundum dilectionis modum procedit qua Deus diligit ſeipſum, ut Auguſtinus loquitur.

Vt itaque dictum eſt, rationis verbique dona & ſapientiæ, primæ Rationi, Verboque ac divinæ Sapientiæ adſcribenda ſunt: dilectionis verò opera & charitatis, Spiritui ſancto adaptari noſcuntur. Denique Paulus Dei dilectionem donis omnibus anteponit. *Reliqua*, enim, inquit, *quandoque evacuabuntur: at*
1. Cor. 12. 31. & 13. 8. *Charitas*, inquit, *nunquam excidit*; ac qui eam non adeptus ſit, etiamſi linguis Angelorum
Charitas, donorum Dei maximum, Spiritus ſancti peculiarius dicitur. loquatur & hominum, factus eſt velut æs aut cymbalum tinniens. Hujus ſic illuſtris doni, nulla alia convenienter cauſa aſſignanda eſt, quàm divina Dilectio ac Charitas, qua animi in divinum amorem accenduntur. Quæ enim poſt Primum ſunt, à Primo ſunt. Quamobrem etiam quicquid in nobis divinæ charitatis eſt, primæ meritò Charitatis opus eſſe credatur. Verùm, quæ ſic Deo homines conjungat, gratiam hanc, Paulus tri-
Rom. 5. 5. buit Spiritui ſancto. *Charitas enim Dei*, inquit, *effuſa eſt in cordibus noſtris.* Cumque liceret totam Deitatem hujuſce munificentiæ auctorem dicere, peculiariùs quodammodo eam tribuit Spiritui ſancto, addendo, *Per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*: Nempe ad divinam Charitatem ut primam ac auctorem referens, quæ in nobis charitas eſt, quam per Spiritum dixit effuſam eſſe.

Dei in nobis noſtraque in eo habitatio. Sed & quod Deus in nobis habitet, noſque in illo (quæ maxima eſt hominis felicitas) cujus potius quàm Dilectionis ac Charitatis opus eſſe dicamus, cujus eſt, ut eos qui amant, alios in aliis conſtituat? Quin & hujus quoque cauſam, ut diximus, Scriptura ad divinum Spiritum refert. Ait enim,
1. Ioan. 4. 13 *In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.* Quia
Filiorum adoptio. verò ex bona voluntate, quam quis erga aliquem habet, contingit ut eum in filium adoptet, ut inde adoptantis hæreditas ad eum attineat; meritò filiorum adoptio Spiritui ſancto tribuitur, quemadmodum ait Apo-
Rom. 8. 15. ſtolus, *Accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.*

Sed & inde quod quis alicujus amicus conſtituatur, quicquid inimicitiarum eſt, tolli-
Peccatorũ remiſsio. tur: Iſtud enim amicitiæ adverſatur; quodque adeò amici alii aliis propensè indulgeāt, ſi quid deliquerint. Sic enim amicitia ac dilectio præſtat, ut alii aliis utantur amici, ac
1. Cor. 13. 7. faciles offenſas remittant. *Charitas enim*, inquit, *omnia ſuffert, omnia ſuſtinet.* Auctor quo-
Pro. 10. 12. que libri Proverbiorum, *Charitas operiet multitudinem peccatorum.* Quia igitur per Spiritum ſanctum amici Dei conſtituimur, conſequens eſt ut & peccata per eum nobis dimittantur.
Ioan. 20. 22 Idcirco ait Dominus, *Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.* Iis quo-
Matth. 12. 31. que qui blaſphemant in Spiritum ſanctum, negatur venia peccatorum, ut quos deficiat, per quem delictorum venia hominibus præſtatur.

Renovatio. Hinc etiam eſt, quod per Spiritum ſanctum renovari & emundari, ſeu ablui dica-

A ἀγάπης πρόεισι τρόπον, ᾗ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ, ὡς Αὐγουστῖνος φησίν.

Ὅπερ οὖν εἴρηται, τὰ μὲν τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας χαρίσματα, ἐπὶ τὸν πρῶτον Λόγον καὶ τὴν θείαν Σοφίαν ἀνενεκτέον· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης ἔργα, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσαρμοζόμενα δείκνυνται. αὐτίκα τὸ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷν, πάντων τῶν θείων δώρων ὁ Παῦλος προτίθησι. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα φάσκει, ἐστὶν ὅτε καταργηθήσονται· ἡ ἀγάπη δὲ φησιν, οὐδέποτε ἐκπίπτει· καὶ τὴν τοὺς μὴ κεκτημένους, κἂν ταῖς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων γλώσσαις λαλῶσιν, χαλκὸν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον εἶναι φησί. ταύτης τοίνυν τῆς οὕτω περιφανοῦς δωρεᾶς, μόνην εὐλόγως τὴν θείαν Ἀγάπην αἰτιατέον, ἀφ᾽ ἧς αἱ ψυχαὶ πρὸς τὸν θεῖον ἐξάπτονται ἔρωτα. τὰ
B γὰρ μετὰ τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ πρώτου. ὥστε καὶ πᾶν ὅσον ἂν ᾖ παρ᾽ ἡμῖν θείας ἀγάπης, τῆς πρώτης Ἀγάπης εἰκότως ἔργον εἶναι τις δοίοιτο. ἀλλὰ ταύτην τὴν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους συνδέουσαν χάριν, ὁ Παῦλος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀποδέδωκεν. Ἡ ἀγάπη γάρ φησιν τοῦ Θεοῦ, ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. καὶ δυνάμενος ὅλην τὴν θεότητα τῆς ἀφθονίας ταύτης αἰτίαν εἰπεῖν, ἰδιαίτερόν πως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ταύτην ἀπένειμε, προσθεὶς, διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν, ἐπὶ τὴν θείαν Ἀγάπην ὡς πρώτην καὶ αἰτίαν, τὴν παρ᾽ ἡμῖν ἀναφέρων ἀγάπην, ἣν εἴρηκε διὰ τοῦ Πνεύματος ἐκκεχύσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὴν ἡμῶν ἐν ἐκείνῳ, ὃ δὴ μέγιστον τῆς ἀνθρωπίνης μακαριότητος, τίνος ἂν τις μᾶλλον ἢ τῆς ἀγάπης ἔργον φήσειεν εἶναι, ἧς ἐστιν ἀλλήλοις ἐνοικίζειν τοὺς ἀλλήλους
C ἐρῶντας. ἀλλὰ καὶ τούτου τὴν αἰτίαν, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἡ γραφὴ ἀνάγει. Ἐν τούτῳ γάρ φησι γινώσκομεν ὅτι αὐτὸς ἐν ἡμῖν μένει, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως, ἣν τις περί τινα ἔχει καὶ τῆς ἀγάπης συμβαίνει τοῦτον υἱοθετεῖν, ὥστ᾽ ἐντεῦθεν τούτῳ τὴν τοῦ υἱοθετοῦντος κληρονομίαν ἀνήκειν, εἰκότως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ τῶν υἱῶν εἰσποίησις ἀποδίδοται, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, Ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ καταστῆναι τινὰ φίλον τινὸς, πᾶσα ἀναιρεῖται ἔχθρα. τοῦτο γὰρ τῇ φιλίᾳ ἐστὶν ἐναντίον· καὶ ὅτι τῶν ἁμαρτανομένων τοῖς φίλοις παρ᾽ ἀλλήλων συγγνώμη δίδοται. ἡ γὰρ φιλία καὶ ἡ ἀγάπη ποιεῖ
D τοὺς φίλους τοῖς φίλοις ἁμαρτάνουσι συγγινώσκειν. Ἡ γὰρ ἀγάπη, φησὶ, πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει. καὶ ὁ Παροιμιαστής, Ἡ ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. ἐπεὶ τοίνυν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φίλοι τοῦ Θεοῦ καθιστάμεθα, ἑπόμενόν ἐστι καὶ δι᾽ αὐτοῦ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἀφίεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· καὶ ὅτι τοῖς βλασφημοῦσι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις ἀπείρηται, ὡς ἂν οὐκ ἔχουσιν ἐκεῖνο, δι᾽ οὗ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως τυγχάνει ὁ ἄνθρωπος.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ καὶ τὸ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς ἀνακαινίζεσθαι λέγεσθαι καὶ καθαίρεσθαι ἢ ἀπολούεσθαι,

θαι, ὡς ὁ Προφήτης, Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ὧν ἔχουσιν ἀπορρήτων διὰ φιλίαν καὶ ἀγάπην, ὃ καὶ ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν, Οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους, ἐπεὶ πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου ἀνήγγειλα ὑμῖν, ὡς ταὐτὸ ἄνθρωπον φίλον τε εἶναι καὶ κοινωνὸν ἀπορρήτων. ἐπεὶ οὖν διὰ Πνεύματος ἁγίου, δι' οὗ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φίλοι Θεοῦ καθιστάμεθα, εἰκότως διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ γραφὴ λέγει τὰ θεῖα μυστήρια τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτεσθαι. εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος, Γέγραπται ὅτι ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἐπάγει, Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ Πνεύματος ἁγίου. καὶ τοῦτο οὖν μαρτύριον, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ Ἀγάπην, αὐτὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴπερ διὰ τούτου τοῖς ἁγίοις ἀποκαλύπτεται τὰ θεῖα μυστήρια· ὃ πανταχοῦ πάντες ἀγάπης ἔργον ἴσασιν ὄν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ τῶν ἔνδον νοουμένων ἑρμηνευτικόν ἐστιν, ἡ διὰ γλώττης ἀπαγγελία, προσήκει, τῷ τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων ἀποκαλύπτοντι, καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα λογισθῆναι. καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἔδειξεν ὁ Χριστός. τὰς γὰρ τῶν μαρτύρων πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐνστάσεις καὶ διαλέξεις, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀποδέδωκεν. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, φησὶν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. ὅθεν καὶ ἐν τῷ Συμβόλῳ γέγραπται περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. οὐ μόνον δὲ τὸ τὰ ἀπόρρητα ἑαυτοῦ τῷ φίλῳ ἀποκαλύπτειν ἴδιόν ἐστι φιλίας, διὰ τὴν τῆς διαθέσεως ἑνότητα, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἑνότης ἀπαιτεῖ τὸ κοινωνεῖν τῶν ὄντων τοῖς φίλοις. ἐπεὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλλον ἑαυτὸν ἔχει τὸν φίλον, ἀνάγκη βοηθεῖν αὐτῷ ὡς ἑαυτῷ, τῷ τῶν ὄντων κοινωνεῖν. ὅθεν καὶ τοῦτο ἴδιόν ἐστι τῆς φιλίας ἀγαθὸν, τῷ φίλῳ βούλεσθαι ἀγαθὸν καὶ ποιεῖν. διὸ
41 καὶ φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, Ὁ ἔχων 41 τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ βλέπων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνάγκην ἔχοντα, καὶ κλείων τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ. τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μάλιστα τόπον ἔχει, οὗ τὸ βούλεσθαι ἐνεργέστατον πρὸς τὸ ποιεῖν· καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα διὰ Πνεύματος ἁγίου λέγονται δίδοσθαι, ὡς ὁ Ἀπόστολος φησί. Δίδοται διὰ Πνεύματος λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. καὶ μετὰ ταῦτα πολλῶν ἀπαριθμηθέντων, Ταῦτα πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.

Καὶ τοῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης τεκμήριον, τὸ ζητεῖν τοῖς φίλοις ὁμοῦ διατρίβειν τὸν φίλον· καὶ αὐτοὺς χαίρειν ἐν ταῖς κοιναῖς συνουσίαις· καὶ ὅλως οὐκ ἀνέχεσθαι χωριζομένους ἀλλήλων. ἡ δὲ μετὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἀνθρώπων διατριβὴ, διὰ τῆς αὐτοῦ περιγίνεται θεωρίας, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. ἐπεὶ τοίνυν τὸ

A mur, quemadmodum ait Propheta *Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* (Pſal.103.30) Sed & quod homines alii aliis velint ſecreta communia ac conſilia, inde eſt, quod ſint amici ac ſe diligant, (Secreta cõmunia.) quod & Chriſtus his verbis declaravit, *Iam non dicam vos ſervos, ſed amicos; quia omnia quæ audivi à Patre, retuli vobis*; (Ioan. 15.15. Vulg. ἐγνώρισα nota feci.) velut idem ſit amicum eſſe, & adhibere arcanorum ſocium. Quia igitur Spiritus ſancti munere, per quem Charitas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris, ait Scriptura revelari hominibus divina myſteria. Paulus enim ubi dixerat, *Scriptum eſt, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus, his, qui diligunt eum*; (1.Cor.2.9.) ſubjungit, *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſanctum.* Et hoc igitur argumentum eſt, quæ ex Deo eſt, Charitatem B ipſum eſſe Spiritum ſanctum, cùm per illum divina myſteria Sanctis revelentur; quod omnes ubique Charitatis opus eſſe norunt.

Quia verò etiam eorum quæ intus animo cogitantur, interpres eſt, quæ per linguam enuntiatio eſt, operæpretium eſt, ut linguarum donum illi adſcribamus, (Donum linguarũ, Spiritus.) qui ſcientiam revelat myſteriorum. Atque id rurſum oſtendit ipſe Chriſtus. Martyrum enim ad Reges & Præſides pro fide reſponſionum inſtantiam ac ſolertiam, Spiritui ſancto aſſignavit. *Non enim*, inquit, *vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.* (Matth. 10. 20.) Vnde etiam in Symbolo ſcriptum C eſt de Spiritu ſancto, *Qui locutus eſt per Prophetas.* Non ſolum autem ad amicitiæ propriè jura ſpectat, ut qua affectione amicus unum amico efficitur, ſua illi ſecreta detegat; verùm exigit eadem unitas, ut inter amicos ſit rerum communio ac ſocietas. Cùm enim homo, alium ſe, amicum habeat, neceſſe eſt ut velut ſibi, illi opituletur, qua ratione ſuis eum facultatibus impartitur. Quamobrem etiam proprium eſt amicitiæ bonum, ut bonum amico velit, ac ei benefaciat. Vnde & Ioannes Evangeliſta ait, (1.Ioan.3.17) *Qui habet ſubſtantiam mundi hujus, & videt fratrem ſuum neceſſitatem habere, clauditque viſcera ſua ab eo, quomodo manebit Charitas* D *Dei in illo?* (Donorum diſtributio.) Idque in Deo maximè locum habet, cujus velle ut faciat efficaciſſimum eſt. Eamque ob rem haud immeritò à Deo omnia dona dari dicuntur per Spiritum ſanctum, uti Apoſtolus ait, *Datur per Spiritum ſermo ſapientiæ; alii verò ſermo ſcientiæ ſecundum eundem Spiritum.* (1.Cor.12.8. & 11.) Poſteaque multis enumeratis, *Hæc omnia*, inquit, *operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult.*

Quin hoc quoque eximiæ Charitatis certum indicium eſt, ut amicus cum amico verſari quærat, ac mutuo delectentur congreſſu; nec prorſus alius ab alio ſeparari ſuſtineat. Quod autem homines cum Deo verſentur, per illius obtingit contemplationem, ſicut ait Apoſtolus, *Noſtra autem converſatio in cœlis eſt.* (Phil.3.20. Vt cum Deo coëamus.) Quia ergo Spiritus ſan

ctus præſtat ut Dei amatores ſimus, meritò per eum etiam hoc nanciſcimur, ut Deum contemplemur. Vnde ait idem Apoſtolus, 2.Cor.3.18. *Nos autem revelata facie, gloriam Domini quaſi ex ſpeculo repræſentantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, quaſi à Domini Spiritu.*

Porro amicitiæ proprium eſt, ut & amicus amici præſentia gaudeat, ejuſque & factis & dictis delectetur; atque ab eo, quicquid moleſti acciderit, conſolationem atque levamen inveniat. Hincque adeò eſt, ut cum ægro animo ſumus, ad amicos maximè, levandi mœroris cauſa confugiamus. Quia igitur Spiritus ſanctus amicos Dei nos conſtituit, ipſumque in nobis, ac nos in illo habitare facit, ut in ſuperioribus oſtenſum eſt, par eſt ut ejus munere lætitiam ac
Spiritalis conſolatio. conſolationem adverſus ſæculi moleſtias omnes pugnaſque à Deo conſequamur. Vn-
Pſal.50.14. de etiam ait Pſalmiſta, *Redde mihi exultationem ſalutaris tui, & Spiritu principali confirma*
Rom.14.17 *me.* Apoſtolus quoque, *Regnum Dei eſt juſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto.* Itemque in Actis Apoſtolorum dicitur de Eccle-
Act.9.31. ſia, *Quod ædificabatur ambulans in timore Dei, & conſolatione Spiritus ſancti replebatur.* Atque
Ioan.16.7. id cauſæ eſt, cur & Dominus Spiritum ſanctum vocet Conſolatorem.

Quin & nullius ſervitutis jugo premi atque libertas, tanquam maximum bonum & ſolicitis animis quæritur & adamatur. Qui ergo non ſupplicii metu, ut ſervi, ſed divina Charitate ac amore Deo placere ſtudent, hi conſtantiam tenent, qui liberè ac ſponte bono adhæreant, nec ulla neceſſitate aut vi, ſervorum more, illud exerceant. Ac qui ejuſmodi ſunt, æquum eſt ut Filii ac amici Dei
Vera libertas. audiant. Plena ergo, omnique metu ſoluta libertas (in qua etiam maximè antiquæ imaginis ingenuitas elucet) velut à divina Charitate, ab Spiritu ſancto præbetur, his, qui per gratiam ut filii Dei ſint & dicantur con-
Rom.8.14. ſecuti ſunt. *Quicunque enim*, inquit Paulus, *Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei.* Et rurſum,
2.Cor.3.17. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Et, *Si Spiritu*
Gal.5.18. *ducimini, non eſtis ſub lege.*

Hinc eſt & quod Spiritus, carnis opera dicitur mortificare, quatenus per carnis libidines atque vitia à vero bono recedimus, ad
Vitiorum carnis mortificatio. quod nos Spiritus ſanctus per Charitatem dirigit, uti Apoſtolus ad Romanos ſcribit, *Si*
Rom.8.13. *Spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis.* Multa verò etiam alia poſſit quis invenire, quibus opera Charitatis propriè Spiritui ſancto accommodari monſtretur; ut inde palam fiat, Spiritum ſanctum ex Deo procedere ut Charitatem, quemadmodum Filius ut Verbum Notitia, ſeu cùm ambo ex divina Mente & Patre exiſtentiam habeant.

Trinitatis imago. Atque hæc hactenus. Alius verò quidam Sanctorum, hoc ſatagens, ut ſolùm unionem ac diſtinctionem tantiſper declararet, tres

A Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐραστὰς ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ Θεοῦ, εἰκότως δι' αὐτοῦ καὶ θεωροὶ τοῦ Θεοῦ καθιστάμεθα. ὅθεν ὁ αὐτός φησιν, Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμενοι, εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος.

Ἔστι δὲ φιλίας ἴδιον τὸ, καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ φίλου χαίρειν τὸν φίλον, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἔργοις καὶ λόγοις ἥδεσθαι· παρ' αὐτοῦ τε παραμυθίαν πρὸς πάσας τὰς δυσχερείας εὑρίσκειν. ὅθεν ἐν ταῖς λύπαις παραμυθίας ἕνεκα πρὸς τοὺς φίλους μάλιστα καταφεύγομεν. ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλους ἡμᾶς καθίστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν καὶ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ποιεῖ κατοικεῖν, ὡς προαποδέδεικται, εἰκός ἐστι δι' αὐτοῦ καὶ εὐφροσύνην ἡμᾶς παράκλη-
B σιν λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ πρὸς πάσας τὰς ἐκ τοῦ κόσμου δυσκολίας καὶ μάχας. ὅθεν καὶ ὁ ψαλμῳδὸς λέγει, Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με. καὶ ὁ Ἀπόστολος, Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων λέγεται περὶ τῆς ἐκκλησίας, Ὠικοδομεῖτο πορευομένη ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπληροῦτο. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Παρήγορον ὀνομάζει.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μηδενὶ δεδουλῶσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία, ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ σπουδάζεται καὶ φιλεῖται. οἱ γοῦν οὐ φόβῳ κολάσεως, ὥσπερ δοῦλοι· ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ φιλίαν ἐπιμελούμενοι ἀρέσκειν Θεῷ, οὗτοι εἰσὶ μόνιμοι, ἐλεύ-
C θεροι καὶ ἑκουσίως πρὸς αὐτὸ διακείμενοι, ἀλλ' οὐχ ὑπ' ἀνάγκης ἢ βίας τἀγαθὸν ὡς δοῦλοι πράττοντες. καὶ οἱ τοιοῦτοι, υἱοὶ καὶ φίλοι εἰσὶν ἄξιοι καλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ. ἡ γοῦν παντελὴς καὶ παντὸς δέους ἀπηλλαγμένη ἐλευθερία, ἐν ᾗ μάλιστα καὶ ἡ τῆς ἀρχαίας εἰκόνος εὐγένεια καταφαίνεται, ὡς παρὰ θείας Ἀγάπης, τοῦ ἁγίου Πνεύματος δίδοται, τοῖς τῆς θείας υἱότητος κατὰ χάριν ἀξιωθεῖσιν. Ὅσοι γάρ φησι Παῦλος, Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ. καὶ πάλιν, Ὅπου τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. καὶ, Εἰ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ καὶ τὰ τῆς σαρκὸς ἔργα θανατοῦν τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι, καθότι διὰ τῶν παθῶν
D τῆς σαρκὸς ἀποχωροῦμεν ἐκ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ, πρὸς ὃ δι' ἀγάπης ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τάττει, ὡς ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους, Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ἐνεκρώσατε, ζήσεσθε. πολλὰ δ' αὖτις εὕροι καὶ ἄλλα, δι' ὧν ἂν ἰδίως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσαρμοζόμενα τὰ τῆς Ἀγάπης ἔργα δεικνύοιτο· ὡς δῆλον ἐντεῦθεν γίνεσθαι, ὡς Ἀγάπην ἐκ Θεοῦ προϊέναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὥσπερ τὸν Υἱὸν ὡς Λόγον ἢ Νόησιν, ἀμφοτέρους παρὰ τοῦ Θεοῦ Νοῦ καὶ Πατρὸς τὴν ὑπόστασιν ἔχοντας.

Ταῦτα δὲ ἐπὶ τοσοῦτον. ἄλλος δὲ τῶν ἁγίων, τὴν ἕνωσιν μόνην καὶ τὴν διάκρισιν μετρίως δηλῶσαι βουληθεὶς, τρεῖς λαμπάδας ἐνεθυμήθη ἴσας

A ἀλλήλαις, ἁπτομένας ἐν ἑνὶ οἴκῳ. καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, τὸ φῶς τῶν τριῶν ὡς ἐκ μιᾶς ἓν ὁρώμενον· καὶ μιᾶς αὐτῶν ὑπεξαιρουμένης, τὸ φῶς αὐτῆς αὐτῇ συνακολουθεῖ, τῶν περιλειπομένων δύο φώτων καθ' ἑαυτὰ μηδαμῇ μήτ' ἐλαττουμένων μήτ' αὐξουμένων. δῆλον οὖν ὅτι τὰ τρία ταῦτα τῶν τριῶν λαμπάδων φῶτα, ὅτε ἡμῖν ὡς ἓν ἑωρῶντο, καθ' ἑαυτὰ διακεκριμένα καὶ οὐ συγκεχυμένα ἦσαν. οὐδὲ γὰρ ἂν ἀμιγῶς καὶ οἷον ἰδιοϋπόστατα ἐθεωρεῖτο τὸ ἓν μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν. οὕτως οὖν καὶ τὰ τρία πρόσωπα φανταζόμεθα, ἓν μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀμιγεῖς δὲ ὅμως καὶ ἀσυγχύτους φυλάττειν τὰς ἰδιότητας, εἰς ἀλλήλας αὐτὰς τὰς ὑποστάσεις περιχωρούσας· εἰ καὶ περὶ τούτων ἡ διάνοια ἡμῶν οὐκ ἐξικνεῖται ὡς δεῖ.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος εἰς δήλωσιν τοῦ τοιούτου, τὸ ἐν οὐρανῷ τόξον λαμβάνει, ὅπερ ὅταν ὄμβρος γίνηται φαίνεται, ὑγρότητος περὶ τὸν ἀέρα συνισταμένης, καὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνος κατὰ τὸ πλάγιον ὑποτρεχούσης τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν· εἶτα κατὰ τὸ εὐθὺ νέφει τινὶ τὸν κύκλον τὸν ἴδιον ἐπερειδομένης. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνο ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀέρος, πολλὰ δὲ ἐν αὐτῷ χρώματα φαίνονται, καὶ φανερῶς τὰς διαφορὰς τούτων διαγινώσκομεν· οὐ δυνατὸν δὲ τῇ αἰσθήσει καταλαβεῖν τὴν διάστασιν τοῦ ἑτέρου πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ συνεχές ἐστι καὶ διαιρούμενον, τὴν αἴσθησιν ἡμῶν ὑποκλέπτον, ὡς μὴ διαγινώσκειν τὸ τοῦ διὰ μέσου τὸ μιγνύοντα δι' ἑαυτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν χροῶν ἑτερότητα. οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, αἱ γνωριστικαὶ ἰδιότητες ἐπιλάμπουσι, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐδεμιᾶς ἐν ταῖς ὑποστάσεσι νοουμένης διαφορᾶς· κατὰ δὲ τὰς αὐτῶν ἰδιότητας μόνον τῆς διαφορᾶς οὔσης· ὥστε καὶ τὸ συνημμένον ἐν τῇ οὐσίᾳ, καὶ τὸ κεχωρισμένον κατὰ τὰς ὑποστάσεις διδασκόμεθα, εἰ καὶ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τόξου, οὐ δυνάμεθα ἱκανῶς τῇ αἰσθήσει διακρίναι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· οὕτω κἀνταῦθα, τὸ ἓν τοῦ ἑτέρου διεζευγμένον οὐκ ἔστι νοεῖν διὰ τὴν ἀκροτάτην ἕνωσιν. εἰ δὲ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐξισχύει τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν τελείως καταλαβεῖν, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, τῆς ὑπὲρ πάντα καὶ πᾶσαν νόησιν ἀσυγκρίτως ἐξῃρημένης, ἡ τῶν λογισμῶν κατάληψις ἀδυνατίσει.

Κεφ. ε'.

ΠΕΡΙ' ΤΗ͂Σ ΣΑΡΚΩ'ΣΕΩΣ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ Λόγου κατὰ τὰς θείας γραφάς.

D Τούτων δὲ θεωρηθέντων κατὰ τὴν τῆς γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, ἔτι πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ὑπερβαλλούσῃ φιλανθρωπίᾳ προσέλαβε τὸ σῶμα ἀνθρώπινον ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ὡς ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, ὁ αὐτὸς ὢν Θεὸς τέλειος καὶ

faces inter ſe æquales animo cogitavit, in una accenſas domo. In ea namque trium lumen tanquam ex una, unum conſpicimus; unaque ſublimata, ejus lumen illi comes ſequitur, cùm duo reliqua lumina ſecundum ſe nec quicquam minuantur neque augeantur. Liquet igitur tria hac trium facium lumina, cùm à nobis unum conſpicerentur, ſecundum ſe diſcreta & non confuſa extitiſſe. Neque enim alioqui incommixtè ac velut per ſe exiſtens unum illud, poſteaquam ſubductum eſt, cerneretur. Sic igitur etiam tres perſonas, ad eſſentiam quod attinet, unum cogitamus, quæ tamen, quibus illis incommixtæ ac inconfuſæ proprietates manent, inter ſe velut circuitu redire ac commeare intelligantur; etſi mens noſtra, pro eo ac decet, non ſatis aſſequatur.

B Magnus autem Baſilius, ad eam rem declarandam Arcum cœleſtem aſſumit. Is cœlo pluvia rorante, aëreque circunfluo, Soliſque radio ex obliquo, nubium denſitatem ſubeunte, ac tum orbem ſuum cuidam nubium directè defigente, conſpicuus apparet. Quemadmodum enim Arcus, cùm unus ipſe ſecundum aëris ſubſtantiam ſit, multos in ſe repræſentat colores, eorumque palam diſtinctio, nobis innoteſcit; quanquam alii ab aliis ſeorſim à nobis ſenſu percipi non poſſint: ſed quodammodo & continuus & diſcretus eſt, ac penè ſenſum fallit, ut quod medium ex ſe commiſcet diſcernitque diſtinctos in eo colores, dignoſci non poſſit. Sic & in communi Deitatis eſſentia, inſignientes proprietates elucent, cùm, ad eſſentiam quod ſpectat, nulla in Perſonis intelligatur diſtinctio; eaque omnis in proprietatibus ſolummodo verſetur: ut & unionem in eſſentia, & diſcretionem in perſonis noverimus; C quanquam ſicut in Arcu alterum ab altero haud ſatis diſcernere poſſumus: ſic quoque hîc, alterum ab altero disjunctum minimè intelligatur, qua ſumma unione nectuntur. Sin autem in iis quæ humano uſu didicimus, ipſa à nobis, unio ac diſcretio haud ſatis percipitur; quomodo non longè potiori jure in ſancta Trinitate unius Dei, quæ omnibus eminet, omnemque cogitationem incomparabilibus modis excedit, rationum comprehenſio impoſſibilis erit?

Baſilii ſimilitudo Arcus cœleſtis. Epiſt. 43. p. 811.

CAP. V.

DE DEI VERBI INCARNATIONE *juxta Scripturas.*

His ita conſideratis juxta Scripturæ ac Sanctorum doctrinam, adhuc credimus & confitemur, unum ex ſancta Trinitate, Filium Dei, noviſſimis ſæculis propter noſtram ſalutem eximia ſua clementia ac benignitate, humanum corpus aſſumpſiſſe ex ſancta Dei Genitrice ſemperque Virgine Maria; exque ea natum abſque peccato, eundem Deum perfectum & hominem per-

Incarnationis Chriſti Eccleſiaſtica confeſſio.

fectum; duplici natura in una perſona, duplicique diſtincta pro naturarum ratione illiſque conſentanea, voluntate præditum; altera quidem, nimirum divina; altera verò, humana. Quandoque enim operabatur ut Deus; quandoque verò ut homo agebat ac perpetiebatur. Nam mortuos quidem ſuſcitare, & paralyticos adſtringere, cæciſque oculos reparare, atque id genus opera præſtare, divinitatis erant, eumque verum Deum eſſe, certa argumenta: eſurire verò & ſitire & feſſum eſſe, crucique & ſepulturæ & morti fuiſſe traditum, hæc ſanè humana erant & quæ eum verè hominem proderent.

Divina opera & humana.

Hoc ſanè myſterium (Deum ſcilicet hominem eſſe factum) miraculorum quæ à ſæculo audita ſunt, omne vincit miraculum. Neque enim in Chriſto humanam ſolum naturam confitetur Eccleſiæ fides; Deitatem verò non natura, ſed participatione in eo extitiſſe, ut ſenſerunt Photinus & Paulus Samoſatenus: nec duntaxat ſpecie tenus & apparentia Dei Filium factum eſſe hominem, quod Manichæi ſenſerunt. Nec docet Eccleſia Dei Filium in humanam converſum carnem, uti aiebat Apolinarius; neque ſolam eum aſſumpſiſſe carnem, inanimem tamen rationiſque ac mentis expertem, ac cui loco animæ una Deitas extitiſſet, quod ipſum Arius ſenſit de Chriſto; Apolinarius verò ex Scriptura convictus ac perſuaſus, non mutatum eſſe Dei Filium in humanam carnem, eóq; tranſiens, quod ſolummodo ſentientem animam aſſumpſerit, abſque tamen intelligentia & mente, quæ ſunt propria animæ utentis ratione, uti hoc ipſum dicebat Apolinarius. Nec quod anima Chriſti ante mundum condita fuerit, quod ipſum Origenes ſenſit.

Incarnationis mirabile myſterium.

Hæreticorum de illo opiniones.

Apolinarii dogmatũ inconſtantia.

Nec quod humana anima & corpus humanum, in Chriſto in unum coiverint, uti ſe res habet in reliquis hominibus, inque eo homine ut in templo proprio Chriſtus habitaverit (per gratiam ſcilicet) velut in reliquis omnibus Sanctis, uti docuit Neſtorius. Neque duas hypoſtaſes ſeu perſonas, nec unam naturam aut voluntatem. Nihil enim horum ſentit Eccleſia Catholica, quæ nugaciter commenti ſunt Hæretici, qui & reprobati ſunt ab Vniverſalibus Synodis, ab illis abjecti, ut qui aliena à ſana fide de Chriſto ſenſerint: Sed confitetur & prædicat in Chriſto divinam naturam perfectam, & humanam naturam perfectam, ex anima ſcilicet rationali & humana carne conſtitutam, unitaſq; fuiſſe ambas has naturas, non per ſolam inhabitationem, nec ſecundùm aliquod accidens, velut homo unitur veſtimento; nec ſola perſonali relatione ac proprietate (hoc eſt, neceſſitudine, ſoloque nomine) ſed ſecundum unam hypoſtaſin unumque ſubjectum. Ac ſicut in Trinitate in una natura plures perſonæ conſiſtunt; ſic in Incarnationis myſterio, in pluribus naturis (nempe duabus) una conſiſtens perſona eſt. Etenim hoc ſolummodo ſtare poſſunt quæ in Scripturis de Incarnatione tradita ſunt. Cùm enim

Eccleſiæ fides.

A ἄνθρωπος τέλειος· ἐν μιᾷ ὑποστάσει δύο φύσεις ἔχων, καὶ δύο διάφορα θελήματα ταῖς φύσεσι κατάλληλα καὶ προσήκοντα· τὸ μὲν θεῖον δηλονότι τὸ δὲ, ἀνθρώπινον. καὶ γὰρ ποτὲ μὲν ὡς Θεὸς ἐνήργει· ποτὲ δὲ ὡς ἄνθρωπος ἐπράττε καὶ ἔπασχε. τὸ μὲν γὰρ ἀνιστᾷν τοὺς νεκροὺς καὶ παραλύτους συσφίγγειν, καὶ τοὺς τυφλοὺς ὀμματοῦν, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις ἐνεργεῖν, θεότητος ἦσαν καὶ ἀληθῆ Θεὸν αὐτὸν ἐμαρτύρουν· τὸ δὲ πεινῆν καὶ διψῆν καὶ κοπιᾷν, καὶ σταυρῷ παραδοθεῖναι καὶ ταφῇ καὶ θανάτῳ, ταῦτα δήπουθεν ἀνθρώπινα ἦσαν, καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπον αὐτὸν ἐμαρτύρουν.

Ο δὴ μυστήριον, τὸ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι,

B τῶν ἐξ αἰῶνος ἀκουσθέντων θαυμάτων ἐστὶ θαυμασιώτερον. οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ Χριστῷ μόνην μὲν ἀνθρωπίνην φύσιν ἡ καθολικὴ πίστις τῆς ἐκκλησίας ὁμολογεῖ· τὴν δὲ θεότητα οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, καθὰς ἐφρόνει Φωτεινὸς καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς. οὐδ' ὅτι κατὰ φαντασίαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, ὥσπερ ἐφρόνουν οἱ Μανιχαῖοι. οὐδὲ διδάσκει ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς ἀνθρωπίνην μετεβλήθη σάρκα, ὡς ὁ Απολινάριος ἔλεγεν· οὐδ' ὅτι μόνην μὲν ἀνέλαβε σάρκα· ἄψυχον μέντοι καὶ ἄλογον καὶ ἄνουν, ἀντὶ δὲ ψυχῆς, μόνην αὐτῷ τὴν θεότητα γεγονέναι, ὥσπερ Αρειος περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦτο ἐφρόνησε, καὶ Απολινάριος ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῆς γραφῆς, ὅτι οὐ μετεβλήθη ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς ἀνθρωπίνην σάρκα, καὶ μεταβαίνων εἰς

C τοῦτο, ὅτι ψυχὴν αἰσθητικὴν ἔλαβε μόνον ἄνευ μέντοι διανοίας καὶ νοῦ, ἃ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἐστιν ἴδια, ὡς καὶ τοῦτο Απολινάριος ἔλεγεν· οὐδ' ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ πρὸ τοῦ κόσμου ἐκτίσθη, ὡς Ωριγένης καὶ τοῦτο ἐφρόνησεν.

Οὐδ' ὅτι ἀνθρωπίνη ψυχὴ καὶ σῶμα ἀνθρώπινον εἰς ἓν συνέστησαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ ὥσπερ ἐν ἰδίῳ ναῷ ὁ Χριστὸς κατῴκησεν, χάριτι δηλονότι, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἁγίοις, ὅπερ Νεστόριος ἐδογμάτισεν. οὐδὲ δύο ὑποστάσεις, οὐδὲ μίαν φύσιν ἢ θέλησιν. οὐδὲν τι τούτων ἡ καθολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, ἅπερ ἐφλυάρησαν οἱ αἱρετικοὶ, οἳ καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ καθολικῶν συνόδων ἀπορριφθέντες, ὡς ἀλλότρια τῆς ὑγιοῦς πί-

D στεως περὶ τοῦ Χριστοῦ φρονήσαντες· ἀλλ' ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ἐν τῷ Χριστῷ τὴν θείαν φύσιν τελείαν καὶ ἀνθρωπίνην τελείαν, ἐκ ψυχῆς δηλονότι λογικῆς συνεστηκυῖαν καὶ ἀνθρωπίνης σαρκός· καὶ ὅτι αὗται αἱ δύο φύσεις ἑνῶνται, οὐ κατὰ μόνον ἐνοίκησιν οὐδὲ κατά τι συμβεβηκὸς, ὥσπερ ἑνοῦται τῷ ἱματίῳ ὁ ἄνθρωπος· οὔτε ἐν μόνῃ προσωπικῇ σχέσει καὶ ἰδιότητι, τουτέστιν οἰκειότητι καὶ ὀνόματι μόνον· ἀλλὰ κατὰ μίαν ὑπόστασιν καὶ ὑποκείμενον ἕν. καὶ ὥσπερ ἐν τῇ τριάδι ἐν μιᾷ φύσει πλείω εἰσὶ πρόσωπα ὑφεστῶτα, οὕτω ἐν τῷ τῆς σαρκώσεως μυστηρίῳ ἐν πλείοσι φύσεσι, τουτέστιν ἐν δυσὶν, ἓν πρόσωπον ὑφεστώς. καὶ γὰρ κατὰ τοῦτον μόνον τὸν τρόπον δύνανται σώζεσθαι τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς παραδιδόμενα περὶ τῆς

σαρκώσεως. ἐπεὶ γὰρ ἡ γραφὴ ἀδιακρίτως τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀποδίδωσι, καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ Θεῷ· ὡς ὅταν λέγῃ, Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐρανὸν καὶ γῆν ἐστερέωσε. καὶ, Ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν· ἀνάγκη ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι περὶ οὗ ἀμφότερα εἴρηνται. καὶ ἐπεὶ τὰ ἐναντία λέγονται περὶ αὐτοῦ, ὡς τὸ παθητὸν καὶ ἀπαθὲς, καὶ τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον. καὶ, Ὁ ὢν γίνεται, καὶ ὁ ἄκτιστος κτίζεται, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀδύνατον δὲ λέγεσθαι ταῦτα κατὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἀληθῶς. πῶς γὰρ ἔσται τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον, καὶ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον. ὁμολογεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, ὅτι καθ᾽ ἕτερον καὶ ἕτερον τρόπον λέγονται τὰ λεγόμενα πάντα περὶ τοῦ Χριστοῦ. δηλονότι τὰ μὲν θεῖα ἁρμόζουσιν αὐτῷ καθότι ἐστὶ Θεός· τὰ δὲ ἀνθρώπινα, καθότι ἐγένετο ἄνθρωπος. καὶ γὰρ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ, Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, τουτέστιν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν, καθὼς ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγεῖται, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, αὐτοῦ εἰσι. Πάντα γάρ φησι τὰ ἐμὰ, σοῦ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. κατὰ δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου δουλικὴν μορφὴν, ἣν προσελάβετο, ἐγένετο ἐκ γυναικὸς, ἐγένετο ὑπὸ νόμον, καὶ, Οὐκ ἦλθε ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτόν.

Πολλὰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματα λέγονται, διὰ τὴν τῶν δύο φύσεων συνδρομὴν κατὰ μίαν ὑπόστασιν· τὰ μὲν γὰρ ἁρμόζουσιν αὐτῷ ὡς Θεῷ, καθάπερ εἴπομεν· καὶ ταῦτα ὀνόματα πρὸ τῆς ἑνώσεως ἐπ᾽ αὐτοῦ καλοῦνται. ἁρμόζουσι δὲ πρὸ τῆς ἑνώσεως καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ προφητικῶς εἴρηνται, ὡς τὸ, Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει. καὶ, Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι. καὶ τὸ, Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· ἀντὶ τοῦ, ὀφθήσεται καὶ συναναστραφήσεται. καὶ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, κτίσει με. τοῦτο γὰρ τινὲς μὲν τῶν ἁγίων ἐπὶ τῆς κτισθείσης σαρκὸς τῷ Θεῷ λόγῳ ἐξέλαβον· καὶ τὸ ἑπόμενον, Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με, τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων ἁπάντων γεννωμένῳ ἀνέθησαν. τινὲς δὲ, ἐπὶ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας ἐξηγήσαντο. καὶ μάρτυς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν α΄ τῶν Παροιμιῶν· οὗ τῆς περὶ τούτου ῥήσεως κατὰ καιρὸν ἐμνήσθημεν πρότερον.

Ταῦτα μὲν οὖν πρὸ τῆς ἑνώσεως αὐτῷ ἁρμόζουσι, τὰ μὲν, κατὰ τὴν θείαν φύσιν· τὰ δὲ προφητικῶς, ὡς εἴπομεν. ἐπεὶ δὲ καθ᾽ ἓν πρόσωπον ἥνωσεν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως, καὶ ἦν ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, καὶ διὰ ταύτην τὴν ἄρρητον ἕνωσιν ἐπεγένετο τῇ σαρκὶ τοῦ πλούτου τῆς θεότητος μεταχεῖν, τουτέστιν, ἐθεώθη, ὡς καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον περὶ τῆς σαρκὸς ταύ-
42 της λέγειν, Καὶ θαῤῥῶ λέγειν, [42] Ὁμόθεον· ἀντιδιδόασιν ἀλλήλαις τῶν ὀνομάτων αἱ φύσεις, ὃν δὴ καὶ καλοῦσι τρόπον ἀντιδόσεως· καὶ ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ

A Scriptura nullo diſcrimine quæ Dei ſunt, homini tribuat, & quæ ſunt hominis, Deo; ut cùm dicit, Hic homo cœlum & terram firmavit; &, Dominus gloriæ crucifixus & mortuus eſt; neceſſe eſt unum eundemque eſſe, de quo utraque dicta ſint: & quia de illo dicuntur contraria, ut ſunt, obnoxium paſſionibus & non obnoxium, mortale & immortale; &, Qui eſt, fit; & increatus creatur, & quæ ſunt ejuſmodi; nec fieri poteſt, ut hæc de eodem & ſecundùm idem verè dicantur (quî enim fiat, ut idem ſecundum idem mortale ſimul & immortale, creatum & increatum exiſtat?) confitetur Dei Eccleſia, ſecundùm alium aliumque modum dici omnia, quæ de Chriſto dicuntur; ita nimirum, ut divina quidem illi conveniant, B ſecundùm quod eſt Deus; humana autem, quatenus homo factus eſt. Etenim ſecundùm Dei formam, *Omnia per ipſum facta ſunt*; ipſeque & Pater unum ſunt. Et, *Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo* (nempe, genuit eum Vitam, uti exponit divinus Chryſoſtomus) *Et ipſe eſt verus Deus, Vita æterna.* Itemque omnia quæ habet Pater, ejus ſunt. Ait enim, *Omnia mea, tua ſunt; & tua, mea ſunt; & clarificatus ſum in eis.* Secundùm verò ſervilem hominis formam, quam aſſumpſit, *Factus eſt ex muliere, factus ſub lege*; &, *Non venit ut faceret voluntatem ſuam, ſed ejus qui miſit eum.*

Nominum in Chriſto ratio.
Pſal. 32. 6. & 135. 6.
1. Cor. 2. 8.
Ioan. 1. 3.
Ioan 10. 30
Ioan. 5. 26.
1. Ioan. 5. 20.
Ioan. 17. 10.
Gal. 4. 4.
Ioan 6. 38.

C Multa itaque de Chriſto dicuntur nomina; idcirco nimirum quod ambæ naturæ in unam perſonam in eo coiverunt. Ex illis, quædam ei conveniunt, ut Deus eſt, quemadmodum diximus; hæcque adeò nomina de illo dicuntur ante unionem. Sed & ante unionem conveniunt etiam ea omnia quæ de illo prophetice dicta ſunt: Cujuſmodi eſt illud, *Deus noſter manifeſte veniet.* Et, *Ecce Rex tuus venit.* Illud item, *Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt*; pro eo ac dicat, videbitur & converſabitur. Illud quoque, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum*; pro creabit me. Hoc enim Sanctorum quidam de carne Deo Verbo creata intellexerunt; & quod ſequitur, *Ante autem omnes colles gignit me*, Deo Verbo ante omnia ſæcula ex Deo & Patre genito tribuerunt: quidam verò de ſapientia quæ in mundo elucet interpretati ſunt. Ejuſque rei teſtis Magnus Ba- D ſilius primo capite Proverbiorum, cujus ſupra auctoritatis opportunè meminimus.

Pſal. 49. 3.
Zach. 9. 9.
Bar. 3. 38.
Pro. 8. 22.
Locus expoſitus.
Hebr. melius *Poſſedit me*, ut & Vulg.

Hæc itaque ante unionem illi congruunt; alia quidem ſecundum divinam naturam; alia verò prophetice, uti dicebamus. Quod verò in una perſona humanam ſibi naturam inconfuse immutabiliterque copulavit, eratque idem ipſe ſimul Deus & homo, ac quod ob arcanam eam unionem caro Deitatis divitias nacta eſt; hoc eſt, deificata eſt; & ut Gregorius Theologus de hac carne dicat, *Auſimque dicere, unà etiam Deitatis conſortem ac Deum*; ſibi invicem naturæ nomina communicant, quem & modum reciprocationis

Orat. 46. p. 685.

vocant: Ac quidem aliàs à præſtantiore parte ſermonem facimus, dicendo, carnis deificationem, ob eas divitias, quæ ex naturali carnis cum Dei Verbo unione ac conjunctione, carni acceſſerunt: aliàs verò à deteriori (carne ſcilicet) Verbi incarnationem vocamus, exinanitionem, humanationem, humiliationem. Cuncta hæc, ex parte humanitatis intelliguntur, Verboque ac Deo, cùm nihil ipſe inde paſſus ſit, quod ſpectat ad eſſentiam ſuam, tribuuntur: Aliàs denique, etiam ex utriſque nomina contexemus, cùm unionem, commercium, unctionem, naturarum conjunctionem, & (ut ſic loquar) conformationem dicimus; quæ videlicet in natura carnis intelliguntur. Hæc enim Dei Verbo unita fuit, unctaque & deificata, ut quæ minor erat atque egena. Divinæ enim naturæ in carnem, totam complexa, immeatio (quam utique & unionem vocamus) hoc ei commercium tribuit, & ut Deificatio, & unctio & conformatio à divina natura circa carnem, illamque afficere, intelligatur.

Chriſti nomina, ex Deitate & humanitate mixtaq; ex utraque.

Hæc itaque in unione convenit dicere. Poſt verò unionem conveniunt etiam omnia, quæ prius ante unionem competebant; quæ nempe ſpectant ad naturam divinam, & quæ prophetice (uti dicebamus) de illo dicta ſunt. Nec enim natura divina in carnis vilitatem mutata eſt; ſed poſt etiam unionem idem erat Deus perfectus & homo perfectus. Quamobrem etiam verè dicetur, Qui natus eſt ex Virgine, Deus eſt ſæculis omnibus antiquior creaturæ opifex ac conditor. Quæ poſt unionem dicuntur, hæc & ante illam nequamquam dicere convenit. Neque enim ante Incarnationem natus eſt ex Virgine, aut cum hominibus converſatus. Nihil itaque eorum, quæ unionem ſequuntur, ante illam de illo dicere convenit, niſi forte prophetice, uti dictum à nobis eſt.

Quæ Chriſto nomina, pro unoquoq; ſtatu convenientia.

Conveniet itaque poſt unionem, quæ naturæ divinæ propria ſunt, quæque ex parte humanitatis ſumpta ſunt, de illo dicere, cujuſmodi eſt, Partus ex Virgine, ætatis augmentum; cuncta denique, quæ poſtea ob peccatum naturæ humanæ advenerunt, quorum nulli ſubjacebat, qui de Spiritu ſancto conceptus erat, ac per omnia ab omni peccati labe puriſſimus manſerat. Quæ igitur corporis ratione de Chriſto dicuntur, cujuſmodi ſunt, Eſuriit, ſitivit, laboravit, oravit, in agonia fuit, quæ nimirum naturales corporis paſſiones ſunt, nullique labi obnoxiæ, ita dicuntur, ut nulla prorſus inde paſſione divina natura afficiatur, tametſi Dei Filius dicatur eſuriiſſe ac ſitiiſſe; ob ſummam undique immeationem ac unionem divinæ naturæ incommixtè citraque omnem confuſionem cum carne; haud ſecus ac anima in corpus, ignisque in ferri naturam incommixtè pervadit, ſuique copiam, ut ſub exemplo loquar, materiæ facit.

Ioan. 5. 19. Ad humanitatem igitur attinent omnia quæ humilius dicuntur, ut eſt illud, *Quid me quæritis interficere?* Quod item interrogat,

A κρείττονος τὸν λόγον ποιούμενοι, θέωσιν λέγοντες τῆς σαρκὸς, διὰ τὸν προσγινόμενον τῇ σαρκὶ πλοῦτον, ἀπὸ τῆς συμφυΐας καὶ ἑνώσεως τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν· ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, τῆς σαρκὸς δηλονότι, σάρκωσιν τοῦ Λόγου φαμὲν, κένωσιν, ἐνανθρώπησιν, ταπείνωσιν· ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ἐπιλέγονται τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ, οὐδὲν οὐδαμῇ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν πεπονθότες· ποτὲ δὲ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τὰ ὀνόματα συμπλέκομεν, ἕνωσιν λέγοντες, κοινωνίαν, χρῖσιν, συμφυΐαν, συμμόρφωσιν, ἅ τινα ἐπὶ τῆς σαρκὸς νοοῦνται. αὕτη γὰρ ἦν ἡ ἑνωθεῖσα τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ χρισθεῖσα καὶ θεωθεῖσα ὡς ἐλάττων καὶ ἐνδεής. ἡ γὰρ περιχώρησις τῆς θείας φύσεως εἰς τὴν σάρκα, ἣν δὴ καὶ ἕνωσιν λέγομεν, ταύτην αὐτῇ B δέδωκε τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν θέωσιν καὶ τὴν χρῖσιν καὶ συμμόρφωσιν θείας φύσεως περὶ τὴν σάρκα θεωρεῖσθαι.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῇ ἑνώσει ἁρμόζουσι λέγεσθαι· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν ἁρμόζουσι μὲν καὶ ὅσα πρότερον πρὸ τῆς ἑνώσεως· τὰ μὲν, κατὰ τὴν θείαν φύσιν· τὰ δὲ προφητικῶς, ὡς εἴπομεν, περὶ αὐτοῦ εἴρηται· καὶ γὰρ οὐ μετεβλήθη ἡ θεία φύσις εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ταπείνωσιν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁ αὐτὸς ἦν Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος. διὸ καὶ δικαίως λεχθήσεται, Ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐκ παρθένου Θεός ἐστι προαιώνιος δημιουργὸς τῆς κτίσεως. τὰ μετὰ τὴν ἕνωσιν, οὐδαμῶς προσήκει καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως λέγεσθαι. καὶ γὰρ πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι οὐκ ἐτέχθη ἐκ παρθένου, οὐδὲ τοῖς ἀν- C θρώποις συνανεστράφη. οὐδὲν οὖν τῶν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγεσθαι ἐπ᾽ αὐτοῦ πρὸ τῆς ἑνώσεως προσήκει, εἰ μήτι γε προφητικῶς, ὡς ἔφημεν.

Ἁρμόσει τοίνυν μετὰ τὴν ἕνωσιν, τὰ μὲν, κατὰ τὴν θείαν φύσιν· τὰ δὲ, ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους εἰλημμένα, λέγεσθαι ἐπ᾽ αὐτοῦ. οἷον, Ὁ ἐκ παρθένου τόκος· ἡ καθ᾽ ἡλικίαν αὔξησις, πάντα πλὴν τῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὕστερον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐπισυμβάντων, ἐξ ὧν οὐδενὶ ὑπέκειτο, ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλληφθεὶς, καὶ διὰ πάντων καθαρώτατος πάσης ἁμαρτίας μεμενηκώς. τὰ γοῦν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λεγόμενα, οἷον, ἐπείνασεν, ἐδίψησεν, ἐκοπίασε, προσηύ- D ξατο, ἠγωνίασεν, ἃ δὴ τοῦ σώματος εἰσὶ δήπουθεν φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, οὕτω λέγονται, ὡς τῆς θείας φύσεως οὐδὲν ὁποιοῦν πεπονθυίας· εἰ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ λέγομεν ἐπείνασε καὶ ἠγωνίασε, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλονότι, διὰ τὴν ἀκροτάτην περιχώρησιν καὶ ἕνωσιν τῆς θείας φύσεως, ἀμιγῶς καὶ ἀσυγχύτως πρὸς τὴν σάρκα, καθάπερ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα, ἢ πῦρ πρὸς τὴν τοῦ σιδήρου φύσιν ἀμιγῶς διϊκνεῖται, καὶ ἑαυτὸ ταῖς ὕλαις μεταδίδωσι, παραδειγματικῶς εἰπεῖν.

Τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει τοίνυν πάντα ἀνήκουσιν ὅσα ταπεινότερον λέγεται, ὡς τὸ, Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι. καὶ τὸ ἐρωτᾶν, Ποῦ τεθείκατε

Λάζαρον. ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος, τὸ ὑπαναχωρεῖν, τό, Προσεποιήσατο πορρωτέρω πορεύεσθαι. εἰς τοῦτο δὲ ἀνήκει καὶ τὸ, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες. καὶ τὸ, Γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. καὶ τὸ, Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. ταῦτα γὰρ κατ᾽ οἰκείωσιν ἔλεγε, τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος πρόσωπον, καὶ μεθ᾽ ἡμῶν τάττων ἑαυτόν. ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ ὑποταγῆς δεόμενοι, ὡς ἁμαρτίας καὶ θανάτου ἔνοχοι, καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ προστάγμασιν ἀπειθοῦντες. αὐτὸς δὲ οὐχ ἥμαρτεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. διὰ τοῦτο οὔτε ὡς Θεὸς ἐγκατελείφθη· εἷς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρός· οὐδ᾽ αὖ ὡς ἄνθρωπος ἥμαρτε· διὸ οὐδὲ ἐγκατελείφθη, οὐδ᾽ ὑποταγῆς ἐδεήθη. ἀλλὰ ταῦτα εἴρηκε τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος, καθάπερ εἴρηται. περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγεται, Ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, καὶ, Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε.

Τὸ δὲ, Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστὶ, τινὲς μὲν τῶν ἁγίων κατὰ τὸ αἴτιον εἰρῆσθαι ἐξέλαβον. οὐ μὴν καθὸ αἴτιος ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ τὸ μεῖζον αὐτῷ προσαρμόζεται. εἰ γὰρ κατὰ τοῦτο διακριθήσεται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ αἰτιατὸν, ᾧ τὸ ἔλαττον ἀνήκει· καὶ οὕτως ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ τῷ μείζονι καὶ ἐλάττονι διακριθήσεται· ὅπερ ὡς πολέμιον τῇ καθολικῇ πίστει οὐκ εἴρηται πώποτε. φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας
43 Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀπολιναρίου, 43 Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει ἑαυτοῦ καὶ Υἱὸς καὶ τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν τῇ τιμῇ διακρίνοιτο ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, οὕτως οὐδὲ κατὰ τὸ μεῖζον, καθό ἐστιν αἴτιος τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ· ἀλλ᾽ ἔστι μείζων ὡς ἁπλῶς αἴτιος καὶ ἀρχή. καὶ ὥσπερ ἀρχὴ λέγεται ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ· οὐκ ἀποδίδοται δὲ ταύτῃ τῇ ἀρχῇ καὶ τελεύτησις. καὶ ὥσπερ ὁ μέγας Βασίλειος προκαταρκτικὴν αἰτίαν εἴρηκε τὸν Πατέρα, ἢ καὶ ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεκτέον. καὶ οὐκ ἀποδίδοται ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ καὶ δευτέρα τις καὶ ὑπεισδύουσα αἰτία. οὕτω γὰρ δύο ἀρχαὶ τῆς κτίσεως ἀναφανήσονται. τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ τὸ μεῖζον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ αἴτιον, ὡς εἶπον τινὲς τῶν ἁγίων, αἰτίαν ἐκληπτέον ὡς αἰτίαν καθ᾽ ἑαυτὴν, καὶ οὐ πρὸς ἕτερόν τι λεγομένην. εἰ δ᾽ οὖν, ὁ Υἱὸς ὡς ἐλάττων πρὸς τὸν μείζονα ἑαυτοῦ ἀποδοθήσεται, ὅπερ ἄτοπον.

Τινὲς δὲ τῶν ἁγίων κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐξηγήσαντο. καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος φησὶ, Ταῦτα πάντα πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν μαθητῶν εἴρηκεν. ἔστι τοίνυν λέγειν, ὅτι πρὸς τὴν τῶν μαθητῶν ὑπόληψιν τοῦτο εἴρηκεν ὁ Χριστός· ὅτι δὴ μείζω τὸν Πατέρα ἡγοῦντο, ὡς αἴτιον ἁπλῶς, καὶ οὐ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀφορῶν καὶ ὑπόστασιν. ὥσπερ καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, Οὐδεὶς ἀγαθὸς

A *Vbi poſuiſtis Lazarum*? Quod ſub ficum cucurrit, quod ſeceſſit; illud denique, *Finxit ſe longius ire*. Eodem etiam illud ſpectat, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti*? Illud item, *Factus pro nobis maledictum*. Nec non illud, *Ipſe Filius ſubjicietur ei, qui ſubjecit ſibi omnia*. Hæc enim dicebat per arrogationem, ſibi ipſe hominis perſonam attribuens, & ſe in eadem nobiſcum claſſe conſtituens, Nos enim eramus qui derelicti fueramus ac quibus opus eſſet ut ſubjiceremur, ut qui peccato mortique obnoxii eramus, nec divinis præceptis obſequebamur. Ille verò, *Peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus*. Quamobrem neque ut
B Deus derelictus eſt (cùm ſit unus Deus cum Patre) neque verò peccavit ut homo; quare neque derelictus eſt, nec opus habuit ut ſubjiceretur: ſed hæc locutus eſt, ſibi arrogans quod humanum eſt, uti dictum eſt. De illo enim dicitur. *Qui tollit peccata mundi*. Et, *Ipſe infirmitates noſtras accepit, & languores noſtros portavit*.

(Ioan 11.34. Matt. 21.19. Mar. 11.13. Luc 9.10. & 24. 28. Matt. 27. 46. Gal. 3.13. 1. Cor. 15.28. Iſai. 53.9. 1. Petr. 2.22. Ioan. 1. 29. Iſai. 53. 4. Matt. 8. 17.)

Illud autem, *Pater major me eſt*, quidam Sanctorum dictum exiſtimaverunt ratione cauſæ (auctoritate ſcilicet principii.) Non tamen Pater quatenus Filii cauſa ac auctor eſt, hoc ſibi vindicat quod majus eſt. Sic enim, ea ratione etiam Filius à Patre diſtingueretur, ut à cauſa exiſtens, ſive ut id quod ab auctore eſt ad quod attineat, id, quod minus eſt: Inque eum modum Pater à Filio diſtinguetur, penes majus & minus; quod velut fidei Catholicæ adverſum, nemo unquam locutus eſt. Ait
C verò etiam Magnus Athanaſius in libro adverſùs Apolinarium, *Majorem ſe Patrem dicit & Filius, & qui Patri ſuo honorem habeat*. Quemadmodum igitur Pater à Filio honore non diſcernitur, ſic neque quod major eſt, quatenùs Filii ſui cauſa ac auctor eſt: ſed major eſt ut ſimpliciter cauſa ſeu auctor, principiumque. Ac ſicut dicitur Pater Filii principium; cui tamen principio, non etiam aſſignatur finitio. Ac ſicut Magnus Baſilius, Patrem Filii originalem cauſam ac primam dixit; ſive etiam ut Gregorius Theologus, *Ad primam referendum cauſam*; Nec huic cauſæ etiam ſecunda quædam cauſa ſecundis quaſi curis atque opera adjuvans, aſſignatur (ſic enim duplex extabit creationis principium) eodem modo etiam majoris vox in Patre dicta cauſæ ratione, uti Sanctorum quidam dixerunt, de
D cauſa exponenda ſecundùm ſe, & non ut ad aliud quidpiã dicitur. Alioqui Filius ut minor ad majorem ſe referetur, quod eſt abſurdum.

(Greg. Orat. 36. p. 582. Ioan. 14. 28. Dial. 2. cum Anomæo. Ad Amph. de Spir. ſancto. Orat. 36. p. 611.)

Alii verò Sanctorum ſecundùm quod homo erat, expoſuerunt. Divus quoque Chryſoſtomus, *Cuncta hæc dixiſſe* ait, *pro Diſcipulorum infirmitate*. Dici itaque poteſt, hoc Chriſtum locutum eſſe, pro eo ac Diſcipuli exiſtimabant; quod nimirum illi Patrem majorem, ut ſimpliciter auctorem, putabant, non velut ſuam ipſe naturam ſpectaret ac perſonam. Quemadmodum etiam ad eum qui dixerat, *Magiſter bone*, reſpondit,

(In Ioan. Hom. 74. Luc. 18. 8.)

Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Ad Diſcipulos A quoque qui interrogaverant de die & hora & conſummatione, *Nemo*, inquit, *ſcit, neque Filius, ſed ſolus Pater.* Sic enim illi tunc exiſtimabant, & ad eorum mentem, ſe illis accommodans, loquebatur, quod necdum quæ illius erant clarè noverant. Multaque alia ejus generis etiam aliis locis figuratè dicta ſunt in Scriptura, cujuſmodi

Gen.3.22. eſt illud, *Factus eſt Adam quaſi unus ex nobis.* Sic enim ille animo conceperat, Fore ſcilicet ut Deus fieret, cùm revera hoc minimè factus ſit. Magnus autem Baſilius, illud, *Nemo bonus niſi ſolus Deus*, accipit & ipſe quidem ratione humanitatis; ait enim,

Epiſt.391. p.1167. *Multa etiam Dominus loquitur ex parte humanitatis.* Sumit verò etiam ratione divinæ naturæ. Etenim in una earum quas ad Amphi-

Ibid.p.1167 lochium ſcripſit, ſic ait, *Non enim extra boni naturam ſ[...]ilius ſe conſtituit, cùm hæc diceret; ſed cùm Pater ſit primum bonum, vocem* nemo, *ſic dictam intelligimus, ut ſubaudiatur*, primus. *Illud item*, Nemo novit Filium niſi Pater; *Non enim illis verbis Spiritui ignorantiam tribuit; ſed imprimis Patri teſtatur competere, quod ſuam ille naturam noverit; Ad eundem modum etiam illud*, Nemo novit horam neque diem, *ejus vocem eſſe qui eorum quæ ſunt, ac futura ſunt, primam notitiam ad Patrem referat, quique in omnibus Patrem primum Auctorem hominibus innuat.*

Matt.24.36 Ad hæcque rurſus in eadem Epiſtola, ad Matthæi auctoritatem, *De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cœlorum, niſi ſolus Pater*, hancce adhibet expoſitionem; *Dixiſſe nimirum ut ſe diſtingueret ab Angelis; non autem eodem ſe numero cum ſervis comprehendiſſe, velut pari ignorantia ipſe laboraret. Silens ergo Dominus ſuam perſonam, de qua exploratum eſſet, in ea Matthæi auctoritate, Angelos dixit neſcire, ſolum autem Patrem ſcire; nempe Patris cognitionem per reticentiam, ſuam ipſius eſſe dicens. Ipſe enim dixit*, Omnia quæcunque ha-

Ioan.16.15. bet Pater, mea ſunt. *Et*, Sicut novit me

Ioan.10.15 Pater, & ego cognoſco Patrem. Marci autem auctoritatem, *De die illa & hora nemo*

Mar.13.33. *ſcit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, niſi Pater*, ſic exponit, *Nemo ſcit, neque Angeli Dei; ſed neque Filius ipſe ſciret, niſi Pater.* Hoc eſt, Niſi Pater Filio ſciendi auctor eſſet. Quia enim ex illo naſcitur, eique conſubſtantialis eſt, eandem cum Patre & ſubſtantiam & notitiam habet. *Et quia*, inquit divinus Cyrillus, *quicquid Filii eſt, ex Patris ſubſtantia procedit, ne Filius quidem rerum ſcientiam noſſet, niſi Pater.*

Ioan.17.5. Atque hæc quidem ita: Illud verò, *Pater, clarifica me claritate quam habui apud te, antequam mundus eſſet, apud te*, tum ob manifeſtationem inter nos dictum eſt, tum ob

Naturalis Chriſti claritas. Damaſc. aſtruendam fidem. Vt namque ait Damaſcenus, *Ipſe quidem clarificatus erat atque eſt; nobis tamen ejus claritas perſpicuè cognita ac certò explorata non erat, juxta ac ait Apoſtolus*, Qui

Rom.1.4. declaratus eſt Filius Dei in virtute ſecun-

εἴρηκεν, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. καὶ πρὸς τοὺς ἐπερωτήσαντας μαθητὰς περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ τῆς συντελείας, Οὐδεὶς οἶδε, φησὶν, οὐδὲ ὁ Υἱός· μόνος δὲ ὁ Πατήρ. οὕτω γὰρ ἐκεῖνοι τηνικαῦτα ἐνόμιζον, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διάνοιαν αὐτοῖς συγκαταβαίνων ἐφθέγγετο, ἐπεὶ οὔπω τὰ περὶ αὐτοῦ καθαρῶς ἠπίσταντο. καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ σχηματιζόμενα τῇ γραφῇ, ὥσπερ τὸ, Ἐγένετο Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ὑπέλαβε, Θεὸς γενήσεσθαι· τῇ δ' ἀληθείᾳ οὐκ ἐγένετο. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, τὸ, Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεὸς, λαμβάνει μὲν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Πολλὰ γάρ φησι 44 καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου 44

μέρους ὁ Κύριος διαλέγεται· λαμβάνει δὲ καὶ κατὰ τὴν θείαν φύσιν. καὶ γὰρ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστολῶν, οὕτω φησὶν, Οὐκ ἔξω ἑαυτὸν τιθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱὸς ταῦτα λέγει· ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατὴρ, τὸ, οὐδεὶς, συνυπακουομένου τοῦ πρώτου, εἰρῆσθαι πιστεύομεν. καὶ τὸ, Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, Οὐ γὰρ ἐκεῖ ἄγνοιαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ· ἀλλὰ πρώτῳ τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. οὕτω δὲ καὶ τὸ, Οὐδεὶς οἶδε τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν, τὴν πρώτην εἴδησιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος, καὶ διὰ πάντων τὴν πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνῦντος εἰρῆσθαι νομίζομεν.

Καὶ ἔτι πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, τὴν μὲν τοῦ Ματθαίου ῥῆσιν, Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος, ταύτης τῆς ἐξηγήσεως ἀξιοῖ, ὅτι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀγγέλων εἴρηκεν· ἑαυτὸν δὲ οὐ συμπεριέλαβε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις κατὰ τὴν ἄγνοιαν. παρασιωπήσας οὖν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ Κύριος, τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν· εἰδέναι δὲ τὸν Πατέρα μόνον, τὴν τοῦ Πατρὸς γνῶσιν, κατὰ τὸ σιωπώμενον, καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων. αὐτὸς γὰρ εἶπε, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἐστι. καὶ, Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. τὴν δὲ τοῦ Μάρκου ῥῆσιν, Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὕτως ἐξηγεῖται, Ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. τουτέστιν, ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν, παρὰ τοῦ Πατρός. ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτοῦ γεννᾶται, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ ἐστι, τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῷ Πατρὶ καὶ γνῶσιν ἔχει. καὶ ἐπεί φησιν ὁ θεῖος Κύριλλος, Τὸ σύμπαν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πρόεισιν, οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ᾔδει τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, εἰ μὴ ὁ Πατήρ.

Ταῦτα μὲν οὕτως. τὸ δὲ, Πάτερ δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοὶ, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσίν τε καὶ πίστωσιν εἴρηται. καὶ γὰρ ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνὸς, Αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἐστίν· ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον 45 45

Τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα

Πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐκ ἀναστάσεως νεκρῶν. διὰ γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐφανερώθη τῷ κόσμῳ, ὅτι Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ. ἄντικρυς τῷ θείῳ Βασιλείῳ ταυτὰ λέγων, ὅς φησιν, Ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ, ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. καὶ γὰρ ἡ δόξα ἡ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι, τὸ γεννᾶσθαι ἐκ Πατρὸς ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως, ὥσπερ οὖν εἴ τις αὐτὸν εἰς κτίσμα κατάγει, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καθαιρεῖ· οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ὁ συναΐδιον καὶ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον ὁμολογῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, δοξάζει αὐτὸν τῇ δόξῃ, ἣ εἶχε πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Εἰσὶ δὲ καί τινα ἐπὶ Χριστοῦ λεγόμενα [46] κατὰ
46 τὴν ἐπὶ νοῦν διαίρεσιν. ἂν γὰρ τῇ διανοίᾳ διέλωμεν τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τὴν σάρκα, ἅ τινα ἐνεργείᾳ εἰσὶν ἀχώριστα, λέγεται δοῦλος καὶ ἀγνοῶν· καὶ γὰρ τῆς φύσεως τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης ἦν τὸ προσληφθέν· καὶ εἰ μὴ ἥνωτο τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡ σάρξ, δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα. ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, οὔτε δούλη ἦν οὔτε ἠγνόει, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ Θεὸν αὐτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλεσε.

Πολλῶν τοίνυν ὀνομάτων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ διαφόρους τρόπους εἰρημένων, δεῖ τὰ ὑψηλότερα διδόναι τῇ θείᾳ φύσει· τὰ δὲ ταπεινότερα, τῇ ἀνθρωπίνῃ· τὰ δὲ κοινὰ, τῷ συνθέτῳ, ἤγουν τῷ ἑνὶ Χριστῷ, ὅς ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ τὰ κοινὰ ταῦτα καὶ ἀμφότερα, ὀφείλομεν γινώσκειν εἶναι τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ· καὶ πάντα τὰ γινόμενα παρ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως, ἑκάστου ἔργου ἀναφερομένου εἰς τὸ ἑαυτοῦ οἰκεῖον· τουτέστι, τὸ μὲν θεῖον ἔργον ἀναφέρειν τῇ τῆς θεότητος φύσει· τὸ δὲ ἀνθρώπινον, τῇ ἀνθρωπίνῃ. ἄλλο δὲ θεῖον ἔργον· ἄλλο δὲ, ἀνθρώπινον. καὶ οὕτω πιστεύοντες, οὐ πλανηθησόμεθα. ἐξ ὧν ἁπάντων, τῶν μὲν ἑνωθεισῶν φύσεων ἡ διαφορὰ γινώσκεται, καὶ ὅτι ὥς φασιν οἱ ἅγιοι, καὶ μάλιστα ὁ θειότατος Κύριλλος, Οὐ ταυτὸν ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης καὶ ἀνθρωπότης· εἷς γε μὴν Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος, ἑνὸς ὄντος αὐτοῦ κατὰ τὸ πρόσωπον· κατ' οὐδένα τρόπον διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς φυσικῆς διαφορᾶς, μεριζομένης τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως.

Ταύτης δὲ τῆς σαρκώσεως ὁμολογοῦμεν, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κεκοινώνηκεν, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν μόνον. ὅταν δὲ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν λέγωμεν, οὐ χωρίζομεν τὸν Υἱὸν τῆς εὐδοκίας ταύτης καὶ τῆς ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς θελήσεως· εἷς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ μία φύσις καὶ ἄτμητος. ὅθεν εἰ καὶ λέγομεν Ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ἦν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς πρόσληψιν, καὶ τὸ διὰ ταύτης αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμᾶς ἐπιγνῶναι· ἀλλ' οὐδέποτε τοῦ Πατρὸς ἀπῆν· ἀλλὰ

dum Spiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum. *Per miracula enim & reſurrectionem adventumque Spiritus ſancti, manifeſtatum eſt mundo, eſſe Filium Dei.* Quibus palam eadem ac divinus Baſilius loquitur, dum ille ait, *Mari & ventis obtemperantibus, illius Deitatem cognoverunt.* Ac ſanè naturalis Dei claritas ac gloria hæc eſt, Naſci ex Patre ſempiternè & abſque principio; quemadmodum etiam ſi quis in creatorum ſortem detrahat, quod in ipſo eſt, Dei claritatem atque gloriam deſtruit. Sic etiam conſequenter, qui Deo & Patri coæternum parique honore ac conſubſtantialem confitetur, eum clarificat ea claritate, quam ante omnia ſæcula habebat.

Baſil.

Dicuntur verò etiam quædam de Chriſto, ut mentis cogitatu dividitur. Si enim ſubtili cogitatu Dei Verbi naturam ac carnem diviſerimus (quæ quidem actu minimè ſeparari poſſunt) ſervus dicitur atque ignorans. Nam quæ natura aſſumpta eſt, ſerva erat & ignorans; ac niſi caro Deo Verbo unita eſſet, ſerva atque ignorans foret. Ob unionem tamen hypoſtaticam, nec ſerva erat, nec pro humana imbecillitate, ignorantia ulla laborabat. Secundum hunc modum, etiam Patrem appellavit Deum ſuum.

Diviſio in Chriſto mente tenus.

Ioan. 20, 17

Cùm itaque multa nomina ſecundum diverſas rationes de Chriſto dicta ſint, operæ pretium eſt, ut quæ ſublimiora ſunt, divinæ naturæ tribuamus; quæ verò humiliora, divinæ: quæ autem communia ſunt, compoſito; uni ſcilicet Chriſto, qui Deus eſt & homo. Ac neceſſe eſt, ut communia hæc nomina ac parti utrique convenientia, unius Chriſti eſſe intelligamus; cunctaque ex illo proficiſci opera, ut ex una perſona, cùm tamen unumquodque opus ad id, quod ei proprium eſt, referatur; ita nimirum ut divinum opus, in deitatis referamus naturam; humanum verò, humanitati adſcribamus. Aliud porro eſt divinum opus; aliud autem humanum. Dumque eam teneamus fidem, non errabimus. Ex quibus omnibus naturarum, quæ unitæ ſunt, diſtinctio noſcitur, quodque, ut Sancti (ac imprimis diviniſſimus Cyrillus) loquuntur, non idem ſint in naturali qualitate Deitas & humanitas; tametſi unus ſit Filius & Chriſtus & Dominus, qui nimirum perſonæ ratione ſit unus; cùm nullo modo unio hypoſtatica inde dividatur, quod naturalem diſtinctionem agnoſcimus.

Nominum in Chriſto partitio & uſus.

Deitatis & humanitatis naturalis diſtinctio.
Cyrill.

Cum hac autem Incarnatione, nihil Patrem ac Spiritum habuiſſe commune confitemur, præterquam voluntatem ſolam ac beneplacitum: Beneplacitum autem & voluntatem cum dicimus, ab eo beneplacito bonaque erga nos voluntate Filium haudquaquam ſejungimus. Vnus enim Deus eſt cum Patre & Spiritu, unaque & individua natura. Vnde etiam cùm dicimus, Quod in mundo erat ob aſſumptam carnem, quodque per eam ipſum Filium Dei ac Deum agnoſceremus, nunquam tamen Patri abſens erat; ſed &

Incarnatio ſolius Filii, Patris beneplacitũ & Spiritus ſancti.

natus ex Virgine verſanſque in terra, ac cuncta ut homo ſubſtinens, inſeparabilis cum Deo & Patre, ex quo æternaliter naſcitur, & cum divino Spiritu, erat. Nunquam enim Deus fuit Verbi expers. Meminiſſe enim debemus, non decuiſſe ut unquam Filius Patri deeſſet, aut Filio Spiritus; nec fieri poſſe, ut ulla ſectio aut diviſio in ſancta Trinitate intelligatur; ita nimirum, ut aut Filius à Patre, aut Spiritus à Filio diſjungatur; quod aiunt Gregorius Theologus & Divus Baſilius, docetque, illos ſecutus, Damaſcenus, his verbis, *Neceſſe verò eſt Verbum etiam Spiritum habere.*

Orat. 25. p. 441. Libr. 5. contra Eunom &c Lib. 1. c. 7.

Quia verò dicebamus Eſſe quidem Deum unam ſubſtantiam, quæ & Trinitas eſt; Patremque Deum perfectum eſſe, ac ſimiliter Filium, necnon Spiritum ſanctum; idcirco dicimus, juxta ac ſanctus Dionyſius, cunctique alii Sancti docent, Totam divinam ſubſtantiam in una ſuarum perſonarum incarnatam eſſe. Quippe cùm dicat Divus Paulus, *Habitare in eo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter*; hoc eſt, in carne ejus. Qui autem hæc dicunt Sancti, eodem modo etiam Dei Verbi Perſonam, toti humanæ naturæ in una hypoſtaſi dicunt eſſe unitam. Nam & in nobis, tota humana natura in ſingulis perfecta extat, ut exempli cauſa iſtud afferam. Neque enim aliquid ei deſideratum; quin ea quæ perfecti ſunt hominis, aſſumpſit omnia; corpus ſcilicet atque animam intelligendi ac rationis vi prædi tam, horumque proprietates, quæ nullam criminis labem habeant. Quod enim horum aliquo deficitur, nec homo cenſeatur.

Tota Deitas in una Perſonarū, toti unita naturæ humanæ. De Divin. nom. c. 2. Col. 2. 9.

Totum itaque aſſumpſit hominem, ut ei, qui totus corruerat, ſalutem impartiretur. *Nam quod aſſumptum non eſt, curationis eſt expers.* Nullum verò cum peccato, ſive quod mente agitur, ſive quod actu perpetratur, unquam habuit commercium. Peccatum quod in mente agitur, vocamus, cùm quis conſenſerit animoque deſtinaverit ut malum operetur; actum verò, cùm & operibus rem peregit. Horum verò Chriſtus nihil; cuncta verò quæ naturæ ſunt, vacantque omni crimine, hæc habebat; cujuſmodi ſunt, fames, ſitis, formido, laſſitudo, mortis anxius timor ejuſque fuga ac recuſatio; quæ quidem hominibus natura inſunt, horumque corruptioni ſubjacebat: ei verò corruptioni, quæ eſt à peccato, vel qua corpus poſt mortem diſſolvitur, nequaquam obnoxius fuit. Idcirco etiam juxta eos, qui dicti ſunt, affectus, Chriſti corpus corruptibile dicimus, quatenus ſcilicet verſans nobiſcum, morte functus eſt: incorruptibile verò poſt reſurrectionem, cùm iis quibus ſuſtentatur corpus, pro prioris vitæ neceſſitate, nihil ei opus eſſet, nec ulli unquam diſſolutioni ac corruptioni ſubjaceret. Sin autem etiam poſt reſurrectionem cibum accepit; non tamen id pro naturali extitit ratione. Quare divino igni, & ut ipſe novit, conſumptam eam eſcam dicimus. Certa verò conſilii ratione iſtud

Epiſt. 1. ad Cledon. p. 740. Peccatum mentis & operis; nullum in Chriſto. Quæ in illo paſſiones, quæ corruptió.

A καὶ γενόμενος ἐκ Παρθένου καὶ διατρίβων ἐν γῇ καὶ πάντα πράττων ὡς ἄνθρωπος, ἀχώριστος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐξ οὗ ἀϊδίως γεννᾶται συνὼν, καὶ τοῦ θείου Πνεύματι. οὐ γὰρ ἦν ποτε Θεὸς ἄλογος. μνημονευτέον γὰρ ὡς οὐκ ἔπρεπεν ἐλλείπειν ποτὲ ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ· καὶ ὡς οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τομὴν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι· ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι, ἅπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος φασίν. οἷς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἑπόμενος, Δεῖ δὲ τὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα ἔχειν, διδάσκει.

B Ἐπεὶ δὲ ἐλέγομεν, Ὅτι μία μὲν ἐστιν οὐσία ὁ Θεὸς, ἡ καὶ Τριάς ἐστι· καὶ ὁ Πατὴρ τέλειος Θεὸς, καὶ ὁ Υἱὸς ὡσαύτως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τοῦτο φαμὲν κατὰ τὸν ἅγιον Διονύσιον καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἁγίους, ὡς ὅλη ἡ θεία οὐσία ἐσαρκώθη ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων. καὶ γὰρ ὁ θεῖος Παῦλος φησὶν, Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἅγιοι, τὸν ὅμοιον τρόπον φασὶν, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασις, ὅλη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἡνώθη ἐν μιᾷ ὑποστάσει. ἐπεὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν ὅλη ἀνθρωπίνη φύσις ἐν ἑκάστῳ τελεία ἐστὶ, παραδειγματικῶς εἰπεῖν. καὶ γὰρ οὐδὲν ἐνέλιπεν· ἀλλὰ τὰ τοῦ τελείου ἀνθρώπου πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοερὰν καὶ λογικὴν, καὶ τὰ τούτων ἀδιάβλητα ἰδιώματα. τὸ γὰρ ἑνὸς τούτων λειπόμενον, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος.

C Ὅλον τοίνυν ἀνέλαβε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα σωτηρίαν ὅλῳ τῷ πεσόντι χαρίσηται. τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. ἁμαρτίας δὲ, ἢ τῆς κατὰ νοῦν, ἢ τῆς κατ' ἐνέργειαν, οὐδαμῇ κεκοινώνηκεν. κατὰ νοῦν δὲ ἐστιν ἁμαρτία, ὅταν τις συνθῆται τὸ πονηρὸν ποιῆσαι. κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὅταν καὶ ἔργοις αὐτὸ τελειώσῃ. τούτων μὲν οὐδέν. τὰ δὲ τῆς φύσεως ἀδιάβλητα πάντα εἶχεν, οἷον τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὴν δειλίαν, τὸν πόνον, τὴν ἀγωνίαν, τὴν τοῦ θανάτου παραίτησιν, ἃ τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχουσι, καὶ τῇ φθορᾷ τούτων ὑπέκειτο·
τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν, 47 ἢ τῆς κατὰ θάνατον τοῦ σώματος διαλύσεως φθορᾷ, 47
D οὐδαμῶς. ὅθεν κατὰ τὰ εἰρημένα πάθη φθαρτὸν τὸ τοῦ Κυρίου λέγομεν σῶμα, ἐφόσον δηλονότι συναναστρεφόμενος μεθ' ἡμῶν, *οὐχ ὡμίλησε τῷ θανάτῳ· ἄφθαρτον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἔτι τῶν ὑποστηριζόντων τὸ σῶμα, καὶ ὧν πρότερον προσεδεῖτο, δεόμενον, ἔτι τινα διάλυσιν καὶ φθορὰν ὑπομένον οὐδέποτε. εἰ δὲ καὶ τροφῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἥψατο, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον οὐκ ἦν· διὸ πυρὶ θείῳ, καὶ ὡς αὐτὸς οἶδε, ταύτην ἀνηλῶσθαι λέγομεν. διὰ δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως

* συνωμίλησε. ἢ προσωμ.

A πίστωσιν οἰκονομικῶς ἐγεγόνει, ὥσπερ καὶ ταῖς χερσὶν ἀνθρωπίναις ψηλαφηθῆναι· καίτοι τοῦτο πρὸς τὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν ἐναντιότητα εἶχε. καὶ γὰρ τὸ ψηλαφηθῆναι δυνάμενον, καὶ φθείρεσθαι ἀναγκαῖον· καὶ τὸ ἄφθαρτον, ψηλαφηθῆναι ἀδύνατον.

Πάντως δὲ ἄφθαρτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἦν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθόν. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἄνθρωπος γεννηθεὶς, παρθένον τὴν τεκοῦσαν ἐφύλαξε, καὶ δύο ταῦτα συνῆψε, παρθενίαν καὶ τόκον, τὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα· οὕτω κἀνταῦθα ξένον τινὰ καὶ ἀδιανόητον τρόπον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ἄφθαρτον μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ψηλαφητὸν τὸ ἑαυτοῦ ἔδειξε σῶμα· ἵνα διὰ μὲν B τοῦ ἀφθάρτου δεῖξαι, ἐπὶ τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ ἆθλα τοὺς πιστοὺς προσκαλέσηται· διὰ δὲ τοῦ ψηλαφητὸν αὐτὸ παρασχεῖν, πρὸς τὴν πίστιν ἡμᾶς βεβαιώσῃ. ἵνα τοίνυν τῆς αὐτῆς ὂν ἡμῖν φύσεως καὶ δόξης ἑτέρας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα δείξῃ, καὶ ψηλαφητὸν καὶ ἄφθαρτον ἔδειξεν ἑαυτόν. ἕως μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἐν τῷ κόσμῳ διέτριβεν, καὶ θανάτῳ καὶ τοῖς εἰρημένοις ἄλλοις ἅπασι τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑπέκειτο πάθεσιν· ἐπεὶ τέλειον ἀνείληφεν ἄνθρωπον· ἐν οἷς καὶ ὡς ἄνθρωπος ἠγωνίσατο, καὶ ἔδειξε πῶς ταῦτα καὶ ἐν ἡμῖν οἰκονομεῖσθαι δεῖ, καὶ μὴ ἀλόγως ὑπὸ τούτων τὴν ἡμετέραν κατεξουσιάζεσθαι φύσιν.

Καὶ γὰρ, ὡς μὲν ἄνθρωπος εἶχε τὸ ἀνθρώπι- C νον θέλημα· ὑπετάσσετο δὲ τῷ θελήματι τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ οὐκ ἐκινεῖτο ὑπεναντίως· ἀλλὰ ταῦτα καὶ ὡς ἄνθρωπος ἤθελε καὶ ἐποίει, ὅσα δηλονότι καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. συγχωρούσης μὲν γὰρ τῆς θείας φύσεως, κατὰ καιρὸν ἔπασχε τὰ ἴδια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀδιάβλητα πάθη, ὡς καὶ τὸ τὸν ἑκούσιον προελέσθαι θάνατον· συγχωρούσης δὲ πάλιν, τὸν αὐτὸν παρῃτήσατο. αὐτὸς γάρ φησιν, Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ, Οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα μου. ἐφ᾽ ἡμῶν δὲ οὐχ οὕτω συμβαίνει· ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ ἐξουσίου ῥοπῆς, πολλάκις φαύλης ἡδονῆς ἕνεκα ἀπατώμενοι, τὸ τῆς σαρκὸς προαιρούμεθα θέλημα, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς τελειότητι. περὶ τούτου γὰρ εἴρηται, Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ D πνεύματος· τὸ πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκός.

Ἐκ τούτων δὲ λύεται, καὶ τίνος ἕνεκα μὴ πρότερον τῶν τριάκοντα χρόνων ἤρξατο σημεῖα ποιεῖν. εἰ γὰρ διὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι Θεὸς ὢν, τέλειος ἐγένετο ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, φανερὸν ὅτι ὡς μὲν Θεὸς ἐδύνατο καὶ παιδικὴν ἡλικίαν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔχων, ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν. εἰ γὰρ καὶ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς, Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, οὐ νοητέον ὅτι κατ᾽ ὀλίγον ηὐξάνετο, καὶ ἀπὸ τῆς δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν ἐντελεστέραν ὡς οἱ ἄνθρωποι προῄει. τί γὰρ τοῦ ἀπαρχῆς τελείου γένοιτ᾽ ἂν τελειότερον· ἀλλ᾽ ὅτι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὥρα καὶ χάρις ἐπέλαμπε τῷ τούτου

actum eſt, ad conciliandam fidem reſurrectioni, ſicut & quod manibus humanis contrectaretur; quanquam huic contrarium videbatur, quòd clauſis janúis ingreſſus eſt. Nam quod palpari poteſt, etiam corrumpi neceſſe eſt; & quod incorruptibile eſt, palpari non poteſt. Greg. Papa Hom. 10. in Evang.

Prorſus verò ejus corpus incorruptibile erat, quod janúis clauſis ingreſſum eſt. Verùm ſicut natus homo, cujus partu effuſus eſt, ſervavit virginem, atque duo hæc copulavit hominibus inconceſſa, virginitatem ac partum, ſic hîc quoque, novo quodam vimque omnem mentis ſuperante modo, Salvator noſter, corpus ſuum poſt reſurrectionem & incorruptibile exhibuit & palpabile; ut nempe exhibendo incorruptibile, ad ſpiritalia certamina atque præmia fideles provocaret; quod verò præbebat palpabile, ad fidem confirmaret. Vt itaque ejuſdem nobiſcum naturæ, diverſæ tamen claritatis, corpus ſuum oſtenderet, ſeipſum & palpabilem exhibuit & incorruptibilem. Quandiu igitur, ut ſupra dicebamus, in mundo verſabatur, morti pariter, iiſque omnibus, quas diximus, naturalibus ac innoxiis paſſionibus obnoxius fuit (idcirco nimirum, quod aſſumpſerat perfectum hominem) in quibus ut homo certavit, modumque quo hæc in nobis moderanda ſint, oſtendit; nec committendum ut bruto quodam impetu extraque rationem, naturæ noſtræ dominentur.

Etenim ut homo, humanam voluntatem habuit: verùm illa ſubjecta erat Divinitatis ipſius voluntati, nec contrariè movebatur; ſed hæc quoque ut homo volebat ac faciebat; quæcunque nimirum divina ejus voluntas ſuadebat. Concedente enim divina natura, propriis humanæ naturæ innoxiis paſſionibus pro tempore afficiebatur, ut & ſpontaneam mortem eligeret; ac rurſus eadem concedente ipſam recuſaret. Ait enim ipſe, *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam*; Et, *Nondum venit hora mea*. In nobis autem non ita accidit; quin potius liberi arbitrii nutu, haud raro prava voluptate ſeducti, carnis voluntatem præferimus, quæ Dei voluntati adverſatur animique perfectioni. De hac enim dictum eſt, *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum; ſpiritus adverſus carnem*. Humana Chriſti voluntas divinæ ſubiecta. Ioan. 10. 18 Ioan. 2. 4. Gal. 5. 17.

Ex his porro ſolvitur etiam illa quæſtio, Quid cauſæ ſit, cur ante annum trigeſimum ſigna edere non cœperit? Cùm enim omnium conſenſu exploratum ſit, Deus cùm eſſet, factum eſſe perfectum hominem, uno dempto peccato; liquet, in quantum Deus erat, etiam cum pueriles ac infantiæ annos ageret, potuiſſe ſigna hæc humanitus edere. Tametſi enim ait Evangeliſta, *Ieſus autem proficiebat ſapientia & ætate & gratia*, non ita intelligendum, quaſi paulatim creſceret, atque ab eo quod eſt potentiâ, ad actum perfectiorem (uti ſe res in hominibus habet) procederet. *Quid enim eo, quod à principio perfectum erat, perfectius eſſe poſſit*? Sed quia in ejus vultu geſtuque, ut homo erat, Cur dilata Domino ſigna ad annum 30. Luc. 2. 52. Orat 10. P. 343.

venuſtas atque gratia elucebat ; quodque paulatim per operationes, pro cujuſque ætatis gradu congruentes , ipſius detegebatur divinitas ; ut auctor eſt Gregorius Theologus. Quia enim ætatis humanæ ac ſcientiæ perfectio , illo maximè conſummatur tempore , idcirco etiam ipſe cùm eſſet factus homo , ſicut reliqua omnia ſuſceperat (nam
Luc.2.21.22
etiam circumciſus eſt & in templo oblatus,
Matth.5.17
pro eo ac Lex jubebat ; ait enim ipſe, *Non veni ſolvere Legem , ſed adimplere* , ne Dei adverſarius videretur) manifeſtum eſt ſecundum eundem modum etiam animo deſtinaſſe ut ſigna operaretur, pro eo ſcilicet ac humanæ naturæ habitui ac perfectioni conveniens aptumque erat ; ut nos jactantiæ non ſtudere doceret, ſtatimque cùm affectus vigeant, ad certamina ac tentationes proſilire. Nam & ipſe adverſus affectus ſe-
Matt.4.1.
cundum id tempus decertavit. *Ductus eſt enim* , inquit , *Ieſus in deſertum à Spiritu , ut tentaretur à diabolo.* Ne item ſpecie tenus & quaſi ſpectro hominem aſſumpſiſſe videre-
Sic paſſim Chryſoſt.
tur. Nam ſi etiam cùm ſe ita res habuerit, non defuerunt rurſus, qui ſic contigiſſe dicere auſi ſint ; niſi ea conſilii ratione res adminiſtraretur , quidnam dicturi eſſent? Quanquam etiam prius quibuſdam exhi-
Matth.2.2. Luc.2.9.46
bitis vel obſcurè ſeſe demonſtrabat. Stella enim in antro & Angeli ac Magi ; itemque in Templi medio legere, ac nonnullis Scribarum , cùm literas non didiciſſet, os occludere , etſi non intellexerunt qui aderant, hæc tamen eum Deum eſſe indicabant. Aſſiduè tamen de multis coram concionari atque docere, diſcipulorum turba comite, variaque patrando miracula, Magiſtri etiam dignitate aſſumpta atque munere , id verò ut non ſatis puerilem hominum ætatem addecens , prius repudiavit ; ne , quemadmodum dicebamus , quaſi ſpectro ſenſuſque ſpectatorum ludificando, omnia gerere videretur.

Orat.40. p.659.

Alioqui verò, ut ait Gregorius Theologus Orat. in Lumina , *Quoniam repoſitum illi erat ut ſalutis hominum cauſâ mortem ſubiret, omnia utique , quæ ad paſſionem ſpectabant , ad paſſionem concurrere oportebat ; nimirum , oſtenſionem , Baptiſmum , teſtimonium de cœlo , prædicationem , multitudinis concurſum , miracula ; & velut unum corpus fieri, non divulſum , nec temporum intervallis disjunctum & interruptum. Etenim ex Baptiſmo & prædicatione, turbæ confluentis commotio (ſic enim Scriptura tempus illud vocat) Rurſus ex populi multitudine & frequentia, ſignotum editio & miracula , quæ Evangelio admoverent. Ex his nata invidia : ex invidia, odium: ex odio, inſidiæ & proditio. Hinc poſtremò crux, & quibus omnibus ſalutem conſecuti ſumus.* Aſſumens ergo humanam naturam, & ut homo certamen omne decertans ; victoque adverſario, ipſe ſemper invictus perſeverans,
Chriſti in carne diſpenſatio.
multaque paſſus, quorum nos eramus rei, ut qui propria voluntate ac conſilio peccantes, alieni à Deo facti eramus , poſtremò mortuus atque ſepultus , illius potitus eſt, qui ob peccatum, humanum genus im-

A προσώπῳ· καὶ ὅτι κατὰ μικρὸν διὰ τῶν ταῖς ἡλικίαις ἀναλογουσῶν ἐνεργειῶν, ἡ τούτου παρεγυμνοῦτο θεότης, ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησίν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ τελειότης τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας καὶ γνώσεως ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μάλιστα τελειοῦται, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος γεγονώς, ὥσπερ τ᾽ ἄλλα ἀνεδέξατο πάντα. καὶ γὰρ καὶ περιετμήθη, καὶ τῷ ναῷ προσηνέχθη κατὰ τὸν νόμον. αὐτὸς γάρ φησιν, Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι, ἵνα μὴ ἀντίθεος δόξῃ εὔδηλον ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ σημεῖα προείλετο πράττειν, οἰκείως καὶ προσηκόντως τῇ ἕξει τῆς ἡλικίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τελειότητι· ἵνα καὶ ἡμᾶς διδάξῃ μὴ ἐπιδεικτικοὺς εἶναι, τηνικαῦτα τῶν παθῶν ἀκμαζόντων πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς
B πειρασμοὺς ἀποδύεσθαι ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τότε κατὰ τῶν παθῶν ἠγωνίσατο. Ἤχθη γάρ φησιν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἵνα πειρασθῇ ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἀνειληφθέναι τὸν ἄνθρωπον. εἰ γὰρ καὶ τούτου γινομένου, πάλιν τινὲς ἐτόλμησαν τοῦτο εἰπεῖν, εἰ μὴ δὲ ταῦθ᾽ οὕτως οἰκονομοῦντο, τί οὐκ ἂν εἶπον. καίτοι καὶ περὶ τούτου διά τινων ἀμυδρῶς ἑαυτὸν ὑπέφαινεν. ὁ γὰρ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀστὴρ καὶ οἱ Ἄγγελοι καὶ οἱ Μάγοι, καὶ τὸ τοῦ ἱεροῦ μέσον ἀναγινώσκειν, καὶ τινὰς τῶν γραμματέων ἐπιστομίσαι, γράμματα μὴ μεμαθηκότα, εἰ καὶ οἱ παρόντες οὐ συνίεσαν, ἀλλὰ ταῦτα Θεὸν αὐτὸν ὑπεδείκνυον. ὅμως τὸ συνεχῶς περὶ πολλῶν ἔμπροσθεν δημηγορεῖν καὶ διδάσκειν, μαθητὰς ἐπαγόμενον καὶ ποικίλα θαύ-
C ματα ἐνεργοῦντα διδασκαλίας ἀξίωμα περιβαλλόμενον, τοῦτο ὡς οὐ προσῆκον τῇ τῶν ἀνθρώπων παιδικῇ ἡλικίᾳ πρότερον παρῃτεῖτο, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἅπαντα πράττειν, καθάπερ εἴπομεν.

Ἄλλως τε καθά φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, Ἐπεὶ ἀπέκειτο τὸ σωτήριον θάνατον ὑπομεῖναι, πάντα συνδραμεῖν ἔδει πρὸς τὸ πάθος, ὅσα τοῦ πάθους· τὴν ἀνάδειξιν, τὸ βάπτισμα, τὴν ἄνωθεν μαρτυρίαν, τὸ κήρυγμα, τὴν συνδρομὴν τοῦ πάθους, τὰ θαύματα· καὶ ὥσπερ ἓν σῶμα γενέσθαι μὴ διεσπασμένον μηδὲ ἀπερρηγμένον τοῖς διαστήμασιν. ἐκ μὲν γὰρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ κηρύγματος, [48] ὁ τῶν συντρεχόντων σεισμός. οὕ-
D τω γὰρ ἡ γραφὴ καλεῖ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. ἐκ δὲ τοῦ πλήθους, ἡ τῶν σημείων ἐπίδειξις καὶ τὰ θαύματα τῷ Εὐαγγελίῳ προσάγοντα. ἐκ δὲ τούτων, ὁ φθόνος· ἐκ δὲ τούτου, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ μίσους, τὸ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῆς προδοσίας. ἐκ δὲ τούτου, ὁ σταυρὸς καὶ ὅσοις σεσώσμεθα. ἀναλαβὼν τοίνυν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὡς ἄνθρωπος διὰ πάντων ἀγωνισάμενος· καὶ νικήσας μὲν τὸν ἀντίπαλον, ἐν οὐδενὶ δὲ ἡττηθείς, καὶ πολλὰ παθὼν ὅσα ἡμᾶς ἔδει παθεῖν ὡς οἰκείᾳ γνώμῃ ἁμαρτόντας καὶ ἀλλοτριωθέντας Θεοῦ, τέλος ἀποθανὼν καὶ ταφείς, ὑπέρεχε τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατεξουσιάσαντος· καὶ

καταδικάσας αὐτὸν, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐκείνου, τῷ ἑαυτοῦ σταυρῷ τε καὶ τῷ θανάτῳ. εἰ γὰρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πρώτου Ἀδὰμ, καθάπερ τινὰ λύμην μέχρις ἡμῶν διαδοθεῖσαν, ὑπεπέσαμεν τῷ θανάτῳ καθαιρεθέντες, πῶς οὐ μᾶλλον δικαιωθησόμεθα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἀναμαρτήτως ἀναλαβόντος καὶ νέου Ἀδὰμ χρηματίσαντος· ἐπείπερ, ὅ φησι Παῦλος, τὸ κατάκριμα τῆς ἁμαρτίας ἔλυσεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τοῦ θανάτου θανατωθέντος. καὶ εἰ διὰ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον ἐχθροὶ καὶ ἀποστάται γεγενήμεθα τοῦ Θεοῦ, πῶς οὐ δι' αὐτὸν καὶ προσαχθησόμεθα καὶ οἰκειωθησόμεθα τῷ Θεῷ.

Καὶ γὰρ ὁ μὲν διάβολος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐκπεπτωκὼς, διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ, ψυχικὸν ὑπέμεινε θάνατον· ἐπεὶ τὸ ἀποστῆναι Θεοῦ, τοῦτο ψυχικὸν ὁρίζονται θάνατον. σωματικὸν δὲ θάνατον, ὅς ἐστι τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸς, οὐκ ἔπαθεν, ἐπείπερ ἀσώματος ἦν. οὐ φέρων δὲ ἑαυτὸν ὁρᾶν τῆς προτέρας ἐκπεπτωκότα τιμῆς, τὸν δὲ ἄνθρωπον τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἠξιωμένον, ἐφθόνησεν ἡμῖν τῆς παρὰ τῷ Θεῷ πλησιότητος, καὶ δελεάσας ἀφείλκυσε τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἰσενήνοχεν. οὕτω τοίνυν διπλοῦν ἡμῖν ἐποίησε θάνατον· πρῶτον μὲν, τὸν ψυχικόν· εἶτα καὶ τὸν σωματικὸν, τὸν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑπόμενον. Θάνατον γάρ φησιν, ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. καὶ γὰρ ὁ θάνατος, ἁμαρτίας ἐστὶ καταδίκη. διὸ καὶ ἡμῖν θνητὸν σῶμα περικειμένοις ἐπήγετο. μέσοι γὰρ θνητότητος καὶ ἀναστασίας ἐπλάσθημεν, ἵν' εἰ μὲν ἐν τῷ καλῷ διαμένοιμεν, ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν· εἰ δὲ τὸ κακὸν ἀγαπήσομεν, τὸν θάνατον ὑπομένωμεν. αὐτεξούσιοι γὰρ γεγονότες, οὐδεμίαν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ἀνάγκην ἔχομεν. ὅθεν καὶ δικαίως ἄξιοι καταδίκης καὶ ἐπαίνων ἐσμὲν, ἅ τε τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως οἴκοθεν κεκτημένοι, ὅταν τι προαιρώμεθα πράττειν.

Ὁ τοίνυν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γενόμενος ἄνθρωπος, ψυχικὸν μὲν οὐκ ὑπέμεινε θάνατον. πῶς γὰρ, ὃς ἐκ παρθένου γεγέννηται· οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν σωματικὸν ἀποθανεῖν ὤφειλεν, καθότι ἀναμάρτητος διεβίω. ὅμως τοῦ διαβόλου συνεργήσαντος διὰ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἑκὼν αὐτὸν ὑπεδέξατο δι' ἡμᾶς. ἀποθανεῖν γὰρ ἐδύνατο, τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνδυσάμενος. καὶ ἐπείπερ οὐκ ἀπέθανε διὰ τὴν προγονικὴν ἁμαρτίαν, πάλιν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀνείλετο.

Τῷ οὖν θανάτῳ τοῦ διαβόλου, διπλοῦν ἐπάθομεν θάνατον. τῷ δὲ ἁπλῷ καὶ ἑνὶ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ τῷ προαιρετικῷ, τοῦ θανάτου ἠλευθερώθημεν καὶ ἐζωοποιήθημεν δι' αὐτοῦ. καὶ, ὥς φησιν Ἡσαΐας, Τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν. εἰ γὰρ καὶ σωματικῶς ἀποθνήσκομεν διὰ τὸ θνητὸν σῶμα· ἀλλὰ πάλιν ἀναλαβεῖν πιστεύομεν τὰ σώματα ἡμῶν ἐν δόξῃ, ὅταν ὁ Χριστὸς φα-

A perio mancipaverat; eoque condemnato, ab illius nos exemit ſervitute, qua cruce functus eſt ac morte. Si enim ob primi Adæ culpam, velut labem quandam ad nos uſque diffuſam, divina ſententia in nos latam mortis pœnam incurrimus; quomodo non potius, Filii Dei morte juſtificabimur; ejus ſcilicet, qui veterem Adam ſine peccato aſſumpſit, ac novus ipſe Adam extitit. Siquidem, ut ait Apoſtolus, *Damnationem peccati ſolvit in carne ſua*, interempto peccato. Ac, ſi propter veterem illum inimici & à Deo deſertores facti ſumus; quomodo non per ipſum etiam admovebimur, interque Dei neceſſarios ac amicos cooptabimur?

Rom. 5. 15.

1. Cor. 15. 45.

Eph. 2. 14.

Diabolus namque à Dei gloria prolapſus, qua ſuperbia in eum elatus eſt, animi mortem incurrit; Siquidem à Deo recedere,
B hoc animi mortem definiunt. Corporis verò mortem, in eo poſitam quòd animus à corpore ſeparetur, non ſubiit, eò quòd expers corporis erat. Non ferens autem priore ſe honore excidiſſe, hominemque Dei gloriam conſecutum eſſe, invidit nobis quod Deo propinqui facti eramus, velutque objecta eſca capiens, à Dei mandatis abſtraxit, atque peccati noxam invexit. Sic itaque duplicem nobis mortem conſcivit; primam quidem, animi; tumque etiam corporis, cujus ex peccatis, indicta nobis neceſſitas fuit. *Mortem enim*, inquit, *Deus non fecit, nec delectatur in perditione hominum.* Etenim mors, peccati damnatio eſt. Idcirco etiam nobis, qui mortale corpus induti ſumus, inducta eſt. Medii enim mortalis ſortis ac immortalis à Deo formati fuetamus, ut ſiquidem in bono ac honeſto
C perſeveraremus, immortalitatem conſequeremur; ſin autem malum diligeremus, mortem ſuſtineremus. Qui enim liberi arbitrii conditi ſimus, nullam exterius ut vel virtutem amplectamur, vel vitium ſequamur, neceſſitatem habemus. Vnde & meritò digni damnatione ac laudibus ſumus; quippe qui motus principium, cùm aliquid agere voluerimus, ex nobis habeamus.

Diaboli ex peccato mors, & noſtra.

Noſtra duplex, animi & corporis.

Sap. 1. 13.

1. Cor. 15. 56

Dei itaque Filius factus homo, animi quidem mortem non ſuſtinuit. Quomodo enim, qui ex Virgine natus eſſet, & in cujus ore non eſt inventus dolus? Idcirco nec corporis quidem morti obnoxius erat, qua ratione ab omni immunem culpa vitam traduxerat. Operam tamen conferente dia-
D bolo per Deicidas Iudæos ſponte eam ſuſcepit propter nos. Mori enim poterat, quod veterem Adamum induerat. Et quia ut moreretur in cauſa non fuit peccatum originis, ſuum rurſus corpus recepit.

1. Petr. 2. 23.

Diaboli itaque morte, duplicem paſſi ſumus mortem; unaque ac ſimplici Chriſti morte illi ſponte ſuſcepta, à morte liberati ſumus & per eam vivificati. Atque, ut Eſaias loquitur, *Livore ejus nos omnes ſanati ſumus.* Tametſi enim corpore morimur, quod mortale corpus habeamus; credimus tamen rurſum nos corpora noſtra recepturos in claritate, cùm Chriſtus appa-

Iſai. 53. 5.

Col. 3. 4.

fuerit vita noſtra, uti auctor eſt beatus Paulus; quamvis agone quo mortem ſuperavit, nihil ei à nobis operæ collatum ſit. Ob naturæ tamen communitatem, quam omnem in una perſona accepit, & quod Dominum herumque eum invocamus & Salvatorem laudamus, ac victoriæ illi cantica canimus pro mortis tropæo, ſocios nos victoriæ facit ac libertatem tribuit. Deo enim Patre & Filio & Spiritu condemnante diabolum, quod injuſtè eum morte affecerit qui nullius peccati ipſe reus erat, teneri à morte ipſa verè Vita non potuit; ſed tanquam Dominus gloriæ excellenti potentia tenebrarum principem unà cùm ſubjectis ei poteſtatibus profligavit, eorumque robur diſſolvit; atque in eum modum, Sanctorum quidem animas (cujus ſpe tenebantur) diſruptis vinculis abſoluit, libertatiſque munere donatas, unà ſecum reduxit; eorumque præterea, qui tunc recens in eum crediderunt. Reſumptoque ſuo corpore, triduanus mortis victor revixit, contritis Principis vaſis, ac ceu captivum carceri ac vinculis addixit.

Chriſti victoriæ unde ſocii. — Act. 2. 24. Luc. 11. 22.

Deinde etiam ſe Diſcipulis conſpicuum fecit, & manducavit, ac palpari voluit, ob fidem reſurrectionis ſolùm aſtruendam, uti diximus; ac demum cunctis videntibus in cœlum aſcendit; cùm in nullo ſic unquam contigiſſet. Nam Elias raptus eſt, non in cœlum, ſed, *quaſi in cœlum* raptus perhibetur. *Nemo enim aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo.* Ac quidem Elias, alio ſublevante; Chriſtus verò, ipſe à ſe ferebatur in cœlum. Qui igitur *primogenitus ex mortuis & primitiæ dormientium* factus ſit, ſpem nobis præbuit, fore ut & nos eodem modo reſurgamus, ipſiſque coram ſiſtamur, qui noſter auctor exiſtat ſalutis, ut aut immortalem gloriam, aut ſupplicia reportemus, tunc nimirum, cùm (ſicut credimus) ſecundò iterum veniet vivos atque mortuos judicaturus.

Act. 1. 3. 4. 9. Singularis Domino in cœlum aſcenſus. Arhan. 4. Reg. 2. 11 Ioan. 3. 13. Col. 1. 18. 1. Cor. 15. 20 2. Cor. 5. 10

Is igitur qui adverſus humanum genus efferebatur, ac velut nidum, ſe terrarum orbem comprehenſurum gloriabatur, à nobis nunc Chriſti Dei ſimul hominiſque cultoribus illuditur ac deridetur, quique qui clamemus, *Apparuit gratia Dei ſalutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & ſæcularia deſideria, ſobrie & pie vivamus in hoc ſæculo.* Non enim jam deinceps nobis exprobrabit ac condemnabit, quod ne unus quiſpiam ſit, qui ejus peccati ſignaculi expers ſit; ita nimirum, ut eo illi communicantes ac ſocii, ſub poteſtate ac communione ipſius diri mundi rectoris ac peccati auctoris neceſſariò ſimus. Habemus enim ex noſtro genere velut donarium hoſtiamque offerre, quam ſcilicet Dei Filius citrà omnem peccati labem aſſumpſit carnem; perfectum nimirum hominem; quo cum etiam congreſſus hoſtis, penitus profligatus eſt. *Venit enim*, inquit, *princeps mundi hujus, & in me non inveniet quicquam.* Et, *Nunc princeps mundi hujus ejicietur foras.*

Iſai. 10. 14. Excluſa in Chriſto diaboli in nos gloriatio. Tit. 2. 11. Ioan. 14. 30 & 12. 31.

A νεκρωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· καίτοι εἰς τὸν κατὰ τοῦ θανάτου ἀγῶνα οὐδὲν ἡμεῖς αὐτῷ συνηράμεθα. διὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣν ἅπασαν προσελάβετο ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ διότι Κύριον καὶ δεσπότην αὐτὸν ἐπιβοώμεθα καὶ σωτῆρα πανηγυρίζομεν, καὶ τοὺς ἐπινικίους ᾄδομεν αὐτῷ εἰς τὴν τοῦ θανάτου νίκην, κοινωνοὺς τῆς νίκης ποιεῖται καὶ τὴν ἐλευθερίαν χαρίζεται. τοῦ γὰρ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος καταδικάσαντος τὸν διάβολον, ὡς ἀδίκως ἐπενεγκόντα τῷ ἀναμαρτήτῳ τὸν θάνατον, οὐκ ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ θανάτου ἡ αὐτοζωή· ἀλλ᾽ ὡς Κύριος τῆς δόξης ὑπερβαλλούσῃ ἐξουσίᾳ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους καὶ τὰς ὑπ᾽ αὐτῷ δυνάμεις κατήνεγκε, καὶ τὴν ἰσχὺν

B ἐκείνων διέλυσε· καὶ οὕτω, τὰς μὲν ψυχὰς τῶν ἁγίων, ὃ καὶ αὐτὸν ἐξεδέχοντο, τοὺς δεσμοὺς διαρρήξας ἀπέλυσε, καὶ μεθ᾽ ἑαυτοῦ ταύτας ἀνήγαγεν, ἐλευθερίᾳ τιμήσας. ἔτι δὲ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἄρτι τότε πεπιστευκότων. ἀνελάβετο δὲ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, καὶ ἀνέστη τριήμερος νικητὴς τοῦ θανάτου, τὰ σκεύη τοῦ ἄρχοντος συντρίψας, καὶ καθάπερ αἰχμάλωτον αὐτὸν καταστήσας.

Εἶτα καὶ ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔφαγε καὶ ἐψηλαφήθη, διὰ μόνην τὴν τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἔφημεν, πίστωσιν. καὶ τέλος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη πάντων ὁρώντων. ἐπὶ μηδενὸς τούτου πρότερον γεγονότος. ὁ γὰρ Ἠλίας ἁρπαγεὶς, οὐκ εἰς οὐρανὸν, ἀλλ᾽ ὡς εἰς οὐρανὸν ἁρπαγῆναι λέγεται. Οὐ-

C δεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. καὶ ὁ μὲν, ὑπ᾽ ἄλλου· ὁ δὲ Χριστὸς αὐτὸς ὑφ᾽ ἑαυτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεφέρετο. πρωτότοκος οὖν ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων γενόμενος, ἐλπίδας ἡμῖν παρέσχετο τοῦ καὶ ἡμᾶς τὸν ὅμοιον ἀναστήσεσθαι τρόπον, καὶ αὐτῷ παραστήσεσθαι, τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἢ δοξασθησομένους, ἢ κολασθησομένους ἀθάνατα· ὅτε δηλονότι, καθὼς πιστεύομεν, τὸ δεύτερον πάλιν ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Ὁ τοίνυν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπαιρόμενος, καὶ τὴν οἰκουμένην ὡς νοσσιὰν καυχώμενος καταλήψεσθαι, νῦν ὑφ᾽ ἡμῶν ἐμπαίζεται καὶ γελᾶται τῶν τὸν Χριστὸν προσκυνούντων, τὸν αὐτὸν ὁμοῦ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ βοώντων, Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡ-

D μᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. οὐκέτι γὰρ ἡμῖν ὀνειδίσει τε καὶ καταγκρινεῖ, ὡς οὐδείς ἐστι τῆς αὐτοῦ σφραγῖδος τῆς ἁμαρτίας ἀμέτοχος, ὥστε κατὰ ταύτην αὐτῷ κοινωνοῦντας, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ μετοχὴν αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ κοσμοκράτορος καὶ ἀρχηγοῦ τῆς ἁμαρτίας ἀναγκάζεσθαι εἶναι. ἔχομεν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως ὥσπερ ἀνάθημα καὶ θυσίαν προσβάλλεσθαι, τὴν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προσληφθεῖσαν σάρκα ἀναμαρτήτως, τὸν τέλειον ἄνθρωπον. ᾧ καὶ προσβαλὼν ὁ ἐχθρὸς, κατακράτος ἡττήθη. Ἔρχεται γάρ φησιν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν. καί, Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.

A Ἀναληφθεὶς οὖν καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὃν ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ κατήλλαξεν, ἀπαλλοτριωθεῖσιν ἐκείνου διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῷ κοσμοκράτορι προστεθεῖσιν, ἔτι καὶ νῦν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καθά φησι Παῦλος. καὶ ὡς μὲν ἄνθρωπος, παρακαλεῖ· ὡς δὲ Θεὸς εἷς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὰς ἱκεσίας δέχεται. μέγα οὖν ἀξίωμα τοῖς ἀνθρώποις δέδωκε· μεγάλην παῤῥησίαν, μεγάλην τιμήν. καὶ γὰρ θαῤῥοῦντες ἂν εἴποιμεν, Ἐστι Θεὸς ἀνθρώποις διακονήσας· ἔστιν ἄνθρωπος ὑπὸ πάντων προσκυνούμενος τῶν ἀγγέλων· ἔστιν ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς ἀδελφὸς καὶ φίλος. αὐτὸς γὰρ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρῶτος καλεῖσθαι ἠξίωσεν. Εἴπατε γάρ φησιν πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου. καὶ, Οὐκέτι ἡμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους. ὥσθ' ἡμῖν ὅ φησι Παῦλος συμβαίνειν. B Χάριτι ἐσώθημεν, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. τί γὰρ ἂν εἴη τῆς τοιαύτης χάριτος μεῖζον, ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς μηδὲν προσενεγκόντας ἄνθρωπον γεγονέναι θελήσαντα, τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πλάνης καὶ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ἡμᾶς ἀπαλλάξαι· καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ δικαίαν διδάξαι λατρείαν· καὶ μεσίτην καὶ ἀρχιερέα ἡμῶν γενόμενον, δι' ἑαυτοῦ τὸ χειρόγραφον τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν διαῤῥῆξαι, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσαγωγήν τε καὶ καταλλαγὴν ἐργάσασθαι· καὶ μισθὸν δωρήσασθαι τοῖς πειθομένοις αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν· ὥστε μετὰ βεβαιοτάτων ἐλπίδων τὸν αἰῶνα τοῦτον περαιουμένους, μετὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀποκατάστασιν, αὐτῷ συνέσεσθαι.

C Ἐστι τοίνυν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, καίτοι μεθ' ἡμῶν ὢν ὡς ὑπέσχετο, ἕως τῆς συντελείας· καὶ οἰκονομεῖ καὶ συνίστησι τὴν ἡμετέραν ζωὴν τὴν ἐν κρυπτῷ νοουμένην, ἧς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν διὰ τῶν Μυστηρίων λαμβάνει· τὴν τελείωσιν δὲ, ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δέχεται, ἂν μόνον μὴ φανῶμεν ἀμελοῦντες, τοσοῦτον, ὥστε μικρᾶς ἡδονῆς καὶ προσκαίρου χάριν προδοῦναι τὴν τοσαύτην εὐεργεσίαν· ἀλλ' ἐπιμελώμεθα διὰ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ μυστηρίων πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐπείγεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχειν· καὶ τούτῳ ὡς κεφαλῇ καθάπερ μέλη συνάπτεσθαι· D καὶ ὥσπερ ἐν ἀμπέλῳ κλήματα μένωμεν· ἀλλὰ μὴ ἔξω ῥιφέντες, δαπάνη πυρὸς μηδέποτε σβεννυμένου γενώμεθα.

In cœlum ergo receptus, ſedenſque à dextris Dei ac Patris, quem nobis per ſe ipſe reconciliavit, ob peccatum ab eo averſis ac cum mundi rectore fœdere ſociatis, etiamnum Deum ac Patrem interpellat pro nobis, uti ait Paulus. Ac quidem ea ratione qua eſt homo, obſecrat; ut autem cum Patre & Spiritu unus Deus eſt, ſupplicum ſuſcipit vota. Magna itaque hominibus collata dignitas; magna fiducia, ingens honos. Audenter enim dixerimus, Deus hominibus miniſtrat; Homo omnium Angelorum religioſo famulatu adoratur & colitur; Habemus in cœlis fratrem & amicum. Ipſe enim primus in multis fratribus voluit appellari. Ait enim, *Dicite fratribus meis.* Et *Non jam vocabo vos ſervos, ſed amicos.* Ita ſanè ut nobis contingat quod Paulus ait, *Gratia ſalvati ſumus, & non ex operibus Legis.* Quid enim tali unquam gratia majus fuerit, quòd Dei Filius propter nos, cùm nihil ipſi prærogaſſemus, ſponte ſua homo factus, à ſimulacris & errore atque Legis umbra nos liberaverit, verumque nos ac juſtum cultum docuerit; Mediatorque noſter ac Pontifex factus, ipſe à ſe chirographum peccati noſtri diſruperit, Deoque admoverit, ac cum illo reconciliaverit, ſuiſque Fidelibus neceſſitudinem ſecum, mercedem donaverit, ut firmiſſima ſpe ſæculum hoc tranſeuntes, cùm emigraverimus, ac poſt rerum univerſitatis in integrum reſtitutionem, cum eo verſemur.

Eſt itaque in dextera Dei & Patris, *qui eſt in ſinu Patris*, quamvis inter nos uti pollicitus eſt, uſque ad conſummationem verſetur; regitque & conflat noſtram vitam, quæ in abſcondito intelligitur, quam & inde jam per Sacramenta auſpicamur; conſummationem verò illius in futurum expectamus; ſi modò non negligentem operam adhibere videbimur, tanta nimirum ſocordia, ut exiguæ temporaneæque voluptatis cauſâ, tantum munus prodamus; ſed omni diligentia, per illius mandata ab eoque tradita Sacramenta, in patriam noſtram contendamus, atque ad eam recurramus; eique ut capiti tanquam membra nectamur, ac ſicut palmites in vite maneamus; non verò foras projecti, nullo unquam tempore extinguibilis ignis pabulum efficiamur.

Chriſti in nos munera.
Rom. 8.34.
Act. 16.23.
Ioan. 20.17 & 15.15.
Eph. 2.8.
Chriſti Gratia, noſtra ſalus.
Col. 2.14.
Ioan. 1.18.
Matt. 28.20
Col. 3.3.
Vitæ in Chriſto origo per Sacramenta.

Κεφ ϛ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ Ζ' ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Παραδέδοται γὰρ ἡμῖν καὶ θεῖά τινα Μυστήρια, δι' ὧν ἔξεστι τελουμένους ἁγιάζεσθαι, τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, καὶ τὸ ζητούμενον κατορθοῦν. ἐπεὶ γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος, ὥσπερ τις καθολικὴ αἰτία τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐστί· δεῖ δὲ τὴν καθόλου αἰτίαν ἁρμόζειν πρὸς ἕκαστον τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀναγκαῖον ἦν δοθῆναί τινα φάρ-

Cap. VI.

DE VII. SACRAMENTIS.

Tradita enim nobis ſunt quædam divina Sacramenta, quibus licet initiatos ſanctificari (eos ſcilicet qui in ipſum credunt) ac quod eſt votorum adipiſci. Quia enim Chriſti mors velut univerſalis quædam cauſa eſt humanæ ſalutis, ac neceſſe eſt cauſam univerſalem ſingulis quibuſque effectibus aptari; planè neceſſarium

Sacramenta, & eorũ neceſſitas ſecundum paſſionem Chriſti.

erat ut quædam hominibus remedia darentur, quibus beneficium Chriſti morte paratum, illis conjungeretur, ac quibus ſpiritalis conſtituitur vita, velut ferè humana ipſa vita conflatur. Hæc verò per ſenſilia fieri traditione accepimus, quod & homo cùm ſenſilis ſit, per ſenſilia, ad ea quæ ſpiritalia ſunt, erigatur. Quia verò in humana vita duplex occurrit ordo; alii enim ſunt qui ſubminiſtrent, ordinentque corporalem vitam (nempe parentes) alii verò qui ſubminiſtrationem ordinemque ſuſcipiant, qui nimirum civitatem legibus inſtituunt, ac pro magiſtratus eam officio regunt. Ad eundem modum ſpiritalis vita conſtituitur.

Greg. Orat. 40. p. 641.

Baptiſmus regeneratio; omniũ delictorum extinctio.

Quemadmodum igitur unaquæque res per generationem vitam accipit; ſic nos quoque ſecundum ſpiritalem vitam per Baptiſmum regeneramur; quo non ſolum à primis parentibus contracta peccati labes aufertur, ſed & quicquid illi delictorum commiſſum ſit, qui eo initiatur; ante baptiſmum ſcilicet; non quæ poſt ipſum committuntur. Vt enim ait Gregorius, *Remiſſionem habet eorum delictorum quæ commiſſa ſunt, non quæ committuntur.*

Orat. 40. p. 661.

Quod igitur in Baptiſmo conſpicuum eſt, aqua eſt; ſancta Trinitas verò ſpiritaliter aſſiſtens (in quam baptizari præceptum accepimus) hanc regenerationem tribuit. Quem Baptiſmum, etiam Chriſtus ſuſcepit: non quaſi ipſe emundatione indigeret, ſed ut naturam noſtram innovaret ac inſtauraret, modumque nos perfecti Baptiſmatis doceret. Quæ enim priora extiterant, cùm figuræ ac præparationis rationem haberent, imperfecta erant: quando nimirum etiam ſanctæ Trinitatis myſterium declaratum eſt, Filio, qui baptizabatur, Paterna voce in aëre formata, hominumque aures implente, ejus dilectionis præconium habente; ac Spiritu ſancto in ſpecie corporali columbæ in ipſum deſcendente.

Matt. 28. 19. Matth. 3. 15. Luc. 3. 21.

Chriſti Baptiſmi perfectio. Manifeſtata in eo Trinitas.

Rurſus verò, quia quod natum eſt, per augmentum ad debitam devenit quantitatem, nobis quoque per Vnguenti unctionem ſpiritalis roboris perfectio confertur. In hoc enim elucet ſpiritale robur ac perfectio, cùm Chriſti fidem in conſpectu hominum confiteri audemus, nec ullo pudore aut metu ſeu ignavia, ab ea confeſſione deterremur. Atque etiam id cauſæ eſt, cur in fronte accipiamus, ut fidem confiteri minimè erubeſcamus. In manibus item ac pedibus, ut arma virtutis ac juſtitiæ hæc Deo exhibeamus. Vnde & Chriſti ſigno conſignamur; ejus ſcilicet Crucis, qua & ipſe Chriſtus pugnavit ac vicit; ut oſtendamus ſub quo Imperatore militiam geramus. Porro unctio hæc ex oleo & aromatibus paratur, ut tum bonam famam in mundo converſantes ex operibus habeamus, quæ velut odoris fragrantia latè diffundatur; tum verò ut ſicut Athletæ in arenam deſcenſuri ungebantur, ſic & nos pro Eccleſiæ decretis, cùm tempus vocaverit, decertemus.

Vnguenti Sacramentum: Noſtri vocant Confirmationem.

Ita ritũ Græco: nobis ſola in fronte unctio; ſed & Manuũ impoſitio, qua illi carent.

A μαχα τοῖς ἀνθρώποις, δι' ὧν ἂν συνάπτηται τούτοις ἡ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ γενομένη εὐεργεσία, καὶ δι' ὧν ἡ πνευματικὴ συνίσταται, ζωὴ καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. ταῦτα δὲ δι' αἰσθητῶν γίνεσθαι παρεδόθησαν, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ὢν, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεται πρὸς τὰ νοητά. ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, διπλῆ τάξις εὑρίσκεται· οἱ μὲν γὰρ εἰσὶ χορηγοὶ καὶ τακτικοὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς, οἱ γεννῶντες· οἱ δὲ τὴν χορηγίαν δεχόμενοι καὶ τὴν τάξιν, τῆς πόλεως νομοθέται καὶ ἄρχοντες. κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ πνευματικὴ συνίσταται ζωή.

Ὥσπερ οὖν ἕκαστον τῶν ὄντων διὰ τῆς γεννήσεως λαμβάνει τὴν ζωὴν, οὕτω κατὰ τὴν πνευματικὴν B ζωὴν καὶ ἡμεῖς ἀναγεννώμεθα διὰ τοῦ Βαπτίσματος· ὅπερ οὐ μόνον τὴν προγονικὴν ἡμῶν ἁμαρτίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς γενομένας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτιζομένου, πρὸ τοῦ βαπτίσματος δηλονότι· οὐ μὴν τὰς μετὰ ταῦτα γινομένας. καὶ γὰρ, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, Ἄφεσιν ἔχει τῶν ἡμαρτημένων, οὐ τῶν ἁμαρτανομένων.

Τὸ μὲν οὖν ὁρώμενον ἐν τῷ βαπτίσματι, ὕδωρ ἐστίν· ἡ δὲ ἁγία Τριὰς νοητῶς παροῦσα, εἰς ἣν βαπτίζεσθαι προσετάχθημεν, χαρίζεται τὴν ἀναγέννησιν ταύτην· ὃ δὴ Βάπτισμα, καὶ ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσατο· οὐχ ὡς καθάρσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα τὴν ἡμετέραν ἀνακαινίσῃ φύσιν, καὶ διδάξῃ καὶ τὸν τρόπον τοῦ τελείου Βαπτίσματος. τὰ γὰρ πρὸ τούτου, τύπου καὶ ἑτοιμασίας λόγον ἔχοντα, ἀτελῆ ἦσαν· ὅτε καὶ τὸ μυστήριον ἀνεφανερώθη τῆς ἁγίας C Τριάδος, τοῦ μὲν βαπτιζομένου Υἱοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁμολογηθέντος διὰ φωνῆς εἰς τὸν ἀέρα τυπωθείσης, καὶ τὰς ἀνθρωπίνας ἀκοὰς πληρωσάσης· τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἴδει σωματικῷ περιστερᾶς ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον καταπτάντος.

Πάλιν ἐπεὶ τὸ γεννηθὲν διὰ τῆς αὐξήσεως ἐπὶ τὴν ὀφειλομένην ποσότητα καταντᾷ, δίδοται καὶ ἡμῖν τελειότης πνευματικῆς ἰσχύος διὰ τῆς τοῦ μύρου χρίσεως. ἐν τούτῳ γὰρ δείκνυται ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς, ὅταν τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν τολμῶμεν ἐνώπιον πάντων ὁμολογεῖν· καὶ μὴ διά τινα αἰσχύνην ἢ φόβον δειλιῶμεν καὶ ἀποφεύγωμεν. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μετώπῳ λαμβάνομεν, ἵνα μὴ αἰσχυνώμεθα D ταύτην ὁμολογεῖν· καὶ ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶν, ἵνα ὅπλα ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης ταῦτα τῷ Θεῷ παραστήσωμεν. ὅθεν καὶ σημειούμεθα τῷ σημείῳ τοῦ Χριστοῦ· τουτέστι τῷ τούτου σταυρῷ, δι' οὗ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησεν· ἵνα δεικνύωμεν ὑπὸ τίνι Στρατηγῷταττόμεθα. ἡ δὲ χρίσις αὕτη ἐξ ἐλαίου καὶ ἀρωμάτων κατασκευάζεται, ἵνα ὁμοῦ μὲν φήμην ἀγαθὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἔχωμεν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστρεφόμενοι, καθάπερ ὀσμὴν διαδιδομένην· ὁμοῦ δὲ, ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ τῷ ἐλαίῳ ἠλείφοντο ἀγωνιζόμενοι, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἀγωνιζώμεθα.

Πάλιν

A Πάλιν ὥσπερ ἡ σωματικὴ ζωὴ φυσικῆς τροφῆς δεῖται, ἵνα αὔξῃ καὶ ἑδραιοῖ καὶ συγκρατῇ τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ πνευματικὴ ἐδόθη τροφή, ἵνα διὰ ταύτης οἱ ἀναγεννηθέντες καὶ τηρῶνται καὶ αὔξωνται. αὕτη δέ ἐστιν ἡ μετάληψις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· ἥτις διὰ ἄρτου καὶ οἴνου παραδίδοται, οἷς κοινότερον οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν σωματικὴν χρῶνται τροφήν. καὶ διὰ τοῦ Μυστηρίου τούτου μνήμην καὶ παρουσίαν λαμβάνομεν τοῦ δεσποτικοῦ πάθους. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καθά φησιν τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, τουτέστιν, ἔκοψε, κατέτεμε. καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Λάβετε, φάγετε· Τοῦ-
49 το ἐστὶ τὸ σῶμά μου, 49 τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς
B ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ τὸ ποτήριον ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ προσέθηκε, Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. καταγγέλλομεν οὖν διὰ τούτου τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ οἱονεὶ συναποθνήσκοντες αὐτῷ διὰ τῆς τῶν παθῶν νεκρώσεως, ζωοποιούμεθα δι' αὐτοῦ καὶ ἀναστησόμεθα ἐν δόξῃ. καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολός φησιν, Ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον αὐτοῦ πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, ἕως ἂν ἔλθῃ.

Πῶς οὖν μεταβάλλεται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀνθρώπινος λόγος εἰπεῖν οὐ δύναται· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δεσπότης τῆς κτίσεως τοῦτο εἶπεν οὕτως ἔχειν, ὥσπερ πιστεύομεν ὅτι τῷ ῥήματι αὐτοῦ ὁ κόσμος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος συνέστη. καὶ ἅπαξ μὲν ἐν
C ἀρχῇ εἴρηκεν, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου· καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῷ θείῳ προστάγματι συνελαυνομένη καὶ δυναμουμένη· οὕτω καὶ τοῦτο ὑπηρετοῦντος τοῦ ἱερέως, πιστεύομεν γίνεσθαι· ὥστε τὸν ἄρτον εἰς σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸν οἶνον εἰς αἷμα αὐτοῦ μεταβάλλεσθαι, διὰ τὴν τοῦ εἰπόντος δύνα-
50 μιν. καὶ ὥς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, 50 Σχῆμα μόνον πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεύς· ἡ δὲ δύναμις πᾶσα τῶν λόγων ἐστίν. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις. καὶ πάλιν, Ὁ τρώγων με, ζήσεται. ὅθεν χωρὶς πάσης ἀμφιβολίας μετέχειν αὐτῶν ὀφείλο-
D μεν, καθαρὰν καὶ βεβαίαν περὶ αὐτῶν ἔχοντες πίστιν. καί, ὥς πού φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, Οὕτω διατίθεσθαι ἕκαστον τοῖς θείοις προσερχόμενον μυστηρίοις, ὥσπερ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου πλευρᾶς τούτων μεταλαμβάνοντα. εἰ μὴ γὰρ οὕτω περὶ τούτων πιστεύομεν, οὐ μόνον οὐδὲν παρ' αὐτῶν ὠφελούμεθα διὰ τὴν ἀπιστίαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰωνίαν κατάκρισιν ταῦτα μεταλαμβάνεται. τὸ δ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει, καὶ εἰ πλῆθος ἁμαρτημάτων ἔχοντες, μηδὲν προκαθαρθέντες τούτων μεταλαμβάνομεν. καὶ γὰρ ὅμοιοι δόξομεν τοῖς σπαράκταις τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. διό φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, Δοκιμαζέτω ἕκαστος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. καί, Ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων

A Rurſus quemadmodum corporalis vita naturali indiget cibo ut augeatur & roboretur ac contineatur ſeu conſervetur; ſic & in ſpiritali vita ſpiritalis cibus datus eſt; ut per eum, qui ſunt renati, & conſerventur & augeantur. Eſt autem iſte cibus, perceptio Chriſti Corporis atque Sanguinis; paniſque ac vini ſymbolis traditur, quod his communius homines ad corporalem cibum utantur. Per hoc autem Sacramentum, Dominicæ paſſionis memoriam ac præſentiam accipimus. Ipſe enim *Dominus noſter Ieſus Chriſtus*, uti ait ſacrum Evangelium, *qua nocte tradebatur*, *Accepit panem*, *& gratias agens*, *fregit* (in fruſta ſcilicet conſcidit diviſitque) *dixitque Diſcipulis ſuis*, *Accipite*, *comedite*, *Hoc eſt corpus meum*, *quod pro vobis frangitur in remiſſionem peccatorum. Si-*
B *militer & calicem*, *poſtquam cœnavit*, *dicens*, *Hic eſt ſanguis meus*, *qui pro vobis & pro multis effunderur in remiſſionem peccatorum.* Adjecitque, *Hoc facite in meam commemorationem.* Itaque per hoc Myſterium annuntiamus ejus mortem, & quaſi ei per affectuum ſeu vitiorum mortificationem commorientes, per ipſum vivificamur & in gloria reſurgemus. Ait enim Apoſtolus, *Quotieſcunque manducaveritis panem hunc*, *& calicem ejus biberitis*, *mortem Domini annuntiabitis*, ejuſque reſurrectionem confitebimini, *donec veniat.*

Quonam igitur modo convertantur panis & vinum in Chriſti Corpus & Sanguinem, humanus ſermo eloqui non poteſt: Quia tamen creaturæ arbiter, hoc modo ſe rem habere teſtatus eſt, quemadmo-
C dum credimus ejus verbo mundum ex nihilo conditum eſſe; ac ſemel quidem in principio dixiſſe, *Educat terra herbam fœni*; hactenuſque divino impellente, ac vim præbente præcepto, germina ſua educere; ſic quoque iſtud Sacerdotis miniſterio contingere credimus; ut & panis in Corpus ejus, & vinum in Sanguinem convertantur, ob ejus qui dixit potentiam. Et, ut ait Divus Chryſoſtomus, *Stat Sacerdos ſolum formam implens: at vis omnis, verborum eſt.* Ipſe enim dixit, *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis & biberitis ejus ſanguinem*, *non habebitis vitam in vobis. Caro enim mea verus eſt cibus.* Et rurſum, *Qui manducat me*, *vivet.* Itaque citra omnem dubitationem illa debemus
D percipere, mundam firmamque de illis habentes fidem. Et, ut quodam loco ait divinus Chryſoſtomus, ſic quiſque animo affectus ad divina accedat Myſteria operæpretium eſt, *ac ſi ex ipſo Domini latere hauſturus ſit.* Niſi enim eam de illis fidem habuerimus, nedum nihil ex eis fructus conſequamur ob noſtram incredulitatem, verùm etiam ad æternam hæc condemnationem ſumemus. Idemque contingit, ſi prægravante peccatorum ſarcina, iiſque multis obruti, nulla prævia emundatione, ea percipiamus. Etenim iis ſimiles videbimur, qui Domini Corpus dilacerant. Idcirco ait Apoſtolus, *Probet autem ſeipſum homo*, *& ſic de ei pane illo edat & de calice bibat.* Et, *Qui*

Euchariſtia, cibus ſpiritalis.

Luc. 22.19. 1.Cor.11.23

1.Cor.11. 26.

Transſmutatio in Euchariſtia, ipſis Chriſti verbis.

Gen.1.11.

Eadem penè Hom.83 in Matt. & 8. in 1.ad Cor. Ioan. 6.54.55.58.

Hom.84. in Ioan.

Neceſſaria ad Euchariſtiam, eius veritatis fides, & mentis puritas.

1.Cor.11.28 29.

indignè præſumit Corpus & Sanguinem Chriſti, judicium ſibi manducat & bibit, eritque reus Corporis & Sanguis Chriſti.

Dei potentia convertendo ſubſtantias in Euchariſtia. Ad eos ergo qui dubitant de converſione panis & vini, in Chriſti Corpus & Sanguinem, Dei potentiam opponimus. Nam ſi Deum omnipotentem agnoſcunt, nulla rei hujus hærebit dubitatio. Si enim naturali vi, ſubjecta aëris materia in ignem mutari poteſt; potiori longè ratione Dei virtus, qui omnem rerum ſubſtantiam produxit, nedum ſecundùm ſpeciem, verùm etiam totam panis & vini ſubſtantiam, in carnis ac ſanguinis ſubſtantiam mutabit. Sin autem rurſus aliquis, ob ea quæ ſenſui apparent, huic tranſmutationi abrogat fidem, cogitet divina nobis ita proponi, ut ſenſilium rerum involucro obtecta ſint. Idque adeò in cauſa eſt, cur ſub panis vinique ſymbolis (quæ nobis eſca conſueta eſt) hæc ſumenda tradiderit; ne quid horridum ac inſuetum ſenſui videretur. Haud tamen rem ſpecie tenus ac figura geri exiſtimamus. Potens enim eſt, ut diximus, Deus, tum ſubjecta dona tranſmutare, tumque rurſus priora accidentia conſervare.

Sacramentorum ratio & numerus ex analogia ſpiritalis vitæ cum corporali. Contingit itaque ſpiritalem vitam, affinitatem quandam & ſimilitudinem cum corporali habere. Quemadmodum enim in illa naturales vires intelliguntur, quibus aliquid naſcatur & augeatur ac nutriatur; ſic & in iſta. Baptiſmus enim, quo ſpiritalis hominis regeneratio præſtatur, cum gignendi facultate convenit. Vnguenti perfuſio, quo ſpiritale augmentum ad perfectum robur perducit, cum augendi facultate. Sacramentorum perceptio, qua ſpiritalis cibus præbetur, cum nutrimento.

Rurſus verò quoniam accidit etiam impedimentum aliquod in vita corporali, quatenus ægra quiſque valetudine exiſtit; neceſſariò ejus qui ſic ægrè habet, exterius petitis remediis reparanda ſeu fovenda valetudo eſt. **Pœnitentia.** Id verò etiam in ſpiritali vita conſideratur: Homo enim quòd arbitrii facultate præditus eſt, peccare poteſt, cùm extra rationis metas, ac ſecus eſt ſuadeat Myſteriorum quibus impartitus eſt, puritas atque ſanctitas, aliquid egerit. Siquidem igitur ægritudo hæc ac perverſio in animo ſolùm contigerit, per Pœnitentiæ Sacramentum emendatur. Sin autem à peccato, quo laborat animus, ægritudo ad corpus tranſit; quod ſic illi conducit qui **Vnctio infirmorum.** peccatum commiſit (ſæpe enim contingit, ægritudine laborare aliquem propter peccata, ut erudiatur) emendatur per Vnctionem ſancti olei, quam Extremam Vnctionem vocant.

Pœnitentia à Baptiſmo. Datur igitur peccatoribus poſt Baptiſma, quæ per Pœnitentiam & Confeſſionem præſtatur, curatio & emendatio. Non datur autem ea curatio, quod quis eodem rurſus Baptiſmate donetur; per hunc ſcilicet **Rom. 6, 34.** modum. Quia enim per Baptiſma cum **Col. 2, 12.** Chriſto cruci configimur, ut ait Apoſtolus, *Quotquot baptizati ſumus in Chriſto, in-*

A τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, καὶ ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς τοὺς τοίνυν διαποροῦντας περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβολῆς, τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ προβαλλόμεθα. εἰ γὰρ ὁμολογοῦσι τὸν Θεὸν παντοδύναμον εἶναι, οὐδὲν τοῦτο διαπορήσουσιν. εἰ γὰρ κατὰ δύναμιν φυσικὴν ἡ ὑποκειμένη τοῦ ἀέρος ὕλη δύναται κατὰ τὸ εἶδος μεταβάλλειν εἰς πῦρ, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὡς ὅλην τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων παρήγαγεν, οὐ κατ' εἶδος μόνον μεταβαλεῖ· ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον ὅλον ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς ὑποκείμενον σάρκα B καὶ αἷμα μεταποιήσει. εἰ δέ τις πάλιν διὰ τὰ τῇ αἰσθήσει φαινόμενα τῇ μεταβολῇ ταύτῃ διαπιστεῖ, κατανοείτω ὅτι τὰ θεῖα ἡμῖν οὕτω προβάλλονται ὡς ὑπὸ παραπετάσμασι τοῖς αἰσθητοῖς. ὅθεν διὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς συνήθους ἡμῖν βρώσεως δέδωκεν ἐκείνων μεταλαμβάνειν, ἵνα μὴ ξένον τι καὶ ἀηθὲς τῇ αἰσθήσει δοκῇ· οὐ μὴν οὐδὲ κατὰ φαντασίαν γίνεσθαι τοῦτο πιστεύομεν. δυνατὸς γὰρ, ὡς εἴπομεν, ὁ Θεὸς καὶ τὸ ὑποκείμενον μεταβάλλειν, καὶ τὰ πρότερον συμβεβηκότα πάλιν διατηρεῖν.

Συμβαίνει τοίνυν τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναλογεῖν τῇ σωματικῇ. ὥσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τὸ γεννητικὸν καὶ αὐξητικὸν καὶ θρεπτικὸν, αἱ φυσικαὶ αὗται δυνάμεις θεωροῦνται, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ. τὸ μὲν γὰρ Βάπτισμα, δι' οὗ ἡ νοητὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησις γίνεται, ἀναλογεῖ τῇ γεννητικῇ· ἡ δὲ τοῦ Μύρου χρίσις, δι' οὗ ἡ πνευματικὴ αὔξησις ἐπὶ C τελείαν ἰσχὺν ἄγουσα τῇ, αὐξητικῇ· ἡ δὲ μετάληψις τῶν ἁγιασμάτων, δι' οὗ ἡ πνευματικὴ τροφὴ, τῇ θρεπτικῇ ἀναλογεῖ.

Πάλιν ἐπειδὴ συμβαίνει καὶ ἐμπόδιον περὶ τὴν σωματικὴν ζωὴν, καθὸ ἕκαστον ἀσθενεῖ· ἀναγκαίως εἰσάγεται ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἡ τοῦ ἀσθενῶς ζῶντος θεραπεία. τοῦτο δὲ θεωρεῖται καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωήν. ὁ γὰρ ἄνθρωπος, διότι ἐστὶν αὐτεξούσιος, δύναται ἁμαρτάνειν, ὅταν ἔξω τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν ληφθέντων αὐτῷ μυστηρίων ἐνεργῇ τι. εἰ μὲν οὖν ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται μόνον ἡ ἀσθένεια αὕτη καὶ ἡ παρατροπὴ, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας ἐπανορθοῦται. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τὸ σῶμα ἡ ἀσθένεια διαβαίνει, διὰ τὸ συμφέρον τοῦ τὴν ἁμαρτίαν πεποιηκότος· καὶ γὰρ πολλάκις ἀσθενεῖ τις δι' ἁμαρτίας D ἵνα σωφρονισθῇ· ἐπανορθοῦται διὰ τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου, [51] ὃ τελευταία λέγεται χρίσις. 51

Δίδοται τοίνυν τοῖς ἁμαρτάνουσι μετὰ τὸ βάπτισμα ἡ διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξαγορεύσεως θεραπεία καὶ ἐπανόρθωσις. οὐ δίδοται δὲ αὕτη ἡ θεραπεία διὰ τοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. ἐπεὶ γὰρ συσταυρούμεθα τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς φησιν ὁ Απόστολος, Οσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν, εἰς

τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. καὶ πάλιν, Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ Βαπτίσματος. ὥσπερ τὸν Χριστὸν ἀνασταυροῦν οὐ πρέπει, οὕτω καὶ τοὺς μετὰ τὸ Βάπτισμα ἁμαρτόντας, οὐ δεῖ πάλιν ἀναβαπτίζειν. καὶ ὥσπερ οἱ τῆς φυσικῆς καὶ σωματικῆς ζωῆς διὰ γεννήσεως τυχόντες, ἂν ἐμπέσωσι νόσῳ τινὶ ἐναντιουμένῃ τῇ τελείᾳ ταύτῃ ζωῇ, οὐκ ἀναγεννώμενοι πάλιν, ἀλλ᾽ ἑτέρῳ τρόπῳ ἀλλοιώσεως θεραπεύονται, ἀπαλλαττόμενοι τῆς νόσου· οὕτω καὶ πρὸς τὸ Βάπτισμα, πνευματικὴν οὖσαν ἀναγέννησιν, ἀνακάμψαι οὐ δύναται· ἵν᾽ ἐξαλείψωσι δηλονότι, ἃ μετὰ τὸ Βάπτισμα εἰργάσαντο ἁμαρτήματα. διὰ δὲ τῆς Μετανοίας τοῦτο γίνεται. τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μετανοίας, καὶ πόσα αὐτῆς εἰσι μέρη, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς εἰς τοῦτο τεταγμένους [52] πνευματικοὺς ἄνδρας· καὶ πῶς τοὺς μετανοοῦντας αὐτοῖς προσέρχεσθαι δεῖ, καὶ τίνι τρόπῳ τὴν τούτων θεραπείαν ἐπινοεῖν· καὶ πῶς ἐστι τῶν ἁμαρτημάτων ἐλευθεροῦσθαι, ἑτέρας ἂν εἴη πραγματείας. ἄλλως τε, καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν τὸ ταῦτα διαιτᾶν κατὰ λόγον ὀρθὸν, ὅπερ εἰς κατάληψιν ἔσται τοῖς ἐπιοῦσι τὰς τῶν διδασκάλων γραφάς.

52

Ἐπεὶ δὲ, καθάπερ εἴπομεν, ἐκ τῆς τῆς ψυχῆς ἀρρωστίας νόσος τις ἐπὶ τὸ σῶμα διαδίδοται, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τε καὶ συμπάθειαν, τοῦ σώματος λέγω καὶ τῆς ψυχῆς, ἥτις δὴ νόσος δι᾽ ὠφέλειαν γίνεται. κόλασις γάρ ἐστι διὰ τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ τιμωρίαν, μόνον εἰ τὴν ἀρρωστίαν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εὐχαρίστως ὑπομένῃ. πολλάκις δὲ ὑπὸ ταύτης νόσου ἐμποδίζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἐργάσασθαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ἐπιτυχεῖν τῆς πνευματικῆς σωτηρίας, δίδοται τὸ Μυστήριον τῆς Τελευταίας χρίσεως, ἤγουν τὸ Εὐχέλαιον· ὅπερ καὶ αὐτὸ πνευματικὴ ἰατρεία ἐστὶν, ἵνα ἀπαλλαττώμεθα τῆς τοῦ σώματος ἀρρωστίας, ἥτις ἐμποδισμὸς γίνεται πρὸς τὰ πνευματικὰ ἔργα. περὶ ὧν ὁ θεῖος Ἀπόστολος γράφει· Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ᾽ αὐτὸν, ἀλείφοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος. κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. εἰ δὲ μὴ ἀπαλλάττοιντο διὰ τούτου τῆς τοῦ σώματος ἀρρωστίας, οὐκ αἰτιᾶσθαι δεῖ τὴν τοῦ Μυστηρίου τούτου δύναμιν. πολλάκις γὰρ καὶ τὸ θεραπευθῆναι σωματικῶς, πρὸς τοὺς ἀξίως τὸ Μυστήριον τοῦτο λαμβάνοντας, οὐκ ἔστι χρήσιμον πρὸς τὴν πνευματικὴν σωτηρίαν. ἴσως γὰρ οὐδὲ χρήσονται τῇ ὑγείᾳ πρὸς τὸ συμφέρον. οὐ μέντοι ἀνωφελῶς πάλιν τοῦτο λαμβάνουσιν, εἰ καὶ μὴ ἡ σωματικὴ θεραπεία ἀκολουθήσει. ὠφελεῖ γὰρ κατ᾽ ἄλλον τρόπον. εἰς μὲν γὰρ τὰς ἀσωμάτους νόσους, αἵτινές εἰσιν εὐκολία πρὸς τὸ κακὸν, ἀμέλεια πρὸς τὸ ἀγαθὸν, διὰ τῆς μετανοίας, ὡς εἴπομεν, δεῖ θεραπεύειν. ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἢ διὰ ῥαθυμίαν ἢ διὰ τοὺς ποικίλους τοῦ βίου περισπασμοὺς οὐ τελείως θεραπεύει τὰς προειρημένας ἐν αὐτῷ ἀρρωστίας, ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ Μυστήριον τοῦτο τῷ ἀνθρώπῳ δέδοται, ὥστε ἀναπληροῦ-

morte ipſius baptizati ſumus. Et rurſus, *Conſepulti igitur cum eo ſumus per Baptiſmum.* Sicut non convenit Chriſtum denuò crucifigi, ſic neque peccantes poſt Baptiſmum par eſt iterum baptizari. Ac ſicut qui naturalem ac corporalem vitam per generationem nacti ſunt, ſi in morbum aliquem perfectæ huic vitæ adverſantem inciderint, non quòd denuo generentur, ſed alio immutationis modo, morbo liberantur atque ſanantur; ſic fieri nequit, ut Baptiſma (quæ ſpiritalis generatio eſt) repetatur; ut nimirum peccata poſt Baptiſmum commiſſa illo deleantur: ſed id præſtatur per Pœnitentiam. Quiſnam verò ſit Pœnitentiæ modus, quotve ejus partes; quales item eſſe oporteat, qui huic muneri præfecti ſint Viri ſpiritales, ac quomodo Pœnitentes ad eos accedere debeant: quæ eorum ſalutis excogitanda ratio; quove modo à peccatis contingat liberari, alterius operæ ſit; Præterquam quòd ſpiritalium Virorum ex recta ratione horum arbitrium eſt ac diſpenſatio; quæ & intelligent, qui Doctorum hoc argumento ſcripta legerint.

Spiritales, i. Confeſſarii.

Quia verò, ut dicebamus, ex animi ægritudine, morbus quidam in corpus diffunditur, ob eorum (animi ſcilicet ac corporis) mutuam habitudinem ac neceſſitudinem; qui utique morbus utili Dei conſilio provenit: Etenim caſtigatio eſt, ob eam, cujus homo reus eſt, pœnam, ſi modò ejus morbi vim cum gratiarum actione ſuſtinuerit. Haud rarò tamen per eam ægritudinem impeditur homo ne bonum operetur, ac ne operando, ſpiritalem ſalutem conſequatur; idcirco Extremæ Vnctionis Sacramentum (Olei ſcilicet junctis precibus inunctio) datur. Eſtque ſpiritalis hæc curatio, ut à corporis morbo liberemur, qui impedimento eſt ne ſpiritalia opera præſtemus. De quibus divinus Apoſtolus ſcribit, *Infirmatur quis in vobis? Inducat Presbyteros Eccleſiæ & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei ſalvabit ægrotum, & eriget eum Dominus; & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei.* Sin autem aliqui hujus vi Sacramenti à corporis morbo minimè liberantur, haud tamen id illi dandum vitio ſit. Sæpe enim etiam corpore ſanari; vel ſi dignè Sacramentum aliqui ſuſcipiant, ad ſpiritalem ſalutem non conducit. Fortè enim nec pro eo ac utile eſt, corporis illa ſanitate utentur. Non tamen inani conatu nulloque fructu Sacramentum ſuſcipiunt; tametſi corporalis ſanitas non ſequatur. Iuvat enim ſecundùm alium modum. Incorporei namque morbi (pronitas ſcilicet ad malum, bonique præſtandi neglectus) Pœnitentiæ medicamine, uti diximus, curanda ſunt. Quia tamen homo, qua vel laborat ſegnitie, vel quibus ſæculi variis curis diſtrahitur, quas dicebam, ægritudines, in ſeipſo perfectè non ſanat, Sacramentum hoc ad ſalutem homini datum eſt; quò nimirum ejus ſuſceptione id impleat, quod

Extremæ unctionis ratio & finis.

Iac. 5. 14.

Sanitas corporalis cur non ſemper præſtetur.

Animi perfecta

curatio à Pœnitentia, Extremæ Vnctionis finis.

ad illius curationis, quam præſtat Pœnitentia, perfectionem deſiderabatur, ejuſque damnationis reatu liberetur, cui idcirco obnoxius eſt, quia Pœnitentiæ canonem non peregit; ut ſcilicet nihil in eo reſiduum ſit, quo animus excedens futuram gloriam conſequi impediatur.

Oblito ū, ignotorū: quotidianorum culparum emundatio.

Præterea contingit nec meminiſſe, nec verò noſſe quæ quis commiſit omnia peccata, ut per Pœnitentiam illa delere poſſit. Quin & quotidiana peccata ſunt, ſine quibus fieri non poteſt ut vita hæc tranſigatur: Quibus omnibus neceſſariò per hoc Sacramentum emundatur. Vnde & addit, *Et ſi in peccatis fuerit, dimittentur ei*. Vnde liquet Sacramentum hoc extremum eſſe, velut ſcilicet ſpiritalis omnis ſanationis ſignaculum; eſſéque his qui morbo laborant adhibendum; ac præcipuè illis, qui eum, cujus rei erant, canonem non expleverunt. Eſſeque adeo iterum illis adhibendum, ſi in eandem neceſſitatem devenerint. Nihil enim vetat, ob naturæ infirmitatem, quin homo in eadem delicta relabatur; ut & ſæpius eodem curationis genere indigeat: uti etiam contingit in vita corporali, in qua eædem accidunt ægritudines, eademque rurſus illis curandis adhibenda remedia ſunt.

Rurſus, quia corporalis vitæ auctores, ejuſque ordinatores ſeu rectores, duobus modis conſiderantur; vel ſcilicet ſecundùm naturæ fœcunditatem, quod ſpectat ad parentes; aut ſecundùm politicum regimen ac principatum, ad vitæ tranquillitatem pacemque conſervandam, quod Regum muneris eſt ac Magiſtratuum: ſic quoque in ſpiritali vita, ſunt qui ſubminiſtrent ac cuſtodiant ſpiritalem vitam; idque illi, ſpiritali duntaxat miniſterio præſtant, quod ſpectat ad Ordinis Sacramentum; ſuntque adeò qui & ſpiritalem ſimul & corporalem vitam conferant, quod illo Sacramento præſtatur, quo vir uxorque conveniunt ut prolem gignant, religioſaque pietate ac Dei cultu enutriant. Alioqui enim nequit fieri ut humanum genus, dum rerum hæc univerſitas ad extremum immutetur, permaneat. Quod item Nuptiæ, nihil turpitudinis habeant: Quanquam enim Virginitas nobilior eſt, haud proinde execrabiles Nuptiæ nihilque honorabiles. Vnde & Chriſtus ſua eas præſentia honoravit in Cana. Ex ratione tamen cùm aliis utendum Sacramentum, tum iſto. Si enim vel in hoc vel in reliquis, quod ſit ex ratione deficiat, nedum nullam afferunt utilitatem, verùm etiam alieno à ratione uſu plurimum nobis damnum creant.

Ordo & Matrimonium.

Hebr.13.4. Ioan.2.1.

De illis itaque Sacramentis, quæ nobis data ſunt ad naturæ noſtræ ſpiritali vita regenerationem ac curationem, hæc ſub compendio percurrimus: quæ verò in eis altiora ſunt & ſubtiliora, his, qui divinas Scripturas legent, & ab Eccleſiæ Dei Doctoribus clarius manifeſta fient.

A θαι διὰ τούτου τὸ ἀτελὲς τῆς θεραπείας ἐκείνης, ἣ διὰ μετανοίας ἐγίνετο, καὶ ἐλευθερῦσθαι τῆς καταδίκης τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἐτελείωσε τὸν τῆς μετανοίας κανόνα· ἵνα μηδὲν ἐν αὐτῷ ἀπολειφθῇ δυνάμενον ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίσαι ταύτην τοῦ τυχεῖν τῆς μελλούσης δόξης.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συμβαίνει μήτε μνημονεύειν μήτε γινώσκειν πάντα ὅσα ἔπραξέ τις ἁμαρτήματα, ὥστε δύνασθαι διὰ μετανοίας ταῦτα ἐξαλείφεσθαι. εἰσὶ δὲ καί τινα καθημερινὰ ἁμαρτήματα, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι τὸν βίον τοῦτον διελθεῖν· ὧν πάντων ὁ ἄνθρωπος ἀναγκαίως καθαίρεται διὰ τούτου τοῦ Μυστηρίου. διὸ καὶ προστίθησι, Κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, B ἀφεθήσεται αὐτῷ. ὅθεν δῆλον ὅτι τελευταῖόν ἐστι τὸ Μυστήριον τοῦτο, ὥσπερ ἐπισφράγισμα πάσης τῆς πνευματικῆς ἰατρείας· καὶ ὅτι τοῖς ἀσθενοῦσι προσάγειν δεῖ· καὶ μᾶλλον ἐκείνοις, οἳ δι' ἀσθένειαν οὐκ ἐξεπλήρωσαν τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς κανόνα. καὶ ὅτι τοῖς αὐτοῖς πάλιν δεῖ προσάγειν, εἰ πρὸς τὴν ὁμοίαν ἔλθοιεν ἀνάγκην. δύναται γὰρ ὁ ἄνθρωπος τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἀτοπήμασι περιπίπτειν, διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν· ὥστε καὶ πολλάκις τῷ αὐτῷ τρόπῳ τῆς θεραπείας χρῆσθαι· καθάπερ καὶ ἐν τῇ σωματικῇ ζωῇ, τὰ αὐτὰ ἀρρωστήματα συμβαίνει, καὶ πάλιν τοῖς ὁμοίοις θεραπεύονται φαρμάκοις.

Πάλιν ἐπεὶ οἱ χορηγοὶ καὶ τακτικοὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς διχῶς θεωροῦνται· τουτέστιν, ἢ κατὰ τὴν τῆς φύσεως γονιμότητα, ὅπερ ἐστὶ τῶν γονέων, ἢ κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχήν, δι' ἧς τὸ εἰρηνικὸν τῆς ζωῆς C συντηρεῖται, ὅπερ τοῖς Βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσιν ἀνήκει· οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ, εἰσὶ μὲν χορηγοὶ καὶ φυλακτικοὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὴν πνευματικὴν διακονίαν μόνον, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Μυστηρίου τῶν Τάξεων. καὶ θεωρεῖται τοῦτο ἐν τοῖς Ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκονόμοις τῆς πνευματικῆς πολιτείας. εἰσὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ὁμοῦ καὶ σωματικήν· ὃ γίνεται διὰ τοῦ Μυστηρίου, καθ' ὃ συνέρχονται ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ὥστε γεννῆσαι τέκνον καὶ ἀναθρέψαι εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν. ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι διαμένειν τὸ ἀνθρώπινον γένος, μέχρι τῆς τοῦ παντὸς, ἐπὶ τὸ ἔσχατον ἀλλοιώσεως· καὶ ὅτι γάμος οὐκ ἔστιν αἰσχρόν. οὐ γὰρ εἰ ἡ παρθενία τιμιώτερον, βδελυκτὸν καὶ ἄτιμον τὸ τοῦ γάD μου. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἐτίμησεν ἐν Κανᾷ τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ. πλὴν κατὰ λόγον δεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ τούτῳ χρῆσθαι. εἰ γὰρ τὸ κατὰ λόγον ἄπεστι καὶ ἐπὶ τούτου καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων Μυστηρίων, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελούμεθα, ἀλλὰ καὶ βλαπτόμεθα παρ' αὐτῶν διὰ τὴν ἄλογον χρῆσιν ἡμῶν.

Περὶ μὲν οὖν τῶν παραδεδομένων ἡμῖν Μυστηρίων εἰς ἀναγέννησιν καὶ θεραπείαν τῆς ἡμετέρας φύσεως κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωήν, ταῦτ' ἐν ἐπιτομῇ δηλοῦμεν· τὰ δὲ βαθύτερα καὶ λεπτότερα ἐν αὐτοῖς, τοῖς τὴν θείαν μετιοῦσι γραφήν, καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας σαφέστερον ἀνακαλυφθήσεται.

Παρέδοντο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου μυστήρια τινὰ ἐναγῆ κατ' αὐτὸν, τοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀρνουμένοις καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, καὶ ὑποταττομένοις αὐτῷ τῷ διαβόλῳ, ἢ καὶ ὑπὸ τῷ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι, ὑπ' ἐκείνου ἐν εὐσεβείας προσχήματι ἀπατωμένοις. καὶ γὰρ καὶ παρὰ τούτοις εἰσὶ καὶ νηστεῖαι καὶ τελεταὶ καὶ ἑορταὶ καὶ ἀπολούσεις καὶ φῶτα, εἰς ἄγγελον φωτὸς τοῦ πονηροῦ ἑαυτὸν μετασχηματίζοντος· καί τοι καὶ ἡμῖν εἰσὶ φῶτα καὶ ἐλλάμψεις· ἀλλ' οὐ τοιαῦτα, ὁποῖα οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐν ταῖς φυλακαῖς ἑώρων, ἅπερ ἔσθ' ὅτε καὶ ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐβλέποντο, εἰς ἔλεγχον μὲν αὐτῶν καὶ κατάκρισιν· εἰς θάρσος δὲ τῆς ἐκείνων ψυχῆς, καὶ ἀρραβῶνα καὶ ἐλπίδα καὶ πληροφορίαν τῆς μελλούσης αὐτοῖς ἐκδέξεσθαι μακαριότητος, καὶ εἰς ἔνδειξιν τοῦ, ὅτι τὰ τῶν μαρτύρων ἔργα ἀποδοχῆς ἔτυχον παρὰ τῷ Θεῷ. ἐκεῖνα δὲ, θόρυβον καὶ ταραχὴν καὶ φόβον ἐμποιοῦσι τῇ ψυχῇ. ὅθεν τοσοῦτον διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἡμέτερα Μυστήρια ἀληθιναί εἰσι καθάρσεις, ἀναβιβάζουσαι ἡμᾶς πρὸς οὐρανὸν, καὶ προξενοῦσαι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, καὶ ἑνοῦσαι αὐτῷ τῷ Θεῷ, ἂν μόνον τὴν πρέπουσαν εὐλάβειαν καὶ πίστιν ἔχωμεν πρὸς τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ πίστιν, καὶ φυλάττωμεν αὐτὴν ὑγιῶς καὶ λόγοις καὶ ἔργοις. αἱ δὲ τῶν ἔξω καθάρσεις, οἷαι εἰσὶ τῶν ἀρνουμένων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ, πρὸς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἄγουσι, καὶ τοῦ διαβόλου κληρονόμους ἐργάζονται· ἐκείνους δηλονότι, οἵ τινες ἀπατώμενοι καὶ πλανώμενοι παρ' αὐτοῦ διὰ εἰδωλολατρείας καὶ ἄλλων τινῶν πεπλανημένων δογμάτων, καὶ διὰ τῶν μυσαρῶν αὐτοῦ καθάρσεων προσέχουσιν αὐτῷ· ἢ καὶ, ὡς νομίζουσι, τὸν Θεὸν ἐπισφαλῶς, καὶ οὐχ ὡς δεῖ, προσκυνοῦσιν. ὅσα μὲν οὖν ἀπὸ πίστεως ἀναμφιβόλως ὁμολογοῦμεν περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ταῦτ' ἐστὶ τὰ κεφαλαιωδέστερα.

A Quin etiam à diabolo ſceleſta quædam, pro ejus ratione, tradita Sacramenta ſunt ac Myſteria, iis, qui Filii Dei nomen abnegant ac quod ille homo factus eſt, ipſique diabolo ſeſe mancipant, aut qui etiam ſub Dei nomine pietatis larva ab eo ſeducuntur. Nam apud hos quoque jejunia ſunt & ceremoniæ feſtorumque ſolennia, & luſtrales expiationes & lumina; dum nimirum, ſe Nequiſſimus in Angelum lucis transfigurat; quanquam ne nobis quidem deſunt lumina & illuſtrationes; haud tamen qualia veritatis Teſtes (ſancti nimirum Martyres) in ergaſtulis conſtituti viderunt; quæ & ipſis quandoque Infidelibus conſpecta ſunt, ad eorum revincendam pervicaciam ac condemnationem; Sanctorumque fiducia augendos animos, arrhabonemque ac ſpem certamque expectationem præſtandam, excepturæ illos beatitatis; ac demum ut inde clareſceret, Martyrum opera ac B paſſiones Deo accepta eſſe. Illa verò ac diabolica, animum turbant, terroremque ac hororem ingerunt. Tantoque hæc à ſe invicem diſtant diſcrimine, ut noſtra Myſteria ac Sacramenta, veræ ſint luſtrationes, quæ in cœlum provehant, Deique regnum concilient, ac ipſi Deo coüniant, ſi modò ſolùm convenientem pietatem fidemque erga traditam nobis ab ipſo fidem habeamus, ſanamque eam verbis pariter & operibus cuſtodiamus. Profanæ verò expiationes, quales ſunt eorum qui Dei Filium ejuſque Incarnationem negant, ad tenebras exteriores ducunt, ac diaboli hæredes efficiunt; illos ſcilicet qui ab eo ſeducti erroreque abacti per idolatriam & alias quaſ- C dam falſas doctrinas, ejuſque execrandas luſtrationes, animum ei attendunt; vel etiam, ut opinantur, ſuperſtitioſè falſoque, nec ut decet, Deum adorant. Quæ porro ex fide citra ullam dubitationem de Filii Dei Incarnatione credimus, iſta compendioſius tradita ſunt.

Diaboli profana Myſteria.

1. Cor. 11. 14.

Κεφ ζ'.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ἐκ λόγων, ὡς ἐνδέχεται.

Ἵνα δὲ καὶ λόγον ἔχωμεν συμφωνοῦντα ἡμῖν εἰς τὰ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἵνα ὅταν τις τῶν ἀπίστων ὀνειδίζῃ ἡμῖν, Πῶς λέγομεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθη καὶ ἀπέθανε, λέγειν ἔχωμεν, Ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ δικαιότατον καὶ πρεπωδέστατον, καὶ οὐκ ἄλλως ἔδει γενέσθαι, λέγομεν ἤδη.

Φανερὸν τοῦτο πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι τὰ λογικὰ πάντα, ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, διὰ λόγου ἐνεργοῦσι· καὶ μάλιστα φανερὸν ἐπὶ τῶν οἰκοδόμων καὶ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν πάντων.

CAP. VII.

ADHUC DE INCARNATIONE, ex rationum momentis, quantum res patitur.

D VT verò etiam rationem in illis quæ ſunt de fide nobis conſentientem habeamus, & ut cùm Infidelium aliquis exprobraverit, Quomodo Dei Filium incarnatum atque mortuum eſſe dicamus; reſpondere poſſimus, Nullum inde abſurdum ſequi; quin iſtud tum juſtiſſimum eſſe tum decentiſſimum, nec rem aliter geri debuiſſe, jam dicimus.

Congruentiæ Incarnationis Verbi.

Cunctis manifeſtum mortalibus eſt, omnia ratione prædita (Angelos ſcilicet atque homines) per rationem operari; ac cumprimis res in illis manifeſta eſt, qui ædes ædificant, ac reliquis omnibus artificibus.

Architectus enim extruendarum ædium formam ſitumque mente ſua concipit; ſicque ac talem domum ædificandam animo deſignat, illaque inſtructus ratione ædificat. Ac rurſus, ea caſu aliquo diſſoluta, per eandem qua prius conſiderat, ac ſecundùm eandem rationem inſtaurat; ſi modò ita animo comparatus eſt, ut eandem in omnibus cum priore illique ſimilem domum velit reædificare. Hæc autem ratio ſeu ſermo, interior dicitur reſidenſque in animo; ac præ reliquis, uti diximus, Dei Sermonis ſeu Verbi imago eſt. Per hunc enim ſic in animo reſidentem ſermonem ac rationem, rationales dicimur, ſive dormimus, ſive tacemus; non per eum qui ore profertur. Hic enim ſermo non ſemper eſt. Sermo igitur interior & in animo reſidens, longè nobilior ſermone prolatitio eſt, qui ſcilicet verba quædam atque nomina exterius profertur. Hic enim propter illum conſiſtit, ac quodammodo illi accidens exiſtit. Hincque adeò fit, ut non ſic aptè ac convenienter prolatitius ſermo in exemplum aſſumatur ac ſimulacrum divini Sermonis ſeu Verbi; ſed ut potius qui in animo reſidet, ut qui nobilior ſit. Nam etiam debemus divina repræſentare, ex iis, quorum major præſtantia ſit. Nihil porro in creatis mente noſtra, in eaque ſermone ac verbo ſeu ratione, præſtantius occurrit; unde etiam hujus ratione homo dicitur Imago Dei. Veruntamen hic quoque valde à Dei Sermone ac Verbo deficit. Dei enim Sermo ipſe verè exiſtens ac efficax eſt; in animo autem reſidens, mentis accidens eſt. Ex iis enim quæ oculis videntur ac mente intelliguntur, ſenſus operâ menti advenit; quandiu ſcilicet verſatur in corpore illique conjuncta eſt. Idcirco etiam imperfectus eſt, qui paulatim contexatur, ortuque poſterior ſit. Ipſum enim penes quod intelligendi facultas, ac locus ſpecierum quæ in intellectum cadunt, mens eſt, quæ ſubſtantia eſt. Quæ autem poſtea menti ſua vi ab exterioribus ſenſus operâ, corpore jam organis perfecto, adveniunt; cuncta hæc accidentia ſunt. Vnde etiam eum qui multa novit, multa doctum dicimus, ſeu qui multa didicerit.

Verbum interius ac ſermo, Dei Verbi expreſſior imago; ipſa tamen deficiens.

A ὁ γὰρ οἰκοδόμος συλλαμβάνει ἐν τῷ ἑαυτοῦ νῷ τὸ εἶδος καὶ τὴν θέσιν τῆς τυχούσης οἰκίας, ὅτι τοιάδε τις καὶ τοιάδε προσήκει οἰκοδομηθῆναι, καὶ δι' ἐκείνου τοῦ λόγου ταύτην οἰκοδομεῖ, οὗ καὶ πρότερον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, εἰ κατὰ πάντα τὴν αὐτὴν οἰκίαν τῇ προτέρᾳ καὶ ὁμοίαν βούλεται ἀνοικοδομεῖν· ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος λέγεται ἐνδιάθετος· ὃς καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰκών ἐστιν, ὡς εἴρηται, τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. κατὰ τοῦτον γὰρ τὸν ἐνδιάθετον λόγον καὶ λογικοὶ λεγόμεθα, εἴτε κοιμώμεθα, εἴτε σιωπῶμεν; οὐ κατὰ τὸν προφορικόν· οὗτος γὰρ οὐκ ἀεί ἐστι. πολλῷ οὖν ὁ ἐνδιάθετος ἐστὶ τοῦ προφορικοῦ τιμιώτερος, ὃς διὰ ῥημά-
B των καὶ ὀνομάτων ἔξωθεν προφέρεται. οὗτος γὰρ δι' ἐκεῖνον συνίσταται, καὶ τρόπον τινὰ συμβεβηκός ἐστιν ἐκείνῳ. διὰ τοῦτο οὐ τοσοῦτον ἐστὶν οἰκεῖος ὁ προφορικὸς λόγος εἰς παράδειγμα καὶ εἰκόνα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ λαμβάνεσθαι· ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἐνδιάθετος ὡς τιμιώτερος· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων ὀφείλομεν τὰ θεῖα εἰκονίζειν. τιμιώτερον δὲ τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ καὶ λόγου οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς κτίσμασιν· ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο λέγεται ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ κατ' εἰκόνα ἐπλάσθη. πλὴν καὶ οὗτος πάνυ λείπεται τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. ὁ μὲν γὰρ ἐνυπόστατος καὶ ἐνεργής· ὁ δὲ ἐνδιάθετος, συμβεβηκός ἐστι τῷ νῷ. ἀπὸ γὰρ τῶν ὁρωμένων καὶ νοουμένων, διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐπιγίνεται τῷ νῷ, ἐφόσον
C μετὰ σώματός ἐστι. διὸ καὶ ἀτελής ἐστι κατ' ὀλίγον συμπλεκόμενος καὶ ὕστερος. αὐτὸ γὰρ τὸ δυνάμενον νοεῖν καὶ ὁ τόπος τῶν νοητῶν εἰδῶν ἐστιν ὁ νοῦς, ὅς ἐστιν οὐσία. τὰ δὲ τῷ νῷ δι' ἑαυτοῦ ἐπιγινόμενα ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ὕστερον συνεργούσης τῆς αἰσθήσεως μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ὀργανικοῦ σώματος, ταῦτα πάντα εἰσὶ συμβεβηκότα. διὸ καὶ τὸν πολλὰ εἰδότα, πολυμαθῆ λέγομεν.

Quia igitur etiam Deus rationalis (ſeu magis Sermone Verboque præditus) eſt; ac qui diffiteatur nullus eſt; nec ejus Sermo ac Verbum accidens eſt (Abſurdum quippe ut ullum in Deo dicatur accidens) ſed verè exiſtens & vivens perfectumque eſt; idcirco dicimus Deum per Verbum ſuum cuncta condidiſſe. Cùm ergo per ipſum facta ſint omnia, ac per illud homo factus fuerit atque formatus, per ipſum nihilominùs, eum qui contritus fuerat, conveniens fuit reparari: Per hunc ſcilicet modum. Quia enim humanum genus ex illis eſt, quæ à Deo ratione utentia condita ſunt; homo quatenus ratione liberique arbitrii facultate præditus, reliquis inanimatis & animatis brutiſque animantibus præ-

Hominis reparator, qui conditor, Deus Verbum.

Eius reparandi convenientia.

D Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Θεός ἐστι λογικὸς, ὃ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται· ὁ δὲ Λόγος αὐτοῦ οὐκ ἐστι συμβεβηκός. τὸ γὰρ ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς λέγειν ἄτοπον· ἀλλ' ἔστιν ἐνυπόστατος καὶ ζῶν καὶ τέλειος, διὰ τοῦτο λέγομεν, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου τὰ πάντα ἐποίησεν. εἰ γοῦν δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα, καὶ ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτοῦ ἐπλάσθη, δι' αὐτοῦ καὶ συντριβέντα πάλιν ἔπρεπεν αὐτὸν ἀνακαινισθῆναι. ἔπρεπε δὲ καὶ τοῦτο. ἐπεὶ γὰρ τὰ λογικὰ κτίσματα οἱ ἄνθρωποι, τιμιώτερον ἐστὶ τῶν ἄλλων ἀψύχων καὶ ἐμψύχων καὶ ἀλόγων ζώων, καθότι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος λογικὸν καὶ

αὐτεξούσιον, καὶ ὅτι τὰ ἄλλα διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένοντο, ἵνα ἄρχῃ αὐτῶν διὰ λόγου καὶ γνώσεως. τὰ γὰρ ἄλογα ζῶα, δίχα βουλῆς ποιοῦσι πᾶν εἰς ὅπερ ἂν κινηθῶσι, τῇ φυσικῇ δυνάμει πρὸς ταῦτα κινούμενοι, καθ' ὃν τρόπον ἡ γῆ καὶ τὰ δένδρα ἀλόγως καὶ ἀπροαιρέτως καὶ δίχα βουλῆς καρποφοροῦσι. διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἵνα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ὁ ἄνθρωπος εὕρῃ εἰς τὸ ἐπανορθωθῆναι, καὶ μᾶλλον ἢ εἴπερ ἄλλο τι τῶν ὁρωμένων κτισμάτων συνέβαινε καταπεσεῖν καὶ συντριβῆναι, ἐπείπερ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀληθινῆς ὁδοῦ καὶ εὐθείας ἐξετράπη καὶ ἐπλανήθη καὶ ἐκπέπτωκε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσης αὐτῷ τιμῆς. ἐπλανήθη δὲ καὶ ἐξέπεσε, διότι οὐκ ἐπολιτεύετο ὥσπερ ἔταξεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς· ἀλλ' ὅτι τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν, ἥ τις ὤφειλε ζητεῖν τὰ οὐράνια, διέστρεψεν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν καὶ θέλειν ταῦτα καὶ ζητεῖν, ᾑρετήσατο τὰ γήϊνα καὶ σωματικά· τὰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς τὰς ἀλόγους. ὥρμησε δὲ ἐπὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος ἐπλάσθη, καὶ τῆς ἀρετῆς οὐκ εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς ἀνάγκην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἵν' ἔχῃ στέφανον καὶ τιμὴν καὶ ἄξιον τὸν μισθὸν, ὡς οἴκοθεν τὸ ἀγαθὸν προαιρούμενος.

Κατὰ τὴν θέλησιν οὖν αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐπλανήθη, καθ' ὃ ἡ τελειότης τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται, καὶ ὠλίσθησε καὶ ἐξέπεσε τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δηλονότι διὰ τὴν διεστραμμένην θέλησιν αὐτοῦ, διὸ καὶ κατεδικάσθη τὸν θάνατον, ὅτι θνητὴν εἶχε φύσιν, δυναμένην ἀποθνήσκειν. ὅπερ διὰ φιλανθρωπίαν ἐγένετο τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν· ἀλλὰ παύηται τῆς ἁμαρτίας, μεμνημένος τοῦ θανάτου καὶ φοβούμενος αὐτόν. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν τῷ θνητῷ σώματι συνέπλεξεν, ἵν' ὅταν προαιρεθῇ τὰ φαῦλα διὰ τὴν αὐτεξουσιότητα, παραχρῆμα καταδικάζηται ἀποθνήσκων διὰ τὴν θνητότητα τοῦ σώματος· ὅπερ ἔμελλε πάντως ἀθάνατον εἶναι, εἰ προῃρεῖτο τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἅπερ ὁ Θεὸς ἐβούλετο. μέσος γὰρ θνητότητος καὶ ἀθανασίας ἐπλάσθη. ὁ δὲ Σατὰν οὐ κατεδικάσθη ἀποθνήσκειν ἐκπεσὼν τοῦ Θεοῦ, ὅτι θνητὴν φύσιν, ὥσπερ ἡμεῖς, οὐκ εἶχε, δυναμένην ἀποθνήσκειν. διὰ ταῦτα καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος μετανοεῖ μεμνημένος τοῦ θανάτου, καὶ τοῦτο ποιεῖν δύναται ἐφόσον ζῇ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ μεταβλητοῦ τούτου. μετὰ δὲ τὸν θάνατον, οὐ δυνήσεται, ἀλλ' ἄτρεπτος διατελέσει διαπαντὸς, τὴν λαχοῦσαν χώραν αὐτῷ κατέχων. ὁ δὲ δαίμων οὐ μετανοεῖ, διὰ τὸ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀμετάβλητον. ὃ γὰρ θάνατος ἐν ἀνθρώποις, τοῦτο ἔκπτωσις ἐν ἀγγέλοις.

Ἐπεὶ οὖν ὁμολογεῖται, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν πρέποντα κρίνονται λόγον, ἔπρεπε τὸ ἀνθρώπινον ἐπανορθώσασθαι νόσημα διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου, δι' οὗ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπλάσθη φύσις. ἐπεὶ δὲ τὸ νόσημα τῶν ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία ἦν, ὅπερ ἐνήργησεν ἡ κακὴ θέλησις, ἔπρεπεν ἵνα καὶ ἡ ἐπανόρθωσις οἰκεία καὶ ἁρμόζουσα ᾖ πρὸς τὸ νόσημα· ὥσπερ καὶ οἱ ἰατροὶ

A cellit; quod item alia propter hominem condita ſunt, ut per rationem & ſcientiam illis præſit. Bruta namque animantia nullo conſilio omnia faciunt ad quæ moventur, naturali vi in illa incitata; haud ſecus ac terra & arbores ſine ratione & voluntate ac conſilio fructificant. Idcircò conveniens erat, eam homini curam adhiberi, qua repararetur; potiori nimirum ratione, quàm ſi ullum aliud creatorum viſibilium collabi contigiſſet ac conteri; quod ille à vera rectaque via deflexerat & exerraverat, atque ab honore ſibi divinitus conceſſo exciderat. Exerrarat verò & exciderat, quod non ita vitam inſtituerat, ut à principio illi Deus conſtituerat; ſed quod voluntatem ſuam, quæ cœleſtia quærere debuerat, perverterat; B cumque hæc diligere ac velle & quærere oporteret, terrena & corporalia prætulerat, cupiditates ſectatus & deſideria ac libidines à ratione longè abhorrentes. Id verò homo aggreſſus eſt, quod facultate arbitrii ornatus formatus fuerat, nec ei Deus virtutis neceſſitatem indiderat, ut coronam & honorem dignamque mercedem conſequeretur, ut qui ipſe à ſe bonum eligeret.

Gen. 1. 26.

Virtutis cur libera facultas.

Sua itaque voluntate homo erraverat, ſecundum quam hominis perfectio conſideratur, atque à Dei gloria exciderat; ob perverſam nimirum ſuam voluntatem. Quamobrem etiam mortis damnatus eſt, quòd mortali natura prædiṫus erat, ejuſmodi ſcilicet quæ mori poſſet. C Quod ipſum impenſa Dei humanitate ac clementia factum eſt, ne malum immortale foret; ſed peccandi finem homo faceret, quem mortis memoria ejuſque metus in officio contineret. Nam & ideo mortali corpori conjunxerat animam, ut, ſi qua præditus erat facultate arbitrii, mala eligeret, confeſtim mortis ſententiam, corpore mortali, incurreret, quod omnino immortale futurum erat, ſi bona, & quæ ex Dei eſſent voluntate præoptaret. Medius enim mortalem inter & immortalem ſortem conditus fuerat. Satan verò, cùm ex Deo exciderit, haud tamen mortis damnatus eſt, quod mortali natura, ſicut nos, præditus non erat, qua ſcilicet mori poſſet. Hincque adeò eſt, ut homo, mortis memor, D pœniteat; ejuſque rei illi facultas eſt, quandiu verſatur in mutabili hoc corpore: Poſt mortem verò, minimè futura eſt, ſed ſemper immutabilis erit, eum qui illi obtigerit locum retinens. Dæmon verò nulla pœnitentia ducitur, qua præditus natura immobili eſt. Quod enim mors hominibus eſt, id caſus eſt Angelis.

Mortis indicta neceſſitas ex Dei miſericordia.

Nulla à morte homini pœnitentia, ut nec lapſo diabolo.

Quia igitur exploratum eſt, convenienti eos ratione à Deo judicari; decebat per ejus Verbum humani generis depelli morbum atque ſanari, per quod etiam à principio humana natura formata fuerat. Quia verò morbus ille peccatum erat, cujus auctori mala voluntas extiterat, decebat ut & curatio propria eſſet ac pro morbi ratione appoſita. Vti etiam Medici, pro morbi atque

ægroti ratione ſolent adhibere remedia; quorum illud commune effatum, *Contraria, contrariorum medicamenta.* Sic verò propria aptaque futura curatio erat, ſi homo, qua ratione liberi arbitrii facultate præditus eſt, propria voluntate bonum eligeret (quippe qui ipſe propria eadem voluntate malum elegerat) ejuſque ipſa voluntas (ſiquidem illa proſperaretur, rectéq; in honeſti via procederet) cœleſtia divinaque diligeret, odio habens ac projiciens, quæ antè mala voluerat. Sicut enim voluntatis perverſio eſt, odiſſe bona; ſic ejus rectitudo eſt, eadem diligere. Hæc enim homo ſi præſtaret, omnino propria eſſent aptaque, ac ſic emendationem nanciſci poſſet.

Hominis congrua curatio.

Reparationis per Angelum inconvenientia.

Angelum porro id præſtare non decebat, quòd proprium minimè futurum erat. Nec enim per eum homo fuerat conditus, ut per eum contritus repararetur: nec qui peccaverat, curationem erat quæſiturus, ſed pro alio alius; quod non ſatis ad juſtitiæ erat normam exactum. At neque ut quiſquam hominum rem præſtaret fieri poterat, quòd omnes peccato obnoxii eſſent. Etenim ipſum hoc primum, quod ex viro per mulierem cum libidine naſcantur, ex primorum parentum peccato deſcendit; ut, vel ſi alia omnia deeſſent, hoc ſaltem omnes peccato ſubjacerent. Idcirco etiam dæmon animarum Sanctorum compos erat, quòd nullus hominum à peccato omnino liber exiſtebat; præ ejus nimirum inſatiabili cupiditate injuſtaque rapacitate ac peccati ſimilitudine, qua illi cum hominibus (aliis plus, aliis minus) commercium erat: eoque commercio, regni ſui ſignum ac ſignaculum (peccati ſcilicet) in eis habebat: ut & juris quædam hæc ſpecies eſſet. Id verò etiam avaris injuſtiſque raptoribus inolitum; ſemper occaſiones quærunt, ut quæ minorum ſunt ac vicinorum, ab eis avulſa, ditionis ſuæ juriſque efficiant. Neceſſe demum erat quendam exiſtere hominem ab omni prorſus peccato immunem, ut non ſuos ipſe defectus emendandos haberet; ſed aliorum in ſe ſuſceptis peccatis, pro eis apud Deum ſatisfaceret, cui homines inimici hoſteſque erant; quod mala tum diligebant, tum & agebant.

Nemo purus homo ad eam ſufficiens.

Dæmonis dominatus

Satisfactionis Chriſti neceſsitas.

Vt itaque id homines præſtarent, uti dictum à nobis eſt, fieri non poterat, quod quiſque hominum peccato obnoxius eſſet: idcirco propenſa Dei Filius voluntate, per quem omnia condita fuerant, noſtram naturam ab omni immunem peccato aſſumpſit. Vnde etiam naſci ex Virgine voluit, ut omnino liber eſſet à peccato originis; ſicque vitam inſtituere, ut nullum in eo peccatum extaret; ſed omnis virtus eluceret, quibus & docuit & egit; qui nempe norma omnibus propoſitus ac exemplum ad ſalutem eſſet, modumque ac viam curandæ humani generis ægritudinis, virtutis cultu rectæque in eis voluntatis, mortales prædoceret. Etenim ſuo ipſe exemplo docuit, quî fiat ut, quo laboramus, morbum emedemus.

A peccato immunis originis, quod ex Virgine natus, non conceptus ex libidine eſt.

A τὰς θεραπείας ἀναλόγους ποιοῦσι πρὸς τὸ νόσημα καὶ τὸν ἀσθενοῦντα. καὶ γάρ φασι, Τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. οὕτω δ' ἂν ἦν οἰκεία καὶ ἁρμόζουσα ἡ θεραπεία, εἴγε ὁ μὲν ἄνθρωπος καθὸ αὐτεξούσιος οἰκείᾳ θελήσει προῃρεῖτο τὸ ἀγαθόν. ἐπεὶ καὶ οἰκείᾳ θελήσει προῃρέθη τὸ κακόν. ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ, εἴγε κατευοδοῦτο καὶ κατευθύνετο πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ καλοῦ, καὶ τὰ οὐράνια καὶ θεῖα ἠγάπα, μισήσασα καὶ ἀποῤῥίψασα τὰ φαῦλα, ἅπερ ἠθέλησε πρότερον. ὥσπερ γὰρ ἡ διαστροφὴ τῆς θελήσεως ἐστὶ τὸ μισεῖν τὰ καλά, οὕτως ἡ ὀρθότης αὐτῆς, τὸ τὰ καλὰ ἀγαπᾶν. ταῦτα γὰρ εἴπερ ὁ ἄνθρωπος ἐποίει, πάντως ἦσαν οἰκεῖα καὶ ἁρμόζοντα, καὶ οὕτως B ἐδύνατο τὴν ἐπανόρθωσιν εὑρεῖν.

Ἄγγελον μὲν οὖν τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἔδει, διότι ἀνοίκειον ἦν. οὔτε γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ἵνα καὶ δι' αὐτοῦ συντριβεὶς ἐπανορθωθῇ. οὔτε ὃς ἥμαρτε τὴν θεραπείαν ἔμελλε ζητήσειν, ἀλλ' ἄλλος ἀντὶ ἄλλου· ὅπερ οὐκ ἦν δίκαιον. ἀλλὰ μὴν οὐδέ τινα ἄνθρωπον δυνατὸν ἦν τοῦτο ἐργάσασθαι, διότι πάντες ἔνοχοι ἦσαν τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ γὰρ αὐτὸ πρῶτον τὸ ἐξ ἀνδρὸς διὰ γυναικὸς μετὰ πάθους γίνεσθαι, ἐκ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας κατάγεται· ὥστε εἰ μὴ κατά τι ἄλλο, κατὰ τοῦτο γοῦν ἕκαστος ἁμαρτίᾳ ὑπόκειται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐγκρατὴς ἦν ὁ δαίμων τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένος ἦν παντάπασιν ἁμαρτίας, διὰ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἁμαρτίας, καθ' ἣν C τοῖς ἀνθρώποις ἐκοινώνει, τοῖς μὲν πλεῖον, τοῖς δὲ ἔλαττον. καὶ καθὸ αὐτοῖς ἐκοινώνει, σημεῖον καὶ σφραγῖδα ἐν αὐτοῖς εἶχε τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, τουτέστιν ἁμαρτίας· ὥστε καὶ δικαίωμα τοῦτο δὲ καὶ οἱ πλεονέκται ποιοῦσιν, ἀφορμὰς εὑρίσκοντες ἀεὶ τὰ τῶν ἐλαττόνων καὶ γειτνιαζόντων παρασπᾶν, καὶ ταῦτα ἑαυτῶν κληρονομίαν ποιεῖν. ἔδει λοιπὸν ἄνθρωπόν τινα γενέσθαι ἀναμάρτητον πάντῃ, ὥστε μὴ ἔχειν χρείαν τὰ ἑαυτοῦ ἐπανορθοῦν ἐλαττώματα, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἀναδεξάμενον ἁμαρτήματα, ὑπὲρ ἐκείνων πρὸς τὸν Θεὸν ἀπολογήσασθαι, ᾧ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι πολέμιοι καὶ ἐχθροί, τὰ φαῦλα καὶ ἀγαπῶντες καὶ πράττοντες.

Παρὰ μὲν οὖν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἔφημεν, D ἀδύνατον ἦν τοῦτο γενέσθαι, διὰ τὸ ἕκαστον ἁμαρτίας ὑπεύθυνον εἶναι. διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, εὐδόκησε τὴν ὑμετέραν φύσιν ἀναμαρτήτως ἀναλαβεῖν. ὅθεν καὶ ἐκ παρθένου ἐτέχθη, ἵνα πάντῃ ἐλεύθερος ᾖ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας· καὶ οὕτω διαβιῶναι, ὥστε μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῷ εὑρεθῆναι· ἀλλὰ πᾶσαν ἀρετήν, δι' ὧν ἐδίδαξε καὶ ἔπραξε τοῖς ἀνθρώποις προτεθέντα τύπον καὶ ὑπογραμμὸν πᾶσι γεγονέναι πρὸς σωτηρίαν, καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ὁδὸν τῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρωπίνου νοσήματος, διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὀρθῆς ἐν αὐτοῖς θελήσεως, προδιδάξαι. καὶ γὰρ ἔδειξε δι' ἑαυτοῦ, τίνι τρόπῳ δυνησόμεθα τὸ νόσημα ἡμῶν ἐπανορθώσασθαι.

Πρῶτον

Πρῶτον γὰρ ἐφάνη διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου τῆς οἰ- A κονομίας, ὅτι ὁ Θεὸς τοσοῦτον ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὅτι καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι ἠθέλησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, καὶ διὰ τούτου κατέπεισεν ἡμᾶς ἀγαπᾷν αὐτὸν, ἐννοοῦντας τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, καὶ οὕτω τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι τοῖς ὑποδειχθεῖσι τρόποις ἑπόμενοι, ἐλπίζομεν τυχεῖν τῆς μακαριότητος, ἥ τις ἐν τῇ Θεοῦ θεωρίᾳ συνίσταται· εἰς ἣν αὐτὸς ἡμᾶς εἵλκυσε. τὴν γὰρ ἀσθένειαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἐνόμισε πρὸς ταύτην δυνηθῆναι ἀφίξεσθαι, εἰ μὴ τὴν παρὰ Θεοῦ εἰς ἑαυτὸν ἔβλεπεν οὖσαν τοσαύτην, ὥστε τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ εἰ μὴ πρὸς ἑαυτὸν ὁ Θεὸς ἡμᾶς προσεκαλεῖτο. εἰ γὰρ μὴ δυνατὸν ἦν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμᾶς κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀνατείνεσθαι, οὐκ ἂν τὸ ἀδύνατον εἰς τὰ ἀδύνατα προὐκαλεῖ- B το.

Ὥστε τὸ τιμιώτατον τοῦ Θεοῦ κτίσμα ὁ ἄνθρωπος, ἐπέγνω τὸν ἀληθῆ Θεὸν διὰ τοῦ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων ἀπέστη λατρείας καὶ πλάνης, καὶ τῆς ἰάσεως ἔτυχεν. οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς, τὸν Θεὸν ἀγαθὸν ὄντα, τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα καταλιπεῖν ἀβοήθητον.

Ἔπειτα ἐπεὶ ἐλέγομεν τὸ ἀνθρώπινον ἁμάρτημα συνίστασθαι, ἐκ τοῦ τὰ φαῦλα ἐπιθυμεῖν καὶ τὰ σωματικὰ ἀγαθά· τὰ δὲ αἰώνια ἀγαθὰ οὐδαμῶς, πῶς ἦν δυνατὸν τοῦτο θεραπευθῆναι καὶ πρὸς Θεὸν ἀναχθῆναι, δι' ὧν ἔπραξε καὶ πέπονθε καθαρῶς ἔδειξε. καὶ γὰρ πένητας γονέας προείλετο, τὴν δὲ ἀρετὴν τελείους, ἵνα μηδεὶς ἐγκαυχᾶται τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκός. πτωχὸν εἶχε βίον, ἵνα τοὺς C ἀνθρώπους διδάξῃ χρημάτων καταφρονεῖν. ἐστερημένος ἀξιώματος διεβίω, ἵνα παύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀτάκτου περὶ τὰς τιμὰς ἐπιθυμίας. πόνον, λιμὸν, δίψαν, μάστιγας ὑπέμεινεν ἐν τῷ σώματι, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους μὴ ἡδονῇ καὶ τρυφῇ καὶ ἀνέσει προσέχοντας, ἀφίστασθαι τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀγαθοῦ. τέλος θάνατον ὑπέμεινεν, ἵνα μηδεὶς διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου, τὴν ἀλήθειαν ἐγκαταλιμπάνῃ. τὸν ἐπονείδιστον διὰ σταυροῦ προείλετο θάνατον, ἵνα μηδεὶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τὸν ἐπονείδιστον ἐκτρέπηται θάνατον. ὥστε προσῆκε τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἵνα τῷ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματι τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὴν ἀρετὴν προσκαλέσηται, καθά φησιν ὁ μακάριος Πέτρος. Χριστὸς πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, D ἡμῖν ἐγκαταλιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἐπακολουθήσωμεν.

Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα ἱκανά εἰσι πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις τῆς περὶ Θεὸν ἀληθείας. οὐκ ἦν δὲ δυνατὸν τὴν περὶ Θεὸν ἀλήθειαν ἄνθρωπον διδάσκοντα πιστευθῆναι. ἔστι γὰρ καὶ ἀπατῆσαι καὶ ἀπατηθῆναι τὸν ἄνθρωπον· ἔδει καὶ κατὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον τὴν ἀληθῆ πίστιν διδάξαι, ἵνα μηδὲν ἀμφίβολον ἔχῃ, ὡς ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου παραδοθεῖσα. ὅτι δὲ Θεὸς ἦν, ἐδίδαξε διὰ τῶν θαυμάτων, ἃ οὐδαμῶς ἀνθρωπίνῃ δυνάμει δύναται

Primùm enim apparuit per hoc myſterium Diſpenſationis, ſic nos Deum dilexiſſe, ut & Filium ſuum hominem fieri voluerit, hincque adeò ut nos ipſum diligamus egregiè ſuaſit; qui nempe excellentem ejus erga nos dilectionem intelligamus: Inque hunc modum illius auxilio atque gratia, oſtenſa nobis prementes veſtigia ipſumque ſecuti, adepturos nos beatitudinem ſperamus (in Dei ſcilicet viſione poſitam) ad quam ipſe nos traxit. Homo enim ſuæ conſcius infirmitatis, nunquam ſe ad eam evaſurum exiſtimaret, niſi tantam in ſe Dei dignationem videret, ut & Deus homo fieret, ac niſi ad ſe Deus nos invitaret. Niſi enim fieri poſſet, ut pro noſtræ facultatis modulo ad Deum ipſi eniteremur, nunquam ille ad impoſſibilia, quod impoſſibile eſſet, provocaret.

Incarnationis effectus, Dei dilectio; ſpes beatitudinis.

Itaque, qui inter Dei figmenta principem locum tenet, homo, inde verum agnovit Deum, quod Deus homo factus eſt; abſcedenſque à dæmonum cultu ac errore, ſanitatem indeptus eſt. Non enim par erat ut Deus, qui bonus ſit, figmentum ſuum omni deſtitutum ope relinqueret.

Deinde, quia dicebamus peccatum hominis in hoc poſitum eſſe, quod mala concupiſcat bonaque corporalia, nequaquam verò bona ſempiterna; quonam modo fieri poſſit, ut huic malo remedium adhibeatur & homo ad Deum aſſurgat, quibus egit atque paſſus eſt liquidò oſtendit. Etenim Parentes pauperes elegit, qui tamen virtute perfecti eſſent; ne quis glorietur qui carnis infirmitate circundatus ſit. Penè mendici vitam egit, ut contemnendas pecunias homines doceret. Nulla dignitate mundano cultu ſublimis vitam traduxit, ut ab inordinata honorum cupiditate hominum compeſceret animos. Laſſitudinem, famem, ſitim, verbera in corpore ſuſtinuit, ut doceret homines voluptati, deliciis, molliori vitæ animum addicentes, à virtutis bono non abſcedere. Poſtremò mortem pertulit, ut nemo mortis metu deterritus veritatem deſerat. Probroſiſſimam crucis ſupplicio elegit mortem, ut nemo pro veritate probroſam mortem defugiat. Itaque conveniens erat, ut Deus homo fieret; quò nimirum exemplo ſuo homines ad virtutem provocaret, uti ait beatus Petrus, *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut ſequamur veſtigia ejus.* 1.Petr.2.21.

Chriſti in carne virtutis informatio.

Quia verò non ſola virtutis opera ſufficiunt, ut æternam quis beatitudinem conſequatur, ſed neceſſaria quoque veritatis de Deo cognitio eſt: nec verò fieri poterat ut homo veritatem docens, quæ de Deo eſt, certam omnino fidem haberet: Homo enim & decipi & decipere poteſt: ea quoque ratione decebat, ut Deus factus homo veram fidem doceret, quò illa nihil ambiguum, velut à Deo & homine tradita, haberet. Eſſe autem ſe Deum docuit per miracula, quæ nulla humana virtute poſſunt

Chriſtus fidei doctor.

Fidei adminicula, miracula, paupertas, &c.

præſtari. Quia tamen par erat, eos qui tunc præſentes erant ac videbant, tunc credituros; poſteros verò, figmenta hæc eſſe, fore objecturos; huic quoque excogitata cautio eſt. Nam ſi is, qui hanc docuit fidem, & qui miracula feciſſe narratur, dives fuiſſet, ingenſque imperium ac copias haberet, venire in mentem alicui poterat, illius doctrinam ac miracula figmenta eſſe, humanaque potentia & auxilio recepta eſſe. Ne verò quiſquam hoc dicat, ſed Dei potius opus eſſe omnes confiteantur, cuncta infirma ac projecta elegit; Matrem pauperem, egenam vitam, Diſcipulos ac Prædicatores, homines rudes & idiotas. Reprobari voluit & ad mortem uſque reum peragi, ut poſteri intelligerent, ejus doctrinam & miracula non humanæ virtutis, ſed Dei potentiæ exiſtimanda eſſe. Vnde etiam quicquid ageret ac pateretur, humana infirmitas divinæ virtuti ſemper comes erat. In Nativitate enim paupercula quædam cernebantur, ſpecus, faſciæ, & quæ ejus generis ſunt; verùm ab Angelis laudabatur, ac ſtella duce à Magis adorabatur. Tentatur à diabolo; ſed Angeli ei miniſtrant. Mendici vitam ac pauperem egit; verùm ſuſcitat mortuos & cæcis viſum reſtituit. Cruci affixus mortem obit, & Latronibus accenſetur; verùm Sol in ejus morte obſcuratur, terra tremit, petræ conteruntur, aperiuntur monumenta, mortuorum corpora reſurgunt.

Humilia altaque in Chriſto conjuncta.

Si igitur his ita geſtis alia quis præterea, ut ad fidem inducatur, quærit ſigna; vel ſaxis durior erit; quippe cùm illa in Chriſti morte ſciſſa ſint. Ad eundem verò modum etiam diſcipulos elegit & ad prædicandum miſit, illiteratos, ignobiles, pauperes, piſcatores; quos præcepit abjectos eſſe, contemptum ferre, non congregare divitias, honores, gloriam. Hi enimverò cùm ſe ſic haberent, miracula edebant, ut & eorum doctrina divina videretur, non ex humana ſapientia ac virtute profecta. Eadem patrabant miracula atque his majora. Nam eorum umbra mortuos ſuſcitabat. Ipſe enim dixit, *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & majora illis faciet.* Omnia verò ſuſtinebant, qui nimirum in Chriſti paſſionem ac mortem aſpicerent, qui eis locutus erat, *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.*

Matt.28.51

Diſcipuli illiterati, cōtempti.

Act.5.15.

Ioan.14.12

Ioan.15.20

Chriſti pro nobis ſatiſfactio ex iuſtitia, digna ſcilicet compēſatione.

Quia verò homo voluntati ſuæ indulſerat, tranſgreſſuſque erat, ac ea ratione Deo injuriam fecerat, quod creatorum ab ipſo nobiliſſimum (ejus quippe factum hæreditatem) malis operibus ſubduxerat; ac idcirco pœnæ maximæ reus erat, quo & Deus injuria affectus citra omnem comparationem cunctis major ac præſtantior eſt; nec ullus erat qui tantæ injuriæ pœnam in ſe poſſet recipere, uti dictum à nobis eſt; hanc Dei Filius factus homo recepit, cunctaque perpeſſus eſt, quorum nos eramus rei, noſque redemit ex inimicis noſtris, qui velut propria ſpolia, peccati reatu ad-

A ἐργάσασθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς μὲν τότε παρόντας καὶ ὁρῶντας εἰκὸς ἦν τότε πιστεύειν, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα προὐβάλλοντο ἂν πλάσματα ταῦτα εἶναι· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπενοήθη θεραπεία. εἰ γὰρ ὁ τὴν πίστιν ταύτην διδάξας καὶ τὰ θαύματα ἐργάσασθαι λεγόμενος πλούσιος ἦν, καὶ ἀρχὴν μεγάλην καὶ στρατεύματα εἶχεν, ἔδοξεν ἄν τισιν ὅτι ἡ ἐκείνου διδασκαλία καὶ τὰ θαύματα πλάσματα εἰσί, καὶ ὑπὸ δυνάμεως καὶ βοηθείας ἀνθρωπίνης παρεδέχθησαν. ἵνα δὲ μηδεὶς τοῦτο εἴπῃ· Θεοῦ δὲ ἔργον εἶναι πᾶς τις ὁμολογήσῃ, πάντα τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀπερριμμένα προείλετο, πένητα μητέρα, ἐνδεᾶ βίον, μαθητὰς καὶ κήρυκας ἰδιώτας. ἠθέλησεν ἀποδοκιμασθῆναι καὶ κα-

B ταδικασθῆναι μέχρι θανάτου, ἵνα τοῖς ὕστερον ἡ ἐκείνου διδασκαλία καὶ τὰ θαύματα φανῇ, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλὰ Θεοῦ ἦσαν. ὅθεν καὶ ἐν οἷς ἐποίει καὶ ἔπασχεν, ἡ ἀνθρωπίνη ἀσθένεια ἀεὶ τῇ θείᾳ δυνάμει συνήπτετο. ἐν γὰρ τῇ γεννήσει πενιχρά τινα ἐφαίνοντο, σπήλαιον καὶ σπάργανα, καὶ τοιαῦτα· ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὑμνεῖται, καὶ ἀστέρος ὁδηγοῦντος προσκυνεῖται ὑπὸ τῶν μάγων. ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειράζεται, ἀλλ' ἄγγελοι διακονοῦσιν αὐτῷ. προσαίτης δὲ βίῳ καὶ πένης· ἀλλ' ἀνίστησι τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τυφλοὺς φωτίζει. θνήσκει σταυρῷ προσπαγείς· συναριθμεῖται λῃσταῖς· ἀλλ' ὁ ἥλιος ἐν τῷ θανάτῳ τούτου σκοτίζεται, ἡ γῆ τρέμει, συντρίβονται πέτραι, μνημεῖα ἀνοίγονται, τὰ τῶν νεκρῶν ἀνίστανται σώματα.

Εἰ τοίνυν τούτων γενομένων ἕτερα σημεῖα ζη-

C τήσει τις, πρὸς τὸ πιστεῦσαι καὶ λίθων σκληρότερος ἔσται, ὡς τούτων ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ θανάτῳ σχισθέντων. κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τοὺς μαθητὰς προείλετο καὶ εἰς τὸ κήρυγμα ἐξαπέστειλεν, ἀγραμμάτους, ἀγεννεῖς, πένητας, ἁλιεῖς, οὓς ἀπερριμμένους προσέταξεν εἶναι, καταφρονεῖσθαι ὑπομένειν, μὴ συνάγειν πλοῦτον, τιμάς, δόξαν. καὶ αὐτοὶ δὲ οὕτως ἔχοντες, θαύματα ἐποίουν, ἵνα καὶ ἡ τούτων διδασκαλία θεία φαίνηται, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ δυνάμεως. θαύματα ἐποίουν τὰ αὐτά, καὶ μείζω. ἡ γὰρ σκιὰ τούτων, νεκροὺς ἀνίστη. αὐτὸς γὰρ εἶπεν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει. πάντα δὲ ὑπέμενον, πρὸς τὸ πάθος ἀποβλέποντες καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ὡς αὐτοῖς εἶπεν, Εἰ ἐμὲ

D ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν.

Ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος συνεχώρησε τῇ ἑαυτοῦ θελήσει, καὶ παρέβη καὶ ἠδίκησε κατὰ τοῦτο τὸν Θεόν, τὸ κτίσμα αὐτοῦ τὸ τιμιώτερον ζημιώσας αὐτόν. καὶ γὰρ κληρονομία αὐτοῦ ἐγένετο διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων, καὶ διὰ τοῦτο ὠφείλετο αὐτῷ τιμωρία μεγίστη, ὅσῳ καὶ ὁ ἀδικηθεὶς Θεὸς μείζων πάντων ἀσυγκρίτως ἐστίν· οὐδεὶς δὲ ἦν ἱκανὸς εἰς ἑαυτὸν ἀναδέξασθαι τὴν τιμωρίαν τῆς τοσαύτης ἀδικίας, ὡς εἴπομεν, ἀνέλαβε ταύτην τὴν τιμωρίαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἔπαθεν ὅσα ἡμεῖς ὀφείλομεν παθεῖν, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, οἳ κατεῖχον ἡμᾶς ὡς ἴδια λάφυρα, δουλωθέντας διὰ

τὴν ἁμαρτίαν· καὶ οὕτως ἐπληρώθη ἐν αὐτῷ ἡ δικαιοσύνη. ὁ γὰρ ἁμαρτάνων καὶ πταίων καὶ ἀδικῶν, τιμωρεῖσθαι ὀφείλει. ἐτιμωρήθη οὖν ἀνθ' ἡμῶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἠκολούθησεν ἡμῖν ἡ ἐλευθερία κατὰ τὸν δίκαιον λόγον. εἰ γὰρ ἀλλοτρόπως ἠλευθερώμεθα, ἢ θελήματι τοῦ Θεοῦ καὶ δυνάμει, ἢ δι' ἀγγέλου, οὐκ ἂν ἠκολούθει τὸ μετὰ δικαιοσύνης. ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς δίκαιός ἐστιν. ὡς οὖν ὁ λόγος τῆς δικαιοσύνης ἀπῄτει, οὕτως ἐγένετο. ἱκανὴ δὲ ἐφάνη καὶ ἡ διάλυσις τοῦ πταίσματος τῆς ἀνθρωπίνης παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γενομένη, ὃς προσλαβόμενος σάρκα, πάντως ἄπειρον τὴν ἀξίαν εἶχε, καὶ ὡς Θεὸς καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀναμάρτητος. ὅσον οὖν ἡ ἀξία τούτου ὑπερεῖχε, τοσοῦτον ἠδυνήθη ῥᾳδίως καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν ἔχθραν διαλύσασθαι. καὶ γὰρ ἴσμεν, ὅτι ὁ μείζονα ἔχων ἀξίαν, οἷον ἢ βασιλεὺς ἢ ἄλλος τις ὑπερέχων, παρακαλῶν ὑπὲρ διαλύσεως τινὸς ἀδικήματος, μᾶλλον εἰσακούεται, ἢ εἴ τις ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀδικήματος ἱκετηρίαν προτείνοι, στρατιώτης τυχὸν ἢ ἕτερός τις ὑποβεβηκώς. ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο ἔδει τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἵνα ἄπειρον τὴν ἀξίαν ἔχων, δυνηθῇ τὰ ἁμαρτήματα διαλύσασθαι τῶν ἀνθρώπων· ὅπερ ἄλλος οὐδέποτ' ἂν ἐδυνήθη, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἄνθρωπος. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἐξισώθη τῇ ἀξίᾳ τοῦ Θεανθρώπου Λόγου.

Διὰ ταῦτα τοίνυν οὐ δεῖ λέγειν ὅτι ἐδύνατο ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον μὴ συγχωρεῖν πεσεῖν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. τοῦτο γὰρ τὸν λόγον τοῦ αὐτεξουσίου ἀναιρεῖ. ὁ δὲ Θεὸς, τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων οὐκ ἀναιρεῖ, ἀλλὰ σώζει. οὔτε μὴν λέγειν εἰκὸς, ὅτι ἐδύνατο ἄνευ διαλύσεως τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον καθᾶραι. τοῦτο γὰρ τὴν τάξιν τῆς δικαιοσύνης ἀναιρεῖ. φαίνεται τοίνυν ὁ Θεὸς, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τὴν τῶν πραγμάτων ἐτήρησε τάξιν καὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ κατὰ τὴν δικαιοσύνην. καὶ ἡμῖν οὐδὲν ἄτοπον ἀκολουθεῖ, λέγουσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον γενέσθαι καὶ ἀποθανεῖν. ἄλλως τε ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ ἔργοις οὐ τοῦτο σκοπεῖν δεῖ, ὅτι τόδε τι καὶ δι' ἑτέρου τρόπου ἐδύνατο γενέσθαι, ἀλλὰ πῶς ἂν οἰκειοτέρως ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ τὸ ἄριστον ἐστὶν, οὕτως ὡς ἔχει.

Εἰ δ' ὅτι λέγομεν, Ὁ Θεὸς ἀπέθανε, τῶν ἀπίστων τις πῶς δύναται γενέσθαι τοῦτο διαπορεῖ, ὥστε νομίζειν ὅτι ὁ Θεὸς εἰς ἀνθρωπότητα μετεβλήθη· ἀλλ' ἡμεῖς τοῦτο οὐχ οὕτω λέγομεν. τὰ γὰρ σώματα εἰσὶ τὰ μεταβάλλοντα εἰς ἄλληλα, ὡς ἀὴρ πῦρ γίνεται, εἰς πῦρ μεταβάλλον· τὰ δὲ ἀσώματα, τῷ δραστικῷ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἑνοῦνται τοῖς σωματικοῖς καὶ δι' αὐτῶν διήκουσιν. ὥσπερ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ἑνοῦται. εἰ δὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ἑνουμένη οὐ μεταβάλλεται κατ' οὐσίαν· πολλῷ μᾶλλον ὁ ἁπλούστατος Θεὸς πλέον ἢ ἂν εἴποι τις δύναται ἑνοῦσθαι τοῖς σώμασι, μὴ μεταβαλλόμενος. ἀλλὰ καὶ τὸ πῦρ τὸν σίδηρον πύρινον ποιοῦν, οὐ μεταβάλλεται εἰς τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν. ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς κτίσμασι, κατ' ἄλλον τρό-

dictos, detinebant. Sicque in eo impleta juſtitia eſt. Peccator enim & qui offendit facitque injuriam, pœna affici debet. Noſtri verò loco, Dei Filius factus homo pœnam ſuſtulit, inque eum modum juſta ratione nanciſci nos libertatem obtigit. Si enim alio modo eam eſſemus conſecuti, ſive Dei decreto & potentia, ſive per Angelum, haud illa nobis, juſtitiâ comite, parta eſſet. Atenim Deus juſtus eſt. Quemadmodùm igitur expoſcebat juſtitiæ ratio, ita factum eſt. Sufficiens verò humani generis offenſæ ſolutio à Dei Filio facta viſa eſt, qui nimirùm aſſumpta carne, omnino infinitæ dignitatis, nullique, tum ut Deus, tum ut homo obnoxius peccato eſſet. Quantum igitur ejus dignitas præſtabat, tantò & facilius hominum cum Deo inimicitiam diſſolvere potuit. Nec enim latet, qui majori pollet dignitate, putà Rex, ſive alius quiſpiam procerum, dum preces offert ad injuriam aliquam diluendam, potius exaudiri, quàm ſi quis pro eadem injuria ſupplicet, putà miles, ſive quiſquis alius dignitate inferior eſt. Idcirco decebat ut Deus per hunc modum homo fieret, ut qui infinita dignitate pollebat, hominum peccata diſſolvere poſſet; quod nemo unquam alius potuiſſet, non Angelus, non homo; Nullus enim pari dignitate cum Verbo Deo homine eſt.

Eam igitur ob cauſam haud dicendum eſt, Potuiſſe Deum non permittere ut homo in peccatum caderet. Hoc enim liberi arbitrii rationem tollit; Deus autem rerum ordinem non tollit, ſed ſervat incolumem. At neque par eſt ut dicamus, potuiſſe abſq; peccati diſſolutione hominem emundare. Hoc enim juſtitiæ tollit ordinem. Liquet, igitur Deum per mortem Filii ſui rerum ordinem ſervaſſe incolumem, ſive quis naturam ſpectet, ſive juſtitiam. Nec abſurdi aliquid ſequitur, eo quod dicamus Dei Filium factum eſſe hominem ac mortuum eſſe. Accedit, non hoc ſpectandum in Dei operibus, potuiſſe hoc aut illud tali vel tali modo fieri, ſed quomodo convenientius quoque factum ſit; ac num optimum ſit quod ſic ſe res habeant, ac ſe habent.

Peccati permiſsio, pro ipſa conditione humanæ libertatis.

Sin autem idcirco quod dicimus Deum mortuum eſſe, infidelium aliquis dubitet, quonam id modo fieri poſſit, ut exiſtimemus Deum in naturam humanam mutatum eſſe? Reſpondemus id nos non dicere. Nempe corpora ſunt, quæ alia in alia mutantur: putà aër ignis efficitur, quod in ignem mutetur. Incorporea verò, ſuæ vis efficacia corporibus uniuntur, eaque pervadunt ac penetrant; quemadmodùm anima corpori unitur. Quod ſi anima corpori unita non mutatur ſecundum ſubſtantiam; potiori longè ratione cujus ſumma ſimplicitas, Deus ac magis quàm ullus verbis aſſequatur, nulla ſui mutatione corporibus uniri poteſt. Quin & ignis, ignitum faciendo ferrum, non mutatur in ferri naturam. Verùm alio modo

Corporum aliorum in alia mutatio; ſpiritalium cum eis unio.

Deus in creatis habitat, illiſque unitur; aliis plus, aliis minus; qui nempe pro eorum naturæ modulo ac perfectionis extra omnem participationem participari dicatur. In hac autem carnis aſſumptione, quam ſibi ipſe Deus condidit, altiori modo, ac qui in eo ſolummodò contingat, abſtruſiúſque ac magis quàm mens ulla comprehendere valeat (nam neque naturæ divinæ vim ac efficacitatem mens humana ſatis aſſequi poteſt) tantumque unitus eſt, ut quæ unione conſerta ſunt, alia ab aliis inſeparabilia maneant; tametſi quo tempore morte functus eſt, anima à corpore tantiſper abſceſſerit. Quodque ſumma hæc unio ſit, alterum alterius nomine nuncupatur, Deus homo, ac homo Deus; amboque, una ſcilicet hypoſtaſis ac perſona, idem Deus & homo ſecundùm aliud atque aliud. Quemadmodùm etiam homo videns atque audiens, non ſecundum idem videt auditque; ſed alterum quidem, quà facultate videndi; alterum, quà audiendi præditus eſt.

Greg. Theol.

Dei in Chriſto ſingularis unio & ſine exemplo.

Hujus autem unionis, nullum proprium exemplum eſt. Si enim velut naturalem potentiam in corporibus conſideratam exempli loco produxerimus, aut qui in corde verſatur, ſermonem, foriſque intermedia voce manifeſtatur, vel animi ad corpus, vel ignis ad ferrum illo incenſum habitudinem nexumque dixerimus, nihil quod ſit proprium dicturi ſumus. Hæc enim non ipſa verè ac per ſe exiſtentia, magiſque continentur atque habentur, quàm ipſa contineant ac habeant. At Dei Filius, ipſe verè ac per ſe exiſtens, vivenſque ac perfectus eſt; ac velut quid nobilius præſtantiuſque, aſſumptam humanam continet habetque. Neque demum ſicut dicimus naturam humanam ex duabus partibus (anima ſcilicet & corpore) conſtare. Nam & anima (tametſi omnium judicio corpore nobilior eſt, imperfectior nihilominus eſt, quàm ut una ipſa hominem perfectum conſtituat) ſic quoque eodemque modo dicimus, Chriſti naturam, ex parte conſtari deitate ac humanitate: Deitas enim nuſquam pars eſt: Nam omnis pars, quid imperfectum eſt: nec Deitati, cùm perfectiſſima ſit, ulla additio ſit: ſed ſic dicimus, Chriſti hypoſtaſin ſeu perſonam ex Deitate eſſe & humanitate; non velut ambo hæc ejus partes ſint; ſed quod ambæ naturæ immutabili nexu in unum copulentur. At neque dicimus ex duabus ſubſtantiis unam quandam tertiam naturam contemperatam eſſe; ſicut vinum & aqua in unum temperantur, quod neutrum eorum eſt; ſed quod etiam poſt unionem maneat duplex natura, aliaque ab alia diſtincta; non hypoſtaticè ac perſonæ ratione (unam enim confitemur hypoſtaſin ac perſonam) ſed quod attinet ad naturarum proprietatem.

Exempla deficientia. *

Non dicendæ partes in Chriſto, Deitas & humanitas.

Inconfuſa unio & diſtincta.

Quod verò uno omnium conſenſu receptum eſt, divinam naturam infinitis modis nobilitate præſtare; ac cùm ea quæ minora ſunt præſtantioribus quaſi cohæreant

A πον ὁ Θεὸς οἰκεῖ καὶ τούτοις ἑνοῦται, τοῖς μὲν πλεῖον τοῖς δὲ ἔλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς αὐτῶν φύσεως καὶ τελειότητος μετέχεσθαι λεγόμενος ἀμεθέκτως. ἐν δὲ τῇ προσλήψει ταύτῃ τῆς σαρκὸς, ἣν ὁ Θεὸς ἑαυτῷ ὑπεστήσατο, ὑψηλότερον τρόπον καὶ ἐπ' ἐκείνου μόνου συμβάντα καὶ ἀπορρητότερον, καὶ μεῖζον ἢ ὁ νοῦς καταλαβεῖν ἐξισχύει, ἐπείπερ οὐδὲ τὸ δραστικὸν τῆς θείας φύσεως ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος καταλαβεῖν δύναται· καὶ τοσοῦτον ἥνωται, ὥστε τὰ συναφθέντα ἀχώριστα διαμεῖναι, εἰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος πρὸς ὀλίγον διέστη· καὶ διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν τὸ ἕτερον τῷ τοῦ ἑτέρου ὀνόματι λέγεσθαι ἣν, τὸν Θεὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἄνθρωπον Θεὸν, B καὶ ἀμφότερα, τουτέστι τὴν μίαν ὑπόστασιν τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· ὥσπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁρῶν καὶ ἀκούων, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὁρᾷ καὶ ἀκούει· ἀλλὰ τὸ μὲν, κατὰ τὴν ὁρατικὴν δύναμιν· τὸ δὲ, κατὰ τὴν ἀκουστικήν.

Παράδειγμα δὲ τῆς ἑνώσεως ταύτης οὐκ ἔστιν οὐδὲν οἰκεῖον. εἰ γὰρ ὥσπερ φυσικὴν δύναμιν τὴν ἐν τοῖς σώμασι θεωρουμένην ὡς παράδειγμα προβαλοῦμεν, ἢ τὸν ἐν καρδίᾳ λόγον, ὃς διὰ τῆς φωνῆς ἔξωθεν δηλοῦται, ἢ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα, ἢ τὸ πῦρ πρὸς τὸν σίδηρον ἐκπυρούμενον ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἐροῦμεν οἰκεῖον. ταῦτα γὰρ ἀνυπόστατα εἰσὶ, καὶ C μᾶλλον περιέχονται ἢ περιέχουσιν. ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατός ἐστι καὶ ζῶν καὶ τέλειος· καὶ ὡς τιμιώτερον καὶ κρεῖττον περιέχει τὴν προσληφθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν. οὐ μὴν οὐδ' ὥσπερ λέγομεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκ δύο μερῶν σύγκειται, σώματος καὶ ψυχῆς· καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ, εἰ καὶ τιμιωτέρα τοῦ σώματος ὁμολογεῖται, ἀλλ' οὖν ἀτελής ἐστιν εἰς τὸ συστῆσαι μόνη τέλειον ἄνθρωπον· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον λέγομεν ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις ἐκ μέρους σύγκειται τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἡ γὰρ θεότης μέρος οὐκ ἔστιν. ἀτελὲς γάρ ἐστι πᾶν μέρος· καὶ τῇ θεότητι τελειοτάτῃ οὔσῃ, οὐδὲν προστίθεται· ἀλλ' οὕτω λέγομεν, ὅτι ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ ἔστιν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· οὐχ ὡς ἑκατέρου τούτων μέρους ὄντος· ἀλλὰ διὰ D τὴν ἀμετάβλητον ἕνωσιν εἰς ἓν τῶν δύο φύσεων. ἀλλ' οὐδὲ λέγομεν, ὅτι ἐκ δύο οὐσιῶν μία τις τρίτη ἀνεκράθη φύσις, ὥσπερ οἶνος καὶ ὕδωρ εἰς ἓν ἀνακραθέντα καὶ μηδέτερον ὄν· ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν διαμένουσι δύο φύσεις διακεκριμέναι ἀλλήλων· οὐ καθ' ὑπόστασιν· μίαν γὰρ ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' ὅσον κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιότητα.

Επεὶ δὲ ὡμολόγηται ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις ἀπείρῳ μέτρῳ τιμιωτέρα· τοῦ δὲ τιμιωτέρου τὰ ἐλάττονα ἔχονται καὶ οἷον ἐκκρέμανται, διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύ-

σις τὴν τοῦ Θεοῦ προσελάβετο φύσιν· ἀλλ' ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀνελάβετο φύσιν· οὐχ ὡς εἰς Θεὸν μεταβληθεῖσαν, ἀλλ' ὡς τῷ Θεῷ προσπεφυκυῖαν. διὰ τοῦτο καὶ ὡς τιμιώτερον, ἔχει μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· ἔχεται δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς θείας φύσεως. ὥσπερ ὁ μὲν ἄνθρωπος ἀρχοειδέστερον ὂν καὶ τιμιότερον ἔχειν τὴν χεῖρα λέγομεν, ἀλλ' οὐ τὸν ἄνθρωπον ἡ χείρ. εἰ τοίνυν μέρη ἦσαν ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ὡς ἐξ αὐτῶν συνίστασθαι μίαν φύσιν κοινὴν, ὡς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον, ἐλέγομεν ἂν ὅτι καὶ ὁ Θεὸς ἔχει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡ ἀνθρωπότης τὴν θεότητα, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔχει καὶ τῆς ψυχῆς. καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ λέγομεν ἔχει σῶμα, καὶ τὸ σῶμα ἔχει ψυχήν.

Ἐπεὶ τοίνυν ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, φύσιν ἀνθρωπίνην διὰ τῆς προσλήψεως ἔχει, ἀκολουθεῖ τοῦτον εἶναι ὑποκείμενον ἢ ὑπόστασιν ἢ πρόσωπον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. τὸ γὰρ τινὰ φύσιν ἔχον, ὑπόστασις λέγεται τῆς φύσεως ἐκείνης. ὥσπερ τὸ φύσιν ἵππου ἔχον, ὑπόστασις ἢ ὑποκείμενον τοῦ ἵππου λέγεται εἶναι. καὶ εἴπερ ἡ φύσις ἡ ἐχομένη νοερά ἐστι, τότε μᾶλλον πρόσωπον λέγεται. πάλιν δὲ ἀΐδιον ἔχον τὴν θείαν φύσιν, οὐ κατὰ τρόπον συνθέσεως, ἀλλ' ἁπλῆς ταυτότητος, λέγεται καὶ τῆς θείας φύσεως ὑπόστασις ἢ πρόσωπον, καθόσον δηλονότι δυνατόν ἐστιν ἐκφαίνεσθαι τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις ὀνόμασιν. ὁ τοίνυν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἢ πρόσωπον ἐστὶ τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας δηλαδὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ἐν δυσὶ φύσεσιν ὑφεστώς.

Εἰ δὲ λέγει τις, Ὅτι ἐπεὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὐκ ἔστι συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ πρᾶγμα ὑφεστὼς καὶ οὐσία μερικὴ ἀνθρωπίνη παρὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου δοκεῖ· διὰ τί τοῦτο δύο ὑποστάσεις εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ οὐ δεῖ κατανοεῖν· ὅτι ἐκεῖνο ὀνομάζεται ὑπόστασις ὃ οὐ περιέχεται ὑπ' ἄλλου ἀρχοειδεστέρου καὶ τιμιωτέρου. ἡ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου χεὶρ, οὐσία μέν τις ἐστίν· οὐ μὴν ὑπόστασις λέγεται· ἔχει γὰρ αὐτὴν ἄλλο τι ἀρχοειδέστερον καὶ τιμιώτερον ὄν, ὁ ἄνθρωπος. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυε πρόσωπα πολλὰ καὶ πολλὰς ὑποστάσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁμολογεῖν. καὶ ἡ φύσις τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη ἐν τῷ Χριστῷ, ὑπὸ τιμιωτέρου τῆς θείας φύσεως προσείληπται· καὶ διὰ τοῦτο ἐχομένη ὑπ' ἐκείνης, οὐκέτι καὶ ἰδίως ὑπόστασις λέγεται. εἷς δέ ἐστι, διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἑνότητα· ἀλλ' οὐ δύο κυρίως δύναται λέγεσθαι. δύο μέντοι φύσεις ἔχειν ὁ Χριστὸς οἰκείως ῥηθήσεται. καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ὑποστάσει ὁ αὐτός ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καθάπερ πολλάκις εἴρηται

Δεῖ τοίνυν τὸ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μυστήριον ἀναμφιβόλως ὁμολογεῖν. καὶ γὰρ ἡ Χριστιανικὴ πίστις ἀρχικῶς μὲν ἐν τῇ τῆς ἁγίας τριάδος ὁμολογίᾳ συνίσταται· ἰδίως δὲ, ἐν τῷ σταυρῷ καυχᾶται τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ

A velutque ab eis pendeant; idcirco non dicimus Naturam humanam Dei naturam aſſumpſiſſe; ſed, Deum naturam humanam: non quaſi in Deum illa mutata ſit, ſed quod Deo cohæſerit, illique copulata ſit. Idcircò velut quid ipſe præſtantius, humanam habet naturam; habeturque ipſa à divina natura. Velut hominem, cùm principalius ſit ac nobilius, manum habere dicimus; non autem quod manus habeat hominem. Siquidem igitur partes eſſent Deitas & humanitas (ita nimirùm ut ex eis una natura communis conſiſteret, ut ex anima & corpore conflatur homo) diceremus, Tum Deum habere hominem, tum & humanitatem habere Deitatem; uti etiam ſe res habet in anima & corpore: Dicimus enim, Anima corpus habet, ac, Corpus animam habet.

B Quia igitur unigenitus Dei Filius (Dei ſcilicet Verbum) naturam humanam, quod eam aſſumpſerit, habet, fit conſequens eſſe eum ſuppoſitum ſeu hypoſtaſin aut perſonam naturæ humanæ. Habens enim aliquam naturam, ejus naturæ hypoſtaſis dicitur. Vt quod equi naturam habet, hypoſtaſis ſeu ſuppoſitum equi eſſe dicitur. Ac ſiquidem natura quæ habetur intelligens ſit, tunc perſona potius nuncupatur. Ac rurſus, quod ab æterno habet divinam naturam, non ex compoſitione, ſed ſimplici (ut ita loquar) identitate, etiam divinæ naturæ hypoſtaſis dicitur, ſeu perſona, quatenus ſcilicet humanis vocibus divina exſplendeſcere poſſunt. Itaque Dei Filius hypoſtaſis eſt ſeu perſona duplicis naturæ; divinæ ſcilicet atque humanæ, in utraque verè C exiſtens.

Divina humanaque perſona Chriſtus, ſeu ſuppoſitum.

Sin autem aliquis dicat. Cùm natura humana non ſit accidens, ſed res verè exiſtens, & ſubſtantia ſingularis humana præter Dei Verbi hypoſtaſin eſſe videatur, quidni duæ hypoſtaſes ſeu perſonæ intelligendæ ſunt in Chriſto? Quod nimirum illud vocatur hypoſtaſis, quod non ab alio principaliori ac nobiliori continetur. Nam manus hominis, ſubſtantia quædam eſt, nec tamen hypoſtaſis dicitur; quod eam homo habet, res ſcilicet principalior nobiliorque. Nam niſi ſic eſſet, vetaret nihil plures perſonas pluresque hypoſtaſes in homine confiteri. Itaque etiam humana in Chriſto natura, à præſtantiore (divina ſcilicet natura) aſſum- D pta eſt: ac ideò, cùm ab illa habeatur, non jam propriè ac per ſe hypoſtaſis dicitur. Chriſtus enim, ob perſonæ ac hypoſtaſis unitatem, unus eſt; nec duo propriè vocari vocari poteſt. Duas tamen naturas habere propriè dicendus eſt. Etenim in una hypoſtaſi ſeu perſona, idem eſt Deus & homo, uti ſæpius dictum eſt.

Non perſona, quod à præſtantiori habetur; nec aliter S. Doct.

Itaque neceſſe eſt ut citra ullam dubitationem myſterium Incarnationis Filii Dei confiteamur. Etenim Chriſtiana fides, primò quidem in confeſſione ſanctæ Trinitatis conſiſtit; ſingulariter verò, in eo ut gloriemur in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti,

Chriſtianæ fidei caput, Trinitatis confeſſio;

[Margin: ...tum incarnationis. Gal 6.14. 1 Cor.1 18. In Chriſti paſſione & morte quanta recondita. 1. Cor.1.23.]

atque in ea ſalutem expectemus. *Verbum enim Crucis*, inquit Paulus, *etſi iis qui pereunt ſtultitia eſt, nobis tamen qui ſalutem conſequimur, Dei virtus eſt.* Ac ſi quis quod decet ac officii eſt religioſa mente in paſſione ac Chriſti morte conſideraverit, tantam offendet ſapientiæ altitudinem, ut ſemper de illis animo cogitanti, majora pluraque theoremata ſenſuſque occurrant; ipſoque rei periculo verum eſſe agnoſcat, quod ait idem Apoſtolus, *Nos prædicamus Chriſtum crucifixum; Iudæis quidem, ſcandalum; Græcis autem ſtultitiam. Nobis autem vocatis Iudæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam.* Ac rurſus, *Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus.* Per fidem itaque Trinitatis & Incarnationis Filii Dei confeſſionem, ſperamus ex Dei auxilio, quod nobis in hac vita per Sacramenta præſtatur, atque liberi arbitrii opera, futuram nos beatitudinem poſt mortem conſecuturos; tunc ſcilicet, cùm fuerit mortuorum reſurrectio ac judicium extremum.

CAP. VIII.

DE FVTVRA MORTVORVM Reſurrectione.

[Margin: Reſurrectio futura, quod Deus iuſtus eſt.]

ETenim cum iis, quæ ſunt fidei capita, Reſurrectionem mortuorum oportet nos credere. Primum quidem, quia cùm Deus juſtus ſit, neceſſe eſt ut juſta rependat præmia; ut ſcilicet mala, malis; bona, bonis retribuat. Sin autem hoc dederimus, tum fruitio erit, tum punitio. Sin autem hæc erunt, etiam erit judicium; ſin autem judicium, etiam retributio ac merces operum. Ergo quia Deus juſtus eſt, futura reſurrectio eſt. Reſurrectio autem, corporum; nam anima, immortalis eſt. Corpus enim (quod ſit organum) cum anima commercium habet, in quibus illa appetitu ducitur ac incitatur, ſive contrariis, ſive non. Idcirco illi debetur, ut eadem ac anima, vel gloriam, vel dedecus ac probrum conſequatur. Si quis porrò fidem his non accommodat, quod ſic corpora intereant, innumeraſque viciſſitudines aliorum in alia tranſmutatione ſubeant; at ſpectata Dei omnipotentia, nihil erit impoſſibile: quippe quem credamus ſcire omnia, antequàm fiant, rerumque hanc univerſitatem quaſi pugillo continere. Siquidem igitur ita exploratum eſt, ſanè nec humanum corpus, quanquam innumeras ſubiit mutationes, cùm mundi ambitu contineatur, Deum ubique præſentem atque omnia continentem fugit: quin ejus voluntati, qua pollet omnipotentia, opus comes erit. Cùm enim omnia ex nihilo in rerum naturam produxerit; qui fiat ut id præſtare non poſſit? cùm præſertim ſubjecta non deſit materia, quanquam ob multas variaſque mutatio-

[Margin: Reſurrectio Deo poſſibilis. Dan.13.43. Iſai.40.12.]

ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἀπεκδεχόμεθα. Ὁ γὰρ τοῦ σταυροῦ λόγος, ὥς φησι Παῦλος, εἰ καὶ τοῖς ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶν· ἀλλὰ τοῖς σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ ἐστί. καὶ εἴ τις τὸ πρέπον καὶ εἰκός· εὐσεβεῖ διανοίᾳ ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ θεωρεῖ, τοσοῦτον σοφίας βάθος εὑρήσει, ὡς ἀεὶ τὰ περὶ τούτων λογιζομένῳ, μείζω καὶ πλείω θεωρήματα συναντᾶν· καὶ τῇ πείρᾳ λαμβάνειν ἀληθὲς εἶναι, ὅ φησιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, Ἡμεῖς κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον· Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον· Ἕλλησι δὲ, μωρίαν· ἡμῖν δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. καὶ πάλιν, Τὸ μωρότερον τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ὥστε διὰ τῆς περὶ τὴν τριάδα πίστεως καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὁμολογίας, ἐλπίζομεν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ἣν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι διὰ τῶν Μυστηρίων δίδωσι, καὶ τῶν τοῦ αὐτεξουσίου ἔργων, μετὰ θάνατον ἀξιωθῆναι τῆς μελλούσης μακαριότητος, ἥτις ἔσται τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς τελευταίας κρίσεως γινομένης.

Κεφ. η΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ τῶν νεκρῶν Ἀναστάσεως.

ΚΑὶ γὰρ μετὰ τῶν τῆς πίστεως κεφαλαίων, καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν ὀφείλομεν πιστεύειν. πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπεὶ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀνάγκη αὐτὸν ἀμείψασθαι, τοὺς μὲν πονηροὺς, κακοῖς· τοὺς δὲ ἀγαθοὺς, ἀγαθοῖς. εἰ δὲ τοῦτό ἐστιν, ἔσται καὶ ἀπόλαυσις καὶ κόλασις. εἰ δὲ ταῦτα, κρίσις. εἰ δὲ κρίσις, καὶ ἀνταπόδοσις. ὥστε ἐπεὶ δίκαιος ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἔσται ἀνάστασις. ἀνάστασις δὲ, σωμάτων· ἡ γὰρ ψυχὴ, ἀθάνατός ἐστι. καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὄργανον κοινωνεῖ τῇ ψυχῇ ἐν οἷς ἂν αὕτη ὁρμήσῃ, κατὰ τὰ ἐναντία, καὶ μή. διόπερ ὀφειλόμενον, ἵνα τῶν αὐτῶν κληρονομήσῃ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα, δόξης ἢ ἀτιμίας. οἷς, εἰ μὴ πιστεύει τις διὰ τὰς σωματικὰς φθορὰς τῶν σωμάτων καὶ παντοδαπὰς ἀλλοιώσεις, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον οὐδὲν ἀδύνατον ἔσται· ὃς πιστεύομεν ὅτι πάντα οἶδε πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι τὸ πᾶν ὥσπερ ἐν δρακὶ συνέχει. εἰ γοῦν τοῦτο ὁμολογεῖται, οὐδὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εἰς μυρίας μεταβολὰς μεταβαλὸν, τὸν πανταχοῦ παρόντα καὶ πάντα συνέχοντα διδράσκει, ἐντὸς ὂν τοῦ κόσμου· ἀλλὰ τῷ τούτου θελήματι τὸ ἔργον ἀκολουθήσει, διὰ τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ: εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήγαγε, πῶς εἰς τοῦτο ἀδυνατήσει· καὶ ταῦτα τῆς ὕλης ὑποκειμένης, εἰ καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τῶν μετα-

βολῶν περιελήλυθεν. οὐ γὰρ παντάπασιν ἡ ὕλη ἐφθάρη· μένει δὲ ὁπωσοῦν, εἰ καὶ ἡμῖν ἄδηλος. εἰ δὲ ἡ αὐτὴ ὕλη πολλοῖς εἰς γένεσιν συνετέλεσε, τὸ μὲν ἀνῆκον ἑκάστῳ ἀναληφθήσεται· τὸ δὲ ἐλλεῖπον, ἡ θεία φύσις ἀναπληρώσει.

Καὶ ἀπὸ τῶν σωματικῶν δὲ ἔστιν εἰκόνα τινὰ καὶ δεῖγμα λαβεῖν. ὁ γὰρ σῖτος ἐν γῇ σηπόμενος ἀναβλαστάνει πάλιν, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ σίτου ἀποκαθίσταται· ὅπερ κατ' ἔτος ὁρῶντες, ἀπὸ τῆς συνηθείας, οὐδὲν θαυμαστὸν εἶναι νομίζομεν. εἴ τις δὲ ἀνθρώποις διελέγετο περὶ τούτου μηδέποτε τοῦτο ἰδοῦσι, μηδὲ τὴν τῶν σπερμάτων φύσιν ἐπισταμένοις, οὐκ ἂν ἐπιστεύθη. φασὶ δὲ καί τι ζῶον περὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη, πολλὰ ἔτη ζῆν· εἶτα τελευτῶν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ σήψεως χωρὶς συνουσίας οἷον σκώληκα γεννώμενον, τὸ αὐτὸ ζῶον ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει ἀποκαθίστασθαι, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτοῦ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι κατὰ τὴν ἀπὸ Θεοῦ τεταγμένην τῶν τοσούτων χρόνων περίοδον. καὶ ἄλλα ζῶα ἐξ ἄλλης ὕλης γεννῶνται, οὐ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην· καὶ οὐ τὰ αὐτὰ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀεί· ὥσπερ σφῆκες μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἵππου κεφαλῆς· ἐκ δὲ τοῦ βοὸς, μέλιττες, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων· τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων ὑποδεικνύντος ἡμῖν, μὴ ἀπορεῖν ἐπὶ τῶν παραδοξοτέρων, ὧν ὁ Θεὸς διδάσκαλος γεγόνει· καὶ αὐτὸς μόνος, ὡς τὰ πάντα δυνάμενος, τελειοῦν δύναται.

Τῆς ἀναστάσεως τοίνυν καὶ τῆς ἀνταποδόσεως ἀναιρουμένων, πλήθη ἀτόπων συμβήσεται ὁμολογεῖν. ὅτι τὰ ἄλογα ζῶα κρείττονα ἡμῶν εἰσί· καθότι ἐκεῖνα μὲν ζωὴν ἄλυπον ἔχουσιν· ἡμεῖς δὲ, καὶ λυπούμεθα καὶ κινδυνεύομεν, ἐξαιρέτως διὰ τὴν περὶ Θεοῦ ἀλήθειαν. τίνος γὰρ ἕνεκα πολλοὶ, τῶν ἀνθρώπων ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην εἵλοντο, τῶν τοῦ κόσμου καταφρονήσαντες ἡδέων, καὶ ὑπὲρ ἀληθείας μέχρι θανάτου ἀντέστησαν. ἀλλὰ μὴν δῆλον, ὅτι τιμιώτεροι πάντων ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι· καὶ δίκαιος ὢν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν συνεχώρησε ματαίως οὕτω ταλαιπωρεῖσθαι τὸ τιμιώτερον ἡμᾶς κτίσμα, ὃ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἐποίησε καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκει, μὴ μέλλων ἀποδιδόναι τοὺς μισθοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀναλογίαν τῶν καμάτων αὐτῶν. ἀναιρεθήσεται δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν λατρεία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς γονέας τιμὴ, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους αἰδὼς καὶ εὐλάβεια, καὶ φιλία καὶ ὀρθότης καὶ κοινωνία πάντων· καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ κριτήρια, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. διατί γὰρ ἔσονται ταῦτα· τίνος ἕνεκα, ἐπεὶ πρὸς οὐδὲν ἀφορῶσι· καὶ τούτου τοῦ λόγου κρατοῦντος, ἀναγκασθησόμεθα ὡς θηρίοις χρῆσθαι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μέτρον βρωμάτων ἢ πομάτων, ἤ τινος τῶν τοιούτων εἰδέναι· ἀλλὰ πᾶσαν ἡδονὴν ζητήσομεν, καὶ τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον ζήσομεν βίον. ἃ δὴ πάντα ἄτοπα καὶ ἀνάρμοστα, καὶ τῷ δημιουργῷ πάντων Θεῷ καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀνθρώπου.

A nes in minimum quid illa redacta ſit. Non enim materia prorſus interiit; ſed quodammodo manet, tametſi res nobis obſcura ſit. Sin autem eadem materia multorum generationi inſerviit, quod cuique attinet, id verò aſſumetur; ſupplebitque divina virtus quod ad plenam corporis molem deficiet.

Arg. à naturali rerum reparatione.

Licet verò etiam ex rebus corporeis, ejus rei ſimulacrum quoddam indiciumque aſſumere. Triticum enim in terra putreſcens, rurſus germinat, inque eandem tritici ſpeciem reparatur ac ſurgit: cumque id quotannis fieri videamus, præ conſuetudine nihil mirabile eſſe exiſtimamus. Sin verò quis ea de re cum illis ſermonem haberet, quibus nunquam quod ſic natura geritur exploratum eſſet, nec ſeminum vim atque indolem pernoſcerent, is apud illos nec B fidem obtineret. Aiunt verò etiam quoddam animal circa Orientis plagas vitæ longioris eſſe: tumque ipſum emori, exque ipſius putri materia ſine coitu velut vermem enaſci, quo idem animal in eadem ſpecie reparetur; in quo rurſus idem accidat, juxta ac expoſcit tot annorum à Deo conſtituta periodus. Alia quoque animalia, ex alia gignuntur materia; quanquam id humanam excedit facultatem; nec ſemper eadem ex iiſdem; putà veſpæ ex equino capite, exque bovino apes, & ex aliis alia. Quibus oſtendit Deus, haud in aliis, quæ majoris aliquid miraculi habeat, fide nutare, quorum ipſe doctor extiterit, ac quæ ſolus, C velut omnipotens, exitu præſtare poſſit.

Phœnicis fabella.

Animaliũ aliorum ex aliis procreatio.

Sublata itaque reſurrectione atque operum retributione, conſequens fit ut innumera abſurda admittenda ſint. Nempe, muta animalia meliori nobis ſorte futura ſunt; quatenus illa vitam vivunt moleſtiis ſolutam; nos verò & iis afficimur, & in periculis verſamur, ob divinam præſertim veritatem. Vt quid enim multa hominum turba virtutem ac caſtitatem delegit, ſpretis mundi deliciis, tuendaque veritate ad mortem uſque certamen deſudavit? Atqui liquet nos homines aliis omnibus præſtare; cùmque Deus juſtus ſit, non ſic fruſtra, rerum ab ipſo conditarum nobiliſſimam (nos ſcilicet, quos ad ſuam fecit imaginem ad ſeque trahit) ærumnis confici ſineret, niſi cuique pro D eo ac æquum juſtumque eſt, ac pro laborum cujuſque ratione mercedem ac præmia redditurus eſſet. Sublatus erit & Dei cultus, & parentum honos, quáque alii alios proſequimur, veneratio & pudor, amicitiaque & rectitudo omniumque ſocietas: leges quoque & judicia, & quæ ejus generis ſunt omnia. Vt quid enim hæc futura? cujus verò gratia? cùm omni fine careant. Ac ſiquidem vera eſt hæc doctrina, neceſſe erit ut alii aliis quaſi beſtiis utamur, ac neque cibi aut potus modum ullum teneamus, nec aliorum cujuſquam ejus generis; ſed omnem voluptatem quæramus, vitamque mollem ac diſſolutam vivamus. Quæ omnia abſurda ſunt, ac tum Deo omnium Conditori, tum humanæ diſſentanea dignitati.

Abſurda à negata reſurrectione; brutorum meliorem ſortem.

A naturali unione animæ cum corpore.

A Prætereà, cùm corporis cum anima unio naturalis ſit, ejuſque ab illa ſeparatio innaturalis; neceſſariò ſequitur, ſic nimirum innaturaliter corpore ab anima ſeparato, non in perpetuum manſurum ita ſeparatum. Nam corpus naturaliter animæ à Deo unitum eſt; ad eum modum quo ſe materia ad formam habet. Mors autem peccati reatu ſuperveniens, animam à corpore disjunxit. Ejus itaque illa disjunctio innaturalis fuit. Quod autem eſt innaturale, haud diu durare contingit. Vt ſub exemplo loquar, Lapidi naturale eſt ferri deorſum; innaturale verò ut & ſurſum feratur, cùm quis vi ipſum impulerit. **B** Quod ſic igitur violenter feratur ac renitente natura, non diu durat. Brevi enim rurſus redit ad id quod eſt ex natura, ut nempe deorſum feratur. Itaque etiam anima à corpore ſejuncta (quod illi innaturale eſt) non in eo in ſempiternum manebit. Quod enim innaturale eſt, ut dicebamus, brevi redit ad id quod ex natura eſt. Futurum ergo eſt, ut pro eo ac Deus juſtè ſanxerit, quælibet anima proprium corpus ſuum reſumat, quod ei naturale eſt, & in perpetuum indiſſolubile maneat. Atque id reſurrectio eſt. Reſurrectio enim, eius quod ceciderat ſecunda quaſi erectio ac ſuſcitatio eſt.

Nec tamen ambigendum, quonam modo futurum ut quæque anima ſuum corpus agnoſcat. Ineſt enim animæ erga corpus nobis ignota, ac quam verbis explicare non licet, neceſſitudo. Quemadmodum enim inter humana corpora nullum occurrit quod **C** elucentes in ipſo characteres oriſque lineamenta, per omnia cum alio corpore eadem habeat; ſic & aliam quandam cum eis proprietatem, cuique animæ erga corpus ſuum ineſſe fatebimur. Etenim anima, certi cuiuſdam corporis perfectio eſt; actus ſcilicet ac forma. Quo etiam fit, ut ad ſuum duntaxat corpus inclinationem, ac cum illo contemperationem naturaliter habeat. Nec hoc illi ponderis unquam abſcedit, tum etiam cùm ſeiuncta fuerit à materia. Hincque neceſſariò ſequitur, hanc naturaliter formam eſſe materiæ humani corporis, hancque illius, nec ut alterius ſit, ulla unquam ratione fieri poſſe; quod & cauſa eſt, cur animæ inter ſe ſint diſtinctæ. Animorum enim multitudo penes corpora ſumitur; non quaſi illa animorum cauſa ſint: ſimul enim cum eis ſunt, nec alterum alteri **D** præexiſtit; ſed ob eam quæ animabus erga corpora ineſt, cognationem, quam naturâ comitem, ſeu illis inſitam, habent. Non itaque fieri poteſt, quæ unius actus eſt & forma, eandem eſſe alterius. Nam & cùm duæ ſimiles magnitudines ſint, abſtracta eorum materiali forma à materia (quod quidem impoſſibile eſt; niſi vel ſubtili duntaxat cogitatu, aut etiam divina virtute) non aliter hæc inter ſe differant, quàm quod magnitudo hæc huius corporis forma eſt; alterius verò, reliqua. Proinde ineſt animabus inclinatio quædam erga corpora, erit

Πρὸς τούτοις, ἐπεὶ φυσικόν ἐστι τὸ εἶναι συνημμένον τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, παρὰ φύσιν δέ ἐστι τὸ χωρίζεσθαι τῆς ψυχῆς αὐτό· ἕπεται ἀναγκαίως τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς παρὰ φύσιν χωριζομένου, μὴ διαμένειν εἰς τὸ ἄπειρον οὕτω κεχωρισμένον. καὶ γὰρ κατὰ φύσιν τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ ἥνωται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἡ ὕλη ἔχει πρὸς τὸ εἶδος. ὁ δὲ θάνατος διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπελθὼν, τὴν διάστασιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἐποίησεν. παρὰ φύσιν οὖν ἡ διάστασις τούτου ἐγένετο. τὸ δὲ παρὰ φύσιν, οὐκ ἐπιπολὺ διαμένει. οἷον, κατὰ φύσιν φέρεται ὁ λίθος ἀεὶ εἰς τὸ κάτω· παρὰ φύσιν δὲ εἰς τὸ ἄνω, ὅταν τις αὐτὸν βίᾳ ὠθήσῃ. τοῦτο γοῦν τὸ βιαίως καὶ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ λίθου οὐ διαμένει ἐπιπολύ. συντόμως γὰρ πάλιν ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοῦ τὸ κάτω. καὶ τοίνυν ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος χωριζομένη, ὅπερ ἐστὶ παρὰ φύσιν, οὐκ ἐν τούτῳ διαμένει εἰς τὸ ἄπειρον. τὸ γὰρ παρὰ φύσιν, ὡς εἴπομεν, συντόμως ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν. ἀναλήψεται τοίνυν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην ἑκάστη ψυχὴ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ ἄπειρον ἀδιάλυτον ἔσται. καὶ τοῦτο ἐστιν ἀνάστασις. ἡ γὰρ ἀνάστασις, δευτέρα τοῦ πεπτωκότος λέγεται στάσις.

Οὐ μέντοι ἀπορεῖν δεῖ, πῶς ἑκάστη ψυχὴ τὸ ἑαυτῆς ἐπιγνώσεται σῶμα. ἔστι γὰρ τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ σῶμα οἰκειότης ἄδηλος καὶ ἄρρητος ἡμῖν. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲν σῶμα ἀνθρώπινον τοὺς ἐπιθεωρουμένους αὐτῷ χαρακτῆρας ἔχον κατὰ πάντα τοὺς αὐτοὺς ἑτέρῳ σώματι, οὕτω καί τινα ἄλλην μετὰ τούτων ἰδιότητα δώσομεν ἑκάστῃ ψυχῇ ἐνυπάρχειν πρὸς τὸ ἑαυτῆς σῶμα. καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ σώματος ὡρισμένου ἐντελέχεια, τουτέστιν ἐνέργεια καὶ εἶδος ἐστί. διὸ καὶ φυσικῶς πρὸς μόνον τὸ οἰκεῖον σῶμα ῥοπὴν ἔχει καὶ συμμετρίαν, ὅπερ καὶ χωρισθείσης τῆς ὕλης αὐτῇ παραμένει. ὅθεν ἕπεται ἀναγκαίως ταύτην μὲν εἶναι κατὰ φύσιν εἶδος τῆς ὕλης τοῦδε τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ταύτην δὲ ἐκείνου, καὶ ἄλλου μηδέποτ᾽ ἂν δυνηθῆναι γενέσθαι, ὅπερ καὶ τῆς διακρίσεως τῶν ψυχῶν πρὸς ἀλλήλας αἴτιον ἐστί. τὸ γὰρ πλῆθος τῶν ψυχῶν παρὰ τὰ σώματα γίνεται· οὐχ ὅτι εἰσὶ τὰ σώματα τῶν ψυχῶν αἴτια· ὁμοῦ γάρ εἰσι μετ᾽ αὐτῶν, καὶ οὐδέτερον ἑτέρου προϋπάρχει· ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ψυχῶν πρὸς ταῦτα συγγένειαν, ἣν ἔχουσι φύσει παρεπομένην, ἢ καὶ ἐγκειμένην αὐταῖς. οὐκ ἐνδέχεται τοίνυν, τὴν ἄλλου ἐνέργειαν καὶ τὸ εἶδος, ἄλλου εἶναι. καὶ γὰρ καὶ δύο ὁμοίων μεγεθῶν, εἰ τὸ ἔνυλον εἶδος αὐτῶν χωρισθείη τῆς ὕλης. τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἀλλ᾽ ἢ ἐπινοίᾳ μόνῃ ἢ καὶ θείᾳ δυνάμει, οὐκ ἂν ἀλλήλων κατ᾽ ἄλλο διήνεγκεν, ἢ τὸ τοῦτο μὲν τὸ μέγεθος τούτου τοῦ σώματος εἶδος εἶναι, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ λοιποῦ. ὥστε ῥοπή τις ἔνεστι ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὰ σώματα, καὶ ἔσται τῶν ψυχῶν συνά-

φεια

νάφεια πρὸς τὰ σώματα, τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα δυναμένου τοῦτο ἐνεργοῦντος, ὅταν, καθὼς προώρισεν, εἰς ἐνέργειαν τὸ δυνάμει προελθεῖν θελήσῃ, καὶ τὸ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν.

Πρῶτον μὲν οὖν διὰ ταῦτα καὶ πλείω τούτων, τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἀδύνατα ἡγούμεθα. ἔπειτα καὶ παρὰ τῆς πίστεως ἀναμφιβόλως αὐτοῖς πιστεύειν συνωθούμεθα. ἐπειδὴ γὰρ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου ἠλευθερώθημεν, οἷς ἐνεπέσαμεν διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν. καὶ γὰρ οὐ μόνον ἡ ἐκείνου ἁμαρτία διέβη εἰς πάντας, διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα τὴν αὐτὴν καὶ χείρω ὁρμήν· διὰ δὲ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας θάνατος· ἀνάγκη ἦν ἀμφοτέρων ἐλευθερωθῆναι διὰ Χριστοῦ. καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος φησὶν, Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε δι' ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ λαβόντες τὴν περισσείαν τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης, βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἵνα τοίνυν ἑκάτερον ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ ὑποδείξῃ, καὶ θανεῖν καὶ ἀναστῆναι ἠθέλησεν· ἀποθανεῖν μὲν, ἵνα ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας καθαρίσῃ, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Ὥσπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ ἁμαρτίας ἐξαλεῖψαι πολλῶν. ἀναστῆναι δὲ ἠθέλησεν, ἵνα ἡμᾶς τοῦ θανάτου ἐλευθερώσῃ. ὅθεν ὁ Ἀπόστολος φησὶ, Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐξήγερται, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ὅτι δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν.

Τὸ μὲν οὖν ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου, ἐν τοῖς Μυστηρίοις λαμβάνομεν, ὅσον πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἄφεσιν. καὶ γὰρ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, τὰ Μυστήρια ἐνεργοῦσι. συνθαπτόμεθα γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλομεν· καὶ διὰ πάντων νεκροὶ τῇ ἁμαρτίᾳ γίνεσθαι ὑπισχνούμεθα. τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅσον πρὸς τὴν τοῦ θανάτου ἀπαλλαγὴν, ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων ὀψόμεθα, ὅταν πάντες διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἀναστῶμεν· ὅθεν φησὶν ὁ Ἀπόστολος, Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. ἄρα οὖν ματαία ἡ πίστις ἡμῶν. ἄρα ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. καὶ πάλιν, Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. καὶ πάλιν, Εἰ ὁ Χριστὸς κηρύττεται ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, πῶς τινὲς λέγουσιν ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν. εἰ δ' ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐγήγερται. εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν. πάλιν φησὶ πρὸς Τιμόθεον γράφων, Τὰς μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ. πολλοὶ γὰρ προκόπτουσιν εἰς ἀσέβειαν, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει, ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φίλητος, οἱ τῆς ἀληθείας ἐξέπεσον, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἤδη γενέσθαι. οὗτοι γὰρ οὐκ ἐδόξαζον νεκρῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἀλλὰ τὴν

erit animorum cum eis unio, Deo iſtud præſtante, qui omnia poteſt; tunc nimirum, cùm ſicut præfinivit, quod potentia eſt, in actum progredi voluerit, ac quod eſt innaturale, in id quod ex naturæ rationibus ſit.

Primùm igitur hiſce rationibus aliiſque pluribus inducti quę ſpectant ad reſurrectionem haud impoſſibilia ducimus. Accedit, quod ut illis indubitatam omnino fidem adhibeamus, ex fide compellimur. Quia enim à Dei Filio ſalutis noſtræ auctore à peccato & morte liberati ſumus, in quæ Adami trangreſſione prolapſi eramus. Nedum enim illius peccatum in omnes pertranſivit, ob naturæ communionem, eandemque in ea quæ mala ſunt, ac deteriora incitationem; morſque per peccatum in mundum intravit, ut & Apoſtolus ait, *Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors*; Rom 5.12. neceſſe erat ut per Chriſtum utroque liberaremur. Ait namque idem Apoſtolus, *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multò magis abundantiam muneris & juſtitiæ accipientes, regnabunt per unum Ieſum Chriſtum.* Rom. 5.17. Vt igitur utrunque nobis in ipſo monſtraretur, cùm mori, tum reſurgere voluit; alterum quidem, ut nos a peccato mundaret, uti ait Apoſtolus. *Quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori; ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum delenda peccata.* Hebr. 9.27. Alterum verò, ut nos à morte liberaret. Id circo ait Apoſtolus, *Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.* 1.Cor.15.20.

Mortis itaque effectum in Sacramentis recipimus, quod ſcilicet attinet ad peccati remiſſionem. Etenim Sacramenta, virtute paſſionis Chriſti operantur. *Conſepelimur enim ipſi per Baptiſmum*, ac Communicando, mortem ejus annuntiamus; cunctiſque mortuos nos peccato pollicemur. Effectus autem reſurrectionis Chriſti, quod attinet ad hoc, ut ipſi immunes à morte ſimus, in fine ſæculorum videbimus, cùm omnes per Chriſti potentiam reſurgemus. (Chriſti mortis effectus, & reſurrectionis. Col 2.12. 1.Cor.11.26.) Vnde ait Apoſtolus, *Si mortui non reſurgent, nec Chriſtus reſurrexit. Ergo vana eſt fides noſtra. Ergo adhuc ſumus in peccatis noſtris.* 1.Cor.15.16. Ac rurſus, *Si enim credimus quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt, per Chriſtum adducet cum eo.* 1.Theſ.4.13. Et rurſus, *Si Chriſtus prædicatur quod reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt? Si autem mortuorum reſurrectio non eſt, nec Chriſtus reſurrexit; ſi autem Chriſtus non reſurrexerit, inanis eſt prædicatio noſtra.* 1.Cor.15.12. Aitque rurſus ad Timotheum ſcribens, *Stultas & ſine diſciplina quæſtiones devita. Multi enim proficiunt ad impietatem, & ſermo eorum ut cancer ſerpit, ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes Reſurrectionem eſſe jam factam.* 2.Tim.2.23 & 16. Hi enim non exiſtimabant fore corporum reſurrectionem,

ſed animi à vitio ad virtutem mutationem, & ab errore ad veritatem; Deique notitiam ac fidem eſſe reſurrectionem dicebant. Quod Apoſtolus evertit, omniſque ſacra Scriptura, quæ ipſorum corporum reſurrectionem futuram dicat. Ait namque
1 Cor 15. 44. & 53. Apoſtolus, *Seminatur corpus animale, reſurgit corpus ſpiritale.* Et ruſus, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* In Evangelio autem à
Ioan. 5. 25. & 28. Chriſto dictum eſt, *Venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filii Dei; & qui audierint, vivent.* Et ruſus, *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem ejus; & procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in reſurrectionem judicii.* Ait verò etiam Iob,
Iob. 19. 25. *Redemptor meus vivit, & in noviſſimo de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum.* Et divinus Da-
Pſal. 103. 29 vid, *Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in pulverem ſuum revertentur.* En, de corporibus loquitur. Tum ſubdit, *Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem*
Iſai. 26. 19. *terræ.* Eſaias quoque, *Reſurgent mortui, &*
Ezech. 37. 7 *ſuſcitabuntur qui ſunt in monumentis.* Beatus quoque Ezechiel, *Factum eſt*, inquit, *dum prophetarem; & ecce commotio, & admovit oſſa, os ad os, unumquodque ad juncturam ſuam. Et vidi, & ecce ſuper ea nervi & carnes oriebantur, & aſcendebant ſuper ea; & pelles extentæ ſunt ſuper illis deſuper.* Tum docet quonam ſpiritus juſti reverſi ſint: ſed & alia plura ejus generis de futura reſurrectione nobis tradit divina Scriptura. Ex quibus manifeſtum eſt ſuſcitanda cadavera, nec infinitæ Dei potentiæ quicquam impoſſibile fore.

Quia igitur nedum ejuſcemodi ſermonibus reſurrectio confirmatur, ſed & ipſe
Chriſti reſurrectio fidem aſtruens noſtræ reſurrectioni. Chriſtus à mortuis ſurrexit; ita nimirum ut viſus ſit & contrectatus, comederitque; quod ipſum non erat ex naturæ rationibus: neque enim cùm ſuſcitatus eſſet cibo indigebat; ſed ad aſtruendam reſurrectionem; ſicut neque nos comedemus aut bibemus poſt reſurrectionem; ſed ſubtilia nulliſque læſioni obnoxia & incorruptibilia corpora noſtra recipiemus; cujuſmodi erat Domini
Ioan. 20. 19 Corpus januis clauſis ingreſſum. Sed & La-
Ioan. 11. 14. zarum quatriduanum jam mortuum ſuſcitavit, ut ſuæ ſpecimen deitatis ederet, ſuæque ac noſtræ fidem aſtrueret reſurrectioni. Sæpiuſque à neceſſariis notiſque omnibus viſus, agnitus eſt atque creditus; quod ſanè non fuiſſet, niſi proprietates ejus inſignientes perſonam in eo fuiſſent incolumes.

Cùm hæc ergo in hunc modum ſe habeant, operæpretium eſt ut firmiter credamus reſurrectionis myſterium, divinis nobis oraculis proditum; quam à Deo, agnitæ veritatis præmio, conſequemur. Nam neque Chriſtus *Primogenitus mortuorum* audi-

τῆς ψυχῆς ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μεταβολήν, καὶ ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν. καὶ τὴν περὶ Θεὸν ἐπίγνωσιν, ἀνάστασιν ἔλεγον εἶναι· ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ἀνατρέπει, καὶ πᾶσα ἡ θεία γραφή, αὐτῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἔσεσθαι λέγουσα. ὁ μὲν γὰρ Ἀπόστολός φησι, Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. καὶ, Ἀνάγκη τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν· καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται, Ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες, ζήσονται. καὶ πάλιν, Ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ· καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἰώβ, Ὅτι ὁ λυτρωτής μου ζῇ, καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομαι ἐκ τῆς γῆς, καὶ πάλιν περικαλύψει με τὸ δέρμα μου, καὶ ἐν τῇ σαρκί μου ὄψομαι τὸν Θεόν. καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ, Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἰδοὺ περὶ σωμάτων ὁ λόγος. εἶτα ἐπάγει, Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. καὶ ὁ Ἡσαΐας, Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ, Ἐγένετο, φησίν, ἐν τῷ με προφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ ὀστέον πρὸς ὀστέον, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς νεῦρα καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινον ἐπ' αὐτά. καὶ περιετάθη ἐπ' αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν. εἶτα διδάσκει πῶς κληθέντα ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα. καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἡ θεία γραφὴ περὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως ἡμῖν παραδίδωσιν. ἐξ ὧν δῆλον ὅτι τὰ νεκρὰ ἐγερθήσονται σώματα, καὶ τῇ ἀπείρῳ δυνάμει τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἀδύνατον ἔσται.

Ἐπεὶ τοίνυν οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις λόγοις ἡ ἀνάστασις βεβαιοῦται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, ὥστε καὶ θεαθῆναι καὶ ψηλαφηθῆναι καὶ φαγεῖν· ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ φυσικὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τροφῆς ἐδεῖτο· ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστωσιν· ὥσπερ οὐδ' ἡμεῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαγούμεθα ἢ πιούμεθα· λεπτὰ δὲ καὶ ἀπαθῆ τὰ σώματα ἡμῶν ἀναληψόμεθα καὶ ἄφθαρτα, καθάπερ ἦν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον νεκρὸν τεταρταῖον γεγονότα, ἐξήγειρεν εἰς ἔνδειξιν τῆς οἰκείας θεότητος καὶ πίστωσιν τῆς αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἀναστάσεως· ὃς καὶ πολλάκις παρὰ πάντων τῶν οἰκείων τε καὶ γνωρίμων ἐγνωρίσθη καὶ ἐπιστεύθη, ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, μὴ τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων τῆς ὑποστάσεως ταύτην συνιστώντων.

Ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, ὀφείλομεν βεβαίως πιστεύειν τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς κηρυττόμενον, τῆς ἐκ Θεοῦ ἡμῖν δοθείσης διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. οὐ γὰρ ἂν πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ὁ Χριστὸς ἐλέγετο γε-

γονέναι, μὴ κἀκείνων συνεπομένων. ἔσαι τοίνυν A ἡμέρα μεγάλη καὶ ἐπιφανής, καθ' ἣν ἡ μετὰ δόξης παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου γενήσεται, περὶ ἧς Δανιὴλ ὁ προφήτης γράφει. Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, 52 καὶ προσηνέχθη αὐτῷ· καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι δουλεύσουσιν αὐτῷ. ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, οὐ διαφθαρήσεται. καὶ ἔτι φησίν, Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν· καὶ ὁ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθησε. καὶ ποταμὸς πυρὸς εἷλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ· καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν, καὶ τὰ λοιπά. B

Ἐλεύσεται τοίνυν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς κτίσεως κόσμου ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστήσονται· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ παραστήσεται πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, ὥστε κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. κρινεῖ δὲ οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἁπλῶς, ἐν τῇ ταπεινώσει τῆς σαρκὸς δηλονότι, ἀλλὰ μετὰ τῆς δόξης τῆς θεότητος ἐξουσίας. ὥσπερ γὰρ λέγομεν, Ὅτι ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καθὸ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ κρινεῖ μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς Κύριος τῆς δόξης. τότε Πᾶν γόνυ κάμψει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα C γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. καὶ ὁ μὲν ἄρχων τοῦ σκότους παραδοθήσεται εἰς καῦσιν πυρὸς μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καθό φησιν Δανιὴλ ὁ προφήτης. τοῦτον γὰρ ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἐπειδὴ τὰ πάντα φέρει τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. ἀποδοθήσεται δὲ τῶν ἀνθρώπων ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. καὶ οἱ μὲν δίκαιοι, ἀνάλογον λαμπρότητα καὶ φωτισμὸν καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀρετῆς ἑκάστου, καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πίστεως κακοπαθείας. οἱ δὲ πονηροί, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπολήψονται σκότος ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν καὶ τοῖς σώμασι, κατὰ τὸ ἀνάλογον τῆς ἑκάστου κακίας καὶ πονηρίας. καὶ γὰρ λέγει μὲν αὐτὸς ὁ Κύριος, Ὅτι οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος. λέγει δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. καὶ τὰς διαφορὰς δεικνὺς τῆς λαμπρότητος, ἐπάγει, Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης. ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. καὶ πάλιν λέγει, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἡμῶν μετασχηματισθήσεται εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. ἔτι δέ, καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν ἐλευθερωθήσεσθαι φησὶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· δηλῶν, ὅτι καὶ ἡ ἄλλη κτίσις λαμπροτέρα ἔσται. καὶ γάρ, καθά φησί τις τῶν ἁγίων, Ὥσπερ ὑπετάγη τῇ φθορᾷ δι' ἡμᾶς, οὕτω συμπανηγυρίσει καὶ συνθριαμβεύσει ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων νίκῃ, καὶ ἀπολήψεται τὸν μισθὸν τοῦ καμάτου τῆς διακονίας, ἣν συν- D

ret, niſi & illi comites ſequerentur. Erit itaque dies magna & illuſtris, in qua Filii hominis adventus erit cum majeſtate. de quo Daniel Propheta ſcribit. *Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniens: & uſque ad Antiquum dierum pervenit, & oblatus eſt ei; & datus eſt ipſi principatus & honor & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ſervient ei. Poteſtas ejus, poteſtas æterna, quæ non pertranſibit: & regnum ejus non corrumpetur.* Dan.7.13. Atque adhuc, *Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & Antiquus dierum ſedit; & flumen ignis trahebat in conſpectu ejus. Mille millia miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei. Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt*, & quæ ſequuntur. Ibid. 9.

Itaque venturus eſt Filius hominis in majeſtate ſua cum Angelis ſuis; omneſque à mundi creatione à mortuis reſurgent; *noſque qui vivimus & reſidui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aëra;* aſtabitque omnis ſexus hominum, ut judicet vivos & mortuos. Iudicabit autem, non ut ſimpliciter homo (in carnis ſcilicet humilitate) ſed cum majeſtate potentiæ Deitatis. Sicut enim dicimus, Dominum majeſtatis, quà homo erat, crucifixum eſſe & mortuum; ſic judicabit quidem ut homo, ſed ut Dominus majeſtatis. Tunc *Omne genu flectetur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum; & omnis lingua confitebitur, Quia Dominus Ieſus Chriſtus eſt in gloria Dei Patris.* Ac quidem princeps tenebrarum tradetur *in incendium ignis* cum Angelis ſuis, quemadmodum ait Daniel Propheta. Hunc enim *interficiet ſpiritu oris ſui*; quandoquidem *omnia portat Verbo virtutis ſuæ*, ut auctor eſt divinus Apoſtolus. Reddetur verò ſingulis quibuſque hominibus, juxta opera eorum. Ac quidem Iuſti, pro cujuſque virtutis, Deique ac fidei cauſa exantlatorum laborum ratione, convenientem corporibus ac animabus ſplendorem recipient ac illuſtrationem; Mali verò, eodem modo pro cujuſque malitiæ ac pravitatis ratione, tenebras juſto præmio reſpondentes, animabus ſuis corporibuſque recipient. Etenim ait ipſe Dominus, *Fulgebunt Iuſti ſicut Sol.* Beatus autem Paulus, *Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale.* Splendoriſque diverſitatem oſtendens, ſubjungit, *Alia eſt claritas Solis, & alia claritas Lunæ. Stella differt à ſtella in claritate.* Rurſumque ait, fore, ut & ipſum corpus noſtrum transformetur, ut ſit conforme corpori claritatis Filii ejus. Præterea ait, ipſam naturam liberatum iri à ſervitute corruptionis, in claritatem libertatis filiorum Dei: Nempe hoc volens, Fore, ut & reliqua creatura ſplendidior ſit. Etenim, ut Sanctorum quiſpiam ait, *Quemadmodum in noſtri gratiam ſubjecta fuit corruptioni, ſic unà feſti particeps erit ac triumphi pro victoria hominum, ejuſque laboris mercedem recipiet, quo ſervivit, in hoc conſe-*

Matt. 25.31. 1.Theſ.4.16. 1.Cor.2.8. Phil.2.10. Dan.7.11. 2.Theſ.2.8. Hebr.1.3. Matt.13.43. 1.Cor.15.44.& 41. Phil.3.20. Rom.8.21.

Creaturæ immutatio pro futuri hominum ſpecie triumphi.

Iſai 30 26. & 65.17. *rens ut Electi procreaentur.* Idcirco etiam ait Iſaias, Solis lucem ſeptemplicius fore; lunamque quaſi nunc ſol fulgore micaturam: fore denique novam terram ac cœlum novum.

1.Cor.15. 24. Tunc Apoſtolicum illud implebitur, *Cùm tradiderit regnum Deo & Patri, tunc & ipſe ſubjicietur ei, qui ſubjecit illi omnia.* Pii enim ac juſti, præſenti ævo ad Chriſtum attendentes, proque eo ac ille in mandatis dedit, virtutem colentes, per ipſum ſpiritalem ſuam
Col.3.3. Chriſti hæreditas & regnum. adminiſtrant vitam; quæ quidem nunc in Chriſto abſcondita eſt; poſtea verò unà cum ipſo eſt manifeſtanda. Idcirco etiam illi ejus hæreditas vocantur ac regnum; quos
Rom.5.2. nimirum ut homo, per mortem ſuam ac ſanguinem Deo ac Patri adducit. Per ipſum enim acceſſum habuimus ad Deum & Patrem; cui omnia ſubjecit; ad hæcque ſeip-
Rom.8.29. ſum, ut *primogenitum in multis fratribus* fieri dignatum, noſtræque ſalutis Pontificem & diſpenſatorem effectum, ut hominem adducet Patrique ſubjiciet: Vt autem Deus, qui cum Patre & Spiritu ſit, minimè ſubjiciendus eſt.

Idem itaque, ut quidem homo, ſubjiciendus eſt, quod carnem creatam aſſumpſerit: ut autem Deus, perinde ſibi ſubjectos ſubjiciet, ut qui unus cum Patre ac Spiritu Deus ſit. Idcirco etiam ut Deus, cum Patre & Spiritu, velut unus judex, judicaturus eſt: ut verò homo, ſolus ipſe Iudex ſedebit. Etenim cum illis quæ corpus inſigniunt, ejuſque propriis notis venturus eſt, ut & Iudæi intelligant, eundem ipſum eſſe, qui ab illis in crucem actus eſt; indeque arguantur, cunctique videant Infideles ac compungantur; quotquot nimirum ævo hoc prædicatum illum non receperunt, nec ejus doctrina converſi ſunt; ſed in ſuo errore permanſerunt. Etenim de illo ex eo
Dan.7.14. quod homo dictum Danieli eſt, *Et datus*
Ioan.5.22. *eſt ei principatus & honor & regnum.* Ac rurſus, quod ipſe Dominus ait, *Pater non judicat quemquam; ſed omne judicium dedit Filio.* Quod ipſum de illo accipitur, quatenus homo eſt, uti dicimus: Divus tamen Chryſoſtomus in ſua in Ioannem expoſitione, etiam de divina generatione interpretatur,
Hom.38.in Ioan. dicens, *Et ut intelligas hanc particulam, dedit, idem quod genuit, ſignificare, audi ex alio loco*
Ioan.5.26. *idipſum declaratum.* Sicut enim Pater vitam habet in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo. *Quid igitur? prius ipſum genuit; inde vitam dedit? Erat igitur ſine vita genitus? Verùm hoc nec dæmones dixerint. Præter enim impietatem, etiam ingentis dementiæ dictu ſit. Quemadmodum igitur,* Vitam dedit, *ſibi vult, ipſum genuit vitam: ſic &* dedit judicium, *hoc ſignificat,* Iudicem eum genuit. Quia enim nemo vulgi facilè intellexiſſet quonam modo ejus vita ipſa verè exiſtens ſit, prius quidem id quod eſt humilius, dixit; deinde verò cùm jam inſtructi eſſent, ad id quod ſublimius eſt, provehit. Qui enim dixerat, *Dedit ei vitam habere,* hic rur-
Ioan.11.25. & 8.12. ſus ait, *Ego ſum Vita*: Ac rurſus, *Ego ſum Lux.*

A ἐτέλεσεν, εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἐκλεκτῶν. διὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει, τοῦ ἡλίου τὸ φῶς ἑπταπλάσιον ἔσεσθαι, καὶ τὴν σελήνην λάμψειν ὡς νῦν ὁ ἥλιος· καὶ καινὴν ἔσεσθαι γῆν, καὶ καινὸν οὐρανόν.

Τότε τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληρωθήσεται, Ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. οἱ γὰρ εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποβλέποντες, καὶ τὴν ἀρετὴν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μετερχόμενοι, δι᾽ αὐτοῦ τὴν ἑαυτῶν οἰκονομοῦσι πνευματικὴν ζωήν. τὴν νῦν μὲν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ κρυπτομένην, ὕστερον δὲ αὐτῷ συμφανερουμένην. διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνου κληρονομία καὶ βασιλεία λέγονται οὗτοι· οὓς ὡς ἄνθρωπος διὰ τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου καὶ αἵματος προσάγει τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. δι᾽ αὐτοῦ γὰρ
B πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν· ὃς αὐτῷ τὰ πάντα ὑπέταξε· καὶ ἔπι ἑαυτὸν, ὡς πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς γενέσθαι καταξιώσαντα, καὶ ἀρχιερέα καὶ οἰκονόμον τῆς ἡμῶν σωτηρίας γενόμενον, ὡς ἄνθρωπον προσάξει, καὶ ὑποταγήσεται τῷ Πατρί· ὡς δὲ Θεὸς ὢν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, οὐχ ὑποταγήσεται.

Ὥστε ὁ αὐτὸς, καθὸ μὲν ἄνθρωπος ὑποταγήσεται, ἐπεὶ κτιστὴν προσείληφε σάρκα· καθὸ δὲ Θεὸς, ἐπίσης τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῷ ὑποτάξει, ὡς εἷς Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος. διὰ τοῦτο, καὶ ὡς μὲν Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς κρινεῖ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς εἷς κριτής· ὡς δὲ ἄνθρωπος, αὐτὸς μόνος. καὶ γὰρ μετὰ τῶν σωματικῶν ἐλεύσεται χαρακτήρων, ἵνα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατανοήσωσιν αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι, τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν σταυρωθέντα εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, καὶ πάντες
C οἱ ἄπιστοι θεάσωνται καὶ καταισχυνθῶσιν, οἵ γε ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι κηρυττόμενον οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐπεστράφησαν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν ἐνέμειναν πλάνῃ. καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τῷ προφήτῃ Δανιὴλ εἴρηται, Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία. καὶ πάλιν, ὅπερ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν, Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ. ὃ λαμβάνεται μὲν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς λέγομεν. ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος καὶ ἐπὶ τῆς θείας γεννήσεως ἐξηγεῖται, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, λέγων, Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ ἔδωκεν, ἀντὶ τοῦ ἐγέννησεν ἐστὶν, ἄκουσον ἐξ ἑτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλούμενον, Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔ-
D χειν ἐν ἑαυτῷ. τί οὖν, πρότερον αὐτὸν ἐγέννησε, καὶ τότε ἔδωκε τὴν ζωήν; οὐκοῦν ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς γεννηθείς. ἀλλὰ τοῦτο οὐδ᾽ ἂν δαίμονες εἴποιεν. μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας, πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει. ὥσπερ οὖν τὸ, Ἔδωκε ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν ἐστὶν, οὕτω καὶ τὸ, Ἔδωκε κρίσιν, κριτὴν αὐτὸν ἐγέννησε φησίν. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἂν ἐνενόησέ τις τῶν πολλῶν εὐκόλως πῶς ἐστὶν ἐνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον· ἔπειτα παιδεύσας πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἄγει. ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν, οὗτος πάλιν φησὶν, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή. καὶ πάλιν, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς.

Καθάπερ οὖν ἐλέγομεν, εἰς ἔλεγχον καὶ κατάκρισιν τῶν ἀπίστων καὶ ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον, ὡς ἄνθρωπος ἐλεύσεται μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ἵνα καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς ὡς ἄνθρωπος θεαθῇ. ὅθεν καὶ αὐτοῖς μὲν οὐκ ἀγαθὸς ὁ ἀγαθὸς φανεῖται· τοῖς δὲ δικαίοις, καὶ λίαν ἀγαθός. καὶ οἱ μὲν ὡς ἄνθρωπον ὄψονται μόνον· οἱ δὲ δίκαιοι κατ᾽ ἄμφω, καὶ ὡς ἄνθρωπον καὶ ὡς Θεόν. καὶ οἱ μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον ἀπελεύσονται· οἱ δὲ, εἰς ζωὴν αἰώνιον.

A

Vti igitur dicebamus, ad coarguendos Infideles ac condemnandos, eorumque probrum ac dedecus ſempiternũ, ut homo venturus eſt cum poteſtate & majeſtate magna; ut & ab eis (quoad fieri poteſt) ut homo conſpiciatur. Vnde etiam non ut bonus, qui bonus ſit, illis videbitur: Iuſtis verò, etiam perquàm bonus. Ac illi quidem ut hominem ſolummodò videbunt; Iuſti verò utraque ratione, & ut hominem & ut Deum. Ibuntque illi quidem in ſupplicium æternum; hi verò, in vitam æternam.

Κεφ θʹ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ἀποκαταστάσεως.

B

Ὅτι γὰρ ἡ λαμπρότης τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον τοῖς ἁγίοις θεάσιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς, καὶ ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος διισχυρίζεται. Ὄψονται γὰρ καὶ οὗτοι εἰς ὃν ἐξεκέντησαν· καὶ ὄψονται ἐρχόμενον μετὰ δόξης πολλῆς καὶ δυνάμεως· οὐ γὰρ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, φησὶ, καθ᾽ ἣν κέκριται, ὄψονται αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ δυνάμει τῆς δόξης ᾗ κρινεῖ. εἶτα ἀπορίαν εἰσάγει, ὅτι εἰ γέρας καὶ ἔπαθλόν ἐστιν ἐν ἐπαγγελίαις κείμενον, ὀφθῆναι τὸν Θεόν. Μακάριοι γὰρ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. καὶ, Πάλιν ὀφθήσομαι ὑμῖν, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία. πῶς καὶ οἱ πονηροὶ ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ὁ καὶ λύων φησὶν, Οὐ τὴν τῆς θεότητος θεωρίαν ἔσεσθαι κοινὴν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς πονηροῖς. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τοῖς ἁγίοις ἐξαίρετος· ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ σώματος θεωρίαν. C παραδώσει τοίνυν τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἀγαγὼν δηλονότι τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν θεωρίαν καὶ γνῶσιν τοῦ Πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἵνα ᾖ αὐτὸς ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. νῦν μὲν γὰρ πιστεύομεν καὶ ἐλπίζομεν ὃ οὐ βλέπομεν. Ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι᾽ ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα, ἕως οὗ 56 ὁ Βασιλεὺς ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ ἔσται. καὶ πάλιν, Ἐφόσον ἐσμὲν ἐν τῷ σώματι, ἀποδημοῦμεν ἐκ τοῦ Κυρίου. διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. καὶ, Νῦν ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται ἐν τῷ Χριστῷ· ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε σὺν αὐτῷ ἐν δόξῃ. καὶ, Νῦν μὲν δι᾽ ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. D

Αὕτη γὰρ ἡμῖν ἡ θεωρία ἐν ὑποσχέσει ἐστὶ, τέλος οὖσα πασῶν τῶν ἐργασιῶν καὶ αἰώνιος τῆς εὐφροσύνης τελείωσις. Υἱοὶ γὰρ ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα. οἴδαμεν δὲ ὅτι ὅταν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι. καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκεν, Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. περὶ ταύτης καὶ ὁ Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ

CAP. IX.

DE FVTVRA IN INTEGRVM reſtitutione.

QVod enim ſplendor corporis Chriſti nedum Sanctis conſpicuus futurus ſit, verùm etiam malis, affirmat & beatus Auguſtinus. *Videbunt* enim & ipſi *in quem pupugerunt*; & videbunt in majeſtate magna & poteſtate. *Non enim in infirmitate*, inquit, *ſecundum quam judicatus eſt, eum videbunt, ſed in potentia majeſtatis, qua eſt judicaturus.* Tumque inducit difficultatem, quod merces ac præmium in repromiſſionibus repoſitum, in eo ſit, ut Deus videatur. *Beati*, enim, *mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*; quìnam fiat, ut & mali in majeſtate ſua eum videant? Quam & ſolvens, ait, Non Deitatis viſionem bonis & malis communem fore (hanc enim Sanctis propriam eſſe) C ſed corporis in majeſtate viſionem. Tradet igitur regnum Deo & Patri, nempe adducendo Fideles ad Patris ſuique & Spiritus ſancti (qui Deus unus ac verus eſt) viſionem ac cognitionem, *ut ſit Deus omnia in omnibus.* Nunc quidem credimus & ſperamus, quod non videmus. *Quod enim videt quis, quid & ſperat?* inquit Apoſtolus, *Si autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus, donec Rex in requie ſua erit.* Et rurſus, *Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem.* Et, *Nunc vita veſtra abſcondita eſt in Chriſto: cùm autem Chriſtus manifeſtabitur vita veſtra, tunc & vos manifeſtabimini cum ipſo in gloria.* Et, *Nunc quidem per ſpeculum & in ænigmate; tunc autem videbimus facie ad faciem.* D

Chriſti corporis gloria, bonis & malis conſpicua in iudicio. Auguſt in Pſal. 109. & tr. 19. in Ioan. Ioan. 19. 37. Matt. 24. 30. Matt. 5. 8. 1. Cor. 15. 24. 1. Cor. 15. 28. Rom. 8. 24. Cant. 1. 11. 2. Cor. 5. 6. Col. 3. 3. 1. Cor. 13. 12.

Hæc enim nobis promiſſa viſio eſt, quæ ſit finis omnium operationum, ac lætitiæ æterna perfectio. *Filii enim Dei ſumus*, inquit Ioannes Evangeliſta, *& nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quod cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſecuti eſt.* Ipſe etiam Dominus ait, *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* De hac etiam in perſona Dei ait David, *Longitudine dierum re-*

1. Ioan. 3. 2. Ioan. 17. 3. Pſal. 90. 16.

plebo eum, *& oſtendam illi ſalutare meum.* Et quaſi ipſe à ſe, *Vnam petii à Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: ut videam jucunditatem Domini.* Itaque à fide, quæ in præſenti eſt, ad futuram illam nullaque verborum vi explicabilem jucunditatem deveniemus. Etenim ait, *Ipſe, Pater amat vos, quia vos me amaſtis, & credidiſtis quia ego à Patre exivi. Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum & vado ad Patrem.*

Pſal.26.4. Ioan.16.27.

Ita igitur hîc credimus, Ipſum unum ex Sancta Trinitate, ex Deo & Patre ab æterno & illibatè, nihilque eo excedendo, natum, æqualem illi ſecundum ſubſtantiam, verumque ejus Filium ac Verbum, per quem facta ſunt omnia, deſcendentem de cœlis, carnem ex ſancta Dei Genitrice ſemperque Virgine Maria, propter noſtram ſalutem, abſque peccato citraque omnem mutationem & labem, aſſumpſiſſe, ac, quatenùs homo, crucifixum eſſe, factum pro nobis maledictum, mortuumque, anima comite in infernum ut Deum deſcendiſſe, dieque tertia reſurgentem à mortuis, humanum genus unà ſecum ſuſcitaſſe; atque in cœlos receptum, in Dei ac Patris dextera conſediſſe: nempe quod à dextris dicitur, paris cum eo dignitatis honorem ſignificante; eundem rurſus venturum ut judicet vivos & mortuos.

Fidei Incarnationis ſumma. Gal.3.13.

Si igitur his fidem accommodamus, citra omnem dubietatem futuram gloriam ac viſionem conſequemur. *Qui* enim *habet mandata mea*, inquit, *& ſervat ea, ille eſt qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.* Et, *Si diligitis me, mandata mea ſervabitis; & ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere*; ii ſcilicet qui mundi amore tenentur. Et, *Iterum veniam, & accipiam vos ad meipſum; ut ubi ego ſum, & vos ſitis.* Et, *Volo, Pater, quos dediſti mihi, ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum; ut videant claritatem, quam dediſti mihi; quia dilexiſti me ante mundi conſtitutionem.*

Ioan.14.21. Ioan.14.15. Ioan.14.3. Ioan 17.24.

Semper igitur *cum Domino erimus*, uti auctor eſt beatus Paulus, & gaudebit cor noſtrum, & gaudium noſtrum plenum erit, nec aliquis ipſum tollet à nobis, uti Dominus ait; quando non in proverbiis loquetur nobis, ſed palam de Patre ſuo annuntiabit nobis. Cùm ait, *de Patre*, ſeipſum unà ac Spiritum ſanctum dat intelligi. Vnus enim Deus cum Patre ac Spiritu eſt. Hoc eſt, Non amplius ſigna erunt ac ſimulacra, cùm futura ſit viſio facie ad faciem. Etenim ait Apoſtolus, *Cùm venerit quod perfectum eſt, tunc evacuabitur quod ex parte eſt.* Hujus contemplationis imaginem ac figuram habuit Maria, quæ ſedebat ſecus pedes Ieſu, & audiebat verba illius. Nam

1 Theſ.4.17. Ioan.16.22 & 25. In cœlo nulla proverbia, ſed nuda veritas. 1. Cor.13.10. Luc.10.39.

Θεοῦ λέγει, Μακρότητος ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτόν, καὶ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου. Καὶ παρ᾽ αὐτοῦ, Μίαν ᾐτησάμην παρὰ Κυρίου· ταύτην ζητήσω, τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου. ὥστε ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα πίστεως, εἰς τὴν μέλλουσαν ἐκείνην καὶ ἄρρητον ἀπόλαυσιν καταντήσομεν. Καὶ γάρ φησιν, Αὐτὸς ὁ Πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, καὶ πεπιστεύκατε ὅτι ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον. ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα.

Οὕτω γοῦν ἐνταῦθα πιστεύομεν, ὅτι αὐτὸς ὁ εἷς τῆς Τριάδος ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννώμενος ἀϊδίως καὶ ἀῤῥεύστως καὶ ἀνεκφοιτήτως, κατὰ τὴν οὐσίαν ἴσος ὢν αὐτῷ καὶ ἀληθὴς Υἱὸς αὐτοῦ καὶ Λόγος, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀνέλαβε σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἄνευ ἁμαρτίας καὶ πάσης ἀλλοιώσεως καὶ τροπῆς· καὶ ἐσταυρώθη κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· καὶ ἀποθανὼν κατῆλθεν ἐν τῷ ᾅδῃ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεὸς, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, τὴν ἡμετέραν συνανέστησε φύσιν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· τὸ ὁμότιμον τῆς ἀξίας, τοῦ ἐν δεξιᾷ σημαίνοντος. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Εἰ τοίνυν τούτοις πιστεύομεν, πόῤῥω πάσης ἀμφιβολίας τῆς μελλούσης δόξης καὶ θεωρίας ἐπιτευξόμεθα. Ὁ γὰρ ἔχων τὰς ἐντολάς μου φησὶ καὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. καὶ, Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσετε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· οἱ φιλοῦντες δηλονότι τὸν κόσμον. καὶ, Πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν· ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. καὶ, Θέλω Πατὴρ, οὓς δέδωκάς μοι, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ᾽ ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου.

Πάντοτε οὖν σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, καὶ χαρήσεται ἡμῶν ἡ καρδία, καὶ ἡ χαρὰ ἡμῶν πεπληρωμένη ἔσται, καὶ ταύτην οὐδεὶς αἴρει ἀφ᾽ ἡμῶν, ὡς ὁ Κύριος φησὶν, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσει ἡμῖν· ἀλλὰ παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀναγγελεῖ ἡμῖν. τοῦ Πατρὸς δὲ εἰπὼν, δίδωσι καὶ ἑαυτὸν μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀδιαστάτως νοεῖσθαι. εἷς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος. τουτέστιν, οὐκ ἔσονται ὁμοιότητες καὶ σύμβολα, τῆς ὁράσεως γινομένης πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. καὶ γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ταύτης τῆς θεωρίας εἰκόνα καὶ τύπον εἶχεν ἡ Μαρία παρακαθημένη παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀκούουσα τοῦ

λόγων αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς πρακτικὸν, ὅπερ ἀρχὴ θεωρίας ἐστὶν, οὐκέτι ἡμῖν παραμενεῖ, ἀλλὰ παύσεται, ἅτε διὰ τὸν τοῦ σώματος συνιστάμενον πόνον. ἡ δὲ ἐνταῦθα θεωρία, εἰ καὶ ὁ τρόπος αὐτῆς παύσεται, καθ' ὃν θεωροῦμεν· ἀλλ' ὅμως ἀρχὴ ἡμῖν ἔσται τῆς μελλούσης θεωρίας. ὥσπερ γὰρ ὁ Κύριος φησὶν, Ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται· τουτέστι, τὴν ἀρχὴν τῆς καταδίκης ἐντεῦθεν λαμβάνει. οὕτω πάλιν αἰώνιαν ἔφησε ζωὴν, τὸ γινώσκειν τὸν αὐτοῦ Πατέρα τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, συννοουμένου καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλονότι, καθότι ἡ ἐνταῦθα περὶ αὐτοῦ ἀληθὴς πίστις καὶ θεωρία καὶ γνῶσις, αἰτία καὶ ἀφορμὴ ἡμῖν ἔσται τοῦ τυχεῖν τῆς ἀποκειμένης μακαριότητος. καὶ γὰρ τοσοῦτον τις ἐκεῖ ὄψεται, ὅσον ἐνταῦθα πεπίστευκε· καὶ τὰ ἐνταῦθα τῆς θεωρίας αἰνίγματα, τὸ τῆς ἀληθοῦς θεωρίας διαδέξεται κάλλος, ὑποχωρούσης μετὰ τὸν παρόντα βίον τῆς πίστεως δηλονότι καὶ τοῦ ἐσόπτρου, τούτου τοῦ σώματος ἡμῖν λυθέντος, καὶ πάλιν πρὸς τὸ βέλτιον ἀναλαμβανομένου. ἐξ ὧν δῆλον, καὶ τοὺς περὶ τὴν πίστιν ἐνταῦθα σφαλέντας, καὶ τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεὸν ἀποτυχόντας γνώσεως, μὴ δὲ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἐπιτυγχάνειν· ἀλλ' ἀμυήτους ὑπάρχειν, καὶ μετὰ τῆς ἀριστερᾶς εἶναι μερίδος.

Διὰ ταῦτα τὸ μὲν τῆς ἀρετῆς πρακτικὸν, ὡς ἀτελέστερον, τῶν εἰσαγομένων φασί· τὸ δὲ θεωρητικὸν, ἔργον εἶναι τελείων. ὅθεν καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν τῷ πρακτικῷ ἀναλογοῦσαν, εἶπε, Μάρθα, Μάρθα μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία, τοῦ περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀναστρέφεσθαι δηλονότι, καὶ αὐτὸν θεωρεῖν. μακάριοι γὰρ οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. περὶ δὲ τῆς Μαρίας εἴρηκε, Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. ἀπὸ γὰρ τῆς θεωρίας ταύτης, εἰς ἐκείνην τὴν μέλλουσαν χα-
57 ρὰν καταντήσομεν, ἣν οὐδεὶς ἀφ' ἡμῶν αἴρει 57
τῶν μὲν εἰκόνων τοῖς παραδείγμασι· τῇ δὲ θεωρίᾳ, τῆς πίστεως ὑποχωρησάσης.

Ἐκείνην τὴν θεωρίαν, ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν ὁ ἅγιος Διονύσιος φησί· περὶ οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν, τουτέστι μείζω ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἡμετέρου νοῦ. ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς μεταβατικῶς δύναται νοεῖν. καὶ γὰρ ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο μεταβαίνων, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ὕστερον εἰς τὸ ζητούμενον συμπέρασμα καταντᾷ. διὸ καὶ ἀτελῆ τὴν γνῶσιν ἔχει, ἅτε μὴ ἀμέσως, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ νοήματος πορευόμενος. ὃς δὴ τρόπος τῆς νοήσεως ἡμῖν οὐκ ἔσται τότε· εἰ γὰρ ἔσται, ὅμως μὲν ἀτελῆ τὴν μέλλουσαν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην ἕξομεν. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀμέσως πληρωθησόμεθα καθὸ πεφύκαμεν δέχεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ τοῦ δυνατοῦ ἐλλιπεῖς ἐσόμεθα. καὶ πῶς εἴρηται, Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. καὶ πάλιν, Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν

virtus, quæ actione geritur, eſtque contemplationis origo, non ultra nobis permanebit, ſed ceſſatura eſt, ut quæ ſolandi cauſa corporalis laboris conſiſtat. Quæ autem hîc habetur contemplatio, etſi ejus ceſſabit contemplandi modus; at nobis tamen origo erit futuræ contemplationis. Nam, ut ait Dominus, *Qui non credit, jam judicatus eſt.* hoc eſt, ſuæ condemnationis inde jam præiudicium habet. Sic rurſum, Vitam æternam dixit, ut Patrem ſuum; Deum verum, cognoſcant, ipſumque adeò Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quibus cum utique Spiritus ſanctus intelligatur; quatenus ſcilicet vera de eo fides & contemplatio ac cognitio, adipiſcendæ beatitudinis cauſa nobis ac ratio futura eſt. Tantum enim quis ævo illo viſurus eſt, quantum hoc fide fulſit; vitæque huius contemplationis ænigmatis, veræ contemplationis decor ſuccedet; ſecedente nimirum poſt hanc vitam, fide ac ſpeculo, diſſoluto nobis mortali hoc corpore, melioríque ſtatu reparato atque reaſſumpto. Ex quibus liquet, qui circa fidem hoc ævo erraverint, nec veram de Deo cognitionem nacti, ſint ne illic quidem contemplationis compotes fore, ſed profanos habendos, ac qui ſiniſtræ partis impleant numeros.

Actio vitæ ceſſatura; contemplatio, altiore ſtatu perficiẽda.

Ioan. 3. 18.

Ioan. 17. 3.

Sine vera fide, nulla ſalus Deiq; ævo illo contemplatio.

Idcirco virtutem quæ actione geritur, ut quæ imperfectior eſt, eorum qui inducuntur ac quaſi novitiorum eſſe dicunt: quæ autem contemplatione, opus eſſe perfectorum. Vnde & Dominus ad Martham, quæ actionis typum gerat eiúſque referat modum, dixit, *Martha, Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima. Porro unum eſt neceſſe*, verſari ſcilicet circa Dei verbum. *Beati* enim *qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* De Maria autem, *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Ab hac enim contemplatione, ad futurum illud gaudium deveniemus, quod à nobis nemo auferet: ſic nimirum ut imagines, exemplaribus; fideſque contemplationi locum cedant.

Luc. 10. 41.

Luc. 11. 28.

Hanc contemplationem vocat ſanctus Dionyſius (cuius ſupra meminimus) *unionem ſupra intelligentiam*; majorem ſcilicet quàm pro mentis noſtræ facultate. Mens enim humana per diſcurſum habet ut intelligat. Ab uno enim ad aliud, exque altero ad alterum ſubinde cogitando procedens, poſtremò ad concluſionem devenit, rei, quæ in quæſtionem vocatur. Vnde & imperfectam habet cognitionem, ut quæ non immediatè, ſed paulatim ad conceptus perfectionem evadat. Verùm hic modus tunc non erit: Nam ſi eſſet, tum imperfectum nobis gaudium ac lætitia conſtaret. Non enim ſtatim & ſine medio adimpleremur, ut nobis comparatum eſt, poſſumuſque recipere, ſed ejus ſemper laboraremus inopia, cujus ſumus capaces & nobis poteſt obtingere. Quomodo igitur dictum eſt, *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur*? Et rurſus, *Satiabor cum ap-*

De Divin. nom. c. 1. § 4. p. 443.

Vnio in Beatis ſupra intelligentiam, Dei cognitio ſine diſcurſu.

Matt. 5. 6.

Pſal. 16. 15.

paruerit gloria tua ; tumque adeò commixta quædam triſtitia & dolor cum noſtra lætitia foret. At quînam id fiat, cùm nec malos quidem tormentis cruciatos à Iuſtis videri doceamur, ne quid ejuſmodi illis contingat. Quomodo verò etiam pro Defunctis quotidie precamur, eos illic collocari, ubi non eſt dolor aut gemitus, ſed vita immortalis? Non enim quod nacti ſumus tantum delectat, quantum mœroris affert, quod nobis deſideratur. Cumque adeò intento fruſtrari fine, ubique dolorem faciat, quî fiat non inde nobis conflandum dolorem, præſertim verò, quò re maximi ponderis nos fruſtrari, eiuſque ſuſpenſos expectatione eſſe contigerit? Semper enim maius aliquid animo appetemus; nec conſecuti, quo nunquam levandi ſimus, mœrore afficiemur. Quod nimirum cupiditas in infinitum tendetur. Accedit fore, ut perinde emenſo vitæ huius curriculo, fide ac ſpe comite vivamus. Atqui futurum ut deſiderium omne & ſpes inquiſitioque ceſſet, viſque omnis deſiderii, Dei contemplatione nobis impleatur, cùm illud deinceps in nullam aliam rerum trahatur.

Preces pro Defunctis. Iſai. 35. 10.

Qua itaque ratione humanæ naturæ comparatum eſt, & quantum quiſque capere poteſt, Dei nobis contemplatio illuceſcet; ſtatimque ac immediatè, poſt expletum extremum judicium, quiſque illius heres futurus eſt. Id enim Sanctus *unionem* vocat *ſupra intelligentiam*, immediatam ſcilicet cum Deo conſuetudinem; ſupra quàm ſcilicet mens humana conſequi poteſt. Idque Paulus dicebat *facie ad faciem*; Ioannes verò Evangeliſta, *Videbimus eum ſicuti eſt.* Hanc porro arcanam mentis viſionem & contemplationem, Iuſtorum ſcilicet hereditatem & ſortem, quam beatus Dionyſius *unionem mente ſuperiorem* vocat, magnus Gregorius Theologus *regnum cœlorum* affirmat, quem & prius, iis quæ expoſita ſunt, id vel maximè ſentientem oſtendimus. In ea enim Oratione quam habuit ob Plagam grandinis, ubi futuri illius ſtatus meminit, provocatque auditores, ut memoria recolant, quæ Iuſtos & iniuſtos exceptura præmia ſint. *Quis*, inquit, *illic patronus? quæ cauſificatio? quæ falſa defenſio? quod artificioſum verborum lenocinium? quando proponentur throni, & Antiquus dierum præſidebit, & libri aperientur, & igneus fluvius volvetur; & lux à fronte, & paratæ tenebræ; & procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, nunc in Chriſto abſconditæ; qui autem mala egerunt, in reſurrectionem judicii, quo ii qui non credunt à Verbo eos judicante, iam condemnati ſunt. Atque illos quidem lux excipiet, ſanctæque ac regiæ Trinitatis, purius jam ac clarius illucentis, totamque ſe cum tota mente miſcentis, contemplatio (in qua ego, vel ſola maximè regnum cœlorum poſitum eſſe cenſeo) hos autem ſimul cum aliis, vel potius ante alia, iſtud excruciabit, quod à Deo projecti ſint, atque inuſtam in conſcientia ſempiternæ ignominiæ notam gerant.* En

1. Cor 13. 12. 1. Ioan. 3. 2. Orat. 15. p. 230. Dan, 7. 9. 58 Ioel. 2. 3. Ioan. 5. 29. Col. 3. 3. Ioan. 3. 18. Regnum cœlorum, Trinitatis contemplatio.

A σοι, ἡμῖν δὲ καὶ λύπη τις ἔσαι παραμεμιγμένη τῇ εὐφροσύνῃ. καὶ πῶς ἂν τοῦτο δύναιτο, ὅπου γε οὐδὲ τοὺς πονηροὺς κολαζομένους ὑπὸ τῶν δικαίων ὁρᾶσθαι διδασκόμεθα, ἵνα μὴ τοῦτο συμβαίνῃ. καὶ πῶς καθεκάστην εὐχόμεθα τοὺς προαπελθόντας ἐκεῖ ταχθῆναι, ἔνθα οὐ λύπη, οὐ στεναγμὸς, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος. οὐ γὰρ τοσοῦτον εὐφραίνει τὸ ληφθὲν, ὅσον τὸ λειπόμενον ἀνιάσει. καὶ εἰ τὸ μὴ τυγχάνειν τοῦ τέλους λύπην πανταχοῦ παρέχει, πῶς οὐ τοῦτο ἡμῖν αἴτιον ἔσαι λύπης, καὶ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ τοῦ μεγίσου ἀποτευξόμεθα. καὶ γὰρ ἀεὶ ἐπιθυμήσομεν τοῦ πλείονος, καὶ ἀεὶ ζητήσομεν· καὶ ἐν ὅσῳ οὐ τυγχάνομεν, ἀνιασόμεθα, καὶ τῆς ἀνίας οὐδέποτε παυσόμεθα. ἐπεὶ καὶ ἡ ἔφεσις εἰς τὸ ἄπειρον προχωρήσει. B πρὸς δὲ καὶ οὐδὲν ἔλαττον μετὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ μετὰ τὸν παρόντα βίον ζησόμεθα. ἀλλὰ μὴν πᾶσα ἔφεσις καὶ ἐλπὶς καὶ ζήτησις στήσεται, καὶ πᾶν ἡμῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν πληρωθήσεται τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας, ἐπὶ μηδὲν ἕτερον ἑλκομένης λοιπὸν τῆς ἐπιθυμίας.

Ὥστε, καθὸ πέφυκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἑκάστῳ, ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία ἐπιλάμψει ἡμῖν, καὶ κληρονόμος αὐτῆς ἕκαστος ἔσαι ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀμέσως, τῆς τελευταίας κρίσεως γενομένης. τοῦτο γάρ ἐστι, ὅπερ ὁ Ἅγιος ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν καλεῖ· τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἄμεσον ὁμιλίαν, τουτέστιν, ὑπὲρ ὃ δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· καὶ C ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγε πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, Ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι. ταύτην δὲ τὴν κατὰ νοῦν ἄρρητον ὄψιν καὶ θεωρίαν, τὴν τῶν δικαίων κληρονομίαν, ἣν ὁ μακάριος Διονύσιος ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν καλεῖ, ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος βασιλείαν οὐρανῶν τίθεται, ὃν καὶ πρότερον ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων τοῦτο καὶ μάλα φρονοῦντα ἐδείκνυμεν. ἐν γὰρ τῷ ῥηθέντι λόγῳ διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης, τῆς μελλούσης καταστάσεως μεμνημένος, καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ τὴν μνήμην προσκαλούμενος, τῶν μελλόντων διαδέξασθαι δικαίους καὶ ἀδίκους, Τίς συνήγορος ἐκεῖ φησι, ποία σκῆψις, τίς ψευδὴς ἀπολογία, ποία πιθανότης ἔντεχνος, ἡνίκα θρόνοι προστίθενται, D καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν προκαθέζεται, καὶ βίβλοι διανοίγονται, καὶ ποταμὸς πυρὸς ἕλκεται [58] καὶ τὸ φῶς ἔμπροσθεν, καὶ τὸ σκότος ἡτοιμασμένον· καὶ πορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ νῦν κρυπτομένης· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως· ἣν ἤδη παρὰ τοῦ κρίνοντος αὐτοὺς Λόγου, οἱ μὴ πιστεύοντες κατεκρίθησαν. καὶ τοὺς μὲν τὸ φῶς διαδέξεται, καὶ ἡ τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς θεωρία Τριάδος, ἐλλαμπούσης τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον, καὶ ὅλης ὅλῳ νοῒ μιγνυμένης· ἣν δὴ καὶ μόνην μάλιστα βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ τίθεμαι. τοὺς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων βασάνων, μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων, τὸ ἀπερρίφθαι Θεοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ συνειδότι αἰσχύνη πέρας οὐκ ἔχουσα. ἰδοὺ 58

καὶ οὗτος,

A καὶ αὐτὸς, τὴν τῶν ἁγίων κληρονομίαν, τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν εἶναι διδάσκει· καὶ ὅλον ὅλῳ τῷ νοῒ μίγνυσθαι, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζει.

Οὐ μέντοι ἀπορεῖν δεῖ, πῶς ὀψόμεθα τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὥς φησι Παῦλος. καὶ ὁ Κύριος, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. ὀψόμεθα μὲν γὰρ, ἀλλὰ καθὼς τῷ ἡμετέρῳ νῷ δυνατὸν, κατὰ τὸ ἀνάλογον γνωστικόν. νῦν μὲν γὰρ ἐν σκιαῖς καὶ ἐν αἰνίγμασι βλέπομεν, ἅπερ ὁ αὐτὸς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γνωρίσματα τοῦ Θεοῦ μετὰ Θεὸν ἔλεγεν ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις. ἑρμηνεύων δὲ καὶ τίνα τὰ γνωρίσματα ταῦτα, ἐπιφωνηματικῶς ἐπήγαγεν, Ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες σαθραῖς ὄψεσι παρα-B δεικνῦσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἷόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἴσθησιν. τότε δὲ οὐκ ἐν σκιαῖς οὐδ' ἐν αἰνίγμασιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν, καθὼς οἱ ἅγιοι φασίν· οὐ τελείως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κατανοοῦντες. οὐ γὰρ ἔχομεν τὸ ἀνάλογον γνωστικόν. ἢ γὰρ ἦμεν Θεοὶ κατ' αὐτὸν, ἄναρχοι καὶ ἄπειροι καὶ ἀπερίγραπτοι καὶ τέλειοι, γινώσκοντες αὐτὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτόν. ἀλλ' οὕτως ὀψόμεθα, ὥσπερ ὅταν τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἥλιον ἀνατείνωμεν, τὰς ἐν τοῖς ὕδασιν αὐτοῦ σκιὰς ὑπερβάντες. τότε μὲν γὰρ τὸν ἥλιον βλέπειν εἴποιμεν ἂν ὀρθῶς· οὐ μὴν ἀκριβῶς αὐτὸν κατανοεῖν, οὔτε τὸ μέγεθος, οὔτε τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ ὑποκείμενον τὸ δεκτικὸν τοῦ φωτός· οὔτε τὰ C κατ' αὐτὸν πάντα, ἐξ ὧν σύνθετος ἐστὶν· ὅμως λεγόμεθα βλέπειν τὸν ἥλιον. καὶ τοῦτο μὲν ὡς παράδειγμα εἴληπται· ὅθεν οὐδὲ τὰ τούτου καὶ ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνειν δεῖ πάντα, ἵνα μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περιγραπτὸν τὸν Θεὸν φανταζώμεθα.

Μακάριοι τοίνυν ἐσόμεθα, ὅτι ὃ οὐ βλέπομεν, ἀναμφιβόλως πιστεύομεν. διὰ γὰρ τῆς πίστεως ἐπὶ τὴν ἄρρητον τῆς ἁγίας τριάδος καταντήσομεν θεωρίαν, καὶ τὸν Θεὸν ὀψόμεθα, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπόσχεσιν· ὅτε αὐτὸν ἔχοντες τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν, οὐ δεησόμεθα τινός· ἀλλὰ πληρωθησόμεθα ζωῆς αἰωνίου καὶ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, καθὸ πέφυκεν ἕκαστος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν πίστεως καὶ D τοῦ καμάτου αὐτοῦ. καὶ γὰρ μονὰς πολλὰς παρὰ τῷ Θεῷ ἠκούσαμεν εἶναι· μὴ κατ' ὀλίγον τὸ δυνατὸν ἡμῖν λαμβάνοντες, ἀτελῆ καὶ μετὰ λύπης τὴν αἰωνίαν ἐκείνην θεωρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόλαυσιν ἔχωμεν, καὶ μετ' ἐλπίδος καὶ ἐφέσεως κἀκεῖ ζήσωμεν· καὶ τότε συμβήσεται ἡμῖν ἔχουσιν αὐτὸν τὸν Θεὸν, οὐ γινομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις, ὅπερ ὁ Προφήτης φησὶν, Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἵνα τοίνυν ἐπὶ τὸ ἐλπιζόμενον καταντήσωμεν ἀγαθὸν, ὀφείλομεν πιστεύειν καὶ βεβαίως κατέχειν τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἣν μίαν

Gregorius quoque Sanctorum hæreditatem eſſe docet Dei contemplationem; totumque eum toti menti miſceri, quod & Regnum cœlorum vocat.

Haud tamen in dubium vocandum, qui fiat, ut quod ait Paulus, *facie ad faciem* videamus Deum; ipſeque Dominus, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Sanè quidem videbimus, pro eo tamen ac mentis noſtræ facultas patitur, quanta ſcilicet noſtra cognoſcendi vis ac intelligendi. Nunc quidem in umbris videmus & ænigmatis, quæ idem Gregorius Theologus Orationibus ſuis Theologicis dicebat, *Dei numinis poſteriora Deo indicia*: Exponenſque quænam hæc intelligenda indicia, velut ſententiam claudens ſubjecit, *Non ſecus videlicet ac Solis in aquis umbræ atque ſimulacra infirmis oculis Solem repræſentant: quandoquidem eum obtueri non poſſumus, utpote lucis puritate ſenſum omnem ſuperantem.* Tunc verò non in umbris nec in ænigmatis, ſed ipſum Deum, uti loquuntur Sancti; non ejus perfectè perſpectam habentes ſubſtantiam. Non enim ea mentis noſtræ vis eſt, ut paribus illi modis reſpondeat, alioqui haud ſecus ac ille Dii eſſemus, principii expertes, infiniti, incircumſcripti, perfecti, ipſum cognoſcentes, ut ipſe ſeipſum cognoſcit: ſed ſic eum videbimus, velut cùm ſuperatis quæ in aquis extant, Solis umbris, in ipſum oculos ſolem intenderimus. Tunc enim rectè dicamur videre ſolem; tametſi eum perſectè non perſpiciamus, nec quanta ejus magnitudo, nec quanta ſubſtantia ac ſuppoſitum lucem geſtans; nec denique quanta ejus omnia, ex quibus compoſitus eſt. Et hoc quidem velut exemplum aſſumptum eſt; unde nec ejus omnia & in Deo uſurpanda ſunt, ne præter alia, etiam Deum circumſcriptum intelligamus.

1. Cor. 13 12.
Matth. 5. 8.
Orat 34. p. 538.
Dei viſio præſentis ævi, & Beatorum in patria.
Simile.

Beati ergo erimus, quod id quod non videmus, citra omnem dubitationem credimus. Per fidem enim, ad arcanam ſanctæ Trinitatis contemplationem devenie-mus, Deumque, juxta quod Salvator pollicitus eſt, viſuri ſumus; quando ipſa ſupremi Boni poſſeſſione beati, nullius egebimus; ſed vita æterna & gaudio & exultatione, pro eo ac cuique comparatum eſt, pro fidei noſtræ ratione atque laboris, implebimur. Etenim manſiones multas apud Deum eſſe audivimus; ne paulatim id cujus capaces ſumus accipientes, imperfectam & cum mœrore habeamus æternam illam Dei contemplationem ac jucunditatem, atque illic etiam ſpe deſiderioque vitam ſuſtentemus: Tumque continget nobis Deum ipſum habentibus, cujus nobis adeptione omnis ſedanda contemplatio eſt; quod Propheta ait, *Iuſtus autem ex fide vivet.*

Ioan. 20. 29
Matth. 5. 8.
Ioan. 14. 2.
Hab. 2. 4.

PERORATIO.

Vt igitur ad Bonum in ſpe nobis repoſitum perveniamus, neceſſe eſt ut credamus, ac ſanctæ Dei Eccleſiæ, quam unam

Sanctam Catholicam & Apoſtolicam confitemur, decreta firmiter teneamus: Quæcunque nimirum de uno ac trinè ſubſiſtenti Deo prædicat; nec non quæcunque de Chriſti myſterio, deque futura reſurrectione docet; cunctaque ſanè ac verè ſervemus; ut neque quod ad fidem ſpectat, nec quod ad diſciplinam, quicquam claudicemus. Ad eum quidem qui ex ſola fide æternam vitam ſe adepturum præſumit, dixit Dominus, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Et, *Quid me dicitis, Domine, Domine, & non facitis quæ dico vobis?* Ad eum verò qui ſine fide ſperat ſalutem, infit Apoſtolus, *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*; & ſine fide opera mortua eſſe, ut & fidem ſine operibus.

[Margin: Vera fides, ſanctique mores neceſſaria ad ſalutem. — Matt 7.21. — Luc.6 46. — Hebr.11.6. — Iac.2.20.26]

Sunt verò etiam quidam impii, ſeu Hæretici, quibus non rarò certa conſilii ratione, futura à Deo revelantur; ſicque liquet ex geſtarum rerum monumentis, velut etiam ſe in Caipha res habuit; qui cùm Pontifex eſſet anni illius, ut Evangeliſta ait, prophetavit expedire ut unus homo periret pro populi ſalute. Quin & quandoque in Dei nomine miracula faciunt. De illis enim dixit Dominus: *In illa die multi dicent mihi, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & dæmonia ejecimus, & virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, Nunquam novi vos: diſcedite à me operarii iniquitatis*: quos utique & cavendos monet, dum ait, *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.* Idcirco, qui ejuſmodi ſunt, primùm à fide, tum à vita morumque diſciplina examinandi ſunt. *A fructibus* enim *eorum*, inquit, *cognoſcetis eos.* Proprius verò maximè homini fructus, mentis rationes ſunt ac conſilia, quibus proditis noſcitur, num veræ Chriſtianorum conſentiat fidei, necne. Ad vitam quoque morumque diſciplinam quod attinet, etſi ſimulant ac decipiunt, brevi tamen deprehenduntur.

[Margin: Ioan.11.50. — Matt.7.22. — Matt 7.15.]

Quæ igitur ab Scriptura ſacra, & à Sanctis Deique Eccleſiæ Magiſtris, de ſana Chriſtianorum fide docemur, iſta ferè ſunt; quam & corde credere debemus ad juſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem, uti Doctor Gentium decrevit. *Niſi enim eam quis fideliter crediderit, ſalvus eſſe non poterit*, ut Magnus Athanaſius in Confeſſione Fidei ad Iulium Papam Romanum ſcriptam adjecit; cujus planè etiam Gregorius Theologus in ejus Encomio mentionem faciens, *Solus ille*, inquit, *aut cum valde paucis auſus eſt veritatem ſcripto profiteri.* Hanc vocans Veritatem, quam is ad Iulium Fidei Profeſſionem ſcripſit.

[Margin: Rom.10.10 — Symbolum Athanaſiũ. — Orat.21. p.394.]

De hac autem noſtra Fide, nos quoque eam complentia ſummè neceſſaria capita paucis conſcripſimus, quæ Tu quidem, Amice, à me poſtulaſti; nunc autem, tibi

A ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ὁμολογοῦμεν. ὅσα περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τρισυποστάτου Θεοῦ κηρύττει· ὅσα τε περὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως διδάσκει, καὶ πάντα φυλάττειν ὑγιῶς καὶ γνησίως, μήτε κατὰ τὴν πίστιν, μήτε κατὰ τὴν πολιτείαν χωλεύοντας. πρὸς μὲν γὰρ τὸν ἀπὸ μόνης τῆς πίστεως θαρροῦντα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιτυχεῖν, ὁ Κύριος εἴρηκεν, Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ, Τί με λέγετε Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω ὑμῖν. πρὸς δὲ τὸν ἀπὸ μόνων τῶν ἔργων ἐλπίζοντα ὁ Απόστολος εἶπεν, Ανευ πίστεως Θεῷ ἀρέσαι ἀδύνατον. καὶ ἔργα ἄνευ πίστεως νεκρά εἰσιν, ὡς πίστις χωρὶς ἔργων.

Εἰσὶ δὲ καί τινες ἀσεβεῖς, ἢ καὶ αἱρετικοὶ, πρὸς
B οὓς πολλάκις τὰ μέλλοντα κατά τινα οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτονται, ὡς ἀπὸ τῶν ἱστοριῶν τοῦτο δῆλον, ὥσπερ καὶ ὁ Καϊάφας περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὡς ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν, Οτι συμφέρει ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολέσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ θαύματα ποιοῦσιν ἔστιν ὅτε· καὶ ὅμως τούτου οὕτως ἔχοντος, οὐδὲν ἧττον πόῤῥω τοῦ Θεοῦ εἰσί. περὶ αὐτῶν γὰρ ὁ Κύριος εἴρηκεν, Εν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλοὶ ἐροῦσί μοι, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν καὶ δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, Οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας· οὓς δὴ καὶ ἐκφεύγειν παραινεῖ, Προσέχετε, λέγων, ἀπὸ
C τῶν ψευδοπροφητῶν· οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. ὅθεν τοὺς τοιούτους πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς πίστεως· εἶτα ἀπὸ τῆς πολιτείας ἐξετάζειν δεῖ. Απὸ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν φησιν, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. καρπὸς δὲ οἰκεῖος μάλιστα ἀνθρώπῳ, τὰ τῆς ψυχῆς νοήματα, ὧν φανερουμένων γινώσκεται, εἴτε τῇ τῶν Χριστιανῶν ἀληθινῇ συμφωνεῖ πίστει, εἴτε καὶ μή. καὶ κατὰ τὴν πολιτείαν δὲ εἰ ὑποκρίνονται καὶ ἐξαπατῶσιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξελέγχονται.

Οσα μὲν οὖν παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας περὶ τῆς ὑγιοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως διδασκόμεθα, ταῦτα ἐστὶν ἣν καὶ καρδίᾳ πιστεύειν ὀφείλομεν εἰς δι-
D καιοσύνην, καὶ στόματι ὁμολογεῖν εἰς σωτηρίαν, ὡς ὁ Διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν ἀπεφήνατο. ταύτην γὰρ ἐὰν μή τις πιστῶς πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐ δύναται, 59
ὡς ὁ μέγας Αθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ιούλιον Πάπαν Ῥώμης τῆς πίστεως ὁμολογίᾳ προσέθηκεν, ἧς δὴ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐγκωμίῳ μνησθεὶς, Μόνος ἐκεῖνος φησὶν, ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις, ἀπετόλμησε τὴν ἀλήθειαν ἐγγράφως ὁμολογῆσαι. ταύτην λέγων ἀλήθειαν, τὴν πρὸς ἐκεῖνον γραφεῖσαν ὁμολογίαν.

Περὶ δὲ ταύτης τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς τὰ συμπληροῦντα αὐτὴν ἀναγκαιότατα κεφάλαια ἐν ἐπιτομῇ συνεγράψαμεν, ἅπερ αὐτὸς μὲν ὦ φίλος παρ' ἡμῶν ἐζήτησας. ἤδη δὲ ἔχεις τῶν

ζητηθέντων ἀπόδοσιν, εἰ καὶ μὴ γενναίως καὶ ἀρκούντως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, καθόσον ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο· δηλονότι τῇ παρ' ἐμοῦ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν μικρᾷ σπουδῇ τὴν χορηγίαν ἐπιμετρήσας. Καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα οὐκ ἂν εἶπον, ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγον, εἰ μὴ βεβαίως ἠπιστάμην παρὰ τῶν ἁγίων κηρυττόμενα, καὶ τὰς μαρτυρίας ἐξ αὐτῶν εἶχον προτιθέναι. ἀεὶ μὲν γὰρ ταύτην ἐπὶ πάντων τὴν συνήθειαν ἔχω, τοῖς προηγησαμένοις καὶ ἀρίστοις ἕπεσθαι· ἐξαιρέτως δὲ, ἐπὶ τῶν θείων ἐμαυτῷ τὴν συνήθειαν ταύτην φυλάττεσθαι βούλομαι, μηδὲν φρονεῖν, μηδὲν λέγειν ὅπερ οὐ δοκεῖ τῇ γραφῇ καὶ τοῖς μαθητευθεῖσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας, μηδὲν γράφειν, οὗ μὴ ἔχω φανερὰν καὶ βεβαίαν τὴν μαρτυρίαν παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ γραφῆς καὶ τῶν ταύτης ἐξηγητῶν, οὓς ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπῄνεσε καὶ ἐδόξασεν. ὃ καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων δῆλόν ἐστι καὶ γνώσεται καθαρῶς, εἴ τις μόνον ἀδόλως καὶ ἀπ' ὀρθῆς κρίσεως τὰ γεγραμμένα ἐπέλθοι. ἀπ' ἐμαυτοῦ γὰρ οὐδὲν εἰσήνεγκα πάντως· τοῦτο δὲ μόνον, ὅτι τὰ τοῖς ἁγίοις ἐν διαφόροις ῥηθέντα τόποις, αὐτὸς ἐνταῦθα συνῆψα πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαίωσιν καὶ ἀλήθειαν. καίτοι οὐδὲ τοῦτ' ἂν ἐποίουν, εἰ μὴ παρὰ σοῦ τοῦτ' ἀπῃτούμην· οὐδέ γε, εἴπερ ἦν σοι καὶ σχολὴ καὶ βιβλία καί τις δύναμις λόγου ταῦτα συλλέγειν σποράδην κείμενα, καὶ συμπερασματικῶς τῇ διανοίᾳ ἐναποτιθέναι· ἵνα μὴ δόξωμεν ὑπερηφανῶς ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ταῦτα συγγράφειν, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου νόσον νοσεῖν, ἣν καὶ μέχρι τοῦ δοκεῖν ἀπορριπτέον.

Ὅμοιον οὖν τι πεποίηκα, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἡμῶν λαβών· λέγω δὲ τὸ, Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, τὸ δὲ μὲν εἶπεν ἐκ ταύτης συνίσταται τῆς γραφικῆς ῥήσεως, τὸ δὲ ἐξ ἑτέρας, καὶ, ἄλλο ἐξ ἄλλης· καὶ περὶ πάντων ὁμοίως μέχρι τοῦ τέλους. ὅθεν οὐδ' ἄξιον ἐμαυτὸν διὰ τοῦτο κρίνω· πλὴν εἰ μὴ λέγοι τις, καὶ οἶμαι δικαίως, ὅτι καθὸ μηδὲν ἴδιον εἶπον καὶ ἀσύμφωνον τῇ γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις, ἄξιος ἐπαίνων εἰμί. τὸ γὰρ τὴν πατέρων πίστιν καὶ ὁμολογεῖν καὶ συγγράφειν τοῦτ' ἐστὶ, διὸ πολλοὶ στεφανοῦνται. εἰ δ' ἐπὶ τούτοις οὔ φημι δίκαιον ἀξιοῦσθαι ἐπαίνων, καθότι ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ἐγὼ εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσελήλυθα· πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ μέμψεως. ἑκάτερον γὰρ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραφῆς καὶ τοὺς ἁγίους ἀναδραμεῖται. τὰ αὐτὰ γὰρ πάλιν ἐρῶ, ὡς οὐδὲν ἀπ' ἐμαυτοῦ ἴδιον εἶπον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας περὶ τῆς ὑγιοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως διδασκόμενα, ταῦτα ἐξελεξάμεθα, ἃ καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν ἰδιωτικῶς καὶ κεφαλαιωδῶς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐν τῷ παρόντι σχεδιάσαντες ἐξεθέμεθα.

reddita habes, quamvis non ſatis ſtrenuè, & quantum ſufficiat, ſed pro virili noſtra facultate, quanta nimirum donavit Deus, pro meæ lectionis exiguæque diligentiæ modulo ea ſubminiſtratis. Quin ne hæc ipſa quidem dicturus eram, quod & initio operis præfatus ſum, niſi certò à Sanctis prædicari noſſem, eorumque auctoritates in promptu haberem. Mihi enim ſemper quidem ea inita ratio eſt, ut ſuperiores, & in eis optimos, ſequar; præſertim verò in divinis eam mihi indixi ſervandam conſuetudinem, ut nihil ſentiam, nihil dicam, quàm quod Scripturæ viſum ſit, divinoque Spiritu edoctis Eccleſiæ Magiſtris: nihil denique ſcribam, cujus non apertam certamque auctoritatem, ex ſacra Dei Scriptura, ejuſque Interpretum, quos Dei Eccleſia & laudavit, & ſuo præconio claros reddidit. Idque manifeſtè liqueat ex illis quæ edidimus, magiſque clareat, modò quis ſolum ea quæ ſcripta ſunt, ſine dolo rectoque judicio percurrat. Nihil enim prorſus à me ipſo intuli, ſed id ſolum, quod ea quæ diverſis locis à Sanctis dicta ſunt, ipſe hîc collegi, ad eorum qui lecturi ſunt, firmandam fidem, ejuſque veritatem conſtabiliendam. Quanquam ne id quidem facturus eram, niſi tu à me exegiſſes: at neque te exigente, ſi tibi & otium & libri & eruditionis facultas ad hæc ſparſim poſita colligenda, ac memoriæ penu reponenda brevi ſententia comprehenſa, ſuppeteret; ne videamur ſuperbè aggredi ad hæc conſcribenda, ac diaboli morbo laborare, cujus vel nudam ſpeciem neceſſe eſt ut procul amandemus.

Calecæ tractandi methodus.

1.Tim. 3.6.

Simile igitur aliquid feci, ac ſi quis, quam profitemur Fidem accipiens; nempe, *Credo in unum Deum*, & quæ ſequuntur, id illo probari diceret Scripturæ teſtimonio, iſtud alio, aliudque alio, & ſic deinceps in finem uſq; Vnde neque meipſum ob eam collatam operam laude dignum exiſtimo; niſi quis fortè dicat, ac puto meritò, ea me ratione laudem promeritum, quod nihil proprium dixerim, autve Scripturis Sanctiſque diſſonum. Id enim Patrum fidem profiteri ſit ac conſcribere; quo nomine multi coronantur. Sin autem idcirco dicam haud æquum eſſe me laudem conſequi, quod alii laboraverunt, & ego in laborem illorum intravi; longè potiori ratione nec par fuerit inde mihi vituperium creari. Vtrumque enim in Scripturæ doctrinam Sanctoſque redibit. Eadem enim rurſus dico, Nihil à me atque proprium me dixiſſe, ſed quæ ab Scriptura ſacra ac Dei Eccleſiæ Magiſtris docentur de ſana Chriſtianorum Fide, hæc ſelegiſſe; eaque ipſa claritatis cauſâ rudi ſermone pauciſque perſtringendo, quoad licuit, defunctoriè leviorique opera in præſenti libro expoſuiſſe.

AD MANVELIS CALECÆ DE FIDE & Principiis Catholicæ Fidei librum, Notæ.

1. Ὁ Ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος Dicitur Deus ἀρχίθεος, ea ratione qua auctor eſt deitatis, qua Angeli & homines participatione dicuntur dii. Sequiturque unum ex alio; ex eo quod ἀρχίθεος ſit, *deorum auctor*, quod ſit ὑπέρθεος, *illis ſuperior atque eminens*; qui ita producat & in eis velut multiplicetur, ut à ſua unitate nihil excedat. A

2. Ἐν τῷ πρὸς Εὐστάθιον. Euſtathius hic Medicus; non alienus à Baſilio, alius ab Euſtathio Sebaſteno Epiſcopo, in quem idem Baſilius ſtrinxit ſtylum, & ad ſubſcribendam Fidem coëgit Extat exēplum Epiſt. 78. Hîc Calecas non totam refert Baſilii ſententiam, ſed ex illa ſublegit, quantum ſibi ac inſtituto ſatis putavit. Quod ſcripſit τὸν λόγον referat; etſi Epiſtolari forma ſcriptus libellus eſt, nec Epiſtolæ modum excedit, unde inter Epiſtolas relatus eſt. B

3. Ἐστιν ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ. Bill hoc ſolùm notat, *Verba ſunt Ieremiæ* cap. 23. Τίς ἔστη ἐν ὑποστήματι Θεοῦ. quod ſanè nimis defunctorium. Acceſſe Gregorium eam vocem κατὰ πρόχειρον, primùm obvio ſenſu, pro eo quod communiùs Theologi ὑπόστασιν dicunt, liquet ex adjuncta voce, καὶ οὐσία. Longè tamen eſt à veritate Hebraica, quam latuiſſe τοῖς 70. Seniores, te ſic perſpicua, aut aliud voluiſſe reddere, quàm textus ipſe ferret, haud veriſimile eſt. מי עמד בסוד יהוה, *Quis in ſecreto Domini*. Syriac. Arab. *Quis interfuit ſecreto meo*? Vulg. *conſilio*. Voce ὑποστήματι, & ὑποστάσεως ſtatim ſequ. verſu 22. οἱ 70. *fundamentum* voluerunt quod idem ac conſilium eſt, quod ſcilicet conſilium fundamentum actionum humanarum, à verbo יסד *fundavit*, quod & ſentiunt Rabini. Nihil ergo Viri ſapientiſſimi à reliquis ſenſu differunt, quem tamen ægrè quis aſſequatur, nihil in Hebraicis verſatus. Videantur notata Nobil. ad illum Ierer. 23. 18. verſiculum. C

4. Ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός. Difficilis hæc Chryſ. aliorumq; Græcorum doctrina; quam & urget in beatis ipſis Mentibus, Non videre ſcilicet veram & ſinceram ejus eſſentiam, ſed τὴν συγκατάβασιν, eam ejus inclinationem, qua ſe pro illarum facultatis modulo componit: ut ſit divina eſſentia, nedum nobis mortalibus, ſed & illis ἀπρόσιτος, *inacceſſa*, ac quam inhabitat lucem, ut auctor eſt Apoſt. 2. Tim. 6. Ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ ἄνω Δυνάμεσιν ἔστιν ἀπρόσιτος. *Vt non ſolùm hominibus, ſed & Virtutibus ſupernis eſſe inacceſſibilem noveris.* Vbi non ſatis aptè Interpr. Theodorus Gaza, *incomprehenſibilem.* Num ſatis ad mentem Chryſ. quas noſtri paſſim adhibent ſolutio- D

nes, non hujus loci aut operæ ſit diſquirere. Certum eſt, huic tantæ diſputationi anſam dediſſe Anomœos, qui ſe Deum comprehendere, ac ſic clarè videre ac cognoſcere, ac ipſe ſeipſum, impudentiſſimi hominum dicerent, quos perinde exagitant Greg. in Orationibus de Theologia, Baſil. l. 1. adverſus Eunom. quibus confutandis nihil mirum videri ſanctos Patres tantiſper metam exceſſiſſe. Certè abhorrere videntur, τὸ, μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός· &, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν, καθώς ἐστι. *Similes eis erimus, quia videbimus eum, ſicuti eſt.* 1. Ioan. 3. 2. &, *non ſicuti eſt.* Nec enim aliter velit Ioannes viſuros nos Deum, quàm videant ſupernæ Poteſtates; cùm magnum ſit, ut ſit menſura hominis, quæ eſt Angeli; ſimulque & nos in cœlis ſicut Angeli Dei.

5. Οὐ παρέδειξά σοι τῷ πόλει. Hæc inferet Dionyſ. ex eo, quod ſolum ſcriptum eſt, Ὅρα, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δεδειγμένον σοι ἐν τῷ ὄρει. *Vade, facies ſecundum exemplar, quod tibi oſtenſum eſt in monte.* Quod enim unum hoc expreſſit Scriptura, unum finem intelligi voluit ſic oſtenſorum exemplarium; artis ſcilicet imitationem, non diviniorem aliquem cultum, ſi exemplaria intelligamus, non ipſas divinas voluntates ac decreta, verè ipſa adoranda, quæ ſint ipſe Deus; ſed principaliora creata, ſive ſpiritalia ſive ſenſilia, quomodo intellexit, quem refert, Clemens Philoſophus. Ait Pachim. quoſdam expoſuiſſe Clementem Romanum; ſed certè videbatur tantæ Sedis Epiſcopus & Apoſtolorum diſcipulus alio nomine compellandus. Stromateum non potuit citare, qui vel fuit longè illo antiquior, vel videri voluit.

6. Τὸν Θεὸν ὁρᾶσθαι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Videatur velle & Calecas, non videri ipſam divinam eſſentiam; quod nec ejus conceptum ullum, qui verè illius conceptus ſit, hocce ævo habeamus: abſtrahente ſcilicet illa, ab iis omnibus, quibus conveſtitur quicquid pro hac vita intelligimus. Evincunt certè hæc, Deum majorem eſſe noſtro intellectu, nedum ut eum comprehendat, uti hanc vocem ſtrictè accipiunt noſtrates Theologi, ſed ut etiam verè, quod quid eſt eſſe ejus, intelligat atque videat: non Deo auferunt, quin lumen ſuum impartiendo, claram ei ſui notitiam, & ut eſt, cunctis rebus eminens extraque omnia, beatitudinis præmio præbere valeat.

7. Περὶ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως. Verum id quidem, de perfecta omnino conſummatione, quando reparatis corporibus, Sancti ſimul beandi ſunt. Potuit tamen non ſic intelligere Calecas, ſed quod ante diem judicii Animæ non donentur ipſo Dei conſpectu, aliæque aliis priores; quæ plurium fuit opinio ante Bened. XII. definitionem, quæ ipſum latere potuit, vel ſi paulò recentior fuit, Græcum ſcilicet hominem, inque Græcis quàm Latinis auctoribus verſatiorem: ac vel maximè, quod Romanorum Antiſtitum dogmatica decreta, necdum

in plenario Concilio probata, non admodum Græcos fatigent, & qui Romanæ diœceſis non cenſeantur.

8. Τὴν θεαρχικὴν ἀκτῖνα. Reliqui conſtanter θεαρχικήν· etſi utraque vox apta ſit. Potuit Calecas, quod ſic occurrit memoriæ, edere; vel vocem θεαρχικὴν, tantiſper notiori voce exponere; quæ ipſa Dionyſio familiaris eſt; cui divinæ Chriſti operationes, θεουργίαι ſunt; ac ſacris operans, θεουργός. Vocat ergo θεουργικὴν ἀκτῖνα, radium quo ad divina provehimur ac quaſi deificamur; qui eſt ipſe θεαρχικὴ ἀκτὶς, quaſi *deitatis auctor & origo ſeu principium radius*; eodem ſenſu quo expoſita n. 1. vox ἀρχίθεος. Lanſel. *divinus* vertit: Cord. *divino-principalis*; quæ vox turgentior eſt, quàm ſatis rem explicet. Pachym. perinde ſimplicius, τὴν θείαν ἀκτῖνα· ſicque non rarò aptius reddantur compoſitæ Dionyſii voces, ſimplicibus, quàm affectatione nimia, ac Latinis auribus duriore expreſſione, compoſitis.

9. Ἄλογον καὶ σκαιὸν ἐστι. Lanſel. & Cord. *Alienum à ratione & abſurdum*: Mihi magis placet, quod tantis vocem σκαιὸς exponit Heſych. ut ſit *moroſi animi, indiſciplinati, ſtupidi*; ac ſi quid ejuſmodi eſt, quod perſonam afficiat, ſic pravè judicantem, non quod ad rem ipſam attineat.

10. Μέμνησθε. Apud Paulum eſt, Μὴ ἐπιλανθάνεσθε. ut & Vulg. *Nolite oblivisci*. Sicque ſcripſerit Calecas feſtinante calamo, & ut memoriæ occurrebat.

11. Θεὸν σταυρούμενον. Sic Orat. 42. Θεὸς σταυρούμενος· quanquam locus hîc citatus, aliunde acceptus: pauloque ſuperius eadem Orat. αἷμα Θεοῦ καὶ πάθος dicit, *Dei ſanguinem & paſſionem*; quem & bibendum & corpus manducandum ſtatuit, ſi modò vitæ deſiderio teneamur; nihil incredula τοῖς περὶ σαρκὸς λόγοις· *Sermonibus de carne*; quibus ſcilicet Chriſtus, ſic in cibum ſe daturum pollicitus, haud dubiè & dedit.

12. Ἔλαβεν ἐπὶ κόρρης πληγάς. Sic emendo quod erat in Caleca editiſque Chryſ. κόρης Non enim ἐπὶ κόρης, quod eſt *pupilla oculi*, percutere dicimus, vel Dominus id paſſus legitur, ſed ἐπὶ κόρρης, *in gena*, pro quo Ioannes ῥάπισμα & ῥαπίζειν dixit, quod minus Atticum eſt; volueritque Chryſ. poſita prius Evangelica voce, ipſa ſimpliciore, elegantiore hac exque uſu Græci ſermonis rem declarare. Vnde & Lucas, qui purius Græcè locutus eſt, ſic expreſſit, Καὶ περικαλύψαντες αὐτὸν, ἔτυπτον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον. *percutiebant faciem ejus*; nempe dando alapas. Thomas Magiſter, τὸ, ἐπὶ κόρρης πατάξαι, dicit, τὴν γνάθον πλατείᾳ πλῆξαι χειρί. Atque ita Atticum eſſe, non item ῥάπισμα δοῦναι. Sequentibus malè Aniano habitus locus Chryſoſtomi. Tantis enim, quæ ex ejus Græcis reddidi, ſua hæc ſubſtituit. *Ipſum rurſus verbum clariſſimum apparuit, hoc Ioannes gloriam appellavit*. Dicas περὶ Λόγου, *de divino Verbo* ſermonem eſſe, cùm ſit ῥῆμα, referatque totam ſuperiorem ſententiam, *Vidimus gloriam ejus quaſi Vnigeniti à Patre*, quam & in paſſionibus ait meritò de Chriſto celebrari; ac inde probat, quod αὐτὸς (nempe Λόγος ac Chriſtus, ipſe Vnigenitus) *rem*, paſſionem ſuam, *gloriam* appellarit, ac claritatem, δόξαν. Sic enim Chryſoſt. exponit, & cum eo alii, quod ait Dominus Ioan. 12. & 13. *Venit hora ut clarificetur Filius hominis: Continuò clarificabit eum, &c.*

13. Τοῦτο γὰρ τῶν Μασσαλιανῶν ἐστιν αἱρέσις. Antiqua hæc hæreſis, inter Monachos maximè, majoris ſpecie ſanctitatis orta, ab eiſque aliis aliiſque tēporibus lociſque propagata; quam ſanctiſſimi Epiſcopi ſtrenuè compreſſerunt, Litoius Melitinenſis, Valerianus & Amphilochius, quorum amborum ſuggeſtione in Synod. Epheſ. Act. VII. fuit damnata. Quam Calecas Synodum refert, recentior eſt, quod ſic Dionyſianis nititur. Num ad Greg. Palamæ, illumque ſecuta tempora hæc ſpectent, quando recruduit illa hæreſis inter Solitarios, quibus ſe ipſe Palamas patronum exhibuit; de quo vide Leo. Allat de Conſenſu utriuſque Eccleſiæ; ut & ejus Diatribam de Symeonum ſcriptis à me nuper editam, ubi de Symeone Xerolophi Abbate, dicto Novo Theologo, diſputat; ejuſque erroris inſimulat. Sed de illis plura nos ad ſuperiorem Calecæ Tractatum, ac certiora, quod ejus Vitæ non deſit copia, à diſcipulo ſumma cura ac diligentia ſcripta, quæ deſiderata Leoni Allatio eſt. De Maſſalianis cùm tanta Damaſcenus habeat, nihil eorum meminit quæ hîc refert Calecas.

14. Αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Loquitur Calecas, ipſe Græcus, Græco ſcribens, ac de Fide informans, Græcorum more, non explicando proceſſionem Spiritus etiam à Filio, tanquam uno cum Patre principio, ac principio ex Patre principio, qui ſit fons totius Trinitatis, ac proinde verè κατ' ἐξοχὴν αἴτιον, id eſt, *Auctor ac cauſa*, prout Græci ea voce utuntur. Vidend Greg. Orat. 29. p. 490 & 23 p. ... & 39. p. 630. ubi perinde Spiritum à Patre dicit procedere, οὐχ υἱκῶς, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· *Non Filii more; neque enim generatione, ſed proceſſione*. Ac mirum ſi Corderii ac Lanſelii dicam adverſus Maximum, ante annos 20. à me exſufflatam, vel Gregorius, vel meus Calecas evadant. Longè ſolidior Georgius Metochita graviſſimus traditionis teſtis & aſſertor, quà ſic expreſſam vel involutam myſterii Trinitatis fidem, nihil Eccleſiarum paci offeciſſe oſtendit; cùm alii aliorum fidem non ignorarent, donec Photius fovendæ tyrannidis occaſionem inde arripuit; cujus penè extinctum ſchiſma ac compreſſum Michaël Cerularius denuo ſuſcitavit.

15 Ὅταν εἴτι περὶ τῶν τελῶν. Sumpta hæc ex alia Gregorii Orat. quàm citet Calecas, Εἰς τὰ φῶτα, etſi illa jam non occurrit. Sicque etiam ſuperioribus eidem obrepſit, ut quaſi ex hac eodem Orat. referret, quod ex alia retuliſſe deprehendi, & verò annotavi. Adde quod non ſatis ſuccurrente memoria, quandoque nonnulla verborum mutatio accidit: ut cùm ſequentibus (quæ ipſa verè ex Orat. εἰς τὰ φῶτα) loco μᾶλλον, eſt εἴη· eodem penitus ſenſu.

16. Ὁ καὶ περιχώρησιν. Vtitur ea voce Damaſc. l. 1. c. 19. ubi de divinis perſonis, ἀδιάστατοι καὶ ἀνεκφοίτητοι ἀλλήλων, ἀσύγχυτον ἔχουσι τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν. Vt videatur illa vox adinventa, ad ſuperiorum vim reddendam, perſonarumque diſtinctionem ex proceſſionibus ſignificandam, cum ſumma unitate in eſſentia, qua aliæ in aliis per ſummam identitatem exiſtant. Bud. p. 430. ex ipſo Greg. in Patris Epitaph. exponit, τὸ περιχωρεῖν, *circuitu redire*, exque Pauſan. in Phocicis, *tandem cedere, devenire*. Billius reddit, *im-*

meant; Faber rudius, *habentes invicem circuitionem.* A Sic itaque divinæ Perſonæ procedentes, hincque oppoſitionem *Ad aliquid*, atque ea diſtinctionem habentes, ad unitatem quaſi redeunt, ſeu potius illa nunquam excedunt, ὥστε ἔχεσθαι, καὶ οὐ συναλοίφεσθαι· quæ verba perinde mutuatus Damaſc. ex Greg. qui & probat τὸ, ὥστε ἔχεσθαι, illis verbis Domini, *Ego in Patre & Pater in me eſt*; ut ſit quaſi aliam aliam habere eique ineſſe, ac cohærere, ſine aliqua commixtione, qua velut in tertium aliquod tranſeant, & à ſua excidant perfectione; quæ videtur illa συναλοιφὴ ac *quaſi conflatum*, tanto prorſus myſterio repugnans.

17. Ἑνὶ φωτὶ καὶ τρισί. *Vno trinoque Lumine*, ſeu, *tribus*. Non placet quod Bill. reddit, *Vno triplicique Lumine*. Certè vox illa *triplex*, malè ſonat in B Theologia; videtur enim ſonare materialem quaſi multiplicationem, & qua Lumina non ſolum numerentur, exiſtendi modo diſtincta, penes auctorem, & quod ex auctore eſt, ſed & tota etiam eſſentia multiplicentur. Ac neſcio an ullus Patrum vocem τριπλοῦς, quæ illi *triplex* reſpondet, in divinis perſonis unquam uſurparit. τρεῖς dicunt & τρία, unde poſtmodum nata vox τριάς· ut & nobis, etiam *Trias & Trinitas*. Extra hæc vagari quadam velut Latinitatis larva, periculo non vocat. Potius magiſq; ſobriè Eccleſia in Hymno feſti Trinit. *Vnum te Lumen credimus, Quod & ter idem colimus*. De creatis verò, in quibus rerum illa pluralitas & diviſio ac multiplicatio, aliaque & alia eſſentia, *Triplex rerum machina, benedicit per ſæcula.* C

18. Τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. Damaſc. l. 3. c. 6. hoc potius affert ut definitionis explicationem; ſeu quid ex illa ſequens. Ait enim. Τὴν ὑπόστασιν ὁρίζονται, οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων. *ſubſtantiam, ſeu eſſentiam cum accidentibus, hypoſtaſim definiunt*: ὥστε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἔχει· καὶ τὸ καθ᾽ ἑαυτὴν ὑπάρξαι· quod poſtremum ſic hypoſtaſi proprium, mirum Fabro Interpreti excidiſſe: Bill. *Quocirca Perſona, id quod commune eſt, cum propria & peculiari ſua nota habet: idque præterea, quod per ſe ſubſiſtit.* Maluit tamen Calecas iſtud aſſumere, quod in Deum transferri poteſt, in quo eſt verè τὸ κοινὸν, & τὸ ἰδιάζον· cùm nulla in eo accidentia, ſub conceptu accidentis reperiantur.

19. Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως. *Natura ſic una, ut nulla in ea variatio eluceat*: quod uni proprium divinæ naturæ in tribus perſonis: in creatis enim ſola ſimilitudo eſt, quæ multam diverſitatem admittat: ad quam in divinis excludendam, Baſilius Epiſt. ad Maximum, τῷ ὁμοίῳ τὸ ἀπαράλλακτον addendum volebat; quo adjuncto, τοῦ ὁμοίου D vocem, id eſt, *ſimilis*, non abnuebat. Sic namque ſimile in ſubſtantia, ipſum eſt quod *idem* in illa vocant. Nec Greg. Orat. 35. ferè initiò naturæ divinæ μοναρχίαν in tribus perſonis declarans (ejus ſcilicet *unum principatum*) aliud videtur facere, quàm ut vocis ſic Theologicæ vim emphaſimque aperiat. Denique Baſilius vocem ὁμοούσιον duo hæc præſtare ait, ut nempe proprietatem, & τῆς φύσεως τὸ ἀπαράλλακτον παρίστασθαι, *naturam ſic nulla variatione unam, in qua nihil diverſum ſit, exhibeat.* Vbi malè Interpr. *immutabilitas naturæ inalterabilis repræſentetur.* Num enim non & proprietas immutabilis ſeu immobilis ac inalterabilis? Sic ſanè oſtendit Greg. atque alii, nec aliter nobis Trinitas conſtiterit.

20. Ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Errore edita, Ἰησοῦς, cùm plerique Codices Υἱὸς habeant; nec Dionyſius aliter ſcripſerit, cùm non verſetur hîc in οἰκονομίᾳ, ſed περὶ θεολογίας illi ſermo ſit. Ieſus autem nomen eſt aſſumptæ humanitatis, non ipſe per ſe proprium perſonis. τῆς θεογόνου θεότητος, idem eſt ac quod πηγαίαν vocavit; quæ eſt ipſe Pater, ipſe *Deitas fons*, & *Deigena*: quod bellè reddiderat Cord. *quaſi Dei prolem*; ſed bene eſt, quod inter explicandas voces errorem agnovit ac emendavit; utinam & quod eadem levitate (ne quid gravius dicam) §. 4. affinxerat Maximo, de errore illo communi recentiorum Græcorum credentium Spiritum B ſanctum non procedere à Filio, vel hîc caſtigaſſet; ubi eadem penè repetit Maximus, pauloque etiam fuſiùs exponit, nec aliud tamen, quàm quod Dionyſ. tradidit, habentque communiter Patres Græci: qui ſic maluerunt in Patrem ceu originem Filium ac Spiritum referre, quàm diſtinctè Filium, & ipſum auctorem Spiritus, Patri adjungere; ipſa ferè verba Dominica æmulati, τὸ παρὰ Πατρὸς ἐκπορευόμενον *qui à Patre procedit*: ſic Vir bonus, eandem ac reliquis Domino dicam ponat; ſi illo judice idem eſt affirmare Spiritum à Patre procedere, & negare procedere à Filio, vel ab eo ullo modo τὸ ὑπάρξιν, *exiſtentiam ac quod eſt verè in Deitate exiſtens*, habere. Quod nuſquam invenias Græcos Photio ſuperiores ſic interpretatos eſſe; ſed duntaxat ſuæ illa fidei ſimplicitate contentos, Latinis quod paulò apertiùs explicarent, ſuorum Doctorum freti auctoritate, induſiſſe. Quà clare indulgentia toto hoc tractatu utitur Calecas, ne cui ſuorum, magis explicando, offenſionis aliquid faciat.

21. Καὶ παραχθέντας. Optandum paulò apertius notaſſet Calecas, quos tantis hîc ſugillat, homines ipſos imperitos, ac qui nec alios divina ſcrutari eloquia, ac theologica seriò tractare vellent. Videntur ex illis fuiſſe, qui doceri nollent ut Latinorum partibus accederent, ſeu unionem cum illis, una eademque fide, ſed paulò explicatiore, unionem inirent; ſuſpectum habentes quicquid viri φιλομαθεῖς in eam rem diligentia ſua præſtarent. Quorum exempla extant in diverſorum opuſculis utroque tomo Græciæ Orthodoxæ Leoni Allatio editis. Nullum certè ad fidem durius hominum genus, quàm imperiti & rudes: docenti aures obſtruunt, ac nec doceri volunt; ſed unum hoc tenere, quod à majoribus ſe accepiſſe credunt. Quadrant hæc in Calecæ tempora, paulò poſt Lugdunenſe Concilium, ubi Andronico Imperium adepto ſic malè habiti ſunt CPli. qui viſi erant ſtuduiſſe unioni, vel in eam operæ aliquid contulerant. Huc facit, quod Calecas ſic de Trinitate diſſerit, ut nec minimam anſam Græcis dediſſe videri poſſit, conſultò abſtinens ab ea controverſia, quæ tunc ſcindebat Eccleſias, eaque tradens & explicans ex Veterum monumentis, quæ utriſque in confeſſo eſſent ac recepta: quam ipſam οἰκονομίαν ſervari audivi à Miſſo quodam Apoſtolico S. I. cum Græcorum vulgo, ipſo erga Romanam Sedem Petrique in ea

A ſucceſſorem bene animato, unamque agnoſcente fidem, unum Baptiſma, unam Eccleſiam; quod ſubtilior hæc difficultas minus ſolicitet, ac quam diſputationibus vexare, ſit ei foveam fodere. Sic & chariſſimus ſodalis meus R. P. Goar. ὁ μακαρίτης, quo tempore in Inſula & urbe Chio annos circiter octo & ipſe Miſſus Apoſtolicus moratus eſt, utrique Epiſcopo Græcanici ritus & Latini conveniſſe aiebat, ut quaſi Fratres plebis partem quiſque regeret; alterq; alterius diplomata legi pro concione curaret: Aiebat etiam ritus Græci Diaconos ſponte accedentes Latino ritu ſacra Euchariſtia impertiiſſe. Ad eos cùm frequens adiret, rituum ipſorum ſedulus, Dei nutu, rimator (quos Latinum orbem tanta claritate docturus eſſet) ut B Magiſtro aſſurgebant, ac parata cathedra ὁ Διδάσκαλος acclamabant. Sit fortè hæc animarum lucris commodior diſciplina; quod in ea incolumia ſint fidei capita, etſi pauca quædam ſubtilioris ipſa indaginis certa conſilii ratione ſimplicibus maneant involuta; ipſa Auguſtino, Gregorio Theologo, Magnoque Baſilio (ne alios referam) planè probata ac uſurpata.

2. Τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν. Vox eſt Baſilio adinventa, ac Patri accommodata, ad ejus actionem ſignificandam, qua ſimpliciter auctor eſt, & ex nullo ducens originem, ἀρχὴ ſcilicet ἄναρχος, cùm Filius & Spiritus ſanctus, ex eo habeant quod una cum ipſo ἀρχὴ (*principium*) rerum creatarum; ac Filius etiam ἀρχὴ Spiritus; per quem ille à Patre procedit, ut loquuntur Græci, ad hanc ipſam vim τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας (*cauſæ quaſi originalis*) uni Patri aſſerendam: C quam nec Latini Filio arrogant, cùm & ex ipſo procedere dicant; nempe unum cum Patre eum aſſerentes principium; ipſum tamen ex Patre principio, non ex ſe ac ἄναρχον principium. Vt tota verborum lis ſit; niſi quantum recentiorum quorundam propenſius ſchiſmati ſtudentium, ipſum hoc quod antiqui *per* dixerunt, ad temporalem quaſi emanationem, & qua Spiritus Fidelibus datur, reſtrinxerunt; cùm in vera Theologia, ipſa hæc temporalis emanatio æternam illam connotet; nec aliter Spiritus à Patre per Filium in creaturas quaſi emanet ac diffundatur, quàm quia per ipſum verè à Patre eſt, ac exiſtentiam habet. Verùm hæc alterius loci atque operæ.

23. Οὐ μὴν οὐδὲ τῆς ἐκείνης ἀνάρχως. *Ne ab illa quidem ſine principio.* Nullo alio auctore, à quo auctore habeat eſſe. Sic enim ſolus Pater D ἄναρχος & ἀναίτιος. Non placet quod reddit Interpres: *Non tamen ne ex illa quidem, abſque initio producantur.* Senſus planè eſt, quaſi Pater *ſine initio*, hoc eſt, ab æterno, producat; Filius *cum initio*, hoc eſt, in tempore; quæ doctrina hæretica eſt: Producunt certè omnes perſonæ ſimul & ſemel, idque in initio temporis. Græcis vox ἀρχὴ ambigua eſt, ut & nobis *principium*; idcirco Greg. τὸ ἄναρχον diſtinguit, & ut negat originem ab alio, à Filio removet, uti etiam hîc Baſil. ut verò durationis initium & ὑπάρξεως, perinde Filio tribuit, qui ipſe Patri coæternus ſit, nec *initium* unquam habuerit. Genuina certè unáque hæc ejus vocis ſignificatio, nec video quo probato auctore aliò trahi poſſit.

A 24. Διὰ Λόγου προβολεύς. Et ſeq. Ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη. Videtur Damaſc. quod ejus capitis titulus ipſe præfert, accuratius cautiúſque voluiſſe de Trinitate diviniſque nominibus diſſerere. Ἐπὶ περὶ θείων ὀνομάτων ἀκριβέστερον. Palam enim hîc ipſam ex Patre per Filium, aliorum more Sanctorum, exponit exiſtentiam; in quem ſenſum eum Calecas adducit; cùm cap 8. ſic locutus ſit, ut videatur anſam præbuiſſe, his, qui ſentiunt ſolùm dari à Filio Spiritum, ac manifeſtari, non item ab eo, ſeu à Patre per ipſum ipſoque unà verè τῆς ὑπάρξεως ejus principio, profundi ac produci Δι' Υἱοῦ πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν. Id ibi unum Damaſc. cur Filii Spiritus dicatur; quod B per eum ſit manifeſtatus, ac nobis impartiatur; quod ex illo Ioan. probat, *Inſufflavit & dixit, Accipite Spiritum ſanctum, &c.* Qui contentioni ſtudent recentiores Græci ac ſchiſma fovent, lubentes ad Damaſcenum provocant, velut ad ejus regulam reliquorum Sanctorum dicta componenda ſint, cujus effati abſurdum egregiè demonſtrat Ioan. Veccus de injuſta ſui depoſitione Orat. 2. ipſumque Damaſcenum ad rectum aliorum ſenſum trahit, ut ſolùm voluerit negare eſſe Filium cauſam primariam & quaſi originalem, quam unam liquet eſſe Patrem; non quæ ex ipſa habeat ut ſit una cum ea cauſa & auctor, ac per quam Pater Spiritum producat; quæ ſit ipſa vis ejus propoſitionis διὰ, id eſt, *per*, ut à Græcorum paſſim Doctoribus in Trinitatis myſterio uſurpata eſt; ea cautione, ne dicendo ἐκ, vel etiam αἴτιον ſimpliciter vocan- C do Filium, duo principia viderentur invehere; qui eſſet error ipſe gravis, ac quem Maximus ipſe Vecco laudatus ea Orat. Epiſtola ſua ad Marinum à Latinis depellit, tametſi ex Patre Filioque procedere Spiritum in ſua Fidei Profeſſione ac Diplomate Pontificio ſcripſiſſent.

25. Ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ. Adjecta hîc Codici nota, qua rem momenti Græci indicare ſolent, & quaſi digito monſtrare; ac ſi dicant, ὅρα, *Vide*, quod quandoque totidem literis adſcribunt. Sic verò obſervatum puto, quod una hæc Nyſſeni auctoritas, jugulet, quicquid afferri poteſt contra Spiritus exiſtentiam à Patre per Filium; cùm in ea nullum Gregorius, ejus à creaturis diſcrimen agnoſcat, ſed unum hoc duntaxat, quod Spiritus ſubſtantia æterna eſt ac immutabilis, nec alia à Patris Filiique ſubſtantia; creatorum verò mutabilis &c. Vt ergo D creatura verè ex Deo eſt per Filium, ſic & Spiritus, & non ſolùm quoad manifeſtationem vel impartitionem. Hocque unum contendunt Latini. Vnum hoc malè habet, quod illa Nyſſeni auctoritas in 1. illo Antirrheticῶν non occurrit. Fuiſſet certè locus à p. 57. ubi is doctrinam Spiritus diſcutere incipit; ac præſertim ad illa Eunomii verba Γενόμενον παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ διὰ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦτο. *Factus à ſolo Deo per Vnigenitum & hic*; ad quæ verba ſemel & iterum allata & confutata, hanc Nyſſenus ſic Catholicam ſanamque expoſitionem diſtinctionemque adhibuerit, ut non ſolùm deſtruere videretur Eunomii blaſphemias, ſed etiam quæ pietatis ſunt extruere. Num & hîc plagiariæ aliquid manus, haud alienum à Gentis genio, ſeu

magis ab eorum qui in illa contentioni ſtudent ac ſchiſmati? Sic injecti quaterni deprehenſi in VI. Synodo, detractæ periodi ex Adriani Epiſtola in VII. aliique alia referunt, docuiſſetq; inter alios Georgius Metochita t.3. Græciæ Orth. ſi eam, & in ea doctus Allatius à me acceptos ejus V. Libros, traditionis Proceſſionis Spiritus à Patre & Filio, ſeu per Filium, juris publici feciſſet. Certè Interpres vir eruditus locis plurimis videri aliquid deeſſe in his Nyſſeni Antirrheticis obſervat, ac margini adſcribit, in quæ inquirere non vacat. Nec aliter putem de Baſilii libro de Spiritu ſancto ad Amphilochium, ex quo Calecas quandoque citat, quæ fatiganti oculos in eo non occurrunt: quamvis nihil fortè mala fide illi demptum fuerit, ſed ut fere accidit in lucubrationibus non admodum adſtrictis, inque multa capita diſtributis. Baſilii, Greg. Nyſſeni, aliorumque vitiatos Codices, certis etiam extantibus plagii notis, oſtendunt Græci Auctores in Græcia Ortodoxa Leoni Allatio viro docto producti.

26. Τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι. Sermonis ordo, ipſe Baptiſmi ritus; in quo tamen ipſa vox συντάξις vim habet, qua ſignificetur ſic nominari divinas Perſonas, ut aliæ aliis connectantur, unoque ac pari ordine, quaſi ejuſdem claſſis pariſque dignitatis connumerentur; quarum una ſit auctoritas ac nomen in eo Myſterio, quod omnium janua eſt, & Chriſtianæ fidei velut teſſera; rumpantur licet, quorum caligat, velut pridem Samoſatenſ. Arian. &c. ad tantam lucem ab uno Ieſu mundo inferendam, mentis oculus.

27. Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ. Alex. antiquus Codex, προσκυνήσεις, habet, uti etiam eſt Matt. 4. ubi Dominus eum ipſum locum diabolo tentanti opponit. Vox Hebr. תירא eſt quidem ipſa *timebis*, quod eam reddunt reliqui; ſed qui timor reverentiæ ſit ac pietatis; ut idem penè ſonet, quod vox εὐλάβεια & εὐλαβεῖσθαι Græcis; riteque expoſuerit Matthæus, ſeu ejus Interpr. voce προσκυνήσεις, quòd ſic procumbendo reverentiam Deo exhibeamus, ſupremumque Dominum agnoſcendo timeamus, ac nos illi ſubmittamus.

28. Οἱ Πνεύματι Θεοῦ. Græc. Vulg. Πνεύματι Θεῷ. redditq; Vulg. *Qui ſpiritu ſervimus Deo.* nempe ſpiritu noſtro, juxta illud Ioan. 4.23. Προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ: *Adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate:* mente ſcilicet, veroque & ſpiritali cultu. Poſſet æquè reddi, *Qui Spiritui Deo ſervimus*, uti intellexit Calecas, *Spiritui Dei*; quam ipſam lectionem habet Cod. Alexandri. Οἱ Πνεύματι Θεοῦ. Syriaca, Arab. Æth. *Spiritu Deum colimus*. Chryſoſt. item & Theodoret. qui & genuinus Apoſtoli ſenſus, opponentis cultum Dei in ſpiritu, circuncisioni carnali.

29. Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκός. Videtur etiam Vulg. legiſſe, ἔργα, cùm *facta* reddit. Vulgata Græca, τὰς πράξεις, *actus*, ſive *actiones*; ſicque etiam Chryſ. & Theodoret. etſi non ita ſolet Apoſtolus vocare, cùm illi de carne ſermo eſt, ejuſque affectibus. Gal. 5. 19. Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός. *Manifeſta ſunt opera carnis.* Ac certè vix carnis πράξεις dicantur, quibus præſertim non obſequitur rationi, ſed quod illi proprium eſt, facit. Locus hic ac ſuperior, magis ſpectant ad ſpiritum ipſum humanum. Porrò imitatus Calecas Athan. Epiſt. 1. ad Serap. de Spiritu ſancto, in qua ille ſic ἐπιχειρηματικῶς eſt, probanda Divinitate Spiritus.

30. Διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος. Vulg. διὰ τὸ ἐνοικοῦν. ipſaque Latina, *propter inhabitantem*, ut & Chryſ. & Theodoret. At Codex Alex. διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, uti Calecas: *Per inhabitantem*; perindeque Syr. & Æthiop. quæ & lectio videtur præferenda.

31. Ἡ κατ' ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν. In divinis vera & realis diſtinctio eſt, in relatis, quæ verè & per ſe exiſtunt ac opponuntur, nec proinde unum eſt alterum; non tamen alia res eſt præter eſſentiam, in qua realiter identificantur; nam ſunt ipſa eſſentia, ejuſque ratione unum realiter ſummaque unitate, ſecus ac ſe res in creatis habet; verùm non eſſentia abſolutè, ſed eſſentia ſic, quæ ſit auctor, vel ab auctore, & in hoc verè diſtinguuntur ac realiter, cum ſumma illa & vera ac reali eſſentiæ unitate.

32. Θεὸς οὐκ ἀποστέλλεται. Sumpta ſententia ex Hom. Chryſoſtomi nomine de Spiritu ſancto Ducæi t. 6. in eum ab eo rejecta, uti ſpuria. Ac certè nihil habet veri Chryſoſtomi; etſi ejus nomine citant, qui de Spiritu ſancto polemica ſcripſerunt, recentiores Græci. Quod exponit Calecas, Non mitti Spiritum ut Deum, ſed mitti ut perſonam; ut ſcilicet talem perſonam quæ ab alia procedat, ac vi cujus proceſſionis, connotando effectum temporalem dicatur mitti, quæ Noſtrorum lucida theologia eſt, benigna expoſitio eſt, pro reverentia exiſtimati Chryſoſtomi, ne videatur negare, quod ſic apertis verbis ipſe teſtatur Filius Dei. Verùm ille, aliam omnem miſſionem, præterquam donorum, excludit; craſſiuſque mittere quenquam negat, niſi ubi non ſit ipſe qui mittit; quod certè in divinas perſonas, quarum una in alia ſit, & quæ ſua immenſitate omnia impleant, non cadit. Sed bene Calecas, non importare miſſionem διάστασιν (*disjunctionem ac ſeparationem*) aſſerit. Nempe importat effectum peculiarem proprium Dei, ratione cujus perſona procedens, novo modo in aliquo eſſe incipit. Sic & tota Trinitas venire dicitur in Iuſtis, *Ad eum veniemus*, &c. idcircò quod Pater, qui non procedit, novo & ipſe modo in eis per gratiæ dona, eſſe incipit. Spiritum Filii & Chriſti & Veritatis, quod exponit ratione duntaxat connexionis ejuſdemque Deitatis ac potentiæ, frigidus Theologus eſt. Quidni enim & Filius & Chriſtus & Veritas, ipſeque Pater dicitur Spiritus? Alia mitto æquè frivola, & à veri Chryſoſtomi vena longè alieniſſima. Beccus Patriarcha Conſtantinopolitanus non excipit ejus auctoritatem, ſed trahere nititur in bonum ſenſum, de Vnione Eccl. Orat. 1. tom. 1. Græciæ Orth. Leonis Allatii. Ipſe tamen à prima ſolutione non moveor.

33. Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή. Orat. 35. inter nomina Filii, quæ ejus deitatem inſinuent, Ὁ ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀρχή. Ex quo loco forſan Calecas habuerit, quod ita retulit. Cumque Gregorius percenſendis Filii divinis nominibus, quà Patri comparatur, τῆς ἀρχῆς meminerit, haud obſcurè etiam in divinis hoc illi

nomen competere inſinuavit ; eſſeque verè & ipſum ἀρχὴν & αἴτιον ; ſed non primum , aut à Patre ſejunctum , ſed unum cum ipſo Spiritus principium ; etſi unus Pater abſolutè αἴτιος, *cauſa & auctor*, tum Græcis aliis , tum ipſi Gregorio dicatur, quòd ea quæ ſunt Filii , omnia in ipſum tanquam auctorem referantur. Locus ex quo probat, eſt Iſai. 41. 3. Καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχῆς· ubi tamen Vulg. Græca ἀρχῆς habent, *Vocans à generationum exordio*; Vulg. *Vocans generationes ab exordio* : ubi ſermo eſt de Iuſtitia; ut locus hic ad Gregorii inſtitutum non admodum urgeat.

34. Η ζῶσα καὶ ἐνέσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις. Ita ſubtiliter Cyrillus , adverſus eos qui voluntate ut cauſa , Deique conſilio genitum Filium volebant, non naturâ ; quomodo etiam reliqua naturalia ex ſe Deo competunt, non ulla voluntate media ; ut quod bonus eſt, quod ſapiens: Sic igitur ejus βούλησις καὶ σκέψις, ac quicquid ejuſmodi dicatur , ipſe Filius eſt, qui ſapientia ac Verbum eſt. Athanaſius verò τὴν βούλησιν accepit pro actu libero, ipſoque ut aliquid extra connotat, ratione cujus ſic incipere ac deſinere dicatur ; ſeu potius ejus effectus. Quod autem ait Calecas, Maximum Athanaſii locum ſcholio illuſtraſſe , operæpretium facturus erat id repræſentando, ſi ita reperit in Codice: ſublata enim eſſet, quæ animas fatigat. Quæſtio, ſint ne, illi Dialogi Athanaſii , an potius Maximi; eoſque Maximus ſcholiis exornarit : quod & abs ſe editis ipſe ſolet præſtare. Eſſe Athanaſii ægrè mihi perſuadeam ob ſtyli diverſitatem, & quod magna pars exemplarium Maximo aſſerit : quem tamen Athanaſii nomine edidiſſe, non videtur ferre ejus ille candor, quo ejus rei ſuſpicionem ab Areopagita amolitur ; quanquam Græcis haud inſuetum ὑποβολιμαῖα ejuſmodi claris auctoribus ſupponere ; ac nec omnino Latinis.

35. Οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι. Paulò aliter habet Iuſt. ad Reſponſa Græcorum, Η οὐσία τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ εἶναι οὐσία οὐ δέχεται, ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Θεοῦ δέχεται τὸ μὴ βούλεσθαι. *Eſſentia Dei fieri non poteſt ut eſſentia non ſit: voluntas autem Dei ut non velit, fieri poteſt.* Proinde citavit Calecas, prout memoriæ occurrit; quod & in aliis nonnunquam ei accidit.

36. Εν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ. Sit fortè aliud opus Damaſceni, præter ea quæ habemus , in quo de Trinitate ſeriò adverſus Hæreticos diſputet, uti etiam ſeorſim contra Severianos & Monothelitas. Non extare nobis omnia Damaſceni, vel hoc argumento eſt, quod Chryſoſtomi enarrationes in Paulum ab ipſo in compendium redactas, Card. Mazarini Bibliothecæ probatus Codex, aliis hactenus ignotas, habet.

37. Ρῆμα δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Videntur hæc magis ſpectare ad Epiſt. 2. Athan. ad Serap. quæ hoc ipſum argumentum tractat. Ac, num ambobus adſcripta, quod frequens in PP. monumentis ? Sequentia ex Athan. Epiſt. illa , ipſa illuſtria, in neutra harum quæ extant, mihi occurrunt; aliaque ſcripſiſſe Athanaſium & pleniora eo ipſo argumento, pro ejus majeſtate, argumento eſt, quod ipſe initio ferè prioris Epiſtolæ, in ſuperioribus de eo ſcripſiſſe ait, quod in omni fere ſacra ſcriptura, *Spiritus ſanctus qui dicitur Filii , idem dicatur eſſe Dei.* Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο λέγεται τοῦ Θεοῦ εἶναι· Quò maximè ſpectat hîc adducta auctoritas ; probatque maximè proceſſionem Spiritus à Filio; qui in tantum dicatur ex Patre procedere, quod ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκλάμπει, *effulget, oritur, ſplendet ex Filio, qui ipſe omnium ſententia ex Patre eſt.* Cautiſſimus diſputator Calecas noſter, ſic vulgatum loquendi modum gentilium ſuorum proſecutus eſt, ut graviſſimas auctoritates intulerit, quibus ad ſaniorem eos ſenſum, ceu in eis à veritate devios , ſine invidia ſenſim reducere conaretur; nihil quemquam ſugillans, ſed Patrum ſententiis, illis quaſi digito veram opinionem ſuæ ipſorum Eccleſiæ commonſtrans.

38. Γέννημα καὶ ὅρμημα καὶ ἐκσφράγισμα. Duæ poſteriores voces , quædam prioris explicatio ſunt. τὸ, ὅρμημα, ἐνθύμημα exponit Varin. trahuntque Grammatici vocem ὁρμῶ ad generationem : in Deo autem peculiariſſimè ὁρμὴ & ὅρμημα, facta illa cogitatio ejuſque terminus , Mentis illa Proles, Paternæ ſubſtantiæ expreſſio ἐκσφράγισμα, totum perfectè referens Patrem , quæ eſt illa Baſilii ἰσότυπος σφραγίς· Sic magnificæ noſtrorum Theologorum voces , divino potius afflatu illis traditæ, quàm humana induſtria ac ſolertia adinventæ.

39. Η ἐνδιάθετον. etiam ἐνδιάθετος λόγος, verbum ſcilicet mentis, ſeu etiam cordis, ut alii vocant, etſi majorem habet cum divino Verbo affinitatem, quò menti producenti conjunctius eſt & affinius (eoque Calecas longè aliis Auguſtinum antepônit, qui in eo maluerit exemplum ponere , quàm in verbo quod ore profertur) immenſum diſtat à Dei Verbo, quod non ſit ſubſtantia ejuſdemque naturæ cum mente , ubi etiam ipſa ſeipſum intelligit , uti in ſubſtantiis ſeparatis, quæ nec ipſum ſunt ſuum intelligere, & in quibus ipſum ejuſmodi verbum , quod formant , habet eſſe quoddam diminutum & intentionale, cùm in Deo ſubſtantia ſit ac purus actus , totum referens atque exprimens quod eſt Deus ; quod idem eſt de dilectione ſeu Amore, divino ſcilicet Spiritu. Porrò quod ita Calecas Auguſtino tribuit, quaſi unus ipſe in verbo mentis & amore divinarum proceſſionum exemplum poſuerit, non etiam ſui Græci, non omnino probatur. Certè mihi videntur etiam illi vel maximè in verbo interiori exemplum ejuſmodi poſuiſſe, etſi exterioris, & ejus quod ore profertur, meminerint, præſertim ratione Incarnationis , qua Λόγος factus ἐξαγγελτικὸς ut vocat Greg. Orat. 3. de Filio ; factus nobis manifeſtus ac Patrem manifeſtans, cùm illi conjunctiſſimus manſerit, ut cogitatio menti; quæ eſt ipſe λόγος ἐνδιάθετος. Sic egregiè Greg. Orat. 45. p. 719 οὕτω μοι νόει τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς μὴ χωρισθέντα πώποτε , καὶ τούτου δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁμοίως ἐν τῷ νῷ τὴν ἐνθύμησιν. *Sic tu quoque cogites , Filium à Patre nunquam ſeparatum, nec rurſus ab hoc Spiritum ſanctum , eodem modo quo cogitationem in mente.* Alia etiam quibus Orat. 36. p. 590. vim ejus vocis urget , ut tribuitur Filio, eodem ſpectant : quod nempe ſit ὅρος Patris ; ejus *definitio*; quo intellecto , intelligatur & Pater : quod eſt *videre*, ut loquitur Dominus Ioan. 14. nec niſi de Verbo , quo ſe ipſum com-

prehendit, & cui affine verbum interius men- A tis ſeipſam intelligentis, accipi poteſt; ſic & quod Athan. Orat. 1. adverſus Arian. ſequi ait, Niſi Filius eſt coæternus Patri, fuiſſe quandoque Patrem ἄνευ & ἄλογον. ac perinde alii. Spiritus voce, quam ipſe Dominus tradidit, convenientiorem aliam Theologis ullis poſſe inveniri, non exiſtimo. Oſtendit ipſe Auguſtinus, iiſdem ipſis libris de Trinit. quanti Græcos Tractatores faciat, exque illis potius doceri Trinitatis myſterium, quàm ipſe docere percupiat: cùm tamen ea linguæ Græcæ facultas non ſuppeteret, qua eorum libros legere, ac ſatis intelligere poſſet: quod certè in Viro tanto dolendum; ut & quod etiam neſcivit Hebraicè. Hinc enim factum eſt, ut quantavis ingenii facultate polleret, ab Scripturæ ſæpius verò ſenſu aberrave- B rit. Quod librum Auguſt. de Trinit. ſingulariter ubique citat Calec. cùm ſint libri XV. jam olim ſic diſtincti, neſcio an non omnes ille habuerit, ſed forſan ſolum ipſum quintum. Sic Græcè verſum, ex quo præcipuè mutuatus ſit, quæ hîc exequitur.

40. Παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ θελήσεως. Nempe Auguſt. & Latini paſſim duplicem diſtingunt proceſſionem, ex duplici modo operationis, qui in Deo à nobis intelligitur, qui eſt intelligere & velle: quæ ſunt quidem ipſa unum in Deo ac ſimpliciſſimum: intelliguntur tamen virtualiter diſtincta & eminenter, ita ut in perſona fœcunda, alterum ſit generatio, alterum productio; alterius terminus λόγος, Verbum & Filius; alterius Amor, Dilectio ac Spiritus San- C ctus. De voluntate in generatione Filii, erat Eunomianorum objectio, quam ſoluit Gregorius Orat. 35. dicentium Patrem voluntate genuiſſe, vel inuitum; ſic nimirum de proceſſione Verbi à Deo, ac de creatorum, philoſophantes; non diſtinguentes de voluntate ut natura, & ut libera; deque illa concomitante, & antecedente; qua diſtinctione conciliandæ hîc allatæ Patrum auctoritates, exſufflandique Anomœi, qui ea quæ naturâ agimus, complacente voluntate nos agere, nec poſſe non agere, non intellexerunt. Quæ voluntatis ſumma perfectio eſt, etſi non libertas, aut ea voluntas quæ incipiat deſinatque, juxta quod Athanaſius tradit, ſive Maximus; ut ſcilicet hoc vel illud ut terminum in rebus connotat. Cautè etiam notanda Perſonarum nomina propria, & appropriata, ut vocant; quorum illa non evariant, ſecus verò iſta: ſuntque ipſa reipſa abſoluta, D ſed ut tali modo in hac illave perſona conſiderata, quo non in alia.

41. Τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου τούτου. Græca Vulg. τὸ βίον τοῦ κόσμου· aliaque ſic variata, ut liqueat Calecam citaſſe ut memoriæ occurrebat, non ipſa verba ut legerat. Sic ſequenti auctoritate omiſſum τὸ, ἴδια· quod tamen aliis locis non omittit.

42. Ὁμόθεον. Hanc vocem idem Gregorius reſoluit Orat. 39. quod corpus deificatione, Deum dicit: καὶ τοῦτο τῇ θεώσει, Θεός. ſic alibi. τὸ, ὁμόθεον, de carne dictum Gregorio, *ſimul Deum* reddit Billius; quæ ipſa perinde Deus dicatur ſic delibuta Deitate, ac ipſe à quo habet ſic delibutam eſſe, nulla ab eo perſonali diſtinctione diſcreta, cùm alioqui ſervet ſuam naturam, A ſitque & ipſa creata, non Deus ipſe naturâ.

43. Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει ἑαυτοῦ. Accepiſſe videtur Calecas ex 2. Dial. cum Anomæo, ubi ſic habetur, Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. *Majorem Patrem dicit, accepta ſerui forma, ac qui Patri ſuo honorem habeat.* Totuſque in eo eſt, ut ſolùm majorem agnoſcat Patrem, quà ipſe homo factus eſt, & qua natura ad Patrem erat. Quæ ipſa expoſitio non ſpernenda, ſatiſque genuina, nec à textu longius petita eſt. Athan. tamen Libr. 2. contra Arian. p. 365. longè aliter, Μείζων εἶπεν, οὐ μεγέθει τινὶ οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν. πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, Μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα. *Major, inquit, non quidem magnitudine aut ætate, ſed quod natus ex* B *illo erat. Quinimmò ex his ipſis verbis, Major eſt, ſuæ ſubſtantiæ proprietatem demonſtravit.* Nempe divinam ſibi naturam æquè ac Patri ineſſe, quod comparatio non ſit niſi inter ea, quæ ſunt ejuſdem generis: in aliis τὸ ἀσύγκριτον, aliudque & aliud magis eluceat. Aliaque ibi proſequitur, quibus haud ſatis cum illo Dialogo conveniat; poſſitque inde non levi conjectura abrogari Athanaſio, uti etiam abrogant plerique Codices, tribuentes Maximo. At, quid Symbolum Athanaſii nomine celebre, in quo ſic disertè, *Æqualis Patri ſecundum divinitatem, minor Patre ſecundum humanitatem?* Certè nec iſtud ſatis convenit cum Athanaſii illa expoſitione: &, ut loquitur Greg. Orat. 36. etſi verum demus, non tamen perinde magnum ac honorificum. τί γὰρ C θαυμαστὸν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός; *Quid enim mirum, Deum homine majorem eſſe?* vel, ut verba illa Symboli habent, hominem Deo eſſe minorem? Quæ tamen conſecutio non admittitur ab illis, qui Patrem κατὰ τὸ αἴτιον, volunt dictum Filio majorem, uti etiam Calecas interpretatur. Greg. Cum & major & æqualis Pater inveniatur, ἢ δῆλον ὅτι τὸ μεῖζον μέν ἐστι τῆς αἰτίας· τὸ δὲ ἴσον, τῆς φύσεως; *Nonne perſpicuum eſt, majoris vocem, ad cauſam; æqualis verò, ad naturam referendam eſſe?* Sic Hilar. *Auctoritate principii major*, aliique. Quod mihi clarius, quàm quod videtur implicare Calecas. Sit itaque Pater major, quia fons & origo totius Deitatis; non tamen inde minor Filius, quod eandem ipſam Deitatis naturam, quæ eſt Patris, ex eo naſcendo, acceperit. Nec in Trinitate aliud facilè loquendum, quàm quod Scripturæ Sanctorumque vocibus traditum ſit.

D 44. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους διαλέγεται. *Ex parte humanitatis;* qua ratione homo erat atque hominis partes implebat; cujus exemplum ponit Baſilius in illa voce, *Da mihi bibere*, quam Deitatis ait, σαρκὶ ἐμψύχῳ κεχρημένης, *utentis carne animata.* Magis propriè dixiſſet, *Dei;* quæ vox ipſum Λόγον, & habentem humanam naturam, referat, non Deitatem, quæ ipſa quaſi haberi intelligatur ab eodem, ut in qua verè ac per ſe exiſtat. Non placet quod reddit Interpr. *Multa Dominum ad humanum dicendi morem loquutum, cum hominibus tractantem.* Id enim totum quis dicat, etiam de Patre ac tota Trinitate, ſic humano more, proque hominum captu ſermonem efformante, pleriſque Scripturæ locis, quam tamen nemo probè Theologus ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου

μέρεις διηλέγχθαι dicat, ullive convenire, quod ſic Baſilius loquitur, quàm qui verè homo exiſtat, veréque exiſtens, partes hominis impleat; qui denique οἰκονομικῶς *cuncta ſuſceperit* (quà nimirum propenſiori conſilio homo extitit, ac in carne, humanæ ſalutis negotium geſſit) quod totum Græci Theologi illa voce ſignificant; non quod paulò obſcurius idem Interpr. *Qui omnia ſecundum Dei diſpenſationem ſuſcepit*; quanquam vox *diſpenſationis*, ipſa eo ſenſu Latinis familiaris ſit. Cord. in Catena, aptè quidem illuc, ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους, *ut homo*; nec longiori verborum ambage admodum opus. Sequentibus autem admodum confuſus, Τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τῆς οἰκονομικῶς πάντα καταδεξάμενον, καὶ προκόπτοντα. *Illud ignorantiæ per diſpenſationem omnia ſuſcipientem, & proficientem*, &c. Ego ſic, *Ignorantiam qui dicat, de eo, qui per diſpenſationem omnia ſuſcepit, quique proficiebat*, &c. *is a vero nihil aberravit.* Hæc Baſilii limpida ſententia; dignus certè auctor cujus operum plura illis pares nacta Interpretes eſſent; nec aliter ac Ambroſius in eis laboraſſent. Iſtud etiam Ταύτης μὲν οὖν ἀξιοῦμεν τῆς παραμυθίας, τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον, Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος, quod ita reddit Cord. *Hanc quidem conſolationem à Matthæo propoſitam conſequimur, niſi ſolus Pater*, ſanè hominis eſt Græcè neſcientis; cùm ſit, *Illud à Matthæo dictum, in hunc modum benignè interpretamur*, uti etiam reddidit Morel. riteque Calecas noſter expoſuit, ταύτης ἀξιοῖ τῆς ἐξηγήσεως· *quaſi hac dignatur expoſitione*; ſic lenit, quod paulò durius dictum poterat videri. Gravius in ſequentibus mendum, ſive ipſius Cord. eſt, ſive typorum, ἐπειδὴ ὁ πρόσκειται τὸ μόνος, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ· *Cùm addatur adjunctum* ſolus, *quod apud Matthæum jacet.* Imò, non addatur, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· nuſquam μόνος, cujus vocis abſentia, nihil violentam ſuam expoſitionem (Calecæ relatam) Baſilius contendit. Sed perinde Cord. affirmare quod negat Scriptura, viciſſimque negare quod illa affirmat, ut jam ante annos 20. in Maximi Scholiis ad Dionyſium ipſoque Dionyſio, quaſi per ſpecimen oſtendi. παραμυθίαν quærat vel ipſe Cord. vel qui labis purum Græca interpretantem hominem velint.

45. Τοῦ ὁρισθέντος. *Qui prædeſtinatus*, habet Vulg. exponitque ſubtilius Præceptor Angelicus, aliique Latini: At Græci *declaratum*, *manifeſtatum* exponunt, quò ſpectant quæ hîc à Caleca allata ſunt; nec eſt cur ea expoſitio diſpliceat, quam plurium graviorumque Patrum auctoritas fulciat.

46. Κατὰ τὴν ἐπὶ νοῦν διαίρεσιν. Habet Cord. uno contextu cum Baſilii ſuperioribus, paulò aliis verbis. Sed non extant in illa Epiſtola Baſilii. Quod fallentibus oculis legit ἰχναῖς ἐπινοίαις, redditque, *intellectualibus veſtigiis*, valde abſonum eſt. Nempe eſt, ἰσχναῖς διανοίαις, *ſubtilibus cogitationibus*, quod ſequentibus vocibus exponit, ἤτοι νοῦ λεπταῖς φαντασίαις, vixque aliis verbis aptius Latinè reddatur: *minutis enim mentis phantaſiis* Corderii, ſatis durum eſt. τὸ ἴχνος, *veſtigium*, omnibus differt à voce ἰσχνὸς, nec unquam ἰχναῖς vel ἰσχναῖς reddiderit.

47. Τῆς διαλύσεως φθορᾷ. Διαφθορὰν habet Pſalmus 15. 18. quem Petrus Act. 2. 17. exponit

A de Chriſto; hincque ejus corpus minimè diſſolutum oſtendit, ſed ubi paululum mortem deguſtaſſet, illaque defunctum, ad incorruptionem reparatum eſſe. Hoc enim vult illud Calecæ, προσομιλήσει τῷ θανάτῳ, per eas ſcilicet paſſiones, quas verſans nobiſcum ſponte exolvit; ubi inſcitus ſcriba, οὐχ ὡμίλησε, ſubdiderat. Sicque ipſemet Calecas paulò inferius, iſtud ipſum reſpiciens, quandiu in mundo egit, & morti & reliquis innoxiis paſſionibus obnoxium fuiſſe, ait; καθάπερ εἴπομεν· *ut dictum à nobis fuit.*

48. Ὁ τῶν συντρεχόντων σεισμός. Reſpicit illud Matth. 21. 11. Εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις. *Cùm Intrante eo Ieroſolymam, commota eſt univerſa civitas.* Quaſi æſtu quodam agitata, pro certantium partium ſtudiis, aliis propenſa voluntate Chriſtum ſuſcipientibus,
B ſibique Regem adhibentibus, aliis tanta ejus claritate infrendentibus, accenſaque odii flamma, in ejus necem anhelantibus. Sic dictum Gregorio & Scripturæ civitatis σεισμὸν, qui reddat Bill. *confluentis multitudinis terræmotus*; non placet; perindeque reddiderit alius, *aquæmotus*; cùm idem Matthæus eam vocem utrique elemento nihil violente tribuat, 8. 24. & 28. 2. durumque nimis ſit, cùm metaphorice ad homines transfertur, vel terræ meminiſſe, vel aquæ: & non magis animorum motum, commotionem, æſtum ſeu fluctuationem ac tumultum reddere. Heſych. σεισμός, τρόμος· ut licet κατ' ἐξοχὴν de terra communius dici videatur, ſicque Latini eam vocem *terræmotus* accommodaverint; aliis omnibus, quæ ullo modo concuti poſſunt, ac commoveri impreſſione aliqua aut paſſione, communis ſit. Solùm indicavit Theologus,
C illa voce ingentem animorum commotionem Ieroſolymis ſignificari, qua velut mare æſtuans aut terra tremens civitas tota videretur, hoc exordio crucem Salvatori parans.

49. Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Lucas διδόμενον habet, quam vocem Paulus ſic illa altera reddidit, reſpiciendo ſpeciem panis, qui ſic proprie κλᾶσθαι dicatur; fruſtratim dividi: nempe κόπτεσθαι & κατατέμνεσθαι, ut Calecas expoſuit: nec video ut ad Corpus Chriſti in ſpecie propria, & ut cruce functus eſt, poſſit referri. Vocem ἔκλασε conſtanter tres Evangeliſtæ, ipſeque Paulus, ad panem à Domino acceptum, quem in ſuum Corpus verteret, retulerunt; quod ipſum Paulus ſic κλώμενον maluit dicere quàm ſolum διδόμενον, ut ejus ſic dati ac diſtributi
D in modum panis ad eſum appoſiti, myſterium commendaret.

50. Σχῆμα μόνον πληρῶν. *Solum perſonam implens*; nempe Chriſtum repræſentans, ejuſque perſonam velut induens, nec quaſi à ſe, ſed ut dicta ab illo verba proferens; quibus ubique Chryſoſtomus vim illam tranſmutandi ſacra pignora in Chriſti Corpus & Sanguinem tribuit. Græci alii fere à Damaſceno & VII. Synodo, ἐπιφοίτησιν (*adventum Spiritus ſancti*) ita urgent, ut niſi ejus invocatione, quam eorum Liturgiæ habent poſt verba Dominica diu antè prolata, non omnino Dominicum Corpus ac Sanguinem, inque ea ſymbolorum tranſmutationem (quam & illa fieri expoſcunt) videantur agno-

ſcere. Quam quæſtionem tractavit P. Iac. Goar. ſodalis meus ὁ μακαρίτης in Euchol. aliique diſputantes cum ævi ſequioris Græcis. Illuſtriſſimus ac Reverendiſſimus Pariſienſis Archiep. Petrus de Marca ὁ μακαρίτης ſic interpretabatur, cùm quæſtionis nodum ſolvere conaretur, ut diceret; Patres quaſi unum quid accepiſſe quicquid ritus eſt Liturgici, & (ut nos vocamus) Canonis, nec ſatis diſtinxiſſe quid quæque pars efficiat; in quo paulò ſubtilius laboravit ſequens Scholaſticorum ſedulitas; quam ipſam intra ſuos terminos coërcere conveniat; quibus & præivit magnus Chryſoſtomus, vir certè mihi σχολαστικώτατος, cujus & ſcholaſticen, methodumque diſſerendi ac diſtinguendi, ſolerterque enodandi quæ perplexa videantur, in aliis Patrum, magno præſertim Auguſtino, deſiderem.

51. Ὁ τελευταία λέγεται χρίσις. Sic uſu moderno, *Extremam Vnctionem* vocant, quæ antiquiori potius *Vnctio Infirmorum*, affiniuſque verbis Iacobi, Ἀσθενεῖ τίς ἐν ὑμῖν. *Infirmatur quis in vobis?* quam vocem liquet uſurpari, de quovis paulò languidioribus viribus, ex ægritudine qua laborat, etſi non omnino depoſitus ſit, & cujus proxima, jam tumque futura mors expectatur. Nempe ſacramenti effectus Infirmi relevatio eſt ac ſanitas, per modum medicinæ ægroto præſtanda, illique à Deo impetranda, ſi modò ex ejus rationibus ſit, nec aliò ferant divina decreta: cui inſtituto & fini non ſatis congruere videtur, quod tum demum ægrotus ungatur, cùm vix niſi miraculo ad priſtina munia reparari poteſt. Sic certè Græci, ſtatim ac aliquis ægrotat, ſubeſtque aliquod vitæ diſcrimen, nec adeò propinquum, Sacerdotes ſacro illo ritu peruncturos advocant; nec ſemel duntaxat, ſed & ſæpius, eadem etiam nec intermiſſa ægritudine, quod à Latinorum ac Noſtratium uſu remotius eſt: quin & noſtris in diverſis libris ritualibus ejus Sacramenti ritus nonnihil varius eſt. Probandi maximè, qui ægroto gravius affecto, eamque ob rem Euchariſtia ad viaticum muniendo, prius Vnctionem adhibendam jubent; quæ ſit aliquid Pœnitentiæ ac ejus velut complementum, & ad Euchariſtiam, perinde ac reliqua omnia Sacramenta, ut in finem ordinetur.

52. Πνευματικοὺς ἄνδρας. Sic Græci eos vocant, qui illis à ſacris confeſſionibus ſunt, & pœnitentiis præfecti; plerique illis Monachi Sacerdotio fulgentes, quos ἱερομονάχους vocant. Nec ferè aliter quàm ex canonum rigore judicant; quorum Codicem in promptu habent, dum confeſſiones audiunt, ut ex illo pœnas, τὰ ἐπιτίμια, decernant. Sic ex illis audivi qui Græcorum uſi familiaritate ſunt apud eos Miſſi Apoſtolici. Vtque ſancta ſit hæc diſciplina, plures tamen in barathrum trudit, dum malunt vulnera celare, quàm auſteriori illi diſciplinæ ſubjicere. Latinorum longè mitior, qua ferè omnia Confeſſarii arbitrio permittuntur; ipſo tamen non omnino libero, ſed æquitatis legibus adſtricto; pro ſcilicet ratione, ipſiuſque pœnitentis facultate ac modo; ne, quod ſalutis remedium eſt, præ humana fragilitate, fiat ruinæ occaſio.

53. Καὶ προσηνέχθη αὐτῷ. *Oblatus eſt ei*, ſeu *admotus*; quod & Græcam vocem optimè exprimit הקריבוהי, *appropinquare fecerunt*. Nec video cur Nobilius ad Scholia Romana iſtud adjunxerit. *Corrigendum in noſtra* προσήχθη. Non enim corrigendi locus, niſi ubi mendum, non ubi alia, ipſa probata, lectio. Adde, neminem ipſum habuiſſe, qui προσήχθη, reddiderit, vel ἐκ τῶν ὁ retulerit. Alii enim ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. nec aliter videantur οἱ 70. reddidiſſe; videturque ea vox, & quod ita quis coram ſiſtatur ac præſentetur, vim quandam ſubjectionis, in eo qui præſentatur, innuere: ac optimè in Filium hominis convenit, ſub ipſo conceptu Filii hominis, Chriſto ſcilicet ut homini, cui ſic data judiciaria omnis poteſtas, uti noſter Calecas exponit; ut & Hieronymus Matt. 28. quod ita ibi habetur, *Data eſt mihi omnis poteſtas*, &c. Alex. ἐνώπιον αὐτοῦ προσήγαγον αὐτόν. Iuſtinus in Dial. cum Triph. καὶ πρὶν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οἱ παρεστηκότες προσήγαγον αὐτόν. Nec longè aliter Cypr. 2. Teſtimoniorum. *Et ſtetit in conſpectu ejus, & qui aſſiſtebant ei, obtulerunt eum.*

54. Τὸ, ἔδωκεν ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωήν. Verba hæc Chryſ. ipſa plana, ſic malè habuit Franciſcus Aretinus Interpr. ut redderet, *Illud verbum*, Dedit vitam, *quod cum vitam fecit, ſignificat*; cùm ſit, idque contendat Chryſ. *quod cum vitam genuit*. Vitam ſcilicet ipſam verè exiſtentem, ἐνυπόστατον, & cui hoc ipſum, eſſe vitam, natura ſit. Sicque idem paulò ſuperius, quod ita Chryſ. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ ἔδωκεν, ἴσον τῷ ἐγέννησεν ἐστὶ, rectè reddiderat: *Et ut intelligas hanc particulam*, dedit, *idem quod genuit ſignificare*. Longè itaque à vero receſſit, qui velut eum tæderet eandem vocem repetere, hoc ſibi indulſit, ut in divinis, τὸ, *genuit*, in *fecit* mutaret. Nec aliter de judicio. Οὕτω καὶ τὸ, ἔδωκε κρίσιν, κριτὴν αὐτὸν ὄντα ἐγέννησεν, ſic, Et dedit judicium; *quod eum judicem fecit, intelligendum eſt*. Ineptè, nec ſatis catholicè ad mentem Chryſ. Si fecit judicem, non genuit; ſed cùm non eſſet, judicem fecit, ſeu judicem creavit; velut ſcilicet precariò collata ei judiciaria poteſtate; quod omnino παρηλλαγμένης οὐσίας, *diverſam ejus à Patre ſubſtantiam* inducit, nec de Filio, ut eſt Vnigenitus Deique Filius, de quo exponit. Chryſ. catholicè dici poteſt: *ac nec dæmones dixerint*, ut de vita, ipſe hîc ait Chryſ. ſive ut eius Græca edita repræſentant, ὑποπτεύσαιεν, *nuda ſaltem ſuſpicione cogitaverint*. Liberet totam Homiliam, quaſi ad ſpecimen recenſere; ſed vetat, quod Aretinus, quem ſibi videtur ſenſum ita perſtringit, ut à litera textuque Græco longè paſſim diſcedat: quod in re Theologica, preſſaque Scripturæ expoſitione, qualis eſt hæc Chryſoſtomi, peſſimum eſt, unaque potius emendandum ſpongia, quàm paucorum ſigillatim annotatione. p. 243. l. 13. ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται, τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν. Aret. *Iterum videbitur ſine peccato, ſuſcipientibus eam ad ſalutem*. Palam luxata ſententia, etſi etiam Savel. ita repræſentat. Quid enim eum videri iterum ſine peccato? Num enim primùm cum peccato ſuſ? Abſit. Sic ego, ὀφθήσεται, τοῖς ἄνευ ἁμαρτίας ἀπεκδεχομένοις. *Iterum videbitur ad ſalutem, his, qui abſque peccato eum præſtolantur*. l. 19. ἐκεῖν καὶ Πατέ-

ἐρα αὐτὸν προστερεῦμεν. Aret. *Igitur Patrem præponemus?* Pro, *Igitur & Patrem vocabimus?* Nempe Sabellio occurrens ait, ne Filius ipſe Pater exiſtimetur, quod honorandus ſicut & Pater dicitur; quod, inquit, non eſt Filium honorare, qui non maneat Filius, ſed totum confundere. l. ult. εἰ μὴ τοῦτο ἐστὶν, ἀλλ' ὕστερον γεννηθεὶς ἔλαβε τὴν τιμὴν, τί γέγονεν ὥστε αὐτὸν ὕστερον τιμηθῆναι. Aret. *Si hoc non eſſet, ſed poſteriùs factus honorem accepiſſet; quæ cauſa fuit quin poſterior honoraretur?* cùm ſit, *Niſi ſe ita res habet, ſed poſtea, genitus, honorem accepit; quid cauſæ eſt, cur poſtea honorem adeptus ſit?* i. cùm antè natus eſſet ac genitus; hoc ſemper urgens quod antè expoſuit: nempe hæc omnia illi à natura eſſe, ac accepta ipſâ nativitate à Patre. p. 244. οὐδὲν ἐπεισακτὸν ἐχούσῃ φύσει. Aret *Nihil nobiſcum communicanti*. Pro eo quod eſt, *Nihil adventitium & quaſi precariò habenti*. Sed hæc alterius operæ & otii.

55. Ἀποκαταστάσεως. Sonat ea vox, quaſi prioris ſtatus reparationem; non ejus quem aliquando reipſa habuerimus ac amiſerimus, amiſſa beatitudine, qua aliquando fruebamur, ut errore ſenſit Origenes, hauſitque ex Platonis Timæo; ſed ad quem jus habebamus, creati in rectitudine naturali ac amici Dei: in qua perſeverantes Deique dilectione, expleto vitæ curſu, nullo carnis interitu aut ejus morte, ſed ſola immutatione ac nova claritate, in cœlum Deique conſpectum transferendi eramus; quod ipſum Iuſti per Chriſtum, configurati ejus morti & reſurrectioni, perfectè demum in reſurrectione univerſi generis humani conſequentur; ipſum Chriſti regnum Deo ſponte ſubjectum, & in quo Deus ſit omnia, futuri: malis ipſis perinde per potentiam deitatis ſubjectis, ut vel renitentibus in eis fiat, quicquid Deus fieri decrevit. Potuiſſet Calecas alia hoc argumento proſequi, quod quidam Sanctorum (præſertim Greg. Nyſſ.) videantur quaſi Origenianè locuti περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως; quibus exponendis alii itidem laboraverunt.

56. Ὁ Βασιλεὺς ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ. Scholia Rom. ex Sym. ἐν ἀναπαύσει. Græca Vulg. ἐν ἀνακλίσει. *in accubitu*, ſeu *recubitu*, uti Hier. ex Origene reddidit. Hebr. *circuitum* ſonant, à verbo סבב, quod in orbem antiquitus ad menſam ſederent: à quo more nec noſtrûm plerique abhorrent. Comment. in Cant. Euſebii nomine ſic exponit, ὡς ἂν εἴης καθέδρα βασιλέως. *ut ſis ſedes Regis*. jungitque ſuperioribus, uti & Philo Carp. ſecus ac Vulg. ut ſignificetur ornatus ſponſæ, uſque dum digna ſponſi ſedes & accubitus evadat.

57. Τῶν εἰκόνων τοῖς παραδείγμασι. Nempe ὑποχωρησάντων. *Cedentibus imaginibus, exemplaribus*. Vt ſint exemplaria, quorum ſimulacra ſunt, ex eis deductæ imagines; & quæ Paulus τύπον vocat, Hebr. 8. 5. Ὅρα, ποιήσῃς πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει· quæ ſunt verba dicta Moſi Exod. 25. 40. Quibus ſignificatur eſſe τύπον & exemplar, rei ſtruendæ quaſi formam, & *modellum*, ut barbariuſculè mechanici vocant. Sic intellexit Theodoretus, Σχήματα γὰρ αὐτῷ δείξας ἐν τῷ ὄρει τινὰ, ἐκείνοις παρόμοια κατασκευάσαι προσέταξεν. *Cùm figuras quaſdam illi oſtendiſſet in monte, illis conſimilia ſtruere præcepit*: de quibus ſubdit, Οὐκοῦν τύποι τῶν ἐπουρανίων τὰ παλαιά. quibus ſignificat hæc ſic oſtenſa Moſi, figuras quaſdam ac delineationes cœleſtium eſſe; eorum ἀντίτυπα, *figuras eis typo reſpondentes, ac quandam eorum ſimilitudinem habentes*, uti Paulus vocat; & ut idem ſemel & iterum c. 8 & 9. ὑποδείγματα, quæ Theophyl. exponit ἀμυδρὰ δείγματα καὶ οἷον σκιαγραφήματα, *obſcuras repræſentationes ac velut umbratiles delineationes*; quæ longè ſunt ab iis quæ hîc παραδείγματα vocat Calecas, quæ ſint ipſa rei exhibitio ac repræſentatio, poſt ejus imagines ac ſimulacra, ac corpus loco umbræ. τὸ ὑπόδειγμα etiam pro exemplari ſumitur apud Laert. ex Plat. de mundi creat. ὅτι καὶ τὸ ὑπόδειγμα ἐν ἦν ἀφ' οὗ αὐτὸν ἐδημιούργησε. Negat tamen Phryn. vocem eſſe Atticam, ac pro ea dicendum ait, παράδειγμα. Chryſ. ad illa verba, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν. ἄρα ἐκεῖνα ἐστὶν ἀληθινὰ, ταῦτα δὲ τύποι. καὶ γὰρ ὁ ναὸς οὕτω κατεσκεύαστο, ὥσπερ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. *Illa ergo ſunt vera, hæc verò typi. Templum enim ita erat conſtructum ut cœlum cœli*. Velut ſcilicet umbra quædam & obſcura ejus delineatio; quæ in nobis eſt Gratia, imago expreſſior eſt; ſed ipſa adhuc imago. Veritas omnino in cœlis repoſita. De Antitypis in ordine ad Euchariſtiam, Epiphaniique Diaconi poſt Damaſc. de illis ſententia ac ſenſu, alia graviorque diſputatio, de qua inter alios eruditè nuper Leo Allat. in ſuis Vindiciis pro Synodo Flor. adverſus præſertim Anglum Calviniſtam; exemplaris, cujus autographum habet Regia Pariſiis Bibliotheca, ac cujus nobis pridem apographum cum ſua verſione reliquit chariſſimus συνόμιλος R. P. Iacob. Goar ὁ μακαρίτης, malum Interpretem (ſuorum ipſo doctiorumque judicio) ac vulgatorem. Quicquid ſic de illorum mente, & an invocatione illa Spiritus ſancti complendam putaverint propoſitorum in Chriſti Corpus & Sanguinem immutationem; tuncque verè non ἀντίτυπα, ſed ipſa revera nobis ſub myſterio tradita eſſe divina munera; quod non ſatis ex vetuſtiorum Patrum videtur diſciplina, ſed nimia quadam exiſtimatum ſimplicitate, quod ita præferre videantur Liturgiarum verba; quibus id explicatur longo verborum circuitu, quod una ipſa verba Dominica, religiosè prolata à Sacerdote Chriſti nomine & in ejus perſona, ingenti miraculo præſtant, ut paſſim exaggerat Chryſ. ac eruditè probat; idem ſeriò Chryſ. noſtra, ipſa cœleſtia aſſerit, accerſitque ſtatim ab Euchariſtia; in qua ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κεῖται ἐσφαγμένος. *jacet immolatus*; hoſtia eſt ac mactatur: Atque ut ſolum figura, nec ipſe verè ſit præſens, ac nobis cibus & potus cedat ſuam miniſtrando ſub Sacrarmento Carnem ac Sannem, nihil minus ὑπόδειγμα καὶ σκιὰ quàm vetera, noſtra hæc dicantur; videanturque illa præſtare, quod in Legalibus hoſtiis expreſſior figura erat Chriſti immolationis, quàm quæ nobis in panis & vini oblatione Chriſti Teſtamento commendata ſit. Noſtra ergo illa cœleſtia, *quæ ſpiritalia, quæ cœlis digna, etſi in terra peragantur*: hoc ſolum figura dicenda, quod ſub rerum ſenſilium hactenus involucris latent, ipſa nobis in cœlis palam quandoque prodenda.

58. Καὶ τὸ φῶς ἐμορφώθη. Putem Greg. reſpe-

xiſſe illud Ioel. 2. 3. Καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον· ſive Φῶς illi obrepſit loco πυρὸς ſive de induſtria ita mutavit; quaſi pro eodem habens lumen, quod ſit ad torquendum, cum ipſo igne ſic torquente: Paratæ etiam tenebræ, dies illa tenebrarum & caliginis. Matth. 25. 34. Ignis æternus, qui ipſe tenebræ, diabolo paratus dicitur & angelis ejus.

59. Ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος. De Symbolo Athanaſiano luculenter ſcripſit vir egregiè doctus ac Catholicus Gilb. Genebrardus Theologus Pariſienſis; nec alia auctoritate Magno Athanaſio aſſerit, quàm illa ipſa Gregorii Theologi, qua uſus eſt noſter Manuel Calecas: ex qua tamen rem minimè confici arbitror. Loquitur Gregorius de Confeſſione, ſeu Formula fidei oblata Ioviano Principi, cùm ille ab Athanaſio documenta fidei petiiſſet, ejuſque ac Catholicorum communionem ambiret, tentantibus Arianis ſibi ipſum addicere, atque illius abuti poteſtate, uti pridem in Conſtantio fecerant, poſtmodumque fecerunt in Valente. Extant eorum adverſus Athanaſium interpellationes, & repulſæ. Fides ergo & Confeſſio Ioviano oblata ab Athanaſio, ipſa eſt Nicena Fides, paucaque illi addita de divinitate Spiritus ſancti, quæ ſic Gregorius extulit, atque Occidentales & Orientales deinceps veneratos eſſe ait. Πρῶτος καὶ μόνος, ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις ἀποτολμᾷ τὴν ἀλήθειαν σαφῶς οὑτωσὶ καὶ διαῤῥήδην, τῶν τριῶν μίαν θεότητα καὶ οὐσίαν ἐγγράφως ὁμολογήσας. *Primus ille ac ſolus, aut cum admodum paucis, veritatem palam apertiſque verbis promulgare non dubitavit, unam trium perſonarum divinitatem & eſſentiam ſcripto confeſſus.* Id nimirum Athanaſius ſic executus, Epiſtola illa quam refert Theodoretus l. 4. Hiſtoriæ Eccl. c. 3. quæ una explodit, quicquid de Symbolo Athanaſiano, Dominicis diebus ad Primam recitari ſolito, illi oblato ad ejus formandam fidem, cùm prius Treveris illud ſcripſiſſet, ut fidei ſuæ rationem Iulio Papæ redderet, vel Genebrardus, vel alii ſcripſere. Alia ratio inſtituendi Chriſtianiſſimum Principem, ſeu etiam ſuam fidem tuendi ac ſatisfaciendi, quàm præferat illud Symbolum: quod non uni, ſed ſic univerſis præſcribat Romanæ ego Eccleſiæ quaſi Symbolum incerto auctore, exiſtimem, hinc Athanaſii dictum & putatum, quod dilucidè Catholicam, ipſamque Athanaſii fidem (de Trinitate maximè) complecteretur; cujus inter Catholicos ſic ſpectata fides, ut ejus communio velut teſſera Catholici eſſet; cenſereturque ejus condemnatio ipſa Nicenæ & Catholicæ fidei ejuratio; uti ſe res habuit in Liberio Romano Antiſtite, cui renuit Romana ipſa Eccleſia communicare, habuitque ut hæreticum, cùm ille Conſtantii vexationibus fatigatus in ejus tandem condemnationem conſenſiſſet; ſeque illa condemnatione, Euſebianorum communione polluiſſet. Ejus Symboli ſeu formulæ fidei antiquitatem, produnt illi ejus verſiculi, quos totidem verbis habet Auguſt. in libris de Trinit. & alibi, quos non aliunde deſumpſiſſe videatur quàm ex eo Symbolo; ac, ſi deſumpſit, longè Athanaſii ætatem ſuperat, cui quidam illud falsò adſcribunt, ut auctor eſt Ioannes Belethius antiquus Pariſienſis Theologus; niſi fortè velint aliqua de Chriſti Myſterio addidiſſe, quæ videantur 4. Synodum Generalem, ac in eo explicatam fidem, ſupponere; ut eſt facilè in ejuſmodi ſcriptionibus nova addere, maioris explicationis causâ, prout novæ cogunt ſurgentes opiniones ſeu hæreſes. Quanquam nihil vetat dicere, ipſum potius Symboli auctorem ex Auguſtino aliiſque PP. ſua conſarcinaſſe. Verùm quicquid dicatur, nihil neceſſe Roma vel Latio exire, ſeu Græcum Symboli eius auctorem quærere. Latinè primùm ſcriptum omnino ſuadet, quod Latina, ipſa non barbara, eadem prorſus ſunt; Græca fere ſemibarbara, longè alia & alia; prout quiſque interpretum ſibi indulſit, ut alia aliis verba reponeret; nec ſolùm in levioribus, verùm etiam in iis quæ graviora videantur, ut ſunt voces ὑποστάσεις & πρόσωπον. Duas refert Genebr. & tertiæ variantes lectiones, extatque quarta altero tomo Athanaſii operum, Symboli huius Græca editio: omneſque alium aliumque præferunt auctorem, ſeu magis Interpretem; ſic verbis diſſentiunt, ac, quamvis alii aliis minus barbari ſint, præ Athanaſio omnes balbutiunt, ævique paulò recentioris homines produnt. Movet & illa explicatio dicti Evangelici, *Pater major me eſt*, non ſatis in eo Symbolo Athanaſiana. Verus enim Athanaſius Orat. 2 contra Arianos maiorem exponit, ut & fere æquales pauloque ſuppares Viri Eccleſiaſtici, ratione originis & principii, non ſecundùm humanitatem, de qua nemo poſſit ambigere; & inter quam & Deum (res ſic diſtantes diverſique generis) non ſatis apte illis viſa inſtituta illa maioris comparatio. Μείζων itaque οὐ μεγέθει τινὶ ἢ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν. *Major non mole aliqua aut tempore; ſed quod ex Patre natus ſit.* Subditque, Πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα. *Cæterum etiam dicendo*, Maior eſt, *eſſentiæ rurſus proprietatem oſtendit.* Paulò clarius Greg. Orat. altera de Filio, ex quo hauſiſſe videntur noſtri Theologi, ut ſic Evangelice Patrem maiorem dicant, ut tamen Filium minorem non admittant; qua in re minus ſcrupuloſos fuiſſe antiquiores liquet. Sic ergo ille, Ἢ δῆλον ὅτι τὸ μεῖζον μέν ἐστι τῆς αἰτίας· τὸ δὲ ἴσον, τῆς φύσεως. καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς. τάχα δ' ἂν εἴποι τις ἄλλος τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ προσφιλονεικῶν, μὴ ἔλαττον εἶναι τὸ ἐκ τοιαύτης αἰτίας εἶναι τοῦ ἀναιτίου. τῆς τε γὰρ τοῦ ἀνάρχου δόξης μετέχοι ἂν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνάρχου. καὶ πρόσεστι ἡ γέννησις πρᾶγμα τοσοῦτο τοῖς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω σεβάσμιον. τὸ γὰρ δὴ λέγειν, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοουμένου μείζων, ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ. τί γὰρ θαυμαστὸν, ἢ μείζων ἀνθρώπου Θεός. *Nonne perſpicuum eſt, Majoris vocem ad cauſam* (id eſt, auctorem) *æqualis autem ad naturam referendam eſſe? Ac nos iſtud ingenuè admodum & candidè fatemur. Fortaſſe etiam dixerit alius quiſpiam, ſermonem noſtrum acriori animi contentione proſequens, inferius habendum non eſſe, ab hujuſmodi cauſa ſeu auctore, nullam cauſam ſeu auctorem habente, proficiſci. Nam & qui ab eo, qui principio caret, originem trahit, ejus quoque gloriæ partem ſibi vendicat. Et accedit inſuper generationis prærogativa, res tanta tamque veneranda, iis certè quidem, qui mente præditi ſint: Nam quod ratione hu-*

A *manitatis Pater Filio major intelligendus ſit, verè quidem dici poteſt, ſed non perinde honorificè. Quid enim mirum, Deum homine majorem eſſe?* Idipſum Hilarius, aliique. Ac ne pluribus morer, laudata Gregorio Athanaſii veritatis aperta confeſſio, qua unus ipſe in Spiritu præſtiterit, quod tantus Nicææ Patrum conventus in Filio, iſta ſunt in Cathetica illa Epiſtola Athanaſii nomine omniumque Epiſcoporum Ægypti. Ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξαζον αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι θεότητα. *Sed neque Spiritum ſanctum à Patre & Filio alienum ſenſerunt; quin potius unà cum Patre & Filio eum glorificaverunt, in una ſanctæ Trinitatis fide; propterea quod una ſit in ſancta Trinitate Divinitas.* Hæc Athanaſius, non ut novam fidem, ſed ut ipſam Nicenam, pluribus explicans, quod Patres Niceni B explicata Filii Theologia, ſic paucis de Spiritu ſancto extulerant, Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· *Et in Spiritum ſanctum.* Aliis fatigare religioſiſſimum Principem haud ſatis opportunum, cùm tota quæſtio de uno illo verteretur Arianico dogmate & Nicena fide, adjectis etiam Eunomii ac reliquorum Spiritus ſancti impugnatorum ſtolonibus, quos perinde ſolers vinitor ac agricola Athanaſius, ea confeſſione excîdit, ſecutaque 2. Synodus, quæ 1. Conſtantinopolitana, Damaſo Romano Antiſtite, fuit. Antequam verò manum ex tabella, quandiu in Athanaſiano Symbolo ſumus, quas repræſentat Genebrardus editiones, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευτόν. Παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, habent: perindeque citat Ioannes Pluſiadenus pro Concilio Florent. alia verò Græca, illud καὶ Υἱοῦ C non habent: quod ex diverſo ſtudio ac fide ſive Interpretum ſive Scribarum ita factum eſt: uti etiam in Græcis, quæ extant, VII. Synodi, vox illa deſideratur, quam quidam in eis extitiſſe autumant. Vt ut ſit, Græci pro authentico, certóque Athanaſii non habent. Hinc objicienti Catholico, Αὐτίκα ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας στύλος ὁ θεῖος τῷ ὄντι καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, ἣν ἐξέθετο πρὸς Λιβέριον Πάπαν, ἧς ἡ ἀρχὴ, Ὅστις ἂν βούληται σωθῆναι, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐδὲ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν. *Et ſanè primus ante alios, magna Eccleſiæ columna divinus & ſacer Athanaſius in ſua fidei Profeſſione, quam Liberio Papæ exhibuit, cujus illud initium eſt,* Quicunque vult ſalvuus eſſe. Spiritus ſanctus, *ait*, à Patre & Filio, non factus, non creatus, nec genitus, ſed procedens. τί πρὸς τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν ἅγιος οὗτος καὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος; *An quicquam opponens? Nonne eſt Sanctus iſte & Eccleſiæ Doctor?* Opponit Rhacendita, Ἅγιον μὲν καὶ διδάσκαλον ἔχω· πλὴν ἀμφιβάλλω μὴ εἶναι τὴν ῥῆσιν ταύτην γνησίαν αὐτοῦ. *Per me Sanctus eſt & Doctor: attamen ſententia à te allata in dubio eſt, an legitima ſit:* nec is aliter vindicat, quàm ex communibus, quod ſcilicet his affinia aliis locis non ſuſpectis idem Athanaſius dicat: quod utique ipſum non B ſufficit, niſi & libri authentici ſint facientes fidem aliaque adminicula. Quod non ſatis occurrit in eo Symbolo; vix enim extat, præterquam in Recentiorum collectaneis, libriſque eorum polemicis, quibus ipſum vel impugnant, vel etiam defendunt: idque volunt illi, qui aiunt non haberi in Græcorum libris; non enim ſic ſtupidi videntur, ut negent Græcè haberi. Obſervandum & quod Pluſiadeno, data hæc fidei Profeſſio dicatur Liberio Papæ, reliquis verò editis, ut & noſtro Calecæ, Iulio: quod & ἐπιγραφὴν nutantem reddit, exque arbitrio adſcriptam, ſuſcipionem facit. Titulos ementiendi magna pridem fuit licentia; nulluſque probatus auctor, cui non alia plura adſcripta ſint; qui error & in C ſancta irrepſit divinaque Officia & ὡρολόγια, ut vocat Genebr. Quanta enim Auctoris Imperfecti hominis non ſatis Catholici, legimus nomine Chryſoſtomi? Quanta Fulberti Carnotenſis, pluriumque incertorum nomine Auguſtini? Pſeudo Hieronymiana quædam abſterſit juſta ſequentium Pontificum cenſura. Hæc fortè plura, quàm pro loci ratione, ipſa forſan ad ejuſmodi monumentorum cenſuram non inutilia.

FINIS.

Loci Scripturæ, partim ab Hæreticis in ſuum ſenſum pravè detorti, partim à Catholicis ad firmanda rectæ Fidei dogmata, ſcitè magnoque delectu adhibiti.

EX LIBRO GENESIS.

1. 11. EDucat terra herbam fœni, 257
2. 24. Erunt duo in carnem unam, 21
3. 5. Eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum, 145
10. Audivi vocem tuam deambulantis in paradiſo ad meridiem, & abſcondi me, 45. 190
22. Factus eſt Adam quaſi unus ex nobis, 248
8. 21. Odoratus eſt Dominus odorem ſuavitatis, 45

EX LIBRO EXODI.

3. 4. VOcavit Dominus Moyſen de rubo, 199
14. Ego ſum Qui ſum, 193
7. 1. Dedi te Deum Pharaonis, 145
33. 20. Non videbit homo faciem meam, & vivet, 13. 96. 152

EX LIBRO LEVITICI.

20. 8. EGo Deus, qui ſanctifico vos, 219
26. 28. Pergam ad vos in furore obliquo, 45

EX LIBRO DEUTERONOMII.

4. 24. DEus noſter ignis conſumeus eſt, 13. 193
6. 1. Audi Iſraël: Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt, 22. 84
13. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies, 219

EX LIBRO JUDICUM.

13. 22. PEribimus, Mulier: Deum vidimus, 199

EX LIBRO JOB.

19. 25. SCio quod Redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra &c. 276
33. 4. Spiritus divinus, qui creavit me; flatus verò Omnipotentis, qui docet me, 227
38. 28. Quis genuit glebas roris? 38
Quis eſt pater pluviæ? aut quis genuit ſtillas roris, aut gelu in cœlo quis genuit? 219

EX PSALMIS.

2. 7. EGo hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ, 218
4. 3. Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium, 41
15. 15. Satiabor cùm apparuerit gloria tua, 281
17. 12. Poſuit tenebras latibulum ſuum; in circuitu ejus tabernaculum ejus, 115
26. 4. Unam petii à Domino, hanc requiram; ut inhabitatem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: ut videam jucunditatem Domini, 280
32. 6. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum, 227
49. 3. Deus manifeſtè veniet, 245
50. 14. Redde mihi lætitiam Salutaris tui, & Spiritu principali confirma me, 242
57. 9. Supercecidit ignis, & non videbunt Solem, 42
58. 18. Deus meus miſericordia mea, 236
61. 6. Ab ipſo eſt patientia mea, 236
70. 5. Tu es patientia mea, 236
72. 5. Zelatus ſum ſuper iniquos, pacem peccatorum videns, 104
81. 1. Deus ſtetit in ſynagoga deorum: in medio autem deos diudicat, 199
6. Ego dixi, Dii eſtis, & filii Excelſi omnes, 219
88. 27. 30. Ipſe invocabit me; Pater meus es tu. Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen ejus, 218
89. 6. Domine refugium factus es nobis, 191
90. 16. Longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum, 279
96. 11. Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia, 113
97. 1. Salvavit eum dextera ſancta ejus, & brachium ſanctum ejus, 226
103. 2. Amictus lumine ſicut veſtimento, 115
29. Auferes ſpiritum eorum & deficient, & in pulverem ſuum revertentur, 276
30. Emittes Spiritum tuum & creabuntur, 227. 241
118. 73. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me, 46. 190
89. Verbum tuum Domine in æternum permanet, 227
105. Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen ſemitis meis, 193
138. 22. Perfecto odio oderam illos: & inimici facti ſunt mihi, 104
141. 6. Tu es ſpes mea, 236

EX PROVERBIIS.

8. 22. DOminus creavit me initium viarum ſuarum, 193. 245
10. 12. Charitas operit multitudinem peccatorum, 240
30. 4. Quod eſt nomen ejus, & quod nomen Filii ejus? 218

EX CANTICO.

1. 2. 13. OLeum effuſum nomen tuum, 74

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

1. 4. IN incompoſitam animam Deus non introibit, 42
Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione hominum, 253
7. 24. Attingens à fine uſque ad finem fortiter, & diſpones omnia ſuaviter, 187

EX LIBRO ECCLESIASTICI.

1. 6. RAdix Sapientiæ cui revelata eſt, & aſtutias ejus quis novit? Unus eſt ſapiens, metuendus nimis, ſedens ſuper thronum ſuum: ipſe creavit eam, & effudit illam ſuper omnia opera ſua, 195

EX ISAIA PROPHETA.

1. 1. FIlios genui & exaltavi; ipſi verò ſpreverunt me, 219
9. 6. Puer natus eſt nobis, Filius & datus eſt nobis: cujus principatus factus eſt ſuper humerum ejus, &c. 219
10. 23. Verbum breviatum dabit Dominus ſuper terram, 112
11. 1. Egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet. Et requieſcet &c. 152
24. 16. Secretum meum mihi, 111. 120
26. 9. Lux mandata tua ſuper terram, 193
11. Domine excelſum brachium tuum, & non cognoverunt: cognoſcentes autem confundentur, 226
19. Reſurgent mortui, & ſuſcitabuntur qui ſunt in monumentis, 276
43. 10. Ante me non fuit alius Deus, & poſt me non erit, 184
53. 4. Ipſe infirmitates noſtras accepit, & languores noſtros ipſe tulit, 247
5. Ejus livore ſanati ſumus, 253
58. 6. Solve omnem colligaturam iniquitatis; diſſolve colligationes violentorum contractuum: omnem ſyngrapham injuſtam diſſolve; 113
8. Erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tuæ citò orientur: &c. 113
9. Si abſtuleris à te colligationem, & χειροτονίαν (digiti extenſionem) & verbum murmurationis, &c. tunc orietur in tenebris lumen tuum ſicut meridies, 113
66. 1. Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? 188

EX BARUCH.

3. 38. POſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt, 245

EX EZECHIELE.

37. 7. FActum eſt dum prophetarem; & ecce commotio, & admovit oſſa, os ad os, unumquodque ad juncturam ſuam. Et vidi, & ecce ſuper ea nervi & carnes &c. 284

EX DANIELE.

2. 28. Eſt Deus in cœlo revelans myſteria, 220

7. 9. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt: & Antiquus dierum ſedit: & flumen ignis trahebat in conſpectu ejus. Mille millia miniſtrabant ei, &c. 277

13. Aſpiciebam in viſione noctis; & ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniens, & uſque ad Antiquum dierum &c. 277

14. Et datus eſt ei principatus & honor & regnum, 278

EX OSEA.

12. 10. IN manibus Prophetarum aſſimilatus ſum, 200

EX MATTHÆI EVANGELIO.

4. 1. DUctus eſt Jeſus à Spiritu ut tentaretur à diabolo, 252

5. 6. Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, 281

8. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt, 279

17. Non veni ſolvere Legem, ſed adimplere, 282

19. Qui ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, 95

23. Si obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adverſum te: &c. 95

7. 6. Nolite projicere margaritas veſtras ante porcos, 104

7. Petite, & dabitur vobis: Omnis enim qui petit, accipit, &c. 183

13. Intrate per anguſtam portam, quia lata & ſpatioſa via eſt, quæ ducit &c. 116

15. Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium: intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. 284

21. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, 284

22. In illa die multi dicent mihi, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, &c. 284

10. 20. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis, 241

11. 27. Nemo novit Filium, niſi Pater: neque Patrem quis novit, niſi Filius, &c. 218. 220

13. 43. Juſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum, 110. 113. 277.

15. 13. Omnis plantatio, quam non plantaverit Pater meus, eradicabitur, 98

16. 27. Sunt quidam de hic ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant &c. 107

17. 1. Poſt dies ſex aſſumit Jeſus Petrum & Jacobum &c. 107. 112

18. 7. Neceſſe eſt ut veniant ſcandala, 42

10. Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei, qui in cœlis eſt, 59

20. Ubi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum, 77

20. 25. Principes Gentium dominantur eorum: & qui magni ſunt, poteſtatem exercent in eos, 94

24. 30. Videbunt venientem in nubibus cœli cum majeſtate magna & poteſtate. 279

36. De die autem illa & hora, nemo ſcit, neque Angeli in cœlo, niſi ſolus Pater, 248

27. 46. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? 247.

28. 19. Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, 202. 219

20. Docentes eos ſervare omnia &c. 87

EX MARCI EVANGELIO.

1. 1. INitium Evangelij Jeſu Chriſti Filii Dei, 218

9. 2. Splendida alba valde ſicut nix, 113

13. 32. De die autem illo vel hora, nemo ſcit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, niſi Pater, 248

EX LUCÆ EVANGELIO.

2. 14. GLoria in altiſſimis Deo, & in terra pax: in hominibus bona voluntas, 69

52. Jeſus autem proficiebat ſapientia & ætate & gratia, 252

6. 36. Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter cœleſtis miſericors eſt, 53. 191

46. Quid me dicitis, Domine, Domine, & non facitis quæ dico? 284

9. 28. Facti ſunt poſt hos ſermones fere dies octo. Et aſſumens Jeſus Petrum & Jacobum & Joannem, aſcendit in montem &c. 107

29. Facta eſt ſpecies vultus ejus alia; & veſtitus ejus albus refulgens, 114

10. 41. Martha, Martha, ſolicita es & turbaris erga plurima; porro unum eſt neceſſarium, 281

11. 20. Si in digito Dei ejicio dæmonia, profectò pervenit in vos regnum Dei, 216

28. Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud, 281

18. 18. Magiſter bone. Nemo bonus niſi ſolus Deus, 247

22. 32. Et tu aliquando converſus confirma fratres tuos, 92

24. 27. Finxit ſe longius ire, 247

EX JOANNIS EVANGELIO.

1. 1. IN principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, &c. 219

3. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, 215. 245

9. Erat Lux vera: quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, 83. 87.

14. Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis. Et vidimus gloriam ejus quaſi Unigeniti à Patre, 200. 219

18. Deum nemo vidit unquam, Unigenitus Dei Filius, quieſt in ſinu Patris, &c. 184. 251

2. 4. Nondum venit hora mea. 75

3. 8. Spiritus, ubi vult, ſpirat, 235. 236

18. Qui non credit, jam judicatus eſt, 281.

4. 21. Spiritus Deus eſt; & qui adorant eum in ſpiritu & veritate oportet eum adorare, 224

5. 17. Pater meus uſque modò operatur, & ego operor, 44

21. Sicut Pater ſuſcitat mortuos & vivificat; &c. 220

22. Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio, 278

25. Venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filii Dei; & qui audierint, vivent, 276

26. Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo, 30. 44. 45. 245. 278

28. Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii Dei, 276

39. Scrutamini Scripturas, 183

6. 38. Non veni ut facerem voluntatem meum, ſed voluntatem ejus qui miſit me, 245

46. Non quia Patrem vidit quis, niſi qui ex Deo eſt, hic vidit Patrem, 200

54 Niſi manducaveritis carnem Filij hominis, & biberitis ejus ſanguinem, &c. 257

64 Spiritus eſt qui vivificat, 220

8. 12. Ego ſum lux mundi, 27. 29. 46. 83. 278

10. 4. Et oves illum ſequuntur: Alienum autem non ſequuntur, ſed fugiunt ab eo, qua non noverunt vocem alienorum, 98

15. Sicut novit me Pater, & ego agnoſco Patrem, 248

16. Et fiet unum ovile, & unus Paſtor, 87, 95

18. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam, 252

11. 25. Ego ſum vita, 278

34. Ubi poſuiſtis eum? 247

12. 46. Ego Lux veni in mundum, 193

14. 3. Iterum veniam, & accipiam vos ad meipſum, 280

6. Ego ſum via, veritas & vita, 27. 46

9. Qui vidit me, vidit & Patrem, 223

12. Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet; & majora his faciet, 268

15. Si diligitis me, mandata mea ſervate. Et ego rogabo Patem, 280

21. Qui habet mandata mea, & ſervat ea; hic eſt qui diligit me, 280

23. Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus, 93

26. Paracletus, quem mittet Pater in nomine meo. 235

27. Pacem meam do vobis, 89

28. Pater major me eſt, 247

15. 15. Jam non dicam vos ſervos, ſed amicos; quia omnia quæ audivi ò Patre, retuli vobis, 241. 255

20. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur, 268

26. Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis; Spiritum Veritatis, qui à Patre procedit, ille &c. 219. 223. 235.

16. 15. Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt, 219, 248

27. Ipſe Pater amat vos, quia vos me amaſtis, & crediſtis quia à Deo exivi, 280

17. 3. Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum, 219.279
5. Clarifica me tu Pater, claritate quam habui, antequam mundus fieret, apud te, 248
10. Mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt; & clarificatus ſum in illis, 219.245
24. Volo, Pater, quos dediſti mihi, ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum, &c. 280
19. 37. Videbunt in quem pupugerunt, 279
20. 19. Pax vobis, 70
21. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos, 70.89
22. Accipite Spiritum ſanctum; quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. 240

EX ACTIBUS.

2. 38. ET accipietis donum Spiritus ſancti, 235. *i. Spiritum ſanctum.*
5. 3. Cur tentavit Satanas cor tuum mentiri Spiritui ſancto? Non es mentitus hominibus, ſed Deo, 220
9. 31. Et ædificabatur ambulans in timore Domini, & conſolatione ſancti Spiritus replebatur, 242
17. 28. In ipſo vivimus & movemur & ſumus, 193

AD ROMANOS.

1. 4. QVi declaratus eſt Filius Dei in virtute ſecundum Spiritum ſanctificationis &c. 248
17. Juſtus ex fide vivit, 283
20. Inviſibilia ejus, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, 184
25. Servierunt creaturæ, magis quàm Creatori, 106
26. Propter quod tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ, 41
5. 2. Per quem acceſſum habemus ad Deum & Patrem, 215
5. Charitas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis, 240
12. Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors, 275
17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multò magis abundantiam, &c. 275
6. 3. Quotquot baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus, 259
8. 6. Prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, vita & pax. 152
11. Si Spiritus ejus qui ſuſcitavit Jeſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitavit Jeſum à mortuis, vivificabit &c. 220
13. Si ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis, 220.242.
14. Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei, 242.
15. Accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater, 240
24. Quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus, ſperamus, &c. 279
29. Quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imagini Filii ſui, 223
12. 2 Reformamini in novitate ſenſus veſtri; 191
13. 1. Abjiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, 113
14. 17. Regnum Dei eſt juſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto, 242
15. 4. Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, 183

AD CORINTHIOS 1.

1. 18. VErbum Crucis pereuntibus ſtultitia eſt: iis autem qui ſalvantur, Dei virtus eſt, 272
23. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum; Judæis quidem ſcandalum, &c. 27.236.272
2. 9. Oculus non vidit, & auris non audivit, quæ præparavit Deus, iis, qui ipſum diligunt, 241
10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum: Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim &c. 220
3. 16. Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? 220
6. 11. Sed abluti, ſed ſanctificati, ſed juſtificati eſtis, &c. 219
8. 5. Siquidem ſunt dii multi; nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem &c. 199
10. 4. Petra autem erat Chriſtus, 220
11. 19. Oportet & hæreſes eſſe, ut qui probati ſunt in nobis, manifeſti fiant, 41
23. Dominus Jeſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens &c. 257
26. Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem &c. 257
28. Probet autem ſeipſum homo, & ſic &c. 257
12. 11. Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult, 216.236
13. 7. Charitas omnia ſuffert, omnia ſuſtinet, 240
8. Sive ſcientiæ ceſſabunt; ſive prophetiæ evacuabuntur, &c. 198
10. Cùm venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt, 280
12. Videmus nunc in umbris & in ænigmate: tunc autem facie ad faciem, 60.198.279
14. 2 Spiritus autem loquitur myſteria, 220
33. Non eſt tumultuationis Deus, ſed pacis: ſicut in omnibus Eccleſiis Sanctorum doceo, 100
38. Qui ignorat, ignorabitur, 1
15. 12. Si Chriſtus prædicatur, quod reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis &c. 275
16. Si mortui non reſurgunt, nec Chriſtus reſurrexit. Quod ſi &c. 275
20. Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium, &c. 275
28. Ipſe Filius ſubiicietur ei, qui ſubjecit ſibi omnia; ut ſit Deus omnia in omnibus, 111.247
41. Alia eſt claritas Solis, alia claritas Lunæ, &c. 277
44. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale, 276
53. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, &c. 276

AD CORINTHIOS 2.

3. 6. LItera occidit, ſpiritus autem vivificat, 46
17. Ubi Spiritus Domini, ibi libertas, 242
18. Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur: &c. 241
4. 18. Quæ videntur, temporalia ſunt: quæ non videntur, æterna, 60
5. 6. Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim &c. 279
6. 2. Ecce nunc tempus acceptabile; ecce nunc dies ſalutis, 112
15. Quid commune Chriſto & Belial? 101
16. Vos eſtis templum Dei viventis, quemadmodum ait Dominus, Quoniam inhabitabo &c. 101.220
10. 5. Captivantes omnem intellectum in Chriſtum, 87

AD GALATAS.

1. 8. LIcet Angelus de cœlo evangelizaverit præter quod accepiſtis, anathema ſit, 87
2. 18. Si quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me conſtituo, 76
3. 13 Factus pro nobis maledictum, 247
4. 4. Factum ex muliere, factum ſub lege, 245
6. Miſit Deus Spiritum Filii ſui, 223
5. 4. Qui in Lege gloriamini, à Gratia excidiſtis, 46
12 Utinam & abſcindantur qui vos conturbant, 101
17. Caro concupiſcit adverſus ſpiritum; ſpiritus autem adverſus carnem, 232
18. Si Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege, 242
22. Fructus Spiritus ſunt Charitas, Gaudium, Pax, Lenitas, &c. 88
6. 16. Pax ſuper Iſraëlem Dei. 69

AD EPHESIOS.

2. 8. GRatia eſtis ſalvati per fidem, non ex operibus Legis, 255
3. 15. Ex quo omnis communi patre cognatio in cœlo & in terra, 225
5. 1. Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi, 53.191
6. Ob quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ, 42.190

AD PHILIPPENSES.

2. 6. QUi cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, 219
10. Omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum, &c. 277
3. 3. Nos ſumus circunciſio, qui Spiritui Dei ſervimus, 219
20. Noſtra autem converſatio in cœlis eſt, 241
4. 7. Et pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, 70

AD COLOSSENSES.

2. 3. IN quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, 31
9. Habitare in eo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, 250
11. In expoliatione corporis carnis, 256
3. 3. Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, &c. 279

AD THESSALONICENSES 1.

4. 13. SI enim credimus quod Jeſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & Deus &c. 275.277.280

AD THESSALONICENSES 2.

2. 3. NIſi venerit diſceſſio primùm, 70
8. Quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui, 277

AD TIMOTHEUM 1.

1. 7. Non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, 61
3. 2. Oportet Epiſcopum ſine crimine eſſe, 97
6. 16. Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem; quem nullus hominum vidit, neque videre poteſt, 115. 85
20. Profanas vocum novitates devita, 87

AD TIMOTHEUM 2.

2. 23. & 16. Stultas, & ſine diſciplina quæſtiones devita. Multum enim proficiunt ad impietatem; & ſermo eorum &c. 275
4. 3. Erit tempus cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt; ſed ſecundùm ſua deſideria concervabunt ſibi magiſtros; quibus aures pruriant: &c. 86. 99

AD HEBRÆOS.

1. 1. Multifariam multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, &c. 219
3. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus; portanſque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem &c. 28. 224
9. 27. Quemadmodùm ſtatutum eſt hominibus ſemel mori; ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt &c. 275
10. 23. Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem; &c. 92
11. 6. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo, 284
39. Et hi omnes teſtimonium per fidem promeriti, non acceperunt promiſſionem, &c. 198
13. 2. Hoſpitalitatis nolite oblivisci: per hanc enim inſcientes quidam Angelos exceperunt hoſpitio, 199

JACOBI CATHOLICA.

5. 14. Infirmatur quis in vobis? Inducat Preſbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper ipſum, ungentes eum oleo, &c. 259

PETRI 1.

2. 22. Peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus, 247. 253
5. 2. Paſcite, qui in vobis eſt, gregem, non coactè, ſed ſpontaneè, 102
5. Dominus ſuperbis reſiſtit, 42

PETRI 2.

1. 4. Divinæ conſortes naturæ, 97
3. 2. Filii Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus autem, &c. 179
3. 17. Qui habet ſubſtantiam mundi hujus, & videt fratrem ſuum neceſſitatem habere, clauditque viſcera &c. 241
4. 7. Diligamus nos invicem, quia Charitas ex Deo eſt, &c. 334. 335
4. 8. Deus Charitas eſt, 30. 331. 334. 336
10. Miſit Deus Filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris, 334
13. In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis, 234. 240
5. 2. Ipſe eſt verus Deus, vita æterna, 244

EX APOCALYPSI.

21. 6. Uncta erant & facta ſunt, 189
22. 5. Non egebunt lumine lucernæ & lumine Solis, quoniam Dominus Deus illuminabit &c. 111

INDEX RERUM.

A.

Beatus Acindynus Palamitici erroris impugnator, 81. Altero Palamitarum conventiculo, Cantacuzeno Imp. damnatus, 136
Altari imponenda Evangelia, Chriſti Caro unà Deus. (ὁμόθεος) Uunguentum; unus in tribus Chriſtus, 74
Anaſtaſius Magnus, VII. Synodo, 151
Angeli ante mundum corporeum creati. Eorum creatione, nulla in Deo mutatio, 184
Apolinarii de Chriſti myſterio inconſtantia, 244
Athanaſii Fides & Symbolum quaſi auctore Gregorio, 284
Auguſtini ſubtilis imago verbi interioris atque amoris: *præcellentiſſimus* Doctor in V. Synodo, 228. 230. 233. &c.

B.

Baptiſmus omnium vitiorum extinctio: Baptiſmi perfectio: in eo Trinitas manifeſtata, 2. Θεοφάνεια, 199
Bardas Confeſſor à Palamitis, 104
Detecta à Barlahamo Monachorum Omphalopſycorum deliria ac improbata. Ejus furto ablati libri, 76, 77, 78. A Palama exagitatus, 86. Barlahamus Calaber doctus Monachus Palamitarum factione damnatus, 136

C.

Caleeæ Theologica ex Scriptura & Patribus: ex ſe nulla locutus, 183. Accurata tractandi ratio, 285
Carpathij, videre Deum, qui nihil orando videt, 81
Chriſti mente tenus diviſio: naturarum naturalis diſtinctio. Uni illi propria incarnatio, 249. Ab omni immunis peccato: quæ in eo paſſiones; quæ corruptio, 250
Mixta in Chriſto pro cujuſque ſtatus ac formæ ratione nomina, 246, 247. Naturalis Chriſti claritas, 248. Chriſti in carne diſpenſatio, 251, 252, 257
Chriſti voluntas humana, divinæ ſubjecta. Ejus profectus: ſigna in annum trigeſimum dilata, 251. 252
Chriſti corporis gloria, cunctis futura conſpicua, 279. Chriſti hæreditas & regnum, 278, 282. Regnum Dei, Trinitatis contemplatio, 282
Chriſti nos victoriæ focij: Ejus in cœlum ſingularis aſcenſus: Excluſa in Chriſto diaboli in nos gloriatio; Animarum ſublatus dominatus 254. Chriſti in nos munera; ejus gratia noſtra ſalus. Vitæ in Chriſto origo per Sacramenta, 255
Incarnationis Chriſti Confeſſio. Myrabile Myſterium. Hæreticorum de illo opiniones. Eccleſiæ, fides, 242. 243. &c. 264. Nominum in Chriſto ratio. Chriſti Caro ὁμόθεος, 245.
Divinæ Incarnationis congrua; Deus Verbum Conditor; ipſe Reparator, in ipſa, quæ ceciderat, natura. Chriſti neceſſaria ſatisfactio; unus ipſe immunis ab originis noxa. Nec Dei-Angeli conveniens hominis reparatio, nec puri hominis quæ rei ſufficiat, 263. 264
Divinæ Incarnationis effectus; Dei dilectio ſpeſque beatitudinis. Virtutis per Chriſtum informatio: Chriſtus fidei Doctor, 267. Ejus adminicula, paupertas: diſcipuli, illiterati, contempti, 268
In Chriſto ſingularis unio: ejus non dicendæ partes: inconfuſa unio & diſtincta. Unus Chriſtus divina humanaque perſona. Humana natura non perſona, quod ſuperioris, ejuſque verâ unione ſubſtantiali, 268, 270, 271
Chriſti ſatisfactio juſta compenſatione, 268. Pro ipſa naturæ conditione permiſſa culpa, eaque liberata, 269. Chriſti morte quanta nobis repoſita, 272
Chriſtiani mala pati: impium Chriſtiano, Chriſtianos perſequi, 103. Chriſtianæ Confeſſionis caput, Deus trinus & incarnatus, 271, 272
Clementis Philoſophi caſtigata vox, ut impropria. Exemplaria, non ea, quæ in rebus principaliora ſunt; ſed Dei ipſa virtus, Deuſque, quorum hæc ſimulacra, 56
Coccinus Palamita Tomi auctor, 75
Creaturæ immutatio triumphi ſpecie, 277
Cypariſſiotæ & Catholicorum neceſſaria juſtaque defenſio: Ejus ſcripto ſuſceptæ momenta; negata publicæ diſputationis fiducia, 71, 72

D.

Solus Deus, id quod eſt, totum ſolumque eſt: reliqua binaria ſunt, 61. Aliud Hypoſtaſis aliud Natura in ipſo, alio alioque vocis ſignificato, 63. Monados motus in Binarium Gregorio, ex Maximi Scholio, 65
Participationes exemplares, Dei ipſæ virtutes & rationes; naturales, horum effecta, haud diſſimili nomine. Sic Providentia, Spiritus, Deitas, &c. 52, 53, 54, 55
Dei nota & ignota: Notus quod eſt, ignotus quid eſt. Ipſum ignotum quod eſt eſſe, & quid & quale: quæ circa ipſum, nobis rationes ignotæ, 184, 185
Dei nomina ex creatis, non ipſa ejus eſſentia. Dei noſcendi momenta. Dei unitas: primus Motor infinitæ potentiæ; ſimpliciſſimus, immenſus, in quo omnia, & ipſe in omnibus, 186, 187, 188
Ex Deo omnia, conſtantque omnia: erant ideæ, facta ſimu-

ſacra. Omnium Deus Auctor, ſedes ac quies. Nuſquam mali Auctor, ſed voluntas creata: etſi ab eo mala, ærumnæ ac pœna, 189. 190
Propenſioris conſilij Dei voluntas, conceſſionis, derelictionis: noſtra ex nobis in Deo, non noſtro more: inſitum ſemen tendendi in Deum, motuſque. Deus ipſe immobilis, nec ulli ſimilis, 190, 191, 192
Dei ex noſtris nomina, Qui eſt, Sapientia, Virtus, Providentia, Vita. Negantia nomina eſſentiam Dei non ſignificant. Affirmantia Deo convenientiora, & in eis nobiliora, 193, 194. Dionyſio, inficiantia: utriſque mixta, 195.
Dei nomina unum ſubjecto, non ipſa unius rationis, & ut illis Deus πολυώνυμος: infinitus, incomprehenſibilis. Ut viſus ac cognitus. Prophetarum viſionis gradus. Secundùm eſſentiam non viſus, 196 197
Nulla quid eſt Dei notio. Dei in Angelis rerumque ſimulacris, non ipſa Dei viſio. 198. 199. Figuris, rerum adſcripta nomina. Dei viſio, Dei cognitio, 200. Perfecta, regnum Dei: unio in Sanctis, vim omnem mentis excedens, 201
Mens, Verbum, Amor, in Deo propriè; ipſe quod intelligitur & quod amatur: Verbum, divinæ mentis proles; ipſum Patris Ratio, ὅρος. Coæternum, unumque & æquale ac verus Deus, ut & Dilectio, 230, 231, 236, 239
Mens, Verbum, magis propria Deo, quàm Pater & Filius. Habere in divinis perſonis atque haberi: περιχώρησις quod una in altera. Communia eadem nomina, ac propria. Patrum in Deo dicta ſobriè tentanda, 233, 234
Dei viſio, præſentis ævi ac futuri merces, 283. Dei nunc cognitio imperfecta; tunc nihil proverbialis, 280. Contemplatio altiore ſtatu perficienda; unio jam ſupra intellectum. Fides ad eum neceſſaria ac via, 281. Una ipſa & ſine operibus haud ſalutem præſtans, 284
Dexus à Palamitis damnatus, 137
Diabolus, ſibi ipſi, ac nobis mortis auctor, 253. Ejus æmula Chriſti Myſteria. Diabolica, ſacraque Martyrum Lumina, 261
Diadocho reprobata viſa, lumenque & ignis: in quibus hoſtis aperta deceptio, 79. 81
Dionyſii abſtracta & formæ, Dei extra opera, non ipſa ejus Virtus increata. Quæ circa Deum, ex quibus nobis Dei notitia. Opera non cœpta ac primæ creationis, 50, 51, 53, 55.
Dionyſii caligo, Palamiticæ viſioni adverſa, 81

E.

Eccleſiæ de hoſtibus victoria: portis inferi ſuperior. Hoſtes per tempus extincti. Veterum hæreſeωn tempora, 72
Quæ vera Eccleſia, ejuſque munera. Eccleſia traditionis tenax; ad unum reducta Caput, &c. 87. 88. Super fundamentum Apoſtolicarum Paternarumque traditionum fundata, 98
Epheſus à Palamitis damnatus, 137
Concilium Epheſinum adverſus Palamitas, 105
Euchariſtia, cibus ſpiritalis: Tranſmutatio in Euchariſtia, Chriſti verbis. Neceſſaria ad eam fides ac mentis puritas: *Quaſi ex ipſo Domini latere*, 257. In rem Euchariſtiæ Dei potentia, 258

F.

Quæſtiones de Fide ad quos movendæ, 87

G.

Ganna à Palamitis damnatus, 137

H.

Hæreticorum in Eccleſiam caſſi conatus: per tempus extincti: confractæ in eam portæ inferi. Veterum hæreſeωn tempora, 72
Higaoritarum inſinuatio; Altiora, quàm pro vulgi uſu ſectæ myſteria; velut in Lege Trinitatis fides explicata, 22. Eorum à Palama ſeductio, 86

I.

Ignatius Patriarcha à Palamitis ſubactus tormentis; in angulo mortuus, 104. Ejus adverſus illos Synodica, 105
Jeroſolymorum Patriacha Palamita, 137
Joannes Beccus, damnata hæreſi Palamitarum, ipſorum plurimùm factione Sede pulſus, 137
Joannes Cantacuzenus, Pſeudoſynodi Palamitarum Antiſtes. 170
Joannes Palæologus Pſeudoſynodi Antiſtes, 170
Joannes Pater Palamæ laudatus, 78
Iſaaco Monacho, quid contemplatio? 79
Iſidorus Monembaſiæ ſuffraganeus Palamita detectus, erroris pervicacia Sacerdotio exutus: idem ſæculari ambitu Patriarcha, homo ſceleratus: In eum Synodalis ſententia, 91, 92, 93. Quibus ſcripſit & docuit Tomi auctor: ante eum extinctus, 75

L.

Lybdices Confeſſor à Palamitis, 104

M.

Marcelli, Photini & Sophronij hæreſis, ipſa Palamitarum, perperam ab eis affricta Catholicis. Virtus ſubſiſtens Filius & Spiritus: ἀνύπαρκτος Palamitica, ignota Patribus, 63, 64, 65, 66
Synodus contra Maſſalianos, 201
Matthæus Aſanes Cantacuzenus Imperator Synodi Palamitarum approbator, 171
Moſes in Dei colloquio transformatus, 110

N.

Nicephorus Gregoras, fortis pugil in Palamitas & clarus ſcriptor, 89. A Palamitis damnatus, 137. Inſepultum ejus cadaver per Palamitarum injuriam. Vir Philoſophus, aliaque ejus elogia. Cautè tamen ſuorum cum Latinis unionem impedivit, 104
Nili Monachi ſententia de Lumine, dæmoniſque in eo fallacia, 79. Vera orationis munia, 81
Nilus, Tomi auctor, 75

P.

Palamæ Tomus pridem damnatus ab Eccleſia Conſtantinopolitana, ab ea ut Fidei Regula ſuſceptus atque laudatus. Sic non vera, à ſe diſſidens, Catholica Eccleſia, 1. 2. 3. 67. Altari appoſitus, ac Fides Chriſtianorum dictus; immani ſacrilegio conſecratus: in eo viri omnia, jurejurando omnium maximo probatas, 74, 75
Palamæ Fidei Tomique capita. Diſtinctio Eſſentiæ & Operationis. Multiplex oppoſitio,
Haud ratum Palamitis Chriſti myſterium; ſola virtutis inhabitatione, non ſubſtantia; quæ antiquorū Hæreticorum, Eunomianorum Arianorumque ſententia, 13, 27, 34, 35, 65
Merces Sanctorum Palamitis, non ipſa Dei Eſſentia, ſed Gratia deificans, 16. Operatio propriè Divinitas: quot Operationes, tot Palamitis & Deitates, 19, 84
Palamitis nulla compoſitio, ubi multa, non ipſa verè exiſtentia, 18. Deus unus illis multorum conflato, non una res ſimpliciſſima ac ſola, 24, 25, 26, 28, 29
Palamitarum ex ruditate error. Vocis ἐνεργείας ὁμωνυμία. In Deo agendi virtus, non à Deo: ejus effectorumque communia nomina, 42, 43, 44
Latrocinalis Palamitarum Synodus ejecto Patriarcha: in eam divina ultio. Præſumpta de Fide tractatio, ipſa vetita quandiu Eccleſia ſummo caret Præſule, 92. Diluenda majori Concilio crimina, tumque adeunda Eccleſia ac Sacerdotia, 94
Palamitarum unus & alter Patriarcha: iis ſciſſa eorum Eccleſia, 94. 95. Una eorum concordia, ut Deitatem ſcindant. Perſtricta errorum ſumma, 95, 96, 97, 98
Palamitarum tyrannicum Concilium: Caiphæ Concilio mendoſius. Judicij occupati injuria, non diluto crimine. Fides, Impietatis promulgatio. Minæ ac diræ nullo loco habendæ, 99, 100, 101
Palamitarum Concilij præ Judaico major ſævitia. Epiſcoporum exilia, carceres, verbera, &c. 101. 102. Inſepulta Catholicorum corpora, &c. 104. Non Eccleſiæ Chriſti hæ notæ, 105
Palamæ fides Synodali conventu laudata: diſcuſſa doctrina, diluta objecta. Dionyſij, Patrumque alia malè expoſita; ſexta Synodus perperàm accerſita, 143, 144, 145, &c. Dicta ſententia; Patriarchæ votum: Epiſcopi depoſiti, 146, 168, 169, 170.
Nova Palamitica Synodus. In ea quæſita dogmata. Inſcitè expoſita omnia, & quaſi res alia Operatio, ſeu Virtus ab Eſſentia, 147, 148, 149. &c. Aliena à pace ſtudia: plena diſceſſio à Paulo dicta: injurij Deo homines, 70, 85
Patrum dicta pravè in Tomo à Palamitis detorta: ſingula vindicata, 57, 58, 59. Mentium ἀνάρχοι ſplendores, ἀπαύγασμα, non Palamitico errore, ſed ipſorum circulari motu, 59. 60. Una fere illis jugiſque ὁμωνυμία, 52, 53, 54. 59, 60.
Malè Palamitis accerſita VI. Synodus. Ejus Maximus præcipuus Interpres, quaſi illius pars, non Synodi Lateranenſis Martino I. Pontifice, Calecæ error, 61, 62. Simplicius locuta ex humano uſu, 64
Maſſalianorum error Palamitis pejori diſtinctione mollitus, 86 Abſonum, Dei ipſam Eſſentiam Lumen Thaborium, ipſis corporeis oculis Apoſtolis uſurpatum, 117
Palamitarum additamentum in Ordinatione, 139

Nova Palamiticı Synodus. In ea quæſita dogmata. Inſcitè expoſita omnia, & quaſi res alia divina ipſa Operatio, præter effectum extra, non ipſa ſimpliciſſima Eſſentia, 147, 148, 149, &c Palamæ Fides, 172

Abſurda in Deum à Palamitis, quod compoſitus, quod imperfectus, quod finitus, &c. 32, 33, 63, 64. Eadem Patris & Filij, Angelorum Majeſtas, quaſi ex Luca. Jeremiæ locus malè acceptus, 117

Palamitarum in Eccleſiam infeſta molimina: in Orthodoxos diræ: Epiſcopatus, hæreſεως præmia, 73

Palamitarum Eccleſia, 86, 87. Ejus notæ non veræ Eccleſiæ: ut conflata, quo Antiſtite &c. 88. Ejus à proditione ac ſeditione initia: potentia ſæculari ſancita doctrina, invaſæ Sedes, depoſiti veri Antiſtites, &c. 89, 90, 91, 92, 93, 94

Palamitarum fictitium Numen ac Dei Virtus: ipſa oculis viſio; allocutio, &c. 80. Lumen viſibile, & quod palpari poteſt, 81. 82. &c.

Palamæ mores ac ſtudia: inquieti animi vir: novandi cupidus ac ambitioſus, nec à conſilio; captivitatis malis deterritus, 71

Palamæ hæreſis origo ex contentione. Monachis Omphalopſycis vindex: 78 Quin erroris auctor: inducti ad ſubſcribendum Tomo Hagioritæ. In Barlahamum calumniæ: apud Magnates in Urbe favor ac obreptio, 86

Palamas Omphalopſycus: ejus erroris inſimulatus & Symeon Xerocerci, ſuis Novus Theologus, 20, 48, 49, 77. Palamæ ἀνθ'σ..., quam divinam Virtutem Deumque ponit, 41, 45, 60. Communis gloria Patris & Filij & SS. Angelorum, 117

Palamæ inanis jactantia, 106. Accerſita ex Thaborio Lumine præſidia; quod ipſa Dei Lux increata, ipſa ſic oculis corporeis viſa; ad quam videndam oratio ducat, &c. 109

Palamæ Doctorum ſugillatio, quod creatum Lumen; ipſis divina ipſa Virtus Deuſque 111. Lux prææterna in Chriſto, ut in vaſe, 113. Calumnia, commune lumen ſenſibile Adverſarios velle, 174. Lux & Nubes, ipſa ſupercœleſtis Dei Majeſtas viſa Stephano; viri deliria, 115 116

Deus mundi Conditor, Palamæ, non beata Trinitas, ſed Lumen viſibile: Acindynus & Barlahamus vapulantes quibus id Lumen creatum, ac nec Deus nec Angelus. Pravè explicatus Gregorius, Joannes, Baſilius, 81, 82, 83. Palamiticorum errorum ſumma ac commentitius Deus, 84, 8.

Paleniarites Confeſſor à Palamitis, 104

Pacis bonum ac laudatio: optima quæque illius fructus atque effecta. In divinis maximè Pax: præſtantiſſimum in terra. Verbum ipſum Pax, 69. Salvatoris Myſterium cum Deo reconciliatio atque Pax, 70

Pax ubique in Scriptura; totaque ipſa, quanta eſt, Scriptura Pax. Mandata Apoſtolis, Chriſto in eis ejus auctore ipſis prærogata, 70. Pax in Myſteriis, &c. 71

Philotheus ex Heracleæ Metropolita, Patriarcha, Monachorum Hagioritarum Legatus, ipſe Palamita, 168

Phœnicis avis fabella, 273

R.

Reſurrectionis futuræ momenta, quod Deus juſtus, quod illi poſſibilis: quod inſinuata in ipſa natura; quod naturalis unio animæ, &c. 272, 273, 274. Chriſti reſurrectio cauſa & argumentum noſtræ, 275, 276

S.

Sacramentorum ratio & numerus, 258. Neceſſitas, 255

Septimæ Synodi œconomia erga Lapſos & Hæreticos, 189.

Spiritus ſanctus, Patris Spiritus & Filij, Spiritus Chriſti &c. Imago Flij. Ρῆμα, Filij; non tamen Filius, 223, 224.

Spiritus Charitas nobis data, qua diligimus. Spiritus à Patre miſſus & Filio; ubi vult ſpirans; Chariſma dictus, cùm ſit Deus. Non ſic Charitas ut patientia, miſericordia, &c. 235, 236 Charitas, à Deo Charitate; ipſa poſt primum, à primo. Charitatis præclara munia & effectus, 240.

T.

Trinitas in Deo, ſola Dei revelatione cognita: Perſonarum unio & diſtinctio, 201. Verè ſemper Pater, verè Filius, verè Spiritus ſanctus; nulla horum diviſio; diſtinctio, quà relatè oppoſita, 203, 204

Trinitatis fides, Arium inter ac Sabellium media. Pater, Filij Auctor & Spiritus. Deus, unaquæque perſona; tres ipſæ, unus Deus, 203, 204. Unâ, tres, proceſſione, 207, 208

Dei nomina ad creaturas, communia. Theologica conjuncta & diſcreta, 209. Unum in tribus Deitas, treſque ipſa Deitas Eadem Unitas & Trinitas, 210, 211. Trinitatis ſimulacra, 242, 243

Generum nomina alia à Perſonis. Aliud eſſentiæ ſignificatum, aliud perſonæ. In Deo alia omnia, ac altiora, 111, 112, 113, 228, 229. Summa perſonarum cum diſtinctione unitas, 211, 234

Trinitatis ſimulacra in creatis, ipſa deficientia. Auctores, Gregorius, Athanaſius, Cyrillus, 225, 226, 227, &c. Alia in nobis Deoque nominum ratio. Mala non in Deo, 228, 229. &c. Verbum interius magis propria imago, 228, 230. &c. 262

Patris nomina Major, Auctor, Principii expres; Mittere Deum, non mitti, Chryſoſt. Filij nomina: Subſtantialis voluntas & Verbum, &c. Verbum, Mens, non ex creatis, ſed ex ipſa Dei ratione. Ex Deo in creatis Patris ratio, 221, 222, 223. Voluntas, cœpta, & non Dei Eſſentia, 222

Filij productio ac Spiritus. Pater omnium cauſa ἀρχηγετικὴ. Spiritus per Filium, Patrum ſententia, 215, 216. Ejus à creaturis diſcrimen, 217, 218. Amborum aſſerta divinitas; 218, 219, 220

Triſagij doctrina, noſtræ de Deo ſcientiæ limes, 97

V

Sacramentum Unguenti, quo adoleſcimus: totius in eo corporis unctio, ritu Græco: nulla manuum impoſitio, 256

Extremæ Unctionis Sacramentum, Εὐχέλαιον, ipſum Pœnitentiæ genus, ejuſque perfectio. Illis cum primis adhibenda qui canonem non expleverunt: ob oblita quoque ac quotidiana, delecta. Sanitas corporalis ac relevatio, non ſemper opportuna, 259, 260

IN NOTIS.

A.

Anaſtaſius Jeroſolymita; num Andreas Archiepiſcopus Cretenſis? 131

Τὸ ἀπαραλλακτον, τῷ ὁμοίῳ Baſilio in Trinitate junctum, 288

Ἀπαραλλακτως vox ſano ſenſu, atque Origeniano, 295

Ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος, expoſitæ voces, 286

Arſenius Paphlago vita clarus, in ſancti Mamantis Symeonis ſucceſſor. Symeonis ad eum documenta, 121

Auguſtinus Græcis præcellentiſſimus Doctor Photij in eo nugæ, aliiſque Patribus, 131, 132. Verbum interius imago Trinitatis, aliorum præter Auguſtinum, 291

C.

Calecæ cautio, quod Pater unum Filij & Spiritus αἴτιον. Georgii Metochitæ conciliatio, 287; 288. σφάλμα in VI. Synodo pro Lateran. Martino 1. Pontifice, 134

Ejus in Dei Viſione durior expreſſio Potuit, ignota Byzantij definitione Bened. XII. non rectè ſatis de Animabus ante diem judicij ſentire, 286

Chryſoſtomi durior in Dei Viſione expreſſio, 186. Ejus emendatus locus, aliaque Aniano malè accepta, 287

Chryſoſtomi Homiliæ de Spiritu Sancto, dura & frigida: etſi ejus Becco & Calecæ auctoritas non excepta. Nihil ejus in ea venæ. 290

Χειρεσονία Iſai. 58. prope ſuſurronum & obloquentium. Nihil aptè *ordinatio* redditum, 113

Clemens Philoſophus, non Clemens Romanus, 286

D.

Dionyſii lucidiſſima Theologiæ ſemina. Interpretum in eo σφάλματα. Rudium Monachorum ſomnia. Theologia vetans ire poſt oſtenſa exemplaria, 133

E.

Eucharistiæ confectio verbis Domini. Videri à Damaſceno & VII. Synodo aliquid ea re novatum, 292, 294, 295.

F.

Filius, ἐξ ἀρχῆς ἀρχή, Gregorio, 290

G.

Græcorum error, Solam Spiritus largitionem eſſe à Filio & per Filium, non ipſam ejus exiſtentiam. Damaſcenus, illis errandi occaſio; ipſe ſui interpres. Joannis Becci, ejus ſententiæ confutatio, 289

H.

Hagioritæ, a monte Athos, qui Græcis ἅγιον ὄρος. Epiſcoporum in eis ſemina, quorum ruditate depravata Græca Eccleſia, 130

Hierothei Epiſcopi caſuali homicidio pœnitentia. Seniore Roma Novaque peregrinatio. Apud Symeonem abrenuntiatio, 121

I.

Ignatij Patriarchæ Antiocheni Tomus apud Allatium, 1. 119.

Joannes Patriarchæ Tomus adverſus Palamam, 1. 119

M.

Maſſalianorum hæreſis ipſa antiqua. Videri recentius Concilium in eos Calecæ relatum, quod ſic Dionyſianis utatur, 287

Maximo expreſſus Dionyſius. Importuna Corderij exagitatio. Οἰκονομία, ipſa nunc Miſſis noſtris apud Græcos recepta; pio ſimplicium ſenſu & fide involuta, 288, 289.

Vindicatus Maximus, 180

Metropolitæ & Exarchi, ſolumque Metropolitæ & Hypertimi: Metropolitæ Ῥωμαίων (Græcorum) univerſales Judices, 180

Michaël Cærularius laudatus ut ſchiſmatis ſignifer: idem Chaldaiſmi, aliorumque fœdiſſimorum notatus, 129

N.

Natura ἐ χειροτονητή. 177

Nyſſeni auctoritatem de proceſſione Spiritus ſancti videri à Græcis expunctam. Gentis genius in eas fraudes. Georgij Metochitæ accerſita fides; 290

O.

Ὄρμημα καὶ γέννημα, 291

P.

Palamas à ſuis conſecratus & Philotheô. Græciæ ſequacis in his liberalitas, 130

Palamitarum portenta de divina Virtute increata; deque Thaborio Lumine, 129, 130. Vna Maximi auctoritate, eliſa ipſorum omnia, 132

Palamas à Turcis captus, in Aſiam abductus. Ejus diſputatio adverſus Χιονίτας, 177

Palamitca additio in Ordinatione, 177

Palamæ Fides Dominica τῆς ὀρθοδοξίας. Jactantia, quaſi tertia jam Synodo victoris, ſed Eccleſiæ, quæ mater errorum extiterit. Honorius à damnatorum choro illi expunctus, 177

Pater major ratione humanitatis, non ſatis Athanaſianum, 292. Athanaſij nomine Symbolum, non fides Joviano oblata, ſed ipſa Nicæna, Spiritus doctrina explicata auctior. Videri 1. Latinè ſcriptum, 295

Περιχώρησις. Vox theologica; ipſa expoſita, 287

Philotheus Palamæ Magiſtri conſecrator, 179, 180

Πνευματικοὶ, Confeſſarij, ſacriſque pœnitentiis præfecti, 294.

Πρωτοκαταρκτικὸν αἴτιον Baſilij vox in Patre, qui unus αἴτιον ἄναρχον· Filius non ſic ἀνάρχως· Quod Interpres, *Non ſine initio*, planè hæreticum, 289

R.

Senioris Romæ ac Papæ cultus Byzantij poſt tempora Photij, 122

S.

Spiritus, Filij ῥῆμα· Filius Patris viva Voluntas & ἐνέργεια. 291

Stephanus Alexinæ ex Metropolita Nicomedienſi, Sergij Patriarchæ Syncellus, ex invidia Symeoni ſuſpectus. Sic Vitæ Auctor. Quid ſi juſta æmulatione, re ſuſpecta, necdum ſatis vindicato Symeone Venerabili, ut eum illi cultum publice Symeon redderet. Stephanus quantus vir: repudiatus Epiſcopatus, ut Syncellum ageret, 123

IN TEXTU CORRIGENDA, ADDENDA ET MUTANDA.

3. a. 12. διευκρινήσας. b. 2. ταῖς. c. 7. ὑπερκείμενον. 4. b. 4. ἐπήγαγεν. 13. προσηγόρευσε. 5. a. 1. θρησκείας. 2. ἐνθήσομεν. 15. προσηγόρευσε. 9. a. 6. ποσότητι, τὸ δὲ ποιότητι. d. 11. διαφορᾶς. 12. ἀπειράκις. 10. d. 12. θεωτικῆς. 11. a. 9. θεότητας. 12. a. 14. εἰκοστός. 20. d. 6. μεμνημένοι. 20. 22. a. 2. προσαγομ. c. 6. ἀνάλογά εἰσιν. 10. ἐκτεθείς. 23. d. 11. μηδὲν. 21. b. 2. ἐξητάσαμεν. c. 3. ἐπαγαγόντες. 25. a. 8. ἐατέον. 27. a. 10. ἐκεῖνο. 28. a. 15. τερατολογία. 30. a. 11. ἂν εἴη. 13. ἁπλῶς ἐστιν. c. 14. τῶν περὶ. 31. b. 3. c. 14. ἐντεθυμῆσθαι. 33. b. 13. κρεῖττον. 34. a. 3. φύσεως λόγοι. b. 5. καὶ ἐνέργεια ἐστιν. c. 16 ὁ αὐτός. 18. καὶ ὅλη. 45. b. 1. ὀσμὴν. 49. c. 11. πραγματικῇ. 50. b. 15. αὕτη ἡ. 60. c. 5. τερατεία. 62. d. 1. αἴτιον καὶ αἰτιατὸν. 64. a. 1. λόγος ὁ. 72. b. 14. οὐ μὴν ἀλλά. 73. a. 12. παρὰ. 15. συγκατακλείων. 13. ὑψηλῷ. c. 11. ἐσύστερον. d. 8. ἐτερατεύσατο. 77. b. 8. συγκαλύψ. 80. c. 9. ὕψος. 85. a. 14. ὅτι φοβερός. 93. c. 5. ἀμβλώματα. 95. a. 1. ἀνατρέπεται. 11. θυσιαστηρίου. 12. διαλλάγηθι. 97. b. 13. ἐπέκεινα. 101. b. 16. Em. αἰνέσεως· & *ſic in Verſ.* Laudationis. 1. inter rem ſacram. 102. d. 8. διατίθεται. 106. a. 4. θαυμάζουσιν. 186. b. 4. γραφή. 203. d. 9. ἢ τὸ. 10. ἢ τὸ. 204. a. 14. καὶ τῷ πνεύματι. 209. a. 7. τὴν κτίσιν. 210. b 7. διακεκριμένον. 216. d 3. διὰ λόγου. 226. d. 12. ἀποικώς. 234. b. 2. ἁρμόσει. 236. a. 2. ἀπεκδύσει. 241. b. 7. καὶ τῶν. 252. b. 7. ὠνομοῦτο. 253. a. 5. κατακριθέντες. 16. ἀθανασίας. 254. b. 2. οἱ καὶ. 4. πεπιστευκότων. 257. a. 2. ἑδραῖοι. b. 8. ἂν ἐσθίετε. c. 3. προστάγματι. 260. a. 6. συμβαίνει. b. 15. ἢ κατὰ τὴν. 283. c. 10. τὴν ἀρρηβῶν.

IN VERSIONE ET NOTIS.

1. a. 8 11. 3. b. 18. quarum. 4. a. 4. Deitatis. c. 19. voculis. 5. a. 1. ipſorum religionis. 8. non ſubſiſtens aut perſona. 9. ex perſona eorum, qui hanc. 6. b. 13. cauſa. Sextus. 15. verò operatam (ut ſic dicam) ἐνεργουμένην, vocitant. c. 11. eſt, τὸ ἐνεργεῖν & ἐνεργεῖσθαι. 15. gratiam ἐνεργουμένην audiunt (ac ſi operatam dicas.) 7. d. 11. peneſque. 9. c. 1. *ad non entia, quidni agnoſcunt in Deo quod eſt.* 10. a. 1. ſubſidat. d. 13. ſcilicet deitate donandi facultate ejus. 11. a. 9. Dei deitates dicit unamque. b. 10. patet omnis probatio. 15. b. 12. Quamobrem etiam quærunt, ſuarum Quæſtionum libro quarto, *Sive Deitatis vox non ſolum in Eſſentia, verum etiam in operatione ſeu virtute laudata ſit.* Ex eo. 20. a. 13. *ſepulchri prole*, Lucæ. 6. 9. *tum ſignum eſt.* c. 10. *naturâ intelligibilibus*, 21. c. 17. *naturam ratione.* 29. a. 4. *tum ſcilicet eorum, quæ palum prædicantur, tum quæ nunc.* 23. a. 14. *habilitates.* 30. a 14. *quippe cùm ſimplex ſit.* 31. a 15 *verè eſt.* 32. b. 7. Tomus. 34. b. 5. eſtque actu. 45. a. 12. conſimiliter conſiſtit. 47. a. 14. manere 49. a. 7. admoveat. 50. b 2. producta in. 54. bonitatiſque. 59. d. 10. ἀνάρχου. 61. d. 8. factione doloque. 72. a. 4. dolo ita. 74. a. 7. verbum. 77. a. 12. ſeparatque. b 11. Deum operationis. c. 5. informant. 15. diſpicere. d. 5. molitio, de. 88. c. 15. facit. 84. c. 16. quem pridem. 85. a. 3. præterea, omnis. 99. 1. coacervata. 101. b. 8. excommunicationes. 102. b. 18. caſus. d. 3. ſæviebant. 5. *in vobis.* 107. a. 8. ac veritatem. 114. c. marg. nemo eat, d. luce albarum & fulgentium. 130. 2. d. 3. cœtum. 130. 2. c. 10. Lumina obſcurant; ſic laudant, ſic venditant. 132. 1. a. 2. petere. 158. b. marg. Fungi hæc; 182. b. 12. qui ſcire diligit. 185. c. 17. illud ibi. 191. c. 6. *Reformamini.* 193. d. 7. meis lex tua. 201. b. 1. cæcutientiæ. 209. a. 9. per comparationem autem ad creaturam, diſcernantur. 216. a. 14. diſcimus ex. b. 2. *illa abſque.* 4. *ipſius auctor & cauſa*, qui 221. d. 12. offuſamque, 222. a. 15. *multorum Deorum.* b. 15. *ſubſtantialis voluntas Patris.* 223. a. 2. quamvis creatorum. 232. a. 4. Evarianis. 233. b. 12. diverſos. 234 c. 2. *diceret, verùm dixiſſet.* 235. d. 8. quidnam 243. a. 4. ſublata. 254. c. 15. quippe qui. 257. d. 7. conſequemur. 258. c. 12. ſecus ac. 259. d. 8. curandi. 284. a. 14. qui ex ſolis operibus, ſine. 285 a 4. ſubminiſtrans. 285. b. 6. εἰσηνεγκα 288. 1. b. 12. vacat. 294. 1. d. 9. ſubjacere. 2. d. 13. peccato viſus. 297. 2. a. 9. oppones?

FINIS.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA